SC.22.Pl.5.

37
34 6
9

Digitized by Google

A 52 1558

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

DEGL'
ISTORICI
DELLE COSE
VENEZIANE,

I quali hanno ſcritto per Pubblico Decreto,

TOMO SETTIMO,

CHE COMPRENDE I SEI ULTIMI LIBRI DELL' ISTORIE VENEZIANE LATINAMENTE SCRITTE

DAL SENATORE

ANDREA MOROSINI.

IN VENEZIA, MDCCXX.

Appreſſo il Loviſa.

CON LICENZA DE' SUPERIORI, E PRIVILEGIO.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

EPITOME.

XV-virum, qui ad X-viros adſcribebantur, magiſtratus, re magnis contentionibus agitata, eſt abrogatus. Kalendarium emendatum, annuſque inſtauratus nova Gregorii XIII. conſtitutione, cui tamen ne parerent Graecae Venetorum inſulae, Senatus impetravit. Amurathe in Perſicum bellum verſo, cum Florentini & Melitenſes Equites libere toto mari piraticam facerent, horum galeonem Contarenus cepit. Ad Aquilejenſe negotium Pontifex redierat, cum, illo intermiſſo, ad Chriſtianorum in Turcas arma concitanda curam omnem vertit, Latinumque Urſinum hac de re Venetias miſit. Melitenſium inſolentiam, quatuor eorum triremibus captis, Philippus Paſchalicus repreſſit. Eadem a Pontifice iterum de negotio Aquilejenſi jactata: novae cum Florentinis ac Melitenſibus ob maritimas excurſiones diſcordiae exortae. Japoniorum Regum ad Pontificem legati Roma diſcedentes, Venetias acceſſere. Sub id tempus Gregorius XIII. mortuus eſt, ejuſque in locum Xyſtus V. ſuffectus. Res Aquilejenſis hoc Pontifice compoſita, omniſque ſimultatum materia ſublata eſt. Qui rerum ſuarum ſtatus eſſet, Galliae Rex Henricus Senatui ſignificavit. Nicolao Pontio Principi, qui e vivis exceſserat, Paſchalis Ciconia ſubrogatus. In Ludovicum Urſinum, intercluſa laqueo anima, ob enorme facinus animadverſum eſt. Centum aureorum millia Galliae Regi ſenatuſconſulto Patres mutua dedere. Varii bellorum civilium in Gallia eventus, Hiſpanorumque contra Anglos conatus narrantur. Quod Henrico IIII. a Gallis poſt alterius Henrici mortem Regi ſalutato Senatus gratulatus erat, Xyſtus conqueſtus eſt, ejuſque Nuncius, Meſſio oratori Principis conveniendi copia facta, Venetiis diſceſſit; qui tamen redire a Pontifice juſsus eſt. Reſpublica Henrico nihilominus favit, a quo alienus Pontificis aliorumque Italorum Principum animus.

HI-

HISTORIARUM VENETARUM ANDREAE MAUROCENI

LIBER TERTIUSDECIMUS.

NEminem ego arbitror, Venetias unquam acceſſiſſe, qui non ſumma admiratione captus fuerit, mediis aquis ſitam urbem, nullis aggeribus, nullis mœnibus, nullis propugnaculis protectam, ab omni hoſtium impetu tutam atque inexpugnabilem eſſe . . Quod ſane vel præteritorum temporum ad poſteros memoria tranſmiſſa, vel experientia quoque ipſa hoc ſæculo compertum fuit; dum Europæ Principes ſociatis armis in Venetos converſi, ferro atque incendio proxima urbi loca depopulati, ad continentis uſque marginem ſe provexiſſent, ex qua fruſtra immanes tormentorum globos in urbem, nullo incolarum timore aut damno, intorquentes, ſumma verecundia ac dedecore perfuſi diſceſſere. Id certe ad diuturnitatem imperii haud parum contuliſſe neminem inficias iturum reor. Quam enim in toto fere terrarum orbe urbem inve-

1582. *Venetiarum ſitus præſtantia.*

1582 nias, quæ aliquando hoſtiles impetus perpeſſa, aut æquata ſolo, aut abſumpta flammis, civium corpora vel in ſervitutem abſtrahi, vel hoſtili mucrone confoſſa non inſpexerit? Sed quamvis hæc tam vera ſint, ut nulla invidorum, vel obtrectatorum malevolentia in dubium verti queant; nihilominus, quod per tot rerum humanarum caſus jam mille ac ducentos annos liberi Veneti imperitent, illud in primis, ſecundum Deum, excellenti Reipublicæ formæ tribuendum exiſtimo, ex qua ea inſtituta ac leges promanarunt, quibus firmiſſimis radicibus innixum imperium, inconcuſſum immotumque perſeverat. Neque enim ei illapſa mala ſunt, quibus perturbatæ atque everſæ aliæ Reſpublicæ peſſum tandem ivere. In illuſtri etenim, verum lugubri monumento poſitæ ſunt Græcorum civitates, Romanoque Imperio æmula Carthago, quæ non tam hoſtili ferro, quam diſſidentibus civium animis periere: Roma denique ipſa, quæ; ferocibus nationibus gentibuſque perdomitis, poſt æquatum orbi terrarum Imperium fatiſcens, ſuaque mole laborans, inteſtinis civium odiis ac factionibus divulſa concidit; ut interim quæ poſtea rebuſpublicis non modo, ſed monarchiis quoque acciderint, prætermittam. Ab hiſce malis quod immunis Reſpublica Veneta fuerit, poſt Deum Optimum Maximum, mirabili eximioque regimini tribuendum putaverim; in quo ita electioni ſors admixta eſt, ut cum iter nemini ad Rempublicam capeſſendam intercludatur, tum virtuti maxime pateat; in quo libertas cum floreat, tamen effrenata libido ac licentia civium a legibus coerceatur; in quo demum cum æquo jure omnes ad magiſtratus nitantur, nulla tamen tutior ad eos obtinendos ſuffragatio, quam virtus charitaſque in patriam habetur, quæ cum per omne Reipublicæ corpus permeet, cives indiſſolubili nexu conglutinat atque adſtringit.

Veneta Reipublicæ excellens forma.

Neque vero quis hæc aſſentationis me gratia dicere, quam prorſus odi, ſibi perſuadeat; quid enim ab hac ſcribendi ratione magis abhorret? ſed quia ita ſe rem habere ea patefaciunt, quæ hoc tempore contigerunt, in quo Quindecim virum, qui majoribus comitiis ſingulis annis ad Decemviros adſcribebantur, magiſtratus deſiit. Iis, cum antea graviſſimis in rebus a Decemviris vocati abſque ſuffragii jure ſententiam

Additionis ad Decemvirum collegium inſtitutionis narratio.

dice-

Digitized by Google

dicerent , anno M.CCCC.LXVIII. majoribus comitiis decernendi facultas eſt tributa. Inde, quindecim hiſce Adjunctis, collegium viginti quinque effectum eſt. Cui cum Princeps una cum ſex ei aſſidentibus viris, qui *Conſiliarii* vocantur, præeſſet (omnibus enim collegiis & conciliis Princeps ac Sexviri interſunt ac præſunt) ad duos ac triginta deliberandi jus pervenit. Ii ardua negotia, quæque ad Reipublicæ ſtatum maxime ſpectarent, pertractare conſueverant; perdifficilesque deliberationes excutere, utque eis extrema manus imponeretur, ad Senatum deferre. Verum, quia ita natura comparatum eſt, ut bonis initiis atque exemplis orta paulatim degenerando, uti mortalia cuncta, immutentur; ſenſim ejus collegii auctoritas usque eo ſe provexerat, ut limites, intra quos per multos annos ſe continuerat, transgreſſa, plerisque Senatoribus, licet intimos animi ſenſus obtegerent, ſuſpecta & moleſta redderetur; ac nonnulli occulto voces diſſiparent, quibus immodicam nimiumque ſeſe efferentem potentiam carperent; quod præſertim eo anno multa legibus adverſa feciſſe dicerentur: publicam pecuniam nimis liberaliter in gratiam privatorum hominum effuſam: patricios plerosque majorum comitiorum legibus ſolutos: alios, qui vel per ætatem arcerentur, vel tempus, quo poſt exactos honores ad alios capeſſendos lege minime idonei ſunt, nondum exegiſſent, ad magiſtratus admiſſos: cuncta fere ad ſe traxiſſe: quæcumque peterentur, facillime ac large tribuere. Itaque kalendis octobris cum comitia pro quindecim Adſcriptorum collegii creatione inirentur, duodecim tantum, reliquis prætermiſſis, quod dimidiam ſuffragiorum partem non tuliſſent, delecti fuere. Quarto nonas denuo ad reliquos legendos comitiis vocatis, unus Joannes Corrarius eſt adlectus. Exinde per aliquot dies haud meliorem exitum res habuit; immo e ſermonibus, qui non occulto, ſed palam diſpergebantur, ſuffragia inhiberi, ſuſpiciones irrepere, non in eos, qui adverſus leges feciſſent, ſed in magiſtratum ipſum invidia conflari cœpit. Eo eventu perculſæ Patrum ac Præconſultorum in primis mentes, ne inde Reipublicæ aliquid detrimenti accidere poſſet, vereri: nimium eam procul dubio auctoritatem excreviſſe, quæ cancellis veluti quibusdam comprehenſa plurimum Reipublicæ profuiſſet. At minime ob id 1582

1582 permittendum, ut ea tabes ad magiſtratum perveniret, ſummaque majorum prudentia inſtitutum concilium collaberetur: ſi qua in re lapſum foret, corrigi, moderari, nimiam circumſcribi auctoritatem oportere. Igitur variis conſultationibus re agitata, tandem majoribus comitiis Conſiliarii legem tulere, qua, lege anni M. CCCC. LXVIII. ad ſalubriorem formam redacta, intra certos terminos Decemvirum Adjunctorumque auctoritas cogebatur, atque pecuniæ publicæ erogandæ modus præſcribebatur: de abditis atque arcanis negotiis ad Senatum referretur; eoque tantum conſulto decerni poſſe cavebatur. At Franciſcus Gradonicus, Quadragintavirum capitalium Magiſter, ſic adverſus legem dicere eſt exorſus.

Lex de auctoritate Decemvirum conſilii cum conditione reformanda.

Inficiari nequeo, præſtantiſſimi cives, qui ſuprema hæc comitia conficitis, diu me hæſitantem, ancipitique conſilio diſtentum varias in partes animum verſaſſe, antequam in conſpectum iſtum ampliſſimum prodirem, atque ex eo loco verba facerem, ex quo præclariſſimi viri, diuturno rerum uſu atque eloquentia inſignes dicere conſuevere; quibus ſane rebus cum me penitus deſtitutum ſentirem, mei periculum abſque jactura facere non poſſe ſatis animadvertebam. Sed omnia cum meus in patriam amor & charitas, tum munus Quadragintavirum Magiſtri, quo obſtringor, vicit, neque paſſus eſt, ut, quæ e Republica eſſe exiſtimarem, ſilentio præterirem, officiumque deſererem, quod cum vita tantum extingui debet. Neque me fugit, difficile admodum eſse iis de rebus diſſerere, quæ cum ad omnes ſpectent, tum ſinguli ſuo ingenio, & conſilio metiuntur. Attamen illud in primis me reficit, animoſque addit, quod cum nil mihi, præter publicam utilitatem, ſtatuerim, non minus attente, quam benigne vos audituros confido. De iis enim legibus inſtitutiſque tuendis agitur, quibus alta atque educata Reſpublica, ad eam quam modo cernimus exiſtimationem atque amplitudinem excrevit, quibus ſevere ac rite ſervatis, ingenti felicitate ac tranquillitate cuncta proceſſere; contra vero neglectis, ingentia damna extitere. Quis porro ignorat, Veneti Senatus auctoritatem ac majeſtatem apud cunctas gentes egregiam conſilii ac prudentiæ laudem tuliſſe? in eo mentem totius Reipublicæ reſidere, ejus nutu ac providentia evectam civitatem, publicas privataſque auctas opes, bella geſta, confectas

Fran. ſci Gradonici oratio.

fectas paces, fœdera inita, adeptum imperium, in remotiſſi- 1582
mas orbis regiones victricia ſigna illata ? Majores etenim no-
ſtri, qui tantam Rempublicam peperere, per totque ſæcula ad
nos per manus tradidere, ab hoc ſupremo totius Reipublicæ
(quod majus *dicimus) conſilio in reliqua veluti membra po-*
teſtatem derivarunt : ſuprema abſque provocatione judicia cum
civilium tum criminalium rerum penes Quadragintaviros eſſe
voluerunt; publicam tranquillitatem ac quietem, graviora &
atrociora crimina Decemviris demandarunt ; imperii curam
atque adminiſtrationem Senatui tribuerunt. Quod vero per-
fracta hæc repagula aliquando fuerint, quis ad exemplum tra-
xerit ? quod fines egreſſa conſuetudo tranſilierit ? Quinimmo
magis voſmet ipſos excitare atque inflammare debetis, ut, ſi
ulla in re majorum inſtituta minus ſervata ſint, errata cor-
rigatis, neve eas leges, quas ſemel ratas ſanctaſque eſſe vo-
luiſtis, violari atque abrogari patiamini. Jam nimium (proh
dolor) inſpicimus, quanta vis conſuetudinis ſit : ubi arbitrio
potius, quam ratione adolevit, vix, ac ne vix quidem, mu-
tari, detorqueri, aut flecti poteſt. Quis eſt, qui præteritis
hiſce annis, vel prompta permittentium facilitate, vel priva-
torum gratia ac favore leges tranſgredi non tentaverit ? Qui
ea, quæ tentaverit, remiſſa hac indulgentia non ſit conſe-
quutus ? Quot quantiſque adverſus leges publica pecunia ero-
gata ? Quot magiſtratibus capeſſendis minime idonei lege ſo-
luti ſunt ? Ut interim graviſſimarum rerum decreta inſcio
Senatu facta prætermittam. Scilicet legem a Conſiliariis
latam amplectimini, ut veſtris ſuffragiis ea non modo, quæ
hucuſque acta ſunt, ſuprema hac auctoritate corroboretis, ſed
etiam in poſterum aditum ad ſimilia pejoraque aperiatis.
Etenim ſi, nondum majorum comitiorum auctoritate adhi-
bita, adeo lapſæ res erant, tantumque a ſuis initiis deflexe-
rant, quid hoc decreto veluti aggere conſtitituto futurum
arbitramini ? Sicuti in humanis corporibus ſi humorum ali-
quis ſeſe extulerit, niſi brevi obtundatur, atque medicorum
ope ad ſymmetriam perducatur, ægreſcere ea atque inter-
ire neceſſe eſt : ita in imperii adminiſtratione, ſi quæ pars
terminos exceſſerit, ſi quod nimium excreverit, non coercea-
tur ac reprimatur, quid expectes, niſi ut præceps corruat,
in-

Digitized by Google

1582 *ingentemque ruinam ac ſtragem edat? In manu veſtra totum id ſitum eſt, cives; opem tanta in re a vobis patria ſuopte jure poſcit ac flagitat. Splendorem Senatus, Decemvirum majeſtatem, Quadragintavirum decus tuemini; ut firmiſſimis hiſce compagibus, quibus totum hoc corpus fulcitur ac ſuſtinetur, conjuncta atque connexa Reſpublica, nullo unquam tempore turbari, labefactari, aut concuti queat.*

Acris admodum ac vehemens Gradonici oratio viſa eſt: eam pro ſe quiſque vel commendare, vel carpere. Cumque omnium oculi in Patrum ora conjecti eſſent, quiſnam Quadragintavirum Magiſtri ſermonem excepturus eſſet, ecce Albertus Baduarius, Eques, Sapiens continentis, vir virtute atque eloquentia præcipuus, qui nuper legationis munere apud Cæſarem perfunctus fuerat, venia a Principe & Conſiliariis petita, ſuggeſtum aſcendens, in hunc fere modum eſt locutus.

Alberti Baduarii oratio.

Libenter ab hoc dicendi munere in graviſſima præſertim hac cauſa abſtinuiſſem, alios audire, mihi in ferendo ſuffragio ſatisfacere contentus, niſi laceſſitus, ac prope ita impulſus fuiſſem, ut me cohibere vix poſſem, quin meam ſententiam vobis, præſtantiſſimi cives, quorum virtute univerſa Reſpublica nititur, aperirem, cum præſertim neque ira incenſus, neque privato ſtudio ductus, quæ aliena a publicis conſiliis eſſe debent, ad dicendum accedam. Quot enim Reipublicæ irarum, privatarumque perturbationum pœnas dedere? Iis vacuus ſi Quadragintavirum Magiſter fuiſſet, in graviſſimi præcipuique in Republica concilii actiones ac decreta linguam non acuiſſet, neque ea probra & maledicta effudiſset, quibus unumquemque veſtrum vehementer commotum eſse animadverto; immo ſi quid adverſus leges, inſtitutaque actum eſset, ei in poſterum opportune occurrendum eſse cenſuiſset. At ille in Concilium invectus, ſi quid humana imbecillitate commiſsum eſt, eo tamquam ariete quatere atque proſternere magiſtratum peſſimo exemplo eſt adnixus; quaſi regula per ſe obtorta, ac fallax eſse queat, ac non potius penes illos, qui ea uti vel neſciunt, vel nolunt, error ſit. At quæſo quo in mu-

ne-

Digitized by Google

nere, negotio, magiſtratu obeundo non aliquando in leges quidpiam committitur? In humanis rebus quam invenias, quæ æquabili tenore, atque eodem curſu ſemper feratur? Cur novæ leges, mandata, inſtituta, abrogationes, ſanctiones; ſi nunquam ab itinere deflectitur? ſi ſemper publicis decretis obtemperamus? ſi ſtatutos a prudentibus limites non egredimur? Nolo mordicus tueri, in tot Decemvirum, Adſcriptorumque decretis fortaſſe aliqua inveniri non poſſe (licet pauca ea ſint) quæ aliqua in re caſtiganda & corrigenda ſint. Concedo, quandoque non omnes leges in conſilium adhibitas fuiſſe. Addo etiam, adverſus leges nonnunquam factum. Nunquid ob id in magiſtratum invehi? nunquid inſtituta corrumpere oportet, quibus per tot annos publicæ res adminiſtratæ ſunt? An ea, quæ majores noſtri ſumma ratione inſtituere, quæ toties ſunt experti, ingens veſtra prudentia delebit? veſtra inquam prudentia, qui hoc imperium ab iis accepiſtis, qui ſingularem ſapientiam, eximiamque eorum in patriam charitatem ad vivum exprimitis? Cur, ſi quid humani irrepit, non tollimus? cur, ſi qua in re peccatum eſt, non corrigimus? cur legem a Conſiliariis latam non ferimus? Qua nè minima quidem ex parte Senatus auctoritati ac majeſtati derogant, ſed ea illibata atque intacta præclari hujuſce regiminis fundamenta concilii, quod ſemper in Republica graviſſimum habitum eſt, auctoritatem tueri ac confirmare nituntur. Quis enim inficias iverit, ac non invitus quoque fateri cogatur, ſæpius ex ejus conſultationibus ac decretis immenſa prope commoda, quæ vix fando enumerari queant, ad Rempublicam manaſſe? Quæ ut multa ſint, unum pro cunctis in omnem poſteritatem fama propagabit, pacem nempe cum Selymo Turcarum Rege nuper ſancitam, qua effectum eſt, ut jactata procellis, ſævaque tempeſtate quaſſata Reſpublica, tandem incolumis portum ſubiverit; cum antea triennii bello confecta, ab amicis deſerta, veluti navis, diſciſſis velis, diſruptis antemnis, confracto malo, remigio nudata, præſens naufragium expectaret. Quis neget hoc uno facile patefactum, quantum Reipublicæ interſit, duabus hiſce veluti an- 1582

1582 *ancboris ingentem banc navem niti . Præſunt huic Collegio Princeps , quo totius Reipublicæ majeſtas repræſentatur , atque una ſex Conſiliarii , Decemviri ; Quindecim Adſcripti una cum iis ſuffragia ineunt ; majoris mediique ordinis Præconſultores a Senatu lecti interſunt : Triumviri Advocatores , quibus legum cuſtodia concredita eſt , adſiſtunt . Quid ambigimus ? Quid hæſitamus (faceſſat hinc omnis ſuſpicio) non omnia ex ſupremi hujus conſilii ſententia eventura ? Ita regiminis formam a majoribus conſtitutam retinebitis ; malis , quæ humanæ naturæ vitio nonnunquam illabuntur , obviam ibitis ; ingentis hujuſce corporis membra mirabili quodam nexu inter ſe conjuncta ſervabitis ; non , uti ſuadere Gradonicus ſtudet , corrumpetis , exuretis , præcidetis : qui ſane , ſi pacato ac quieto animo ſeſe ad graviſſimum hoc negotium examinandum contulerit , minime vereor , ne legem latam ultro ſuo quoque ſuffragio amplexetur , quam vos , præſtantiſſimi cives , communi conſenſu , communi ſuffragio probaturos mihi certo ſuadeo ac polliceor .*

Magno fere omnium applauſu Baduarii oratio eſt excepta , optimis certiſſimiſque rationibus legem corroboratam fuiſſe iis præſertim opinantibus , qui maturitate diuturnoque rerum uſu in Republica præſtarent . Verum occumbente ſole , cum lege , ne in comitia lumina inferrentur , caveretur , aliiſque ſuggeſtum conſcendere volentibus , rejecta in alium diem res eſt . Variis interim ſermonibus de iis , quæ dicta fuerant , paſſim diſceptatum ; denuoque diſcrepantibus ſententiis iiſdem in comitiis per aliquot dies agitata res eſt . Inter ceteros ingenti omnium expectatione Federicus Baduarius , magnæ exiſtimationis civis , qui inſignes magiſtratus nactus , legatione multis ante annis apud Carolum V. Imperatorem functus , privatam vitam tunc agebat , eſt auditus : multa de priſcorum prudentia , , de Reipublicæ conſtitutione , de majorum comitiorum , Decemvirum , Senatuſque auctoritate perlocutus : *Leges condere , magiſtratus deferre , concilii ex univerſa nobilitate coacti præcipua munera eſſe : ad Decemviros in publicæ quietis perturbatores , ſeditioſos , gravibuſque noxis*

Federici Baduarii oratio.

coin-

coinquinatos jus *eſſe* : *reliqua capitalia delicta ad Quadragintaviros capitales ſpectare* : *in civilibus*, *urbaniſque negotiis provocationes ad vetus*, *in peregrinis ad recens Quadragintavirale concilium pertinere* : *ceterum bella*, *paces*, *fœdera*, *publicam pecuniam*, *arma in Senatus poteſtate eſſe*. Tum ad egregiam illius formam tranſgreſſus, mirabili, ac prope divina prudentia ita conſtitutum eſſe affirmabat, ut ex omnium ordinum temperamento coaleſceret : *Non conſultis ſenilem gravitatem*, *plerumque tardo incedentem gradu*, *officere* ; *non juvenilem impetum nimium efferveſcentem incitare* ; *at firmo conſtantis ætatis robore utriſque connexis ea decreta prodire*, *quæ neque lentore frigeſcerent*, *neque nimio ardore flagrarent*, *quæque ab una veluti mente profecta*, *exacti judicii trutina expenſa*, *prudentiam fortitudinemque redolerent*. His aſperſus ſententiis totus Federici Baduarii ſermo fuit : palam vero quid ſentiret (arte fortaſſe factum) minime enunciavit. Itaque ut gravitatis maturioriſque eloquentiæ laudem tulit, ita in eo plerique apertiorem ſententiam expetivere. Sed vehementes Hieronymi Prioli, ac Joannis Superantii orationes magnum pondus ad comitia flectenda habuere, quippe qui, omni fere ætate in gerenda Republica abſumpta, Patrum animos in Senatu verſari aſſueti, plurimum dicendo poterant. Superantium poſtremo loco in hanc ſententiam locutum fuiſſe conſtat. 1582

Dum mecum ipſe reputo, *tot jam elapſos eſſe dies*, *quibus de graviſſimo hoc negotio agitur*, *neque poſt tot inſignium Senatorum ſententias expediri conſilia*, *ad exitumque rem perduci poſſe*, *dum univerſam civitatem hæſitabundam magna atque incredibili expectatione teneri animadverto*, *ſumma me moleſtia ac mœrore*, *præſtantiſſimi cives*, *affici fateor* ; *non quia ex hac diſſentientium opinionum varietate aliquid Reipublicæ pertimeſcendum putem* ; *qua enim ex re cunctorum civium ad libertatem ac patriam conſervandam conſpirantium voluntas iſta*, *atque ardor infringi vel minui poteſt* ? *ſed tamen ſermones*, *qui per ora vulgi feruntur*, *me non mediocriter perturbant*, *ne per omnem Italiam diſſipati*, *atque fortaſſe ad majorum Principum aulas delati*, *Joannis Superantii oratio.*

1582 *lati, iis, qui vel rectæ hujus Reipublicæ conſtitutionis ignari, vel amplitudinis invidi ſunt, in majus cuncta exaggerandi, perplexaque hæc conſilia carpendi, haud parvo veſtræ dignitatis detrimento, anſam præbeant. Itaque non minus utile, quam neceſſarium eſſe reor, ut tandem aliquid hac in re ſtatuatis; cum præſertim, ni fallor, ſatis conſtet, eos qui hactenus ex hoc loco dixere, nulla ratione in legem invectos, id ſolum adnixos fuiſſe, ut mentibus ambiguitate implexis timorem, ſolicitudinem, ſuſpicionem inſtillarent. Haſce veluti nubes ſi pellere, atque penitus ex animo ejicere velimus, quam nullius momenti ſint, quæ objecta fuere, ſtatim inſpiciemus. Quamvis enim palam magiſtratum extinguendum diſſeruit, quis priſcam atque inveteratam regendæ Reipublicæ formam reprehendere eſt auſus? Id unum tantum omnes objiciunt, leges violatas, pecuniam profuſam, ſolutos legibus cives, res prolapſas: quibus ſi obviam itur, ſi errata corriguntur, ſi malorum radices evelluntur, cur cunctatione amplius utendum arbitramini? Cur ultro ſaluberrimam hanc legem non amplectimini? Non repente orta, non momento extructa, at multorum annorum, immo potius ſæculorum ſpatio, nunc addendo, nunc minuendo, ac pro temporum varietate conſilia adhibendo, ad ſummum egregia hæc & conſpicua publici regiminis moles perducta eſt. Si qualibet ex cauſa, ſi levi quopiam errato in concilia ac magiſtratus animadverſum eſſet, profecto per tot temporum ſucceſſiones immota Reſpublica minime ſtetiſſet. Incerta, inconſtans, continentibus jactata fluctibus, in ingentes illas tempeſtates incidiſſet, quas reliquæ civitates perpeſſæ, tandem extremas calamitates ſubiere. Verum ad vos, ampliſſimi cives, orationem converto. Quænam totius publicæ auctoritatis origo? Quis conciliorum, quis magiſtratuum opifex? Quis legum ad Reipublicæ regimen attinentium auctor? Nonne iſtud ex tota nobilitate concilium, civitatis bujuſce fulcrum, Reipublicæ fundamentum, univerſi imperii propago? Quid igitur? nonne in ejus poteſtate ſitum eſt, pro temporum atque eventuum conditione modo addere, modo demere, nonnunquam immutare? Eſto, quod tamen minime concedo,*

ali-

aliquid ea lege contineri, quod certiori regula, exactiorique 1582
indagine egeat: at eo vel tempore vel experientia patefacto, quis, ne opportuna, prout res propoſuerit, remedia adhibeamus, prohibebit? Cur quæſo antea rejicere legem volumus, quam uſu, optimo rerum magiſtro, experiamur? An ita, uti Conſiliarii cenſent, res ſe habeat, an ſecus, probemus. An non ſemper penes nos erit, latam legem exequi, abrogare, moderari? Si rejicitis, acta res iam erit, neque facile, lapſa opportunitate, quod modo manibus tenetis, conſequi poteritis. Si amplectimini, quid inde damni, quid incommodi pertimeſcitis? Vobis ea lex placebit, utemini: in aliquo deficiet, corrigetis; diſplicebit, auferetis, abrogabitis, delebitis. Ejuſmodi vobis remedium proponitur, ex quo nullum publicis rebus detrimentum, plurima eaque maxima bona extare poſſunt. In veſtra poteſtate, in manu veſtra ſitum eſt, arbitrio ſubjacet veſtro: ſi renuitis, fruſtra fortaſſe in poſterum requiretis; ſi recipitis, uſu, accedente veſtro conſilio, prudentia, auctoritate, non minus confirmari, quam infirmari poterit.

Hæc vehementer admodum atque concitate a Superantio dicta civium pleroſque flexere; idque præ cæteris ingentem ad promovendum vim habuit, quod prius experiri, quam rejicere legem conſentaneum videretur. Itaque magno adſenſu, cunctis fere ſuffragiis, legis capita ſigillatim decreta ſunt. Neque dubium fuit, poſtridie ejus diei, vocatis comitiis, quin magno concurſu Decemviris quindecim adlegerentur. Verum cum a ſancita lege ad comitia ineunda dies octo interceſſiſſent, denuo ea diſceptari, quæ ante latam legem inter cives agitata fuerant, cœpere, in id præſertim iis, qui decretum impugnaverant, ſumma ope adnitentibus. Itaque die dominico inſequenti, de more comitiis vocatis, nemo ex iis, qui nominati fuerant, dimidium ſuffragiorum tulit; atque poſt tot actiones, decreta, ipſamque latam legem, poſt centum ac viginti annorum curriculum, inſueto ac raro exemplo, at nullo publicarum rerum detrimeuto, uti ſequentium temporum uſus edocuit, abrogatus Adjunctorum magiſtratus fuit.

Inſignem atque memorandum eumdem annum effecit, ad exitum perductum, Gregorij Decimitertii, Summi Pontificis,

de

Digitized by Google

1582 de anno inſtaurando, quod diù agitaverat, negotium; cui ab Auguſto uſque ad hæc tempora nemo manum admoverat. Eo vero in primis permotus Gregorius ferebatur, ut celebrandi paſchatis (quod ſupremum chriſtianæ religionis feſtum eſt) priſcam rationem reſtitueret, qua ex Niceni concilii legibus poſt quartam decimam martii menſis lunam dominico primo die a plenilunio, ab elapſo æquinoctio, peragendum erat. Cum vero æquinoctium, ob motuum ſolis, lunæque varietatem, procedente tempore, in idus martias incidiſſet, ex Concilii præſcripto paſchatis dies celebrari non poterat. Ad eam igitur rem animum Gregorius adjecit, negotioque ab aſtronomicæ ſcientiæ peritiſſimis in omnibus Europæ gymnaſiis examinari iuſſo, conſilium Principibus communicavit. Senatus literis a Gregorio requiſitus, in Patavino gymnaſio ab iis, qui mathematicas profitebantur, inter quos Joſephus Moletius eminebat, rem diligentiſſime examinari, veterumque ac recentiorum ſcriptorum monumentis evolutis, diſcuti iuſſit. Tandem Aloyſii Lilii ſententiam Pontifex amplexus, ſtatuit, ut ad ſolis lunæque motus æquandos, dies decem, qui a concilii Niceni tempore ad hanc uſque tempeſtatem effluxerant, demerentur, ſingulis quinque annis dies intercalaretur, iſque annus biſſextilis foret; quadrigentorum vero annorum elapſo ſpatio, dies alter adimeretur. Initium octobri menſe factum: nam poſt quartum nonas, ſacrum divo Franciſco diem, reliquis nonis idibuſque prætermiſſis, idus ſubſecuti ſunt. Eam Gregorii conſtitutionem promulgandam ac ſervandam in ſuis quiſque ditionibus omnes fere Europæ Principes iuſſere. Angli, Germani plerique, Græci quoque minime, ſunt aſſenſi. Id cum Patres animadvertiſſent, ne qua in inſulis ditionibuſque, quas in oriente poſſident, diſſidia orirentur, cum Gregorio egere, ut ab ea lege Cretam, Zacynthum, Cephalenem, Corcyram, aliaſque inſulas Reipublicæ eximere liceret, idque facillime impetratum eſt.

Gregorii Pontificis decretum de anno inſtaurando.

Orientis Venetæ ditiones ab anni inſtaurati decreto exemptæ.

Pro-

M. D. LXXXIII.

PRoximo, qui fuit annus quingenteſimus octogeſimus tertius ſupra milleſimum, cum Amurathes in Perſide adverſus Mehemetem Codabandem dimicaret; neque, uti ſuperioribus annis aſſueverant, numero ac viribus prævalidæ claſſes Byzantio egrediuntur; minores Europæ Principes, qui aliquo maritimi apparatus genere pollebant, inimicitiarum cum infidelibus obtentu, excurſionibus maria infeſta reddere, prædas agere, navigia intercipere; non Hiſpaniarum Regis exemplo permoveri, qui prædatoria navigia, petente Senatu, ex ſuis ditionibus egredi vetuerat. Florentinorum vero in primis, ac Melitenſium triremes libere in quamcumque partem pervagando nihil tutum relinquebant, ut jam his incommodis avertendis vehementioribus remediis opus eſſet; quapropter Joannes Baptiſta Contarenus, Cretæ cuſtodiæ præfectus, Ægæum percurrens, ad Cytheram delatus, in divi Nicolai (quem *Ulemone* vocant) portu ingentem galeonem, cum quo Didacus Brocherius, Hieroſolymitanus eques, orientis maribus rapinis captivitatibusque fœdatis, ſe contulerat, cepit, captivumque Brocherium effecit. Eo eventu vehementer magnus Melitenſium Magiſter, univerſaque ejus militia angebatur. Didaci factum, quod ab eo Reipublicæ ſubjectis damna illata non fuiſſe dicerent, excuſabant, navigiumque una cum captivo repetebant. Pontifex quoque, cujus in tutela Hieroſolymitana religio conquieſcit, enixe cum Donato legato agebat, ut intacta navis Melitenſibus dimitteretur. Ea de re cum Præconſultores ad Senatum retuliſſent, navigium exarmari, nautas ad tranſtra triremium adigi, Didacum ſub cuſtodia retineri, decretum; ac, ne in poſterum piratarum audacia majora incrementa ſumeret, ſingulis maritimis præfectis juſſum, ſi quæ in pelago, quo Reipublicæ inſulæ alluuntur, triremes, myoparones, aliaſque prædatorias naves inveniſſent, ſtatim ſpoliarent; in contra nitentes, uti hoſtiles, impetum facerent. Ejus decreti fama aliquantiſper Florentinorum ac Melitenſium auſus repreſſi. 1583

Florentinorum & Melitenſium excurſiones.

Joannes Baptiſta Contarenus galeonem Melitenſium capit.

Senatus ad maris præfectos mandata.

Jacobus Superãtius Byzantio regreſſus in Senatu refert de rebus turcicis.

Jacobus interea Superantius e Byzantina, qua nuper functus fue-

1583 fuerat, legatione, ob Mehemetis, Amurathis filii, circumciſionem, advenit; quæ acciderant, ex veteri inſtituto Senatui exponens, celebritatem neque magnificentia neque ſplendore cum pleriſque in Italia ſpectaculis edi ſolitis conferendam expoſuit; magisque ob barbaræ gentis a noſtris alienos mores, quam vel apparatu, vel pompa ſpectandam affirmavit. Id inter cetera ad ferox gentis ingenium patefaciendum inſpectum, complures veluti æſtro percitos atque inſanientes ferrum in ſe adegiſſe, vulneribusque ſemetipſos confeciſſe; alios, abdomine perrupto, ſublata vexilla proprio corpore ſuſtentaſſe. Ampliſſima in area, ubi feſta peragebantur, ab utroque latere lignea ædificia in duos ordines diſtincta excitata fuerant; ſuperiorem Baſſæ, inferiorem Principum oratores tenebant; a dextera Cæſaris, a læva Gallorum Regis; prope Cæſareum Venetus, prope Gallum Sarmata conſederat. Quæ res uti Polono parum grata, ita Reipublicæ honori atque exiſtimationi ceſſit. In hac celebritate Mehemetes in ſpeciem eſt circumciſus, cum antea jam turcico ritu initiatus fuiſſet. Multa exinde de Amurathis natura, moribus, ingenio Superantius adjecit: corpore haud ſatis validum, epilepſia vexari ſolitum, armis tractandis minime idoneum, animo in juſtitiam ac temperantiam proclinato, religioni ſtudiisque rerum civilium dedito: unum tantum Mehemetem filium annorum ſexdecim ætatem agentem illi eſſe, eumque non more majorum in Amaſiam educandum amandaſſe, ſed iisdem penes ſe clauſtris retinere, vel paterno affectu, quod unicus ei filius eſſet, vel, ut alii opinabantur, occulta quadam regni ſuſpicione tactum, quod vivido admodum ingenio, in arma propenſum, gloriæque ſtudio incenſum eſſe plerique dicerent. Quapropter cum in Perſicum bellum libenter ſe profecturum enuntiaſſet, licet adoleſcentis animus patri pergratus extitiſſet; attamen nullo pacto a ſe illum divelli voluiſſe, veritum, ne, uti Bajazeti viventi a Selymo filio contigerat, ab exercitu Imperator ſalutaretur. Ceterum omnes Turcarum conatus in Perſidem effundi; in ea tria jam ſummi momenti propugnacula occupaſſe, Teflim Albanorum civitatem, Carſum, ac Demircapim; univerſique belli ſummam in eo ſitam, uter Media Atropacia (*Servanum* hodie vocant) potiretur; pro qua, quod in viſceribus Perſarum Regni

ſita

ſita eſſet, utrimque acriter decertari. Mehemeti vero Codabandæ, ſexaginta annos jam agenti, atque opthalmia ob palpebrarum gravitatem laboranti, Scachum Iſmaelem, unicum ei natum, egregia indole ac virtute adoleſcentem, primam ſpem eſſe. At, furente in Perſide bello, cum eo cuncta conſilia & conatus Amurathis dirigerentur, a turcicis armis chriſtianos Principes quieturos addebat; quorum conjunctæ vires atque animi haud parum timoris barbaris incuterent, ni optime eorum ſuſpiciones, controverſias diſſidiaque pernoſcerent; quo acciderat, ut, quæ illis terrori atque exitio aliquando fuiſſent, ea minus pertimeſcenda arbitrarentur. Pontificium nomen ac dignitatem nullo apud eos in pretio eſſe, niſi quatenus ejus auctoritate cogi aliquando chriſtianorum Principum vires poſſe ſuſpicarentur; Cæſarem Germaniæ, diſſenſionibus, virium imbecillitate fere nihili ducere; Gallorum Regem, vel itinerum longinquitate, vel veteri cum Ottomanis Regibus amicitia ægre cum aliis conventurum arbitrari; ac licet in Sarmatiæ Regem minus propenſo animo eſſent, quod favore eorum ad regnum ſublatus, ab iis, uti putaverant, pendere nollet; de illo tamen ſibi non timendum, niſi Moſcho jungeretur, putare; Philippum Hiſpaniarum Regem eorum magnitudini imminere, quippe qui Luſitaniæ acceſſione, quam orientalis India ſequebatur, ingentia imperii incrementa ſuſcepiſſet: verum bello Perſico diſtentum, inducias cum eo pepigiſſe. Pontificis autem, Philippi, ac Venetorum conjunctione mirum in modum pungi; qui ſi arctius adſtringerentur, iterum infeliciter ad Echinadas experta arma verebantur. Quapropter Superantius Patribus auctor erat, quacumque ratione chriſtianorum Principum amicitias colerent; iis & Reipublicæ exiſtimationem augeri, & barbarorum conatus averti atque obtundi poſſe. Quamvis enim ad belli incendium excitandum, vel ob Uſcochorum irruptiones, vel ob piratarum excurſiones alimenta minime bellicoſæ genti defutura viderentur; attamen inter utriuſque ditionis ſubjectos commerciis emolliebantur; cum inde proventus publici, vectigalia, privatorumque fortunæ, alterno gentium concurſu augerentur. Hæc Superanitus diſſerebat. 1583

Angli in orientem navigare inſtituunt.

Galli, ut Anglus orator a Turcis dimittatur, nituntur.

1583 Anni hujus initio ſemina quædam jaciebantur, ex quibus haud multo poſt varia contigere, quibus noſtris in oriente negotiatoribus ingens jactura, damnaque haud contemenda acceſſere. Nam Eliſabethæ Angliæ Reginæ ſubjecti, ad quos Veneti navigiis ac triremibus quæcumque ad utilitatem, vel neceſſitatem ſpectarent, abunde ex orientis regionibus ſuppeditare conſueverant, vel ob itinera a noſtris bello turcico intermiſſa, vel induſtrii atque ſagaciores neceſſitate ipſa effecti, jam frequentes Gaditanum fretum ingredi, luſtrare Mediterraneum, in pleraſque orientes regiones penetrare, ex Zacyntho ac Cephalenia paſſulas, quibus maxime Angli utuntur, uvas aſportare cœperant; noviſque itinerum compendiis illecti, licet tanto terrarum mariſque tractu Britanni a Byzantio dividerentur, tamen Reginæ ſuaſerant, oratorem ad Amurathem mitteret; quem multis, pretioſiſque donis ad Regis captandum, ſibique conciliandum animum contendere juſſerat, ut ea in urbe eſſet, qui negotiatores Anglos tueretur. Ea legatio non minus Galliarum Regi, quam Reipublicæ moleſta fuit; omnique ſtudio Anglum dimitti Gallus contendebat: magnam injuriam Henrico fieri, dum aliis gentibus ea commercia aperirentur, quas priſca ex conſuetudine, pactiſque (Venetis exceptis) ſub Gallicis vexillis navigare oporteret. Verum irritaomnis ejus induſtria fuit, cum ex remotis adeo oris perhonorifica, multiſque muneribus adornata legatione ſibi haud parum exiſtimationis accedere Amurathes arbitraretur, novamque amicitiam veterum amicorum damnis anteferret; nimium de ſua dignitate ac decore ademptum iri exiſtimans, ſi quibuslibet ex regionibus accedentes ad ſe legationes dimitteret, ejuſque præſertim Reginæ, quæ diviti ac præpotenti regno imperitans, famam femineæ virtutis per orbem propagaſſet.

Antonius Luſitanus Gallorum & Turcarum auxilia poſtulat.

Dum hæc in oriente geruntur, tumultus adhuc in Belgio ſæviebant; neque Luſitaniæ res quietæ erant. Nam cum Antonius in Galliam trajeciſſet, quacumque ratione proſtratas perditaſque res erigere nitebatur. Jamque in ſermone omnium erat, Reginam matrem, ne Indiæ orientalis regiones in Hiſpanos concederent, conſilio viribuſque Antonio non defuturam, priſcis etiam quibuſdam in Luſitaniæ regno, quod ſibi

aſſe-

Digitized by Google

aſſerebat, juribus excitatis. Ad extremam quoque Turcarum opem Antonius confugerat, ſuumque Byzantium hominem miſerat, qui Amurathem ad auxilia maritima ſubminiſtranda (eo enim anno Uluzzalium cum triremibus quinquaginta emiſerat) incitaret; qua in re Gallus ei orator Byzantii haud parum favebat. Ex iis cum inter Reges diuturna pax interturbari poſſe videretur, Veneti cum Gregorio agebant, ut ſua auctoritate eas ſuſpicionum nubes, quæ paci publicæ officere poſſe viderentur, diſcuteret ac depelleret. Ille vero officio minime defuturum pollicebatur, licet minime ob id ad apertum bellum Reges deſcenſuros diceret: Philippo multis implicato curis præſentium rerum mutationem nequaquam conducere: eadem Henricum mente eſſe, cum in Gallia adhuc civilium diſſenſionum reliquiæ reſiderent: Belgicum bellum diuturnitate atque aſſuetudine in naturam verſum, lentæ febris in morem, populos depaſcere: ac ſi forte aliqua ab Amurathe ad Antonii res fovendas navigia ac triremes permitterentur, eo pacem publicam violatum iri non arbitrari. 1583

Gregorii Pontificis de Aquilejenſi negotio ad Senatum literæ.

His fiebat, ut Gregorius, alio traductis curis, in eaſdem, quas antea ſuſceperat, ſolicitudines relaberetur; priſtinoque animi ardore intermiſſum Aquilejenſe negotium reſumeret; cum præcipue Donatus ſignificaſſet, ipſum literas, quas *Breves* vocant, ad Rempublicam meditari. Qua de re cum agitatum inter Præconſultores eſſet, juriſque ſcientiæ peritorum, atque excellentium hominum perquiſitis ſententiis; non alia ratione publica jura defendi poſſe viſum eſt, quam Campegio ad Principis Patrumque Collegium cum literis accedente, antequam acciperentur, aut perlegerentur, ſcripto ex Senatus decreto obnuntiaretur: *Patres quidem, uti obſequentiſſimos Apoſtolicæ Sedis filios, recitari literas juſſuros; verumtamen ſi qua in re libero Reipublicæ juri officere aut derogare iis Gregorius velit, nullo pacto Senatum adſenſum præbere; quidquid perlectum foret, nullum irritumque habiturum*. Pridie kal. julias legatus literas exhibuit: eæ antequam recitarentur, Senatus conſultum perlectum eſt. Literarum ſumma erat: *Aquilejenſe negotium propter eorum, qui ſe illi immiſcuerant, auctoritatem eo uſque Gregorium diſtuliſſe, Leonardum Donatum, & Joannem Superantium, alterum ordinarium, alterum extra ordinem oratores audiſſe; ſemperque* con-

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

1583 *concordiæ rationem aliquam iniri poſſe ſibi ſuaſiſſe: modo neque ſuæ dignitatis eſſe, ut res amplius extrahatur, neque id Aquilejenſis eccleſiæ jura permittere; quæ cum violata ac turbata eſſent, Dei Optimi Maximi oraculo ſignificare, Senatumque monere, ut majorum ſuorum inſtituta atque exempla imitatus, e ſuo potius aliquid erogare, quam ne minimum quidem de Aquilejenſis eccleſiæ jure ſibi vendicare velit: id ſi faciat, Divinum numen ſuis cogitatis & votis propitium ſenſurum; ſin vero ea in cauſa aliquid adducere pro jure ſuo velit, quamprimum efficeret; nam eo, quem ſtatuere ſibi viſum eſſet, termino elapſo, ex lege ac jure, ſententiam laturum.* Literis perlectis, Senatus juſſu Jacobus Menochius, canonici, Guido Pancirollus, civilis juris ſcientiſſimi, in Patavino Gymnaſio publice profitentes, Venetias adcerſuntur; adjectus quoque Petrus Paulus Rutilius, *diplomatis*, ut ajunt, *advocatus*, qui poſtea in eodem Gymnaſio jus Canonicum eſt interpretatus.

Eorum prius exquiſitis ſententiis, quo quid jure præſcriberetur, cognito, commodius conſuli poſſet; mox Senatus conſulto reſponſum. *Qua decet, reverentia atque obſervantia Gregorii literas acceptas fuiſſe, quibus hortabatur, ut, quæ Aquilejenſi Antiſtiti erepta jura diceret, reſtituerentur; ſi qua Senatus pro ſe haberet, adduceret, termino elapſo, ſententiam laturum. Eas literas immerenti Reipublicæ ingentem moleſtiam attuliſſe, quippe quæ dignitatis ſanctiſſimæ illius Sedis, atque adeo ipſius Gregorii ſtudioſiſſima, neque minus in Aquilejenſis eccleſiæ juribus tuendis ſolicita ſemper extitiſſet, a qua Grimanus Antiſtes ſummis officiis publicæ benignitatis & gratiæ excultus fuerat: ne minima quidem in re rationibus illius detractum; ſua tantum ſarta tectaque conſervare Senatum enixum, publici obſequii argumenta Pontifici cumulate præſtitiſſe. Dolorem vero eo augeri, quod ejus cauſæ judicium, adverſus ea, quæ ſæpius ſumma adſeveratione affirmaverat, trahere ad ſe vellet; in id Senatum nunquam conſenſurum: obnixe propterea Gregorium rogare, ut tandem acquieſceret, iiſque contentus eſſet, quæ in ejus gratiam facere Senatus voluiſſet, quem ſane, majorum veſtigiis inſiſtentem, Apoſtolicæ Sedis obſervantiſſimum, Divini cultus ſtudioſiſſimum, in defendenda ac propaganda religione flagrantiſſi-*

Senatus reſponſum.

tiſſimum ſemper experturum. Hæc ſumma literarum fuit; quibus literis ſiſti aliquantiſper Gregorius, ac nonnihil de priſtino illo animi ardore remittere viſus eſt, atque ad ea, de quibus actitatum antea fuerat, res rediit. 1583

Gregorius Pontifex Chriſtianos Principes contra Turcas concitare nititur.

Quap ropter graviora tunc animo conſilia agitare cœpit, opportunam in Amurathem Perſico bello occupatum chriſtianorum Principum arma concitandi occaſionem ratus, quæ cum jam inde ab illius belli initio meditaretur, Antonium Poſſevinum in Sarmatiam ac Moſchoviam miſerat, ut armis decertantes Reges componeret; qui cum in ea re, ut diximus, præclaram operam navaſſet, in Italiam reverſus, Pontificis animum ingenti ſpe repleverat, teſtatus, aliorum chriſtianorum Principum mente perſpecta, Sarmatam ac Moſchum in communem hoſtem ſocia arma moturos. Iis confirmatus Gregorius, negotium aggreſſus, Latino Urſino, ſumma Cretenſis militiæ præfectura a Senatu ornato, Venetias proficiſcenti, haud exigua benignitatis argumenta præbuerat: multa de ſua in Venetos voluntate, complura de Reipublicæ laudibus adjecerat; iterumque ad ſe vocato, ut ſua Patribus conſilia aperiret, præcepit.

Latinus Urſinus Senatum Pontif. nomine ad bellum turcicum hortatur.

Itaque Urſinus cum ad urbem acceſſiſſet, Principem Patreſque conveniens, exponit: *Ob eas, quæ nonnumquam inter Principes controverſiæ oriri ſolent, negotia, in quibus publici boni momenta vertuntur, perverti aut deſeri æquum non eſse, Gregorium arbitrari: ac ſane, ſi ita obtigerat, ut inter ſe ac Rempublicam Aquilejenſes difficultates adhuc vigerent, e re communi non eſse, ut ingentium rerum orſus perturbarentur; neque quod aliquando acerbior in Rempublicam viſus fuiſset, ob id quidquam de ſuo in eam ſtudio ac benevolentia imminutum; non ſecus cum Republica, quam pater cum filio, acturum*. Hæc præfatus adjicit: *Nunquam antea communis obtundendi hoſtis melius opportuniuſque tempus Divina providentia oblatum fuiſse; dum gravi ac difficillimo bello in Perſide diſtentus immenſam prope auri vim profunderet, ingentes copias amitteret, nervos imperii protereret; a quo bello ſi aliquando ei reſpirare, vireſque reparare datum fuerit, quis ambigat, non Principibus cunctis, Reipublicæque præſertim, vel propter latiſſimos fines, vel ob Cretæ longinquitatem, vel ob continentes diſſidiorum cauſas, formidoloſum fore? Itaque*

1583 *præter ceteros in hoc defigere, omnes cogitationes & conſilia Patres debere; neque ſpecioſo pacis nomine ſe tutos ab inſidiis arbitrari, quas ſua non minus, quam totius reipublicæ chriſtianæ iactura ſuperioribus annis experti fuiſſent, dum poſt pacis a Selymo ſubſignatas conditiones, nulla fidei, nulla jurisjurandi habita ratione, impia in Rempublicam arma converſa ſunt. Modo a perpetua ſe ſuſpicione eximendi, ab animo anxium timorem depellendi, ademptas maritimas ditiones repetendi tempus eſſe. Philippum Hiſpaniarum Regem de novo inter ipſum, Pontificem, ac Venetos fœdere percutiendo Romæ egiſſe; mandata eam ad rem conficiendam dediſſe: optima ſpe niti, Cæſarem quoque adjunctum iri, quippe qui ob finium propinquitatem quotidie gravia atque intoleranda a Turcis pateretur; depopulari agros, ſubjectos in miſerum ſervitium abduci, nullum crudelitatis atque ſævitiæ genus in eos prætermitti intelligeret. Sarmatam quoque ac Moſchum, bello, quo per multos annos decertaverant, fine impoſito, nomina daturos; minores Italiæ Principes reliquorum auctoritatem ac potentiam ſubſecuturos. Adhortatorem atque impulſorem eum Regem eſſe, qui præ ceteris emineret, qui nuper Luſitaniæ atque Indiæ orientalis acceſſione, potentiæ ac virium ingentia incrementa acceperat: neque ſuperioribus ætatibus oblatam, neque in poſterum majorem opportunitatem affore; dum Reſpublica rogatur, non rogat; invitatur, non invitat: ſi hæc præclara rerum gerendarum momenta amittuntur, quantas humanarum rerum viciſſitudo ſecum ipſa mutationes trahat, quis ignorat? An æternum hoc Perſidis bellum futurum arbitramur? an eadem mente Principes ſemper fore confidimus? Dum fortuna aſpirat, dum proſperis eventis a Deo Optimo Maximo magni aditus panduntur, inſtandum, urgendum; cum præſertim is modo Byzantii rerum potiatur, in quem majorum ſuorum ingentes illi ſpiritus minime confluxere; non arma tractandi gnarus, otio deditus, periculoſo ac longinquo implicatus bello; præferocis Turcarum gentis animi fracti; militaris diſciplina corrupta, obedientia imminuta, quibus olim tanti imperii moleſ tabat; ut jam omnia chriſtianos Principes ad ſe ipſos expergiſcendos, feliceemque excipiendam fortunam, quam ſemel elapſam fruſtra requiremus, adhortari videantur. At, ſi quidpiam*

præ-

præteritarum rerum hæreret animis, omnia Gregorium depulſurum; Hiſpanorum cunctationi, aliiſque incommodis obviam iturum; ac, ſi opus ſit, proximo ſeptembris menſe Bononiam venturum; in ea civitate Reipublicæ legatos opperiturum, ut mature cuncta agitari & confici poſſent. Hæc conſilia ſibi Roma proficiſcenti Pontificem, uti Patribus patefaceret, mandaſſe; hac legatione ſe magna voluptate perfuſum, quod ad leniendos Principum animos, atque ex Aquilejenſi negotio affectas mentes ſedandas ipſe potiſſimum adhibitus fuiſſet. Senatum hortari, in ingens adeo negotium incumberet. Si terreſtres Chriſtianorum Principum copiæ in Turcas moveantur (inquit) *fert animus, licentiæ aliquid militari tribuatur, decem peditum millibus Byzantium petere, Reipublicæ vexilla ea in urbe explicare, Græciam ac Peloponneſum recuperare; ſatius ſibi eſſe, ſpe imperii proferendi, atque veteres injurias ulciſcendi cum hoſte dimicare, quam fluxa atque parum ſtabili pace omnes conatus in ambigua incertaque defenſione effundere.* Hæc Urſinus. 1583

Sed quemadmodum ea ſpecioſa atque plauſibilia, ita penitus inſpecta, magnis obvoluta difficultatibus, optandaque potius, quam ſperanda videbantur; elapſaque ſemel proterendi, viribuſque maritimis nudandi hoſtis occaſio fruſtra repetebatur. Bello etenim multis in Europæ regionibus vigente, in alias partes arma convertere arduum, quicumque rerum experientia edocti, Regum ac Principum vel aperta vel occulta diffidia norant, arbitrabantur. Belgico bello Philippus detinebatur; adhuc Luſitani reliquiæ ſupererant. Sarmatæ ab armis cum Turca ſemper abhorruerant; atque, ut infenſo in Amurathem animo Battoreus eſſet, a Senatu & comitiis tantum bella indicebantur. Magnus Princeps Moſchus, ſed qui non facile Turcas laceſſeret. Ejus rei haud dubia ſigna, cum Volgam ac Tànain amnes, perducta foſſa, magno illius gentis detrimento Suleimanus jungere tentaſſet, exhibuiſſe. In Germania quoque tumultus exciti: bellum Colonienſe adverſus Truxeſium, quem nuper Pontifex, uti in hæreſim prolapſum ſeptemviratu atque archiepiſcopatu exuerat, exortum. Nihilo igitur felicius conſilia Gregorii, quam ea, quæ aliis temporibus agitata fuerant, ceſſere.

Per

1583 *Philippus Paſchalicus triremes Melit. capit.*

Per eos dies Philippus Paſchalicus, Joanni Baptiſtæ Contareno in Cretenſis cuſtodiæ præfectura ſuffectus, cum prope Chiſamum quatuor Melitenſium triremes præda onuſtas offendiſſet, intento remigio fugientes acriter inſectatus, in ſuam poteſtatem redegit, Equites aliquot capitivos effecit. Ejus rei fama per omnem Europam pervagata, atque ad Regum ac Principum aulas delata, multos ſerendi ſermones materiam præbuerat: plerique factum reprehendere ac deteſtari; multa in Venetos, eorumque maritimos duces maledicta congerere: injuriam præcellenti Hieroſolymitanorum militum ordini illatam, qui virtutis opinione, rebus præclare geſtis, ſe per omnes provincias regnaque chriſtianæ reipublicæ diffudiſſet, ſuperioribus annis Suleimani, invicti Principis, vires animoſque fregiſſet, proximo cum Selymo ad Echinadas prælio ſanguinem effudiſſet. Præ ceteris vero Pontifex vehementius invehebatur, graviterque cum Laurentio Priolo oratore, conquerebatur. Senatus, qui optimo jure Paſchalici factum probabat, nullaque alia ratione excurſiones maritimas tolli poſſe cenſuerat, de ejus rei eventu Reges atque alios chriſtianos Principes doceri per legatos jubet: *Nihil non tentatum, ut Melitenſes atque alii procul a Venetis ditionibus excurſiones exercerent; nihil officiis impetratum: non Pontificis auctoritate, non Philippi optimi Regis exemplo permotos: per vim navigia, prætexto avaritiæ religionis nomine, ſcrutari; inde negotiatores ac commercia averti, publica vectigalia imminui, querelas Byzantium deferri, potentiſſimi hoſtis arma, non abſque totius reipublicæ chriſtianæ detrimento in Venetos provocari: jam Cretam, peramplam inſulam, ac innumera prope populi multitudine refertam, obſideri; alias inſulas ad ſolitudinem fere redactas, quod exire ac tuto maria vel percurrere vel inſidere, frumenta aliaque ad victum neceſſaria ex turcicis circumjectis regionibus avehere non poſſent; quandoque ſumma omnium rerum inopia preſſas ſummis populorum querelis opem atque auxilium Reipublicæ imploraſſe: his malis ut tandem finis imponeretur, quid non Senatum egiſſe, quos non fatigaſſe? non in Hieroſolymitanam familiam odio, quam ſumma benevolentia proſecutus fuiſſet, ſed neceſſitate impulſum, ut tot imminentia pericula depelleret, ad*

ea

ea devenisse. Cum igitur tot tantiſque innixa rationibus, quæ geſta a Paſchalico fuerant, Gregorius ac Philippus cognoviſſent, quin Reipublicæ cauſam & factum probarent, efficere nequivere. Proinde a querimoniis ad poſtulata tranſgreſſi, a Senatu petunt, ut iis, quæ acta fuerant, exemplo in poſterum Melitenſibus futuris, contentus, in eorum gratiam religioni triremes reſtituat, captivos Equites condonet, ea lege, ne poſthac orientis maria excurrant, aut in navigia Veneta inquirant. Ea cum ſæpius enixe a Pontifice ac Rege efflagitarentur, tandem, ut amicis Principibus gratificaretur, tradendas triremes, liberandos captivos Senatus cenſuit. Eo facto & Melitenſium inſolentia atque audacia repreſſa & Reipublicæ clementia ac benignitas eſt patefacta; virtute devictis magnanimitate parcitum. 1583

Melitenſes triremes redduntur captivi equites liberantur.

Hujus anni æſtate Annas, Jojeuſæ Dux, Galliæ Regis affinis (ſorores e Lotharingia familia connubio ſibi ambo junxerant) viſendæ urbis ſtudio Venetias acceſſit. Ob neceſſitudinem, quæ illi cum Henrico intercedebat, haud vulgaribus honoribus eſt excultus. Duo, qui e patricia juventute ab ejus latere non diſcederent, dati, Benedictus Georgius, Auguſtinus Nanius, rebus maritimis procurandis magiſtratu ambo functi. Annas ipſe ſummo Reipublicæ conſenſu (cum id vehementer ſe cupere ſignificaſſet petiiſſetque) a majoribus comitiis patriciæ nobilitati eſt adſcriptus, iiſque interfuit. Anni exitum Cardinalium cooptatio nobilitavit: novem ac decem doctrina, rerum uſu, ſtemmate inſignibus ampliſſima dignitas a Gregorio Pontifice Maximo eſt attributa; inter quos Auguſtinus Valerius, Veronæ Epiſcopus, fuit, vir literis, moribus, religione, atque egregia vitæ ſanctitate conſpicuus; qui cum prima juventa Senatus juſſu philoſophiam Venetiis eſſet interpretatus, mox ad eccleſiaſticum vitæ genus converſus, magnam de ſe virtutis atque innocentiæ famam excitaverat.

Anna Jojeuſæ Ducis ad Venetias adventus.

Cardinalium inſignis delectio.

M. D.

Digitized by Google

M. D. LXXXIIII.

1584 CEterum cum ea, quæ jam Gregorius de Principum conjunctione ac fœdere animo præceperat, in dies magis magiſque elangueſcerent, vanaque ſpe nullis fundamentis tantarum rerum molimina niti appareret, ſummo animi dolore afficiebatur; indeque ad negotium Aquilejenſe reverſus, denuo cum Laurentio Priolo, legato, agebat, quæque in ejus gratiam Senatus facere ſtatuerat, penitus abnuebat. Res in majori perplexitate verſabatur. Farneſius, Eſtenſis, Joannes Antonius Facchinettus, atque Albanus Bergomas aliquam ſatis Gregorio faciendi rationem ineundam eſſe arbitrabantur; varia proponebant: re in conſultationem vocata, poſtulatis minime ſe adſentiri poſſe Patres cenſuere. Pontifex cum extra judicium ſcripta Reipublicæ inſpexiſſet, Cardinalibus tradiderat, tandemque iis, quæ jure fieri ſolent, præmiſſis, ad ſententiam ſe venturum, adverſus ea, quæ antea enuntiaverat, ſignificabat. Quem enim controverſiarum, quæ inter Principes oriuntur, judicem futurum, niſi is eſſet, cui Deus Optimus Maximus ob eorumdem Principum utilitatem ejuſmodi auctoritatem tribuiſſet? Iis ad Senatum allatis, legato jubetur, ſi in jus vocetur, irritam ac nullam eam eſſe vocationem contendant. At Pontifex magis acerbe agere; in reliquis quoque negotiis, quæ multa illi cum Venetis intercedunt, eadem aſperitate uti. Nam cum per eos dies Joannes Delphinus, Brixiæ Epiſcopus, exceſſiſſet, de more ei eccleſiæ Reipublicæ ſubjectum, præſtantem virum, ſibi conjunctum præfici, Senatu petente, ſe quidem Brixienſi eccleſiæ quem ſibi magis libuiſſet præfecturum, reſpondit. Ex his abalienari eum penitus a Republica ſatis conſtabat. Quæ cum Laurentius Priolus, orator, meditaretur, gravi illum oratione aggredi, &, ſi qua ratione poſſet, lenire, atque ad ſalubriora conſilia traducere ſtatuit. Opportunitateque arrepta, hunc in modum dicere eſt orſus.

Aquilejenſe negotium repetitur.

Laurentii Prioli oratoris ad Pontif. oratio.

Illud ſemper apud eos, qui prudentiæ ac virtutis opinione excellerent, conſtanter affirmari, animadverti, Beatiſſime Pater; publicæ tranquillitatis, Italiæque pacis fundamenta in Apo-

Apoſtolicæ Sedis, Venetæque Reipublicæ potiſſimum conjunctione ſita eſſe. Id vero cum uſu & experientia didici, tum in Europæ Principum aulis, in quibus Reipublicæ operam navari edoctus ſum. Quis enim ignorat (modo parum humanis in rebus verſatus ſit) profecto utriuſque imperii nexu, veluti æquilibrio quodam, majorum Principum vires ac potentiam temperari, proferendique imperii cupidinem, quæ in Regum ingeniis inſita eſt, frenari & cobiberi; ut nullo unquam tempore, mutuo hoc fœdere permanente, pacem hanc, qua per tot annos Italia floret, turbare, neque in belli tempeſtates ac procellas chriſtianam rempublicam nobis invitis demittere queant? Hoc vero mutuo conſiliorum conſenſu, quid ad ſtabiliendam tranquillitatem præſtantius, quid ad gloriam propagandam illuſtrius inveniri aut excogitari poteſt? Quæ cum ita ſint, diffiteri nequeo, Beatiſſime Pater, me ingenti animi dolore ac cruciatu intuentem, angi, malevolorum atque inſcientium hominum ſtudiis in adverſum tendentibus, id agi, ut ea, quibus hucuſque Italiæ pax ſtetit, oblivioni mandentur; ejuſque rei jam ſigna erumpere, dum in omnibus Venetorum negotiis (quantumvis ea levia ſint) infinita atque inſuperabilia propemodum impedimenta oboriantur. Pro Brixienſis eccleſiæ Antiſtite deſignando (licet ſacræ leges conſentiant) decertatur. An id tanti eſt, ut rigide atque acerbe cum ea agi Republica debeat, cujus religio atque in Apoſtolicam Sedem obſequium tantum nota ſint, quantum per varias temporum ſucceſſiones arma ſuſcepta, cruor effuſus, præclara geſta, quæ vix recenſeri, ne dum enumerari queant, univerſo orbi patefecere? Quid aliud hiſce diſſidiis & contentionibus, aſpera hac novaque prorſus agendi ratione fit, quam ut eorum, qui & Apoſtolicæ iſti Sedi, & Venetæ Reipublicæ invident, iniqua conſilia provehantur? Cuncta igitur quotidie in præceps labi proſternique ſinemus? Flecte aliquantiſper, flecte, inquam, mentem iſtam, Pater Beatiſſime, atque benignius Senatum Venetum intuere, pium, religioſum, hujuſce Sedis incrementi, Italicæ pacis percupidum, tuique in primis ſtudioſiſſimum, in quo, modo velis, nihil non obſequii ac reverentiæ plenum invenies; tecum benevolentia gratique animi officiis libentius certaturum, quam iis de rebus, quæ 1584

parum

Digitized by Google

1584 *parum publico bono conducunt, certare hactenus coactus ſit.*

His a Priolo dictis, haud parum commoveri Gregorius viſus, ac veluti animi impetum ratione vincente, humanius atque æquius ſe gerere cœpit; licet in re Aquilejenſi certa quadam ſpe duceretur, ſi ſententiam tuliſſet, obtemperaturum Senatum, ut Brixienſe negotium ex ſententia conficeret, aliaque ab Apoſtolica Sede caperet emolumenta. At Priolus nihil, ſi ea inſiſteret via, impetraturum ſumma adſeveratione confirmabat. Quapropter ad alia revolutus ita negotium urgebat, ut nulla re divelli, vel parum de ſententria dimoveri poſſe videretur. Et jam Grimanus Antiſtes inutili atque inani cunctatione fatigatus, Roma digreſſus, Anconam ſe receperat, per literaſque Novocomenſem Cardinalem impellebat, ut a Gregorio ei reditum in patriam impetraret.

Anni vero ſuperioris eventu nondum edomita Melitenſium audacia: a maritimis excurſionibus, neque ab iis, neque a Florentinis ceſſatum; Romæ cum Pontifice, Madriti cum Philippo, ut tot incommodis obviam iretur, actum. Novocomenſi Cardinali, penes quem totius Gregorii pontificatus ſumma reſidebat, aliquam rationem inveniri placebat, qua, neceſſitate compulſis triremibus, ad inſularum Reipublicæ portus receptus pateret. Verum dum hæc aguntur, vehementi indignatione civitas eſt correpta, nuntio allato, Melitæ navem Salvaniam Venetam eo delatam, detentam fuiſſe: quæ res adeo Patrum animos turbavit, ut ſtatim Senatus conſulto proventus omnes Hieroſolymitanorum equitum, qui perampli in ditionibus Venetis exiguntur, intercipiendos, atque aſſervandos ſtatuerent. Adjectæ cum Pontifice ac Philippo, quorum auſpiciis ordo ille nititur, acerbæ admodum atque acres querelæ: patientiam Senatus devictam, neque deinceps ullo pacto eorum hominum inſolentiam paſſurum. His Franciſcus, Magnus Hetruriæ Dux, commotus, per Abbioſum, cui nuper Pontifex Piſtorienſem eccleſiam tribuerat, novas diſſidiorum tollendorum rationes proponit. Summa erat: inquiri in Venetorum nobilium navigia non permiſſurum: ſuas triremes, niſi tempeſtate compulſas, ditionis Venetæ portus non ſubituras; modo prædas illis agere prope Venetas inſulas liceret, non quia id eis permittere velit, ſed ne, ſi ſecus

Salvania navis a Melitenſibus detenta.

Abbioſus Epiſcopus de Hetruſcorum excurſionibus cum Venetis agit.

cus

ſus cautum foret, immerita conditione obſtringeretur. Patres, 1584
modo abſque Reipublicæ detrimento fieret, amico Principi gratificari cupientes, quo facilius & citius res conficeretur, Senatus conſulto Marino Grimano, conſilii, Franciſco Barbaro, continentis Sapientibus, negotium mandant. Hi cum Abbioſo agunt, ſi qua forte tot ſedandis controverſiis ratio excogitetur. Sed licet ingenti ſolertia, ac ingenii dexteritate impedimenta vincere niterentur, Senatu id tantum petente, ut ſubjectis conſuleretur, frequenſque cum finitima potentiſſimaque Turcarum gente diſſenſionum materia præcideretur; nihil tamen efficere potuere. Franciſcus maria excurrendi facultatem, qua divi Stephani ordo a Summo Pontifice comprobatus, nitebatur, eripi ſibi a Republica conquerebatur; dum prope illius inſulas cum infidelibus pugna interdiceretur; dum a portubus ſtationibuſque arceretur, cum ille ingredientia egredientiaque navigia invadere ſibi licere arbitraretur. Iniquum contra Veneti cenſebant, patriciorum tantummodo navigia a perquiſitionibus immunia eſse; ſubjectos excludi, qui magnam in mercimoniis ac navigiis partem haberent: intolerandum eſse, religionis velo habendi cupidini inducto, potentiſſimum hoſtem in Rempublicam incitare: æque intolerandum, per vim in inſularum Reipublicæ portus ac ſtationes prædatorias triremes ſpoliis innocentium plerumque ac rapinis onuſtas invehi. Inter hoſce anfractus negotium hinc privatorum aviditate a Franciſco fultum, inde communis ratione boni a Venetis agitatum verſabatur.

Interea obſcuris initiis exorta, ſenſim conſceleratorum hominum in continente factio ſuccreverat, qui ob gravia eaque atrocia delicta exilio mulctati fuerant. Ab his æſtatis hujus initio multa populis damna illata, nonnunquam, inſignium inter eos collecta manu, in agros infimæ imbecilliſque plebis terrore ſævitum. Horum princeps Octavius, nobili Avocadrorum familia Brixiæ ortus, erat, qui ultionis inimicorum rabie ductus, ad ſe peſſimum illud genus hominum attraxerat, atque ob gravia crimina a Decemviris abſens perpetuo exilio bonorumque publicatione damnatus fuerat. At vero cum nulla re feritas hominis atque audacia in omne facinorum genus prona minueretur, quotidie ex Brixienſi ac Veronen-

Octavius Avocadrus exulum Principem in Venetis ditionibus ſe præbet.

ronen-

1584 ronenſi agro ejus ductu, cædes fieri ; vi ac rapinis in innoxios ſæviri ; quidquid mente efferata, atque impia manu effici poſſet, perpetrari nuntiabatur. Ad invaleſcentis hujuſce incendii flammas extinguendas varia, minore fructu quam expectatione, remedia adhibita ſunt ; cum tandem Senatus, ne virus majora incrementa ſumeret, quinto nonas junii legatum in continentem, qui auctoritate & vi extorres excindere ac prorſus tollere niteretur, mittendum ſtatuit. Paulus Contarenus lectus ; ei imperium in præſidiariorum atque ordinum milites tributum ; trecenti externi pedites adlecti ; equitatus omnis tum gravioris tum levioris armaturæ, qui publicis ſtipendiis alitus, adjectus ; ad hæc centum Epirotæ equites, quorum quinquaginta ultra Mincium amnem, totidem citra, opera uteretur. Et quoniam deteſtando huic hominum generi ad Caſtulonis, & Jufredi oppida, quæ Gonzagæ familiæ Dominis obtemperant, vel ſitus opportunitate, vel brevi ac facillima poſt delicta perpetrata ſeſe condendi facultate, tutum receptum eſſe afferebatur, Contareno juſſum, Senatus nomine oppidorum Dominis ſignificaret, ne ulla ratione acceſſum extorribus conſceleratiſque hominibus ad ſua loca præberent ; ſi ſecus faciant, neceſſitate adactum, uti magis Reipublicæ dignitatis intereſſe exiſtimaſſet, conſulturum. Contarenus igitur in continentem profectus, qua auctoritate, qua vi, qua terrore brevi ita effecit, ut complures morte plecterentur, alii ad carceres traducti dignas meritis ad reliquorum exemplum pœnas darent ; inter quos Franciſcus Bertazzolius, Salodienſis, Avocadri aſſecla, omniumque ſcelerum particeps, captus, ultimo ſupplicio affectus eſt ; bona fiſco adjudicata ; complanatæ ædes. Octavius vero cum præciſam ſibi ulterius ſua ſcelera provehendi viam intelligeret, Florentiam abiit ; pacatiſque continentis rebus, Contarenus in patriam reverſus, haud multos poſt dies morbo correptus, ſummo totius civitatis dolore interiit.

Paulus Contarenus legatus in continenti eligitur.

Avocadri profectione quies reſtituta.

Sub id fere tempus Uſcochi quadringenti Franciſci Prodii Bracchienſis navigium multis tum Chriſtianorum, tum aliarum gentium, ac Turcarum præſertim onuſtum mercibus, in quo Turcæ aliquot erant, Narentam amnem myoparonibus ingreſſi intercipiunt, exuunt, ex Turcis viginti interficiunt. Nun-

Navigium Venetum ab Uſcochis captum.

Digitized by Google

Nuntio ejus rei allato, ſtatim cuſtodiæ præfectus arcta Seniam obſidione cingere, omniaque ad eam urbem euntia ac redeuntia navigia capere juſſus. Ex ea re cum ſummam moleſtiam Rodulphus Imperator cepiſſet, remque communem agi arbitraretur, Turcas non minus a mari Reipublicæ, quam a terra ſibi infenſos eſſe dictitans, Carolo Archiduci patruo, ut in noxios animadverteret, ablata reddi juberet, præcepit. Per eos dies a Decemvirum collegio in Jacobum Superantium, Equitem ac Marcium Procuratorem, civem eximia apud cunctos ordines exiſtimatione, animadverſum, quod occulta Senatus, eo ad eccleſiaſticas dignitates graduum ſibi facturus, Principibus ſignificaſſet. Re per multos menſes in eo conſilio acta, tandem auguſto procuratoria dignitate exutus, Juſtinopolim deportari, ubi reliquum vitæ tempus conficeret, juſſus eſt. Egregius alioqui civis, omnes honorum gradus domi foriſque emenſus, ac in Reipublicæ graviſſimis negotiis verſatus, ſublimi atque elato animo, qui fere privati civis fortunam conditionemque egrederetur, æquanimitate & conſtantia eum caſum tulit, ſententiæque nuntium excepit; ac ne minimum quidem vultum faciemque immutatus, prompte ſupremi conſilii juſſis obtemperaturum effatus. Eodem animi vigore & conſtantia cum aliquot annos Juſtinopoli vixiſſet, in patriam tandem reditu impetrato, privatam vitam uſque ad extremam ætatem egit. 1584

Jacobus Superantius exilio a Decemviris damnatur.

Eodem fere tempore Carolus Emanuel, Sabaudiæ Dux, Catharinam, minorem natu Philippi Hiſpaniarum Regis filiam, uxorem accepit; idque cum Reipublicæ per Camerani Comitem legatum ſignificaſſet, Petrus Duodus, Franciſci filius, qui nuptias gratularetur, ad eum orator eſt miſſus. Monachio quoque per Andream Minutium allatæ ab Villelmo Bajoariæ Duce literæ, quibus ſignificabat, Gebhardo Truchſeſio, qui infandis ſacratæ virginis nuptiis a catholica religione deſciverat, in Colonienſi archiepiſcopatu ac ſeptemviratu a canonicis Erneſtum fratrem, Leodii Antiſtitem, fuiſſe ſuffectum: ei Gregorium Pontificem Maximum pecunia, Philippum copiis præſto eſſe; iis devictum Truchſeſium latitare, & Carolum fratrem nova moliri, proteſtantibuſque Principibus adjutum, denuo bellum meditari; id ſi redintegretur, a Senatu, pro

Caroli Emanuelis, Sabaudiæ Ducis, cum Hiſpaniæ Regis filia nuptiæ.

Petrus Duodus ad Sabaudum orator.

Erneſtus Bajoarius Colonien. Archiepiſcopus eligitur.

1584 religione, cujus ſemper obſervantiſſimus fuerit, proque veteri amicitia, auxilia petere. Senatus conſulto reſponſum: propenſo ſemper animo in Bajoariæ Duces Rempublicam extitiſſe; omnia eorum cauſa & velle & cupere; quantum vel pro temporum ratione, vel aliis Reipublicæ curis permiſſum fuerit, re ipſa præſtaturam.

At vergente autumno nonnulla contigere, quibus in ſummum diſcrimen Venetorum pax cum Amurathe eſt adducta. Nam cum Gabriel Haimus, damnatorum triremium præfectus, ſupra Cephalenem in turcicam triremem incidiſſet, qua e Numidia Ramadani Baſſæ uxor una cum filio, varia ac pretioſa ſupellectile, multis ſtipata ſervis, Byzantium vehebatur; in eam uti in hoſtilem impetu facto, decertaverat, Turcas interfecerat, prædas egerat. Idque claſſis legati literis afferebatur; licet Haimus factum, qua imminuere, qua excuſare niteretur: pila ſecuritatis ſigno e tormento ejaculata, cum minime ſibi reſponſum fuiſſet, piraticam arbitratum, ſuamet atque duabus aliis, quæ ſecum erant, triremibus, aggreſſum; poſtea amicam inſpectus, cœptum jam prælium dirimere nequiviſſe; neque, quin ea, quæ ſub. ſcuta fuerant, contingerent, efficere potuiſſe. Triremem itaque viris & ſupellectile fere nudatam Corcyram avexit. Eo nuntio vehementer commoti Patres, unius civis temere facto publicam quietem turbatum iri, Senatuſconſulto claſſis legato præcipiunt, Corcyram profectus, Haimum in vincula conjectum Venetias mittat; deque his omnibus Joannem Franciſcum Maurocenum, ad Amurathem legatum, ſtatim certiorem faciunt: nihil ob id in Republica pacis ſtudium imminutum teſtetur; exactius re cognita, de præfecto, quem vinctum ad urbem perduci juſserant, prout juris eſset, Senatum decreturum. Verum antequam ad Maurocenum literæ perferrentur, jam Byzantium de oppugnata & capta triremi nuntius pervenerat. Ramadanus dolore atque ira percitus, fremere; illius ædes querelis, gemitibus, ac lachrymis redundare: jamque ad Regem ac Viſirum rumor delatus, vehementer eorum animos commoverat. Amurathes iræ impatiens exæſtuare, cum præſertim multa barbare admodum facta memorarentur: mulieres in pelagus jactatæ, mammillæ aliis abreptæ, femi-

Ramadani Baſſæ triremis a Gabriele Haimo capta.

Gabriel Haimus in vinculis Venetias mittitur.

Turcarum ob Haimi factum perturbatio.

Digitized by Google

ſemina cum infantulo filio uberi admoto interfecta, regii theſauri rapinæ ac prædæ expoſiti. Quibus auditis, Viſirus ad ſe legatum vocat; an ejuſmodi a noſtris agerentur quærit? quid geſtum fuerit, expoſcit. Legatus, nondum ſe Venetiis literas accepiſſe, neque quidquam certi expromere poſſe, affirmat. Ceterum ingens Turcarum animos ſuſpicio inceſſerat, ne Veneti, Perſico bello incitati, cum reliquis chriſtianis Principibus ſociatis viribus, arma in ipſos tandem converterent. Itaque non una inter primores extiterat ſententia. Erant, qui ſtatim cuſtodiæ publicæ amandandum legatum Venetum, atque a *Boluæ baſſa* (ut ajunt) aſſervandum cenſerent; id & regiæ dignitati & æquitati conſentaneum in primis eſſe. At *Meſſangis* (is hortis regiis præeſt) vir rerum cognitione ac prudentia apud Turcas inſignis, propera nimis conſilia carpere, nihil feſtinato agendum, minime laceſſendos Venetos eſſe: alias ſimiles caſus contigiſſe (licet de triremi regia non ageretur) qui & bonorum reſtitutione, & ſontium pœna, cum præſertim invita Republica ea facinora perpetrata eſſent, conſopiti fuerint: id quoque hoc tempore faciendum: ſi Veneti triremem, ſi prædam reſtituant, ſi præfectum pœnæ ſeveritate coerceant; nonne aperte inſciis ipſis, atque prorſus invitis, geſta omnia conſtabit? ſin ſecus, a veteri amicitia recedendi occaſionem quærere, atque cum aliis in Amurathem, ejuſque imperium conſpiraſſe compertum erit. Meſſangis itaque conſilium amplexi, ſtatim navalia luſtrari imperant, occulto Corcyram ac Venetias homines mittunt, qui, quæ agantur omnia, bellicos apparatus, triremium numerum explorent. Interea a Senatu ad Maurocenum literæ ſupervenere, quibus aliquantum magnus ille excitatus motus deferbuit. Viſirus de iis, qui jam extincti fuerant, nihil, quod ageretur, eſſe, quæ ſuperant tradi, in noxios animadverti acriter oportere, affirmabat. 1584

M. D. LXXXV.

AMurathes quoque ad Senatum literas dedit, quibus literis vehementer conquerebatur, Mehemetem, Meningis Baſſam, Ramadani filium, Byzantium proficiſcentem, ſupra Cephalenem in portum Ficherium tempeſtate delatum, a 1585 *Amurathis litera de Ramadani triremi.*

 Vene-

1585 Veneto præfecto impugnatum, una cum uxore ac filio obtruncatum; pretioſam ſupellectilem ac theſauros prædæ habitos; Corcyram navigium avectum fuiſſe: proinde ex pacis legibus a Republica petere, ut in ſontem præfectum legibus ageretur; triremis una cum iis, qui ſupererant, captivis ac præda reſtitueretur. Navigium extemplo Turcis reddi Senatus juſſit; in Haimum, quem captivum claſſis legatus Venetias miſerat, judicium inſtituit, cauſamque ex vinculis dicere coegit. Re per capitales triumviros ad Senatum delata, in eum uti fœderum violatorem cunctis fere ſuffragiis ſententia eſt lata; utque illi pridie kalen. februarii inter geminas columnas cervices abſcinderentur, decretum; non abſimili a Romanis exemplo, qui cives ipſos fœderum corruptores dedendos vel ſociis vel hoſtibus nonnunquam cenſuerunt.

Ramadani triremis Turcis reſtituitur. Gabriel Haimus capite damnatus.

De Japoniorum ad Pontif. legatione narratio.

Hujus anni fere initio remotiſſimarum gentium legatio, quæ poſt longum ac difficile triennale iter in Hiſpaniam delata, inde Romam ſe contulerat, Italiam omnem rei fama ac novitate compleverat. Ea legatio erat Japoniorum Regum, quæ ad Pontificem Maximum venerandum, & obedientiam præſtandam mittebatur. Has inſulas annis ab hinc ſexagintaquinque ab inſtitoribus Luſitanis, dum ultra orientalem Indiam, inter ſeptemtrionem atque ſolis exortum, navigarent, inventas perhibent. In noſtro emiſphærio cis cancri tropicum ſitæ, e diametro Italiæ opponuntur, ambitu triplo majore. Polus eis arcticus trigintaquinque circiter gradibus elevatur; marique alluuntur, quod ingentem Sinarum tractum radit, cum inde non amplius leucis octoginta diſtent. In tres ac ſexaginta præfecturas diviſas affirmant. Incolas humili ſtatura, oleagino colore, regnandi cupidos, honoris avidos, religioni deditos: Principes vel propagandi, vel conſervandi imperii cauſa continenter bella gerere; nec minori ſtudio religioni inanium Deorum incumbere, quorum aſſeclas, quos *Bontios* vocant, nobili ſtirpe progenitos, non minus inter ſe diſſentientibus ſententiis de religione, quam Principes armis de imperio certare. In eaſdem inſulas Franciſcum Xaverium, Cantabrum, Ignatii Lojolæ, qui fundamenta Jeſu Societatis jecit, ſocium, anno M. D. XXXXVIIII. perveniſſe ferunt, primumque in Indiam orientalem cum pau-

paucis penetraſſe, atque ibi Euangelii promulgatione incepta, multos ad Chriſti fidem traduxiſſe; mox defuncti Xaverii veſtigiis hærentes alios, ex India atque Europa avectos, brevi adeo chriſtianam religionem provexiſſe, ut multa chriſtiana phana ac templa aſſurgerent, ingenſque incolarum numerus ſacri baptiſmatis fonte ablueretur, inter quos Dynaſtæ plerique ac Reges, qui Japoniis imperitabant. 1585

Itaque anno M. D. LXXXII. ab ejuſdem Societatis Patribus incitati Franciſcus Bongi, Prothaſius Arimæ Reges, ac Bartholomæus Omuræ Princeps, quorum duo priores nuper chriſtianam religionem amplexi fuerant, poſtremus jam anno M. D. LXIII. in Chriſti militiam nomen dederat, perhonorificam legationem ad Pontificem Maximum decrevere. Franciſcus Bongi Rex Mancium Fiongæ Regis nepotem, ob ſororem ſibi matrimonio junctam affinem, vigeſimum annum agentem, qui caput legationis extitit, delegit. Arimæ Rex, ac Bartholomæus Omuræ Princeps, Michaelem alteri conſobrinum, alteri nepotem, decimumoctavum attingentem annum, nominavere. Iis comites itineris, curioſitate ac res novas viſendi ſtudio, illuſtrium Dynaſtarum filii duo ſeſe adjunxere, Martinus nempe e Fiongæ, Julianus Fingeno regno orti, qui nondum ſeptimum ac decimum annum exceſſerant. Anni M. D. LXXXII. initio Japone digreſſi, Goam, præcipuam Indiæ civitatem Luſitanis ſubjectam, anno M. D. LXXXIII. appulere; inde Luſitanis navibus in Europam trajecere, itineris præcipuo ex eadem Societate comite ac magiſtro, genere Luſitano, *Meſchita* nomine, Japoniæ linguæ erudito: Romam menſe martio hujus anni pervenere. A Gregorio ingenti lætitia atque humanitate, ad inſolens ſpectaculum univerſa confluente civitate, excepti; eiſque in aula regia Purpuratorum Senatus eſt datus. Literæ ſuorum Principum recitantur: ſumma pietate, atque eximio ardore chriſtianam religionem complexos; obſequium atque obedientiam Gregorio, uti Chriſti Vicario, exhibere; deſignatam ſibi eorum nomine legationem; ad ſanctiſſimos illius pedes ſeſe provolventes, eoſque exoſculantes, admitti ſupplices petere.

Cum Romæ aliquot dies fuiſſent, in patriam reverſuri,

1585 antequam Genuam pervenirent, varias Italiæ urbes circumire. Menſe junio Venetias acceſſere, ſummaque benignitate exculti, celebriora urbis loca, & præcipue baſilicas ac templa inviſere; atque ut publicam pietatem, eximiumque religionis ſtudium nobili aliquo declaratum argumento inſpicerent, anniverſariæ ſupplicationes, quæ ſeptimo kal. junii, divi Marci apparitionis die concelebrantur, ad tertium kal. beati Petri Apoſtoli feſto, dilatæ, magnificentiſſimo apparatu atque incredibili pompa habitæ ſunt. Ingens ſacrorum lipſanorum numerus, cunctis religioſorum hominum ordinibus comitantibus, inter immenſam prope argenteorum atque aureorum vaſorum copiam inviſebatur. Sanctorum virorum, qui modo æterno ævo in cælo fruuntur, vel miracula, vel martyria, vel alia egregia geſta ad vivum expreſſa & circumlata, inſigniorem ac mirabiliorem pompam effecere. Poſt hæc cum Principem ac Patres gratias acturi adiiſſent, teſtimonium itineris ſcriptum ejuſmodi reliquere, quod latina lingua redditum ita ſe habet. *Cum cæleſti Domini, qui cuncta creavit, ac Jeſu Chriſti, ejus Filii Redemptoriſque noſtri, auxilio atque ope ab Japoniæ Regnis Romam, trium annorum emenſo curriculo perveniſſent, ut ſuorum Regum, Chriſtianorumque, qui eas regiones incolunt, nomine Pontificis Maximi pedes oſcularentur, eique debitum obſequium & obedientiam exhiberent, legationis munere perfunctos, antequam in patriam regrederentur, prætermittere noluiſſe, quin admirabilem invictamque Venetiarum civitatem adirent: quæ cum eorum expectationem longe viciſſet, eæque benevolentiæ atque honoris ſignificationes, quas ſperare unquam potuerant, a Sereniſſima Republica illis delatæ fuiſſent; rationi conſentaneum ſibi viſum eſſe, ſcriptum relinquere, quo & ad poſteros facti memoria tranſmitteretur, & ejus rei aliquod monumentum apud Rempublicam extaret: in ſe ipſos cunctorum civitatis ordinum benevolentiam, atque earum rerum, quæ mirabilia in hac urbe inſpexiſſent, memoriam ex animis nunquam elabi paſſuros: ac ſi Japonem reviſere ſingulari Dei beneficio datum foret, Venetiarum civitatis nomen, quod pro tanta terrarum ac marium longinquitate ſatis celebre erat, poſthac merito per eorum regiones inſigni famæ acceſſione pervagaturum.* Scripto tem-

Japonii legati Venetiis recepti.

Scriptum Venetiis a Japoniis relictum.

tempus appoſitum, duobus ſextæ lunæ diebus, Redemptionis anno M. D. LXXXV. 1585

Gregorii lætitia ob Japonenſium legationem, qua multum exiſtimationis & dignitatis Apoſtolicæ Sedi acceſſiſſe rebatur, parum diuturna fuit. Nam haud multos poſt dies febre correptus, cum exacta jam ætate annum octogeſimum ſupergrederetur, quinto idus aprilis vitæ ac pontificatui finem impoſuit; in quo ſummo animi ardore in chriſtianæ religionis incrementum decuſque incubuerat, eam non modo, qua vigebat, florentem ſervare, ſed in remotas quoque regiones, ac plerumque hæreſeos labe infectas propagare adnixus, in urbe Roma ad educandam, doctrinaque ac chriſtiana religione imbuendam juventutem erectis collegiis, vulgo *ſeminariis* appellatis, quæ, ut in Italiæ inſignioribus urbibus, Germania quoque ac Sarmatia excitarentur, curavit. Horum duo Venetiis, alterum divi Marci ſub Aloyſii Diedi Primicerii, alterum divi Petri Caſtellanæ diœceſis ſub Joannis Triviſani Patriarchæ auſpiciis inchoata ac perfecta ſunt. Vigebant in Gregorio excelſa conſilia ad chriſtianam rempublicam augendam, ejuſque debellandos ac perdendos hoſtes ſpectantia. Verum ad ea exequenda in eo parum roboris & conſtantiæ, qua eximia quæque conficiuntur, inerat, In controverſiis, quæ plerumque cum Principibus de juriſdictione oriri ſolent, acer nimium ac ſeverus, non ex publici boni ratione, ſed ex legum apicibus, quarum profeſſor erat, cuncta expendere ſolitus; at nunquam, licet acerrimum ſe in tuendo eccleſiaſtico jure præberet, eo provectus fuit, ut ulla ratione pacem publicam interturbandam putaret: ſi quis enim alius, Italicæ tranquillitatis ſtudioſiſſimus extitit. In Rempublicam parum propenſus, vel quod ſui pontificatus initio ad Turcarum amicitiam, pace confecta, Venetos rediiſſe nunquam obliviſci potuerat; vel quia ob acres Aquilejenſes controverſias, quæ omnem fere illius pontificatum exercuere, ſenſim a Republica animum abduxerat.

Gregorii Pont. obitus.

Gregorio Felix Perettus, Cardinalis a Monte alto, e Franciſcana familia, eſt ſuffectus, qui Xyſti IIII. ejuſdem ordinis centum ab inde annis eam Sedem obtinentis memoriam inſtaurare cupiens, Xyſti Quinti nomen aſſumpſit. Quatuor

Xyſti V. Pont. electio.

1585 ſtatim Senatorum, qui ſupremam ei dignitatem gratularentur; legatio eſt decreta. Fuere ii Jacobus Fuſcarenus, Marcus Antonius Barbarus, Marcius Procurator, Marinus Grimanus, Leonardus Donatus. Raro atque inaudito fortaſſe felicitatis exemplo ad eam dignitatem Xyſtus evectus eſt. Non generis nobilitate, non divitiis, ſola virtute nixus. In humillimo vico (*Grottas* vocant) ſub Firmi civitate conſtituto, humillimis parentibus ortus; patre manuum labore agro ſerendo vitam ducente. Attamen tum quoque præſagia quædam, ac futuræ illius amplitudinis oſtenta inſpecta ſunt. Ferunt enim patrem in ſomnis ſibi vocem audire viſum, quæ illi filium Pontificem futurum exprimeret; inde omine arrepto, natum Felicem vocaſſe. Hanc ortus humilitatem, ut plerique faciunt, qui ex infimo gradu in altum quandoque tolluntur, nunquam erubuit. Vix annum nonum attigerat, cum, reluctante patre, divi Franciſci minorum fratrum religioni ſe addixit; inter quos vitæ inſtituto ac doctrina ad omnes adipiſcendas dignitates ſibi aditum ſtruxit, aſſurgentique virtuti invidentium malevolentiam prudentia animique conſtantia ſuperavit. Ejus egregia opera cum Pius V. in Inquiſitionis munere uſus eſſet, in ſuæ familiæ comitiis ſummam præfecturam eſt nactus; mox Epiſcopus creatus; tandem ab eodem Pontifice, cui Cardinali atque legato in Hiſpania inſervierat, in purpuratorum collegium eſt cooptatus. Dumque a curis ſemotus privatam vitam agit, ſeceſſuque excultiſſimæ vineæ oblectatur, in qua ſæpius ipſemet callida diſſimulatione operatur, a negotiorum concurſu alienum, ambitione vacuum, otio ac quieti deditum ſeſe oſtentat, ad ſupremam dignitatem eſt evectus.

Veneti legati ad Xyſtum Pontificem. Xyſti Pontificis genus & fortuna.

Ac licet ſtatim, allato ejus rei nuntio, nonnihil Patres hærere atque ſuſpicari viderentur, memores aliquot ante annos, dum Inquiſitionis munere Venetiis fungeretur, ob nonnulla, quæ ab eo moleſta acciderant, a Decemvirum collegio ditionibus Venetis abire juſſum; attamen extemplo ingens in illo erga Rempublicam benevolentia, in ipſius negotia ſtudium, mutuæ amicitiæ & conjunctionis deſiderium eluxit. Ii etenim initio turbines disjecti ſunt, quibus, Gregorio pontificatum obtinente, Apoſtolicæ Sedis cum Veneta Republica

1585

Aquilejenſium rerum compoſitio. Franciſcus Barbarus Grimano in Aquilejenſi Patriarchatu ſocius datus.

ta vinculum ſolvi viſum fuerat. Aquilejenſes res compoſitæ, Senatus decreto, quo Tageti feudum dono dabatur, acquievit. Franciſcum Barbarum, Marci Antonii Procuratoris filium, qui ante apud Sabaudum legatus, tunc medium Præconſultorum ordinem tenebat, Joanni Grimano Antiſtiti, ingraveſcente jam ætate, in Aquilejenſi eccleſia ſocium dedit. Id in primis a chriſtianæ reipublicæ utilitate valde alienum eſſe cenſebat, ſimultatum ſemina inter Principes ſeri, ex quorum incremento præclaræ rerum gerendarum non modo occaſiones amitterentur, ſed in magna quandoque detrimenta & ruinas evaderent. Itaque collegium, in quo ad eccleſiaſticam juriſdictionem ſpectantia agitabantur, ſuſtulit, omneſque ejus generis cauſas ad ſe revocavit, quo amice controverſiæ componerentur, ac, ſi quid acerbius inter Principes contigiſſet, id prudenti diſſimulatione, in vulgus ne erumperet, tegeretur. Melitenſium Equitum excurſiones graves illi quidem ac moleſtæ extitere, cum Reipublicæ rationibus, cujus imperium pro vallo ac munimento ceteris chriſtianis Principibus eſſet, earum lucra ac ignobiles proventus minime conferendos exiſtimans. Itaque auctoritatem atque operam ea in re interpoſiturum Senatui pollicebatur, ut juſtarum in Hieroſolymitanos Equites irarum cauſæ amputarentur. Hæc novi Pontificis in Rempublicam officia eo gratiora Patribus, quod publicis quoque argumentis teſtata erant. Nam coronationi Reipublicæ oratorem intereſſe voluit, Nuntium Venetiis publicis cæremoniis, quæ, ut antea diximus, intermiſſæ fuerant, adeſſe juſſit; atque in oratores Romam gratulatum accedentes omnia honoris argumenta contulit; nihilque ad eam legationem ornandam prætermiſit. Quocirca, ut aliquod egregium ac perpetuum publicæ in Xyſtum voluntatis monumentum extaret, majoribus comitiis patriciæ nobilitati Alexander Cardinalis Montaltus, ac Michael Perettus ex ſorore nepotes cum eorum poſteris ſunt adſcripti; ædes Xyſto ad divi Franciſci a Vinea peramplæ ac nobiles, quas deinceps Apoſtolicæ Sedis legati ac nuntii incolerent, dono attributæ.

Senatus ædes ad divi Franciſci Pontifici dono tribuit.

Ceterum adhuc bello inter Amurathem & Mehemetem Perſarum Regem vigente, alta pace Italia fruente, rebus inter Moſchum ac Sarmatam compoſitis, Gallo atque Hiſpano quie-

1585 quieſcentibus, omnia Europæ arma in Belgium confluxerant, in quo non minori virtute, quam felicitate Alexander Dux Parmenſis pro Catholico Rege acriter dimicans, ſuos militiæ progreſsus egregiis actionibus nobilitaverat. At in Gallia, Franciſco Alenconio, Henrici Regis fratre, vita functo, jam eæ erumpere ſuſpiciones cœpere, quæ ambigua atque incerta pace obtectæ, potius conſopitæ, quam extinctæ fuerant; Gallorum ad regni ſucceſſionem erectis animis, cum Henricus Tertius ex Valeſia gente abſque liberis tantum ſuperſtes eſſet; atque in ſpem regni proximus Cantabrorum Rex, Vandomi Princeps, ex Borbonia familia, Salicæ legis jure, uti regiæ ſtirpis agnatione Henrico Tertio propinquus haberetur: cui obſtare videbatur, quod a catholica religione alienus, Ugonottarum ſe ducem gereret, nemini ad regium faſtigium, niſi Catholico aditu patente; quod ita inſtitutum ſit, ut cum Reges conſecrantur, Catholicam Romanam religionem defenſuros jurejurando polliceantur. His permoti Guiſiani Principes, atque ex eademmet Borbonia gente nonnulli, arctum inter ſe fœdus, jurejurando interpoſito, percuſſere, quo nunquam, Henrico defuncto, Navarræo, aut alicui, qui a priſca religione deſciviſset, regnum permiſsuros obſtringebantur. Fœderis ineundi cauſas eſse vulgabant, quod Navarræ Rex cum in Gallia tum extra milites cogeret; arces una cum aliis fœderatis ex poſtremæ pacis conditionibus non reſtitueret; legationes ad Germanos Proteſtanres Principes mitteret, eoſque ad opprimendam catholicam religionem ſolicitaret; Catholici omnes, in primiſque Henrici Tertii miniſtri opprimerentur, ut, iis amotis, tutius in proventus eccleſiaſticos invaderet, omnibuſque regni muneribus potiretur; conventu Blæſas magna ſpe ſtabiliendæ pacis vocato, Henricum, catholicam religionem incolumem ſervare adnitentem, malevolorum hominum conſilio de ſententia dejectum; qui Catholicorum potentiam imminuendam, eccleſiaſticos decumis atque aliis vectigalibus fatigandos cenſerent.

Franciſci Alenconii Ducis obitus.

Fœdus inter Guiſios & alios Gallos proceres.

His, atque aliis de cauſis, quæ prolixe, ſcripto vulgato, exaraverant, Carolus Cardinalis Borbonius, e regio ſtemmate Henrico propinquior, Galliæ primas, cujus præcipuum munus eſt, ne quid catholica religio detrimenti patiatur, cavere;

re;

re; alii quoque Principes, Cardinales, Antiſtites, Judices, 1585
Gubernatores, militum præfecti, nobiles, ac civitates ſexto kal. martii Pamvillam coacti, cum de rerum præſentium ſtatu egiſsent, in has leges ſocietatem ineunt. *Dei Eccleſia in priſtinum nitorem integritatemque reſtituatur, una tantum catholica religio in Gallia ſit. Nobiles in poſterum abſque ullo impedimento ſuis privilegiis fruantur. Ad levandam plebem vectigalia poſt Caroli obitum indicta tollantur. Generale concilium* (*quod* Parlamentum *vocant*) *in priſcam amplitudinem ac decus reſtituatur. Galli ſuis præfecturis, muneribus, dignitatibus potiantur; legitimis tantum ex cauſis ex ſupremi concilii ſententia exuantur. Pecunia ſuperiorum annorum exactionibus collecta, atque poſtbac colligenda, in regni defenſione, aliiſque neceſſariis inſumatur. Unoquoque triennio conventus regni babeantur, in iis expedite jus poſcentibus reddatur. Hiſce de cauſis ad arma capienda coactos ſe fœderati profitentur, ut Galliæ priſtinus ſplendor accedat; repreſſis ſceleratorum hominum conatibus, reliqui ſecurius agant; regni proceres tutius vitam traducant: inteſtinum ſe bellum ſemper exhorruiſſe*, ajunt: *modo in ea omnium rerum colluvione catholica religio, eorumque ſalus in diſcrimen adducta, ad id invitos, coactoſque deſcendere; quæ ſane ſi a religionis cauſa ſejungere potuiſſent, arma ſponte abjecturos: nihil eis gratius accidere poſſe, quam ſi pro illuſtri adeo ac pia cauſa vitam ipſam profunderent: non ad Regem opprimendum, ſed ad vitam decuſque illius tuendum ea conſilia iniviſſe. Quid enim laudabilius, quam fortunarum capitiſque periculum adire, animamque, non ſecus atque alias fecerant, pro regia auctoritate conſtanter efflare? Regis nutu ab armis receſſuros; dum quæ in religionem obrepſerant, quæ ſubjectis præter jus æquumque acciderant, ipſemet tolleret; caveretque, ne, eo defuncto, ob regni ſucceſſionem ſeditiones tumultuſque in Gallia excitarentur. Henricum proinde Catharinamque matrem, cujus prudentia adhuc Gallia ſtabat, exorare, ut in catholica religione, boniſque omnibus conſervandis enixe perſiſterent: ſupplices quoque a Principibus, eccleſiaſticis, nobilibus, atque civitatibus, quæ nondum in fœdus nomina dederant, petere, cauſam publicam amplectantur, ſocietati ſe adjungant: ni id* ſta-

Fœderis Gallorum pacta.

1585 *ſtatim efficere queant, ne adverſariis aures præbeant, quos perperam de ſe ſenſuros pernoſcant; oppida, civitates, arceſque communiant, militum præſidiis adverſus inſidias, ac machinas firment.* Exinde complura de diſciplinæ militaris ratione, de militum conditionibus afferebant, qui non gregarii, atque lucri cupiditate ſtipendia merentes, at Dei Optimi Maximi metu, atque in patriam pietate ducti arma induant, nemini injuriam aut damna inferant; Catholicos demum omnes hujuſce fœderis ſocios (quod *ſanctiſſimum* vocabant) rogare, morum vitæque ſanctitate, ſacramentorum uſu ſibi Divinum numen conciliarent, aſſiduis precibus, ſolemnibus ſupplicationibus divinam opem implorarent: perſancte polliceri, tantæ rei nulla in parte defuturos, neque arma depoſituros, donec vel ea omnia, ob quæ ſocietatem inierant, obtinerent, vel, pro Dei gloria, patriæque amore ſpiritu effuſo, cuncti eodem ſepulchro conderentur. Hoc initium Gallici fœderis fuit, quod, licet inducto religionis velo, ſpecioſum ac plauſibile videretur; tamen multa eo ac graviſſima contegebantur; ſatiſque apparebat, non abſque externorum Principum auxilio atque impulſu adeo ſeſe extollere fœderatos potuiſſe: quod ſane brevi inſpicere haud difficile fuit, iis cupiditatibus erumpentibus, qui religionis colore illiti tantum apud plebem potuere, ut inſitum in ſuos Reges amorem ac pietatem prorſus evellerent.

Hi motus in Gallia exorti magnarum rerum initia non modo in eo regno, ſed in tota republica chriſtiana portendere videbantur: divulſæ potentiſſimi regni vires, nervi debilitati, fractus vigor; Hiſpani ſemper æmuli, ad potentiam in immenſum augendam erecti. Henricus neque bellica fortitudine, neque conſilio ſatis validus, atque in tanta rerum omnium jactatione domeſticis externiſque præſidiis parum fultus, amicorum auxilia ad illud incendium extinguendum expoſcebat. Andream Naraultium Meſſium, oratorem, de ſingulis Venetos docere, atque ad opem labentibus rebus ferendam incitare præcepit. Is gravi admodum oratione uſus eſt, qua & Galliæ ſtatum, & Henrici conſilia expoſuit, acriterque in Hiſpanos eſt invectus. *Pro pernegatis Belgio auxiliis optime ſcilicet ab Hiſpaniarum Rege Henrico repenſum, ut ei ſubje-*

Andreæ Naraultii Meſſii, Gallici oratoris, ad Venetos oratio.

ctos

Digitized by Google

ctos populos, ſpecie religionis abſtractos, in ipſum incitaret, ut Galliam omnem poſt innumeras clades calamitateſque & inteſtina bella peſſumdaret; conjunctam & integram, unum vaſtis illius conſiliis, quibus reipublicæ chriſtianæ imperium nitebatur, obſtaculum eſſe: ea divulſa ac proſtrata, nihil, quo minus aſſurgat, atque in immenſum fere excreſcat, impedimento fore: ea conſilia diu coquentem compreſſiſſe; nunc undique erumpere, neque amplius obtegi poſſe; artes, quibus tot tantaque moliretur, in obſcuro non eſſe: ſe nihil, quo pacto Luſitaniam adeptus, nihil quo India orientali potitus, potius quæ ſatis nota ſint, dicturum: an id prætermitti poſſe, nuper Sabaudiæ Ducem ſibi generum adſciviſſe, ut externa auxilia Italiæ Principibus adimeret; Inſubribus ſubalpinorum vires adjeciſſe, ut ex ea parte, veluti extructo propugnaculo, huic provinciæ immineret? His opportunæ a Republica una cum Gregorio XIII. obviam iri potuiſſe: at fatali cunctatione otioſa ſpectantibus, id accidiſse, quod Livius, romanæ hiſtoriæ ſcriptor egregius, Albæ contigiſse commemorat: modo ab Helvetiis ac Rhætis iter in Italiam præcludere; Mediolanique imperio eas gentes copulare adnixum, ut prorſus Italos Principes externis præſidiis nudaret, atque aditum in Galliam ad ſubveniendum Regi obſepiret; modo Catholicos, incuſso religionis metu, ab ope Henrico ferenda abſterrere; modo hæreticis, ſi id aggrediantur domi, Catholicorum armis minari; clypeo religionis obarmatos omnia ſurſum deorſumque Hiſpanos miſcere; infimæ plebis oculorum aciem perſtringere; potentiſſimum regnum ſcindere, perturbare, confundere: eo vaſtato, direpto, everſo, quid aliud ſupereſse, quin liberrime per Italiam atque univerſum Europam, quo libido dominandi rapuerit, deferantur? Quid enim modo commemoraret, præſidium Currigio impoſitum, Italos Principes variis modis devinctos, Pontifices ingentibus beneficiis illectos? Forſitan (inquit) *Gregorio ulterius vitam producente, exorta tempeſtas aliqua Reipublicæ fuiſset. Nam quo minus imperium in Italia proferant, vos illis impedimento eſſe intelligunt. Hetruſcis arcium compedes injectos; Mantuanum ac Ferrarienſem non iis viribus eſse, ut quidquam moliri poſſint. Vos uni, vos, inquam, uni ii eſtis, quos eorum potentiæ, ad li-* 1585

1585 *libertatem atque Italiæ decus Deus Optimus Maximus objecit. An igitur cunctando, an tempus proferendo, pericula vel vitari vel diſcuti poſſe arbitramini? Inani ſpe profecto ducimini; rerum potius eventu, quam conſilio, & prudentia nitimini. Quæ pro Italiæ libertate, & pro iſtius Reipublicæ amplitudine, immortalitate digna majores veſtri auſi fuerint, confecerint, illuſtrium ſcriptorum teſtata monumentis, veſtriſque annalibus atque hiſtoriis deprompta intuemini. Nam de ambiguis atque frigidis hiſce conſiliis quid dicam? Illud ex Livio proferam:* Agendo, & vincendo res Romana crevit; *non hiſce conſiliis, quæ timidi cauta putant. Nunc præclara opportunitas amico Regi ſubveniendi, regnum, vires, arma in Republica veſtra tuenda atque augenda collaturo, ſeſe offert. Ita hæc imperia connexa ſunt, ut alterius ab altero bonum ſejungi nequeat; ſtrata atque extincta Gallia, Rempublicam quoque eadem ruina involvi neceſſe eſt. Neque longe pericula abeſſe arbitremini; belli enim flamma in Galliis crepitante, id vere uſurpari debet:*

Nam tua res agitur, paries cum proximus ardet.

Cuncta igitur invitant, incitant, impellunt, ut tot circumſepto difficultatibus ac periculis Regi opem feratis, uno eodemque tempore labanti Galliæ ſuccurratis, atque a Republica veſtra imminentia pericula propulſetis.

Hæc graviter admodum ac liberrime a Meſſio enunciata, haud parum Patrum animos commovebant, qui etſi Philippi moderationem alias experti fuerant, attamen quot faces Regum animis regnandi libido & cupiditas ſubdat, ſecum ipſi reputabant. Ingenti Luſitaniæ atque orientalis Indiæ acceſſione ſublatos Hiſpanorum animos; Belgii proſperis eventis elatos; Galliarum civilibus diſſenſionibus gradum illis ad monarchiam fieri. Verum majorum inſtituta ſequentes, qui æque cum Regibus amicitias colere conſueverant (ita enim ab utrorumque injuriis tutos alterius ſemper præſidio ſe fore arbitrabantur) quemadmodum quacumque poſſent ratione labanti regno opitulari opportunum eſſe, ita minime Reipublicæ conducere, ut alteri ſe parti adjungerent, cenſebant. His de

Senatus reſponſum. cauſis Senatus conſulto, hunc in modum Meſſio reſponſum. *Quod de præſenti rerum ſtatu Rempublicam certiorem fecerit,*

rit, gratias Henrico agi; quæcumque ad ſecuritatem atque amplitudinem Galliæ pertineant, ea pro veteri neceſſitudine & conjunctione Senatui ſummopere cordi eſſe: nullis officiis cum Pontifice, ut ejus auctoritate exortum incendium extinguatur, defuiſſe: optima ſpe duci, Henricum prudentia, virtute, copiis nuper coactis ſubjectos in ordinem redacturum, atque ad priſtinam obedientiam Reginæ in primis matris, aliorumque præconſultorum conſiliis perducturum. 1585

Guiſiorum bellica acta.

Sed cœpta jam incendia in dies augebantur. Guiſii Tullum ac Verdunum, in Lotharingiæ finibus ſita oppida, militum præſidiis firmant, claſſicum in Ugonottas concinunt; qui altera ex parte in Aquitania ac Pictonibus copias ſedulo cogunt. At Regina mater, Lugdunenſis Archiepiſcopus, Lanſacius, quippe qui prudentia inter Regis conſiliarios excellebant;

Regiorum conſilia.

tumultus tempeſtateſque ſubortas quacumque ratione ſedare adnitebantur; cetera vel inutilia vel periculoſa rati, Catholicorum auxilia, quod palam fœderi adhærerent, ſuſpecta; Ugonottarum ambigua, atque a Chriſtinianiſſimi Regis titulo aliena. Itaque arces, quæ Regi obtemperabant, communire, præſidiis militum firmare; Mediomatricum in primis, ad externa auxilia excipienda civitatem valde opportunam, operibus ac milite tutiorem reddere; ut cuncti, pœna capitis propoſita, arma deponerent, injuſſi non moverentur, edicto cavere; ea ratione fœderatorum delectum, qui quotidie habebatur, impediri poſſe putantes. At cum nihil obtineretur, inter populos Henricus vulgari curat:

Henricus Rex Gallos ad concordiam hortatur.

Religionis paciſque obtentu a fœderis ipſos principibus in præceps agi: in eorum animis ſecretiora condi conſilia; Gallos omnes catholicæ religionis nexu devincire ſe vehementius exoptare; neminem, priuſquam regni gubernacula ſuſcepiſſet, vitam certi[illegible]ribus periculis objectaſſe: Diſſenſionum civilium fluctibus per tot annos Galliæ jactatæ cum interitum haud dubium imminere intelligeret, conventu Blæſis vocato, pacem ſanxiſse: quid pro Eccleſiæ firmitate atque incremento non egiſse: quid ut dignitates ex cujuſque meritorum ratione tribuerentur, reliquiſſe? Fœderatos itaque Principes hortari, ne afflicti nuper regni calamitates inſtaurent; neu privatis ſtudiis abſtracti, eadem ſe cum patria clade ac ruina involvant: ab armis diſ-

ce-

1582 *cedant, in regia clementia tranquillitatem ac felicitatem reponant: non bello atque internecione, ſed prudenti ac temperato conſilio ad ea mala ſananda opus eſſe: flecterent parumper animos; quæcumque a ſe proficiſci poſſunt, uberrime præſtaturum.*

Interea in Galliæ provinciis belli flammæ aſſurgebant. Ugonottæ oppida quædam in Pictonibus occupant. Maſſiliæ civitas fœderi adhæret, licet quatuor poſt dies Engolemenſis, *Magni*, ut vocant, *Galliæ Prioris*, ope rurſus ſe Regi adjungeret. Henricus tot implicatus atque prope obrutus curis, in apparatus belli incumbit; quaſcumque poteſt copias cogendas curat. Inter hæc, de pace ſermonibus injectis, Regina mater, Borbonius ac Guiſius Cardinales, Guiſius Dux, Cardinalis frater, Baſſomperius, Epernonius una cum regiis

Pax inter regios & Guiſios & ejus pacta. conſiliariis, Lotharingiæque Duce conveniunt. Poſt varia agitata ad ejuſmodi conditiones deventum eſt: *Primo, Catholica Apoſtolica Romana religio ubique in Gallia ſervetur. Secundo, coactis eo uſque copiis, Ugonottæ profligentur: Henricus Genevenſium protectione abſtineat. Tertio, quæ a fœderatis Principibus acta fuerant, uti ad regiam majeſtatem tuendam facta, probet. Quarto, militibus a Guiſiis coactis ſtipendia perſolvat. Quinto, cujuſvis religionis homines tuto uſque ad inſequentis anni januarium menſem in Gallia morari queant; termino elapſo, ni Eccleſiæ conciliati ſint, in alias regiones demigrent. Sexto, concionatores ac miniſtri intra menſis ſpatium regno exeant: ex Regis fœderatorumque copiis peditum ſexdecim, trium equitum millium exercitus inſtruatur, cui, Rege abſente, Guiſius Dux imperet; eo ab hæreticis occupatæ arces expugnentur. Demum in fœderatorum Principum poteſtate, quas modo obtinent civitates atque arces permaneant.* Itaque quintodecimo kal. auguſti Henricus, ſevero edicto in hæreticos propoſito, propenſum in catholicam religionem ac pacem animum patefacit. Quoniam vero reluctantibus, ac regiis edictis parere hæreticis abnuentibus, ad arma deſcendendum erat; magnas inde procellas ſuborituras providens, in belli curas totus ſe effundit: tribus eodem tempore exercitibus, ex inſignium ducum ſententia, opus ſibi eſſe ratus; quorum uno in Aquitania dimicaretur; altero ingruenti in

ti in

ſt in Gallias peregrino militi obſiſteretur; tertium penes ſe haberet. His peragendis cum ingenti pecuniæ copia opus eſſet, ut quanta poſſet maxima in ſumptus belli corrogetur, enititur. Eodem tempore Lenoncurtium, Pignyum, Brulardum Præſulem legatos ad Navarræ Regem mittit, magna ſpe ductus, duce Ugonottis adempto, tumultus componi poſſe. Ea omnia per Meſſium oratorem Henricus Senatui ſignificavit; qua clementia, qua animi generoſitate, ut obortæ in Gallia tempeſtates ac procellæ conquieſcant, enixurum; jam prope cuncta ad pacem ſpectare; multas ſibi vires, ſibi haud exiguas copias eſſe; iis, ni aliter fieri poſſet, tandem ſubjectos perdomiturum: Patres hortari ac monere, ſubdola Hiſpanorum ingenia, aſtus, ac fines diligenter obſervarent; tot tantaque adverſus Galliæ incolumitatem religionis integumento agitata, quæ ſane longius provecta, ingens non modo Galliæ regno, ſed chiſtianæ reipublicæ detrimentum minitarentur: at quocumque ſe res pacto haberet, potentia, viribus Reipublicæ præſto ſemper Henricum futurum: idem ab ea ſperare, ſibique polliceri. Hæc orator.

1585

Henrici Regis adverſus hereticos bellici apparatus.

Henricus Rex ad Navarræ Regem legatos mittit.

Xyſtus Pontifex vero cum Henrici Navarræ Regis Condæique cauſam ſedulo inſpici atque examinari juſſiſſet, tandem, purpuratorum collegio convocato, quinque ac viginti Cardinalibus adſtantibus, in eos ſpiculum anathematis intorſit, atque in Calvinianam hæreſim delapſos pronuntiavit; perque ſuum apud Rempublicam Nuntium Patribus ſignificavit: Navarræ Regem a prima juventa hæreſi imbutum, a Borbonio Cardinali, patruo, monitum, publice falſa dogmata ejuraſſe, literas ac oratores ad Gregorium eam ob cauſam miſiſſe: in eoſdem mox errores revolutum, multa catholicæ Eccleſiæ damna intuliſſe: quocirca, correctione deſperata, ut perditum damnaſſe, cunctiſque a ſacris legibus latis cenſuris irretitum pronuntiaſſe: ea regni Navarræ parte, qua potiebatur, privaſſe; jure, quod ſibi ex regia agnatione in Galliæ regno ſpectaret, exuiſſe: eadem in Henricum Condæum Principem ſtatuiſſe: ſperare Henrico Regi jam multis circumſepto copiis omnia ad vota eventura; hacque in Navarræum, & Condæum ſententia faciliorem ſibi aditum ad res proſpere gerendas futurum. Verum exitus nulla ex parte Pontificis ſententiæ

Navarræ Rex & Condæus à Pontifice excõmunicati.

Digitized by Google

1585 reſpondit. Hæretici ferociores effecti, indignabundi ira æſtuare, acrius bellum comparare, externa auxilia conquirere. Itaque mutuis ſuſpicionum incrementis, in dies ſimultatum cauſis ſeſe efferentibus, nuſquam paci ac reconciliationi locus fuit, inteſtinumque bellum erupit. Rex cum ſubjectis, ſubjecti cum Rege, atque invicem pugnare; externi Reges ac Principes in hanc vel in illam partem, prout quiſque ſibi magis conducere rebatur, propendere cœperunt. His deformata ampliſſimi ac nobiliſſimi regni facies, quodque inter cetera eminens, ne altius ſeſe in aliis regnandi cupiditas tolleret, ſalubri temperamento efficere conſueverat, debilitatum ac pene collapſum interiit; quibus de rebus fuſius fortaſſe diximus, atque poſthac dicemus, quod inde magna ad totius reipublicæ chriſtianæ ſtatum pertinentia acciderint.

Nicolai Pontii Principis obitus. Paſchalis Ciconia Dux eligitur.

Hoc anno, menſe julio, Nicolaus Pontius Princeps, cum per ſeptem annos Rempublicam adminiſtraſſet, nonagenarius exceſſit. Ei Paſchalis Ciconia, marcius Procurator, eſt ſuffectus, innocentia, integritate conſpicuus, qui ſuperiori bello Cydoniæ in Creta legatus, præclara prudentiæ ac fortitudinis argumenta ediderat. Anni exitu inſigni judicio in Ludovicum Urſinum, Corcyræ militiæ præfectum deſignatum a Senatu eſt

Ludovici Urſini facinus & mors.

actum. Is, Xyſto ad pontificatum evecto, in Venetas ditiones cum Paulo Jordano Urſino conceſſerat, qui intra pontificios fines morari minime ſibi tutum arbitrabatur, quod Victoriam Acorombonam, ſublimi ingenio atque egregia pulchritudine feminam, quam perdite deperibat, a Marcello fratre, priore viro, Xyſti Pontificis nepote, interfecto, uxorem duxiſſet, non abſque multorum murmuratione, quod, muliere conſentiente, viri cædis conſcius ac particeps fuiſſet; quam ob cauſam cum per aliquot dies in ſancti Angeli arce detenta Victoria fuiſſet, tandem ejus facinoris inſons declarata fuerat: ob id Salodium ad Benacum ſe Paulus contulerat, ibique poſt paucos dies febre correptus obierat. Vidua inde femina cum Patavium ſe recepiſſet, æde Caballiorum prope Auguſtinanos ſodales, quos *Heremitanos* vocant, conducta, cujuſdam diei ſummo mane mortua una cum fratre adoleſcente inventa eſt. Facinoris fama momento per urbem divagata, quæſtione adhibita, ex quibuſdam interceptis literis, Ludovici Urſini opera perpetratum facinus com-

compertum eſt. Magiſtratus Patavinus (natalis Servatoris 1585
profeſtus dies erat) ea de re Senatum certiorem facit; quo ſtatim vocato, Aloyſius Bragadenus, rerum capitalium Triumvir, extemplo Patavium mittitur; ei una cum Andrea Bernardo prætore, ac Laurentio Donato præfecto, quid jus ſibi videatur, decernendi facultas data. Ludovicus minime territus, vel quod familiæ nobilitate & dignitate tutus ſibi videretur, vel quod deregi factum poſſe non ſuſpicaretur, urbe, uti facile poterat, minime egreditur, ingenti audacia publicum palatium adit, per civitatem de more pervagatur. Triumviri acceſſu rei veritate comperta, magiſtratui nequaquam obtemperare, ſeque ante judices facti rationem redditurum ſiſtere; ſed quacumque ratione cum ſuis, qui ad quinquaginta, fere omnes præfecti, bellaque experti erant, obſiſtere ſtatuit; atque intra Barbadicorum ædes, ad divi Auguſtini, in Medoaci margine ſitas, in quibus degebat, ſe recipit. Ejuſmodi temere inito conſilio, graviſſimo crimini adjecto, Triumvir, Rectoreſque urbis permoti in oppoſita ripa tormenta aliquot ſtatui, ſcloppettarios adeſſe imperant, ſi forte terrore pervicacia flecteretur. Verum ille interritus, ſcripto audaciæ ac temeritatis pleno magiſtratui ſignificat, nullo pacto ſe dedere, ſed uſque ad extremum ſpiritum tutari ſeſe, atque intra ædium ruinas tumulari ſibi immotum ac fixum eſſe. Statimque ad impetum excipiendum, ſe comparat; centonibus aliaque materia variis in locis ædes fulcit ac communit; fiſtulatores quoſdam ac moſchettarios ad loca opportuna diſponit. Extemplo ignem tormentis admoveri a magiſtratu juſſum; momentoque anterior ædium murus, tribus dejectis propugnatoribus, proſternitur, quibus illico a præſidiariis militibus abſciſſa capita. Urſinus ſero præcipitis conſilii pœnitens, ſecuritatis ſigno ex ruinis edito, deditionem parat; egreſſus inter eorum, qui eo confluxerant, arma, ante magiſtratum ſiſtitur; ejus juſſu ipſe, atque aſſeclæ carcere includuntur. Summo vero mane Rectorum atque Triumviri decreto in carcere Urſino laqueo guttur fractum. Ex reliquis ejus facinoris reis quidam reſte appenſi, alii triremibus, nonnulli carcere, prout ſingulorum culpæ exegerant, damnati; pauci, quos immunes eſſe conſtabat, dimiſſi. Ea nocte Ludovicus ad uxorem, quæ Venetiis morabatur, literas dedit,

1585 eamque ad intrepide ſuæ mortis caſum ferendum eſt hortatus ; Teſtamentum perſcripſit ; inter cetera , Senatui arma , quæ egregia erant, reliquit, quæ in Decemvirum aulis mox collocata ſunt ; ſeque eodem ſepulcro , quo patris atque avi in divæ Mariæ hortenſis templo oſſa conquieſcebant, condi juſſit.

M. D. LXXXVI.

1586 HAec domi ; foris Uſcochorum irruptiones , Melitenſium ac Florentinorum maritimæ excurſiones adhuc infeſtabant. Nam licet Rodulpho ſceleratorum hominum facinora valde diſplicerent, ejuſque peſtis amovendæ deſiderio teneretur ; tamen vel præfectorum avaritia, vel miniſtrorum fraude parum iis in locis ejus mandata atque imperia exaudiebantur. Fomenta a Carolo Archiduce addebantur : Uſcochis amotis, circumjectam regionem, ubi Senia ſita eſt, Turcarum populationibus expoſitam eſſe , & uſque ad litora Adriatici maris excurſuros. Itaque cum inutili cunctatione res Pragæ extraheretur , nulla certa remedia adhiberentur , prædonumque in dies audacia excreſceret, legatum cum ſumma auctoritate, atque imperio in Illyricum mittere Senatus ſtatuit, qui & ſubjectos in officio contineret, gentiſque audaciam vel arcta obſidione, vel, ubicumque inveniſſet, internecione coercere niteretur. Federicus Nanius eſt lectus ; qui ſtatim in provinciam profectus, omnem illius regionis tractum circumſedit ; multa inde ultro citroque commeantia navigia intercepit ; ad omnium rerum inopiam Senienſes atque illius provinciæ incolas adegit. Et quoniam Terſazii Seriniique Comites atque alios Cæſaris beneficiarios tutum Uſcochis receptum præbere , prædaſque recipere nuntiabatur ; cum Cæſare Senatus graviter eſt conqueſtus ; literaſque ad eos Rodulphus dedit, quibus literis, ut a piratis fovendis atque recipiendis abſtinerent , graviſſimis pœnis jubebantur.

Federicus Nanius in Illyricum legatus mittitur.

Nec minor hoc anno Melitenſium Equitum audacia ; qui cum ſuas a Paſchalico triremes captas oblivisci non poſſent , exulcerato in Venetos animo , aſſuetas excurſiones nulla ex parte intermittebant , Venetamque navem nuper ceperant. Iis de rebus cum Xyſtum Patres docuiſſent, datis ad magnum Magiſtrum literis , navigium ſtatim reddi juſſit ; remque ſedulo

dulo meditatus, minime æquum arbitrabatur, Melitenſes in Aegæum, mariaque Venetis inſulis propinqua ſeſe inferre; in eorum navigia, licet infidelium mercibus onuſta, inquirere; eo & mercaturam & navigationem tolli. Itaque penitus illos ab excurſionibus in Orientem intercludere, atque in Africam amandare animo agitabat. Navigium magnus Magiſter reſtitui juſſit, atque ad Pontificem literas dedit, quibus inter cetera magis illi infidelium, quam Melitenſium res cordi eſſe conquerebatur; ſuperiori bello Hieroſolymitanas triremes Venetis præſto fuiſſe, Melitenſi neque palam neque occulto a Republica adjutos eſſe. At Xyſtus, qui ea in re totius reipublicæ chriſtianæ negotium agi arbitrabatur, in ſententia permanebat, ut ab Ionio, Aegæo, Helleſponto Melitenſes abſtinerent, Numidiam remotioraque loca peterent. 1586

Cum vero in id maxime urgeret, ut omnium diſſenſionum cauſæ inter Principes præciderentur, Federico Cornelio, Cardinali, Venetias proficiſcenti, Florentia iter habere juſſit; ut, cum Franciſco colloquio habito, navigationis controverſias inter ipſum, ac Venetos componere adniteretur, præcepit. Is ad urbem accedens, quæ cum Magno Duce Xyſti nomine egerit, Principi ac Patribus expoſitis, Leonardus Donatus Conſilii, Aloyſius Michaelius continentis Sapientes, qui cum Cornelio tractent, a Senatu leguntur. Sed neque tunc, ob varias ortas difficultates, quidquam confici potuit. Ceterum eo in primis Senatorum curæ & cogitationes convertebantur, ut cuncta, quibus pax turbari poſſet, amoverentur. Quamvis enim Amurathes adhuc Perſico bello diſtineretur; nihilominus decennio jam elapſo, utrimque feſſis attritiſque viribus, verendum erat, ne tandem, uti crebris nuntiis afferebatur, bello finis imponeretur; qua in re multa curioſa hominum diſquiſitione diſſerebantur. Erant qui, tantam jacturam ægre ferente Amurathe, ex veteri majorum inſtituto, ei nulla in re concedente, trahi bellum poſſe, arbitrarentur. Alii contra exiſtimabant; Demircapi, Teſti, Carſo, Vano, aliiſque munitis arcibus (quod minime Suleimanus fecerat) captis, difficulter ea provincia pelli Amurathem poſſe; quippe qui cum iis bellum gereret, qui muniendarum expugnandarumque arcium ignari, parum tormentis, quibus hodie bella conficiuntur, valerent; quantalibet ve-

1586 ro militia abſumpta, ob ampliſſimos imperii fines, nihil fere a Turcis amiſſum; nuper e Græcia ingentem militum copiam in Aſiam ſub Ferratis imperio trajectam; Aſſyriæ atque vicinarum provinciarum præfectos quamprimum milites, architectos, fabroſque in Perſidem mittere juſſos: inde, Perſa debilitato, Turca aucto, cito ad pacem venturum Amurathem crederent; id ſi accidiſſet, quo tanti imperii moles nunquam acquieſcere aſſueta incumberet, ſummopere conſiderandum erat; ac ne poſt terreſtre bellum in maritimum inclinaret. Reginæ Angliæ legatus aſſidue ad Siciliæ expeditionem Amurathem adhortabatur; eodem tempore Hiſpaniæ litora cum claſſe Britannos aggreſſuros pollicitus. At vero militari diſciplinæ adverſum plerique opinabantur, Venetorum inſulas ſitu & viribus prævalidas a tergo hærentes relinquere: quocirca ad Cretam muniendam firmandamque nihil prætermittebatur.

Anglus Legatus Turcas ad Siciliæ expeditionem hortatur.

Alia ex parte haud parum ingentia Hiſpanorum incrementa ſolicitudinis afferre Principibus videbantur; qui præter reliquas imperii acceſſiones, nuper Alexandri Farneſii, Parmæ Principis, virtute ac fortuna Antverpiam, Brabantiæ caput, obſidione adepti, eo ſeſe provexerant, ut Galliæ diſſenſionibus inteſtiniſque diſſidiis, quæ ingentibus pollicitis atque auro aluiſſe ferebantur, jam ampliſſimo illi ac potentiſſimo regno adverſus exteras gentes invicto inhiarent. Quæ ſanæ tanto graviora erant, quod, belli civilis incendio jam univerſa fere Gallia flagrante, Xyſtus Pontifex ac Philippus palam fœderatis faverent, atque, ut majores in die vires aſſumerent, eniterentur; ille ob catholicam religionem, de qua in primis agi videbatur; hic, ut facilius quæ diu maturaverat conſilia ad exitum perduceret. In tanta vero Galliæ agitatione Philippus ad Genevam occupandam animum intendit, Sabaudi generi ope, quem gloriæ ſpe incitatum ad quæcumque ſibi opportuna eſſent tentanda, traduxerat, facillime eo, quod cupiebat, potiri ſe poſſe ratus. Itaque cum Pontifice de ea civitate expugnanda egerat, pergratum illi fore exiſtimans, ſi urbs, in quam veluti in ſentinam hæreticorum omnes peſtes confluebant, atque inde in alias Europæ partes diſpergebantur, in ejus poteſtatem concederet. Verum Henricus, qui aliquot ante annos in ſuam clientelam Genevam ſuſceperat, de iis admonitus, cum

Xy-

Xyſtum vehementer in hanc expeditionem propenſum intelligeret, per ſuum oratorem atque alios amicos ſibi Cardinales perfecit, ut ejus rei conficiendæ omnem ſpem abjiceret; nunquam ſe civitati, quæ ſub ejus auſpiciis conquieſceret, vim inferri paſſurum; ex eo majores quoque tumultus in Gallia, cunctis Helvetiis ad Genevenſibus opem ferendam accurrentibus, ſubortituros; in Sabaudiæ ditiones, atque adeo in Italiam ipſam pervaſuros. Abjecta itaque ea conſilia penitus fuere. 1585

Hoc autem anno variis ſucceſſibus, qui ad rerum ſummam non conferrent, in Gallia, variante fortuna, expugnationibus, minutis præliis, oppidorum occupationibus laboratum; neque minus varius atque inconſtans Regis animus, nunc ſeveriſſimis in Ugonottas edictis magnam conſtantiam immotamque ſententiam, quæ ſuperiori anno decreta fuerant, exequendi præſeferre; modo eorum, quæ ad bellum neceſſaria erant, curas remittere; nonnunquam haud obſcuris argumentis proclinatum ad honeſtas pacis conditiones animum ſignificare; a quibus Regina mater minime aliena, cum Navarræ Rege colloquio inito, quantumvis adniteretur, tamen non niſi paucorum dierum inducias pepigerat. Principes quoque Germani, quos *Proteſtantes* vocant, ut aliqua concordiæ ratio iniretur, enitebantur; atque ob id Joannes Caſimirus Palatinus, Saxoniæ Dux, Brandeburgenſis Marchio, atque alii Principes, Argentoratum quoque, Ulma, Norimberga, ac Francfordia liberæ civitates, legationibus ad Henricum miſſis, hortabantur: *Pacem regno reſtitueret, neque armis ageret. Quid ex iis, niſi ſubjectorum, quorum nondum prætetitæ cicatrices coalitæ fuerant, excidium expectari poſſe? mirari commoda ex poſtremo pacis edicto, regia fide obſignato, expertum, modo voluntatem immutaſſe, privatiſque aliorum ſtudiis ductum, ſingulari Reginæ matris prudentia, Cardinalis Borbonii inſignium procerum conſenſu, pro publica tranquillitate, velle decreta evertere: multo minus ſe inſpicere, cur, qui clandeſtina conſilia, militum delectus, &, qui libertatis ac religionis obtentu, ſe vivente, de ſucceſſore deligendo egerant, deteſtatus, regiis edictis abſque ullo diſcrimine omnes ſibi ſubjectos complexum affirmaverat, modo ſuperioribus contraria pronunciaret; claſſicum caneret; bellum civile atque internum*

Induciæ inter Galliæ & Navarræ Reges.

Germanorum Principum ad Henricum Regem legatio & eorum officium.

1586 *indiceret, quo ceteris in rebus ei obſequentes, libertatem tantum religionis petentes, exterminarentur. Quot bellorum incendia, quot cædes, quot funera proditura eſſent, præteritarum rerum exempla, quæque a ſuperiori anno eo uſque acciderant, patefacere. Quocirca hortari, rogare, ut, factioſorum hominum, immodicaque ambitione & cupiditate æſtuantium conſiliis rejectis, ad pacis conditiones animum flecteret; ſe ipſum, ſubjectos, Principes finitimos a cladibus & calamitatibus, quæ a difficillimo atque obſtinato bello impendebant, liberaret.* Hæc legati. Ad ea Henricus: *Sui muneris eſse, & Chriſtianiſsimi Regis, quem gereret, dignum titulo, catholicam religionem in ſuis ditionibus ſartam tectamque conſervare; quæ in eam quotidie perpetrentur, niſi magno conſcientiæ detrimento, ferre non poſse: ſtatutum ſibi eſse, priſtino illam atque antiquo ſplendori reſtituere; quæque ſtabili huic decreto obſtent, amoturum: quid opus regno ſit, ſe melius neminem noſſe: pro temporum conditione, pro rerum ſtatu, modo imminui, modo inſtaurari, modo immutari conſilia, edictaque, uti reliqui Principes, qui ſapientiæ & prudentiæ nomen adepti ſunt, efficere conſueverant, oportere.* Eo Regis reſponſo parum Principibus ac civitatibus ſatisfactum; fluctuantibuſque rebus, altiores in dies radices civilia diſſidia in Gallia agebant.

Henrici Regis reſponſum.

Hæc omnia cum ſedulo Senatus, uti ingentium rerum orſus, obſervaret, in ea, quæ ad ſecuritatem ac defenſionem imperii attinebant, intentiore cura ac ſtudio verſabatur. Sub id tempus Sfortia Pallavicinus, ſummus Venetæ militiæ gubernator (ea dignitas inſignibus viris, ac per omnes militiæ gradus evectis tribui ſolet) cum per multos annos ſingulari virtutis laude eo in munere verſatus fuiſſet, fato conceſſit. Ei ſucceſſorem dare minime tunc Patribus placuit; ſed Joanni Baptiſtæ Montio, magna virtutis bellicæ fama percelebri, quam, dum in Belgio Philippo Regi militaret, fuerat conſecutus, peditum præfectura, quatuor aureorum millium in ſingulos annos ſtipendio, a Senatu eſt attributa.

Sfortiæ Pallavicini obitus.

Joannes Baptiſta Montius Venetæ militiæ adſcriptus.

M. D.

Digitized by Google

M. D. LXXXVII.

INter graviora hæc parva quædam ac levia interceſſere, ingentibus certantium ſtudiis in contentiones non leves, ni opportune proviſum foret, eruptura. Nam cum eo hominum petulans ſe ſe extuliſſet ambitio, ut, veluti iis propria nomina ſorderent, novis inſuetiſque excogitatis titulis uterentur, quæ peſtis ab Hiſpanis exorta ſe in omnem fere Europam diffuderat; ei malo in ſuis regnis Philippus obſiſtendum ratus, edicto (quod *Pragmaticam* vocant) ſanxit, ne quis, præter Hiſpaniæ proceres (hi ſunt, qui tecto capite Regi adſtant) Duces Marchioneſve, Domini titulo uteretur. Ex eo decreto ingentes oratorum querelæ: Xyſti Nuntius rem ad Pontificem ſpectare; Cæſaris legatus ad Imperatorem trahere; Venetorum orator, ſi quid de priſca conſuetudine immutandum eſſet, ne, ſe inaudito, quidquam fieret, petere. Ea re Xyſtus haud parum commotus a Rege edictum corrigi efflagitat; rem ad Cardinalium collegium defert; Philippum in excommunicationis ſententiam lapſum cenſet; librorum vetitorum indice comprehendi pragmaticam juſſurum affirmat. Cardinales, anathematis indicta pœna, ab ea ſervanda prohibet. At Philippus Principum oratores, qui ſtatis ſecum cæremoniis interſunt, intercludi edicto nolle affirmat. Xyſti Nuntio, ut viris eruditis, theologicæque ſcientiæ peritis examinandum negotium permitteret, petente, de Pontificis jure ea lege nihil imminui cenſuere: itaque edictum firmum manere ſtatuit, cunctandoque controverſiæ finis impoſitus. 1587

Hiſpanorum de titulis pragmatica.

Galliæ quoque Rex, cum Veneti Joanni Delphino Joannem Mocenicum oratorem ſuffeciſſent, qui, licet Sabaudicam legationem obiviſſet, nondum tamen Sapientis continentis magiſtratum attigerat, recipere eum ſe poſſe negat. *Haud parum de ſua exiſtimatione detractum iri, ſi, Hieronymo Lippomano, qui apud Cæſarem orator fuerat, in Hiſpaniam miſſo, is, qui inter præconſultores nondum fuerat, ad ſe legaretur; Hiſpanos quacumque in re callide agere; nihil, quod ad eorum dignitatem ſupra ceteras efferendam attineat, omittere; cunctorum in oculis hæc agi. Quis, ſi utramque le-*

Henricus Galliæ Rex Joannem Mocenicum oratorem admittere renuit.

gatio-

1587 *gationem conferat, non ſibi detractum exiſtimet? In magiſtratibus eligendis ordinem a Republica ſervari; præfigi competitorum nomini ante geſtorum magiſtratuum titulos, ut tanquam per gradus cives a minoribus ad majores ſubvehendos ſignificet: in Continentis præconſultorum ordinem Mocenicum cooptet; eo ſatis ſibi facturam, legationemque admiſſurum.* Inuſitata atque inſueta Henrici poſtulata Patribus viſa, quæ ſi ſemel admitterentur, gravia in Rempublicam incommoda irreperent: liberam magiſtratuum legationumque electionem omnino ſervandam eſſe cenſent. Itaque Senatu conſulto Regi reſponſum. *Niſi de majorum inſtitutis, de Reipublicæ forma, de magiſtratuum creandorum legibus ageretur, libenter ei Senatum gratificaturum; ſibi vero ſuadere, juſtis Reipublicæ rationibus perpenſis, quæ acta ſint, æqui bonique conſulturum.* Hæc a Joanne Delphino gravi oratione enunciata, tandem Henricum, ut legatum admitteret, perpulere. Eodem tempore, genio veluti quodam Gallis adverſo excitus Philippus, ſummo ſtudio Venetos ſibi conciliare ſtudebat; quod Hieronymus Lippomanus, qui præcipuam inter chriſtianos Principes apud Cæſarem legationem obiverat, ad ſe orator miſſus eſſet, magnifacere; ædes quoque, quas oratores Veneti in poſterum incolerent, Senatui dono dare. Pipperis inſuper, quod ex India Ulyſipponem importabatur, commercia communicaturum ſeſe offert; id Venetis navibus in urbem invectum, magno publicorum vectigalium incremento privatorumque compendio, per omnem Europam diſpergi poſſe. Ingentes ob hæc gratiæ Regi agebantur; verum quo minus pipperis negotium perficeretur, multa obſtitere, atque id in primis, ne cives lucri cupidine illecti, aliquando (ut plerumque degenerant animi) privatas publicis rationibus anteferrent.

Senatus reſponſo Henricus de ſententia decedens Mocenicum admittit.

Philippi Regis propenſi animi erga Venetos ſignificationes.

Henrici Regis & Ugonottarum bellici apparatus.

At majoribus curis tunc Henricus abripiebatur, metu ac ſpe in Gallia cuncta verſante: magnus militum delectus in Germania habebatur: Angliæ Regina, Germanique Principes Navarræ Regi ac Condæo auxilia pollicebantur. Henricus contra a fœderatis impulſus, omne ſtudium in domeſticis atque externis copiis cogendis adhibebat, cum ut Germanis aditum in Galliam intercluderet, tum ut in Aquitania Pictonibuſque

ac

ac Delphinatu Catholicos tueretur. Chaumontium tertiodecimo kal. auguſti omnes copias adeſſe jubet: fœderis princeps Carolus Cardinalis Borbonius, vicarius Lotharingiæ Dux, Guiſius exercitus imperator, Humenius cathafracti equitatus, levioris armaturæ Namurſius præfecti, ac Bironius equitum tribunus creantur. Copias in promptu futuras ferebatur; ſeptuaginta equitum turmas, peditum Gallorum decem, Helvetiorum duodecim, Germanorum quatuor millia; ad hæc foſſorum duo millia, ac decem majora tormenta. Lotharingus ac Guiſius, ut Germanos aditu arceant, Nanſæum occupant; circumjectam regionem peditatu atque equitatu firmant; amne Moſella inciſo, arceri hoſtes poſſe arbitrantur. Parmæ Princeps, licet in Belgio occupatus, quadringentos cathafractos, ſeptingentos levioris armaturæ, duo millia Italorum peditum ſubſidio fœderatis mittit. Navarræo contra in Pictonibus proſpere pugnante, Henricus Rex Jojeuſæ Ducem ad coercendos diſtinendoſque hoſtes, ne ſibi Germanos adjungant, Ligerim trajicere jubet. Ei fortuna initio arridere viſa; verum brevi cum pecuniæ inopia, lue in exercitu orta, ad opem ſuis ferendam Lavardino copiis attributis, Lutetiam ſe confert; in tuta loca ſejunctas copias diſtribuere nitente, equitum turmæ aliquot a Navarræ Rege ſternuntur ac delentur. Verum haud multo poſt, novis auctus copiis, prælio ad Cutras cum Navarræo decernit; dumque illum a Germanorum auxiliis intercludere ſperat, ingenti clade eſt affectus; ipſe interfectus, ſex millia peditum cæſa. Victoriam adeptus Navarræus in Vaſconiam, Condæus cum copiarum parte in Xantones, mox Germanos excepturi, proficiſcuntur. Fœderati Lutetiam communiunt, atque totum in peregrinis auxiliis avertendis ſtudium locant. Fama in dies augebatur, eorum ducem Fabianum Bonavium futurum; Navarræ Regis vices Robertum Bullionii Ducem obiturum; quinque equitum, totidem Germanorum peditum millia, Helvetiorum circiter quindecim in promptu fore; quibus ſcloppettariorum Gallorum duo millia, quingenti equites addebantur. His copiis Caſtellioneus, a Gallia Narbonenſi uſque in Lotharingiam itinere emenſo, cum octingentis circiter peditibus ſe adjunxit.

Parma Princeps ſuppetias Henrico Regi mittit.

1587

Inter

1587

Henricus Rex pecuniam per Meſſium oratorem a Venetis poſtulat.

Inter hæc per Meſſium oratorem, quo loco res eſſent ſæpius Henricus Senatui ſignificabat: bellum tota Gallia fervere, copias cogi, nihil ſe prætermittere, ut quacumque ratione pacem priſtinumque regno nitorem reſtitueret; peregrinis copiis aditum obſtrueret: ad ea ingenti auri vi opus eſſe; quapropter ab amica Republica petere, ne ſibi difficillimo tempore deeſſe velit; trecenta aureorum millia poſcere; ingentis id beneficii loco habiturum; ſtatuto tempore, debita cautione præſtita, repoſiturum, idque eo facilius, quod nuper ex ſacerdotum proventibus quinquaginta aureorum millia alienandi facultatem a Pontifice obtinuiſſet; prædes magni nominis negotiatores daturum, regni vectigalia obligaturum; ſexaginta millia, quæ ex ducentis Carolo nono fratri tributis ſolvenda ſupererant, redditurum; ea omnia ut a Pariſienſi concilio confirmarentur, curaturum. Senatu conſulto centum millia Patres pollicentur; Rex autem cum Galliæ clero certis legibus pactus, ut mercatoribus regno ipſi obnoxiis contentus Senatus eſſet, petiit, adſenſumque eſt: ingentes ipſe gratias agit, beneficii memoriam nunquam apud ſe intermorituram profeſſus. Verum quæ poſtea ſupervenere beneficii Reipublicæ fructum Henrico intercepere. Interea externarum copiarum rumori, quo e ſedibus fere totam Germaniam exciri percrebuerat, nuſquam eventus reſpondit; vel præfectorum parvo rerum bellicarum uſu, vel itinerum difficultate, nihil tentatum. Nam, Rege Charitæum, valde munitum oppidum, obtinente, Ligerim tranſire non auſi. Helvetiorum tumultus, vel ſtipendii mora, vel prælii facultate a præfectis negata, acceſſere. Legatis ad Henricum miſſis, pars ei ſe adjunxere, pars domum ſe recepere. Exemplum reliquæ copiæ ſubſecutæ; Germani pedites vel itineris moleſtia, vel fœderatorum militum armis magna ex parte diſſipati & conſumpti; reliqui, fide regia interpoſita, Gallicis vexillis accepti, uti ſexto idus decembris inter Epernonium Ducem ac præfectos convenerat. Raitri, ſignis complicatis, extra fines regni abiere; horum quidam in itinere interiere; plerique armis exuti, complures in Sabaudia cæſi, pauci ſuperfuere; Bullionius annos natus vigintiquinque Genevæ obiit, Bonavius incolumis, undique probris ac maledictis oneratus, evaſit.

Senatus decretum de pecunia Galliæ Regi commodanda.

Germanorum auxilia diſſolvuntur.

In

Digitized by Google

1587

In hac eventuum perplexitate Gallicæ res hoc anno verſabantur, magna omnium ſuſpenſione, quonam diſſidia, quibus potentiſſimum regnum miſcebatur, eſſent evaſura; dum Italia interim externorum turbinum anxia ſpectatrix, diuturnæ pacis fructibus floreret; Xyſtus Pontifex ingentem theſauri vim congereret; urbem egregiis ornamentis, aquæductibus, obeliſcorum erectionibus, ædificiis illuſtraret; ſuique pontificatus memoriam percelebrem ad poſteros tranſmittere curaret; eiſdem quoque Veneti operam darent, qui ære alieno, ſuperiori bello contracto, liberati, ſingulis annis magnam auri argentique vim, quam aliquando in belli ſumptus effunderent, in publicum ærarium cogebant, egregiiſque ſubſtructionibus quotidie civitatis ſplendorem augebant. Negotiatorum quoque incommodo ſubvenire decretum, qui, apud privatos menſarios pecunia depoſita, eorum fraude, avaritia, crebriſque decoctionibus ingentes jacturas damnaque patiebantur; ex quo publicis etiam redditibus haud parva detrimenta accedebant. Itaque lex lata in Senatu, ut publica menſa erigeretur, in qua tuto ſinguli argentum aurumque adſervarent; ei Gubernator præficeretur, qui rite atque ex ordine cuncta adminiſtranda curaret; id munus Franciſco Gradonico primum tributum. Per eos dies cum Carolus Emanuel, Sabaudiæ Dux, ex Catharina Philippi filia Philippum Emanuelem primogenitum ſuſcepiſſet, Principemque, ut ei ſacro fonte abluendo adſiſteret, invitaſſet, Auguſtinus Nanius a Senatu legatus ad Carolum eſt deſignatus. Gulielmo vero Mantuæ Duce vita functo, cum Vincentius filius ſucceſſiſſet, ſtatimque id Reipublicæ ſignificaſſet; qui & patris obitum doleret, & gratulationis munus obiret, Franciſcus Contarenus a Senatu orator eſt lectus. Franciſcus quoque, magnus Hetruriæ Dux, atque eodem fere momento Blanca Capellia uxor, ex humanis exceſſere; Ferdinandus frater, qui tunc in Cardinalium numero erat, ſucceſſit; is Aloyſium Dovarium, qui fratris obitum, ſuamque ſucceſſionem Patribus nuntiaret, Venetias legavit. Thomas Contarenus ad eum orator miſſus. Stephanus quoque Battoreus, Poloniæ Rex, naturæ conceſſit: competitores Sigiſmundus Suetiæ Princeps, Maximilianus Archidux, Rodulphi Cæſaris frater, pari nixu ad regnum contendere;

Veneti publicam menſam ad mercatorum commodum inſtituunt.

illi

1587 illi Gneſnæ Archiepiſcopus Poloniæ primas ; huic Chioviæ Epiſcopus favebant ; ambo electorum diſcordia, armis regnum ſibi adſciſcere nitebantur : in Suecum Xamoſius, magnus regni Cancellarius, nec non Amurathes Turcarum Rex, Auſtriorum hoſtes, propendebant. Maximilianum Saxoniæ ac Brandeburgi Electores, ac Sboroſcorum familia in iis regionibus clara ac præpotens tuebantur. Sigiſmundus populi favorem ſibi magni Cancellarii ope conciliaverat ; Maximilianus dum ferro aditum ad regnum ſtruit, ab adverſa factione pulſus, ad Sileſiæ fines cum ſuorum jactura ſe ſe recepit.

M. D. LXXXVIII.

1588 Sequitur annus partæ ſalutis quingenteſimus octogeſimusoctavus ſupra milleſimum ; ſi quis alius fortunæ volubilitate, eventuumque varietate inſignis, qui in Gallia veluti ampliſſimo totius orbis theatro editi, reliquas provincias ac regna alia ex propinquo, alia ex longinquo tetigere ; multos ad arma excivere ; pleroſque incerto tantarum rerum exitu turbavere. Inde complura documenta inſigni loco poſita licuit intueri ; quibus humani ingenii imbecillitas, temere ſuſcepta conſilia, ſublata a proceribus infimæ plebis ſtudia, Principum dira regnandi cupido dignoſci potuit. In omnium ore Germanorum atque Helvetiorum auxilia ſuperiore anno in Gallia diſſipata verſabantur ; ſummis laudibus Guiſius Dux efferebatur, quippe qui tantam rem non minus conſilio quam viribus confeciſſet ; ex quo fœderatorum exiſtimatione haud parum aucta, januarii exitu Nanſæum coacti, a Rege, ut arctius ſe illis conjungat, petunt ; ab arcibus magiſtratibuſque præcipuis hæreticos ſummoveat ; Tridentinum concilium vulgari tota Gallia jubeat ; Inquiſitionis magiſtratum in præcipuis regni urbibus inſtituat ; eccleſiaſticis, quæ hucuſque bona alienata fuerant, vel in poſterum alienarentur, recuperandi jus permittat ; præcipuam atque inſignem arcem fœderatis concedat, eamque una cum aliis, quas obtinebant, communire ſinat ; militum manipuli expleantur ; copiæ in Lotharingia ad externos impetus propulſandos augeantur ; ad cœptum bellum continuandum, hæreticorum eorumque ſocio-

Galli proceres fœderati Nanſai conveniunt, & eorum petitiones.

rum

rum bona ſub haſta venumdentur. Hæc, atque alia hujuſmodi fœderatorum poſtulata ægre ab Henrico probabantur; licet enim a catholica religione diſſentientes armis perſequi ſtatuiſſet; attamen multa animo obverſabantur, quibus difficulter adducebatur, ut Tridentinum concilium reciperet, Inquiſitionem inſtitueret, arces fœderatis tribueret. Igitur partim cunctando, partim variis edictis hæreticos coercendo, rem extrahere, atque ex tempore firmiora conſilia capere nitebatur. Fœderati contra ſuſpicione tacti, felicibuſque incrementis in Lutetia totaque Gallia erecti, acrius urgent, Sedanum oppidum, irrito licet ſucceſſu, adoriuntur. Roſnæus, vices Guiſii obtinens, multis e ſuis ab hoſte cæſis, quibuſdam captis, ad reliquas copias Giametzium circumſidentes ſe adjungit. Henricus Borbonius, Condæi Princeps, ocyſſimo veneno a quodam e ſuis familiaribus trium horarum ſpatio eſt ſublatus. Unus e facinoris reis a quatuor equis in divi Joannis Angeli oppido diſcerptus, meritas pœnas luit. 1588

Henricus Condæus Princeps veneno interiit.

Guiſius vero, Giametzii obſidione relicta, paucis comitantibus, Lutetiam contendit. Rex, nuntio ejus rei ad ſe allato, haud parum commotus, Belleurium in Sueſſiones obviam mittit, qui, ne Lutetiæ appropinquet, denuntiet; ſi id facere velit, pro majeſtatis reo, diſſenſionumque civilium auctore, Henricum habiturum. Ille, cum ambiguo reſponſo Belleurio dimiſſo, ſeptem aut octo nobilibus ſtipatus Lutetiam accedit; ad Reginæ matris ædes ſe confert; cum ea ſtatim Regem adit; qui, cur ſe invito, Lutetiam venerit, quærit. Ille, ut quæ a ſe geſta eſſent, Regi probaret, veniſſe, inquit; ſeorſimque pauliſper cum Regina matre collocutus abit. Tum Henricus cuſtodes corporis augeri, præcipua quædam in urbe loca occupari, unum ex ſingulis domibus arma capere jubet. At ſero, Lutetiam in tumultum proclinatam, Guiſii adventu populum commotum, animadvertit. Cum nemo pareret, inquiri in nonnullorum domos, in auctoreſque animadverti præcipit: ea res ad tumultum maturandum, atque aperte plebem concitandam valuit. Momento fere ex ea urbis parte, quam *univerſitatem* vocant, ſtudentium manus plebi immiſta confluens, Maubertam plateam occupat. Rumore extemplo per urbem dilapſo, Pariſienſes doliis vineas agunt, via-

Henrici Regis ad Guiſium Ducem Lutetiæ appropinquantem obnuntiatio.

Guiſius Dux Lutetiam ingreditur.

Pariſienſium tumultus.

1588 viarum aditus interſepiunt, catenas objiciunt, munitiones tumultuario opere probe lateribus tutas, milite adjecto, excitant: nuſquam, niſi a regionum urbis præfectis edito nomine, aut fide oſtenſa, aditus patet. Briſacius, Boiſdelphinius, Sciamajus, atque alii fœderis anteſignani in Helvetios impetum faciunt, nonnullos obtruncant, reliqui armis prope nudati terga vertunt; ex Gallicarum cohortium numero idem alii faciunt. Repentino hoc ſucceſſu mirum in modum Henricus perturbatus, irarum faces, quibus incendebatur, premere ac tegere nititur. Mater illico ad Guiſium tendit, ſi qua forte ratione ea tempeſtas ſedari queat. Verum res adeo proceſſerat, ut nullatenus ſiſti procellæ impetus poſſet. Itaque regreditur, ac vix inter viarum ſepta rheda, qua vehebatur, ei aditus fuit. Magis magiſque populo æſtuante, Henrico nuntiatur, telum, ni caveat, in ſe caſurum; per novam portam ſequenti nocte duodecim circiter millia hominum urbem ingreſſuros; Luparæ palatium, ut ei exitum intercludant, invaſuros. His nuntiis Henricus territus, pedes palatium egreſſus, inſeſſo equo, cum e ſuis aliquot per eamdem portam Lutetia egreditur, in urbem ſæpius converſus, Pariſienſium ingrati animi crimen exprobrans, qui alias, ſupra quam dici poſſet, a ſe evecti, modo ſe deprimerent ac deſererent. Poſtridie Carnutum pervenit, quo multi confluxere.

Henricus Rex Lutetia abſcedit.

Guiſius ea occupare pergit, quæ, nullo obſiſtente, ad ſe pervenerant, compluribus e ſuis admirantibus, quod aperte in Henricum infenſus, vel nominis regii reverentia impeditus, vel conſcientia territus, opportuna occaſione minime uſus, inani tantum terrore affeciſſet, cum vel in ſuam poteſtatem redigere, vel, nece illata, tollere potuiſſet. Aureliani præfecto, fœderatiſque nobilibus in Beauſſa ac circumjectis regionibus commorantibus, Lutetiæ eventum ſignificat. Ad Henricum vero literas dat: ſumma moleſtia ſe affectum, quod ſibi ac ſuis diffidens Lutetia exceſſerit; quæ acta fuerant, populi metu Inquiſitionem timentis facta: ſinceræ ipſius in Regem voluntatis Reginam matrem teſtem afferre. Eodem tempore Carnuto Henricus provinciarum gubernatoribus quæ acciderint enuntiat: nobiles civitateſque in fide contineant,

Guiſii Ducis litera ad Regem.

præ-

præcipit : eadem ut ad Gallos omnes perveniant, curat 1588
Interea Guiſius ſcripto ab Henrico multa petit : *Ut in decreto de exterminandis e Gallia hæreticis inſiſtat ; ab ſe Epernonium ac Vallettam fratrem, uti omnium diſſenſionum cauſas, expellat : ipſemet in Ghiena dimicet : in Delphinatu Umenium copiis præficiat : oppreſſos populos ſublevet*. Ad hæc Rex hunc in modum reſpondet : *Ut regno pravæ inductæ conſuetudines tollantur, remedia populorum querelis adhibeantur, conventu Blæſas decimooctavo kalendas ſeptembris indicto, curaturum. De iis, quæ in Epernonium ac Vallettam jaciebantur, quæ æquum ac juſtum Principem deceant, decreturum; cunctis ſubjectis ex æquo jus redditurum*. Eodem tempore Pariſienſis Senatus e ſuis quoſdam Carnutum miſerat, qui præterita excuſare, Henrici animum lenire niterentur : qui (ut erat facili admodum ingenio) *nunquam iis ſe, quo minus contenti eſſent, occaſionem præbuiſſe*, inquit; *eos nunquam opprimere, nunquam privatas injurias ulciſci voluiſſe : hortari, in poſterum ita ſe gerant, ut illius clementiam potius, quam potentiam experiantur : ſæpius læſam patientiam in furorem verti; ſi ſecus faxint, nihil intentatum relicturum : non ſe quidem in vindictam propenſos ſpiritus gerere ; at animo tantum ſuo vigoris ineſſe, quantum in ſuis majoribus extiterit. Poſtquam*, inquit, *ad regnum, Carolo fratre defuncto, vocatus e Sarmatia reverti, in neminem ſeverus ac rigidus extiti ; id vos optime noſſe ac plane teſtari poteſtis. Ceterum manſuetudine ac clementia mea abuti nolo. Non mihi regnum uſurpavi, majorum ſucceſſione, ea ſtirpe, quæ moderate ſemper ac ſuaviter imperavit, exortus, legitime regnum obtineo ; non religionis nomen inducendo. Alia iter modo dirigendum via ; nemo me magis in orbe Catholicus Princeps, quique hæreſum ſtirpitus everſionem exoptet, invenitur ; geſta, anteactæ vitæ ratio ſatis meis id populis teſtantur. Utinam præciſo brachio hæreticorum, alterum pictura tantum expreſſum hic habeam. Redirent igitur, nullo metu, ſua munera ſub ejus tutela exercerent ; ſuis hæc concivibus nuntiarent*.

Guiſii novæ petitiones.

Henrici Regis reſponſum.

Pariſienſes ad Regem mittunt, & acta excuſant.

Fœderati interea, ut aliqua concordiæ ratio adinveniretur, adnitebantur; Regemque, conſulente matre, cum ad pa-

1588 *Fœderati cum Rege conveniunt.*

cem propenſum cernerent, paucis quibuſdam mutatis, quæ ad Nanſæum oppidum agitata fuerant, ei rurſus proponunt, Rothomagique in hæc conveniunt. *Non aliam religionem in Gallia, præter Catholicam Apoſtolicam Romanam recipito; neque pacem neque inducias cum hæreticis ullo tempore habeto; neque edictum aliquod in eorumdem favorem promulgato. Subjecti omnes ad hæreticos penitus extirpandos Regi adjunguntor. Nemini poſt Henrici obitum vel hæreſi infecto, vel hæreticis faventi obedientia, ut Regi, præſtator. A pacis, bellique muneribus, qui religionis, ut ajunt*, reformatæ *ſunt, arcentor. Omnes cujuſvis ordinis externis ac domeſticis ſocietatibus & fœderibus, huic edicto adverſis, quo Henricus ſibi atque filiis, ſi quos habiturus eſſet, ſibi ſubjectos conjungeret, nuntium remittunto. Si quis huic novæ ſocietati ſubſcribere abnuerit, vel a ſubſignata diſceſſerit, læſæ majeſtatis reus habetor. Præterita omnia, cujuſvis generis ſint, oblivioni traduntor. Edicto Lutetiæ vulgato, duo ſtatim exercitus, alter in Pictonibus, alter in Delphinatu comparantor.* His de rebus per Meſſium oratorem Henricus Senatum certiorem facit.

Carolus Sabaudiæ Dux Salaſſiorum ditiones Gal. adimit.

Inter tot Galliæ turbines Carolo Sabaudiæ Duci, Henrici in Italia Salaſſiorum ditiones, haud difficile occupaſſe fuit. Nam, occulto ſibi nonnullorum conciliatis animis, improviſo Carmaniolam, Gallorum Regum in Italia propugnaculum atque armamentarium, nullo negotio cepit; inde Centalio oppido potitur. Salutium, regionis caput, Epiſcopo una cum ſacerdotibus cum infulis oppidaniſque omnibus obviam eunte, Carolum excipit. Ejus rei novitate Italiæ Principes perculſi ſunt; cum eodem tempore præter expectationem aditum ab ea parte in Italiam intercluſum, inteſtinis civilibuſque diſſidiis Gallias divelli, ingentes in oceano claſſis Hiſpanæ apparatus fieri animadverterent, in dieſque majora incrementa eas vires ſumere, quæ æqua veluti lance Gallorum potentia librarentur. Itaque Sabaudiæ Ducis nomen proſcindebatur, quod publici commodi oblitus, dominatus cupidine captus, ſeſe penitus Hiſpanis tradidiſſet; ac, modo ſui voti compos fieret,

ni-

Digitized by Google

1588

nihil penſi habuiſſet. His Carolus Emanuel permotus, quæcumque geſſerat, recta ſe ratione feciſſe contendebat; Dignerium, hæreticorum Proteſtantium principem, Pinaroli & Cunii arcibus inſidias ſtruxiſſe; re detecta, in noxios a ſe animadverſum; in Salaſſiis cum Fita Vallettæ Vicario occulto multa cogitaſſe; Delphini caſtrum, Pontis arcem occupaſſe; ad majora in ea provincia ac ſubalpinis adſpirare: ut imminentibus hiſce periculis obſiſteret, coactum. Hæc atque alia in vulgus diſſipabat, atque per ſuum apud Rempublicam oratorem Senatui ſignificabat: ut Ugonottis aditum in Salaſſios, atque adeo in viſcera Italiæ intercluderet, Carmaniolæ aliiſque oppidis præſidia impoſuiſſe; ea ſe Regis nomine tueri, amotis ſuſpicionibus, redditurum. Hæc ad ſpeciem jactabantur; re vero Henrico verba dabat. Italos Principes excuſationibus ac ſpe detinebat; atque eodem tempore ad Genevam obtinendam, Hiſpanorum viribus nixus, animum adjiciebat. Quæ in Salaſſiis acciderant, auditis, vix dici poteſt, quantum Henricus efferbuerit, quantum Galliæ nobilitas indignabunda exarſerit: minari, fremere, injuriam a Sabaudo acceptam nullo modo paſſuros, cunctos ad Salaſſios recuperandos conventuros, inuſtamque Gallico nomini notam hoſtium ſanguine deleturos. Carmaniola capta, ſtatim Carolus ſuum in Galliam hominem miſerat, qui Regi rationes, quibus ad ea peragenda ductus eſſet, exponeret, ſeque ejus nomine Salaſſios tueri, ad nutum redditurum, teſtaretur. Rex quoque eodem momento Pygnium ad Sabaudum legaverat, qui, ut ab iis ditionibus illico præſidia amoveret, eaſque ſibi reſtitueret, flagitaret: ni id faceret, bellum indiceret. Verum Xyſtus in Sabaudum atque in fœderatos mirum in modum proclivem ſeſe oſtendebat; eo in primis, quod de catholica religione conſervanda agi ſibi videretur. Quapropter quæ a Carolo geſta eſſent, minime improbabat: nihil adverſus Henricum feciſſe; opportune ei Salaſſios redditurum; eos in Sabaudi, quam in hæreticorum poteſtate ſatius eſſe contineri.

Henrici Regis ob Salaſſiorum res indignatio.

Xyſtus Pont. in Sabaudum & fœderatos propenſus. Venetorum ad pacem converſa ſtudia.

At Veneti cum imminentia chriſtianæ reipublicæ damna proſpicerent, atque inde Italiæ quietem perturbari poſſe

 ani-

1588 animadverterent, nullum officii genus, ut hiſce initiis obſiſteretur, prætermittebant. Pontifici, quam vehemens incendium, omnem rempublicam chriſtianam depopulaturum, excitaretur, oſtendebant: brevi ex Gallia in Italiam bellum pervaſurum; omnia ſurſum deorſumque Gallos, ut Salaſſios ſibi ademptos recuperent, permiſturos: pietatis ac prudentiæ illius eſſe, ut quam primum tantorum malorum faces reſtinguantur, curare; ab Italiæ cervicibus arma amovere; neve pati, ut per tot annos alta hujus provinciæ tranquillitas, egregio hoc ſuo pontificatu labefactetur. Carolum quin etiam hortantur, ne Henricum exaſperet; aliquam rationem ineat, qua molliri ejus animus queat; ne externorum vires in Italia adcerſendi auctor eſſe velit. Ad Hiſpaniarum inſuper Regem literas dant: quanta ex iis, quæ in Salaſſiis acciderint, reipublicæ chriſtianæ atque Italiæ præſertim impendeant, exponunt: ad hujuſmodi diſſidia componenda, pacemque, cujus ſemper ſtudioſiſſimus extiterit, retinendam hortantur. Xyſtus, quæ ab Carolo acta ſint, ob graviora damna evitanda geſta fuiſſe, contendit; ne hæreſum peſtis in ſuas ditiones illata, ſenſim ſerpens, univerſam Italiam corriperet: neque ob id publicæ tranquillitati quidquam pertimeſcendum, Sabaudo eas ditiones Regis nomine tutari, eique ſe traditurum affirmante: quod ad ſe ſpectaret, omni ſtudio pro quiete & concordia enixurum. At Carolus, non infenſo in Henricum animo, ſed neceſſitate compulſum, ut imminentia ſuis ditionibus hæreticorum arma propelleret, Carmaniolam aliaque oppida ſuo milite firmaſſe, & pro Rege tueri, eique tradere paratum. Senatus literis Philippus reſpondet, ſe inſcio quæ in Salaſſiis acciderant, ſecuta; ut omnia componantur, operam daturum; eumdem illi animum, idem ſtudium cum Republica in Italicam pacem eſſe; ea ne minimum quidem detrimenti patiatur, ſedulo enixurum. Verum dum hæc Philippus ſcriberet, Terræ novæ Dux, Inſubrum gubernator, copias pecuniamque Sabaudo ſuppeditabat, quinquagintaque aureorum millia dotis Catharinæ uxoris nomine curaverat; licet ea, ſe ignaro, fieri Philippus diceret. Henricus vero ſingillatim quæ a Sabaudo geſta fuerant,

Terræ Novæ Dux ſuppetias Allobrogi mittit.

ſtant, Senatui ſignificavit; eam injuriam ulciſci ſibi ſtatutum immotumque eſſe; ac ni ſtatim Sabaudus adempta reſtituat, in eum Gallorum omnium impetum effuſurum: qui illius mentem voluntatemque perſpiciat, ad eum legatum miſiſſe; ea cognita, nulla injecta mora, ſtatim acceſſurum. 1588

Hiſpanorũ claſſis ſub Medinæ Sidoniæ Ducis imperio ad Angliã invadendam.

Dum hæc geruntur, Philippus præpotentem claſſem inſtrui, cunctiſque ad bellum neceſſariis ſub Aloyſii Pereſii, Medinæ Sidoniæ Ducis, imperio adornari mandaverat. In ea triginta ſupra centum magna navigia adnumerabantur; viginti militum millia, tormentorum circiter duo millia, cum immenſa prope commeatuum, tormentarii pulveris, reliquorumque apparatuum copia. His viribus improviſo Angliam adoriri, exſcenſionem facere, ſi forte eo regno potiri poſſet, conſtituerat. Tertio kalen. iunii Ulyſippone claſſis ſolvit, Luſitaniæque litora legendo ad Ciunium portum pervenit. Inde octavo idus auguſti, divi Jacobi feſto ſolemnique Hiſpanis die, in altum egreſſa, tertio kalen. cum prope Plemutam ſe intuliſſet, ab Anglis conſpecta, ſtatim Carolus HoWardus, ex Norfoltii Ducum ſtirpe, claſſis Britannæ præfectus, una cum Franciſco Draco, maris præfecto, obvii fuere. Per aliquot dies, etſi non juſto prælio, vario tamen certamine dimicatum. Verum ab occaſu ac meridie ingenti vento oborto, ad Belgii litora reflexit, Caletumque portum tenuit; a Parmenſi Principe auxilia, quæ partim maris tempeſtate, partim Batavorum claſſe haud longe a portus oſtio conſiſtente, tardabantur, exceptura. His per exploratores cognitis, Angli ſeptena navigia, pice, ſulphure, arte elaboratis ignibus, ferreis hamis referta, ſecundo vento in Hiſpanicam claſſem impellunt; quibus e longinquo conſpectis, horrifico ululatu exorto, ſtatim ſublatis anchoris, expanſiſque velis, fugam Hiſpani arripiunt. Prætoria navis in Anglorum poteſtatem pervenit; nonnullæ, malis antemniſque amiſſis, magno impetu in ſocias delatæ, ingentem ſtragem edidere; aliæ igne fabrefacto belliciſque inſtrumentis diſciſſæ, perforatis carinis depreſſæ; binæ tormentorum ictibus convulſæ, Fleſſingam pervenere; quædam tempeſtate, qua ſors tulerat, abreptæ: reliqua claſſis horribili ven-

Hiſpana claſſis ab Anglis incenſa & profligata.

1588 vento procellaque, ad ultimos uſque Daniæ & Norvegiæ fines jactata, totum exterius Angliæ latus emenſa, multis in Hiberniæ litora impactis navigiis, tandem in Hiſpaniam rediit.

Galli Blæſis conveniunt. Galli ſexto nonas octobris Blæſas ad comitia totius regni celebranda confluunt. Initio ſolemnes ſupplicationes habitæ. Die dominico ſequenti Rex cum aliis primoribus, in divi Franciſci æde Divino ſacramento refecti, decimoſeptimo kalendas novembris in arcis aula conveniunt; ſatis prolixa Henricus oratione ſuam in omnes benevolentiam teſtatur: *Nihil antiquius ſibi eſſe, quam commune bonum, regni quietem, religionis catholicæ ac Romanæ conſervationem, hæreſum extirpationem, edicti, quod nuper promulgaverat, tuitionem, æquam dignitatum diſtributionem, priſcum regni ſplendorem, ſocietatum, quæ huic adverſarentur, repudiationem, onerum ac vectigalium levamentum: ea ut firmiora atque irrevocabilia eſſent, jurejurando ſe atque alios ad ea, quæ in comitiis decernerentur, uti ſacras leges ſervandas obſtringere ſtatuiſſe; ſi qui reluctentur, perduellionis reos habiturum.* Gratiæ Henrico ab omnibus actæ; quæ ſtatuerat, ſummo plauſu probata. Biduo poſt decretum recitari jubet, quo julii menſis edictum, uti regni fundamentum, legem immortalem, irrevocabilem, in præſens ac in poſterum ab omnibus ſervandum ſanxit. Primus ipſe, juramento interpoſito, ſpondet; idem facere reliquos præcipit. Manu pectori admota, eccleſiaſtici, reliqui ad cælum ſublata, ingentibus cunctorum acclamationibus vitam Regi comprecantibus, pollicentur. Sacramento in ſcriptis redacto, regioque ſigillo ſubſignato, templum adeunt; hymnus, quo Deo Optimo Maximo gratiæ habentur, concinitur. Jam omnia ad pacem confirmandam, priſtino decori Galliæ regnum reſtituendum conſpirare videbantur. At ſecus omnino contigit, eventuque compertum eſt, nulla vi, nullo jurisjurandi, aut religionis nexu in hominum animis ſemel regnandi cupidine exorta odia ac ſimultates tolli aut labefactari poſſe.

Adeo metus mutuæque ſuſpiciones ſeſe extulerant, ut ingentem Guiſii Ducis ſuorumque potentiam ac regium imperium

Gal-

Gallia capere non poſſet. Ille in omnia momenta tuendæ 1588
non modo, verum etiam amplificandæ ſupremæ auctoritatis intentus, nunc ad auram colligendam populi petitionibus favere; nunc Regi inviſis tutum acceſſum atque auxilium præbere; nunc ſeorſim de iis, quæ in comitiis pertractanda erant, ut ſibi magis opportuna vinceret ſententia, agitare conſilia, cunctaque diſponere, ut non tantum Blæſarum oppidi, ſed Regis quoque ipſius arbiter exiſteret. Ferunt in Reginæ parentis conclavi, Rege cum Principibus pleriſque ac proceribus verſante, cum de domeſticis externiſque fœderibus ac ſocietatibus in comitiis jurejurando dirimendis ſermo haberetur, Guiſium minime ſacramentum ſe præſtaturum enunciaſſe: ſi quid deliquiſſet, in eum pro meritis Rex animadverteret. Hiſce eo magis Henricus commovebatur, quod, ut ſibi ab eo potiſſimum caveret, variis ex partibus monebatur; fœderatos de illo a regni adminiſtratione amovendo egiſſe; Lutetiæque conſultum, decretumque afferebatur, ut captum Pariſios Guiſius perduceret. Hæc præteritarum rerum eventu aucta, ad id conſilii capiendum, quod a neceſſitate ſibi imponi videbatur, Regem impulere. At Guiſio contra, Blæſis indicta comitia, conjunctionis diploma id ejus exitium ſpectare plerique ſignificabant; Lutetiano tumultu verba a Rege publice privatimque ſæpius in fœderis anteſignanos prolata animo ſubjiciebant. Verum ille cuncta parvi pendere, nihili ducere, irridere non deſinebat, vel nimia ſui potentia, vel Regis animi mollitie, omnes caſus ſupergreſſum arbitratus. Narrant, pridie quam obiret, cum menſæ prandium ſumpturus accubuiſſet, parva ſub mappa ſchedula inventa, qua, ut ſibi caveret, infauſtumque in ejus caput jactari ludum monebatur; ſtatim calamo atque atramento petito, manu propria hæc verba ſcripſiſſe: *Non audebunt*: inde ſcriptum ſuper menſam projeciſſe.

Guiſio Duci capitis periculum per ſchedulam nunciatur & ejus reſponſum.

Henricus, quod animo conceperat, expleturus, ne fortaſſe præverteretur, urbis ſecuritati conſulere, ad regni gubernatores literas dare, cuncta diſponere ſtudebat. Inter corporis cuſtodes quinque ac quadraginta nobiles erant, plerique minores natu liberi, quibus, Gallorum lege, paterna hereditate interdicta, nummi ad clientes obæratoſque ſibi adjungendos

E 4 non

1588 non ſuppetunt. Hi aliquot ante annos, Epernonio ſuadente, ut a regio nunquam latere diſcederent, inſtituti, Guiſio potiſſimum ſuſpecti erant; iique ut aliquando dimitterentur, curaverat. Ex his ſeptem vel octo reliquis audaciores ad ſe Rex vocat: de præſentium rerum ſtatu docet; quæ in ipſum, atque adeo in univerſum regnum fœderati moliantur, exponit; quæ agere velit, imperat. Haud multo poſt Guiſium adcerſit; quem eo ſtatim nuntio perculſum expalluiſſe ferunt; attamen cubiculum Regis conclavi proximum ingreſſus, cuſtodias præter morem diſpoſitas conſpicatus, diffidentia majori oborta, pedem ne referret, hæſitabundus ſubſtitit. At rurſus ſpiritu ac vigore ſumpto, propius acceſſit; ex nobilitate Lognacum nomine, ſibi antea ſuſpectum, intuitus, magis magiſque perculſus eſt. Is cum aliis ad id ſelectis imperata Regis faciunt; irrumpentes momento Ducem proſternunt; gladiis ac pugionibus confodiunt atque obtruncant. Vehementi ſtatim clamore oborto, Cardinalis Guiſius, Ducis frater, cum aliquot e ſuis ex aula, in qua erat, ingenti terrore correptus, ut ſibi conſulat, repente ſeſe proripit; a Scotorum cuſtodia una cum Borbonio Cardinali, Janvilio Principe, Elbeuſio Duce, Lugduni Archiepiſcopo, comprehenditur. Ad hæc Pericortius, Guiſii a ſecretis, cum ſupplicibus libellis ſcriptiſque capitur. Improviſo hoc atque inopinato eventu tota civitas commota, quotquot comitiis intererant attoniti; at plerique, Duce extincto, actam tragœdiam arbitrabantur. Verum cum Cardinalis, gravi adeo ruina in præceps labente domo, nimio fratris dolore impotens, multa irarum, multa minarum verba in Regem effudiſſet, fraterni criminis reus habitus, haud multis interjectis horis in carcere, Henrici juſſu, necatur. Eo audito, Joannes Franciſcus Maurocenus, Pontificis legatus, Regem adit; in anathematis ſententiam incidiſſe obnuntiat; Borbonium Lugdunenſemque e carceribus dimitti petit; a Pontifice errati veniam petere admonet. Cui Henricus: *Supremis Principibus licere, cum de graviſſimis criminibus agitur, in omnes ſibi ſubjectos animadvertere; ſeque Pontificum privilegio munitum a fidelium communione amoveri non poſſe*, reſpondit. Blæſis acta, illico miſſis in ſingulas provincias literis, vulgari curat; Carolum Maynium

Guiſius Dux Regis juſſu interficitur, & fœderati proceres comprehenduntur.

Guiſii Cardinalis cædes.

Joannes Franciſcus Maurocenus, Pontific. legatus, Regi anathema obnuntiat.

nium Ducem, ne quid in regnum moliatur, capi jubet. Comitia minime ob ea intermiſſurum, immo ſaluberrima eorum decreta executurum affirmat. 1588

Sed in ea rerum omnium permixtione qui propria conſcientia territi aliqua ſe labe aſperſos ſentiebant, alius alio dilapſi, fuga ſibi conſuluere. Umalius Eques Aurelianum ſe recepit. Roſſerius quamcelerrime Lugdunum ad triſte Maynio Duci nuntium perferendum convolat. Inde mandata Regis de eo una cum Claudio Aumalii Mercuriique Ducibus, Carnutique Domino capiendis, aut interficiendis, irrita evaſere. Tum imminenti periculo perterriti, amicos clienteſque ſibi adſciſcere cœperunt, arma comparare, milites colligere; ex quibus poſtea magna moleſtiarum atque turbarum moles Galliæ incubuit. Vix credi poteſt, quanta conſternatione ac mœrore eo nuntio Pariſienſes ſint affecti: in rabiem acti, inſitæ in Reges Gallicæ gentis benevolentiæ obliti, ad Luparam concurſu facto, ædes diripiunt; regia inſignia dejiciunt; Henrici nomen expungunt; quotquot ex iis, qui negotia publica tractabant, ſuſpectos, Regique amicos conjectant, in carceres trudunt; magnis præconiis extinctos Guiſios extollunt; eos populi parentes, Galliæ ſervatores, catholicæ religionis propugnatores, pro qua ſanguinem effuderint, appellant: Maynium Ducem ſummis acclamationibus evehunt, expoſcunt; qui jam in Burgundia copias cogebat, civitates fœderi obnoxias in fide atque officio retinebat. Idem Umalæ Dux in Morinis curabat, cum Ambianum atque Abbevilla civitates a Rege defeciſſent; in Armoricis quoque Mercurii Dux ſociorum partes tuebatur.

Pariſienſium ob Guiſiorum necem conſternatio, & in Regem odium.

Dum hæc gererentur, in Auguſta Taurinorum de Salaſſiorum negotio acriter diſceptabatur, Pygnio Carolum urgente, ni ſtatim ea de re decerneret, diſceſſurum, brevique in ſuis ditionibus Gallorum arma experturum. Ea re Sabaudus in diverſas partes trahebatur; inde metu, ne æſtuantes ira Gallorum animi, ac ſubito impetu furentes, ut mos gentis eſt, ipſius ditiones invaderent; hinc ſpe, ſi cunctaretur, ſibi adjunctis Hiſpanorum viribus, Salaſſios, quos tantopere concupiverat, retenturum. In ea ambiguitate cum nihil vellet intentatum relinquere, Aloyſium Fuſcarenum,

ora-

1588 oratorem Venetum, adcerſit: petit, rogat, ab Henrici legato tridui inducias ei ad deliberandum poſtulet. Is, aliorum Principum oratoribus conſentientibus, quæ Carolus optet, facturum pollicetur. Convento Xyſti Nuntio atque Philippi legato, una quatridui ſpatium obtinent, quo Sabaudus de Henrici reſponſo decernat. Interea de Guiſiana cæde, Borbonii Cardinalis, Lugdunenſis Archiepiſcopi, atque aliorum captivitate nuntii afferuntur; iis omnia turbata ac disjecta. Pygnius re infecta diſcedit; Carolus magno ſolutus metu, in ſpem non tantum Salaſſiis potiundi, verum etiam Gallicorum turbinum opportunitate latius imperii proferendi venit. Hæc eo anno in Gallia contigere, quæ regno non modo funeſta extitere, verum reliquos quoque Principes ſummis curis implicavere.

Stanislaus Reſca, orator a Sigiſmundo Polonia Rege Venetias miſſus.

Sub id fere tempus Stanislaus Reſca, Andreſcovienſis Abbas, a Sigiſmundo Suecorum Principe, nuper ad Sarmatiæ regnum evecto, legatus, Venetias acceſſit; Principe Patribuſque ejus nomine conſalutatis, aditam ab eo dignitatem nuntiavit, quæque Sigiſmundo in regni illius petitione acciderant, ſignificavit: Varſovienſibus comitiis, uti ex Jagellonia gente ortum, Sarmatiæ Regem nuncupatum: e Suetiæ paterno regno digreſſum, per Balthicum mare Giedanum delatum, inde in Cracoviam deductum, ibique ab Gneſnæ Archiepiſcopo, præcipuo Poloniæ regni principe ac primate, regia corona inſignitum fuiſſe: de hoc felici ac proſpero eventu Rempublicam certiorem facere; amicitiam, Sarmatiæ vires, ac quæcumque poſſet, ad eam augendam ornandamque deferre voluiſſe. Sigiſmundo per literas gratiæ actæ, perque Petrum Duodum, oratorem, gratulatio eſt habita. Ferdinandus Medices, Magnus Hetruriæ Dux, qui, cardinalicio galero depoſito, Hetruriæ gubernacula ſuſceperat, cum Chriſtiernam, Caroli Lotharingiæ Ducis filiam, uxorem duxiſſet, atque ad nuptias concelebrandas Rempublicam invitaſset; qui iis intereſſet, oratorem deligi placuit. Franciſco Contareno, qui paulo ante Mantuanam legationem obiverat, munus delatum. Hoc eodem anno Joannes Baptiſta Montius, peditum ſummus præfectus, in Cretam proficiſci juſſus eſt, ut, inſula peragrata, ſitum animadverteret, arces inviſeret, copias luſtra-

Petrus Duodus ad Sigiſmundum Regem orator.

Franciſcus Contarenus ad Ferdinandum Medicaeum orator.

ſtraret, omniaque ad illam tuendam neceſſaria ſedula perqui- 1588
ſitione animadverteret.

M. D. LXXXVIIII.

GUiſii Ducis, fratriſque Cardinalis cæde, fœderis Princi- 1589
pum captivitate, Lutetiæ atque aliarum provinciarum a Rege defectione, per Europam vulgata, inſueta inopinataque novitate cunctorum Principum animi perculſi ſunt; eorum præſertim, quorum incolumitas atque amplitudo a Gallorum rationibus ſejungi non poterat. Xyſtus in primis qua dolore qua iracundia ob necem Guiſio Cardinali illatam æſtuabat; cumque ejus rei eventum in purpuratorum collegio exponeret, facinus deteſtatus, in Henricum acerbe invehebatur, *quod Romanæ Eccleſiæ Cardinalem, Remenſem Archiepiſcopum, ſacro Reges oleo inungere ſolitum, nullo juris, nullo æquitatis ordine, indicta cauſa, crudeliter necari juſſiſſet, non ſecus ac ſi neque Pontifex, neque Romana Sedes, neque jurisdictio aliqua eccleſiaſtica extaret; eoque acrius, quod ipſum neque facto, neque verbis aliquid in Regem vel regni incolumitatem deliquiſſe conſtaret; cumque paucos ante dies a ſe per literas, perque Hieronymum Gondium oratorem, ut Avinionenſem legationem, a qua nuper Borbonius Cardinalis ſe abdicaverat, Guiſio tribueret, Henricus petiiſſet: ſi qua in re offenſum ſe arbitraretur, ab immani facinore abſtinere, ſibi meritas illi pœnas inflicturo, aut judicium permittere, aut in vincula conjecto, perſcribere debuiſſe: in Gallia cum ſumma auctoritate legatum Maurocenum eſſe: cur ab eo tanta in re conſilium non cepiſſet? cur, ne fugam arriperet, veritus, arctiori cuſtodia non adſtrinxiſſet?* Addit: *pridie ejus diei ad ſe Regis extra ordinem legatum una cum Gondio oratore acceſſiſſe; ſummis precibus atque obteſtationibus veniam pro Henrico efflagitaſſe; ac, niſi ea impetrata, ab ſuis ſe pedibus non diſceſſuros affirmantibus, petiiſſe, qua ratione Henrico condonari noxam peterent, cum ille in ſuis biduo ante a ſe acceptis literis, ne perpetrati quidem delicti mentionem faceret, ne dum veniam deprecaretur? Legatis perſonam Regis ſuſtinere, eaque in re mandata habere, ſubjicientibus, ſubdidiſ-*

Xyſtus Pontifex, ob Guiſii Cardinalis necem, in Henricum Regem invehitur.

1589 *didiſſe : regias quidem vices in iis quæ ad regni ſtatum negotiaque ſpectant, non in iis quæ ad commiſſa ab Rege delicta fatenda expiandaque pertinent, obire poſſe : itaque primum Dei Optimi Maximi auxilium Henricus imploret, inde ad eum ut illius in terris vices obtinentem confugiat, veniam flagitet, ex animo pœniteat, ore proprio ejuſmodi officia præſtet : ſi ſecus faciat, poſtulatis nunquam aſſenſurum.*

Erant in purpuratorum collegio, pauci licet, in Gallos propenſi, variiſque ex cauſis ei regno obnoxii, qui Henrico favebant. Erant qui penitus ſecum ipſi reputabant, quantum in graviſſimo negotio, ex quo in univerſa chriſtiana republica magnarum rerum mutatio conſequi poterat, mature conſulendum decernendumque cenſerent. Ad hos converſus Pontifex, *mirari*, inquit, *tantum apud eos privatos affectus poſſe, ut ſibi non animis ſubjiciant, ſi ejuſmodi delictum inultum maneat, Eccleſiæ exiſtimationem proſterni, Apoſtolicæ Sedis auctoritatem labefactari, ſacrum Senatum proculcari, non dignitatem, non fortunas, non vitam ampliſſimi ordinis tutam fore : quocirca cum Divinæ providentiæ permiſſu inſuetum illud atque horrendum facinus ſui pontificatus tempore acciderit, nulla re perterritum, quidquid jus, quidquid Dei Optimi Maximi honor & cultus, quidquid Eccleſiæ dignitas atque incolumitas expoſcat, intrepide facturum*. Verum cum imminentes nobiliſſimo regno tempeſtates mente præſagiret, id cupere ſe Xyſtus haud obſcure ſignificabat, ut, Borbonio Cardinali, Lugdunenſique Archiepiſcopo captivis dimiſſis, errati pœnitentia ductus a ſe Henricus veniam peteret. Itaque illum literis & officiis ad id ſedulo ſolicitabat. Ad hæc Henricus, Cardinali dimiſſo, graviores motus ac turbas in Gallia ſuborituras affirmare, Lugdunenſem in ſua poteſtate non eſſe ; Gaſtium, cui una cum Amboſiana arce captivorum cuſtodia concredita fuerat, cum Archiepiſcopo, Nivellio præſide, mercatorumque præpoſito, ut numerata certa pecuniæ ſumma, ſtatim dimitterentur, pepigiſſe. Contra Pontifex, excuſationibus non admiſſis, ſaltem Borbonium Mauroceno legato cuſtodiendum tradi petebat : eo facto Regis timori opportune proviſum iri. Sed neque his Henricus adſentiebatur : alteri traditum fuga ſibi conſulturum.

In-

Interea in multis Galliæ partibus quotidie novi motus excitabantur; Principum catholicorum, civitatum, atque univerſitatum nomine, pro veteri religione populorumque libertate tuenda, Lutetiæ edictum pronuntiatur, quo onerum, tributorum, vectigalium levationem pollicentur; deinde tertio kalendas februarii denuo Principes, Galliæ (quos *Pares* vocant) Præſides, Antiſtites, libellorum ſupplicum Magiſtri; Conſiliarii, Patroni, Procuratoreſque generales cum aliis ad viginti ſex ſupra trecentos, novo ſe ſocietatis fœdere obſtringunt; ac quacumque ratione ob Blæſenſem cædem Henricum perſequi ſtatuunt. A Sorbonenſi quoque collegio decretum promulgatur; Galliæ populos a fidelitatis atque obedientiæ regio dicto ſacramento ſolutos eſſe; concilia cogere, arma ſtringere, pecuniam corrogare, collectas imponere, pro Catholicæ Apoſtolicæ ac Romanæ Sedis defenſione abſque conſcientiæ labe contra nefariam vim impiaque Regis ſuorumque conſilia poſſe, quod fidem publicam adverſus catholicam religionem ſanctumque fœderis edictum violaſſet. Hæc tot tantaque cum Henrico obverſarentur, illud primum aggreditur, ſi, totius regni comitiis denuo vocatis, lapſas aliqua in parte res erigere, labentes civitates ac populos ſiſtere valeret. Miſſis in omnes provincias literis, cur Guiſios interficiendos curaverit, promulgat; eorum conſilia, actiones in ſe inque regni exitium exponit; eodem, quo ſemper fuerit, in catholicam religionem animo eſſe, teſtatur; comitia Turonibus martii menſis initio indicit. Verum, proclinatis ſemel in præceps rebus, nullis conſiliis, nulla humana vi obſiſti poteſt. Excuſſo regiæ majeſtatis metu, pro reverentia contemptus, pro obſequio neglectus inſurgit. Fœderati acri reſponſo Henricum exagitant; tamquam in tyrannum invehuntur; tuto comitiis intereſſe non poſſe contendunt.

1589

Fœderati Principes Lutetiæ edictum promulgant, primores Galliæ ſibi adjungunt.

Sorbonenſis collegii contra Henricum Regem decretum.

Henricus Rex Regni comitia fruſtra cogere nititur.

Itaque cum humanitate & clementia nihil proficeret, ſubjectoſque, veluti freno arrepto, quacumque inſanis affectibus ducerentur, tranſverſos agi; benevolentiam, metum; pacis ſtudium, ignaviam vocare animadverteret; acrius agendum ſupremaque auctoritate utendum ratus, Maynium, Aumalios Ducem atque Equitem, fœderis principes perduelles pronuntiat; Lutetiam, Ambianum, Aurelianum, Abbevillam civitates, quæ iis ad-

Fœderati Principes & civitates perduellionis rei a Rege pronuntiati.

1589 adhæſerant, læſæ majeſtatis reas decernit: ni Principes menſis ſpatiò ejus mandatis obtemperent, cunctis honoribus dignitatibuſque una cum poſteris ſpoliaturum edicit. At ea re fœderati nequaquam inflexi, majori nixu in Regem incumbunt; undique arma ac milites cogere, externa auxilia ſolicitare, regni ordinum, viceſgerentis nomine, pecunias colligere; mandata literaſque novo ſigillo ſubſignare; omnia Regis munera, nomine excepto, uſurpare. His Henricus permotus, quantas maxime poſſit copias cogere ſtatuit; miſſis per provincias literis, nobiles equiteſque ad ſe vocat; a Lutetia in Turonenſem civitatem juris dicundi facultatem transfert; cunctis dignitatibus, privilegiis, magiſtratibus Lutetiam rebelleſque urbes excidiſſe pronuntiat: hæc eo conſilio agit, ſi forte, priuſquam ad arma deſcenderet, facti veniam expoſcant, atque in fidem regiam ſe tradant. Nobilitate coacta, de bello adminiſtrando pertractat; novos delectus haberi, tormenta expediri, pecunias undique conquiri jubet. Aurelianenſes in Henricum primi arma capiunt. Nam cum civitas jam deſciviſſet, pauciſque militibus regio nomine arx defenderetur, oppidani eam demoliturі, tormentis verberare incipiunt. Propugnatores per aliquot dies ruinas tutati, numero impares, loco diffiſi deſeruere. Aureliani exemplo, aliæ civitates fœderi ſe adjungunt.

Henrici Regis ad bellum apparatus.

Aurelianenſes contra Regem arma capiunt.

Pariſienſes, Henrici imperio excuſſo, re variis ſententiis agitata, tandem communi conſenſu Galliæ Proregem ac patronum Maynium pronuntiant, donec, comitiis quamprimum vocatis, ea in re decernatur. Interea, ut cuncta ex ordine atque auctoritate adminiſtrentur, ſingulis edictis ſanctionibuſque Ducis nomen præfigi jubent. Bina ſigilla conficiunt, quorum uno in generalibus comitiis, altero in Pariſienſi conſilio utantur; verba utrique inſcripta: *Regni Galliæ ſigillum.* Maynius interim Lutetiam accedit; ſummis honoribus excipitur; ad priſcam religionem, regiam dignitatem atque auctoritatem ſartam tectamque tuendam, jus ex æquo reddendum, eccleſiaſticorum ac nobilium privilegia immunitateſque ſervandas, leges regnique conſtitutiones retinendas, injurias a ſubjectis repellendas, jurejurando ſeſe adſtringit.

Maynius Dux a Pariſienſibus Prorex pronuntiatur.

Henricus, præciſa prorſus pacis & concordiæ ſpe, cum armis decer-

Digitized by Google

decernendum intelligeret, coactis in Gallia copiis, ex Germania, Anglia, Scotia, Helvetiis auxilia petere decrevit. Sed cum ea vel itineris longinquitate, vel temporis mora haud cito in promptu fore cognoſceret, nullum præſentibus rebus remedium opportunius arbitrabatur, quam ſi Henricum Navarræ Regem, regia prognatum ſtirpe, eamdem fortunæ aleam ſecum ſubiturum, ſibi adjungeret. Verum ea in re in varias ſententias præconſultores ſcindebantur. Rex ipſe anceps animi in magna conſiliorum perplexitate verſabatur: modo ſpe ſublatus, ea virium acceſſione fœderatos opprimi poſſe; modo metu exagitatus, ne præteritis bellorum ſucceſſibus Principem exulceratum ſibi ſincere conciliaret. Qui a Navarræi conjunctione abhorrebant, *neque Regis ſecuritati, neque decori atque exiſtimationi convenire* arbitrabantur, *ad illius opem confugere, quem tot annos armis perſecutus fuiſſet; qui regiæ ſucceſſioni proximus, in ſpem ampliſſimo gradu potiundi eveheretur; qui cuncta ſemper regnandi cupiditate minore habuiſſet: atque ut hæc ſecus forent, Regis conſcientia inferiora cuncta cenſeri oportere, quam turpi coinquinatam labe quis non arbitraretur, ſi cum eo, qui a catholica religione abhorrens, Summi Pontificis ſententia a communione fidelium amotus eſſet, ſocietatem iniret? Quid tandem ipſemet Pontifex, quid Hiſpaniarum Rex, quid alii Reges, Reſpublicæ, Principeſque catholici dicerent? Quid ſibi ſubjecti, qui hæreticorum odio arma induerant? Minime ambigendum videri, quin eodem, quo Navarræus loco a Pontifice cenſeatur, atque in Regem, fœderatis ſuadentibus & incitantibus, anathematis fulmen contorqueatur: Philippum, qui religionis catholicæ ſtudioſiſſimus ſit haberique velit, arma ſumpturum: ſubjectos quoque, quod Henricus ad hæreticorum ſeſe partes traduxiſſet, in perduellionis crimine permanſuros: ſpem omnem eos ad ſe aliquando trahendi amiſſum iri; ſi præſertim a Pontifice (quod minime dubium ſit) ſacramento ſolvantur: itaque omnia potius tentanda, quam cum Navarræo fœdus ineundum.* 1589

Contra qui ſecus, cenſebant, *præſenti rerum neceſſitati parendum; eo loco redactas res eſſe, ut de publica tantum ſalute cogitandum ſit, a qua Regum exiſtimatio, amplitudo,*

for-

Digitized by Google

1589 *fortunæ pendeant : neque, quod aliquando Navarræus hoſtis fuiſset, ab ejus idcirco ſocietate abſtinendum; Regi, ex regia ſtirpe prognato, Galliæ incolumitatem tueri potiſſimum conducere : neque novum neque inuſitatum indecenſve eſse, Regem alterius Regis opem atque auxilium implorare : quem enim vel in privata locatum, vel regia fortuna ſubnixum eſse animadvertas, qui non eorum, qui ſibi cognatione juncti ſint, opera atque auxilio aliquando indiguerit ? quis ſubjectorum in Regem ſtudium, vires, conatus adimat, qui non eodem momento imperio regiiſque titulis exuat ? Neque vero religionis metum incutiendum; cum ethnici imperatores Chriſtiano; Chriſtiani Reges barbaro milite graviſſima bella confecerint : Carolum V. Mauritii Saxonum Ducis Albertique Brandeburgenſis armis magna felicitate uſum. An non iiſdem armis, Turcis communibus reipublicæ chriſtianæ hoſtibus obſiſtitur ? Imperium lacertis Pannonum ac Germanorum, quorum plerique a Romano Pontifice deſcivere, defenditur. Nuper Philippum Hiſpaniarum Regem Germanorum militum virtute ac fortitudine, Proteſtantiumque præſertim, Luſitaniæ regnum occupaſse. An ignorari, Franciſcum primum, Henricum Secundum cum imperii Proteſtantibus Principibus fœdera junxiſse, pecunia ac milite ad libertatem tuendam juviſse ? eumdemmet Henricum Germanorum Principum amicitiam coluiſse, cum Angliæ Regina fœdera pepigiſse, govereſque modo ex iis fructus expectare ? Si qui minime accerſendum Navarræum arbitrentur, eoſdem non Germanorum, non Anglorum, non Scotorum, aut Helvetiorum ſubſidia adhibenda eſse fateri neceſse ſit. Quid porro hoc eſt, quam Regem hoſti prodere, regnum patriamque deſerere. At Navarræum hæreticum eſse inquiunt : an hac in cauſa de religione agi ? Regis vitam peti, regnum quæri, ad Valeſiam Borboniamque domum excindendam conſilia dirigi. At Pontifex Regi ſacris interdicet : an non ejuſmodi Pontificum ſententiæ præteritos Reges adverſatos fuiſſe ? Quid a copiis armiſque deſtituto, in quibus tota dominandi ratio ſita eſt, pertimeſcendum ? quid ab Hiſpaniarum Rege, qui jamdiu per cuniculos id agit, quod modo, ne palam efficiat, quidam verentur ? quid a ſubjectis, quorum inſania ac furor ita excrevit, ſeque extulit, ut jam ſenſim in eorum caput recaſu-*

Digitized by Google

caſurus videatur? Nihil igitur obſtare, quo minus, ſibi Navarræ Regem adjungendo, regiæ ſaluti, totiuſque Galliæ incolumitati conſulatur. Hæc apud Henricum ſententia cum viciſſet, Navarræus propius Ligerim ſe infert; in itinere caſtella quædam ac civitates recipit; amne trajecto, in Turonibus cum Rege congreditur; inter eos his conditionibus convenit: *Ne vetus religio detrimentum aliquod patiatur; ne ſacratis viris damna moleſtiæve inferantur: Quæ bello urbes, arces, oppida vi vel deditione recipientur, Regi accedant; una tantum in ſingulis provinciis Navarræo ſecuritatis pignore permittatur.* 1589

De Galliæ Regis cum Navarræo inita ſocietate Xyſtus certior factus, jampridem ob Guiſiorum necem, Antiſtitiſque Lugdunenſis captivitatem, concepta meditataque conſilia exequi parat. Non deerant ſane, qui multa inde, eaque graviſſima detrimenta, ſi Rex anathemate percuteretur, Galliæ funeſta, chriſtianæ reipublicæ acerba ac luctuoſa vaticinarentur; Pontificique ipſi ob oculos ponerent. Ac Veneti per Albertum Baduarium, oratorem, Xyſto ſuadebant, ut juſtam indignationem mitigaret, meritæ iracundiæ temperaret, perturbatum afflictumque regnum patris affectu complecteretur; ſecumque reputaret, Regem alioqui catholicæ religionis ſtudioſiſſimum, neceſſitate compulſum, ad Navarræi auxilia confugiſſe. Verum ille cum pro Apoſtolicæ Sedis dignitate, tum pro catholica religione conſervanda, quam imminutam atque prope everſam in Gallia cerneret; nihil ſibi ſupereſſe affirmabat, quam vt e ſacrarum legum præſcripto Henricum coercerct: nihil adeo grave, inſolens adeo accidere poſſe, quo a debita, ob tot congeſta crimina, in Henricum animadverſione averteretur: multorum Pontificum præclara atque illuſtria exempla ſibi ad intuendum objici, qui pro dignitate atque incolumitate ſanctiſſimæ Sedis nullos cruciatus, nulla tormenta exhorruiſſent, lætique animam pro ſanctiſſima religione efflaſſent. Itaque *literas monitorias*, ut appellant, ad Henricum mittere ſtatuit, quas juriſconſultorum theologorumque judicio prius examinandas expendendaſque proponit. Sententiam legatis Principum aperit: eo jubente, literas Bretinori Epiſcopus Veneto oratori oſtendit; qui, ſi qua ratione poſſet, aliquantiſper Pontificis animum ſedare, moraſque injicere, ſed fru-

Conventiones inter Henricum Regem et Navarræū.

1589 fruſtra, adnitebatur. Nam Xyſtus, qui jam ſecum ipſe cuncta conſtituerat, tertio nonas maji purpuratorum collegio advocato, Henrici facinora exaggerat; quanta illum pietate & clementia ad pœnitentiam invitarit, commemorat: *Pervicacem, prædurum, adhuc Borbonium Cardinalem Lugdunenſemque Epiſcopum in vinculis detinere; non ſuaſionibus, non precibus dimoveri, aut flecti poſſe: jure in eum jam tum animadvertere licuiſſe; attamen vel paterno affectui, vel regiæ dignitatis honori tantum tribuiſſe, ut per quinque fere menſes negotium diſtulerit, ſi forte reſipiſcens ad veniam poſcendam confugeret: modo non amplius cunctandum; ita Regis ipſius ſalutem poſcere; ita munus ſibi impoſitum efflagitare, cum Eccleſiam, eccleſiaſticos viros, omneſque chriſtianos populos ſibi Deus Optimus Maximus credidiſſet: ſi tantæ rei defuiſſet, exactam ſeveramque coram eo rationem redditurum: hiſce de cauſis conſultis Cardinalibus decreviſse, Henricum per omnia Divina rogare humanaque, pro auctoritate ſibi divinitus conceſſa monere, immo jubere, ut decem dierum ab acceptis literis, nulla mora aut excuſatione injecta, Cardinalem atque Archiepiſcopum liberos dimiſſos, priſtinis dignitatibus reſtitueret; eaque ſe, vel propria manu exaratis, regioque ſigillo obſignatis literis, vel alio publico diplomate, triginta inſequentium dierum intervallo confeciſſe, Apoſtolicæ Sedi ſignificaret: ni obtemperaret, a fidelium cœtu ſummovere, anathematis ſpiculo percutere, uti membrum putre ac morbidum ab Eccleſiæ myſtico corpore præcidere, cunctis Chriſti fidelibus ejus conſuetudine, uti ab Eccleſia damnati, interdicere.* Regi inſuper Guiſianæ cædis, Cardinalis atque Archiepiſcopi captivitatis auctori, fautoribusque atque impulſoribus, ut intra dies ſexaginta, Rex quidem per oratorem, ceteri ipſimet Romæ ſe ſiſtant, edicit: cur ob ea, quæ egerint, pœnis per ſacras ſanctiones conſtitutis, non teneantur, rationem redditurі; cur ſubjecti a regio ſacramento ſoluti non ſint, expoſituri: ni accedant, aut accedentes rationes afferre nequiverint, in eos juxta ſacras leges, Pontificumque decreta, vindicetur; Rex ex earum legum præſcripto plectatur; ſubjecti ac beneficiarii jurejurando eximantur; ab injecto excommunicationis majoris nexu a Pontifice tantum, non ab alio, obitu etiam in-

Xyſti Pontif. contra Henricum Regem exaggeratio.

Xyſtus Pontifex monitorias literas ad Henricum et Galliæ proceres mittit.

inſtante, niſi manifeſta veræ pœnitentiæ ſigna ediderint, exolvantur; nullaque *indulgentia* vel *jubileo*, ut ajunt, expiari queant. Eas literas (cum difficulter, nec ſine ingenti periculo ad Regem perferri poſſent) in celebrioribus urbis locis affigi placuit; in Galliam exemplaribus aliquot tranſmiſſis, quæ in propinquioribus Regi oppidis publice legenda proponerentur. 1589

Navarræ Rex regio exercitui ſe conjungit.

Navarræo Ligerim tranſgreſſo, regii exercitus vires famaque augeri cœpta; civitates nonnullæ deditione receptæ; oppida quædam vi expugnata; fœderati metu correpti. Rex proſperis initiis inſtandum ratus, Lutetiam obſidione cingere totiſque viribus agredi ſtatuit; fœderis capite devicto, cetera quoque cito in ejus poteſtatem conceſſura. Propius Lutetiam admotis caſtris, Etampes oppidum capit. Longavillius, Campaniæ copiis ad Caſtilionem prope Sequanam coactis, Helvetiis Germaniſque ſub Sanſæo adjunctis (in univerſum viginti millia circiter erant) ad Poiſcacum oppidum, Sequana trajecto, Regi Pontoiſam quatienti acceſſit; id oppidum ducentorum aureorum millium penſione mulctatum recepit. Exinde exercitu luſtrato, in quo bellatorum quadragintaquinque millia cenſebantur, Clodoaldi pontem occupat. Maynius ceterique fœderati Principes Lutetiæ incluſi, qua ratione imminenti adeo moli obſiſtere, ſeque tueri poſsent, conſultant; ſupremum jam ſibi exitium imminere rati, cum vel prælio decernendum, vel extrema quæque obſidionis incommoda ſubeunda intelligerent. Dum de ſalute ſoliciti, variis inter ſe ſententiis diſceptant, inopinato eventu rerum omnium facies immutata eſt.

Regiorum progreſſus.

Haud longe a Lutetia Dominicanæ familiæ ſodalis erat, Jacobus Clemens nomine, in Sorbonenſi ſuburbio, quatuor a Cenomanis paſſuum millibus natus. Hujus animum vel falſa religionis ſpecie, vel capitis infirmitate, fucatas pietate ſuaſiones facile admittentem, effera atque ab humanis ingeniis prorſus aliena cogitatio ſubiit, propriis manibus Regi necem inferendi. Id facinus initio meditatus, cum aſſidua agitatione inmotum fixumque menti hæſiſſet, gladium præacutum atque anceps parat; tertioque kalendas auguſti, ſacrificio peracto, Aurelianum pergere ſimulans, cœnobio digreſſus, ſuiſque vale dicens, ut fauſtum felixque illi id iter a Deo poſtularent, precatus, recta ad Clodoaldi pontem, ubi Rex morabatur;

1589 contendit. In caſtra cum veniſſet, ad regium procuratorem deductus, habere ſe inquit nonnullas Harlei, Senatus Pariſienſis præſidis, ad Regem literas atque arcana, quæ tuto ſcriptis committi nequeant, ad eumque potiſſimum attinerent. Henricus procuratori hominem hoſpitio excipere, perhumaniterque tractare uſque in ſequentem diem, jubet. Poſtridie ejus diei in regium cubiculum, in quo Bellagardius ac generalis procurator tantum aderant, deducitur. Rex, ut, quæ ſibi communicare Clemens vellet, ſingillatim ſummotis arbitris percipiat, ſecedere eos paulisper præcipit. Tum monachus, patrandi facinoris opportunitatem adeſſe ratus, literas e ſinu eductas Regi læva porrigit, dextera eodem momento gladio arrepto, epiſtolam attente perlegenti ventrem magna vi ictuque ſuffodit. Henricus ſaucium ſe ſentiens, illico e vulnere gladio avulſo, in monachi oculum impingit. Clamore ſublato, domeſtici accurrunt, qui indignitate execrandi facinoris perculſi, ac fere exanimes, extemplo parricidam gladiis contiſque minutatim concidunt atque obtruncant. Regi lectulo impoſito, a medicis atque chirurgis vulnus minime lethale eſſe opinantibus, prima remedia adhibentur. De iis, quæ acciderant, deque regiæ ſalutis ſpe eodem tempore ad provinciarum præſides literæ perſcribuntur. Externis Principibus, fœdere atque neceſſitudine cum Henrico junctis, acerbi caſus nuntii mittuntur. At vulnere ingraveſcente, tertia inſequentis diei hora Henricus exceſſit.

Henricus Rex a Jacobo Clemente gladio percuſſus.

Vix animo percipi poteſt, in atroci adeo facinore, exulceratis partium animis, quantum in diverſa eventus traheretur. Perpetratum parricidium alii extollere, alii deteſtari. Qui fœderi favebant, religionis ardorem, jejunia, aſſiduas ad Deum monachi preces efferebant, ut in vulgus quoque effunderent; dum totus divinitate perfunderetur, Angelum ſibi viſum, dicentem, ſurgeret, ad martyrii coronam properaret: eum ſe fore, qui, in Gallia catholica religione excitata, Regem illam quatere, atque excindere nitentem interficeret. Narrabant alii, quorumdam ea in theologorum conſilium quæſiſſe; qui, non omni ſpiritui credendum, ſed mature tantam rem expendendam, dixiſſent: lege quidem homicidium prohiberi; in divinis tamen literis Phineem, Matathiam, & Judithem impios confodientes, quod pro Dei Optimi Maximi cultu ea egiſſent, com-

commendari. Ita inſana mortalium mens, cæca veluti caligine obducta, ad Divos evehere Regis interfectorem nitebatur. At qui Regis partes tuebantur, ita ſe rem habere & ſermonibus & ſcriptis vulgavere: fœderatos ingentibus copiis Lutetiam obſeſſam, populi in dies obſtinatos rebelleſque animos frangi conſpicatos, cum nulla alia ratione imminentibus periculis ſe civitatemque eximere poſſe, niſi atroci aliquo facto, animadveterent; monachi ingenium, ad facinus patrandum valde accommodatum, variis artibus confirmaſſe, ingentibus promiſſis oneraſſe; ſi forte in tyranno (uti ajebant) tollendo vitam amiſiſſet, cæleſtem beatitudinem perpetuaque martyrii præmia inculcaſſe. Suaſionibus permotum, pollicitis illectum, proprio furore percitum, facinus aggreſſum eo potiſſimum tempore, quo Pariſienſes harum rerum ignari, reſtincto priori animi impetu, de deditione cogitabant. Qua ex re fœderati in inſignioribus Lutetiæ baſilicis ac templis e collegio Sorbonico, atque Jeſuitarum ſodalitio nonnullos induxerant, qui plebem ad conſtantiam hortarentur; ſeptem vel octo dies adhuc ſuſtinerent; ingens aliquid eventurum, quo priſtinum vigorem ſpiritumque fœdus reſumeret. Idem concionatores Rothomagi, Aureliani, Ambiani populis ſuaſiſſe ferunt. Ita pro cujuſque voluntate atque ſtudio hinc laudes ac præconia, inde maledicta execrationeſque exaudiebantur. Verumtamen, qui recto, neque in ullam partem proclinato judicio rem intuebantur, vulgatam in Gallia, perque populos diſſipatam ſententiam doctrinamque deteſtabantur, qua in proprium Regem armis inſurgere, eique vitam adimere tuto licere docebatur; utpote, quæ ſeditionum tumultuumque altrix, ad irreconciliabiles diſcordias ſerendas, regna provinciaſque peſſumdandas & in præceps agendas inventa eſſet; nullis neque humanis, neque divinis legibus, ſubjectis jugum ſibi a Deo impoſitum excutere, Principes vita exuere permiſſum. 1589

At ſalute deſperata, cum jam e vita ſibi migrandum Henricus intelligeret, regio ſtemmate agnatos ſelectoſque proceres adcerſit; ad conſtantiam concordiamque cohortatus, ne arma, niſi a ſceleratis praviſque hominibus perpurgato regno, deponerent, ſuaſit: tantum facinus inultum ne ſinant; ſperare, omnes Reges ac Principes, quorum ſalus ac incolumitas in primis agatur, ne

 peſſi-

1589 peſſimi exempli labes ad alios pertingat, impunitum tantum ſcelus non relicturos. Tandem legitimum regni ſucceſſorem Henricum Cantabrorum Regem pronuntiat; cunctos ei uti domino ac Regi parere, illum diligere, obſervare, & colere jubet. Regiæ ſtirpis Principibus, atque aliis, qui præſentes aderant, catholicam religionem enixe commendat; ut ejus patrocinium ſuſcipiant, Navarræum rogat. Hic Henrici Valeſii, ſexageſimiſecundi Regis, exitus; hic Valeſiæ ſtirpis Regum finis fuit, qui per centum ac ſeptuaginta novem annos in Gallia imperitavere.

Henricus Rex ſucceſſorem Regni Navarræ Regem pronuntiat.

Eadem die Henricus, ejus nominis quartus, ex Borbonia gente, in caſtris ingenti plauſu atque acclamationibus Rex conſalutatur; qui ſtatim ſacramento ſeſe adigit, *veterem religionem, ubicumque in Gallia exerceatur, nihil in ea immutato, retenturum; legitimis concilii œcumenici decretis pariturum; magiſtratuum, procerum, omniumque ordinum privilegia ſervaturum*. Eodem tempore regiæ agnationis Principes, Pares, ac nobiles, qui aderant, Regi ſe fideles atque obtemperantes futuros, jurejurando pollicentur; vires, fortunas, vitam denique ipſam ad perpetratum in Henricum ſcelus ulciſcendum, perduelles ac ſeditioſos regno ejiciendos devovent.

Henrici III. Galliæ Regis obitus.

Henricus IV. Rex ab exercitu conſalutatur & ejus jusjurandum.

Harum rerum nuntii in omnes chriſtiani orbis partes delati, cunctos, vel rei novitate, vel facinoris atrocitate, ingenti horrore implevere; eoque in primis ſolicitæ omnium mentes detinebantur, quod, Navarræ Rege novis ſacris addicto, in Henrici III. locum ſuffecto, quæ in tanta rerum mutatione catholicorum Principum, ac Pontificis præſertim, ſententia futura eſſet, in incerto erat. Nam licet Xyſtus ex Henrici tertii obitu haud exiguam lætitiam præſetuliſſet, atque in purpuratorum collegio ejus interitum in admirandam Dei providentiam retuliſſet, ea Prophetæ verba pronuntians: *A Domino factum eſt iſtud, & eſt mirabile in oculis noſtris*; attamen, cum Navarræum in exercitu acclamatum Regem cognoviſſet, ingenti ſolicitudine variis, ac quandoque repugnantibus cogitationibus torquebatur; quem exitum Gallicæ tempeſtates ac procellæ, quæ procul dubio ad omnes chriſtiani orbis Principes attinebant, eſſent habituræ. Hiſpani, perpetui Gallorum æmuli, opportunam occaſionem adveniſſe rati, qua regnandi cupiditati, velo religionis obducto, conſuetis artibus uterentur, vires, theſauros, re-

gna

gna pro veteri, uti ajebant, religione tuenda atque catholico in Gallia Rege creando Pontifici deferebant. Veneti, ad quos, præter ceteros, Galliæ ſucceſſus attinebant, quod ea veluti libramento nimis ſeſe Hiſpanorum potentia efferens coerceretur, multa ſecum de præſenti rerum ſtatu volutabant: nullo magis immenſam illam ac prope labentem imperii molem ſuſtentari poſſe, quam ſi ab eo, qui animi magnitudine, militari virtute, rerum geſtarum uſu gloriaque excelleret, regnum adminiſtraretur; quæ cuncta in Henricum confluxiſſe videbantur. Licet enim adhuc nova eſſet religione imbutus, tamen, cum ad præſentem ejus ſtatum retinendum ſeſe jurejurando devinxiſſet, Concilii decretis ſubjeciſſet, undique a regiæ ſtirpis Principibus circumſideretur, ſperandum videbatur, ut, tandem recenti ſuperſtitione relicta, ad vetera ſacra rediret; totque ac tantis virtutibus ornato Principe, albicantibus ac frondentibus liliis, Galliæ regnum in priſtinum decorem & amplitudinem aſſurgeret. 1589

Rex ſtatim declaratus, per Vindocinenſem Cardinalem, Sueſſionumque Comitem Joanni Mocenico, Reipublicæ apud Henricum III. legato, Turonibus tunc agenti, Regis obitum, ſuam in regno ſucceſſionem ſignificat; propenſam voluntatem atque amicitiam, quæ per tot ætates Galliæ Regibus cum Venetis interceſſerat, defert. De iis omnibus Senatus a Mocenico certior factus, uti moris eſt, per literas eidem oratori miſſas, Henrici III. miſerandum caſum dolet, partum ampliſſimum regnum Henrico quarto gratulatur. Interea Meſſius, Henrici III. legatus, nondum ob itinerum difficultatem a Navarræ Rege acceptis literis, cum domi ſe continuiſſet, tandem quarto nonas ſeptembris Principis Patrumque Collegium adit; atque, ut erat ſagaci admodum ingenio, licet de iis quæ in Gallia acciderant, qui ambigeret, nemo eſſet, hæſitabundus, fluctuare animo, magnoque curarum æſtu ſolicitari ſe, inquit; hinc horrendum Henrici caſum deplorare, deteſtari; inde nondum id ſibi compertum eſſe dicere, quod e Gallia ad eum nuntii adhuc non perveniſſent; in ea perplexitate, an domo poſthac egrediatur, haud ſibi conſtitutum: itaque Patribus Galliæ Regni res negotiaque enixe commendare. Ceterum Pontifex de Senatus ad Navarræum literis, deque officiis edoctus,

Senatus literæ ad Henricum IV. Galliæ Regem.

1589 cum Baduario legato acriter conqueritur, hominem diris devotum, hæreſi inquinatum, Galliæ Regem renunciatum fuiſſe. Orator, ab aſſueto inter Principes inſtituto abſtinere Senatum minime potuiſſe, reſpondet: jure gentium receptum, ut mutuis officiis Regum amicitiæ alantur, cum præſertim non ad religionem, ſed ad politicum regimen, regnorumque ſtatum ſpectantia pertractentur: id vero minus vitio verti hoc tempore Reipublicæ debere, quod Rex ad catholicam religionem tuendam publico ſe jurejurando obſtrinxiſſet: an illum parvi facere, an ſpernere, an ſtirpis regiæ Principes, quibus Galliæ incolumitas niteretur, negligere, atque ad deſperationem redigere Senatum oportuiſſe? Baduarii rationibus haud parum commotus Pontifex, Patres, ut tempus officiis ac verbis extraherent, atque in neutram partem propenderent, hortabatur; veterem majorum prudentiam imitarentur, qui Principum amicitias colendo, neque magis uni quam alteri favendo, Reipublicæ libertatem atque amplitudinem ſumma cum gloria retinuerant atque auxerant: id ipſum quoque ſe facturum affirmabat; quid Navarræ Rex moliretur obſervaturum; ex eventuum temporumque conditione firmiora conſilia capturum.

Xyſtus Pont. de officio Senatus ad Henricum conqueritur. Baduarii oratoris reſponſum.

Ab Henrici porro obitu, Navarræique ſucceſſione omnes catholicos Principes in illum conſpiraturos, undique auxilia confluxura, Romæ conſilia emanatura, ſeque principem ac moderatorem expeditionis futurum, ſibi Xyſtus perſuaſerat. Verum quot difficultatibus implicitum negotium, quot quantaque ſecum traheret, cito patuit; divulſæ Principum voluntates, diverſæ factiones, prout quiſque ſibi ex Galliæ regni mutatione conſuleret, ſejuncta conſilia. Id unum inter has ambiguitates Xyſti animo fixum atque immotum ſedere videbatur, ut veteri imbutus religione Rex in Gallia eſſet; neque ſe aliud poſcere, nihil in votis habere, ajebat, quam ut in pernobili Chriſtianiſſimoque regno inviolata atque illibata religio catholica ſervaretur. Interea fœderati Dienſem commendatorem Romam miſerant, qui de præſenti Galliæ ſtatu Pontificem doceret; copiarum, pecuniæ ſubſidia peteret. Carolus quoque Lotharingius, in ſpem regni priſco gentis ſuæ jure evectus, auxilia flagitabat. Gallos, Germaniæ Principum pleroſque, Bajoariæ, Menapiorum Duces, alioſque fautores atque adjutores habiturum

Galli fœderati Commendatorem Dienſem ad Pont. mittunt.

turum

turum prædicabat. At Pontifex, licet mirum in modum a foederatis Hiſpaniſque ſolicitatus, hærere animo, in re ſummi momenti nihil certi ſtatuere, cunctatione ſuſpenſas omnium mentes detinere; cum, utramvis in partem proclinaret, graviſſimi motus, magnæ perturbationes eſſent ſuborituræ. 1589

Inde cuncti Venetorum decretum, quo Navarræo Galliæ regnum gratulati fuerant, varia animorum agitatione expendebant. Plerique Senatus in tanta re ſententiam magnifaciebant, quod ſatis conſtaret, Patres nullum conſiliorum ſibi ſcopum, præterquam totius reipublicæ chriſtianæ incolumitatem ac decus, Italiæque libertatem proponere. Aliis ſecus videbatur, in ingenti totius chriſtianæ reipublicæ expectatione præpropere nimium ac prærnaturæ ſtatuiſſe. Verum qui ſolerter & curioſe conſilia Principum exquirere ſolent, ſedulo obſervabant, quanam ratione cum Meſſio Veneti eſſent acturi, qui non modo Patrum Collegium, uti legatus, adire, ſed etiam publicis Eccleſiæ cæremoniis intereſſe efflagitaverat. At cum nondum Regis literas detuliſſet, Patres, uti oratorem minime excipiendum cenſebant; neque ſacris cum Senatu adeſſe conſentaneum arbitrabantur, tum eo ne Pontifex magis ſe offenſum exiſtimaret, tum quod, Eccleſiæ adhuc Rege non conciliato, ejus oratorem ad Divina admittere minime æquum videretur. Meſſius autem ſecum quacumque in re, veluti cum legato, agi æquum eſſe ajebat: *A Rege fiduciarias literas non accepiſſe; at neque etiam per literas de Henrici* III. *obitu cognoviſſe: Henrico* II. *Carolo* VIIII. *Regibus vita functis, eorum oratores, qui Venetiis tunc aderant, in legatione perſeveraſſe, in publicum prodiiſſe, ſtatis cæremoniis interfuiſſe: cur quidquam ei de legati dignitate aut munere adimeretur? neque Regis religionem officere, cum magna ſpes eſſet, eum ad Catholicam cito traductum iri. Angliæ quoque Reginæ legatum in Gallia a regio ſacello non excludi; pontificiam auctoritatem, ſe ſacris præſente, non imminui, mirifice potius confirmari; demum eo de loco, quem Regum Galliæ legati ſemper obtinuerant, in dubium vocando agi, quem Franciſcus Verrius, qui nuper a Philippo Venetias legatus acceſſerat, provehendo illius dignitati ac decori in primis intentus, illi præripere omni ſtudio niteretur.* Patres

1589 tres per Bonifacium Antelmium, ſcribam, quæ obſtarent; quominus uti legatus admitteretur, domi exponi Meſſio jubent: qui poſtea cum per literas, perque Mocenicum legatum Senatu conſulto Regi gratulatum cognoviſſet, ad Collegium adiens, ingentes Patribus in hanc ſententiam gratias egit.

Meſſii Galliæ oratoris ad Venetos oratio.

Cum primum ſapientiſſimi iſtius Senatus decretum, quo & datæ ad Regem literæ, & legato Mocenico, ut ei in ampliſſimum ac nobiliſſimum regnum ſucceſſionem gratularetur, ad me pervenit, cohibere me non potui, quin ſtatim ad immenſas & immortales gratias vobis agendas accederem. Eæ autem tantæ, atque ejuſmodi ſunt, quantas ob eximium in Henricum IIII. *beneficium vix animus meus capere poteſt. Inter præclara certe atque eximia, quæ a vobis decreta emanare ſolent, iſtud merito, ac præcipue poſteritas ipſa adnumerabit, æternitatique conſecrabit, quod inter chriſtianos Principes primi Veneti extiterint, qui Henricum* IIII. *Cantabrorum Regem, in Gallia legitime imperitantem agnoverint; regni illius decus, amplitudinem, incolumitatem, Patres ampliſſimi, ab uno veluti fonte, ſupremoque capite manare ſapientiſſime proſpexerint; a quo regia ſtirpe geniti Principes, nobilitas plebſque arctiſſimo nexu conglutinaretur; cui divulſa atque diſperſa ampliſſimi illius ac vaſti corporis membra connecterentur; in quo ſolida ac præſtans virtus, vividus animi impetus, ſingularis prudentia ac potentia jungerentur; quæ omnia abunde in Henricum confluxiſſe videri poſſunt. Licet enim veterem religionem nondum amplexus ſit, tamen regnum capeſſenti nil antiquius fuit, quam ut illius patrocinium ſuſciperet; in pleriſque provinciis labefactatam inſtauraret; immunitates libertatemque eccleſiaſticorum tutaretur; ſacerdotiorum confirmationem Pontifici permitteret; ex quibus tantum in Gallia ſeſe Apoſtolica Sedes extulit, tantum Romanorum Pontificum crevit auctoritas, quantum continentibus tot annorum bellis ne ſpe quidem aſſequi, ne dum conſequi potuere; cum præſertim Henricus Concilii decretis ſe obtemperaturum, neque ab iis ulla in parte diſceſſurum ampliſſimis verbis profiteatur: quæ omnia haud dubie Galliæ veterem exiſtimationem ac ſplendorem brevi pollicentur. Enim vero ſi per tot ætatum curricula in arduis ac difficillimis rebus, graviſſimis turbulentiſque temporibus Senatus*

tus veſtri divinum quoddam in humanis rebus vel providen- 1589
dis vel decernendis eluxit ingenium; in hoc potiſsimum miri-
fice effulſit, cum egregia prudentia, quam Henrici III. *in ſuc-*
ceſsore pronuntiando conſilium, quam ſanguinis regii proce-
rum conſenſus neceſsaria ad Galliæ turbines diſcutiendos fo-
rent, animadvertit; omneſque ſibi in utramque partem even-
tus ſubjecit, quando regni illius conſervationem ſua intereſse
cognovit; quod ab ortus ſui initio, vel præteritis ſucceſsibus,
vel mutuis rationibus, indiſſolubili vinculo cum Republica Ve-
neta coaluit; neque quidquam ei adverſi contingere unquam
potuit, quin ad Venetos quoque ipſos redundaret. Ac licet
ab externis Principibus nobiliſſimo regno innumeris pene mo-
dis ſtruantur inſidiæ; ſanctiſſimo religionis velo, iniquis con-
ſiliis atque conatibus prætexto, ſocietates parent; quatere ac
proſternere Regem nitantur: attamen, Deo juvante, propria
virtute innixus, conſtans immotuſque manebit. Non illi ad
ſe tuendum vires cum domeſticæ tum externæ deerunt: au-
xilia Anglorum, Germanorum ſubſidia aderunt: ab adver-
ſariis opprimi ſe non patietur: minime ſe deſeret; nihil in-
tentatum prætermittet; quamvis ingenti animi moleſtia jam
tum præſagire ſibi videatur, quot inde damna, quot clades
chriſtianæ reipublicæ impendeant. Verum in Deum Optimum
Maximum juſti atque æqui parentem ac protectorem cuncta
conſilia ſpemque rejiciet, opem illius ſumma fiducia expectans,
ut tandem poſt tot procellas ac tempeſtates quaſſatam agita-
tamque ratem incolumem portus excipiat. Ad hæc perficienda
haud parum ſapientiſſimi iſtius Senatus auctoritas juverit,
qua procul dubio frena aliorum Principum conſiliis quodam-
modo injecta ſunt, qui prudentiſsimæ ejuſdemque catholicæ Rei-
publicæ exemplum conſpicientes, hærebunt animis, neque adeo
præcipites ad ea ſe demittent, quæ per pietatis ſpeciem ambi-
tioni immodicæque aliorum cupiditati gradum faciant: quod
ſane accidiſſet, niſi veſtra prudentia reliquis faces prætuliſſet.
Ac demum quis novit, an non opportune hujuſcemodi decreto
Reipublicæ quieti egregie conſultum ſit? alioqui multis propoſi-
tis conditionibus illiciendæ, ut ſenſim nonnullorum conſiliis ir-
retita, inexplicabilibus ſeſe nodis abſtringeret, gravique Gal-
liæ, Italiæ, reipublicæque chriſtianæ jactura, aliorum magni-
tudi-

1589 *tudini ac potentiæ aditum ſterneret. His tot incommodis veſtra prudentia, veſtris conſultis, Patres, obſtitiſtis, imminentia pericula proſpexiſtis, quantum in vobis erat, opportuna tot malis remedia adbibuiſtis, æternum vobis Galliæ regnum, atque Henricum* IIII. *devinxiſtis; qui nullo unquam tempore, nullis caſibus eximium hoc Reipublicæ veſtræ beneficium oblivioni mandabit; quandocumque ſe dabit occaſio omnes vires, conatus in ea ornanda atque amplificanda collaturus*. Haud multos poſt dies Joannis Mocenici e Turonibus literæ ſupervenere: Henrico eam urbem ingreſſo literas Senatus exhibuiſſe, gratulationiſque munus obiviſſe: Regem perhumaniter illum complexum: quod inter Italos Principes prima Reſpublica ſe Regem conſalutaſſet, ingentes Senatui habere gratias; perpetuo ob tam inſigne beneficium Reipublicæ devinctum fore; mutuam illi gratiam repenſurum affirmaſſe: decimo quoque octavo kal. ſeptembris a Noilio Regis literæ allatæ, quibus Henrici III. caſum, regni ſucceſſionem, egregium in Rempublicam ſtudium ſignificabat.

Henrici IV. literæ ad Venetos.

Cajetanus Cardinalis loco Mauroceni legatus in Galliam mittitur.

Pontifex cum diu de præſenti reipublicæ chriſtianæ ſtatu, deque Galliæ rebus conſuluiſſet, tandem, Joanne Franciſco Mauroceno, legato, in Italiam evocato, Cajetanum Cardinalem ſuffecit. Ubique locorum præcipue Romæ apud Pontificem ab iis, qui fœderi ſtudebant, rebuſque inde novis, legati nomen inique lacerabatur, quod tot tantiſque honoribus una in illum congeſtis, ex Epiſcopo Brixiano prius in Gallia Nuntius, inde ſimul Cardinalis creatus, atque etiam Legatus, quod nulli memorabatur antea contigiſſe, non ſatis æquam & dignam gratiam rependiſſet; ſegniterque admodum, ut jactabant, & ſincere parum in obeundo ſuo munere verſatus, eccleſiaſticæ auctoritatis aciem permiſiſſet hebeſcere. Quare, calumniis obtrectatorum in dies gliſcentibus, nonnulli auctores legato ex amicis erant, ne temere ſe irati Pontificis poteſtati committeret. Ad quos ejuſdem hæc vox ſæpe fuit audita: *Malle ſe glorioſe perire, quam turpiter vivere*. Nam vir excelſi fortiſque animi, & acerrimi ingenii, rerum præterea gerendarum uſu magno præditus, quippe diu ſenatoriis muneribus perfunctus in patria, & obitis legationibus maximis inſignis, præclara tandem conſcientia ac innocentia tutus, futu-

ſuturum id confidebat, quod mox evenit, ut quæ boni publici cauſa prudenter egiſſet, ea ſapientiſſimo Pontifici cuncta facile probaret, priſtinumque honoris & gratiæ locum ipſum reciperet. Cajetano legato in Galliam proficiſcenti trecenta aureorum millia tributa; decem Epiſcopi itineris ac negotiorum comites dati; e Jeſu ſodalitio quidam adjecti. Quam celerrime in Galliam contendere, Lutetiam ſe conferre, ibique commorari juſſus; quo loco res Galliæ eſſent in primis diligenter obſervare, non Catholicos modo, verum eos quoque, qui Navarræi partes ſequerentur, atque adeo Regem ipſum, ſi ita ſibi expedire videretur, audire; omni cum hominum genere atque ordine verſari; eaque dexteritate atque ſuavitate agere, quæ ardua hujuſcemodi negotia expoſcerent: cuncta cogitata, conſilia, actiones in id dirigeret, ut in Gallia catholicæ religioni addictus Rex eſſet. Iis omnibus a Xyſto Reipublicæ oratori communicatis, addit, Cajetano legato Hiſpaniæ Regis, Sabaudiæ Ducis, atque aliorum Principum oratores ſeſe adjuncturos; ad eum Lutetiam cuncta relatum iri: Senatum hortari, ut Mocenicum eodem proficiſci jubeat. Ea legatio Gallis, qui a Rege ſtabant, admodum moleſta fuit, quod Philippo magnopere Cajetanum obnoxium eſſe conſtaret, cum ob familiæ perpetuam in eum obſervantiam; tum quod alter Cajetani frater Regi in Belgio militaret, alter annua penſione cohoneſtaretur: ut non ad Galliam pacandam, ſed ad bellum importandum inductus fuiſſe videretur. Hæc licet iis valde repugnarent, quæ Xyſtus de Galliæ quiete ac tranquillitate jactaverat; tamen Senatus, qui optime ejus ingenium noverat, illudque paulatim tractandum ac deducendum, non impellendum cognoverat, maximas pro iis, quæ legato ſignificaverat, gratias agit; egregiam in commune bonum voluntatem extulit; pro certo habere cuncta ejus conſilia ad reipublicæ chriſtianæ decus ſpectare. 1589

Interea Meſſius, acceptis a Rege literis, quibus legationis munus apud Rempublicam perſequi jubebatur, ſe, uti Henrici IIII. Navarræ ac Galliæ Regis legatum, excipi atque agnoſci petiit. Decretum ſummo Patrum conſenſu fit: *Senatui placere, Meſsium, uti Henrici legatum, recipi.* De eo Senatus conſulto cum Hieronymus Matthæutius, Xyſti

Nun-

1589 Nuntius, cognoviſſet, poſtridie ejus diei, qui fuit quinto idus octobris, ad Collegium accedens, gravi oratione præfatus, *Se quidem*, inquit, *aliis in rebus cunctanter agere; diſsimulatione quandoque uti ſibi licere arbitrari; in hac cauſa, in qua de Dei Optimi Maximi religione & cultu agatur, nihil diſsimulanter agendum, ex animo libere loquendum: mirari, Senatum palam Navarræo favere; unum inter reliquos catholicos Principes ejus patrocinium ſuſcepiſſe, quem hæreſi infectum, priſcæ religionis deſertorem eſſe conſtaret; qui alias in id crimen lapſus, ejerata fœda ſuperſtitione, veniam a Gregorio* XIII. *per literas perque oratores precatus ſit, atque ad priſtina ſacra reverſus; iis denuo relictis, ſeſe in eamdem voraginem præcipitem dederit: ſcire cupere, an Navarræi nuntium miniſtrumque recipere Senatus velit; ejus mentem ſciſcitari; cognita, quod ſibi Pontifex juſsiſset, enunciaturum.*

Meſſius uti Henrici IIII. orator a Venetis receptus. Hieronymus Matthæutius Nuntius de Meſſio a Senatu recepto conqueritur.

Ad hæc Princeps, *Senatum de more reſponſurum*, inquit: *interea ſi quid in mandatis habeat, enuntiet; neque enim inſuetum quidpiam Rempublicam aggredi, dum jure apud omnes gentes recepto ageret, atque, uti recta regiminis ratio poſcat, amicitias cum omnibus Principibus coleret: ſummo Apoſtolicam Sedem obſequio ſe quidem venerari; at eos, qui ad ſe Principum nomine ventitarent, quin audiret, prætermittere non poſſe; nil cauſæ eſſe, cur vel Pontifex, vel alii merito de Republica conqueri, ac jure facta carpere queant.* His Principis verbis excitus & commotus Matthæutius, *Si*, inquit, *Navarræ legatum Senatus exceperit, monere, eique obnuntiare ſe a Xyſto juſſum.* Tum Princeps, *mirari*, ſubjicit, *ita cum libera Republica agi, quæ optimis conſiliis nixa, quid e re ſua eſſet, ſtatueret; quæ, religione ſimul cum libertate hauſta, majorum exemplo, nemini in Divinarum rerum cultu, atque erga Romanos Pontifices obſervantia concederet.*

Principis reſponſum.

Matthæutius Nuntius Venetis obnuntiat.

Hæc cum nova atque inexpectata Patribus accidiſſent, Senatu conſulto Romam extra ordinem legatum, qui & Pontificis mentem leniret, & Senatus decretum tueretur, mittere ſtatuunt. Leonardus Donatus, rerum uſu ac prudentia præſtans, qui antea ordinariam legationem obiverat, eſt lectus. Eodem tempore ad Baduarium datæ literæ; Xyſti animum flectere nitatur; quæ ad hoc decretum faciendum Patres impulerint, exponat; quot

Leonardus Donatus extra ordinem ad Pontificem orator.

quot ex ſanctiſſimæ illius Sedis cum Republica conjunctione mutua extent beneficia recenſeat, Donati extraordinariam legationem ſignificet. Matthæutius cum ſtatim, ſe digreſſo, Meſſium oratorem in Patrum Collegium inductum cognoviſſet, illico per diſpoſitos equos Romam contendit; indignabunda civitate, quod, neque vale Principi ac Patribus dicto, nulla publicæ exiſtimationis ratione habita, diſceſſiſſet. At Baduarius, acceptis Senatus literis, licet valetudine affectus, ac febri correptus, ſtatim Tarracinam, quo Xyſtus ob eas ſiccandas paludes, portumque excavandum ſe contulerat, lectica deferri curavit. Id cum, præmiſſo ſcriba, ſignificaſſet, ad Sermonetam propinquum oppidum divertit. Juſſus, ibi Pontificem convenit; qui pallentis legati adſpectu, in quo gravitas quædam ſenatoria elucebat, vehementer commotus, quæ illum morbo gravatum ad iter conficiendum impulerint, ſciſcitatur. Tum Baduarius breviter atque ex ordine cuncta exequitur; *Matthæutium in Navarræi cauſam coram Principe Patribuſque acriter invectum; an ejus legatum Senatus admiſſurus eſset percunctatum; ſi admiſiſset, pontificio nomine monuiſse, atque obnuntiaſse: ob id Leonardum Donatum, præcipuum Senatorem, legatum, qui Reipublicæ in ſanctiſſimam iſtam Sedem obſequium teſtetur, quæque acta ſint, ea ſumma ratione facta exponat: Xyſtum rogare, ne quidquam de ſua in Rempublicam benevolentia detractum velit, neve malevolis hominibus ei infenſis aures præbeat: re perſpecta, Senatus conſilia, geſtaque probaturum, certo ſibi perſuadere.* Ad hæc Pontifex, quo ſemper in Rempublicam animo extiterit; diſertis verbis narrat: *omnia ſua cogitata atque acta Senatui communicaſse; ut in neutram partem proclinaret, hortatum: cur modo Navarræi legatum admitteret? cur a cœtu fidelium amoto faveret? ſe quidem Donatum legatum benigne auditurum, neque a Reipublicæ amicitia, niſi coactum invitumque diſceſſurum.*

1589

Matthæutius Nuntius Romam contendit.

Baduarius orator de nuntii obnuntiatione cum Pont. expoſtulat.

Pont. reſponſum.

His peractis, vix Romam Baduarius redierat, cum aliæ Senatus literæ ſuperveniunt, quibus de repentino Matthæutii diſceſſu docetur. Statim ad Xyſtum Tarracina jam regreſſum adit, Matthæutii factum acerbe conqueritur: *ne verbo quidem facto, non reſponſo Senatus expectato, nulla publicæ dignitatis habita*

Baduarius orator de nuntii, profectione cum Pontif. conqueritur.

1589 *habita ratione, Venetiis diſceſſiſse, citatiſſimo itinere Romam veniſse: pro certo habere, ea mente Xyſtum non eſse, qui toties crebris iiſdemque præclaris argumentis ſuam in Rempublicam benevolentiam patefecerit. Itane immerentem in Rempublicam, ſanctiſſimæ illius ſedis ſuique obſervantiſſimam actum? Itane majorum præclara in religionem Apoſtolicamque Sedem merita rependi? Hæc ne præſentium geſta expoſcere? huic malo ab eximia tantum illius prudentia ac magnanimitate remedium peti poſse*. Hæc admirabili facundia ab eo viro, qui dicendo verſare animos, atque in quamcumque partem rapere aſſueverat, enuntiata, Xyſtum ita exagitavere, ut diceret, *ejus mandata perperam Matthæutium interpretatum, quæ ejuſmodi fuerant, ut ſi cum Meſſio, uti Regis Galliæ legato agere Senatus vellet, ſuis verbis moneret atque obnuntiaret*. Inde Baduarius occaſione arrepta, quantum Matthæutii diſceſſus chriſtianæ reipublicæ univerſæ officeret, diſerte oſtendit. *Quam id communibus hoſtibus pergratum? quam optandum? ut is neceſſitudinis nexus, quo uterque principatus ſtaret, ſolveretur? quantum id egregiis ejus cogitationibus conſiliiſque adverſum? nullo magis Italiæ libertatem ac pacem, quam Pontificum cum Venetis fœdere ac ſocietate niti; eadem hac re haud parum labefactari & concuti. Itaque ſi ejus mentem minime aſsecutus, ſi mandata Matthæutius executus non ſit, publico id argumento patefaciat*. Tum Xyſtus, *quo pacto id effici poſset*, poſtulat. *Si*, inquit Baduarius, *qua celeritate Romam venit, eadem Venetias revertatur*. Tunc præcipi Matthæutio Xyſtus jubet, ut per diſpoſitos equos ad legationis munus apud Rempublicam obeundum contendat: qui ſtatim, ne viſo quidem, ne dum ſermone cum Pontifice habito, in viam ſe dedit, ac quadraginta vel paulo amplius horarum itinere ad urbem pervenit, cum adhuc pleriſque ejus diſceſſus nondum compertus eſſet. Ingens inde apud Patres Baduario laus, magna apud omnes Reipublicæ exiſtimatio acceſſit. Donato extra ordinem legato injunctum, ut maximas, quas poſſet, Pontifici gratias ageret, duplicique in primis argumento Senatus acta tueretur; altero inconcuſſa Patrum omniumque civitatis ordinum catholica religione, pro qua, ſi opus eſſet, vires, imperium, vitamque libentes effunderent; altero veteri inſtituto, quo nemini

Matthæutius Nuntius a Pontif. Venetias regredi jubetur.

Digitized by Google

mini addicti in neutram partem inclinaſſent, æque cum Regibus amicitias coluiſſent; his artibus alitam, ſervatamque Rempublicam: iiſdem impulſam Navarræ Regis legatum recepiſſe; ad neminem inde noxam pervenire, neque de Regum titulis velle decernere; qui a Dienſi quoque Commendatore fœderatorum literas accepiſſent. Hæc Donato mandantur. 1589

At Pontifex, licet Matthæutio Venetias regredi juſſo, haud parum de priſtino animi ardore remiſiſſe videretur, attamen Meſſium, uti Henrici IIII. Galliæ ac Navarræ Regis oratorem, a Venetis admitti ferre non poterat, quod is ob religionem a Galliæ regno arceretur; quod anathemate perculſum Veneti primi Regem, nulla Apoſtolicæ Sedis ratione habita, conſalutaſſent; quod id eo tempore feciſſent, quo reliqui Principes, Hiſpanus nempe, Sabaudus, Lotharingus, plerique Galliæ proceres præcipuæque civitates ab eo abhorrerent, quo in ingenti adeo omnium rerum fluctuatione cuncti catholicum Regem expoſcerent. His addebat: *Dum gratiam ab uno inire Veneti cuperent, in aliorum inimicitias incidere; dum Navarræ Regi faverent, majores reipublicæ chriſtianæ Principes lædere. Negotiorum & commercii cauſa cum Principibus a religione averſis tractare permiſſum: ſi cum Regina Angliæ agat, ſacris legibus permittentibus, Rempublicam minime reprehenſurum: neque quod alii cum Germaniæ Principibus negotia obirent, trahi ad exemplum poſſe. Non eos nuper provincias ac civitates arripuiſſe, ſed antiquitus obtinere. Aliam Navarræi cauſam, qui neque Rex eſſet, neque pro Rege haberetur. At vel ſaltem ejuſdem oratorem, non uti Galliæ Regis, Reſpublica admiſiſſet; minus ægre laturum; id pati non poſſe, quod primi, ac ſoli Veneti Eccleſiæ hoſtem Galliæ Regem appellarint.*

Venetorum de Henrico IV. Rege nuncupato decretum a Pontif. improbatur.

Veneti contra: *Si prudenter Reipublicæ conſulendum ſit, efficere non poſſe, quin oratores quoslibet ad ſe venientes admittant; id & Regum omnium ac rerumpublicarum uſu inſtitutiſque receptum, & gentium jure conceſſum: legati nomen ſacroſanctum ac venerandum apud cunctas nationes haberi: nullam gentem adeo barbaram aut præferocem eſſe, quæ (modo in aliquam regiminis formam coaluerit) legationes ad alios Reges ac Principes, vel in remotas regiones non mittat, miſſas ad ſe non recipiat. An vero de iis, quæ ad religionem ſpectant, cum*

Veneti ſuum decretum tuentur.

1589 *Meſſio, Regis legato, agi? Quid? nonne Cæſarem ejus legatos audiſſe? An non Turcarum quoque infideliumque acerrimorum religionis hoſtium legatos admitti? Quidquamne Senatum in Gallica cauſa ſtatuiſſe? An cum iis, quos ſibi aſsumeret, titulis oratorem non reciperet? An Chriſtianiſſimi cognomine Galliæ regni peculiari literis non inſcripto, Regis offenſam incurreret, magnumque ei vulnus infligeret? Spectatam ſatis Reipublicæ religionem ac pietatem; ſatis illius in Apoſtolicam Sedem eximium obſequium cunctis conſtare; majorum exempla pro illa tuenda atque amplificanda, exantlatos labores, pericula ſuſcepta.*

Hiſpani oratoris contra Venetos apud Pont. officia.

Verum Pontifex nulla ratione a ſententia dimoveri poterat, Philippi Regis legato ſtimulos addente, qui ob Matthæutii reditum vehementer commotus, multa effuderat, pleraque in Xyſtum jecerat: *Perperam feciſse, parum ſuæ exiſtimationi, atque Apoſtolicæ Sedis dignitati eo facto conſuluiſſe: Navarræi legato Venetiis in publicum prodeunte, aliorum Principum oratores ſtatim diſceſſuros; pontificium tantum cum eo manſurum. Quantam inde pontificiæ dignitatis jacturam fieri, quantum apud omnes deſpectum conſequuturum? Si Apoſtolicæ Sedis dignitatem ſuſtinere Xyſtus nolit, Hiſpaniarum Regem defenſurum, ſartam tectamque conſervaturum.* Hujuſmodi Hiſpani voces atque officia cum ad Pontificem perferrentur, mirum in modum angebatur: inſuetumque mœrorem ore & vultu præſeferebat; atque in purpuratorum concilio, in quo Gallicæ res tractabantur, enunciaverat; *ſe Venetias, quod mandata non fecisset, Nuntium regredi juſſiſse; ceterum, ut Veneti Navarræi legatos admittant, minime laturum: ſecum itaque, quid in hac cauſa agendum eſset, Cardinales cogitarent.* Interea cum Donatus Romam perveniſſet, una cum Baduario perbenigne a Xyſto exceptus, legationis cauſam exponit, Reipublicæ jura defendit, nihil, quo ejus animum demulceat, prætermittit: qui licet initio durior videretur, tamen vel rationibus victus, vel ſervandæ cum Venetis amicitiæ ac benevolentiæ, quæ haud parum chriſtianæ reipublicæ atque Italiæ conduceret, percupidus, aliqua ex parte ſibi a Senatu ſatisfieri, quo ſuam retinere dignitatem queat, efflagitat.

Negotium multis implexum difficultatibus erat; at ſi ulla iniri ratio poſſet, qua Pontifici gratificarentur, Patres ſedulo exco-

Digitized by Google

excogitabant; id vero, ſi cum Senatu in publicum orator non prodiret, ſatis ſe conſequi poſſe arbitrabantur. Aegre id decretum Meſſius tulit, deque eo Regem certiorem fecit; qui per literas cum Mocenico legato, modeſte tamen, eſt conqueſtus. At is, non ex minus propenſo in Regem animo, ſed temporum conditione, rerum præſentium ſtatu profectum affirmabat; neque ultra Henricus contendit. Verumtamen adhuc Xyſtus majora petere, invitum coactumque ſuo decori ac dignitati, prout ſibi melius videatur, conſulturum, dicere. Donatus contra nihil, quo in Sanctiſſimam Sedem atque ipſummet Xyſtum obſequium obſervantiamque Venetorum ſignificaret, relinquere. *Quid enim amplius expectet? Gentium jure uſu inter Principes recepto, actum, nihil de pontificia auctoritate detractum aut imminutum: Navarræ Regis oratorem ſtatis cum Principe ac Senatu cæremoniis intereſse interdictum; legatum extra ordinem, qui publicam in eum reverentiam in totius orbis chriſtiani veluti theatro teſtaretur, miſſum: quid quod a Senatu vel optet vel petat, ſupereſse?* Ad ea Pontifex, ne ſaltem, uti aliorum Principum legatos, qui in aulæ Principis veſtibulo perhonorifice, ſtragulis inſtratis, excipi ſolent, Navarræi legatum admittant, poſtulat; Meſſio holoſerico amictum, inſigni cum pompa, ea tumidum atque inflatum legatione, Collegium ingreſſum. At Donatus, nihil præter morem factum: atrata indutum veſte prima die prodiiſſe: quo minus legati, qua ſibi placeret, veſte incederent, prohiberi non poſſe. Eo igitur cum negotium redactum eſſet, omneſque legationis numeros Donatus explevisset, in patriam reditum a Xyſto petere jubetur: quem tametſi aliquanto duriorem initio expertus; nihilominus, decembris menſis exitu cum ad eum ambo oratores acceſſiſſent, ſe quidem, quæ Senatus ſtatuerat, probare minime poſſe, inquit, quod nempe Navarræum pro Galliæ Rege habuiſſet: attamen nihil aliud ea in re acturum pollicitus, Donato abitum in patriam petenti, fauſta cuncta feliciaque precatus, ultro permiſit.

1589

Senatus decretum, ne Gallus orator cum Principe in publicum prodeat.

Leonardi Donati cum Pont. officia.

Dum hæc geruntur, Maynius ſeſe ad bellum comparabat; copias colligebat; Principes literis ac nuntiis fatigabat; Romam miſſis procuratoribus, aſſidue Pontificem urgebat: hominem quoque ad Senatum miſerat, qui de regni ſtatu doceret,

Maynus Dux nuntios Romam & Venetias mittit.

1589 ceret, conſilium opemque expoſceret; cui perbenigne eſt reſponſum. Interea Lucemburgius Pineti Dux, a Rege regiæque ſtirpis Principibus legatus, in Italiam venit, ut de Galliæ negotiis cum Pontifice ageret. Is antequam ſe Romam conferret, Venetias accedere juſſus fuerat, ut, Principe Patribuſque conſalutatis, quæ præſens rerum ratio poſceret, officia exequeretur. Ad eum inviſendum duo continentis Sapientes, ex Senatus conſulto, miſſi, ab iis in aulam introductus, Henrici IIII. Navarræ Galliæque Regis literas exhibuit, quibus denuo Henrici III. obitum, ejus in regnum ſucceſſionem ſignificabat; gratias de literis deque officiis Senatui agebat; ſe ſuaque omnia Reipublicæ commendabat. Tum regii ſtemmatis Principum aliæ in eamdem ferme ſententiam adjectæ. Literis perlectis, ab iis, quæ ab anno M.D.LXXXV. in Gallia acciderant, Lucemburgius exorſus; quibus artibus illius hoſtes ad publicam tranquillitatem turbandam, atque a Rege ſubjectos alienandos uſi fuerint, perſequitur; quo loco Henrici III. obitu res fuerint, quæve regia prognatos ſtirpe ad Navarreum Regem declarandum impulerint, exponit: *Ut nempe ejus auſpiciis inniterentur, qui priſtinæ amplitudini ac ſplendori regnum reſtituere poſſet, ne divulſum & diſtractum collaberetur ac rueret. Id unum catholicæ religionis fulcimentum eſſe, quæ procul dubio ingentem jacturam pateretur, ſi, inter ſe Regis agnatis de imperio ac religione dimicantibus, Rex alicui parti acceſſiſſet: optimos ex eorum conſiliis fructus jam matureſcere, quod Henricus præſentem religionis ſtatum tueri, ſeque Concilii decretis ſubjicere decreviſset, atque haud obſcuris argumentis brevi vetera ſacra amplexurus videretur. Enimvero id præſertim Pontificis munus eſse, magna prudentia, ſingulari ingenii dexteritate in graviſſimo negotio uti; difficillimum ac ne ſperandum quidem, contentione & ſeveritate religionem erigi atque inſtaurari poſſe, quæ ſuadendo, adhortando potius, quam decertando aſſurgeret: quocirca Senatum rogare, ut eorum patrocinium apud Pontificem ſuſciperet, atque ea officia adhiberet, quæ præſens rerum ſtatus, Galliæ regno & reipublicæ chriſtianæ impendentium malorum conditio exſpoſceret.* Senatu conſulto Lucemburgio reſponſum: *Ingentes Regi Principibuſque de inſigni adeo legatione, qua præſentem Galliæ ſtatum Reipublicæ ſigni-*

Lucemburgius Henrici legatus, in Italiam venit; & ejus cum Venetis officia.

Senatus reſponſum.

ſignificaſsent, haberi gratias; omni officii genere cum Pontifice, quo cauſam eorum juvare poſſit, uſurum: nihil magis cupere, quam poſt tot turbas ac diſſenſiones tandem ampliſſimo atque nobiliſſimo regno pax tranquillitaſque affulgeat; ut, priſtino vigore recepto, hoſtibus terrori, amicis ac fœderatis ſecuritati eſse poſſit. 1589

Quatriduum Lucemburgius Venetiis commoratus, quinto idus decembris Romam iter intendit, torque aureo decem pondo a Senatu donatus. Per Mantuanos in Hetruriam cum perveniſſet, Ferdinandum Magnum Ducem convenit, qui Principum literas tantum accepit, Navarræi vero renuit. Idem a Mantuano factum, eo conſilio, ut ambo a Pontifice gratiam inirent, quem per ſuos oratores, quo pacto cum Lucemburgio egiſſent, docuere. Romam cum acceſſiſſet, quæ cauſæ Principes, ut Navarræ Regi accederent, impulerint, Pontifici exponit. Prudenter, nulla primo congreſſu Regis Navarræ mentione habita, de religione pertractat, de qua poſtea opportune tranſegit; quam facile ad priſca ſacra perduci Rex poſſit, oſtendit: prompte illum Concilii decretis obtemperaturum teſtari; moneri docerique petere: momento fere ab ingenti periculorum mole, armis, cædibus, internecione Apoſtolicæ Sedi deditiſſimum Chriſtianiſſimumque regnum, quod ſæpius pro ejus amplitudine & dignitate arma induerat, eripi poſſe. Hæc cum Pontifice Lucemburgius. Ac, ne quid intentatum relinquat, Camillæ, Xyſti ſorori, quæ plurimum apud fratrem auctoritatis pondus habebat, ſignificari curat: ſi quis ad Navarræum erudiendum in Galliam mitteretur, abſque dubio catholicam religionem ſuſcepturum. Ceterum Pontifex in graviſſimo negotio, in quo magna chriſtianæ reipublicæ momenta vertebantur, varias in partes trahebatur: hinc fœderati una cum Hiſpanis ſolicitabant; inde Galli Regi addicti urgebant. In ea rerum perplexitate cunctatione moraque utebatur, tractu temporis accidere aliquid poſſe ſperans, quo negotium diſcuteretur, faciliorque via ad conſilia capienda expediretur.

Ferdinandus Hetruriæ & Mantuanus Duces Henrici literas recipere renuunt.

Lucemburgii ad Pontificem expoſitio.

Inter hæc Maynius Cardinalem Borbonium carcere incluſum, Carolum decimum vocitatum, Galliæ Regem renuntiari curat; auri argentique monetam, inſcripto ejus nomine, cudi jubet;

Card. Borbonius a Maynio Rex vocatur.

1589 jubet; ejus auctoritate Catholicorum fœdus Lutetiæ pronuntiat, quo comitia totius regni habenda decernebatur; quotquot inter Gallos vere chriſtianæ religionis cultores eſſent, ad eam, regiumque ſtatum tuendum incitabantur, donec Carolus decimus, nuper Rex nuncupatus, libertati reſtitutus regnum adminiſtrare poſſet. Præcipuæ Galliæ civitates ad defectionem a fœderatis ſolicitabantur. Burdegalæ in eos, qui adverſus fœdus feciſſent, ſeveris propoſitis pœnis, edictum vulgatum. Tholoſates ſingulis annis kal. auguſti publicas ſupplicationes, quibus Deo ac cælitibus pro Henrici III. terribili obitu, ex quo Lutetia liberata fuerat, gratiæ agerentur, haberi ſtatuunt; ac ne quis Henrico (uti ajebant) Borbonio, regni minime capaci, accedat, edicto cavent. At Henricus, ea repentina omnium rerum mutatione, diutius circa Lutetiam morari, per exercitum præſertim graſſantibus morbis, minime tutum ratus, in Neuſtriam ad Anglorum auxilia ſuſcipienda, oppida firmanda proficiſcitur. Arcus pontem prope Diepam deditione recipit; Cademum ac Neocaſtrum ad ſuas partes traducit; per ſpeciem Rothomagi adoriundi, hoſtes a Lutetia deducere conatur. A Briſatio atque Aumalio Maynius evocatus, cum peditum quindecim, equitum circiter trium millium numero eo pergit. Ad Diepam acriter dimicatur, modo hinc modo illinc alternante fortuna, quæ nonnunquam adeo inclinare in fœderatos viſa, ut, cohorte regia circumſeſſa, Henricus in ſummo vitæ diſcrimine verſaretur. At militari illius virtute, Bironii fortitudine, Helvetiorum robore reſtituta acie, tandem victor evaſit, deſiderato ex fœderatis haud exiguo peditum, majore cataphractorum equitum numero, præfectis ac nobilibus aliquot cæſis, compluribus captis, paucis ex regio exercitu amiſſis.

Henricus in Neuſtriam proficiſcitur.

Prælium inter Henricum & fœderatos, & Henrici victoria.

Octavo vero kalen. octobris, nocte concubia fœderati, amotis caſtris, Arcus oppido fruſtra tentato, diſcedunt, Sequanamque trajiciunt. Rex, Anglorum auxiliis receptis, duodecimo kal. novembris Lutetiam contendit. Kal. ſuburbia adortus, horæ momento, octingentis circiter propugnatorum cæſis, quatuordecim vexillis, tredecim machinis in poteſtatem redactis, divi Jacobi ſuburbium ingreditur; Mayniumque cum ſuis copiis e Morinis Lutetiam ingreſſum intelligens, fru-

Henricus Lutetiam contendit; divi Jacobi ſuburbium ingreditur.

fruſtra ad prælium fœderatos elicere conatus, cum fere per quatuor horas provocaſſet hoſtem, ſeptem circiter leucas Lutetia digreſſus, per diem ſe continuit, ſi forte laceſſiti fortunæ aleam fœderati experiri vellent. Id cum fruſtra ceſſiſſet, Stampas urbem atque arcem cepit. Inde in Beauſſiam pergens, Jamvillium recipit; mox Caſtellodunum delatus, Vindocinenſem civitatem vi obtinet ac diripit. Vindocinenſium exemplum pleræque ejus regionis urbes atque oppida ſequuntur. In Turonibus deinde magno plauſu ac lætitia excipitur, qua die Joannes Mocenicus, Venetorum legatus, ut antea diximus, Senatus literis Henrico redditis, ampliſſimam Galliæ ſucceſſionem eſt gratulatus. Turonibus digreſſus, Manſiam civitatem circumſedit, tormentis quaſſatam deditione obtinuit; civibus pepercit, direptionem inhibuit. Eodem fortunæ curſu e Vindocinenſi, Turonenſi, Ambianenſi, atque Maynenſi provincia fœderati ejecti. Anni vero exitu Maynius Pontoiſa per inſidias potitur. Rex, Falloiſa ad deditionem compulſa, Briſatium ea incluſum captivum effecit.

1589

Henrici progreſſus.

Joannes Mocenicus in Turonibus Senatus gratulationis Regi literas reddit.

Finis Libri Decimitertii.

EPITOME.

Inter Auſtriacos Venetoſque controverſiae obortae, quae ſtatim ſedatae ſunt. Magna annonae caritate laboratum: frumentum ad eam levandam undique importandum Senatus curavit. Hiſpaniae Rex Philippus palam foederatis adjunctus, ab Henrico Venetorum, & Pontificis praecipue animum abalienare conatus eſt. Foederatorum copiis in ſancti Andreae vico clade ingenti deletis, Lutetiam Henricus obſidione cinxit. Dum Galliae res componere, nec ſe Hiſpanico foedere implicare Xyſtus pontifex ſtudebat, e vivis ſublatus eſt. Urbanus VII. illi ſuffectus, duodecimo ab inito pontificatu die & ipſe deceſſit. Huic Gregorius XIIII. ſucceſſor eſt datus. Gravis a Turcis metus, poſt factam cum Perſis pacem, civitati injectus eſt. Hieronymus Lippomanus, cum Byzantio Venetias, III-virum Quaeſitorum juſſu, deveheretur, poenae metu ſe in mare praecipitem dedit. Componendis Galliae rebus intentus Pontifex, deſiit vivere; cujus in locum Innocentius VIIII. creatus eſt, haud amplius duorum menſium Pontifex. Rivoaltini pontis ex lapide ſubſtructio ad finem perducta eſt. Poſt magnas inter Cardinales diſceptationes ſummus pontificatus Clementi VIII. non ſine manifeſta numinis voluntate delatus eſt. Ad avertendum turcici belli metum cum Patres delendos Uſcocbos cenſuiſſent, graviter apud Pontificem offendere, Marco Sciarra, extorrum principe, ad Reipublicae ſtipendia vocato. Egregiam contra Uſcocbos operam Hermolaus Theupolus praeſtitit: idem contra Sciarram ejuſque aſſeclas de Arbenſi direptione cogitantes impetum fecit. Tota ea extorrum colluvies deleta. In Gallia iterum foederatos Henricus fudit fugavitque. Ad reprimendas Turcarum in Forumjulium excurſiones de novae arcis, cui Palmae nomen fieret, ſubſtructione conſilium eſt captum. Bis in Pannonia proſpere contra Turcas a Chriſtianis pugnatum. Henricus Galliae Rex catholicam religionem amplexus, Pontificis animum, datis ad eum literis, ac Nivernenſium Duce Romam legato, fruſtra conatus eſt delinire.

HI-

Digitized by Google

HISTORIARUM VENETARUM ANDREAE MAUROCENI

LIBER QUARTUSDECIMUS.

INter Galliæ turbines variaſque Europæ Principum agitationes & conſilia annus elabebatur, quo ad Galliæ firmamentum, totiuſque reipublicæ chriſtianæ incolumitatem, non abſque ingenti fructu, Senatus prudentia atque induſtria (ut poſtea eventus docuit) plurimum profecit; ocyſſimo curſu, vel potius impetu inhibito, quo Itali Principes inconſulto adverſus ampliſſimum illud regnum rapiebantur, cujus amplitudine ac robore libertas eorum atque opes nitebantur. Eodem tempore in Carnorum finibus nonnihil turbatum; cum enim Carolo Archiduci ſubjecti Sontii amnis aquas, foſſa producta, derivare in Gradenſia Venetæ ditionis æſtuaria, non ſine magna incolarum jactura, annixi fuiſſent, minime id ferendum Senatus cenſuit; Aloyſioque Georgio illius humo ingeſta opplendæ, cunctaque in priſtinum ſtatum redi- 1589

Auſtriaci Sontii aquas in Gradenſes derivare nituntur. Aloyſius Georgius & Jacobus Malateſta Auſtriacorum opera diruunt.

1589 redigendi, munus injunxit. Qui cum juſſa perfeciſſet, Cæſaris legatus conqueſtus, rem per arbitros definiri flagitabat. Interim pedites ſexcenti cum ſex tormentis, quos *falcones* vocant, a Carolo miſſi, quæ a noſtris confecta fuerant, demoliuntur. Ea re commoti Patres, Jacobum Malateſtam præfectum cum peditibus ære publico merentibus ducentis, agreſtiumque manu, celocibus quatuor, ac Decemvirum biremi adjunctis, ad Sontium proficiſci, complanare excavatum alveum jubent. Id cum celerrime, nullo obſiſtente, Malateſta perfeciſſet, ab arbitris poſtea Patres non abhorruere; ſed, ut plerumque fit, gravioribus curis minora hæc negotia intercepta ſunt. In Cadubrii quoque finibus, cum finitimis Auſtriacis variæ controverſiæ obortæ: ad eas definiendas Paulus Paruta a Senatu miſſus; qui, cum Ferdinandi ſequeſtribus re agitata & compoſita, intra paucos dies incolas ad priſtinam quietem ac tranquillitatem reduxit. Hoc ipſo anno ut publici carceres, in ima palatii parte conſtituti, ultra rivum ædificarentur, in Decemvirum collegio latum; coemptiſque privatorum aliquot ædibus, opus haud ignobili artificio cœptum, quo reorum cuſtodiæ non modo conſultum, ſed interiore in parte, Sexvirum nocturnorum magiſtratui locus eſt attributus; curatores dati Marinus Grimanus, equeſtris ac procuratoriæ dignitatis, Daniel Priolus. Ad Bergomum inſuper, civitatem Inſubribus finitimam, ſeveriori cuſtodia tuendam animum Patres adjecere; recenſque excitatæ munitioni (*Capellam* vocant) præfectum dedere; primuſque eo munere Auguſtinus Michaelius functus eſt.

Paulus Paruta ad controverſias componendas in Cadubrios miſſus.

Auguſtinus Michaelius primus Bergomi arcis præfectus.

M. D. LXXXX.

1590 INſequentem annum Galliæ regni eventus, commiſſa prælia, Lutetiæ obſidio, Hiſpanorum ab Alexandro Farneſio in Galliæ viſcera arma invecta, Italia fame preſſa atque ab extorribus vexata, duorum Summorum Pontificum obitus memorandum fecere. Inter tot graviſſimarum rerum caſus anni initio ad hominum curioſitatem alliciendam, riſu digna res accidit, ex qua quam levi aura non vulgarium modo mentes, ſed eorum, qui prudentiæ ac ſapientiæ opinione excellunt,

lunt, capiantur, conſtitit. Marco etenim cuidam, ex Braga- 1590
dena familia minime patricia, in Cypro inſula orto, qui prima juventa Capuccinorum fratrum religioni ſe addixerat, atque arcana quædam *ſublimatoriæ*, ut vocant, artis edoctus, monachi habitum exuerat, haud difficile fuit, non infimæ plebi tantum, ſed præcipuis viris ac Principibus imponere, atque perſuadere, puriore auri parte, quæ a Chymicis *anima* dicitur, vi artis eruta, ejus ope auri formam in argentumvivum, quod *mercurium* vocant, inducere, *fermentatumque* in immenſum augere ſe poſſe. Is, eo invento auri vi a viris inſignibus emuncta, in Bergomatis agri valles, ſervorum ſtipatus haud exiguo numero, ſe contulit; effuſiſſimeque pecuniam profundendo, viliſſima quæque nonnunquam ingenti pretio coemendo, brevi apud rudes homines eam ſibi famam comparaverat, ut pro certo haberent, quantum auri cuperet, tantum ſibi in promptu eſſe, idque in penitiſſimis quibuſdam montium latebris conficere. Ejus rei rumore ad Brixiæ magiſtratus delato, Decemviros certiores faciunt; fideque publica impetrata, Bragadenus, Danduleis ædibus ad Judaicam conductis, longo ſervorum ſeptus ordine, atque omnibus artibus, quibus mortales decipi ſolent, inſtructus, Venetias acceſſit. Lauta & prædives ſupellex, opipara convivia, tripudia, muſici concentus, aſſidua ac ingens impenſarum moles ad ſe cunctorum oculos atque animos attraxere. Alii novitate rei, alii curioſitate, alii demum (eorum præſertim, qui ſibi familiaritate juncti erant) ſpe ducti, domum frequentare, quacumque per urbem incederet, ad eum viſendum omnes certatim confluere. Tantam expectationem cum ſuſtinere amplius non poſſet, artis, quam profitebatur, periculum facere ab amicis coactus, id callidè adeo atque egregie in privatorum aliquot patriciorum ædibus præſtitit, ut vere aurum conficere multi opinarentur; licet poſtea fiſtulas quaſdam auri ramentis infertas ita manicis adhibuiſſe compertum fuerit, ut ex iis, quantum ſibi videretur, in vaſculum conjecto, mercurio evaneſcente, exigua auri virgula emergeret. Nec privatorum oculos tantum perſtrinxiſſe contentus, in publicum quoque irrepſit, coram Principe & Conſiliariis iiſdem præſtigiis uſus. Quin etiam grana quædam materiæ cujuſdam exhi-

1590 exhibuit, quæ in ærarium illata, pleroſque eodem errore involvit, ut metalla cuncta in aurum vertendi artem obtinere eum arbitrarentur; reique fama per Italiam non modo, ſed extra quoque vagaretur. Atque cum per eos dies a Turcarum Rege negotiorum cauſa Zauſius Venetias acceſſiſſet, ac prope Danduleas, ædes ei tributæ fuiſſent, non illepide nec barbare dixerit: *Si is auri conficiendi artem calluiſſet, ſuo Rege majorem potentioremque futurum*. Verum quamprimum ea de re in Senatu relatum; ſtatim viri audacia ac fraus detecta perſpectaque eſt; momentoque opinio fere in immenſum aucta corruit: aurum deficere, impenſæ imminui, ſervi dimitti, multi creditam pecuniam repetere, alii domeſticæ ſupellectilis impenſas exigere, ædes frequentari deſitæ, ut Patavium ſeſe recipere, ac demum e Venetorum finibus impoſtor egredi ſit coactus; in Bajoriamque profectus, iiſdem artibus fallere, pecuniam corrogare aggreſſus, Ducis juſſu in carcerem truſus, aurea, ut fertur, veſte indutus, reſteque ſuſpenſus, pœnas ſcelerum, anteactæque vitæ dedit.

Italia inopia vexata.

Italia omnis eo anno frumenti inopia vehementer laboravit; ac non modo in Flaminia & Piceno, ex quibus affatim annona Venetiis ſuppeditatur, ſed etiam in Neapolis ac Siciliæ regnis ingens penuria fuit. Eodem malo Venetorum ditiones correptæ. In urbe millio leguminibuſque panis confectus; frumenti ſextarium, præter hominum memoriam, octo aureorum pretio veniit. Plerique ex propinquis locis agreſtes homines, ne fame perire cogerentur, in urbem confluxere; ac quadam die, Senatu coacto, palatii area momento infima ac miſeranda ruſticorum lurida turba referta, triſte ſpectaculum præbuit; eique e publico cibariis ſubventum; ad proprias domos redire juſſa. In ea temporum conditione nihil non egit Senatus, ut ex omnibus provinciis ac regionibus, quanta fieri poſſet, maxima frumenti copia, nulla pretii ratione habita, in urbem inveheretur. Hieronymo Lippomano, apud Amurathem legato, in mandatis datum, ut ex turcicis ditionibus, quantum ſibi permitteretur frumenti, aſportandum curaret; neque ea in re irritus ejus labor, cum a purpuratis aſportandi haud exiguam ejus vim impetraſſet. In Bajoariam, ubi eo anno uberes proventus extare ferebantur, Hieronymus

Senatus ſedulitas in annona procuranda.

Rha-

Rhamnuſius, Senatus ſcriba, miſſus, ad amicum Ducem datis literis, quibus, ut eo in negotio Reipublicæ faveret, petebatur. Marcus quoque Octobonus, a Senatus ſecretis, Gedanum proficiſci juſſus, ut ex ea regione frumenti ac ſiliginis feraciſſima, quantam maxime poſſet copiam importari navibus Venetias curaret, a Daniæ Rege per ſuos fines tranſitu petito. Sarmatiæ inſuper Regi ſcriptum, ut e ſuis ditionibus frumentariam annonam coemendi Venetis negotiatoribus copiam faceret. Nihil denique prætermiſſum eſt, quo inſtanti non modo neceſſitati ſubveniretur, ſed in ſequentem quoque annum proſpiceretur. Navigia complura ex orientis occidentiſque regionibus ingenti publico impendio Venetias delata, moleſtia ac periculo civitatem levavere. 1590

Famis incommodo afflicta Italia, extorrum graviſſima damna acceſſere, qui facinoroſos homines duces nacti, in Neapolitano regno, atque in pontificiis ditionibus, in agro præſertim Romano, atrociſſima ſcelera ac facinora perpetravere, omniſque avaritiæ & crudelitatis genere in habentes iter ſævire. Nam licet Xyſtus peſſimum genus hominum peroſus ab eccleſiaſtico imperio exterminaſſet, ex Neapolitano regno penitus evelli non potuerat. Inde Marcus Sciarra, ejus colluvionis dux, una cum Baptiſtella ab Aratro, modo in Neapolitano regno efferatam rabiem effundebant, modo in Romanum agrum irrumpentes, ingentibus ærumnis mortales afficiebant. Ab Alphonſo Piccolomineo, Montis Martiani Comite, eorum audacia mirum in modum aucta, qui Gregorii XIII. pontificatu multis moleſtiis damniſque Eccleſiæ ſubjectos attriverat: cujus, uti maxime optabat, cum inſolentiam frangere Gregorius, & coercere nequiviſſet, in Franciſci Medicei, Hetruriæ Ducis, gratiam præterita ei delicta condonaverat. Is tunc aſſuetum vivendi genus repetens, ingenti terrore eccleſiaſticos fines repleverat; cumque anno ſuperiore in ditiones Venetas ſe contuliſſet, ita in urbe atque extra ſe geſſerat, ut Decemvirum decreto Reipublicæ finibus ſtatim exire, neque abſque eorum permiſſu regredi, graviſſimis propoſitis pœnis, juberetur. Attamen, magiſtratus imperio neglecto, denuo cum armatis facinoroſiſque hominibus in ditiones Venetas illatus, vi, rapinis agere cœpit, homicidia per-

Marcus Sciarra & Baptiſtella extorrum duces.

Alphonſi Piccolominei audacia.

1590

Decemvirum in Piccolomineum decretum.

perpetrare, tranquillitatem ſubjectorum interturbare, itineraque infeſta reddere. Quapropter a Decemvirum collegio perpetuo exilio, capitali pœna adjecta, eſt mulctatus: præmia iis, qui vel vivum traderent, vel intra fines interficerent, decem aureorum millia decreta: qui eum reciperent, comitarentur, negotia tractarent, pœna capitis ac perduellionis plecterentur; ædes eorum complanarentur; columna infamiæ teſtis, inſculptis literis, in area ſtatueretur; neque in eo ſolo amplius exædificaretur. Alphonſus in Picenum delatus, ſeptingentis equitibus coactis, aliiſque ſibi extorribus adjunctis, dum ob Xyſti V. obitum, de quo poſtea dicemus, comitia haberentur, magnas clades ei regioni intulit.

Xyſti pont. de rebus Gallicis hæſitatio.

Ceterum nullo magis Europæ Principum animi, quam Galliæ ſucceſſibus, diſtinebantur; cuncti in Pontificem verſi; qui adhuc cunctando, a rerum eventis pendebat, nullum conſilium ſatis tutum aut expeditum ratus, ſi fœderi accederet, atque palam vires ac theſauros ad Navarræ Regem opprimendum effunderet, verebatur; ne exulceratus illius aliorumque Principum animus præcipiti deſperatione collaberetur; ſi ſecus faceret, ne aliqua in parte religioni defuiſſe videretur. Sæpiuſque, ut erat admirabili & ſagaci ingenio, ſecum ipſe volutabat, proſperis fœderatorum ſucceſſibus, qui Philippi præſidio præſertim niterentur, tumidæ ac regnandi avidæ gentis potentiam adeo excreturam, ut inde timendum eſſet, ne, novis diſſidiorum cauſis exortis, communi chriſtiana reſpublica flagraret incendio.

Philippus Rex palam fœderatis ſe adjungit.

Interea Hiſpaniæ Rex non occulto, ut antea, ſed palam ſe fœderatis adjunxerat; viribus, pecunia, officiis Navarræ Regem oppugnabat; Pontificem, Olivarii legati opera uſus, incendebat. Literas quoque ad Venetos dederat, quibus egregia diſſimulatione in Bearnii Principis negotio (ita enim Regem Galliæ vocabant) Senatus prudentiam efferebat: hortabatur, Dei Optimi Maximi cultui, quieti ac tranquillitati Italiæ proſpiceret, quæ, hæreſi coinquinato in Gallia regnante, ingens periculum eſſet ſubitura: ſe in ea cauſa propugnanda, in qua de religione ageretur, omne ſtudium, vires, potentiam adhibiturum. Literas Franciſcus Verrius legatus oratione ſubſequutus, cum Senatus ſapientiam, conſiliorum gravitatem ampliſſimis

ver-

Digitized by Google

verbis extuliſſet, tandem Meſſium Navarræi oratorem, quamprimum opportunum Patres cenſuerint, dimitti petit : id ſibi ab eorum pietate, religione, prudentia Philippum polliceri. Senatu conſulto de communicatis conſiliis gratiæ actæ ; egregia pietas, eximiaque prudentia præclaris ſemper actionibus probata, magnis ornata laudibus.

1590 *Franciſcus Verrius, Hiſpanus orator, a Venetis, ut Gallum oratorem dimittant, petit. Senatus reſponſum. Meſſius orator in Hiſpanos invehitur.*

Haud multos poſt dies Meſſius legatus, quæ in Gallia gererentur, expoſitis, in Hiſpanos acriter invehitur; quam juſte in Philippum atque in Sabaudum Rex exarſerit, exaggerat. *Carolum Salaſſios occupaſſe; armis Provinciam laceſſere; hoſtilia cuncta moliri : tot tantaſque injurias Regem diutius ferre non poſſe; arma in Sabaudum illaturum ; nihilque eorum, quæ a ſe proficiſci poſſent, ad eum obterendum profligandumque omiſſurum. Eadem adverſus Philippum, qui fœderis patrocinium ſuſceperat, facere ſibi in animo eſſe : copiis Belgas adjuvare, Luſitanos atque* Tertias, *quas vocant, inſulas cum Anglorum claſſe adoriri; ſi, ſe occaſio tulerit, in Inſubres impetum facturum ; ad ea amicorum fœderatorumque auxilia adbibiturum ; ut tantam audaciam ac temeritatem obtunderet & reprimeret, adnixurum. An non ingens* (inquit) *atque intolerandum eſſe, tantum ſibi Hiſpanos arrogare, ut Regem, qui cum Eccleſia in gratiam redire cuperet, minime recipiendum contenderent? non religionem, non pietatem, ambitionem, faſtum, dominandi cupidinem, tot moliminum metas eſſe, quibus ſpecioſo ac plauſibili religionis nomine adumbratis, plerique penitius res bumanas non perſpicientes deciperentur : Rege afflicto ac proſtrato, certo veluti gradu monarchiam peti : quocirca Senatum bortari, attentiſſime cuncta diſpiceret; Reipublicæ rationes a Rege ſejunctas eſſe non poſſe animadverteret : nunc opportunum tempus objici, quo tumidis adeo, in cunctorumque exitium vertentibus conſiliis & conatibus obviam iretur : parvo impendio fieri poſſe, quæ alias ingentibus viribus, immenſo fere auri acervo indiguiſſent : Reipublicæ decretum reliquos Italos Principes ſubſecuturos, qui taciti Senatus conſulta actioneſque ſedulo exacteque obſervarent, utpote qui auctoritate atque imperio reliquos Italiæ Principes longo intervallo anteiret.*

Eodem tempore Philippi legatus Xyſtum, qua ſuaſionibus,

1590 *Hiſpanorum a Pont. petitiones, & obnuntiationes.*

bus, qua arte, minis nonnunquam intermixtis, urgebat, eo conſilio, ut, pacis atque concordiæ ſpe in Gallia præciſa, ita fœderi adhæreret, ſeque regiæ voluntati totum traderet, ut in poſterum ei neque res integra, neque libera voluntas eſſet. Id ut aſſequeretur, Philippi nomine tria petebat: Lucemburgium Roma dimitteret; in Cardinales aliosque ſacratos viros, qui Navarræi partes tuebantur, anathematis ſpiculum intorqueret; nullo unquam tempore ad regni ſucceſſionem Navarræum admiſſurum ſeſe obſtringeret. Hæc privatim flagitabat; ni admitteret, publice Philippi Hiſpaniarum Regis nomine obnunciaturum, Chriſti cauſæ non deeſſe, immotum illi infixumque manere; quantum poſſet, copiis, quas in Italia habeat, oſtenſurum. His auditis excandeſcere Pontifex; exæſtuare; vix ſui compos eſſe. Attamen pro tempore impetu compreſſo, hunc in modum reſpondit: *Suum, non Regis eſſe, in cauſa religionis ſtatuere; cui ſi immiſcere ſe Rex velit, in hæreſim lapſurum: non ejuſmodi Philippi mentem eſſe, neque hæc ab eo proficiſci, cujus pietatem perſpectam & cognitam habeat, arbitrari; ſi a ſe legatus loqueretur, atque ita cum Pontifice ageret, id ingentis atque intolerandæ temeritatis eſſe.* Extemplo per urbem, ac mox per Italiam, quæ ab Olivario cum Pontifice acta ſint, evulgantur, plerique Hiſpanos carpere, inſuetum tractandi genus deteſtari, inſolentiam gentis maledictis proſcindere.

Xyſti Pontif. reſponſum.

Meſſii oratoris cum Venetis officium.

Meſſius orator de legati obnuntiatione apud Principem ac Patres verba faciens, vim Hiſpanorum, qua Pontificem in ordinem redigere & cogere velint, ediſſerit. *Hæc* (inquit) *non ad Galliam ſublevandam, ſed deprimendam atque penitus exſcindendam ſpectare: jam non amplius quo tendant, quidve moliantur, in dubium verti; cuncta jam patere: inuſitatum, novum, inauditum, peſſimo atque execrando in omnem poſteritatem exemplo, in religionis cauſa Pontificem Maximum cogere, ſacroſanctæ auctoritati privatas rationes anteferre: Senatum rogare, ne Pontificem gravi oppreſſum pondere collabi ſinat; exagitatum illius animum fortiter erigat, eumque iis imbuere conſiliis nitatur, quæ ad incolumitatem, non ad perniciem Galliæ & chriſtianæ reipublicæ dirigantur.* Igitur & a Meſſio incitati, & præſentium rerum ſtatu permoti

Pa-

Patres, Baduarium adire Xyſtum jubent; ſapientiam, conſtantiam collaudare, quippe qui excelſo animo, pontificiæ ſedis auctoritate ac majeſtate digniſſimo, reliquis poſthabitis, ad commune bonum, veluti ad certam deſtinatamque metam, ſua conſilia actioneſque collimaret; atque ex tot fluctibus, quibus prope obrueretur, chriſtianam rempublicam in tutiſſimam ſtationem redigere conaretur; præſentibus malis non ferro, non cæde, ſed tranquillitatis ac pacis artibus tantum obſiſti poſſe, quæ in egregia illius prudentia, atque inconcuſſa conſtantia ſitæ ſint; jam in nobiliſſimo illo regno Apoſtolicæ Sedis auctoritatem ad occaſum vergere: Britanniæ Germaniſque funeſta exempla intueretur; rebuſque nondum deſperatis ac penitus prolapſis, remedia opportuna, non violenta adhiberet; neve fineret, ut præclaro illius pontificatu potentiſſimum regnum ab Eccleſiæ corpore abſcinderetur: hæc propria Xyſti eſſe; qui merito Dei Optimi Maximi vices obtineret; qui hucuſque præclariſſima orbi, prudentiæ ac juſtitiæ documenta dederit. Hiſce officiis afflictum Xyſti animum attollere Veneti adnitebantur.

1590 *Senatus mandata ad Baduarium oratorem.*

At Hiſpanus orator nihil commotus, denuo Pontificem aggreditur; genu ante ejus pedes advolvitur; neque, quantumvis Xyſto adnitente, aſſurgit: humi abjectum mandata Regis exponere velle ſe, inquit; quæ ad ſummam alia non erant, a ſuperius narratis, uno tantum addito, ut Navarræi ſectatores fautoreſque fidelium cœtu ſummoveat; id ni faciat, Philippi nomine obnuntiare ſe velle confirmat. Tum Pontifex vix loco conſiſtere; preſſam jamdiu iracundiam amplius non cohibere, ac veluti rabie agi; obvertere humeros; aculeatis uti verbis: *Quid ad ſe ſpectaret, quidve deceret, optime noſſe: Eccleſiæ auctoritatem ſibi uſurpare, Pontificem proculcare Philippum velle, dum religionis cauſam Apoſtolicæ Sedis propriam ad ſe traheret. An inuri hanc ſuo tempore pontificatui notam pateretur? an ut memoriæ monumentis hæc traderentur, permitteret? non, ſi imperium, ſi opes, vitam denique ipſam effunderet.* Hæc, atque alia a Xyſto irato enuntiabantur. Quoniam vero Olivarius palam ſe Pontifici in divi Pauli baſilica obnuntiaturum jactabat, in ingenti totius urbis

Hiſpanus orator Pontif. obnuntiationem intentat.

Xyſti Pontif. in Hiſpanos indignatio.

Digitized by Google

1590 motu atque expectatione, Joannes Antonius Sorbellonus, Mediolanenſis, divi Georgii titulo Cardinalis, collegii, in quo de Galliæ rebus agebatur, princeps, Pontifici, ut in eo collegio quid præſenti rerum ſtatu opus facto eſſet, decerneretur, ſuaſit. Duo ac viginti Cardinales coram Xyſto vocantur; diverſæ ibi ſententiæ, non minus ob parium rationum momenta, quam ob varios præconſultorum affectus extitere. Petrus Dezza, gente Hiſpanus, Ptolemæus Gallius, Novocomenſis, ac Ludovicus Madrutius, qui Hiſpano favebant, ſecumque majorem collegii partem trahebant, ejus ſententiæ fuere: quo minus, uti ſibi libuiſſet, obnuntiaret, Hiſpanum oratorem impediri non poſſe, cum præſertim ea obnuntiatio ad Dei cultum, Eccleſiæ ſtatum, catholicæque religionis tuitionem ſpectaret. *Qua enim lege id probiberetur? quid damni aut incommodi inde obventurum? an non, Hiſpano audito, matura conſultatione adbibita, quid e re eſſet, poſtea reſponderi poſſe?* Omnes fere aſſenſere; ſolus Dominicus Avalus Arragonius libere effatus, *nullo pacto, ut Hiſpanus publice obnuntiaret, permittendum*, inquit; *ea in re de Apoſtolicæ ſedis auctoritate ac dignitate agi; Philippo, qui inter ſacros Principes minime cenſeretur, in religionis cauſa nullum jus eſſe: id porro ſi admittatur, in exitium Galliæ regni caſurum; dum Navarræo Eccleſiæ hoſtibus penitus accedente, Galliæ ad priſtinum ſtatum amplitudinemque redigendæ ſpes omnis præcidetur? an non in poſterum pernicioſum fore, Pontifices, dum de religione tractaretur, aliorum Principum libidini inſervire? ab iis leges accipere? an non eccleſiaſticam auctoritatem penitus deprimi, ſi ea Reges ad ambitionem atque dominandi cupiditatem abutantur? itaque arbitrari, rem cunctatione extrahi: a Cajetano literas expectari oportere.*

Cardinalium conſultatio de Hiſpanorum obnuntiatione.

Purpuratorum auditis ſententiis, uti priori Xyſtus minime adſentiebatur, ita poſteriori accedebat, ut nullo pacto Philippum exaſperandum exiſtimaret: ſe quidem Galliæ legato ſcripſiſſe, ut tam cum fœderatis, quam cum iis, qui Navarræi partes ſequerentur, ex æquo ageret; ſumma dexteritate, lenitateque divulſas regni partes catholicæ religionis nexu copulare adniteretur; Lutetiaque ad tantam rem perficiendam ſuſpecta, alio concederet: nihil igitur certi, niſi primum quo loco

Xyſti ad Hiſpanos de rebus Gallicis reſponſum.

loco res eſſent, perſpecto, ſtatuendum; ſi ſecus faceret, regiæ ſtirpis Principes, atque alios, qui plurimum in Gallia auctoritate & opibus poſſent, a Navarræoque ſtarent, injuriam ſibi illatam ægre laturos; deſperatione adactos ad opprimendam catholicam religionem conventuros. Quod vero Hiſpano legato pollicitus ſit, in eos, qui Navarræo faveant, animadverſurum, eumdemque regni jure, ſi opus eſſet, ſpoliaturum; modo præproperum eſſe, neque abſque ſummo periculo confici poſſe: his itaque de cauſis diebus quindecim ſuperſedendum cenſere, quo, literis a legato acceptis, certius decerneretur. Duo interea a collegii Gallici Purpuratis exquirebat; alterum, an, obnuntiante Hiſpano, contra obnuntiari oporteret; alterum, cum in Eccleſiæ limitibus bis mille ac quingenti regii milites adeſſent, an delectus habendus, an obarmandæ pontificiæ ditiones forent. Re perpenſa, diſſuadentibus licet Cardinalibus, & obnuntiatione in Hiſpanum uti, & conſcribendos milites Xyſtus cenſuit. 1590

Xyſti de obnuntiatione, & de militibus conſcribendis decretum.

Dum hæc Romæ agitantur, Henricus in Neuſtria, qua armis qua obſidione, præcipua quædam oppida atque urbes capit; in iis Honflorium, civitatem portu inſignem; Meulantum a Maynio obſeſſum liberat, Druidum urbem circumſedit. Ibi, e Belgio ab Agamontio Duce ſubſidiis acceptis, Maynium, ut prælio decerneret, Sequanam trajecturum, nuntiatur. Eo audito, ab obſidione Rex digreſſus, Nonancurtium progreditur: poſtridie in Sancti Andreæ vico, quatuor a Nonancurtio leucis, qua via Jurium itur, milites in promptu eſſe jubet. Ibi hoſtes habere caſtra edoctus, in ampla planitie, quæ ultra vicum pertinet, exercitum explicat atque inſtruit, qui duobus ac quingentis equitum millibus, quatuor Gallicis, quinque Helvetiis peditum vexillis, nonnullis adjectis Rhætorum cohortibus, conſtabat: duodecim vero peditum, quatuor equitum millium fœderatorum copiæ erant. Ea die, Dura amne ab hoſtibus, Jurium prope, trajecto, minutis aliquot certaminibus non abſque eorum damno dimicatum. Nocte ſuperveniente, regii in caſtra revertuntur; ſummo inſequentis diei mane, pari ratione inſtructa atque ordinata acie, copiam hoſti pugnandi faciunt; fœderati eodem ferme ordine ſeſe in conſpectum dedere. Pugnæ ſignum

H 2 edi-

1590 editur; regii primi in hoſtes tormenta haud exiguo detrimento contorquent; ingentium pilarum ejaculatione fœderati reſpondent: conſerta pugna, acerrime dimicatur. Rex ingenti victoria potitur: totus fere fœderatorum peditatus deletus, equites partim cæſi, partim in Dura amne demerſi; quadringenti in hoſtium poteſtatem vivi pervenere. Agamontius, Belgicorum auxiliorum ductor, interfectus; vexilla pleraque, quatuor ac viginti ſigna Helvetiorum capta, qui, inclinata victoria, Regi ſe dedidere.

Fractis eo prælio fœderatorum viribus, Rex Lutetiam contendit. Corbolium oppidum ad Sequanam, Lanium ad Matronam, ac Melodunum capit; Carantonum pontem urbi propinquum occupat. Namurſius, Maynio fratre abſente, Lutetiæ præerat. Vel Principum negligentia, vel privatorum ſocordia, in civitatem annona commeatuve minime invecto, obſidionem cum ferre Pariſienſes diu non poſſent, vehementi concionatorum dicendi vi ac ſuaſionibus ſuſtentabantur, qui frequentibus ad populum orationibus omnes prius quam hæretico (ut ajebant) ſeſe Principi ſubmitterent, extrema quæque pati hortabantur. Iiſque ita incenſa in Regem plebs efferebatur, ut ſupremas quaſque clades atque ærumnas obſeſſæ urbis potius ſubire, quam ejus imperio parere ſtatueret. Concionatorum eloquentiæ Sorbonici collegii auctoritatem adjungunt; duo exquirunt: alterum, *an Cardinali (quem Carolum decimum vocabant) extincto, Eccleſiæ reconciliatum Henricum Borbonium pro Rege Galli agnoſcere debeant*; alterum, *an qui pacem ſuadeat, vel pro facultate non impediat, ut hæreſis ſuſpectus, vel fautor ſit habendus: an Divina hæc lege præſcripta ſint; an abſque mortiferæ noxæ culpa, æternæque damnationis pœna permitti poſſint; an quacumque ratione Navarræo obſiſtere, merito adſcribendum ſit; an qui necem eam ob cauſam ſubierit, martyrii palmam aſſequatur*. His petitionibus jurejurando Sorbonici reſpondent: *Hæreſi infectum hominem, ac quicumque ei faverit, Eccleſiæve hoſtis fuerit, Divina lege a regno arceri; quanto magis denuo lapſum, atque ab Apoſtolica Sede anathemate damnatum, licet is delicti veniam in exteriori (ut ajunt) foro obtinuiſſet, cum præſertim ex ipſius ſimulatione, ac perfidia catholicæ religionis evertendæ periculum im-*

Prælium inter regios & fœderatos.

Henrici Regis de fœderatis victoria.

Digitized by Google

immineat : qui permiſerit auxilium, opem præſtiterit, in ſacras leges delinquere, hæreſis ſuſpectum, religioni infenſum haberi; in eum cujuſvis dignitatis, gradus ſit, animadverti poſſe : qui impediverint, obſtiterint, oppugnaverint, præclaros ſibi apud Deum hominesque meritorum cumulos comparare; ac jure illis æternas pœnas, hiſce perpetua gaudia, cæleſteſque ſedes deberi : qui ad ſanguinem uſque necemque pro religione, nullo perterriti metu, decertaverint, martyrii illos coronam manere. Pariſienſium confirmatis animis, crebræ eruptiones fiebant. Regii milites pugnam depoſcere; Rex magna ſpe fame urbis perdomandæ, eorum impetum cohibere : populus infracto animo eſſe; fœderis Principes in ſuſpectos ſedulo inquirere; ſi quis de pace & concordia verba haberet, ſtatim interfici, vel in Sequanam projici. Interea Maynius Alexandrum Parmenſem urgere, auxiliorumque ſpe Lutetiam alere. Erant in obſeſſa urbe Henricus Cajetanus, Cardinlis, Xyſti legatus; Bernardinus Mendozza, Philippi orator; Lutetiæ Lugdunique Archiepiſcopi; Sega Placentiæ, Franciſcus Panigarola Auguſtæ in Salaſſiis, & multi Galli Antiſtites; Rubertus inſuper Ballarminius, atque plerique ex Jeſu ſodalitate, qui ſupplicationibus, jejuniis, templa adeundo, in pauperes pecuniam erogando, Divinum Numen placare, propitiumque votis reddere nitebantur : plerique doctores, ſacerdotes, monachi arma induere aggreſſi, excubias agere, mœnia, foſſas, propugnacula tutari; nullos labores vigiliaſque exhorrere. 1590

Fames interea cœpit aſſurgere; abſumpta frumenta & commeatus; horrea viginti dierum ſpatio vacua fere facta; qui in privatis ædibus annonam congeſſerant, parce victitare; reliqui omnium rerum neceſſitate premi, cunctis circa aditibus obſeptis, fluminibuſque Sequana, Matrona, Loyra inſeſſis. Plebs ipſa præcipue ingenti malo afflictabatur, ut plerique aſſuetis cibariis deſtituti, immundis quibuſque, felium, canum, equorum, murium, omnique herbarum ac radicum genere veſcerentur : eoque in arctis rebus egeſtas mortales adduxerat, ut contritis oſſibus, atque in pulverem redactis, veluti ex farina, panem conficerent, quo cibo complures pro vita mortem ſunt aſſecuti. Verumtamen adeo obduruerant

Pariſienſis Senatus edictum contra eos, qui de concordia verba facerent.

Pariſienſis plebis tumultus ad pacem petendam.

1590 animi, ut decimo octavo kal. julii Pariſienſis Senatus juſſu (quem a Guiſiorum atque Hiſpanorum nutu agi conſtabat) edictum, necis pœna in eos, qui de concordia verba haberent, pronuntiaretur. Ceterum plebs natura inſolens, momentoque, pelagi inſtar, modo tolli, modo deprimi aſſueta, ærumnarum jam pertæſa, magno concurſu ac tumultu ad ædes publicas accedit, pacem petit. De eo plebis motu duces antea certiores facti, cum ſpe, tum leniſſimis verbis furentes ſiſtunt. Per decem circiter dies tempeſtas compreſſa eſt: iis exactis, majori numero armati conveniunt, aut pacem aut panem efflagitant. Palatii fores magiſtratus juſſu clauduntur; armati in carcerem truduntur; ex quibus, ad metum plebi incutiendum, bini ſtatim laqueo appenſi.

Pariſienſium decretum de concordia cum Rege agitanda.

Eo eventu moniti fœderis principes, ac, ne populari procella cuncta perveterentur, præveniendum rati, cum primoribus civitatis de rerum præſentium ſtatu conſilia ineunt. Poſt varias ſententias, nulla Sorbonici collegii, nulla nuper edicti habita ratione, ut Lutetiæ Lugdunique Archiepiſcopi, pontificio legato permittente, ad Regem proficiſcantur, deque concordia agitent, decernunt. Id antequam fiat, Panigarolæ, Bellarminii, Jeſuitarumque collegii rectoris ſententias legatus exquirit: *an ſi fame coacti Pariſienſes hæretico ſeſe Principi dederint, anathematis ſententiam ſubeant; an qui, ut ad priſcam religionem convertant, Eccleſiæ catholicæ rationes tueantur, augeant, eum adierint, Xyſti* V. *diplomate comprehendantur. Fieri hæc omnia tuto poſſe, nulla ex parte conſcientia læſa*, decernunt. Tum Antiſtites Regem adeunt; quæ in mandatis habent, exponunt: *pacem totius regni, ſi Maynius adſentiatur*, *petunt*; *ſin abnuat, cum Pariſienſibus tantum concordiam efflagitant*. Tum Rex, *pugnantia ſecum dicere*, inquit, *dum pacem ab eo poſtulant, quem Navarræ tantum Regem agnoſcere velint: cupere ſe quidem, ut qui maxime, pacem, qua afflictis populis ſuccurrat; non tamen iis conditionibus placere: Lutetiam diligere; majora, modo ne Maynio, aut Hiſpano, ſed ſibi ipſi accepta ferant, conceſſurum: inique eos agere, qui, dum publicam pacem poſtulantes ad Maynium mittunt, Pariſien-*

Henrici Regis reſponſum.

ſes

ſes fame enecari ſinant. Inde Hiſpanorum artes, fœderis 1590
principum execrandam perfidiam deteſtatur; quam inania eorum conſilia ſint, oſtendit. Hiſpanici ſubſidii fama minime ſe moveri; irrito conatu Parmenſem in Galliam venturum; majorem eam molem eſſe, quam ut Philippi nixu corruere poſſit. Tandem dierum octo inducias, ut interea de deditione, deque communi pace conſultent, concedit. Delecti ad Maynium profecti, ſtatim ad Regem remittuntur, ut nihil ſibi pace optabilius eſſe renuntient; ſimul literas ad ſuos Lutetiam mittit: tueri urbem, neque ullas concordiæ leges accipere ſibi conſtitutum eſſe. Nihil itaque ea congreſſione confectum: cum interea Henricus inutilem turbam Lutetia emitti, annonæ nonnihil importari ſineret, clementia præduros animos flectere poſſe ratus. *Induciæ inter Regē & Pariſienſes.*

Hæc circa Lutetiam gerebantur; Sueſſanus autem Dux, extra ordinem a Philippo legatus ad Pontificem miſſus, Romam pervenit: qui una cum Olivario, ordinario oratore, ad Xyſtum adit; exponit, *Hiſpaniarum Regem, cui nil antiquius chriſtianæ reipublicæ bono ſit, in hiſce Galliæ tumultibus nihil aliud vel ſpectaſſe vel concupiviſſe, quam ut in ampliſſimo ac nobiliſſimo regno catholicus Rex conſtituatur; idque non minus Italiæ, quam totius reipublicæ chriſtianæ utilitate: eadem quoque eſſe Pontifici conſilia, minime ſibi ambigendum videri, quippe qui religionis princeps, in ejus incrementum ac decus intendere debeat, neque pati, ut ſuo tempore deflendo exemplo florentiſſimum regnum, cum catholicæ religionis interitu, in hæreticum principem concedat: innumeras prope cauſas eſſe, quibus magno animi ardore & conſtantia ad partes Catholicorum in Gallia tutandas obſtringatur; attamen ſuo muneri parum ſatisfeciſſe Philippum arbitrari, niſi hortetur, roget, auctoritatem a Deo Optimo Maximo ſibi tributam ad commune bonum exerat, ſeque palam auctorem defenſoremque fœderis profiteatur; quantum potentiæ, quantum virium in tot provinciis ac regnis poſſideat, collaturum*. Pontifex Regis egregiam voluntatem, præclara ad Dei cultum & communem fructum conſilia extollit; pro religione una cum illo omni ſtudio & conatu ſe enixurum. *Enim vero ſecum obnuntiationibus agi, vel quemquam tantos* *Sueſſanus Dux a Philippo ad Pontif. mittitur, & ejus officium.*

1590 *ſibi ſpiritus ſumere, ut quem abſolvat, quem damnet, edoceat, non paſſurum. Non hæc ad profanos Principes, ſed ad Apoſtolicam tantum Sedem ſpectare.*

Hæc primo alloquio. Mox ut ad catholicum in Gallia Regem ſtatuendum, cum Philippo in Navarræum fœdus percutiat, petunt. Xyſtus Julio Antonio Sanctorio, Sanctæ Severinæ Cardinali, atque Arragonio negotium committit. Cum iis legati agunt; leges fœderis proponunt: ut vigintiquinque peditum millia a Pontifice conſcribantur; earum copiarum Franciſcus Maria, Urbini Dux, imperator declaretur; auguſto menſe Rex peditum viginti, equitum tria millia in promptu habeat: Urbinas cum omnibus copiis in Galliam proficiſcatur. His ſcripto exaratis, Xyſtum ſubſcribere enixe legati flagitant; per eos dies valetudine licet affectum, quo cito res conficiatur, ſolicitant, urgent. Pontifex, licet eo uſque progreſſus, tamen adhuc hæſitare, in ancipiti verſari: quanti momenti cum Hiſpanis fœdus inire; quantum onus Eccleſiæ ditionibus impendeat; quam cito aurum in ærario ſummo labore ac ſtudio magnis Eccleſiæ neceſſitatibus, præſertim vero adverſus infideles, collectum, in auras abiturum, ſecum volutare; pleraque Hiſpanos magnificare, multa polliceri, verbiſque extollere, non re ipſa præſtare.

Xyſti pontificis hæſitatio.

Hiſpani fœdus contra Henricum Pontif. proponunt.

His Baduarii, Reipublicæ oratoris, quo cum omnia communicaverat, officia accedebant. *Cogitandum Pontifici vehementer*, ajebat, *ante quam ſeſe Hiſpano conjungeret, cui ſi ſemel adhæreat, non amplius pedem referendi, gradumque revocandi facultatem habiturum: ab aliis pendere, aliorumque ad nutum ſuas actiones dirigere, acerbum ac prædurum eſſe; provincias milite, ærarium pecunia exhauriendum: contra vero in neutram partem inclinando, ſalutem Galliæ afferri, priſtinoque decori, ingenti reipublicæ chriſtianæ atque Italiæ beneficio, regnum reſtitui tantum poſſe. Quis porro* (inquit) *ambigat, tutius eſſe fluctus modo ſublatos, modo ſubſidentes ſpectando, ex temporum conditionibus de graviſſimis rebus ſtatuere? Difficillima negotia, innumeris difficultatibus ac periculis implicita, ſæpius fortunam explicare: a Navarræ Rege ſtemmatis regii Principes, alioſque inſignes proceres Gallorum catholicos ſtare,*

quos

quos veterum religionem deſerturos quis credat? Qui ſi alienatum ab iis Pontificem; Hiſpanis, cum quibus continentes inimicitias gerunt, conjunctum perſenſerint, verendum ſit, ne, exulceratis animis, deſperatione ducti, eidem religioni magno detrimento eſſe poſſint. Hæc in Xyſto non modo ambiguitatem alebant, ſed duriorem illum nonnunquam in legatos reddebant. Cur fœderi non ſubſcriberet, multa cauſatus, quæ a Rege de ſingulis conditionibus mandata habeant, inſpicere primum ſe velle, inquit. Legati Regis literas oſtendunt, quibus maximam in fœderatorum cauſa ſuſtinenda conſtantiam præſeferebat. Rationes ſuaſioneſque addunt; adjiciunt, Regem, Armoricam provinciam agnationis jure ad filiam ſpectantem, prævalida in id claſſe inſtructa, adoriri ſtatuiſſe: Catholico Rege in Gallia creato, dotis nomine nata deſponſa, tributurum: Navarræos vero Borboniosque regni ob religionem minime capaces, quantum vi atque armis poſſet, inſequuturum. Verum ut fœderi ſubſcriberet, non ſuaſionibus, non prece, non rationibus Xyſtus adducebatur; atque ut cunctationi cauſas prætexeret, vel quod ita exiſtimaret, examinandum Purpuratis proponit: an, nemine regii ſanguinis exiſtente, jure regis electio ad Romanum Pontificem pertineat. Sacratis viris, Principibus, nobilitati, civitatibus ſcribere ſtatuit: Regem catholica religione imbutum eligant; ni id efficiant, ſe electurum: haud exigua ſpe ſublatus, voti compotem fieri, abſque Hiſpanico fœdere, ſe poſſe. Eodem tempore Meſſius orator proſperos Regis ſucceſſus Senatui nuntiat, propenſum in religionem Pontificemque illius animum ſignificat: vel ex Pontificis dexteritate & clementia Galliæ tranquillitatem pacemque oborituram, vel, ſi armis agendum ſit, cuncta humana Divinaque permixtum iri: Senatum rogare, quo ſtatu res Galliæ ſint, Pontificem edoceat; ſuadeat, parentis affectu Chriſtianiſſimum regnum complectatur.

Xyſti Pontificis ad Galliæ proceres literæ de Catholico Rege eligendo

Inter hæc Xyſtus ab Hiſpanis impetitus, ingentique curarum æſtu fluctuans, levi correptus morbo, qui ſenſim nimio æſtatis fervore invaluit, graviſſimo pontificatus onere preſſus, ſexto kal. ſeptembris exceſſit; quo tempore Rex Lutetiam circumſidebat, Parmenſiſque e Belgio in Galliam ſeſe intulerat. Magno plerique mœrore ejus obitu affecti, quod eo potiſſimum tempore

Xyſti Pontif. obitus.

1590

1590 pore ereptus fuiſſet, quo illius prudentia ac virtute maxime opus erat, ut pote qui ad res magnas natus, annorum quinque ſpatio, quo pontificatum geſſerat, multa præclara confeciſſet; ditiones eccleſiaſticas ab extorrum colluvione liberaſſet; ingentem auri vim coegiſſet; urbem egregiis ſubſtructionibus exornaſſet; Apoſtolicæ Sedis decus dignitatemque retinuiſſet. Summo ejus obitu dolore Veneti correpti, quod eum Pontificem amiſiſſent, cujus propenſam voluntatem, ac mirificam benevolentiam graviſſimis in rebus experti fuerant; qui omnia conſilia actioneſque Senatui communicaverat, ejuſque ſententiam arduis in negotiis exquiſiverat. Ei viventi cum populi Romani decreto, ad egregiam geſtorum ſuorum memoriam poſteris tranſmittendam, ſtatua in Capitolio erecta eſſet, eam Romani nobiles aliquot, cum popularium manu, quos fortaſſe Xyſti ſeveritas attigerat, magno tumultu dejicere ac proſternere ſunt conati. Re ad Purpuratorum collegium delata, ſtatim Columna Coneſtablius, Marius Sforzia miſſi, qui furentem multitudinem ſiſterent, neque optime merito Pontifici inuri eam notam permitterent: quod egregie præſtitere. Eo caſu populus Romanus permotus ſanxit, ne in poſterum viventi Pontifici ſtatuas excitare liceret; qui ſecus tentaſſent, variis pœnis propoſitis, plecterentur. Patres e Senatus conſulto literas ad Cardinalium collegium dedere, quibus & Xyſti obitum dolebant, & Purpuratos hortabantur, ut conſueta animi generoſitate & conſtantia turbulentis ac difficillimis temporibus in ſummo Pontifice creando uterentur: quæcumque ad ſacroſancti illius collegii ſecuritatem ac dignitatem ſpectarent, deferebant.

Populi Romani decretum de ſtatuis Pōtifici viventi non erigendis.

Urbani VII. Pontif. electio.

Novendialibus exequiis habitis, Purpuratiſque quatuor ac quinquaginta coactis, omnium conſenſu, Joannes Baptiſta Caſtaneus decimoſeptimo kal. octobris Pontifex renuntiatus, Urbani ſeptimi nomen aſſumpſit: ſumma omnium approbatione ac lætitia ad eam dignitatem evectus, quod vitæ integritate, rerum uſu, ingenii dexteritate excelleret, atque nulli parti addictus, commune bonum, aliis poſthabitis, amplexurus cenſeretur. Senatus lætitiam auxit, quod, pro Gregorio XIII. legatione apud Rempublicam functus, omnium ordinum gratiam benevolentiamque ſibi conciliaverat. Quatuor ſtatim ad eum, qui gratulationis munus obirent, præcipui Senatores lecti, Jacobus Fu-

Digitized by Google

Fuſcarenus, Marinus Grimanus, Zacharias Contarenus, Leonardus' Donatus. At poſtridie ejus diei, quo ſupremæ dignitatis limen Urbanus attigerat, lethali morbo correptus, inaugurationis ſtatim cæremoniis prætermiſſis, duodecimo ab inito pontificatu die, ſummo omnium mœrore eſt ſublatus. Inde nova comitia habita, quæ competitorum vel nixu vel gratia perplexa adeo extitere, ut duorum menſium lapſu nondum Patres conſentirent.

1590. Legati Veneti ad Urbanum Pontificem. Urbani Pontificis obitus.

Inter hæc Alexander, Parmæ Dux, e Belgio Lutetiam movet. Maynium Bruxellis digreſſum, cum cohortibuſque aliquot urbi appropinquantem, Rex cum equitum manu, ab exercitu divulſus, citato ac nunquam intermiſſo ſeptemdecim leucarum itinere, adoriturus contendit. Horæ momento præclaram gerendæ rei occaſionem Maynio Laudunum ingreſſo, intercepit; qui, ibi refecto milite, ad oppidum Meldenſe ſe contulit, prælioque decreturum ſe pronuntiavit. Rex, inſtructis copiis, eo uſque ſe intulit; verum ſitu inter duos amnes tuto atque opportuno Parmenſem Maynius præſtolabatur; quo adventante, denuo certamine indicto, ad Freneſium, ſex a Lutetia leucis, caſtra exitu auguſti menſis locat. Rex haud dubie ſe dimicaturum exiſtimans, quarto kal. ſeptembris Lutetia digreſſus, poſtridie milites in planitie, qua recta ad hoſtes tendebatur, adeſſe jubet. Kal. ſeptembris ſummo mane ordinata atque inſtructa acies, quæ peditibus decem atque octo millibus, partim Gallis partim peregrinis, ſex circiter equitum millibus, in quibus nobiles quatuor mille cenſebantur, conſtabat. Parmenſis, exploratis regiis copiis, prælio abſtinendum ratus, perductis aggeribus, exercitum communit; minutis præliis laceſſitus, militem intra caſtra continet. Inde Lagnii oppidum, novem majoribus tormentis quaſſatum, vi capit, captum dirui juſſit. Cum Henricus nulla ratione ad pugnam elicere poſſet hoſtem, oppidis circa Lutetiam communitis, copiarum partem in Turones, Neuſtrios, Campanios, ac Burgundiones mittit; partem apud ſe retinet. Id conſilium a pleriſque improbabatur, quod Parmenſi campum, in quo excurrere poſſet, reliquiſſe videretur, cum intra paucos dies vel prælio decernere, vel ſe ſe recipere commeatuum neceſſitate cogere potuiſſet. Verum quæ Regem

Alexander Parmæ Dux exercitum Lutetiam verſus ducit.

in

1590 in eam ſententiam impulerint, haud ſatis compertum eſt: illud conſtat, Parmenſem triumphi ſpecie Lutetiam ingreſſum, inſuetis lætitiæ ſignis exceptum. Obſidione ſoluta, Corbolium ad Sequanam circumſedit, & capit; in Lutetiam affatim commeatus atque annona omnis generis invecta. Sed Hiſpanorum ac Vallonum præſidium civitati imponere fruſtra conatus, cum fœderatorum Principum non modo, verum Pariſienſium quoque animos ab ea re averſos cognoviſſet, Parmenſis cum copiis Bruxellas revertitur. Henricus nullo negotio Corbolium aliaque parvi momenti oppida a Parmenſi occupata recipit. Eodem tempore Armorici, Tectoſages, ac Provinciæ populi, fœderatorum armis, vario eventu oppugnabantur. Carolus Sabaudiæ Dux, Hiſpanicis auxiliis fultus, in Provincia oppidis nonnullis captis, ad Aquas Sextias perhonorifice exceptus fuerat, totiuſque regionis gubernacula ſuſceperat, Arelatenſibus tantum ac Maſſilienſibus repugnantibus.

Alexander, Parmenſis Dux, Lutetiam ingreditur.

Parmenſis Dux in Belgium revertitur.

Carolus Sabaudiæ Dux Provinciam invadit.

Magna interea omnes futuri Pontificis expectatione detinebantur, reſque qua privatis qua Principum rationibus extrahebatur; neque quidquam, Alexandro Peretto Montalto Cardinali diſſentiente, confici poterat; quod ex quatuor ac quinquaginta Purpuratis quatuor ac viginti ſibi obnoxios haberet; ad Pontificem vero creandum binæ ex tribus ſuffragiorum partes requiruntur; neque Gabrieli Paleotto, Bononienſi, in quem reliqui ob integritatem ac doctrinam conſenſurviderentur, quia parum amicus Xyſto patruo fuerat, adſentiiretur. At Hiſpani ſumma contentione nitebantur, ut ei ſuprema dignitas deferretur, qui Philippo gratus, fœderique adhæſurus videretur. Itaque ex toto Cardinalium collegio ſeptem pronuntiant, quos ad pontificatum, reliquis exceptis, Rex evehi cuperet: Ptolemæum Gallium Novocomenſem, Marcum Antonium Columnam, Gabrielem Paleottum, Ludovicum Madrucium, Joannem Antonium Facchinettum, Nicolaum Sfondratum, Antonium Sanctorium, ſanctæ Severinæ Cardinalem. Verum quod ſuis rationibus conducere Hiſpani opinabantur, id mirum in modum obfuit; eorum, qui prætermiſſi fuerant, accenſis vehementer animis, indignumque eſſe inclamantibus, Pontificis electionem, quæ Divi-

Divino impulſu fieret, profanos Principes ad ſe trahere. 1590
In ea comitiorum cunctatione Lucemburgius in Galliam reverti ſtatuit; literis antea ad Collegium miſſis, *ſe complura de Galliæ rebus cum Xyſto egiſſe; ab eo, ſi diutius vivere contigiſſet, aliquid ad regni ſtatum firmandum conficiendum fuiſſe. Urbani ſeptimi pedes exoſculatum; eo defuncto, cum ſucceſſoris electionem extrahi animadverteret, regredi in Galliam ſtatuiſſe: expenderent ipſi, quanti momenti res agatur, in qua commune reipublicæ chriſtianæ bonum, catholicæque religionis conſervatio verteretur*. Addebat, *in Pontifice creando, quod ad eccleſiaſticos pertineret, licet aliis adnitentibus, ſe immiſcere noluiſſe; quamvis, ſi id feciſſet, culpari merito non poſſe videretur, cum Galliæ Reges aliquando ſummos Pontifices eligere aſſueti, acceptum ab Eccleſia jus ei liberaliter reddidiſsent: Pontificem itaque nemini addictum crearent: ſi ſecus facerent, ne ab Apoſtolica Sede Gallicana Eccleſia ſejungeretur, periculum imminere: meminiſsent, ne Regem egregiis dotibus præcellentem, religione excepta, admirandum contemnerent, quem erroribus imbutum, in ſectaque ei adverſa innutritum veniam mereri, veritatemque edoceri æquum eſset: Euangelicum paſtorem, ac mulierem illam quæ drachmam amiſerat, imitarentur; ad gregis dominici caulam errantem ovem ac deviam reducerent: id ſi negligant, ita Regem ipſum, & Gallos irritatum iri, ut in ingentes calamitates chriſtianam rempublicam atque Italiam ipſam caſuram merito pertimeſcendum ſit*. Hæc literarum ſumma. In itinere Lucemburgius Venetias acceſſit, quæque Romæ egerat, Senatui communicavit.

Pineti Ducis, Galliæ oratoris, Roma diſcedentis ad Cardinalium collegium literæ.

Verumtamen de ſumma dignitate adeo diverſis officiis & conatibus certabatur, ut, jam duobus elapſis menſibus, nondum quem exitum comitia habitura eſſent, facile divinari poſſet; tametſi crebris Principum efflagitationibus, ut tandem finem cunctationi imponerent, Cardinales monerentur; qua in re Senatus per literas perque oratorem nihil prætermittebat. Extorrum quoque damna acceſſerant; qui, dum, reliquis omiſſis, Romæ in eligendo Pontifice incumbitur, fœde in pontificiis ditionibus debacchabantur, in homines agroſque, Alphonſo Piccolomineo duce, ſæviebant; quibus

malis

1590 malis edicto tantum a Cardinalium collegio in exules, Piccolomineum ipſum ac ſectatores proſpiciebatur. Tandem Montaltus Cardinalis, ne Paleottus ſibi inviſus, cui duo tantum ſuffragia defuerant, Pontifex crearetur, veritus, in Sfondratum conſenſit; qui nonis decembris pontificatum adeptus, Gregorius decimusquartus nuncupari voluit. Quinquageſimumtertium tunc annum agebat; haud ſatis firmo corpore, ingenio ſuavi, at parum in magnis rebus agendis verſato; in Philippum valde propenſus, quippe qui Cremona ortus, fratrem inter intimos Philippi ſervitio addictos haberet. Prima juventa Cremonenſem Epiſcopatum, ante Tridentinam Synodum, Caroli Cardinalis Borromei opera, cui perſamiliaris erat, a Pio Quarto Pontifice conſequutus, ſumma pietate ac religione adminiſtraverat.

Gregorii XIIII. Pontificis electio.

Qua die inaugurabatur, Romanus Senator, antiquata quædam ac vetuſtate abolita jura exſuſcitare eſt adnixus; ac reliquos oratores, Cæſareo excepto, præire velle ſignificavit, quæ ſub Urbano ſeptimo Pontifice nuper defuncto inducta, ejus valetudine intermiſſa fuerant. Ejus rei cum *cæremoniarum* (ut ajunt) *Magiſter* Venetum oratorem monuiſſet, *diſplicere*, reſpondit, *commune reliquis oratoribus munus ſibi impoſitum, ut omnium jura ſolus ac primus tueri cogeretur; quod, Galliæ legato, ob illius regni turbas, Hiſpano ob veterem cum Gallo controverſiam, in publicum non prodeuntibus, proximus Cæſaris oratori incederet; at pro Reipublicæ dignitate, ac ſuo munere, ne quidquam novaretur curaturum: ſi ſecus fiat, minime inaugurationi adſuturum*. Sed ut diximus, Urbani obitu, re intermiſſa, in Gregorii ad divi Laterani baſilicam, in qua ſolemni ritu Pontifices accipere inſignia ſolent, itinere, eminus Senatore, biniſque populi Romani conſiliariis, ac vexilliferis conſpectis, Baduarius ſubſiſtens, cæremoniarum Magiſtro inquit, ſi ei præponere Senatorem velint, abiturum. Cui ille, ita Pontificem ſtatuiſse, ait. Tum Baduarius, abeundi veniam ſe ab eo petiturum, reſpondet. Extemplo circumacto equo, ad ſe venientem Gregorius intuitus, ultro Senatorem dimitti juſſit. Orator dignitatis atque exiſtimationis publicæ retentæ haud vulgarem laudem tulit. Iidem, qui ad Urbanum,

num, ad Gregorium quoque a Senatu oratores deſignati. 1590

Vacuus hic annus maritimis excurſionibus, & Uſcochorum moleſtiis non fuit. Melitenſes ac Hetruſci in orientis maria illati, prope Zacynthum, Cephalenem, & Cretam multas prædas egere. Ea cum Xyſto V. Reipublicæ mutuique commercii cauſa valde diſplicerent, paucis ante obitum diebus, Religionis oratori præceperat, Magno Magiſtro ſcriberet, ne vicina Venetis ditionibus maria percurrere, neve in Veneta navigia inquirere ſineret. Senatus de iis quæ acciderant, vehementer cum Ferdinando, Hetruriæ Duce, eſt conqueſtus; qui, ut in poſterum divi Stephani Equites, quorum ipſe princeps erat, a Venetis ditionibus abſtinerent; neque moleſtiæ quidquam Reipublicæ rebus inferrent, curaturum pollicitus eſt. Anni exitu Uſcochi circiter quadringenti mari delati, Miranum, vicum turcicæ ditionis, diripuere; Licæ præfecti fratrem captivum fecere. Ob id arctius Senniam, totiuſque illius regionis oram ab Illyrici legato circumſideri decretum; navigia intercipi, incendi; iis, quæ in ea regione erant, triremibus coactis, prædones perſequi, meritiſque pœnis coerceri. Quæ eo diligentius curabantur, quod Byzantio afferebatur, de pace inter Perſarum Regem atque Amurathem agi; hominem inter Perſas principem Byzantium perveniſſe, perhonorifice exceptum fuiſſe; mutuis obſidibus datis, inducias in decennium pactas. Eo bello ab Amurathe confecto, chriſtiani Principes, atque ii præſertim, qui magno terræ mariſque tractu Turcis finitimi erant, ut ſuis rebus proſpicerent, monebantur. Itaque Veneti in Cretæ regno communiendo ſummum ſtudium ponere, commeatus comparare, milites augere, Græcorum militiæ diſciplinam prolapſam erigere, non ceſſabant; ad Cretæ, ac Cydoniæ militiæ ordines præfecti bini; in Rythimna alter; alter in Cythea adjecti; duo peditum millia conſcribi latum; luſtrata claſſis; militaria inſtituta, temporis curſu laxata, novis firmata legibus ac decretis fuere.

Veneti legati ad Gregorium Pontificem.

Miranum ab Uſcochis direptum.

Ab

M. D. LXXXXI.

1591 AB his belli turcici ſuſpicionibus annus humani generis reparati M. D. LXXXXI. exordium ſumpſit. Jam Amurathes, Sinane Viſiro adnitente, pacem cum Perſarum Rege ſanxerat, qui nepotem, puerum ſeptimum vix annum agentem, concordiæ ſervandæ prædem Byzantium miſerat; verendumque videbatur, ſtipendio jam multis in Perſidem deſtinatis copiis perſoluto, ne duratam laboribus militiam diu torpeſcere ſineret. Huc Sinanis ſtimuli accedebant, qui non in longinquis remotiſque regionibus per deſerta atque invia ductandum exercitum, militiæque florem conſumendum; ſed in propinquas opportuniores ditioreſque provincias convertenda arma ſuadebat: nihil difficile copiis, quæ numero & viribus præſtarent, quæ victrices e Perſide reverterentur, futurum. His Amurathes permotus, barbaro faſtu ac ſuperbia literas ad Sarmatiæ Regem mittit, palamque petit, vel Ottomanis Regibus omnino adhæreat, eoſdem amicos hoſteſque habeat, vel annuum ei vectigal pendat; ni alterutrum deligat, bellum minatur. Statimque Græciæ Beglerbegum cum equitum haud exigua manu Danubium trajicere, atque in Siliſtriam progredi jubet. Sigiſmundus Rex ad hoſtium impetum excipiendum ſe comparat, copias colligit, ſubſidia undique conquirit, nuntios ad Pontificem alioſque Italiæ Principes, qui auxilia flagitent, mittit, Venetorum quoque opem implorat. Eique Senatus conſulto humaniſſimis verbis reſponſum; cum belli haud abſimili ſuſpicione Reſpublica vires omnes ad ſuas maritimas ditiones tuendas conferre cogatur, egregiam illius voluntatem ac propenſum in præſens ſtudium complectatur. Verum Sarmatiæ periculum Petrus Bogdaniæ Princeps diſcuſſit, qui ditiones ſuas inter Polonorum ac Turcarum fines poſſidens, belli incommodis utrimque patens, cum per Bartholomæum Brutum, Olchinienſem, olim apud Venetos turcicæ linguæ interpretem, concordiæ ineundæ ratione propoſita, junio menſe ſuperioris anni, pacis legibus adjici curaſſet, ut centum ſebellinarum pellium (ut ajunt) *tympanos* ſingulis annis Sarmatæ Amurathi pen-

Pax inter Turcas et Perſas.

Amurathes vectigalia a Polonis petit, Græciæ Beglerbegum in Siliſtriam mittit.

Polonorum, & Turcarũ res Bogdaniæ Principis opera compoſitæ.

1591

pendérent. Oborta mox difficultate, annuo vectigali obſtrictos Polonos eſſe Turcis dicentibus; contra Polonis, annuæ tantum penſioni ſe obnoxios, contendentibus; protractum negotium eſt, non abſque ſuſpicione, ni majoribus curis implicatus Turca fuiſſet, ne tandem belli turbo in Sarmatiam ſeſe effunderet.

Gallus & Anglus legati Turcas contra Hiſpanos concitant.

At Henrici Galliæ Regis, Anglæque Reginæ legati in Hiſpanos Amurathem incendebant; illorum nimium ſeſe efferentis potentiæ deprimendæ occaſionem adeſſe; Hiſpaniæ litora, Bæticæ præſertim & Luſitaniæ præſidiis nudata; Luſitanos nondum Antonii Regis oblitos, in omnem occaſionem ad Caſtullonenſium jugum excutiendum intentos; Hiſpanos vires omnes in Belgium & Galliam contuliſſe. Neque vero minori ſolicitudine Cæſar detinebatur: licet enim Cracovicium oratorem cum muneribus ad inducias renovandas, concordiæque leges pro Pannoniæ regno firmandas Byzantium miſiſſet; Sinanes tamen Hungariæ Baſſa ingentem incolarum manum in Croatiam immiſerat, quæ ferro, igne, direptione vicos aliquot depopulata, Caniſiam uſque, tutiſſimum ejus provinciæ propugnaculum, ſe intulerat; quibus Nadaſtius ac Sumaſchius, peditatu atque equitatu, quanto maxime poterant, coacto, obſtiterant. Harum rerum cauſas cum Turcæ in miniſtros rejicerent, querelas in Uſcochos addebant; terra marique innumera ab ea gente ſibi damna inferri; mercimonia diripi; Ottomano imperio ſubjectos, Adriaticum mare negotiorom cauſa percurrentes necari. Quapropter ſæpius a ſuis Amurathes excitabatur; ut, in Perſide jam firmatis rebus, armis Cæſarem aggrederetur: cui ſententiæ inſitum in Ottomanis Regibus Viennæ potiundi deſiderium adſtipulabatur, quod ea civitas aditum ad Germaniam præberet. Hæ ſuſpicionum cauſæ Cæſari erant.

Croatia a Sinane Hungariæ Baſſa invaditur.

Venetorum ſuſpiciones de Turcarum armis.

Venetias vero crebris Byzantio literis nuntiiſque afferebatur, præpotentem claſſem Turcas emiſſuros; in navalibus ſedulo exædificandis vel ſarciendis navigiis tempus impendi; pecuniam colligi; nauticum panem aliaque ad claſſem inſtruendam, hippagines ad equos trajiciendos, tormenta ad muros dejiciendos comparari: ex quibus, ne Amurathes criſtianorum Principum diſſidiis incitatus, tot apparatus in Reipublicæ maritimas ditiones effun-

1591 deret, ambigendum videbatur; cum præſertim multa vigerent, quæ prætexi imperii cupidini perquam commode poſſent: Uſcochorum injuriæ, Melitenſium atque Hetruſcorum maritimæ excurſiones, qui nonnunquam, prædis abactis, prætoribus quamvis reluctantibus ac præfectis, in inſulas Venetoſque portus ſe conderent. His obviam ire Patres partim officiis partim vi adnixi, nuper, ut diximus, Illyrici legatum, claſſem, quæ in ſinu Adriatico erat, omneſque provinciæ vires ad eam gentem obterendam adhibere præceperant. Quæ cum ad Hiſpanum ac Ceſareum legatum perveniſſent, ambo Principem Patreſque adeunt. Cæſareus, *ob aucta Uſcochorum facinora, ſumma moleſtia affici Rodulphum; nullo pacto hujuſcemodi ſcelera inulta paſſurum, opportuna remedia adhibiturum*, conſtanti adſeveratione teſtatur. Hiſpanus, *in mandatis a Rege ſe habere*, inquit, *ut Archiducum negotia, atque in primis quæ ad Caroli, ſuperiore anno vita functi, uxorem viduam pertineant, ſedulo curet; Auſtriacæ domus rationes ab ea ſejunctas eſse non poſse; nihil adverſus Græcii Archiduces agi, quin id ad Philippum attineat. Itaque hortari, rogare, ut ex Reipublicæ inſtituto, nil præpropere, ſed ſalubri temperamento fiat; neque enim quæ maxime vellent, aut cuperent, Principes ſemper conficere poſse*. Utrique legato reſpondetur. *Non ab alio, quam ab ipſo Cæſare tot incommodis proſpici Senatum expetiviſse; in omnibus conſultis, quæ complura ad eam hominum colluvionem vel reprimendam vel delendam facta fuerant, nihil de Reipublicæ in Cæſarem obſervantia imminutum: ſed adeo tractu temporis mala excreviſse, ut intoleranda jam ſint: ſuperiore anno mari terraque in ſubjectos ac finitimos graſsatum; Turcarum arma in Venetas ditiones provocata: mirandum non eſse, ſi majora ad eam peſtem avertendam remedia admovere Reſpublica cogeretur*. Eodem tempore quæ ante decreta fuerant, duo peditum millia quinque præfectorum ductu, quorum ſinguli quadringentos conſcripſerant, in Cretam miſſa: fuere ii Federicus Fulgoſius, Alexander Pompejus Gazii Comes, Malateſta Martinengius, Mutius Portus, Marcus Antonius Sacramoſius; qui medio aprili menſe conſcendentes vela dedere.

Cæſaris & Hiſpani Regis oratorum de Uſcochorum rebus cum Venetis officia.

Senatus reſponſum.

Sed

Sed novorum in Perſide motuum initia a maritimis rebus Amurathem avertere. Nam cum Mehemetes Perſarum Rex, pace icta, Emirenzæ, Merizi minori nato filio, militari virtute conſpicuo, primogeniti nato, ob ætatem nondum idoneo, regni gubernacula tradidiſſet; is injurias a Scythis, qui bello turcico Corazani provinciam Perſis ademerant, ulturus, in Usbegum Regem arma moverat, Corazanumque recuperaverat. Quamobrem cum Amurathis auxilia a Scytharum Rege, quod ejus cauſa Perſarum impetum ſuſtineret, fruſtra efflagitarentur, parere neceſſitati coactus, Perſarum Regis ſorore connubio juncta, quæ bello turcico occupaverat, Perſis reſtituerat. Inde Perſa Scythæ junctus, cum Ferrathem Baſſam, legato pecunia corrupto, paci, non uti in Casbino civitate convenerat, ſubſcripſiſſe comperiſſet, ut nempe Tauriſium, Genge, Servanum, & Carſium oppida Turcis cederent; civitates vero agri Tauriſii præcipuæ Servanique Perſis relinquerentur, rurſus bellum ciere in Turcas ſtatuit; coactiſque equitum octoginta millium copiis, Perſide emenſa, Casbino relicto, Ardovilum civitatem contendit. Ibi Amiranzane legato capite mulctato, fratre novas res moliente exuſto, ſuſpectiſque aliquot interfectis, ad Jaſerum Tauriſii Baſſam nuntium mittit: quæ ex pacis legibus teneretur, reddi ſibi quam primum curet; reluctanti vim minatur. Jaſerus cunctatione uſus, rem in ſua poteſtate non eſſe, Amurathem ſe de his omnibus certiorem facturum affirmat. Hæc majo menſe Byzantium delata, mirum in modum Amurathem commovere, inopinatoque eventu interturbatis, quæ jamdiu de chriſtianis Principibus invadendis meditabatur, conſiliis, a maritimis apparatibus ad Perſicas res denuo eſt traductus.

1591

Perſarum Rex regnum filio permiſit.

Perſa Corazanum a Scytis recuperant.

Perſa contra Turcas arma movent.

Ita hoc anno belli turcici ſuſpicio depulſa; milites in Cretam miſſi variis ærumnis jactati ſunt. Nam vix e Venetiarum portu ſolverant, cum exitiali dyſenteriæ puſtullarumque morbo correpti plerique interiere. E præfectis Mutius Portus Corcyræ obiit: qui ſupererant, itineris longinquitate, ægritudine confecti, tandem in Cretam evaſere, atque ad cohortes ſarciendas in ſupplementum conſcripti ſunt. Verum luctuoſiſſimus hic annus ob peſtilentiam Cretenſibus fuit, quæ in Candida civitate e nautæ cujuſdem domo erumpens,

Creta Peſtilentia vexata.

1591 correptis Græcorum nonnullorum ædibus, inde in multas urbis regiones vel ignota vel neglecta promanavit. Nihil a magiſtratibus ad ingens ac lethale malum profligandum prætermiſſum; Hieronymo Capellio Duce, ac Philippo Paſchalico præfecto, nullo mortis metu perterritis, die noctuque pro publica ſalute excubantibus; decem e colonia patriciis procurandæ ſanitati præfectis, ut ſani ab ægris ſecernerentur, egentiumque neceſſitati ſubveniretur. Nam ejus mali exortu pleriſque nobilibus, atque laxioris fortunæ viris metu in pagos confugientibus, infima plebs, atque ii qui manuum opera victum quærunt, in urbe peſtilentiæ periculo fame vexabantur. Ea tabes ab oppidanis in milites transfuſa; qui licet ſtipendia publica mererent, omnium rerum in immenſum pretio aucto, inopiæ ac famis telis impetebantur. His calamitatibus ut ſubvenirent, quam maximam annonæ omnis generis copiam in urbem importari magiſtratus curabant; & quamquam Joannes Mocenicus, Marcius Procurator, Cretæque regni cum ſummo imperio legatus, ut præſto omnibus locis adeſſet, extra civitatem morabatur; tamen auctoritate, conſilio, imperio aderat. Neque inter illius coloniæ patricios, exiguam Benedictus Quirinus indefeſſi laboris liberalitatiſque laudem tulit. Laurentii quoque Viturii Archiepiſcopi religio ac pietas enituit, qui, & pecunia in egenos rogata, & crebris indictis ſupplicationibus, Divinum mortalibus conciliare numen adnitebatur. Ab exitu menſis aprilis uſque ad julii exordium peſtifera lues ſæviit, cum in ſingulos dies ducenti abſumerentur: inde miteſcere, remedia admittere, donec ſeptembris exitu, ſenſim impetu deferveſcente, tandem extingueretur. Sexdecim hominum millia partim in urbe, partim in agris feruntur extincta eſſe.

Peſtilentiæ moleſtiis, claſſis turcicæ ſuſpicio aliqua acceſſit, ob Perſici quidem belli metu exiguo numero Helleſponto egreſſæ, ſed quæ, vel exinanita urbe atque agris, vel Aſſani Cicalæ, qui tunc claſſi imperitabat, infenſo in Venetos animo, nequaquam contemnenda videbatur. Itaque Mocenicus legatus maritima loca portuſque communiit, Italo milite deficiente, Græcorum opera uſus, in Spinæ leonis arcem Horatium Longum, Neapolitanum, Cythei ac Hierapetriæ militiæ præfectum

Joannis Mocenici legati ſedulitas in Creta munienda.

fectum miſit. Ad Candidæ urbis cuſtodiam Cretenſes atque Epirotas equites propinqua litora obequitare juſſit. Ipſe julii menſis exitu cum paucis urbem ingreſſus (adhuc enim peſtis vigebat) ad eam tuendam neceſſaria imperavit. Haud paucos poſt dies cum Cicalam Byzantium iter habere nuntiaretur, dimiſſo equitatu, magiſtratibus in depellenda lue intentis, urbe egreditur; ſed rumore iterum de turcica claſſe ad Chariſtum inſulam Eubœæ propinquam coacta, diſſipato, quamvis anni ratio ſævis tunc tempeſtatibus mari agitari aſſueto, nihil Cicalam moturum ſuaderet: attamen, ut inſidiis obviam iretur, ſeverius in arcium cuſtodiam legatus incubuit, quarumdam commutatis, aliarum auctis præſidiis. Dominicum Cartularium, Florentinum, munitioni in Graboſiarum portu præteritis annis excitatæ præeſſe imperat. Sammartinum, Rithymnæ gubernatorem, in Amphimaleum portum ad Sudam munitiſſimam arcem defendendam mittit. Horatium Longum cum Hierapetrenſium militum manu Spinam leonis reverti jubet. Verum Cicala, autumno ſeneſcente, Byzantium regreſſo, ſuſpicio omnis diſcuſſa eſt. 1591

His quæ in Creta contigere, frumenti inopia toti Italiæ communis acceſſit, quæ ſuperiori anno ob arctos proventus excitata, adeo hyeme atque vere inſequente invaluit, ut nulla exſors illius mali civitas extiterit. Romæ, quæ agri ubertate, Siciliæ propinquitate, ad annonæ ſubſidia excipienda perquam opportuna eſt, *rubium*, menſuræ genus, quod tribus e noſtris ſextariis conſtat, quinque ac triginta aureorum pretio veniit. Ac Pontifex quidem, ex remotis quoque regionibus ut frumenta inveherentur, curaverat; verum tandem induſtria deluſa, irritaque humana ope, ad preces ſupplicationeſque Dei ac Cælitum ſe convertit; cum tandem menſe majo a ſuis triremibus frumenti vi importata, aliqua in parte penuria, ex qua infimæ plebis multi perierant, deſæviit. Venetiis quoque, eadem cæli malignitate recrudeſcente, egeni publica civitatis loca, vias, & compita ſtipem petendo obſederant. Sed tamen præterita ad famem levandam Senatus decreta, homines in varias orbis terræ regiones miſſi, præmia inſtitoribus propoſita, a quibus nihil induſtriæ hoc anno prætermiſſum, urbi ſalute fuere; compluribus tum ab oriente,

 tum

1591

Navigia frumentis onuſta Venetiarum inopiam levant.

tum ab occidente frumento onuſtis navigiis confluentibus; inter quæ nonnulla ex Cedano ac Britannia perpetuo navigationis curſu, nulla regionis locorumque notitia, præter eam, quæ ex nauticis tabulis atque aſtrolabiis peti poterat, immenſo fere maris ſpatio peragrato, nunquam portu capto, in Adriaticum ſinum pervenere; in intimumque ejus receſſum delata, ignota illis æſtuaria invenere. Neque Turcarum ſubſidia deſiderata ſunt, qui ex ampliſſimis eorum regionibus frumenti vim in noſtra loca convehi non vetuere; Hieronymo Lippomano, Reipublicæ legato, procurante, ut ex inſulis, litoribuſque propinquis locis frumenta noſtris avehi liceret: quibus urbi non modo, ſed cunctis Reipublicæ ditionibus conſultum. Ea omnia in egenos publica ac privata liberalitas cumulavit, cum patricii, cives, ac negotiatores, quiſque in ſuis vicis infimæ plebis inopes alerent. His permoti Patres annonæ frumentariæ præfectos quantam maximam poſſent frumenti vim in publica horrea congerere Senatus conſulto juſſere; atque ut in poſterum publicæ affluentiæ conſuleretur, ſexaginta ſextarium millia ſeponi ad extremos inopiæ caſus decretum; octoginta millia in promptu eſſe, quæ in civitatis claſſiſque alendæ uſum ſuppeditata, continuatis temporibus renovarentur. Tantumque obnixum Senatus ſtudium, tantum magiſtratuum obſtinata induſtria potuit, ut civitas adeo populo referta a peregrinis, qui ex omnibus orbis partibus in eam confluunt, frequentata, abſque agris, arido ſolo, nihil proferre apto, annona omniumque rerum, quæ victui humano neceſſaria ſunt, non modo abundet, ſed ad delitias ipſas ac ſatietatem uſque ſuperfluat.

Hieronymi Lippomani, oratoris, opera Turcæ frumenta in ditiones Venetas advehi permittunt.

Senatus decretum de frumentis ad inopiam in poſterum levandam ſeponendis.

In hujus anni eventuum varietate merito quis Hieronymi Lippomani equitis caſum adnumeraverit, qui ex altiſſimo dignitatis gradu, urbanis magiſtratibus, atque apud cunctos fere Europæ Principes legationibus conſpicuus, momento dejectus, exemplum præbuit, quam fluxa atque ambigua ſine vitæ integritate animique puritate civibus patriæ decora ſint. Id uti acciderit, brevi complectar. Ex priſco Venetorum inſtituto ac legibus, terni ſingulis annis cives in Decemvirum collegio Quæſitores, ex Decemviris ipſis eliguntur, quorum munus eſt, ſedulo curare, ut Senatus decreta & conſilia ſilen-

Hieronymi Lippomani perduellionis crimen patefactum

len-

lentio tegantur, atque in eos, qui aliquid, quod ad Rempublicam ſpectet, enunciaverint, communicaverintve, vel publico bono adverſum egerint, meditative fuerint, inquirere. Hi, primum inter ſe re agitata, ac veritate ipſa, quantum fieri poteſt, nudata, mox ad Decemviros referunt, qui ea, quæ juri, æquitati, rationibuſque publicis conveniunt, decernunt. Ad eos igitur cum perveniſſet, Lippomanum Senatus arcana, præmiis illectum, Principibus communicare, atque cum iis variis de rebus, quæ Reipublicæ officerent, agitare; re comperta, atque ad collegium relata, ut comprehenderetur, tulit; idque occulte adeo, ut ne minima quidem ejus decreti ſuſpicio emanarit. Quod ſane decretum Senatui patefactum, novum, inexpectatum, atque horrendum extitit. Id Princeps graviſſimis verbis Patribus ſignificavit, infandum crimen Lippomani deteſtatus, *qui per omnes Reipublicæ gradus, Senatus liberalitate & gratia ſublatus, tot beneficiorum oblitus, in patriam ingratus, illiuſque hoſtis effectus, multa in Rempublicam inique egiſſet, quæ vix animo concipi, nedum credi poſſint, Franciſcique Carmaniolæ perfidiam æquarent, vel potius ſuperarent. Quapropter, ne peſſimi facinoris exemplum inultum eſſet, jure actum, atque ut in vincula conjiceretur, Decemviros decreviſse: Senatus proprium eſse, qua ratione, qui tunc legatus Byzantii apud Amurathem erat, detineretur, cogitare, ac decernere.* 1591

Decemvirorum decretum de Lippomani comprehenſione.

Hæc Principe effato, cum extemplo Præconſultores ſeceſſiſſent, re pro tempore diſcuſſa, mittendum omnes Byzantium cenſebant, qui, ut Lippomanus Venetias perduceretur, curaret. At quo pacto id conficeretur, non una erat ſententia. Oratorem nonnullis mittere placebat, qui ſontem vinciri, Venetiaſque perduci ab Amurathe peteret. Verum contra adducebatur, de nova ad Turcarum Regem legatione præmonitum Lippomanum, vel ſceleris conſcientia tactum, ſaluti fuga conſulturum, vel, ut erat ſolerti admodum ingenio, aliquid in novum legatum, cum primus ejus profectionis rumor Byzantium perveniſſet, moliturum. At Marcus Antonius Barbarus, turcicarum rerum (quippe qui difficillimo tempore eam legationem geſſerat) apprime gnarus, Senatorem, ſuppreſſo legati nomine, nobilis titulo mittendum arbitrabatur.

1591

Laurentius Bernardus Byzantium mittitur.

In eam ſententiam cum omnes conſenſiſſent, Senatus conſultum ſit; lectus Laurentius Bernardus, vir præſtanti virtute, aliquot ante annis Byzantina legatione functus, cui, ut ſtatim ſe itineri committeret, Lippomanum quacumque ratione perducendum ad urbem curaret, juſſum. Media igitur hyeme maximis itineribus per ſemitas glacie ac nive obſitas in viam ſe dedit, Byzantium ſe contulit. Ejus Senatus conſulti notitiam ad Lippomanum perveniſſe conſtat; cui, vel ſeſe recipere, vel fuga incolumitati conſulere, Viſiri præſertim auctoritate, haud difficile fuerat: quod ille, vel uti periculi plenum, vel uti culpæ indicium neglexit. Itaque cum Bernardus Byzantium perveniſſet, ſtatim Galatam (modo *Peram* vocitatam) delatus, legati ædes ingreſſus, de Decemvirum eum decreto monet. Is in ſupremi concilii poteſtate futurum, ejuſque mandatis obtemperaturum reſpondet: ut inſumptæ in frumentis coemendis pecuniæ rationem ab ſe Patres repoſcerent, acciri Venetias arbitratus. Legato cuſtodia ſepto, extemplo ad Viſirum Bernardus proficiſcitur, literas fiduciarias Senatus exhibet, ſeque Byzantium miſſum, ut graviſſimas ob cauſas Lippomanum in poteſtate habere niteretur, ſignificat. Baſſa, ad quem de iis, quæ acta fuerant, rumor pervenerat, initio haud parum perturbatur; cum poſtea, quæ Decemviros ad id decretum impulerant, Reipublicæque in amicitia cum Amurathe ſervandà conſtantiam cognoviſſet, acquievit. Re confecta, iter mari habiturus Lippomanus, navigium conſcendit. Intrepido vultu, hilari facie, infractum animum toto fere itinere Lippomanus præſetulit: donec Jaderam delatus, a magiſtratu (nunquam ab ejus latere miniſtris diſcedentibus) exceptus, veriores ſui itineris cauſas agnovit. Inde mœſtitia corripi, labare animo, oris aſpectu immutato, cogitabundus ſubſiſtere, ac neſcio quid inſuetum meditari. At cum primo, eminus licet, urbem, in qua ortus atque altus erat, inſpexiſſet, ſummo mane veſte petita, tenuiſſimoque lineo tegmini, quo amictus erat, ſuperinducta, in triremis, qua vehebatur latus incumbens, miniſtrorum nemine advertente, veſte ipſa abjecta, magno ſe impetu in mare projecit, vel natandi agilitate, excurrente triremi, incolumem evadere, vel judicio atque infamiæ morte ipſa eximere ſe poſſe ratus. Eo inopinato caſu ſtupore defixis omnibus, atque

Hieronymus Lippomanus mari Venetias miſſus.

Hieronymus Lippomanus in mare ſe dejiciens, obiit.

iis

iis præſertim, quibus ejus cura concredita fuerat, complures ad eum capiendum in mare præcipites ruunt, ſemivivumque ad litus protrahunt; qui ſupremo momento, exili aliquo pietatis in Deum argumento edito, paulo poſt exceſſit. Is Hieronymi Lippomani vitæ exitus fuit, in quo criminum atrocitas anteactæ vitæ laudem, omniumque miſerationem extinxit. 1591

Verum neque fame, quæ in Italia deſævierat, neque belli turcici ſuſpicione Principum animi a rebus Gallicis abduci potuerant. Hiſpani, ſibi cuncta a nuper electo Pontifice polliciti, nullum officii genus prætermiſerant, quo fœderis ſe protectorem, Navarræique hoſtem palam profiteretur. Itaque tertio ab inauguratione die, quatuor e Purpuratis Galliæ rebus conſultandis præfecit, Ioannem Antonium Facchinettum, Scipionem Lancillottum, Julium Antonium Sanctorium, Henricum Cajetanum, qui nuper ex Gallica legatione redierat. In ſingulos menſes Pariſienſibus ad Lutetiam tuendam quindecim aureorum millia præbere; Marſilium Landrianum cum literis ad Eccleſiaſticos, regiæque ſtirpis Principes, nobiles, civitates, ſupremaque concilia, in Galliam mittere ſtatuit; ut ad Regem catholicum eligendum convenirent, hortari, ſuadere. Verum neque eo ſatis Hiſpanis fiebat: exiguam pecuniæ ſummam eſſe; non ita leniter agendum flagitare; urgere, ut regiæ agnationis Principes Galliæ regno excludantur. Poſtulatis Purpurati omnes Philippo addicti aperte favere; Pontificiſque animus, parum magnis tractandis rebus aſſuetus, parvo momento huc atque illuc impellebatur; omninoque ex aliorum conſiliis, qui ſæpius ſibi quam aliis conſulunt, pendere cogebatur. Itaque decem peditum, duo equitum millia in Galliam mittere; Crucis vexillo erecto, cunctos Principes in Navarræum concitare; auctorem ſe ac ducem expeditionis nuncupare decrevit. Hæc in ſpeciem ingentia erant; verum multis adeo implicita atque obvoluta difficultatibus, ut ægre maturari ac perfici poſſent. Igitur denuo rem animo agitare cœpit; nova adhibita conſultatione expendere, Joannis Franciſci Mauroceni, Cardinalis, Gallicarum rerum ſcientiſſimi, mentem exquirere; priorique ſententia immutata, tum graviſſimis impenſis deterritus, tum juſto pontificiæ auctoritatis, ni obtemperaretur, deprimendæ, ac exulceratis Principum

Cardinales conſultationi de Gallicis rebus a Pontifice præpoſiti.

Marſilius Landrianus in Galliam a Pontifice mittitur.

Gregorius Pontifex ſubſidia fœderatis decernit.

& no-

1591 *Hercules Sfondratus pontif. copiarum imperator.*

& nobilitatis animis, ne atrocioribus flammis Gallia involveretur, metu ad priora conſilia revolutus, Landrianum Internuncium cum literis, ſex millia Helvetiorum, mille equites mittere ſtatuit. Landrianoque digreſſo, Porto a Maynii ſecretis, & Carolo Lotharingiæ Cardinali Romam ſupervenientibus, acriuſque urgentibus, tandem Herculem Sfondratum, nepotem, quem antea Suburbii gubernatorem, cuſtodiæque præfectum creaverat, eccleſiaſtici exercitus in Gallia imperatorem nuncupavit.

Hæc in Italia gerebantur, cum Lutetiam denuo Rex circumſedit; Laodigherius, fœderatis e Delphinatu expulſis, Gratianopoli potitur; in Neuſtria Mompenſerius Juliobonam occupat; Turenæ Vicecomes in Germania equites ſub Chriſtophori Hanaltini Principis imperio conſcribit. Diverſa ex parte Umalius eques fruſtra Sandionyſium adortus repellitur. Rex oppidanorum periculum facturus, improviſo Lutetiam aggreditur; magno ad divi Honorati portam populi concurſu nihil actum. Hiſpani inde opportunitatem nacti, cohortes ſuæ gentis, ac Neapolitanorum aliquot in Lutetia ac Meldis imponunt; Parmenſem brevi ad urbem liberandam de integro in Galliam venturum vulgant; propinqua Italiæ ſubſidia exaggerant. Sub id tempus Philippus, claſſe in Britanniam Armoricam miſſa, Balvetum portum munitiſſimum, ac ſitu inter Belgium ac Hiſpaniam ad oceani claſſes excipiendas bellumque adminiſtrandum opportunum, capit. Jura in ea provincia Iſabellæ primogenitæ, ex Eliſabetha Henrici tertii ſorore ſuſceptæ, ad quam ab Anna ea hereditas pervenerat, evulgat. Lanojus in ea provincia adverſus Hiſpanos a Rege deſtinatur; ipſe obſeſſum duobus menſibus Carnutum deditione recipit. Eam jacturam Maynius, Caſtroreali civitate per inſidias una cum arce capta ac direpta, compenſat; atque ad ſolicitanda Philippi ſubſidia in Hiſpaniam mittit.

Hiſpani Blavetum in Britãnia Armorica capiunt.

Landrianus Pontificis literas in Galliam ad eccleſiaſticos & proceres defert.

Landrianus interea in Galliam pervenit; Placentiæ Cardinali legato Lutetiæ ſe adjunxit; binas a Pontifice literas detulit, alteras, quibus eccleſiaſticos monet, ut ab Henrico Borbonio, quondam (ut ajebat) Navarræ Rege, ab ejuſque ſectatoribus, Principibus, proceribus, aliiſque cujuſcumque tandem ordinis ii ſint, abſtineant; propoſita, ni quindecim dierum ſpatio obtemperaverint, anathematis pœna: alteras, quibus Principes,

du-

duces, alioſque proceres, qui Henrici partes ſequebantur, nec non civitates, collegia, populos hortatur, a Navarræo recedant, alium in Gallia Regem, quam catholicum nolint; leniter cum iis agere voluiſſe, magna ſpe adductum, ejus expectationi ac deſiderio cumulate reſponſuros; ſi ſecus faciant, invitum huic morbo acriora remedia adhibiturum; pro paterna benignitate judicis ſeveritatem ſumpturum; demum Helvetiorum auxilia, una cum equitum haud parva manu, miſſurum ſpondet. Ex iis literis mirum in modum Rex ac Principes irati fremere; notam, quam ſibi inuri cernebant, pati nolle. Menſis iulii initio duo edicta in Mantala civitate promulgantur: altero Henrici tertii pacis decretum ad regni diſſidia componenda, turbaſque ſedandas (iis abolitis, quæ annis M. D. LXXXV. & M. D. LXXXVIII. pro fœderatis ſancita fuerant) confirmatur: altero Henrici conſtans animus, veteris religionis in Galliæ conſervandæ jura libertatemque Gallicanæ eccleſiæ propugnandæ ſignificatur. Ea edicta Cabillonum ad Pariſienſem Senatum, quem Rex eo traduxerat, tranſmiſſa ſunt. Ab eo regii procuratoris ab aſſerto (ut ajebant) Pontificis Internuntio, promulgatis diplomatibus, provocatio admiſſa; ſtatuta, qua jure factum tueretur, die. Internuntio in jus vocato, atque abſente, Henrici Cajetani legati diplomata, Landriani literæ, uti Gallicanæ eccleſiæ libertati adverſæ, nullius roboris aut momenti eſſe pronuntiantur, flammiſque tradi in foro jubentur. Landrianum, qui ſe Pontificis Internuntium jactaret, clam in Galliam abſque permiſſu Regis ingreſſum, comprehenſum Cabillonum in regios carceres trudi, atque extra ordinem in eum, tridui conſtituto ſpatio, animadverti decretum: qui magiſtratui traderet, decem librarum millia propoſitum præmium; qui hoſpitio excepiſſent, vel faviſſent, pœna capitis indicta: Archiepiſcopis, Epiſcopis, atque aliis eccleſiaſticis viris, ejuſdem literas accipere, promulgare, pœna perduellionis vetitum: qui Galli Romæ conſilium dediſſent, diplomati ſubſcripſiſſent, in Henricum tertium, Chriſtianiſſimum & catholicum Regem, perpetratum parricidium comprobaſſent, ſacras dignitates adimi: neu quis Romam, ob ſacerdotiorum diplomata impetranda, argentum aurumve, donec Rex ſecus juſſiſſet, ferret mitteretve, ſanci-

1591

Henrici decreta & eorum promulgatio.

Gallorum a pontificiis diplomatibus provocatio.

Gallorum edictum contra Landrianum Pontif. internuntium.

ci-

1591 citum. Eodem edicto a Turonenſi Senatu promulgato; Gregorius XIIII. pacis & religionis Catholicæ, Apoſtolicæ, ac Romanæ jungendæ, Regis regnique hoſtis, Hiſpanicæ ſocietati adhærens, perduelliumque fautor, Henrici necis noxius declaratur.

Herculi Sfondrato, Montis Marciani Duci, vexillum imperatorium tribuitur.

At Pontifex Herculi Sfondrato, nepoti, Montis Martiani, parvi in Piceno oppidi, quod Alphonſo Piccolomineo extorri ademptum, fiſco adjudicatum fuerat, Duci creato, quarto idus maji imperatorium vexillum attribuit. Hieronymo Matthæucio, exercitus quæſtori, ducenta aureorum millia numeravit. Sfondratus Mediolanum, quo copiæ cogendæ erant, contendit; tempuſque tum ipſius valetudine, tum variis impedimentis, militum interim avaritia ac libidine in populos ſæviente, extrahebatur: cum tandem julii initio, ad Laudem Pompejam luſtrato equitatu, mille levioris armaturæ Petro Cajetano, præfecto; cataphractorum cohors, Sfondrato ipſo duce; viginti ſcloppettarii cuſtodes corporis adnumerati ſunt; peditatus novem agminibus diſtinctus ad Caſtellacium in Subalpinorum finibus; Helvetii ad Novaram ac Treccum recenſiti; bina Hiſpanorum peditum millia e Sicilia Genuam triremibus delata, inde in Inſubres ſupervenere: iis aliquot Italæ cohortes intermixtæ.

Mediolanenſium & Bergomatum de finibus controverſia.

His copiis in Reipublicæ finibus coactis, licet, quo dirigerentur, exploratum foret, attamen in urbibus atque oppidis limitaneis tuendis, ob exortas inter Mediolanenſes ac Bergomates finium controverſias, magiſtratuum cura intentior fuit. Nam cum a Mediolanenſi ſenatu in Abduæ amnis, quo Inſubres a Bergomatibus ſejunguntur, læva Venetæ ditionis ripa homines ad lapides excindendos miſſi fuiſſent, Aloyſius Priolus, Bergomi prætor, eos, uti publici juris violatores, gravi exilio mulctaverat. Regii Trecci oppidi circumjectæque regionis milites in promptu eſſe cum armis juſſerant, ut inde ex parvis initiis haud parvum incendium excitari poſſe videretur. Verum, re communi conſenſu agitata, Reipublicæ inſpectis juribus, Mediolanenſis ſenatus acquievit. Iis compoſitis, alia quoque in eadem regione ob terminos octennio ante ab Octaviano Valerio, Brixiæ prætore, atque a Pontonio Mediolanenſi ſenatore in Taigeti valle poſitos, a fini-

Mediolanenſium & Bergomatū controverſiarum compoſitio.

Brixia arx a Venetis munitur.

finitimiſque ſublatos, exorta definita ſunt. Ceterum temporum conditione excitati Patres, ad Brixiæ arcem validius communiendam animum appulere; eamque novis munitionibus ac propugnaculis auctam, foſſis immenſo opere atque ſumptu in ſaxeo colle excavatis, inſignem reddidere: quæ cum undique in civitatem atque agros deſpectum habeat, hoſtilique verberationi minime pateat, inexpugnabilis habetur: ea omnia Julii Saorniani, muniendarum urbium peritiſſimi, conſilio confecta. 1591

At, pontificiis copiis per Allobroges in Galliam contendentibus, in planitie prope Montis molini pontem, a Laodigherii ac Valettæ ſcloppettariorum equitum manu, tumultuarie abſque ſignis, prima impetita acie, leviori certamine pauliſper, parvo utrimque damno dimicatum: atroci mox tempeſtate, vehementi fragore ac vento concitato, in amne Hiſara, qui Delphinatum a Sabaudia diſterminat, ponte trajiciendo, complures pontificii milites demerſi. Inde Chamberio per Seguſios in Lotharingiam delati, Veroduni obvios Lotharingum atque Maynium habuere; a Rege tunc cum exercitu in Mediomatricibus Germanorum adventum præſtolante, ſubſiſtere coacti. Ibi autumni gravitate, inordinata militum victus ratione, brevi lethalibus in exercitu coortis morbis, pecuniæ multarumque rerum inopia afflicti, imminuto haud parum numero, in Galliam intimam pervenere. Sabaudus autem, cum Gratianopolis in Delphinatum Regi acceſſiſſet, atque haud parum a Laodigherii & Valettæ copiis fatigaretur; nihilo minus armis, quam ſtudio atque aſtu proferre ditionis ſuæ terminos adnixus, nobilis feminæ, quæ Lauti Comes erat, favore a Maſſilienſibus exceptus fuerat; qui ei, uti Provinciæ rectori atque imperatori ſacramentum dixere; ſtatimque binis Maſſiliæ conſulibus, binis ex Aquis Sextiis, totidem a Provincia electis deductus, qui libertatem, quouſque novus in Gallia Rex eligeretur, tueri ſe velle profitebantur, in Hiſpaniam a Philippo auxilia poſtulatum contendit. Verum ſoceri humanitatem experto, ſpei ac votis reliqua minime reſpondere. Ac ſane quamvis in ſingulis fere Galliæ provinciis arma ferverent; attamen rerum ſumma in Regis animi vigore ac virtute ſita erat; qui nullis feſſus laboribus, nullis territus pe-

Pontificis copiæ in Galliam perveniunt

Lotharingus & Maynius Duces pontificiis ſe adjungunt.

Carolus Sabaudiæ Dux Maſſiliæ & Aquis Sextiis receptus. Tum in Hiſpaniam contendit.

1591 periculis, aſſuetum tractandis armis corpus, graviſſimiſque curis animum aſſidua agitatione, modo oppugnationibus, modo obſidionibus, modo variis certaminum generibus exercebat. Noviodunum obſeſſum deditione receperat; mox, copiarum parte in Neuſtriam miſſa, Rothomagum aggreſſus, ni ab Hiſpanis ſuccurreretur, eo potiri ſe poſſe; ſi ſubvenirent, prælio decernere ſperabat. Eodem quoque tempore Luteriam arctiori premi obſidione jubet, emunctaque e permiſſa commeatuum invectione ab oppidanis pecunia, militibus ſtipendia præbuit; dum Parmenſis, Manſfeltio in Belgio relicto, cum quatuor peditum, trium equitum millibus, Italicarum cohortium ac Helvetiorum pontificiis ſubſidiis auctis, paucis itineribus anni exitu in Galliam iter haberet.

Parmenſis Princeps denuo in Galliam ingreditur.

Alphonſus Ferrariæ Dux ducatus trāſmittendi facultatem a Pontif. habere nititur.

In Italia vero omnium Principum oculi in Alphonſum Ferrariæ Ducem conjiciebantur; qui ditiones abſque liberis, eo defuncto, in Eccleſiam conceſſuras ad ſuæ gentis poſteros tranſmittendi ſpe ductus, Romam profectus fuerat; ampliſque conditionibus propoſitis, voti compotem ſe fieri poſſe arbitrabatur. Nam Pii ac Xyſti V. diplomata obſtabant, quibus feuda, extinctis legitimis heredibus, nemini tribui, ſed in pontificias ditiones referri cavebatur; ad eaque ſervanda Purpurati ſe jurejurando obſtrinxerant. Verumtamen Gregorii Summi Pontificis neceſſitudine atque amicitia, multorum Cardinalium gratia, Principumque ſtudiis nitebatur; Senatuſque, enixe Ferrarienſi flagitante, Joanni Mauro, Baduario oratori ſuffecto, ut omni officiorum genere ei faveret, eaque in re cunctos ingenii nervos intenderet, mandaverat. Alphonſum maxima pompa urbem ingreſſum Pontifex propriis ædibus, una cum comitatu exceptum, Helvetiorum cuſtodia attributa, liberaliter habuit. Negotium ſeptemdecim Cardinalibus examinandum dedit; quibus præceptum, expenderent, an Pii V. Pontificis Maximi diploma impedimento eſſet, quo minus Pontifex nondum ad Eccleſiam devolutum feudum, utilitatis ac neceſſitatis ratione, in alios tranſmittere valeret. Plerique Purpuratorum atque *Rotæ* (ut ajunt) *Auditorum*, id minime ordinario jure, ſed tantum ex pleniſſima ac ſuprema facultate fieri poſſe affirmarunt. Quapropter ab aliqua ineunda ratione, qua ſatisfieri Duci poſſet, Gregorius non abhorrebat; multique ex Cardinalium col-

Senatus mandata ad Joann Maurum apud Pontif. oratorem.

collegio, quorum ſibi animos Alphonſus conciliaverat, accedebant. Sed cum tot ſuffragia, quot ad rem conficiendam neceſſaria erant, obtinere non poſſet, re infecta, Ferrariam rediit. Pontifex vero curarum mole depreſſus, febre calculoque correptus, cum decem menſes totidemque dies Eccleſiæ præfuiſſet, idibus octobris cum pontificatu vitam reliquit: ſanctitate privataque virtute inter optimos Pontifices adnumerandus; at neque uſu neque conſtantia tot graviſſimis rebus, difficillimis temporibus par; ex quo multa ejus voluntati adverſa, dum ex alienis conſiliis pendere cogitur, accidere; parvoque menſium ſpatio, ex quinquagies centenis aureorum millibus, quæ in ærario Xyſtus congeſſerat, tricies abſumpta ſunt. 1591

Gregorii XIV. Pontif. obitus.

Gregorio juſtis perſolutis, cum ſex ac quinquaginta Cardinales, ſtudiis quamvis factionibuſque diverſi, ad Pontificem creandum conveniſſent, unanimi conſenſu, quarto kal. novembris Joannem Antonium Facchinettum, Bononienſem, ſanctæ Mariæ in monte titulo Cardinalem, Pontificem dixere; Innocentiique noni nomen ſuſcepit; religione, integritate, uſuque rerum præſtans; qui ſuperiori bello turcico Venetam legationem magna virtute ac prudentia obierat. Ea ſane, exacta ejus ætate, male affecta valetudine, parum firma cenſebantur. Quatuor de more ad eum oratores deſignati, Jacobus Fuſcarenus, Marinus Grimanus, Leonardus Donatus, Marcii Procuratores, Albertus Baduarius, omnes equeſtris ordinis. Initio a ſe ipſo, non ab aliis pendere profeſſus, Galliæ fœderatorum patrocinium magna Hiſpanorum approbatione ſuſcepit; illumque in Philippi voluntate omnino rebantur futurum, tum quod in ea obtinenda dignitate regium favorem expertus fuerat, tum quod Navarræ Regi valde infenſus, ob religionem, eſſet. Cumque Parmenſi quinquaginta aureorum millia ſingulis perſolvenda menſibus ſtatim pollicitus fuiſſet, ut pontificias copias, quæ tunc in Gallia erant, dèſereret, minime conſentaneum arbitrabatur. At contra, qui affectibus non agebantur, Galli quin etiam catholicæ religionis, qui a Rege ſtabant, non deſperabant, fore ut vir tractandis magnis negotiis aſſuetus, doctrina atque vitæ integritate inſignis, geſta Gregorii expendens, diu iis conſiliis non inſiſteret, quæ immenſa tantum ſpe, infirmis vero initiis niterentur. Jam enim eccleſiaſticarum copiarum periculum fa-

Innocentii VIIII. Pontif. electio.

Veneti oratores ad Innocentium Pontificem.

Innocentii de rebus Gallicis conſilia.

1591 factum fuerat; quæ ſi ſæpius domi neque alios vincere, neque Pontifices ipſos tutari potuerant, quid modo in externa regione adverſus bellicoſiſſimam gentem, armis innutritam, per tot annos bellico labore ac ſudore perfuſam, ſperandum foret? His omnis generis annonæ penuria tum Romæ tum in eccleſiaſticis ditionibus addebatur, quæ Pontificem ad proprias res curandas ſolicitarent. Etſi enim quinquaginta aureorum millia in ſingulos menſes pollicitus fuiſſet, ejuſmodi tamen conditiones adjecerat, ut id ad Hiſpanos potius remorandos, quam ex animo ita ſtatuiſſe videretur; cum aperte diceret, niſi prius Parmenſi cum exercitu in Galliam ingreſſo, quod & ratione anni, & Belgi ſucceſſibus difficile cenſebatur, ex arce argenti nihil amoturum. A Gregorio inſuper, qui Borbonios omnes a regno excludebat, diverſus, palam profitebatur, ad Regem ex Borbonia ſtirpe creandum, modo veteri religioni addictus eſſet, Gallos excitare velle. Ex his fiebat, ut hinc Hiſpani ingentia ſibi pollicerentur; Galli autem prorſus non diffiderent; neutris addicti magna ſpe ducerentur, Innocentium, annis grandævum, in humanis verſatum rebus, aliquam afflictæ ac divulſæ criſtianæ reipublicæ conjungendæ rationem initurum; ut arma Chriſtianorum cruore infecta, in communem hoſtem converterentur; cuius rei, dum Cardinalis eſſet, deſiderio flagrare haud dubiis argumentis ſignificaverat. Hæc initia novi pontificatus, hæ ſpes erant; cum Innocentius, ad Divinam afflictæ chriſtianæ reipublicæ, ac præſertim Galliæ, opem implorandam, jubilæo indicto, ſeptem Romæ baſilicas pedes inviſere voluit; itineriſque fagitatione, febris violentia octo dierum ſpatio victus, quarto kal. januarii occubuit, pontificatu per duos menſes geſto.

Innocentius Pontifex obit.

Eo anno Rivoalti pontis ſubſtructio ad exitum eſt perducta, quem, cum antea ligneus eſſet, Senatus ex lapide anno M. D. LXXXVII. conficiendum ſtatuit. Eo civitas magno canali in duas diducta partes connectitur. Monumentis publicis proditum eſt, Raynerio Zeno Principe, anno quinquageſimo ſecundo ſupra milleſimum ducenteſimum, cymbarum trajectu commeari incolas ſolitos; mox ligneum exædificatum, monetæ nomen ſortitum; poſtea Rivoalti vocatum. Curatores dati Marcus Antonius Barbarus, Iacobus Fuſcarenus, Equi-

Rivoalti Venetiarum pons lapide extructus:

Equites ac Procuratores, Aloyſius Georgius, qui hoc anno 1591
eamdem dignitatem eſt adeptus, Antonio a Ponte architecto opus confectum: ſexdecim pedes a ſoli ſuperficie depreſſa fundamenta; in iis utrimque tigna decem pedum longitudine ad ſex millia humo infixa; ingentia tabulata palmi craſſitudine ſuperpoſita; quæ, lapidibus in Iſtriæ montibus exciſis eo numero, qui credi vix poſſit, ſuperinjectis, ad eam molem ſuſtinendam inconcuſſa atque immota prorſus extitere. Una tantum fornix inducta, tribus viis biniſque tabernarum ordinibus diſtincta, quarum amplior medium, anguſtiores aliæ latera obtinuere.

M. D. LXXXXII.

ROmæ ſummo ſtudio de ſacro principatu inter Purpuratos 1592
concertabatur; atque eo acriori nixu, quod nemo inter competitores extaret, qui vel ætate, vel prudentia, vel uſu rerum, vel Principum ſuffragatione reliquis anteiret. Verum in quem potiſſimum Philippus inclinaret, cuncti ſedulo ſpectabant, quod ejus in Pontifice cooptando auctoritati Galliæ diſſenſionibus haud parum pondus acceſſiſſet, Cardinalium præſertim trepidis atque ambiguis animis, ne, ſi fœderatis adverſarentur, in religionis deſpectæ notam incurrerent. Quapropter quinis ex ſeptem, quorum jam duo, exiguo temporis ſpatio pontificatu geſto, exceſſerant, nuncupatis, Paleotto, Novocomenſi, Severinate, Columna, Madrucio, reliquos Hiſpani excludebant; utque compotes voti fierent, qua prece, qua pollicitis, minis aliquando intermixtis, utebantur. Ad abſentium quoque gratiam ſibi conciliandam, Sueſſanus Regis legatus per literas Franciſcum Jojeuſam, Gallum Cardinalem, qui, turbata Gallia, Savonam in Liguribus ſe receperat, Romam evocavit.

Severinatem initio evehere adnituntur, vel quod magno animi ardore Gallicum negotium amplexurus videretur; vel quod vivido animi impetu, egregiaque virtutis opinione ceteris ad ampliſſimam dignitatem conſequendam idoneum magis arbitrarentur; vel demum quod, Ferdinando Magno Hetruriæ Duce, ac Montalto Cardinali in eum conſentientibus, facile id ſe

1592 aſſecuturos crederent. Verum ſecundæ huic auræ Marcus Siticus, Altempſius, Sfondratus, Facchinettus, atque alii, Franciſco Sfortia duce, reluctabantur; Regiſque legato efflagitanti atque adnitenti nulla ratione ſuffragari Severinati ſe poſſe ajebant: ſuam dignitatem ac vitam agi, minime optandum ſublimi illi ſolio impoſitum cernere, qui ſanguine ac cæde pontificatum funeſtum redderet: ſi in Hiſpaniam literas miſiſſet, in quemvis alium potius Regem conſenſurum. At ingenti adeo conatu ac rabie verius pro Severinate contendebant, ut, pleriſque ſumma admiratione ac dolore tactis, boni omnes dicerent, ſi is, quem ſe haberi vellet, revera eſſet, imminentia pericula proſpicientem, omne prorſus pontificatus adipiſcendi ſtudium Severinatem abjicere debuiſſe. Sed in ſumma omnium expectatione tanto in eum favore comitia inchoata ſunt, ut palmam ſtatim laturum plerique opinarentur; conſtanſque in Cardinalium collegio opinio eſſet, cum primum in ſuffragia ituin foret, extemplo renuntiatum iri. Hinc fiebat, ut, quo proprius adverſarii periculum cernerent, eo majori vi afflantem ei fortunam intercipere conarentur. Nunquam illi ſuffragaturos palam affirmare: prædurum atque implacabile ingenium, præceps conſilium, immotas ſententias, obſtinatas contentiones, quibus eo tempore Dei Eccleſiam adminiſtrare opportunum non eſſet, nullis ambitionem comprehenſam terminis: ea dignitate impetrata, reliquos depreſſurum. Demum eo uſque provehebantur, ut, ſi quis ad eum, de more, adorandum ſe contuliſſet, pectori manum admoturos, foreſque ipſas inſeſſuros dicerent. Precibus quidem obnuntiationibus que diu egerant. Haud parum tamen veriti, ne poſtridie ejus diei, quo Patres convenire ſolent, dum ex veteri inſtituto ſacra fiunt, Divini Spiritus aura imploratur, cæleſtique pane Cardinales reficiuntur, repentina quadam ad genua provolutione Pontifex eligeretur; ſe a reliquis ſejungunt, atque in Paulino ſacello (decem ac ſeptem numero erant, quorum dux Cardinalis Sfortia) rem Divinam faciunt. Inſueto atque inaudito exemplo commoti omnium animi, eorumque præcipue, qui penitius inſpicientes diſſidiorum ac ſchiſmatum ſemina ali animadverterent. At quoniam quinque ac triginta in majori cœtu convenerant, qui duarum

De eligendo Pontifice diſceptationes.

ex

ex tribus Collegii partium ſummam conficiebant, ambigendi locus non relinquebatur, quin, ſi ad adorationem ventum eſſet, Severinas Pontifex crearetur. Verum dum, ſacris peractis, a ſenioribus initium fit, Aſcanius Columna, Severinatis hoſtis, qui, ne patruo pontificatum petenti officeret, palam ſe ab aliis ſejungere noluerat, fore ut aliquis prior referret pedem arbitratus, cum eo jam res redigeretur, ut haud dubie Severinas Pontifex fieret, repente altiori voce enuntians, Divino ſe impulſum Spiritu ei ſuffragari non poſſe; momento, reliquis contra nitentibus, ſacello egreſſus, ſeptemdecim ſe adjungit. Cunctorum ob id perturbatis animis, comitia tamen minime intermittuntur: ex quatuor ac triginta, viginti octo ſuffragia Severinas tulit; quibus cum duo acceſſiſſent, ſtatim creatum eſſe Pontificem pronuntiant. Nec deerant, qui illico ſterni fores, atque in divi Petri baſilica de more ſiſtendum atque adorandum cenſerent; ac, ni pauci, quibus commune bonum cordi erat, obſtitiſſent, moderatiſque conſiliis fervidos animi impetus comprimere ac ſedare adnixi fuiſſent, vehemens, neque facile extinguendum incendium exortum foret. Verum licet a promulgando Severinate abſtinuiſſent, legitime tamen creatum ajebant. Idem ipſe confirmabat: obteſtabatur; decem atque octo, qui in ſuffragia non iverant, reliquos impedire nequiviſſe, quin æris campani pulſu de more ad comitia accederent; unicuique liberum atque integrum eſſe, ut electioni interſit; ſi qui privato affectu adeſſe nolint, dum ſacroſanctæ leges ſerventur, aliorum auctoritatem infringere, aut labefactare non poſſe. Hæc palam a Severinate ejuſque ſectatoribus dicebantur; qui juriſconſultorum, rituum, cæremoniarumque Pontificum libros depoſcunt, ut, quid jure decernatur, inſpiciant. Contra alii, non privata ratione ſeceſſiſſe ajebant, ſed quod (integra religione) ſtudia, ambitum, artes adhibitas ferre non poſſent; ſuffragia minime libera; cuncta pollicitis miniſque referta; in Severinatem binas collegii partes non conſenſiſſe; qui minori ſuffragiorum numero ſe Pontificem appellet, ejuſdem fautores, ſectatoreſque ſacris Conciliis, Summorum Pontificum decretis fidelium communione amoveri. Severinas vero poſthac, abſque jurium ſuorum detrimento, comitia habenda dicere. 1592

1592 In ea animorum perturbatione rei exitum dignoſcere haud facile erat; plerique præciſas Severinatis ſpes, licet adhuc alios ſuffragiis vinceret, arbitrabantur. Paleottus, dignitati par, acerrimum hoſtem Montaltum Cardinalem habebat; Marco Antonio Columnæ ſi ex animo Hiſpani faviſſent, Montalti neceſſitudine ad id faſtigium ampliſſimus aditus patuiſſet. At præteritis comitiis in ſpeciem tantum Hiſpani faverant; Aſcaniique nepotis factum multorum ab eo animos abalienaverat. Novocomenſis ac Madrucius ſupererant; quorum ille difficili atque ſevero ingenio, parum collegio gratus, a Ferdinando Magno Hetruriæ Duce excludebatur; hic Hiſpanorum induſtria propriaque virtute quamvis propior haberetur, neque difficile foret, Montaltum Paleotti timore haud refragaturum, id tamen obſtabat, quod a pleriſque inter Germanos cenſeretur, chiragraque vexaretur, quæ manuum illi uſum ademerat. Ex varia adeo, perplexaque comitiorum agitatione, aliquem præter eos, quos Hiſpani nuncupaverant, conſequi pontificatum poſſe videbatur. Ac Montaltus quempiam ex iis, quos Xyſtus in Cardinalium numerum retulerat, evehi maxime optabat; Hieronymoque Cardinali Ruvereo atque Hippolyto Aldobrandino ſuffragaturus. Ille parum Hiſpano amicus callide ambarum partium gratiam collegerat; hic a Montalto expetitus, Ferdinando gratus. Erant quoque, qui a feſſis tædioque affectis Purpuratis religioſæ familiæ aliquem provectum iri opinarentur. Qui vero inter reliquos præſtare videbantur, Auguſtinus Valerius, Veronæ Cardinalis; Antonius Maria Salviatus, ac Mondovinus. Ii a meta longius aberant: Valerio, quod patricia Venetorum nobilitate ortus; Salviato ac Mondovino, quod Gallis faverent, oberat.

In hoc animorum æſtu dum quiſque propriis rationibus & commodis inhiat, Senatus communi tantum totius reipublicæ chriſtianæ utilitati conſulendum exiſtimans, Joanni Mauro legato præceperat, ut Reipublicæ amicos Purpuratos, atque adeo ſacrum univerſum collegium rogaret, hortaretur, ut difficillimis temporibus in Pontifice deligendo nihil ſibi aliud, quam reipublicæ chriſtianæ, Italiæque incolumitatem ac decus proponerent. Tandem Hiſpanis qui ſtudebant, Severinate prætermiſſo, pro Madrucio enituntur; Montalto

ſua-

Digitized by Google

ſuadent, ut ſuos illi fautores conciliet; quos adeo ab ea re alienos offendit, ut, eo in ſententia perſiſtente, in alia omnia ituros minarentur. Madrucii caſu Ruverii ſpes augebatur, ni tertiana ſenſim exitialis effecta pontificatum ei una cum vita ademiſſet. Inde Montalti factio tepeſcere; Purpurati, quod Madrucio faviſſet, ab eo palam alienari; Hiſpani quod ex animo ſuffragatus ei non fuiſſet, ſejungi: iis ſuſpicionibus, atque invidiæ ſtimulis Palæottus aſſurgere; in eum plerique, qui Montalto adhærebant, ut ex quinque, quos Hiſpani nuncupaverant, Pontifex fieret, conſentire; cunctaque agitante fortuna, proſtratæ Sanctæ Severinæ Cardinalis ſpes denuo erigi, cum brevi Franciſcum Jojeuſam, atque Andream Auſtrium Romam venturos ferretur; qui ſi ei acceſſiſſent, eodemmet ſibi ſuffragante, pontificatu potiturum haud ambiguum erat; ſin vero ad adorationem deſcenderetur, an idemmet numerum explere poſſet, haud ſatis conſtabat: fautores affirmabant, plerique inficias ibant: quæſiti libri, qui hac de re diſſererent, ut, quid lege ſtatueretur, pateſceret; neque interea Severinas a priori, quam tuebatur, electione diſcedebat. Ex tot diſſenſionibus ſuſpiciones, ex ſuſpicionibus ſimultates obortæ, ut rumor eſſet, octodecim Purpuratorum juſſu, ſecreto armatos in urbem induci. Ejus rei Virginius Urſinus monitus, ne Montalto ſororio, atque iis, qui Severinati adhærebant, deeſſet, milites & ipſe cogit. 1592

In hoc humanarum paſſionum turbine præpotens Divina lux affulſit, quam ſummorum Pontificum electioni haud dubie adſiſtere credi par eſt; momento eorum diſſipatis conſiliis, qui pernicioſo ambitu ad eam dignitatem adipiſcendam anhelabant. Nam, Ruvereo defuncto; Severinate, ac aliis quatuor fruſtra nitentibus; cuncti in Salviatum & Aldobrandinum Hetruſcos convertebantur. Illum vero, uti Gallicæ factionis, cum Hiſpani palam averſarentur, ferunt, a Sueſſano per literas Madrucium petiiſſe, an, Aldobrandino ad pontificatum evecto, id Philippus æquo animo eſſet laturus: eo annuente, nondum ſupremæ potiundæ dignitatis ſiti extincta, nemini conſilium detexiſſe; at repente febri correptum, ſpe abjecta, lethi timore, ne, morbo ingraveſcente, in Salviatum Purpurati inclinarent, Montaltum conveniſſe. *Nolle ſe*, inquit, *Divino afflatui obſiſtere, ſed, ei ſi ita videatur, Aldobrandini*

1592 *ſuffragaturum*. Itaque tandem, cunctis conſentientibus, tertio kal. februarii, primo apertis ſuffragiis, deinde adoratione Hippolytum Aldobrandinum Pontificem creavere, Hetruſcum genere, Romæ ortum, tertium ac quinquageſimum annum agentem, qui inſueta felicitate ſex annorum ſpatio e Rotæ Auditore Summus Pontifex eſt electus; a Xyſto V. in Purpuratorum numerum relatus; ab eodemque, Stephano Battoreo,

Clementis VIII. Pont. electio.

Poloniæ Rege, defuncto, in Sarmatiam legatus. Clementis octavi nomine vocari voluit; quem cum Divino conſilio, non humano ambitu præter omnium ſpem ad pontificatum perductum conſtaret, ejus prudentia atque ingenii dexteritate ampliſſimi ordinis priſtinam libertatem excitatum, diſtracta chriſtianæ reipublicæ membra connexum iri, cuncti ſibi pol-

Legati Veneti ad Clementem Pontif.

licebantur. Ad eum de more a Senatu, qui gratulationis munus obirent, oratores lecti, Marinus Grimanus, Leonardus Donatus, Equites ac Marcii Procuratores, Albertus Baduarius Eques, Zacharias Contarenus. Ante diſceſſum, Baduario defuncto, Federicus Sanutus ſuffectus. Quo tempore cum Romæ Joannes Maurus, ordinarius legatus, exceſſiſſet, ſucceſſor ei

Paulus Paruta Mauro oratori defuncto ſuffectus.

Paulus Paruta, qui tunc Brixiæ præfecturam gerebat, eſt datus.

Uſcochorum rapina a Venetis repreſſa.

Turcarum de novis expeditionibus conſultationes.

Hoc anno majori conatu ad Uſcochos reprimendos Patres animum adjecerant, tum quod vel arctis ſtipendiis coacti, vel prædæ aviditate illecti, Senia egreſſi maria propinqua excurrerent; tum quod graviſſimis Turcarum querelis obviam eundum exiſtimabant, qui in Adriaticum mare penetraturos, Seniam, primaque loca adorituros minarentur; cum præſertim Byzantio afferretur, exortas in ſubſignanda pace cum Perſarum Rege controverſias compoſitas, concordiam cum Sarmatiæ Rege ſancitam. Quamobrem Amurathes, purpuratis, una cum Aſſane Cicala, claſſis præfecto, accerſitis, in ſuis hortis de nova expeditione habenda conſultaverat. Aſſanes vel Creticam vel Feſſenſem expeditionem proponebat. *Cretæ regnum immenſis Amurathis viribus impar eſſe: Venetos pacis cupidos; arces neque milite, neque commeatu munitas: pleraque addebat, quæ ab infenſo illius in Venetos animo potius profecta, quam veritati innixa, petulanti oſtentatione jactabat: centum tantummodo ac quinquaginta triremibus, oppignerato in id capite, debellaturum*. Inde ad Feſſenſem expedi-

ditionem tranſgreſſus, *centum triremibus Juliam Cæſaream petiturum pollicebatur; pulſum Mulei nepotem in regio ſolio poſiturum; in Africa Arachiam, ſummi momenti portum, occupaturum; gravia Hiſpaniæ damna illaturum, in cujus viſceribus Mauri alerentur, qui nihil aliud æque quam turcicæ claſſis conſpectum exoptarent: navigiis Gaditano freto obſeſſo, ampliſſima oceani commercia, ex quibus tot divitiæ Hiſpaniæ affluerent, perturbare atque avertere, ſimulque Angliæ Reginæ, quæ enixe claſſis egreſſum efflagitaret, Amurathem gratificari poſſe*. Hæc ab Aſſane maris præfecto adducebantur. Sinanes contra multis rationibus terreſtre potius bellum ſuadebat. *Jam quadraginta millium bellatorum, qui victores nuper e Perſide redierant, ſub Græciæ Beglerbego, quos in quamcumque partem ſibi viſum fuiſſet Amurathes impelleret, in promptu eſſe: nullum Pannonico bello vel facilitate vel utilitate anteferendum: exiguas hoſtium vires, Germaniæque diſſidiis infirmas; regiones uberrimas, prædivitibus oppidis refertas; aditum inde ad Germaniam atque Italiam aperiri; ulciſcendas ſuorum cædes & clades in iis finibus acceptas: itaque cenſere, ut, tributo accepto, quod propediem expectabatur, mox omnes curas in bellum Pannonicum conferrent, eique vel in finibus excurſiones, vel Uſcocborum damna prætexerent*. In eam ſententiam propendere Amurathes videbatur; ac jam eo anno haud dubia propinqui belli indicia in Croatiæ finibus aderant. 1592

His permotus Senatus, ſummo cum imperio legatum in Adriatico ſinu & Illyrico Hermolaum Theupolum creavit, a prima juventa rebus maritimis innutritum, acerrimum piratarum hoſtem, Uſcochiſque metuendum, quos alias ſua virtute atque armis oppreſſerat. Ei acriora mandata dantur: obſidione eos premat, perſequatur, deleat; copiarum exſcenſione facta, loca, ubi fuga ſeſe receperint, prædas importaverint, adoriatur, oppugnet, ſolo æquet. In id expeditæ triremes, copiæque tributæ. Petro Comiti Gabucio Montalbotio præfecto, ut Italos pedites mille ſub quinque præfectis conſcriberet, juſſum. Is ſtatim Anconem profectus, per amicos, ſuæque factionis homines, quos in Piceno plures habebat, cum Marco Sciarra, Luca ejus fratre, ac Baptiſtella ab Aratro agit, ut cum quingentorum circiter

Hermolaus Theupolus, legatus cum imper in Adriatico eligitur.

Marcus Sciarra & alii exterres ad Veneta ſtipendia adſcripti.

1592 peditum numero Venetis ſtipendiis accedant; gentem intrepidam, periculorum contemptricem, laboribus aſſuetam, ad Uſcochos in deviis ſaltibus, præruptis locis frangendos ac domandos valde opportunam ratus. Theupolo binæ triremes ad Sciarram militeſque excipiendos in Picenum mittuntur; quibus ad Civitatem novam appulſis, cum Brutiis, ubi tunc graſſabantur, digreſſi, eo ſe contuliſſet, ſcaphis ad triremes delati, in Illyricum trajiciunt.

Clementis Pont. ob Sciarrã a Venetis receptum indignatio.

Ea de re cum primum agitari Pontifex cognoviſſet, Tabernæ, Laudis Pompejæ Epiſcopo, apud Rempublicam legato, præceperat: Marcum Sciarram, quem nondum conductum arbitrabatur, dimitti a Senatu flagitaret; ſi ulterius negotium proveheretur, in militiamque Venetam adſcriberetur, rem integram non fore ratus. Clementis poſtulatis Senatus annuerat, literas, quibus dimitti Sciarram jubebat, ad Theupolum dederat. Verum eæ antequam perferrentur, jam milites conſcenderant, atque in Illiricum trajecerant. Eo cognito, Pontifex ira percitus, Laudenſi ſcribit, extorrum duces a Senatu ſibi tradi, in Petrum Comitem animadverti poſtulet. Cum Joanne Franciſco Marcheſino, Senatus ſcriba, qui a Joannis Mauri, legati, obitu, negotia Reipublicæ curabat, facinora conſceleratæ gentis exaggerat: exulibus claſſe Veneta exceptis, eos opprimendi ac delendi ablatam ſibi facultatem fuiſſe; grave vulnus inflictum, neglectam auctoritatem acriter conqueritur. Ea Pontificis perturbatione haud parum moleſtiæ Patribus accedebat, quod quæ acciderant, non voluntate, ſed caſu eveniſſe intelligerent; nunquam enim iis in mentem cadere potuiſſe, ut vel genus id hominum in militiam nomina daret, vel adſcripto adeo Clemens exaſperaretur, quem pontificatus initio, ne aliorum impulſu ſe a Republica alienaret, Hiſpanoque arctius adjungeret, verebantur. Verum, jam præfectis in militiam relatis, peditibus, pecunia perſoluta, neque publicæ fidei, quam ſemper inviolatam ſervaverant, deciſe, neque innoxios plectere poterant. Itaque ſummo ſtudio ſedare Clementis animum adnitebantur: *de iis, quæ evenerant, dolere; injuſſu Senatus facta teſtari: ſi quid ea in re a miniſtris erratum, aut vi actum eſſet, vindicaturos affirmare: nunquam ſibi in animum inducere potuiſſe, ut, ea peſte a ſuis ditionibus amota, adeo exardeſceret, ac non potius ſumma cum voluptate perciperet,*

Senatus Pont. animum lenire nititur.

mo-

Digitized by Google

momento abſque periculo, abſque impenſa, abſque ſanguine ea evulſa ſemina, quæ tanto temporis ſpatio ex pontificiis ditionibus evelli nequiverant: dedi duces, aut Petrum Comitem plecti abſque injuſtitiæ nota non poſſe; qua incolumi quid, ut ei Senatus gratificetur efficere poſſit, ipſe viderit; nihil ad publicum in eum obſequium teſtandum prætermiſſurum. Sed Clemens Reipublicæ rationibus non acquiſcebat, iiſdem poſtulatis inſiſtebat. Ab iis, quibus vel ſuſpecta, vel parum grata Pontificiæ Sedis cum Republica amicitia ac conjunctio erat, impulſus, Tabernam tandem legatione abſcedere jubet. Is ad Principem ac Patres adiens, Pontifici illatam jnjuriam, qua major ab hoſte inferri non poſſet, exaggerat: *priſcis inter Sedem Apoſtolicam ac Venetos legibus, ne rebelles foveantur, probiberi; ſi requiſiti fuerint, dedantur, caveri: a reliquis ſumma cum animi magnitudine egregie a Republica geſtis abhorrere, id facinoroſorum hominum genus ſanguine, cæde, rapinis imbutum, quod merito cuncti Principes odiſſent, ſuis ſtipendiis alere.* Demum, *ut Venetiis diſcedat, ſe in mandatis habere*, affirmat. Ei vero triduo adhuc in urbe commoranti Senatus conſulto reſponſum eſt: *Summa admiratione ac moleſtia, quod ita ſecum agatur, affici Senatum; parum id Reipublicæ in Apoſtolicam Sedem obſequio, parum in Clementem ipſum obſervantiæ reſpondere: quæ acciderint, inſcio ſe atque invito accidiſſe; Theupolo, ne Sciarram cum ſuis reciperet, juſſiſſe: in Illyricum trajectum, re non integra, quæ poſtulentur, fieri jure non poſse: ſi qua vero, incolumi æquitate, præſtari queant, ultro ac prompto animo facturum.*

1592

Taberna nuncius a Veneta legatione a Pont. revocatur & ejuſdem in colle io oratio.

Senatus ad Tabernam nuncium reſponſum.

Deinde extra ordinem legatum Romam mittere, qui & Reipublicæ factum tueretur, & lenire Clementis animum niteretur, latum. Leonardo Donato, qui ſæpius in Romana legatione egregiam Reipublicæ operam navaverat, munus delatum. Is Romam cum perveniſſet, perhonorifice ſupra morem exceptus, Senatus mandata exequitur; nihil, quod vel ad Reipublicæ jura ſuſtinenda vel ad mitigandum Clementis animum ſpectet, prætermittit. *Quæ in Marco Sciarra cum ſuis conducendo acciderint, inſcio Senatu, facta: tantum ob id irarum ejus animo illabi potuiſse, nunquam ſibi ſuaſiſse: ſi, datis literis, quibus miſſio jubebatur, conſcenderant, atque in Illyricum trajecerant,*

Leonardus Donatus orator, denuo Romã miſſus.

1592 *cerant, quid ſaceret Senatus? quæ cauſa illi querelarum eſſet, ſi præter ſpem afflictæ per tot annos pontificiæ ditiones momento ærumnis & cladibus levatæ ſint? ſi in Uſcochos, haud abſimilem ab iis gentem, ducantur, humani generis peſtem, publicæ quietis inimicam, Turcarum in chriſtianam rempublicam irritamentum? qui modo, ni huic malo obſiſtitur, claſſem in Adriaticum miſſuros minentur; id non Venetis modo ditionibus, at Piceno & Flaminiæ provinciæ grave atque intolerandum fore.* Clemens nequaquam Donati oratione permotus, *ſi quæ acciderant, Senatu invito*, inquit, *atque inſcio, facta fuerant, ducum deditione patefaceret.* Donatus, *militare ſacramentum, majorum inſtituta, publicam fidem, peſſimum exemplum obſtare*, reſpondet. Pontifex pacta cum Venetis ab anteceſſoribus adducere: Donatus vero initam M. D. XXVIIII. Bononiæ cum Clemente VII. & Carolo V. concordiam, qua Italiæ pax firmata fuerat, tantum vigere; at cuncta vincula Reipublicæ, in ſanctiſſimam Sedem obſequium ſupergreſſum. His ſumma eloquentia atque gravitate mitigato parumper Clementis animo, exactius re diſcuſſa, quæ ſua mens ſit, ſignificaturum; inde Mariano Perbenedicto, Camerti, Salviato, ac Montalto negotium committit. Acri contentione res acta, adeo ut nulla concordiæ ratio inveniretur; Clemenſque per eoſdem Purpuratos Donato ſignificaret, ni Senatus extorres dedat, in patriam reverti poſſe. Ejus ſententiæ ſuaſorem Salviatum fuiſſe haud dubia conjectura extitit; qui enim in Gallos propenſus, Hiſpanis parum gratus, melius ſuis rebus conſulturum ratus, ſi ſtudium Ibericum gratiamque colligeret; quatuor Clementi propoſuiſſe ferebatur: *vel legatum dimitteret; vel Sacerdotum decumas adimeret; aut Hiſpanam claſſem in Adriaticum evocaret; vel tandem aſsueta Pontificum anathematis arma ſumeret.* Nimium Salviati fervorem moderatiora Camertis ac Montalti conſilia repreſſere. At legatus, Pontificis ſententia cognita, admirari, acerbe conqueri, vetuſta ac recentia in Apoſtolicam Sedem Venetorum merita commemorare: *Quid in re præſenti non actum? quid prætermiſsum? quod argumentum in ſanctiſſimam Sedem reverentiæ illuſtrius, quam, Internuntio amoto, Senatorem omnes Reipublicæ gradus emenſum ad ſe mitti? ac quidquid, ſalva*

digni-

dignitate, fieri poſſit, ultro deferre? non acriter adeo cum Principibus agendum, atque cum iis Principibus, qui, una cum imperio libertate, Dei benignitate, bauſta, multa eademque præclara pro chriſtiana republica conficere poſſint. His magna dicendi vi a Donato enuntiatis, commoti haud parum Purpuratorum animi, ſe excuſare, in voluntatem juſſaque Pontificis cuncta rejicere. 1592

At Patres Donati literis de his omnibus certiores facti, matura Præconſultorum agitatione præmiſſa, Senatu conſulto, vel Sciarram cum ſuis dimiſſuros, vel in orientis inſulas amandaturos, Clementis arbitrio pollicentur; quamvis dimiſſum, ne ſe Uſcochis adjungeret, vel denuo in pontificias ditiones irrumpens, præteritis moleſtiis ærumniſque implicaret, timendum videretur. Neutrum Pontifici placebat; licet, priori mutata ſententia, Petrum Comitem ſibi tradi peteret; de reliquis poſtea deliberaturum affirmaret. Donatus, nunquam in id deſcenſurum Senatum ajebat, ut militum præfectum, qui vel pace, vel bello ſumma fide Reipublicæ operam navaverat, vitam ſæpius objecerat, vincula & carcerem in Tamaſſi oppugnatione perpeſsus fuerat, traderet; nihil igitur amplius ſibi, quam in patriam reditum ſupereſse. Tunc Purpurati ſolitas excuſationes nectunt; cuncta ad Clementem relaturos affirmant: qui interea nonnihil de priori ſeveritate remittere, mitioraque conſilia animo excipere inceperat, Valerio præſertim ac Mauroceno Cardinalibus adnitentibus, qui in eo leniendo prudentiam omnem ſtudiumque contulerant. Maurocenus præcipue, liberrimo atque fervido ingenio, hiſce diſſidiis aſſurgentibus, enixe Pontificem rogaverat, ut, quæ acciderant, non ſecus atque evenerant, ſibi ſubjiceret: *Reipublicæ ingenuitatem ſinceritatemque elucere; reliqua fortunæ malignitati tribuenda eſſe: duas illum perſonas, Pontificis alteram, alteram Principis ſuſtinere. Videret, ne nimium hanc tollendo, illam aliqua in parte deprimeret.*

Valerii & Mauroceni Cardinalis ſtudium in Pontifice mitigando.

Dum hæc Romæ aguntur, Theupolus legatus Senniæ, Fluminis, Vinadolique litora legens, navigatione prædones intercluſerat, exitu interdixerat; ita ut in dies commeatu cunctiſque ad victum neceſſariis magis premerentur. Turres quaſdam, quibus tutus iis receptus erat, ſolo æquaverat; Seriſam oppu-

Hermolai Theupoli contra Uſcocbos facinora.

1592 oppugnaverat, ceperat, præfecto necari juſſo. Eoque ventum erat, ut univerſæ regioni imminens, cuncta ferro atque igni demeſſurus videretur; ni, quæ ſupervenere, temperatioribus utendum conſiliis ſuaſiſſent. Nam cum Turcas Vibizum oppidum oppugnare, atque uſque ad Senniæ litora ſe illaturos nunciaretur, Theupolo mandatum, ut in maria Aſcrivio proxima ſe conferret, Turcarumque conſilia actionesque exploraret, ut ex rerum eventu quæ magis expedirent conſilia capi poſſent. Tuncque potiſſimum, quod alias obſervatum fuerat, compertum extitit, exiguis remediis vinci malum non poſſe, acrioribus eademmet vehementiora provocari; quod, Senia, aliiſve ejus tractus oppidis a Turca occupatis, procul dubio accidiſſet: quocirca quo tempore arma tractabantur, eodem cum Cæſare de ea peſte amovenda, licet pollicitis res nuſquam reſponderint, agitabatur.

Amurathes Pannonicã expeditionẽ decernit.

Interea vero Amurathes, illorum, qui Pannonicam expeditionem ſuadebant, vincente ſententia, arma in Cæſarem comparabat; jamque, Bizio capto, propinquæ regiones excurſionibus affligtabantur. Quæ belli initia, chriſtiana republica civilibus diſcordiis jactata, graviora cenſebantur. Ea ſolicitos Venetorum animos habebant, atque ut intentiori ſtudio iis conſulerent, quibus cum Amurathe pax perturbari poſſet, movebant: propinqua potentiorum arma ſemper ſuſpecta; bellum turbinis inſtar, quaqua verſus delatum, tandem quo minus putabatur decidere, variare fortunam, proxima quæque propinquum incendium corripere ſolitum. Hæc eadem ſecum reputanti Pontifici, Gallicoque Pannonici belli acceſſionem cogitanti, ſaniora conſilia ſubire videbantur, cum præſertim hiſce cum Republica diſſidiis hoſtium communium viribus magna incrementa acceſſura meditaretur. Itaque diutius iis minime inſiſtendum e re communi ratus, perhumaniter Donato in patriam abitu permiſſo, ut quacumqne ratione controverſiis finis imponeretur, curabat. Tandemque Senatu conſulto latum, ut milites in Cretam mitterentur, Petruſque Gabucius in Cytheram inſulam proficiſceretur, arci communiendæ operam daturus. Ea ratione diſſenſiones, quæ per multos menſes Senatum defatigaverant, compoſitæ. Theupolo legato injunctum, ut Marcum Sciarram ejuſque milites in Cretam devehi curaret, ſuperiore anno peſtilentia in ea inſula abſum-

Senatus decretum, Sciarræ in Cretam & Petri Comitis in Cytheram mittendi. Res cum Pontifice compoſita.

abſumptis ſupplemento futuros . Sed homines prædæ rapiniſque aſſueti, juſtitiæ exortes , ægre tantum maris ſpatium emenſuri , occulto de Arbenſis inſulæ , cui præſidio miſſi fuerant , direptione , deque in Picenum trajectu agitabant. Neque adeo tegi conſilium potuit , quin de eo nonnihil, licet obſcure, ad legatum perveniret; qui, an ita ſe res haberet, ut certius exploraret, acrius diſceſſum , adhibitis Petri Comitis adhortationibus , urgebat. Sed cum hæc ſurdis auribus dicerentur, cunctationique varios colores inducerent, certior de eorum conſiliis Theupolus factus , præveniendum ratus , prævalidam militum manum exſcendere claſſe jubet; oppidanos pleroſque cogit, in perduelles impetum facit . Ii impares numero, cum obſiſtere non poſſent, legato ſe dedidere. Sciarra ac Baptiſtella ſeſe in averſam inſulæ partem recipientes, in oppoſitum litus trajecere. Qui in Theupoli manus pervenere , meritis ſunt pœnis affecti ; ſexdecim reſte ſuſpenſi, viginti undis demerſi , centum triremibus addicti. Sciarra cum quatuor e ſuis prope Aſculum in Picenum delato, atque a Baptiſtella ſocio interfecto, ea hominum colluvies deleta eſt. 1592

Hermolaus Theupolus in Sciarra milites impetum facit.

Marcus Sciarra a Baptiſtella in Piceno interficitur.

Pontifex gravioribus negotiis intentus , Epiſcopum Viterbienſem in Galliam miſit, qui fractos ſociorum animos erigeret, ſubſidia pecuniamque præſertim polliceretur : ea potius, quam milite juvandos fœderatos ratus, quod belli turcici initiis alio vocatus, neque ſuis ditionibus, neque Italiæ conducere , ut hoc tempore copiis nudaretur ; exiſtimaret. Interea parvis itineribus Parmenſis, ut Rothomago ſuccurreret, in Neuſtriam contendit; edictum, quo necis pœna Navarræi fautoribus ac ſectatoribus proponebatur , pronuntiavit ; fœderis jusjurandum anni M. D. LXXXVIIII. 11. kal. februarii denuo promulgari juſſit. Villarſius, Rothomagi præfectus, ſuſpectos urbe ejicit, tormenta diſponit , commeatus invehit, crebris eruptionibus in regios, hyeme, morbis, victuſque penuria laborare incipientes impetum facit . Obſeſſi Maynii ac Parmenſis ſpe ſuſtentantur, quibus 13. kalen. aprilis propius ad urbem accedentibus, minutis certaminibus dimicatur. Parmenſi vero prælium detrectante, a Rege nobilitas dimiſſa: reliqua martii, major aprilis pars levioribus pugnis

Viterbienſis Epiſcopus in Galliam a Pontifice mittitur.

Parmenſis Dux in Neuſtriam contendit.

1592

Parmenſis Dux cum fœderatis Rothomagum ingreditur.

Henricus Rex fœderatorum copiis cladem infert.

Parmenſis Dux in Belgium regreditur.

gnis abſumpta; cum tandem Maynius, Guiſius, ac Parmenſis Rothomagum ingrediuntur; eadem die fœderati Cardebeccum propinquum oppidum deditione recipiunt. Henricus cum in Rothomagum commeatus minime invectos intelligeret, ad Arcus pontem traducto exercitu, ex propinquis urbibus præſidiis evocatis, copiiſque auctis, primam hoſtium aciem aggreſſus, pleroſque cædit, impedimentiſque exuit. Eadem fortunæ felicitate paucos poſt dies denuo fœderatos graviori clade afflixit. Lutetiam Parmenſis iter intendit, atque ingenti exercitus jactura, pontificiis, quas Hercules Sfondratus ductabat, copiis diſſipatis ac deletis, in Arteſiam proficiſcitur.

Fœderatorum conſilium de novo Rege eligendo.

At Guiſii, aliique fœderis anteſignani, improſperis eventis nequaquam territi, de cogendis pro Rege eligendo comitiis agunt. Erant, qui Philippi majorem natu filiam Reginam dici, atque connubio alicui ex ſociis Principibus jungendam in vulgus diſſiparent. Id alii improbabant: ac jam bellorum laboribus defeſſa plebs animos ad pacem flectebat, calamitatibusque tandem modum imponi exoptabat; cum adhuc belli incendium pleraſque provincias depopularetur. In Tectoſagis Jojeuſæ, in Armorica Mercurii Duces dimicabant; Nemoroſius, Lugduno occupato, Viennam per inſidias ceperat; Hiſpani Bajonam aſtu intercipere fruſtra conati fuerant. Inter hæc rumor de novo Rege creando augetur; diplomate a Placentiæ Cardinali, pontificio legato, promulgato, quo ad cogenda pro novo pronuntiando Rege comitia Galli excitabantur. Cabilonenſis Senatus gravi edicto fœderatorum artes aperit, deteſtatur, qui externorum Principum ope, religionis obtentu, miſerrime Galliam diſcerpant, regni fundamenta, quæ potiſſimum legitimæ Regum ſucceſſioni nitantur, evertere conentur: extrema quæque ſubire, vitam quoque ipſam profundere potius, quam eam violari legem ſinant, in qua publica tranquillitas collocata ſit, Gallos hortatur Regii procuratoris provocationem a pontificio diplomate admittit, legatum in jus vocari jubet: ne quis ipſum diploma promulget, recipiat; eove in perduellibus fovendis, civitates, oppida (ſi quæ ad Galliæ Regem eligendum deſignentur) adeundo utatur, vetat; nobilibus amittendæ nobilita-

Senatus Pariſienſis Cabiloni coacti decretum contra fœderatos.

tis

tis, perpetuæ infamiæ, quæ ad poſteros tranſmitteretur, 1592
eccleſiaſticis viris ſacerdotiorum amiſſionis, cunctis læſæ maje-
ſtatis pœnis, veniæ ſpe adempta, propoſitis: civitatibus illo-
rum, qui ad ejuſmodi comitia convenirent, receptu interdi-
ctum; ſi quæ excepiſſent, ſolo æquari decretum. Fœderati
interea undique a ſociis urbibus delectos Lutetiam adcerſunt;
Principibus ſummo ſtudio atque ambitu inter ſe de ampliſſi-
mo honoris titulo certantibus. Ea in animorum ſuſpenſione
dum Parmenſis tertio in Galliam adventus expectatur, ejus
obitu interceptæ ingentes fœderatorum ſpes fuere. Ejus ex- *Alexandri*
ceſſu Maynius plurimum ſibi auctoritatis acceſſiſſe ratus, *Parmæ*
vehementius cœpta perſequitur, natalitiorum profeſto die *Ducis obi-*
Cabillonenſe decretum publice cremari jubet, comitiaque ſe- *tus.*
quenti anno in xviij. kal. februarii indicit.

M. D. LXXXXIII.

AT diverſa ex parte in Pannoniæ finibus Amurathis ar-
ma magno populorum metu provehebantur: hinc Turcæ 1593
copiarum numero ac fortitudine, reliquis bellis pace compo-
ſitis, prævalidi; inde impares Cæſaris vires, inteſtinis Ger-
maniæ debilitatæ diſſidiis. Sæpe jumentorum prædæ, homi-
num captivitates, agrorum direptiones exaudiebantur; terre-
ſtribuſque maritimas vires acceſſuras conſtanti fama fereba-
tur. Horum motuum expectatione Italia omnis detinebatur,
Venetique maritimorum non modo apparatuum rumore ſoli-
citabantur, verum etiam terreſtri imperio proſpiciendum cen-
ſebant, patente ex Carnis non modo in Venetas ditiones,
ſed in Italiæ quoque viſcera aditu; cum adhuc in publicis
monumentis cladium ab ea parte a Turcis illatarum memo-
ria extaret. Nam Mehemetes, Byzantio occupato, Boſſinæ
Rege, quem *Deſpotum* vocitabant, capto atque interfecto, *Turcarum*
Peloponneſo Reipublicæ adempto, cum Italicam expeditio- *veteres in-*
nem meditaretur, Aſnarbejum per Croatiam cum octo equi- *curſiones in*
tum millibus in Carnos miſerat; qui, nullo obſiſtente, cun- *Forumju-*
cta igne ac ferro demetiens, in Utinenſem agrum penetrans, *lium.*
captivis prædaque onuſtus diſceſſerat. Ea re Veneti permoti
ad Sontium amnem binas munitiones Gradiſcas ac Foliani-
cum

Digitized by Google

1593 cum jam tunc erexere, quarum poſterior haud multo poſt deſtructa, prior bello Cameracenſi amiſſa eſt. Hanc Turcarum, de qua diximus, in Carnos excurſionem altera M. CCCC. LXXVII. excepit, Hieronymo Novello, Veronenſi, Venetorum imperatore, cum trium peditum millibus atque haud exiguo equitatu a Scandero Turcarum præfecto in inſidias petracto ac deleto; qui victoria inſolens, multis incurſionibus in penitiora Forijulii factis, de Venetorum terra marique apparatuum fama permotus, biduo poſt Italia abſceſſit. Tunc a Senatu Joannes Haimus Eques, Zacharias Barbarus, Dominicus Georgius, Candianus Bollanus in Carnos miſſi ſunt, ut, qua ratione Turcis obſiſtendum eſſet, diſquirerent: qui unanimi conſenſu Gradiſcas tantum foſſis, aggeribus, propugnaculis, armis, militum præſidio muniendas cenſuere. Biennio poſt tertio aditum in Carnos Turcæ meditati, Caroli Montonii, Venetorum præfecti, virtute repulſi ſunt. Anno demum M. CCCC. LXXXXVIIII. Ludovicus Sfortia Inſubribus ab Aloyſio duodecimo Aurelianenſi, Galliæ Rege, pulſus, cum in Germaniam ad Maximiliani Cæſaris opem confugiſſet, ad Bajazerem quoque Turcarum Imperatorem, qui tunc bellum cum Venetis gerebat, Ambroſium Buciardum & Martinum Caſatum legatos miſit, qui illum in Rempublicam incitarent, & in Carnos elicerent. Peditum duodecim millia iis in locis miſſurum pollicitus Bajazetes, Scandero eam provinciam detulit, qui, ad Sontium, haud longe a Gradiſcis, poſitis caſtris, quo loco noſtri Caroli Urſini imperatoris, Andreæque Zancani legati ductu hoſtem præſtolabantur, pugnæ periculum veritus, diverſo itinere uſque ad Taliaventi ripas ſe intulit; quaque vadari poterat, amne trajecto, uſque ad Liquetiam progreſſus, incenſis villis, agriſque vaſtatis, cum in reditu ad Taliaventum, quod imbribus valde excreverat, perveniſſet, copiarum Reipublicæ metu, mille ac quingentis (ut ferunt) captivis truncato capite, magno jumentorum numero ad fluminis rapidum curſum, qua illi tranſeundum erat, ſiſtendum, infra ſupraque poſito, tranſgreſſus, ulteriorem regionem fœde depopulatus, abiit. Decem millia hominum abſumpta fuiſſe tunc ferebatur; multoque graviora accidiſſent, ni Græci atque Epirotæ, impetu repreſ-

repreſſo, complures hoſtium cæde & captivitate affeciſſent. 1593
Exinde nulla alia a Turcis in Carnos impreſſio facta.

Verum harum cladium memoria ſtimulabat animos, ac præſens rerum ſtatus Patres, ut eam regionem hoſtium injuriis expoſitam communirent, monebat; eoque magis quod veterum annales repetendo, efferas gentes hinc amplum ad Italiam invadendam aditum habuiſſe, Romanoſque ad barbarorum arcendos impetus peramplam nobiliſſimamque Aquilejæ civitatem condidiſſe, conſtaret; quæ cum diu pro munimento Italiæ ſtetiſſet, ab Hunnis tandem capta ac diruta, perviam regionem iis, qui Italiam ingredi vellent, reliquit. Vetera hæc erant. At novi rerum eventus id vehementius ſuadere videbantur, quod Italico bello, Gradiſcis amiſſis, citra Sontium ditionis Venetæ major pars contineretur. Itaque ſuperioribus annis, dum finium controverſiæ inter Venetos atque Auſtriacos agitarentur, ut Sontius terminus inter utroſque eſſet, Senatus flagitaverat, eo conſilio, ut amni propinqua loca communita pro muro Forojulio eſſent. At fruſtra re tentata, id ſupererat, ut quacumque ratione ad latiſſimam eam regionem tutandam nihil prætermitteretur. Quocirca ſæpius præfecti, viri vel militari ſcientia præſtantes, vel muniendorum locorum ſcientiſſimi, a Senatu in Carnos ſpeculatum miſſi fuerant; diſſidentibuſque ſententiis tempus extractum. Modo in Pannoniam & Croatiam Turcarum illatis armis, amplius cunctandum non videbatur. Itaque anni initio re diſcuſſa, rationibus ac ſententiis expenſis, id tantum ſupererat, ut de ea ad Senatum referretur. Pleriſque placebat, Carnorum provinciæ ſitu diligenter animadverſo, opportuno loco munitiſſimam arcem excitari, quæ ad hoſtium impetum ſuſtinendum idonea pro Italiæ muro eſſet. Alii, minori licet numero, tantam rem aggredi e republica minime eſſe cenſebant: immenſos ſumptus, arduum opus, ambiguos exitus, ſpei impares ſucceſſus objiciebant: prioris ſententiæ omnes præconſultores erant, in quam dum Senatus decretum fieri proponunt, contra e Senatorum numero unus ita diſſeruit.

Si, quemadmodum eorum, qui ad Carnos tutandos egregiam munitionem ædificandam exiſtimant, quæ in Italiam *Oratio de Palma non ædificanda.*

1593 *venientibus aditum obſtruat, ſummis laudibus videtur excipienda ſententia; ita etiam paribus rationibus niteretur, ut facile excitari, defendi, hoſtiumque impetus ab Italia avertere arx poſſet: tot præſtantiſſimorum Senatorum ſententiæ, qui, matura conſultatione adhibita, decretum hoc ad Senatum retulere, minime adverſarer. At cum ejuſmodi conſilium, quo magis plauſibile ac ſpecioſum, eo majoribus implicitum difficultatibus animadvertam, cohibere me nequeo, quin ea, quæ ſentio, libere enunciem. Nam valde vereor, ne, dum Carnorum ſecuritati conſulimus, eam non modo provinciam, verum terreſtre totum imperium in manifeſta pericula conjiciamus; dumque novam arcem pro noſtrarum ditionum tuitione molimur, potentiſſimi hoſtis in nos vires eliciamus; qui, ſi alias in has regiones aliquo incolarum damno cum penetraſſet, ſeſe recipere ac referre pedem eſt coactus, ſi modo hac, quam meditamur, munitione caſu aliquo potitus fuerit, quis ambigat, inde illum exturbare ac pellere difficillimum atque arduum fore? Sed ut cominus ad rem accedam, adverſus quos novam hanc arcem excitare in animo eſt? An eam chriſtianis Principibus objicimus? minime vero: cum omnibus namque amicitiam ex majorum inſtituto Reſpublica colit; atque cum iis præſertim, qui Carnis finitimi ſunt. An Turcis? horum ſane ſi incurſus tantum pertimeſcimus, cur certo ſumptu, incerta ſpe ingentem hanc molem erigere volumus? Si, ne cunctis conatibus Italiam aggrediantur, veremur, quis dubitet cunctos Europæ, ne dum Italiæ, Principes ad eam propugnandam terreſtribus copiis claſſibuſque conventuros; hoſtem vel præventuros vel averſuros, quo multis in locis diſtentus, ſejunctis copiis, debilior atque infirmior fiat? Tunc profecto montium aditus, amnium trajectus occupandi erunt; quod ſane tutius mihi videtur, quam hoſtem domo excipere, atque cum eo in propria regione dimicare. Qui ſi, nemorum impedimentis, montium anguſtiis, amnium aquis ſuperatis, ordinato atque inſtructo potentiſſimo exercitu, novam hanc arcem vel circumſidere vel expugnare ſibi in animum induxerit, an non verendum erit, ne infinito prope ſuorum numero ſeptus, aggeribus, foſſis, propugnaculis munitus, immanium tormentorum*

ejacu-

ejaculatione mœnia ſternendo, foſſas (niſi materia ſuperſit) neglecti gregis numero replendo, aditu ſibi patefacto, tandem obſtinatione propugnatorum conſtantiam vincat? At dicent: non tantum arcem ſufficere, verum exercitu quoque opus eſſe. Tunc illud mihi expoſcendum videtur, par ne is, an minor hoſtili ſit futurus? Parem certe non fore exploratum eſt: minorem qua ratione hoſti objectabimus? An, in ſupplementum præſidiariis militibus adjunctis, arcem nudabimus? An diſpares numero ac bellico apparatu aleam certaminis ſubibimus? At, arce ab hoſte occupata, quo loco res noſtræ erunt? Ubi terreſtrium ditionum, ubi iſtius civitatis, ubi ea, quam tantopere extollunt, Italiæ ſecuritas? An non hoſtem in noſtrum exitium armatum, excidium atque incendium ſpirantem, minitantem, cervicibus Italiæ impoſitum inſpiciemus? Tunc vero quæ propugnacula ſuſtinere, quæ flumina remorari, quæ vires reprimere, qui exercitus vincere ac debellare furentem poterunt? Sane ſic exiſtimo, rejecta Præconſultorum ſententia, potius nihil moliendum eſſe, quam ut ingens adeo atque arduum opus immenſo ſumptu, tot tantiſque periculis aggrediamur; quæ etſi fortaſſe procul eſse vel nimium mea oratione augeri ſibi quis perſuaſerit, is ſecum reputet, ſæpius falli, errare, decipi mortales conſueviſſe; propriumque id viri prudentis, ac magnis de rebus ſtatuentis eſse, cunctos humanos ſibi caſus animo ſubjicere, remota proxima, futura præſentia facere. De nova etenim civitate ædificanda agitur, opere ſane inſuperabili, cui vaſtæ illius quondam Romanurum Reipublicæ ingentes animi, immenſæ vires vix ſufficiant. Quo ſitu? qua forma? quanto temporis ſpatio? quo ſumptu? Loca, in quibus homines degunt, oppida, urbes populis refertas munire fortaſſis minus difficile fuerit. At in ampla planitie, arido nudoque ſolo arcem ſtruere, novam urbem excitare quantæ molis erit? Tantæ profecto, ut ejuſmodi perrara magnorum Regum potentiſſimarumque rerumpublicarum exempla monumentis ad poſteros antiquitas tranſmiſerint. Quid de auri gurgite immenſo dicam? Teſtentur tot in continenti, in Illyrico, in Creta atque in orientis inſulis erectæ munitones, quibus exædificandis oppidani atque incolæ defeſſi, ærarium exinanitum ac pene exhauſtum eſt. At quo temporum intervallo ad exitum opus perducetur? Quot in 1593

L 2 *hac*

1593 *hac humanarum rerum regnorumque inconſtantia accidere poſſunt, ut de ea prius defendenda, quam perficienda cogitandum ſit? Si vero, mœnibus adhuc aſſurgentibus, potentiſſimus hoſtis, cujus terrore adeo iſti commoventur, aggrediatur, an non potius ei commodo, quam nobis munimento fuerit? At quo ſitu? in planitie conſtituendam arbitrantur. Cui compertum non eſt, arces plano loco ſitas facilius invadi atque expugnari poſſe? Si exiguam ædifices, parum obſiſtere hoſti poteſt: ſi amplam, propugnatorum, bellicorum apparatuum ingentem copiam requirit. At qua ratione exſtruenda? profecto ſi humi copia ſuppeteret, quæ arcta admodum eſt, majori facilitate, minori tempore excavari foſſæ, mœnia erigi poſſent. Verum eadem materiam hoſti facilius oppugnandi, brevi undique aggerum eminentia arcem circumcingendi ſuppeditaret, uti in Cypro, Leucoſiæ, quæ undecim firmiſſimis propugnaculis conſtabat, eveniſſe novimus. At nunc glarea oppleto, minime tenaci compactoque ſolo, quis dubitet difficillime humum egeſtum iri, loricaque lapidea ad graviſſimum pondus ſuſtinendum incruſtatam, ad hoſtiles tormentorum jactus molliter excipiendos ineptam fore, diſſilienteque materia, propugnatorum nonnunquam cædem ſtragemque edituram? Hæc atque alia pleraque novam hanc arcem mente tantum intuentibus ſeſe objiciunt, ut jure conjectandum ſit, in re conficienda majora, quæ modo latent, impedimenta oboritura. Ad ea evitanda ſatius præſtabiliuſque Reipublicæ eſſe arbitror, ab arduo hoc immenſoque opere exigui fructus, haud exigui periculi, infiniti prope ſumptus, incipiendo abſtinere, quod in ſpeciem licet admirandum videatur, re ipſa omnibus iis caret, quæ in hujuſmodi momenti rebus decernendis neceſſaria videntur, quæque ab inveterata ſapientiſſimi hujuſce Senatus prudentia maturitateque expectari ſolent.*

Leonardi Donati oratio. Cum dicendi finem is feciſſet; Leonardus Donatus, Eques Marciuſque Procurator, in hanc ſententiam dicere eſt orſus.

Negari non poteſt, præſtantiſſimi Patres, nobilitate, amplitudine, ſitu Forijulii provinciam excellere, atque ob id in primis vobis maxime cordi eſſe oportere. At contra nemo quoque inficias iverit, cunctorum injuriis atque armis patere, peramploque aditu ad quaſcumque hoſtiles im-

impreſſiones excipiendas opportunam eſſe. Quæ res quemadmodum alias ſapientiſſimos majores noſtros permovere, ut animum ad eam muniendam adjicerent, ita nunc vos impellere ac veluti cogere videntur, ut aliquid hac dignum Republica, neceſſitati conveniens, præſenti temporum conditioni neceſſarium aggrediamini. Jam enim in Pannoniam & Croatiam Amurathis arma pervenere, quorum potentiæ favente fortuna, haud parum pertimeſcendum videtur, ne brevi adeo prope ad Italiam accedant, ut mali propinquitate remedia tardiora atque inutiliora ſint. Planis enim in locis, parumque munitis dimicandum Turcis eſt; prævalidis arcibus impediri ac frenari nequeunt. Non exercitus numero, non fortitudine pares ad obſiſtendum hoſtes habent: infirmæ ad tantum belli pondus Auſtriacæ vires. Jam pontes ſternere, amnes trajicere incipiunt. Quid hæc præſagiant, quem exitum portendant, videtis. Nunquam adeo Turcæ ſe invexere, Belgradum licet, Budam, Strigonium occupaverint, Zigbetum ceperint, totque firmiſſimis propugnaculis chriſtianos Principes nudaverint. Nunc victoriæ Suleimani reliquias conficere, propiuſque ad Italiam ſternere viam parant, ad quam occupandam eorum majores avide at parum feliciter inhiarunt. In foribus late patentes Carni objiciuntur, vetus barbarorum ſemita, ex qua in Venetas oras Galliamque Ciſalpinam iter panditur: in quas ſemel ſi provincias penetraverint, eo difficilius deturbari atque expelli poterunt, quo belli ratio ab iis immutata eſt. Alias excurſionibus tantum contenti, præda rapiniſque prægraves domum redibant: vaſtata loca ſenſim, ſero licet, denuo incolebantur. Ita Suleimanus in Perſide, igne ferroque depopulatis agris, Tauriſio capto, nullum victoriæ fructum, præter inanis oſtentationis gloriam, tulit. Superiori tempeſtate Carnos Turcæ ſæpius percurrere; captivis prædaque abacta, funeſtam tantummodo avaritiæ & crudelitatis memoriam reliquere. Nunc vero munitiones excitando, novas arces ſtruendo, occupata retinent, populoſque imperio premunt. Poſtrema in Perſide ab Amurathe per præfectos geſta nos moneant, quorum exercitu vel ſæpe cæſo ac diſſipato, adeo ſe provexere, ut, ſubſtructis propu- 1592

1593 *gnaculis, in ejus regni viſceribus hæſerint, prædivitem atque uberrimam Sirvani provinciam Ottomanorum imperio adjecerint. Idem poſthac ſagaci admodum ingenio homines facturos quis ambigat? Quæ cum ita ſint, pandere ne potentiſſimo hoſti ſinum volumus, cujus toties fidei viriumque periculum fecimus? An arbitramur, ſi pedem in his regionibus fixerit, facile rejici ac repelli poſſe? Vel potius, nullo obſiſtente, uſque ad Liquetiam amnen venturum; eo trajecto, Tauriſii quoque civitatem expugnaturum. Una ſane omnium, eorumque imprimis, qui militari diſciplina pollent, conſtans ſemper ſententia extitit, in Forijulii provincia arcem egregiam munitiſſimamque excitandam, quæ aditum hoſti præcludat, impetum ſiſtat; ne ſolutus libere pervagetur, probibeat; non ſumptu, non operis difficultate, non tempore, non forma, non denique conſtruendi ratione deterreri oportere; quæ omnia potius, ut, menti inſueto timore injecto, vos a ſententia revocarent, diſceptata arbitror, quam, ut in ſummi momenti re, in conſultationem cadere poſſint. Quis enim provincias, imperium, gentes auro, pecuniæ, ærario comparaverit? Princeps præpotens ac prædives habendus is eſt, qui ſubjectos multos, late patentes regiones, arces munitiſſimas poſſidet. Quis porro ignorat, magna atque egregia quæque ardua eſſe ac difficilia; fortitudine tamen, conſtantia, obnixo ſtudio ſuperari? At quæ difficultates bujuſce Senatus conſulti fructum intercipere poſſunt, quin, eo rejecto, multo graviora majoraque pericula ſubeamus? An hæc Senatum ab aliis munitionibus terra marique fabricandis deterruere; cum hac tempeſtate nemo Princeps inter Chriſtianos cenſeatur, qui tot, incredibili opere, immenſo ſumptu prævalidas atque impervias fere arces obtineat? Excisi montes, ſublatæ planities, impenetrabilia fere ſaxa excavata. Quid Cretenſes, quid Corcyræas præcipue memorem, quarum moles amplitudine atque artificio bumanum fere captum ſuperant? Quid in continente extructas Piſcheriam, Lemniacum, Urceos novos, ac præſertim Bergomum & Brixiam, ambas hac tempeſtate mirandum in modum permunitas? An impenſa vos remorata eſt? an labor deterruit?*

an

Digitized by Google

an tempus impedimento fuit ? Si ab iis decretis, quibus publica ſalus continebatur, vos nulla avertere vis potuit, cur in hoc adeo utili ac neceſſario a cunctiſque exoptato opere hæſitamus ? cur a nobiſmet ipſis diſſentire patiemur ? inanique metu ſolidam noſtrarum rerum defenſionem omittemus ? Neque id vos (quod ajunt) movere debet, hoſte prædabundo, minime juſtis viribus agros percurrente, arcem ſupervacaneam fore; potenti vero cum exercitu irruente, brevi expugnatum iri: cum potius contra dicendum ſit, ea forma atque artificio, quod plerique cenſent, objecta hoſtibus arce, a cladibus direptionibuſque temperaturos; ſin vero cum exercitu in Italiam ingreſſum moliantur, munitiſſimum poſt terga propugnaculum, ex quo redeuntibus aditus intercludi facile poſſit, relicturos. Non me latet, nullas quantumvis munitas arces eſſe, quæ tandem humanæ vi potentiæque non cedant; neque tantum propugnando homines poſſe, quin majori ac vehementiori oppugnatione dejici ac proſterni queant; quantumque ſtudium ſagax ingenium ad tuendas arces adhibuerit, tantumdem ad arces vincendas contuliſſe. At quod perviæ hominum obſtinatæ induſtriæ ſint, ideo minoris æſtimari, neque in imperii cuſtodia uſurpari debent, cum ſæpius regnorum ſalus atque incolumitas brevi temporis ſpatio ac fere momento vertantur? Hoſtium impetum ſuſtinendo, eorum conſilia pervertuntur, cogitata evaneſcunt; dum in urbe, oppido, arce oppugnando morantur, ſæpius ingentes ac prævalidi exercitus abſumpti ac diſſipati ſunt. An non Vienna infinitas prope Suleimani copias ſuſtinuit ? quæ niſi fortiſſimo atque fortunatiſſimo Imperatori fuiſſet objecta, veluti torrens, rapido curſu ſeſe in omnem Germaniam effudiſſet ? Quantum eidem exiguæ Melitæ inſulæ arces obſtitere, in quibus retinendis eximium ſibi adverſus potentiſſimam claſſem decus immortali cum laude Meliteſes equites peperere ? Avorum autem noſtrorum memoria nonne Aſulum, in Brixienſi ſolo parvum oppidum, Maximiliani Cæſaris impetum fregit, conſilia disjecit ? Ne in aliis perquirendis exemplis morer, ex quibus ſatis patet, munitas arces, ſecuritatem incolumitatemque magnis imperiis attuliſſe. At aliquando hoſtium virtute ac viribus occupantur. Eſto: citra earum opem majori ac potentiori cito cedendum erat. At pa- 1593

1593 *ribus copiis obſiſtendum potius eſt : id quam difficile ſit, nemo ignorat; atque ut comparari ejuſmodi exercitus poſſit, quis vel militari prudentia ac virtute inſignis, vel in gerenda republica parum exercitatus ambiguo certaminis eventu de toto imperio dimicandum ſuadeat? Una igitur tantum tutelæ ratio ſupereſt, ut munimento aliquo hoſtium impetus retardentur ac reprimantur. Ecquis erit, qui, cum de nova hac arce agetur, non ad eam omni conatu ſervandam accurrat? Omnes, qui veſtro parent imperio, ultro accedent, cum ex eo munimento agros, fortunas, uxores, filios pendere noverint: nemo etiam erit in ampla hac civitate patricius, nemo civis, plebejus nemo, qui pro ea arma induenda non exiſtimet, ſeque & vitam ipſam pro domicilio ac patria effundere non arbitretur. Nullus demum in Italia Princeps, qui, rumore tantum de illius oppugnatione diſſipato, non excitetur, ſecumque in ejus incolumitate rem propriam agi exiſtimans, ad commune veluti incendium extinguendum non accurrat. Quid? quod iſtius tantum propugnaculi fama permotus veriturſque hoſtis, ne, quantum equitatus ac peditatus gignit atque alit Italia, in ejus perniciem convertatur, de ea invadenda conſilia abjiciet; atque ita cum immortali Veneti nominis gloria impervim in hanc provinciam iter, pernobili hoc erecto propugnaculo, evadet? Cur igitur, præſtantiſſimi Patres, cunctamur? cur ambabus ulnis ſalutare hoc Senatus conſultum non amplectimur, tot undique utilitatibus refertum, ut non humano ſolum conſilio, ſed natura ipſa magiſtra incitari videamur, quæ cunctorum quamvis exilium animantium ingenia egregie ad propriam ſalutem armavit ac inſtruxit? An potentiſſimi hoſtis, qui in dies viribus auctus, nova molitur, progreſſus expectabimus? permittemuſque, ut inutili hac mora neque querelis in poſterum, neque pœnitentiæ locus ſit? In vobis ſitum eſt, Patres, Carnos tutos reddere, immo, quid Carnos dicam? Venetam omnem regionem, florentiſſimas veſtras Galliæ Ciſalpinæ urbes, hanc inclitam civitatem, Reipublicæ domicilium, Italiam ipſam, atque, ut uno verbo dicam, univerſam chriſtianam rempublicam tutam incolumemque ſervare. Vobis, vobis, inquam, id ſumma Dei Optimi Maximi benignitate conceſſum eſt, quod olim Romanæ reipublicæ proprium*

fuit,

by Google

fuit. Illa barbaris efferiſque nationibus urbium munitiſſimarum objectu fortiter obſtitit, quibus modo dirutis, atque in cineres bellorum caſibus, temporum injuriis redactis, immenſaque illa potentia ac magnitudine extincta, vos tantæ Reipublicæ (quatenus fieri poſſit) exemplum æmulari debetis; iiſdem artibus barbaris nationibus obſiſtere, neque pati, ut ampliſſimus iſte aditus, qui in veſtro imperio eſt, immaniſſimarum gentium colluvioni in poſterum pateat. 1593

Rationum momenta utrimque magna dicendi vi diſceptata ambiguum adeo conſilium reddidere, ut, in diverſas ſententias diſcedentibus, ea die nihil decerneretur. Sed, paulo poſt denuo re diligenter excuſſa, latum, ut Senatores quatuor in Carnos profecti, ſitu provinciæ explorato, locum, in quo munitio ædificaretur, pro majori parte deligerent. Miſſi Marcus Antonius Barbarus, Jacobus Fuſcarenus, Marinus Grimanus, Leonardus Donatus, Equites ac Marcii Procuratores, Zacharias Contarenus Eques. Ii Senatus juſſu Joannem Baptiſtam Montium, ſummum peditatus præfectum, Jacobum Malateſtam, Eraſmum Malvicinium, Marium Saornianum, Marcum Antonium Martinengium Villaclarum, atque alios muniendarum arcium peritos ſecum duxere. Accurate locorum ſitu, qui ad eam molem ſtruendam opportunus eſſet, inſpecto, omnes conſenſere, ut in planitie Palmata, divi Laurentii fano, Ronchorum ac Subſilvæ vicis diſtincta, nova arx excitaretur. Locus tantæ rei perficiendæ opportunus, præter ceteros, viſus; quod aliis Forijulii oppidis atque urbibus ſubveniendo aptus haberetur; quippe qui ab Utino decem circiter paſſuum millibus; a Marano, maritimo oppido, octo diſtaret; atque ad ſubſidia terra marique excipienda valde idoneus haberetur. In latam enim amplamque planitiem extenditur, a montibuſque ita ſubducitur, ut inde nullas injurias pertimeſcat; nullis ſubſtructionibus, nullis vetuſtis ædificiorum machinis impeditus; nudo atque explicato ſolo, ad quamcumque munitionis formam excipiendam aptus. Senatores ad urbem reverſi, cum in Senatu retuliſſent, eorum decretum frequentes Patres confirmavere. Mox de forma ædificandique ratione actum. Novem propugnacula conſtrui decretum: ſimulachrum arcis a Julio Saorniano, viro ſcientia militari;

Senatus decretum de Senatoribus in Carnos mittendis ob novam munitionem extruendam.

ac

1593 ac munitionum peritiſſimo, exhibitum Senatus probavit.

Palma conſtituenda provincia Marco Antonio Barbaro demandata.

Marcus Antonius Barbarus, cum ſupremo imperio legatus, in Carnos miſſus; atque in iis, quæ ad eam ſubſtructionem pertinerent, ſuprema illi auctoritas conceſſa. Datæ ad urbium atque oppidorum magiſtratus literæ, quibus omnibus in rebus, quæ ad novam munitionem ſpectarent, ei parere jubebantur. Pecunia expenſarumque ratio Joanni Garzonio mandata; qui ædificationi præeſſet curator Marcus Antonius Villaclara a Senatu eſt datus. Palmæ nomen, Palmata proximo vico innuente, novæ arci inditum; vel inde præſagio quodam longiſſimi ævi capto, quod hæc arbor ſæculorum ſpatia æquet; vel quod palmam victoriæ ſignum jam inde a priſcis temporibus uſque ad hanc tempeſtatem cuncti exiſtimaverint. Utcumque res ſe habeat, nonis octobris, ob inſignem ad Echinadas victoriam, Juſtinæ virgini ac martyri dicata die, præclari operis fundamenta jacta ſunt. In iis priſco more ex auro, argento, ære monetæ immiſſæ, quarum altero later leone alato inſculpto, divi Marci, Reipublicæ tutelaris, ſymbolum, exprimebatur hiſce literis: PASCHALE. CICONIA. DVCE. VENETIAR. ET. C. ANNO. DOMINI. M. D. XCIII. Altero, ſigno crucis impreſſo, munitio aſſurgens viſebatur, adſcriptis notis arci: FORIIVLII. ITALIAE. ET. CHRIS. FIDEI. PROPVGNACVLVM. Cruci vero: IN. HOC. SIGNO. TVTA. Neque, ut magnis in rebus ſolet, præſenſiones quædam ingentis hujuſce operis defuere. Ferunt enim viginti antea annis paſtori cuidam, Camotio nomine, gregem iis in locis paſcenti, per quietem innumeram gentem, quæ ibi arcem conderet, apparuiſſe; alios foſſas excavare; alios propugnacula erigere; alios ædificia ſtruere. Rei novitate ſtupenti, ecquidnam illud eſſet, interroganti, reſponſum fuiſſe: *An non cernis, nos hic erigere arcem velle?* Tunc terrore inſueto perculſum atque attonitum, relicto grege, ad divi Laurentii propinquum pagum reverſum, quid ſibi acciderit narraſſe; ludibrio, uti ebrium habitum fuiſſe; procedentibus vero annis, ſpectrum facto probante, admirationi atque ſtupori fuit.

Novæ hujus excitandæ munitionis ſummis undique laudibus decretum exceptum eſt, quo egregius non modo Veneto-

rum

tum ad imperium ſubditoſque tuendos animus; verum etiam 1593
eximia quædam in Italia defendenda conſtantia inſpiciebatur. Id Senatus conſultum, quod non minus ad Reipublicæ, quam ad Italiæ commodum latum fuiſſet, Patres per Paulum Parutam, oratorem, Clementi ſignificarunt; qui, Senatus ſumma prudentia, atque in chriſtianam rempublicam pietate commendata, ei gratulatus, naſcenti tum Palmæ Apoſtolicam benedictionem eſt impertitus. Nec minori lætitia oppida urbesque Reipublicæ affectæ, certatim egregiæ voluntatis argumento haud exiguam pecuniæ vim liberaliter contulere, quæ ducentum fere aureorum millium ſummam æquavit. Opus ſummo ſtudio, atque ingenti ardore a Marco Antonio Barbaro inceptum, undique ex Galliæ Ciſalpinæ ac Veneta regione agreſtium hominum turba confluente, brevi adeo excrevit, ut ad hoſtium conatus excipiendos idoneum haberetur; continuatiſque operibus ad præſentem amplitudinem firmitatemque, quam cernimus, perductum. Omnium conſenſu, atque eorum in primis, qui militarem diſciplinam profitentur, inter præcipuas totius Europæ arces cenſetur.

Bellum inter Rodulphum Cæſarem, & Amurathē.

Dum hæc a Venetis geruntur, Byzantio Amurathem in Cæſarem bellum pronunciaſſe, in Pannoniæ & Croatiæ finibus copias augeri nuntiabatur. Rodulphus, ut hoſtis impetum ſuſtineret, milites ex ſuis regnis ac ditionibus cogere, chriſtianorum Principum ſubſidia flagitare. Clementis Cæſari ſubveniendi deſiderio Galliæ turbines obſtabant. Philippus Gallico ac Belgico bello, claſſiſque turcicæ (licet minore, quam rumor attulerat, numero egreſſa) ſuſpicione detinebatur. Veneti ſuis rebus minime conducere arbitrabantur, pacem cum Ottomanis Regibus antea ſancitam turbare. Verum Pragæ indictis comitiis, a Cæſare pecunia cogebatur, delectus copiarum urgebatur, præſidia limitanearum arcium diſponebantur. Diverſa ex parte Aſſa nes Boſinæ Baſſa in Duropoliam inſulam illatus, cuncta populabatur; Robertus Egembergius Lubiana ad Zagabriam urbem tutandam ſe contulerat. At Aſſanes Siſſacum, inter Saccam, & Culpam amnes in eadem inſula ſitum, Canonicorum Zagabrienſium ditionis oppidum, adortus, diſpoſitis tormentis,

ver-

1593 verberare incipit. Culpam amnem ponte tranſgreſſus, fruſtra irrumpere conatus, cum multorum cæde repellitur, diſpoſitiſque partim ultra, partim citra flumen copiis, redintegrata pugna, verberationem inſtaurat. Egembergius, præſidiariis urgentibus, Andream Auſpergium, Caroloſtadii præfectum, Sclavoniæ proregem (*Banum* appellant) alioſque præfectos evocat, ut jam cadenti Siſſaco opitulentur. Cum prope hoſtium caſtra perveniſſent, quamvis vel equitatu vel peditatu ſex millium numerum non explerent, Auſpergius hortatur, impellit: Turcas adoriantur, ferro ſibi iter ad opem obſeſſis ferendam faciant. Aucti animis, propius ſe ad oppidum inferunt. Dum Aſſanes ſupremos edere conatus niteretur, Egembergius, Petro Ardelio, Bani fratri, ac Montecuculo ad pontem Culpæ inſtratum præmiſſis, cum reliquis copiis hoſtes aggreditur. Atrox prælium initur; pari conatu initio dimicatur; Cæſareanorum aliquantiſper inclinatam aciem equites reſtituunt: mox Turcæ, ardore paulatim reſtincto, continenti glandium procella in fugam acti, dum amnis tranſitu vitæ conſulere opinantur, aditu ſe interclusos conſpicati, perterriti natatu ſalutem quærunt; imbribus aucto amne, riparumque altitudine reluctante, fruſtra connixi demerguntur: priores reliqui inſequuti, in fluvium ferarum more ſeſe præcipitantes, momento delentur. Duodecim millia, inter quos Aſſanes Baſſa atque alii inſignes Turcæ, cecidere. Ab Egembergio victore, dilapſis copiis, Petrina fruſtra oppugnata. Turcæ exercitus reliquias aſſumunt; Beglerbego Græciæ duce, denuo Siſſacum aggreſſi, vi capiunt; præſidium milite novo firmant; circumductis aquis, communiunt. Cæſar iterim a conventu auxilia, a Pontifice pollicitam pecuniam efflagitat; Matthiam fratrem exercitus imperatorem dicit. Turcæ ad quadraginta millia aucti Veſprinum ac Palottam, Pannoniæ inferioris caſtella, occupant, majori ſpe, ni, lue per exercitum graſſante, milites per oppida diſtribuere coacti fuiſſent. At Tiphembachius vi Sabatam obtinet, Philecum obſidet, Turcis opem afferre conantibus deletis, capit. Impari exitu Albaregia tentata; verum cæſareanis abeuntibus, dum carpere extremum agmen Turcæ conantur, oborta pugna, octo

Cæſareanorum de Turcis ad amnē Culpam victoria.

Matthias Auſtriacus Cæſarei exercitus imperator.

Turcæ ad Albam Regiam a Cæſareanis profligati.

ex

ex iis millia, mille tantum Cæſareanis deſideratis, cæſa. Ita alternante fortuna hoc anno in Pannonia & Croatia dimicatum. 1593

Henrici Regis, & fœderatorū edicta contraria promulgantur.

In Gallia vero, partium laſſitudine tepeſcentibus armis, acerrimis hinc atque inde propoſitis edictis, certabatur. Maynius, quæ ſe ad comitia convocanda impulerint, ſcripto edit. Commune Galliæ bonum, prolapſam religionem, cujus res potiſſimum agatur, deplorat. Rex contra fœderatorum aſtus, Maynii factum ſcriptis vulgatis exaggerat, qui, regia uſurpata auctoritate, comitia adcerſiverit. Quod ad religionem attineat, ſi abſque concilio de catholica doceri poſſit, non recuſare, immo quam maxime cupere; ob eam rem legatos ad Pontificem miſſurum. Inde Lutetiæ conventus regiis legibus, Galliæ quieti adverſari oſtendit; quidquid in iis agatur, decernatur, nullius momenti; ſi qui interfuerint, læſæ majeſtatis reos pronuntiat. Demum civitates, collegia, ſubjectos fœderatorum artibus traductos, reſipiſcant, monet; benigne omnes complexurum pollicetur. Eodem tempore Principes catholici, Regis præconſultores, alio ſcripto edito, a fœderatis utrimque, ut deligantur, poſtulant, qui de Galliæ turbis ſedandis, deque priſca religione, regnoque conſervando ſermones conferant. Maynius ſociorum nomine ſuos quidem miſſurum, dummodo regii ad Eccleſiam catholicam accedant, reſpondet. Pontificis legatus, ſcripto emiſſo, Navarræum juſte ad regnum admitti non poſſe, Gallis ſuadere nititur; Turonenſe & Cabillonenſe in pontificia diplomata, Landrianumque edicta, Carnutenſem conventum deteſtatur; fœderata comitia, quæ Principem hæreſeos labe infectum renuant, extollit; ejuſdem ſententiæ Clementem eſſe profitetur. Feriæ Dux, a Philippo legatus, Lutetiam venit; literas illius nomine exhibet, quibus ad catholicum Regem creandum ſocios hortatur, omne ſtudium vireſque ad eos juvandos collocaturum pollicetur.

Feriæ Dux, a Philippo Rege Lutetiam legatus, mittitur.

Rex interea in dies magis ad catholicam amplexandam religionem excitabatur; ac licet in ejuſmodi cauſa nullum majus incitamentum propria animi ſalute exiſtimandum ſit; attamen humanitus quoque multa Henricum ad veterem fovendam amplectendamque religionem hortabantur; nil-

1593 nilque aptius ad Lutetiam aliaſque fœderatis addictas civitates ſibi adjungendas, externoſque Gallia prorſus expellendos videbatur, quam ſi religionis velo, quod hucuſque ſuis actionibus prætexuerant, nudarentur. Itaque idibus julii ad divi Dionyſii oppidum Archiepiſcopi, Epiſcopi, Collegiique Sorbonici theologi aliquot ad erudiendum Regem conveniunt; qui templo ab iiſdem exceptus, catholicam religionem profitetur. Eo ingenti inexpectatoque conſilio perculſi fœderati, Navarræo minime confidendum, Pontificis in graviſſima cauſa decretum expectandum ajebant: an, ad priſca ſacra reverſo, regnum capeſſere liceat ab eo ſtatuendum. Regios inſuper Principes, quod antea Piſanii Marchionem abſque Navarræi mandatis Romam miſerint, carpunt: niſi antea Navarræi factum Clemente probante, cum iis agi non poſſe affirmant. Inter hæc comitia elanguerant, proſtrata prorſus ſpe. Iſabellam, majorem natu Hiſpaniarum Regis filiam, Galliæ Reginam declarari, quæ poſtea Erneſto, Rodulphi Cæſaris fratri, nuberet, Hiſpani nitebantur: Pariſienſiſque Senatus, jam externarum artium pertæſus, priſcas leges (quas fundamenta regni vocabat) intactas inviolataſque ſervandas eſſe edicto ſancivit; ne Gallico diademate advenarum Principum capita ornari ſineret, quietique populorum expedite conſuleret, Maynium hortabatur: eoque decreto, ut ab armis abſtineretur, factum.

Henricus Rex catholicam religionem profitetur.

Pariſienſis Senatus decretum de priſcis regni legibus cōſervādis. Gallorum arma depoſita.

Ceterum ex Henrici IIII. Galliæ Regis ad vetera ſacra reditu ingens cunctos lætitia inceſſit, iis exceptis, quibus minime conducere videbatur, florentiſſimum olim, fortiſſimumque regnum, per tot annos civilibus diſſidiis belliſque concuſſum, in priſtinam dignitatem & amplitudinem reſurgere. Præter reliquos vero ejus lætitiæ participes Veneti fuere, quod jam diu ante ſapienter proviſa eventu probari animadverterent; jactatum nempe immanibus fluctibus regnum, tandem in tranquillam ſtationem delatum, uberrimos fructus ex potentiſſimi Regis prudentia, virtute, pietate percepturum. Bini ad eam lætitiam Henrico ſignificandam a Senatu oratores deſignati, Vincentius Gradonicus, Joannes Delphinus, Equites; Joanni vero Mocenico, qui ordinariam legationem ſeptem annorum ſpatio apud Henricos III. & IIII. ſumma cum laude

Vincentius Gradonicus, Joannes Delphinus extra ordinem, Petrus, Duodus ordinarius, in Galliam legati.

laude obiverat, totque tragicorum eventuum ſpectator fuerat, Petrus Duodus, vir admirabili ingenio, omnibuſque ſcientiis excultus, ſucceſſor eſt datus. Rex ad Clementem ſua manu exaratas literas, obſequii ac reverentiæ plenas, dedit, quarum ſententia erat. *Cum Deus Optimus Maximus illi eam mentem inſpiraſſet, ut Catholicam Apoſtolicam Romanam veram eſſe Eccleſiam agnoſceret, in qua tantum hominibus ſalutem conſequi Divino munere conceſſum ſit, in ea fide ab Antiſtitibus theologiſque, qui ea, in quibus ſecus ſenſerat, diſcuſſerant, confirmatum, ſe Eccleſiæ adjungere, Divinaque adjutum gratia, in ea firmiter atque immobiliter vivere morique decreviſſe: Itaque eo ritu ac cæremoniis, quæ viſæ eiſdem ſacratis viris fuerant, in Eccleſiam receptum die dominico, octavo kal. auguſti, ſacris miſſarum ſolemniis interfuiſſe, preceſque cum aliis Catholicis miſcuiſſe: in iis pietatis officiis, quamdiu illius ſpiritus artus regeret, perſeveraturum, debitam Apoſtolicæ Sedi Summoque Pontifici obedientiam ex majorum ſuorum, Chriſtianiſſimorum Regum, inſtituto præſtaturum: certo ſibi perſuadere, ex ea re eam lætitiam, quæ ſupremo, quod ipſe gereret, muneri conveniat, percepturum: intra paucos dies legationem miſſurum, qua, debito obſequio exhibito, uberrimas gratias ageret: literas interim propria exaratas manu, primas ſuæ in eum debitæ filii devotionis teſtes, ad ſe mittere voluiſſe.* Datæ eæ fuerant ex divi Dionyſii oppido, quarto idus auguſti. 1593

Henrici Regis ad Clementem Pontif. literæ.

Mox Ludovicus Gonzaga, Nivernienſium Dux, legatus ad Clementem eſt declaratus. Is per Helvetios ac Rhætos, qua iter tantum ea tempeſtate tutum in Italiam habebatur, Romam contendebat: cum Poſclavum, Rhætorum oppidum, delatus, Antonium Poſſevinum, Jeſu ſodalitatis, obvium habuit; qui Pontificis verbis nuntiavit, uti Regis legatum, quod nondum Henricum Regem agnoviſſet, illum excipere non poſſe: libenti tamen animo admiſſurum: converſione quidem Regis lætari, quæ, ut ejuſmodi quam maxime deceat, ſit, Deum Optimum Maximum enixe rogare. Iter nihilominus Nivernienſis perſequutus, quinque dierum a Roma itinere, idem Poſſevinus ſignificat, paucis ſtipatus urbem, decem tantum in ea dies commoraturus, ingrediatur. Purpuratis ejus con-

Ludovicus Gonzaga, Nivernienſis Dux, ab Henrico legatus ad Pontificem mittitur.

Antonius Poſſevinus Nivernienſi Duci Pōtificis nomine obnuntiat.

1593 *Nivernienſis Ducis cum Pontif. officia.*

congreſſu Clemens interdicit. Romam quinquaginta nobilibus comitatus cum perveniſſet, eadem die ſub veſperam coram Pontifice perductus, mandata Regis exponit, ac longiorem Romæ moram poſtulat; Purpuratos inviſendi, uti juſſus a Rege fuerat, quo tota illos de re doceat, facultatem flagitat. Clemens, petitionibus examinatis, quæ ſua mens ſit, ſignificaturum reſpondet. Denuo Nivernienſis colloquutus, Galliæ ſtatum exponit: ampliorem ac præſtantiorem partem regi parere; robur nobilitatis ab eo pendere; copiis tum pedeſtribus tum equeſtribus pollere; Principum amicitiis, virtute propria, florente ætate, corpore ad omnes labores perferendos idoneo, animo inconcuſſo, atque periculorum facie interrito, perpetuo fortunæ adſpirantis curſu, triumphis ac victoriis aſſueto, Regem eſſe: fœderatos infirmos viribus, diverſos conſiliis, ſejunctos ſpe, cogitationibus, parum externis ſubſidiis fretos, quorum non tam auxilia experti, quam jacturas damnaque perpeſſi ſint: jam palam fieri, inani ſpe Lutetiæ de novo eligendo Rege actum; nullo unquam tempore regiam dignitatem Gallos exteris deferri paſſuros: unanimes ad libertatem regnique fundamenta tuenda, jugumque, quo indigne premantur, excutiendum concurſuros. His atque aliis de rebus Gallicis Clementem edocet; quantum ab illa ſanctiſſima Sede potentiſſimi fortiſſimique Regis acceſſio magnificanda ſit, luculenter diſſerit; qui ſupplex ad ipſam confugerit, pontificiis mandatis in iis, quæ ad Divina ſpectarent, ultro obtemperaturum pollicitus fuerit: unam hanc ad firmandam amplificandamque catholicam religionem in Gallia viam eſſe, ſi magnanimus invictuſque Princeps Eccleſiæ ſinu excipiatur: pietatis ejus illuſtri exemplo, non armis, non ſanguine, non cæde provehi religionem poſſe. Verumtamen Nivernienſis magna dicendi vi Clementis animum, ſi qua poſſet, flectere adnixus, prædurum alienumque offendit; vel, ne apud fœderatos, qui pro religione arma induerant, ingrati animi notam ſubiret; vel, ut de Regis voluntate adhuc certior, quo tandem Galliæ res inclinarent, penitus inſpiceret, neque præpropero conſilio uſus fuiſſe videretur. Itaque Clemens Ducis diſceſſum urgere, aditum ad Purpuratos pernegare, tres Antiſtites, qui Romam cum eo venerant, niſi prius

prius Severinatem Cardinalem, ſummi Quæſitoris munus gerentem, adirent, nolle admittere. Dux contra, ſcripto ſibi Pontificis ſententiam exhiberi, ne legationis muneri defuiſſe videatur, efflagitare: in ſuos indigne quidquam agi minime paſſurum affirmare: vitam ipſam pro eorum exiſtimatione retinenda objecturum, conſtanter dicere. Igitur cum nullis neque precibus neque rationibus a ſententia dimovere Clementem potuiſſet, irrita legatione Roma diſceſſit, ſcripto vulgato, quo ea, quæ in Regis cauſa cum Pontifice egerat, continebantur. Hæc anni exitu. 1593

Nivernienſis Dux infecto negotio Roma diſcedit.

Finis Libri Decimiquarti.

EPITOME.

CUm Turcas ad Senniam, quae in Pannoniae Regis ditione eſt, oppugnandam in Adriaticum ſinum penetraturos, nunciatum eſſet; Veneti, aucta vigintiquinque triremibus, ad obſtruendum ſui maris aditum, claſse, a ſuſcepto conſilio infeſtam gentem avertere. Matthias in Pannonia Novegradum de Turcis cepit. Strigoniam aggreſſus, quamvis ſatis proſpera initio omnia habuiſſet, ſoluta obſidione, diſceſſit. Jaurinum Turcis traditum eſt. Ad Regis Henrici clementiam aliquot Galliae civitates, quae in foederatorum manibus erant, confugere: ipſe tandem Lutetiam ingreſſus, Pariſienſem Senatum in ordinem ſtatim redegit: Vincentii Gradonici atque Joannis Delphini, Venetorum oratorum, legationem omnibus humanitatis ac liberalitatis officiis excoluit. A Joanne quodam Caſtello intentotum in ventrem ictum feliciter gena excepit. Poena de ſicario ſumpta, Jeſuitae toto regno ejecti. Uſcochi ad latrocinia rediere. Mehemetes Amurathi ſucceſſit. Venetiis diem ſuum obiit Princeps Paſchalis Ciconia. Supremam Reipublicae dignitatem, duobus clariſſimis competitoribus ſuperatis, Marinus Grimanus eſt conſecutus. Cenetenſium rerum, propter quas Veneti cum Pontificibus maximas diſcordias exercuere, origo & ſtatus hoc libro continetur. Pax cum Turcis per Leonardum Donatum inſtaurata. Multa a Chriſtianis in Pannonia contra Turcas, compulſis ad deditionem oppidis, caeſis exercitibus, proſpere geſta. Ad Palmae ſubſtructionem, quo omne ſtudium Senatus contulerat, novum vectigal impoſitum. Galliae Rex Pontifici tandem & Eccleſiae eſt conciliatus. Metus, ne ob expugnatam ab Uſcochis Cliſſam turcici belli moles in Illyrici Veneti fines incumberet, recepta a Turcis Cliſſa, diſcuſſus eſt. Partae contra Turcas egregiae victoriae fructus ob militum avaritiam Germani amiſere. Maſſilia, quae ad Hiſpanos defecerat, in Henrici fidem rediit. Ad continendos finibus ſuis Uſcochos, eorumque latrocinia refrenanda egregiam Reipublicae operam Joannes Bembus praeſtitit. In Pannonia, detrectantibus Turcis pugnam, valde memorabile nihil geſtum. Mauroccnae Grimanae, Venetiarum duciſſae, Roſam ſacram Pontifex dono miſit. Quae pericula toti Italiae impendebant, ob Ferrarienſem ducatum, in quem Caeſar Eſtenſis, ab Alphonſo Duce contra Pontificis jura heres relictus, invaſerat, ea brevi, Pontifici Ferraria tradita, reque amice compoſita, evanuerunt. Bembus Novium caſtellum ad reprimendam Uſcochorum audaciam cepit. A Caeſarianis res in Pannonia contra Turcas proſpere geſta: Jaurinum receptum; Buda capta. Clemente Pontifice Ferrariae degente, controverſiae inter pontificios ac Venetos de finibus obortae ſunt. Cum Hiſponiae Rege pax a Gallo facta eſt. Philippo ſecundo regi tertius Philippus in Hiſpania ſucceſſit. Pſeudoſebaſtianus, Luſitaniae Regem ementitus, Venetiis in carcerem conjectus eſt. Cum nihil per colloquia apud Caeſarem atque Archiducem de Uſcochorum rebus proficeretur, multa Venetus terra marique contra ipſos molitus eſt. Turcis in Pannonia gravia a Caeſareanis damna inflicta ſunt. Avertendum alio Padum, novo effoſſo alveo, Patres cenſuere: Aloyſius Georgius operibus praefectus eſt. Uſcochorum latrocinia, ſumpta a ſontibus poena, atque ex Murlacae euripis egreſſu omnibus prohibitis, Caeſar & Archidux ſuſtulere. Galliae Rex bellum ob Salaſſios recuperandos Sabaudo intulit: Mariam Mediceam, Hetruriae Principem, matrimonio ſibi junxit.

HISTORIARUM VENETARUM ANDREAE MAUROCENI

LIBER DECIMUSQUINTUS.

M. D. LXXXXIIII.

INeunte anno, qui fuit nonageſimusquartus ſupra milleſimum ac quingenreſimum, de Turcarum viribus fama rumor augebatur; cum Amurathes, reliquis ſolutus curis, in Pannonicum bellum acrius incumberet; Marcique Venerii, Reipublicæ legati, literis afferebatur, ad exercitum fovendum præpotentem claſſem Turcas emiſſuros, eaque in Adriaticum ſinum penetraturos, ut Senniam, civitatem Pannoniæ regno ſubjectam, invaderent; Uſcochorum injuriis ulciſcerentur; ac, ſi fieri poſſet, opportuno ad Illyricum infeſtandum, Italiamque perturbandam loco potirentur: quorum ſane conſiliorum Aſſanes Cicala, claſſis turcicæ imperator, in primis auctor erat, non modo nominis gloria, divitiarumque cupidine illectus, ſed inſita in Venetos odii effera rabie incenſus. 1594

Turcarum conſilium de Sennia invadenda.

1594 His nuntiis ſoliciti Patres, quid, ſi Turcæ cum claſſe in Adriaticum penetrare vellent, agendum eſſet, ſedulo conſultabant. Hinc ne, exortis diſſidiis, pax, quæ per tot annos Reipublicæ cum Amurathe intercedebat, perturbaretur, vereri: inde ſecum volutare, quam a Reipublicæ rationibus alienum eſſet, quam Veneto indignum nomine, ſinus illius cuſtodiam negligere, quem majores immenſis ſumptibus, laboribus, ſanguine, legitimo ſibi jure aſciverant, ad poſteroſque tranſmiſerant: cum præſertim Italiæ quoque mirum in modum intereſſet, ſi Turcæ vel Senniam, vel propinquæ regionis oppida occuparent. Itaque vel a claſſe in Adriaticum mittenda Turcas avertere, vel, ni impetrare poſſint, obſiſtendum rebantur. Marco itaque Venerio injunctum, omni officiorum genere ab iis conſiliis revocare Amurathis præconſultores nitatur: *iis pacem, quæ diu inter utramque gentem coaluerat, perturbatum iri: illorum hominum inventa hæc eſſe, qui inter Principes ſimultatum ſemina, tandem in apertas inimicitias ac bellum eruptura, ſerere nitantur: an Adriatici ſinus jura poſſeſſionemque majorum ſanguine partam Senatus deſereret, cui civem cum claſſe præficeret, atque in eo defendendo prope immenſam auri vim quotannis effunderet? Adriaticum ſinum Reipublicæ veluti domum cenſeri: qui ſe invita in eum penetraverit, pro hoſte habituram*. His atque aliis, quam periculi plenum Aſſanis Cicalæ conſilium ſit, Venerius oſtendit. Verum fruſtra adnixus; cum nullis vel rationibus vel ſuaſionibus flectere Turcas poſſet, de iis, quæ egerat, quam celerrime Senatum certiorem facit.

Senatus decretum de Turcis ſe in Adriaticum inferentibus repellendis.

Tum Patres, utilitati dignitatique publicæ conſulendum rati, Senatus decreto ad claſſem augendam viginti quinque triremium præfectos deligunt; ut maritimus imperator crearetur, decernunt. Jacobus Fuſcarenus, qui ſuperiori bello præclaram in eo munere patriæ operam navaverat, cum Patrum prærogativa, majoribus comitiis ſecundo creatus. Remigum delectus habetur, opificum collegiis in id vel homines, vel pecuniam conferentibus; cunctaque ſummo ſtudio, ut opportune conſcenderet, ac reliquæ ſe claſſi jungeret, curantur, quæ in univerſum ſexaginta triremium numerum expletura erat. Ea ab Adriatici ingreſſu Cicalam averti poſſe haud

Jacobus Fuſcarenus claſſis imperator eligitur.

haud dubie credebatur; tum quod ſuperior ille numero non eſſet; tum quod, ut ſe in eas anguſtias conjiceret, quarum exitu intercludi poſſet, conſentaneum minime videbatur. Solemni ritu in aurea baſilica, dum ſacra peragerentur, a Paſchali Ciconia, Principe vexillum imperatorium Fuſcareno delatum; qui per forum, magno apparatu ac pompa inſtructum, a Senatu ad imperatoriam triremem eſt deductus. Inter ingentes majorum minorumque tormentorum ſtrepitus, tympanorum tubarumque clangores conſcendens, triremium præfectis ſtipatus, ad litus acceſſit. Dum flatus proſperos ad iter habendum expectat, ecce Byzantio legati literæ ſuperveniunt: tandem victis a ſe procerum animis, cœpta de claſſe conſilia abrogata eſſe; neve in Adriaticum claſſe penetraretur, decretum: qua in re Venerii ipſius virtus, fervidum ingenium, dicendique vis maxime profecit, cum Turcis ſæpius inculcaſſet, Cicalæ in Adriaticum ſinum ingreſſum nunquam Venetos permiſſuros: quæ ſane maritimorum apparatuum fama confirmata, ab eo conſilio Amurathem avertere, cum eo rerum ſtatu infenſos ſibi Venetos reddere minime ſibi conducere arbitraretur. His acceptis nuntiis, abdicare ſe magiſtratu Fuſcarenus juſſus; præfectis, ut triremes exarmarent, præceptum. Ita eo anno & retentum Adriatici imperium, & barbarorum repreſſi auſus; qui multo minore, quam fama ferebatur, claſſe, duarum nempe ac viginti triremium, quæ reliquis adjunctæ, quas ad inſularum cuſtodias adhibere ſolent, ſexaginta numerum non explebant, Helleſponto egreſſi, uſque in Siciliam prope Siracuſas illati, nulla re memorabili edita, aliquot tantum agreſtibus in ſervitutem abductis, abſceſſere. 1594

Paſchalis Ciconia Dux vexillum imper. Fuſcareno defert.

Marci Venerii, oratoris, opera Turcæ conſilia ſinus Adriatici ingrediendi deferunt.

Summa belli in Pannonia erat. Vario eventu eo anno dimicatum. Matthias Novegradum trans Danubium deditione recepit. Inde, diviſis copiis, Tiphembachium, ſuperioris Pannoniæ præfectum, Hatuanum invadere, eo occupato, Solnochium oppugnare jubet. Is dum Hatuanum acerrime quatit, de adventantibus hoſtium ſubſidiis certior factus, oppugnatione relicta, contendens, conſerta cum Turcis pugna, duobus millibus ac quingentis cæſis, Julæ præfecto interfecto, e ſuis paucis deſideratis, victoria potitur, Hatuano poſtea fruſtra

Panonici belli ſucceſſus.

1594 oppugnato. Eodem tempore Strigonium. Matthias aggreſſus partem urbis, quæ vetus dicitur, vi capit; aggeres divi Thomæ montis in ſuam poteſtatem redigit; novam civitatem, quam a Danubii amnis propinquitate Aquenſem vocant, impari eventu invadit: e ſuis octingentis amiſſis, Sinanis Baſſæ adventus rumore, tentatis morbo copiis, non abſque commeatuum inopia, dilabente milite, oppugnationem deſerere coactus. Dum hæc in Pannonia geruntur, Maximilianus in Croatia, quatuor peditum millibus, atque equitum manu coacta, Uſcochis Sennia evocatis, Culpa amne trajecto, hoſtes Petrina expellit, Caſtrovicium capit, Siſachum ſuperiore anno amiſſum recipit, ulterius progreſſurus, ni Matthiæ ſubveniendum in Pannonia fuiſſet. Jam enim Sinanes cum ingenti exercitu, Tartarorumque Præcopenſium colluvie Budam pervenerat. Is, Strigonio præſidiis aucto, Tatta oppido deditione recepto, Jaurinum, totius Pannoniæ fortiſſimam arcem, in dextera Danubii ripa ſitam, qua amnis in multas diſciſſus partes, Comaram inſulam conficit, circumſedit. Multa utrimque egregie ac fortiter geſta; propugnatores, licet initio mille tantum ac quingenti Ferdinandi Ardechii, caſtrorum Cæſaris magiſtri, auſpiciis arcem tuerentur, brevi tamen duorum Germanorum peditum millibus, quinque equitum turmis augentur. Belli gloria incenſi ex Italia multi accurrunt; in iis Joannes Medices, Ferdinandi magni Hetruriæ Ducis frater, cum duobus peditum millibus, vicario Ferdinando Rubeo, caſtrorum præfecto, ſupervenit. Per duos menſes magna animorum obſtinatione certatum. Copiis ad triginta peditum, ac duodecim equitum millia auctis, dum inſulam in amne poſitam, quæ pro munimento Jaurino erat, quaque ſubveniri oppido poterat, Cæſareani propugnant, arx ſtetit. Verum poſtquam Sinanes, quaſſatis mœnibus, aditum ſibi in urbem patefacere non poſſe intelligens, inſulam adortus, amne trajecto, eſt potitus; acrius redintegrata oppugnatione, variis caſibus imminuto Cæſareanorum exercitu, cum Matthias Altemburgum ſe recepiſſet, laborum ac vigiliarum Germani præſidiarii milites pertæſi, de urbe dedenda cogitant; Italis contradicentibus, ac, ne ſe exitiali atque irrevocabili conſilio commacularent, ſuadentibus. Sed cum nulla ratione tumultuantium

Matthias Auſtrius Strigonium aggreditur.

impe-

impetus ſiſti poſſet, tandem quinto kal. octobris urbem hoſti Ardechius tradidit, ea lege, ut abitus militi explicatis vexillis, cum armis atque impedimentis permitteretur. Victoria tumidus atque inſolens Sinanes, Comaram inſulam tentare fruſtra adnixus, militiæ finem, hyeme ſuperveniente imponere eſt coactus. Ingenti ob Jaurinum amiſſum jactura facta, affulgere tamen Cæſaris afflictis rebus ſpes quædam viſa. Nam Sigiſmundus Battoreus, Dacorum Princeps, Amurathe relicto, Mœſiæ ſuperioris atque inferioris Principibus ad ſe pertractis, Cæſari acceſſit; ex iis regionibus bello Turcas laceſſere, copiarum tranſitu prohibere, commeatus intercipere, Byzantium ipſum, adempta, quæ inde in eam urbem invehitur, annona, premere poſſe ratus: quem ut ſibi Cæſar firmiori nexu devinciret, ei Mariam Chriſtiernam, Archiducis olim Caroli patrui filiam, deſpondit. 1594

Jaurinum ab Ardechio Turcis traditur.

Sigiſmundus Daciæ Princeps ad partes Cæſaris accedit.

Maria Chriſtierna Auſtriaca Daciæ Principi nupta.

Ob ea, quæ hoc anno in Pannonia acciderant, firmiſſimum propugnaculum, quo aditus ad Viennam oppugnandam aperiebatur, ereptum, ingenti dolore omnium perculſæ mentes, eo magis commovebantur, quod, in varias partes diſcerpta chriſtiana republica, inteſtinis diſſidiis belliſque adhuc agitata, nulla ſatis valida ad potentiſſimi hoſtis impetum cohibendnm munimenta objici poterant. Adhuc enim Gallia fluctuabat, atque ea ſpes, quæ, Rege ad catholicam religionem reverſo, concepta fuerat, elanguiſſe videbatur, a Clemente, Niverneníi legato dimiſſo. Qua ex re plerique verebantur, ne Henricus una cum nobilitate latus ejus ſtipante, irarum impetu tranſverſus, Galliæ regnum ab Eccleſia, irreparabili jactura, ſejungeret. Nivernienſis, itinere per Hetruriam ac Mantuanos habito, confirmatiſque amicorum Principum animis, Venetias acceſſit, ac de iis, quæ Romæ cum Pontifice egerat, Regis juſſu, Senatum certiorem fecit. Paucos dies in urbe cum filio moratus, perhonorifice ac liberaliter habitus, victus e publico tributus, nullumque ad Reipublicæ in Regem obſervantiam, atque in Nivernienſem benevolentiam teſtandam officii genus prætermiſſum.

At in Gallia ad inducias prorogandas cum Rex rogaretur, in menſem conceſſit. Inde lætius ei fortuna adſpirare: Meldenſes, Vitrio auctore, Henrico ſe adjungere; Pariſienſes nutare, po-

1594 pulus aperte pacem petere, de expellendis externorum auxiliis agitare; Aurelianum, Lugdunum, Rothomagum, Auguſtoritum ad Regis clementiam confugere, qui non minus bello in hoſtes acerrimum, quam victor in ſupplices clementem ſe patefecit. Lutetia tantum ſupererat, in quam a clientibus atque amicis vocatus, xj. kal. aprilis ingreditur, Germanis ad novam portam obſiſtentibus, aliquot obtruncatis, ad Luparam fœderatorum militum manu in fugam conjecta, Neapolitanis militibus abitu ea conditione permiſſo, ut abjectis armis in Morinorum fines ſecederent, neque amplius in Galliam arma inferrent. Henrico magno populi concurſu ac plauſu Rege conſalutato, Baſtiliæ arx ſtatim dedita. Placentiæ Cardinali, Pontificis legato, qui tunc ægrotabat, tutus receptus conceſſus; qui, eo vix impetrato, exceſſit e vita. Pelveus Cardinalis eodem fato abreptus. Prima Regis cura, Pariſienſem Senatum in ordinem redigendi fuit; qui ſtatim edicto ſanxit, ut, *quæcumque decreta pro fœdera inita fuerant, irrita cenſeantur; in Henricum III. probra ac maledicta ſcriptis jactata aboleantur; Maynius regni procuratione arceatur; qui ei faverint, perduelles habeantur; Henricum IIII. Navarræ ac Galliæ Regem non agnoſcentes læſæ majeſtatis crimine teneantur; in Pariſienſi conventu comitiorum totius regni nomine decreta, uti legibus adverſa, nullaque auctoritate fulta, deleantur; xj. kal. aprilis quotannis publicæ ſupplicationes pro gratiis de fauſto Regis in Lutetia ingreſſu Deo Optimo Maximo agendis celebrentur.* Pariſienſis Senatus decreto aliud Rex adjecit, quo erratorum venia conceſſa, privilegia, immunitates Lutetiæ reſtituebantur, egregiaque ad eam ornandam atque augendam ipſius voluntas exprimebatur. Inde Guiſium Ducem ſupplicem excepit, Provinciamque regendam attribuit; bellique molem in Morinos, Laone aliiſque oppidis deditione receptis, avertit, cum Sueſiones tantum, ac Pera Maynio parerent, Capellamque nuper Hiſpani occupaſſent.

Henricus Lutetiam ingreditur.

Placentiæ Cardinalis Lutetiæ obiit.

Pariſienſis Senatus decreta & edicta.

Henrici Regis alia decreta.

Hoc rerum ferme ſtatu Galliæ res erant, cum Vincentius Gradonicus ac Joannes Delphinus, Reipublicæ legati, Lutetiam pervenere; qui magno populi plauſu, nobiliumque agmine ſtipati ad Regem deducti, gratulationis munus obivere: *quod immenſis laboribus ac periculis invicto animo*

Gradonici & Delphini oratorum cum Henrico Rege gratulationis officia.

exan-

exantlatis, per victorias perque trophæa ſibi aditu pateſacto, ampliſſimum nobiliſſimumque regnum, legitimo ſibi debitum jure, ingenti virtute, fortitudine, felicitate adeptus eſſet: quod priſtino ſplendori ac decori, cum immortali ejus nominis gloria, præpotentem Galliam reſtituiſſet; quod inter tot egregia ac fortia illius facta, inter bellorum ſtrepitus, non minus armis, quam clementia cunctorum ſibi animos, incredibili præſentium admiratione, perpetua poſterorum fama, devinxiſſet. Ea legatio Regi pergrata admodum fuit, omnibuſque humanitatis ac liberalitatis officiis exculta, quibus abunde Henrici IIII. in Rempublicam benevolentia ac ſtudium enituit. Nullam multis antea annis legationem illuſtriori lætitiæ ſignificatione a cunctis ordinibus exceptam memorabant: omnium in legatos, uti optatæ pacis nuntios, defixi oculi. Illo in itinere civitates oppidaque everſa, provincias vaſtatas, regionum ruinas ingentes editas cernere fuit, acerbos diſſidiorum bellorumque civilium fructus, in quos mortales vel miſeriarum vel felicitatis impatientia devolvuntur. 1594

Proſpere Regi cunctis affluentibus, id accidit, in quo vel hominum ſcelus & audaciam, vel Dei Optimi Maximi ineffabilem providentiam poſteritas miretur. Henrico in Luparæ ædibus regii ſtemmatis Principibus, aliiſque ex nobilitate proceribus ſtipato, adoleſcens, Joannes Caſtellus nomine, ex infima plebe, cerdonis filius, reliquæ turbæ immiſtus, regium cubiculum ingreſſus, advertente nemine, gladio ventrem tranſverberare eſt adnixus. Ad Roneum & Montinium excipiendos ſe inclinanti, dextera gena percuſſa, denſque tantum excuſſus: reus ſtatim in carceres detruditur. Erat is Jeſuitarum alumnus, ſeque ab iis ſæpius audiviſſe, ajebat: *Regem, quod extra Eccleſiam eſſet, interficere licere; ac donec a Pontifice probaretur, ei parendum non eſſe*. In eum, uti majeſtatis Divinæ atque humanæ reum, a Pariſienſi Senatu animadverſum: excarnificari, conſceleratam dexteram abſcindi, a quatuor equis diſcerpi, in ignem conjectum cadaver in cineres redigi, eoſque in auras diſpergi, decretum; Jeſuitarumque ſodalitates, uti juventutis corruptorum, publicæ quietis, Regis, regnique hoſtium, triduo Lutetia aliiſque urbibus ac civitatibus, in quibus collegia obtinerent, abſcedere;

Henricus Rex à Joãne Caſtello gladio petitur.

Jeſuitæ à Gallia regno expelluntur.

intra

1594 intra quindecim dies, tota Gallia exire, perduellionis pœna propoſita, juſſum: bona eorum ac ſupellex ut in pietatis opera ex Pariſienſis Senatus ſententia erogarentur, ſtatutum. Iiſdem quoque ſubjecti pœnis, e Gallis quicumque extra regnum ad eorum collegia ſe contuliſſent. Mœrore ob periculum, gaudio ob atrociſſimi caſus exitum perfuſi Patres, Regi Senatus conſulto gratulantur: hortantur, rogant, vitæ ipſius, ex qua Galliæ non modo, verum chriſtianæ reipublicæ incolumitas ac dignitas pendeat, in poſterum diligentius conſulere velit. Munus id extraordinarii legati, qui adhuc in Gallia erant, obivere. Egregium hoc publicæ pietatis ſtudium cum Henrico pergratum extitiſſet, Senatui gratias quam maximas egit.

M. D. LXXXXV.

1595 ANni proximi initia aſſuetæ rapinæ Uſcochorum excepere, qui Pharo, Brachia, & Corcyra nigra inſulis damno affectis, maritimamque oram depopulati, obvia quæque Chriſtianorum & Turcarum navigia diripuerant, celocem Aſcrivio cum publicis literis, negotiatorumque viginti aureorum millibus Venetias venientem interceperant, Georgio Margitichio, imperio Veneto ſubjecto, in primis duce, qui, trecentis comitantibus ſociis, a Georgio Lencovichio, Croatiæ præfecto, fide accepta, cum uxore ac liberis e Brachia Senniam ſe receperat. His incommodis quo minus majora remedia adhiberentur, temporum conditio obſtabat: ſed ne tot flagitia magis magiſque impunitate alerentur, Adriatici ſinus, atque adverſus Uſcochos præfectis juſſum, vel conjunctim, vel ſeparatim prædones perſequerentur; quotquot vivi in eorum manus perveniſſent, ſupremo ſupplicio plecterent; exitus omnes a Sennia ac propinquis locis acriori diligentia obſepirent, ut ſaltem commeatuum omniſque generis annonæ inopia conflictati, aliqua ratione facinorum pœnas darent. Marcus quoque Molinus, claſſis legatus, in Adriaticum ſinum evocatus. His querelæ addebantur. Cum Sigiſmundo Turrio, Rodulphi legato, graviter expoſtulatum: damna ſarciri, ablata reſtitui petitum; qui etſi, ut aliqua in parte ſatis Reipublicæ faceret, Bernardinum Rubeum Senniam miſiſſet; polliciti nuſquam eventus reſponderunt. Georgium quin etiam Margitichium

Uſcochorum rapinæ Georgio Margitichio duce.

chium tradi poſtulantibus Patribus, legatus bellorum difficultates, quibus Auſtriaci diſtinebantur, cauſatus, Senatorum animos lenire nitebatur: Margitichium Senniæ exceptum veriſimile non eſſe; ſi eo ſe contuliſſet, dignas ſcelerum pœnas daturum: eadem Pragæ crebris, vehementibuſque Thomæ Contareni legati expoſtulationibus reſponſa dabantur. 1594

Inter hæc Venetam navem, pretioſis onuſtam mercibus, quæ fere decies centena millia æquarent, *Pegolotam* nuncupatam, in Siciliæ litora prope Catanam civitatem impactam, ingenti negotiatorum damno diſſiliiſſe eſt allatum; quibus petentibus, Joannes Baptiſta Padavinus, Senatus a ſecretis, in Siciliam datis literis eſt miſſus ad Olivarium Comitem Proregem; qui prædiviti illectus gaza, moras adhibet, cauſas innectit, Judæorum mercium obtentu, quas fiſco ſubjectas eſſe inquit, reliquum ad ſe trahere nititur. In carceres detrudi navigii ſcribam jubet; Padavino, quæ bona Chriſtianorum ſint, oſtendendi provinciam imponit. Ille artium gnarus, negotiatorum factum tuetur; libertatem ac ſecuritatem navigiorum exaggerat; Judæorum mercimonia, quanta ea cumque, licet modo tenuia admodum ſint, tuto iis credi poſſe contendit. Prorex minime flecti, privato negotio publicas querelas jungere, ſpeculatorias biremes male Corcyræ habitas; Turcarum direptiones, regia ac Veneta ſociatis claſſibus, a Neapolitano regno averti ſuperiore anno potuiſſe: parum animadverti, quam communibus rationibus expediat, eam Turcarum animis firmiter ſententiam hærere, Philippum ac Venetos indiſſolubili amicitiæ nexu adſtrictos eſſe: demum ſiqua e Sicililiæ regno navigia maria excurrant, permiſſu Regis facere affirmat. Ad hæc Padavinus, Philippum incurſiones peroſum, ut ab is abſtineatur, ſæpius juſſiſſe; Senatu flagitante, ut armamentis navigia ſpoliarentur, Neapolitaniſque ac Siculis excurſionibus interdiceretur, præcepiſſe; egregiam Venetorum in Regem voluntatem haud obſcuris argumentis patere: anno elapſo, ut Turcas ab Adriatici ſinus ingreſſu arceret, prævalidam claſſem inſtruxiſſe, imminenetiaque Neapolitano regno atque Apuliæ pericula depuliſſe. Tandem Prorex, viginti aureorum millibus a negotiatoribus datis, navem reſtitui juſſit.

Ioannes Baptiſta Padavinus in Siciliam mittitur ad Venetam navem recuperandam.

At varia ea tempeſtate accidere, quibus immutari rerum facies

poſſe

1595

Amurathis Turcarum Imperatoris obitus, & Mehemetis ucceſſio.

poſſe videbatur. Nam, Amurathe, Turcarum Imperatore; vita functo, Mehemetes filius ſucceſſerat, vir, qui alias indomitæ atque efferæ mentis ſigna dederat; ex quo magna ſpe Turcæ evehebantur, fore, ut proavum Suleimanum imitaretur, qui vel animi fortitudine vel rerum geſtarum gloria, nominis ingentem celebritatem ad poſteros tranſmiſerat. Ac licet Aſſanes Cicala ad novos motus in Perſidem deſignatus fuiſſet, attamen in Pannonia totius belli pondus, vel expeditionis facilitate, vel Cæſaris virium imbecillitate, vertebatur; Byzantioque Venerii legati literis afferebatur, Mehemetem Hadrianopolim triginta aureorum millia ad caſtra ſupplenda miſiſſe; ex intimo ærario (*Caſna* Turcis vocitato) deprompta octingenta ac quinquaginta millia in Pannonicum bellum extraxiſſe; Ferratem imperatorem deſignaſſe, quem Agriam invaſurum fama percrebuerat. Galliam vero quamvis Regis converſione, bellorum defatigatione, pacis deſiderio quieturam ſperaretur; tamen quum Hiſpani Clementis animum ab Henrico avertere, perduelles adhuc fovere, novis apparatibus invadere meditarentur; hinc turcicis, inde Gallicis rebus magna ſuſpenſione Principum animi detinebantur.

Ferrates Turcarum copiarum imperator a Mehemete deſignatur.

Paſchalis Ciconiæ Principis obitus.

Quo rerum ſtatu Paſchalis Ciconia, Princeps, cum novem annos Reipublicæ præfuiſſet, exceſſit, religionis, prudentiæ, humanitatis, qua mirum in modum excelluit, gloria percelebris. Supremam Reipublicæ dignitatem tres inſignes Senatores petebant, Jacobus Fuſcarenus, Marinus Grimanus, Leonardus Donatus, Equeſtris ac Procuratoriæ dignitatis cives, cunctos honorum gradus præcipua virtutis ac meritorum laude emenſi. Fuſcarenum, qui ætate reliquos anteibat, maximiſque in rebus verſatus; vitam in gerenda Republica exegerat, duo maritima imperia præſertim nobilitabant; alterum turcico bello, alterum ſuperiori anno delatum. Marinum Grimanum commendabant vitæ innocentiſſime actæ fama, inſita quædam ad cunctorum ordinum ſibi animos conciliandos affabilitas, ingenua in pronuntianda ſententia cum eloquentia minime quidem fucata libertas, magiſtratus cum domi tum foris præclare geſti. In Donato morum eximia integritas ſeveritaſque priſcorum æmulatrix elucebant, regendarum rerumpublicarum mira ſcientia, uſu rerum in graviſſimis gerendis negotiis comparata prudentia; nam

ſu-

ſuperiore bello in Hiſpaniam legatus fuerat, romanam legationem ſæpius, præcipuoſque magiſtratus cum urbanos tum provinciales obiverat. Eximiis hiſce virtutibus fortuna quoque ipſa favere videbatur, quod in ea involuta comitiorum ratione plures reliquis ſuffragatores ſortitus eſſet. Competitorum præſtantia, Patrum varii affectus electionem protraxere, cum, præter morem, decem ac ſeptem dies in conclavi morarentur: quæ res collegii Patres impulit, ut ſcripto graviſſimis Reipublicæ negotiis exaratis, ad novum Principem renuntiandum electores incitarent, quod, defuncto Principe, ex lege, niſi ſucceſſore creato, Senatus cogi non poterat. Tandem nono kal. maji Marinus Grimanus Princeps creatus, ingenti adeo civitatis lætitia, ut inſuetis acclamantium populorum vocibus, illius, ac familiæ undique nomen perſonaret; eoque infimæ plebis levitas prolapſa eſt, ut tribunalia magiſtratuumque publica ſedilia in medium abſtracta forum concremarit: neque alio unquam tempore adeo ſeſe popularem licentiam libidinemque extuliſſe memorabatur: Qua ex re quinque corrigendis legibus Senatores præfecti, his initiis, ne peſſimo exemplo eſſent, obviam eundum cenſuere. Majoribus comitiis ſeverioribus legibus in petendo principatu ambitus coercitus, electoreſque arctiori ſacramento obſtricti: veteri quoque conſuetudini, ne, defuncto Principe, concilia cogerentur, modus adhibitus: Præconſultoribus ac Decemviris ea comitia interdicta: gravioribus in rebus, quæ ad Reipublicæ ſtatum attineant, Decemvirum collegium ac Senatum vocari poſſe, latum. 1595

Marinus Grimanus Dux eligitur.

Lex de Præconſultoribus & Decemviris ad comitia Ducalia non admittendis.

Cenetenſes contentiones.

Graves ab inito Grimani principatu inter Clementem ac Venetos ob Cenetenſes controverſiæ ortæ, quæ poſtea per multos annos Senatum exercuere. Ii cum in intimiore Venetarum ditionum ſinu ſiti ſint, non abs re futurum exiſtimo, ſi ad ea, quæ de civitate Cenetenſi ſupra narravi, nonnulla hoc loco attexam. Illud ſane compertum eſt, cum maritimis rebus Veneti inclaruiſſent, atque in remotas Europæ Aſiæque regiones ſigna ſuſtuliſſent, tum demum imperium in continentem ad finitimorum injurias propulſandas protuliſſe; qui cum æquo animo præclaram florentemque Rempublicam aſpicere non poſſent, in æſtuariis ſitam urbem amnibus, qui

in

1595 in ea influunt, obruere conabantur; ſæpius inde altercationibus finium obortis, dimicari, ſuperiores Veneti imperium ſenſim armis proferre. His addebatur, quod, Galliæ Ciſalpinæ ac Venetiæ civitatibus plerumque a Regulis occupatis, qui cuncta ad ſe trahendo, intolerando jugo ſubjectos premerent, populi prægrave dominatum peroſi, Venetorum æquitatis ac juſtitiæ fama ducti, iis ſe penitus committerent; inde partim ſpontanea deditione, partim armis auctum imperium. Ita Tarviſinorum regio Venetis acceſſit, quæ a ſolis exortu Liquetia amne a Forojulienſibus, ab occaſu Muſone a Patavinis ſejungitur; ad ſeptemptrionem montes objectos in Carnorum finibus habet; a meridie vero eodem Muſone clauditur. Quatuor civitates ea regio continet; Tarviſium, quod Silis amnis abluit; Feltrium, in montium faucibus non longe ab Anaxo; Bellunum, in boream magis obverſum, ad eumdem Anaxum ſitum; demum Cenetam, haud procul a Serravalle oppido poſitam. Altini, vetuſtæ & claræ urbis, cujus meminit Plinius, haud longe ab æſtuariis inter Silim ac Zerum amnes, optimis lanis celebris, incerta tantum veſtigia extant. Opitergium, Anaxum ultra ad Monteganum amnem, olim amplum ac celebre oppidum, nunc intra anguſtos terminos coactum.

Tarviſinorum regionis fines.

Cenetam Veneti, Pannonibus pulſis, armis ſubegere. Ludovicus Ungariæ Rex, anno M.CCC.LVIII. pace Jaderæ ſancita, inter alia Cenetenſium locis, ſuiſque in iis juribus, Dalmatiæ parte recepta, Venetis ceſſit. Poſt Genuenſe bellum, Auguſtæ Taurinorum anno M.CCC.LXXXI. pace cum Ungariæ Rege, Genuenſi, Carrarienſibus, Patriarcha Aquilejenſi a Republica icta, Venetorum cum Leopoldo Auſtrio pacta, Tarviſium & Ceneta excepta ſunt. Anno inſequenti Carrarienſes, Tarviſio ac Ceneta occupatis, uſque ad annum M.CCC.LXXXVIII. potiuntur; quo anno, fœdere inter Venetos ac Joannem Vicecomitem, Inſubrum Ducem, percuſſo, Carrarienſibus pulſis, eædem urbes cum oppidis agriſque ad Rempublicam rediere; Cenetenſeſque procuratores ſe jurejurando Venetis devinxere. Sigiſmundus Ungariæ Rex M.CCCC.XI. denuo occupavit; denuo Veneti M.CCCC. XVIII. armis recepere. Varia inde fortuna ſequentium ano-

norum extitit. Ea præſertim tempeſtate, qua Carolus octavus Galliæ Rex anno M. CCCC. LXXXXIIII. alpes tranſgreſſus, armatus in Italiam deſcendit, omnia divina humanaque jura permixta; donec anno M. D. XXI. in Wormaciæ civitate induciis pactis, reſpirari cœptum, quibus inter cetera cavebatur, ut quæ tunc extra Carnos loca Principes obtinerent, ab eorum locorum poſſeſſione non amoverentur; quo ſane tempore Ceneta Veneti potiebantur; idque planius pace anno M. D. XXIII. Venetiis inter Carolum V. & Ferdinandum fratres ac Venetos cautum, iis quæ Wormacienſibus induciis exprimebantur, confirmatis. Quæ omnia poſtremo, anno M. D. XXVIIII. Bononiæ inter Carolum ac Rempublicam inita concordia, cui Clemens ſeptimus Pontifex interfuit, plenius continentur; cum quidquid tunc Veneti poſſidebant, pacis legibus confirmaretur; nec dubium, quin Tarviſium, Ceneta, aliaque ejus regionis loca iis tunc paruerint. Inde continuatis temporibus Epiſcopi ac populi Venetos, uti Principes, agnovere; ad eos confugientes, auxilium atque opem experti ſunt. Antiſtitum obitu cuſtodita a Venetis arx: vel bello vel belli ſuſpicione oborta, in agro milites caſtrametati, incolæ pendere vectigal juſſi; pace, ad Medoacum amnem excavandum (infinitum prope opus) evocati, ſal exhibitus, exortæ inter incolas atque Epiſcopos controverſiæ, vel datis judicibus, vel ab eodemmet Senatu definitæ; in poſſeſſionem publicis literis Antiſtites miſſi. Inde auctæ ſub ſalubri Reipublicæ imperio populorum divitiæ, Antiſtitum auctoritas, religionis cultus. Nec ante Paulum III. Summum Pontificem, qui hiſce de rebus verbum faceret, quiſquam fuit. Anno M. D. XXXXV. cum populi Marini Grimani, Epiſcopi & Cardinalis, imperium ferre non poſſent, Principis Patrumque afflictis rebus opem imploraſſent, majoribus Comitiis (uti antea ſuo loco diximus) Jacobus Surianus prætor Cenetenſis eſt creatus. Id cum æquo animo ferre Cardinalis nequiret, ad Pontificem confugit, qui acriter cum Senatu conqueſtus, tandem, Grimano qui novitatum cauſa extiterat vita functo, obtinuit, ut, abdicato prætore, in priſtinum cuncta ſtatum redirent. Grimano haud multo poſt Michael Turrius ſucceſſit; exinde anſam ſequentes Pontifices arripue-

re;

1595 re; licet eo Senatus conſulto nihil Reipublicæ juribus derogatum fuiſſet; quæ ſicuti tranſactis temporibus jus atque auctoritatem Epiſcopis impertiverat, ita ſupremo ſe nunquam imperio abdicaverat; ſæpiuſque novatores turbatoreſque repreſſerat: quæ omnia publicis conſignata tabulis inſpiciuntur.

Duabus autem diſciſſa factionibus civitate, invicem ſanguine cædequè ſævientibus, dum ab Aloyſio Mocenico Antiſtite hoc fere tempore judicium inſtituitur, a Pontifice alterius partis cives impetraverant, ut Apoſtolicæ Sedis apud Rempublicam Nuntio eæ omnes controverſiæ delegarentur, procuratorque pontificius, qui in ambas factiones inquireret, Cenetam mitteretur; qui varia edicta ad urbis regimen, atque ad extorres præſertim ſpectantia pronuntiaverat. De his Senatus certior factus, ne quid in ea civitate Reſpublica detrimenti capiat, ſtatuit. Decemviri procuratoris pontificii acta reſcindunt, judicium ad ſe avocant. Interim Mocenici Antiſtitis decreto bona, quæ beneficiario jure communiter poſſidentur, vendi, aut quacumque ratione alienari vetat. Eam ob rem tres Romam a Cenetenſibus oratores mittuntur, qui negotium Aquilejenſi Patriarchæ committendum curent. Ii Venetias adcerſiti, ne in poſterum alios Principes, præter Rempublicam adeant, monentur. Re, ut videbatur, ex ſententia confecta, nova a Clemente mandata Laudenſi Epiſcopo ſuperveniunt, quibus, ſi qua in re Cenetenſes læſos ſe eſſe exiſtiment, ejus rei, donec aliter ſtatuat, judicium permittit. Cenetenſium interim legati Venetias accedunt, afflictas perditaſque fortunas ſuamque vicem dolent, calamitatibus auxilium implorant: judices Senatus daret, qui earum cauſas cognoſcerent, auctoritate ac potentia præſidio eſſent. Senatus conſultum fit, quo civilium judiciorum ad Novos Auditores, capitalium ad Advocatores provocandi jus Cenetenſibus conceditur; decreti exemplar in acta eorum concilii referri jubentur. Eam legem Patres Mocenico Antiſtiti ſignificant. Oratores, conſilio adcerſito, in publicas tabulas redigi Senatus conſultum curant.

His valde commotus ac perturbatus Clemens factum cum Paulo Paruta, oratore, exaggerat: *Spretam auctoritatem, proculcatam dignitatem, egregiæ ſuæ in Rempublicam voluntati mi-*

minime reſponſum; adeo manifeſta jura Eccleſiæ eſſe, ut reſcindi nulla ratione queant: non hæc tempora eſſe, ut in chriſtiana republica, inteſtinis lacerata diſcordiis, bello a communi hoſte petita, controverſiæ exſuſcitentur: nunquam hujuſmodi injuriam ſe paſſurum: Senatui ſcribat, legem abroget, eam unam viam ad rem componendam fore. Legatus ingenii dexteritate atque leni quadam dicendi vi, qua plurimum poterat, perturbatum Clementis animum ſedare nititur: *Reipublicæ jura nunquam in dubium vocata, nuſquam perturbata ab illius præceſſoribus fuiſſe; non tantum irarum meritam Rempublicam, quæ illum uti parentem eximia pietate atque obſervantia coleret; ſi cui dolendum, Venetis profecto dolendum, procuratorem Cenetam miſſum, cauſarum judicem Nuntium declaratum, alia pleraque Reipublicæ rationibus adverſa perpetrata. Quid faceret Senatus, niſi læſus injuriam propulſaret, atque aliqua ratione, ne poſſeſſione depelleretur, curaret?* Aliis hinc atque inde dictis, in ſententia Clemens perſiſtit. 1595

Eodem tempore nuntiatur, binas literas, quas *monitorias* vocant, Cenetam delatas; alteras ad commune conſilium atque oratores minarum plenas, quibus tridui ſpatio Senatus conſultum delere jubebantur; id ni faciant, anathema latæ, ut ajunt, ſententiæ privati ſubeant, læſæ majeſtatis rei habeantur, bona publicentur, civitati ſacris interdicatur: alteris oratores viginti dierum ſpatio Romam, uti perduelles, Eccleſiæ turbatores, eorum, quæ egerint, rationem reddituri, in jus vocantur; niſi adſint, excommunicationis vinculo innectantur, cunctis eccleſiaſticis ditionibus exilio ejiciantur, bonis publicatis, ædes complanentur, cunctiſque vel temporariis vel æternis pœnis ſubjiciantur. Vix dici poteſt, quam Patrum animi, his cognitis, exarſerint: durum atque acerbum Pontificis conſilium damnare; inuſitatum tractandi genus criminari: omnia tamen prius experiunda, quam in apertas contentiones erumpendum e re communi eſſe ea tempeſtate exiſtimabant. Itaque Parutæ præcipiunt, ut ratione, prece, querelis Clementem ad ſalubriora conſilia perducere nitatur; ut amice negotium agitari poſſit, literas revocari curet. Interea quinto idus julii adverſus eorum leges

1595 atque inſtituta Cenetenſes aliquot, fulminis pontificii metu perterriti, ex quatuor uno tantum decurione præſente, ſub veſperam concilium cogunt. Decurio ſcribam e tabulis auferre decretum jubet. Eos, qui aderant, an ita vellent, ſcriba ſciſcitatus, obmuteſcentibus cunctis, atque horrore correptis, decurione imperante, mandata exequitur. Ea re in itinere ab oratoribus cognita, cum nondum concilium dimiſſum intelligerent, ſi qua ratione præceps ſiſtere conſilium, geſtaque reſcindere poſſint, nituntur. At rei difficultate, civium timore, tenebris quoque nocturnis deterriti, rem, uti geſta erat, Venetias reverſi exponunt.

Eodem tempore Roma legati literis nuntiatur, Clementem nullis victum rationibus, decem Cardinalium collegio coacto, de Senatu acriter conqueſtum, negotium commiſiſſe, quæ ad cauſam ſcripta attinerent, exhibuiſſe; nihil niſi ex eorum conſilio, uti graviſſimis in rebus aſſolet, decreturum dixiſſe; rem diligenter expenderent, ut poſtea ſententiam ei ſignificent. Varia a Purpuratis (ut præconſultores facile, quo inclinant Principes, propendere ſolent) ſevera atque acerba in Venetos jactata. Aragonium tantum Clementi ſuaſiſſe ferebatur, parumper nimio agitatam ardore mentem ſedaret, nihil feſtinanter ageret, ſecum reputaret, difficillimis temporibus, dum Galli in foribus Italiæ prope ſint, Turcæ ingenti conatu Pannoniam invadant, quam chriſtianæ reipublicæ conduceret, gravia hæc diſſidia cum Venetis alere, eorumque exulceratos animos ab ſe prorſus alienare. At Patres publicis rationibus conſulendum rati, acta in Conſilio Cenetenſi Senatus conſulto reſcindunt, decurionem & ſcribam, uti majeſtatis reos ab Advocatorum magiſtratu in jus vocari jubent; ni ſe coram ſiſtant, octo elapſis diebus, in eos ex lege animadverſum iri. Cenetenſium oratorum probata conſtantia, cohortationes additæ, quibus ad fidem atque obſequium in Rempublicam incitarentur; eorum res ut ſartæ tectæque forent, Senatum curaturum. Parutæ injunctum denuo, Pontificem aggrediatur: *quantam ex iis. quæ acta ſint, Patres moleſtiam acceperint*, exponat; *ſubjectorum tutelam, majorum jura, imperium deſerere non poſſe: id & Principes decere & immotum Senatui eſſe: nibil ob id*

de

de ſingulari reverentia, qua Apoſtolicam Sedem Veneti pro- 1595
ſequuti ſint, detractum arbitrari, qui pro ea tuenda atque augenda non theſauris, non viribus, non ſanguini ullo unquam tempore pepercerint: concitatam mentem reprimeret, æſtus omnes animi ablegaret, ut pacate ac tranquille negotium agitari poſset: non in ea cauſa ſuſtinendo quidquam ſibi Senatum arrogare, ſua tantum, quæ a majoribus parta per tot annorum curricula obtinuerint, retinere conſtanter velle. Legatus, ne in Purpuratorum collegio quidquam agat, monetur; unumquemque ſeorſim de cauſa deque Reipublicæ rationibus edoceat. Adjecta etiam cum Petro Aldobrandino ac Cynthio divi Georgii Cardinalibus, Clementis nepotibus, officia. At Auguſtini Valerii Veronæ, Joannis Franciſci Mauroceni Brixiæ Cardinalium in patriam conſueta pietas eluxit, qui cauſam acriter tutati, optimorum civium decus tulere, iiſque a Senatu gratiæ actæ. Tot adhibitis machinis, nutare jam Clemens, iratum animum compeſcere, aures præbere, poſtque varios cum legato ſermones, tandem, ut monitoriæ literæ, quæque a procuratoris pontificii miſſione geſta ſint, aboleantur, mox negotium pertractetur, proponit. Iis cum publicis rationibus nequaquam offici, propterea quod poſſeſſionis jus non immutaretur, Senatus intelligeret, adſentit: inde inter Principes amice diſceptari cœptum. Hæc in Cenetenſibus eo anno.

Uſſainus Ceſnegirius a Mehemete Venetias mittitur.

Amurathe vero Turcarum Imperatore (ut diximus) extincto, Mehemetes filius regnum ingreſſus, ſtatim Uſſainum *Ceſnegirium* (quod turcica lingua dapiferum ſignificat) multæ exiſtimationis virum, utpote qui in Suleimani aula educatus fuerat, ad Senatum miſit. Is turcica lingua, Michaele Membrejo interprete, legatione expoſita, Regis literas officii atque honoris in Rempublicam plenas exhibuit, quibus patris obitu, regni ſucceſſione expoſita, ad pacem vetuſtis conditionibus confirmandam paratum ſe eſſe ſignificabat. De more ædes tributæ, victus e publico datus; ipſe aureis Venetis mille, comites veſtibus donati. Statim ab Amurathis exceſſus nuntio Leonardus Donatus ad Mehemetem legatus deſignatus fuerat; qui bellis infeſto ac ob id nequaquam tuto itinere, cum per Serviam, Macedoniam, ac Thraciam

Leonardus Donatus orator Byzantium profectus, pacem cum Turcis inſtaurat.

 Byzan-

1595 Byzantium tuto contendere non poſſet, ut mari navigaret, Senatus juſſit. Binæ illi, Antonio Juſtiniano damnatorum præfecto, triremes datæ, quibus in Aegæum ad eum locum, quem *Borci* vocant, æque Theſſalonica ac Byzantio diſtans delatus, reliquum itineris terra conficeret. Perhonorifice Byzantii Donatus exceptus, Mehemeti gratulatus, pacem veteribus conditionibus ſumma cum Reipublicæ exiſtimatione ſancivit. Ad eam firmandam haud parum temporum conditionem contuliſſe compertum fuit; quod tunc ancipiti bello Pannonico ac Dacico Turcæ premerentur, omnium mortalium mentibus, ac præcipue Italiæ Principum, in eorum exitus obverſis.

Joannes Franciſcus Aldobrandinus cum copiis pontificiis in Pannoniam mittitur.

Clemens ad opem Cæſari afferendam intentus, Ioannem Franciſcum Aldobrandinum, nepotem, ſuperiore anno in Hiſpaniam miſerat, ut Philippum pecunia & copiis ad Rodulphum juvandum hortaretur: eumdem poſtea eccleſiaſticarum copiarum imperatorem creaverat, duodecimque peditum millium delectu in ſuis ditionibus juſſo, equitum validam manum adjecerat. Quatuor ſacerdotibus decumas in Italia injunxerat; cumque Reipublicæ octonas, quæ in aſſiduos ſumptus atque in nova erigenda arce erogarentur, exigendas conceſſiſſet, quinquaginta aureorum millia ſacratis viris ob Pannonicum bellum, permittente Senatu, indixerat. Aldobrandinus Venetias in itinere acceſſit, liberaliterque habitus, per Veronenſem agrum, ac Tridentinos ſaltus in Pannoniam contendit. In ſuperiore Maximilianus Cæſaris frater, Tiphembachio, in inferiore Matthias, Carolo Mansfeltio vices obtinentibus, bellum gerebant.

Carolus Mansfeltius in Strigonii oppugnatione obiit.

Mansfeltius Strigonium aggreſſus, veterem civitatem capit; novam cum arce quatit; divi Thomæ collem occupat; Turcas ſubſidia obſeſſis afferre conantes diſſipat, cædit; propugnatores, colloquio petito, re infecta, diſcedunt. Inde Cæſarei acrius muralibus tormentis mœnia urbis arciſque dejiciunt, perque ruinas aſcenſum moliuntur. At jam prope certa victoriæ ſpe Mansfeltius febre ac dyſenteria correptus excedit; vir priſcæ diſciplinæ, militaris gloriæ illuſtris. Ei Burgravius caſtrorum Magiſter ſuccedit; Cæſarei ea civitatis parte, quam vulgo ad aquas vocant, potiuntur. Jam in ſup-

ple-

Digitized by Google

plementum copias Matthias adduxerat, Italique ſupervenerant. Cæſareani in urbem irrumpere conati ac repulſi, tabulatis, cratibus, aliiſque ad arcendos ignes tecti, ſuffoſſa ligonibus humo, propius ſuccedunt; hoſtili munitione, ex qua proſpectus in arcis aream erat, occupata, magno impetu cuncta proſternunt. Inde hoſtes, ardore reſtincto, de concordia agunt. Cæſareani deditione kal. ſeptembris Strigonium recipiunt; propugnatores ex pacto cum acinace ac ſarcinis, quantas ſinguli ferre poſſent, ſecundo amne Budam abire permiſſi. Diverſa ex parte Græciæ Beglerbegum cum vigintiquinque millium bellatorum copiis Sigiſmundus Battoreus fregerat. Valachiæ Regulus, magno incolarum ac Dacorum numero coacto, Danubio trajecto, obviis Turcis profligatis, uſque Nicopolim delatus, eam urbem diripuit flammiſque abſumpſit. Dacus Lippam occupat; Sinanem octoginta millium copiis Danubium ponte tranſgreſſum adortus, multis cæſis, ſe recipere coegit. His proſpere Cæſari affluentibus, ſuperioris anni compenſari clades; ac jam vetus ea ſententia obſoleſcere cœpit, qua pleriſque perſuaſum erat, terreſtribus præliis invicta Turcarum arma eſſe, cum profligati exercitus, captæ urbes, vaſtati agri, ac prope in viſcera Ottomanici imperii invecta Chriſtianorum arma cernerentur.

1595

Strigonium a Cæſareanis deditione captum. Turcæ a Battoreo & Valachiæ Regulo profligati.

Ea in cauſa erant, ut cum omnes conatus in Pannonico bello Mehemetes novus Imperator intenderet, navalium rerum cura prætermiſſa, maritimæ Turcarum vires languerent; neque prævalidas, uti antea aſſueverant, claſſes emitterent. In id vero Hiderus, Ramadani Baſſæ nepos, Mehemis, Leptitanus olim præfectus, atque Aſſanes, maritimarum rerum peritiores, conſenſerant, ut, triginta triremibus eductis; decem ad Rhodi Alexandriæque maria tutanda adhiberentur; totidem Cilicum cuſtodirent; reliquæ Methonem ablegarentur. Conſilio de mittendis in Peloponneſum triremibus, cum acriter Venerius legatus obſtitiſſet, quod inde cum noſtris diſſidia exoritura, rem alias tentatam, atque prætermiſſam diceret, a ſententia diſceſſere. Byzantio vero quadraginta tantum triremibus ſtipatus Aſſanes Cicala egreſſus, in Pelopponneſum Pylum uſque, nulla præclara re geſta, nullo illato Chriſtia-

1595

Patra ab Hiſpanis direpta.

nis damno, ſe intulit; cum eodem tempore Hiſpani quatuordecim Neapolitanis, octo Siculis triremibus, Petro Toletano duce, Patras oppidum, in quo prædivites nundinæ habebantur, diripuiſſent. Ea Turcarum vel incuria vel difficultate excitati Patres, de levanda ab immenſa prope ſumptuum mole Republica cogitarunt. Itaque Senatus conſulto latum, ut Italicus in Creta peditatus, qui ſex millibus conſtabat, ad quatuor millia redigeretur. Inde omne ſtudium ad novam arcem ſtruendam conferebatur: miſſi in Carnos Julius Saornianus, quem Senatus munitionibus cunctis præfecerat, ac Ioannes Baptiſta Montius, peditum imperator, qui totam ædificandi rationem inſpicerent, conſultoque legato, quæ ad opus conficiendum neceſſaria arbitrarentur, curarent. Ac ne ſtruendæ Palmæ pecunia deeſſet, ut vectigalia in ſingulas libras aſſe uno augerentur, latum: quidquid ex ea pecunia in ærarium perveniret, in Palmæ tantum ſumptus erogaretur.

Veneti ad Palmam conſtruendã novum vectigal imponunt.

Bellum inter Hiſpanos & Gallos.

Dum hæc geruntur, bellum palam ab Hiſpanis Galliæ indicitur. In Veromanduis, Morinis, Burgundiæ ducatu, & comitatu varie pugnatum. In Veromanduis Hiſpanicus equitatus a Bullionio cæſus. In Burgundiæ comitatu, qui Hiſpaniæ parebat, oppida atque arces nonnullæ a regiis occupatæ, a Caſtullonenſi Coneſtablio, Inſubrum gubernatore, in eam provinciam cum Hiſpanorum ac Neapolitanorum copiis profecto, recuperantur. Bironius Mareſcallus obſidione Beonam occupat. Exemplum vicina oppida ſequuntur. Rex in Burgundiam profectus, Coneſtablium ſeſe recipere cogit. Eodem ferme tempore Vienna ei accedit. Interea Fontanus Comes in Morinis Sciatelettum, Dorlanum, & Cameracum capit. Interim Maynius ad fidem Henrici confugit, ſingulari clementia ſuſcipitur. Fœdere profligato atque extincto, nova rerum facies aſſurgit. Rex Feram obſidione cingit, Hiſpanos præſidium inferre conantes disjicit, cædit. Neque inter armorum ſtrepitus pacis ſtudia deſerit: populos venia, Principes clementia, cunctos humanitate allicit: toties a Clemente repulſam paſſus, perſtat, ac quacumque ratione eum ſibi conciliare ſtudet; id & religioni, quam profeſſus fuerat, conſentaneum, & ad pacem in Gallia ſtabiliendam neceſſarum ratus.

Maynius Dux ab Henrico in gratiam receptus.

Hiſpani ad Feram ab Henrico caſi.

Ita-

1595

Henricus Rex Ebroicensem Episcopum Romam mittit

Itaque ut extremum Pontificis voluntatis periculum faciat, Ebroicenſem Epiſcopum Romam mittere ſtatuit; in itinere Venetias divertere jubet; cum eo Andreas Haraultius Meſſius, antea apud Rempublicam ordinarii oratoris munere functus, legatus a Rege venit, ut de anni præteriti perhonorifica ad eum miſſa legatione Senatui gratias ageret. Ebroicenſis quæcumque in mandatis habebat, quæque ei Romæ agenda erant, Henrici juſſu Patribus exponit; ut ei ſuffragari apud Clementem velint, petit; nihil vel ad Apoſtolicæ Sedis amplitudinem præſtantius, vel ad Galliæ regni incolumitatem illuſtrius, vel ad rempublicam chriſtianam egregium magis accidere poſſe, quam ſi omni heoricæ virtutis genere excultus invictuſque Rex, Apoſtolicæ Sedis ulnis ſinuque excipiatur; cujus majores, rebus præclare pro Eccleſia geſtis, ſibi Chriſtianiſſimi auguſtos titulos comparaverint.

Ebroicenſis Epiſcopus & Meſſius orator Venetias accedunt.

Paulus Paruta Pont. ad Regem Galliæ in gratiam recipiendum hortatur.

In ea re Paulus Paruta omnes ingenii nervos intendere a Senatu juſſus, Clementem hortatur, *ut tandem Regem, armis ſtrenuum, clementia inſignem, gratiam ab eo inire avide cupientem, catholicam religionem profeſſum, qui demiſſiſſime ſæpius per literas perque oratores Eccleſiæ conciliari petiverat, benigne ſuſcipiat: nihil reipublicæ chriſtianæ utilius, nihil pontificio nomine dignius, nihil ad Clementis famam in omnem poſteritatem propagandam opportunius, quam potentiſſimum Regem ſupplicem ſuis provolutum genibus amplexari; eum, inquam, qui eximia virtute, militari ſcientia, aſsueto laboribus corpore, animo periculis durato, magnanima & excelſa reſpiciente, multa atque egregia pro chriſtiana religione agere poſſit. Secum ipſe cogitaret magnarum rerum opportunitates perraras eſse, ſemel neglectas fruſtra quæri, atque expeti. An non ejus conſtantiæ periculum ſatis factum, qui denuo exoret, inſtet, precetur? neque id in ſpeciem, ut ad ſe provincias civitateſque pertrahat, cum jam toto regno potiatur: fœderis nomine abolito, proceres ei ac Principes acceſſiſse, pacis ac belli leges accepiſse. Quid igitur cunctandum? an ut, patientia in furorem, ſpe in deſperationem verſa, iis ſe dedat, qui jamdiu de Gallicana eccleſia ab Apoſtolica Sede ſejungenda conſilia coquunt. Angliam, majorem Germaniæ partem, Belgium ipſum ſatis documento eſse, quam funeſtos exitus,*

1595 *acerba ejuſmodi diſſidia quandoque habuerint . Demum an non de Italia quoque agi , quæ , Gallia veteri religione belli paciſque artibus florenti ſervata , æquali libramento , altero veluti fulta præſidio , ſuſtentetur ? Itaque Senatus nomine Clementem orare , Henricum amplexetur , Galliam labantem ſuſtineat , Italiæ & chriſtianæ reipublicæ Regem regnumque conſervet* . Ebroicenſis cum Romam perveniſſet , eloquentia, prudentia, ingeniique dexteritate ita cum Clemente egit, ut tandem, multis licet, qui Hiſpano favebant , frementibus, voti compos evaſerit. Nam Pontifex , literis Henrici perlectis, quibus ſupplex Eccleſiæ ſe adjungi petebat , atque ad ea , quæ juſſiſſet, obeunda paratum eſſe conſtanter affirmabat , Purpuratorum exquiſitis ſententiis , cum omnes fere amplectendum Regem eſſe cenſerent , atque inter eos Franciſcus Tolentanus, genere quamvis Hiſpanus, id acriter contenderet ; tandem intra ſinum Eccleſiæ Henricum recipere ſtatuit ; atque tertiodecimo kal. octobris, in divi Petri baſilica , collegio Purpuratorum ſtipatus , Ebroicenſem Epiſcopum ac Rainaldum Oſſatum , regios legatos , excepit ; perque eos Henricus, catholicam religionem profeſſus, Eccleſiæ incredibili totius urbis lætitia ſe adjunxit . Romæ , per Italiam, aliaſque provincias publicæ lætitiæ ſigna edita . Senatus Pontifici gratulatur ; Regi per literas perque oratorem publicum gaudium teſtatur. Literis Rex perbenigne reſpondit ; Senatui , quod eum enixe officiis juviſſet, gratias egit .

Galli legati a Pontifice excipiuntur , & Rex Eccleſiæ reconciliatur.

Jacobi Joconſonii navigatio .

Hujuſce anni hiſtoriam haud immerito clauſerit Jacobi Joconſonii maritimum iter, qui navi ſole nuncupata, e parvo oppido in Moſchorum litoribus , quod ſancti Michaelis Archangeli vocant, digreſſus , oceani immenſo prope ſpatio ad ſeptemtrionem perluſtrato , mox inde mediterraneum ingreſſus, in Adriaticum delatus, tandem ſibi ignotum intimum Venetiarum receſſum petiit . Rigentia frigore ac gelu loca commemorabat ; ambientem æſtate ſupra orizontem perenni die circumagi ſolem ; a ſeptembris initio in totum februarium perpetuis in tenebris deliteſcere : incolas moribus rudes , piſcatu victum quærere , prædam peregrinis venumdare , quo ſibi hyeme conſulant . Hæc omnia quamvis terræ globi ad cæleſte corpus proportione reſpondeant , priſcis igno-

ignota, noſtræ ætati reſervata ſunt; qua incognitæ quaquaverſus regiones retectæ, gentes religione, lingua, inſtitutis, moribus diverſæ, ad omnes mundi plagas obſtinata induſtria, aſſiduis maritimorum itinerum laboribus ac periculis inventæ ſunt. 1595

M. D. LXXXXVI.

ANno partæ ſalutis M. D. LXXXXVI. Patrum animi a reliquarum rerum cura ad Illyricum converſi ſunt; cum belli incendium, quo Pannonia, Boſſina, & Croatia conflagrabant, ſeſe adeo prope eos fines intuliſſet, ut pene flammis ea quoque provincia corriperetur. Nam cum diu de Cliſſa, munitiſſima arce, occupanda Uſcochi agitaſſent, eaque de re cum Politiæ Comite, qui a Turcis defecerat, egiſſent, centum ac quinquaginta ſibi ex ea ditione adjunctis, noctu per inſidias arcem ingreſſi, cuſtodes obtruncant, ac momento oppido potiuntur. Poſtridie ſexdecim Uſcochorum myoparones ſubſidio ſuperveniunt; Cæſaris vexillo ſublato, extemplo caſtellum Papæ nuncupatum deditione recipiunt. Cliſſæ ſuburbia ſolo æquant, commeatus invehunt, ſeque ad Turcarum impetum ſuſtinendum comparant. Ea omnia cum Joanne Alberto, Spalatenſi duce, qui novarum rerum cupidus una cum Vincentio Cincio, Franciſco Martinio, Nicolao Novato, aliiſque ejus ſociis, Uſcochis ſe adjunxerat, confecta fuiſſe nuntiaretur, verebantur Patres, ne eo vel ad pacem perturbandam aditus fieret, vel ſaltem Cæſareanorum ac Turcarum concurſu iis in locis belli ſedes conſtitueretur; medios vero inter ſe amicos Principes gerere, ab omnique ſuſpicione immunes præſtare difficillimum rebantur. Hinc publica pietas urgebat; inde cum potentiſſima gente diffidia ante oculos obverſabantur. In hac rerum perplexitate in eam cuncti ivere ſententiam, ut Benedictus Maurus, qui januarii initio legatus in Illyricum deſignatus fuerat, in provinciam proficiſceretur, ſubjectos in officio contineret: ut a Cliſſa abſtinerent, neque obortis ſe immiſcerent tumultibus, curaret: in eos, qui Uſcochis faviſſent, animadverteret; qua ſeveritate, qua clementia in munere ſibi delato uteretur. Præter copias ac triremes, quæ in Illyri- 1596

Cliſſa ab Uſcochis occupatur.

Benedictus Maurus in Illyricum legatus mittitur.

1596 lyrico erant, trecenti Itali pedites, Mario Gazio, Moretti olim Calabri filio, præfecto, tributi.

Illyrici fines & incolarum mores.

Locus expoſcere videtur, quoniam ſæpius de Illyrico verba habenda ſunt, ut brevibus de ſitu, incolarum moribus, urbibus ejus regionis pauca quædam perſtringam. Illyrici fines priſcis tempeſtatibus late patuiſſe conſtat; quidquid enim Italiæ ac Germaniæ ſuperioris finibus ab occaſu; ortu Macedonia, Thracia, Epiro; ſeptemtrione Danubio; meridie Adriatico continebatur: id omne Illyricis tribuebatur. Noſtra tempeſtate, qua Illyricum a Dalmatia non ſejungitur (quamvis veteribus, ut ex Appiano liquet, Dalmatæ partes Illyricorum ſint) arctioribus finibus, Iſtria nempe, Epiro, Boſſina, ſuperoque mari coercentur. Appiano & Plinio a Delminio vetuſta civitate nomen Dalmatia accepit. Gens procera, prævalida, laboris patiens, animo elata, faſtu, quem inde a Diocletiano trahit, tumida; perpetuis inter nobilitatem ac plebem diſſidiis afflicta. Præcipuæ in ea urbes ab oriente Epidaurum, *Raguſium* hodie, priſcæ Epidauri colonia, quondam Venetis ſubjecta, hac tempeſtate in Reipublicæ formam redacta, in Turcarum Imperatoris tutela, cui duodecim millium aureorum vectigal quotannis pendit, conquieſcit. Salona, inſigne olim emporium, in litore ſita, poetis percelebris, cujus modo priſcæ amplitudinis exigua veſtigia cernuntur. Ex ea Spalatum, colonia, prodiit, nunc archiepiſcopatus ſedes, cujus jura in Boſſinam atque aliquot Croatiæ loca extenduntur. Inde Tragurium, reliquis Dalmatiæ civitatibus, agro ſuperiore bello retento, fortunatius, oppoſitam inſulam cognomine Buam habet. Ulteriori in orientem excurſu Sicum Ptolemæo, hodie *Sebenicum*, inter Scardonam & Tragurium inſpicitur, ob perennes aquæ fontes ei natura negatos, forſitan ita nuncupatum. Scardona ſequitur, priſcæ Scardonæ colonia, portuſque ad Tirum amnem, vulgo *Cercam*, quo priſca Dalmatia olim a Liburnia ſejungebatur, licet ambæ eodem Dalmatiæ nomine modo comprehendantur. Liburniæ olim caput Jadera erat, quæ archiepiſcopatus dignitate fulgens, ſitu, munitione, in quam immenſo Reipublicæ ſumptu excrevit, propugnaculum totius Dalmatiæ habetur. Haud longe Oenona, vulgo *Nona*, jacet, turcico di-

diruta bello, incolis fere vacua, ab epiſcopatu nomen tantum civitatis retinens. 1596

Ut ad inſtitutum redeam, Spalato ante turcicum bellum Salonæ turris, prope ejuſdem nominis amnem, in veteris urbis ruinis ſita, Saxique arx, quæ inexpugnabilis habebatur, parebant; quibus ab hoſtibus occupatis, Spalatenſium agrorum termini valde imminuti, atque ad duo tantum paſſuum millia redacti ſunt. Quinque a Spalato paſſuum millibus ad ſeptemtrionem Cliſſa aſſurgit, Boſſinæ & Croatiæ munimentum; ex qua ad eas provincias invadendas aditus patet, ad bellum alendum tunc opportunior, quod, Strigonio anno ſuperiore capto, nutare haud parum Cæſareanorum fortuna videbatur; militum fervore tepefacto, imminutis copiis, Italorum flore, quod Germanorum inſolentiam conquererentur, dilapſo; in Dacia tumultu, Sigiſmundo abſente, a Stephano Battoreo, cui Joannes Samoſius, magnus Sarmatiæ ſcriba, favebat, concitato. Quapropter cum inter Rodulphum ac Mehemetem de concordia agitari variis rumoribus ferretur, timendum erat, ne belli pondus in ſubjectos Reipublicæ, quorum plerique iis, quæ ad Cliſſam geſta erant, interfuerant, incumberet. At Spalatenſium animi Cliſſæ ſucceſſu ingenti ſpe, novandarumque rerum deſiderio incendebantur; ac Nicolaus Marulus, civitatis orator, qui tunc Venetiis erat, privatim ac publice de finibus patriæ proferendis ſermones ſerebat. Salonæ ac Saxi arces annona vacuas, ſubſidiis impervias vix per paucos dies prohiberi poſſe, quin brevi in Uſcochorum manus concederent. Eadem a Jacobo Tartalea proponebantur. Verum hæc ut in ſpeciem utilia, nec difficilia factu, ita tanti exiſtimanda non erant, ut inde publica quies in periculum adduceretur. Haud dubiis interim argumentis Clementem eorum omnium, quæ ad Cliſſam acciderant, conſcium non modo, ſed fautorem auctoremque extitiſſe cognitum eſt: Anconæ ſulphurei pulveris cadis aliquot aliiſque belli apparatibus celoces, quæ in Illyricum trajicerent, oneratas: præfecti Anconitani juſſu malos velaque navigiis reliquis adempta, ne de iis, quæ fierent, rumor diſſiparetur. Quæ omnia ab eo fieri ſatis conſtabat, ut Rempublicam ad arma cum Turcis conferenda vel utilitate alliceret, vel neceſſitate compelleret. Maurus legatus in provinciam profectus, cuſto-

Clemens Pontifex Illyricos tumultus fovet.

1596 ſtodiæ Spalati, Cliſſæ propinquæ urbi, incumbendum ſtatuit: cumque ejus adventu plerique conſcientia territi, e proximis caſtellis dilapſi, intra montium receſſus ſeſe abdidiſſent; ne præcipites deſperatione ſubjectorum animi agerentur, maturitate & cunctatione utendum cenſuit; atque ita conſilia expedivit, ut neque Turcis ſuſpectus, neque a Cæſareanis alienus videretur.

Cliſſa a Turcis oppugnatur. At Turcæ ſtatim a Cliſſæ eventu octo peditum millia ſub quinque præfectis coegerant; duo muralia tormenta a Salona perducta oppidi mœnibus admoverant; verberationemque, exiguo tamen propugnatorum damno, altero in ejaculatione tormento diffracto, inceperant. Propugnatores egregie ſe tuentur; Croatiæ præfecti ſubſidia præſtolantur, commeatuum inopia Turcas brevi, re infecta, diſceſſuros rati: id unum tantum, ne quam avertere conatus fuerat hoſtis, aqua deficeret, verebantur. Eodem tempore lembi Turcarum aliquot Narenta amne emiſſi Macarſcam uſque, ut Saxo ac Salonæ præſto eſſent, ſe intulerant. Georgium Lencovichium cum quatuor Germanorum millibus Sennia ad opem obſeſſis ferendam adventurum ferebatur. Quapropter Maurus legatus, maritimo concilio vocato, cui Philippus Paſchalicus, claſſis legatus, aliique præfecti interfuere, quid eo rerum ſtatu agendum ſit, proponit. Convenere omnes, ut, in Jaderæ, Almiſſæ, ac Spalati propinquis locis claſſe retenta, per Reipublicæ ditiones Uſcochis tranſitus intercluderetur; interimqe impediendane an permittenda Cliſſæ ſubſidia forent, a Senatu peteretur. Iis cognitis, Clemens acriter expoſtulare cum Delphino legato cœpit: *triremium agmine arcis ſubſidia averti: ſibi ſuadere non poſſe, eam in communium hoſtium poteſtatem Patres velle concedere: ſuppetias ſe laturum, ac tunc, quid ſtatuerent, inſpecturum.* Ad hæc legatus, *id pro certo affirmare ſe poſſe*, inquit, *nihil, niſi quod rationi, prudentiæ, religioni conveniat, Senatum decreturum: ea in re non tantum de Republica, quæ improviſo ad ingentem impenſarum molem, ad bellum cum potentiſſimo hoſte inopportuno tempore traheretur; ſed de pontificiæ Sedis, atque adeo Italiæ incolumitate agi, cujus maxime interſit, ut procul Turcarum arceantur arma, ne nimia propinquitate has regiones imminentiaque loca corripiant, ne Pannoniæ fines incendium illud egrediatur, longiuſque promanet: in id*

omne

omne ſtudium intendere Pontificis proprium eſſe; Sigiſmundum Sarmatiæ Regem incitare; magnis & præclaris rebus gerendis iter ſtruere, ut tandem concurrere cuncti chriſtiani Principes ad commune incendium reſtinguendum alacres poſſint. Tum Clemens, *admodum gravia*, inquit, *eſſe*, *quæ Patres in ea cauſa permoveant; attamen cum de ea arce tutanda agatur, cujus chriſtianis Principibus tantum defenſio interſit, cum ſubſidia nocte invecta fuerint, diſſimulatione uti Senatum poſſe.* 1596

Antonii Maria Gratiani, Pontificis Nuntii, oratio ad Venetos.

Haud abſimilia Antonius Maria Gratianus, Ameriæ Epiſcopus, Pontificis Internuntius, ejus nomine agit: *Biennio antea Cliſſa potiundi occaſionem oblatam, Reipublicæ cauſa in opportunius tempus distuliſſe; modo deditam tradere Reipublicæ decreviſſe; rem qui tractaverant, moræ impatientes immature confeciſſe: an facta infecta fieri poſſe? an illius defendendæ partes, uti Chriſti in terris obtinentis vicem, Clementis non exiſtere? ſumma animi moleſtia accepiſſe a Venetis triremibus ſubſidia intercludi, id a Senatus pietate ac religione, quam tantopere profiteatur, profectum ſibi ſuadere non poſſe: hortari, rogare, animo ac viribus ſeſe in communem hoſtem compararent: ea conſilia, eas cogitationes ad Rempublicam potius, quam ad alios Principes pertinere: veteres recenteſque illatas ab ea gente injurias damnaque, quorum gravia vulnera nondum coaluiſſent, expenderent, funeſta trophæa de nobis relata inſpicerent: an non hæc commovere atque incitare civium pectora generoſa debent? an non in ultionem acuere, atque ad provincias ac regna amiſſa recuperanda impellere? quid hoc tempore magis opportunum? jam invictam olim Turcarum potentiam, labantem; clades acceptas, urbes atque oppida amiſſa; militarem diſciplinam corruptam, rudes copiarum ductores, imperatores, Regem ipſum in umbratili otio educatum, non virtute, non vivido animi impetu præſtantem; inteſtina diſſidia, populos vel belli vel tyrannidis pertæſos: contra vero proſperis anni ſuperioris ſucceſſibus, Strigonio Pannoniæ præcipuo munimento capto, Chriſtianorum ſpes animoſque ſublatos; Sarmatas ad fœdus cum reliquis ineundum proclinatos; Clementem commune chriſtianæ reipublicæ bonum anhelantem, nil aliud dies nocteſque*

agi-

1596 *agitare, quam ut, Chriſtianorum aucta potentia, barbarorum faſtus vireſque reprimantur; tot, tantiſque cauſis incitatum atque impulſum ad egregia perpetranda Rempublicam invitare, digna majoribus, digna Senatu, qui præclaris virtutis ac prudentiæ argumentis omni tempore inclaruerit.* His vehementi dicendi vi a Pontificis oratore enuntiatis, cum & Mauro legato, & Clementi reſpondendum eſſet, ejuſmodi

Senatus decretum & reſponſum. Senatus conſultum fit. *Subſidia, quæ Cliſsam importentur, impediri non placere, dummodo ab inſulis Illyrico adjacentibus abſtineant, neque in litoribus, quæ in Reipublicæ ditione ſint, cogantur*: atque ita legato mandatum. Id Senatus decretum Clementi ſignificatur, de propenſo in Rempublicam animo, Cliſſæque arce eidem tradenda voluntate gratiæ actæ. Ameriæ Epiſcopo reſponſum: *Nihil antiquius, quam chriſtianæ reipublicæ incrementum decuſque hærere animis; ut tandem aliquando Ottomanorum potentiæ faſtigium deprimeretur, cunctos optare; fractam fidem, acceptas clades, regna, provincias, urbes amiſsas oculis obverſari: verum ingentis rem momenti eſse, quæ neque facile explicari, neque tuto, niſi exiſtimatio atque imperium in apertum diſcrimen vocentur, confici poſse: neque Turcarum res eo loco eſse, quo nonnulli ſibi ſuadeant: ingentem molem, tot provinciis, regnis, viribus ſuffultam, difficulter admodum proſterni poſſe, niſi majori ardore, junctis animis atque armis chriſtiani Principes conveniant: tunc ſane Rempublicam egregia illius voluntatis in commune bonum argumenta edituram.* Ceterum quiſnam Cliſſæ exitus futurus eſſet incertum erat. Turcarum numerum augeri, ut jam decem millium ſummam explerent, renuntiabatur; propugnatoribus aqua laborantibus abunde imbribus ſubventum; in ſumma expectatione auxiliorum eſſe. Eoque maxime Patres commovebantur, quod percrebuerat, irrepere ſenſim in pleriſque rerum novarum cupiditatem; complures ex Venetæ ditionis oppidis ad Cliſſenſium partes, Cæſareanorumque militiam traduci; quodque gravius erat, ſacratos viros, religionis obtentu iis ſe negotiis immiſcere: ex Ancone Tragurium Vicarium Antiſtitis trajeciſſe, cœnobitiſque aliquot ſibi adjunctis, populorum animos ſolicitare, occultis adhortationibus incitare, niſi Cliſſanis oppitularentur,

reli-

religionis metum incutere. Quantum vero ejuſmodi ſtimuli poſſent, jam ſatis compertum erat; Divino numine humanis actibus inducto, percelli timore mentes, ne in rebus agendis Divini aliquid immixtum violent: id & Galliæ exemplis teſtatum, in quam religionis ſpectrum magis, quam armatæ acies, impetum fecerit. Hiſce initiis obviam eundum, ac ne ſemina neglecta excreſcerent, evellenda, rati Patres, majoribus præſidiis muniendum Illyricum decrevere. Italorum peditum ad duo millia numerus auctus; ne Urſatus Juſtinianus, Epirotarum equitum præfectus, qui jam munus obiverat, e provincia diſcederet, latum: Julius Gabriel ſucceſſor conſcendere ſtatim juſſus. Legato injunctum, ut ſi quos eccleſiaſticos viros vel novis rebus ſtudentes, vel ad ſeditionem populos concitantes inveniſſet, eos ſtatim Venetias mitteret; in alios ejus criminis reos ſevere atque acriter animadverteret. 1596

Julius Gabriel Urſato Juſtiniano in equitum Epirotarum præfectura ſuffectus.

Turcæ interea, ut Cliſſenſes ab auxiliis intercludant, quam maxime poſſunt copias augent: Cæſareani contra acrius ſubſidia urgent; in id quoque Clemens atque Prorex Neapolitanus incumbunt; Cæſar per Bernardinum Rubeum a ſecretis ac per literas a Senatu ſuis copiis tranſitum permitti flagitat; ex ſuperiori Senatus conſulto reſponſum. Eodem tempore Paulus Crucius, præfectus, Tranio cum celoce tormentario pulvere bellicoque apparatu referta digreſſus, eaque ad Liſſam inſulam relicta, lembo Spalatum pervenit, ut cum Joannis Alberti, qui præfectum ſe Cliſſæ ferebat, cognatis de importando ſubſidio ageret. Id nequaquam ferendum Maurus exiſtimans, ut adverſus Senatus decreta Venetæ ditionis homines ad res novas ab externis ſolicitarentur, eum ſtatim detineri juſſit; admonitumque, ne poſthac iis de rebus cum Reipublicæ ſubjectis ageret, ſeque ab Illyrici civitatibus abſtineret, dimiſit. Georgius Lencovichius, magna militum collecta manu, opem obſeſſis ferre adnixus, Turcarum circumſidentes copias aggreſſus, iter per hoſtes ad obſeſſos ſibi ſtruere nititur. Initio leviori certamine, tum acrius pugnatum, proſpero eventu, ni Uſcochorum agmen, quod inter ejus copias cenſebatur, prædæ aviditate illectum, victoriæ curſum intercepiſſet. Dum enim ii ad rapinam vertuntur,

Georgii Lencovichii cum Turcis pugna.

ani-

1596 animati hoſtes, magno impetu in Cæſareanos illati, Lencovichium ſe recipere coegere. Qua ex re commeatuum inopia fracti, fameque impulſi, quadringenti qui ſupererant propugnatores deditionem fecere, ea lege, ut liber unicuique abitus eſſet, atque ad Tragurii fines perducerentur. Joannes Albertus in pugna ab hoſtibus interfectus; in ejus aliquot fautores atque aſſeclas, quod adverſus Rempublicam feciſſent, animadverſum; cum reliquis clementer actum, atque præteritarum rerum oblivione pacata provincia.

Cliſſa à Turcis deditione recipitur.

Interea Pragæ a Rodulpho de bello hoc anno adminiſtrando agebatur: totis viribus Solnochium aggredi, dum Dacus Temiſvarium oppugnaret, decretum; iis locis occupatis, copiis conjunctis, quas ſeptuaginta millium bellatorum ſummam conficere afferebatur, Taurunum, ad Danubium ac Savam confluentem ſitum, adoriri. Cum præter omnium expectationem Mehemetes, regni initia ab egregio aliquo facto auſpicaturus, cum ingentibus copiis in Pannoniam contendere decrevit; matre licet Sultaniſque contra nitentibus, quarum gratia, Sinane ſene defuncto, Hibraimus Baſſa Viſiratum eo potiſſimum nomine obtinuerat, quod a conſilio in Pannoniam eundi Regem avertere, operamque, ne Byzantio diſcederet, daturum, pollicitus fuerat. Omnem belli impetum Mehemetes in Agriam, ſuperioris Pannoniæ civitatem, effudit; qua, propugnatoribus licet acriter ſe tuentibus, deditione tandem potitur. Deinde ad Solnochium delatus, cum Cæſareanos una cum Daco cepiſſe Hatuanum cognoviſſet, eo contendit. At ii, oppido ad impetum hoſtium ſuſtinendum impari relicto, fortunæ aleam experiri, ac prælio decernere ſtatuunt. Id quoniam inter ea, quæ hac ætate accidere, vel bellatorum numero, vel pugnæ varietate inſigne fuit, ſummatim perſtringere libet. Non deerant initio, qui dimicandum diſſuaderent, ne horæ momento rerum omnium ſumma ambiguo eventui committeretur, cum præcipue hoſtes viribus haud parum præſtarent, brevique Mehemetem Byzantium, jam ſeneſcente autumno, reverſurum ferretur: attamen ea vicit ſententia, quæ pugnam ſuadebat.

Mehemetes Turcarum Imperator per ſe ipſum bellum Pannonicum gerere decernit.

Agria a Mehemete occupatur.

Itaque Cæſareani, quorum ex quinquaginta bellatorum millibus copiæ conſtabant, in hoſtem profecti, parvo amne, quem Jaſc-

Cæſareanorum, & Turcarum prælium.

Jaſerus Baſſa viginti millium peditatu, ac quinquaginta tormentis tutabatur, Tiphembachio duce, magna cum internecione hoſte pulſo, potiti ibi copias locavere. Mehemetes paulo poſt ſuperveniens in objecta ripa caſtra poſuit. Ibi triduo, vario eventu, dimicatum. Prima die cum Cæſareanorum præfecti amnis tranſitum hoſti permittere, in illum poſtea ſeſe effuſuri decreviſſent, miles moræ impatiens, cum vix tria millia trajeciſſent, Turcas adortus, pleroſque cædit, reliquos regredi compellit. Cum utrimque continenti tormentorum e ripis ejaculatione, res ageretur, poſtridie ejus diei levioribus certaminibus pari fortuna depugnatum. Tertia dies ſupremo certamini edendo aderat: copias Cæſareani expediunt, milites curare corpora jubent; majore hoſtium parte amnem tranſmiſſa, in eos totis viribus impetum facere præcipiunt. Turcæ equites ſex circiter mille, quatuor Scytharum millia, Janizzerorum prævalida manus, reliquis inſequentibus, trajiciunt. Atrox prælium initur. Principio egregie ſe Turcæ tuentur: at, Cæſareanis inſtantibus, inclinare agmina, terga dare, tormentis aliquot relictis, cœperunt. Aucti animis noſtri, adeo ſeſe inferunt, ut amnem tranſgreſſi, fugientem hoſtem uſque ad Mehemetis tentoria perſequerentur. Inde tota acie terror & conſternatio; Mehemetes ipſe ſaluti conſulens, cum paucis aliquot equitibus fugam capeſſit. Verum in Germanis militibus plus avaritia ac prædivitum exuviarum cupido, quam militaris virtutis ac diſciplinæ gloria potuit. Abjecta verecundia præfectorumque metu, ſe prædæ ingurgitant, hoſtique reſtituendæ aciei tempus præbent; qui, obverſa fronte, Germanos pedites rapinis immerſos, perturbatos, nullo ordine, nulla diſciplina, adortus cædit, diſſipat, fundit, quatuor & viginti millibus interfectis. Fortuna a Chriſtianis ad Turcas verſa; victoriæ fructum noſtris hoſtes ademerunt. Ejus laudem Aſſanes Cicala omnium conſenſu tulit, qui, deſperata prope re, incredibili auſu ac fortitudine ſuos adhortatus, in palantes ac prædabundos Germanos ingenti impetu invadens, labantem aciem reſtituit, Mehemetem ipſum tutatus, qui imperium ei ac vitam debere confeſſus, ad ſupremam Viſiri dignitatem ſtatim extulit. Tuncque Aſſanem oraſſe Regem ferunt, ne ſe celeri impetu in altum adeo tolle-

1596

Turcæ a Cæſareanis funduntur & Mehemetes fuga ſalutem ſibi conſulit.

Cæſareani prædæ avidi a Turcis interfecti.

Aſſani Cicalæ virtus.

1596 ret, unde æmulorum inſidiis circumventus, cito deturbaretur. Id eventu probatum: in reditu namque, allatis ad Mehemetem matris literis, quibus ſibi infenſum acerrimumque hoſtem ad viſiratum ſublatum acerbe conquerebatur, Cicala pulſo, Hibraimum reſtituit: ac mox, petente matre, Arzirumen in Perſidis fines ablegavit; humanarum rerum lubricitatis, atque Principum inconſtantiæ exemplum. A prælio inito Maximilianus copiarum imperator cum paucis e ſuis Caſſoviam, Sigiſmundus in Daciam profecti. Mehemetes x. kal. januarii Byzantium pervenit, regiis honoribus a Regina matre, Baſſis, prætorianorumque copiis, tribus ab urbe paſſuum millibus exceptus; cum haud exiguam vultu mœſtitiam præſeferret, quod, licet victor, ut jactabant, reverteretur, ingentem ſuorum numerum amiſiſſet, quorum plerique exuti, fame enecti atque miſeriis obruti in Aſiam transfretabant. Hæc in Pannonia eo anno geſta.

Gallorum oppida ab Hiſpanis occupata.

Henrico vero, quamvis Pontifici conciliato, externis e regni viſceribus depulſis, Gallia fere tota acceſſiſſet; attamen adhuc belli reliquiæ conficiendæ ſupererant; Hiſpanis Feram, Caſtellettum, aliaque oppida in Morinis occupantibus; Cameraco, ſitu, munitione, commerciis nulli Germaniæ civitatum ſecundo, ſibi nuper adjuncto; Provinciæque nondum quietis rebus. Nam Maſſilia, quæ toto belli tempore in neutram partem propendere profeſſa, proprios magiſtratus habuerat, in duorum ex plebe Conſulum poteſtatem delata, nutabat; cum ii, deſperata venia, ac plebis iram, depoſito magiſtratu, pertimeſcentes, ab Hiſpanis magnis præmiis ſolicitati, de urbe dedenda agitarent. Nec longe Albertus Cardinalis cum pecunia, atque Hiſpanorum aliquot cohortibus aberat, qui in Belgium Erneſto fratri defuncto ſucceſſurus in Italiam venerat. Verum cum ea, quæ agitabantur, ad Gallos perveniſſent, Alphonſus Corſus, ac Laodigherius, quatuor peditum millibus, mille equitibus coactis, tres prope Maſſiliam leucas appropinquaverant. Hiſpani a Conſulibus incitati, Carolum Auriam quatuor triremes adornare juſſerant; bellicos apparatus, duo peditum millia, quos præſidio urbi, ſi ſe occaſio daret, imponeret, imperaverant. Eos motus in Galliæ non modo, ſed in Italiæ perniciem caſuros conſtabat; ſpem inde

Maſſilienſes de deditione cum Hiſpanis agitant.

omnem

Digitized by Google

omnem pacis abrumpi; Gallos ſitu, divitiis, munitione, portu egregiam urbem nunquam ſibi adimi paſſuros; inde Genuenſes premi, Sabaudo Nicea urbe portubuſque in Provincia obtinente, compedes injici; Hiſpanos mediterraneo mari, occupata Maſſilia, potituros; ex qua ſæpius Gallorum Reges haud ſpernendas claſſes emiſerint. Verum præter ceteros Ferdinandus Hetruriæ Dux, qui conſilio ac pecunia Henricum juverat, eos conatus avertere adnixus, Ebroicenſem Epiſcopum, Oſſatumque regis legatos incitabat, ut Clementem ad Italiæ imminentia pericula propulſanda impellerent, utque eccleſiaſticis pœnis ad imperium Henrici, nuper ſinu Eccleſiæ excepti, ſubeundum Maſſilienſes cogeret. Conjunctim Joannem Delphinum conveniunt, eodem officii genere cum Clemente utatur, hortantur; qui omnem operam in communi cauſa navaturum pollicitus, cum ea de re ad Senatum ſcripſiſſet, quæcumque ad publicam pacem ſpectarent, ad ea Clementis animum flectere adniteretur, juſſus. 1596

Carolus Auria cum triremibus Maſſiliam ingreditur.

Interim cum Carolum Auriam, quatuor triremibus milite atque apparatu inſtructis, Maſſiliæ portum ingreſſum renuntiaretur, Galli oratores cum Florentino aperte ad Pontificem adeunt; petunt, Sueſſano Philippi legato acceríito, quæ Hiſpani in Maſſiliam moliantur, expoſitis, eos ab incepto deterreat. Eo officii genere commotus Clemens, de Ferdinando vehementer conqueritur; præſentium turbarum auctorem vocat, qui nimio in Gallum ſtudio Hiſpanos laceſſitos, ad Maſſiliam invadendam excitaſſet, reliquos in eaſdem moleſtias cogere Principes vellet: non ſibi ea conſilia probari, parentem communem non magis in Gallos, quam in Hiſpanos propenſum eſſe. At de Auriæ in Maſſiliæ portum ingreſſu cum Veneto legato verba faciens, nimium moleſta hæc ſibi eſse; imminentia ac propinqua Italiæ loca invadi, æquo animo pati non poſſe; nihil ſibi antiquius Italiæ libertate ſignificat: Addit, de conſcribendis ad Maſſilienſes literis, quibus Regem abſolutum patefaceret, agitare; deceptam atque eluſam a ſuis ducibus plebem ratus. Delphinus Pontificis in commune bonum ſtudium extollit, ac ni opem nutantibus rebus ferat, jam continenti bellorum incendio brevi cuncta conflagratura: ejus ſapientiæ, ac prudentiæ Senatum confidere, ut, qui tot præ-

1596 clara nulla unquam delenda vetuſtate geſſerat, is tandem e tot fluctibus chriſtianam rempublicam eriperet. Verum dum omnia arridere Hiſpanis viderentur, momento fortuna immutata, graviore lapſu ſpes cecidere. Nam, a Guiſio una cum Alphonſo Corſo imminentibus nonnullis civitati ac portui occupatis locis, nutare plebs, atque ad Hiſpanorum imperium horrere cœpit; qui libere luce per urben vagati, nocte incolarum dubiam fidem veriti, ſeſe ad triremes recipiebant.

Maſſilienſes in Hiſpanos inſurgunt, Caſalium Conſulem interficiunt.

Tandemque impatientia ac furore percita, arreptis armis, ædes Caſalii Conſulis adorta, cuſtodibus obtruncatis, captum e feneſtra dejecit; cadaver per urbem raptum: in omnes Hiſpanorum fautores ſævitum. Auria celerrime ſe cum triremibus portu ejicit. Conſulis filius in ea rerum confuſione fuga Genuam ſe recepit. Maſſilia ad Regem rediit; cum interim diverſa parte Feram obſidione premeret, Albertuſque Cardinalis in Belgium profectus, ſubſidia tenuiora obſeſſis mitteret.

Albertus Auſtrius Card. Belgii præſes. Henrici Regis felicie progreſſus.

Inde Caletum oppidum atque arcem capit: Landreſium deditione recipit. Eodem tempore Fera ipſa tandem deditione potitur; Bullionium Mareſcallum in Batavos, atque Angliam ad fœdus cum Regina provinciiſque percuſſum jurejurando confirmandum mittit; licet tum Franciſci Draci ad Panamam, eo loco, qui *Dei nomen* vocitatur, obitu, tum navali cum Hiſpanis conflictu, navigiis Anglis aliquot quaſſatis ac demerſis, mora auxiliis innecteretur. In Armoricis, inter Mercurii Ducem atque Hiſpanos ſimultatibus obortis, Blavetum, parvaque oppida, belli reliquias, validius illi communiunt, ex omnibus is tantum, qui Henrico accederet, ſupererat;

Mediceus Cardinalis, in Gallia legatus.

cum Mediceo Cardinali, a Pontifice legato in Galliam miſſo, jam omnino ſedatis tempeſtatibus, ampliſſimum regnum quieturum, paciſque ſpes diu inter Reges expetitæ affulgere videretut.

M. D. LXXXXVII.

1597 RES Venetas ſcribentem crebræ adeo prædonum mentionis piget; nec defuturos opinor, qui infinitam (ut ita dixerim) Venetorum patientiam admirentur, quod, qui bella cum potentiſſimis gentibus ſuſceperint, qui ſæpius terra marique acerrimos hoſtes non exhorruerint, ii hærentem prope in ſua-

ſuarum ditionum ſinu peſtem non extinxerint. Ejus rei cauſæ, quas alio loco adduximus, clarius hoc anno eluceſcent. Interea operæ pretium inſpicere eſt, Ligures, atque eoſdem Illyricos Romanam Rempublicam perplures annos exercuiſſe. In Ligures Conſules miſſi, qui cum prædura gente bellum gererent, ut ad continendum inter magnorum intervalla bellorum Romanis militarem diſciplinam natus hoſtis (ut inquit Livius) videretur, neque alia provincia militem magis ad virtutem acuit. Loca montana, aſpera; itinera ardua, anguſta, inſidiis infeſta; hoſtis levis, velox, repentinus; inops regio: nec intermiſſa unquam vel materia belli, vel cauſa, cum domeſtica inopia adacti vicinos incurſarent agros, nec unquam in ſummum rerum diſcrimen dimicaretur. Eadem peſtis Illyricum ea tempeſtate obſedit. In iis oris latrocinia maritima, navigia, quæ ſuperum mare depopularentur, aſſiduaque cum effera gente Romanis dimicatio. Eadem infamia perpetuis poſtea temporibus iiſdem in locis laboratum. Crepidines montium, maris ſinuoſi flexus, tenebræ munimento ſemper fuere. Initio hujus anni in Rovinii, Iſtriæ oppidi, portu negotiatorum ad urbem commeantium navigia ab armatis lembis, quæ noctu ſe in portum invexerant, intercepta ac direpta. Eo ſucceſſu inſtitores afflicti; civitas, ad quam ex mercaturæ negotio quæſtus, divitiæ, atque amplitudo manant, commota atque indignabunda. Hermolaus Theupolus, qui tunc Pinguenti, Iſtriæ oppidi, præfecturam gerebat, ſecundo cum ſummo imperio legatus in Illyricum deſignatur, qui, perdomitis antea piratis, ſummo terrori erat, ut, de illius electione fama pervagata, haud parum exhorruerint. Ei Senatus mandata mittuntur, quibus opportuno, quo ſibi uideatur, loco conſcendere, atque in Illyricum proficiſci jubetur. Cohortes aliquot Italorum peditum tranſmiſſæ, cum ſupra ordinarios milites quadringenti in provincia eſſent. Juſtinopolitano magiſtratui juſſum, ut ad Rovinii portus cuſtodiam pedites ordinum ducentos adhibeat; iis Italica cohors adjecta. Jaderam ſtatim Theupolus contendit: ejus præſentia trepidi ac conterriti piratæ; ejus tractus incolæ intra tutos ſinus ſe condunt; ſuſpecta loca, aggeſta humo ac ſtipitibus, communiunt. Ille in omnem occaſionem intentus, cuncta accurate expedit. Verum in eo conatu acuta

Uſcochi in Rovinii portu navigia Veneta diripiunt.

Hermolaus Theupolus legatus in Illyricum mittitur.

1597

1597 febre correptus, paucos intra dies exceſſit e vita, ſummo omnium civitatis ordinum, ac præſertim Jadertinorum atque Illyricorum mœrore, qui cuncta ſibi ab ejus virtute ac fortitudine proſpera pollicebantur. Ei ſtatim Joannes Bembus, legatus in Cretam deſignatus, eſt ſuffectus; qui licet lege ad ineundum magiſtratum ob Cretæ legationem cogi non poſſet; attamen ſuam operam Reipublicæ navaturum ampliſſimis verbis pollicitus, poſtridie in provinciam proficiſcitur; claſſem firmat; acrius hoſtes obſidet, urget, inſequitur.

Hermolai Theupoli obitus.

Joannes Bembus in Illyrico legatus.

Rodulphi Cæſaris cum Veneto oratore de Uſcochis ſermo.

Inde cum Venetos, reliquis omnibus poſthabitis, tot damna injuriaſque vindicaturos fama eſſet; Cæſar Franciſcum Vendramenum, Reipublicæ legatum, ad ſe vocat; quanta ex iis, quæ nuper acciderant, moleſtia affectus fuerit ſignificat; ſatis Reipublicæ facere cupientem, temporum conditione impeditum: Senatui ſcribat; veteri aſſuetaque prudentia utatur; quot curis ob turcicum bellum diſtineatur, ſecum reputet; hæc ab humani generis hoſte zizania diſpergi, ut communi chriſtianæ reipublicæ bono obſiſtat, arbitrari: verumtamen prædam negotiatoribus reſtitui, incommodis obviam iri quacumque ratione curaturum. Legatus, quæ Senatus moliatur, neceſſitate ductum facere; non præclaros ejus ad gloriam impetus retardare, aut quidquam de ſua in eum obſervantia ademptum iri velle; ſubjectorum tantum fortunas, res, vitam, quorum illi Deus Optimus Maximus curam commiſerit (ut Principes juſtos decet) tueri; eoque tantum Patrum conſilia ſpectare.

Clemens Pontif. de Uſcochis cum Senatu agit.

Clemens quoque juſtam Senatus iram ſedare nititur; æquam Reipublicæ cauſam eſſe; ſed aliis præſenti malo remediis obſiſtendum; in Cretam aliaſque orientis inſulas amandari illius gentis manum, vel aliquid ejuſmodi fieri oportere: Auſtriacam omnem familiam Patres ne laceſſerent; Cæſarem armatum Pannonicum bellum brevi conficere poſſe: non armis, ſed conſilio experirentur, hortari. Ad ea legatus, Venetorum patientiam, aſſidua damna commemorat; ſæpius a Cæſare, ut averteret ea, petitum; cunctando tempus extractum. Quis patiatur, navigia in Reipublicæ portubus magno vectigalium detrimento intercipi, ſpoliari, diripi? non in Auſtriacos hos conatus, ſed in humani generis peſtem dirigi. Eodem tempore Rodulphum Pontifex hortatur, labentibus in ea regione rebus opem ferat;

neve

ed by Google

neve amicam Rempublicam a ſceleſtis hominibus vexari amplius patiatur; in idque, vehementibus ad illum datis literis, Joanni Franciſco Aldobrandino, nepoti, pontificii exercitus imperatori, qui tunc Pragæ erat, præcipit, nullum officii genus, quo opportune præſentibus malis proſpiciatus, prætermittat. 1597

Cæſar, cum Theupolo legato Joannem Bembum ſuffectum, claſſem copiaſque augeri cognoviſſet; veritus ne bello Pannonico Illyrici res officerent, reſtinguere Senatus ardorem nixus, Arideum Bergontium, cubicularium, Venetias mittit. Is inducias tempuſque petit, rogat, flagitat; decreta Cæſaris expectent; reſtitui prædas, ſontes plecti, damna omnia ac moleſtias in poſterum amoveri juſſurum: ſecum cogitarent, graviſſimo bello cum Turcis, perpetuis chriſtianæ reipublicæ hoſtibus, Rodulphum detineri: inde haud exigua ad Rempublicam emolumenta accedere: ne magnanima illius conſilia cogitationeſque interturbarent; eximia perſpectaque prudentia utantur; juſtas cohiberent iras; ſcelera ac facinora Cæſarem odiſſe, deteſtari; præſentem certamque opem allaturum. Bergontii officiis Clemens mirum in modum favebat: ſe Gratio a Ferdinando literas accepiſſe, quibus, quotquot prædones vivos in ſuam poteſtatem habere poſſet, ſuſpendio necari, ablata reſtitui curaturum affirmaret. Inter Cæſaris præconſultores non una ſententia erat. Quibuſdam haud parum Cæſari decori adimi videbatur, ex Sennia, veluti ex omnium malorum officina, tot monſtra prodire; in ea ſceleſtos homines, rapinæ ſpoliiſque inhiantes tutum perfugium habere: itaque Uſcochos omnes amovendos, in Pannoniæ finibus locandos, Germanorumque præſidium imponendum cenſebant. Aliis, quos privati commodi, non boni publici ratio agebat, amovendos minime arbitrabantur; ad Turcarum incurſus reprimendos neceſſariam iis in locis gentem eſſe, quæ & pro finibus ſæpe decertaret, ac, ne ſuas ditiones proferret hoſtis, acerrime contenderet. Ex ea ſententiarum diverſitate mora & cunctatio. Procuratores a Ferdinando, uti pollicitus fuerat, Senniam nequaquam mitti; nuſquam res verbis reſpondere. Interea Sennienſes eo Bembi legati diligentia redacti erant, ut omnium jam rerum inopia conflictati, navigatione in-

Arideus Bergontius, Cæſaris orator ad Venetos.

1597 terclusi, undique premerentur. Tum eo vehementius Bergontius pergebat urgere, rogans: legatum aliquantiſper obſidionem laxare juberent; perſancte polliceri, ſatis Reipublicæ Rodulphum facturum: turcicos apparatus, belli molem imminentem oculis objicere: Cæſaris vicem dolere, omnium mentes ad miſerationem flectere. Re a præconſultoribus agitata, in varias ſententias diſceſsum. Alii nihil de legati mandatis immutandum; arctius Sennianos totamque maritimam oram obſidendam cenſebant; id unum tot malis præſens certumque remedium eſſe. Alii contra, per aliquot dies iudulgendum, nimiæ ſeveritati parcendum, nonnihil officiis precibuſque Pontificis Cæſariſque tribuendum: ni pollicita præſtarentur, acrius mandatis inſiſtendum. Diſcrepantibus ſententiis in Senatu certatum; in quo ea tandem vicit, ut Bembo legato ſcriberetur: remiſſius per dies viginti cum Sennienſibus ageret, ut interea, quid Cæſar Ferdinanduſque ſtatuerent, pernoſceretur. Ferdinandus procuratores Senniam mittit, qui licet egregiam eo in negotio operam navaturos præſetuliſſent, re tamen parum præſtiterunt, ut non major tunc ex eorum adventu quam alias fructus perciperetur. Quapropter Bembus, acrius redintegrata obſidione, Senniam locaque finitima premit; in complures, qui in illius poteſtatem pervenerant, capite animadverti jubet; totamque æſtatem perpetuis laboribus in iis locis exegit.

Quo tempore in Pannonia, laxatis utrimque viribus, arma languere videbantur; cum interim, ab agreſtibus in dominos ſeditiome facta, immania ſcelera patrarentur, caſtella occuparentur, multo graviore periculo, niſi vi adhibita, in auctores capitali pœna vindicatum fuiſſet. Huc accedebat, quod Cardinali Cajetano, Legato, quem Clemens, ut Sarmatas adverſus Mehemetem incitaret, in eas regiones miſerat, minime audito, pacem Conventus confirmaſſet. Neque acrius Turcæ tendebant. Mehemetes Satergius, anni initio cum quinque & viginti Janizzerorum millibus in Pannoniam imperator deſignatus, niſi cuncti ſibi apparatus abunde ſuppeterent, proficiſci ad exercitum recuſabat; atque haud obſcurum in Turcis pacis deſiderium inſpiciebatur. Cum ea in re Angliæ legatus operam, licet fruſtra, adhibuiſſet, Meletius, Alexandrinus Patriarcha, ad Michaelem, Vallachiæ Principem, apud quem ſum-

Cajetanus Cardinalis in Sarmatiam a Pōtifice miſſus.

Mehemetes Satergius in Pannoniam exercitus imperator deſignatus.

1597

ſummo in honore habebatur, literas, quibus illum ad pacem hortabatur, dederat. Iis Michael reſpondit: ſe quidem ſummo pacis deſiderio cum præpotenti Rege, cui ſe ſacramento addixerat, ineundæ teneri; at ſuorum purpuratorum avaritia ac tyrannide, ut alio ſe averteret, impulſum: libenter cum Mehemete in gratiam rediturum; verum quæ mens ſit, an pollicita præſtare velit, cognoſcere primum cupere; Patriarchæ inde adventum præſtolaturum; tumque cum aliis chriſtianis Principibus acturum. Verum & id quoque irrito eventu ceſſit. Hieronymum quin etiam Capellium, Reipublicæ legatum, Turcæ conveniunt: petunt, Senatum hortetur, inter Mehemetem ac Cæſarem pacis ſanciendæ ſequeſtrem ſe adhibeat; nullum eo Principem, ob amicitiam quæ ſibi utrimque intercedat, ad tantam rem conficiendam magis idoneum. Verum Patres, ne quidquam in eo negotio ſtatuerent, multa permovere. In Albajulia quoque conventu habito, cui Adamus Popellius, Vaciæque Epiſcopus pro Cæſare interfuerant, atque a Mehemete Zauſius venerat, fruſtra de concordia actum. Itaque claſſicum denuo intonuit. Cæſareani Tattam oppidum, anno ſuperiore a Sinane occupatum, recipiunt; Pappam caſtellum capiunt. Inde Maximilianus cum exercitu movens, Javarinum obſidet; at ſubſidio a Turcis illato, digreſſus, ad Comaram inſulam ſe recipit. Turcæ, rurſus Tatta oppugnato, cum per aliquot dies ſe egregie propugnatores tutati fuiſſent, deditione potiuntur: mox Budam pergunt. Cæſareani viginti ex Auſtria agreſtium vexillis, trium e Lintſio bellatorum millium numero aucti, Vaciam contendunt; Turcaſque ad Peſtum Danubium tranſgredi, ut eis obviam fierent, cognito, ex Georgii Baſtæ ſententia, perductis aggeribus, ſe communiunt, quo occaſione oblata, tutius pugnæ copiam hoſti faciant; qui licet propius ſe adeo intuliſſet, ut minutis aliquot præliis dimicaretur, attamen in totius pugnæ diſcrimen minime ventum eſt: nam cum Georgius Turcas ordinata acie ad prælium laceſſeret, pugnam detrectantes, ingenti cum illius laude, ſe recepere. Hæc in Pannonia.

Hieronymus Capellius, legatus, a Turcis oratur, ut pacis ſequeſtrem eſt Cæſareanis ſe præbeat.

Rex Ambianum, quod per inſidias Hiſpani occupaverant, arcta obſidione cingebat; quod demum, Alberto Cardinali Auſtrio ferre ſubſidia obſeſſis nitente, pulſo, deditione recepit.

Ambianum ab Henrico receptum.

Dum

1597

Lucemburgius ab Henrico ad obedientiam Pontifici præſtandam miſſus.

Dum interea acriter quoque in Allobrogibus dimicaretur, Lucemburgius ab Henrico Romam legatus, ejus nomine obedientiam Clementi præſtitit, eximiiſque laudibus modo illius pietatem, prudentiam, egregium in Rege complectendo factum, modo Henrici religionem, conſtantiam, magnanimitatem extulit. Ei a Silvio Antoniano pari eloquentia ac gravitate reſponſum. Inde in dies magis ac magis Clementis animus ad Reges conciliandos incitabatur, quo, inteſtinis reipublicæ chriſtianæ diſſidiis compoſitis, in communem hoſtem arma converterentur. Generoſa hæc conſilia ſummopere Veneti commendabant, acriores ſtimulos addebant; quo majoribus implicitum difficultatibus negotium eſſet, eo inſiſtendum ac deſudandum magis; eximium laborum ac vigiliarum fructum a Deo in primis Optimo Maximo, mox præſentium poſterorumque approbatione relaturum. Ejuſmodi officia atque incitamenta pergrata Clementi erant, utpote qui egregium in commune bonum Senatus animum intelligeret, ejuſque conſilia jam inde a Gallicorum turbinum initio, quantum ſolidæ prudentiæ inniterentur, inſpiceret. Quapropter ſæpius Patrum ſententiam in graviſſimis rebus exquiſiverat, experientia edoctus, quantum indiſſolubilis Venetorum cum Apoſtolica Sede nexus Italiæ libertati ac dignitati conduceret. Quocirca crebris amoris ac benevolentiæ ſignificationibus Rempublicam perſequebatur; atque inter cetera roſam ſacram, Pontificum Romanorum munus, Maurocenæ Maurocenæ, Ducis Marini Grimani conjugi, per Claudium Grottum, intimum familiarem, dono miſit; quam illi in aurea baſilica, ſacris peractis, Clementiſque literis perlectis, de more exhibuit. Ei quingenti a Senatu aurei dono dati; latumque, ut penes Ducem ipſam, dum viveret, id munus eſſet; defuncta, in *ſanctuarium* (ut ajunt) in quo pretioſa quæque aſſervantur, referretur.

Maurocenæ Maurocenæ, Grimani Ducis uxori, a Pontifico ſacra roſa dono data.

Eodem tempore, Joanne Viturio, Cretæ Archiepiſcopo, ex humanis ſublato, quatuor nominandorum jus, ex quibus mox ipſe Antiſtitem ſeligeret, Senatui eſt adſenſus. In eorum numero plura ſuffragia Thomas Contarenus, qui tunc Sapientis Conſilii magiſtratum gerebat, tulit; vir eximia doctrina, ſingulari integritate, domi foriſque in publicis muneribus ac legationibus inſignis. Eum Clemens Cretæ Archiepiſcopum pronuntiavit.

Thomas Contarenus Cretæ Archiepiſcopus eligitur.

Neque

Neque vero eo anno inter minimas curas Ferrarienſium ac Venetorum veteres de finibus controverſiæ erant; ad quas tollendas Aloyſius Mocenicus, multo ante a Senatu Procurator deſignatus, miſſus; ut una cum Alphonſi ſequeſtribus, inſpectis locis, concordiæ ratio in perpetuum iniretur. Verum dum in eo verſantur, negotiumque aggrediuntur, morbo Alphonſus correptus, paucis diebus ex humanis exceſſit; Mocenicus in patriam rediit. Ex Alphonſi Eſtenſis obitu ingens contentionum ſeges in Italia ſuboritura videbatur. Eo namque ſine legitima prole defuncto, ad Eccleſiam, cujus beneficio Ferraria circumjectiſque regionibus potiebatur, ditiones illas perveniſſe, conſtans opinio erat. Contra Alphonſus ex teſtamento Cæſarem, Alphonſi patruelis filium, ſed ante nuptias initas procreatum, omnium ſuarum ditionum heredem reliquerat; qui ſtatim nobilium civium ac plebis conſenſu & plauſu, maxima pompa ducatus inſignia ſuſceperat. Inde omnium Principum hærebant animi; variæ hominum pro cuiſque voluntate animique affectu ſententiæ. Nam etſi Pontificum amplitudo catholicæ religionis cauſa maxime optanda videretur; attamen eos viribus atque imperio augeri, non æque omnibus gratum erat, cum magnum Principum incrementum finitimis ſemper ſuſpectum ac formidoloſum habeatur. Hiſpanis quidem, Italiæ peramplam obtinentibus partem, quibus tot regiones parerent, Pontificum potentia minime pertimeſcenda erat; ſed, ne viribus aucti quidpiam in Neapolitanum regnum, quod Eccleſiæ jure poſſident, molirentur, quos aliquando hoſtes experti forent, merito verebantur. Neque minus Pontificum incrementum Magnis Hetruriæ Ducibus officere exiſtimabatur, quod ſæpius graviſſimæ de finibus inter Hetruſcos ac Romanos controverſiæ inciderent, ſi ſe occaſio daret, in bellum quoque exarſuræ. Verum præter ceteros eam mutationem Venetos moleſte laturos videbatur, qui pro Eſtenſibus Principibus Pontifices, ſumma auctoritate, haud contemnendis viribus, finitimos eſſent habituri: inde frequentes finium contentiones, propinquæ diſſidiorum cauſæ, quibus aliquando Pontificum mutua cum Venetis conjunctio turbaretur. Præterita quoque memoria repetebantur; anno M.CCCC.LXXXI. dum Xyſti IIII. Romani Pontificis impulſu terreſtribus maritimiſque co-

1597

Alphonſi Ferrariæ Ducis obitus.

Cæſar Eſtenſis heres ab Alphonſo dictus, inſignia ducatus ſuſcipit.

1597 copiis eam civitatem aggreſſi eſſent, in victoriæ curſu anathemate perculſos, fructum interceptum; ſuperioribus quoque temporibus Freſcum Eſtenſem a populo expulſum, in avitum imperium reſtituere conantes, Clementis V. ſeveritatem expertos fuiſſe. Hinc Patres ut in graviſſimo negotio ſingula attentiſſime proſpicerent, monebantur. Eſtenſis, qui magnam ſpem in Venetorum ope collocaverat, Alphonſo defuncto, ſuſceptis gubernaculis, Herculem Cattum, equitem, conſiliarium ſuum, Venetias miſerat, qui ſucceſſionem ſignificaret, imperium fortunaſque deferret, conſilium & opem poſceret: cum Clemente Senatus ageret, ut, ſummoto armorum ſtrepitu, amice cauſam agitari permitteret; interim ipſe in Ferrariæ poſſeſſione permaneret. Senatu conſulto Catto reſponſum: quæcumque felicia Cæſari Eſtenſi obtigiſſent, ea Reipublicæ pergrata fore; nihil Senatum prætermiſſurum, ut Clementem a belli conſiliis ad concordiam traduceret.

Cæſar Eſtenſis Herculem Cattum oratorem ad Venetos miſsit.

Clementis Pontificis in Cæſarem Eſtenſem indignatio.

At vero Clemens, ubi Cæſarem Ferrariæ Ducem pronuntiatum inauguratumque cognovit, ingenti correptus ira, fremere, factum deteſtari: tantumne auſum Cæſarem fuiſſe, ut, neglectis proculcatiſque Eccleſiæ juribus, propria auctoritate Ferrarienſem ducatum, qui lege ad Apoſtolicam Sedem devolvebatur, temere invaſiſſet. Extemplo, Cardinalium aliquot Concilio advocato, quæ geſta fuerint exponit: Eccleſiaſtico imperio Ferrariam (uti æquum erat) adjungere ſibi ſtatutum atque immotum eſſe, inquit; in id auctoritatem, vires, theſauros collaturum; id ut ordine ac lege conficeretur, monitorias primum literas ad Eſtenſem mittendas cenſere, quibus ſtatim ab occupatis ditionibus diſcedere jubeatur; ni pareat, illico ad arma deveniendum; ſex majores militiæ præfectos eligendos, quorum ſinguli tria peditum millia, ducentos equites conſcribant; ut in univerſum copiæ mille ac ducentorum equitum, octodecim peditum millium numerum expleant; quibus mox quatuor adjiciantur: ad omnes chriſtianos Principes certos homines mittendos, qui, Eccleſiæ cauſa expoſita, opem implorent, ut, ſi minus auxilia ferre velint, Eſtenſi ſaltem minime faveant. Hæc a Clemente pronuntiata, multis excepta, ut aſſolet, laudibus fuere: prudentia, pietas, atque egregia in propagando augendoque eccleſiaſtico imperio conſtantia ſum-

mis

1597

mis concelebrata præconiis : facile voti compotem futurum nullo negotio Ferrariam in ſuam poteſtatem redacturum ; mitrati Pontificis, Purpuratorumque ſacras induentium veſtes, Ferrariam accedentium aſpectu perterritum Eſtenſem, civitate imperioque ceſſurum. Unus Sfondratus Cardinalis, ab aliorum aſſentatione diſſentiens, rationes, quibus ſpecie ſuam cauſam tueatur, Cæſari non defuturas, ajebat ; cum ingentem auri vim in iis ditionibus vel ſarciendis vel augendis ab Alphonſo, cujus heres ex teſtamento eſſet, erogatam, repetere poſſe videretur ; neque, ut alii rebantur ; occupatu facilem adeo Ferrariam eſſe arbitrari, vel urbis ſitu, vel amplitudine, vel auxiliis, quæ, ſi ſemel ad arma ventum fuerit, multis e regionibus ad eam confluxura ſint. Verum is erat Pontificis ardor, is Cardinalium, aulæ omnis conſenſus, ut brevis quæque cunctatio turpis exitialiſque judicaretur. Neque levis interim induſtria in cogendis undique pecuniis, ne theſauri in arce conditi difluerent, adhibebatur : a mercatoribus annuis penſionibus aurum elicere ; propoſitis cenſu præmiis, privatos ad conferendum in ærarium excitare, ut ſaltem quindecies centena aureorum millia corrogarentur.

Clementis & Cardinalium ardor ad Ferrariam obtinendam.

Dum hæc fiunt, Senatus Joanni Delphino, legato, quæ præſentium temporum conditio poſceret, Clementi exponere jubet : *Summum tuendæ in Italia pacis quietiſque ſtudium ſemper in Republica viguiſſe ; ea ne aliquo eventu interturbaretur, ſedulo excubaſſe : cum ſatis conſtaret, parvis initiis, exiguiſque favillis ingentia ſæpius incendia, quæ paſſim cuncta depaſcantur, oriri ; peropportune contigiſſe Senatum arbitrari, ut eo potiſſimum tempore Alphonſus Ferrariæ Dux obierit, quo ipſe ſummum pontificatum gereret, qui eximia rerum cognitione atque prudentia præcellens, religionis, pietatis, magnanimitatis egregia toto orbi documenta edidiſſet : hortari, rogare, publicæ paci in primis ſtuderet, qua ſemel turbata, Divina omnia humanaque permiſceantur : unicum ad eam hac tempeſtate conſervandam præſidium eſſe, ſi cuncta prius conſilio, quam armis experiatur ; Eſtenſem audiat, extremum omnium bellum putet*. Clemens de propenſo in publicam quietem ſtudio, officiiſque Senatui gratias agit ; acerbe in Cæſarem invehitur, quod Ducis titulos arripuerit, quod ad tui-

Senatus mandata ad Joannem Delphinum oratorem.

Clementis Pont. ad Venetos reſponſum.

1597 tuitionem ſe comparet, quod iniquam cauſam vi propugnare velit, quod ſe Eccleſiamque contemnat: primum Ferraria decedat; ſi jus popoſcerit, reſtituturum; interea belli apparatus non intermiſſurum: ni ſponte cedat, armis coacturum. Ad ea Delphinus cum nihil ad Clementem flectendum prætermiſiſſet, tandem ut eum audiret, obtinuit. Cæſar itaque Hieronymum Giliolum, oratorem, ad Clementem mittit, qui & Alphonſi obitum, & ſuum in Apoſtolicam Sedem obſequium ſignificet; enixe oret, vel a juriſconſultis, vel ab aliis, modo in neutram partem propendeant, jura ſua expendi permittat. Clemens ad ſe, uti feudi dominum, judicium ſpectare affirmat, Venetorum uſus exemplo, qui ſuperioribus annis controverſias inter Antiſtitem Aquilejenſem ac Rempublicam de feudis exortas ad ſe attraxerant.

Hieronymus Giliolus orator ab Eſtenſe ad Pontificem miſſus.

Dum in ancipiti re certatur, Senatus, ne latius incendium ſerperet, atque ſi qua via ad concordiam foret, quamprimum expediretur, Marcum Octobonum, ſcribam a ſecretis, ad Cæſarem mittit, qui gratulationis munus obeat, quodque majora in eum benevolentiæ argumenta edita non ſint, conditioni temporum tribuat; hortetur, quamprimum aliquam retinendæ pacis, controverſiarumque dirimendarum rationem Clementi proponat. Cæſar ſtatim Aloyſium Montecuculum Venetias mittit, qui Principi Patribuſque ſignificet, ſe, licet, uti Alphonſi heredem, Ducem Ferrariæ nuncupaverit, tamen, ut jura ſua diſquirantur, vehementer optare; ſæpius id ad Pontificem perferendum curaſſe; per Gualengum equitem efflagitaſſe, per Aragonium Cardinalem deprecatum eſſe, Philippi Hiſpaniarum Regis judicium non recuſaſſe: ab iis initio non abhorrentem, mox (quanam de cauſa incertum) Clementem pœnituiſſe: inde Italum aliquem Principem ſequeſtrem, Venetamque in primis Rempublicam poſtulaſſe: eo abnuente, ad juriſconſultos, modo ne viri ſacrati, ſed ab omni affectu immunes forent, deſcendiſſe: neque his Pontifice permoto, Senatus conſilium, cujus inveteratam prudentiam magni faceret, amplexum, ab æquis conditionibus non diſceſſurum; pecuniæ vim erogaturum, affinitatis vinculo ſibi Pontificis familiam conjuncturum; demum, ſi ita res poſcere videatur, caſtella agroſque tributurum. Eſtenſis cauſam mi-

Marcus Octobonus Senatus mandato Ferrariam proficiſcitur.

Aloyſius Montecuculus, Eſtenſis orator, ad Venetos, & ejus officium.

1597

mirifice Senatui Montecuculus commendat, in ejus auctoritate, prudentia, ac benevolentia Cæſarem conquieſcere affirmat. Demum ſi controverſiæ (uti verendum erat) armis definiendæ ſint, certiora Reipublicæ auxilia flagitat. Montecuculo Patres Senatuſconſulto reſpondent, Cæſaris cauſam toto animo amplexuros, in ea non ſecus ac ſi de Republica agatur, enixuros: nihil ad ejus jura tuenda, remque ex voto conficiendam prætermiſſuros; egregio in illum Rempublicam animo eſſe; quidquid ad incolumitatem, atque dignitatem illius ſpectet, Senatum peracturum.

Senatus reſponſum.

Clementis Pont. bellici apparatus.

Legationes Pont. ad Europæ Principes.

Clemens interea totus in belli apparatu erat; decem Helvetiorum, tria Germanorum peditum millia conſcribi juſſerat, ut copiæ omnes quinquaginta peditum, equitum tria millia conficerent. Europæ Principes legationibus ſolicitabat: Petrum Urſinum, Averſanum Epiſcopum, adire Parmenſem ac Mantuanum Duces, poſtmodum in Galliam proficiſci jubet. Anconæ Antiſtitem, e Comitum familia, ad Urbinatem, inde ad Rempublicam mittit. Tabernæ in Hiſpaniam contendere præcipit. Tum monitorias literas adverſus Eſtenſem promulgat, eaſque in eccleſiaſticæ ditionis limitibus ſtatutis locis præfigi imperat, quibus ei anathematis pœnam, niſi ſtatim Ferraria faceſſat, indicit: quindecim dierum ſpatio in jus Romam vocat; ni obtemperet, e fidelium cœtu amoturum, læſæ majeſtatis reum declaraturum, ſacris Ferrariæ, cunctiſque illius ditionibus interdicturum. Quoniam vero in Philippo Hiſpanorum Rege magnum ad rei proſperos exitus momentum ineſſe noverat, illius in Italia miniſtros omni ſtudio ſibi conciliare conatur; niſi ad opem Eccleſiæ ferendam Regem impellere queant, ſaltem neutri adhærere parti ſuadeant, rogat. Sueſſanus legatus nihil in mandatis habere; id certo ſcire, jus atque æquum tantum Regi cordi fore, Clementi affirmat. In privatis vero ſermonibus, quod Eſtenſis Ducis titulos ſuſcepiſſet, improbare; ſi id injuſte feciſſet, neminem defenſorem habiturum dicere; melius fortaſſe facturum, ſi jure ſumptuum, quos Alphonſus in ſarciendis augendiſque iis ditionibus fecerat, inniteretur: Philippum æqua poſtulanti adfuturum. Neque deerant, qui dicerent, ea diſſidia Hiſpanæ genti minime moleſta eſſe, ut inde diuturno pacis

Monitoriæ literæ adverſus Eſtenſem promulgatæ.

otio

1597 otio aggeſta ab Italis Principibus pecunia effunderetur. Attamen quemadmodum quid conſilii initurus Philippus, ambiguum; ita quæ mens Gallorum foret, haud difficile cognitu videbatur, cum novis bellis implicari Hiſpanos, atque in alias regiones, quæ per tot annos Galliam afflixerant, arma traduci, illis maxime conduceret. Quocirca Lucemburgius, quæcumque ab Henrico proficiſci poſſent, præfectos, milites, Clementi deferre; ipſum quoque Regem, ſi liber bello eſſet, egregia majorum exempla imitatum, ad opem Eccleſiæ ferendam alpes tranſgreſſurum. Cui Pontifex gratiis actis, nihil aliud ab Henrico petere ajebat, niſi ut copias e Gallia educere Eſtenſi minime permitteret. Ceterum de eventu Regem ſolicitum, quocumque res inclinarent, contra nixurum Hiſpanis exiſtimabatur; ſi Cæſari faviſſent, palam Pontificis patrocinium ſuſcepturum; ſin pro Clemente ſtetiſſent, ad Eſtenſem, Maynio, Nemoroſio, aliiſque e Gallica nobilitate proceribus affinitate conjunctum, ſuis aditu permiſſo, belli alimenta ſuppeditaturum.

Henricus Rex Pontifici Gallici regni opes defert.

Patrum quoque animos humaniſſimis officiis ac verbis ſibi adſtringere Clemens nitebatur. Crebris cum Delphino ſermonibus Eccleſiæ cauſam commendare; quantum finitimam Eccleſiam habere gratum Reipublicæ eſſe debeat, oſtendere; ab ea omni tempore haud vulgaria beneficia accepturos: ſe quidem, quod ad fines attinet, quacumque in re poſſit, ſatis Reipublicæ facturum; nulla inde incommoda, nullas moleſtias ullo unquam tempore accepturos. Contra Patres, quibus Italiæ pace nil antiquius erat, aſſidue illum hortabantur, ne armis publicam tranquillitatem turbaret, ne egregie geſti pontificatus gloriam imminuere vellet: qui in remotis regionibus chriſtianæ reipublicæ hoſtes conſilio, pecunia, copiis oppugnaſſet, a noſtriſque finibus ſumma providentia ſummoviſſet, ne modo in hanc provinciam illiceret: florentem populis, divitiis, artibus Italiam diuturni atque infauſti belli ſedem ne conſtitueret. Quoniam vero Clementem in Anconæ portu claſſem collocaturum afferebatur, ea avertere conſilia Delphinus jubetur. In occurſu pontificiarum Venetarumque triremium haud exigua incommoda evenire poſſe: nil moleſtius, nil durius Italiæ contingere. Clemens vel hiſce

ra-

Digitized by Google

ſtationibus, vel alias ob cauſas, vel quod paucæ illi admodum triremes eſſent, cœptum omiſit. 1597

Eſtenſis interea monitorias literas jam emiſſas conſpicatus, qua ratione ſe tueri poſſet, diu noctuque meditabatur, ingruentemque fortunæ impetum intrepide excepturum præſeferebat. Per Imolenſem & Pacianum conſiliarios Octobono ſignificabat: firmum ſibi eſſe, jus æquumque, quod ſtare a ſe arbitrabatur, conſtanter defendere; Ferraria nunquam ceſſurum; extrema quæque pro ea retinenda ſubiturum; neque ob id de ſua pietate ac religione uſque ad ſupremum ſpiritum ſervanda quidquam imminutum iri. Militiæ præfectis quinquaginta aureorum millium numerata pecunia, cogere copias quantas poſſint, jubet: duodecim circiter Helvetiorum millia evocare ſtatuit; ob affinitates atque amicitias, quas in Germania habebat, haud parvam militum manum ſubſidio ſibi futuram ratus. Ea conſilia, ii conatus Principum erant. Sed quamvis cuncta armorum bellique opinione perſtreperent, nondum tamen aliquid palam erumpere cœperat, cum Cæſar neque mœnia ad hoſtium tormentorumque impetum excipiendum ſarciri, neque circumjectum urbi agrum, amotis impedimentis, complanari, neque pleraque ad ambitum urbis, qui ſeptem millium paſsuum magnitudinem æquat, neceſſaria effici curaret. Quatuor tantum peditum ex ordinibus millia in pontificiæ ditionis finibus conſtituerat; Lugumque, limitaneam arcem, non abſque magnis Clementis querelis, communiri juſſerat, qui parem copiarum numerum iis in locis objecerat. Cum vero ea, quæ a Montecuculo propoſita fuerant, ejuſmodi eſſent, ut Pontificem ad concordiam flectere poſſe viderentur, Senatu conſulto per eumdem Montecuculum atque Octobonum, quæ ſua mens ſit, ut planius atque exactius exponat, Eſtenſem hortantur: quo majori cunctatione utatur, eo majus ſibi negotium faceſſere. Qui cum aliquantiſper tacitus hæſiſſet, tandem in Senatus voluntate futurum affirmat; ſcriptoque ad eum miſſo ſignificat. Ejus hæc capita erant. Ut Ferrariæ ducatus titulos obtineret, ſe pecuniam ex pacto numeraturum, annuam penſionem quinta, quarta, tertiave (ea lege, ut capite erogato immunis eſſet) aucturum: in Flaminia Maſſæ principatum, Conſilicem, Sanctaga-

Cæſaris Eſtenſis bellici apparatus.

Conditiones ab Eſtenſi Pontifici propoſitæ.

Digitized by Google

1597 ctagatam, trans amnem Lanternam traditurum; ni ſufficiant, Bagnacavallum, & Cotiniolam daturum; Lugo quoque in finibus ſito, licet ægre in id deſcendat, ceſſurum: viciſſim tantum repoſcere, ut quidquid inter Sanctum Albertum, ac Primarium ſitum eſſet, ad Comacli aquas arcendas tribuatur; vel aggeres obiceſque ad earum incrementum atque impetum repellendum opponere permitteretur. Connubiis quoque allicit, ut nempe Joannis Franciſci Aldobrandini nata filio jungatur; ea affinitate beneficii jure iiſdemmet locis potiri poſſe ratus. Demum, ut coram minime ſuſpectis judicibus cauſa agatur, flagitat: eodem tempore de concordia utilius majori cum dignitate, abſque Pii V. diplomatis derogatione, tractari poſſe. Scripto Montecuculus poſtulata adnectit, ne e Reipublicæ ditionibus arma extrahi, neve pontificias copias per Venetos fines tranſire Senatus permittat: eadem ſe ab Inſubrum gubernatore petiiſſe, neque alienum ab iis concedendis offendiſſe. Reſponſum eſt, opportunum eo tempore Senatum non cenſere, ut quidquam ſigillatim decerneretur; de propenſa Reipublicæ voluntate Cæſari nullum ambigendi locum eſſe; nihil de iis, quæ poſtulet, ſtatui poſſe, quin Patrum fidei in negotio pertractando derogetur.

Delphinus de his omnibus certior factus, Clementem ad concordiam adducere ſumma ope nititur; ineundæ pacis leges proponit; quibus rejectis, tandem in hoc Pontifex perſiſtit, ut, Ferraria ab Eſtenſe relicta, tum demum res agatur: Giliolo ejus oratori judices poſtulanti eadem objiciuntur,. ut facile appareret, arte a Clemente tempus extrahi, quo Principum animi in ambiguo hærerent, Cæſaris conſtantia frangeretur, atque interea ipſe, quæ ad expeditionem neceſſaria forent, compararet; copiis Ferrariam appropinquantibus, populum anathemate perterritum tumultuaturum, atque palam, Cæſare relicto, Eccleſiæ acceſſurum, exiſtimans. Anconæ interea Antiſtes Venetias pervenit, atque una cum Amerino Epiſcopo, Pontificis legato, collegium ingreſſus, ut Senatum ab ope Eſtenſi præſtanda averteret, in hanc ſententiam eſt locutus.

Anconæ Antiſtitis, Pont. legati, ad Venetos, oratio.

Si quis, Princeps Sereniſſime, Patres optimi, a Clemente octavo multa, eaque præclara & eximia in pontificatu geſta intue-

intueatur; nihil illi magis animo infixum hæſiſſe, in nulla alia 1597
re vehementius, quam ut Italiæ pacem quietemque tueretur, elaboraſſe exiſtimabit; ad eam firmandam nihil, quod in ſe eſſet, quin cumulate præſtiterit, prætermiſiſſe. Ob id liberaliter conditos Eccleſiæ theſauros vireſque, ut in Pannonia Cæſari cum Amurathe ac Mehemete dimicanti opem ferret, effudit; ob id omnium inter Italos Principes diſſidiorum ſemina evellere ſtuduit; ſæpiuſque exorientium bellorum initia reſtinxit. Hæc ſane cuinam magis quam vobis nota explorataque ſunt; qui iiſdem conſiliis, nunquam diſcrepantibus ſententiis, in id una cum Clemente incubuiſtis? Qui omnium illius actionum, cogitationum, & conſiliorum participes fuiſtis? Inde eo majori moleſtia, & incredibili prope dolore perfunditur, Cæſarem Eſtenſem turbarum inteſtinarumque diſſenſionum ac bellorum caput atque auctorem eſſe velle: omnia movere; cunctos Principes ad arma impellere, ut, publica turbata pace, qua firmis fixa radicibus per tot annos Italia floruit, huc omnium gentium fœda colluvies confluat, cunctaque Divina & humana permiſceantur. Quidnam hoc rerum ſtatu Clemens octavus faciat? an Eccleſiæ rationes, quæ illius curæ a Deo Optimo Maximo concreditæ ſunt, non tueatur? an in ampliſſima illa conſtitutus ſede, ſuarum partium ſuique muneris obliviſcatur? an demum Ferrariæ ducatum, qui jure ſibi debetur, peſſimo atque exitiali in poſterum exemplo, negligat? Illud certe natura comparatum eſt, ut omnes ſe ſuaque protegant. Quid igitur? ſi alia hujuſcemodi ſe obtulerit occaſio, Eccleſiæ decus, exiſtimatio, juraque obterendą ac delenda erunt? ſcilicet ut hoſtibus ludibrio & contemptui ſit? ac Pontifex, qui nunc rerum potitur, ſui memoriam nominis horridam atque infauſtam poſteris relinquat? Neque diſſimulatione uti, neque jus æquumque deſerere Clemens debet. Nullius opem implorat; nullius auxilia expoſcit; nihil a Republica ipſa poſtulat, quamvis ab inſita illius religione, majorumque in ſanctiſſimam Sedem pietate atque obſequio, nihil non eorum, quæ ab amplitudine atque opibus Venetorum proficiſci poſſit, ſibi polliceatur. Id tantum flagitat, id unum per me rogat, ne illi impedimento ſitis; ne Cæſari faveatis: extra omnem aleam ſepoſiti, inter ipſum atque Eſtenſem rem agi permittatis. Sum-

1597 *ma ſpe nititur, ſi reliqui Principes ſeſe abſtinuerint, brevi, propriis Eccleſiæ viribus, rem ex voto confecturum, junctiſque pontificiis ac Venetis ditionibus, arctiori nexu inter Apoſtolicam Sedem Venetamque Rempublicam benevolentiam & concordiam, ad commune bonum, Italiæ ſecuritatem, orbis chriſtiani decus, coalituram.*

Senatus reſponſum.

Anconæ Antiſtiti Senatu conſulto hunc in modum reſponſum eſt. *Summas Deo Optimo Maximo habendas referendaſque gratias, quod is potiſſimum hoc tempore Eccleſiæ præeſſet, qui pietate, prudentia, egregia in publicum bonum voluntate, Italicæque pacis deſiderio flagraret: id eo magis Senatui gratum eſſe, quod ſua conſilia, decreta, ſententiæ ad eamdem veluti metam colliment; proinde in Ferrarienſi controverſia ea officia adhibuiſſe, quæ communi iſtius provinciæ commodo magis opportuna exiſtimaverit: Clementem denuo hortari, rogare, belli pericula, dubios eventus ſibi ob oculos poneret; ſecum volutaret, primo armorum ſtrepitu tranſalpinas gentes in Italiam, veluti ad opimam prædam, catervatim confluxuras; inde, divinis humaniſque juribus permixtis, hæreſum peſtem, ingenti religionis chriſtianæ detrimento, veluti perfractis repagulis, paſſim pervagaturam, expenderet: nulla alia re inevitabilia majoraque damna accidere, nulla ſui pontificatus memoriam minus illuſtrem reddi poſſe, quam ſi ſua tempeſtate Italiæ tranquillitas turbaretur: ſperare, confidere Senatum, nil ingenti, ac prope divino pacis munere antiquius Clementi fore: ſummas ei demum haberi gratias, quod, præcipuo atque inſigni Antiſtite ad Rempublicam miſſo, ſuam in illam benevolentiam illluſtri ſignificatione teſtatus eſſet.*

Petrus Aldobrandinus, Cardinalis, Ferrarienſis expeditionis princeps.

Pontificia copiæ.

Interea Pontifex ex omnibus ſuis ditionibus copias cogi juſſerat; Petrum Aldobrandinum, Cardinalem nepotem, expeditionis principem dixerat; qui Ravennam contendens, bellicos apparatus omnes, tormentariaſque machinas inſtrui curabat. Jam enim ex Anconæ atque Arimini arcibus tormenta educi Clemens præceperat, ſubjectoſque aliorum Principum ſtipendiis merentes evocaverat; ac licet varia impedimenta armorum, ſulphurei pulveris, ac bellicarum rerum inopia objicerentur, cuncta pervincere ſtudio atque induſtria Cardinalis enitebatur, ut, Faventiæ luſtratis copiis, duo ac vi-

viginti peditum millia recenſita dicerentur. Eo armorum apparatu Itali incitati Principes, in ſuis ditionibus quiſque claſſicum cani juſſerant. Veneti legatum in continentem cum ſummo imperio mittere ſtatuunt. Joannes Mocenicus, Marcius Procurator, provecta jam ætate, militaribuſque magiſtratibus prudenter ac fortiter geſtis inſignis, lectus. Erant qui arbitrarentur, omnes cataphractos equites in Rhodiginam peninſulam mittendos; eo & ſubjectorum incolumitati conſultum iri, & arma averti, concordiamque, quo potiſſimum conſulta Senatus reſpiciebant, facilius iniri poſſe. Plerique, quod multa inde ſuboritura ſuſpicionum ſemina conjectarent, ſatius ducebant, quid reliqui Principes conſilii caperent; quo Hiſpanus inclinaret, primum ſpectare; cum præſertim Sueſſanus legatus, prorex Neapolitanus, Inſubrumque gubernator literas quam celerrime in Hiſpaniam perferendas curaſſent, quibus Regem, ut ſtatim ſuam ea in cauſa mentem aperiret, efflagitabant; Sueſſanuſque Delphino oratori communicaſſet, a ſe Philippo ſignificatum, Eſtenſem illi judicium permittere: quocirca in Italiam mitteret, qui pro Cæſare ſcripta ad ſe in Hiſpaniam perferret: quidquid Philippus ſtatuiſſet, Cæſarem facturum ſibi ſuadere: quem ſane ſi jure niti putaſſet, ne Ferraria amoveretur, curaturum; immo adverſus quoſcumque, qui eum opprimere tentaſſent, defenſurum. Hæc licet ad Clementem pervenirent, ne minimum quidem de ſententia amovebatur; quod Hiſpanos ancipiti Gallico ac Belgico bello diſtentos animadverteret; neque conſentaneum, ut novas turbarum occaſiones quærerent, Italicamque pacem everterent, arbitraretur.

1597

Joannes Mocenicus in continenti legatus.

Inter hæc vero cum crebris ſermonibus uſurparet, ſi quæ jura in Ferrarienſi ducatu Eſtenſis haberet, ea jam ſibi oſtenſurum, orbique promulgaturum fuiſſe; Cæſarem Senatus hortatur, ne in iis proferendis amplius cunctatione utatur; id & ad hominum ſibi opinionem conciliandam, & ad tempus captandum, quo ſe ad impetum excipiendum, atque ad aliorum vires conatuſque obtundendos compararet, opportunum fore. At jura ſcripto exarata recipere cum Clemens abnueret, Herculem Rondinellium, qui illum ad ea pernoſcenda adigere niteretur, Romam miſit. Eodem tempore, cum fama eſ-

Hercules Rendinellius Eſtenſis jura ad Pontificem perfert.

1597 eſſet, jam exacto admonitionis termino, ſententiam Pontificem laturum, anathematiſque fulmen emiſſurum, enixe Eſtenſis a Senatu petebat, ut quantum opera, officio, ſtudio poſſet, rem extrahendam curaret; a quo ſane minime alienus Pontifex videbatur, licet modeſte admodum conquereretur, arma Cæſarem e Venetis ditionibus capere, Reipublicæ ſubjectos ad eum tranſire; facultatem vero exportandi arma ſe petente, ut illius artis opifices Reipublicæ tantum operam ſuam præſtarent, edicto cautum fuiſſe. Cui Delphinus, quin clam atque ſeorſum in Ferrariæ fines ſubjecti tranſirent, cum præſertim multas affinitates & clientelas iis in locis haberent, efficere Senatum non poſſe; armorum decretum ſæpius in Venetis aliorumque Principum ditionibus promulgari ſolitum. Interea Rondinellius Romam pervenit, preloque excuſa Eſtenſis jura attulit, quibus agnationis lineam minime extinctam, atque proinde ad Eccleſiam feudum devolutum non eſſe, oſtendere nitebatur. Pontifex Purpuratos, quibus Ferrarienſe negotium mandaverat, ad ſe vocat; ex iis quatuor, qui Eſtenſis rationes inſpiciant, deligendos, ut deinde, quid juris ſit, decernatur, proponit. Huic ſententiæ acriter Alexandrinus Cardinalis obſiſtit: id manifeſtis Eccleſiæ juribus nimium officere; omni ſublata mora, ad cenſurarum promulgationem deveniendum; Eſtenſis ſcripta falſa, captioſa, minime admitti oportere; ad diem ducendam, pontificiaque decreta infringenda, excogitata atque inventa. Duodecim ex eo concilio Alexandrino adſtripulantur, tres tantum Pontificis ſententiæ accedunt.

Anathema in Eſtenſem pronuntiatum.

Itaque communi conſenſu rem prolatandam non amplius arbitrati: x. kal. januarii anathema in Cæſarem Eſtenſem, atque in eos, qui ei conſilio, ope faviſſent, quive adhæſiſſent, pronuntiatur. In eo amplo verborum circuitu Clemens ſeſe excuſabat: *Ingenti dolore, atque animi moleſtia, non affectu, non privata ratione ductum; verum Pontificis munere, omnium ſacramento, Eccleſiarum cura, ac Romanæ præſertim, a Deo Optimo Maximo ſibi concredita, impulſum id conſilium cepiſſe; cui cum, nuper extinctis Alphonſi Ducis agnatis, Ferraria, quæ in priſca ejus poſſeſſione fuerat, quam ſui deceſſores auxerant, protexerant, devolveretur, rationi atque æqui-*

tati

tati conſentaneum exiſtimaſſe, ut reliquis eccleſiaſticis ditionibus adnecteretur: unum Cæſarem, quem antea dilexerat, atque uti ex Eſtenſi familia prognatum multis officiis proſequutus fuerat, obſtitiſſe; inconſulta atque inſcia Apoſtolica Sede, inſignia gubernaculaque ducatus ſumpta, arma ſuſcepta, oppida munita, in arcibus præſidia militum impoſita; quæ ne legitimis quidem dominis facere licuiſſet, omnia feciſſe: ab his conſiliis actionibuſque ut illum quacumque ratione averteret, pridie nonas novembris monitoriis datis literis, tempus, quo indebite occupatis cederet, præfiniſſe; obfirmato ac reluctante, equeſtres ac pedeſtres copias comparaſſe; ni ſecus poſſet, vim adhibiturum; extremum tamen id antea experiri voluiſſe, ſi forte pœnæ cenſurarumque terrore adactus, rationi ac juri obtemperaret: Itaque, Eſtenſibus extinctis, eccleſiaſtici juris Ferrariam effectam decernere; qui eam occuparent, refractarios ac perduelles pronuntiare; omnique conatu Cæſarem pellendum, fructus ab Alphonſi obitu perceptos, belli impenſas damnaque in iis ditionibus recuperandis ab eo ſarcienda ac ſolvenda ſtatuere: neque, quod judices non ſuſpectos ſcripto petiiſſet, ei quidquam profuturum, cum ad ſe tantum, uti feudi dominum, judicium ſpectare ſanciverit: quin etiam quod typis Cæſar promulgaſſet, caſum (ut ajunt) feudi caducitatis non adveniſſe, manifeſte falſum eſse; Alphonſum ſiquidem, poſtremum Ducem, ut in eos, quos nuncupaſſet, ducatus tituli tranſmitterentur, ſupplicem a Summis Pontificibus efflagitaſse; Romam Principum favore ſubnixum acceſſiſse; quod maxime expetiverat, conſequi non potuiſse: ex his quantam Cæſar injuriam Eccleſiæ inferre nitatur, quam iniquam cauſam tueatur, conſtare. Quapropter, quindecim adhuc dierum ſpatium tribuere: ni Ferraria aliiſque ſubjectis ditionibus faceſsat, extra fidelium cœtum ſubmotum, cunctis titulis, beneficiis, dignitatibus exutum, Eccleſiæ hoſtem ac rebellem jam tum renuntiare; triduo inde elapſo, urbi, oppidis, omnique ditioni ſacris interdicere; alteris totidem diebus tranſactis, ſacramento ſubjectos exſolvere, bona Cæſaris, aſseclarum fautorumque occupantibus concedere, privatos omnes, Imperatorem, Reges, Reſpublicas, alioſque chriſtianos Principes ad Eccleſiæ opem ferendam 1597

1597 *cohortari, invitare: iis, qui pro felici iſtius expeditionis eventu Deum Optimum Maximum oraverint, expiatis animi ſordibus, cæleſti pane refecti fuerint, plenam (ut ajunt) indulgentiam impertiri; pollicita, contractus, fœdera, jusjurandum, ſi quis Princeps iis ſe Cæſari obſtrinxiſſet, abrogare, infringere; Imperatorem, Reges, Reſpublicas, Principes, qui ei faviſſent, per eorum ditiones tranſitum copiis permiſiſſent, anathemati ſubjicere*. Multa præterea, ut tremendo fulmen tumultu rueret, ſumma cura ac ſtudio elaborata adjicit. Clemens pontificio habitu indutus, una cum Purpuratis divi Petri aulam aſcendit, a divi Cæſarei Cardinali diploma perlegi & vulgari jubet; perlecto, accenſum ingentem cereum in ſubjectam plateam projicit; Cardinales pariter minores ardentes candelas de more jaciunt. Extemplo magnus tympanorum ac tubarum clangor ſubſequitur; arcis tormenta, veluti belli præludia, diſploduntur; diploma in quatuor præcipuis urbis locis, divi Petri, divique Joannis Laterani baſilicis, in publico tabulario, & Campo Floræ affigitur; Bononiæ & Cerviæ promulgari jubetur.

Eſtenſis, qui nunquam Ferraria ceſſurum conſtanter affirmaverat, licet urbis ſitu, imis ac paluſtribus locis, horrida hyeme, auxiliorum ſpe ſuffultus, quæ novem peditum ex ordinibus millium, mille ac quadringentorum equitum, peregrino quatuor millium equitatu ſubnixus; promulgati in ſe anathematis nuntio perculſus, aliquantiſper priſtinum vigorem animi remittere viſus eſt. Non ita ſe paratum eſſe, ut ingruentem impetum exciperet, affirmare; non ſibi ingentes illos theſauros, quos diuturna pace collegiſſe Alphonſus ferebatur, adeſſe: itaque pecuniam flagitare: ſe tandem, ni aliter poſſit, in Hiſpanorum voluntate futurum.

M. D. LXXXXVIII.

1598 AT Clemens emiſſum diploma in omnes chriſtiani orbis partes perferri, in Italia præſertim, Venetiſque ditionibus promulgari curat; ejus exemplar Laurentio Priolo, Cardinali, Venetiarum Patriarchæ, aliiſque urbium Epiſcopis mittit. Priolus, vir in Republica legationibuſque apud Europæ Prin-

Digitized by Google

Principes obeundis antea verſatus, in ſummi momenti nego- 1598
tio nihil præpropere agendum ratus, quæ ſibi Clemens præceperit, Patribus ſignificat. Nicolaus Sagredus ac Petrus Duodus, continentis Sapientes, mittuntur, qui mentem ejus pernoſcant, Senatuique nuntient. Priolus, ut ſtatim edictum in Eſtenſem pronuntiet, juberi ſibi ait; quid ea in re Senatus cenſeat, poſcere; ſperare ſumma Patrum prudentia iniri viam poſſe, qua & publicis rationibus, & Pontifici, cui ipſe ex munere devinctus ſit, ſatisfiat. Antiſtiti gratiæ actæ. Delphino legato juſſum, ut edicto in Reipublicæ ditionibus promulgando tempus flagitet: *Inſuetum id eſſe; nihil id ad Rempublicam diploma ſpectare: in chriſtiani orbis præcipua urbe promulgatione abunde ſatisfactum; nunquam in Venetorum imperio ejuſmodi literas pronuntiatas, quibus vulgi mentes ambiguo ac perplexo timore percellerentur*. At neque rationibus neque precibus a Delphino Clemens flectitur: *Cur tantum ea in re ſibi obſiſteretur, ignorare: an non Neapoli promulgatum, indictum? cur tanto opere Senatus obniteretur? ſe, quid faciendum ſit, cogitaturum; id conſilii, quod Deus Optimus Maximus immiſiſſent* (reſponſum id in gravioribus cauſis Clementi familiare erat) *capturum*. Joannes porro Carolus Scaramellius, Senatus apud Neapolitanum Proregem a ſecretis, ſcriba, ſignificabat, *Collaterale* (ut vocant) *concilium* edicti pronuntiandi facultatem mandato (*quod exequatur* vocant) permittere noluiſſe: a Martha regente, dum a ſacerdote quodam exhiberetur, diſcerptum: inde Pontificis Internuntium perturbatum acriterque conqueſtum, nihil intentatum reliquiſſe; ubi vero de negotio conſultum eſſet, cum Philippum Hiſpaniarum Regem diplomate, quo ſibi Neapolitanum regnum deferebatur, nunquam Pontifici adverſaturum, immo ad Eccleſiæ ſpectantia, Ferrariamque præſertim recuperandam opem laturum, ſacramento obſtringi compertum fuiſſet; tandem ut edictum pronuntiaretur, impetraſſe. At Veneti Antiſtites de publicis rationibus edocti, cunctatione utebantur. Solus inter ceteros Franciſcus Molinus, Tarviſii Epiſcopus, octavo idus januarii ſub veſperam, quinque tantum adſtantibus, in cathedrali baſilica pronuntiaverat, ſumma Senatus omniumque civitatis ordinum indignatione; eoque facto magna ex parte comparatam

in

1598 in aliis pro patria actionibus laudem corrupiſse viſus eſt. Idem Milanius, Bergomi Antiſtes, Theatini ordinis, Venetus civis, alioqui patriæ ſtudioſiſſimus, urgentibus pontificiis mandatis, cenſurarumque minis territus, facturus videbatur, niſi ejus rei ſtatim Bergomi magiſtratus Senatum certiorem feciſset; licet quæ poſtea accidere, omnem ulterius ea in re tendendi occaſionem abſtulerint.

Pontifex interea anathematis ſpiculo arma quoque jungebat. Aldobrandinus nepos quamcelerrime Ferrariam verſus moturus, copias cogit, haud exigua ſpe, ambiguis ſuſpenſiſque Principum animis, nec dum Philippi mente cognita, terrifico execrationis fulmine, repentino armorum ſtrepitu plebem concitatum iri; niſi Ferrariam Cæſar relinquat, concordiæ omnes conditiones abnuere ſtatuens: quod Rupertus Lius, Senatus ab arcanis ſcriba, officii cauſa ad eum miſſus, Patribus ſignificabat; affirmare nempe Aldobrandinum, aliud conſilium ſe patruo nunquam daturum, ſe Cardinaliciam dignitatem, vitam quoque ipſam potius effuſurum. Per eoſdem dies Jacobus Mazzonius, elegantis ingenii, atque haud vulgaris doctrinæ vir, ab eo Venetias miſſus, Senatui gratiis actis, egregium Cardinalis in Rempublicam animum oratione accurata patefacit. Inde, quæ paſſim ſermonibus diſſipentur, Ferraria Pontificem potiri, Patribus acerbum eſſe, occulta auxilia Eſtenſi ſuppeditari, quam moleſta Cardinali ſint, exponit: quæ cum a Veneta generoſitate atque amplitudine aliena valde exiſtimet, ut re ipſa ejuſmodi inventa refellant, quam inania falſaque ſint, aperte Patres ſignificent, efflagitat. Mazzonio Senatu conſulto reſponſum: Cardinali gratiæ actæ, publica benevolentia teſtata, cuncta felicia proſperaque Clementi exoptata, Italiæ quietis ac tranquillitatis ſtudium expoſitum. Ceterum cuncta in dies magis incerta ac difficilia Cæſari erant, dejectæ ſuorum mentes, ejus militiæ plerique ægre accedere, alii dilabi; nutantem fortunam nemo vel auctoritate vel vi ſiſtere; pecunia in belli ſumptus deficere; ex Principibus nemo palam favere; conſultores perterriti, ancipites, non omnes ſinceræ fidei. Ipſe vero magnis tractandis rebus nondum aſſuetus, ea tempeſtate clavum tenebat, quo & ingenti animi vigore, & obſtinata ad omnes

Rubertus Lius a Venetis ad Aldobrandinū Card. miſſus.

Jacobus Mazzonius, Cardinalis Aldobrandini nuntius ad Venetos.

omnes

omnes moleſtias atque acerbitates perferendas mente opus fuiſſet. Itaque ſenſim ad concordiam inclinare animum, occultoque per Franciſci Mariæ Urbinatum Ducis uxorem, Alphonſi nuper defuncti ſororem, cum Aldobrandino agere de illa cœpit. 1598

Anconæ Epiſcopus Venetiis antea digreſſus, cum Pragam perveniſſet, a Cæſare enixe Clementis nomine flagitabat, ut, qui princeps totius reipublicæ chriſtianæ ſit, Eccleſiæ cauſam tueretur. Rodulphus, Eſtenſi opem minime laturum (quippe qui immenſa prope in ſe Apoſtolicæ Sedis, Clementiſque Pontificis merita norit) pollicitus; id cupere vehementer ajebat, ne in Italia bellum exoriretur, ex quo ingentia atque irreparabilia Chriſtianorum in Pannonia rebus damna obventura conjectaret. Ea omnia Senatui per literas ſignificat; hortatur, aliquam concordiæ viam inter Clementem atque Eſtenſem inveniat; armorum motus ſua auctoritate compeſcat, ne flamma in Italia ſuborta, Pannonicæ res corripiantur. Corradutius ac Barvicius proceres, Rodulphi juſſu ad Franciſcum Vendrameuum, legatum, adeuntes eadem petunt. Patres egregiam Rodulphi Cæſaris mentem commendant; nihil, quod in rem communem, atque ad pacem in Italia ſervandam attineat, prætermiſiſſe, commemorant. Verum Eſtenſis eodem tempore, quo de concordiæ legibus cum Clemente agitabat, ſive, ut melius ſuis conſuleret rebus, ſive ut in omnem eventum paratior evaderet, auxilia enixius a Senatu efflagitabat; multa in ſpeciem proponebat; quæ dum exacte penſitantur, ecce aliæ ab Octobono ſcriba literæ ſuperveniunt: ſibi per Pacianum conſiliarium Eſtenſem ſignificaſſe, dubia, nutantia, ſuſpecta ſibi omnia eſſe, neceſſitate ad concordiam adigi. Eam vero ſedulo pertractari, Cæſarique omnino conſtitutum eſſe, moleſtiis atque acerbitatibus ſe eximere. Ferrariamque deſerere cum jam nuntiaretur, poſtremo Senatus conſulto reſpondetur, gravi ob anguſtias, quibus undique premeretur, ſolicitudine Patres commoveri; ingenti dolore affici, quod officia ad commune bonum non minus, quam ad illius dignitatem atque incrementum adhibita, uti maxime exoptaverant, minus ponderis habuerint. Ille cumulatiſſime Senatui gratias egit, Reipublicæ officia ac merita, alta mente infixa, æterna memoria culturum.

Fa-

Digitized by Google

1598 Faventiæ tandem inter Urbini Ducis ſororem Gualengumque equitem a Cæſare, Petrum Aldobrandinum a Clemente re agitata, tertio idus januarii ſancita concordia; cui antequam Eſtenſis ſubſcriberet, Sapientum judicem (qui præcipuus Ferrariæ magiſtratus habetur) una cum ſelectis undecim ad ſe vocat; quo loco res ſint, exponit: *trium optionem eſſe, earum quid malint enixiſſime petit: primum, ut, reliquis ditionibus relictis, Ferrariæ mœnium ambitu ſe ſe includant, extremum periculum in ea civitate tuenda ſubituri; alterum, ut in Principis ſe alicujus clientelam committant, ejus auctoritate ac viribus nixi, muniendæ interea urbi incumbant, ſeque ad defenſionem comparent; poſtremum, ut neceſſitati obtemperent, ingruenti magno impetu fortunæ cedant, tutioribuſque conſiliis, labentibus rebus, utantur, quo reliquis ditionibus, atque Eſtenſis familiæ decori ac firmamento conſulatur: quamprimum his de rebus ſtatuendum, diutius eo loco res conſiſtere non poſſe*. Hæc Eſtenſis. Tum Sapientum judex, *ſi quæ ejus ſit ſententia quæratur*, inquit, *poſtremam amplecti: id & tutius, & præſenti rerum ſtatui neceſſarium eſſe*. Judicis ſententiam alii ſequuntur, quos forte quæ mens Cæſaris eſſet, minime latebat. Itaque Eſtenſis ſe conſilia ex eorum voluntate ac ſententia capturum affirmat, accerſitoque Scribæ imperat, Ferrariæ ceſſionem in ſcriptis redigat. Præcipuæ concordiæ leges fuere. I. *Eſtenſis Ferrariæ civitate, arce, atque omni agro, qui Pado objicitur, cedat*. II. *Plebem ac Centum, Romandiolæ oppidum, familiæ licet Eſtenſis ſint, Pontifici concedat*. III. *Tormentorum, quæ in ditione Ferrarienſi ſunt, dimidium dimittat*. IIII. *Pro Plebe ac Cento quatuor ei in Bononienſi agro vici reponantur. Familiæ bona in Ferrarienſi ditione, aliiſque locis ſita (quæ* allodialia *vocantur) permaneant*. V. *Anathematis vinculo una cum ſuis exſolvatur*. VI. *Mutinæ ac Regii Ducis titulos obtineat*. Hæc præcipua capita. Priuſquam vero Ferraria digrederetur, noctu ſcribam Reipublicæ Cæſar adcerſit; denuo actis Senatui gratiis, quæcumque ab ſe atque Eſtenſi familia proficiſci poſſint, Reipublicæ defert; ſi ſe occaſio daret, imperium vitamque ipſam pro ea objecturum.

Concordia inter Eccleſiaſticos & Eſtenſem ſancitur.

Pacta de Ferraria Pontifici tradenda.

Is Ferrariæ exitus fuit, pro qua cum ſuperioribus tempeſtatibus acerbæ contentiones, difficillima bella exorta eſſent, modo,

1598

do, præter omnium opinionem, brevi temporis ſpatio, omnibus Principibus veluti ſtupore defixis, in pontificiam ditionem conceſſit. Ac ne quid in tanta re ad illius fortunæ felicitatem addi poſſet, ab Alphonſi Ducis ſorore, atque a Gualengo equite negotium actum: illa parum ſemper in Cæſarem fuerat propenſa; hic decennii exilio mulctatus, atque in Alphonſi Cæſaris patris gratiam procul Ferraria ſubmotus. Bandini Cardinalis in Comaclum ingreſſu cumulus acceſſit; qua ex re licet Rodulphus Imperator acerbitatis haud parum contraxiſſet, quod ſuæ ditionis civitatem (uti ajebat) pontificii occupaſſent; attamen temporum conditione, bello Pannonico diſtentus, verbo tenus eſt conqueſtus. Felici Ferrariæ ſucceſſu ingentia Romæ atque in pontificiis ditionibus publica lætitiæ ſigna edita. Officii atque honoris plenas Pontifex ad Senatum literas dedit, quibus ſuo pontificatus tempore tantum incrementum Eccleſiæ acceſſiſſe gratulabatur; illius religionem ac pietatem efferebat; quidquid ex ea finium conjunctione commodi ad Rempublicam pervenire poſſet, ultro pollicebatur. Clementi congratulantes Patres reſponderunt; prudentiam ac pietatem ſummis extulerunt laudibus, quod abſque armis ſanguiniſque effuſione, tam egregiam rem, ex qua illi in omnem poſteritatem nominis fama & concelebritas manebat, confeciſſet. Hæc in Italia.

Comaclum a Pont. occupatum.

Uſcochi ad Curictam inſulam triremes Venetas & epirotas aggrediuntur.

Annus Uſcochorum moleſtiis vacuus non fuit. Menſe martio quingenti ad Curictam inſulam delati, trecentis, qui jam exſcenderant, ſibi adjunctis, in quinque Epirotarum longa navigia, quæ una cum duabus triremibus in portu erant, Marco Antonio Canalio, ac Petro Mauroceno trierarchis abſentibus, impetum faciunt, Epirotas obtruncant; nihil in infeſtam ſibi gentem crudele, ac barbarum prætermittunt. Ob id, ut reliquis claſſis copiis mille ac quingenti adjicerentur milites, latum. Legato, ut in trierarchos, qui negligentius cuſtodias obiverant, animadverteret, juſſum: ambobus publico munere exutis, triremes ademptæ. Inde gravioribus damnis circumjectas oras, in quibus prædonibus tutus receptus erat, Bembus afflixit, multis cæſis ac deletis; Novium, caſtellum in litoribus Senniæ propinquis ſitum, aggreditur; tormentis quatit, mœniaque proſternit. Italico ſubmiſſo pedita-

Novium a Joanne Bembo captum.

1598 ditatu, Uſcochis licet acriter ſe tuentibus, non ſine ingenti eorum cæde, finitimorumque terrore expugnat. Ac licet eo ſucceſſu vehementer Cæſareani conquererentur, attamen invitum, neceſſitateque compulſum ad ea deſcendere Senatum cognoſcentes, cur tot incommodis obviam non irent, Pannonico bello tribuebant.

Jaurinum a Cæſareanis receptum.

Atque eodem tempore lætum Jaurini, Adolphi comitis Suarcemburgenſis, Comari præfecti, pernobili ac felici aſtu recuperati, nuntium Patribus afferebant. Is ſane una cum Palfio, ſex mille circiter partim peditibus, partim equitibus coactis, noctu Jaurinum propius intulere, ſub auroram machina (quam *petardum* vocant) portam proſternere, inde ingredi urbem poſſe rati. Sed cum portæ, arcis ponti, quo in urbem itur, propinquæ, fruſtra applicuiſſent, denuo a Gallo quodam urbis portæ fuit admota; qua ingenti fragore, tonitrui inſtar, dejecta ac proſtrata, aditus Cæſareanis eſt factus. Novitate rei, tenebris, armorum ac ſcloppettorum ſtrepitu ex compoſito diverſis in locis circa urbis mœnia excitato, perculſi & perterriti Turcæ, pars ad muros, pars ad portas accurrunt. Cæſareani urbem ingreſſi, mille ac trecentis una cum Baſſa aliiſque inſignibus præfectis cæſis, ducentis tantum Chriſtianis deſideratis, Jaurino potiuntur. Felicem rei exitum Cæſari Senatus gratulatur. At Hibraimo in Pannonia exercitus imperatore a Mehemete declarato, cum, inter Janizzeros ac Spachos exortis diſſenſionibus, tempus extraheretur, in ſuperiori Pannonia Georgius Baſta, Epirotico genere Neapoli ortus; in inferiori Suarcemburgius duces creantur.

Hibraimus Turcarum exercitus in Pannonia imperator.

Buda a Cæſareanis capta.

Buda a Suarcemburgio tentata, urbs ipſa occupata, arx fruſtra oppugnata. Ab Sardare Baſſa eodem tempore Varadinum, ſuperioris Pannoniæ oppidum, immani conatu obſeſſum. Interea Michael Vaivoda cum ſuis copiis in turcicos fines irrumpens, centum paſſuum millia cuncta depopulando emenſus, Coronam uſque progreditur; qua ex re Mehemetes permotus, Dautem Baſſam magno militum numero Hadrianopolim mittit, qui ibi hyemare ſtatuit, ut inſequentis anni initio Satergio Baſſæ junctus, quem Michael inſequutus Belgradum uſque propulerat, eas regiones propugnaret. Ita eo anno in Pannonia dimicatum, Cæſareanorum, ob Jaurinum recuperatum, ſuperiore fortuna.,

nec

nec inferiori ſpe, quod, inter Hiſpaniæ ac Galliæ Reges pace ſancita, orbi chriſtiano ſpes affulgere videbatur; ut ea arma, quibus per tot annos in reipublicæ chriſtianæ perniciem depugnatum fuerat, in barbarorum pectora conderentur. Qua in re magnus in Clemente ardor, ingens ſolicitudo extitit, veluti felici nuper eventu, ad majora multo atque ampliora raperetur. 1598

Inter hæc novæ ditionis deſiderio viſendæ Ferrariam proficiſci ſtatuit, cujus antea nepos gubernaculis ſuſceptis, vectigalibus aliquot abrogatis, beneficiis immunitatibuſque conceſſis, annonæ ubertate curata, populi ſibi gratiam ſtudiaque conciliaverat. Clemens vero, religioſa pietate Deo Optimo Maximo Deiparæque Virgini civitate conſecrata, ſanxit, ne in poſterum eæ ditiones concedi beneficiario jure, aliave ratione tradi alicui poſſent, ſed perpetuo in Eccleſiæ imperio retinerentur. Iter ſumma pompa, univerſa aula, omnibuſque fere Purpuratis comitantibus, per Umbriam, Aemiliam, Flaminiam, undique rei novitate effuſis populis, habuit, quod multis ab inde annis Roma circumjectiſque locis Pontifices minime digreſſi fuiſſent. Complures Principum legatione Ferrariam ad Clementem ſalutandum recenſque imperium gratulandum confluxere. Lecta quoque ad id inſignium Senatorum a Venetis legatio, in qua fuere Jacobus Fuſcarenus, Joannes Superantius, Leonardus Donatus, Paulus Paruta, cuncti equeſtris ac procuratorii ordinis; cum iis una Joannes Mocenicus, Delphino in ordinaria legatione ſucceſſor, eſt profectus. Publico nomine Clementi gratulati, obſequium Reipublicæ in Apoſtolicam Sedem, atque in eumdemmet Pontificem ampliſſimis verbis teſtati ſunt: nulla in eos vel benevolentiæ, vel honoris argumenta a Clemente prætermiſſa. Jngens tota Italia Ferrariam concurſus, ut ex ea mutatione decoris dignitatiſque incrementum ſuſcepiſſe videretur. Ac veluti nemo fere Venetiis fuit, qui ad pontificiam majeſtatem, Romanæque curiæ adſpectum eo non convenerit; ita ex Purpuratorum numero vix unus aut alter extitere, qui Venetias non acceſſerit, ut inſuetam circumfuſamque aquis urbis faciem intueretur; quorum plerique omnes qui antea non viderant, ſitu, populi frequentia, baſilicarum templorumque religioſo cultu, navalibus aliiſque

Clementis Pont. decretum de Ferraria nunquam alienanda.

Clemens Pont. Ferrariam proficiſcitur. Legati Veneti ad Clementem Pontif. Ferrariæ degentem.

1598 aliiſque eximiis rebus inſpectis, ſumma admiratione capiebantur. In eos nihil publicæ liberalitatis decreto, Senatus omiſſum.

Controverſia inter pontificios & Venetos de finibus.

Mutuas haſce benevolentiæ ſignificationes aliqua ex parte finium exortæ contentiones turbavere, cum pontificii, aliquot Reipublicæ ſubjectos, in Gauri aquis Venetæ ditionis piſcatui operam dantes, detinuiſſent; noſtri injuriam ſarcire, atque poſſeſſionem retinere adnixi, eorum auſus repreſſiſſent; in nonnullos, qui metu, ut a Ferrarienſium injuriis ſe eximerent, ab iis piſcationis jura coemerant, ab aquarum præfectis animadverſum. At cum Ferrarienſes denuo alios iiſdem in locis cum lintribtis retibuſque commorantes comprehendiſſent; id minime ferendum Patres rati, acerbe admodum cum Clemente conqueſti, triremes aliquot evocarunt, quibus & jura publica tuerentur, & turbatoribus obſiſterent. Verum Aldobrandinus Cardinalis, qui mutuam inter patruum ac Rempublicam coaleſcere augerique amicitiam ſtudebat, ne a parvis initiis acriora diſſidia ſuborirentur, veritus, ut ſatis Reipublicæ fieret, contendit, capitivoſque dimitti juſſit.

Bonaventura, franciſcani ordinis præſes, in Hiſpaniam a Pontifice miſſus.

Ferrariæ Clemente commorante, pacis inter Reges ſancitæ nuntius advenit. Nam cum, Armoricis exceptis, Gallia omni Henricus potiretur, atque cum Mercurii Duce, qui iis in locis bellum geſſerat, certis conditionibus pactus, eas ſibi regiones adjunxiſſet; & ſpe, qua ſuperioribus annis ſubnixi fuerant, Hiſpani dejecti, magis propenſi in concordiam cenſerentur: Clemens, ut, ſi qua ratione poſſet, Reges conciliaret, Bonaventuram Calatogirnum, Franciſcani ordinis præſidem, natione Siculum, in Hiſpaniam miſerat, ſpecie ad illius ordinis religioſos inviſendos, re, ut quis Philippi animus eſſet, exploraret. Is inclinantem ad concordiam Regem invenit: exacta ætas; filii iuventa, cui connubio juncto, quietum regnum relinquere ſatagebat; major natu filia Alberto Auſtrio, qui tunc in Purpuratorum numero erat, inferioris Germaniæ dote deſtinata, ad pacem amplexandam hortabantur. Ea cum Clemens cognoviſſet, Præſidem in Galliam proficiſci, atque in id una cum Alexandro Mediceo, legato, omnes ingenii nervos contendere jubet. Ambo Henricum

ad-

Digitized by Google

adeunt; pacem tot annorum curriculo inteſtinis diſſidiis vexato neceſſariam, univerſæ chriſtianæ reipublicæ ſalutarem, ſibi glorioſam, ſuadent. De concordiæ legibus Pomponius Belleurius, conſiliarius, Nicolaus Brulardus, Selleri dominus, curiæ Pariſienſis præſes, Henrici; Philippi vero nomine Joannes Ricciardottus, privati ac politici conſilii princeps, Joannes Baptiſta Taſſius, Aloyſius Henrichius pertractant. Tandem Vervini quarto nonas junii pax iis conditionibus ſancita, *ut, præteritarum rerum memoria deleta, concordia, quæ anno* M.D.LVIIII. *Cambreſii inter Henricum ſecundum atque eumdem Philippum Hiſpaniæ Regem icta fuerat, confirmetur: ab eo tempore utrimque occupata duorum menſium ſpatio reſtituantur: Galliæ atque Hiſpaniæ regibus Iſabellæ, Philippi majori natu filiæ, jura, quibus vel ipſi, vel illorum deceſſores expreſſe non renuntiarint, intacta maneant; ſi quæ difficultates intercedant, vel per ſequeſtres, vel per judices dirimantur. Sabaudus ea pace comprehendatur; civitatem arcemque Beræ in Provincia ſitam, ac ſi qua inde tormenta aſportata fuerint, bimeſtri ſpatio reſtituat: inter ipſum atque Henricum controverſiæ Clementis Summi Pontificis judicio infra annum definiendæ permittantur: eo facto Carolus Emanuel medius, amborumque Regum amicus ſit: a promulgationis die liberi utrimque aditus, tuta commercia inter provincias ſubjectoſque maneant.* In ea pace ab Henrico nuncupati Clemens Pontifex Maximus; Rodulphus Cæſar; Electores, Principes Imperii, civitates, præcipue vero Comes Palatinus Elector, Marchio Brandeburgenſis, Dux Vittembergenſis, Aſſiæ Lantgravius, Anſpachi Marchio, Friſiæ orientalis Comites; maritimæ civitates fœderatæ, quas vulgo *Anſeaticas* vocant; Reges regnaque Scotiæ, Sarmatiæ, Danimarchæ, Suetiæ, ac Reſpublica Venetorum; Helvetii, tria Ræthorum, cum eorumdem ſociis fœdera; Lotharingiæ, Florentiæ, Mantuæ Duces; Lucenſis reſpublica; Mediomatricum, Tullenſium, ac Verudunorum Antiſtites & Canonici; Corcæ Abbas, Sedani Domini ac Mirandulæ Comes. A Philippo comprehenſi Summus Pontifex; Cæſar, Archiduces ejus fratres ac conſobrini; Electores, Principes, civitates, Imperiique ditiones; Bajoariæ ac Menapiorum Duces; Leodienſis Epiſcopus; Hoſtriſiæ

1598

Pax inter Gallos & Hiſpanos Vervini inita, & ejus pacta

1598 fœderumque ſuperioris Germaniæ Comites; Ræthorum fœdera ac ſocii; Sarmatiæ, Suetiæ, Scotiæ, Danimarchæ Reges; Dux Venetorumque Reſpublica; Lotharingiæ, itidem Hetruriæ Duces; Genuenſis Lucenſiſque reſpublicæ; Parmæ Dux una cum Farneſio Cardinali fratre; Mantuæ, Urbini, Sabionetæ Duces; Columnæ atque Urſinæ familiarum Principes; Finalis Maſſæque Marchiones; Salæ atque Colorni Comites; Monaci ac Populoniæ Domini. Cautum inſuper, ne Reges quempiam ex iis, qui utrimque nuncupati ſint, directe aut indirecte, per ſe vel per alios lædant: ſi quid repoſcendum exiſtiment, jure, non vi agatur. Sex menſibus ad alios utrimque amicos nominandos datis, ut menſis ſpatio jurejurando ea confirmarentur, ſtatutum. Albertus Cardinalis, Philippi Regis nomine, Areſcoti Ducem, Tarraconenſemque Admirantem eam ob rem Lutetiam mittit. In Deiparæ baſilica Henricus, quæ pacis legibus continebantur, inviolabiliter ſervaturum, Cruce Euangeliiſque de more tactis, ſolemni jurejurando ſanciit: Bironium, equitum tribunum, Ducem Paremque Galliæ creatum, ut Alberti Cardinalis Hiſpaniarum Regis nomine ſacramento ſolemni ritu præſtando Bruxellis interſit, in Belgium proficiſci jubet. Hinc atque inde oppida reſtituuntur. Philippo Comitatus Caroloenſis, ſupremæ Gallorum juriſdictioni addictus, ceſſit. Henricus Caletum, Andreſium, Caſtellettum, Montem Hulinum, Dorlanum, Capellam, Blavetum recepit.

Henricus Oſſatum Renenſem de pace Venetias nuntium mittit, & ejus expoſitio.

Inde Oſſatum, Renenſem Epiſcopum, qui confectam pacem ſignificet, Venetias mittit. Is cauſas, quæ Henricum ad eam ſanciendam impulerint, exponit: *Fortiſſimum ac prudentiſſimum Regem, poſt octo ac triginta annorum ſpatium, quo varie Gallia afflicta ac jactata fuerat, tandem quieti conſulendum, iiſque præſertim conditionibus, quæ non minori utilitati ſibi, quam decori ſint, pacem amplexandam exiſtimaſſe, religionis cauſa ductum, quæ præteritis bellorum tumultibus ac turbis ingentem jacturam perpeſſa, priſtino ſplendori reſtitui, niſi depoſitis armis, concordiaque inita, non poterat; juſtitiæ deſiderio permotum, quæ inter armorum ſtrepitus, bellicaſque actiones haud parum priſtini vigoris amiſerat: plebe preſſa, a potentioribus afflicta, fruſtraque tribunalia magiſtratuſque adeunte, cum omnia potentia, non æquitate & ratio-*

ne

Digitized by Google

ne adminiſtrarentur : proventuum ac vectigalium regni conditione impulſum, quæ ſæpius privatæ avaritiæ & commodo, quam publicæ utilitati inſervierint : magnum illi incitamentum, auctoritate & adhortationibus Clementis Pontificis additum, cui plurimum ſe debere cum fateretur, in re juſta atque æqua obtemperandum cenſuiſſe ; eoque magis quod a concordiæ conditionibus ſummum ſibi cum utilitate junctum decus accederet. Duorum menſium ſpatio ſpectantia ad ſe oppida recepturum; trimeſtri inde elapſo, Blavetum in Armoricis, ſummi momenti arcem, poſt dirutas Hiſpanorum munitiones, ſibi adjunctum iri. Neque vero in conficienda pace, veterum, ut plerique jactabant, amicorum (Angliæ Reginam Batavoſque innuit) *Henricum oblitum ; at præſentium rerum ſtatu, cum illi a concordia abhorrerent, perhonorificam hujuſcemodi occaſionem ad regnum ſtabiliendum, ejuſque confirmandas vires prætermittere noluiſſe : ſed ut aliqua etiam cum iis concordiæ ratio inveniatur, enixe operam daturum, nullis rerum aut fortunæ caſibus amicos deſtituturum. His de rebus Rempublicam certiorem facere Henricum voluiſſe, utpote qui illi arctiſſima neceſſitudine jungeretur, quamque præter ceteros diligeret, illarum literarum memor, quas undique circumvento, atque ab omnibus deſerto Senatus dederat, quaſque ille, ut egregium argumentum, atque rerum, quæ poſtea contigere, præſagium ſuſcepiſſet : in iis Chriſtianiſſimi illo titulo, Galliæ Regum veluti charactere, inſignitus ; ejus regni, cum quo exorta Reſpublica per tot ſæculorum ſeries indiſſolubili nexu conjuncta fuerat, ſociis armis multa, eaque præclara geſſerat, quorum memoriam nullum tempus delere, nulla ætas conticeſcere poterit.* Inde in Venetæ Reipublicæ laudes effuſus, ab antiquitate, regiminis forma, prudentia, imperio, viribus commendat. Hæc prolixa atque eleganti oratione ab Oſſato enunciata. Senatu conſulto Henrico gratiæ actæ, quod perilluſtri legatione ſummam benevolentiam, atque egregium in Rempublicam animum expreſſerit; perhonorificee initam pacem gratulati, omnia proſpera ac felicia Patres comprecati ſunt. Ad publicam lætitiam ſignificandam, juſſum, ut Deo Optimo Maximo Cælitibuſque gratiæ agerentur : in aurea baſilica, Principe ac Pa-

1598

Senatus reſponſum.

Q 2

1598 Patribus adſtantibus, ſacra pompa celebri peracta: ſeptimo kal. auguſti ſupplicationes magnifico apparatu frequentiaque habitæ.

Inicus Mēdozza Hiſpanus orator, Venetis pacem initā ſignificat.

Ceterum nulla ab Hiſpanis gaudii, ut aſſolet, ſigna edita. Inicus Mendozza, Philippi legatus, Alberti tantum Archiducis exhibitis literis, ſancitam pacem Patribus ſero admodum expoſuit, more excuſatione efficta, quod ea de re nihil ab Rege in mandatis habuiſſet: neque id mirum eſſe, quod inter Burgundicam atque Andegavenſem familiam tantum conveniſſet. Ab Senatu legationes in Galliam atque Hiſpaniam decretæ: Franciſcus Vendramenus, jam Cæſarea legatione perfunctus, ad Henricum; Aloyſius Venerius ad Philippum deſignati; Venerius ob Philippi obitum illam non obivit. Oratoribus, qui Ferrariæ erant, ut Clementi partam ſuis laboribus ac vigiliis pacem gratularentur, injunctum.

Franciſcus Vendramenus, & Aloyſius Venerius oratores in Galliam & Hiſpaniam deſignati.

Clemens ſane in eam incidiſſe temporum conditionem ſibi videbatur, qua, Chriſtianorum ſedatis compoſitiſque diſſidiis, ſuis de expeditione in Turcas votis conſiliiſque favere, lætoque vultu fortuna adſpirare inciperet. In Pannonia Mehemetis potentiæ obviam itum, Strigonium receptum, Agria licet amiſſa, Jaurinum recuperatum. Quo pacto, qui vix uni Cæſari obſiſtere poſſet, is omnium Chriſtianorum impetum ſuſtineret? Neque difficile, neque immenſi operis atque impenſæ rem fore: decem Germanorum, totidem Italorum peditum, quatuor equitum millibus, ducentarum triremium claſſe, cuncta fere terra vel mari proſpere atque ad exitum perduci poſſe. Atque adeo ea ſpe provehebatur, ut Amerino Epiſcopo Legato præciperet, ad ineundam cum reliquis Principibus ſocietatem Rempublicam impelleret. Qui Principis Patrumque Collegium adiens in hanc ſententiam eſt locutus: *Clementem aſſidue de incremento atque amplitudine chriſtianæ reipublicæ, deque perpetui hoſtis oppreſſione cogitantem, in id præcipue, a die initi pontificatus, conſilia curaſque omnes contuliſse; copiis, pecunia in Pannonico bello Cæſarem juviſse; pace diſſidentes Reges conciliaſse, ut iis veluti firmiſſimis jactis fundamentis, chriſtianorum Principum fœdus adſtrueretur. Præcipuam hac in egregia con-*

Clementis Pontif. conſilia de bello Turcis inferendo.

Amerini Epiſcopi, Pontif. Nuntii, ad Venetos oratio.

conjunctione Venetam Rempublicam cenſere ; abſque ea 1598
præclarum nihil confici poſſe ratum ; quippe quæ vel imperio maritimo, vel auri argentique vi, vel claſſium robore, vel civium virtute ac fortitudine , vel rerum præteritarum , ac præſertim ſuperioris navalis victoriæ, cujus maxima pars fuerat, exemplo præſtaret. Ejuſmodi vero hac tempeſtate opportunitatem objici , qua major nulla unquam mortalium votis exoptanda eſſet: præfectos militeſque præteritis bellis ad labores vigiliaſque perferendas duratos, audentes, fortes, infractis ad omne periculum animis ; hoſtes contra adverſis præliis fractos, diſciplina militari corrupta , nuſquam imperiis obtemperare ; Regem neque corporis neque animi viribus ad chriſtianorum Principum impetum ſuſtinendum idoneum ; corpus luxu atque ignavia obæſum , ad belli munera obeunda minime aptum, animum aſperum, crudelem , efferum , ſuis inviſum , ex quo is terror ac potius deſperatio eam gentem invaſit, ut animo dejecta ac proſtrata, omnem prorſus priſtinæ generoſitatis vim amiſiſſe videatur: toties a Cæſareanis, quos antea ſpreverat, victa ; Strigonium, præcipua Pannoniæ urbs, capta ; incredibili prope felicitate hoc anno illis Jaurinum ereptum ; ex Daci victoria, Mœſiique Principis uſque in Byzantii ſubjectos agros incurſiones factæ. Quis non videat, quam egregia animorum viriumque jungendarum opportunitas ſeſe offerat, exporrigat, ad eas regiones provinciaſque, olim a barbaris ſummo nobis dedecore ac damno ablatas, recuperendas, ad Chriſti Servatoris noſtri ſepulchrum, per vim ac tyrannidem oppreſſum, in libertatem vindicandum? Hæ cogitationes, hæc ſtudia Clementis Pontificis Maximi: ad eadem chriſtianos Principes capeſſenda, patris affectu invitat , hortatur; Rempublicam laborum ac vigiliarum ſociam compellat atque adſciſcit. Hæc , atque alia copioſe ac graviter Amerinus diſſerebat; quæ ſane ut præclara atque ingentia eſſent , innumeris prope difficultatibus involvebantur ; Patreſque hinc Clementis intentum ad eximia quæque animum ſummis efferebant præconiis, inde ſingula expendendo, quantæ molis eſſet ingens adeo pondus ſuſtinere, quæ ſuperiori bello Reipublicæ contigerant, ſubjiciebant animis ; quibus ſane , ut tanta in re mature conſulerent, monebantur , cum tutum Reipu-

1598 blicæ fore non exiſtimarent, ut, quæ latiſſimos fines cum hoſtibus haberet, eorum primos impetus exciperet.

Alberti Auſtriaci cũ Philippi Regis filia nuptia.

Dum hæc geruntur, Philippus Hiſpaniæ Rex, ut tandem Iſabellam filiam Alberto Archiduci, quod antea ſtatuerat, connubio jungeret, Madritum Philippo filio accerſito, quem Velladæ Marchio, ejus alumnus, Chriſtophorus Mora, Joannes Idiaqueus, conſiliarii, Nicolaus Damanus, Brabantiæ præſes ac ſcriba, ſtipabant, decretum perlegi jubet, quo Belgium filiæ tradit: conjuges, eorumque liberos ſupremos Principes Belgii provinciarum, Franciæ Caroleique comitatuum, ac Burgundiæ conſtituit, ea lege, ut ſi, nulla relicta prole, decedant, eæ rurſus provinciæ Hiſpaniæ adnectantur. Itaque Albertus Cardinalis comitia in Belgio convocat, ſubjectoſque ſibi jurejurando adigit. Bruxellis ſeptembri menſe digreſſus, galero depoſito, Pragam contendit, de Belgii rebus cum Rodulpho Cæſare fratre acturus; inde Græcium profecturus, ut Margaretam, Archiducis Caroli filiam, Philippo Hiſpaniarum Principi conjugem deſignatam, ſecum in Hiſpaniam duceret. De filii filiæque connubio Philippus per Mendozzam Senatum certiorem facit. Eadem Albertus ſignificat, ſeque in Hiſpaniam iturum, Ferrariæ Clemente conſalutato, per ditiones Reipublicæ iter ſe habere cupere oſtendit. Ea re cognita, bini legati, qui ad Venetos fines Margaretam, Hiſpaniæ Principis ſponſam, Albertumque Archiducem excipiant & comitentur, deſignati, Paulus Paruta, Vincentius Gradonicus.

Philippi Hiſpaniæ Regis filii cum Margareta Auſtriaca nuptiæ.

Paulus Paruta, & Vincentius Gradonicus, legati ad Hiſpanã ſponſam intra Reipublicæ fines excipiendam.

Per eos dies literæ a Franciſco Superantio, Reipublicæ in Hiſpania legato, de Philippi Regis obitu afferuntur: exacta jam ætate, arthritide febrique correptum, divi Laurentii templum, quod regio ſumptu ſeptem a Madrito leucis ad Euſcurialem ſubſtruendum curaverat, ſummoque religionis cultu proſequebatur, perduci voluiſſe: exiguum id iter ſeptem diebus ob corporis imbecillitatem confeciſſe; ingraveſcente morbo, lethoque adventante, Eccleſiæ ſacramentis munitum, ab Clementis legato Gartiam Lojolam, cui Albertus Archidux Toletanum archiepiſcopatum reſignaverat, inſignis illius eccleſiæ Antiſtitem ſolemni ritu conſecrati juſſiſſe. Filiis, eodemmet Archiepiſcopo præſente, adcerſitis, ad Principem converſus, quonam humana amplitudo

Digitized by Google

plitudo ac gloria deciderent, contemplaretur, dixiſſe; plumbeumque loculum, quo defuncti cadaver reponendum erat, ad ſe deferri juſſiſſe, humanæ in ea conditionis ſortem, mortaliumque finem chriſtiano Rege digna pietate intuitum: filio multa præcepta ſcripto, quibus regna atque provincias ſibi ſubjectas moderaretur, exhibuiſſe; ordinemque exequiarum præſcripſiſſe: Apoſtolicam Sedem, Pontificem, catholicam religionem, Clementis adſtante Internuntio, commendaſſe; ab eodem erratorum veniam petiiſſe: ut quoad fieri poſſet, pacem in ſuis ditionibus ſervarent, optimos præfectos darent, hos præmiis ac beneficiis, malos ac ſceleſtos pœnis afficerent, liberos monuiſſe: multiſque pietatis argumentis editis, duorum ac ſeptuaginta annorum ætate confecta, e vita migraſſe; nam cum anno M. D. XXVI. ſeptimo kal. maji in lucem prodiiſſet; M. D. LXXXXVIII. idibus ſeptembris extinctus eſt: inter ſummos noſtræ ætatis Principes adnumerandus; in politicis rebus adminiſtrandis eximius; excelſo ſpiritu, conſtanti animo, in tractandis negotiis, quorum exitus mire providebat, ſolers, in hanc vel illam partem inclinante fortuna, immotus: vivente patre regnum adeptus, bis feliciter cum Gallo ad ſanctum Quintinum & ad Gravelingam per ſuos duces conflixit: ipſe minime ad arma propenſus, plura negotio & conſilio, quam Carolus bello confecit. Quater matrimonio junctus; Mariæ Luſitaniæ Principi, ex qua Carolum ſuſcepit, ejus juſſu poſtea interfectum; Mariæ Angliæ Reginæ, ex qua liberos non tulit; Eliſabethæ Henrici II. Galliæ Regis ſorori, ex qua Eliſabetham, hoc anno Alberto junctam, & Catharinam, Caroli Emanuelis Sabaudiæ Ducis uxorem, genuit; Annæ demum Auſtriacæ, Maximiliani Cæſaris filiæ, ex qua tres filii ac filia una ſuſcepti, Carolo-Laurentio tantum ſuperſtite, qui ad regnum evectus Philippi tertii nomen ſumpſit. 1598

Philippi Hiſpanorũ Regis obitus, & elogium.

Is ſtatim per Mendozzam oratorem, perque literas patris obitum, in regno ſucceſſionem ſignificavit; egregia voluntatis argumenta in dies patris exemplo in Rempublicam editurum pollicitus. Regiis literis reſponſum, ingentem ex Philippi ſecundi obitu, quem Reſpublica ſumma obſervantiæ ſignificatione dilexerat, dolorem cepiſſe: id ſolatio eſſe, quod is tan-

Philippus tertius Hiſpaniæ Rex Venetis patris obitum, & ſuam ſucceſſionem ſignificat.

Q 4 tum

1598 tum imperium adeptus ſit, qui præſtanti virtute ornatus, paternis inſiſtens veſtigiis, pacem ac tranquillitatem publicam, atque Italiæ in primis conſervaturus eſſet. Bini exinde oratores ad eum deſignati, Paulus Paruta, Joannes Delphinus: Parutæ ante diſceſſum defuncto Franciſcus Molinus ſublectus. Albertus, in itinere Philippi obitu cognito, profectione non intermiſſa, per Lucemburgium, Treviros, Palatini Comitis, Vitembergæ Ducis ditiones in Bajoariam, inde in Tirolenſem comitatum pervenit. Oeniponte digreſſus, Margaretam, Hiſpaniarum Regis ſponſam, una cum Maria matre, quam ex ſuperiori Pannonia nobilium equitum manus comitabatur, obviam habuit. Una iter per Bolzanum proſequuti, Tridentum quarto kal. novembris, inde ad Venetorum fines perveniunt. Ibi Reipublicæ legati occurrunt; qui, Regina perhonorifice excepta, ad Dolcæum vicum, ad Atheſim amnen perducunt; quo, inſtrato ponte, trajecto, in Veronenſi planitie cataphractorum equitum turmis, ordinum militibus, tormentorum magiſtris, infinita prope populi multitudine, totaque effuſa civitate, excipiuntur. Equitum duo, peditum tria millia quingenti in eo comitatu numerabantur. Per dies decem victus e publico ſuppeditatus; nullum publicæ in eos liberalitatis ac magnificentiæ argumentum deſiderari potuit. Ab Regina Albertoque Archiduce ingentes per Mendozzam Senatui gratiæ actæ. Per Veronenſes in Mantuanos profecti, Oſtiam oppidum ad Padum delati, reliquum iter navigiis confecere. Ferrariæ ab Aldobrandino ac divi Clementis Cardinalibus, tribus ab urbe paſſuum millibus, obviam itum. Ad urbis portas Sueſſanus, Regis apud Pontificem legatus, occurrit: inde a Sfortia ac Montalto, pernobili peditum atque equitum comitatu, Germanorum cuſtodia ſtipante, matre atque Alberto ſequentibus, Regina deducitur. Pontificis exoſculati pedes, ſumma ab eo benevolentiæ ſignificatione excipiuntur. Die dominico, qui fuit XVIII. kal. decembris, re divina a Clemente peracta, Hiſpaniarum Regis ad Albertum mandato pronuntiato inter ipſum, Philippi tertii Regis nomine, ac Margaretam Auſtriacam nuptiæ concelebrantur: mox ab Sueſſano Duce, Iſabellæ mandato exhibito, inter Albertum atque Iſabellam connubia conficiuntur. Roſa ſacra, lætitiæ ac pacis argumen-

Joannes Delphinus, & Franciſcus Molinus, oratores in Hiſpaniam deſignati.

Margareta Hiſpaniarum Regina in Reipublicæ finibus recepta.

Hiſpaniarum Regina a Pontif. Ferrariæ excipitur, & nuptiæ concelebrantur.

mento, Regina a Pontifice donata. Ferraria digreſſi, per Mantuanos ac Cremonenſes Mediolanum perveniunt, Genua in Hiſpaniam iter facturi. 1598

Clemens Pontif. Romam redit. Tiberis inundatio. Peſtilentia in Carnis.

Clemens anni exitu Romam contendit, inundatione Tiberis afflictam urbem ſolatus, qui ſane amnis præter morem intumeſcens, depreſſiorem urbis partem cooperuerat, complura ædificia dejecerat, inſuetoque terrore cujuſque generis homines repleverat. Cividali in Carnis eo anno peſtifera lues ex propinquis Germaniæ locis delata ſævit: plerique ex oppidanis extincti, gravioris incendii periculo, ni Patrum ſedula cura obſtitiſſet. Senatus conſulto Nicolaus Donatus, cum ſumma auctoritate ſaluti præfectus, in provinciam miſſus; qui ſummo ſtudio in delatum munus incumbens, multis ad eam rem decretis, ac præcipue, ne attactu malum diffunderetur, ægrotorum a ſanis ſecretione facta, mutuaque conſuetudine interdicta, ſerpens virus diſpulit, publicæque ſaluti conſuluit: qua in re Aloyſii Marcelli, urbis præfecti, virtus atque in pauperes pietas enituit: neque minor Stephani Viari, Forojulienſium prætoris, ſolers cura ac diligentia extitit.

De Sebaſtiano, ficto Luſitaniæ Rege, narratio.

Finem huic anno haud immerito res impoſuerit, quæ exiguis riſuque excipiendis initiis oborta, in haud parvi momenti negotium excrevit; atque per totam Europam vulgata, ſummos quoque Reges attigit. Ab ignoto homine, qui ad urbem pervenerat, ſeque Sebaſtianum Luſitaniæ Regem ferebat, fabula exorta. Is initio apud infimam plebem aſtruere ſibi fidem nixus, ſenſim nonnullos majoris notæ in eaſdem ambages trahere cœpit; re ita compoſita, ut, quorumdam amicitia contracta, conſpicuis veſtimentis exornatus, complura, quæ Sebaſtiano Regi in Africa acciderant, ad ſe callida oratione referendo, eam de ſe opinionem apud multos aut credulitate nimia, aut curioſitate captos imprimeret, ut Luſitani quidam, qui Venetiis erant, Sebaſtianumque Regem de facie noviſſe dicebant, ſtaturam, effigiem, ſermones, aliaque ſigna, quæ ille ſummo artificio ſimularat, conſpicati, verum ſuum Regem eſſe, fere ſibi ſuaderent: cum præſertim adhuc apud vulgus fama vigeret, ab Africano prælio non amplius viſum Sebaſtianum fuiſſe. In dies vero cum magis magiſque Luſitaniæ Regem Venetiis eſſe vulgaretur, Dominicus Mendozza,

Phi-

1598 Philippi Regis legatus, leve ac facile Luſitanorum ingenium pernoſcens, ne obſcura initia in majus aliquid erumperent, comprehendi hominem flagitat. Erant qui ſtatim, pœna capitis indicta, exturbandum e Venetis ditionibus cenſerent. Attamen in Regis ac legati gratiam, cum ſumma hominem vafritie ac fraude Sebaſtianum olim defunctum ementiri conſtaret, Senatus juſſu una cum aliquot, qui ei faverant, carcere includi jubetur; ut, quæſtione de more habita, poſtea decerneretur. Is coram judicibus interrogatus, abſque hæſitatione ſe Sebaſtianum Luſitaniæ Regem eſſe affirmat: anno M. D. LXXVIII. in Africa prælio cum Mauris conſerto, captum, miraculo e ſervitute ereptum, complures annos ignotum victitaſſe, varias Africæ atque Aſiæ regiones peragraſſe: inde, vivido juventæ flore amiſſo, magnis incommodis ærumniſque confectum, aduſtam faciem induiſſe: in Europam redire, Principibuſque ſeſe patefacere decreviſſe; pivatimque Summum Pontificem adiiſſe. Luſitaniæ regnum, ſibi jure debitum, ab Philippo repètere velle addit; amicum ſemper Venetis fuiſſe, ſuperiore turcico bello literas, quibus propenſa in Rempublicam voluntate auxilia pollicebatur (eo ſane tempore ab Luſitano Rege literæ officiis ac promiſſis refertæ ad Senatum miſſæ fuerant) dediſſe. Signa præterea quædam corporis, quæ nonnulli in Sebaſtiano vidiſſe affirmabant, præſeferebat; commento religionem, abſtinentiam, aſſiduas preces, ſimulatam quoque ecſtaſin nectens. Iis technis, vel ſtultitia, ſcelere, nonnullos ambiguitate ſuſpenſos tenuit, alios ad mendacium credendum pellexit; inter quos Luſitanus quidam, Huneſius nomine, cum aliis ejuſdem gentis, vel quod ita rem ſe habere crederent, vel ſibi id conducere poſſe rati, nuper Sebaſtianum Regem, quem mortuum eſſe ferebatur, prodiiſſe, literis ad amicos in Luſitaniam datis, vulgavere; quibus mobilis inani ſpe erecta plebs, haud parvi momenti ſeditiones concivit. Hujus vero rei exitum opportuno loco dicemus.

Sub

M. D. LXXXXVIIII.

SUb anni proximi exordium rurſus Uſcochorum peſtis erupit; quorum ſexcenti quartodecimo kal. februarii, intempeſta nocte, navigiis longis prope Albonam delati, exſcenſione facta, qua tenebris, qua oppidanorum nihil hujuſmodi ſuſpicantium negligentia freti, ſpe prædæ oppidum adoriuntur. Incolæ, atque Italici aliquot pedites arcis præſidiarii, ſtrepitu exciti, arma capiunt, Marinoque Molino prætore incitati, prædones repellunt ac fundunt. Ii ſtatim Flanonam haud procul devecti, imparatos oſcitanteſque incolas aggreſſi, caſtellum nullo negotio occupant, diripiunt, Cæſareanorum vexilla extollunt, ſacramentum ab invitis atque exarmatis extorquent; facinore perpetrato, abſcedunt. Iis nuntiis allatis, civitas fremere, in vindictam exardeſcere: nihil hucuſque ad peſſimæ gentis reprimendam audaciam actum; nunc de fortunis non modo privatorum, ſed de publica dignitate certamen eſſe: præſtare, ſemel viribus auctis, ſubjectorum ſaluti, proprio decori naviter fortiterque conſulere, quam ſenſim aſſiduis impenſis ærarium exhauriri, claſſem copiaſque inaniter abſumi: nullius inde reprehenſionem vel cauſæ æquitate, vel Principis debito munere ſubituros. Itaque ſtatim, Senatu convocato, Nicolao Donato, qui Bembo in Illyrica legatione ſucceſſerat, præceptum, ut præter Senniam circumjectaque loca, Tergeſtinam quoque civitatem obſidione cingeret, maritimoque commercio penitus interdiceret: in terram eductis copiis, prædones inſequeretur; loca, in quibus reciperentur, diruenda complanandaque curaret: eadem in regionum illarum incolas, quæcumque illi in noſtros facerent, moliretur. Subinde latum, ut quatuor peditum in Italia millia conſcribantur, ac quamprimum in Illyricum mittantur. Horum eventuum atque apparatuum rumore permotus Ferdinandus, veritusque, ne Veneti tot incommodis fatigati in ſe tandem arma converterent, quod ex ſuis ditionibus veluti ex ſentina, atrocia adeo ſcelera erumperent, cum Italis Principibus enixe agit, ne ſibi ſubjectos in Venetam militiam nomina dare ſinant; eo facilius id impetra-

1599

Uſcochi ab Albona rejecti.

Flanona ab Uſcochis capta.

Senatus mādata ad Nicolaum Donatum, in Illyrico legatum.

tra-

1599

Itali Principes Venetis militum delectum in ſuis ditionibus prohibent.

traturum ratus, quod nova affinitate Hiſpaniarum Regi conjunctus eſſet; quodque privatæ publicam cauſam prætexeret, armorum tumultu iis in locis excitato, Cæſari in Pannonia adſpirantem fortunam averti poſſe. Quocirca Principum nonnulli Hiſpanis devincti, palam milites pernegare, alii cunctatione uti, moraſque innectere.

Joſephus Rebata a Ferdinando Venetias mittitur.

Eodem tempore Joſephum Rebatam, legatum, Ferdinandus Venetias mittit, ſi forte apparatus remorando, diſceptationibus tempus extrahendo, animorum fervorem atque impetum reprimere poſſet. *Multis maximiſque beneficiis Reipublicæ Ferdinandum devinctum eſſe*, Rebata inquit, *quod ſuperioribus annis Venetias accedens, liberaliter exceptus; quod anno elapſo ſoror Philippo nupta, in Hiſpaniam proficiſcens, in Venetis ditionibus ſummis honoribus ſit exculta. Ingentem ex Uſcocborum audacia, ac præcipue ex iis, quæ nuper contigerant, moleſtiam percipere, facinora exhorreſcere, ſcelera deteſtari; ceterum nec culpam penes ſe, neque remedium eſſe; Senniam omnium malorum fontem in Cæſaris Pannoniæ Regis ditione contineri; nulla porro in re ſibi ſubjectos delinquere, licet multa damna atque injuriæ ad innoxios perveniant; Uranam in Iſtria oppidum direptum, navigia ſuorum intercepta, eorum aliquot ad triremium tranſtra ablegatos, quæ ſane parum ſuæ cum Republica amicitiæ reſpondeant. Quam motus hi chriſtianis rebus officiant; quam facile pax in Pannonia cum Mehemete, Reipublicæ quoque rationibus adverſa, inde oriri poſſit, Patres expenderent; ſecum reputarent, quantam auri vim in ſuis finibus, quæ munimento Reipublicæ ſint, adverſus Turcas tutandis inſumere Ferdinandus cogeretur: reſpicerent, quo pietatis ardore in catholicæ religionis incrementum, hæreticiſque excindendis incumberet: ne ab egregiis præclariſque actionibus ad ſublimia quæque natum Principem deterrerent: Principem, inquam, Reipublicæ amicum, finitimum, eximia probitate præditum, affinitate præcipuis chriſtianæ reipublicæ Principibus junctum: ad Cæſarem excitandum, ad quem negotium id ſpectaret, omnem operam ſtudiumque Reipublicæ navaturum; ac ſi quid Senatus vel proponeret vel poſtularet, pro virili, ut voti compos fieret, enixurum: petere interea, rogare, ut cœpti apparatus intermittantur, remque*

po-

potius quiete tranſigi, quam armis malint. Hæc Rebatæ ſumma orationis fuit, qua incenſi magis animi, quam ulla in parte decreta mitigata ſunt. Itaque ei Senatu conſulto reſponſum: *Quæ ab Ferdinando Rebata attulerit, minime ſatisfacere: opportunum ſolidumque remedium tot malis jampridem expectantibus, inania tantum verba data: damna vero injuriaſque ad ſummum, ut intoleranda ſint, excreviſſe: Ferdinandi amicitiam a Patribus magnifieri; felicia ac proſpera cuncta Cæſari exoptare: a cœptis deſiſtere neque poſse neque Senatum velle, ut, quoquo modo liceat, tot malis amotis, afflictis populis, remediaque poſcentibus opem ferat*. Eo reſponſo perculſus licet Rebata, nihil tamen, quo negotium extrahat, omittit; privatis ſermonibus egregiam Ferdinandi voluntatem teſtatur: multa habere ſe, inquit, quibus cumulate ſatis Reipublicæ fieri poſſit. 1599

Clemens quin etiam hinc Venetos rogat: quæ temporum conditio patiatur, iis contenti ſit; ſi vim adhibeant, pacem in Pannonia confectum iri. Inde Cæſarem hortatur, jam malis obviam ire velit; jam ſatis damna ac moleſtias ſceleratæ gentis Venetorum ſubjectos perpeſſos; non amplius verbis agi poſſe; victa prope immenſa patientia, copias claſſemque comparari: ni cito ſuccurratur, vim adhibituros, quo exitu incertum: ex parvis initiis ingentia quandoque præter omnium opinionem proficiſci. Mendozza quoque, Philippi legatus, vehementi animi ardore, ut a belli curis ſuperſederetur, petebat: feliciori exitu rem conſilio confici poſſe affirmabat. Sed cum de ſententia Senatum dimovere fruſtra adnixum ſe intelligeret, abſque apparatuum intermiſſione negotium agitari flagitabat: id etiam ab hoſtibus, furente bello, armatis copiis, propinquis caſtris, fieri conſueviſſe, ſæpius inter armorum ſtrepitus ac propinquas præliorum cædes pacem exortam. Rebata cum nihil cunctando aſſequeretur, denuo ſe audiri, binos Senatores, quibus ſummi momenti pleraque communicaret, flagitabat. Id cum non impetraret; niſi, quid ab eo Senatus velit, munere legationis perfunctum diſceſſurum ſignificat; atque eodem tempore a poſtulatis non deſiſtit, eaque per amicos ad Senatum deferenda curat. Pernegantibus collegii Patribus, ac nihil ſuperioribus Senatus conſultis

ad-

1599 addentibus, Leonardus Donatus, Marcius Procurator, ne inauditus dimittatur, ſuadet; tum ne ſpreta Ferdinandi legatio videatur, tum quod inde nullum Reſpublica detrimentum accipiat; rem integram in Patrum poteſtate fore. Duobus itaque ex Patrum numero, Jacobo nempe Fuſcareno, ac Zachariæ Contareno, ut, Rebata audito, ad Senatum referant, præcipitur.

Jacobus Fuſcarenus, & Zacharias Contarenus, ad Uſcochorum negotia cum Rebata tractanda, delecti.

Interea Italici externi pedites difficulter conſcribuntur. Prorex Neapolitanus, atque Inſubrum gubernator, nova Ferdinandi affinitate Regis cauſam agi, rati, in ſuis ditionibus milites pro Venetis deligi vetant. Sueſſanus legatus, ut idem Itali Principes efficiant, enititur. Clemens quoque, ſeveriſſimis edictis extrahi ex pontificiis ditionibus pedites, prohibet; Ferrariæ ob id præfecti aliquot Veneti carcere incluſi. Pontifex ipſe nihil adverſum Reipublicæ agere affirmat; ſibi in neutram propendere partem conſtitutum; a ſubjectis imperio ſuo bellum inter chriſtianos Principes ali, proſperos Pannoniæ eventus interturbari nolle. Verumtamen cum ſummi eſſe rem momenti, atque juſtiſſima in cauſa Reipublicæ favere æquum arbitraretur; præter literas, quas ad Cæſarem atque Archiducem vehementes dederat, Flaminium quoque Delphinum, virum rei militaris uſu præſtantem, ad Rodulphum mittere ſtatuit; ut aliquod præſentibus moleſtiis a Cæſare remedium omni officio afferri contenderet. At minores Italiæ Principes vel metu vel Hiſpanorum nexu aliorum exemplum ſequuntur. Mutinenſis præfectos aliquot in ſuis finibus milites cogere adnixos, in Brixillo oppido cuſtodiæ tradi jubet; Urbinas non modo milites pernegat, ſed alibi conſcriptis per ſuos fines tranſitu interdicit; Patrum officiis cum Brunetto abbate, ejus internuntio, ne quidquam adhibitis, qui reſponſum ſe ab Duce retuliſſe affirmabat, vigere quidem in eo jam inde a majoribus acceptam eximiam in Rempublicam nomenque Venetum obſervantiam; ſed quo minus ea in re ſatisfaceret, Principum ac præſertim Hiſpanorum officiis impediri; quod de Ferdinando, ſororio Philippi, agatur, cui nuper quindecim millium aureorum penſione (duodecim, quæ a Philippo ſecundo patre perſolvebantur, tribus additis) devinctus eſſet. Rainutius tantum, Parmæ

Flaminius Delphinus ob Uſcochorum negotium in Germaniam a Pontifice miſſus.

ac

1599

Rainutius Farneſius ex Italis Principibus ſ.lus militū delectum in ſuis finibus Venetis permittit.

ac Placentiæ Dux, egregium in Rempublicam animum patefecit, non modo aditu per ſuos fines permiſſo, ſed ſuis etiam, ut in Venetam militiam nomina darent, conceſſa facultate; literis inſuper officii atque obſervantiæ refertis ad Senatum datis; cui gratiæ actæ, perpetuoque Patrum animis ejus in Rempublicam ſtudium hæſurum teſtati ſunt. Quamvis autem præter omnium expectationem tot exorta eſſent impedimenta, nihilominus multis e locis, licet ſerius ac opus fuiſſet, ad urbem milites confluebant, atque in Illyricum ad legatum mittebantur; qui jam, Sennienſibus circumjectiſque locis magno terrore repletis, diligentiori atque acriori, quam antea unquam factitatum fuiſſet, obſidioni incumbebat, cum eo præſertim ad prædones ex iis litoribus amovendos cogi Auſtriacus poſſe exiſtimaretur.

Ea porro amotio a Rebata quoque proponebatur; qui egregium in Rempublicam animum oſtendens, Uſcochos a Sennia ac propinquis litoribus Ottozzacium (abeſt id caſtellum a Sennia diei itinere) traduci curaturum conſtanti aſſeveratione pollicebatur. Sed cum ad eam rem conficiendam auri vi opus eſſet, qua bello implicati Cæſar ac Ferdinandus laborabant, centum aureorum millia mutuo a Senatu petebat; pro iis Croatiæ nemora quædam, haud procul ab Adriatico ſita, ilicis ac quercus feracia, quæ ad triremes navigiaque extruenda ad urbem conveherentur, repoſituros. Verum licet quæ a Rebata dicebantur, minime ſpernenda viderentur; attamen, quin confici opportune poſſent, multa obſtabant; idque præſertim, quod ipſe mandata ad ea tranſigenda ac firmanda non haberet, negotiumque Pragam ad Cæſarem deferri oporteret; qua in urbe nihil, niſi difficulter admodum ac lente, vel gentis ingenio in cunctationem prono, vel belli occupationibus, decerni poterat. Itaque poſt varias diſceptationes cum nihil certi ſtatueretur, haud exigua optati exitus ſpe injecta, omnique opera ſtudioque Patribus exhibito, Rebata diſceſſit. Eodem tempore cum Flaminius Delphinus Pragam perveniſſet, ut quam celerrime atque opportune præſentibus rebus opem Cæſar afferret, contendebat. At pollicitis nuſquam eventus reſpondebant, ita ut Vendrameno legato certo ſe deprehendiſſe Delphinus ſignificaret, nihil

Rebata infecto negotio Venetiis diſcedit.

co-

1599 eorum, quæ Clementis nomine petierat, impetratum iri: aliquid ſane, urgente neceſſitate, uti alias conſueverant, Cæſareanos effecturos; verum de hujuſce morbi radicibus penitus evellendis atque extirpandis parum cogitare. Miſſis magna omnium expectatione, magnis pollicitis ab Ferdinando Senniam procuratoribus, rei exitus ab iis, quæ ſuperioribus annis contigerant, haud valde diſſimilis extitit.

At Donatus in omnia aſſidue intentus, triremibus longiſque lintribus milite atque bellico apparatu apprime inſtructis, nuſquam muneri deerat. Qua obſidendo, qua inſequendo complures interfecti; aliquando propius magna cum prædonum internecione pugnatum: nulla in eo viro prudentis ac ſtrenui ducis officia deſiderata; ut ingenti terrore correpti, neque libere vagari, neque e Murlacæ freto ſeſe proripere auderent. Atque ad arctiora frena teterrimo hominum generi injicienda, litorum, receſſuum, oppidorum, illius oræ ſitu ſedulo ac diligenter inſpecto, binos ſcopulos, inter quorum anguſtias ultro citroque commeantibus Uſcochis tranſeundum erat, animadvertit, Jubæ alterum, alterum divi Marci vocitatum; iiſque in locis exigua aliqua munitione excitata, præſidioque impoſito, coerceri haud parum atque deprimi audaciam gentis poſſe ratus, cum ad Senatum ſcripſiſſet; quidquid Reipublicæ conduceret, ut ſibi opportunius videretur, conficiendi facultas tributa. Paucis itaque diebus opere perfecto, ſingulis munitionibns præfecto cum viginti peditum cohorte attributo, arctiores prædonibus compedes injecit. Inter hæc quingenti Galli pedites, Franciſco Martinengio, levioris armaturæ præfecto, qui in ea externi militis difficultate ſuam operam detulerat, curante, alpes tranſgreſſi, ad urbem, exacta jam æſtate, pervenere. Horum opera, quod parum maritimis obeundis belli muneribus idonei, ægreque triremium labores atque incommoda paſſuri viderentur, minime in Illyrico utendum, ſed Palmam, ex qua, ſi occaſio poſceret, evocari facile poſſent, mittendos Senatus cenſuit.

Binæ munitiones contra Uſcochos a Donato legato erectæ.

Iis, quæ hoc anno contigere, excitati Patres, cum bella non abſque externo milite confici poſſe, magnamque rerum omnium mutationem in Italia ſubſecutam eſſe intelligerent, ut qui alias ex omnibus ejus provinciis certatim in Venetam mili-

Venetorum conſilium de externis militibus ſuis ſtipendiis adſcribendis.

militiam confluerent, modo exterorum diuturno dominatu cun- 1599
ctis, vel beneficiis devinctis, vel ſpe illectis, vel metu retractis, ſegnius nomina darent; quo pacto huic incommodo occurreretur, ſedulo inter ſe, variis adhibitis conſultationibus, diſceptabant; cum Franciſcus Vaudemontius, Caroli Lotharingiæ Ducis filius, n Herculem Verdelium, Cremenſem, Hieroſolymitanum equitem, qui, ut Barenſis Ducis, Caroli majoris natu filii, cum Henrici Galliæ Regis ſorore connubium Senatui ſignificaret, Venetias legatus acceſſerat, egregiam Reipublicæ voluntatem atque operam detulit; in id quoque Ferdinando, Magni Hetruriæ Ducis ſororio, adhibito. Ea res cum Lotharingorum ditionibus atque imperio, tum amicitiis & clientelis, Vaudemontiique ipſius virtute ac prudentia ejuſmodi viſa eſt, ut merito ad eam animum adjiciendum Patres arbitrarentur; atque eo libentius, quod publicis monumentis percelebris adhuc memoria ſervaretur, ſuperiore ſæculo bello Ferrarienſi eximiam a Lotharinga familia Reipublicæ operam navatam, atque ob id in nobilitatis album adſcriptam. Multos Franciſcus Vaudemontius, in Gallia graſſante bello, fortes ac ſtrenuos milites ſibi adjunxerat; complures beneficiis ac liberalitate devinxerat, ut, hinc Gallis ac Belgis, inde Germanis Lotharingia ſepta, præter indigenas, undique perſonante claſſico, bellatores quotquot vellet, elicere ac cogere, facillime poſſe cenſeretur, quos quindecim dierum tantum itinere in Italiam effunderet. Jacobo Fuſcareno, Marcio Procuratori, qui tunc in majorum præconſultorum numero erat, & continentis Sapienti, cui militiæ cura concredita eſt, injunctum, ut, Verdelio audito, ad Senatum referrent. Id cum ſedulo præſtitiſſet, Vaudemontius in Reipublicæ militiam eſt adſcriptus; tranſalpinarumque copiarum imperator creatus; iis conditionibus, ut, jubente Senatu, Gallorum, Lotharingorum, ac Vallonum quina peditum millia, Helvetiorum quatuor aut ſex, Germanorum totidem, equitum quatuor millia daret: cum omnibus hiſce copiis, aut earum certa manu, ſi ita Senatui placeret, ipſe in Italiam deſcederet; aut partem exercitus, quæ octo peditum millium numerum non excederet, ejuſque dimidium Galli, Lotharingi, Vallones, dimidium Helvetii ac Germani conficerent, ductoris

Franciſcus Vaudemontius tranſalpinorum militum imp a Venetis dictus.

1599 ab ſe deſignati auſpiciis, qui imperatori totius exercitus pareret, in Italiam mittere teneretur: ipſe vero Vaudemontius Reipublicæ tantum ex gente patricia legato obtemperaret: duodecim aureorum millium penſio attributa. Adverſus quoſcumque, licet ſuprema dignitate inſigniti eſſent, arma pro Republica ſuſciperet; per ſeptennium Reipublicæ operam præſt[illegible]; duo poſtremi tamen in Senatus voluntate eſſent; menſis ſpatio ea omnia a fratre Barenſi Duce, Upontiique Marchione, uti a Carolo patre factum fuerat, confirmarentur. Vaudemontio in reipublicæ militiam cooptato, Senatus prudentia a cunctis ſublata laudibus, quod conſtantem in Reipublicæ dignitate ac libertate tuenda ſe patefeciſſet; quod neque ſumptui neque labori parcendo, accitis undequaque copiis, priſtinumque Italici nominis ſplendorem, reliquis veluti veterno correptis, mordicus retineret.

At eo non contenti Patres, adjungere ſibi Rhætos ſtatuunt, ut e finitima regione, nullo impedimento, per Volturenam vallem in Bergomates copiæ traduceretur. Quamvis enim ob amicitias ac clientelas, quas iis in locis haberet, nunquam interclusum in Venetos fines aditum iri, Vaudemontius ſibi polliceretur; attamen majori vinculo gentem adſtringere, ac de fœdere, uti alias actum fuerat, agi ſatius arbitrabantur. Itaque, uno Antonio Caballio, conſilii Sapiente, diſſentiente, reliqui præconſultores, ut, de ſanciendo cum Rhætis fœdere Senatus conſultum fiat, proponunt. Re in utramque partem ſolerter expenſa, de fœdere cum Rhætis agendum, tribus tantummodo adverſis ſuffragiis (quod perraro contingere ſolet) Senatus cenſuit. In Rhætos Alexander Aleardus, Bergomas eques, miſſus, cui multæ iis in locis clientelæ atque amicitiæ erant, ut, primorum conciliatis animis, ad amplexandum cum Republica fœdus ſuaderet. Ad Hieronymum Cornelium, Bergomi prætorem, datæ literæ, ut civium Bergomatum cum ea gente affinitatibus, eorumque, qui inter Rhætos in nomen Venetum propenſi erant, amicitiis negotium juvaret. Res initio feliciter adeo proceſſerat, ut facile confici poſſe videretur. Verum a malevolis, Reipublicæque infenſis hominibus detecta, vario officiorum genere certatum; ex quo primus ille plebis fervor ita elanguit, ut tandem re infecta Aleardus Bergomum rediret. Haud abſimili eventu

apud

Digitized by Google

apud Cæſarem de Uſcochis Sennia amovendis, licet Flaminius Delphinus vehementer urgeret, agebatur. Cæſareani Germanorum præſidio Senniam tueri ſe velle affirmabant; ſed cum pecuniæ anguſtia obſtaret, aliquam in id a Venetis argenti ſummam conferri ſubobſcure poſtulabant, aperte petere non audebant; neque id æquum Senatus arbitrabatur. Ab Rodulpho, ut procuratores ad fontes plectendos Senniam mitteret, ad Ferdinandum datæ literæ. Miſſi, nihil, quod ad peſtem amovendam conduceret, egere. Delphinus, nulla re impetrata, Praga exceſſit, Cæſareanis bellum turcicum obtendentibus; eo impediri, quo minus ſatis Reipublicæ facerent. 1599

Cæſareanorum ad Budam & Albam Regalem geſta.

In eo ſpei exitus impares hoc anno fuere; nihil ad ſummam rei geſtum, quo vel acceſſio imperii Ceſari fieret, vel ad pacem aditus utrimque exoptatam aperiretur. Buda fruſtra tentata, multis licet hoſtium cæſis, ac Baſſa, qui urbe egreſſus fuerat, intercepto. Albam regalem pari fortuna Comes Suarcemburgius aggreſſus, urbe capta, hoſte in arcem recepto, flammis abſumpta, diſceſſit. In Dacia magni tumultus ac mutationes ſequutæ; nam cum Sigiſmundus Battoreus Andreæ Battoreo Cardinali certis legibus eam provinciam conceſſiſſet, Mœſiæ Regulus, qui haud parva militum manu gravia Turcis damna intulerat, Andreæ infenſus, fines ingreſſus, prælio victor, Daciam occupaverat; poſt triduum ab inito certamine, Cardinalis capite ad eum delato, Claudiopoli potitus, gubernacula ſuſceperat, eaſque ditiones auſpiciis Cæſaris tenere ſe, ingentibus Turcarum ſpretis pollicitis, vulgaverat; qui hoc anno infeliciter Pappa, oppido in Pannonia, tentato, ſæpius a Cæſareanis obtriti, in hyberna conceſſere; cum præſertim magnorum in Aſia motuum initia ſuborirentur. Nam Cuſſainus, Ciliciæ Baſſa, excuſſo Ottomanorum jugo, ingenti peditum atque equitum numero ſtipatus, Cilicia excurſionibus deformata, Iconium præcipuam urbem ceperat. His inteſtinæ Principum diſſenſiones, corruptæque per luxum leges addebantur, ex quibus libidine atque effrenata licentia, prolapſa militari diſciplina, in dies in provinciis Turcarum imperio ſubjectis non modo, verum Byzantii ingentes turbationes excitabantur, ut propemodum mole ſua oppreſſa immenſi imperii vis collabi videretur.

In Dacia mutationes.

Andreas Battoreus Cardinalis a Valacco interfectus.

Cuſſainus Ciliciæ Baſſa a Turcarum imperio deficit, Iconium occupat.

1599 Inde illud quoque contigerat, ut, maritimarum rerum cura neglecta, litoralia loca incurſionibus paterent; quo fiebat, ut Ferdinandus, Magnus Hetruriæ Dux, poſt direptas præteritis annis Patras, triremes quinque, tormentis, ſcalis, ligonibus, atque aliis ad arces oppugnandas egregie inſtructas, Virginii Urſini nepotis ductu emitteret; qui in Aegæum delatus, in inſulam Chium trecentis circiter militibus eductis, urbem improviſo adortus, Turcis perterrefactis, atque in montes propinquos diffugientibus, occupavit; licet mox de paucitate hoſtium edocti, ingenti impetu ruentes, centum cæſis, pleriſque ſauciatis, Hetruſcos in triremes compellerent; qui, aliquot paucis Chriſtianis in libertatem vindicatis, abſceſſere. Harum rerum ſucceſſus licet Byzantium perlati Mehemetem maxime commoverent, nihil tamen vel ad obſiſtendum, vel ad impediendum parabatur; eo anno triginta tantum triremibus e navalibus emiſſis, quarum viginti in Euxinum, decem ſub Aſſano Cicala præfecto in Aegæum mare miſſæ ſunt.

Chios a Virginio Urſino cum Hetruſco milite capta.

Per eos dies Hieronymi Capellii, Reipublicæ ad Mehemetem legati, literæ ad Senatum allatæ: ex Hiſpania Bætica provincia Mahumetanæ ſuperſtitionis hominem ad regiam perveniſſe, qui, ut mos leviſſimæ & credulæ gentis eſt, cum ad ſuos a ſervitute eximendos auxilia a Turcis facile impetrari poſſe ſibi ſuaſiſſet, purpuratorum atque aliorum turcicæ gentis procerum animos ad Mauros, qui in Bætica provincia erant, liberandos variis rationibus incitabat: id in primis, quod chriſtianis ſacris per vim addicerentur, graviter conqueſtus. Is cum libenter initio audiretur, atque inde exiſtimationem aliquam nactus eſſet, mox, vel difficultate, vel hominis levitate cognita, cum concepta opinione excidiſſet, rem nefariam atque teterrimam aggreſſus, crebris ſermonibus ſumma aſſeveratione & contentione jactabat, niſi Jeſu Chriſti ſepulchrum Chriſtianis adimeretur, franciſcanæque religionis viri, quorum cuſtodiæ concreditum erat, pellerentur, numquam de Chriſtianis Turcas victoriam relaturos: non aliam ob cauſam Rodulphum Imperatorem vincere, niſi quod crebra donaria ad eum locum deferri curaret, nuper argenteis candelabris, ſumma arte ex argento elaboratis, eo tranſmiſſis. Ea cum ſupremus Baſſa Regi re-

Mahumetani ex Bætica regione ad auxilia petenda Byzantium mittunt.

renuntiaſſet, Chriſtianorum dona inde aſportari, atque franciſcanorum cuſtodiam amoveri juſſit. Id cum Capellius legatus cognoviſſet, rei indignitate commotus, quacumque ratione, ſpiritum quoque pro religione effuſurus, regiis mandatis obſiſtere decrevit. Itaque Henrici Galliæ Regis legato ſocio adſcito, ambo Baſſam adeunt; graviter conqueruntur: *Quod alias ne in mentem quidem ſuperiorum Regum venerit, haud exigua cum Mehemetis dignitatis jactura nunc tentari, ut vetus tot annorum mos, illuſtribus Regum monumentis exemplisque probatus atque excultus, tolleretur, qui venerando huic monumento faverant, idque in ſummo honoris ac venerationis loco ſemper habuerant; franciſcanæque religionis viris crediderant, ut eo aditus cunctis Chriſtianis ad illud inviſendum & colendum pateret: ſi in ſuſcepta ſententia permanere velint, ne vetus Gallorum ac Venetorum cum Ottomanis Regibus amicitia detrimentum patiatur, vereri: hujuſcemodi decreto per chriſtianum orbem vulgato, cunctos Principes vehementer in Ottomanos Reges exarſuros.* His auditis, Baſſa permoveri, hærere animo; non hanc Mehemetis mentem eſſe, ut chriſtianos Principes amicos a Jeſu Chriſti monumento adeundo arceat; ſed hoſtes tantum (Pontificem, Cæſarem, Hiſpaniarum Regem, Sabaudiæ atque Hetruriæ Duces innuendo) ſubmoveat. Eodem officii genere legati cum Muphte, ſupremo turcicæ religionis antiſtite, utuntur. Eorum querelis ad Mehemetem delatis, ut regiis juſſis exequendis ſuperſederetur, impetratur. Mox cum acrius urgerent, ne quid innovaretur, franciſcanæque religionis viri ex veteri inſtituto ſacroſancti Jeſu Chriſti ſepulchri cuſtodiæ præeſſent, Rex aſſenſus. Ea eſt ſacrorum locorum religio, ut a barbara quoque gente, chriſtianoque nomini infenſa ſuſpiciantur & colantur. Hæc Byzantii.

1599

Hieronymus Capellius cum Gallo oratore Turcas a conſilio Servatoris ſepulchri Chriſtianis cuſtodibus adimendo removet.

Ceterum icta inter duos potentiſſimos Galliæ & Hiſpaniæ Reges pace, una cura Henrici erat, ut diſſidentes ſuorum voluntates arctiſſime conglutinarentur, edicto anni M.D.LXXVII. nonnullis immutatis, ad tumultus religionis ſedandos vulgato. Nec minus in catholica religione ſarcienda ac propaganda ſtudium, uſu illius in Rupellæ oppido, atque aliis urbibus & cœnobiis, in quibus ſupra quindecim annos abolitus fue-

1599

Henrici Regis in catholica religione ſarcienda ſedulitas. Catharinæ, Henrici ſororis, cum Lotharingiæ Principe nuptiæ.

rat, reſtituto; in Bigerronibus poſt unum ac trigeſimum annum renovato: quæ omnia Henricus Clementi ſummo animi affectu ac pietate ſignificavit. Mox Catharinam, ſororem unicam, Lotharingiæ Principi, Barenſi Duci, connubio junxit, qui ob id Lutetiam cum Franciſco Vademontio fratre acceſſit. Nuptiæ ab Rothomagenſi Archiepiſcopo, Henrici Regis fratre notho, concelebratæ. Ea vero de re cum per Villierium legatum Senatum certiorem feciſſet, Franciſco Vendrameno, apud Cæſarem legato, jam in Galliam deſignato, injunctum, ut, poſtquam Senatus ex icta pace lætitiam Henrico ſignificaſſet, inde illuſtre ſororis connubium gratularetur. Cumque Lotharingiæ Dux, ac Barenſis Princeps, per Herculem Verdelium nuptias affinitatemque regiam nuntiaſſet; eidem Vendrameno mandatum, ut Lutetia diſcedens, in Lotharingiam profectus, idem munus cum Duce ac Principe obiret; qui utraque legatione egregie perfunctus, liberaliterque habitus, multa Regis, multa Lotharingorum Principum in Rempublicam benevolentiæ ac eximiæ voluntatis argumenta retulit.

Eodem fere tempore Philippi nupta, atque Albertus Mediolano digreſſi, Genua triremibus Savonam delati, cum ibi, per aliquos dies maris tempeſtate ſæviente, ſubſtitiſſent, Herculis Monœci portus, ac Villæfrancæ litora legentes, Niceam, inde Maſſiliam pervenere; mox Barcinonem devecti, Valentiam petiere. Ibi regio apparatu nuptiæ Philippi atque Alberti celebratæ; quæ Ferrariæ geſta fuerant, ut Clemens juſſerat, coram ejus Internuntio antea confirmatis. His peractis, Philippus cum conjuge, regiam; Iſabella cum Alberto, Caroli Auriæ prætoriam; reliqui Principes ac Dinaſtæ cum aulicis, reliquas triremes, quæ duarum ac quadraginta numerum æquabant, Barcinonem denuo petituri, conſcendunt. In eo perbrevi itinere ingenti tempeſtate exorta, horrendis adeo fluctibus mare intumuit, ut, disjecta ac perturbata claſſe, non abſque naufragii periculo, magno labore, intento remigio, vix incolumes Barcinonem delati ſint. Eo cum Franciſcus Molinus & Joannes Delphinus, Marcius Procurator, Reipublicæ legati, perveniſſent, de regni ſucceſſione & connubio Regi gratulantur. Albertus atque Iſabella ſeptimo idus junii Barcinone digreſſi, octavo kal. julii

Ge-

Digitized by Google

1599

Angelus Baduarius ad Albertũ Auſtriũ & Iſabellam legatus mittitur.

Genuam, inde Ticinum, mox Mediolanum pervenere. Angelus Baduarius, qui Reipublicæ lætitiam ſignificaret, ad eos a Senatu legatus. Ii, mox per Rhætos itinere arrepto, Halſacia, Lotharingia, Lucemburgo peragratis, cum Namurſium tandem conceſſiſſent, ad Brabantiæ fines ab ordinum ejus provinciæ legatis excipiuntur, atque ab Andrea Auſtrio, Cardinali, magiſtratu abdicato, gubernacula ſuſcipiunt. Bruxellis ingenti lætitia excipiuntur. Initio de pace cum Batavis, Rodulpho Imperatore ſequeſtre, ac per legatos fruſtra agunt. Eodem tempore in belli apparatus incumbunt; maritimo commercio genti interdicunt. Id graviter cum Batavi ferrent, in vindictam exardeſcentes, duarum ac quadraginta navium claſſe ingenti oceani ſpatio emenſo, in magnam, quam vocant, Canariam, aliaſque adjacentes inſulas exſcenſione facta, caſtella igne, direptione deformavere, populos graviſſimis cladibus affecere. At dum reditum moliuntur, pars maritimis fluctibus, pars exitialibus morbis abſumpti, pauci incolumes domum rediere.

Henricus Rex Salaſſiorum regiones a Sabaudo repetit.

Sabaudiæ Dux ad Fontem Bellaqueum ad Galliæ Regem proficiſcitur.

Ceterum quo tandem Salaſſiorum negotium evaderet, Principes cuncti circumſpectabant; in Clementem, cui ex Vervinenſi pace permiſſum fuerat, converſi; apud quem cum Sillerius Henrici, Alconatus Caroli Emanuelis legati ſuorum Principum jura rationeſque expoſuiſſent, ut tandem ſententiam ferret, enixe flagitabant. Verum Pontifex cum rem exacte diſcuſſiſſet, partis alterius offenſam veritus, ne quid in tanta re ſtatueret, detinebatur. Interea Henricus ab Sabaudo Salaſſiorum ditiones petebat: qui cum certos homines, ut aliqua concordiæ ratio iniretur, ad Regem miſiſſet, neque quidquam confici poſset; ipſemet in Galliam contendens, ad Fontem Bellaqueum Henricum convenit, atque cum eo Lutetiam profectus, utrimque negotium agitari, ac ſi quiete tranſigi poſſet, diſcuti juſſum. Quæ dum fiunt, in profeſto Paſchatis die, comitiali morbo repente correpta Belfortii Dux, unice Henrico dilecta, exceſſit, dum, aura ſecunda flante, ad ingentem ſpem regni eveheretur, tribus relictis liberis, Cæſare Vandomii Comite, Alexandro, ac filia: ex cujus obitu incredibili dolore Henricus affectus, defunctæ omnia honoris ac mœſtitiæ ſigna exhibuit: per literas primariis Lutetiæ fe-

1599 minis, quod decumbenti adſtitiſſent, gratiis actis; ut defunctæ luſtrales aquas, regio ſanguine prognatis feminis de more exhiberi ſolitas, impertirentur, efflagitavit.

Gallorum Regum funera.

Id officii genus antiquitatem redolens, cum inuſitati neſcio quid præſeferat, non ingratum fore arbitror, ſi brevibus ſubjiciatur. In ampla aula exquiſite inſtructa, pretioſiſque aulæis regiis exornata, lectus, ad quem tres ferebant gradus, collocatus erat. In eo ſtatua Ducem repræſentans viſebatur; caput coloribus lineamentiſque mirifice adeo effictum, ut viventis effigiem egregie imitaretur. Sedentis in morem veſte aurea amicta. Ab utroque aulæ latere aræ binæ erectæ, religioſi viri prope ipſas alternatim pſalmos, hymnos, preceſque concinebant. Ad lecti gradus duo feciales (*araldos* vocant) atratas veſtes aureis liliis intertextas ſuperinduti, ſtabant. Sub lectulo cadaver capſula incluſum. Principes viri ac feminæ ſtatuæ, ac ſi viveret, ſedulo miniſtrabant: nam exquiſito epulo in aula inſtructo, certa diei hora convenientes, cuncta illi, tamquam vere eſura foret, apponebant, coramque prandebant; fecialibus cunctos, qui aulam ingrediebantur luſtrali aqua aſpergentibus. Eo officii genere quatriduo exhibito, juſta Duci de more perſoluta.

Ejus feminæ obitu ingens deſiderium in Gallorum gente exarſit, ut innumeris pacis bellique ornamentis florentem Regem ejuſmodi connubio junctum cernerent, ex quo ampliſſimi regni ſucceſſio ad poſteros tranſmitteretur. Neque ceſſabant Principes regii ſtemmatis, conſiliarii ſenatoreſque Pariſienſes enixe ab eo petere, ut poſteritati, vel ratione ipſa vel neceſſitate cogente, conſuleret: connubium cum Margareta, Henrici tertii Regis ſorore, dirimi facile poſſe, quod tertio conſaguinitatis gradu conjuncti eſſent, quod Gregorii decimitertii literis, quibus lege ſolvebatur, juris formulæ deeſſent. Henricus, Margaretæ exquiſita ſententia, ejuſmodi reſponſum tulit: nihil ſibi Regis voluntate, Galliæque tranquilitate antiquius eſſe. Tum eadem Clementi ſignificat, a Carolo fratre & Catharina matre invitam ſe Henrico copulatam; in id verbo tantum, non animo conſenſiſſe; tertio conſanguinitatis gradu, qui a matrimonio ſacris legibus arcetur, Regi junctam eſſe: petere proinde, ut connubium

a Pon-

a Pontifice dirimeretur. Eadem Henrico poſtulante, res ab Oſſato Cardinali ac Nicolao Brulardo Silerio, regiis legatis, Romæ agitata. Clemens cum negotium ad Cardinalium collegium detuliſſet, ab eo Collegio cauſa Galliæ Præſulibus delata: mandata Franciſco Jojeuſæ, Cardinali; Mutinæ Epiſcopo, Internuntio; Arelatenſi Archiepiſcopo dantur. Ii, re cognita, nullum extitiſſe inter Henricum IIII. & Margaretam matrimonium pronuntiarunt. Quod ſane magnum, & ad tuendum augendumque Galliæ regnum, & ad reipublicæ chriſtianæ, Italiæque præſertim pacem conſervandam, momentum, potentiſſimorum Regum libratis æqua lance viribus, allaturum videbatur. 1599

Henr. Regis & Margareta Valeſia matrimonium irritum pronuntiatur.

Inter graviores hoc anno curas, ea præcipua fuit, ut de portubus deque æſtuariis, quæ firmiſſima veluti mœnia civitatem ambirent, Patres cogitarent; quam ſane non humana induſtria congeſti aggeres, ſed tenuiſſimo in hoc extremo Adriatici ſinus receſſu aſſurgentia litora a maritimis tempeſtatibus tutam reddunt. Eorum dorſo ampliſſima æſtuaria, quæ, vel mari alterno æſtu reciprocante, vel fluminum exoneratione oriuntur, imminentia, pro vaſta atque inacceſſibili foſſa ſunt. Hæc antiquitus adeo patebant, ut illuſtres in terrarum orbe civitates earum ſinu exciperentur. Aquileja, nobilis reipublicæ Romanæ colonia, caput orientis in ſeptemtrionem tenebat obverſa. Parum aberant Concordia, Opitergium, Altinum, Adria a qua nonnulli hujuſce ſinus nomen deducunt. Ad auſtrum vero clariſſima Ravennæ civitate claudebantur, quæ, ut Strabo refert, in palude ſita, cum primum lignea eſſet, multiſque pontium contignationibus compacta; mox aucta, baſilicis aliiſque eximiis ſubſtructionibus, quæ romani imperii majeſtatem referrent, ab Auguſto, Tiberio, Trajano, Valentiniano ornata fuerat; tandem a Theoderico, Gothorum Rege, Italici regni ſedes effecta. Aeſtuariis humo oppletis, atque in continentem redactis, modo tria circiter paſſuum millia a mari diſtat. Inter varia flumina, quæ in æſtuaria influunt, ſeptem præcipua in alpibus exorta ingenti aquarum copia per varias ambages atque anfractus diducta, in paludes ſeſe exonerant. Taliaventus ac Liquetia ex Forijulii montibus manant, priſcaque nomina fere ſervant; Anaxus (modo *Pla-*

Venetorum æſtuariorum deſcriptio.

vem

1599 *vem* vocant) ex iis, qui Belluno imminent, ſcatet. Medoaci (eo nomine *Brentam* ac *Bacbilionem* Plinius complectitur) ex Tridentinis alpibus ortum ducunt. Duo tandem majores, Atheſis ac Padus, quem Eridanum priſci dixere, alter in Tridentinis ſaltibus, alter in Veſulo edito monte originem trahit. Ex hoc tot amnium confluxu, quemadmodum vel facili mercium convectione, quæ ex Italia, Germania, Gallia, Hiſpania importantur, vel ultro citroque commeandi facultate, complura ad urbem commoda important; ita ex aſſidua, quam ſecum invehunt, materia, qua æſtuaria ſiccantur & coguntur, haud exigua damna accedunt; ut quæ olim in ducenta paſſuum millia protendebantur, vix dimidiam partem obtineant; ac vigintiquinque millium latitudo ad duodecim ſit redacta. Ea eſt edacis temporis vis, ut cuncta immutet, atque e ſtatu dimoveat. Cui jacturæ pravorum hominum injuriæ acceſſere, qui dum agrorum finibus proferendis conſulunt, nihil ſancti, nihil penſi habuere, nulliſque legibus coerceri eorum potuit audacia; ut fere e mentibus deleta videri potuerint, quæ ſumma impenſa ac labore ſapientiſſimi majores noſtri ad hæc ſervanda atque augenda loca egerint; quot bella cum finitimis ſuſceperint, quantum auri ac ſanguinis effuderint; dum illi in æſtuaria proripere, eaque humo replere (nullam aliam ad invadendam civitatem viam fore rati) nituntur; hi contra protendere, ampliora efficere, ſummovere finitimos contendunt. Nec minus in ſuperanda, ut ita dicam, natura ſtudium Venetorum extitit, qui, ut a ſtagnis penitioribus fluminum lapſus averteretur, nullos quantumvis immenſos ſumptus exhorruere: Medoaco in Judaicæ canalem influente, ingenti alveo ab Daulo vico in Brunduli portum prope Foſſam Clodiam immiſſo; Tarviſini agri amnibus, Anaxoque ipſo excipiendo, alveo, quem regium vocant, excavari juſſo.

Aeſtuariorum Venetorum vetus & noviſſima amplitudo.

Sæpius quoque de Pado, urbis portubus in dies magis imminente, alio amandando actum; verum aut operis magnitudine, aut difficillimorum bellorum caſibus nihil adhuc decretum fuerat. Verumtamen, in ſeptemtrionem peramplo ſibi aditu patefacto, atque aquarum illuviem haud procul ab urbe impellente Pado, attentiori cura ea de re agitatum. Ea eſt enim hujuſce amnis vis atque amplitudo, ut per ſe ſcatu-

Venetorum conſultationes de novo alveo Padi effodiendo.

ſcaturientibus atque defluentibus aquis, ingentibus multis egregiiſque fluminibus, Abdua, Ticino, Ollio, Mincio, aliiſque ad triginta tria in itinere auctus, poſtquam ducenta ac quinquaginta millia paſſuum confecerit, in mare Adriaticum influat; tantumque ſecum ſabuli invehat, ut, quacumque ſeſe explicet, ingentes alluviones terrarum efficiat; ac tunc rapido curſu Atheſi veluti abrepto, uſque ad Metamauchum portum excurreret. His exciti Patres, cunctandum amplius minime rati; Senatu conſulto duodecim legere, qui, ſitu naturaque locorum inſpecta, de novo conficiendo alveo, quo Padi in ſeptemtrionem curſus averteretur, alioque tranſmitteretur, concordes decernerent; ni convenirent, negotium ad Senatum deferrent. In Senatu cum diſſentientibus ſententiis certaretur, neque quidquam ſtatui poſſet, duodecim alios ex Patribus mitti placuit, qui cunctis ſuffragiis decrevere, ut ab Maripetrorum mapalibus recta per Aniani vallem, duorum paſſuum millium ſpatio tenderetur; inde per arenæ tumulos via patefacta, ad Contarenorum foſſam perveniretur, ex qua naturæ impetu in Fornacium, vel Gauri (quem vocant) ſinum in mare, uti antiquitus contigerat, Padus exoneraretur. Ejuſmodi decreto, ut Patrum ſuffragiis confirmaretur, ad Senatum delato, tres eorum, qui in prioribus duodecim fuerant, ne lex ferretur, obſtitere, Nicolaus Quirinus, Joannes Jacobus Zannius, Nicolaus Contarenus; iis potiſſimum nixi: *Inexuperabile humanæ induſtriæ opus eſſe; immenſi irritique ſumptus; vicena centena aureorum amplius millia hauſtum iri; neque, ſi perficiatur, inde commodi quidquam oriturum; varios, incertos perampli fluminis curſus nullo ingenio ad certam redigi formam poſſe; id & majorum labores, & aliorum Principum conatus teſtari, qui nuſquam firma lege fluctuantis ac rapidiſſimi amnis fluxum frenare quiverint; alia, ut voti compos Reſpublica fiat, inſiſtendum eſſe.* Contra ſingulari eloquentiæ laude pro decreto Aloyſius Georgius verba fecit, qui locorum ſitum, ſumptus, ac reliqua, quæ in ſummi momenti negotio pernoſcenda erant, probe doctus, multis actionibus in Senatu egit; quam id opus neceſſarium, quam utile publicis ac privatis rationibus foret, oſtendit. Itaque frequenti Patrum conſenſu de Pado avertendo Senatus conſultum factum:

1599

Venetorum decretum de Pado alio avertendo.

Aloyſius Georgius Padi operibus præficitur.

Jumenta peſtifera lue correpta.

ut

1599 ut ſumptus, pro tertia, publica pecunia fieret; aliis duabus portionibus privati pro commodi ratione ſufficerent. Aloyſio Georgio perficiendi operis cura commiſſa. Eodem anno fœda tabe jumenta, ac præcipue boves correpti, ut, paſſim peſtifera lue inter ipſos graſſante, innumeri deperirent: ac ne ex eorum eſu ad homines labes tranſiret; ne quis, donec morbi vis deſæviret, eorum carnibus veſceretur, certis propoſitis pœnis, vetitum.

M. D. C.

1600 *Philippus Paſchalicus in Illyrico cum imp. legatus.*

IN Illyrico Nicolao Donato, qui magiſtratu perfunctus fuerat, Philippum Paſchalicum Senatus ſuffecit, virum maritimæ diſciplinæ aſſuetum, omneſque illius militiæ gradus emenſum. Ab eo vel arcta obſidione, vel internecione debilitati fractique adeo piratarum ſpiritus, ut neque Sennia exire, neque mari ſe credere auderent, a turbandiſque finibus abſtinerent. Quapropter ſuprema deſperatione adacti, cum & rapinis prohiberentur, neque cibaria ad ſe, uxores, filioſque alendos ſuppeterent, novam rem aggreſſi, ad Iſtriam finitimam provinciam animos adjiciunt, inſuetumque aggreſſi iter, per montium prærupta atque aſpera, quibus a Germania dividitur, aditum ſibi patefacere contendunt: agrorum depopulationibus pecorum abactionibus ſupremæ neceſſitati conſulturi. Peninſulæ formam Iſtria refert; tribus a mari partibus alluitur, quod ſinuoſis flexibus modo ſeſe cogendo, modo explicando, tutiſſimis atque ampliſſimis eam portubus inſignem reddit. Ab Tergeſto civitate uſque ad divi Viti oppidum in ducentorum paſſuum millium amplitudinem extenditur. Regio neque plana prorſus, neque montana, ſed variis diſtincta ac faſtigiata collibus, ad amœnitatem proſpectu, ad commodum vel vitium vel olearum felici proventu formata; ſalis potiſſimum ferax; frumenti indigens, non agri vitio, quippe qui paſtione abundat, atque ad fruges ferendas valde eſt opportunus, ſed incolarum infrequentia atque incuri. Formione amne ab Italia ex priſca deſcriptione ſejungitur, qui hodie *Riſanus* dicitur: Arſia, qui in fanaticum ſinum influit, a Liburnia ſecernitur. Caput provinciæ Juſtinopolis, a Juſtino

Iſtria deſcriptio.

ſtino Imperatore condita, cui modo totius provinciæ nomen commune : maritima oppida, atque civitates Mugla, Inſula, Piranum, Humagum, Aemona, Parentium, Orſaria, Rubinum, Juliapietas, ſancti Viti caſtellum; mediterranea Pinguentum, Montona, Portula, Chryſiniana, Bulia, ſancti Laurentii caſtrum, Bina caſtella, divi Vincentii oppidum, Vallis, Dignanum, Pameranum, Albona, Flanona, Petina, Gallignanum, Coblacum. Piſini comitatum in ea provincia Auſtriaci poſſident, cui tunc Ferdinandus, Caroli Maximiliani ſecundi Imperatoris fratris filius, imperabat. In ea regione, quæ Fanaticum ſinum reſpicit, longe altiſſimus mons aſſurgit, ob eminentiam Major vocatus. Inde ex Liburnia in Iſtriam terram penetraturis pandere ſibi iter per invios difficileſque ſaltus neceſſe eſt. Inſuetum id iter omnium rerum egeni, acrioribuſque famis ſtimulis adacti piratæ arripiunt; atque initio parva tantum manus, ſibi via patefacta, mortales aliquot exutos, atque in inſidiis circumventos male habuit; mox aucta, liberius vagari, atque in ſubjectos ferro, incendio, prædaque ſævire. 1600

Vetus multorum, qui uſu edocti erant, ſententia fuerat, nulla alia re averti gentis latrociniis aſſuetæ inſolentiam, niſi iiſdem incommodis finitimi, quæ Venetorum ſubjecti patiebantur, afficerentur; eo uno finem tot moleſtiis imponi: cunctantem Ferdinandi Archiducis animum, aſſiduis ſuorum querelis fatigatum, ad opem iis ferendam moveri ac flecti poſſe. Ab eo conſilio, quod belli initium facturum videretur, cum Patres hactenus abſtinuiſſent, modo, neceſſitate cogente, non abhorruere. Latum itaque, ut legatus in Iſtriam mitteretur, qui & prædones perſequeretur, atque iiſdem damnis moleſtiiſque, quæ Reipublicæ ſubjectis inferebantur, finitimorum agros caſtellaque afficeret. Lectus Franciſcus Cornelius, Jacobi Aloyſii filius, ætatis flore, atque Illyrica equitum præfectura notus; cohortes illi aliquot Italorum peditum tributæ, Galli quadringenti, qui ſuperiori anno alpes tranſgreſſi, Julio Vitellio, Inſubre, in Gallia bellis innutrito præfecto, Palmæ detinebantur. His leviorum equitum turmæ, atque incolarum militia adjectæ. Leo Ramuſatus, Piſaurenſis, magiſter ſub Cornelii legati auſpiciis, datus. Primus Cornelii in Iſtriam adventus Au-

Senatus decretum de Uſcochorum injuriis vindicandis.

Franciſcus Cornelius, in Iſtria legatus.

1600 Auſtriacos, ac præcipue eos, qui Piſinum incolunt, finitimique Reipublicæ ſunt, adeo perculit, ut belli jam a Venetis adverſus Ferdinandum initium factum exiſtimarent, inopinatoque pavore demiſſis animis, ſaluti conſulerent. Legatus eorum fines excurrere, agros vaſtare, militibus facultatem prædandi facere: inde vicos quoſdam ac caſtella, nullo obſiſtente, direpta; Ciminum, tuentibus ſe ac propugnantibus oppidanis, nonnullis cæſis, captum atque everſum. Ac circumquaque accolas tanta trepidatio ac terror invaſit, ut, harum rerum ſucceſſibus ad Cæſarem ac Ferdinandum delatis, ultro ſe tot malis finem tandem impoſituros conſtanter Senatui pollicerentur.

Joſephus Rebata in Uſcochos ſtrenue animadvertit. *Joſephi Rebata cum Paſchalico legato trāſactio.*

Inde Joſephus Rebata, qui ſuperiore anno Venetias legatus acceſſerat, denuo Senniam miſſus, adeo ſevere atque acriter in ſontes animadvertit, ut complures reſte in Senniæ mœnibus ſuſpendi juberet, alios graviſſimo exilio mulctaret, edictoque caveret, ne Reipublicæ extorres Sennia atque aliis litoralibus locis exciperentur. Mox cum Philippo Paſchalico, legato, tranſegit, perſanctéque ſe obſtrinxit, abſque magiſtratuum Reipublicæ permiſſu ex Murlacæ euripis Uſcochos (quod in primis optandum videbatur) non egreſſuros; tuta enim per Adriaticum ſinum navigatione, neque ſubjectis damna, neque Turcis querelæ, atque occaſiones Venetos turbandi fines, claſſes in ſinum inferendi, aderant. Ita demum quietis ſpecies Illyrici populis affulſit; ac ni penitus extincta, ſopita tamen per aliquod tempus ejuſce peſtis ſemina, quæ diu per innoxios populos graſſata fuerant, extitere. Verumtamen Rebata induſtriæ ac virtutis longe imparem exitum habuit. Nam cum ob egregiam ſuis Principibus Reipublicæque in re difficillima navatam operam, torque aureo ab Paſchalico legato Senatus juſſu donatus eſſet, inde occaſione arrepta, primum in eum occultos ſermones Uſcochi ſerere, inde probris ac maledictis inceſſere, demum ob meritas illis inflictas

Joſephus Rebata ab Uſcochis interfectus.

pœnas fremere; ut tandem publicas ædes, in quas ipſe diverſabatur, aggreſſi, multis vulneribus lacerum ac confoſſum obtruncarent, Veneti Senatus ſuorumque Principum ingenti dolore, qui ob execrandum facinus juſta ira perciti, cum ulciſci teterrimum ſcelus decreviſſent, legatoſque ob id Senniam miſiſſent, attamen vel ferociſſimorum hominum perdo-

man-

1600

mandi difficultate, vel ob Pannonici belli curas, ne in finitima Turcis arce tumultus exſuſcitaretur, crimini impar vindicta fuit. Philippus vero Paſchalicus, legatione e publica dignitate atque utilitate confecta, in patriam eſt reverſus. Senienſium rebus compoſitis, pacato mari, impenſarum vi levata civitate, aſſiduo metu negotiatoribus liberatis, Turcarum quoque querelæ deferbuere, quæ adeo hoc anno exarſerant, ut Mehemetes in Pannonia imperator Venetias cum literis regio obſignatis annulo Zauſium mitteret, quibus acerbe admodum, perpetuas injurias ac damna ab ea gente negotiatoribus Turcis ſummo ſui Regis dedecore illata, conquerebatur: cum copiarum parte ad Senniam oppugnandam venturum affirmabat; conſtitutum ſibi eſſe, peſſimum genus hominum penitus exſcindere: ad id perficiendum Venetos ſocios depoſcere, ut ab iis mari, ab ſe terra conterriti delerentur. Iis literis Senatu conſulto reſponſum fuerat: quantum ea facinora Reipublicæ diſplicerent, inde facile ſemper conjici potuiſſe, quod non militi, non triremibus, non ſumptibus peperciſſet. Quod vero de diſſidiorum cauſis amputandis cogitaret, atque ad pacem cum Republica conſervandam adeo Baſſa animatus eſſet, illi gratiæ actæ.

Mehemetes Turcarum imp. de Uſcocborum incurſionibus cum Venetis conqueritur.

Senatus reſponſum.

Verum ob proſperos eo anno Turcarum in Pannonia ſucceſſus chriſtianorum Principum animi ſummis curis ſolicitabantur. Cum enim Byzantio in copiarum ſupplementum Mehemetes duodecim circiter prætorianorum millia Budam miſiſſet, Caniſium Baſſa contendit; in itinere Babozum propugnatorum ignavia potius, quam virtute, deditione occupat. Sexto idus ſeptembris ad Caniſium caſtra locat, tormentis quatit. Cæſareani egreſſi ab aggeribus hoſtes ſummovent, tormentis aliquot clavos infigunt, eorum uno intra arcem pertracto. Kal. octobris Mercurii Dux, Cæſaris copiarum imperator, ad Muram amnem pervenit; eo trajecto, obſeſſis adventus ſignum edit, Baſſam ad certamen provocat. Is abſque prælio Caniſio potiri poſſe ratus, aditus omnes, quibus ſubvehi Cæſareanis copiis victus poterat, intercludit, ut tandem non abſque ingenti periculo ſeſe recipere cogerentur. Quapropter oppidani, ſubſidii ſpe deſtituti, undecimo kal. novembris ſponte in hoſtium poteſta-

Mercurii Dux, Cæſareanarum copiarum in Pannonia imp.

1600

Caniſium a Turcis occupatum.

teſtatem concedunt, non abſque turpi Georgii Paraidiſerii, cui ea arx credita fuerat, nota, qui anno ſequenti perfidiæ capite pœnas luit. Acerba Cæſari, ac non minus Italis Principibus munimenti illius amiſſio, quod præcipua illa Stiriæ arx paucorum dierum itinere ab Italia diſtaret. Itaque in dies magis ſumma ratione cœptum ingens Palmæ opus a Venetis, cuncti fatebantur, atque in id eo majori ſtudio ac diligentia incumbebatur, quod jam propagare in finitimas provincias imperium ſumma felicitate Mehemetes cernebatur.

Henrici Regis decretum de bello Allobrogi inferendo.

Ceterum quemadmodum hiſce periculis ob ingentem Turcarum potentiam plerique commovebantur; ita alios, quod illorum adhuc procul facies erat, magis res Gallicæ angebant, cum Henricus ad Salaſſios recuperandos bellum inferre Carolo Emanueli, Sabaudiæ Duci, decreviſſet: qua ex re Italia pace per tot annos florens turbari facile poſſe videretur. Cum enim Vervini icta inter Galliæ atque Hiſpaniæ Reges concordia contineretur, ut quæ inter Henricum ac Carolum de Salaſſiis controverſiæ erant, intra annum a Pontifice definirentur; ille, ut diximus, vel rei difficultate, vel ſummorum Principum offenſam veritus, negotium condictum ultra tempus extraxerat. Inde acrius Salaſſios repetente Rege, inducias per duos menſes Clemens obtinuerat, quo tempore Carolus in Galliam profectus, tandem ſuperioris anni exitu in id cum Henrico convenerat, ut kal. junii inſequentis anni vel Salaſſios reſtitueret, vel Seguſios concederet. Verum cum dies adeſſet, cunctari, tempus proferre, ne pollicita præſtaret, occaſiones quærere nitebatur. Rex contra, ni pactis Carolus ſtaret, vi coacturum affirmabat: enixe vero petenti viginti dierum ſpatium permittit. Carolus interea infixæ menti ſententiæ hærebat; Philippum Hiſpaniæ Regem ad ſe tuendum incitabat; Salaſſiis in Gallorum poteſtate permanentibus, quantum Inſubribus, quorum finitimi ſint, periculi impendeat, oſtendebat: ſed a turbanda pace nuper inita Philippus abhorrebat. Tandem Henricus, ſuammet ipſius exiſtimationem agi ratus, ſæpius Duce admonito, atque ejus ſententia Pontifici ac Venetis per legatos communicata, termino elapſo, tertio idus auguſti ſcripto in vulgos edito, ad arma Allobrogum Duci inferenda, ut Salaſſiorum ditiones reciperet, quas Sabaudus, Henrico tertio impe-

Henrici Regis cum Allobroge conventiones.

Henrici ſcriptum contra Allobrogem promulgatum.

imperante, pace inter eos vigente, Galliæ regno ademerat, coactum ſe iri, inquit; invitum ſane, ſummoque animi dolore, utpote qui pacis amicitiæque cum finitimis cupidus eſſet; ante omnia expertum, id tandem conſilii cepiſse. Edicto promulgato, ſtatim Lugdunum profectus, ſedulo cuncta ad bellum neceſſaria parat; Bironium Mareſcallum Burgundiæ copias, Laodigherium peditatum atque equitatum Delphinatus cogere jubet; militum ſupplementum deligit; pecuniam ad Helvetios evocandos mittit; Romæum, tormentorum Magiſtrum, Lutetiam ad machinas bellicas parandas ire præcipit. Intra paucos dies militem, tormenta, pecuniam, belli apparatus in promptu habet. Carolum duabus e partibus ab Provincia, & Allobrogibus aggreſſurus, Gratianopolim venit. Extemplo Bironius Burgum occupat; Laodigherius Momilianum capit; Camberium, quod Allobrogum provinciæ caput eſt, ultro illi civibus portas aperientibus, certis deditionis legibus ingreditur. Exemplum Confluentia, quo in Centrones aditus, Mediolanum ad Iſaram amnem ſitum ſequuntur. Pari fortuna Carbonariam turrim, qua ad Murianenſem comitatum via panditur, ſubegit; inde divi Joannis oppidum, ejus ditionis caput, recipit; undequaque regiones agros Carolo ſubjectos excurrit, continuato adeo ac præpeti victoriæ curſu, ut belli celerrimo apparatu, atque inſueta felicitate cuncti in admirationem raperentur, cum minori duorum menſium ſpatio fere iis omnibus ditionibus, quæ Carolo trans Alpes parebant, potiretur; neque ab imparato impediri, coerceri, vel retardari Gallorum impetus poſſet; neque in Hiſpanis ſatis roboris ad eum tuendum tunc eſſet, licet in Auguſtæ vallem ſuæ gentis peditum tria millia miſiſſent. Carolo neque pecunia, neque milites, neque commeatus; unum in Philippo præſidium erat, qui Inſubrum imperium Petro Henriqueo, Fuentano comiti, detulerat, viro Belgica militia claro; ſed natura, inſitoque gentis faſtu elato, turbidi atque inquieti admodum ingenii. Is fortunas atque decus non quietis paciſque, ſed militiæ artibus augere ſibi in animum induxerat: conſiliis præſens rerum ſtatus obſtabat, ut otioſus tantum Henrici geſtorum ſpectator eſſe cogeretur. Sabaudum interim propinqui ſubſidii ſpe, inanique ſolatio alere; nonnihil de ſuis ditio-

1600

Henrici Regis bellicè apparatus.

Gallorum contra Allobrogem progreſſus.

1600 nibus licet Henricus ſibi adjeciſſet, cuncta facillime, regiis copiis advenientibus, recuperaturum, atque ad majora aditum facturum. Carolus qua imminenti periculo, qua fallaci ac dubia ſpe circumſeptus, variis curis conficiebatur; ſe vel Gallorum jugum ſubiturum, vel penitus in Hiſpanorum poteſtatem conceſſurum; æque utrumque intolerandum veritus. Neque cupiditas Salaſſiis potiundi ſanioribus illum conſiliis uti ſinebat, quamvis eodem tempore & Gallorum potentiam, & Hiſpanorum ambitionem ferre cogeretur, qui jam tuendi illius obtentu, in Carmaniolam, præcipuam Salaſſiorum arcem, præſidia impoſuerant, copiaſque in Subalpinos traduxerant.

Eo ſtatu res Caroli erant, ejuſmodi Henrici proſperi eventus, ut brevi allapſurum Italiæ propinquum incendium videretur; cum Clemens, in pacem publicam ſummo ſtudio incumbens, ac ſi res ulterius procederet, in communem hoſtem conſilia conatuſque abruptum iri animadvertens, chriſtianæ reipublicæ cauſam ſummo animi ardore amplexus, ut inter Henricum & Carolum pax fieret, enititur; quodque, Byzantino Patriarcha adnitente, nequiverat, per Petrum Aldobrandinum, Cardinalem nepotem, experiri ſtatuit. Itaque illum ſumma cum auctoritate Legatum ad Regem mittit, qui belli initia opprimere, conjungere Henricum & Carolum conetur. Per Offredum Offredium, apud Rempublicam Internuntium, perque Joannem Mocenicum, ejuſdem Reipublicæ apud ſe oratorem, Senatui ſuadet, ut, qui difficillimis temporibus pro publica pace ac tranquillitate Italiæ excubare ſolitus ſit, nullum officii genus cum Rege prætermittat, quo illum ad pacem traducat. Senatus conſulto Franciſco Contareno, apud Regem legato, ac Marino Caballio, qui ei ſucceſſor datus fuerat, mandatum, ut Henrici animum permollire, atque ad amplexandam concordiam flectere conentur.

Petrus Aldobrandinus Cardinalis a Pont. legatus de pace ad Henricum miſſus.

Senatus mandata de pace ad Contarenum & Caballium oratores.

Aldobrandinus Roma digreſſus, Auguſtam Taurinorum proficiſcitur; cum Carolo de præſenti rerum ſtatu agit; inde Lugdunum ad Regem contendit; nihil relinquit, quo diſſidentes Principum animos conciliet. Inter hos vel belli proſperos eventus, vel pacis concordiæque diſceptationes, Mariam Mediceam, Franciſci olim Magni Hetruriæ Ducis filiam, Henricus deſpondet; Alincurtiumque, Villaregii filium, qui ſponſam recipiat, in

Henrici Regis cum Maria Medicea nuptiæ.

in Italiam mittit. Nuptiis ingenti ſplendore, ac regia magnificentia Florentiæ celebratis, Nicolaus Molinus, Reipublicæ legatus, interfuit; ejuſque nomine Reginæ gratulatur, Ferdinandique Magni Ducis filio ſacri fontis unda abluendo adſtitit. Aldobrandinus Cardinalis, qui tum Florentia tranſibat, Mariam atque Henricum, Magno Regis ſcutifero procuratore, ſtatis de more Eccleſiæ cæremoniis matrimonio junxit. Connubium, per literas Villieriumque oratorem Principe invitato, Rex Patribus ſignificavit. Senatus conſulto gratiæ actæ; bini oratores lecti Leonardus Donatus, Joannes Delphinus, Marcii Procuratores. Atque ut majus nullum in potentiſſimum invictumque Regem ab Republica benevolentiæ & obſervantiæ pignus exquiri poſſet, majoribus comitiis in patriciorum numerum præclaro ac peregregio ad poſteritatis memoriam decreto eſt adlectus. Nam cum per intimos ac familiares ſuos a Franciſco Contareno, ordinario, Franciſcoque Vendrameno, extra ordinem ob pacem ictam legato, qui tunc Lutetiæ aderat, petiiſſet, an Antonius pater, Cantabrum Rex, inter Venetos patricios cenſeretur, ejuſque rei in publicis monumentis notæ extarent, ac, ni eſſent, nobilitatis privilegium apud ſe libenter habiturum ſignificaſſet; perquiſitis advocatorii magiſtratus tabulis, cum notæ non invenirentur, a Conſiliariis, ac Quadragintavirum magiſtris majoribus comitiis latum, ut Henricus quartus, Galliæ ac Navarræ Rex, cum filiis poſteriſque ſuis patriciæ nobilitati adſcriberetur. Qua in re, quod nunquam alias accidiſſe memorabatur, contigit, ut ex mille quadringentis novem ac triginta ſuffragiis, duo tantum lex adverſa tulerit, quæ caſu in viridem urnam cecidiſſe credendum eſt. Anni exitus inſignis maris inſueto æſtu fuit, quod ingenti adeo impetu ac furore intumuit, ut multis in locis, litoribus disjectis ac divulſis, mare in æſtuaria influxerit, aſſuetoſque terminos tranſilierit, gravioris jacturæ periculo, ni tempeſtas ventique vis cito concidiſſet. Ut quam celerrime litora ſarcirentur, Senatus decrevit: miſſi Senatores duodecim, qui loca inſpicerent, quave ratione inſtaurari, firmioraque reddi poſſent, decernerent. Perficiendi munus aquarum magiſtratui mandatum.

1600

Nicolaus Molinus in Hetruriam orator

Leonardus Donatus & Joannes Delphinus in Galliam oratores.

Henricus Rex inter Venetos patricios a Venetis recenſitus.

Finis Libri Decimiquinti.

EPITOME.

POſt conciliatam inter Gallum & Sabaudum pacem, cum bellici nihilominus apparatus ab Hiſpanis in Inſubria fierent, ad avertendum novum in Italia bellum nihil operae & conſilii a Veneto praetermiſſum, donec oborta ſuſpicio diſcuſſa eſt. Andreas Auria, maxima comparata claſſe, in Africam trajiciens, cum vix ſe in Algerii conſpectum dediſſet, irrito incepto revertit. Neapolitani ac Siculi Proregum piraticae artes Philippi III. juſſu coercitae ſunt. De Venetiarum Patriarcha (Patrum ſuffragiis deſignatus erat Matthaeus Zannius) Romam mittendo, ut de ejus doctrina coram Pontifice periculum fieret, Clementis ac Senatus jurgium fuit: tandem Zannio cum bona Senatus venia Romam profecto, Clemens cum ipſi, tum Reipublicae plurima dedit atque honeſtiſſima voluntatis ſuae teſtimonia. Pſeudoſebaſtianus Venetae ditionis finibus abire juſſus, a Magno Etruriae Duce Hiſpanis traditus, ad tranſtra damnatus eſt. Epirotarum oratores a Venetis auxilia ad excutiendum Turcarum jugum flagitantes, benigne Senatus allocutus, cum muneribus dimiſit: auxilia non e republica viſum concedere. Quod Turcae Anglis immixti maria omnia latrociniis foedarent, Patres apud Eliſabetham conqueſti ſunt. Ne quis templa, aut collegiorum domicilia tota Veneta ditione, imprudente Senatu, excitaret, lege cautum eſt. Aguſtanos (parvam inſulam in ſinu hadriatico incolunt ſub Epidauriorum imperio) qui ſe ſuaque in Venetorum ditionem dedebant, minime in fidem recipiendos Senatus cenſuit. Cum eos tamen ab Epidauriis perdomitos, iterum tumultuantes, Epidauriis expulſis, Venetae Reipublicae ſigna ultro ſuſtuliſſe, nunciatum eſſet; Senatus arci imponi praeſidium imperavit. Foedus cum Rhaetis percuſſum eſt. Literae & dona a Perſarum Rege allata. Henricus IIII. Galliae Rex egregium Reipublicae munus, eadem, quibus indui tot in bellis victor ſolitus fuerat, arma miſit, quae nobili loco reponenda Senatus curavit. Cum Achomate, Turcarum Rege, qui Mehemetis in locum ſucceſſerat, pax inſtaurata. Fuentanus, Mediolani gubernator, Rhaetis infeſtus: horum cum Hiſpanis conventa. Padus in novum alveum traductus eſt. Alia aliis temporibus opera facta ad avertendum Medoaci curſum deſcribuntur. Clementi VIII. extincto Leo XI. huic vero, qui viginti haud amplius dies vixerat, ſuffectus eſt Paullus V. Burgheſius. Piraticam ſuis Angliae Regina interdixit: hoc idem poſtea & Hiſpaniae Rex praſtitit. Termini inter Venetas ac turcicas ditiones amoti, ut iterum reſtituerentur, haud aegre a Turcis Veneti impetrarunt.

HI-

HISTORIARUM VENETARUM ANDREAE MAUROCENI LIBER DECIMUSSEXTUS.

M. DC. I.

ANnum M. DC. I. varii bellorum motus ac 1601
ſuſpiciones excepere, dubitatumque, ne pax inter Gallum ac Sabaudum belli initium in Italia foret. Aldobrandinus, ut diximus, Henricum Lugduni convenit, ubi Caroli quoque ſequeſtri aderant; ac licet inducias, uti enixe Clementis nomine flagitaverat, a Rege impetrare nequiviſſet, Momilianamque arcem ante oculos capi a Gallis vidiſſet; attamen nulla difficultate perterritus, victoris animum lenire adortus, rogando, urgendo tantum valuit, ut Henrici mentem ad concordiam, dummodo æquis conditionibus atque ex ejus dignitate conficeretur, inflecteret: in quam cum Philippus proclinaret, Carolus quoque minime diſſentire, ſed nimium

1601 ingentis ſpiritus æſtus premere cogebatur. Itaque februario menſe pax iis conditionibus inita: *Ut Seguſii, ac quicquid uſque ad amnem Rhodanum Sabaudus obtineret, Gallo accederent: ad traducendos in Burgundiæ comitatum Hiſpanos milites, Grezini tantum ponte ad Rhodanum relicto, Salaſſi, ac quod in ea regione Henricus juris haberet, Caroli eſſent*. Ea lege ſatis conſultum omnibus videbatur, cum Salaſſiorum ditio, præteritorum bellorum ſeges, quam Sabaudus tantopere concupiverat, plene ad eum perveniret; ubertima Seguſiorum regio, ex qua ducentum aureorum millium proventus extarent, Galli fieret; regnoque externis ob id armis impervio, ampla ac florens provincia adjungeretur. Hiſpanis quoque optatius nihil accidere poſſe exiſtimabatur, quam ut æmulam gentem penitus Italia excluderent; anguſtumque ad ſuas provincias iter facile hac Gallorum ab Italia amotione rependi arbitrabantur.

Pax inter Henricum Regem & Sabaudiæ Ducem, & ejus pacta.

Pace icta, nemini dubium erat, quin peregrini atque Itali milites, quos Hiſpani in Inſubribus ad Allobrogem invadendum coegerant, ſtatim vel in Belgium, ut Alberto, Hiſpaniarum Regis ſororio, bellum cum Batavis gerenti, opem ferrent, amandarentur; vel in Pannoniam, ut Ferdinando Turcarum armis afflicto ſuccurrerent, qui ſuperiori anno Caniſium amiſerat, graviaque Stiriæ & Carinthiæ metuebat incommoda. At cum appetente vere non modo copiæ non dimitterentur, verum novi delectus haberentur, haud parva Italorum animos ſuſpicio inceſſit. Veneti, qui cum Principibus omnibus pacem colerent, licet de Philippi Hiſpaniarum Regis voluntate non ambigerent; attamen ſedulo, quæ finitimi molirentur, circumſpectare; quid Fuentanus comes, turbidi atque inquieti ingenii vir, in Inſubribus ageret, explorare; intentiore cura ac ſtudio civitatum atque arcium cuſtodiæ, quas in Gallia Ciſalpina peregregias atque validas poſſident, conſulere; cum præſertim a Valerio Antelmio, Senatus ſcriba, literæ quotidie de belli apparatu, in quem ſummo Fuentanus ſtudio incumbebat, perferrentur; triginta peditum ex variis gentibus millia in Mediolanenſi ditione cenſeri; Helvetiorum nempe quatuor millia, Germanorum octo, tantumdem Neapolitanorum atque Hiſpano-

Itali Principes de Hiſpanorum armis ſoliciti.

ſpanorum, ſex Gallorum Ciſalpinorum; ad hæc incolarum militiam levioris armaturæ equitum duo millia, præter cataphractos; inſolitam præterea vim boum equorumque ad plauſtra protrahenda; tormentorum, pilarum, ſulphurei pulveris, atque earum rerum omnium, quæ ad ingens bellum adminiſtrandum pertinerent, comparari. Suſpicionem auxerat, poſt pacem initam ad Sommam, inter Ticinum ac Tortonam oppidum, Aldobrandini, Sabaudi ac Fuentani colloquium, in quo quid conſultum, actum, decretum, magno ac inſueto obtectum ſilentio cognoſci non poterat, licet ad leges pacis firmandas atque exequendas eo conveniſſe vulgaretur. 1601

Petri Aldobrandini Cardinalis, Sabaudiæ Ducis & Fuentani Comitis colloquium.

His permotus Senatus, urbium atque arcium magiſtratibus literas dederat, ut in iis cuſtodiendis majorem operam ac ſtudium impenderent; Franciſcum Martinengium, levioris equitatus præfectum, Bergomum ingredi juſſerat; Joannem Baptiſtam Montium, peditatus ducem, Brixiam miſerat, præſidia auxerat; ſi ita res poſceret, ut ordinum militibus uterentur, rectoribus injunxerat. Rumore vero indies aucto, aliquid in Italia novum Hiſpanos moliri, ut in continentem cum ſummo imperio legatus mitteretur, decretum. Leonardus Donatus lectus, eique in legatione ad Henricum Galliæ Regem Antonius Priolus ſuffectus. Donatus quatridui ſpatio urbe egredi juſſus, trium Italorum millia conſcribi, ex Iſtria peditatum, qui ſuperiori anno eo miſſus fuerat, evocari, pedeſtrium atque equeſtrium copiarum partem ex Illyrico accerſiri latum. Erant tunc in ea provincia tria peditum millia labori militari aſſueta, præter Græcum equitatum, atque veteranorum extra ordinem militum ac præfectorum manum, qui bellis externis operam navaverant. Melchiori Luſio, militum tribuno, Hieroſolymitano equiti, quem annua penſione Reipublicæ obſtrictum, ex Uriæ, Suithi, atque Ondervaldi Helvetiorum pagis binas legiones, quæ *regimina* vocant, in Italiam adducere oportebat, ſcriptum, ut duo peditum millia in promptu haberet: ad Franciſcum Vaudemontium Comitem, Tranſalpinarum gentium imperatorem, datæ literæ, ut totidem partim ex Lotharingia partim ex Gallia cogeret. Ad eam rem Joannes Baptiſta Padavinus, Senatus ſcriba, in Lotharingiam miſſus, viginti aureorum millia in

Leonardus Donatus legatus cum imperio in continenti.

Antonius Priolus orator in Galliam deſignatus.

Veneti ad ſuos fines tuendos milites comparant.

Joannes Baptiſta Padavinus in Lotharingiam, Julius Ghirardus ad Helvetios mittuntur.

1601 præfectorum atque militum ſtipendia curat. Julius Ghirardius ad Helvetios deſignatus, ſtatim contendere Bergomum juſſus: duodecim aveorum millia numerata.

Varia interim de Inſubrum apparatuum incrementis diſſipabantur; ac licet Hiſpanos Italiam pacatam cupere, exercitumque partim in Belgium partim in Croatiam miſſuros plerique arbitrarentur; non tamen deerant, qui tantum copiarum non fruſtra neque oſcitanter cogi putarent. Quidam ad Genevam invadendam comparari, quo & Pontificis & Sabaudi voluntati ſatisfacerent. Verum id non ita facile factu erat, quod civitas Henrici Galliarum Regis tutela conquieſceret, nihilque ei adverſum, niſi irritatis Gallorum armis, tentari poſſet. Erant qui dicerent, ad ingentem Hiſpaniarum Regis potentiam Italis Principibus oſtentandam, tantum virium colligi, alte jam Hiſpanæ genti inſidentibus animo, quæ nonnulli Italiæ Principes ad eorum ſpiritus, principatus faſtigium anhelantes, coercendos egiſſent. Non inaniter alii, ſed mature, Carolo cum Henrico conciliato, in ſuarum ditionum penetralibus tantas cogere copias Hiſpanos cenſebant: quæ ad Galliæ regnum prope lapſum fulciendum Veneti egiſſent, memorabant; Xyſtum V. Pontificem Maximum, qui, Henrico III. ob Cardinalis Guiſii cædem anathemate percuſſo, Henrico IIII. e fidelium cœtu ſummoto, peramplum Hiſpanis ex civilibus diſſenſionibus aditum in Galliam aperuerat, ad ſalubriora conſilia revocatum; Henricum, cunctis ſilentibus, Galliæ Regem a Senatu primo ſalutatum narrabant: obverſabantur animis a Ferdinando Magno Hetruriæ Duce ſubſidia in Galliam miſſa, Mariæ neptis, Franciſci fratris filiæ, cum Henrico nuptiæ. Clementem ac Petrum Aldobrandinum, nepotem, a bello in Hetruriam movendo minime alienos fore rumor erat, exulcerato amborum in Mediceos animo, quod in Florentiæ turbinibus Silveſtro Aldobrandino, Clementis patri, mors illata fuiſſet: in Pontificiſque animo vetus in libertatem adſciſcendæ urbis, ac in reipublicæ formam redigendæ, ſuique pontificatus inſignem memoriam poſteris relinquendi conſilium jamdiu coqui videbatur.

At in finitimis Reipublicæ locis frequentes militum delectus, jumen-

1601

jumentorum ad convehenda tormenta comparandi inſuetum ſtudium, Fuentani comitis (uti crebris literis ac nuntiis ferebatur) Venetarum urbium atque arcium ſolers exploratio patrum urebat animos. Itaque apparatus urgere, Principum animos explorare, ut quamprimum nubes, quæ Italiæ incubuerat, diſcuteretur eniti. Per Joannem Mocenicum Clementi, quæ in Inſubribus Hiſpani moliantur, Senatus exponit: *Ne publica quies interturbetur, periculum imminere. Quid enim cauſæ eſſe, cur, ſancita inter Sabaudum ac Gallum pace, equeſtres ac pedeſtres copiæ indies magis magiſque augeantur, tormenta aliaque in belli uſus comparentur? ad nullum magis publicam tranquillitatem atque Italiæ pacem quam ad eum pertinere: provideat, ne poſt tot præclare geſta, illuſtri pontificatui, belli facibus in hoc Europæ umbilico incenſis, nonnihil ſolidæ ipſius gloriæ depereat: Senatum, qui Italiæ paci ac tranquillitati ſemper ſtuduerit, ei præſentem rerum ſtatum ob oculos ponere voluiſſe: magnos Principes ambitione atque dominandi cupidine tranſverſos ſæpius agi: daret operam, ut, quæ Italos Principes ingenti ſuſpicione repleverint, arma tandem ſummoveantur; quæ niſi in Italiæ perniciem verſura ſint, cur accurate adeo cogantur? alioqui nihil pro dignitate, ſalute, libertate prætermittendum.* Hæc cum attente admodum a Clemente audirentur, ſibi minime ſuaderi poſſe, ajebat, Philippum novandarum in Italia rerum, præſentiſque ſtatus immutandi cupidum eſſe. Ceterum vel quod Hiſpanorum mentem ignoraret, vel agnitam ſtudio tegeret, cum nihil certi, quorſum Inſubrum apparatus tenderent, ab eo depromeretur, per literas perque Franciſcum Superantium, legatum, eumdemmet Philippum Regem alloquendum, Senatus cenſuit. *Compoſitis inter Galliæ Regem atque Allobrogum Ducem controverſiis, cum indies milites, arma, tormenta in Inſubribus expediantur, adeo Italos Principes (licet hæc nequaquam ab eo probari ſibi perſuadeant) commoveri, & ejuſmodi ſuſpicionum ſemina animis excepiſſe, ut in maxima rerum ambiguitate verſentur: proinde quo loco res Italiæ ſint, ei ſignificandum duxiſſe: pro eximia ejus prudentia rogare, ne in publicam pacem, atque Italiæ quietem, quam Philippus pater, & inlcitus avus, Carolus Imperator conſtanter retinuerint, ſuum ſtudium deſidera-*

Senatus ad oratores mandata, ut cum pontifice & Regibus de pace conſervanda agant.

1601 *ſiderari ſinat*. Eodem tempore per Marinum Caballium, legatum, Henrico Senatus oſtendit: *Tam ſua illum, quam amicorum cauſa excubare oportere: turbari Italas res cœpiſſe, idque parum rebus ſuis conducere palam eſſe; nil magnanimo ac generoſo Rege dignius, quam amicos tutari, atque ab aliorum injuriis incolumes ſervare*. Vehementer hiſce nuntiis Henricus commovebatur; ac licet Hiſpanos vel pecuniæ inopia, vel aliis præpeditos bellis, nihil moturos arbitraretur, nihilominus ad ingentes ſumptus, armorum propinquitate, Rempublicam adigi, ſummam animo moleſtiam percipere præſeferebat; Salaſiiſque Sabaudo conceſſis, inſolentiores Hiſpanos, gravioreſque Italiæ Principibus effeciſſe ſibi videbatur. Verumtamen in Republica juvanda quo ingens ſtudium patefaciat, ne quid incommodi patiatur, ſi armis petatur, ſubjectos omnes opem ferre permiſſurum. Ad propenſum Henrici in Rempublicam animum augendum, Joannes Delphinus, Eques & Marcius Procurator, atque Antonius Priolus, ut de connubio gratularentur, ad eum antea legati, extemplo proficiſci in Galliam jubentur; ſumma ope illum ad Rempublicam juvandam tuendamque incitare nitantur. Atque, ut Clemens publicam cauſam majori ſtudio complecteretur, oratorem extraordinarium ad eum mitti placuit, quo & in Senatu publicæ tranquillitatis libertatiſque Italiæ ſtudium conſtaret, ac Pontifex illuſtri ſignificatione magis magiſque ad præſentem rerum ſtatum conſervandum impelleretur. Legatio Marco Venerio, magnarum rerum uſu, atque inſigni eloquentia præſtanti viro, delata.

Marcus Venerius orator extra ordinem ad Pontificem.

Dum hæc fiunt, incaleſcentibus animis, in dies majores apparatus a Venetis eduntur, ingenſque adeo libertatis ac dignitatis ardor Patrum animos inceſſerat, ut cunctis ſuffragiis, quæ a præconſultoribus ferebantur, Senatus conſulta decernerentur. Quadraginta trierarchi creati; navalium præfectis, ut quantum maximum triremium numerum poſſent, expediri atque inſtrui curarent, juſſum; præpotenti claſſe ad hoſtes vel avertendos vel præveniendos nihil opportunius eſſe, rati. Ad Bergomum Cremamque, præcipuas urbes, Inſubribus finitimas, exactius tutan-

Trierarchi a Senatu electi.

tutandas, legati extra ordinem, qui tamen ſupremo Donati imperio parerent, miſſi; Andreas Gabrielius Bergomum, Joannes Nanius Cremam, quo etiam Annibal Gonzaga, qui militiæ præeſſet, ex Mantuano vocatus; Bergomi Petrus Antonius Godius, Vicetinus, aderat. Quatuor inſuper peditum millia adjicerentur, latum: ut præter urbium atque arcium cuſtodias, Italorum peditum ſeptem ex Iſtria ac Dalmatia evocatorum tria millia recenſerentur, bina Helvetiorum, totidem Gallorum ac Lotharingorum millia in itineris procinctu eſſent. His addebantur ex ordinibus qui pugnaciſſimi, imprimiſque ad ferreas fiſtulas tractandas exercitatiſſimi habebantur, quatuor ac viginti millia; cataphractorum vero equitum quingenti, Græci totidem: his & hoſtium ſuſtineri impetus, & arces defendi poſſe videbatur, cum præſertim ſitu, munitione, annona ad oppugnationem vel obſidionem ſuſtinendam pares eſſent. Unanimi enim inſignium militiæ præfectorum conſenſu, ad Bergomum tantum invadendum, ſeptuaginta millium copiæ vix ſufficere cenſebantur; ad pleraque vero conficienda, cum imprimis pecunia opus eſſet, neque augeri vectigalia, neque ſubjectis eam imperare placuit; ex erario publico eſt deprompta. Bergomum aureorum quinquaginta millia, totidem Brixiam, Veronam ducenta millia a Marco Antonio Piſano devehi juſſum; qua proficiſceretur plaudentibus populis, quod nihil ad eorum tutelam a Senatu prætermitteretur. Inde civitates non modo atque oppida, ſed privati etiam certatim Reipublicæ opem offerre; nonnulli ſuis impenſis vel peditum vel equitum numerum exhibere; alii cum amicis & obæratis clientibus ſuis operam deferre; quidam privatam pecuniam in publica militum ſtipendia polliceri. Legatus interea arces inviſere, copias luſtrare, milites labori aſſuefacere, ex ordinum quatuor millibus electis, qui pro nutu quocumque juſſiſſet convenirent. Joannis Baptiſtæ Montii, Franciſci Martinengii in muneribus ſuis obeundis par laus induſtriæ.

1601

Andreas Gabrielius, & Joannes Nanius Bergomum & Cremam legati mittuntur.

Pecunia a Venetis in continentis urbes miſſa.

Venetorum ſubjecti ad Reipublicæ opem ferendam propenſi.

Ceterum Marci Venerii extra ordinem legatio parum Clementi grata fuiſſe videbatur, vel quod argui ſe negligentiæ in pontificio munere adminiſtrando ſuſpicaretur, vel quod inde occulta, ambitionis plena, concordiæque adverſa conſi-

lia

1601

Clemens Pontifex a Mocenico petit, ut Venerius a legatione revocetur.

lia animo agitare exiſtimaturos mortales vereretur. Mocenico igitur inquit: *Cum ad publicam pacem atque Italiæ quietem conſervandam ſe nihil prætermiſſurum Senatus pro certo habere poſſit, non opus ea legatione fuiſſe: antequam Venerius Romam accedat, exercitum ab Inſubria dimiſſum iri*. Multa præterea addit, quæ Mocenicus ſtatim Senatui ſignificavit. Quarta majoris hebdomadæ die a prandio acceptis literis (qua die præconſultores divinis rebus intenti, cogi non ſolent) coram Principe, paucisque aliquot e Sapientum numero recitatis, extemplo Venerio, qui jam ſe itineri commiſerat, ſcribunt, ni e finibus Reipublicæ exierit, ſubſiſtat, Senatuſque juſſa expectet: Foſſæ Clodiæ tunc erat. Profeſto Paſchatis ad Senatum refertur; hinc atque inde diſceptatur.

De Venerio legato revocando diſceptationes.

Nonnulli: *Fruſtra Venerium Romam mitti: nihil eam legatione Pontifici gratam eſſe, jam palam brevi dimiſſum copias iri enuntiaſſe: quid inde decoris, quid dignitatis Reipublicæ accedere? in Senatu Italicæ libertatis publicæque pacis ſtudium vigere quem lateat?* Contra alii: *Legatum in itinere eſſe: non quæ dicantur, ſed quæ fiant, inſpici oportere: adhuc in Inſubribus copias detineri, a belli apparatibus non ceſſari, Neapoli claſſem augeri, novos delectus haberi: magnos Principes ſæpius conſilia verbis tegendo, ex improviſo incautos oppreſſiſſe: avorum memoria nimium Ludovici XII. Galliarum Regis fidentem Rempublicam pollicitis, ingentem jacturam feciſſe, memoria tenerent: cur legationem mature decretam, in ea ambiguitate animorumque ſuſpenſione abrogarent? cur Clemens, cujus Italiæ quies tantopere intereſſet, prudentiæ opinione Senatorem admodum præſtantem, ad ſe ſumma honoris ſignificatione accedentem, contemneret? immo potius, ut chriſtiani gregis Paſtor, in quo chriſtiana reſpublica tota conſiſteret, eximie obſequium ejuſmodi amplectatur. Verbo tantum itaque permoti, e ſinu ampliſſimi iſtius Senatus emiſſam legationem antiquabimus? quo conſilio, quo exemplo? tamquam inani conſulto Venerium oratorem deſignaverimus, vel ad eam mittendam nulla nobis occaſio extiterit; quorum alterum a matura veſtra conſultatione alienum, alterum nuntiis, qui quotidie perferuntur, adverſum eſt. In iis, quæ ad imperium ſpectant, ſi quid paulo erratum ſit, corrigi*

ne-

nequit; nimia diligentia in Principe merito culpari non debet; ſi, ſuſpicione oborta, rebus ita conſuluerit ſuis, ut quam minima volubilitati fortunæ relinquat, imprimis laudandus eſt; hac præſertim tempeſtate, qua aſtus, ſtratagemata, ne dicam fraudes veræ virtuti impoſuerint, eamque fere oppreſſerint. His utrimque dictis, Senatus conſulto Venerius iter proſequi juſſus: Mocenico imperatum, Clementi ſignificaret, ut cœptum iter Venerius proſequeretur, Senatum cenſuiſſe, quo ſanctiſſimos pedes exoſculatus, de egregio illius in pacem ſtudio, deque iis, quæ hoc tempore pro reipublicæ chriſtianæ atque Italiæ bono egiſſet, ingentes Senatus nomine gratias ageret. 1601.

Hi belli apparatus, hæ Venetorum legationes, hæc conſilia per Italiam ac Europam vulgata, ad Hiſpanorum conſilia nudanda apprime opportuna videbantur, in ſummaque cuncti expectatione erant, ut tandem, quid agitarent ac molirentur, palam fieret; cum Franciſcus Vera, Regis legatus, Principem Patreſque adiens, ampliſſimis verbis Philippi mentem teſtatus; non illi Italiæ quietem turbare in animo eſſe, inquit: quam pater atque avus cum Republica per tot annos pacem ſervaverant, in ea conſtanter atque integre permanſurum, amicumque Senatui futurum. Eodem fere tempore a Superantio ex Hiſpania literæ ſuperveniunt; jam de dimittendo exercitu ſtatutum, copiarum partem in Belgium, partem in Pannoniam, Stiriam, & Carinthiam mitti decretum. Ita diſcuſſa in Italia belli ſuſpicio, vel quod in ea novi nihil moliri Hiſpani unquam cogitaſſent; vel quod acrius, ac ſibi perſuaſerant, obſiſtentes Principes inveniſſent; vel tandem (uti poſtea vulgatum ac pro certo habitum) quod ſpe ingenti Maſſiliæ occupandæ, ſitu ad invadendam Galliam, atque ad conglutinandas Philippi provincias, Italiamque muniendam peropportuno, dejecti fuerint, facinoris auctoribus Henrici juſſu ſupremo ſupplicio affectis. Utcumque ſe res habuerit, certum eſt, apparatuum celeritate, Senatus conſtantia, haud parum exiſtimationis apud Europæ Principes Reipublicæ acceſiſſe, ſubjectorum in Venetum nomen incredibile ſtudium perſpectum eſſe. Fluctibus his ſedatis, Donatus legatus, uti juſſus antea a Senatu fuerat, continentis imperium peragrare, arcium munitiones reficere, novis propugnaculis excitatis, vali-

Hiſpanorum decretū de exercitu ab Italia removendo.

1601 *Veneti Germanis militibus per ſuos fines tranſitum permittunt.*

validiores reddere, ordinum milites luſtrare, delectum augere cœpit. Gaudentio Madrutio, Philippi ſtipendia merenti, cum ſex Germanorum peditum millibus ad Caniſium oppugnandum Ferdinando Archiduci opem laturo, per Reipublicæ fines iter petenti, ex Senatus conſulto permiſſum. Donato curante, lembis milites excepti, per Benacum lacum Deſentianum delati, ſumma quiete, nullo ſubjectorum incommodo, in Cremonenſem agrum, ad Divi Joannis (quem in Cruce vocant) oppidum convenere. Dum hæc geruntur, Delphinus ac Priolus legati Lutetiam accedunt, ſummis honoribus quacumque iter haberent exculti. De connubio primum gratulati; mox de egregia in Rempublicam voluntate, cujus eximia argumenta palam exhibuiſſet, gratias Henrico agunt. Priolus equeſtri dignitate inſignitus, ambo muneribus regiis ornati, in patriam reverſi, præclarum ejuſdem ſtudium: quod, dum Hiſpanorum arma in Inſubribus fervevent, cumulate patefecerat, Senatui ſignificant: ne ab iis damni aliquid ad Rempublicam perveniret, ipſum quoque, ſi occaſio tuliſſet, ad illam juvandam alpes tranſgreſſurum fuiſſe, conſtanter affirmaſſe; quadringentis e ſua cuſtodia ſelectis in Italiam profectionem permiſiſſe, quos iidemmet legati obvios in itinere habuerant, in quibus equitum tribunus Bironius, bellica virtute inſignis, qui ob eximia pro Henrico geſta, ſumma exiſtimatione florebat, atque impenſe a Rege diligebatur: de quo illud prefatum ajebant, *æque acrem illum amicum atque hoſtem, vel amicis vel hoſtibus futurum*. Alphonſus quoque Dornanus, Corſus, equitum tribunus, ob egregia facinora nomen a fama ſortitus, cum aliis inſignibus viris arma pro Republica ſumpturis adnumerabatur.

Hiſpani Claſſem Neapoli comparant.

In continenti ſedatis rebus, maritimarum curæ atque ſollicitudines emerſere, qua Neapolis & Siciliæ Proregum excurſionibus, qua claſſium Hiſpanicarum apparatu ſubortis. Cogi namque Genuenſes, Neapolitanas ac Siculas triremes ab Andrea Auria Philippus juſſerat, ab Italiæ Regulis ſubſidia efflagitaverat, & in univerſum claſſem quatuor ac ſeptuaginta longarum navium ſummam æquaturam ferebatur. Genuenſium ſeptemdecim regia pecunia merentium, in quibus binæ Sabaudi cenſebantur, Caroli Auriæ imperio con-

continebantur. Neapolitanæ præterea ſexdecim a Petro Toletano, Siculæ quindecim a Petro Leva, Hiſpanæ undecim ducebantur. Ad has accedebant pontificiæ quinque, Magolotto Commendatore; reipublicæ Genueſium ſex, Joanne Thoma Auria; Hetruſcæ quatuor, Marco Antonio Calafatto, divi Stephani religionis præfecto, ducentibus. Complures undique ad claſſem milites confluebant, atque in his Inſubrum mille ac quingenti, Regis juſſu conſcenſuri, in Liguriæ litoribus erant. Diverſæ quo apparatus verterentur ſententiæ, atque eædem, quod cuncta inſolito ſilentio regerentur, valde incertæ, variuſque adeo in hanc modo, modo in illam partem agminum motus accedebat; ut nonnunquam in orientem excurſu Turcis imminere, nonnunquam in occidentem flexa, in Adriaticum penetratura viderentur. Nec deerant, qui in Epirum impetum Hiſpanos facturos, eo imprimis argumento, crederent, quod Clemens Mocenico Reipublicæ legato, his de rebus ſciſcitanti, alte pectore conſilia condere videretur, utpote qui ad eas regiones invadendas aſpiraſſet: multas quoque iis in locis Hiſpanos amicitias alere, ſecretaſque cum incolis tractationes ſerere conſtabat. Hiſce rumoribus permoti Patres, ad Illyrici atque ejus partis, quam in Epiro poſſident, res firmandas, ex Senatus conſulto legatum Aſcrivium, fortiſſimum Epiri propugnaculum, mittendum cenſuere. Andreæ Gabrielio, qui eodem anno Bergomi præfuerat, munus delatum; injunctaque ſeverior arcis cuſtodia, nec non eorum, quæ in iis locis gererentur, ſedula obſervatio; ut ex rerum eventu ſalubria Reipublicæ conſilia caperentur. De claſſe quoque majori triremium numero augenda, ut Illyrici atque Epiri litora firmioribus præſidiis tuta eſſent, neque ab aliorum Principum claſſibus, ſi prope Venetorum fines ſeſe intuliſſent, aliquid incommodi accideret, agitabatur. 1601

Andreas Gabrielius, Aſcrivium legatus mittitur.

In ea apparatuum cura certis indiciis Hiſpanos Algerium in Numidia oppugnaturos emanavit. Id multo antea Andream Auriam molitum dicebatur, a Gallo quodam Africæ regionis perito, qui ducem ſe rei patrandæ obtulerat, impulſum; id eo potiſſimum ſuadente, quod julii atque auguſti menſibus, ad oppidum invadendum valde opportunis, Turcæ per agros

palati

1601 palati atque diſperſi eſſent, pauci negligentius arcis cuſtodias obirent. Itaque Auria opportunitatem nactus, cum ſinuoſis flexibus cunctos diu ſuſpenſos detinuiſſet, tandem cum univerſa claſſe ad majorem Balearicam pervenit, indictoque Clementis Pontificis nomine, ob felicem rei exitum, ad purgandas noxas jubilæo, quinto kalen. ſeptembris in Africam trajecit. Bidui ſpatio in conſpectum Algerii ſe dedit, navarchis nonnullis ad pernoſcendam loci naturam ſitumque præmiſſis; qui cum vento longius abrepti, nihil ea die efficere potuiſſent; poſtero inani oſtentatione inſumpto, vento ſe ſe intendente, ad majorem Balearicam revertitur; momentoque apparatu, ſelecto milite, Principibus ac claris viris inſtructa claſſis, omnium expectationem eluſit, in Auriam pleriſque probra congerentibus, quod inani labore, animo ab expeditione alieno, eam provinciam ſuſcepiſſet: non ejuſmodi maris jactationem, quæ a propoſito, averteret; immo ab illius in Balearem reditu per dies octo adhuc in Africam revertendi tempus fuiſse. Aliis contra prudenter egiſse affirmantibus, quod maritimarum virium robur haud dubiis periculis, eorum quæ Carolo ſucceſſerant memor, non objeciſſet.

Andreas Auria ad Algerii expeditionem inani eventu proficiſcitur.

Dum hæc geruntur, Lemoſii Comes, Neapolis; Machedæ Dux, Siciliæ proreges, uxorum nomine comparatis adornatiſque navigiis, excurſionibus maria fœdant: in Venetas naves obtentu illo invadunt, quod in iis infidelium bona continerentur. Ingentis pretii Hebræorum non modo ac Turcarum negotiatorum merces, verum etiam Chriſtianorum fortunas diripiunt; prædam ingentem in Siciliam ac Neapolim invehunt, magna navigationis jactura, mercatorum metu, vectigalium Venetorum detrimento, Turcarum querelis. Quæ in immerentes patrari cum moleſte admodum Patres ferrent, Senatus conſulto ad Franciſcum Superantium, legatum, literas dant: quæ acciderint, Regi exponat; de illatis damnis injuriiſque expoſtulet; ablata reſtitui, excurſiones inhiberi, plecti ſontes flagitet. De Regis optima mente, quam rectam atque in juſtitiam propenſam Veneti cognoviſſent, numquam hæſitaverant; at cum propriis illectos commodis ab ea miniſtros diſſentire intelligerent, ne in amico-

Neapol. tanus & Siculus Proreges navigia ad piraticam exercendam inſtruunt.

Senatus de damnis Venetis navigiis illatis cum Philippo Rege conqueritur.

amicorum gratiam negotium extrahendo, regios juſſus fruſtrarentur, ſuſpicabantur: qui, ut multa afferre, quibus iniquas actiones defenderent, niterentur, id tandem unum objiciebant, infidelium Regiſque hoſtium bona ubicumque inveniſſent, jure capere, ſuaque efficere poſſe. Verum quam inania hæc forent, quantum ſceleribus ac rapinis religionem divinumque numen obtendere turpe eſſet, nemo ſanæ mentis ignorabat; jus gentium violari, maria infeſta reddi, amicæ Reipublicæ res negotiaque negligi. Superantius a Philippo ad Proreges literas impetravit, quibus, ut a Venetis navigiis abſtinerent, ne mercimonia ſcrutarentur, ne impoſterum prædatoria navigia emitterent, de præda quid juris eſſet decerneretur, jubebat. Hæc Philippi mandata licet opporruna viderentur, attamen haud obſcure avaritia ac libido miniſtrorum in eiſdem interpretandis corrumpebat, cum dicerent, longe aliud eſſe, in navigia inquiri, atque de hoſtibus certiores factos, eorum bona diripere atque occupare. Itaque neque prædas reſtituere, neque galeones exarmare, neque regiis juſſis obtemperare: idque imprimis peſſimo exemplo ceſſurum erat, ſi gravia ac publica negotia privatorum judiciis committerentur; mora namque & commentis defeſſis ac debilitatis negotiatoribus, per oblivionem rei ſibi iniquum lucrum miniſtros quæſituros. 1601

Philippi Regis mandata miniſtrorum calliditate non peraguntur.

Itaque Patres extra ordinem legatum in Hiſpaniam mittendum cenſuere: Octaviano Bono decreta legatio. Is ſtatim, æſtate fervente licet, Madritum contendit; Philippo de iis, quæ hucuſque geſſerat, gratias agit; Reipublicæ cauſam tuetur; ut rem perficiat, rogat. Petitionum ſumma fuit, cujuſcumque gentis facultates a navigiis Venetis ablatæ; integræ reſtituerenrur, piratæ atque eorum fautores debitis pœnis plecterentur, impoſterum ex Neapolis ac Siciliæ regnis prædatoria navigia ne exire permitterentur. Inde quot ex iis excurſionibus incommoda oriantur, perſequitur: jura gentium perturbari, commercia ſubditorum imminui, publicos proventus ac vectigalia exhauriri; iniquum eſſe, homines otio deditos rapto vivere, aliorumque labore & induſtria ditari; hæc non Philippum patrem, non Carolum Cæſarem avum tuliſſe, qui ſingulari ſapientia ac prudentia excurſiones

Octavianus Bonus, orator ad Hiſpania Regem, & ejus officium.

1601 inhibuerant; qui adverſus feciſſent, eos graviſſimis pœnis coercuiſſent. Audito legato, verbis, vultu, ſummam ex iis, quæ acciderant, Rex moleſtiam percepiſſe ſignificat: quæ peteret, ſcripto exhibeat, poſtulatis conſulto reſponſurum.

Hiſpanorũ decretum, & ad Venetum oratorẽ reſponſum.

Bonus menſes aliquot Madriti commoratus, efflagitat, urget, nihil quod ad rem ex Senatus ſententia conficiendam attineat, prætermittit; tandem excurſiones tolli, inquiſitionem in Veneta navigia penitus vetari, de ablatis reſtituendis, quid juris ſit, ut ſummatim ac per compendium patrimonii Siciliæ magiſtratus decernat, regio decreto ſancitum. In judices Senatus non conſenſit; in auctores ob amicorum auctoritatem ac gratiam minime animadverſurum: Bonus vero legatione perfunctus in patriam revertitur. Inde Patres intentiore cura ac ſtudio ad orientis maria tutanda animum

Veneti majores triremes ad excurſiones coercendas inſtruunt.

adjecere; civiumque, qui rerum maritimarum uſu præſtabant, perquiſitis ſententiis, ut duæ ex majoribus triremibus armarentur, Senatus conſulto decernunt; nil hoc navigiorum genere ad piratarum impetus obtundendos opportunius rati, quippe quod forma, tormentorum numero, nautis ac milite excellat, maritimiſque tempeſtatibus egregie obſiſtat, remis ac velis admirabili velocitate agatur. Earum præfe-

Antonius Juſtinianus, majorũ triremium præfectus. Tergeſtum peſtilentia vexatum.

cto Antonio Juſtiniano creato, ut quamprimum urbe exiret, præceptum. Terreſtribus maritimiſque curis, peſtilentiæ quoque hoc anno metus acceſſit, quæ ex finitimis Iſtriæ locis in Tergeſtum, civitatem Venetis finitimam, illapſa, funeribus pene incolas omnes abſumpſerat, atque propinquitate Iſtris & Carnis minabatur. Qui publicam ſalutem curarent

Nicolaus Cõtarenus, & Franciſcus Juſtinianus, legati in Forũjulium & Iſtriã miſſi.

in provincias miſſi. Nicolao Contareno Forumjulium, Franciſco Juſtiniano Iſtria obvenit; ſuborientia morbi ſemina in Carnis egregie Contarenus extinxit: Iſtria Juſtiniani cura immunis ſervata: in Tergeſtinos publicæ charitatis argumenta edita, compluribus ad virus leniendum vel extirpandum liberaliter exhibitis.

Cæſareani ſub Vincẽtiõ Mantuanorum Ducis auſpiciis Caniſium adoriuntur.

Interea Caniſii ſuperiori anno a Turcis capti oppugnatio ad ſe mortalium mentes attraxerat. Cæſareanis ingenti conatu, magnis Italorum Principum ſubſidiis nitentibus, Vincentio Mantuanorum Duce, Ferdinandi vices in exercitu obtinente, eximio animorum ardore, verberationibus,

obſi-

obſidione pugnatum, eo majori ſpe, quod a Mercurii Duce, Cæſaris exercitus præfecto, Alba Regali capta, obſeſſis ſubſidii ſpes adempta videretur. Ceterum votis fortuna non annuit. Pontibus fabrefactis, qui per paludem rotarum volubilitate agerentur, propius ſuccedere mœnibus, quo impetus atque irruptio in oppidum fieret, tentatum. Verum uliginoſo atque inæquali ſolo, paluſtribus cannis obſito, irrito conatu res ceſſit; compluribus tormentorum ictibus ſauciatis atque interfectis, quæ a lateribus tuto a Turcis intorquebantur. Neque ideo a verberatione atque ab urgendo hoſte ceſſabatur, qui, licet ad trecentos redactus, obfirmato animo ſpiritum pro muris effuſurus, ne minimum quidem Budenſis Baſſæ objecto capite perterritus, conſtanti obſtinatione videbatur. Verum vehementi adeo frigoris vi, præter anni rationem (erat enim circa octobris exitum) decidentibus magna copia atque impetu nivibus, cælum obriguit, ut haud parum exercitus læderetur, complures militum ſigna deſererent: Ferdinando obnitente, neque a Caniſii conſpectu, ni oppido potiretur, abduci copias permittente. Eadem præfectorum inſignium mens, quos propinqui ſubſidii ſpes ſuſtentabat, quod Matthiam Archiducem cum Duce Mercurii haud procul abeſſe, Turcarumque copias dimiſſas nuntiaretur. Verum ab Herberſtenio, qui cum duobus germanorum peditum millibus in caſtra venerat, Baſſam Viſirum triginta bellatorum millia ſecum ducentem, ad Quinque eccleſiarum urbem perveniſſe, Caniſio opem laturum, cognito; ſpe dejectus Ferdinandus, ſolvendam obſidionem ſtatuit: idque perturbate adeo effectum eſt, ut multi paluſtribus aquis hauſti, alii una cum equitibus cæno abſorpti interirent, tormentorum parte voraginibus immerſa. Italorum militum major pars afflicti ac male habiti in patriam per Carnos rediere. Iis liberaliter a Senatu rebus in itinere neceſſariis ſubventum, pecunia impertita, lembos inſtrui juſſum, ut tuto in Aemiliam atque Picenum veherentur; Serra Genuenſi curatore, quem Clemens, ut militibus pontificiis ſtipendia perſolveret, in exercitum miſerat, idem iter tenente: publicæ pietatis Senatui Clemens gratias egit.

1601

Alba Regalis a Mercurii Duce capta.

Cæſareani Caniſii obſidionem deferunt.

Per eos dies ex nuper initis conjugiis primogeniti Regibus

1601 exorti, Henrico mas, Philippo femina; hæc decimo, ille quinto kal. octobris. Ingenti Galliæ Rex voluptate perfuſus, quod in poſteris regni ſtabilimentum cerneret, *natum hominem pronunciavit, cui totus vitæ curſus, labor aſſiduus futurus eſſet*, Regibus cunctis, ac Galliæ præcipue id proprium præfatus. Marinus Caballius, Reipublicæ legatus, illico ad Fontem Bellaqueum, quo Regina enixa fuerat, Henrico gratulaturus, ſe contulit: qui *magnum Reipublicæ amicum natum* affirmans, infantulum argentea cuna ſub conopeo aureis liliis intertexto, legato oſtendit. Mox per literas perque oratores de ſuſcepta prole Senatum certiorem fecit; cum haud multos poſt dies Venetias in ordinaria legatione Villierio ſuffectus Philippus Fraxineus acceſſit, qui Delphinum Galliæ regno exortum, eximiumque Henrici in Rempublicam animum ampliſſimis verbis ſignificavit. Villieriuſque in Galliam reverſurus, complura de Regis in Italos Principes voluntate adjecit: *nuper recenti cum Hiſpanis pace, oblitum Italiæ qui crederent, vehementer decipi: quamvis enim Salaſſios non obtineret, complura tamen ei in Italiam itinera ad amicorum ſubſidia non defutura; in iis duo præſertim, alterum per Delphinatum, quem nuper a Sabaudo Salaſſiorum vice receperat, ex quo variis convallium ſemitis aditus pateat; alterum per ferrum ac virtutem, quæ ſane vi nulla retardari poſſit, nonnumquam naturæ quoque ipſi imperitat: hoc etiam iter Theutonicos, Gallos, Carthaginienſes ingreſſos; dum Annibal, aceto ac ferro aſperrimis alpium complanatis jugis, viam ſibi in hanc provinciam munivit: id porro, reliquis ademptis, numquam aſſuetæ maximis rebus Henrici* IIII. *virtuti defuturum*. Complura in eamdem ſententiam ſubdit, quibus compertum erat, eo non parum Gallum angi, quod res Italas penitus deſeruiſſe, animoque illius provinciæ memoriam excidiſſe, in qua majores ſui amplum imperium obtinuerant, Itali Principes exiſtimarent. Villierius de more a Senatu donatus; literæ, quibus ortum filium gratulabatur, ad Regem datæ; ut idem officii genus præſtaret, Caballio mandatum. Philippus quoque genitam ſibi filiam Senatui per Verrium ſignificavit; perque literas illi ac per Superantium legatum gratulatio eſt habita.

Henrici Gallorum, & Philippi Hiſpanorũ Regum primogeniti.

Philippus Fraxineus, Gallorum orator ad Venetos.

Inter

1601

Matthæus Zannius, Venetiarum Patriarcha.

Clementis Pontificis & Venetorũ cõtroverſia de Patriarcha probando.

Clementis decretum de probandis Epiſcopis.

Inter varia, quæ hoc anno contigere, de Matthæo Zannio, Venetiarum Patriarcha, Laurentio Priolo ſuffecto, a Pontifice confirmando, ſumma animorum contentione actum. Clemens, de doctrina periculum facturum Romam proficiſci, antequam confirmaretur, petebat: multis de cauſis Patres non aſſentiebantur. Hujuſce diſſidii, quod biennio fere Senatum fatigavit, ſi nonnulla perſtrinxero, non ab re facturum exiſtimo. Clemens ſane neminem in Italia ad epiſcopatus dignitatem evehi, niſi prius Romam profectus, ingenium doctrinamque ſe coram experiretur, ſanxerat; ad idque Purpuratorum cœtum, alioſque viros ſcientiarum fama conſpicuos inſtituerat, qui ad eam dignitatem evehendos, vel de rebus theologicis, vel de ſacris legibus interrogarent: quicumque egregium doctrinæ ſpecimen præbuiſſet, ad pontificatus faſtigium ſublatus, ſacris infulis ornabatur. Pium certe ac ſalubre inſtitutum, hac præſertim perdita tempeſtate, in qua cuncta jam virtutis præmia ambitio ac favor poſſident, ſæpiuſque gratia quam virtute contenditur. Attamen non deerant, qui dicerent, temporum decurſu (ut mortalia cuncta degenerant) non digniores, ſed qui magis placerent, honoribus ſublatum iri, dum repulſa atque electio, non lege, ſed arbitrio humanis affectibus obnoxio niteretur. Zannium Romam examinandum proficiſci, Clemens Pontifex poſtulabat. Patres contra efflagitabant, ne veterem conſuetudinem immutare, ſed de more, Senatus ſuffragio lectum Antiſtitem confirmare vellet. At ille durior quam quiſquam ſibi ſuaderet, in ſententia permanebat: nulla in parte decretum (licet nondum a ſe vulgatum fateretur) immutaturum; neceſſitate factum, utilitate probatum; ſi vel minimum ei derogetur, peſſimo exemplo cuncta perverti; non in ſuis ditionibus Philippum Hiſpaniarum Regem, non alios Principes ſervari paſſuros: eo decreto ne tantillum quidem de patronatus (ut ajunt) Reipublicæ jure imminuere velle, neque re ipſa imminutum iri. At contra grave atque acerbum Patribus videbatur, primis urbis cunabulis Venetiarum Antiſtites eligendi inſtitutum immutari, cum præſertim nulla ad id juſta afferri ratio videretur, cum in Senatu a Patribus ætate, rerum uſu, ac religione præſtantibus electio fieret, qui vitæ integritatem, mores,

1601 doctrinam civium optime noſſent, viroſque virtutis opinione eximios, tantoque oneri pares Antiſtites nuncuparent. Id inſuper non parum publicæ auctoritati officere videbatur, quod, hujuſce diſquiſitionis prætenſo velo, Antiſtites impoſterum admittendi aut rejiciendi facultatem Pontificis tantum ex arbitrio manaturam, cives autem peramplam dignitatem minime Reipublicæ acceptam laturos, plerique cenſerent: non ſemper apoſtolicum illud ſolium Clementem, excellenti ingenio, ſublimi virtute, egregia in Rempublicam voluntate, inſeſſurum: non in eodem ſtatu humanas res diu conſiſtere; mutari tempora, cuncta viciſſitudine inverti, a parum propenſo ac fortaſſe infenſo in Venetos animo anſam turbandæ pacis arripi poſſe: nil æque periculi in Republica plenum, quam vetera inſtituta conſuetudineſque immutare, eaſque imprimis, quas uſus non coarguerit, ſed perpetuæ utilitatis cauſa in æternum latæ videantur: quid enim poſt tot ſæcula accidiſſe, ut hucuſque ſervatus ordo perverteretur? an non a viris virtute ac ſanctitate eximiis pontificium munus recte adminiſtratum? His dubitatio haud levis addebatur, ne plerique, alioqui oneri pares, ſe ſe ſubducerent, quod exiſtimationem, fortunas, dignitatem unius tantum voluntati permittere nollent; neque æquum cenſerent, e ſchola petitis argumentis, diſputationumque ſubtilitate potius, quam rerum uſu comparata prudentia, magniſque tractandis aſſueta, non in privatis tenebris, ſed in Reipublicæ luce periculum fieri. His atque aliis Senatus cauſam tuebatur.

Pontifex initio nihil moveri, in ſententia perſiſtere, non ratione, non prece flecti; donec, ſeneſcente jam negotio, Patres rogat, ne hoc in Sanctiſſimam Sedem obſequii ac reverentiæ argumentum abnuant; electum Antiſtitem Romam mittant; Reipublicæ meritum ſummis honoribus proſequuturum; de diſquiſitione non amplius verba facere, omnia Senatus cauſa facturum. Patres Senatus conſulto Joannem Mocenicum, legatum, Clementi ſignificare jubent, quo magis magiſque in Sedem Apoſtolicam, atque in ipſum Clementem ſtudium atque obſervantiam Senatus teſtarentur, deſignato Antiſtiti Romam profectionem permiſſuros, ut honoribus, quibus afficere illum ſe velle ajebat, decoraretur. Zannius itaque Ro-

Digitized by Google

1601

Matthæus Zannius, Senatu permittente, Romam contendit.

Romam contendit; a Joanne Mocenico, legato, perductus, humaniter ac perhonorifice a Clemente excipitur. Dies ſtatuitur, qua denuo Pontificem adeat. Epulo a Petro Cardinali Aldobrandino exceptus, mox ad Clementem ſiſtitur; nonnulli ex Purpuratis aderant, atque unus vel alter ex iis, qui diſputationibus intereſſe conſueverant: a nemine interrogatum paucis Clemens affatur; de iis, quæ ad epiſcopale munus pertinent, nonnulla ſciſcitatur; tandem de more confirmat. Præclara honoris argumenta edita; in divi Silveſtri baſilica, in Quirinali monte, magno totius civitatis concurſu ac plauſu, a Pontifice ipſo ſolemni ritu conſecratur, in ejuſdemque ſolio (uti fieri conſuevit) locatur: Pontifex aperto capite, uti minorum Pontificum unus, aſtat; expletis ſacris, Zannius Patriarcha populo benedictionem impertitur. Maxime intimi Clementis Purpurati cæremoniis interfuere, Aldobrandinus, Cyntius, Decius, Marcellus. Feſto omnium Sanctorum die inter quatuor pontificiis ſacris adſiſtere ſolitos, honoris ergo adnumeratur; una cum Alexandrino Patriarcha amictus, Pontifici Syrma, qui ſummus habetur honos, defert. De his a Senatu gratiæ Clementi actæ.

Caroli Borromæi ſanctitas.

Zannius honoribus cumulatus in patriam conceſſit, atque in eccleſia adminiſtranda ita ſe geſſit, ut priſcos illos patres vel vitæ ſanctitate vel morum ſuavitate ac clementia æmulari viſus ſit; cum præſertim eo tempore non longinqua modo, ſed propinqua maxima exempla in præclaro loco poſita intueri liceret: Caroli nempe Borromæi, Cardinalis, a cujus obitu quindecim ante annis virtutis ac ſanctitatis admiranda multa certaque probatiſſimorum teſtium fide clariſſima argumenta Deus Optimus Maximus exhibuit; cum plerique, qui variis afflicti ægritudinibus ad ejus patrocinium confugerent, ſepulcrum inviſerent, ſtupente tota Mediolani civitate, deperditas vires, valetudinemque amiſſam reciperent, Quæ cum ea civitas ad Clementem perferri curaſſet, matureque ac prudenter ab eo expenſa fuiſſent, *Beatum* illum appellans, Cæſari Baronio, Cardinali, præcipit, Mediolanum reſcriberet, ne poſt hac teri humanis veſtigiis beati viri ſepulcrum Mediolanenſes ſinerent; venerationis ergo locum, quo cor-

1601 pus conditum fuerat, periſtromate cooperirent; ejus anniverſario die lugubria ſolemnia pro defunctis minime celebrarentur; verum, pullo amictu in album mutato, ſtatis Confeſſorum diebus fieri ſolita miſſarum ſolemnia de more peragerentur: uti Caroli cognatorum, magiſtratuum, totiuſque confluentis urbis interventu effectum eſt. Ejus rei uberrimas Senatus Mediolanenſis Patribus literas miſit, Carolique Borromæi, Cardinalis, in Rempublicam benevolentiam ac ſtudium commemoravit.

M. DC. II.

1602 JAm triennium ille, quem Sebaſtianum Luſitaniæ Regem ementitum fuiſſe diximus, carcere detinebatur: nulla enim re magis audacia ac præfracta viri frons coerceri poſſe videbatur, cum volubilitate gentis in Luſitania ii aſſurgerent tumultus, ut novandarum rerum cupidi, duces nacti, ingentes motus res eruptura fuiſſet. Luſitani etenim extorres, Galliarum Regem, Anglam, Batavoſque ſolicitabant: ab Henrico duo bellatorum millia, Principum vel procerum Galliæ auſpiciis decertaturi, poſtulabant, armaque occulte per Luſitaniam diſpergerent, efflagitabant; primo quoque ſtrepitu incolas inſurrecturos jactitabant: ab Eliſabetha, ac Batavis pecuniam annonamque ſibi affatim ſuffectura pollicebantur; quia Principes Philippo infenſi occaſionem omnem, qua res Hiſpanica turbari poſſet, arripere non verebantur. Verum Henricus, ut tandem id mendacium diſcuteretur, per Fraxineum legatum a Patribus petit: de nexo ſententiam ferant, neque diutius errare Luſitanos ſinant. Re ad Senatum delata, Senatus conſulto intra octiduum Venetis omnibus ditionibus abire juſſus; ſi contra faciat, perpetuo triremibus addiceretur. Ille, deraſo capite, mutato, ne agnoſceretur, amictu, in Hetruriam divertit: poſcenti Philippo a Ferdinando Magno Duce traditus, Neapolim perductus, ad tranſtra ablegatur. Ibi faſſum ferunt, ſe ex Siciliæ civitate Taberna ortum, Marci Tullai Caſiozonii nomen ſortitum, atque inde in Hiſpaniam tranſ-

Fraxineus orator a Senatu petit, ut de Sebaſtiano Luſitano ſententiam proferat. Sebaſtianus Luſitanus a Venetis ditionibus ejectus, ab Hetruriæ Duce Hiſpanis traditur.

tranſmiſſum fuiſſe. Hic exitus fabulæ ficti Sebaſtiani fuit, minime miranda res, cum vetera ſæcula repetentibus, eadem ſæpius contigiſſe inveniantur. Andriſcus quidam, ultimæ ſortis homo, Perſei Regis ſe filium ferens, & mutato nomine Philippus vocatus, cum ab urbe Roma, quo illum Demetrius Syriæ Rex ob hoc ipſum mendacium miſerat, clam profugiſſet, multis ad falſam ejus fabulam coeuntibus, contracto exercitu, totam Macedoniam, aut voluntate incolentium, aut armis occupavit. Non defuere qui Alexandrum, qui Neronem ementirentur; compluresque apud græcos latinoſque hiſtoriæ ſcriptores comperies, qui veros principes tam ambiguo deſcrimine ſunt imitati, ut ingentes motus turbaſque variis in regionibus excitarint. Sed quod mirere, non tantum ſpectrum hoc Sebaſtiani plebejos gregarioſque ſui mendacii adſtipulatores, verum eruditos quoque aſſertores habuit, qui, ſcriptis, non uno idiomate editis, inſigne hoc commentum aſtruxere; atque inter ceteros Sampajus Luſitanus argumentis non modo, verum etiam vaticiniis confirmare eſt adnixus. Sed ad inſtitutum regredior. 1602

Reliquis Europæ regionibus quieſcentibus, mars in Batavis tantum atque in Pannonia ſæviebat. Albertus Oſtendam premebat acri obſidione, cum interim Mauritius Naſſovius, Batavorum imperator, Graviam oppidum ad Moſam amnem oppugnat ac deditione potitur; alterniſque modo proſperis modo adverſis eventibus dimicatur. Eodem tempore in Pannonia pari fortuna res geritur. Mercurii Dux, dum in Galliam proficiſcitur, Norimbergæ exceſſit. Buda a Cæſareanis intercepta, caſtrum præſidiariorum conſtantia ac pertinacia defenſum, conceptam in illorum animis ſpem eluſit, reque infecta abſcedere coegit. Qui, ne liber vagandi aditus Turcis eſſet, Peſtum, e Budæ regione ſitum oppidum, valido militum præſidio communiunt, irrumpenteſque ſæpius invadunt ac cædunt. Parte alia Sigiſmundus Battoreus, victus antea ac profligatus, irrequieto ſpiritu rurſus a Cæſare deficiens, Daciam occupat. In eum Georgius Baſtius, Cæſareanorum ſummus præfectus, mittitur, qui Principem regionis civitatem, Biſtricam, obſeſſam con-

Mercurii Ducis obitus.

Sigiſmundus Battoreus a Cæſare deficit.

Georgius Baſtius, Cæſareanarum copiarum imperator, Biſtricam occupat.

1602 concuſſamque, tandem, oppidanis ſeſe dedentibus, obtinet. Battoreus fortunam adverſam obluctantemque ſæpius expertus, victoris ultro voluntati ſe permittit. Ceterum diutino hoc Pannoniæ bello everſæ urbes atque oppida, vaſtati agri, tot hominum clades, immenſa pecuniæ effuſa vis, non modo populos miſerandum in modum afflixerant, ut, funeſtis tantum veſtigiis inſpectis, deſperatione agerentur; verum Principes quoque, urgentium malorum tædio affecti, pacem exoptabant, unum id & ad vires colligendas ſiſtendoſque ſuorum animos neceſſarium rati. Mehemeti præſertim id maxime animo hærebat, ac ſæpius per Baſſam a Franciſco Contareno, Reipublicæ legato, petierat, ut Senatus ſe ſequeſtrum inter Cæſarem atque ipſum adhiberet; tandem bello finis imponeretur, operam interponeret.

Sigiſmundus Battoreus Cæſari ſe permittit.

Eo enim ventum erat, ut toto Turcarum imperio indies novi motus exaudirentur, plebeſque chriſtiana, cujus ingens multitudo Mehementi parebat, novarum rerum ſtudio incenſa, conſilia cœtuſque agitaret. In iis præcipue Epirotæ erant, qui Chriſtianorum ditionibus finitimi, eximere ſeſe intolerando ſervitio cupiebant. Ii ad Senatum duos oratores, Archiepiſcopum Stephanenſem, Epiſcopumque Zappatenſem miſere, qui ſuas calamitates ærumnaſque exponerent, neque diutius præferocis gentis ſuperbiam, avaritiam, libidinem pati poſſe ſignificarent: *Plebem ſtudio libertatis erectam, nil aliud niſi chriſtianorum Principum vexilla expectare; quæ ſi ſemel in eas regiones invecta, conſpecta eſſent, tum omnes certatim a cervicibus jugum turcicæ ſervitutis depulſuros, ſeque in libertatem vindicaturos: eo rerum ſtatu nil vehementius cupere, quam Venetæ Reipublicæ ſuave imperium, cui aliquando majores eorum obtemperaverint, manſuetudinis, juſtitiæ, liberalitatis argumenta tulerint, rurſus experiri; id omnium in votis eſſe, cunctorum pectori hærere. Quapropter Senatum rogare, ut tandem fortunarum afflictæ gentis miſereatur, poſcentibus opem ferat; neve diutius immaniſſimam gentem in iis regionibus dominari patiatur, quæ quondam ſub Venetæ Reipublicæ auſpiciis floruere.* Movit ea oratio haud parum Patrum animos, qui vel armis quæſitam, vel ab amicis acceptam eam provinciam

Epirotæ per oratores propenſionem in Venetum imperium ſignificant.

olim

olim commemorabant, quam, cum Ottomanorum Regibus certando, infelici quodam fato amiſerant. Sed non ejuſmodi temporum conditionem rebantur, ut pacem cum potentiſſimo Rege abrumperent; neque plebis ſtudio bella decernenda eſſe exiſtimabant, quæ maris inſtar fluctuum modo attollitur, modo dejicitur, uti ſuperiori cum Selimo bello compertum fuerat. Itaque Senatus decreto reſponſum: *Irent, de propenſa in Rempublicam voluntate ſuis gratias agerent, egregium in eos Senatus animum teſtentur: verum non ejuſmodi tempora eſſe arbitrari, ut temere quidquam moliantur, ne immaturæ libertatis ſpecie capti, in graviora ſervitia ſe præcipitent; ſi benignior eorum votis aura affulſerit, eamdem, quæ erga majores illorum fuerat, in ſe Rempublicam experturos*. Cum hoc reſponſo dimiſſi legati: dona inſuper addita, Stephanenſi quinque, Zappatenſi quatuor auri librarum. 1602

Senatus ad Epirotas reſponſum.

Neque vero minora Turcæ damna mari, quam terra patiebantur. Nam Hieroſolymitani Equites, quorum Melitæ inſula inſuperabile munimentum atque obex barbaris eſt, Mahometam quæ modo dicitur, in Africa oppidum adorti, Turcis fruſtra obluctantibus, expugnarunt. Ex iis duo millia de Cumana porta egreſſi, cædi ſe ſubduxere; quadringenti in captivitatem abducti: direpto oppido atque incenſo, ad triremes præda onuſti, cum captivis, inſpectantibus fruſtra Turcis, qui opem laturi accurrerant, ſeſe recepere. Hoc ipſo tempore in Aegæo atque Ionio ingens piratarum manus: Turcæ immiſti Anglis obvios diripere, in omnes ſævire, navigia intercipere, ut negotiatores perterriti jam de deſerendis commerciis cogitarent. Neque ad eos cohibendos ulla ſatis idonea remedia erant, quod ea labes latiſſimo mari propagata, nullo loco conſiſteret, ſed vaga in omnes partes ſeſe diffunderet. Nihil vero quod ad ea mala avertenda opportunum cenſerent, Patres omittebant; cum præſertim quotidie complures de illatis mercatoribus Venetis, eorumque navibus, injuriis damniſque querelæ renunciarentur, nuper ab Anglis prædonibus binis navigiis captis. Quæ res Senatum impulit, ut Joannem Carolum Scaramellium, ſcribam, ad Eliſabetham Angliæ Reginam mitteret, qui, ut ablata re-

Mahometa a Melitenſibus capta.

Mercatorum ob piratarum incurſiones conſternatio.

Joannes Carolus Scaramellius in Angliam a Senatu mittitur.

1602 reſtituerentur poſceret, hiſque impoſterum incommodis obviam iri, tantorum facinorum ſontes ſeveris coerceri pœnis, flagitaret.

Bironii perduellionis crimen detegitur.

Dum hæc fiunt, in Gallia equitum tribuni Bironii ingens facinus, in Regemque ipſum conjuratio detegitur, Finæo ejus arcanorum conſcio, vel facti pœnitente, vel pœnæ timore, aut præmiorum ſpe, nefaria ejus conſilia, tacitos congreſſus, pactaſque cum hoſtibus conditiones docente; qui, dum Henricus in Sabaudum pugnaret, fidei beneficiorumque oblitus, cum illo atque Hiſpano ſecreta de regno Galliæ invadendo conſilia inierat. Ejus rei, licet indicium ſummo ſilentio premeretur, nonnihil ad Bironium emanarat. At Rex potius aſtu quam vi eum in poteſtatem habere cupiens, crebris nunciis ad aulam vocat. Ille, comitiis Burgundiæ diſtineri, tranſitum Hiſpanorum in Belgium per Seguſianos cauſari. Henricus ex familiaribus ſuis hominem, qui metum adimat, mittit: eodem animo, quo ſemper extiterit, in eum eſſe; quæ de Finæo dicantur, inania putet. Janini præſidis, Carnutenſiſque prodomini adventu incitatus, hæſitans nutanſque, tandem ad Bellaqueum Fontem, ubi Rex erat, pervenit. Henricus rumores de eo ad ſe delatos ſignificat, fatenti exiſtimationem, dignitatem, vitæ incolumitatem ſpondet; ſi ſecus faciat, nullum veniæ locum fore. Ille neque precibus neque minis commotus, inſontem ſe eſſe conſtanter affirmat; quod fides in dubium vocetur, quam toties cruore dimicans ſanxerit, vehementer angi. Verumtamen anxius animo fugam meditari, ſi excutere ſe ex caſſide poſſit, circumſpectare: ſed tandem viri audax animus, ingentibus in Henricum meritis ſubnixus, metum diſcutit; regium triclinium ingreſſus, cum Regina ludi aleam in provectam uſque noctem experitur. Fine aleæ juſſu Regis impoſito, reliquis dimiſſis, Pralio ac Vitrio, ut Bironium Arveniæque comitem comprehendant, jubet. Re ſtatim confecta, Lutetiam ambo in Antonianam arcem deducuntur. Senatui Pariſienſi, utpote qui patriciatus ſumma dignitate paulo ante decoratus fuerat, Bironius judicandus permittitur. Negotio agitato, omnium ſententiis & calculis, capitis damnatur. Rex publica ignominiæ nota ademptum, ac ne in Graviæ foro, ſontibus ſupremo ſupplicio

cio

cio afficiendis deſtinato loco, pœnas lueret, in arce Antoniana capite plecti juſſit. Hic exitus Bironii fuit, qui regni & vindex ac proditor merito dici poteſt. Puer matris hæreticæ ſinu avulſus, catholicæ erudiendus traditus; verum ingenium ad alia omnia ruvidum, ægre legendi elementa addiſcere potuit. Pater, ſummus Valeſiis Regibus caſtrorum præfectus, militiæ devovit; tironem agere inter gregarios milites voluit; per gradus ad ſummum militiæ faſtigium ſublatus, e ſignifero peditum cohortis, equeſtris turmæ dux effectus; maris præfecturam inde adeptus; hipparchus demum, ſive ut vocant, *Mareſcallus* evaſit; atque eo amplitudinis pervenit, ut is potiſſimum hoc ipſo nomine deſignaretur. Adeo bello civili Gallico inclaruit, ut uni quandoque Rex ſervatam patriam acceptumque regnum retulerit; ingentibuſque ſublatum laudibus dignitatibuſque decoraverit. Henricus de Bironii conjuratione deque in illum lata ſententia per Fraxineum legatum Patres certiores facit. Regi Senatus nomine Marinus Caballius eſt gratulatus, quod nefarii hominis conſilia conatuſque detexiſſet, quod Dei Optimi Maximi eximia providentia ſummis periculis non ſemel ereptus, præcipuam divini numinis curam in ſe patrociniumque expertus eſſet. 1602

Henricus Rex denuo cum Helvetiis fœdus init.

Eodem fere tempore Henricus Helvetiorum omnes pagos ſibi, fœdere renovato, certis conditionibus obſtrinxit; eoque de fœdere per eumdem Fraxineum Patres docuit: non minus ad Galliæ firmamentum, quam ad amicorum præſidium, ſibi præpotentem armis gentem majorum exemplo adjunxiſſe; Reipublicæ, quam inter præcipuos amicos connumeraret, ſi occaſio interceſſiſſet, auxilio una cum ſui regni opibus futurum. Verum de Rhætorum ſocietate negotium denuo agitari cœptum; eam enim imprimis uſui Reipublicæ fore Patres exiſtimabant, quo aditus ad externum militem in ſuos fines evocandum pateret. Eodem anno, ut majori præſidio res militaris firmaretur, Ferdinando Rubeo, Parmenſi, tormentorum præfectura, qui maximus habetur honos, tribus aureorum millibus in ſingulos annos conſtitutis, eſt tributa, viro cum propria tum majorum virtute atque in Rempublicam obſervantia conſpicuo, ac militiæ imprimis pro-

Ferdinandus Rubeus, tormentorum præfectus a Senatu dictus.

1602 probato, rebus in Pannonia geſtis, & præſertim Jaurini propugnatione claro, ex cujus majoribus Petrus in Reipublicæ exercitu, dum Monſilicis arx in Marſilii Carrarienſis gratiam obſideretur, ſuperioribus tempeſtatibus occubuerat. Eodem anno cum paſſim fana, templa, collegiorum domicilia, inconſulto non modo, verum etiam inſcio Senatu, paſſim excitarentur, idque non modo veteribus religioſorum familiis damno verteret, ſed publico quoque urbium oppidorumque vel ſecuritati vel decori officeret; lex ſancita eſt, qua nihil ejuſmodi, niſi Senatus permiſſu, fieri in omnibus imperii Veneti ditionibus vetabatur, facultas quatuor ex quinque Senatus partibus ſuffragantibus obtineretur. Ex ea poſtea lege diſſidia inter Pontificem ac Rempublicam exorta, de quibus infra ſuo loco dicendum erit.

Lex de templis & collegiorum domiciliis ſine Senatus permiſſu non ædificandis.

Auguſtæ inſulæ deſcriptio.

Sub id quoque tempus Auguſtani Epidauriorum jugum excutere adnixi, Venetorum imperium ſummis votis poſcebant. Eſt Epidauricæ ditionis parva quædam inſula, ſcopulum potius dixeris, triginta paſſuum millium ambitu a Corcyra nigra, hodie *Curzolam* vocant, quæ Venetis obtemperat, parum diſtans; vini, lignorum ferax; frumentum in incolarum uſum (qui mille circiter numero ibi degunt, inter quos treceni ad arma gerenda idonei cenſentur) non ſuppetit; piſcatione victum quærunt. Non civitas, non locus in ea inſignis, arcem tantummodo, vel potius turrim in monte ſitam obtinent, quo homines atque jumenta cum opus fuerit ſeſe recipiunt. Portus valde opportunos habet, inter eos Marzaram vocatum, ad claſſem quantumvis ingentem excipiendam idoneum. Olim Epidauriorum imperium certis legibus accepere, ut nempe eorum libertatem, jura, immunitateſque tuerentur. Magiſtratum comitis titulo mittunt; binos ex incolis ei judices adlegunt, ut in quibuſdam in Illyrico Venetorum civitatibus fieri conſuevit. Auguſtani igitur grave ac prædurum Epidauriorum imperium peroſi, vel temperata regendi forma, vel noſtrorum trierarchorum conſuetudine, qui frequenter ad eos commeant, vel finium propinquitate, in Venetum nomen propenſi; de ſubeundo Reipublicæ imperio conſilia agitabant. Itaque Joannem Jurinovichium, Verbaſca Venetæ ditionis oppido ortum, Auguſtæ degentem,

Joannes Jurinovichius, Auguſtanorum ad Paſchalicum legatus.

tem, mittunt; qui ſecreto Pharon profectus, Paſchalico legato incolarum voluntatem deferat: ni ibi inveniat, cum Phari magiſtratu colloquio habito, ut ejus rei nuntium ad legatum mittat: cum triremibus Aguſtam accedat, ſignificet; ſtatim, Epidaurii magiſtratu pulſo, Reipublicæ legatum intromiſſuros, Venetaque vexilla erecturos. His de rebus certior Paſchalicus factus, ad Senatum ſcribit: quanti momenti vel ſitu, vel opportunitate parva ea inſula ſit, oſtendit; quam Reipublicæ interſit, ſi neglecti in aliorum Principum poteſtatem concedant: quæ Senatus ſententia ac voluntas ſit, exquirit. Nonnihil in ſe utilitatis continere Aguſtanorum deditio videbatur; neque ab æquitate abhorrere, ut miſerrima ſervitute preſſi, atque Reipublicæ perfugium poſcentes, in clientelam reciperentur. Attamen nemo ex præconſultoribus extitit, qui recipiendam Aguſtam cenſeret: *Minime juſtum videri, ut finitimorum ditiones corripiantur: id & Venetis inſuetum, & majorum inſtitutis adverſum, qui vel pro ſuarum rerum defenſione, vel ad propulſandas injurias bella ſuſceperint: neque injuriam ab Epidauriis illatam fuiſſe, neque contumaces tuendi æquam cauſam arbitrari: tum inſulam exiguam, neque incolarum numero, neque divitiis, neque ubertate ejuſmodi eſſe, ut, ſi utilitate res metiatur, allicere debeat, cum præſertim noſtri portubus, ac inſula utantur; rem tanti non eſſe, ut aliorum invidia in Rempublicam excitetur: in Hiſpaniarum Regis tutela Epidaurios conquieſcere; belli turcici ſuperiori tempeſtate Pontificem eorum patrocinium ſuſcepiſſe: tandem Turcarum Regis beneficiarios eſſe; multiſque ab hinc annis ejus auſpiciis umbram aliquam Reipublicæ ac libertatis retinere*. Itaque Senatu conſulto datæ ad legatum literæ; Aguſtanorum homini Reipublicæ propenſum in incolas animum ſignificet: id & alias ſæpe pateféciſſe, atque impoſterum oſtenſuram: mox egregiæ in eamdem populi voluntatis gratias agat: ut Epidauricæ reipublicæ imperium æquo animo patiantur, hortetur, donec feliciora eorum votis tempora contingant. 1602

Senatus decretum de Aguſtanis non recipiendis.

Interea aliæ a legato literæ ſuperveniunt; adhuc tumultuantes Aguſtanos ad ſe Paſchalem, Antonii filium, Ma-

Aguſtani alios oratores ad Paſchalicum mittunt.

1602 Marinum, divi Antonii præpoſitum, in quorum comitatu duo ac triginta viri erant, ad ſe legaſſe: incolarum nomine ſupplices petitum, ut illico eo ſe conferens, ſub imperio Reipublicæ reciperet: adeo in illos ab Epidauriis ſævitum, ut intoleranda quæque pati cogantur: immotum eis ſedere, ſtatim, jugo excuſſo, Veneta vexilla extollere: anno enim M.CCC.X. ſponte certis quibuſdam conditionibus Epidauriorum imperium ſubiiſſe: illos, jurejurando neglecto, pactis non ſtetiſſe: quinque viros electos, qui arctioribus vinculis compedibuſque adſtringerent: claves arcis, quæ apud eos ſervari aſſueverant, comiti per vim traditas: judices amotos, juris dicendi facultatem eorum tantum magiſtratui permiſſam: ob hæc jure ab eis deſciſcere poſſe arbitrari: ſi a legato excipiantur, opes, filios, vitam Reipublicæ delaturos; ſin ſecus faciendum exiſtimet, a cervicibus prægravi pondere abjecto, vel Pontifici vel Hiſpaniarum Regi ſe dedituros: coactoque illius gentis concilio, ad ducentos ſeptuagintaquinque Venetorum imperium ſubituros, ſolemni ſe ſacramento devinxiſſe ferebant. Paſchalicus homines in quodvis audendum proclinatos, ac deſperatione adactos, ne præcipites non abſque Reipublicæ detrimento ruerent, apud ſe detinere ſtatuit, ſtatimque Senatui, quo loco res eſſent, ſignificavit.

Auguſtani magiſtratus ad Paſcalicum literæ. Interea cum Auguſtæ magiſtratus a plebe legatos ad Paſchalicum miſſos cognoviſſet, ad eum literas a ſe ſubſcriptas, atque judicum ſigillo obſignatas mittit: ſceleratos homines ad eum ab Auguſta acceſſiſſe, qui inter Venetos atque Epidaurios diſſidia ſererent: multa illi promiſſuros, ad præſtanda non vires, non auctoritatem habituros: itaque minime eis fidem habeat, in amicitia cum Epidaurica republica perſtet, comprehendique homines jubeat. Suſpectæ literæ erant, multiſque comperiebatur, invitis judicibus, qui minime ſe ſubſcripſerant, eorum ſigillo ex reſerata capſula, in qua adſervari conſueverat, amoto, datas fuiſſe. Dum Paſchalicus Auguſtanos apud ſe detinet, atque ad Senatum ſcribit, Pharo nuntiatur, Epidaurios biremibus aliquot ac celocibus, explicatis vexillis, ad Auguſtam ſe contuliſſe: exſcenſione facta, caſtellum quo incolæ ſeſe receperant, continenti tormento- *Epidaurii armis Auguſtanos ſubigere nituntur.*

rum

rum verberatione per diem quaſſaſſe, & adhuc propugnatores intrepide ſe tueri. Eo nuntio commotus, quod tantum auſos Epidaurios cognoviſſet, ut armatis navigiis, abſque ejus permiſſu in Adriaticum exiiſſent, ſtatim eo ſe conſerre decrevit, auctoritate ac præſentia ratus fore, ut a cœptis deſiſterent, atque interim, quæ mens publica ſit, intelligere poſſet. Perlectis in Senatu Paſchalici literis, in eadem ſententia, minime Aguſtanos recipiendos eſſe, Patres perſtitere; ſatius atque æquius arbitrati, ut, ſi qua inveniri poſſet, eorum cum Epidauriis conciliandi ratio iniretur. Itaque legato præceptum, ut Aguſtanos homines, quos apud ſe habeat, ſolatus, eorum incolumitati perſpecturum Senatum affirmet: interim ſibi perſuadeant, hoc rerum ſtatu nihil eis tutius fore, quam ſi in gratiam cum Epidauriis redeant; in id omnem operam, ſtudium, auctoritatem adhibiturum, atque ut ſatis iis fiat, curaturum polliceatur: aliquem vero ex ſuis Epidaurum mittat, vel (ſi ita ſibi videatur) ipſe cum duabus triremibus in Sanctæ Crucis portum profectus, ſignificet, moleſte tuliſſe, quod adverſus edictum armato navigio in Adriatici ſinus loca penetraſſent; quod, publica quiete perturbata, arma in ditionum Reipublicæ viſceribus tractaſſent: Senatus nomine hortetur, quæ juſta ſint, in Aguſtanos decernant; æquis gentis poſtulatis ſatisfaciant; non ſine eorum gravi periculo exortos tumultus comprimi quamprimum curent; eo loco res eſſe, ut ni cito caveant, gravia pericula ſubituri videantur: de re communi, de privato eorum commodo agi: ne diutius efferri eos motus ſinant, aliquid Reipublicæ tribuant, ſibique ipſis recte conſulant. Hæc ſumma literarum erat. Verum de eventu dum Patres ſoliciti, quid juſſus Paſchalicus effecerit, expectant, aliæ ab eo literæ perferuntur: diſceſſum paranti renuntiatum fuiſſe, primo Epidauriorum appulſu Aguſtanos ad portum deſcendiſſe, arcis claves detuliſſe, treſque ad eos legatos miſiſſe. At dum itineri ſe committit, ut rerum exitus e propinquo ſpeculetur, tres ad eum oratores ab Epidauriis accedunt: cum armatis navigiis in ſinum Adriaticum egreſſum excuſant, quæque egerint, neceſſitate compulſos ad rebelles obterendos egiſſe teſtantur. Eos legatus gravibus allocutus verbis, quod adverſus

1602

Senatus mandata ad Paſchalicum legatum.

Epidauriorum oratores ad Paſchalicum.

1602 jus ac conſuetudinem armati mare Adriaticum navigaſſent; acriter monitos dimittit. Ita Aguſtanorum tumultus hoc anno compreſſi ſunt.

M. DC. III.

1603 INterea Joannes Carolus Scaramella cum in Angliam perveniſſet, Eliſabetham adit, mandata Senatus exponit: Anglos prædones maria infeſta reddere, Veneta navigia capere, diripere, in negotiatores crudelitatis atque avaritiæ omnia argumenta edere: ea invita atque inſcia fieri Senatum arbitrari: quid enim a potentiſſima atque amica Regina magis alienum, quam jura gentium turbari, navigationem intercludi, nullo diſcrimine innoxios ac ſontes haberi? ad ea mala avertenda nihil Patribus opportunius viſum, quam in Angliam mittere, qui de iis certiorem illam faceret, proque veteri cum Venetis amicitia, tot tantiſque incommodis obviam iri, ablata reſtitui, reos plecti, ne impoſterum hujuſcemodi accidant, caveri poſtularet. Eliſabetha, quæ ſemper propenſo in Venetos animo fuerat, quod poſt tot exactos annos renovandæ amicitiæ cauſa Senatus ſuum in Angliam a ſecretis miſerit, gratias agit; quæcumque a ſe proficiſci poſſint, libenter Reipublicæ cauſa facturam, neque quidquam, quo ei gratificetur, prætermiſſuram pollicetur: negotium Præconſultoribus committitur. Dum hæc fiunt, pridie nonas aprilis Eliſabetha, cum quatuor ac quadraginta annos Angliæ imperitaſſet, ab humanis exceſſit; mulier certe, ſi religionem demas, toto terrarum orbe cunctis ſæculis memorabilis; ex Anna Bolenia & Henrico octavo anno M. D. XXXIII. orta, quam ille, Maria, ex Catharina, Ferdinandi Hiſpaniarum Regis filia, ſuſcepta, prætermiſſa, regni heredem pronunciavit. At mox, Anna ſecuri percuſſa, Joannæ Semeriæ junctus Edoardum protulit, qui novem natus annos Henrico ſucceſſit, ſeptenniumque, cum nondum per ætatem poſſet, per miniſtros imperavit. Eo ſublato, Maria, a Patre licet abdicata, utpote quæ natu major ex juſtis nuptiis genita eſſet, Janna Suffolcia regni æmula ſupplicio affecta, Angliæ gubernacula ſuſcepit; veterem religionem labefactatam ac pene convulſam re-

Eliſabetha Angliæ Reginæ obitus.

reſtituit; Philippoque, Cæſaris Caroli V. filio, Anglis ægre 1603
ferentibus, nupſit. Eliſabetham vero affectati regni, concitatique tumultus ſuſpectam, cum Maria evelli penitus atque tolli e vita tutius exiſtimaret, Philippus auctor atque precator neci eripuit: cuſtodiæ per quinquennium, quo ſoror regnavit, mancipata eſt. At ineluctabili morbo oppreſſa, cum ſupremum ſibi Maria diem inſtare intelligeret, regni heredem appellavit, catholicamque illi religionem commendavit. Regium diadema, Maria defuncta, Eliſabetha ſuſcepit. Catholico ritu inuncta ac inaugurata, avitæ religionis cultum jurejurando ſervaturam pollicita, mox ſenſim priſcis ſe ſubducere ritibus, novaque moliri in religione cœpit; ac tandem publicis regni comitiis divinarum æque ac humanarum rerum ſummum ſibi imperium arrogavit, Caputque Anglicanæ eccleſiæ dici voluit, edicto vulgato in eos, qui impoſterum catholico ritu ſacra peragerent, aut iis intereſſent; Antiſtitum tantum titulis una cum tiiaris infuliſque retentis, neque ad concentus harmonicos tubarum ſeu fiſtularum ſymphoniis, quæ *organa* vocantur, repudiatis. Quapropter Pius quintus excommunicationis in illam ſpiculum intorſit. Conjugii expers eſſe voluit, regiis procis, qui id ſummis votis ambituque expetiverant, illuſis; non minus pacis quam belli artibus præſtans, multarum linguarum ſciens, in motibus civilibus comprimendis ſolers, in perduelles acerrima. Mariam Stuardam, propinquam, ex Scotorum rebellium cuſtodia profugam, ad ſeque confugientem, diutino carcere affectam interemit. In Hiſpanorum gentem odio implacabili, in Philippum ſecundum atrox, cum quo continenter, modo illatis modo acceptis cladibus, dimicavit: atque inde ea virium, ac præſertim maritimarum Anglis potentia ſuccrevit, ut qui paucis ante annis penitus navalium rerum ignari extiterant, ii, claſſibus egregie inſtructis, oceanum percurrerent, uſque in Adriaticum penetrarent, Indicis exuviis onuſti triumpharent, ac tandem ad ſe totius fere orbis commercia attrahere velle viderentur.

Cum vero nullus Eliſabethæ certus heres extaret, ominoſaque percunctatione de ſucceſſore eligendo fatigaretur, equeſtris ordinis, quem vulgo *Garteriam* vocant, ad

1603 Jacobum Scotiæ Regem miſſis inſignibus, qui poſt illam in Anglia imperaturus eſſet, haud obſcure ſignificavit. Ferunt Comitis Eſſexii, ejus juſſu interfecti, ulcus intimis medullis excepiſſe, ut paulatim animi mœrore contabeſcens morbum contraxerit, alvique cruciatibus conflictata, dyſenteria interierit. Priuſquam decumberet, Roberto Sicilio obſignatæ ab ea literæ traduntur, quæ in publicis comitiis, ea defuncta, perlegantur. Iis Jacobus ſextus, Scotiæ Rex, ex Margareta, Henrici octavi ſorore ortus, heres Rexque nuncupabatur. Perlectis, ſtatim Britanniæ Rex Jacobus proclamatur. Proceres ſe ſe illi juramento obſtringunt, ſi qui ſanctioni obſtarent; pro hoſtibus habituros confirmant: citatis equis curſorem in Scotiam mittunt. Is ſilente nocte Edimburgum (quæ regia eſt civitas) pervenit, lætum nuntium affert. Jacobus ſtatim exiliens, ſummas uti debebat Deo gratias agit, quippe qui conſiliorum Anglæ de ſucceſſione regni ſemper anceps fuerat. Ita ex Caledonia, nunc Scotia vocata, efferа potius gente, & ad labores durata, quam divitiis, cenſu, agrique ubertate conſpicua, ad Angliæ opulentiſſimum regnum Jacobus evectus, inter præcipuos Europæ Reges adnumeratus eſt. In Angliam profectus, in veteri Carthuſianorum cœnobio, & paulo poſt in Londinenſi turri Annæ, Daniæ Regis filiæ conjugis, atque Henrici primogeniti, Waliæ Principis, adventum expectans, dies aliquot priſco inſtituto commoratus, inde ſummo populi plauſu, incredibili pompæ apparatu Londinum ingreſſus, poſtridie una cum uxore inauguratur; ſacroque chriſmate delibutus (adhuc enim catholicum vetuſque inſtitutum retinent) Britanniæ regni gubernacula ſumma felicitate ac tranquillitate ſuſcepit.

Jacobus VI. Scotiæ Rex ab Eliſabetha Angliæ regni heres nuncupatur.

Jacobus Rex Londini excipitur & Anglici regni gubernacula ſuſcipit.

De regno adito ſtatim Reges ac Principes Jacobus certiores facit; humanitatis ac benevolentiæ refertas literas ad Senatum mittit. Joannes Carolus Scaramella Reipublicæ nomine apud eum morari, donec legatio mitteretur, juſſus eſt. Interim literæ, quibus ampliſſimi ac potentiſſimi regni acceſſionem Senatus gratulabatur, ad eum mittuntur, ſtatimque ut in Angliam legatus mitteretur, latum. Petro Duodo equiti omnium Patrum ſuffragiis munus delatum. Mox qui continua legatione fungeretur, Nicolaus Molinus lectus. Complura

Petrus Duodus extra ordinem, Nicolaus Molinus ordinarius in Angliam legati.

Digitized by Google

plura de novi Regis ingenio, moribus, doctrina, virtute ferebantur. Sed duo potiſſimum ſuſpenſas cunctorum mentes detinebant; alterum an Eliſabethæ cum Hiſpanis perpetua bella proſequeretur; alterum quid de religione decerneret, Angliæ Catholicis in magnam ſpem erectis, fore, ut qui nunquam ſe prorſus alienum a veteribus inſtitutis patefecerat, ſaltem libere catholicam religionem ſubjectos profiteri pateretur. Quapropter ſupplices illi libellos obtulerant. Neque Clemens Pontifex Maximus deſperandum arbitrabatur, quin lenitate ac dexteritate ad priſcos ritus amplexandos traduceretur. Quapropter, proficiſcentibus in Angliam Reipublicæ legatis, a Senatu præcipi petierat, ut, quæcumque ad religionem catholicam vel farciendam vel amplificandam attinerent, ea omnia, ſi ſe occaſio ferret, apud Regem curarent: idque ampliſſimis verbis, ut ſumma prudentia ingeniique dexteritate efficerent, mandatum. Hic vero Clementis literas Marino Grimano Duci inſcriptas, Senatuſque reſponſum attexere libuit. 1603

Senatus mãdata ad Duodum, & Molinum de catholica religione amplificando.

Dilecte fili Nobilis Vir. Salutem & Apoſtolicam benedictionem.

Magna in ſpe ſumus, divinæ imprimis miſericordiæ freti abundantia, ſub hoc novo Angliæ Rege res fidei catholicæ meliori multo loco futuras, eumque ſe mitem & benignum præbiturum Catholicis, qui in ejus regnis ſunt, ut tandem aliquando quietam vitam agere eis liceat, quod ſane pro Dei gloria & multarum animarum ſalute, proque noſtro paſtorali munere ardenter concupimus. Cum autem intelligamus, ad rem tam ſalutarem, Dei adjuvante gratia, efficiendam opportunis officiis opus eſſe, quæ prudenter & leniter adbibita regium animum promoveant, in quo certe plurimum momenti habituram merito exiſtimamus operam & auctoritatem Nobilitatis tuæ & iſtius Clariſſimæ Reipublicæ, cum ad eumdem Regem oratores miſeritis, ut vos brevi facturos audimus: nobis vero ita perſuaſum eſt, catholicæ religionis negotium, & Catholicorum in regnis illis tranquillitatem vobis, ut par eſt, cordi fore quam maxime: quare mandavimus Venerabili fratri noſtro, Epiſcopo Malfictenſi, noſtro apud vos Apoſtolico Nuntio, ut hac de re noſtris verbis cum tua Nobili-

1603 *tate & Senatu iſto accurate agat. A te igitur petimus, ut de more fidem illi cumulatam habeas, perinde ac ſi nos ipſi præſentes tecum loqueremur, qui hanc fidei & religionis cauſam pio & Catholico Principe dignam Nobilitati tuæ quam diligentiſſime commendamus.*

Datum Romæ, apud ſanctos Apoſtolos ſub annulo Piſcatoris, die VII. junii M. DC. III. Anno pontificatus noſtri duodecimo.

Voluptatem non mediocrem, Beatiſſime Pater, cepimus, literis Sanctitatis tuæ nobis a viro prudentiſſimo Offredo, Epiſcopo Malfictenſi, ejus apud nos Nuntio, redditis ac perlectis, cum ex eis intellexerimus id, quod ſane vehementer optabamus, eam præcipue Sanctitatis Veſtræ curam eſſe, ut ſub hoc novo Angliæ Rege catholicæ religionis apud illum & illi ſubjectos augeatur deſiderium & cultus, animarumque ibi degentium ſaluti quocumque fieri poſſit modo conſulatur. Cumque Sanctitas Veſtra noſtram etiam operam apud eum Regem huic rei non dubitet profuturam, pro comperto eam habere percupimus, nos cuicumque occaſioni, unde piæ hujuſmodi ejus voluntati a nobis ſatisfiat, pro ſumma noſtra erga Sanctitatem Veſtram ac Sanctiſſimam Sedem Apoſtolicam obſervantia & pietate, opportunis officiis non eſſe defuturos: qua de re & Sanctitatem Veſtram per noſtrum apud eam oratorem certiorem fieri dedimus ei in mandatis. Quod reliquum eſt, Deum Optimum Maximum deprecamur, ut ea in re Sanctitati Veſtræ quam maxime faveat, ipſamque ad chriſtianæ reipublicæ commodum diu feliciter ſervet incolumen.

Antonius Stardenus Jacobi Regis ad Senatum literas defert.

Interea Regis nomine Antonius Stardenus, eques, Venetias a duobus continentis Sapientibus ad Principis Patrumque Collegium deductus, inſignis humanitatis atque officii regias literas dedit: quibus & Britanniæ ſucceſſionem ſignificabat, & ſuam Reipublicæ amicitiam pollicebatur: quas gravi atque accurato ſermone Stardenus ſubſequutus, nihil, quod ad egregiam potentiſſimi Principis in Venetos voluntatem patefaciendam pertineret, omiſit. Duodus vero ac Molinus cum in Angliam perveniſſent, ſummis honoribus excepti, Tameſo amne regiiſque cymbis devecti, Londinum, in quo teterrima lues, quæ multos mortales abſumpſerat, jam miteſcente cælo, reſtingui cœperat, ingreſſi,

effu-

effuſa undique ac conferta per vias ac compita multitudine, ad regiam aulam deducuntur, Rege ipſo ac conjuge ex eminentiori ſpecula populi frequentiam legationiſque ſplendorem ſpectantibus, dum multi adhuc veteris cum Anglis Reipublicæ amicitiæ memores, jamdiu intermiſſum, renovatum modo legationis munus lætis animis inſpicerent. Regem procerum corona circumſeptum adeunt; qui e ſolio, quod ſub conopeo erat, exurgens, aliquantoque progreſſus, legatos perbenigne amplectitur, aperto capite Duodum legationem exponentem audit. Is ampliſſimum regnum Angliæ delatum Senatus nomine gratulatur; eximium in illum Reipublicæ animum ſignificat; complura quæ ad conciliandam Jacobi voluntatem ſpectant, addit. Nihil in Rege, Gallico idiomate utente, vel ad reſpondendum humanitatis, vel decoris dignitatiſque in Rempublicam deſiderari potuit. Duodus dies aliquot Londini commoratus, Molino, altero legato, in Anglia relicto, muneribus regiis ornatus, virtutis, prudentiæ, atque liberalitatis fama inſignis, in patriam revertitur: nam inter cetera Henricum, Walliæ Principem, egregiæ indolis incredibiliſque ſpei adoleſcentem, Regis filium, exquiſito ac percelebri convivio excepit: quod cum pater cognoviſſet, inter medias epulas lætabundus eo ſe contulit, nihilque, quod ad patefaciendam vel in Venetos vel in Duodum ipſum legatum benignitatem ac benevolentiam, proficiſci poſſet, prætermiſit. Hæc in Anglia. 1603

Auguſtani Epidaurios ejiciunt, Venetorum ſigna extollunt.

Verum Auguſtanorum tumultus, qui jam pacati ac reſtincti videbantur, denuo recrudueré. Nam anni initio, repente excuſſo Epidauriorum imperio, Venetæ Reipublicæ ſigna extulere; ſtatimque ad urbem, qui ea de re Senatum docerent, miſere. Inexpectatus Patribus nuntius fuit, quippe qui illos potius in Epidauriorum fide permanere, quam novas res moliri optaſſent. Attamen ad eos motus comprimendos literæ ad Bernardum Venerium, ſinus Adriatici præfectum, mittuntur: ſtatim cum triremium manu Auguſtam contendat, arci quadraginta peditum præſidium imponat, ne majores exoriantur tumultus caveat, deque earum rerum ſtatu Senatum doceat. Ne vero ex parva ac tenui ſcintilla ingens incendium in Adriatico ſinu erumperet, cuncta potius conſilio & prudentia quam vi agenda Patres exiſtimabant, Epidau-

Senatus mandata de Auguſtanis ad Bernardum Venerium.

1603 rioſque, qui in Aguſtanos omnia tentaturi videbantur, vel mulcendos vel leviter coercendos cenſebant, cum ira æſtuantes, per eos fere dies duos ſacratos viros, Aguſtanorum conſilii participes & conſcios, interfeciſſent; atque ob id a Pontifice Maximo cœtu fidelium amoti, ægre certis conditionibus veniam impetraſſent: iniquum vero eſſe, ut ii, qui ad Rempublicam confugerant, atque ſponte in ejus ſe tutelam dederant, aliorum libidini ac crudelitati permitterentur. At Epidaurii cum primum ab Aguſtanis Reipublicæ vexilla ſublata, ſinus præfectum eo illatum, præſidium arci impoſitum cognoviſſent, Stephanum Beneſſam, oratorem, Venetias mittunt. Is togatus, ut mos eſt illius reipublicæ, Collegium ingreſſus, prolixo ſermone Aguſtanorum inſolentiam, pervicaciam conqueritur: *Nullis flecti officiis, nullis mitigari beneficiis potuiſse, quin tandem in patentem rebellionem eruperint, Reipublicæque præſidium acceperint: ſcire ſe, parum ea inſula vel potius ſcopulo Rempublicam egere, cujus late patens terra marique imperium ſit: verum grave Epidauriis videri, eorum perduelles foveri, iis ſpiritus addi, peſſimo cunctis Principibus, ac Venetis aliquando, exemplo ceſſurum: quapropter amicæ Reipublicæ nomine, quæ ſemper in Venetos ſingulari obſervantia extiterit, poſtulare, deducto præſidio, inſulam libere permittant, ut de ſubjectis rebuſque ſuis conſulere ac ſtatuere ſibi integrum ac tutum ſit.* Beneſſæ oratori Senatus conſulto reſponſum: *Ad Aguſtam occupandam Rempublicam aſpiraſſe nunquam; ſuperiore anno, cum Epidauriorum imperium pertæſi, ad eam Aguſtani confugiſſent, ne a dominorum fide diſcederent, ſuaſiſſe; ut ſe ſe iis conciliarent, incitaſſe: eadem mente Senatum nunc eſſe; Bernardumque Venerium, ſinus præfectum, non eo miſiſse, quo Aguſtanos ſubigeret, atque Venetis ditionibus adjiceret, quid enim tantula acceſſione Reipublicæ accreſceret? ſed ut motus, qui inde aſurgere facillime poſſent, comprimeret, ne parvis initiis graviora mala ſuborirentur: id & omnium & eorum imprimis Reipublicæ intereſse: opportune itaque Aguſtanos, modo tuti atque immunes ſint, libenter Senatum permiſsurum.* Beneſſa cum hoc reſponſo dimiſſus, re imperfecta diſcedere nolens, exitum in urbe præſtolatur.

Stephanus Beneſſa, Epidauriorum orator ad Venetos, & ejus officium.

Senatus reſponſum.

Interea ex Aguſtanorum plebe quatuor deligi, qui ad negotium

per-

pertractandum Venetias accederent, Senatus juſſit. At Epidaurii, etſi optime Patrum mentem noſſent, attamen cum Clemente Pontifice Maximo, cum Philippo Hiſpaniarum Rege, atque Mehemete Byzantino Imperatore nullum officii genus prætermittebant, ut ii Venetos ad inſulam quamprimum reddendam hortarentur atque impellerent. Ea de re Romæ cum Franciſco Vendrameno Clemens egit. Philippus per Inicum Cardineum idem a Senatu petiit. Byzantii, qui ſupremi Viſiri vices tunc obtinebat, a Franciſco Contareno eadem acriter contendit. Quæ Senatum ad Aguſtanos amplectendos impulerint, a legatis exponuntur: *Non rerum novarum aut finium proferendorum cupiditate (de deſerto etenim ſcopulo, omnibus fere humanis nudato præſidiis, agi) ſed miſeris afflictiſque Aguſtanorum fortunis, qui intolerando jugo preſſi Reipublicæ ſigna extulerant, atque ut iis tumultibus, qui facile inde in Adriatico ſinu oriri poſſent, proſpiceretur, permotum cuncta egiſſe: ſalvis Aguſtanorum vita ac fortunis, ſtatim Epidauriis inſulam tradituros; idque illico effeciſſent, niſi copertum Patribus fuiſſet, innoxiam gentem libidini ac crudelitati ſævientis ac præferocis populi objectum iri.*

1603

Epidaurii cum Pontifice, Hiſpanis, & Turcis de Venetis conqueruntur.

Dum hæc fiunt, negotium de Rhætis Reipublicæ fœdere jungendis, antea intermiſſum, denuo agitari cœptum; in quo ſane cum plura acciderint, quæ & ad finitimorum in Rempublicam animum, & ad gentis ingenium rationeſque pernoſcendas ſpectent, ſi paulo altius exordium ſumpſero, rem me neque prorſus injucundum neque inutilem facturum arbitror. Rhætorum vel Lepontiorum gens, licet regionis amplitudine, incolarum numero, diſciplina militari longe Helvetiis inferior ſit, attamen locorum ſitu atque opportunitate haud exiguam apud Principes famam, non multis ab hinc annis, eſt nacta; quod Lepontii Helvetiis, Germanis, ac Gallis finitimi ſint, in foribus Italiæ poſiti, cum Venetis latos fines ob Vulturenam vallem habeant, indeque pervium in Bergomates ac Brixienſes iter pateat. More Helvetiorum reguntur, atque in tres pagos, quæ fœdera vocant, diſtinguuntur. Cathedrale decem juriſdictionum, ac illud quod *Griſum* vocant, primum undecim, alterum octo, tertium decem

De Rhætorum gente & regione narratio.

1603 decem conventibus, quas *communitates* vocant, conſtat. Penes eos ſumma reipublicæ, jus bella, paces, fœdera, ac quidquid ad publicam rem ſpectat, ſuffragiis decernendi. In prima vigintiquinque, in ſecunda viginti octo, in tertia quindecim ſuffragia adnumerantur, ut cuncta octo ac ſexaginta ſummam æquent. Ex iis concilium (*Dietam* vocant) conficitur: tres in eo præſides, totidem ſcribæ (bini pro quoque pago leguntur) ut, ſi horum ſuffragia addas, quatuor ac ſeptuaginta in univerſum cenſeantur, ex quorum majori numero omnibus de rebus decernitur. Pagorum præſides certos homines, qui cum Principum miniſtris ad eos ventitare aſſuetis agant, deligunt. Si quæ amplexanda exiſtiment, novem ac viginti viros ad *communitatum*, ut vocant, ſententias exquirendas mittunt. Ab iis ad concilium majus refertur, penes quos deliberandi, ut diximus, facultas eſt. Bis in anno junio menſe divi Joannis, januario divi Pauli feſtis diebus conveniunt. Aliud extra hæc tempora minus conſilium cogere conſuevere, quod ſex ac triginta viris conſtat, *Pittacum* appellant. In id, ſi quid extra dietæ tempus petatur, coeunt, de poſtulatis referunt, exquiſitiſque communitatum ſententiis decernunt. Ingenium gentis ejuſmodi eſt, ut ſæpius plebis arbitrio, quam ratione regatur. Locorum ſterilitate, infecundo ſolo multarum rerum egent; auri in primis appetentes atque avidi. Ac licet Helvetiorum inſtituta immitati, reipublicæ quamdam formam retineant, attamen amnibus, montibus, ac vallibus inter ſe diſcreti ac disjuncti, pro variis quoque ſtudiis ac rationibus non modo inter ſe nonnunquam diffident, verum ſæpius privato nimium addicti commodo, officium in republica tuenda deſerunt.

In Hiſpanos, & Gallos non eodem modo affecti ſunt. Aſſidua quoque commercia inter eos ac Inſubres ſunt, ob ea quæ ex Germania per Lepontiorum fines in Comenſem lacum influunt. At in Gallos, vel ob opimas penſiones atque beneficia a Regibus accepta, vel quod eorum præſidio libertatem facilius tueri poſſe ſibi perſuadeant, mirum in modum proclinati ſunt; ut ſuperiori anno, obſiſtente licet Petro Henriqueo, Fuentano comite, Inſubrum gubernatore, fœdus cum Henrico, uti antea anno M.D.XXI. cum Franciſco pepigerant, ſanxerint. Cum Vene-

Venetis vero vel finium propinquitate, vel commodis quæ haud contemnenda ex Venetis ditionibus ad eos perveniunt, ſemper amicitiam coluere; ſæpiuſque de mutuo cum iis fœdere ſanciendo actum, atque eo potiſſimum tempore, quo tranſalpinorum militum Franciſcus Vaudemontius imperator a Senatu fuerat declaratus; haud parum Reipublicæ rationibus conducere Patres rati, ſi externo militi aditus in Venetas ditiones pateret. Itaque anno M. D. LXXXXVIIII. re per Hieronymum Cornelium, Bergomi prætorem, agitata, in eas conditiones fere conventum fuerat, quibus decem antea annis Joannes Michaelius, Marcius Procurator, cum Joanne Salice tranſegerat; licet, variis exortis difficultatibus, nihil confici potuiſſet. Tentati nihilominus etiam poſtea Lepontiorum animi, atque anno M. DC. I. vehementius ſolicitati, cum, Philippo ſecundo defuncto, a filio tot regnorum gubernaculis ſuſceptis, triginta peditum millibus magnoque equitum numero in Inſubribus coacto, ne novi aliquid Hiſpani in Italia molirentur, publicamque quietem interturbarent, plerique vererentur; Senatus Italorum non modo, verum etiam exterorum militiam conflare, peditumque ad duo millia & quingentos e Lotharingia evocare coactus fuerat. Ac licet turbo ille, qui in Italiam caſurus videbatur, repente diſcuteretur; attamen multa inde, vel ad imperium tuendum, vel ad publicam tranquillitatem atque Italiæ quietem imprimis conſervandam documenta ſeſe obtulere. Tunc autem certius cognitum, quantum Reipublicæ cum Rhætis conjunctio mutuo uſui eſſet futura. Aegre porro tulerant Lepontii, per ſuos fines Lotharingis militibus tranſitum minime petitum; quod ſane Vaudemontii partium eſſe rati, Patres neglexerant: cum is plura ad ductandum in Italiam exercitum ſibi itinera non defutura conſtanter affirmaſſet: tamen Helvetii ac Lepontii, per quorum ditiones tranſeundum erat, ſi Senatus peteret, ſatis facturos, neque animum iis, neque vires ad bene de Republica merendum defuturas, ajebant. 1603

His multa accedebant, quibus mentes ſuſpicione quadam veluti defixæ detinebantur. Cum Itali Principes fere omnes in Philippum, veluti in orientem ſolem, reſpicerent. Solus Clemens, magnus Dux Hetruriæ, ac Veneti ad Italiæ dignitatem

tatem

Digitized by Google

1603 tatem ac libertatem tuendam conſpirare videbantur. At Pontifex, licet in neutram partem propendere, neutrique plus æquo favere velle affirmaret; vel invitus multiplici nexu Hiſpanis jungebatur, qui & cenſu & opimis redditibus majorem ad ſe Purpuratorum partem attraxerant, ac nuper Sueſſano Duci, legato, magnam auri ſummam annuatim iis diſtribuendam tradiderant. Ferdinandus, quamvis libertatis Italicæ acerrimum ſe vindicem profiteretur, idque multis argumentis ſuperioribus annis declaraſſet, a ſuis rationibus, quidquid Hiſpanis offenſam aut moleſtiam inferret, alienum cenſebat, cum præſertim nondum Senenſis ducatus, quem beneficiario jure acceptum Hiſpanis referebat, a Philippo titulos impetraſſet. Veneti ſupererant, qui unicam ſibi metam publicæ quietis, propriæque libertatis tuendæ proponerent, in idque acrius inſudare atque incumbere neceſſarium ducerent, poſtquam Henricus quartus, Galliæ Rex, Vervinenſi ac Lugdunenſi pace Salaſſiis Sabaudo permiſſis, omnem iſtius provinciæ curam ac ſolicitudinem pene abjeciſſe videbatur. Qua ex re Fuentanus comes in omne augendæ regiæ ditionis in Italia momentum intentus, qua arte, qua aſtu non minimum acceſſionis Inſubribus fecerat. Finarium, caſtrum olim Caretæ familiæ, ſitu peregregium, Genuenſibuſque imminens, occupaverat. Populoniæ (domino ex Appiana familia defuncto) præſidium impoſuerat. In ea, quæ beneficiario jure Malaſpina domus in Lunenſi regione obtinebat, irrepere, quo propius Ferdinandum premeret, tentaverat.

His de cauſis ſummo animi conatu de fœdere cum Lepontiis firmando actum; ac primum per Salicem, mox per Franciſcum Martinengum, qui multas in ea gente clientelas habebat, demum per Franciſcum Pontium, ſecreto primorum explorata voluntate, cum omnia ſatis favere cœptis viderentur, tandem menſe junio de ſcriba, qui Senatus nomine negotium perageret, in eas regiones mittendo, agitatum: & quamquam non deerant, qui tempus magis opportunum requirerent, Fuentanique comitis petitionibus rejectis, ac Joanne Baptiſta Sacco ad eorum amicitiam petendam legato dimiſſo, civiibuſque diſſenſionum fluctibus in ea gente nondum ſedatis, ægre quidquam confici poſſe, arbitrarentur; tamen, ut ſcriba

cum

cum literis atque mandatis ad fœdus tractandum in Rhætos mitteretur, decretum. Adjectum, quo Præconſultores quam primum de mandatis dandis conſulerent, ut intra dies octo ad Senatum referrent. Joannes Baptiſta Padavinus a Patrum Collegio deſignatur: mandata dantur. Is ſtatim in Lepontios contendit, in conſilium, quod eo tempore celebrabatur, a primoribus gentis, quorum ſibi animos antea liberaliter conciliaverat, deducitur. Perlectis Senatus literis, quibus benevolentia atque animi propenſione Veneti ſtrenuam atque finitimam gentem proſecuti ſint, Padavinus exequitur. *Statutum ſemper Patribus fuiſſe, ut arctiori neceſſitudinis vinculo cum ea republica connecterentur: quod huсuſque id ad exitum perduci nequiverit, fortunæ potius ac temporum malignitati, quam voluntati tribuendum: hac vero legatione quantum hæc ſibi cordi hæſerint, cunctis Senatum patefacere voluiſse: vel finium propinquitate, vel rerum publicarum ſtatu, in quibus libertas vigeat, non minora iis, quam Venetis commoda, ſecuritatem, decus fœdera paritura: itaque ad id ſummi momenti negotium tractandum ſuam omnem operam, ſtudium, diligentiam exhibere; ea in re non minus Veneti Senatus ſcribam, quam amicum fortiſſimæ gentis futurum.* Perhumaniter trium fœderum concilii præſides Padavino reſpondent. Duodecim qui de tota re tractent, poſtea ad concilium referant, deliguntur. Poſt multa hinc atque inde agitata, in leges antea decretas conventum. Tria controverſa capita ita definita ſunt. Primum, ut Lepontii ſuo milite Venetos adverſus quoſcumque tueantur; cum de inferendo bello agatur (perpetua quæ vocant) cum Oenoponti comitatu fœdera ſerventur. Poſteriori capite cautum, ut paria præſidiariis, atque iis, qui in exercitu erunt, ſtipendia, mille nempe ac ſeptingenti aurei menſtrui, uti ab aliis Principibus fieri conſuevit, perſolvantur. Tertium, quoties eis bellum inferretur, triginta aureorum millia a Senatu petebant, Padavini virtute præteritum, eo tantum adjecto, ut quoties bello laceſſerentur; quæ a Republica auxilia tribui poſſent, iis impertiretur. Negotio quatridui ſpatio diſcuſſo, de viris qui communitatum ſuffragia exciperent mittendis actum: novem ac viginti lecti, quos Padavinus

1603

Joannes Baptiſta Padavinus ad Rhætos deſignatus.

Fœderis Rhætorum cum Venetis tractationes.

(ita

1603 (ita enim cum ea gente agitur) donis ac pollicitis ſibi devinxerat.

Interea, dum in portu res eſt, varia impedimenta inſurgunt. Nullum non lapidem Hiſpani movent, cunctas machinas ad ſubſtructionem evertendam adhibent: plebem timore, primores ſpe, omnes ſuſpicione perfundunt: *Potentiſſimi terrarum orbis Regis ſibi inimicitias comparaturos; nihil illis detrimenti magis, nihil tutum minus accidere poſse, quam, ſi quæ ad Rhætos ex Inſubribus utilitates perveniunt, commeatus, frumenta, merces, neglexerint; quæ pleriſque ex cæli inclementia ac ſolis malignitate eveniunt, hoc uno ſarciri incommoda poſse; ſi hæc parviſaciant, impenſis aſſiduis, vel in itinerum anguſtiis, vel in Vulturena valle, & Clavenæ comitatu tuendis, eorum fortunas exhauſtum iri.* His rumores in vulgus diſſipati acceſſerant, ab iis, qui Venetam civitatem incoluerant potiſſimum exorti: plebem triremibus, quod ſervitii genus duriſſimum habetur, mancipatum iri. Fuentani comitis minæ addebantur: cuncta cum Inſubribus commercia adempturum: ne ex Germania atque Helvetiis merces in Lepontios transfunderentur, ſed per divi Gottardi (ut vocant) montes deferrentur, juſſurum. Edictumque in id promulgandum curaverat. Bragaliæ quoque incolæ, qui prope Comenſem lacum degunt, novos motus ciere; alii, ſi in cœpto Lepontii perſiſterent, ad arma venturos minari. Agnedinæ incolæ, triremium famam horrentes, de revocandis mandatis, mittendiſque ad Fuentanum oratoribus agebant. Neque minus mora & cunctatione officere Carolus Paſchalius, Henrici a ſecretis, qui tunc in Rhætis erat, videbatur; atque eo magis poſtquam Vichius legatus ſupervenit, cum ambo aperte omni officiorum genere oppugnarent, quod, quæ mens Henrici eſſet, nondum cognoverant. Atque ab eodem Padavino Vichius contendebat, donec ex Gallia ad eum a Rege literæ perferrentur, ſuperſederet. Ac licet ex illius animo ſcrupulum omnem evellere Padavinus niteretur, neque minus eo fœdere de Henrici, quam de Reipublicæ amicæ commodo agi diſceptaret; attamen cum nihil proficeret, in id tandem coactus devenit, ut fœderibus in concilio ſancitis, quatridui mora ad ſubſcribendum injiceretur, ut interea de Regis mente certior fieret; qui, oratorum literis acceptis, eos omni ope Reipublicæ ſuffragari juſſit.

Paſchalis & Vichii, Gallorum oratorum, contra fœdus officia.

Henrici Regis ad ſuos oratores mandata de fœdere juvando.

In-

Interea Fuentanus Larii lacus trajectum includit, idque Horatii Pallavicini, Novocomenſis præfecti literis irarum ac minarum plenis ſignificari pagis jubet. Eo turbatæ nimium Lepontiorum mentes, ac ne momento cuncta everterentur ac reſcinderentur, Padavinus veritus, primores vocat, facillime iis omnibus occurri poſſe ſuadet: ſi alio itinere quam per Inſubres in Venetas ditiones mercimonia convehantur, per Morbenii ſcilicet montiis clivos, quos paucis ante annis Aloyſius Priolus, Bergomi prætor, complanari melioreſque reddi curaverat; eodem, ſi paulo accuratius perpurgentur, ex Anglia, Germania, Gallia, Helvetiis affatim cuncta confluxura: neque in vectigalibus ac portoriis tollendis Senatus liberalitatem deſideraturos. Sedare concitatos animos enixo fortuna favit. E Tigurino pago quidam in Venetos propenſus, forte in Rhætos advenit: oſtendit, momento, quæ Fuentanus moliatur, perverti poſſe; Helvetios ac Tigurinos præſertim, per quorum ditiones civitatemque ab extremis uſque occidentis oris prædivites merces deferuntur, alia via, niſi per Larium lacum in Inſubres devehi nunquam paſſuros; divi Gottardi montium itinera aſpera, inſueta, confragoſa; itaque ſi cœptis inſiſtat, brevi averſa cuncta ab Inſubribus commercia experturum: interea opportunius faciliuſque Morbenii montis iter futurum; illac Tigurinos tranſituros: de duobus alterum eventurum, vel ut Inſubrum negotia penitus extinguerentur, vel per Larium lacum (uti alias contigiſſe memorabat) itinera laxarent. His erectis parumper animis, quo loco res ſint, Patribus Padavinus ſignificat. Statim Senatus conſulto reſcriptum: viam Morbenii publico ſumptu complanari, muniri (ſex paſſuum millibus ea conſtat) vectigalia ac portoria imminui placere. 1603 *Fuentani comitis in Rhætos minæ.*

Interea conventuum calculi Tavam oppidum ad concilium deferuntur; omnes præter ſeptem conſenſere: ſumma fœderis capitum hæc fuit. *Quod felix fauſtumque ſit: inter Venetam Rempublicam ac Rhætos in has conditiones fœdus percutiatur. Quotieſcumque Venetis libuerit, ſex ex Rhætis peditum millia conſcribere liceat, ea lege, ut iis terreſtri tantum, non navali bello, quod militiæ genus inſolens genti eſt, utantur: non arcium, non oppidorum obſidioni operam navare teneantur.* *Fœderis inter Venetos, & Rhætos capita.*

Cum-

Digitized by Google

1603 *Cumque Galliarum Regi imperanti ſexdecim millia ſubmittere ex fœdere cum eo nuper icto debeant, in Gallicam militiam nomina dantibus, tantum quatuor millia evocare Venetis liceat, ne propriis viribus regio exhauriatur. Cohortibus, quæ trecentis conſtant, mille ac ſeptingenti aurei nummi ſingulis menſibus perſolvantur, conſcriptæ copiæ decem dierum ſpatio in Venetis ditionibus ſiſtantur. Minori quam duorum millium ac quingentorum numero in caſtris aut in acie eſſe nequeant. Aegrotis uſque ad inſequentem menſem novamque luſtrationem ſtipendia continuentur. Sacramento ſolutis dimiſſiſque trimeſtre æs tribuatur, quo domum ſe conferre queant. Bello vero vexatis revocare Rhætis milites fas ſit, iiſque operam atque auxilium, prout occaſio ratioque ipſa tulerit, Reſpublica pollicetur. Si victoria Veneti potiantur, præfectis ac militibus menſtruum bonorarium ſtipendium pendant. Sal ex ditionibus Venetis, eo, quo Brixienſes coemunt pretio, Rhæti accipiant. Singulis in Reipublicæ fines ingreſſus, exitus, commoratio, negotia tuta ſint; neque a magiſtratu, modo diſputationibus, dicteriis, vetitis libris, palamque improbato cultu abſtineant, de religione interrogentur. Viciſſim per utriuſque populi ditiones copiis tranſitus pateat: itinera utrimque hoſtibus præcludantur, ad eoſque pellendos mutuo juventur. Septem aureorum millia ſingulis annis Rhætis Veneti exſolvant, quorum tria millia ac quingenta in tria fœdera diſtribuantur, reliqua privatorum commodis accedant; ſexaginta inſuper fiſtulæ ferreæ* (moſchettos *vocant) annuatim fœderi unicuique tranſmittantur: in decennium fœdus ictum, ni ante annum diremptum renuntietur, pro revocato babeatur. Rhætorum ſocietatibus ac fœderibus cum aliis gentibus ac Principibus antea percuſſis hac fœderatione minime derogetur.* Quo inito, legatos ſeptem ad Rempublicam deligunt, qui ſtatim ad id jurejurando faciendum Venetias accedant. Fuere hi, Hercules Salices, Joannes Gulerius, Auguſtinus Traverſius, Rodulphus Soveſtanius, olim gymnaſii Patavini rector, Jacobus Laghſius, Baptiſta Salices, Thomas Sueſtanius, quibus in itinere ex publico, Senatus juſſu, victus ſuppeditatus. Decimoſexto kal. octobris ad urbem veniunt. Dominica die in conclavi, ubi majora comitia celebrari ſolent,

Rhætorum legati ad fœdus firmandum Venetias miſſi.

ſolent, omnes convenere, atque inibi coram Principe & Collegii Patribus ſolemni ritu fœdus ictum, jurejurando firmatum, promulgatumque eſt. Poſtridie Senatus juſſu in Principis aula publico epulo excipiuntur. Octavo kal. octobris reditum in patriam cum decreviſſent, denuo ad Collegium Principes Patreſque ſalutandos adeunt; mox ex eorum numero ſex equeſtribus inſignibus a Principe ornantur, unus enim ex iis, dum Patavini gymnaſii rector eſſet, in equeſtrem ordinem allectus fuerat; ſingulis torques aurei quadringentorum aureorum dono dati: in reliquos ſingulos quoque publicæ munificentiæ argumenta edita; duodecim eorum præfectis totidem literæ, quas *patentes* vocant, exhibitæ, quibus, ſi occaſio adeſſet, cogendi militis facultas permittebatur. 1603

Eodem anno, dum hæc geruntur, longo emenſo itinere, Fethis Begus, a Perſarum Rege miſſus, veteris augendæ cum Venetis amicitiæ negotiorumque cauſa, tertio nonas martii Venetias venit, regiaſque literas & dona detulit. Erant literæ Perſico idiomate conſcriptæ, in quibus eximiam in chriſtianos Principes voluntatem, egregium in Venetos ſtudium præſeferebat, priſcæque cum iis colendæ neceſſitudinis, qua & ali, & augeri commercia poſſent, ingenti ſe affici deſiderio ſignificabat, Venetoſque mercatores ſuis in ditionibus perbenigne habiturum pollicebatur. Fethin Begum, qui ſua Venetiis negotia curaret, miſiſſe, ut ei Reſpublica faveret obnixe petere. Hæc ſumma literarum. Aureis characteribus externæ ſuperficiei hæc verba inſcripta erant: DEUS IMMACULATUS ET ALTISSIMUS. Inſcriptio ad Reipublicæ Principem (ne id vel ad curioſitatem, vel ad morem gentis, quo in ſcribendo utitur, noſcendum prætermittam) erat ejuſmodi. *Inſigni atque peramplo Principi, regionum ac provinciarum Domino, juſtitiæ adminiſtratori, veræ regiminis regulæ cuſtodi; inter magnos chriſtianæ gentis Principes recenſito; atque in iis, qui Meſſiæ credunt, gloria, honore, potentia in primis ornato; pompa, amplitudine, felicitateque referto, cui hæc perpetua ſint.* Literis dona addita, aureus excellenti opere amictus Principi exhibitus, quo ſolemnibus diebus in Perſarum Regis memo-

Perſarum Regis orator ad Venetos.

Perſarum Regis ad Venetos literarum inſcriptio.

1603 riam uteretur. Similem Mogori, in India Regi, miſiſſe Perſam Fethis affirmabat. Tapes inde Perſico artificio, ſerico atque aureo teſſelato opere contextus, quo feſtis diebus, dum ad majorem aram ornandam ex eccleſiæ divi Marci promptuario theſaurus depromitur, Principis ſolium conveſtiretur; dona demum eidem divi Marci baſilicæ oblata. Fethis liberaliter exceptus, literæ ad Regem Perſarum datæ. Dona, quæ & præpotentem Principem decerent, & Reipublicæ dignitati convenirent, tranſmiſſa.

Turcarum militum tumultus.

Varie interim Byzantinum imperium agitabatur. Nam Regis vices in Aſia obtinens (Scribam vocabant) homo præpotentis ac præferocis ingenii, qua aſtu, qua bellica virtute ampliſſimæ regionis ſibi imperium arrogaverat; Byzantiumque verſus contendens, ab eo haud longius quam tridui itinere caſtra locaverat. Prætoriani milites eo Aſiaticum hominem faſtus progreſſum frementes, indignabundi, Mehemetem ad tantos motus torpentem excitare conantur; Aſſanum, Horarium, quod egregie horologia conficiendi artem callebat, vocatum, maledictis proſcindunt; inſoleſcentem Scribam, cum initio comprimere potuiſſet, neglexiſſe, militum ſtipendia ad ſe attraxiſſe. Ille ab omni ſe noxa alienum & immunem jactare: de Scribæ conſiliis affectataque dominatione Mehemetem interpellare nitentem, a Regis matre prohibitum. Rex præſentia ſua tempeſtatem ſedaturum ratus, viſendum ſe populo præbet. At eo acrius procella ſævit: vulgus duo capita depoſcit; ſi pernegentur, promiſcue ſæviturum minatur. Rex ab efferata plebe prætorianiſque metuens, diu reluctatus, tandem furentium libidini amatiſſimos ſui, qui (ut ipſi vocant) *Capi Aga* Regis & Reginæ erant, objicit: cervices ambobus ſectæ. Inde, Aſſano inſtigante, quod multa in eum mater agitaſſet, imperii rebelles, communicatis conſiliis in regni perniciem aluiſſet, exitii in eum meditatæque necis in ſuſpicionem venit; atque, ut Ottomani admodum rigidi, nullo conſanguinitatis jure tacti, in cognatos ferociter ſæviunt, omni exutam poteſtate in vetus Amurathis ſeptum divertere jubet.

Mehemetes filium necari jubet.

Mamutem vero, majorem natu filium, in ſpem regiæ ſucceſſionis altum, quatuor mutis hominibus in cubiculum intro-

introductis, fune collo innexa, atque in adverſas partes adacta, ipſo in interiori receſſu atrox ſpectaculum inſpectante, interfici jubet. Nec diu Aſſanes immanis conſilii voluptatem tulit: nam facti pœnitens Mehemetes, ei capite detruncato, Mehemetem ſuffecit. Ac Scribam pollicitis præmiiſque delinitum, honoribus ac præfecturis auctum, in Pannoniam adverſus Cæſarem militaturum relegavit: quo tempore Caniſii a chriſtiano mancipio furtim ſulphureæ pulveri admotus ignis, adeo ingens incendium excitavit, ut totum fere oppidum, mœnibus convulſis, in cinerem redigeret. 1603

Scriba in gratiam a Mehemete receptus.

Uſcochorum autem motibus denuo in Illyrico aſſurgentibus, Nicolaus Donatus, legatus ſecundum cum ſummo imperio in provinciam a Senatu miſſus, qui inſoleſcentes piratas comprimeret; quo tempore Chidirus a Turcarum in Pannonia exercitus imperatore Venetias acceſſit, literaſque cum Baſſæ tum Regis (jus enim illi eſt regio ſigillo, & nomine uti) pertulit, quibus & piratas cohiberi, atque Auguſtam Epidauriis reſtitui petebat. Senatus conſulto reſponſum; nil ad Uſcochorum obtundendam audaciam prætermitti, nuper legatum in Illyricum miſſum: Auguſtani ne ab Epidauriis reciperentur, quos Reſpublica conceſſuros ſtatuerat, iis tribuendum eſſe. In eamdem ſententiam literæ cum ad exercitum, tum Byzantium conſcriptæ. Interea cum Henricus Galliæ Rex de percuſſo Venetorum cum Rhætis fœdere cognoviſſet, per Fraxineum legatum Senatui gratulatur; ad id ſe conficiendum ſuam adjunxiſſe auctoritatem teſtatur; ultro omne officium ac ſtudium Reipublicæ defert.

Nicolaus Donatus, in Illyrico legatus.

Fuentanus vero, qui jam ante initam ſocietatem aditum mercibus per Comenſem agrum intercluſerat, ac ad Rhætorum fines cohortes aliquot miſerat, icto fœdere exardeſcens, a Novaria, Mortara, Lecco, atque Novocomo octingentos pedites in propinqua Vulturenæ vallis loca mittit; arcem in Abduæ fluminis faucibus ad eos coercendos, adituſque omnes obſepiendos, ædificaturum minatur; unam tot incommodis evitandis viam eſſe, ſi pro Inſubribus tuendis Hiſpano militi per eorum ditiones tranſitum permittant, neque alio-

Fuentani comitis contra Rhætos acta.

X 2 rum

1603 rum copiis, ſe inſcio atque inconſulto, aditum daturos polliceantur. Ob eas res Rhæti arma capiunt; arce extructa ſibi, compedes injici nunquam paſſuros affirmant; nitrati pulveris vim, globos ferreos conficiendarumque arcium magiſtros ex fœdere a Senatu poſtulant. Bergomatum ac Brixienſium magiſtratibus petita præſtari juſſum. Henricus, iis cognitis, ſe ad Rhætos tuendos cum Republica conſenſurum Patribus ſignificat: ad Hiſpanorum conſilia conatuſque evertendos multa ſibi ſuppetere. At cum jam in Rhætis, vel gentis vitio, vel Fuentani aſtu, vel inconditæ plebis ſuſpicione ac metu diſſidiorum ſemina ſuborirentur; ad ea tollenda, fœderaque nuper inita ſarta tectaque tuenda, Joannes Baptiſta Padavinus denuo miſſus.

Joannes Baptiſta Padavinus denuo in Rhætos mittitur.

Per eos dies ulcus ſenſim altum atque auctum, adeo excrevit, ut ſumma cum omnium admiratione, gravique cum publica tum privata jactura erumperet. Cum enim aliquot antea annis ærea parva moneta, quæ ſolidi dodrantem, octo ſcilicet obulos conficeret, in ærariis officinis cuderetur, ex qua ob minutas impenſas plebi commodi, ærario emolumenti haud parum accederet, temporis curſu adeo excreverat compluresque lucro illectos ad eam imitandam & ementiendam attraxerat, ut repente tanta ejus vis copiaque effluxerit, ut pene cunctas Venetas ditiones inundaret, auri argentique in immenſum fere pretiis auctis, ut prorſus negotia omnia humanaque commercia interdicta & extincta brevi fore viderentur. Ea vero labe præcipue infima plebs conflictabatur, in quam quidquid illius peſtis erat, hominum vel fraude vel induſtria confluxerat. Huic malo obſiſtendum Senatus ratus, primum adulterinam illam monetam edicto vulgato prohibuit; neque aliquid ejuſmodi expendendum, ni prius ab officinæ ærariæ magiſtris probaretur, ſanxit. In eos qui ementitam in civitatem importarent, importaſſentve, vel ob id monopolium feciſſent, faviſſent, agitaſſent, commerciave habuiſſent, graviſſimæ pœnæ necis, bonorum publicationis perpetui exilii propoſitæ: indici præmia quingentorum aureorum promiſſa; exules revocandi, iis exceptis qui a Decemviris, vel ex eorum auctoritate proſcripti fuiſſent, facultas permiſſa. Ad ea exequenda duo e Patribus

Venetorum commercia, ob æream monetam ementitam, turbata.

bus lecti; Leonardus Donatus, Eques, Marcius Procurator: Aloyſius Georgius, Pauli olim filius, qui in ejus criminis reos inquirerent: Jacobus Piſaurus, Cenſor, in continentem miſſus. Verum adeo morbus invaluerat, ut, cum nullis remediis depelli poſſet, tandem Senatus conſulto cautum ſit, ut penitus id monetæ genus extingueretur, certoque præſtituto tempore qui ad ærarium deferrent, tantumdem pretii argento, vel auro reciperent, adulterina omni prorſus repudiata atque exploſa. Quo ex decreto Patrum erga ſubjectos ſtudium atque pietas quam maxime eluxit, ex publico ærario ſupra quingentis aureorum millibus erogatis. 1603

Jacobus Piſaurus ad conquirendum de area moneta miſſus.

Senatus decretum de area moneta extinguenda.

Ea æſtate cum Michael Priolus, Vicetinus Epiſcopus, ex Illyrico, ubi, adſentiente Senatu, a Clemente ad inviſenda quæ ad religionem ſpectant, miſſus fuerat, Venetias revertiſſet, repente gravi exitialique morbo correptus, ſummo omnium mœrore, egregia virtutis ac ſanctitatis opinione relicta, ex humanis exceſſit. Pontifex, ut ei Joannem Delphinum, Marcium Procuratorem, ſufficere ſibi permitteret, a Senatu per Offredum Internuncium ennixe petiit; cum ei, qui apud Clementem legationem obiverat, lex obſtare videretur, qua honores, dignitates, præmia, a Pontificibus, Regibus Principibuſque oratores accipere ſeveriſſimis pœnis vetabatur. At Senatus, ne Delphino, uti jam legatione perfuncto lex impedimento eſſet, cunctis fere ſuffragiis ſanxit. Itaque eum Pontifex Vicetiæ Epiſcopum nuncupavit, Senatuique permittenti ingentes gratias egit: ei, cum ſe ſtatim procuratorio magiſtratu abdicaſſet, Hermolaus Grimanus, Marini Principis frater, majoribus comitiis eſt ſuffectus. Inde poſt aliquot menſes legi inſtauratæ additum, ne quis Reipublicæ ad ſummum Pontificem, vel alios Reges, ac Principes legatus ullo unquam tempore dignitates, honoresve, aut emolumenta aliqua acciperet, ſuosve accipere permitteret; in eos qui ſecus feciſſent, exilii, bonorum publicationis pœna indicta: legi numquam derogaretur, adjectum, niſi, ad centum atque octoginta Patrum numerum Senatu coacto, quinque e ſenis ſuffragiorum partibus tuliſſet.

Michaelis Prioli, Vicetini Epiſcopi, obitus.

Joannes Delphinus, Vicetiæ epiſcopus eligitur.

Lex de emolumentis ab oratoribus non accipiendis inſtauratur.

Anni fere exitu Marinus Caballius, ex Gallica legatione reverſus, Henrici arma, quibus indutus per tela perque hoſtes virtute,

Henricus Rex arma propria ad Rempublicam per Caballium oratorem mittit.

1603 tute, fortitudine, felicitate tot bella confecerat, victoriaſque reportaverat, egregium Regis munus ad Senatum detulit. Id honoris atque regiæ benevolentiæ in Rempublicam argumentum cum pergratum Patribus extitiſſet, ad eum officii plenas literas dedere. Thoraca aliaque arma, quibus regium obtectum corpus obarmataque dextera præclara adeo facinora ediderat, ſummo animi gaudio accepta, & ad invicti Regis memoriam poſteritatiſque documentum, uti pretioſa quæque adſolent, conſervaturos. Iis perbenigne Henricus ſummum in Rempublicam ſtudium voluntatemque teſtatus reſpondit. Regiam armaturam in Decemvirum armamentario nobili loco reponendam Senatus juſſit.

M. DC. IIII.

1604 ANni vero inſequentis initio, qui a parta ſalute M.DC.IIII. fuit, a Franciſco Contareno, Reipublicæ legato, Byzantio literæ allatæ, Mehemetem Turcarum Regem tertiodecimo kal. januarii repente, nullo præveniente morbo, e vita ſublatum: ei Achomatem, qui nondum quartum ac decimum ætatis annum attigerat, ſucceſſiſſe: adoleſcentem in populi conſpectum datum, ſtupori pleriſque fuiſſe, qui ingentis imperii habenas pueros nunquam arripuiſſe memorabant. Principum legati qui Byzantii commorabantur, ad eum viſendum, ampliſſimorumque regnorum ſucceſſionem gratulatum confluxere. Contarenus idem officii genus paucis per interpretem obivit: præſens Halis, Memphiticus Baſſa, quem ad Viſiratum paulo ante Mehemetes pater evexerat, Venetorum in Ottomanos Reges amicitiam ſtudiumque laudibus extulit; eos uti amicos habendos tractandoſque affirmavit, Rege non ſemel capite annuente, quod in ſuperbo Ottomanorum faſtu, qui nunquam affari, perraro oculos conjicere in Principum legatos ſolent, pro inſueto habitum. In alloquio Contarenus Regi tecto capite præter morem adſtitit. Senatus extra ordinem legatum, qui & aditum regnum Achomati gratularetur, & pacem renovaret, Joannem Mocenicum, Equitem, legat.

Mehemetis Turcarum Imp. obitus & Achomatis ſucceſſio.

Joannes Mocenicus ad Achomatem orator.

Ceterum regni illius primordia a Perſa illata repente arma

tur-

turbavere, qui perpetuus Ottomanorum hoſtis, Cæſareano bello, Mehemetis defuncti luxu ac torpore excitatus, Tauriſium, Perſarum regiam, ſibi antea præreptam, cum circumjacentibus oppidis atque urbibus occupaverat. Eo nuntio vehementer commoti Turcæ, a Rodulpho pacem expoſcunt. Cæſariani, ſi Agriam Turcæ Caniſiumque reſtituant, Peſto illis, Hatuano aliiſque parvis oppidis relictis, concordiam inituros reſpondent. Abnuentibus Turcis, diſcedentibus Cæſareanis, adhuc tempus Turcæ flagitant. Cæſar vero diuturno bello defeſſus, a Pontifice aliiſque chriſtianis Principibus auxilia petit; ni præſto ſint, ad pacem cum hoſte vi adactum deſcenſurum: Firſtembergius comes ea de re cum Franciſco Superantio agit. Sed multa, quin poſtulatis aſſentirentur, Patres remorabantur, atque illud in primis, quod propediem ab Acomate legatus expectabatur; neque tutum rebantur, dum de inſtauranda cum Ottomano pace agerent, fluctuantibus Cæſaris conſiliis in apertam belli aleam Rempublicam adducere.

Perſarum Rex bellum Turcis infert.

Per eos namque dies Muſtaphas Aga, regius quæſtor, (quem *Caſnadar* Turcæ appellant) Venetias acceſſit; Achomatiſque literas attulit, quibus Mehemetis patris obitum, ſuſceptum a ſe imperium ſignificabat, atque ut oratores pro firmanda pace Byzantium mitterentur, petebat. Sulficares quoque Aga ad urbem cum regiis literis acceſſit, quibus, ut Aguſtam inſulam Epidauriis, qui in ejus tutela conquieſcerent, annuumque ei tributum penderent, pro veteri amicitia, paciſque legibus reſtitueret, Senatum rogabat. Reſponſum, ſalvis Aguſtanorum vita ac fortunis, & ultro antea Aguſtam Epidauriis obtuliſſe, at libenter modo quoque conceſſurum. Sub id quoque tempus Donati virtute Uſcochorum licentia audaciaque compreſſa, eique mox ægritudine affecto in patriam reditus, legationiſque abdicatio permiſſa. Ex ejus diſceſſu prædonibus rurſus erumpentibus, Andreas Gabrielius cum eodem imperio in Illyricum miſſus. Leniuſque ea temporum conditione agendum Patres rati, a Cæſare petunt, flagitant: initiis obſiſtat, ne peſtem altius ſe ſe attollere permittat: eorum quæ cum Joſepho Rebata Paſchalicus pepigerit, meminerit: ſibi ſuadere, ut amicæ Reipublicæ perpetua damna ac moleſtiæ inferantur, numquam paſſurum. Ad Ferdinandum quoque, Caroli olim Archi-

Muſtaphas Aga Achomatis literas affert.

Sulficares Aga a Senatu, ut Aguſta Epidauriis reſtituatur, petit.

Andreas Gabrielius, in Illyrico legatus.

 ducis

1604 ducis filium, in eamdem ſententiam ſcriptum. Cæſar ex iis, quæ de Uſcochorum recentibus flagitiis cognoverat, ſummam ſe moleſtiam percepiſſe; ut ea in quæ Paſchalicus cum Rebata convenerat, ſervarentur, curaturum, Senatui reſcripſit.

Joannis Mocenici & Octaviani Boni, oratorum, Byzantium iter.

Interea Joannes Mocenicus, ad Achomatem deſignatus, una cum Octaviano Bono, in legatione continua Franciſco Contareno ſuffecto, octavo idus ſeptembris Juſti Antonii Bellenii, damnatorum remigum præfecti, prætoriam conſcendit, Hieronymi Mauroceni, atque Aloyſii Marcelli ſtipantibus triremibus. Idibus octobris Tenedum pervenere. Inſula olim Venetæ ditionis, pro qua cum Genuenſibus aliquando acerrime dimicatum, triginta paſſuum millium circuitu conſtat; modo quatuor in ea Chriſtianorum millia degunt. Arx quadrata figura, infirmis ſepta mœnibus, at bellicis tormentis inſtructa, Turcarum præſidio ſatis valido firmata, portum octodecim triremium capacem, in boream obverſum, aquationi opportunum, obtinet. Ibi Achomatis juſſu turcica triremis legatos cum univerſo comitatu excepit. Bellenius uſque ad Sigeum promontorium (modo *Jannizzerum caput* vocant) Trojæ ruinis inſigne, duodecim paſſuum millium itinere deduxit; inde vela in occidentem vertit. A Sigeo octodecim paſſuum millibus ad binas arces, quarum altera in Europa, altera in Aſia ſita eſt (*Dardanellos* vocant) triremi turcica pervenerunt. Inde recta freto in ducentorum paſſuum millium longitudinem protenſo, Byzantium delati, ab Contareno legato, multa Venetorum negotiatorum, multa Turcarum turba obviam prodeunte, ſuſcepti ſunt: regio epulo in *Divano* excepti, Achomatem adeunt. Mocenicus paucis legationis munus obit; inde cum Baſſa Viſiro in pacis antea initæ leges conventum. Legati aureis donati veſtibus, liberaliterque habiti. Mocenicus & Contarenus in patriam revertuntur.

Pacis inter Venetos & Turcas cõfirmatio.

Interea neque mari neque terra ſatis proſpere Achomati res procedebant. Ferdinandus Hetruriæ Dux aliquod ſemper facinus in barbaros mente agitabat. Forte Liburnum ex Lybia Anglus navarchus delatus, octo in Juliæ Cæſareæ portu triremes favonii flatum, in altum vela daturas, expectare renunciat. Una conſilium Hetruſci de iis comburendis

ineunt.

Digitized by Google

ineunt. Arrepto in Lybiam itinere, improviſo adorti, igniumque ejaculatione, quorum inſtructi copia ad id patrandum acceſſerant, incendunt, piraticamque ea æſtate exercendi Lybicis prædonibus facultatem eripiunt. In Pannonia quoque Strigonium ſeptembri menſe, irrito exitu, Turcæ oppugnant. At Peſto deditione recepta, audentiores facti, Strigonium rurſus corona cingunt. Georgius Baſtius, vices Cæſaris obtinens, Mansfeltius, atque alii Germaniæ proceres, qua mœnibus fortiter dimicant, qua in hoſtes acriter irrumpunt. Duo circiter peditum millia, equites quingenti in Turcarum caſtra penetrant, ferrea glandium procella cuncta miſcent turbantque, ſtrage omnia implent, ſeptingentos cædunt; atque ex ſuis centum tantummodo deſideratis, exuvias hoſtium reportant: commeatuſque inopia, prætorianis impellentibus, Serdar Baſſa Strigonio abſcedit. Neque felicius in Dacia a Turcis pugnatum. Betlemum Gaborem, provinciam iis ſubjiecere tentantem, atque ad amnem Themeſum caſtrametantem, incautum Cæſareani profligant, concidunt. Submiſſos a Temeſvarii Baſſa, de ſuorum internecione per transfugas admonito, auxiliares, uſque Temeſvarium inſectantur. Illi ſublicium pontem a præfecto demitti, ut inſtanti eripiantur neci, ſummis vocibus inclamant. Is, ne promiſcue irruat hoſtis, veritus, ex pinnis ac ſpeculis ſtragem ſuorum deſpectat: præda ingens, duodecim militaria ſigna capta. Ita eo anno in Pannonia ac Dacia bellum gerebatur.

1604

Africanæ triremes ab Hetruſcis incenſæ.

Turcarum ad Strigonium cædes.

Betlemus Gabor a Cæſareanis profligatus.

In Italia ſuſpicionibus ac diffidiis laboratum. Cum enim Fuentanus Rhæticum fœdus cum Venetis æquo animo pati non poſſet, tum minis, tum pollicitis ad ſe eam gentem allicere nitebatur. Itaque commercia cum Inſubribus interdixerat, annonam commeatuſque præcluſerat, arcem prope Vulturenam vallem, proprio indito nomine, excitandam curabat. Altera ex parte ad ſocietatem ineundam incitabat: in eam ſi coirent, & aditus patefacturum, & annonam præſtaturum, & arcem demoliturum. Illius leges duobus præſertim capitibus (uti diximus) continebantur: altero, ut tranſitum per eorum fines petentibus Hiſpanis darent; altero, ne, inſciis atque inconſultis illis, aliorum copiis permitterent. Atque ut

Arx a Fuentano comite prope Vulturenam vallem inſtructa.

rudem

1604 rudem gentem flecteret, id neque Gallicis neque Venetis fœderibus adverſum eſſe contendebat; quod Henrico in Italia nullæ ditiones eſſent, ad quas recuperandas cum exercitu proficiſceretur; quodque ad Venetos tantum bello laceſſitos defendendos, non ad arma in alios inferenda fœderis præſcripto obſtringerentur. At vix Padavinus in Rhætiam pervenerat, cum Herculem Salicem Rhæti Venetias legatum mittunt. Is, quo loco eorum res ſint, quot poſt percuſſum fœdus incommodis affligentur, explicat: *Commercia ab Fuentano, quo unico ſuſtententur, interdicta: ſterili atque infecundo ſolo, annonam ex finitimis regionibus comparare aſſuetis facultatem ereptam: in eorum cervices arcem excitatam: vehementer turbatos commotoſque Rhætos eſſe; quodque haud dubium exitium portendere videatur, civiles nuper diſſenſiones exortas, quibus miſere laceratam diſcerptamque eorum rempublicam, ni præſto amici ſint, in præceps ituram: eo tam afflicto ac prope perdito ſuarum rerum ſtatu, ſe potiſſimum deſignatum, qui conſilium, opem petat, exoret: id cum pro nuper icta jurejurando ſocietate, tum pro ipſiuſmet Reipublicæ beneficio atque incolumitate efflagitare. Quid enim, ſi Rhæti concidant? an non eorum caſu & exitio cunctis Italiæ Principibus cladem vaſtitatemque imminere? Itaque alterum ex duobus petere, vel fœdera quæ neque Gallicis neque Venetis officere videantur, interpretari ac moderari permittant, quo publica pax ac tranquillitas minime interturbetur; vel, ſi ſecus ſentiant, auxilia, pecuniam ſuppeditent. Quod ſi e re communi ſit, ut in eorum finibus propugnaculum extruatur, ad id conficiendum ſumptus ſubminiſtrent.* Senatus conſulto breviter reſponſum: ſi pactis Rhæti ſtent, neque quidquam fœderibus adverſum moliantur, omnem opem auxiliumque præbiturum. In eamdem ferme ſententiam oratori, quem eodem tempore in Galliam Rhæti miſerant, Henricus reſpondit.

Hercules Salices, a Rhætis orator Venetias miſſus, & ejus expoſitio.

Senatus reſponſum.

Ab Helvetiis inſuper, qui Badam de more convenerant, conſilium auxiliumque Rhæti expoſcentes, ejuſmodi reſponſum, ut aliquam concordiæ cum Fuentano rationem inirent, tulere: licet ab iis, quos ſibi Fuentanus in Rhætorum gente conciliaverat, ad ejuſmodi conſilium exhibendum impul-

1604

Rhæti Mediolanum oratores mittunt & cum Hiſpanis conveniunt.

pulſos Helvetios fuiſſe, ſatis conſtaret, quorum ſuaſionibus tandem Rhæti Mediolanum oratores, qui cum Fuentano conveniant, mittunt; in fœderis leges, quod anno M. CCCC. XXXIII. inter Blancam Mariam, Franciſci Sfortiæ conjugem, ac Rhætorum gentem percuſſum fuerat, conſenſere. Scilicet Hiſpanorum ut copiis per ſuos fines aditum permittant; in Inſubres ducturis obſtruant; ni prius eos certiores fecerint, tranſitum aliis denegent. At Rhætorum acta omnes carpere, turbata fœdera; disjectam ſocietatem, violatum jusjurandum: quid ab iis expectari poſſe, qui tam cito eorum quæ pepigerant obliti, omnia perturbaverint. At vero non eadem erat in Rhætis ſententia; ſed in diverſas ſciſſi factiones, neque conſiliis, neque viribus junctis patriam tuebantur. Ea res difficiliora amicorum auxilia reddebat, cum iis qui turpiter pacta deſeruerant nil opis afferri poſſe, labare vero finitimam gentem, diſſidentemque prope in ſervitutem incidere cum publicis rationibus pugnare videbatur. Neque ulla, dum fœdera nuper cum Fuentano icta vigerent, concordiæ ratio inveniebatur; iis enim cavebatur, ne miles, inſcio atque inconſulto Hiſpano, alpes tranſgrederetur; quo Gallicam Venetamque ſocietatem penitus diremptum ac convulſum iri conſtabat. Ob eas res tempus extrahebatur, ejuſdemque ſententiæ Veneti ac Galli erant, ut Rhætis fœdera ſervantibus omni ope juvarent. De extructa arce per Fraxineum legatum Senatus mentem Henricus exquirebat: eam & ad commercia turbanda & ad Vulturenam vallem invadendam, opportunam: ad copias autem, quo minus per eorum fines tranſirent, impediendas minime idoneam Patres arbitrabantur. Rex tamen eo deducebatur, ut, ſalvis Gallicis Venetiſque fœderibus, ſi aliquam Rhæti concordiæ rationem inire poſſent, eam ne aſpernarentur. Annus inter hæc vel diſſidia vel conſilia elabebatur.

Rhætorum diſſidia.

Ceterum cum incredibili prope labore atque impenſa ad deducendum Padum amnem excavatus alveus fuiſſet, jamque æſtas in autumnum inclinaret, de aggere incidendo traducendoque ingenti flumine actum; cum antea qui una cum Joanne Jacobo Zannio, legato, opus inſpicerent, roſtra quibus amnis curſus tardari, quo commodius deduceretur, conficien-

da

Digitized by Google

1604 da curarent, lecti fuiſſent, Marcus Antonius Memius, Marcius Procurator, Andreas Gabrielius, Aloyſius Georgius, Angelus Bragadenus, Antonius Quirinus, Benedictus Taliapetra. Qui cum ea quæ neceſſaria erant perfici juſſiſſent, Zannius; aggere disjecto, Padum, magno finitimorum, magno noſtrorum concurſu ac plauſu in alveum immiſit: ita ab urbe perampli fluminis defluxus ingenti portuum æſtuariorumque beneficio averſus.

Legati ad Padi opera inſpicienda & novum alveum aperiendum.

Decretum de Medoaco ab æſtuariis avertendo.

Eodem quoque anno de Medoaco alio traducendo latum; qui Metamauci portum influens, magnam materiæ vim ingenti cum illius detrimento invehebat. Is porro fluvius recta olim in æſtuaria delatus, ad vicum in extrema ora ſitum, cui Oriaci nomen adhuc manet, priſcis temporibus; poſtea vero, quina inde paſſuum millia arena plurima circum exaggerata, ad Lizzafuſinam pagum ſtagnis excipiebatur, quæ, undis & paludibus undique ſeſe attollentibus, magis ac magis in dies videbantur imminui. Quapropter anno M. CCC. LXXXXI. vj. idus novembris, ut Medoaci oſtium ad Lizzafuſinam obſtrueretur, decretum fuerat. Verum M. CCCC. XXV. vii kal. julii, Franciſco Foſcaro Principe, id oſtium denuo reſeratum fuit; ea tamen lege, ne ad divi Angeli, cui a loco contortæ nomen erat, ut antea conſueverat, deflecteret amplius; ſed ad divi Nicolai portum recto curſu contenderet. Vehementiore enim fluminis impetu incumbente, limo & arenis undique proruentibus egeſtis, profundiorem illi aditum futurum plerique ſibi perſuadebant. Nam (ut natura fluviorum eſt, qui veluti protenſis brachiis, dextera lævaque ſtagnant) iter quod a vico Lizzafuſina, hinc ad divæ Marthæ, inde ad divi Georgii fana, extenditur, exſiccatis æſtuariis, ita ſolidum præbuerat, ut urbs jam, ni remedia opportuna adhiberentur, brevi continenti adhæſura videretur. Huc variis morbis contagiones, quibus præter morem civitas vexabatur, accedebant, cujus rei cauſa, quod aquæ ſalſæ dulcibus immixtæ putreſcerent, ferebatur. Itaque anno M. CCCC. XXXVIII. vj. kal. octobris, ut rurſus amnis oſtium ad Lizzafuſinam occluderetur, quo mole oppoſita cohibitus ad Metamauci deflecteret portum, ſancitum fuerat. Difficultatibus vero multis exortis, eaque præcipue, brevioris admodum per Medoacum navigationis

urbem

Digitized by Google

urbem carere non poſſe (uti aquarum magiſtratus annales memorant) Marco Cornelio, provectæ ætatis viro admonente, inita fuit ratio, qua, citra ullam hujuſce navigationis jacturam, averſo flumine, æſtuariis proſpiceretur. Itaque xij. kal. novembris anno M. CCCC. LXXXVIII. navigationis commodo eſt conſultum, curru ad navigia cymbaſque traducendas, quo amnis a mari diſterminaretur, exædificato, ingentique alveo ad Doli pagum cœpto, quo Medoacus Foſſam Clodiam verſus deduceretur. Poſtea vero, cum, Foſſæ Clodiæ portu fere jam obſtructo, in magno urbs illa diſcrimine verſaretur, ad Bronduli portum alveus translatus fuit; reliqua pars molendinis, atque navigationi qua ad urbem itur inſerviret; ac per alveum, quam *Reſtem* alii vocant, tranſmitteretur. Verum temporis tractu cum magna materiæ vis aggeſta in Metamauci portum deprehenderetur, in eumdem Bronduli ſinum averti Medoacum viſum eſt; atque ad vicum, quem Miram vocant, novus alveus in octodecim paſſum millia longitudinem excavari, quo Medoacus exciperetur, atque fluminis illius influxus, qui, ex montibus humo excepta, turbidiſſimus provolvitur, alio amandaretur, decretum; ſed ne mediis in aquis ſitæ urbi aquæ aditus intercluderetur, minora quædam flumina in veterem Medoaci alveum detrudi ſancitum. Opus ingens ingenti labore, immenſa impenſa poſt aliquot annos perfectum. 1604

Thomæ Contareni, Archiepiſcopi Cretenſis, obitus.

Aloyſius Grimanus, Cretæ Archiepiſcopus eligitur.

Hoc anno Thomas Contarenus, Cretenſis Archiepiſcopus, vir innocentia, virtute, ſcientiaque conſpicuus, Romæ fato conceſſit. Quatuor a Senatu nuncupati, ex quorum numero Clemens Pontifex Maximus, quem ſibi placuiſſet, eligeret; Aloyſius Grimanus, Stephanus Bolanus, Auguſtinus Gradonicus, Abbas, Nicolaus Foſcarus, e Theatinorum ordine. Grimanum, qui ſumma virtutis atque eloquentiæ laudæ multos in Republica magiſtratus geſſerat, in Patrum collegio continentis Sapientis locum obtinuerat, nuperque Cenſor extiterat, Clemens extulit.

M.DC.V.

1605

M. DC. V.

Clementis Pontificis obitus, & ejus elogium.

PRoximum annum M. DC. V. poſteritati inſignem varii atque ingentes in Europa motus reddidere. Funeſtumque initium a Clementis ſummi Pontificis exceſſu ſumpſit; qui podagra ſenectaque confectus occubuit; pro cujus ſalute atque incolumitate per urbis templa Senatus juſſu ſupplicationes habitæ fuerant; ejuſque obitu ſummo mœrore omnes civitatis ordines ſunt affecti, quod eo potiſſimum tempore extinctus eſſet, quo de ineundo cum Republica arctiori amicitiæ ſocietatiſque nexu, conſilia agitabatat; illiuſque virtus atque opera chriſtianæ reipublicæ maxime neceſſaria videbantur, Turca, præſertim, recollectis viribus, in Pannonia adjacentibuſque regionibus ſæviente. Eo etenim ingenio Clemens erat, ut licet Quinti Fabii exemplo in graviſſimis negotiis nimia cunctatione uti videretur; tamen nil abjectum, cuncta prægrandi atque excelſa mente gerens, prudentiaque & dexteritate quandoque aſſequebatur, quæ vi atque impetu obtineri minime potuiſſent. Inde conciliata inter potentiſſimos Galliæ Hiſpaniæque Reges pax, Henrici in Sabaudum repreſſus impetus, initaque concordia, ac pleraque egregia, quæ vel ad quietem in Italia retinendam, vel ad Principes jungendos, vel ad Cæſarem Pannonico bello milite pecuniaque juvandum, effluxere. Complura eaque gravia cum Republica negotia habuit, quæ licet nonnumquam acerrime utrimque agitata, in graves diſſenſiones eruptura exiſtimarentur, nihilominus, moderatione animi ad eumdem veluti ſcopum Pontifice ac Senatu collimante, felici exitu ſunt confecta, Petri Aldobrandini, nepotis, imprimis auctoritate, qui, cum nihil non a patruo impetraret, Venetorumque eſſet ſtudioſiſſimus, mutuis officiis illius in Rempublicam voluntatem ac benevolentiam aluit atque auxit.

Juſtis de more Clementi perſolutis, de ſucceſſore deligendo pontificalibus comitiis actum. In varia ſtudia ſententiaſque Purpurati ſcinduntur. Galli Alexandro Mediceo Cardinali favent; Hiſpani palam oppugnant, in quemlibet alium conſenſuri.

Cæ-

Digitized by Google

Cæſari Baronio, Hiſpanorum favore ſubnixo, quod oppido Sora, regiæ ditionis, ortus eſſet, ſuprema dignitas omnium fere conſenſu deferebatur; niſi per eos dies Annalium eccleſiaſticorum undecimum volumen vulgaſſet, in quo adverſus Philippi in Siciliæ regno ſupremam auctoritatem, quam monarchiam vocant, acerrime pugnaverat; atque Reges ſummorum ſe Pontificum creationi immiſcentes, quæ divino afflante Spiritu ad ſacratos viros præſtabat, vehementer fuiſſet inſectatus; quo ſane ſpem omnem illius potiundæ dignitatis ſibi præciderat. Etenim ante Clementis obitum ab eo volumen editum, Oſſunæ Dux, Neapolis Prorex, inter vetitos adnumeraverat; bibliopolam, qui venditabat, comprehenſum, ad triremium tranſtra ablegaverat. Qua ex re mirum in modum Clemens atque ii, ad quos inquiriendi de religione munus pertinet, commoti, Pontium regentem, cœtu fidelium amotum, Romam evocaverant. Id in cauſa fuit, ut Hiſpani Baronium a pontificatu excluderent; cujus injuriæ in patrum conſeſſu ſummopere eſt conqueſtus, quod ob Eccleſiæ jurium defenſionem is fructus ei rependeretur, illud Servatoris uſurpans, *Beatos eſſe, qui propter juſtitiam perſecutionem paterentur*; ac, ſi ob eam rem martyrium immineret, libenti animo ſubiturum: Clementis, Sanctiſſimi Pontificis, juſſu, priſcis Eccleſiæ inſpectis monumentis, librum compoſuiſſe; perlectum tribus ex Cardinalium numero videndum dediſſe; probatum, denuoque inſpectum, tandem prodiiſſe. Spe dejecto Baronio, omne in Mediceo oppugnando ſtudium Avilæ Cardinalis, Hiſpaniæ regnorum protectoris, verſabatur. At Aldobrandinus, ſine quo perfici comitia non poterant, quod tot ſibi devinctos haberet, quot ad impedienda ſufficerent, prenſando, rogando, atque ad ſuas partes ſecreto alios traducendo, ita egit, ut tandem Alexander Mediceus ad pontificatum, moleſte inſpectantibus Hiſpanis, eo electionis genere, quod adorationem vocant, eveheretur; qui ſtatim Leonis undecimi nomen ſuſcepit: exacta vir ætate, multis præclare pro chriſtiana republica ac religione geſtis conſpicuus, cujus præcipue opera pax inter Henricum Galliæ & Philippum Hiſpaniæ Reges inita fuerat. Ingens de eo hominum opinio ex anteactæ vitæ ſplendore, ex fami-

1605

Leonis XI. Pontificis electio

1605 familiæ nobilitate, ex nuncupationis omine orta. Ejus rei nuntius Venetias allatus, vix dici poteſt, quanta lætitia univerſam civitatem profuderit. Omnia magnanima atque excelſa ſibi Patres ab illo pollicebantur. Statum legatio de more decernitur: lecti fuere Leonardus Donatus, Franciſcus Molinus, Marcii Procuratores ambo, Joannes Mocenicus, Franciſcus Vendramenus: per literas, perque Auguſtinum Nanium, oratorem, gratulatio eſt habita. Leonis pontificatus initia præclara, auguſta. Tria ſibi in ſupremo munere adminiſtrando propoſuiſſe affirmabat: erga Deum honorem ac cultum; in pontificatu majeſtatem; in cunctos liberalitatem: inde aulicos omnes holoſerico indui juſſerat, nihil non magnificum vultu, habitu, verbis referens. Verum commune conceptum gaudium repentina citaque mors intercepit, atque in limine extinxit. Nam in pontificiæ inaugurationis plauſu, cum Leo ætate gravis, valetudine imbecillis, nimium incaluiſſet, ab æſtuque diriguiſſet, viceſimo ab inito pontificatus die eſt ereptus.

Oratores Veneti ad Leonem XI.

Leonis XI. obitus.

Novendialibus ſacris peractis, denuo de ſucceſſore agitur. Certantium ſtudiis, competitorum haud diſparibus meritis in quemnam pontificatus honos caſurus eſſet, incertum. Aetate & gratia Dominicus Tuſcus, Mutinenſis, anteibat; in eumque Galli & Hiſpani conſenſuri videbantur. Jamque ad Pauli ſacellum, ut ad ejus genua procumberent, Purpurati ingrediebantur; cum repente Baronius, Tuſco pontificatum minime deferendum, exclamat; inutilem Eccleſiæ, parum idoneum chriſtianæ reipublicæ futurum. In eo certe viro multa inerant, quæ apicem ei concilarent, ætas, ſcientia, morum comitas, & quod caput eſt, a ſummorum Principum obſequio immunis ac liber animus: in dicendo nimia libertas, parum honeſtis nonnumquam interſperſa verbis, obſtabat; idque unum ei objectum, a faſtigio, quod comprehenſum manu tenebat, deturbavit. Nam ſummis vocibus inclamante Baronio, ſtrepitus adeo ingens eſt ſublatus, ut ſtatim ei Montaltus, Sfondratus, atque alii, quos Cardinales conſcientiæ vocabant, adhærerent. Duo ac viginti in Xyſti ſacellum ab aliis ſejuncti conveniunt; reliqui in Paulino perſiſtunt, cum duo tantum ad Tuſcum creandum ſuffragia deeſſent. Inde in diverſa trahentium ſtudia.

Co-

Comitiis turbatis, ad Aldobrandinum Montaltus inquit: *Cur in alium non conſentimus? cur tumultus in pernicioſas diſſenſiones erupturos non comprimimus?* Tum Aldobrandinus: *Cuinam igitur tantum munus deferemus? Burgheſio*, Montaltus inquit. Erat tum cum Arigonio, ut fertur, in ſuo cubiculo Burgheſius; ambo, quod ætate ad eam ſuſcipiendam dignitatem immaturos ſe intelligerent, alia omnia verſantes animo; ac tum forte egreſſi, lento ad Aldobrandinum ac Montaltum incedebant pede, cum repente *Burgheſium*, qui propius erat, inclamant momento; & mox univerſum Collegium pervadit. Extemplo Pontifex conſalutatur, ac Pauli V. nomen ſuſcepit; tres ac quinquaginta annos natus, firmo corporis habitu, procera ſtatura, totius oris aſpectu pontificalem majeſtatem retinens. Pater, dum Senæ patria civilibus perturbationibus conflictaretur, Romam ſe recepit, foro incumbens, *conciſtorialis*, ut ajunt, *advocati* munus exercuit. Virtute atque integritate auri tantum ſibi comparavit, ut majori natu ejus filio, ſeptuaginta aureorum millium pecunia Clementi adnumerata, *Cameræ*, ut ajunt, *Auditoris* magiſtratum magna purpuræ obtinendæ ſpe impetrarit. Eo brevi extincto, patris miſertus Clemens, ut alterum filium, Camillum nomine, defuncto ſubrogaret, conceſſit. Inde anno M. D. LXXXVI. ad cardinalatus dignitatem evectum, ad opem Cæſari Pannonico bello a Philippo petendam in Hiſpaniam miſit: optimis moribus, inculpatæ vitæ fama permotus eidem vices ſuas detulit. Non illi ex paterno proventu amplius quam mille, ex eccleſiaſtico ſex aureorum millia erant. Juris legumque prudentiæ ſcientiſſimus, ut ea potiſſimum facultate ſibi blandiretur. Ceterum neque publicorum negotiorum uſu præſtans, neque cum Principibus ſummis de rebus agere aſſuetus, civili conſuetudini parum deditus, ingenio potius ad privatas res quam ad publicas gerendas idoneo; licet pontificalibus veſtibus amictus, momento pontificiam majeſtatem vultus ſeveritate, gravitate, oriſque totius habitu repræſentare videretur. In eo inexpectato lætitiæ ſenſu obſervare licuit, quod præter aliorum morem, qui ad ampliſſimam in terris dignitatem evecti, effuſiſſimi in omne liberalitatis genus iis, per quos ſublime illud faſtigium attigere, nihil fere perne-

1605

Pauli V. Pontificis electio.

1605 gare audent; ipſe efflagitantibus Purpuratis nihil conceſſit, *Non id tempus eſſe, quo aliquid decerneretur*, dictitans; *æſtuante animo pleraque injuſta, quæque minus deceant tribui; in repentina commotione, non ſatis quæ petantur, vel quæ concedantur, expendi poſſe: munificum tamen in iis, quæ incolumi juſtitia atque conſcientia elargiri poſset, in omnes futurum*. Illud enim palam ajebat, ſecumque reputabat, *non mortalium ſuffragio, ſed Dei Optimi Maximi afflatu atque impulſu ſibi munus illud delatum eſse*.

Magna cunctorum de novo Pontifice expectatio: quo ſe verteret, in quod potiſſimum incumberet, cum in turbulenta tempora, vigente inter Turcarum Regem ac Cæſarem bello incidiſſet. Neque minus vivida ætas pleroſque ſollicitabat, quod ad apicem illum tendentium Purpuratorum ſpes præter ſolitum morem reciſæ viderentur. Atque ipſemet Pontifex, vel rei novitate, vel inopinato ſperatæ vix amplitudinis eventu, ſtupore veluti defixus mœſtuſque cernebatur; multaque illi moleſta obverſari animo rumor erat: a privato ad regium vitæ genus tranſitus, mortis metus, veneficii timor, ut quotidiano victu parata a ſororiis tantum obſonia ſumeret. Ea aſtrologorum vocibus terriculamentiſque aucta, ante ſeptembris exitum vitam amiſſurum. Quibus permoti ejus fratres, quorum major natu Franciſcus, minor Joannes Baptiſta erant, tres ac viginti ejus profeſſionis homines intra ſuas ædes cogunt, qui naſcentis Pontificis, cælique ſitum ſcrutentur, quidque vaticinentur de ejus vita, exprimant. Vel ex inanis artis arcanis, vel aſſentationis gratia, in decimum atque octavum annum vitam prolaturum prodidere. Acerrimum Eccleſiæ libertatis defenſorem ac propugnatorem initio Paulus eſt profeſſus: pro ea, ſi opus foret, ſanguinem ipſum effuſurum; idque ampliſſimis verbis in primis cum Principum oratoribus alloquiis eſt teſtatus. Franciſco fratri, majori natu, claſſis præfecturam detulit; Joannem Baptiſtam ſancti Angeli arcis cuſtodem, Burgi præfectum, poſtea Eccleſiæ vexilliferum atque militiæ imperatorem creavit. Senatus ei quatuor legatos legit, Franciſcum Molinum, Marcium Procuratorem, Joannem Mocenicum, Petrum Duodum, Franciſcum Vendramenum; qui cum per eos fere dies Mattheo Zannio, Vene-

Oratores Veneti ad Paulum Pontificem.

Venetiarum Antiſtiti ex humanis ſublato, ſuffectus eſſet, ejus loco Franciſcus Contarenus, Eques, eſt deſignatus. 1605

Dum hæc in Italia geruntur, novis tumultibus Pannonia & Dacia agitari cœpit. Nam Stephanus Boſcajus, Pannoniæ præfectus, a Rodulpho Cæſare defecit: fœdere ſe ſe Achomati obſtringit; turcicoque fultus robore, Tranſilvaniæ ſe Principem (*Vaivodam* vocant) atque in citeriore Pannonia Ottomanorum vicarium appellat. Pleraque oppida capit; ignem ferrumque Ferdinandi Archiducis ditionibus minitatur. Baſtius, a turcica ſocietate ut diſcedat, monet. Ille certis legibus ſe facturum non detrectat: inſoleſcentes atque iniquas conditiones, quæque ad bellum magis quam ad pacem tenderent, expoſcens, rejicitur. Sed interim turcicis auxiliis incrementa ſumit, perditos religioniſque omnis exſortes ad ſe trahit; oppida atque urbes qua vi, qua pollicitis Cæſaris imperio ſubducit; ſibique ſacramento obſtringit. Ad vaſtandas incendendaſque regiones barbari dimittuntur; Corcotam e regione Strigonii capiunt, diripiunt; præſidiarios Germanos negligentius excubias agentes obtruncant. Inde Ferdinandi ditiones Thraces atque Haiduchi invadunt; Chermentum expilant; Rocheſpurgo, duabus a Græcio leucis, obſidionem minantur.

Stephanus Boſcajus a Cæſare ad Turcas deficit.

Rodulphus Boſcaji defectione, pecuniæ inopia oppreſſus, diutino bello attritis viribus, ancipiti diſtentus cura, ad imminentem turbinem avertendum ac diſcutiendum impar. Archidux Ferdinandus crepitantes incendii flammas extinguere neque per ſe, neque per alios poteſt. Iis anguſtiis circumſeptus, Joannem Sfortiam, Purliliarum comitem, ad Senatum mittit: ſeptuaginta, aut ſexaginta aureorum millia mutuo, Piſini proventuum oppigneratione, petit. Ardua res erat, quæque multa ſecum traheret, ex quibus cum potentiſſimo hoſte diſſidia ali, ac tandem bellum exoriri poſſet. Itaque Sfortiæ Senatus conſulto reſponſum. *Iis quæ Ferdinando acciderint, quæque in ejus ditiones hoſtes moliantur, ingenti moleſtia Senatum affici: propenſum Reipublicæ animum & alias expertum & in poſterum experturum; cum præſertim ſi reliqui reipublicæ chriſtianæ Principes ita animati fuerint, ut concordes, ingenti virtute ac viribus conjunctis, ad communem proſternendum hoſtem conſpiraverint.* Cum eo reſponſo Sfortia dimiſſus. At

Joannes Sfortia, Purliliarum comes, pecuniam a Venetis Ferdinandi nomine petit.

Senatus reſponſum.

1605 barbarorum indies creſcente metu, inſtantique periculorum facie perterritus Ferdinandus, denuo eumdem Sfortiam Principem patreſque adire, poſtulata innovare jubet: *Non minus publica in ſe voluntate fretum, quam neceſſitate adactum, iterum enixius Reipublicæ opem implorare: urgeri Stiriam a potentiſſimo hoſte, fumare tecta, comburi domos, hoſtem libere vagari, cuncta ferro atque igne demetiri: exhauſtas populorum vires, nervos belli deficere: quid aliud expectandum ſit, niſi ut inſolens Thrax, quacumque iter direxerit, cuncta dejiciat ac proſternat? quæ enim flumina, quæ arces in iis regionibus ſiſtere, exundantis torrentis in morem, barbarorum impetum queant? Ea ſi (ut maxime verendum videtur) acciderint, an non illa quoque tabes Italiam invaſura ſit? itaque id ſubſidium petere, quod & ſibi magno uſui ſit futurum, & nullo detrimento præſtari poſſit: ejuſmodi grati animi officio ſibi in perpetuum nexum devinctumque optimum & religioſiſſimum Principem fore.* His atque aliis flectere Patrum mentes Sfortia adnixus eſt. In diverſas ſententias Patres ſcinduntur. Quidam pecuniæ ſubſidia, ſi acie inſtructa Ferdinandi ditiones hoſtes invadant, Rocheſpurgum oppidum aut oppugnent aut obſideant, pecuniam ſubminiſtrandam cenſent. Alii ſuperiori decreto inſiſtendum arbitrantur. Res vehementibus diſceptationibus acta. Cum nondum in ſuffragia itum eſſet, nuntii ſuperveniunt, Pannones atque Haiducos (genus id hominum ferum atque agreſte) receptum canere, atque in ſuas regiones regredi. Inde communi conſenſu in ejuſmodi ſententiam decretum, quo Sfortiæ reſponderetur, factum: *Quæcumque Ferdinandi interſint, eadem quoque cordi Senatui eſſe: ſiquid ejus ditionibus adverſi immineat, propenſum in ſe Reipublicæ animum non deſideraturum.* Interim conciliare Boſcajum Cæſari Baſtius non ceſſat. Ille, ſi quæ antea efflagitaverat, ſibi concedantur, adſenſurum pollicetur. At cuncta irrito conatu agebantur. His audaciores facti Turcæ, Mehemete Viſiro duce, Strigonium, Pannoniæ præcipuum munimentum, aggreſſi, pridie nonas octobris divi Franciſci feſto die, deditione recipiunt, ingenti propugnatorum probro, qui munitiſſimam arcem, totque laboribus ac ſanguine ſuperioribus annis receptam, turpiſſime barbaro, omni prorſus impoſterum recuperandi ſpe amiſſa, tradidere. At nihilominus de concor-

Joannes Sfortia Purlilianus ad Venetos iterum miſſus, & ejus expoſitio.

Senatus reſponſum.

Strigonium a Turcis deditione captum.

concordia inter Cæſarem atque Achomatem denuo negotium agitari cœptum, Erneſtò Molartio Budam, ut colloquia cum hoſte haberet profecto. 1605

Anglus Rex piraticam Anglis prohibet.

Mari minime coercita piratarum licentia, cunctis qui ſibi rapinis quæſtum quæſitabant, frena laxabantur; ut, ni acriora remedia Principum adhiberentur, in dies in pejus cuncta prolabi neceſſe eſſet. His ductus Angliæ Rex, Anglis piraticam penitus inhibet; edicto promulgato, Britannos Scotoſque, teterrimo quæſtus genere relicto, domum redire jubet: bonorum invaſiones, quas *repreſalias* vocant, prorſus vetat: ne navarchis ac nautis, qui in Angliæ portus ſe ſe receperint, vis inferatur, præcipit; qui prædones pœnis coerceant, deque gentis more ſummo afficiant ſupplicio, ſtatuit. Inſuper, navigiorum numero conflato, maria excurrere, atque in genus id hominum invehi juſſit, qui negotiatoribus præſidio, prædonibus exitio ſint. Naves bellicas exterorum Principum in Anglicanos portus tempeſtate delatas in tuto conſiſtere decernit; litorum oppidorumque maritimorum incolis, ne latrociniis ablata aut quæſita coemant, recipiant, negotientur, interdicit. Ejus edicti per Henricum Hutonium, legatum, Senatum certiorem facit: addit, in ejus gratiam adjectum ſancitumque, ut ſi forte Venetæ triremes aliave navigia in Anglicas naves inciderent, ni amicitiæ ſigna edant velaque demittant, in eas uti hoſtiles impetum facere, pugnare, demergere liceat. Id Patribus, qui ſæpius de Britannorum injuriis damniſque illatis conqueſti fuerant, pergratum extitit, ſummæque Jacobo Regi præclare in Rempublicam egregio argumento teſtatæ voluntatis gratiæ actæ. Ab Anglo hæc in Senatus gratiam facta.

Hiſpani præfecti damna Venetis navigiis inferunt.

At Hiſpaniarum Regis præfecti non ſecus ac fervente bello in navigia Venetorum impetum faciunt. Sanctæ Crucis marchio Neapolitanarum, Caſtellæ præſes (*Adelantadum* vocant) Sicularum triremium ductores, explicatis vexillis, invehuntur; navarchos exquiſitis tormentis excruciant; vi Chriſtianorum bona quo rapinis fucum quærant, Judæorum Turcarumque eſſe extorquent. Hæc Venetias allata, rei indignitate atque inſolenti auſu cunctorum animos percellunt. Patres nihil prætermittendum, ut perfracta audacia reprimatur, ſtatuunt. Graviter cum Cardineo legato expoſtulant:

1605

Veneti de damnis ab Hiſpanis illatis cum oratore conqueruntur.

Venetorum decreta ad incurſiones inhibendas.

Marcus Lauretanus navibus in Syriam proficiſcentium præfectus.

Philippus Rex piraticam ſuis prohibet.

Talia in Veneta navigia committi, quæ nec in hoſtes quidem fierent: hæc ab optimi Regis mente aliena eſſe, certo ſibi Senatum perſuadere: nunquam alias auditum, triremes regias, expanſis velis, ſublatis ſignis, in Venetos impetum feciſſe: an ejuſmodi Rempublicam amicam promeritam? quamobrem quæ acta ſint, Regi ſignificet, excurſiones maritimas penitus inhibeat, ablata reſtitui jubeat, in ſontes animadvertat. Franciſco Priolo, legato, eadem Philippo exponere præcipiunt: ad eumdem datæ literæ. Claſſis legato injunctum, ut triremes cogat, novo milite inſtruat; a Corcyra Zacynthum proficiſcatur; circa Cytheram atque Honuſam inſulam, quibus in locis frequenter piratæ nidificant, maria perluſtret; ne quid navigiis Venetis detrimenti accidat, curet; ſi qui aggreſſi fuerint, in eos acerrime decertet. Binas majores triremes armari (nam jam biennio ſubductæ fuerant) decretum; atque, ut tuto naves in Syriam iter haberent, præfectus iis daretur, latum. Marcus Lauretanus, maritimarum rerum uſu præſtans, lectus. Philippus de iis quæ acciderant, quæque a ſuis geſta fuerant, monitus, ne impoſterum piratica a ſuis exerceretur, neve ex Neapolis Siciliæque regnis prædatoria navigia exirent, ſanxit; de iis quæ a Sancta Cruce atque Adelantado acta fuerant, judicium Neapolis Siciliæque judicibus permiſit; eaque per literas perque oratorem Reipublicæ ſignificavit. At Patres de piraticæ inhibitione Regi gratias agunt; quod in rapinarum cauſa judices dederit, vehementer conqueruntur: *Extemplo reddi ablata, remque non per judices, ſed inter Principes tranſigi, flagitant. Quem exitum ſuperioribus annis ejuſmodi negotia habuerint, quis ignoret? an non juſtum æquumque eſſet, ut negotiatoribus innoxiis damna ſarciantur? obſoleta jam quæ de Turcis atque Judæis jactent, videri, qui bona eorum navigiis Venetis veluti tutiſſimis arcibus crediderint.* Sed fruſtra hæc adducebantur, unaque navigationis ſervandæ ratio videbatur, ſi, auctis claſſis Venetæ viribus, piratis metus incuteretur; in idque potiſſimum ſtudium omne impendebatur.

Ceterum (quod perraro forſan cecidiſſe legitur) hæc inter, in Anglia in Regem regnique proceres detecta conjuratio eſt, quæ vel conjuratorum auſu, vel nefando conſilio, vel ratione qua prodiit, ſtupore cunctos affecerit. Cum enim Rex ad Weſtmonaſterium

regni

regni comitia indixiſſet, duo in Angliam præcipui catholici, Thomas Percius, ac Robertus Catisbejus, acerrimo in Jacobum odio ob religionem incenſi, de nece ei inferenda conſilia ineunt. Percius vi & ferro agendum cenſebat; Catisbejus inſidiis rentandum arbitrabatur. Silentium jurejurando pacti, alte pectori conditum conſilium Catisbejus Percio promit; aulæ comitiis deſtinatæ ſubjectum fornicem tormentario pulvere, ſulphure, ſarmentis complendum eſſe: furtim igne admoto, prompte pabulo incrementa ſuſcipiente, momento ingenti vi disjectum atque everſum, Regem, conjugem, filios & proceres ſimul oppreſſurum. Catisbeji aſtus Percio probatur; conceptum ſcelus aggrediuntur, ſubterraneum locum conducunt, tamquam in illum dolia atque res hujuſmodi conjecturi. Inde ſenſim ſecreto ſtramentis pyrioque pulvere fornicem ſtipant: diem ad ſcelus patrandum conſtituunt. Viginti aureorum millia, ſi res voto ſuccedat, impendenda cogunt; equos expeditos, quibus geſtum in omnes regni partes proferatur, inſtruunt. An externos Principes, communicatis conſiliis, ad opem ferendam invitent, ambigunt: ne impedimenta objiciantur veriti, facinus perfici ſatius exiſtimant, confecto adjutores ac patrocinatores non defuturos. Conſilium, alioqui tectum, denſaque caligine involutum, divinitus inſperato, antequam patrandi ſceleris dies adſit, evulgatur. Forte Montilaqueo nobili cuidam, veteri religioni addicto, ut comitiis cum reliquis adeſſet, dies dicta erat; & quem ſummo amore proſequebatur Percius. Imminens fatum miſeratus, per Hibernum quemdam epiſtolam abſque nomine mittit: ne præſtituta die comitiis interſit, ſi ſe ſalvum velit, monet; ingens ſi acceſſerit periculum ſubiturum; perlectam epiſtolam ſtatim flammis donet; ambuſta periculum omne depulſum iri. Literas inſani hominis eſſe, quamvis ſibi Montilaqueus ſuadeat, attamen cum de ſummi momenti re ageretur, ſtatim ad Saliſberienſem comitem, primas apud Regem obtinentem, defert. Perlectas, licet Saliſberienſis non magni æſtimaret, Regi tamen oſtendit. Hæret ille, ingens flagitium iis ſignificari ratus; ſedulo rimatur, expendit verba, quæ periculum ita cito diſcuſsum iri, ac literæ comburantur, affirmant, examinat, penſitat. De cuniculo incendendo, quo publicæ comitiorum ædes momento excindantur, atque

1605

Conjuratio contra Jacobum Angliæ Regem detecta.

1605 in aera diſpergantur, agi inquit. Quid enim tam brevi momento, niſi ignis tormentariique pulveris fulminea vi, conficiatur? Itaque fornicis penitiora excuti jubet. Abdita, ſuperjecta lignorum ſtrue, fraus deliteſcebat. Juſsus depromere atrienſis, cujuſnam acervus ille lignorum eſſet, Thomæ Percii, reſpondit. Adjicit Montilaqueus, ab eo exaratam epiſtolam ſuſpicari. Noctu Percii famulus intercipitur: penes illum cum ſilice calybs repertus; amotis lignis, dolus recluditur. Tormentarii pulveris ſex ac triginta capſulæ inventæ feruntur. Scelus omne Percii famulus aperit; infectam rem fuiſſe, facem non intuliſſe, angi: ſceleris ſocium habere neminem: divino nutu id aggreſſum: religioni caput extollenti, malum genium invidiſſe: non infimo ſe loco natum, alienum ſibi indidiſſe nomen; Vitum Fauchium gentilicio nuncupari. Sed qui conſortes facinoris pernegaverat, acerba fidicularum pœna territus ac dejectus cuncta fatetur: cuniculorum conficiendorum artes in Belgio didiciſſe, Catisbejum & Percium conſilii participes habuiſſe; proximas palatio ab iis ædes conductas; alto omnia ſe ſilentio tecturos jurejurando, tactis aris, pollicitos: noctu effodiendo hiatum ejuſmodi aperuiſſe, quo in fornicem comitiorum aulæ ſuppoſitum aditus erat; ad rem opportunius perficiendam, Percium ſubterraneam ab atrienſi cellam conduxiſſe, quam deinde ſarmentis ac pulvere oppleverant: dilata ſæpius comitia patrandæ rei opportunitatem abſtuliſſe. Vitum ut ſocii interceptum cognoverunt, fuga ſe ſubducunt; dolo irrito ad arma confugiunt; perditos homines ſibi adſciſcunt; milites cogunt; catholicam religionem ſceleri prætendunt. Inſaniæ vix centenos aſſeclas habent: a provincialibus præfectis impetiti, in arcem confugiunt, obſidentur, igne ferroque petuntur; preſſi, perfractis portis, in confertos milites, deſperatione adacti, præcipites ruunt: glande ferrea Catisbejus interficitur, Percius graviter cæſus, vulneri medelam reſpuens, poſt triduum obit: ceteri vincti Londinum trahuntur. At in eos, qui catholicam religionem colunt, vulgus fremere; in exterorum Principum legatos invehi, maledictis proſcindere. Rex ad plebem ſedandam edictum emittit: nihil in ea conjuratione ab externis Principibus actum: Catisbeji Perciique cadavera per lutulentas ſemitas pertracta, pœnas dedere: reli-

reliqui, ſectis cervicibus, more gentis evulſis præcordiis, interempti. Ejus rei exitum per Hutonium Jacobus Patribus ſignificavit. Senatus conſulto Nicolao Molino, legato, mandatum: Regi depulſum divino nutu periculum gratuletur. Literæ inſuper additæ, quibus, quam id gratum Reipublicæ extitiſſet, declarabatur. 1605

Ceterum ſuſpiciones in Italia exortæ nondum comprimi poterant. Fuentanus comes novi aliquid ſemper moliri: vel in Rhætos infenſus, quod perſtare in Veneto fœdere decreviſſent; vel veritus, ne ex arcta Senatus cum Henrico amicitia, conſiliorumque communione, aliquid ad convellendam Hiſpanorum potentiam tandem erumperet. Inde militum delectus habere, de novis arcibus extruendis, veteribus farciendis, atque novis propugnaculis firmandis in Venetorum finibus cogitare. Ea ut diſſidiorum ſeges amputaretur, Inicum Cardineum, Regis legatum, Senatus conſulto ad ſe Patres vocant: oſtendunt, non aliam ob cauſam cum Rhætis finitimis fœdus junxiſſe, quam, ut ſe reſque ſuas tueantur: non in aliorum perniciem ictum; non ejuſmodi conſilia Reipublicæ, neminem lædere aſſuetæ, quæ ſumma ſemper benevolentia atque obſervantia Hiſpaniarum Reges proſecuta ſit: dummodo ſancita fœdera, ſarta tectaque permaneant, nullam concordiæ rationem aſpernaturos: ob id nuper Padavinum in Rhætiam, ut cuncta pacate ac tranquille definiantur, miſiſſe. Idem quoque Franciſco Priolo, apud Philippum oratori, ſcriptum: quo diſſipatos in aula ſermones veritatis objectu diſcutiat. Quæ vero cum Cardineo egerint, Fraxineo legato exponunt; Henrici ſententiam amplexos, qui experiundum potius conſilio quam armis arbitrabatur. Ad Padavinum quoque datæ literæ: ſi, ſalvis Reipublicæ juribus, componi controverſiæ poſſint, adſenſurum: ſi ab Caſato, Fuentani legato, proponatur, ut tranſitum copiis ad Venetorum defenſionem per eorum fines Rhæti permittant, modo ne in Inſubres arma ferant, quemadmodum fœdere continebatur, illico Senatum certiorem faciat, ejuſque ſententiam expectet. Interea literæ Madritum perveniunt de iis quæ Cardineo Patres, quæque Priolus in Hiſpania ſignificaverat. Nubes, quæ publicam tranquillitatem turbatura videbatur, Fuentano ad ſaniora pacatioraque conſilia traducto, diſcuſſa eſt. Padavino reditum in patriam petenti, Antonius

Venetorum cum Hiſpanis de Rhætorum fœdere officia.

1605

Antonius Maria Vincentius in Rhætos mittitur.

tonius Maria Vincentius in obeundo apud Rhætos munere ſufficitur.

In Illyrico ob Uſcochorum incurſus nonnihil turbatum, finitimis Turcis querelas miſcentibus, quod per Reipublicæ fines in eorum agros ſe intuliſſent, jumenta abegiſſent, captivos homines effeciſſent. Literis atque omni officii genere cum Cæſare ac Ferdinando actum, ut eos motus comprimerent, neque genti per Venetas ditiones tranſitum permitterent, ne finitimum hoſtem concirent, potentiſſimumque Regem in Rempublicam laceſſerent. Andreæ Gabrielio imperatum, quæ in Adriatico ſinu triremes ſint, coactis, e Murlacæ euripo exeuntes Uſcochos adoriatur; neque ulla iis ratione, juxta ea, in quæ cum Rebata Paſchalicus convenerat, egreſſum permittat. Quoniam vero termini inter Venetas ac turcicas ditiones ab Jacobo Superantio poſt initam cum Selimo pacem poſiti, longius ſeſe Turcis inferentibus, amoti fuerant, plurimumque agri Jadertinis finitimi uſurpaverant; ab Achomate petitum, ut, denuo locis inſpectis, juxta initas Superantii tempore pactiones termini ſtatuerentur. Id, Octaviano Bono, legato, curante, impetratum, ab Gabrielio in ea provincia confectum eſt. In id ut facile Achomates conſentiret, poſtulatorum æquitas non modo, ſed rerum turcicarum ſtatus effecerat. Nam bellum a Perſarum Rege illatum, poſt Tauriſium occupatum recruduerat. Etenim cum Aſſanes Cicala in latiſſima Vani planitie una cum Cehurdorum duce Chioſeique Seferi Arziruni Baſſæ copiis caſtra locaſſet, ab Perſarum Rege legati cum literis muneribuſque ad illum accedunt, propenſum in pacem Perſæ animum ſignificant. Cicala, nihil amplius ſibi pertimeſcendum ratus, negligentius militaria munera obit. Perſa ſolertia atque aſtu vincere aſſuetus, qui haud procul centum millium expeditorum equitum in armis habebat, cum quinquaginta millibus inopinantem aggreditur. Atrox prælium initur; victor Perſa in Vanum oppidum Cicalam propellit, idque ſtatim obſidione cingit. Eodemque anno Sigiſmundus Poloniæ Rex, filio ſuſcepto, ut ſacro baptiſmati abluendo interſit, amantiſſimis literis Principem invitat. Ad illum Aloyſius Foſcarenus, legatus eſt deſignatus. Finium quoque contro-

Perſarum contra Aſſanem Cicalam victoria.

Sigiſmundus Rex Rempublicam, ut filii baptiſmati interſit, invitat.

ver-

verſiis, quæ diu mutuis damnis atque injuriis Vicetinos & Oeniponti comitatus incolas exercuerant, ab Cæſare ac Maximiliano, Senatuque miſſis procuratoribus, finis eſt impoſitus. Gaudentius Madrutius ab illis, a Senatu Nicolaus Contarenus lecti; qui, finibus, accurate inſpectis, Roveretum convenere; ibique cum publicis tum privatis diſcuſſis rationibus, certos limites, quibus in poſterum omnis diſſidiorum materia amputaretur, ſtatuendos ſanxere. 1605

Controverſia de finibus Vicetinis compoſita.

Finis Libri Decimiſexti.

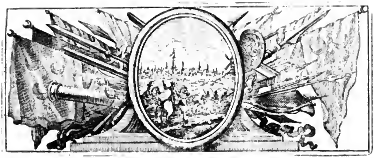
EPI-

EPITOME.

Ingens exarſit inter Paullum V. Pontificem & Venetos contentio, cum Pontifex, ut Veneti leges ſuas abrogarent, atque eorum magiſtratus a clericis manus abſtinerent, poſtularet, contra Veneti jura ſua acerrime tuerentur. Marinus interea Grimanus, Reipublicae Princeps, fato functus eſt, ac Leonardus Donatus ad principatum elatus. Ad Pontificem extra ordinem legatus eſt Petrus Duodus, eique in mandatis datum, ut, quod ſaepe ante per literas perque Nanium, ordinarium oratorem, factitatum pariter fuerat, & propenſam erga ipſum Reipublicae voluntatem Pontifici ſignificaret, & quae eſſent Reipublicae jura, eumdem doceret. Paullo nihilominus intentatum eccleſiaſticum fulmen intorquere placuit. Ducem ac Senatum a fidelium coetu ſejunxit; univerſae Venetae ditioni ſacris interdixit. Nequis vero intra Veneti imperii fines pontificias literas evulgare auderet, ſimul ne quas concitata plebs turbas daret, maxima ſolertia, claſſe etiam & terreſtribus copiis auctis, cautum eſt. Tum ſparſis in vulgus libellis, utrimque enthymematis certatum; deinde res ad juſtum bellum ſpectare viſa eſt. Delectus utrimque habiti, ceterique apparatus facti. Univerſis tamen Europae Principibus in id intentis, ut priori amicitia Venetorum & Pontificis animi coaleſcerent, tandem Jojeuſae Cardinalis, cui id Galliae Rex mandaverat, potiſſimum opera, unanimi Pontificis & Venetorum conſenſu, lis omnis dirempta, atque amice compoſita eſt.

HI-

Digitized by Google

HISTORIARUM VENETARUM ANDREAE MAUROCENI

LIBER DECIMUSSEPTIMUS.

IN extrema fere operoſi hujuſce laboris parte id præfari liceat, quod initio, dum manum huic ſcriptioni admoverem, dixiſſe memini; procul ira, amore, odio, quæ poſtremis hiſce temporibus contigere, me literis mandaturum. De acerrimis inter Paulum quintum Pontificem Maximum ac Venetos diſſidiis ſcripturum, nullus me a veritate promenda affectus abducet; non acres controverſiæ agitatæ, quibus vel in Patrum collegio, vel in Senatu interfui; non inexpectato ejaculatum in Rempublicam fulmen; non denique inſitus amor in patriam a munere ſuſcepto avocabunt. De iis, inquam, diſſidiis, quæ ex parvis orta initiis, adeo ſe extulere, ut per Italiam atque Europam omnem pervagata, ex ſcriptorum contentione in cruentum fere bellum, quo publica quies, reipublicæ chriſtianæ ſtatus, religio denique ipſa 1605

in

Digitized by Google

1605 in diſcrimen vocabantur, exarſere. Vix enim Paulus quintus pontificatus limen attigerat, cum omnia ſedulo in Italia decreta Principum, Senatus conſulta, leges circumſpectare cœpit; ut, ſi ulla in re vel pontificatus majeſtatem, vel Eccleſiæ dignitatem ac libertatem læſam arbitraretur, invictum eccleſiaſtici decoris patrocinatorem ac defenſorem profeſſus acerrime vindicaret. Inde Genuenſium decreta nonnulla ut facile abrogarentur impetraverat. Eamdem vero de Venetis palmam relaturum ratus, patentes iis, qui male in Rempublicam animati erant, aures præbere, allata diſquirere cœpit.

Initium a Vicetini, e Saracenorum familia, Canonici, nondum majoribus ſacris initiati, petulanti libidine exortum; qui cum, matronæ cujuſdam amore captus, affinitatis ſpecie, aditum ſibi ad eam aperuiſſet, nullis minis aut precibus in ſuam ſententiam pellicere potuiſſet, amore in rabiem verſo, inſigni dedecore eam afficere decreverat, quo tetrius nullum honeſtæ mulieri accidere poteſt; domus illius fores noctu turpiſſime fœdaverat. Ea re luce per civitatem vulgata, cum reus facinoris ignoraretur, mulier Venetias convolat; Decemviros adit, orat, obteſtatur; honori ſuo ac famæ, cui indigna a ſceleſtis inuſta fuerat nota, pro ampliſſimi magiſtratus auctoritate conſulant. Decemvirum collegium intolerandum exiſtimans ejuſmodi homines in præcipuis civitatibus inveniri, qui muliebri pudicitiæ inſidias ſtruant, voti impotentes, exitium pudoris ac honeſtatis machinentur, Vicetino magiſtratui mandat, quis facinoris reus ſit, diligenter perquirat. Illum cum multorum teſtium dictis Saracenum fuiſſe conſtaret, idemque per ſummum ſcelus publica quædam ſigilla abraſiſſe deprehenderetur, a Decemviris in judicium vocatur. Id Romæ nunciatum, obſcure initio adrepens, tandem ad Pontificem defertur; qui ſtatim Joannem Delphinum, Cardinalem, Vicetinum Epiſcopum, ad ſe vocat; quid iſthuc rei ſit, exquirit. Re cognita, Auguſtino Nanio, legato, accerſito, quamprimum Saracenum Antiſtiti remitti a Senatu poſtulet, petit.

Levi hac arrepta opportunitate non deſunt, qui inteſtino in Ve-

Digitized by Google

Venetos odio æſtuantes, faciles iis aures præbiturum Pontificem aggrediantur. Duo Senatus conſulta ad eum perferunt: alterum anni M. DC. V. xvij. kalendas aprilis, quo cavetur, ut, quod a majoribus anno M. D. XXXVI. in Venetiarum civitate ac ducatu ſancitum fuerat, id in reliquis Reipublicæ civitatibus ac ditionibus ſervaretur, *ut nullus teſtamento, venditione, aliave cauſa bona immobilia perpetuo eccleſiaſticis relinquere, vendere, alienare inconſulto Senatu queat: biennio tranſacto, bonis divenditis, pretia eiſdem pro legatis venditis aſſignentur*. Alterum anni M. DC. III. iiij. idus januarii, quo, *ne eccleſiæ, xenodochia, monaſteria exſtrui, neve novi religioſorum cœtus ac ſocietates, abſque Senatus permiſſu, induci poſſint, graviſſimis pœnis probibetur*. His perlectis legibus, imminutam a Republica Eccleſiæ libertatem, Pontifex, convulſam ſuam juriſdictionem, meſſi alienæ manum a Senatu admotam conqueritur: non illi de eccleſiis, non de eccleſiaſticis perſonis rebuſque ſtatuere, decreta condere, leges ferre datum: ſui pontificatus tempore vel tantillum a ſæculi Principibus jura Eccleſiæ vel lædi vel imminui non paſſurum: Senatui ſcribat; quamprimum leges abroget, ex publicis monumentis deleat; id niſi ex priſca Patrum ſibi religione ac pietate pollicitum fuerit, nihil vel ad vindicandam eccleſiaſticam libertatem, vel ad tuendam amplitudinem præcipuæ in terris dignitatis prætermiſſurum. Quoniam vero per eos dies Brandolinus, Nerveſiæ abbas, ob nefaria ſcelera, quæ ob atrocitatem ſilere præſtat, Decemvirum juſſu in carceres conjectus fuerat; acrius inſtat, ut una cum Saraceno, Horatio Matthæjo, Epiſcopo Hieracenſi, apud Rempublicam Nuntio, remittatur: non Principum, ſed ſacerdotum judicio clericorum crimina ſubjici oportere. Eadem, quæ a Pontifice Nanio dicta fuerant, a Matthæjo in Principis Patrumque Collegio acri ac vehementi ſermone explicantur. Patres Senatus conſulto reſpondent, nihil novi Rempublicam feciſſe, quæ majorum leges, longa temporum ſerie probatas, primaria in urbe ſervatas, inſtauraverit, ac in reliquis ditionibus promulgari juſſerit: jam anno M. D. XXXVI. de non alienandis, Principe inconſulto, laicorum bonis, nemine contradicente, legem latam adhuc vigere; in majoribus 1605

1605 bus comitiis trecentis ab hinc annis decreto vetitum, ne Reipublicæ injuſſu eccleſiæ, xenodochia Venetiis inſtituerentur, neve novorum religioſorum cœtus ac ſodalitia inducerentur: una cum Republica in graviſſimis criminibus quodcumque genus hominum judicandi morem exortum, ſummorum Pontificum diplomatibus ac privilegiis confirmatum: itaque Paulum, ut acquieſcat, rogare, neve graviſſimis turbulentiſſimiſque temporibus, quibus barbarorum arma in foribus Italiæ perſtreperent, ſibi obſequentiſſimos filios turbare vellet: enim vero nullis neque precibus neque rationibus aut demoveri, aut flecti Paulus poterat.

Jam quatuor ad eum oratores lecti Romam pervenerant, atque perhonorifica legatione in Apoſtolicam Sedem cultum, in Pontificem obſervantiam patefecerant. Franciſcus Contarenus in Regum aula, in qua Veneti oratores excipi ſolent, gravem luculentamque orationem habuerat, qua conciliare ſibi Pontificis animum quacumque ratione nixus, temporum calamitate, communium hoſtium potentia ob oculos poſitis, cum veteribus tum recentibus Reipublicæ meritis commemoratis, ingentem ad Purpuratos, atque omnes qui frequentiſſimi ad eum audiendum confluxerant, prudentiæ atque eloquentiæ laudem tulerat. Jam ſuperioribus menſibus Scipio Burgheſius, Cardinalis, Pauli nepos; Franciſcus ac Joannes Baptiſta, fratres, in patriciorum cœtum (qui ſummus honos, Regibuſque expetitus eſt) cooptati fuerant, quod ad promerendum pontificatus ſtudium ac voluntatem egregium videbatur. Attamen ille privato cum oratoribus alloquio, Eccleſiæ jura Reipublicæ mirum in modum commendat: leges abrogari, clericos ſacerdotum judicio permitti flagitat. Illi graviter ac pro Reipublicæ dignitate reſpondent. Denuo petit, ut quam primum in patriam reverſi, ejus mentem Senatui exponant; ni ſatis ei fiat, invitum, quid dignitas Apoſtolicæ Sedis, quid eccleſiaſtica libertas expoſcat, acturum. Inde adjicit, quod ære alieno, difficillimis temporibus antiquitus contracto, ſe abſolvere nihil erogando Senatus decreverit; id haud parvo ſacratorum virorum detrimento futurum: quod mutuis pecuniæ commerciis Ferrarienſibus negotiatoribus ſit interdictum: quod ſuis in Adriatico ſinu navigatio tuta libera-

beraque non ſit : quod Phari Antiſtes e Venetis ditionibus 1605
ſit ejectus, conqueritur. Quibus facile conjectu erat, malevolos, atque in Venetum nomen infenſos homines ejus in Rempublicam animum exaſperaſſe. Iis cum oratores exacte reſpondiſſent, quæ præterea a Senatu in mandatis habent, exponunt; ac primum, ne nuper electus Antiſtes Romam examinandus accedat, petunt. Id ſe aperte conceſſurum Paulus negat. Sacerdotum decumas, ad Rempublicam graviſſima impenſarum mole, aliqua parte levandam, nunquam pernegatas, flagitant. Quid ſibi in ea re decernendum ſit, cogitaturum, reſpondet. Cenetenſium controverſiæ, quæ jamdiu inter Apoſtolicam Sedem ac Rempublicam vigebant, ut tandem definiantur, rogant. Immaturum negotium eſſe, inquit. Nulla re impetrata, oratores diſcedunt.

Interea acrius inſtat, urget per Nanium, perque Matthæjum, ne mora amplius adhibeatur. Matthæjus in Principis ac Patrum Collegio gravi ac ſevero ſupercilio enunciat, æternæ damnationi obnoxios, qui leges condidere : Pontificem irritas nullaſque declarare : reos clericos in judicium vocare nefas eſſe : petere, ut quamprimum Reſpublica obtemperet. Ea, ut moris eſt, in Senatu recitata, incredibile dictu, quanta Patrum mentes admiratione ac ſtupore defixerint. Inſueta, inaudita cunctis Pontificis poſtulata videbantur, qui, vix inito pontificatu, ad concutienda Reipublicæ libertatis fundamenta, leges evertendas, Senatus decreta tollenda, animum adjecerit. Fit Senatus conſultum, ut ei per oratorem ſignificetur : *Summa animi perturbatione ac mœrore, quæ cum a Nanio acceperint, tum a Matthæjo expoſita ſint, audiſſe ; publicam nimirum libertatem, quietem, leges funditus exſcindi, eas leges, inquam, quibus ſapientia ac religione inſignes viri per tot temporum ſpatia florentem pacis bellique artibus Rempublicam poſteris reliquerint : de iis quæ ad illam recte adminiſtrandam pertinent, Senatum, qui nullum poſt Deum in terris judicem aut cenſorem agnoſcat, alicui rationem reddere non conſueviſſe : pro illius tamen in Sanctiſſimam ſedem, quam majores ſummo ſemper cultu proſequuti fuerant, reverentia, atque in illum obſervantia, quæ ad leges condendas*

Senatus reſponſum.

1605 *impulerint, quo jure Reſpublica in ſontes eccleſiaſticos animadverterit, minime reticenda duxiſſe: non odio in eccleſiaſticos viros bonaque permotam, utpote quæ ad pietatem ac religionem colendam retinendamque pertinent, nulli unquam ceſſerit; ſed ad Reipublicæ firmamentum, ad civium ſtatum, ad ſubditorum incolumitatem, majorum exemplo leges condidiſſe: non id moliri, ne eccleſiæ exſtruantur, quæ complures ac ſplendidiſſimæ in Veneto imperio conſpiciuntur: non id cogitare, ne novæ religiones admittantur, quarum perfugium Veneta civitas ſemper exſtiterit: id tantum, ne Senatu inconſulto atque invito fiat, caviſſe: nihil ab eccleſiis peti, nihil poſtulari, ſed ut ſacrati homines iis, quæ poſſident, quæ ſane ampliſſima ſunt, contenti, laicis, quæ remanent adhuc immobilia bona, inſcio ac reluctante Principe, ne auferant, eripiant, cum præſertim pretii tantumdem erogetur: demum novi nihil adverſus religioſos viros, quod in jus vocentur, agi, vetere jam inde a Reipublicæ initiis inſtituto, a ſummis Pontificibus ampliſſimis literis ſæpe probato, in graviorum criminum reos clericos, magiſtratus ſententiam dicere ſolitos: graviſſimum Saraceni canonici crimen eſſe, qui publica ſigillorum abraſione majeſtatem læſerit, qui honeſtæ mulieris famam in perilluſtri civitate fœdaverit: niſi graviſſimi magiſtratûs auctoritate conſceleratorum hominum plectatur audacia, nuſquam matronarum pudorem, familiarum decus tutum atque intactum fore: poſtremo in omne facinorum genus prolapſum Brandolinum abbatem, Decemvirum juſſu merito vinctum, carceribus detineri.* Quæ ſuprema illius Collegii auctoritas ſit, Pontifex docetur: eo quietem ac tranquillitatem publicam niti; cives quantumvis dignitatibus inſignes, ſe Decemvirum judicio ſubducere non poſſe; quæ illi decreverint rata ſanctaque ab omnibus haberi: nulli, niſi Deo Optimo Maximo, actorum rationes reddere. Multa his addita, quibus Pontificem a ſententia diſcedere, leniri, ac flecti poſſe ſperandum videbatur, eoque magis, quod Senatus frequens cunctis ſuffragiis decretum tuliſſet.

At conceptæ ſententiæ firmius, ac tenacius inhærens; ſacris legibus, conciliorum auctoritati, eccleſiaſticæ libertati pugnantia Senatus decreta eſſe contendit; Pontificum diplomata

mata

Digitized by Google

mata ac privilegia, quæ ad ſe miſſa fuerant, nihili ducit. 1605
Nanius ratione, veteribus inſtitutis, aliarum gentium moribus Reipublicæ cauſam tuetur. *Cur enim, quæ jam inde a Venetorum cunabulis leges moreſque viguerint; ea modo labefactanda atque infringenda ſint? An Principi ſubjectis imperare non liceat? an cuncta tandem in eccleſiaſticos confluere ſinat, ut, nervis imperii debilitatis ac retuſis, tandem Reſpublica contabeſcens intereat? Quid enim id aliud eſt, quam viribus ſpirituque nudatam prodere, atque per ſummam impietatem jugulare? Quid injuriæ aut damni ſacratis viris inferatur, ſi bonorum precia, quibus pro libitu uti queant, perſolvantur? An non idem in Gallia, Luſitania, Sarmatia, Germaniæ, pleriſque Italiæ locis factum eſſe? an non Clementem, Sanctiſſimum ac prudentiſſimum Pontificem, Lauretanam domum, indies fidelium undique congeſtis donis, ſeſe efferentem compreſſiſſe, neve agros circumjectos ad ſe traheret, impoſterum vetuiſſe?* Ad ea Paulus, *Quod veteri conſuetudine Reſpublica nitatur, id ei potius officere*, contendit: *in re ſummi momenti huc uſque erratum; qui ejuſmodi condidere decreta, æternis cruciatibus torqueri, quod Eccleſiæ libertatem violarint, quod in ſacratos viros leges tulerint, quod limites ſibi a jure præſcriptos tranſilierint. Quod vero de Lauretana domo dicatur, nihil eſſe: Clementem, ſacrorum ſupremum Antiſtitem, & eumdem eccleſiaſticarum ditionum principem, iis legibus adſtrictum non fuiſſe: a ſemetipſo Antiſtite facultatem de Lauretana domo decretum condendi principem obtinuiſſe. Si vero aliarum gentium inſtituta ac mores percenſeantur nihil niſi ex Sedis Apoſtolicæ auctoritate actum: idem & Senatus ab eo peteret; re inſpecta, ſi ita videretur, conceſſurum.*

Auguſtini Nanii cum Pontifice diſceptationes.

Tum Nanius: *Condendarum igitur legum facultatem a Pontifice Senatus petet? Spernendum principatum, infirmam rempublicam, ſi in iis, quæ ad illius ſtatum vel ſervandum vel augendum pertinent, ab aliorum nutu pendeat, ab aliis leges expoſcat. Hæccine erit illa humanorum principatuum auctoritas ac poteſtas, quam a Deo Optimo Maximo, nulli alii præterea, acceptam Principes reſpublicæque liberæ referant? Quis vero æquo animo audiat, majore no-*

1605 *noſtros, ſanctiſſimos viros, quos ob egregie pro religione ac patria geſta, in cæleſti ſede locatos, feliciſſimo ævo perfrui credendum ſit, inferorum pœnis devotos, æternas præclare geſtorum pœnas pendere? Si ſedato animo, non turbulento hæc inſpexeris, Sanctiſſime Pater, nil niſi ſumma æquitate ac ratione a Senatu actum deprehendes.* Pari contentione de non conſtruendis eccleſiis, neque novis inducendis cœtibus diſceptatum. *Quod privatis in ſuo fundo ac laribus permittitur, minime Principi pernegandum*, Nanius diſſerit. *Id & æquitati conſonum, & ab aliarum provinciarum inſtitutis non abhorrens; a Romanis quoque ipſis ſedulo ſervatum, ne abſque Senatus Populique auctoritate collegia, ſodalitia urbe exciperentur, fana templave exædificarentur. An* (inquit) *quæ in ſuis urbibus, arcibus, oppidis geruntur, ignorare Principes debent? Si publicis ſubſtructionibus nova ædificia obſtent, negligere? cujuſvis generis hominum conciliabula admittere? Hanccine liberam civitatem ac Rempublicam voces, in qua cuicumque, quod ſibi expedit, moliri liceat? Quis ignorat, baſilicas exſtructas, templa, quæ arcium ſecuritati officerent erecta, bello imminente, ſolo æquata eſſe? Huic incommodo obviam itum. Cui noxa infertur? quem lædit hoc Senatus decretum, quo potius eccleſiarum ſaluti incolumitatique conſulitur? Quis neſcit, ab exteris hominibus in populorum animis ea jaci ſemina, quæ nonnunquam in maximas turbulentaſque ruinas excreverint? Depravatos civium mores, civitatis uſus convulſos, ut, ſi in iis dignoſcendis vel inertia, vel injuria lapſum ſit, eo ſæpe res deductæ ſint, ut, malis invaleſcentibus, nullum remedium adhiberi potuerit. An vero paucæ religioſorum ſocietates in urbe Venetoque imperio cenſentur? Eccleſiæ, cœnobia, xenodochia, collegia, cœtus tam virorum quam mulierum in immenſum adeo aucti, ut, niſi cum ſummo delectu novi admittantur, de veteribus ac recentibus actum ſit. Quod apud Venetos religioſorum hominum genus non ſumma pietate excipitur? quantum ſtatis temporibus annonæ frumentariæ tribuitur? quoties auro atque argento e publico egentibus ſuccurritur? Teſtes ipſimet religioſi viri ac mulieres, quorum plerique omnibus iis abundant, quæ non modo ad vitam tuendam, ſed etiam*

cum

Digitized by Google

cum bonorum affluentia degendam humanis votis exoptari ſolent. Hæc Nanius. Contra Paulus: *Quæ ad eccleſias ſacratoſque viros pertinent, non regii, ſed pontificii juris eſſe; in id canonum interpretes conſentire; decreta iis de rebus promulgare ſæculi Principibus vetitum; manifeſta adeo hæc eſſe, ut nullo neque exemplo neque ratione egeant*. Demum Nanius ad clericorum judicia tranſgreſſus; *Nullum fuiſſe tempus,* inquit, *quo in graviorum criminum ſontes clericos Reſpublica non animadvertit: ſi majorum monumenta evolvantur, ſi publicæ inſpiciantur tabulæ, per omnes ætates non modo in Venetiarum civitate ac diœceſi, ſed in univerſo imperio cunctis ditionibus de iis judicia habita: ea inſtituta cum Republica orta, diuturno uſu ſervata, Pontificum literis probata, ſumma cum moderatione exercita, ad ſubditorum tranquillitatem, ad pacem in civitatibus alendam neceſſaria, optimum legum interptretem uſum edocuiſſe. Xyſti* IIII. *Pontificis Maximi, Innocentii* VIII. *Alexandri* VI. *Clementis* VII. *Pauli* III. *diplomata exſtare, quæ Venetorum conſuetudines probent, inſtituta laudibus efferant, canonica (ut ajunt) initia habuiſſe affirment*. Ad hæc Pontifex: *Rempublicam legitimos terminos exceſſiſſe; jus in urbe Veneta ac ducatu ex Pauli* III. *decreto tantum obtinere; id cum in aliis civitatibus exercuerit, privilegiis excidiſſe*. Eo tandem redit: *Ni leges abrogentur, ni clerici remittantur, invitum, quid pontificiæ dignitati, Eccleſiæ libertati conveniat, non in Rempublicam odio incitatum, ſed munere ſibi a Deo Optimo Maximo concredito impulſum, effecturum*. Hæc concitato adeo animo enunciabantur, ut jam non amplius rationi locus relinqui videretur. 1605

Harum diſſenſionum rumor Italiam non modo, ſed totam fere Europam pervaſerat, ac varie pro cujuſque ſtudio excipiebatur. Non deerant qui in Apoſtolicam Sedem atque in Italicum nomen infenſi, diuturna pace florentem provinciam bello implicari cuperent. Alii imminenti turbine, qui ex hiſce diſſidiis ſuboriri poterat, mirum in modum angebantur. Cæſar Pannonico bello diſtentus, ne ulterius ii motus ſeſe efferrent, optabat, cum inde barbarorum potentiam augeri, & ſibi cum potentiſſimo hoſte adimi dimicandi ſubſidia intelligeret. Sed harum rerum nuntiis in Hiſpa-

1605 ſpaniam allatis, non una omnium ſententia fuerat. Pleriſque contentiones in Pontificem ac Venetos minime diſplicebant, quod Italorum Principum diſſenſionibus aditus ad regiam augendam potentiam amplior fieret: Pontificum ac Reipublicæ conjunctione nullum majus ad Italiæ dignitatem libertatemque firmamentum: ea ſi diſſolvatur, labare cuncta: non modo ad principatum augendum, ſed ad reliquos coercendos Principes fortunam ſenſim opportunitatem daturam. At qui regni gubernaculis præerant, Philippo minime conducere, ut Italica quies turbaretur, exiſtimabant, quippe qui magnam optimamque partem Italiæ poſſideret, quæ, bello exorto, in diſcrimen vocaretur. Exhauſtæque etiam continenti Belgico bello vires, Henrici Galliarum Regis fortitudo, durata aſſiduis præliis militia, haud parum deterrebant. Itaque qui ſagaci ingenio conjectabant, ali incendium eo uſque Hiſpanos paſſuros, donec in apertum bellum erumperet; ac tum demum, ne latius evagaretur, curaturos, arbitrabantur. In Gallia vero nunquam quieſcere ſolita, diſſimiles animi vulgus militum; atque ii proceres, quorum arma pace rubiginem contrahere videbantur, bellum externum cupere, uberem ac fecundam provinciam deſtinare, in qua ſi ſemel belli faces illuxiſſent, inextinguibili prope incendio conflagraturam. Rex autem ipſe potius pace, quam armis quaſſatam ſuperioribus tempeſtatibus Galliam firmari, priſtinaſque vires aſſumere poſſe ratus, magnam ex iis diſſidiis moleſtiam percipere, omnemque operam ac ſtudium Senatui ad eos motus ſedandos adhibiturum polliceri,

Hiſpanorum procerum diverſa ſententia de diſſenſionibus Venetorum cum Pontifice.

Interea oratores, qui gratulationis munus cum Pontifice impleverant, Venetias revertuntur; cumque nondum de more in Senatu retuliſſent, inſtare Pontifex, obteſtari, minari, ac ne minimam quidem cunctationem pati. Ea cum a legato crebris literis ſignificarentur, quod graviſſimis in rebus ſæpius Pontificum animos mulcere ac flectere uſu compertum erat, Senatus conſultum proponitur; ut orator Romam mittatur, qui Reipublicæ erga Sanctiſſimam Sedem obſequium, erga ipſummet Paulum obſervantiam declaret, uberius exactiuſque Senatus conſilia, rationes exponant; ſi forte vel delinitus officio vel ratione permotus miteſceret, cum

certo

certo ſciret non obfirmato animo, neque diſſidiorum avido 1605
in ſententia Senatum permanere, verum pro legibus, pro libertate, quod eſt pro laribus ac focis, niti.

Tum Leonardus Donatus, qui palam omnium Patrum ore legatus deſignabatur, ſuggeſtum conſcendens, gravi ac prolixa oratione præſentem reipublicæ chriſtianæ ſtatum deplorat, ut, quo tempore potentiſſimus hoſtis Pannoniam armis laceſſit, Caniſium ademit, Strigoniam occupavit; quo Stephanus Boſcajus ſociatis armis Stiriam ac vicina Italiæ loca, Scytharum barbarorumque colluvione immiſſa, depopulatur, eodem inexpectatus Italiæ turbo adeo ingens immineat. *Illud mortalium fortaſſe*, inquit, *errata, ut ab irato numine plectantur, commeruere. Tantorum vos ne igitur malorum origo, qui Rempublicam per manus vobis traditam ſanctiſſimis inſtitutis legibuſque munitam accepiſtis; qui majorum virtutes gloriamque æmulamini; qui pro dignitate, pro libertate graviſſima bella ſuſcepiſtis; pro religione, pro Apoſtolica Sede ſæpius ſanguinem fudiſtis; vexatos, impetitos, in omne miſeriarum genus prolapſos Romanos Pontifices ſublevaſtis, ac propriis veluti humeris ejectos in propriam ſedem reſtituiſtis? Et nunc, proh dolor! eo ventum eſt, ut in decreta ſapientiſſimi hujuſce Senatus impetus fiat. Abrogari leges, everti judicia, fundamenta libertatis quaſi cuncta miſceri, id demum ſummum jus habeatur: quæ ſi permittitis, jam vobis de imperio actum eſt; jam diadema illud, quo caput Reipublicæ refulget, dejiciendum. Sed quid hæc commemorem, quaſi vero de magnanimitate ac conſtantia veſtra ambigam, qui toties, ſpretis periculis, proculcatis adverſis, invictum animum præſtitiſtis? Via hac regia hoc quoque tempore incedendum; hoc uno frangi adverſus conatus poſſe exploratum eſt. Etenim ſi in decretis veſtris invictum robur, in animis vividam virtutem ineſſe deprehenderint: quis ambigat, ea faſtus plena conſilia abjecturos? At ſi parum firmos nutanteſque cognoverint, acrius inſurrecturos, nec unquam, niſi quæ velint conſequantur, quieturos? Neque vero*, ait, *is ego ſum, qui legationem probem, cum Pontificis adeo obfirmatum animum eſſe animadvertam, ut potius ſpiritus inde majores ſum-*

Leonardi Donati oratio.

1605 *pturum, nimiumque iſtud obſequium metui tributurum exiſtimem. Quid enim afferri adeo in æqua cauſa poteſt, quod vel ab ordinario oratore vel a Senatu omiſſum fuerit? Quod ſi tanta in hac vobis legatione ops reponenda videtur, ut placari Paulum vobiſque conciliari poſſe arbitremini; id me facile a vobis impetraturum ſpero, ne confectum ſenio, tot perfunctum vel apud chriſtianos vel apud barbaros Principes legationibus, hoc anni tempore, media hieme, inclementi ac rigido cælo Romam mittatis. Non enim præſtantes cives patriæ deerunt, qui firmi viribus ætatiſque robore id munus patriæ libentiſſime perſolvant.* His in hanc fere ſententiam a Donato enunciatis, cum in ſuffragia itum eſſet, cunctis fere calculis de oratore eligendo decretum latum eſt. Ipſemet Donatus ſtatim lectus: civis religione, integritate, prudentia, eloquentia, maximarumque rerum uſu percelebris, qui ætatem graviſſimis negotiis, difficillimis temporibus, bello & pace cum domi tum foris apud Europæ atque Aſiæ Principes legatus contriverat, ſeptieſque eodem Romæ perfunctus munere, ingentem ſibi gloriam ſummo cum patriæ fructu comparaverat.

Leonardus Donatus ad Pontificem orator.

Ea illuſtri ſignificatione ſanctiſſimoque legationis nomine averti ac ſiſti poſſe Pontificis conſilia Patres arbitrabantur, ſperandumque videbatur. Cum natali Servatoris die, dum Senatores, ut divino miſſæ ſacrificio intereſſent, in aulam conveniſſent; dum Marinus Grimanus per multos dies graviſſimo conflictatus morbo animam ageret, Horatius Matthæjus accedit; ac præter morem, non integro eorum, qui publicis conſultationibus præſunt, numero, binas Pontificis nomine Conſiliariis literas exhibet, quas hortatorias ac minatorias vocant. Iis ut Senatus tandem mandatis obtemperet, petere Pontificem, aſſerit; ni id faciat, gravia interminari: adhuc Patribus voluntati illius morem gerere permiſſum. Pauca ſubnectit, quibus coactum ſe ſuo ſatisfeciſſe muneri affirmat. Breviter reſponſum: *Mirari, quod tam ſolemni die, qui lætitiæ ac jucunditatis plenus eſſe ſolet, quo Deo Optimo Maximo pro eximia in humanum genus pietate agendæ ſint gratiæ; hoc, inquam, tempore, quo miſſarum ſolemnibus Senatui una cum Principum oratoribus adſiſtendum eſt,*

Horatius Matthæjus, legatus, literas minatorias Conſiliariis exhibet.

fera-

feralem hunc atque acerbitatis plenum nuntium attulerit: opportune, perlectis literis, Senatum reſponſurum. Nocte inſequente Marinus Grimanus, Princeps, cum per decem ferme annos principatum geſſiſſet, exceſſit: felicitatis, quo illud inierat, nunquam interrupto curſu celebris, religione vero & charitate in patriam, quam reliquæ Principe dignæ comitabantur virtutes, inſignis. Ne Pontificis literæ ante novi Ducis creationem reſignarentur de Præconſultorum ſententia decretum. Grimani obitum Regum ac Principum oratores cum ſexviris, qui a Principis exceſſu uſque ad ſucceſſoris creationem in palatio degunt, dolent; unus Matthæjus Nuntius ab eo Ducis optimi memoriæ perſolvendo munere abſtinuit. Poſt exequias, perplexa illa comitiorum ratione, majorum ſolertia excogitata, de novo eligendo Principe agi cœptum. Matthæjo Pontifex præcipit, ut uno ac quadraginta Senatoribus, qui ex veteri inſtituto Principis electioni incumbebant, denunciet: *Quod nexu excommunicationis adſtringantur, non poſse in demortui locum ſufficere*. Idque acturus erat Matthæjus, ſi Collegium, quod a Ducis obitu oratores admittere legibus prohibetur, adire licuiſſet. Interim re maturius perſpecta, quæ ex pravo conſilio incommoda ſuboriri poſſent, animadverſis, ut inſueta denunciatione abſtineret, Nuncio reſcriptum eſt.

1605

Marini Grimani Principis obitus.

M. DC. VI.

Leonardus Donatus, Eques ac Marcius Procurator, Senatu univerſoque patricio ordine plaudente, totaque acclamante civitate, quarto idus januarii Marino Grimano ſuffectus eſt; principatuſque inſignibus inauguratus ſupremum magiſtratum iniit. Dum vero ſuggeſtum pegmate, quod *naviculam* vocant, navalium virorum humeris per forum de more geſtaretur, ſuperſtitioſi homines in futurarum diſſenſionum omen traxere, pueros niveis primum globis (nam per eos dies affatim nix cælo defluxerat) deinde ſaxis certantes; in palatii portæ ingreſſu haſtile, quo vexillum Reipublicæ ſuſtentabatur, perfractum; paſſim plebis voces bellum inclamantes. Nec deerant, qui vaticinos verſus evulgarent, quibus Italiæ ingentes eo anno portendi calamitates prænun-

1606

Leonardus Donatus ad principatum erectus.

1606 prænuntiabantur. Ita humanum genus nonnunquam hiſce præſtigiis eluditur, futurarumque rerum ignarum inveſtigandi curioſitate circumagitur. Prima cura novo Duci fuit, ut Pontificis literæ perlegerentur. Binæ erant, quinto idus decembris datæ, ejuſdem prorſus exempli; idque poſtea Matthæji errore factum, compertum eſt. Summa fuit: *Pro pontificatus munere Eccleſiæ jura ac immunitates tueri Paulum cogitantem, leges nonnullas partim a majoribus partim a Senatu ipſo latas, quæ eccleſiaſticæ libertati maxime officerent, animadvertiſse; quarum prior erat anni* M.DC.III. *de novis eccleſiis non exſtruendis, religioſiſve cœtibus abſque Senatus auctoritate inducendis: altera de immobilibus eodem inconſulto in eccleſiaſticis non alienandis; quæ antea anno* M.D.XXXVI. *in civitate ac ducatu lata, nuper ad cunctas Venetas ditiones extenſa fuerat: eas porro leges juri libertatique eccleſiæ adverſari; qui antea condidiſsent, æternæ damnationis pœnas luere; Senatum excommunicationis* latæ (*ut ajunt*) ſententiæ *ſubjacere: irrita nullaque hæc decreta pronunciare: ut quamprimum abrogentur, atque e tabulis publicis eximantur, jubere: id in omnibus imperii Veneti civitatibus vulgari, ſeque ſtatim certiorem fieri, præcipere: niſi mandatis Patres obtemperent, eccleſiaſticum fulmen interdictumque adbibiturum.* Hæc ferme literarum ſententia fuit; quæ cum in frequentiſſimo Senatu recitarentur, dici non poteſt, quantum rei novitate, ac præſertim in majores ſanctiſſimos viros jactatis conviciis ac probris, exarſerit. Sed animi impetus magnis rebus aſſueta Patrum prudentia repreſſit, ne irarum ſtimulis perciti, aliquid de Reipublicæ erga Apoſtolicam Sedem reverentia imminuerent.

Literarum Pontificiarum ſententia.

Itaque Donati Principis loco, Petrus Duodus, orator ad Pontificem deſignatur, civis eximia doctrina, pietate, rerumque uſu præſtans. Mox pontificiis literis Senatus conſulto reſponſum: *Non ſine ingenti animi mœrore atque admiratione, quæ binis eadem die eodem exemplo datis literis continerentur, cognoviſse: de tollendis etenim iis legibus agi, quibus a trecentis annis imperium majores adminiſtraverint; quos ſane cum beatiſſimis ſpiritibus in cælo Deo Optimo Maximo adſiſtere ſperandum ſit: nam quod ad eccleſias abſque Senatus*

Petrus Duodus ad Pontificem orator. Senatus ad Pontif. literas reſpõnſum.

tus

tus permiſsu non ædificandas attinet, nil eſse cur Pontifex 1606
conqueratur: ne privatos quidem homines aliquid in domo ſua vel agro moliri, inſciis ſe ac renuentibus pati; ſæpe baſilicas ac templa in munitis oppidis publicæ ſecuritatis detrimento erecta; hiſce incommodis obviam ire munus Principis eſse: in urbe non modo verum in toto imperio Veneto immani fere ſumptu excitatas, ac magnificentiſſimo ornatu excultas ædes ſacras conſpici, ut aliis ſubſtruendis locus fere non ſit; religiones novoſque hominum cœtus, vel inconſulto vel abnuente Principe, ex quibus crebro ingentia mala acciderint, civitatibus excipi æquum non eſse; recentibus inductis, vetera ſanctitate probata loca obſoleſcere; proventus piorumque largitiones veteribus noviſque ſuſtentandis arctas eſse: de bonis vero non alienandis plurima a majorum prudentia, ad ſubjectos ſublevandos, ad Rempublicam terra marique graviſſimis exhauſtam ſumptibus tuendam, ſancita exſtare, ne breviſſimo temporis intervallo cuncta in eccleſiaſticos laberentur, qui immenſis prope divitiis aucti, præcipuam atque opimam agrorum partem poſſideant; nonnullas hiſce legibus Reipublicæ civitates uti, apud omnes nationes ſervari: ceterum eam in Senatu pietatem vigere, ut ſi quid petitum ab eo fuerit, ultro ſe liberaliter conceſſurum polliceatur: his atque aliis ab oratore uberius explicandis ſperare, ut fronte ſerena in Rempublicam, a majorum ſuorum pietate minime degenerem, Pontifex oculos flectat, qui ſæpius pro Apoſtolicæ ſedis dignitate hoſtibus pectora objecerint, vitam cum ſanguine intrepide profuderint, idem præſentes quoque, ſi ſe occaſio dederit, non diſpari auſu, non minore magnanimitate facturos.

His attente perlectis, Paulus, neque rationibus neque officio permotus, vehementius excanduit. Non verbis, at rebus ſatis ſibi fieri, flagitare; quod pontificium munus ac dignitas poſtulet, facturum minari; in Deum Optimum Maximum cujus cauſa ageretur, curam omnem atque ſollicitudinem rejecturum. Aeſtuantem Pontificem ſedare ac delinire Nanius adortus, ne acerbe admodum cum obſequentiſſima Republica agere velit, enixe rogat: quanti vel publicæ quietis vel Italiæ libertatis interſit, ut indiſſolubili

nexu

1606 nexu Apoſtolica ſedes cum Republica conjuncta ſit, expendat. Ejus oratione aliquantiſper commoveri Pontifex incipit: Deum, hominesque obteſtatur, eccleſiaſticæ libertatis ac dignitatis ſibi concreditæ tuendæ tantum ſtudio cauſam hanc ſuſcepiſſe; quæcumque in Rempublicam commoda atque ornamenta ab eo proficiſci poſſint, ſemper præſtaturum. Verumtamen aliquam diſſidiorum componendorum rationem inveniri ſe vehementer cupere; egregiam hanc voluntatem Senatui orator teſtetur. Si ei Saracenus canonicus remittatur, ut Reipublicæ gratificetur, Decemvirum judicio Brandolinum abbatem permiſſurum, Summorum Pontificum privilegia ſarta tectaque conſervaturum. Quod vero ad leges ſpectat, vel abrogari, vel in poſterum minime ſervari Patres curent, efflagitat: alteras interim quinto idus decembris datas literas, quibus de ſacerdotum judicio agatur, nequaquam miſſurum. Eadem quæ Pontifex Nanio dixerat, Matthæjus, multa de Pauli erga Rempublicam benevolentia, pietate, clementia præfatus, Principi Patribusque ſignificat. His enunciatis, concordiæ ſpes aliqua effulgere viſa; ſed ut apertius de Pauli voluntate doceatur, Aloyſius Bragadenus, Conſilii Sapiens, Matthæjum interpellat; an, Saraceno remiſſo, Pontifex acquieſcet? Tum ille, omnibus in rebus ſatisfieri Paulum a Senatu ſibi, velle, reſpondit. Ea verba cum expenderentur, Saraceni remiſſione ſibi aditum ad reliqua obtinenda comparare velle, exiſtimatum eſt. Quid aliud eſſe, Brandolinum in Senatus gratiam Decemviris permittere, quam omnem penitus Reipublicæ in clericos animadvertendi facultatem eripere? quid latis legibus obſervantiam demere, quam penitus eas abrogare atque infringere? Inde Senatus Conſulto, ut integrum negotium proficiſcenti Romam Duodo permitteretur, decretum, utque id Paulo ſignificaret, Nanio injunctum. Quoniam vero de hiſce diſſidiis Reges ac Principes certiores illum feciſſe, ſuamque cauſam tueri nixum afferebatur; idem efficiendum Senatus cenſuit.

Pontifex autem, reſponſo audito, urgere acrius; legati moram æquo animo non ferre, quem ab itinere inclemens cælum, hieme media rigens, viæ nive & glacie obſitæ

remo-

Digitized by Google

1606

Pontificis altera litera a Matthajo ad Senatum allata.

remorabantur. Cum in procinctu eſſet, aliæ a Matthæjo Pontificis literæ afferuntur, quibus canonicum abbatemque Nuntio Apoſtolico remitti poſtulat; Senatum anathemati ſubjectum denuo declarat; privilegia amiſſa; ſententias, acta a majoribus præſentibuſque in clericos, irrita nullaque pronunciat: ni quamprimum nexi remittantur, minas intentat; gravia, acerba quæque obnuntiat. Vulnus adhuc recens non parum hæ inexpectatæ literæ exaſperarunt. Juſtum dolorem Senatus, ferventemque generoſæ mentis affectum, animi conſtantia cohibuit. Summa cum moderatione reſponſum: *Non abſque mœroris atque admirationis acceſſione perlectas literas, quod diſſidiorum materiam indies augeri, infringi leges, eripi judicia, priſcas conſuetudines, a cunabulis Reipublicæ ortas, convelli a Pontifice animadvertat: nil aliud poſtulata hæc innuere, ut nempe Apoſtolico Nuntio in carceres conjecti remittantur, niſi ut quam in ſontes clericos poteſtatem Reſpublica exercuit, qua ſane nunquam legitimos terminos egreſſa, ſumma cum æquitate uſa fuerit, ea penitus exuatur: hanc Pontifices, ſæpius ad Antiſtites datis literis, clariſſimis veluti teſtibus comprobaſſe; iis pacem inter ſubditos, tranquillitatem in civitatibus retentam: quod huc uſque per majores præſenteſque actum eſſet, id æqui bonique Pontificem conſulturum ſperare: his de rebus omnibus uberius oratorem, qui propediem Romam venturus eſſet, acturum.*

Senatus reſponſum.

Petri Duodi, oratoris, ad Pontificem oratio.

Diſceſſit Duodus martii menſis initio; Romam xiiij. kal. aprilis ingreſſus, quinto kalen. Senatus mandata Pontifici expoſuit. Reipublicæ cauſam graviter egit; rationes aperuit, jura diſcuſſit; nihil, quod, vel ad illum a ſententia dimovendum, vel ad animum flectendum idoneum arbitraretur, omiſit. Venetorum libertatem, leges, inſtituta perpendit; reipublicæ chriſtianæ ſtatum ob oculos poſuit, exitia, quæ inde proficiſci poſſent, vaticinatus. Inde ad majorum monumenta tranſgreſſus, ingens religionis ſtudium, ejuſque cauſa plurima bella cum ſummis Principibus ſuſcepta percurrit: quæ cum reliquis chriſtianis proceribus in celeberrimis Hieroſolymitanis expeditionibus geſſerint, quot urbes expugnaverint,

quæ

1606 quæ præmia reportaverint : pro Alexandro tertio, ſummo Pontifice, ea geſta, quæ nunquam temporis diuturnitas vel clariſſimæ luci ab invidis hominibus offuſæ tenebræ obſcurare aut delere poterunt. *Quoties* (inquit) *immaniſſimi Turcæ de profanando Chriſti Servatoris humani generis auguſtiſſimo ſepulcro, deque Franciſcani ſodalitii viris expellendis cogitarunt? Effeciſsent id profecto, furiis in chriſtianos agitati, niſi Senatus auctoritas nefariis conatibus obſtitiſset. At, vel ſurgente vel ſummis incrementis aucto Ottomanorum imperio, quot bella pro religione, pro chriſtiana republica Veneti geſsere? Quid Bajazetis, quid Suleimani, quid Selimi impetus commemorem? Quam fortiter excepti? quot emiſsæ claſses? quot effuſi theſauri? quanto civium ſanguine reſperſa maria, ut, alternante fortuna, modo illatis, modo acceptis cladibus, certatum, donec victoria illa inſigni ad Echinadas maritimum turcicæ gentis robur depreſſum eſt? Opes certe publicæ non ad civium luxum, libidinem, avaritiam; ad libertatem, ad chriſtianam religionem, ad Italiam, atque adeo ad ipſos Pontifices tuendos congeruntur. Quæ ſi quis non turbido animo intelligat, ingenti laudum præconio Senatum cumulet. Nam, ut reliqua omittantur, terra marique Italia imperio Veneto adeo tecta eſt, ut labefactari illud nequeat, quin eodem concuſſa motu, hæc provincia in ſummum diſcrimen adducatur. Creta veluti firmum propugnaculum Turcis objicitur; Corcyra, Epiro proxima, Italiæ pro munimento eſt; e cujus regione Dalmatia ſita, oppoſitam hujus provinciæ oram in alta ſecuritate atque otio retinet. Quis porro Venetorum magnanimos auſus non admiretur, qui, ut ampliſſimum exteris nationibus aditum intercluderent, irrupturoſque aliquando in Italiæ penetralia barbaros, quod ſuperioribus ſæculis ſæpe contigit, averterent, ingentem Palmæ novæ urbis molem excitandam decreverint? Eo Senatus cogitata, conſilia ſpectant, ut nihil non præclarum ad Reipublicæ libertatem, ac chriſtianæ fidei decus, Italiæque tranquillitatem meditetur. Quid porro optatius hiſce diſſidiis barbaræ gentes, communes hoſtes, in perniciem noſtram ſummis votis expetere ac moliri potuiſſent? Hoſtes Italiæ foribus imminent, noſtrum interitum atque exitium ſitiunt. Italia, religio-*

Digitized by Google

ligionis domicilium, diuturna pace humanis omnibus artibus exculta, populorum numero, urbium nobilitate florens, omnium rerum affluentia inſignis, eo nunc ducitur, ut inteſtinis diſſenſionibus contabeſcat. Quem non permoveant incerti rerum eventus, tot imminentes clades, quas tua tantum pietas, religio, amor, Paule quinte, extinguere potis eſt? qui ſi Rempublicam veluti parens reſpicias, non vereor, ne tantarum rerum vim perſentias; quoquo te vertas, ingruentium calamitatum ſpecies obverſantes non intuearis. A te uno tantarum rerum pendent eventus. Si te chriſtianæ religionis amor accendit, ſi pietas in Deum exſtimulat, ſi aliqua humanæ gloriæ titillatio, quæ in magnis viris non improbatur, animum pupugit: alia te manent, quibus æternum de chriſtiana republica promerendo, tuum immortalitati nomen commendes. Sive enim interna ſive externa tecum reputes, quid præſtantius, quam lapſos mores corrigere, vetuſtiſſimorum ac ſanctiſſimorum hominum diſciplinam jacentem excitare? quid divinius, quam hæreſes profligare, immunem ab omni labe, atque ab humanis affectibus intactam ſinceramque fidei veritatem ſervare? quid illuſtrius quam ad reipublicæ chriſtianæ incrementum animum cogitationeſque dirigere? Heroum illorum præclaros impetus æmulari, qui Crucis vexillum in Judæam uſque, nunquam intermoritura cum gloria, comportarunt? Si hæc adſpexeris, non vereor tandem, te Rempublicam, vere chriſtianam, vere catholicam amplexurum, hoſque animorum motus atque certamina compreſſurum. 1606

Pauli Pontificis ad Duodum oratorem reſponſum.

In hanc ferme ſententiam, cum ratione tum prece, verſare Pontificis animum Duodus nitebatur. Verum ille; *Omnia jam acta a Nanio*, inquit: *nihil ab eo adduci, quin antea allatum fuerit, poſſe: ut amplius audiat, niſi, ut ei gratificetur, non eſſe: ni aliud a Senatu afferat, jam ſibi, quid agendum ſit, ſtatutum animo atque immotum ſedere*. Cum igitur adeo obfirmatum Pauli animum adverteret, non ita properandum in re ſummi adeo momenti eſſe, ait: tempus petit; ſcripturum Senatui, poſtremamque ejus voluntatem allaturum. Vix id Pontifex permiſit: *Scriberet Senatui, ut ſatis ſibi quamprimum fieret*. Duodi ac Nanii literæ kalen. aprilis, qua die novi Præconſultores Collegium ineunt, perſe-

1606 perferuntur: quinto idus Senatus conſulto reſponſum. Sæpius adductas Reipublicæ rationes vel legum vel judiciorum repetitas: tum chriſtianæ reipublicæ ſtatum; turbulenta difficillimaque tempora ſubjecta; debacchantes in Pannonia Turcas; Scytharum aliorumque barbarorum colluvione cuncta proſterni; jugo excuſſo ac perfracto, populos, novis ſtudentes rebus, omnia permiſcere: ſi graviſſimæ hæ contentiones inter Apoſtolicam ſedem ac Rempublicam acceſſerint, quis non communium hoſtium, impiorum, hæreticorum, peſtilentiſſimorum hominum conatus, arma, ſpiritus non immenſa incrementa accepturos arbitretur? Complura addita, quibus perpetuum in Apoſtolicam ſedem Reipublicæ obſequium atque obſervantia ſignificabatur: non exiguas adeo ei vires ſuppetere, ut contemnenda videatur: terra marique ſatis pollere: majorum exemplo cuncta ad pontificatus dignitatem adhibituram iis in rebus, quæ neque illius libertati, neque regimini officiant: quam Veneti obſequentiſſimi Apoſtolicæ ſedis, ejuſque Sanctitatis filii ſint, aperte declaraturos. Hæc Duodus Pontifici ſignificare juſſus, mandata ſtatim exſequitur: breviter Reipublicæ rationibus perſtrictis, quam periculi plenam aleam aggreſſus ſit; turbulentas reipublicæ chriſtianæ tempeſtates; imminentia atque eruptura mala ſubjicit, nullo unquam tempore Senatui imputanda, qui nihil quod ad eximium erga ſanctiſſimam illam Sedem ſtudium patefaciendum ſpectaret, omiſerit; jura expoſuerit; oratorem miſerit; tantum, ne libertas, ac publici regiminis compages ſolverentur, petierit; illis ſervatis, in reliquis a majoribus hauſtam pietatem, religionem, cultum declaraturum.

Senatus decretum, ne excommunicationis diplomata reciperentur, ne novitates admitterentur.

Plurima in hanc ſententiam ſumma dicendi vi a Duodo explicata, nihil impetrarunt, jam enim excommunicationis ſententiam prelo excudi Pontifex juſſerat. Quod cum a Senatu cognitum eſſet, ne quis ob eam rem in civitate motus fieret, pontificia diplomata, graviſſimis propoſitis pœnis, ne acciperentur, ſtatuit. Decemvirum Magiſtri eccleſiarum antiſtites ac cœnobiarchas ad ſe vocarunt: ne quid novi in religionis cultu moliantur; ſuo quemque muneri, uti aſſueverant, incumbere, capitis pœna adje-

adjecta, præcipiunt. Nemo fuit, qui non ſe obtemperaturum, nihilque immutaturum, conſtanter affirmaret. Jeſu tantum ſodalitii homines nutare aliquantiſper viſi. His ſatis ſe munitos eſſe Patres arbitrabantur, cum præſertim nemo fere eſſet, qui, licet eo uſque progreſſum Pontificem intelligeret, attamen vel novitate ac magnitudine rei perterritum, vel ſaltem ab iis, qui in Purpuratorum collegio prudentiores eſſent, imminentiaque pericula animadverterent monitum, cœptis abſiſtere poſſe non ſibi ſuaderet. 1606

Verum Paulus, irarum fluctu exæſtuans, quodcumque acturus eſſet, irrevocabile animo gerebat, licet mane decimo ſexto kalen. maji, antequam Cardinalium collegium ingrederetur, cogitabundum hæſitantemque Arigonius confirmaſſe, eique animos addidiſſe diceretur. In collegio, minoris momenti negotiis peractis, obſerari fores jubet: inde graviter atque acerbe de Republica Veneta conqueſtus, violata Eccleſiæ jura, everſam libertatem, contempta Pontificum decreta, Concilia, Canones exaggerat: ac primum in legem de bonis (ut ajunt) *emphyteuticis* anno M. DC. III. latam, de qua neque oratione, neque ſcripto, neque per Nuntium cum Senatu egerat, acerrime invehitur. De aliis mox legibus ac judiciis agit. *Mature*, inquit, *omnia perpendiſse; excellentes doctrina viros adhibuiſse; Senatum ſæpius monuiſse, adhortationibus uſum, minis deterruiſse; ut leges abrogaret, reos clericos remitteret, petiiſse; neque per ordinarium, neque per extraordinarium oratorem quidquam impetraſse: ad remedia tandem juris confugere decreviſse: excommunicationis ſpiculum in Ducem ac Senatum intorquere, interdictum in Veneto imperio, ni tempore ſtatuto pareant, promulgare ſtatuiſse: quænam ea de re Cardinalium ſententia ſit, exquirere.* Jam Pontificis mentem noverant. Jam edictum prelo excuſum ſciebant. Itaque cuncti, Venetis, Delphino ſcilicet ac Valerio, exceptis, in Pontificis ſententiam ivere. Auguſtinus Valerius, *rem magni momenti eſse*, inquit, *in Rempublicam, optime de Apoſtolica ſede meritam, acriter adeo invehi, ut eccleſiaſtico fulmine plectatur: maturius rem examinandam duodecim graviſſimorum doctiſſimorumque ex eo collegio homi-*

Arigonius Cardin. Pontif. in ſententia contra Venetos confirmat.

Pauli Pontificis contra Venetos exaggeratio.

Auguſtinus Valerius Card. Pont. impetum morari nititur.

1606 *num conſilio antea perperdendam eſse* . Paulus , qui dum ad Valerium ventum eſſet , ne verbum quidem enuntiaverat, ad eum converſus, *exacte rem diſcuſsam excellentiumque virorum judicio exploratam* , *minimeque ambiguam eſse* , inquit . Neque dubium plerique arbitrati ſunt, quin, ſi aliqui auctoritate ac virtute in Purpuratorum numero præſtantes libere atque ex animo ſententiam dixiſsent , temporis mora injecta, imminens jam malum avertere potuiſsent ; cum certum ſit , nonnullos doctrinæ uirtutiſque opinione eminentiores ſecus antea iis de rebus ſentire non obſcuris verbis ſignificaſse ; in quorum numero Cæſar Baronius fuit, qui cum antea cum Nanio oratore Pontificis impetum deteſtatus eſſet , *neque cum Veneta Republica* , *cujus cum ſede Apoſtolica conjunctione* , *Italiæ libertas ac dignitas ſtaret* , *ita agendum*, dixiſſet ; mutata ſententia , Pauli factum adeo extulit, ut eo facto inter cælites adnumerandum cenſeret ; idque poſterorum memoriæ in ſuis Annalibus traditurum affirmaret .

Cæſar Baronius Cardin. Pont. impetum deteſtatur. Cæſaris Baronii ſententiæ mutatio.

Edictum itaque promulgatur, inſignoribuſque urbis partibus affigitur . Multa ab incondita plebe in Venetum nomen probra ac maledicta jactantur . Summa diplomatis hæc erat : *Ni leges abrogentur* , *ni clerici remittantur* , *poſt elapſos quatuor ac viginti dies* , *Ducem ac Senatum excommunicatos pronuntiare*; *aliis vero tribus tranſactis* , *imperium omne Venetum interdicto eccleſiaſtico ſubdere* . Nova adeo ea res, atque inexpectata pleriſque viſa, ut vix ſibi ſuaderi potuiſſent , tot armis undique circumſepta chriſtiana republica, Pontificem leviſſimis de cauſis incendium in Italiæ viſceribus excitare velle . Non deerant qui dicerent , nunquam propenſo in Venetos animo Paulum exſtitiſſe ; cardinalicio galero fulgentem de Reipublicæ legibus moribuſque obloquutum ; primis initis pontificatus diebus cum a Decemvirum Collegio, ut ab exilio Annibalem Gambaram Brixienſem, familiarem ſuum, revocaret, petiiſſet, neque impetraſset, ægre admodum tuliſse ; ut opem Senatus Pannonico bello exhiberet, per Offredum Nuntium , perque literas petenti minime ſatisfactum . Inde, ut Franciſcus Vendramenus, Venetiarum Antiſtes a Senatu deſignatus, Romæ examinan-

Diplomatis contra Venetos promulgati ſententia .

Digitized by Google

nandum ſe ſiſteret, ſtatuiſſe; ſacerdotum decumas pernegaſſe; vulnus tectum animo, externis ſignificationibus ne prodiret, cohibuiſse. Alii vero, cum Genuenſium ac Lucenſium decreta nonnulla vel abrogari vel emendari obtinuiſſet; reluctantem atque obſiſtentem Senatum offendiſſet; ingenti dolore curciatuque animi affectum: complures malevolos homines, Reipublicæ hoſtes, flammam aluiſſe: veritum ſubinde, ne ſi, ſubortis hiſce diſſidiis, acquieſceret, id non prudentiæ, ſed timori atque ignaviæ tribueretur, eo uſque progreſſum, ut non citra ignominiæ notam deflectere a ſuſcepto itinere poſſe arbitraretur. 1606

Trierarchi a Senatu electi, & alii bellici apparatus.

Itaque tertiodecimo kalen. maji cum promulgati in Rempublicam anathematis nuntius eſset allatus, nihil quod ad religionem imperiumque tuendum, ſubjectoſque in officio continendos attineret, omittendum, Patres rati; ſequenti die, duodecimo kal. maji Senatum accerſunt. Ad claſſis numerum augendum, triginta triremium gubernatores creantur: duo peditum Italorum millia conſcribi; trecentis ac ſexaginta Epirotis equitibus, qui in continenti erant, centum ac quinquaginta adjungi; trecentos e Cyrno ad publica ſtipendia evocari (ut Corſi in univerſum ſexcenti eſſent) decretum. Benedictus Maurus, Marcius Procurator, legatus in continentem miſſus. Duodus orator Roma abſcedere, Pontificique obnuntiare juſſus: *Imminentium turbinum cauſas, non in Rempublicam, ſed in ipſum mortales conjecturos*. Exinde, qua ratione pontificio edicto obſiſtendum, Reipublicæque dignitati ac juribus conſulendum eſſet, adhibito præſtantium juris utriuſque conſultorum conſilio, agitatum. Diverſis ſententiis diſceptatum. Quidam ad futurum concilium provocandum eſſe cenſebant; id & antea a ſummis Principibus atque ab eadem Republica, Xyſto quarto, Julio ſecundo Pontifice Maximo, effectum: eo vim edicti inhiberi; venerando, atque alias Pontificibus metuendo Concilji nomine Pauli impetum ſiſti poſse. Alii contra, obnunciatione potius obteſtationeque utendum arbitrabantur: id & expeditius, & perpetuo Reipublicæ in Apoſtolicam Sedem obſequio convenientius fore; provocationem arduam, multis undique circumſeptam impedimentis futuram.

Benedictus Maurus, in continenti cum imperio legatus.

1606 Igitur obteſtatio in hanc ferme ſententiam eſt excuſa: Patriarchis, Archiepiſcopis, Epiſcopis, Abbatibus inſcripta erat. *Pontificatus initio Sanctiſſimum Patrem Paulum quintum, leges, inſtituta, conſuetudines, quibus bona exiſtimatio, vita denique ipſa ſubjectorum continerentur, a Republica, ut abrogarentur delerenturque, petiiſſe: Patres per Auguſtinum Nanium, ordinarium legatum, quæ ad leges condendas, veteremque morem retinendum Senatum impuliſſent, exponenda curaſſe: & cum non admitterentur, perpetui, atque a majoribus per manus traditi erga Apoſtolicam Sedem obſequii egregio argumento, extra ordinem oratorem deſignaſſe, qui & eximium Venetorum in Apoſtolicam Sedem cultum teſtaretur, & graviſſimam Reipublicæ cauſam explicaret: obſeratas illius aures offendiſſe: xv. kal. maji, ni ſtatuto tempore pareret, anathema in Senatum intorſiſſe, ſacris imperio Veneto interdixiſſe: iis cum majorum inſtituta, imperii fundamenta convellerentur, libertas quoque ipſa in diſcrimen vocaretur; re primum mature perpenſa; virorum juriſprudentia, ſacrarum legum notitia, theologicaque ſcientia inſignium conſilio adbibito; anathema ipſum indebitum, invalidum, nullum, nulloque juris ordine pronunciatum, irritumque eſſe obteſtari: ea interim remedia, quæ majores aliquando Principes, atque ipſa Reſpublica alias amplexa fuerat, adbibere noluiſſe: ne interdicto obtemperare, neve illud ſervare quis audeat, jubere: profiteri, obteſtari firmam, immotam, inconcuſſam Senatus mentem eſſe, conſtanter in vetere avita Catbolica atque Apoſtolica religione perſiſtere, conſuetumque in Romanos Pontifices ſtudium atque obſequium majorum exemplo exbibiturum: Deum Optimum Maximum enixe orare, ut Pontificis flectat animum, atque ad Reipublicæ rationes, cauſæ illius veritatem æquitatemque dignoſcendam permoveat.*

Venetorum de illata excõmunicatione obſtatio.

Dum hæc fiunt, feſta Aſcendentis in cælum Servatoris dies illuxit, maritimo prælio victi Ottonis, Federici Imperatoris filii, reſtituti Alexandri tertii, pacis Venetiis anno M. C. LXXVII. inter Eccleſiam Imperiumque initæ memoria percelebris. Nunquam major populi concurſus, nunquam lætior civitas. Huc

Huc accedebat immenſo opere atque impenſa recens navigium, ad veteris jam vetuſtate collapſi formam extructum (*Bucentaurum* vocant) quibus ſane anniverſaria mare deſponſandi pompa illuſtrior reddebatur. Conſcendit una cum Senatoribus Princeps, Regum Principumque oratoribus, atque ipſomet Horatio Matthæjo, Pauli Nuntio, latera ſtipantibus. Bucentaurum triremes aliquot, biremes, celoces, atque infinitus propemodum cymbarum numerus, lætis acclamationibus proſequebatur. In ea vero celebritate mirum omnibus videbatur, in ampliſſimum Senatum, in civitatem innumeris prope mortalibus refertam, religione inſignem, in tot oppida atque urbes, nulla graviori cauſa adductum, adeo ſævire Pontificem decreviſſe. Cuncti in Matthæjum oculos conjicere, atque moderationem Senatus extollere, quod, quo tempore anathemate a Pontifice feriebatur, eodem perhumaniter ejus Nuntius exciperetur, Principique adſideret. At Matthæjus, qui neque civilium rerum uſu, neque humanarum cognitione præſtabat, verecundia veluti perfuſus hærere, paucaque fari: *Adhuc concordiæ, ſi hinc atque inde, proclinatis ad pacem animis, nonnihil remitteretur, locum eſſe*. Matthæji verba in Senatu recitata, abſque reſponſo dimittenda Patres non eſſe, cenſuere. Itaque ei publico decreto ſignificatur: *Ingentem ac neutique diſſimulandam ex Pontificis inſueta agendi ratione moleſtiam Rempublicam percepiſſe, indigne cum ea actum eſſe: ceterum ſi anathema Pontifex ſuſtulerit, quin de his rebus agatur, minime Senatum recuſaturum.* Multa Donatus Princeps ſubnectit: *Neque minis, neque anathemate cum Principibus agendum: periculorum impendentium culpa Rempublicam immunem fore: jam in vetera illius inſtituta, leges, fundamenta impetum factum; de iiſque profligandis, convellendis ac prorſus tollendis actum. At in hoc* (inquit Matthæjus) *error verſatur, quod temporariam juriſdictionem eripere Reipublicæ Paulus nolit; tantum, ut leges adverſus eccleſiaſticam libertatem conditæ abrogentur, petit*. Ad ea Donatus: *Jam ſe ætatem fere in maximarum rerum negotiis pertractandis exegiſſe: multa Romæ difficillimis tempo-* 1606

1606 *ribus cum Summis Pontificibus pertractaſſe; neminem anathematis fulmen, ne in minores quidem Principes vel intorſiſſe vel arripuiſſe*. Tum Matthæjus, *Chriſti tandem Vicario obtemperandum eſse*, inquit. Illico Princeps: *Libenter obtemperaturum, ſi ea, quæ Chriſtus juſſerat, a Pontifice præciperentur*. Hæc atque alia incaleſcentibus animis jactata.

Matthæjus Nuntius Venetiis diſcedit.

Verum poſtridie ejus diei Matthæjus, diſceſſus venia a Senatu poſtulata, Romam eſt profectus. Eadem die per diſpoſitos equos Nanio injunctum, ut ſtatim, Hieronymo Zonio, qui negotia Reipublicæ obiret, privato Romæ relicto, in patriam revertatur: nondum enim Senatui compertum erat, a Pontifice Nanium oratorem dimiſſum. Ad Veronæ ac Vicetiæ Cardinales datæ literæ, quibus, ut patriæ res juvarent, Zonio pro rerum temporumque opportunitate faverent, petebatur. At Valerius ab exortis inter Paulum ac Rempublicam diſſidiis, incredibili mœrore animi affectus, levique febricula correptus, ingraveſcente jam ætate, per eos dies occubuit; vir ſane doctrina vitæque ſanctitate illuſtris, qui, variis in lucem editis ſcriptis, ſuum immortalitati nomen conſecravit, atque eximium in patriam amorem nullo non tempore clariſſimis argumentis patefecit. Obteſtatio typis excuſa, conſpicuis, inſignioribuſque urbis locis, in baſilicarum templorumque valvis affigi juſſa, perque omnes Venetorum ditiones miſſa; Collegii Patribus, ut Romam perferendam curarent, injunctum. Literæ ad ſubjectos omnes datæ, quibus, quæ inter Pontificem ac Rempublicam acciderant, ſignificantur; ad eorum bona, vitam, exiſtimationem tuenda retinendaque eas contentiones ſuſceptas; quidquid opum, quidquid auri, quidquid virium in Republica ſit, ea omnia ad illorum utilitatem decuſque collaturam. Hæc a ſingulis vel urbium, vel oppidorum magiſtratibus in publicis civium cœtibus perlecta, mirum quam cunctorum animos inflammaverint, quantos illis ſtimulos in Venetum nomen caritatis addiderint. Omnes certatim opes, fortunas offerre. Legati, qui ab univerſo imperio Veneto principatum Donato gratulaturi ad urbem accedebant, gratulationibus oblationes miſcere; vitam, fortunas Reipublicæ devovere. Neque minor in ecle-

Senatus Nanium a legatione revocat.

Auguſtini Valerii, Cardinalis, obitus.

Venetorum ſubjecti opes ſuas Reipublicæ offerunt.

cleſiaſticis viris ad Reipublicæ parendum obſequens animus inſpiciebatur. 1606

Ea omnia cum ad Pontificem perferrentur, mirum in modum angebatur, quod anathematis veluti fulminis jactu concuſſas ac perterrefactas mortalium mentes in ſeditiones atque tumultus erupturas, ſibi pro explorato conſtituiſſet; Brixiæque præſertim motus exorituros arbitraretur, quod Ignatiani, qui plurimum ea in civitate ſibi auctoritatis comparaverant, ejuſmodi ſpes in Pontifice aluiſſe dicerentur. Verum opinione fruſtratus, cum paſſim edictum negligi, populos impavidos cunctorum ſpem conſtantia ſuperaſſe intelligeret, modo iraſci, modo nutare, neque ſatis conſiſtere, nec alia niſi Jeſuitarum, Theatinorum, aut eorum, qui ab acuminato capitis integumento *Capucini* dicuntur, ſodalitia ſibi obtemperatura, jam tum vaticinabatur. Eorum namque magiſtris anteſignaniſque ſciſcitantibus, quid ſibi, pœna propoſita, agendum eſſet, cum ſacris legibus, ſi id acciderit, vel ſi primariæ eccleſiæ, quæ matrices aut cathedrales vocantur, Principi paruerint, licere tuto ſacra peragere, caveatur; primum ad deliberandum tempus popoſcit: mox decernendi difficultate permotus, rei definiendæ Collegium daturum affirmavit: tandem, ne obtemperarent, vitæque potius periculum ſubirent, licet ſecus ſacris legibus ſtatueretur, eis ſignificandum curavit.

Neque vero Pontificis ſpes de tribus illis ordinibus irrita fuit. Nam quatuor ex Ignatianis privatim Principem adeunt: *Suis inſtitutis*, inquiunt, *ut interdicto pareant obſtringi; quod tuto facere liceat, ultro Reipublicæ præſtaturos: peccatorum exomologeſim audituros, palam in eccleſia ſupplicationes preceſque habituros, auguſtiſſimum Eucharistiæ ſacramentum expoſituros, concionaturos; a ſacris tantummodo myſteriis publice peragendis ceſſaturos: ni ita Senatui placeat, urbe exceſſuros.* Ad ea Princeps: *Quod tam cito ab inſtituto deceſſerint, mirari: non hæc totius civitatis in ipſos ſtudium benevolentiamque, non Reipublicæ cauſam promeritam, quam nemo, modo affectu liber atque immunis eſſet, non æquam arbitraretur: nihilominus Senatum, quid ſibi libuerit, decreturum.* Petro Antonio Ribeto, qui tum Franciſci Vendra-

Jeſuitæ ſignificant interdicto ſe obtemperare nolle.

Principis reſponſum.

Aa 4 meni,

1606 meni, Venetiarum Antiſtitis, nondum ab Apoſtolica Sede confirmati, vices obtinebat, duobuſque aureæ baſilicæ canonicis Senatus conſulto injunctum, ut Ignatianorum cuncta ad templi cultum ſpectantia notis excipiant; bibliothecæ, quam inſtructiſſimam atque egregiam habebant, indicem conficiant: veſtimenta, libros, privataque ſcripta, uti petierant, auferre permiſſum. Duo inſuper earum rerum curatores (*œconomi* vocantur) dati: marcii templi ſacerdotibus, ut ſacra in eorum eccleſia peragerent, cunctaque eccleſiaſtica munera obirent, præceptum. Sexto idus maji duabus excepti naviculis, Decemvirum accenſis, ne quid in itinere incommodi acciperent, comitantibus, noctu Ferrariam verſus iter habuere, cunctis (mulierculis quibuſdam, pauciſque, quos ſibi devinxerant, exceptis) ſumma eorum diſceſſu voluptate affectis, omniaque in illos probra maledictaque jacientibus; ac ni publica obſtitiſſet pietas, lapidibus quoque a plebe impetiti diſceſſiſſent. Privatas domos cœnobiaque adeundo, ne proficiſci permitterentur, contendiſſe; ſcripta complura flammis dediſſe; multa clam ſurripuiſſe, ferebantur. Id pro certo conſtitit, Inicum Cardineum, Philippi legatum, per eos dies ſæpe ad illos ventitaſſe, capſulas cera oblitas aliquot domum aſſervandas aſportaſſe. Nihil in eorum ædibus magni momenti inventum. Statim cunctis cum terreſtribus tum maritimis magiſtratibus datæ literæ, ut Ignatianis omnibus tuto abitum permitterent.

Jeſuitæ Venetiis abeunt.

Capucini ac Tolentinates Venetiis diſcedunt.

Eorum exemplum Capucini ac Tolentinates ſecuti; qui licet patere templa, alios ſacerdotes divina peragere, ſacris ſuos inſervire permiſſuros, concionaturos, canonicas horas recitaturos, ſacrificia occulto ſe celebraturos obtuliſſent; attamen, ne ſi id fieret, in diverſas partes civitas ſcinderetur, idemque ab aliis ordinibus peteretur, Patres veriti, profectioni annuere. Capucini, crucis vexillo præeunte, æris campani funibus deligatis, non abſque cunctorum civitatis ordinum indignatione, qui in eos ſemper omnia munificentiæ ac liberalitatis argumenta cumulaverant, proficiſcuntur. Tolentinates noctu abiere, quodque in Ignatianis, idem in iis ſervatum; curatores conſtituti, indices conſcripti, ſacerdotes ſacra in eorum templis peragere juſſi. Inter hæc vel rei novitate

vitate illecti, vel ingeniorum acumine incitati, vel quod quiſque Principum gratiam aucupari niteretur, utrimque ſcripta prodiere, quibus vel Reipublicæ leges atque inſtituta acerrime omni argumentorum atque exemplorum genere defendebantur, vel acta Pauli V. Pontificis legibus ſanctionibuſque aſtruebantur. In ea Bergomenſis ditionis parte, quæ diœceſis Mediolanenſis eſt, in ara quadam, ſervandi interdicti rationem, typis excuſam, primum omnium inventam fuiſſe conſtat. 1606

Venetorum ſedulitas, ne in ſcriptis, quid contra catholicam religionem ineſſet.

Inde ingens ſcriptorum copia effluxit; ac ne quid in publicum emergeret, quod catholicæ religioni officeret, theologicæ facultatis juriſque prudentiæ inſignibus viris mandatum, ut ſcripta ſedulo examinarent atque expenderent, neve quidquam vel catholicæ religioni adverſum, vel probris maledictiſque reſperſum in publicum emitti ſinerent; cum e contra nihil non amarulentis in Rempublicam dicteriis, probris, atque injuriis refertum a Romanis proficiſceretur. Excelluit e Venetis Antonius Quirinus, Senator, qui vulgari idiomate ad Reipublicæ ſubjectos admonitionem conſcripſit, ea dicendi vi rationibuſque conjunctis refertam, ut nihil ad permovendos animos efficacius, nihil præſtantius conſcribi potuiſse omnes conſtanter affirmarent. Pauli quoque e Servorum ordine in eo genere enituit induſtria, qui luculentam Apologiam perſcripſit, in qua doctorum hominum judicio ſingularis ingenii famam eſt aſſequutus; ut alios interim omittam, qui ſoluta non modo oratione, verum etiam metro iis de rebus perſcripſere. At Pontifex ea pro Venetis cuncta ſcripta ab Inquiſitionis magiſtris vetanda curavit; ſi quis perlegeret, apud ſe retineret, anathemate devinctum ſanxit: quod ſane animos hominum accendit, ut, gliſcente ſcribendi libidine, innumeri propemodum manus calamo admoverent, acerrimeque Rempublicam tuerentur. Inter ſacratos viros, qui pro Pontifice acrius in Venetos ſtilum exercuere, Cæſar Baronius, Cardinalis, exſtitit, qui Parænefim perfricta adeo fronte, ac verborum virulentia ad Senatum conſcripſit, ut ſtomachum, ingenſque in illius nomen cunctorum odium concitaret. Neque defuere, qui mordicus pro Senatu dimicando, in illum acerbe calamum perſtrinxerint.

Ve-

1606 Verum de toto eo ſcriptionum genere non una omnium erat ſententia. Quidam, ut a ſcriptis abſtineretur, maluiſſent; cum iis indies exacerbatis animis, contentionum ſeges magis magiſque excreſceret. Quid in Gallia civilium turbinum tempore accidiſſet, memorabant; ab inſignioribus non modo, ſed gregariis quoque hominibus diſſenſionum ſemina hauſta: impreſſa mortalium animis publicæ quieti ac tranquillitati adverſa, quæ fere in immenſum incendium illud auxere. Pontificis auctoritatem in diſcrimen vocari, plerique improbabant: ignaræ plebi complura, quibus ſenſim ab officio avocabatur, inſtillari. Alii ſecus arbitrabantur, nullo magis obfirmatam Pauli mentem flecti poſſe, quam ſi, ſcriptis editis, quam infirmis rationibus niteretur, chriſtiano orbi pateſieret.

Senatus decreta ad quietem in civitate retinendam.

Dum in hoc ingeniorum certamine fervent animi, una Patrum cura atque ſtudium erat, ne quis in urbe motus accideret. Tres qui pro tranquillo civitatis ſtatu excubarent, deligi, latum. Marcus Antonius Memius, Antonius Priolus, Marcii Procuratores, Nicolaus Donatus, Principis frater, lecti; tribus ex Procuratorum numero, qui decem ex patricia gente ad id ſublegerent, fori cuſtodia concredita; ex patriciorum ac civium ordine bini, quibus quinquaginta darentur viri, ſingulis vicis præeſſe juſſi; arma ex publico armamentario tradita. Per eos quoque dies, Principum legatis in collegium accerſitis, quæ poſt pontificium diploma acciderant, Matthæji ab urbe diſceſſus, Nanii a Pontifice dimiſſio ſignificantur. Cantacrojas, Cæſaris legatus, Senatui gratiis actis, omnibus de rebus Cæſarem ſe certiorem facturum pollicetur. Fraxineus, Henrici orator, moleſte admodum immerentem in eos anfractus Rempublicam incidiſſe, ferre teſtatur; operam omnem ſtudiumque ſuum ad eos ſedandos turbines defert. Inicus Cardineus, Philippi legatus, egregiam in Rempublicam Regis voluntatem profitetur: *Nihil publica Italiæque præſertim tranquillitate antiquius; nimis hoc tempore afflictas perturbataſque res chriſtianorum eſſe, ut iis id quoque incommodi addendum ſit; tum Patres ad veterem a majoribus acceptam prudentiam retinendam, concordiamque ineundam hortatur: Nuntio Venetiis, Reipublicæ oratore*

Senatus Principum legatis rerum ſtatum exponit.

Roma

Digitized by Google

1606

Roma digreſſis , ad Principum legatos conciliandi cum Republica Pontificis ſpectare munus : quod ad ſe pertineat, omni in id ſtudio enixurum: hæc a Rege in mandatis habere . Demum , ut ſervandæ quietis , ac pacis Italiæ ratio habeatur a Senatu flagitat. Donatus Princeps, *A Pontifice diſſidiorum cauſam exortam* , reſpondit ; *quod anathematis diploma , inſpectante Duodo legato , affigi juſſerit ; quod Nanium dimiſerit ; quod Rempublicam ipſam contumelia affecerit ; Senatui publicam tueri libertatem conſtitutum eſſe ; nihil ad eam retinendam omiſſurum: ſi denuo Paulus Rempublicam non laceſſiverit , nihil ultra tuitionem moliturum ; ſin ulterius tetenderit , quod publicam dignitatem deceat , quacumque ratione effecturum* . Hæc a Principe graviter: nam tametſi Villienius , apud Paulum orator, ſuborientia diſſidia initio foviſſe, Philippi Regis auxilia , vires, opes ad Apoſtolicam Sedem ſuamque dignitatem tutandam Pontifici pollicitus ferebatur: attamen variis ita diſtracti curis ſolicitudinibuſque Hiſpani erant, ut, Belgico diuturno graviſſimoque bello impliciti, Pannonico ob Rudolphi ſubſidia diſtenti, auri egeſtate preſſi, novas res in Italia moliri poſſe, non viderentur.

Villienius, Hiſpanus orator, Pontificis cum Venetis diſſidia fovit.

At Henricus prævalido exercitum Sedanum aggreſſurus, omnium mentes ad ſe attraxerat , licet eos motus facillime auctoritate bellicaque virtute compreſſiſſet . Nam ex quo Bironii conjuratio detecta fuerat, cum Mareſcallus Turrenius e Gallia in Germaniam, mox Sedanum, ſuæ provinciæ oppidum , ſe recepiſſet, Rex cuſtodiæ ſuæ cohortibus, levioris armaturæ æquitatu, cataphractorumque aliquot ſignis ſeptus, Sedanum profectus, vel vi, vel obſidione oppidum in ſuam poteſtatem redigere decreverat . Dum vero tribuni militum caſtris metandis incumberent , opportuna loca adituſque ſcrutarentur, obſidionem pararent, Turrenius, vi non expectata, per internuntium Regi obſequium detulit, fœderibus regno Regique adverſis obliteratis, arce Sedanenſi ſequeſtro tradita , milite ſumptuque regio in quadriennium alendo, quo tranſacto , ea rurſus potiretur : ſi rebus interim novis ſtuderet , ablatum dominatum in alium transferret . Inde Rex oppidum ingreſſus, publica lætitia exceptus, ſtatim milite dimiſ-

Turrenius comes Henrico Regi Sedanum tradit.

Digitized by Google

1606 dimiſſo, Lutetiam eſt reverſus. Itaque brevi compoſitis Sedani rebus, copiiſque dimiſſis, nihil jam a Gallis ad turbandam Italiæ pacem (uti Pontifex maxime verebatur) pertimeſcendum videbatur.

Itaque infenſis tantum animis acriter decertabatur, dum Pontifex quacumque ratione interdicto obtemperari; Veneti, ne quidpiam de cultu diviniſque cæremoniis immutaretur, contenderent. Ob id, ut a Patrum Collegio pietate atque auctoritate inſignes viri bini ſingulis cœnobiis attribuerentur, qui ſedulo, ne quid tumultus accideret, excubarent, decretum. Supplicationes feſto Dominici Corporis die tanto concurſu populi concelebratæ ſunt, ut nihil vel ad pietatem vel ad pompam relictum fuerit; innumera auri, argentique vaſa celata, ſculpta, ſtatuæ, fercula ſummo artificio elaborata, priſca ac recentia ſanctorum virorum præclara facinora egregie repræſentata cernebantur; ſacerdotum ac cœnobitarum ingens numerus; quodque ad inſitam in patriciorum animis religionem inſigne ea die fuit, Princeps Cæſaris atque Henrici legatis ſtipatus, toto inſequente Senatu, accenſis cereis, venerabundi omnes atque in preces effuſi inſpiciebantur, ut plerique tempeſtatis hujuſce calamitates obortis lachrimis deplorarent. Contra vero nihil a pontificiis ad ſacratos viros ab urbe atque ditionibus Venetis amovendos omittebatur: licet præter eos, quos memoravimus, religionum ordines, reliqui ne de diſceſſu quidem cogitarent; pauci qui minus Senatus dicto audientes erant, vel moniti ad officium rediere, vel occulto ſe Venetis ditionibus ſubduxere. At Pontifex qua iracundia, qua ſuſpicione agitabatur; Senatus obnunciationem ferre æquo animo non poterat; Joannis Gerſonis atque aliorum, quæ in vulgus quotidie emittebantur, ſcriptis mirum in modum commovebatur; magis magiſque ob Nanii legati miſſionem exaggeraſſe Patrum iracundiam pertimeſcebat; Donati Principis facundiam, auctoritatem, eximiumque rerum maximarum uſum perhorreſcebat: nec deerant ex Purpuratis, qui, initio illius applaudere ſententiæ viſi, modo velox ac præceps conſilium carperent. Erant quoque, qui, niſi cito certamina hæc comprimerentur, dubitarent, ne, a Venetis, tranſalpinarum gentium auxiliis ad ſuam defen-

fen-

Digitized by Google

ſenſionem in Italiam evocatis, efferis atque pontificio nomini infeſtis nationibus ad Romam diripiendam aditus fieret. 1606

Ceterum Jeſuitarum ſodalitii viri publice ac privatim non modo Pontifici ſuffragabantur, ſed infenſi in Venetos nihil non moliebantur, quo vel rudiorum mentes ſeducerent, vel tumultus, ſi qua poſſent, excitarent. Paſſim in Italiæ civitatibus palam in Rempublicam invehi; in concionibus probra, convicia, maledicta congerere; cunctos ad odium in Venetos impellere, incitare. Id minime ferendum Patres rati, Senatus conſulto ejuſmodi decretum tulere: *Cum Ignatiani, ab eorum primordiis in civitatem recepti, magna cum privatim tum publice beneficia acceperint, ingrati, atque in Rempublicam infenſi animi complura argumenta, eaque non obſcura, ediderint; placere, ne impoſterum Venetis ditionibus excipiantur, niſi prius intercedat Collegii decretum, univerſorumque ejuſdem ordinum conſenſus, nullo diſſentiente, atque diſcrepante; deinde vero integra res ad Senatum referatur, in quo non pauciores, quam centum octoginta Senatores conveniant, & ſenis e ſuffragiorum partibus, quinæ adſentiantur.* Verum eo vehementius & voce & ſcriptis in Venetos Ignatiani invehebantur, atque inter ceteros Ludovicus Galliardus, Patavinus, Mantuæ a Romanis, uti ferebatur, juſſus, acerrime pro ſuggeſtu adverſus Rempublicam Senatuſque obnunciationem linguam acuerat. Quod cum indigne Vincentius Mantuanorum Dux, qui præſens aderat, tuliſſet, ſevere admonitum, ſex horarum ſpatio ſuis ditionibus faceſſere præcepit. Eodem tempore cum Ludovicum Moſcam, Romanum, Franciſcani ordinis (eorum qui a ſoccis nomen deſumpſere) Apoſtolicum procuratorem, ut in religioſos viros inquireret, Mantuam venturum allatum eſſet, petenti, ne hominem admitteret, Senatui morem geſſit; Caſtilionem (quod oppidum in Mantuanorum finibus eſt) adventantem, ulterius non progredi, ſed ſtatim excedere mandavit; neque eo contentus, cum ditiones cunctas, vireſque ſuas, ſe ipſum denique Reipublicæ obtuliſſet, ingentes illi a Senatu gratiæ actæ.

Pontifex per eos dies diploma (jubilæum vocatum) quo omnes ad erratorum expiationem auguſtiſſimi Euchariſtiæ ſacramen-

1606 menti ſumptionem, precum ad Deum Optimum Maximum pro præſenti Eccleſiæ ſtatu effuſionem, cæleſtibus propoſitis præmiis excitabantur, emiſit; idque per chriſtianum orbem, Venetorum imperio excepto, promulgari juſſit. Ea re haud parum cuncti civitatis ordines commoti, quod non tam ad opem divinam implorandam, quam ad notam Venetis inurendam vulgatum fuiſſe videretur, cum præſertim, ut Veneti a ſacris arcerentur, a Regibus ac Principibus enixiſſime Paulus contendiſſet. Pragæ in id adeo acri ſtudio ejus Nuntius incubuerat, ut jam publice ſacris, uti aſſueverat, Franciſcus Superantius, Reipublicæ legatus, a Cæſare non adhiberetur; ab ejuſque conſuetudine Principum legati abſtinerent; quod ſane mirum in ea civitate videri poterat, in qua nullo diſcrimine, tum vetus catholicaque, tum noviſſima religio ſumma cum libertate vigeret; quodque adhuc magis mirandum erat, ſub id tempus a Rodulpho cum Pannonibus pax ea lege iniretur, ut cuique liberum religionis arbitrium atque cultus eſſet; cui rei cum alias vehementer Pontifex obſtitiſſet, Nuntius, ne verbo quidem, ob acerrimas cum Republica contentiones, repugnaverat: ut plerique obſtupeſcerent, Paulum cum Venetis decertantem, peſſum ire in Pannonia catholicam religionem ſinere.

Sub id quoque tempus Aloyſius Fuſcarenus, Reipublicæ legatus, in Sarmatiam pervenerat, omnique officii genere mandato Regis exceptus fuerat, licet Bernardus Cracoviæ Cardinalis, edictum in Venetos promulgare a Pontifice juſſus, illum nullo officio eſſet perſecutus. A Rege ſenatoribus, uti moris erat, minime ſtipato exceptus eſt, tum quod ob regni tumultus pauci admodum ex eorum numero in urbe eſſent, tum quod Cardinalis atque ſacrati viri ab eo ſe congreſſu abſtinere, decreviſſent. Sigiſmundum in ſuis ædibus adiit; connubium nuper initum Senatus nomine gratulatur. A Senatore latina oratione illius juſſu gratiæ ingentes Reipublicæ actæ, domumque perhonorifice eſt deductus. Denuo Regem allocutus, de exortis inter Pontificem ac Rempublicam diſſidiis docet: quam immerito eccleſiaſticum in Venetos fulmen Pontifex intorſerit, exponit; rationes Reipublicæ aperit; inde conqueritur, *quod tot terrarum ſpatia ſibi emenſo, & ab ami-*

Aloyſii Fuſcareni ad Sarmatam oratoris cum Rege officia.

amica Republica legationi deſtinatæ, *edicti pontificii promulgatione nota inuratur*, *ea præſertim in cauſa*, *in qua minime de religione ageretur*: *jam*, *ſi id permittat*, *dignitatem regiam in diſcrimen vocatum iri*. Rex ſummam ex iis, quæ inter Pontificem atque Rempublicam acciderant, moleſtiam cepiſſe, vultu verbiſque ſignificat; ſtatimque vocari Senatum jubet, in quo, ne abſque ejus permiſſu edictum vulgaretur, decretum eſt; idque Nuntio, qui eam ob rem urbe exierat, Cardinalique nuntiari juſſum. Ad Pontificem quoque datæ literæ, quibus, *ut ſatis Reipublicæ faceret*, *in cauſa præſertim ad religionem minime ſpectante*, petebatur: *alios Reges Reipublicæ cauſæ favere*, *rationes illius probare*, *ſeſe intelligere*: *ne edictum in Sarmatia vulgaretur*, *idem in Henrici tertii*, *Henrici quarti*, *Galliæ ac Navarræ Regum*, *atque in Cæſaris Eſtenſis cauſa in Sarmatia ſervatum*. In Gallia nullis pontificii oratoris officiis vel precibus a veteri in Rempublicam benevolentia Henricus averti poterat; liber Petro Priolo, oratori, ad templa aditus; nihil de priſca conſuetudine immutatum. Cum Carolo Emanuele, Allobrogum Duce, omni officiorum genere actum, ne ſupplicationibus, quæ pro indicto jubilæo habendæ erant, Petrum Contarenum, legatum, admitteret: at Carolus, ut Reipublicæ offendendæ cauſam amputaret, filiarum Principum interventu, ab invitandis Principum legatis abſtinuit. Cum primum emiſſi fulminis nuntius in Britanniam eſt allatus, in publicis comitiis acerba graviſſimaque in Catholicos decreta ſunt. Rex, publicationis bonorum neciſque pœna propoſita, ſanxit, ut omnes ſubjecti intra anni ſpatium jurejurando aſſererent, ſeſeque obſtringerent; neque Paulo quinto, neque ſucceſſoribus ſe poſteroſque ſuos quacumque ex cauſa a cœtu fidelium amovendi, in Regem regnumque ipſum quidpiam moliendi jus eſſe: oppoſitam huic ſententiam, veluti religioni adverſam hæreticamque, deteſtarentur atque ejerarent: ex quo multæ in Anglia turbæ excitatæ, quæ haud dubie ab Italiæ fluctibus emerſere.

1606

Sigiſmundi Regis decretum de Pontificum edicto non promulgando.

Sigiſmundi Regis ad Pontificem de Veneta cauſa literæ.

Romæ Halincurtius, Henrici Regis legatus, una cum Eboricenſi Cardinale atque Allobrogum oratore in ædibus Joannis Delphini, Cardinalis Vicetini, conveniunt; de toto negotio

1606 gotio differunt. Ex omnium ſententia Henrici & Caroli legati Pontificem adeunt; Gallus rogat, inſtat, urget: pronuntiatum edictum abroget; tum locum tractationi fore: ni faciat, jam nihil amplius ſibi, quid in ea re agat, ſupereſſe. Sabaudus Gallum ſubſecutus, eadem obnixe ſupplexque petit. At Paulus a Principibus ſe deſertum acriter conqueritur: in ordinem Venetos redigere, eoſque ad præſtandum officium cogere oportuiſſe. Halincurtius, *ut graviſſima in re matura conſultatione utatur*, Pontifici ſuadet; *Purpuratos ſingillatim accerſat, ſententiam exquirat; Clementem imitetur, quem in Henrici Galliarum Navarræque Regis cauſa idem feciſſe conſtabat*. Paulus, negotium exacte expenſurum, vel privatim Cardinalium ſingulorum mentem exploraturum, vel rem omnem ad Collegium delaturum pollicetur. Inde Purpuratorum ſuffragia ſecretis alloquiis excipit. Horum quidam (ut ferebatur) edicto intercedendum non eſſe cenſebant: alii ante amotionem ſatis Pontifici faciendum a Venetis arbitrabantur: pauci admodum intercedendum exiſtimabant.

Philippus Hiſpaniæ Rex ſuas opes Pontifici defert.

Ea ſententiarum perplexitate anceps Paulus, cum ad Collegium referre ſtatuiſſet, ecce ex Hiſpania Philippi literæ Villienæ Marchioni, legato, ſuperveniunt. Is ſtatim, tribus Hiſpanis Cardinalibus comitatus, ad Pontificem ſe confert; regias literas defert. Harum ſententia erat: *Jam inde, hereditario veluti jure a majoribus tradito, in Sanctiſſimam illam Sedem obſequio permotum, in hiſce cum Venetis diſſidiis regna, vires, ſemetipſum denique, ſi occaſio tuliſſet, terra marique Pontifici præſto futurum polliceri: ut juſſa exequerentur, in Italia miniſtris mandaſſe*. Perlectis literis, adeo ingenti gaudio, ut vix lachrimas cohiberet, Paulus perfunditur: *Tanti memoriam beneficii, ſibi Apoſtolicæque Sedi collati, nunquam ex ejus animo elabi paſſurum; verba, ad pares meritis gratias habendas, non ſuppetere; ſi cuncta quæ poſſidet, tribuerit, effuderit, ne minimam quidem tanti officii partem aſſequuturum*. Regis pietatem, religionem innumeris laudibus ac præconiis effert. Villienius quoque Philippi pollicita extollit:

Villienii, Hiſpani oratoris, poſitiones.

Ut Veneti ab eo veniam expoſcant, effecturum; deinde jure rationeque diſceptandi locum futurum; at in omnem eventum Regis patrocinium illi minime defuturum. Hæc ſubinde petit,

tit, publicæ lætitiæ ſigna in urbe edantur, in Patrum Collegio Philippi literæ recitentur, in publicas tabulas ac monumenta redigantur, ne amplius cum Gallis ea negotia agitentur. Verum Paulus, legato perhumaniter dimiſſo, nulli eorum, quæ poſtulata fuerant annuit. Extemplo harum rerum nuntii urbem univerſam pervadunt: literarum exemplar cunctis Purpuratis exhibetur; ingenti omnes lætitia corripiuntur, metu prorſus abjecto, quo de Venetorum apparatuum nuntiis cunctorum animi detinebantur. At qui humanarum rerum uſu præſtabant, ea potius Hiſpanorum artibus, quam in Italia res novandi cupidini, tribuebant: literis Regem non ita obſtringi, quin, ſi ei libuiſſet, ſecus facere, nihilque Pontifici præſtare poſſet: bello Belgico, aſſiduis ſumptibus Hiſpanorum vires exhauriri; extorrum, Pannonum ac Turcarum arma, Pannoniæ, Daciæ, aliiſque locis infeſta; in Italia vero, cujus præcipuam opimamque partem poſſiderent, cum belli incendium excitarent, exteris nationibus, tranſalpino milite oppleta provincia, divina cuncta atque humana permixtum iri; illatas ab iis belli faces, in eorum caput fortaſſe recaſuras: jam certis rumoribus afferri, agmen navium, in Indiam occiduam miſſum, naufragium perpeſſum; Ordines Batavos copiis auctos, duo Hiſpanorum millia concidiſſe; Eſcluſam fruſtra oppugnatam, Spinolam trecenta tantum aureorum millia ex Hiſpania detuliſſe; in iis centum ac quinquaginta millia ſyngraphis contineri. His atque aliis, plerique ad oſtentationem Hiſpanicam literas effictas, nihilque ab iis emolumenti, niſi fucatum quemdam inanemque faſtum Pontificem relaturum, opinabantur. At Henrici legatus, quamprimum Hiſpanicos rumores per urbem diſſipari animadvertit, Pontificem convenit: *Cunctos, allatis ex Hiſpania literis, ingenti gaudio perfuſos, perſtrepere urbem, geſtire omnes, intelligere: dolendum potius ægerrimeque id ferendum, quod cauſa difficilior redderetur, belli in Italia ſemina, in ingentia pericula evaſura, jacierentur; magnum ex iis Henricum Galliarum Regem dolorem moleſtiamque capturum: at ſi quid in Italia turbaretur, non otioſum belli ſpectatorem fore; quid ejus dignitas, quid præſentium rerum ſtatus poſceret, effecturum.* Ad ea Pontifex, *Pietatem maximorum Regum æque ſibi gra-* 1606

1606 *tam eſſe*, reſpondit; *nihil, inſcio Halincurtio, facturum; ambobus regiis legatis aures præbiturum: earum, rerum, quæ a ſe Villienius efflagitaverat, nihil agendum cenſuiſſe; non publica lætitiæ ſigna edi, non literas in Patrum collegio recitari voluiſſe: haud diſſimili affectu Reges ambos perſecuturum, cuncta ſibi ab eorum religione, atque in Apoſtolicam Sedem obſervantia polliceri.*

At Hiſpani, licet peramplis verbis Philippi erga religionem ſtudium, auxilia Pontifici oblata, extollerent; attamen pacis concordiæque ſequeſtrem Regem fore eodem tempore vulgabant. Cardineus legatus Principem Patreſque adiens, nulla Regis literarum mentione facta, propenſum illius in publicam pacem ac tranquillitatem animum teſtatur; *medium ſe ad eam ineundam adhibere velle*. Franciſci quoque Prioli ex Hiſpania literis afferebatur, Pauli nuntium enixe a Rege in Venetorum cauſa ſubſidia efflagitantem, reſponſum ejuſmodi tuliſſe: propendere quidem in Pontificem Hiſpanos; at modo multis graviſſimiſque circumventos curis eſſe; in occiduam Indiam profectas naves abſorptas; in Belgio bellum fervere; Pannoniæ Turcarum arma imminere: propterea, ne bellum in Italia excitetur, Philippo conſtitutum eſſe: ad ea Pontificis Nuntium, ſaltem nonnihil in Pontificis gratiam ſe acturos ſimularent, demiſſiſſime ac lacrimabunde petiiſſe. Ex iiſdem Prioli literis compertum, ex Italia veredarios cum Pontificis literis, ipſius manu exaratis, ad Regem Lermæque Ducem adveniſſe, quibus a Rege, uti catolicæ religionis obſervantiſſimo, Apoſtolicæque Sedis ſtudioſiſſimo, opem implorabat: Ducem autem, quem tantæ regnorum molis fundamentum eſſe affirmaret, ſibi conciliare nitebatur: his effectum, ut, ſi rerum eventus expoſceret, vires, regnum, ſeque ipſum Rex Pontifici obtuliſſet: verum eo loco res Hiſpanorum eſſe, ut de bello inferendo cum ob ſuperiores cauſas, tum quod pecuniæ inopia premerentur, cogitare non poſſent. Quæ licet ſecus in vulgus jactarentur, in proceribus tamen idem Italiæ pacis ſtudium dignoſcebatur. Nam Lermæ ac Terræ novæ Duces, ut controverſiæ componerentur, ſe maxime cupere, Priolo ſignificabant; ut a durioribus ſententiis deflecteret, Senatum hortabantur: ſi quod obſe-

obſequii argumentum Pontifici exhiberetur, tandem hiſce diſſidiis modum imponi omni ſtudio Regem enixurum. 1606

Hiſpanorum decretum de Veneto oratore a ſacro ſacello excludendo.

Pontificiorum & Hiſpanorum decretum de claſſe emmittenda.

Nuntius, ut Venetum legatum a regio ſacello excluderet, omnes ingenii nervos intendebat. Duodecim ob eam cauſam theologicæ facultatis profeſſores coguntur. Prima die congreſſus ex eorum numero aliquot Reipublicæ cauſam tuebantur, major pars Pontifici favebat; poſtero in eorum ſententiam reliqui conceſſere, excludendumque legatum cenſuere. At Rex, nihil ſibi decernendum ratus; feſtis divi Joannis ac Petri diebus, a ſacris publicis ſe abſtinens, ad Eſcurialem eſt profectus. Cum primum de literis a Philippo ad Paulum conſcriptis Neapolim eſt allatum, Prorex, Internuncius, Sanctacrucius ſecreto conveniunt. Ut claſſis ſtatim emmittatur, decernitur: octo ac viginti triremes apprime inſtructæ, tria Hiſpanorum peditum millia, trimeſtres commeatus, pecuniæ, tormentorum ceterorumque id genus ingens copia recenſebatur. Italorum Principum triremes ſecuturas ferebatur; Pontificis quatuor, totidem Melitenſium, Genuenſium ſexdecim, Auriæ duodecim, Sabaudi duas, Hetruſcas quatuor, ut in univerſum ſummam ſeptuaginta conficerent. His ab Auguſtino Dulcio, Senatus ſcriba, cognitis, Senatus conſulto Jacobo Juſtiniano, claſſis legato, præcipitur, ut, triremibus duabus Corcyræ relictis, quæ Philippi Paſchalici, legati, imperio ſubeſſent, cum reliquis in Hadriaticum ſinum ſe reciperet. Joannes Baptiſta Contarenus, Illyrici atque Epiri legatus, claſſem conſcendere, eique cum ſummo imperio præeſſe juſſus. Ad eam augendam, ut tres majores triremes armarentur, latum; præfectus Laurentius Venerius eſt lectus; bini gurbenatores creati Juſtus Antonius Bellenius, Marcus Antonius Baduarius. De Helvetiorum quoque numero evocando, in id Fraxineo, Henrici legato, operam pollicente, agitatum. Quindecim aureorum millia ad Antonium Mariam Vincentium in Rhætos tranſmiſſa, ut ex fœdere, pecunia accepta, præfectos ac milites, ſi ita res expoſcerent, in promptu haberent. Quoniam vero ad Flaminiæ ac Piceni litora tuenda copias conſcribi, Ferrariæ magnam militum vim cogi nuntiabatur, Rhodigium binæ militum cohortes, quæ Conſtantio Capriolo, Brixienſi, cui op-

Joannes Baptiſta Contarenus, legatus, claſſem conſcendit.

Senatus decretum de Helvetiis & pecuniis in Rhætos mittendis.

1606 pidi cuſtodia concredita fuerat, parerent, miſſæ; tormentarii pulveris bellicorumque apparatuum vim eo devehi imperatum; legatum quoque, qui trans Mincium amnem regionem tueretur, mitti decretum: Nicolaus Delphinus lectus. In Creta Nicolao Sagredo, legato, mandatum, ut quantum maxime poſſit triremium numerum inſtrueret: duo efferæ atque montanæ Sfacchiotarum gentis ſagittariorum millia, Marii Gazii, militum tribuni, incolarum ingenii, totiuſque inſulæ ſitus apprime docti, opera adhibita, vere novo in Italiam mitteret: cunctos ad opem Reipublicæ ferendam cohortaretur, deque Cretenſium ſubſidiis ad Senatum perſcriberet. Qui in urbem frumenta importari curarent, in continentem miſſi: Marcus Lauretanus in Rhodiginos, Maphæus Michaelius in Vicetinos ac Veronenſes, Marcus Antonius Contarenus in Tauriſanos ac Carnos. Ac licet eo anno frumenti inopia tota fere Italia premeretur, Romæ ſextarius Venetus amplius quinque nummis aureis veniret; Neapolis quoque ac Sicilia, Italiæ horrea, eodem malo conflictarentur, ut Prorex extrahi annonam frumentariam vetaret: in Veneto tamen ſolo ſumma frumenti aliarumque rerum uberrima affatim copia extitit.

Nicolaus Delphinus trans Mincium legatus.

Mandata ad Nicolaū Sagredum, Cretæ legatum, de triremibus inſtruendis & militibus conſcribendis.

At Hiſpani, ſex ac viginti triremibus, quibus Pontificis Nuntius, e portu ſolventibus, benedictionem impertiit, Neapoli digreſſi, Meſſanam contenderant; decem ac quatuor milite bellicoque apparatu egregie adornatis, Hidruntum ſe contulere; ibi Sanctacrucius, ne quidquam de illius conſiliis emanaret, celocibus navigatione interdixit. Brunduſium delati, nonis auguſti, prima noctis vigilia, Epidamnum contendunt; ad eam partem, qua oppidum in orientem vergit, cum binis ſcloppettariorum millibus diluculo, Sanctacrucio duce, illati, inopinantes, paucos, imparatoſque adorti, portas proſternunt. Decem tantum piraticam exercentes Turcæ, qui intra ædes quaſdam ſe receperant, obſiſtere adnixi, tormentorum, quos *moſchettos* vocant, grandine perculſi cecidere. Direpta atque incenſa urbe, ex Turcis centum ac quinquaginta abduxere, Chriſtianos ducentos in libertatem vendicavere: ex inopi civitate præda parta, aliquot tantum bellica tormenta abducta. Summo ab Hiſpanis artificio ea acta fuiſſe creditum, ut in Adriaticum ingreſſi, Reipublicæ, quæ ſinus ſibi imperium jure aſſerit, no-

Epidamnum ab Hiſpanis captum.

Digitized by Google

notam aliquam incurrerent, id minime auſuros, niſi eodem tempore Paſchalicus, Corcyræ legatus, quatuor triremibus retentis, claſſis præfectum cum viginti Cytheram iter arripere juſſiſſet, quo maria tuta redderentur, atque eques quidam Mediolanenſis, quem cum prædatoria navi in ſinum venturum ferebatur, averteretur. 1606

Galliarum & Hiſpaniarum Regum æmulatio in rebus Italicis componendis.

Dum hæc fiunt, ingens inter Reges æmulatio indies augebatur, uter confectæ inter Venetos ac Pontificem pacis palmam referret. Legati ambo Senatum ad concordiam vehementer hortabantur. Hiſpanus haud parum regiæ exiſtimationi detractum iri, ſi, qui tot in Italia ditiones obtineret, publicæ pacis ſequeſter non eſſet, arbitrabatur. Gallus decoris plurimum Henrico accedere exiſtimabat, ſi is, qui nuper Seguſianis Salaſſios commutaverat, neque urbes aut oppida amplius in Italia poſſideret, tantum auctoritatis nanciſceretur, ut graviſſimas in ea provincia exortas contentiones conſilio atque auctoritate dirimeret. Inde palam Hiſpani profitebantur, quamvis eæ, de quibus diximus, a Philippo ſcriptæ ad Paulum literæ fuiſſent, tamen non minori quam antea ſtudio pro concordia Regem enixurum; palamque Cardineus legatus in Principis Patrumque Collegio enuntiaverat: Pontifici opem Philippum quidem pollicitum fuiſſe; verumtamen eodem tempore ſuis miniſtris, ut lites ſedarent, diſſidiaque temperarent, mandaſſe: ne Senatus iis, qui per tot annos coalitam in Italia pacem turbare ac violare vellent, fidem haberet. Sæpiuſque, uti ſibi mandata ampliora darentur, Cardineus petebat.

Henrici Regis ad Venetos litera.

Fraxineus binas Henrici literas eodem ferme tempore Patribus detulit, alteras Moncæo, alteras Lutetiæ datas. Prioribus ſummas Senatui gratias agebat, quod per literas perque oratorem, de ingenti in Sequanæ amnis trajectu una cum Regina ac Delphino filio declinato periculo, eſſet gratulatus. Poſterioribus, ut quamprimum cum Pontifice controverſiæ definirentur, immenſo prope deſiderio flagrare ſignificabat: in id, ſtudium omne operamque adhibiturum; quæcumque proficiſci ab ſe poſſent, pro Republica facturum. Fraxineus gravi ſermone literas ſubſequens, Patrum animos ad aliquam pacis ineundæ rationem flectere enititur: nullo Reipu-

1606 blicæ detrimento id aſſequuturum ſperare, ſi in has conditiones coventum fuerit, ut nempe eodem tempore interdicti diploma Pontifex, obnuntiationem Senatus amoveat. Deinde ſartis tectiſque, ut ajebat, legibus, earum tantum executioni intercedatur; rei, qui carceribus detinebantur, roganti Henrico liberaliter permittantur; religioſorum familiis, quæ nullam aliam ob cauſam, quam interdicti metu, urbe diſceſſerant, tutus reditus eſſet: ſi in hæc Senatus conſentiat, ſumma ſpe Regem adduci, cito certaminibus diremptis, Rempublicam Pontifici conciliatum iri. Collegii Patres Fraxineo reſponſum dandum hujuſmodi Senatuſconſulto cenſebant: de enixa in Rempublicam voluntate quantas maximas poſſet, Senatum Regi gratias agere: ſi Pontifex interdictum amoveat, eodem tempore obteſtationem ſe amoturum; Saracenum Regi conceſſurum; Brandolinum, quod atrociſſimorum criminum reus ſit, ut aliorum, quam Decemvirum judicium ſubeat, æquum non arbitrari. Decretum ex parte Chriſtophorus Valerius, continentis Sapiens, magna dicendi vi diſsuadere nixus, rei ambo uti Regi permitterentur, cunctis ferme ſuffragiis pervicit. Verum neque ea re Pauli animus flecti poterat; eoque res deducebatur, ut non tam Principum ſuffragationibus, armorumque apparatu, quam ſcriptis utraque ex parte evulgatis certaretur, ingenti eorum cum dolore, qui parvis initiis adeo in dies excreſcere incendium conſpiciebant, ut ſummorum Pontificum auctoritas, Principum poteſtas, editis paſſim ſcriptis, in vulgus traducerentur.

Concordiæ conditiones a Fraxineo Senatui propoſitæ.

Senatus decretum & reſponſum.

Eo rerum ſtatu Jacobus Angliæ Rex, datis ad Senatum literis, quas Henricus Hutonius, legatus, gravi oratione cumulavit, cauſam ſe Reipublicæ ſuſcepiſſe ſignificavit; omnem in ea propugnanda auctoritatem, operam, regni opes collaturum: non odio in Pontificem id conſilii cepiſſe; ſed ut Principum auctoritatem in communi re tueretur, cum ſatis illi conſtaret, jure atque æquitate Senatum niti. Regi ingentes gratiæ actæ, memoriam beneficii nullo unquam tempore ex præſentium poſterorumque animis deletum iri; viciſſim paribus officiis benevolentiæ atque obſervantiæ reſponſuros. Id ab Anglo patrocinium ſuſceptum magnum Hiſpanis faceſſere negotium cœpit, veritis, ne ſi ulterius tenderent, Jacobum, cum quo

Jacobi Angliæ Regis ad Senatum literæ.

nuper

nuper pacem inierant, denuo, recentibus illius gentis in Hiſpanicum nomen irritatis odiis, ad arma propellerent. Quapropter, ut ex Venetorum animis ſuſpicionem omnem eximerent, pacis ac concordiæ cupidos ſe eſſe, privatis publiciſque colloquiis ſignificabant. 1606

At Pontifex nulla alia re magis, quam perpetuo vulgatis ſcriptis permoveri atque accendi videbatur: iis imprimis, quæ ab Antonio Quirino edita fuerant, quibus ſumma eloquentia rationumque momentis Reipublicæ jura tuebatur; nec non, quæ Paulus e Servorum familia conſcripſerat, quibus adverſantium ſcripta acerrime impugnare ac convellere nitebatur. His ductus Pontifex, ex Cardinalium numero tredecim ſelectis, qui omnes Hiſpanicarum partium cenſebantur, Gallis ſecluſis; eiſque ad ſilentium jurejurando adactis, quæ hucuſque in Venetorum cauſa acta ſint, exponit: *Nihil hucuſque a ſe vel minis, vel anathemate impetratum; pontificiam dignitatem, ſcriptis in vulgus paſſim editis, exagitari. An hæc pati æquo animo poſſet? an ſua tempeſtate imminutum de pontificia auctoritate aliquid patiatur? Quod eccleſiaſtico mucrone obtinere nequeat, id ferro ipſo atque armis experturum. Proinde ſibi ſtatutum eſſe, quacumque ratione præduros nimium Venetorum animos perdomare: hæc animo verſantem nihil opportunius exiſtimaſſe, quam tot præſtantiſſimos viros, pietate uſuque rerum præcellentes, ex univerſo Purpuratorum ordine deligere, quibuſcum ſua conſilia cognita graviſſima in re communicaret; illorum virtute, auxilio ſuam dignitatem retenturum auctarumque ſperare.* Hic omnes illum laudibus efferre; religionem, prudentiam, fortitudinem animi commendare; quod infracto animo, vivido ſpiritu obſiſtere reluctantibus decreverit: quod ad ſe ſpectaret, omnes ingenii conatus nervoſque adhibituros, ut cuncta ex dignitate ejuſque voto perficiantur. Statimque, incaleſcentibus animis, decretum, ut quadraginta peditum, quatuor equitum millia conſcriberentur; Franciſcus ac Joannes Baptiſta Burgheſii, Pontificis fratres, alter Ferrariam, Anconam alter mitterentur; vulgoque Rainutio Parmenſi ſummum imperium delaturum Pontificem ferebatur. Cumque ad hæc conficienda ingenti pecuniæ vi opus eſſet, quatuor ex tredecim, ut, qua ratione ea colligi

1606 poſſet, ſedulo exquirerent, injunctum. Ea re per Romanam urbem vulgata, Halincurtius, Henrici legatus, ſtatim ad Pontificem adit; nullam Galliarum Regis habitam rationem, conqueritur; *Gallos Purpuratos in ſumma momenti re, qua chriſtianæ reipublicæ ſalus vertebatur, minime admiſsos. Quid Regem, erga Apoſtolicam Sedem egregie propenſum, ejuſmodi promeruiſse? An ampliſſimi regni vires, potentiam parvipendi?* Ad ea Pontifex leniſſimis verbis legatum demulcere: *Nil, Rege Chriſtianiſſimo inſcio, acturum; quæ ſtatuerit, decreverit, ei ſignificaturum.* Verum petenti legato, ut Galli quoque admitterentur, nihil ea in re immutari poſſe, affirmavit.

At cum de captivis Regi permittendis decretum in Galliam pervenit, maximas Henricus Senatui gratias egit: *Devinctum ſe ob id Reipublicæ fateri; vel hoc præſertim argumento in illum egregiam Patrum in ſe voluntatem ac benevolentiam animadvertere: ni Paulus acquieſcat, eo confici negotium poſse, ſi legum executio inhibeatur.* Ad hæc Priolus orator: *Abunde Regi ſatisfactum, Senatum arbitrari: nihil reliqui eſse, quo Pontifex deliniri poſſit. Quid enim id aliud eſset quam Reipublicæ fundamenta, quæ ſolis legibus innitantur, evertere? quid niſi pravo exemplo peſtem in ſuam perniciem aliquando evaſuram alere? Cur Veneti eas leges condere nequeant, quæ in reliquis chriſtiani orbis provinciis vigent, ſervantur? Cur, ſi Pontifex a jure & æquo minime abborrere profitetur, æqua lance rerum momentis non expenſis, ſecus cum Venetis, quam cum aliis agendum exiſtimet?* Urgebant hæc Regis animum: ſeque omni officio, ut Paulus acquieſceret, effecturum pollicebatur. Cum Halincurtius, quæ a Senatu de ſontibus Henricus obtinuerat, Pontifici ſignificaſſet, atque, ut eum facilius ad concordiam traduceret (quamquam id minime Senatus ſtatuerat) adjiceretur, obteſtationem amoturum; ut ex juris præſcripto reliqua decernantur, non recuſaturum: Paulus excandeſcere, Henricum a Venetis irrideri dicere, qui carceribus detentos ſibi tradituros alias profeſſi eſſent. Tum Halincurtius, Henricum pacis ſtudio incenſum, nihil ad eam conficiendam prætermiſiſſe; neque ſibi parum effeciſſe videri, quod Senatum ad ſanciendum de reis ſibi permittendis decretum impule-

Halincurtius fruſtra ad concordiam Pontificem redigere nititur.

pule-

Digitized by Google

pulerit: impoſterum nil amplius moliturum. Hic Paulus hære- 1606
re, Halincurtium vocare; eccleſiaſticis viris tradi reos eccleſiaſticos velle; ut in Collegio controverſiæ cum Venetis definiantur, non moleſte ferre; in id etiam Reipublicæ patronos admiſſurum, modo ſententiæ ſtare Senatus ſpondeat. Literas quoque ſibi ab Henrico ſcriptas, Pontifici Halincurtius perlegit. Summa erat: *Nihil aliud, quam Dei Optimi Maximi gloriam, chriſtianæque reipublicæ incolumitatem intuentem Henricum, ſe veluti ſequeſtrem in graviſſimo negotio interpoſuiſſe; ut Veneti quæ poterant præſtarent, enixe contendiſse; neque vero parum obtinuiſse arbitrari: niſi bis Pontifex acquieſcat, ad armaque ventum ſit, vereri, ne ad hæreticorum in Italiam anhelantium impetum cohibendum impar prorſus ſit.*

Venetorum apparatus ad bellum.

Inter hæc ad bellum neceſſaria ſumma contentione parabantur. Ut ſex peditum millium delectus haberetur, Senatus decrevit: aucta militiæ ſtipendia; ſcloppettariis qui tribus aureis merebant, quatuor; qui moſchettis militabant, cum antea nummos quatuor aureos haberent, quini monetæ Venetæ tributi. Ut in Rhodiginam peninſulam legatus cum eadem, qua trans Mincium Nicolaus Delphinus lectus fuerat, auctoritate mitteretur, decretum: Joanni Jacobo Zannio munus delatum: præter incolarum militiam, duæ peditum ſelectæ cohortes, Epirotarum Equitum binæ turmæ tributæ. Armata navigia aliquot adjecta; ut omnem eam regionem Ferrariæ objectam, quæ ampliſſimis Pado atque Atheſi amnibus alluitur, tueretur. Ad Benaci quoque lacus oram cuſtodiendam animum Patres adjecere: biremes, quæ in navali Piſcheriæ detinebantur, temporis vetuſtate collapſas refici ac ſarciri juſſum: earum præfectus ſtatim ad Benacum proficiſceretur, latum: ut Sirmionis eo in lacu ſitæ inſulæ, quæ ſublicio ponte continenti jungitur, non minus celeberrimæ Catulli poetæ memoria, quam ſitus, ad imperandum lacui, opportunitate inſignis, præſidium augeretur, ſancitum. Et quoniam externo milite, ſi res procederet, opus erat, Chriſtophorus Surianus, ſcriba, e Gallia, ubi tunc cum Petro Priolo legato erat, in Lotharingiam proficiſci, Franciſco Vaudemontio, tranſalpinarum copiarum imperatori, ſignificare juſſus: peditum atque equitum expeditas copias in promptu habeat;

Joannes Jacobus Zannius, in Rhodigii peninſula legatus.

Biremes in Benaco lacu inſtruuntur.

Chriſtophorus Surianus ſcriba in Lotharingiam mittitur.

1606 *Senatus alia mandata Sagredo legato de triremibus inſtruendis.*

habeat; vere novo, ſi ita opus eſſet, in Italiam tranſiturus. Ad Nicolaum Sagredum, Cretæ cum ſummo imperio præfectum, datæ iterum literæ, ut triremes viginti armandas ea in inſula curaret, & appetente vere in occidentem ad augendam claſſem tranſmitterentur. Neque interea rei frumentariæ cura omittebatur, undique propoſitis præmiis, quo ingens annonæ copia ad urbem conflueret; pactis quin etiam cum mercatoribus initis, ut ex iis, quæ ultra Gaditanum fretum ſunt regionibus, frumenta conveherent. Haud impar in pulveris tormentarii ſubvectionibus ſolicitudo; nam etſi magna ejus copia in arcibus aſſervaretur, attamen quia illius præſertim vi bella conficiuntur, augendam eſſe Patres exiſtimabant.

Eodem tempore inter præcipuas curas ea erat, ut, quæ ad religionem retinendam ſpectarent, ſarta tectaque forent; divinus cultus effloreſceret; nullis diſſidiis aditus eſſet: in id Antiſtites ſedulo hortari, monere; ſi qui nutare videbantur, erigere, animos addere, nonnunquam pœnæ metu terrere. Hinc fiebat, ut de veteri pietate nihil imminueretur, ubique vigeret religio: quodque prope miraculi loco habeatur, in tanta rerum novitate (contendentibus ſummo ſtudio eccleſiaſticis, ut aliqua in vulgus manaret diſſenſio) nihil aſperum, nihil crudele in quemquam Religioſorum Senatus intentavit; eo tantum contentus, ut, ſi qui minus obtemperantes aut refractarii eſſent, ii ex imperio Veneto faceſſerent. Illud enim imprimis meditabantur Patres, ne qua ob religionem ſeditio, ne quis tumultus ſuboriretur. Nihil æque imperiis officere, quam religionis diſcrimina: peſſumdatæ provinciæ, everſæ regiones, labefacta regna obverſabantur animis; quapropter, ne quid ejuſmodi irreperet, cunctos ingenii nervos intendere. Mirabantur plerique, contranitentia adeo ſtudia; quod religionis princeps & cuſtos, ejus cultum a præcipua Italiæ parte eliminari, templa claudi, ſacrificia tolli, ſacerdotes evocare eniteretur; Senatus contra, priſca inſtituta conſtanter mordicuſque retineri, nihil immutari, in ſacerdotes omnia benevolentiæ argumenta edenda curaret. Ceterum Pontifex, qui omnem in Philippi Regis auxiliis opem repoſuiſſe videbatur, acrior indies effectus, arma meditabatur.

Majori

Majori præſidio peditum atque equitum Ferrariam firmaverat; 1606
Franciſcum Burgheſium, fratrem, pontificiarum copiarum imperatorem deſignaverat; vectigalia in belli uſus augebat; ad ſe Reges ac Principes attrahere cum officio, tum prece ſtudebat; annonæ caritati, qua Roma pontificiæque ditiones maxime laborabant, ſuccurrere ſumma ope nitebatur: quod ſane malum fere tota Italia eo anno, ac Neapoli præcipue graſſabatur.

Franciſcus Burgheſius pontificiarum copiarum imperator.

Interea ab Achomate Turcarum Rege ſub Jafferi Baſſæ auſpiciis ſexaginta triremium claſſis Helleſponto emiſſa fuerat; quæ ab Aegæo in Ionium delata, Nicopolim iter fecerat; Apolloniamque iturus, inde Epidamnum acceſſurus ferebatur, quo damna illata ſarciret, oppidum reficeret, atque ſi qua poſſet, injuriam ab Hiſpanis acceptam ulciſceretur. In itinere Corciræum euripum prætervectus, alterna bombardarum conſalutatione edita, de more a Philippo Paſchalico, legato, donatus, ejus alloquium petiit; qui ſtatim Victorem Barbarum, ſcribam, ad eum miſit. *Juſſum ſe a Rege*, Jafferus inquit, *claſſem Reipublicæ offerre, Venetæ ſe jungere, in Pontificem ac Hiſpanos impetum facere: proinde qua mente ſit, quid opus facto, ſignificet; nihil moraturum, quo Regis mandata perficiat.* Nova res legato viſa, quæque maxime a Reipublicæ inſtitutis ac pietate adhorreret. Sed ne præpotentis Regis ſtudium (licet arcanis imperii involutum) ſpernere videretur, gratiis Baſſæ actis, *Jam duos elapſos menſes*, inquit, *ex quo nihil ei vel Venetiis vel Byzantio allatum ſit; propterea nihil certi promere ſe poſſe*. Ad hæc Jafferus: *Senatui ſcriberet, reſponſum quindecim adbuc dies præſtolaturum*. Jam enim in exitu menſis ſeptember erat. At Joannes Baptiſta Contarenus, claſſis legatus, qui tunc in Corcyræ nigræ portu detinebatur, cum variis rumoribus cognoviſſet, turcicam claſſem ad Epidamnum ſarciendam in Adriaticum venturam, inde in Apuliam Salentinoſque impetum facturam; veritus, ne faſtu turcico elatus Jafferus, penitius ſe ſe in ſinum inferre vellet, quod & dignitati & auctoritati Reipublicæ adverſum imprimis arbitrabatur; indecorum nomini Veneto ratus, ſi e portu diſcederet, atque in interiora ſe reciperet; præfectis ac trierarchis accerſitis, quid agendum eo rerum ſtatu ſit, exquiſi-

Jafferus Baſſa claſſis imperator claſſem turcicam Reip. offert. Philippi Paſchalici reſponſum

1606 quiſitis ſententiis, conſulit. Communi conſenſu decernitur, Jaſſerum altius in Adriaticum penetrare volentem inhiberi; totius claſſis vi ac robore obſiſti oportere. Igitur cuncta ad pugnam diſponit, Turcarum violentiam repreſſurus; extemploque expedita celoce, quid conſilii ceperit, Senatui ſignificat. Eadem die, Contareni acceptis literis, Octaviani quoque Boni, legati, Byzantio ſupervenere: Baſſam Viſirum de diſſenſionibus Pontificis cum Republica edoctum, regiam claſſem, qua, uti ei libuiſſet, uteretur, Senatui deferre. Itaque ſtatim, ne quid forte accideret, quo pax inopportune cum Ottomanis Regibus interturbaretur, Contareno Senatus conſulto ſcriptum, ut a conſerendis cum Jaſſero armis abſtineret; officio & conſilio ageret. Cum vero triremes quadraginta Hiſpanorum in Tarentino portu detineri, Jaſſero fuiſſet allatum, Nicopolim regreſſus, inde jam ſeneſcente autumno Byzantium rediit.

Octaviani Boni legati literæ de Turcarum promiſſis.

At Hiſpani mirum in modum de Italicis rebus ſoliciti, licet (ut antea diximus) Pontificis patrocinium ſuſcepiſſent, a bello maxime abhorrebant; quippe qui minime ſuis conducere rebus rebantur, ingens adeo incendium exoriri, quo brevi omnia conflagrarent, amplaque eorum Italica poſſeſſio in diſcrimen incerti ac difficillimi belli vocaretur. Itaque Philippus Franciſcum Caſtri comitem, legatum extra ordinem mittere ad Senatum decrevit, qui quacumque ratione diſſidia inter Pontificem ac Venetos componeret. Erat is Lermæ Ducis ex ſorore comite nepos; quem avunculus cum ſummopere diligeret, egregiam nactus occaſionem videbatur, qua juvenem, nondum rebus pertractandis aſſuetum, inſigni aliquo rudimento nobilitaret; ratus fore ut, ſi ejus opera pax in Italia coaleſceret, futuræ amplitudinis firmiſſima fundamenta jeciſſe videretur. Nihil vero æque ac pacem tueri Lermæ Dux optabat; quippe qui ingentes fortunas, Regis gratiam ac favorem adeptus, ea ſe firmius tranquillo, quam turbato mari tueri & augere poſse rebatur, ne tractandis armis bellica virtus, civilia conſilia ſupereminerct. Caſtrius itaque cum pernobili comitatu, Fabricio Sanguo, Vettrii Duce, nunquam ab ejus latere diſcedente, novembris initio Venetias acceſſit. De more a Senatoribus purpuratis exceptus, ad Juſtinianorum

Franciſcus Caſtrius Philippi legatus ad Venetos.

ædes

ædes ad divi Moyſis deductus eſt, centenis in ſingulos dies aureis nummis donatus, lautiis adhibitis. Octavo idus novembris Principem ac Patres publice adiit; literis regiis exhibitis, cauſas, quibus a Philippo ad Rempublicam legatus ſit, expoſuit. Literarum ſumma erat: *Diſſidiis, quæ inter Paulum ſummum Pontificem ac Rempublicam exorta fuerant, cognitis, cum ex eo incredibilem moleſtiam percepiſſet, nihil antiquius, quam ut quam primum controverſiis finis imponeretur, neque ob eas pax publica interturbaretur, habuiſſe: proinde Franciſcum, Caſtri comitem, oratorem ad Rempublicam deſignaſſe: ſuis rebus egregie conſulturam, ſi pacem & concordiam amplecteretur*. Perlectis literis, paucis cauſas, quibus a Philippo ad Rempublicam legatus ſit, expoſuit. Poſtridie collegium ingreſſus, prolixa admodum oratione Patres ad concordiam hortatur. *In id ſe a Rege miſſum: nihil, quo dignitas libertaſque Reipublicæ retineatur, prætermiſſurum: ut controverſiæ dirimantur, tempore opus eſſe: interea ne, irritatis animis, publica tranquillitas turbetur, a Senatu petere, ut leges intermittantur: eo facto, reliquis facillime compoſitis, interdictum Pontificem amoturum: locum mox tractationi futurum*. Hoc caput Caſtrii orationis fuit. Senatus conſulto reſponſum: *De propenſa in publicam pacem, adeoque Rempublicam ipſam Regis voluntate, ſummas illi a Senatu haberi gratias: nihil Italiæ quiete, pro qua ſemper excubaverit, altius animis hærere: angi vehementer, eo Pontificem prolapſum, ut, rationibus Reipublicæ nequaquam perpenſis, interdictum in illam intorſerit: verum nulla unquam re de priſtino ſtudio, dummodo libertatem cum dignitate a majoribus acceptam tueatur, deceſſurum: ea argumenta obſervantiæ in Pontificem in hoc quoque graviſſimo negotio dediſse, quibus, ut immerito emiſſum fulmen reconderet, adduci potuiſſet: ſed cum de legibus agatur, quibus fundamenta Reipublicæ innitantur, nihil in iis immutare Senatum poſse: ſi quæ alia in re, integra libertate ac dignitate, efficere queat, nihil in eo quemquam deſideraturum*.

Interea ad Fuentanum Philippi literæ perferuntur, quibus, ni Reſpublica cum Pontifice conveniat, quamprimum triginta millium bellatorum numerum cogere variis e nationibus jube-

1606

Hiſpanorum Regis ad Senatum literæ.

Senatus reſponſum.

Hiſpanorum mandata ad Fuentanum Comitem de exercitu cogendo.

1606 jubetur; Germanorum nempe ſex millia, quatuor Helvetiorum, Hiſpanorum octo, Neapolitanorum ſex, ex Gallia Ciſalpina totidem: ad hæc quatuor equitum millia. Pontifex his nunciis magnam in ſpem evectus, fore ut Veneti vel ſponte vel vi obtemperarent, in Cardinalium conſeſſu, quo loco res ſint, exponit: *Alienos a concordia Venetos eſse: nibil hactenus, Regum licet adhortationibus & ſuaſionibus adhibitis, impetratum: proinde Hiſpaniarum Regis oblata ſubſidia vel invitum accipere; quippe qui ſemper catholicæ religionis atque eccleſiæ patrocinium eximia pietate ac liberalitate ſuſceperit: eodem animo Rodulphum, eadem pietate eſse, licet expreſse copias nondum obtulerit: nec ab hiſce conſiliis Henricum Galliarum Regem diffidere*. His breviter dictis, ne Purpuratis dicendi in re graviſſima locus eſſet, ad alia tranſgreſſus, de eccleſiis diſtribuendis negotium aggreditur. Ferunt Pinellium Cardinalem, ætate, gravitate, rerum uſu præſtantem, ad dicendum ſurrexiſſe: cumque nuſquam conſilio (jam enim Paulus, quid ſibi faciendum eſſet, conſtituerat) locum eſſe cerneret, obmutuiſſe. Quapropter cuncta ad bellum conſilia & conatus convertebantur, fremente Halincurtio, quod nihil illi a Pontifice ea de re communicatum fuiſſet; Henricum id indigne laturum affirmante. *An id eſſe, quod paulo ante ei Pontifex ſignificaverat? an id, quod ſæpe profeſſus fuerat, ſe non armorum vi, ſed ſacrarum tantum legum auctoritate cum Venetis acturum?*

M. DC. VII.

1607 HAec cum Venetias allata eſſent, anno M.DC.VII. Patres vehementius in belli apparatus incumbere: non ſumptui parcere, nihil intentatum relinquere, ut, ſi eo ventum eſſet, belli pondus exciperent. Et quoniam rerum maritimarum ſtudio auctam Rempublicam, in eaque cives toga exutos, ingentia ſæpe pro patria facinora armatos confeciſſe animadvertebant; id præcipue curæ fuit, ut claſſis & numero & robore augeretur: ſi bellum exardeſceret, Flaminiæ, Piceni, Apuliæ litora invadi, Adriaticum tutari, averti hoſtes, turbari, ne qua in ſinum irruptio fieret, impediri poſſe. Itaque ut triremibus

octo

Digitized by Google

octo ac viginti, quæ ſemper foris ſunt, Cretenſes viginti, quas antea Nicolaus Sagredus, legatus, ut armari curaret, juſſus fuerat; Corcyræa una; binæ ex Zacyntho; tres e Cephalene; decem urbanæ; majores quoque triremes quatuor adjicerentur, latum. Joannes Bembus, Marcius Procurator, cunctos maritimæ militiæ gradus ſumma virtute emenſus, cum Senatus prærogativa majoribus comitiis claſſis imperator pridie idus januarii renuntiatus. Trierarchi in Senatu lecti. Neque minor in terreſtribus augendis copiis ſolicitudo: ut ſex peditum millia reliquis adjungerentur decretum: Hieronymus Martinengius, Petrus Advocarius quatuor peditum millia, bina ſinguli, conſcribere ſunt juſſi: Ezechieli Solzæ Bergomati ſexcentos, Petro Albano Cornelianenſi totidem, Fabio Marchetto quadringentos conficere præceptum; præter cataphractos equites, ut mille loricati deligerentur; id novum militiæ terreſtris genus eſt, inter gravioris ac levioris armaturæ medium, quo ſuperioribus annis Galli non abſque ingenti laude ac fructu uſi fuerant: qua in re eximia Franciſci Martinengii, leviorum equitum præfecti, virtus, atque in Rempublicam eximium ſtudium enituit: Epirotarum equitum numerus, qui quingentorum erat, ad mille augeretur. Joannes Baptiſta Padavinus, Decemvirum ſcriba, nono kal. februarii in Lotharingiam miſſus, quo Franciſcum Vaudemontium peditum ſex millia conſcribere Senatus nomine juberet; Lotharingorum, Gallorum, Vallonum tria millia; Germanorum mille ac quingentos, Helvetios totidem. Ut ſex præterea Rhætorum cohortes (quarum ſingulæ trecentis conſtabant) a trium fœderum republica, ex icto cum ea gente fœdere, evocarentur, latum: ea de re Antonio Mariæ Vincentio, qui tunc in Rhætis erat, data ſunt mandata. Ad hæc pecuniæ vis in continentem tranſmiſſa. Bergomum mille auri libræ, quæ centum aureorum millium ſummam conficiunt; Brixiam tantumdem; Veronam itidem illatum; Cremæ quingentæ deſignatæ.

1607

Veneti claſſem augent. Joannes Bembus claſſis imperator.

Senatus decretum de novis militum delectibus habendis.

Franciſci Martinengii in Rempublicam ſtudium. Joannes Baptiſta Padavinus ad Vaudemontium mittitur.

Senatus mandata ad Antonium Mariam Vincentium in Rhætis.

Inter hoſce belli apparatus de concordia ineunda agitabatur. Reges ad ſe negotium attrahere. Hiſpanis indecorum videri, ſi ad alios conciliandorum Italicorum Principum negotium deferretur. Galli obniti, ne ipſi, qui nuper in ſubalpinis Italiæ clauſtra obtinuerant, penitus excluderentur. Pontifex

ab

1607 ab Hiſpanis pendere: Gallis aliquando accedere, nunquam conſiſtere: ut ſummis in dies difficultatibus res implicari viderentur, neque quis exitus futurus eſſet, facile conjectaretur. Quapropter Senatus, ut plenius Henrici mentem exploraret, Petro Priolo, legato mandat, quis rerum ſtatus ſit, ei exponat: copias in Inſubribus a Fuentano augeri: cuncta armis in Italia perſtrepere: videat, an ſuis rebus conducat, Rempublicam, Galliæ arcta neceſſitudine ſemper conjunctam, in diſcrimen adduci, vireſque Hiſpanorum ac potentiam augeri: ſi ea, qua ſemper fuit, mente in Rempublicam Henricus extiterit, de iis, quæ ad rem communem faciunt, ſecum tranſigendis extra ordinem oratorem miſſurum. Multa Henrici animo obverſabantur; æmulæ gentis potentiam atque imperium proferri ægre ferebat: Pontificum iras expertus fuerat; de Venetorum dignitate atque incolumitate, vel veteri propenſione vel recentibus meritis vehementer erat ſolicitus: Batavis bello feſſis ni ſubveniret, facile in Hiſpanorum poteſtatem, utpote qui jam cum Anglo pacem firmaverant, conceſſuros cernebat; aperte favendo, bellum redintegrare neceſſarium videbatur. In hac perplexitate eo inclinabat animus, ut Rhætos, qui infenſo in Fuentanum atque Hiſpanos erant animo, commoveret, atque in Inſubrum fines impelleret; eo diſtrahi Philippi vires atque averti ratus poſſe. Ac ſi ad arma in Italia ventum eſſet, nihil æque ad tutandum Venetas ditiones opportunum exiſtimabat, quam ſi ab ea parte Inſubres a Rhætis invaderentur, qui ſecum quoque Helvetios vel periculi propinquitate, vel nexu fœderum attraherent. Itaque per Carolum Paſchalium gentem rerum novarum cupidam adeo impulerat, ut oratores opem petitum in Galliam mitteret, qui vigintiquinque aureorum millia in menſtrua ſubſidia impetraſſe, ac ſi opus foret, præfectos militum obtinuiſſe evulgaverant. Fraxineus orator quoque, ut Rhætis ſubveniret, Senatum vehementer hortabatur: hoc uno Hiſpanorum vires a Veneto imperio averti; exſuſcitari in Inſubribus incendium, quod difficulter reſtingueretur, poſſe. Ob id quoque Herculem Salicem Rhætis ad Rempublicam mittendi Rex auctor fuerat, qui prolixa oratione, quæ Fuentanus moliretur, quo Hiſpanorum conſilia tenderent, perſequutus fuerat: *Nibil*

Senatus mandata ad Priolum in Gallia oratorem.

Henricus Rex contra Hiſpanos Rhætos concitat.

Hercules Salices, ad Venetos orator, & ejus expoſitio.

æque

æque Fuentanum optare, quam, ut, Vulturena valle occupata, Auſtriacis continuatis ditionibus, Rhætos trans montes ablegaret, tranſalpinoque militi aditum ad Venetos juvandos in Italiam præcluderet: ad ea peragenda nihil a Fuentano prætermiſſum ſuperiore anno; controverſiam finium inter quinque Helvetiorum pagos ac Rhætos ipſos excitatam, quo eis Montivolum, locum ad deſcenſum in Vulturenam vallem apprime opportunum, adimeret: quæ controverſia, licet ex publicis Mediolani inventis tabulis dirempta, denuo reſurgebat: nuper vero cum ex Fuentana arce Hiſpani duo milites intra Rhætorum fines fugientes ſe recepiſſent, in eorum ditiones impetu facto, inde abſtractos, in arcemque perductos, capite truncaverant: nunc demum niti, ut omnes Rhætorum genti in Italiam aditus obſepiant; qui cum tres præcipui ſint, Poſclavum nempe, Bormium ac Tonakjus mons, qui ad Pontem ligneum in Brixienſium fines pertinet; ſi id conſequantur, jam ſubſidiis ea ex parte in Galliam ciſalpinam mittendis actum. Quocirca viderent Patres, ne cunctando eo res redigerentur, quo potius pœnitendi, quam opem ferendi locus eſſet; in graviſſimis rebus ſæpe temporis momento recte conſultorum rationes everti. 1607

Hæc vehementer Senatum impellebant, neque a juvandis Rhætis alienus erat. At quo Henricus animo in hiſce Italiæ diſſidiis eſſet, quæ conſilia agitaret, quid tandem decernerent cum prius cognoſcendum exiſtimaret, a Petro Priolo, legato, ſexto idus februarii literæ ſupervenere: *Regem ad concordiam cum Pontifice ineundam Patres vehementer hortari: quo majori auctoritate ac fructu in publicam pacem incumberet, neutri adhærere velle; ut vero Rhætis ſubvenirent, mirum in modum ſuadere; id enim illius animo penitus inſidebat, ut nimium ſe ſe efferentem Hiſpanorum potentiam quacumque ratione obtunderet*. His acceptis literis, intentiore cura cuncta ad bellum neceſſaria parabantur. Nam tertio idus februarii Joannes Bembus, claſſis imperator deſignatus, Petro Bondimerio, legato, ac triginta triremium præfectis ſtipatus, magiſtratum ingenti pompa iniit. Forum, qua mare reſpicit, aulæis, periſtromatibus, ſignis mirifice ornatum inſpiciebatur: ſplendorem augebant trophæa bellica, hoſtium ſuperioribus bellis partæ exuviæ, ducum ſtemmata. Bembus ducen-

Henricus Rex Venetos ad concordiam cũ Pontifice & ad Rhætos juvandos hortatur.

Joannes Bembus claſſis imperium ſuſcipit.

1607 torum purpuratorum comitatu cum in divi Moyſis fano ſacris de more interfuiſſet, inde in forum, inſignibus bellica virtute viris, qui tunc in urbe erant, prægredientibus, peditibus centum ac quinquaginta galeatis cum fiſtulis ferreis, Epirotis ſcloppettariis ſexcentis, tormentorum libratoribus quadringentis, quibus omnibus Julius Peregrinus, Bononienſis, Reipublicæ militum tribunus, imperabat, recta ad auream baſilicam continenti ſclopporum conſalutatione deductus eſt. Ibi denuo ſolemni ritu magnificentiſſime re divina facta, eadem pompa ac ſtrepitu per giganteam ſcalam in Patrum aulam, in qua Princeps in ſolio conſtitutus, utrimque Conſiliarii ac Præconſultores adſidebant, aſcendit; ſtanſque paucis inquit: *Cum Senatui viſum eſſet, difficillimo tempore maritimum ſibi imperium* (*quæ ſuprema in Republica dignitas habetur*) *concredere, ei, quas vix animus capere poſſet, agere gratias: cunctos induſtriæ atque ingenii nervos in graviſſimo munere recte adminiſtrando, ut conceptæ de ſe opinioni reſpondeat, adhibiturum; opes, ſanguinem, vitam ipſam, uti alias fecerat, pro patria libenti atque alacri animo diſcrimini objecturum: neque ſecus præfectos alioſque præſtantes cives, qui maritima virtute excellebant* (ad quos tunc verſus orationem flexit) *facturos; quippe qui læti vitam pro Republica devoviſſent*. Ad hæc Donatus, Bembi oratione commotus, ut vix cohibere lachrymas poſſet, *In te vero*, inquit, *Joannes Bembe, divi Marci Procurator, ingentem ſpem Reſpublica poſuit; quem ſemper turbulentis temporibus graviſſimis rebus præfecit; omniaque in te vel munera vel decora, quæ in civem conferre Reſpublica poteſt, cumulate congeſſit; ex tuis egregiis geſtis ingentes fructus, vel ad incolumitatem vel ad gloriam reportavit. His ductus Senatus, hac tempeſtate claſſis imperium ſumma conſenſione tibi detulit, certo vaticinans fore, nil abs te niſi egregium profectum iri. Nos interim de præclara iſta in patriam voluntate, animique alacritate tibi, vobiſque, cives optimi, qui majorum noſtrorum celſos ac eximios ſpiritus æmulati, pulchrum pro patria, libertate, ac dignitate mortem oppetere arbitramini, gratias agimus, feliciaque omnia compre-*

Joannis Bembi ad Donatum Princ. verba.

Leonardi Donati Princ. ad Bembum reponſum.

precamur. Aequam juſtamque cauſam tuemini, patriam libertatem ab iis, qui minus debuiſſent, impetitam, oppugnatam defenditis. Deum Optimum Maximum, qui nunquam hanc patriam deſeruit, propitium, adjutorem habebitis; voſque victores ingenti cum gloria revertentes præſtolabimur. His habitis, per forum ad armamentarium, tota confluente civitate, ſe contulit, ſuggeſtumque conſcendit, a quo utrimque uſque ad publicas ærarias ædes militum alæ cum alabardis pertinebant; ac, ne quid ad curioſitatem omittatur, auri atque argenti ſignati quindecies centena millia in perampla menſa appoſita fuerant; ſolida ex auro catena in centum pedes, quanta fori latitudo eſt, prorenſa; menſam ipſam ac porticus fornices ambiebat. Ex eo auri argentique cumulo claſſiariis ſtipendium exhibitum. Inde maximo concurſu ad proprias ædes deductus Bembus, convivio maritimos viros excepit; totaque dies ſumma lætitia concelebrata eſt. 1607

Interea cum a Benedicto Mauro, legato, in conſilium Joanne Baptiſta Montio ac Ferdinando Rubeo adhibitis, de tranſalpino milite conſilia inita fuiſſent; atque magis conducere exiſtimaretur, trium Helvetiorum millium, quam mille ac quingentorum numerum, ut antea Padavinus, Decemvirum ſcriba, juſſus fuerat, conſcribere; ea re Senatui ſignificata, ut eam ſummam vel a Vaudemontio vel a præfectis Helvetiis conficiendam curaret, præceptum. Tumultuabantur interea Rhæti, jamque arma capere cœperant; ſexcentorum peditum præſidio ad tenendos Vulturenæ vallis aditus miſerant; ſexcentorum Clavenæ comitatui præſidium impoſuerant; ſex cohortes ex tranſalpinis evocaverant; variiſque rumoribus diſſipaverant, Fuentanum tripartito Vulturenos invaſurum, ex Fuentana nempe arce, Bormio, ac Solis valle: inde Gaudentium Madruccium cum ſex Germanorum millibus, quos in Oeniponti ditione conſcripſerat, tranſiturum; jamque centum ac quinquaginta peditum numero e Gravedona, propinquo oppido, propugnaculum auctum. His permoti, ut in quatuor menſes Rhætis tria aureorum millia tribuerentur, Patres decrevere. Salici Senatus conſulto ſignificatum: *Licet iis ex fœdere præ-*

Rhæti ſuos milites inſtruunt.

Venetorum decretum de ſubſidiis Rhætis mittendis.

 ſtan-

1607 *ſtandis non tenerentur , attamen veterem erga gentem propenſionem eo argumento probatam voluiſſe : ſperare , additis ſociorum auxiliis , facile ſuſpiciones omnes amotum iri : hortari, ſuadere, ut rerum ſuarum tutela contenti, nihil, quo in ſe finitimorum arma provocent, moliantur .* Tunc Salices majora expoſcere : *Quid opis, ſi ad arma ventum eſſet, Rhætis afferrent*, flagitare *: de propugnaculo adverſus Fuentanam arcem exſtruendo conſilium atque auxilium* requirere. Eodem tempore Antonius Maria Vincentius ſignificabat, multa, quo minus perficerent ea, quibus ex pactione tenebantur, Rhætos impedire : Vulturenæ vallis præſidio militum ac præfectorum numero imminuto , quot polliciti fuerant , milites præſtare non poſſe: majora ſtipendia petere ; ut tranſitum per eorum fines concederent, concilium (quod *Pittacum* appellant) evocandum. At Salices contra Patribus affirmare , perſancte Rhætos fœderis pacta ſervaturos , tranſitum, licet vehementibus urgeantur officiis, conceſſuros . Neque minus laborabant Patres de itineribus, quibus Germani iter habituri dicebantur., obſepiendis . Propterea Ferdinandus Rubeus , tormentorum præfectus , ſedulo Veronenſium aditus ac ſemitas notaverat . Ut Benaci cuſtodia, decem longis navigiis biremibus adjectis , augeretur , ſancitum . Benedictus Piſaurus Benaci præfectus lectus : Antonius quoque Landus cum ſumma auctoritate annonæ militaris curator in continentem miſſus.

Benedictus Piſaurus Benaco lacui præfectus.

Antonius Landus annonæ militaris curator.

Henricus de componendis Venetorum cum Pontifice controverſiis vehementer ſolicitus , Franciſcum Jojeuſam, Cardinalem, nobilitate, virtute, rerumque uſu inſignem , Venetias mittere ſtatuit, ut ejus auctoritate aliqua concordiæ ratio iniretur. Is e Gallia per Allobroges in Italiam profectus, Taurinumque in ſubalpinis accedens , ſecundo Pado Ferrariam delatus, cum ad Pappociarum vicum aliquot dies commoratus eſſet; de ejus adventu Patres certiores facti, ut a Foſſæ Clodiæ prætore Reipublicæ nomine exciperetur, juſſere. Decimoſexto kalen. martii a purpuratis Senatoribus ad Sancti Spiritus fanum cum publicis navigiis obviam itum. Aedes illi, quæ olim Ferrarienſium Ducum fuerant, tuncque ab Antonio Priolo, Marcio Procuratore, obtinebantur, tributæ, victuſ-

Franciſcus Jojeuſa Cardin. a Galliæ Rege Venetias miſſus.

Digitized by Google

victuſque ex ærario ſuppeditatus. Poſtera die publice, Senatoribus de more comitatus, Principem Patreſque adiit. Multa de Henrici in Rempublicam egregia voluntate, deque illius amplitudinis ac dignitatis tuendæ ſtudio, pleraque de ingenti ejus deſiderio, ut, tandem diſſidiis, quibus per annum ferme Italia agitabatur, finis imponeretur, diſſeruit: ob eam rem Venetias miſſum, omnem operam, curam, diligentiam in re graviſſima adhibiturum. Literas regias adjecit, quas, ne publice recitarentur, petiit. Summa erat, percupidum, ut ſubortæ controverſiæ tollantur, Jojeuſam Cardinalem ad Rempublicam deſtinaſſe, eique ut fides, quæ ſibi haberetur, eo in negotio aliiſque in rebus Patres exhiberent, petere. Poſtridie ejus diei, qui dominicus fuit, ad illum inviſendum Princeps cum Collegii Patribus profectus. Ei Cardinalis a leva ſub conopeo adſedit. De itinere pro Republica ſuſcepto a Principe gratiis actis, mutuiſque officiis & humanitate refertis ſermonibus habitis, illum uſque ad navigia, cum quibus acceſſerat, Jojeuſa deduxit. Decimo vero kalen. martii a Franciſco Molino, Marcio Procuratore, conſilii, Aloyſio Fuſcareno, continentis Sapientibus, domo eductus, ſecreto Collegium adiit: deque propenſo Regis in Rempublicam animo pauca ſuperioribus haud abſimilia præfatus, *Nullam aliam ob cauſam in neutram partem propendere Henricum voluiſſe*, affirmavit, *niſi ut expeditius atque utilius in commune bonum incumberet: experientia, rerum præteritarum uſu edoctum jam (quæ illius ingens eſt prudentia) ſi ad arma ventum ſit, Apoſtolicæ Sedis Reipublicæque ipſius exitium intueri: Italia externis copiis, ferro, ſanguine exundante, cuncta divina humanaque turbata, divulſa, everſaque proſpicere: nihil a Republica Henricum petere, quod ab ejus libertate, dignitate, amplitudine ſejunctum ſit: jam in multis conventum eſſe, ut nempe qui vinculis detinebantur, ſacrati viri Regi permittantur: ut in ſtatuta die a Paulo interdictum, a Senatu obnuntiatio revocetur: ut legatus Romam, qui de amotis cenſuris, deque via ad amice tractandum patefacta, gratias Pontifici agat, mittatur: ut idem de eccleſiaſticorum ac Venetorum ſcriptis ſtatuatur: id fere unum ſupereſſe videri, ut aliquid in iis, quæ ad latas leges attinent, Reipublicæ* 1607

Jojeuſæ Cardinalis ad Venetos propoſitio.

1607 *integra libertate ac dignitate, ſtatuatur; id porro haud difficile fore, ſi, dum Romæ agitur, nihil circa leges utrimque innovetur: eo pacto jam cuncta proclivia arbitrari; in id vel Patres ituros ſperare, vel eximia Senatorum prudentia alias rationes excogitaturum, quibus ad exitum negotium perducatur*. Hæc Jojeuſa.

Franciſcus Caſtrius quoque una cum Inico Cardineo Collegium accedit. *Jojeuſam inviſiſſe*, inquit; *operam ei omnem ac ſtudium detuliſſe, quo ſimul in publicam quietem intenderent: ſub ſignis illius militaturum: eam Regum conjunctionem ſummopere Pontificem optare, Philippum probare, ab ea ſe minime averſum Senatum oſtendiſſe: an id Patribus placeret petere: Philippum mirum in modum a Republica, ut diſſidiis finis imponatur, flagitare; ejus rei ob chriſtianæ reipublicæ bonum ingenti deſiderio flagrare: itaque conjunctim cum Gallis acturum; eadem quæ illi proponerent, ſi ita Senatui placeat, propoſiturum; ſecus, ſi aliter videatur, facturum: quæ publica mens ſit, expoſcere*. Ac ſane licet Hiſpani ingentia Pontifici polliciti fuiſſent, cuncta tamen ad eorum potentiam atque in Italia auctoritatem oſtentandam feciſſe, noſcebantur; cum Italico bello maxime abhorrere viderentur, atque per eos dies Franciſci Prioli oratoris literis nuntiaretur, ſecretius Regis conſilium enixe a ſe petiiſſe, ut in Regis gratiam Reſpublica omnes cum Pontifice diſſenſiones dirimeret. Jojeuſæ Senatus conſulto gratiæ de itinere ſuſcepto actæ. Adjectum: *Nihil unquam vel publica tranquillitate vel Italica pace antiquius ei exſtitiſſe; in pleriſque conſenſum fuiſse, ut ſi, qua pietate videri cupit Pontifex, revera eſse velit, jam nihil ad Reipublicæ in illum obſequium ac obſervantiam declarandam deſiderari queat. Nam quod ad leges ſpectaret, in eis exercendis a majorum pietate ac religione non receſsuros: quid ultra efficere Senatus poſſit, non ſupereſse: ſi quid, quod libertati ac dignitati publicæ non officiat, inveniatur, libenter ac prompte amplexurum: peramplum aditum ad negotium ex Henrici ſententia ac voto, cum Pontificis aſsenſione conficiendum patere, in quo ſumma illius prudentia ac virtus in commune commodum ſumma cum omnium expectatione eluceſcat*.

Hiſpanorum procerum ad Italicam pacem propenſio.

Se-

Digitized by Google

Senatus conſulto de more a ſcriba perlecto, gravi oratione o jeuſa ſubſequutus, ita dicere occepit. *Præſenti rerum ſtatu inſpecto, te, Princeps Sereniſſime, vos, Patres optimi, Henricus ad concordiam ex animo enixe hortatur, ſuadet, rogat. Quid enim, exorto bello, exortis armis, niſi ingens Apoſtolicæ Sedis detrimentum, niſi veſtræ Reipublicæ ingentia pericula, damna, clades manent, quorum infauſta monumenta incendii cineres diuturno tempore ſervabunt? Experientia, rerum uſu edoctus eſt Henricus, quo bello, quo pace loco res mortalium ſint; quot populorum cædes, urbium excidia, omnium everſiones bella ſecum trahant; quantum periculorum, tempeſtatum, ſanguinis exantlandum ſit, eo melius novit nemo. Inde nil mirum videri debet, ſi vos ad pacem ita vehementer hortetur. Reipublicæ cauſam a præconſultoribus ſuis pertractari, examinari, diſcuti juſſit: poſt varias diſquiſitiones, ſententias, cogitata cum diu cuncta animo pervolutarit, nihil aptius, nihil conducibilius invenit, quam ut aliqua ratione Pontifici ſatisfiat. Id aſſequi poſſe arbitratur, ſi, ut alias dixi, dum Romæ agatur, Reſpublica latis legibus non utatur. Nihil ob id de illius amplitudine, dignitate, libertate detrahitur, nil imminuitur. Non Senatus acta, non decretum*, inquit, *peto, ne inde aliquid poſteris vel tenuiſſimæ labis offuſum fuiſſe videatur: id quod facillimum ac leviſſimum ſit, tantum poſtulo. Ut Henricus verbo tenus Pontifici ſatisfacere poſſit, exiguo hac in re Senatus nutu contentus ero; quod ſi a vobis impetrabo, jam rem omnem confectam video. Id unum vos Patres oro atque obſecro, ne quid efferatur, omnia ſeveriori ſilentio premantur, ne hinc alii cuncta turbandi atque evertendi anſam arripiant.* Hæc ſummatim Cardinalis. Caſtrius eadem poſtulabat, nempe, ut dum Romæ agitaretur, nil circa leges Senatum innovaturum, Pontifici fidem ſuam Rex obſtringeret; in eoque cardinem univerſæ rei verſari, ajebat.

1607 — *Jojeuſa Card. ad Venetos oratio.*

Caſtrii, Hiſpani oratoris, petitiones.

Hæc ſumma eorum, quæ proponebantur, fuit; licet adhuc nonnulla in ambiguo verſarentur, an orator, amoto interdicto, vel antea Romam mitteretur, an Ignatiani reciperentur. Primo Jojeuſa obviam iri poſſe dixerat, ſi legatus triduo vel quatriduo ab interdicti amotione diſcederet; alterum

Cc 4 ma-

1607 majoris ponderis eſſe affirmabat. Hiſpanus, ne Ignatiani pactis includerentur, vehementer, neque ſine fructu contendiſſe, dicebat, a Gallis in magnam ſpem Pontificem adductum ſodalitatis ejus viros receptum iri: id ſi ita, ut ferebatur, ſe ſe haberet, quod facilior ad pacem gradus fieret, gratulari. Pauca quin etiam de abſolutione a Senatu petenda muſſitabat. His fiebat, ut nihil certi ſtatuere Patres poſſe arbitrarentur, dum una avulſa, altera difficultas ſuboriretur: ac licet verbis Galli Hiſpanis conſentirent, attamen dum ſinguli palmam ferre contendunt, negotium quotidie implicarent, pacta everterent, nova proponerent, potius nihil confici, quam æmulo concedere vellent. Re variis conſultationibus per aliquot dies agitata, tandem hoc Senatus conſulto Gallo ac Hiſpano reſponſum. *Reliquis omnibus difficultatibus ſublatis, ſi id ſtatutum ſit, ne orator niſi ab amotione interdicti Romam mittatur, neve Ignatianorum mentio habeatur, ſatis antea dictum Senatui videri, Rempublicam in legum uſu a majorum pietate ac religione non receſſuram: tantumque legatis tributum exiſtimare, ut communi conſenſu negotium perficere poſſint, cum præſertim cum eo Principe agatur, cujus ſinceritas ac fides cunctis perſpecta, in dubium vocari nequeat, quique ſuam erga ſummos Reges obſervantiam ac ſtudium omni officiorum genere declaraturus ſit.* Cardinalis, Senatus conſulto, *ſibi ſatisfactum eo decreto*, inquit, *licet apertius maxime cuperet; non eſse, cur modo Patribus gratias ageret, ſed conſulto (cujuſmodi id ſit) ad rem ex voto conficiendam uſurum*. Poſtridie, qui fuit decimoſeptimo kalend. aprilis, Caſtrio in Collegium adcerſito, eodem Senatus conſulto recitato, haud multum ſibi illud placuiſſe, non obſcure innuit: *Magis dilucide Patres poſt tot menſes, quibus Venetiis morabatur, loquutos oportuiſse: nihil eo reſponſo ſibi polliceri, nihil præſtare poſse; attamen, Senatu jubente, Pontifici omnia ſignificaturum*. Jojeuſa, cum diu multumque graviſſima in re cogitationem defixiſſet, nil opportunius ſibi viſum fuiſſe, Patribus ſignificat, quam veſpere citato itinere Romam proficiſci. Franciſcus Molinus, Eques, divi. Marci Procurator, Aloyſius Fuſcarenus, Eques, qui gratias agerent,

Senatus decretum, & ad Gallos & Hiſpanos reſponſum.

ent, ad eum miſſi. Ii, & Jojeuſæ egregiam in Rempublicam voluntatem, & ſpem ex ſententia rei conficiendæ reportant. 1607

At jam Franciſcus Caſtrius, nulla interjecta mora, quatuor tabellariis juſſis per diſpoſitos equos Romam contendere, quæ a Senatu decreta erant, Pontifici ſignificaverat: præterea nihil Gallo conceſſum, nihil certi ſancitum. Id conſilii Caſtrium cepiſſe credebatur, veritum, ne ſecreto quidpiam Jojeuſa impetraſſet, quo abſque Hiſpanorum interventu, negotium perficeretur. Itaque cum nuntii Romam perveniſſent, Hiſpani Cardinales palam dicere, in vulgus proferre, decreto Senatus nihil, quod in rem ſit, contineri. Id ut facilius omnium animis imprimatur, verborum, quæ Senatus conſulto enunciata fuerant, ducenta exemplaria diſpergenda curarunt. At quo conſilio ſibi Venetorum exiſtimationem lædi poſſe arbitrabantur, eo nimirum prudentia & conſtantia Senatus inſpiciebatur, quod nihil demiſſum, nihil abjectum, nihil ſuis vel inſtitutis vel legibus adverſum polliceretur; eaque omnium, ac præcipue eorum, qui nulli factioni addicti, libere judicium ferebant, ſententia erat: licet hæ Hiſpanorum voces ſummis clamoribus Paulo perferrentur: *Venetos cum Gallis ad Pontificem decipiendum conjunctos: viderit ipſe, ne capi ſe verbis ſinat: de pontificia dignitate maxime agi.* Quibus adeo commovebatur, ut ſumma adſeveratione Hiſpanis Cardinalibus ſignificari juberet, nunquam ex iis, quæ Caſtrius perſcripſerat, negotium confecturum: ni ampliora a Jojeuſa afferrentur, actum arbitrari, omnem concordiæ ſpem præciſam iri.

Jojeuſa Cardinalis Romam contendit, & Pontificem ad concordiam hortatur.

Cum vero Joejuſa decimoſeptimo kalendas aprilis Venetiis diſceſſiſſet, decimoquinto kalend. Fanum, Flaminiæ oppidum acceſſit. Ibi lætis populorum vocibus pacis nomen ingeminantium exceptus, divina re peracta, per Lauretanos arrepto itinere, undecimo kalendas dimidia noctis hora Romam pervenit. Sequenti Paulum adit: exponit: *Henricum in Italiæ atque totius chriſtianæ reipublicæ bonum incumbentem, diſſenſionibus exortis finem imponi cupere: vehementer ad id non privatis rationibus, ſed publicæ tranquil-*

lita-

1607 *litatis paciſque ſtudio commoveri: exinde, quæ egerit, quam cunctis ingenii nervis contenderit, ut aliqua boneſta ratio concordiæ ineatur, ſignificat: in Venetis egregiam voluntatem, religionis eximium ſtudium, pacis deſiderium perſpexiſſe; quidquid per eos effici poterat, cumulate præſtaſſe; amplius non facturos, atque ab iis, quæ ſibi communicaverant, ne tantillum quidem receſſuros: ni iis habitis diſſidii exitus inveniatur, peſſimo loco res fore, jam tum autumari: nobilitatem infracto animo cuncta pericula ſubituram, bellum alacriter ſuſcepturam, nihil, quo dignitatem una cum libertate tueatur, prætermiſſuram: vires illi maritimas ac terreſtres adeſſe, in bellicorum apparatuum ſingulare ſtudium, ingentes theſauros, externorum Regum ac Principum neceſſitudines, quibus extrema quæque pro patria amplexuri ſint*. Dicente Jojeuſa, cum haud parum Pontifex commoveri videretur, inquit: *Niſi præter ea, quæ certo Senatum decreviſſe noverat, ſibi aliquid concederetur, nullo pacto conſenſurum*. Caſtriique literis, de quibus antea diximus, perlectis, ſubdit: *Non ejuſmodi, quas Jojeuſa affirmaverat, Reipublicæ vires, non eam ſibi, ut vulgo ferretur, vim auri atque argenti eſſe: ancipiti bello in Inſubribus nempe ac Ferrarienſibus Reipublicæ dimicandum; mari, qui obſiſterent, futuros; neque cum hominibus Diiſque pugnare Venetos poſſe arbitrari: quacumque ratione Apoſtolicæ Sedis dignitatem tueri ſtatutum ſibi, & immotum eſſe: quidquid adhuc auri in Hadriani mole reliquum eſſet, exhauſturum, vaſa quin etiam ſacra, ſi opus in eam rem ſit, devenditurum & conflaturum*. Hæc cum perturbate dicerentur, Jojeuſa nonnihil concedendo, alia refellendo, molliter excipere Pontificem nixus, ita ſibi complanare iter ſtuduit, ut quam maxime illius animum ad concordiam flecteret: tantumque & ratione, & dicendi vi, qua maxime poterat, effecit, ut vultus ſerenitate, ac leniſſimis verbis facile ingens pacis deſiderium patefaceret.

Pauli Pontificis ad Jojeuſam reſponſum.

Dum hæc gererentur, maximique Reges certatim ſuboriens in Italia incendium, gloriæ deſiderio incenſi, reſtinguere nituntur; veritus Cæſar, ne qui ſupremam in chri-

Rudolphus Cæſar Sabaudiæ Ducem Venetias mittere decernit.

chriſtiana republica dignitatem obtinebat, parum ſuæ exiſtimationi conſuluiſſe exiſtimaretur, ſi, laborantibus ceteris, ipſe conquieſceret: Carolum Emanuelem, Sabaudiæ Ducem, Venetias mittere decrevit; Franciſcumque Caſtillioneum Marchionem citatis itineribus in Italiam properare juſſit, qui Auguſtam Taurinorum accedens, cum Carolo ageret. Is enim ſuam Cæſari operam pollicitus, ingenti cupiditate graviſſimi pertractandi nogotii incitabatur; vel quod inde haud contemnendam gloriæ acceſſionem ſibi comparaturum arbitraretur; vel ut ex omnium animis jamdiu conceptam opinionem evelleret, quod pacis ac quietis parum ſtudioſus, ad bellum impetus, quibus natura ferebatur, ſummo ſtudio & cura alere conaretur; vel ut Rodulphi gratiam iniret, cui jampridem animo filiam conjugem deſignaverat; vel demum quod celebriorum Italiæ urbium, Romæ nempe ac Venetiarum, videndi deſiderio teneretur. Verum antequam in viam ſe daret, quæ in animo habeat, Petro Contareno, Reipublicæ oratori, ſignificat: an ſuus Venetias adventus gratus eſſet futurus, quove loco res eſſent, petit. Contarenus lætis animis, ſi Venetias acceſſerit, exceptum, iiſque honoribus, qui & illius in Rempublicam meritis, & ſuorum majorum cum Republica neceſſitudini conveniant, exceptum iri affirmat: Quod vero ad negotium attineat, tantum Patres præſtaſſe, ut nihil jam vel ad illorum in Sanctiſſimam Sedem obſequium, vel ad publicæ pacis ſtudium patefaciendum ſupereſset: cuncta ad Pontificis permolliendum animum officia adhiberi oportere, ut iis, quæ rationi atque æquitati minime ſejuncta ſint, acquieſcat. His, cognitis, Joannem Baptiſtam Solerium, antea ordinario legationis munere apud Rempublicam perfunctum, extra ordinem oratorem miſit, qui decimoquinto kalendas aprilis una cum altero legato, Joanne Baptiſta Provena, in Patrum Collegium introductus, Caroli literas officii atque amoris notis refertas ſubſequutus, illius in Rempublicam benevolentiam obſervantiamque ampliſſimis verbis teſtatus, ſubjecit: *Italicæ pacis ac tranquillitatis Carolum percupidum eſse: a Rudolpho, ut ejus nomine legatus Venetias accedat, quo in commune*

Joannes Baptiſta Solerius, Sabaudiæ Ducis orator ad Venetos.

1607 *mune hoc pacis publicæ bonum omni vigore animi incumbat, injunctum*. Solerio Senatus conſulto reſponſum: *Si Carolus Venetias venerit, Patres non modo, verum cunctos civitatis ordines bilari animo ipſum excepturos*. Addita Solerio lautia, quingentorum aureorum torquis dono datus. Eodem tempore Caſtillioneus Venetias pervenit. Se una cum Sabaudo a Cæſare ad Rempublicam legatum, inquit: illius adventum, ita eo conſentiente, ut, quo loco negotium eſſet, intelligeret, progredi voluiſſe; reſponſum quamprimum Senatus expectare. Quæ ideo hactenus acta fuerant, quæque Regum legatis recitata, eadem Senatus conſulta fuerunt ſignificata. Cum eo reſponſo poſtridie diſcedens Romam proficiſcitur.

Franciſcus Caſtillioneus Marchio a Caſtrio Venetias venit.

Interea tumultus apud Rhætos magis in dies augebantur. Cum enim trium circiter millium peditum præſidium Vulturenæ valli impoſuiſſent, neque eorum ſpei a fœderatis ſatisfactum ſibi videretur, ne pecuniam a Republica exhibitam reciperent, tranſalpinis perſcripſerant: duoque Rhætorum præfecti, Fuentani promiſſis onerati, Mediolano in ſuas ditiones ſe contulerant, infimam plebem in proceres concitaverant, inteſtinum ac civile bellum aluerant, cuncta ſeditione repleverant. Itaque Rhæti ad Jantum oppidum concilium indixerant, in quo de tranſitu ex fœdere Venetis permittendo ageretur: neque enim in id proceres, abſque omnium conſenſu, ea rerum perplexitate ac turbatione, conſentiendum exiſtimaverant. Eodem tempore literæ a Joanne Baptiſta Padavino, Decemvirum ſcriba, e Lotharingia afferebantur; quibus literis ea, quæ cum Helvetiis ac Vaudemontio egerat, continebantur: *Per Tigurinos, Bernates ac Baſilienſes Helvetiorum pagos pertranſiiſſe; trium peditum millia, per eorum fines externo militi tranſitum obtinuiſſe; inde lente admodum militibus Reipublicæ nomine conſcribendis operam navari cognoviſſe; idque Pontificis literis effectum, quibus Carolum Patrem ac Cardinalem filium, ne Venetis opem ferrent, hortabatur, rogabat: indignum eſſe, ut, qui catholicæ religionis ſemper propugnatores fuerant, modo in ipſum Pontificem arma induerent: non de Franciſci Vaudemontii filii, qui jam muneris ſibi a Venetis injuncti tempus expleverat, dignitate agi;*

Rhætorum tumultus Fuentani comitis opera excitatus.

Pauli Pontificis literæ ad Lotharingiæ Ducem, ne Venetis milites conſcribi permittat.

agi; cui ſi augendæ amplitudinis ſtudium infixum ſit, Vexilliferi Eccleſiæ munus delaturum: atque ut nihil ad externa auxilia ea ex parte Venetis intercludenda prætermitteret, Cardinali alias literas dediſſe: Herculem Verdellium, Cremenſem, Hieroſolymitanum equitem, militiæ Venetæ adſcriptum, ad ſe accerſitum moneret, ne Reipublicæ nomine milites conſcriberet: id equitem ſacratum, in Hieroſolymitana militia recenſitum, minime decere: illum vero & ſibi delato muneri, & debito in Rempublicam, cujus beneficiarius erat, officio deeſſe non poſſe, affirmantem, in pollicito opere perſtitiſſe. His cognitis ſtatim Nancæum ſe contuliſse, a Duce benigne ac perhumaniter exceptum; cum, ut quamprimum copiæ in Italiam mitterentur, peteret, ejuſmodi reſponſum tuliſse: cupere ſe, ne publica tranquillitas interturbetur, diſſidia componantur; nihil ad eam rem prætermiſiſse; Marnevillium a ſecretis in Italiam miſiſse (qui ſane ſuperioribus diebus Venetias acceſſerat) *minime milite Reipublicæ opus fore: Cardinalem vero, ſi Padavinus pro concordia ineunda ad eum acceſſiſset, libenti animo excepturum; ſecus, pro eo quo fungebatur munere, excipere non poſſe.* At Vaudemontius febri correptus, lectulo tunc detinebatur: idque ex eo profectum plerique arbitrabantur, quod cum fidem Reipublicæ obſtrinxiſſet, paterque obſtaret, undique ſummis anguſtiis circumſideretur: hinc militare decus atque honos, inde parentis averſus animus urgerent; ita ut, augeſcente morbi impetu, patrem media nocte vocaret, eique moleſtias & curas, quibus exagitaretur, patefaceret: quem ille ſolatus, bonoque animo eſſe juſſum, priſtinæ ſaluti recuperandæ incumberet, ſuæ exiſtimationi ac decori conſulturum, affirmavit. 1607

Lotharingiæ Dux Marmovillium a ſecretis Venetias mittit.

His cognitis, ſtatim Padavino reſcriptum: *Vaudemontium adeat, nihil, quo illum ad ea præſtanda, quæ pollicitus fuerat, impelleret, prætermittat: Jam Reipublicæ & voce & ſcriptis ſuam fidem, qua nil gravius apud ingenuos animos, nulluſque acrior ſtimulus invenitur, oppignoraſse: quæ agitet, quæ moliatur, ab omnibus ſedulo obſervari: orbi univerſo chriſtiano ampliſſimo veluti theatro expoſitum eſse; videat quid Principi viro, quid copiarum imperatori, quid e Lotharingia perampla ac nobiliſſima domo orto, conveniat: ex nobilium*

Senatu mandata ad Padavinum in Lotharingiam

1607 *bilium cœtu Reipublicæ filium eſſe, quæ Lotharingam domum ſemper nullo non officii ac benevolentiæ genere proſequuta ſit: jam ſi initio cogitationes ſuas alio contuliſſe ſignificaſſet, Reipublicæ externas copias, quotquot voluiſſet, minime defuturas fuiſſe; multorum, qui ultro ſuam operam deferebant, pollicita, ejus promiſſis, fidei, conſtantiæ inixam, neglexiſſe: itaque quamprimum profectionem militum maturaret, beneficium in memores gratoſque collaturum.* Verdellio, quod egregiam in Rempublicam voluntatem patefeciſſet, quod centum galeatos equites externorumque militum manum ducturum pollicebatur, gratiæ actæ. Padavino quoque præceptum, ut, ſi mora a Lotharingo copiis in Italiam ducendis injiceretur, Helvetiorum ad ſex millia numerum augeret. Vincentio, ut Rhætorum gentem, muneribus etiam adjectis, pacatam reddere niteretur, ſexque jam conſcriptis cohortibus tres adjungi curaret, juſſum. Cum vero Franciſcus Martinengius, levis armaturæ equitum præfectus, ſuam in externo conducendo milite operam Senatui detuliſſet, obque amicitias & clientelas, quas apud Gallos & Helvetios habebat plurimas, quatuor Gallorum peditum, totidemque Helvetiorum millia, loricatos equites ſexcentos brevi in Bergomatum fines adducturum diceret: ut Gallici peditatus quatuor millia, quadringentos equites loricatos conficeret, præceptum.

Franciſcus Martinengius ſuam operam in externo milite conducendo Reipublicæ defert.

Interea Rhætorum pagi aliquot inſurgunt; atque armati, explicatis vexillis, Curiam contendunt, ingreſſumque in urbem petunt. Concilio ſtatim vocato, gladio tantum armatis aditus permittitur. Ii furore perciti, in civitatem ingreſſi, Vincentii ædes obſident; exeunti, ut Jantum, quo pittacum indictum erat, ſe conferret, circumſiſtunt: qui tranſitum per Rhætos Venetis venumdediſſent, qui auctores fœderis fuiſſent, petunt: cuncta ſe inſciis peracta, patriam proditam, privatis compendiis libertatem in ſummum diſcrimen adductam. Ea ferociſſimorum hominum barbarie circumſeptum ſe Vincentius animadvertens, furori cedendum ratus, intra ædes ſe recipit; ſedato aliquantiſper tumultu, concilium adit, de iis quæ ipſi acciderant, acriter conqueritur: *Inter barbaras nationes ab omnique humanitatis ſenſu alienas ita cum internunciis Principum, qui ubicumque terrarum jure gentium ſacroſancti ſint,*

Rhæti tumultuantes Vincentii ædes obſident.

agi

agi non conſueviſse: an ita collata beneficia, atque in eam gentem merita Reipublicæ rependi? an bujuſmodi pro iis, quæ Senatus geſſerat, quæque pollicitus fuerat, gratias referri? Cum hæc gravi & concitata oratione Vincentius enunciaſſet, qui in concilio aderant, ſummam ſe ex iis, quæ contigerant, moleſtiam percepiſſe affirmant; quæ a plebe incondita ac rudi facta eſſent, mollire atque excuſare, humaniſſimis verbis Vincentium ſolari nituntur. Domum reverſum duodecim ex conſiliariis protegere, atque a plebis adhuc furentis æſtu immunem reddere conantur. Salices, qui adhuc Venetiis erat, horum motuum cauſam in reipublicæ Rhætorum formam, quæ nullis certis conſtaret legibus, conferre: *Nil mirum, ſi in populari ſtatu bujuſmodi nonnunquam ſeditiones ſuboriantur: ſperare, brevi, certa Veneti ſubſidii ſpe, concilio Janti indicto, cuncta compreſſum ac ſedatum iri: in hoc ſe ad concilium ipſum literas vehementes daturum: interim minime Vulturenæ vallis obliviſci Senatum oportere, qua una ſarta, iter tranſalpino militi in fines Reipublicæ pateret.* Quapropter Vincentio in mandatis datum, ut pecuniam præſidiariis Vulturenæ vallis militibus perſolvendam publico nomine polliceretur; eo feroci atque imperitæ multitudinis impetum ſiſti poſſe Patres rati. Septem aureorum millia a Vincentio tributa: neque ob id tumultus conquieſcere, ſed magis magiſque augeri, cunctaque ad civilia diſſidia ſpectare. At in Lotharingia Vaudemontius, priſtina recuperata valetudine, Padavino accerſito, nunquam ſe majoribus gravioribuſque implicatum curis; nunquam ita animo æſtuanti, in varias ſe partes verſaſſe, quam hoc tempore, inquit: nulla tamen ratione Reipublicæ deeſſe, ſibi immotum ſedere: ut viginti dierum ſpatio ſuperſederetur, cum patre ſibi conſtitutum, quo & Venetiis literæ perferrentur, & quæ pacis ſpes eſſet, ex Italia nuntiaretur: inter ea cogendo militi operam enixe daturum; jamque Lotharingos in procinctu eſſe, ajebat: Helvetios quoque, Tigurinos, Bernates, Claronenſes delectum pro Republica habere; tranſactiſque diebus quindecim, in viam ſe daturos, Padavini literis afferebatur. 1607

Senatus mandata ad Vincentium in Rhætos de pecuniis militibus impertiendis.

Dum hæc fiunt, Romæ de concordia agitabatur; ac Pontificis animus, vel quod a bello Italico abhorrere Hiſpanos intelligeret, Regemque per Internuntium urgenti, ut quæ auxilia polli-

1607 pollicitus fuerat, re ipſa præſtaret, verba darentur; vel quod, ſi ad arma veniendum eſſet, multa ab Hiſpanis poſtularentur; vel demum quod, quæ initio ſibi facillime ſucceſſura ſperaverat, ingentibus difficultatibus ac periculis plena obverſarentur: ad pacem quotidie magis ac magis flectabatur; quamquam non deerant, qui vel rerum novarum cupidi, vel Reipublicæ infenſi, omnia turbare niterentur. At Paulus privatim Cardinalium mentem exquirere; ſeniores quoque ad ſe vocare; qua ratione negotium conficiendum eſſet, petere: Saulium, Rubertum Bellarminium e Jeſu ſocietate, Cæſarem Baronium, qui vel uſu rerum, vel prudentiæ ac doctrinæ opinione inter ceteros eminere videbantur, conſulere: inter quos Baronius, auctoritate multum eminens, haud parum ad Pauli animum ad pacem traducendum valuit. Sed præter ceteros Ebroicenſis Cardinalis virtus, doctrina, inſitaque dicendi vis emicuit, qui gravi oratione ad amplexandam concordiam Pontificem hortatus, quæ ex his diſſidiis pericula, quot mala rempublicam chriſtianam manerent, edocuit. *Non amplius cunctandum; eo ſtatu res eſse, ut, niſi mature proviſum ſit, Italia univerſa cæde, ſanguine repleatur: meminerit, quæ, Leone X. Pontifice, Germaniæ; quæ, Clemente VII. Angliæ acciderint: quæ Galliæ contigiſsent, niſi Clementis octavi ſingularis prudentia, eximia virtus prope labenti, humeros ſuppoſuiſset: Quidquid præſtare poterant, Venetos præſtitiſse; præſenti opportunitate utatur, incaſsum illam poſtea deſideraturum. An, armis multos in annos Italia afflicta, an pecunia Eccleſiæ exhauſta, amplius accepturum ſperaret? Ne aures iis præberet, qui cuncta mutari, turbari, ſubrui, everti cuperent: præclarum hoc pacis bonum Italiæ, reipublicæ chriſtianæ tribueret; neve ſuo tempore publicam tranquillitatem funditus tolli, bellum internecinum excitari, divina omnia atque humana permiſceri patiatur.* His permotus Pontifex, Jojeuſæ literas, *Breves* vocitatas, dedit; cum Senatu tranſigendi, interdictique amovendi facultatem tribuit.

Ebroicenſis Cardinalis Pontificem ad concordiam hortatur.

Paulus Pōtif. Jojeuſæ Cardin. facultatem cū Venetis trāſigendi tribuit.

Cardinalis tertio nonas aprilis Roma diſcedens, quam maximis potuit itineribus, quinto idus ad urbem pervenit; poſtridie mane, cum comitia haberentur, neque ob id Principem & Patres adeundi poteſtas eſſet, a prandio intro-

Jojeuſa Cardin. Venetias redit.

troductus, re feliciter confecta, Roma diſceſſiſſe, inquit: 1607
egregiam in Pontifice erga Rempublicam voluntatem perſpexiſſe; multorum impedimenta, prava officia, adverſos conatus, Deo adjuvante, virtute & conſtantia ſuperaſſe; peramplam ſibi interdicti amovendi facultatem vivæ (ut ajunt) vocis oraculo tributam. Donatus Princeps de itineribus, laboribus, curis, vigiliis Reipublicæ cauſa ſuſceptis, Jojeuſæ gratias agit. *Quid* (inquit) *amplius a Veneto cive pro patria effici potuiſſe, quod ille non ad vota confecerit? quid porro ab ejus eximia virtute, ac in nomen Venetum benevolentia expectari, quod non cumulate præſtiterit? Jam tum primum, cum ab Henrico ad hoc pertractandum negotium delectus eſſet, cuncta ſibi proſpera Senatum, Italiam, totamque adeo chriſtianam rempublicam fuiſse pollicitam.*

Quoniam vero ex iis, quæ negotium faceſſere viſa fuerant, imprimis Ignatianorum reſtitutio exſtiterat, in ea re, ut Pontifici Patres gratificarentur, enixe Cardinalis laboravit: *Id vehementer Paulo cordi eſse; ſuam exiſtimationem, ni Ignatiani reciperentur, agi exiſtimare, quos ejectos a Senatu omnis orbis chriſtianus hiſce tumultibus ſciret: verum non modo, quæ Pontifex ſummo ſtudio efflagitaret, ſed quid eidem Reipublicæ conduceret, conſulere; id ni fiat, nunquam integram perfectamque concordiam fore, novas contentionum cauſas, ſegetemque ſuborituram: id & ab univerſa chriſtiana republica optari & expectari quam maxime, cui, ſi admitterentur, præclare ſatisfactum iri, adeoque Pontificem ipſum ſibi Patres devincturos, ut nihil quod vel petiiſsent, vel cupiviſſent, denegaturus unquam videretur.* Ad hæc Princeps multa, quibus Ignatiani reſtitui non poſſent, ſubjecit: cunctiſque de more ad Senatum relatis, quæ illius ſententia ſit, ſignificaturum. Eadem die, digreſſo Jojeuſa, Caſtrius acceſſit: deque negotio feliciter confecto gratulatus, omnem in eo ſtudium, curam, diligentiam adhibuiſſe teſtatus eſt; ac ne de Ignatianis mentio fieret, Regis in primis auctoritate ſuaque induſtria impetratum: attamen non ut aliqua in iis, quæ acta fuerant turbarentur, ſed pro Senatus eximio ac generoſo animo ſummis precibus, ne hæc familia excludatur, efflagitare; iis fere, quæ ab Jojeuſa dicta

Jojeuſa Cardin. reditum Jeſuitis a Venetis obtinere nititur.

Leonardi Donati Principis reſponſum.

Caſtrii Hiſpani oratoris cum Venetis officium & Principis reſponſum.

1607 fuerant, commemoratis. Ei gratiæ a Principe uberrimæ actæ; de Ignatianis negotium difficile omnino eſſe, quodque nulla ratione confici poſſet, adjectum. Re ad Senatum delata, & per aliquot dies agitata, tandem multis utrimque jactatis, ejuſmodi Senatus conſultum factum: *Interdicto ac cenſuris amotis, eodem tempore obnuntiationem ſcripto Senatum amoturum: De religioſorum familiis admittendis præſcribi aliquid non placere, niſi Ignatiani apertis verbis excipiantur: æquum cenſere, ut quicumque in hiſce contentionibus vel Rempublicam ſcriptis defenderint, vel obtemperaverint, nihil detrimenti patiantur; eorumque Senatum patrocinium ſuſcepturum: Carceribus detentos in Chriſtianiſſimi Regis gratiam, ſalvo Reipublicæ eccleſiaſticorum plectendorum jure, pontificiis traditurum; eadem die legatum Romam deſignaturum.* Quæ decreta fuerant, Jojeuſæ ac Caſtrio ſignificantur; atque decimo kalen. aprilis cum Jojeuſa in id conventum; ut ipſe poſtridie mane hora decimaquarta Principis Patrumque ad collegium accederet; antea vero nexi traderentur: inde, interdicto ſublato, amotis cenſuris, literæ de Principis manu Cardinali darentur, quas italico idiomate conſcriptas, in latinum ſermonem translatas, appoſui.

LEONARDUS DONATUS, DEI GRATIA
VENETIARUM DUX, &c.

REverendiſſimis Patriarchis, Archiepiſcopis, Epiſcopis imperii Veneti, nec non Abbatibus, Prioribus, eccleſiarum parœcialium Rectoribus, aliiſque eccleſiaſticis Præpoſitis ſalutem.

QUoniam, Deo Optimo Maximo juvante, inventa ratio eſt, qua Sanctiſſimus Paulus quintus, Summus Pontifex, candoris animi, actionum noſtrarum ſinceritatis, inque Sanctiſſi-

ctiſſimam Sedem obſervantiæ gnarus, horum 1607
diſſidiorum cauſas amoveret: Hoc, uti ſemper ſummopere exoptavimus, enixeque pro conjunctione, atque mutua cum eadem Sanctiſſima Sede, cujus obſervantiſſimi atque obſequentiſſimi filii ſumus, neceſſitudine laboravimus; ita hujuſce deſiderii noſtri compotes eſſe factos valde lætamur, idque vobis ſignificare voluimus: eo inſuper adjecto, quod cum utrimque, quidquid hac in re opus erat, perfectum fuerit, amotis cenſuris, obnuntiatio pariter, quam ob hanc cauſam ante emiſimus, abolita maneat; volentes, ut ex hac ipſa cunctiſque actionibus noſtris magis ac magis pietas & religio Reipublicæ noſtræ refulgeat, quam, uti continuatis temporibus majores noſtri fecere, nos quoque ſartam tectamque tuebimur.

Marcus Ottobonus
Secretarius.

Vinctos porro tradendi negotium Marco Ottobono, Senatus ſcribæ, mandatum; qui ſummo mane ad Cardinalis ædes accedens, in cubiculum, ubi Fraxineus legatus aderat, introductus, altiori voce, ita ut a cunctis exaudiri poſſet, *Hi ſunt*, inquit, *Fraxinee*, *Chriſtianiſſimi Regis orator*, *bini captivi*, *abbas nempe Brandolinus*, *ac Scipio Saracenus*, *canonicus Vicetinus*, *quos Reſpublica*, *ut Henrico Galliarum Regi gratificetur*, *ſalvo jure*, *quod in eccleſiaſticis plectendis obtinet*, *ſummo Pontifici concedit*. Orator, iis ſe accipere conditionibus, affirmat; ſtatimque in aliud cubiculum, in quo Jojeuſa erat, ingreſſus, *Hi ſunt*, ait, *Cardinalis Illuſtriſſime*,

 duo

1607 *duo vincti, quos in noſtri Regis gratiam, ſalvis ſuis in eccleſiaſticos animadvertendi juribus, Reſpublica Pontifici Maximo tribuit.* Tunc Jojeuſam ad eum, qui a Pontifice miſſus fuerat, converſus, *Hi ſunt*, inquit, *carceribus obnoxii, qui Summo Pontifici conceduntur*. Statimque Ottobonus, quæ verba in captivis tradendis Fraxineo enuntiaverat, a duobus Reipublicæ ſcribis, ut publicis tabulis exciperentur, juſſit.

His peractis, Jojeuſa Collegium adit: antequam Principi de more adſideret, *Tibi vero, Princeps*, inquit, *Sereniſſime, ſublatas cenſuras eſſe vehementer gratulor*. Inde cum ſediſſet: *Venetæ, adeoque chriſtianæ reipublicæ, quod tandem exitum ingruentibus periculis adventantibuſque malis invenerit, mirum in modum gaudeo. Cunctis ſane bonis, atque iis, quibus pax, publica tranquillitas ac religio cordi eſt, ſummopere lætandum. Incredibilem inde lætitiam Henricum Chriſtianiſſimum Regem percepturum ſcio, qui magna pars rei feliciter confectæ fuerit; qui incredibili virtute, prudentia, candore animi, quid in re graviſſima opus eſſet, egregie confecerit. Se certe, quantum humana induſtria aſſequi poterat, nimio in Rempublicam & commune bonum ſtudio peregiſſe, nullis itineribus, nullis laboribus, nullis vigiliis peperciſſe.* Hic Princeps in gratiis agendis, meritiſque Jojeuſam laudibus extollendo effuſus, quod chriſtiana reſpublica incredibili gaudii ſenſu pacis bonum exceptura ſit, id potiſſimum Henrico invicto ac feliciſſimo Galliarum Regi, ſuiſque laboribus deberi, qui graviſſimum ſibi impoſitum onus peregregie ſuſtinuerit, quodque plerique confici minime poſſe rebantur, ad exitum conſtantiſſime perduxerit: ejus ſane rei perpetuo ſibi obligationis nexu Rempublicam Venetam devinctam fore. Moxque Senatus decretum exhibuit. Tum Jojeuſa gratias Principi agere, publicum bonum denuo gratulari; Joannem Delfinum, Cardinalem, quod nullum officii genus pro patria prætermiſiſſet, laudibus afficere; Alexandrum Contarenum, ejuſdem Delfini nepotem, quod ſua virtute non parum rei ex voto conficiendæ adjumento fuiſſet, commendare; Cæſaris Baronii, Cardinalis, propenſam voluntatem officiaque extollere. Hæc coram Patribus: exinde ad Caſtellanam divo Petro dicatam ædem delatus, ingenti totius civitatis concurſu rem divinam peregit.

Fran-

Digitized by Google

Franciſcus Caſtrius ac Inicus Cardineus, Philippi ordinarius orator, eodem tempore Collegium adeunt, Principi ac Patribus gratulantur: a prandio vero convocato Senatu, Franciſcus Contarenus, Eques, legatus Romam eſt deſignatus; deque interdicto ſublato, cenſuris amotis magiſtratus omnes extra urbem certiores facti. Ac ne gravitate, quam ſemper conſtantiſſime retinuerat, diſcedere Senatus videretur, ne publicæ lætitiæ ſigna ederentur, ſtatuit. Egenis ex ærario pecunia liberaliter impertita: iis qui in tuenda Reipublicæ cauſa ſtudium operamque contulerant, penſiones annuæ decretæ; atque ut aliquod publicæ munificentiæ argumentum in Cardinalem Jojeuſam ac Caſtrium exſtaret, Jojeuſæ auri fabrefacti ſexaginta librarum pondo, Caſtrio triginta, Senatus conſulto dono data. Regibus per literas, perque ordinarios legatos gratiæ actæ. Ac non multos poſt dies Franciſcus Contarenus, legatus, Romam profectus, in itinere Pontificis juſſu ſingulis in civitatibus perhonorifice eſt exceptus. Romæ eximio populi concurſu atque acclamationibus conſalutatus, cum Pontificem adiiſſet, nullam ab eo ſignificationem amoris ac benevolentiæ in Rempublicam non obtinuit. Venetias vero Berlingherius Geſſius, Bononienſis, Ariminenſis Epiſcopus, Internuncius miſſus eſt. Hoc pacto finis diſſenſionum inter Pontificem ac Venetos fuit impoſitus, non abſque ingenti Senatus laude, quod fortiter in publica cauſa, nulli ſumptui, nullis laboribus peperciſſet, avitamque tuendæ dignitatis ac libertatis laudem in totius orbis theatro repræſentaſſet. 1607

Finis Libri Decimiſeptimi.

EPITOME.

LEvata belli metu civitate, Italici milites domum dimiſſi ſunt. Ut tuta a piratis navigatio eſſet, ſtudium omne a Venetis adhibitum, reſque praeclare ab eorum praefectis geſta eſt. Franciſco Vendrameno, Patriarchae, Romam ire permiſſum eſt, ut ſe Pontifici doctrinae examen ſubiturus ſiſteret: qui deinceps Venetiarum Patriarchae deſignati eſſent, ne id cogerentur, Pontifex indulſit. Marcus Quirinus, trierarchus, in duas turcicas triremes impetum fecit: motus ob id Byzantii concitos Simeon Contarenus magna ſolertia ſedavit. Tergeſtinorum auſus ab Aloyſio Georgio repreſſi. Turbae in Carnis per Philippum Paſchalicum compoſitae. Novum cum Pontifice jurgium ob pingue Venetae ditionis ſacerdotium nepoti collatum: res tamen amice tranſacta. Cum libellum, Angliae Regis opus, Pontifici, Eccleſiaeque injurium, Rex ipſe dono Reipublicae miſiſſet; ita temperato conſilio uſus eſt Senatus, ut neque apud Pontificem, quod eum acceperat, neque apud Regem, quod eumdem irreligioſae doctrinae ab iis, ad quos ſpectat, damnari paſſus fuerat, aliquid offenderit. Mauri Hiſpania ejecti. Imminens Italiae bellum primum Henrici Galliae Regis, pugione a ſicario percuſſi, deinde & Fuentani Inſubrum gubernatoris obitus avertit. Auguſtinus Canalius, claſſis praefectus, in Numidas piratas proſpere pugnavit: Dragutes archipirata interfectus eſt. Utrius eſſet in Cenetenſes imperium, Senatui cum Pontifice negotium fuit. Aliquandiu, prolatis ſcripto rationibus, diſceptatum: nihil certi definitum eſt. Cum Ferrarienſibus de finibus controverſiae habitae. Ob privatorum ſimultates turbarum aliquid in Illyrico inter Venetos & conterminos Turcas excitatum. Angelo Baduario, ob detecta Senatus conſilia, aqua & igni interdictum eſt. Leonardus Donatus, Venetiarum Dux, repentina morte ſublatus: in ejus locum ſucceſſit Marcus-Antonius Memus. Multa nefarie, haud tamen impune ab Uſcochis patrata narrantur. Collata in ſtipendia militum pecunia, Mantuae Ducem contra Sabaudum Senatus juvit. Chriſtophorus Venerius, trierarchus, ab Uſcochis captus, foediſſima quaeque ab ipſis, & demum miſerrimum mortis genus perpeſſus eſt. Quae inter Mantuae & Sabaudiae Duces controverſiae ſedatae videbantur, iterum recruduere. Uſcochorum fines Antonius Civranus ferro & igne vaſtavit. Veneti Sabaudiae Ducem ad pacis conſilia hortati, ejuſque cauſſam ſe ſuſcepturos, niſi pactis Hiſpani ſtarent, polliciti ſunt.

H I-

Digitized by Google

HISTORIARUM VENETARUM ANDREAE MAUROCENI
LIBER DECIMUSOCTAVUS.

Compoſitis cum Pontifice controverſiis, quamvis belli apparatus ſummo ſtudio ſuſcepti, intermittendi videbantur; attamen, niſi copiæ, quas Fuentanus comes in Inſubribus comparaverat, alio verterentur, de coactis viribus nihil imminuendum Patres rebantur. Immo cum rumor eſſet, Hiſpanos præpotenti claſſe maria inſeſſuros, Turcas Helleſponto cum triremium valida manu egreſſuros; ut rerum maritimarum dignitatem Senatus tueretur, Joanni Bembo, claſſis imperatori deſignato, vexillum de more tradendum ſtatuit. Quo inter miſſarum ſolemnia de manu Principis quarto kalen. maji ſuſcepto, ſtatim conſcendit; Corcyramque cum claſſe contendere, a piratarum excurſionibus maria tuta reddere, incolumitati ſubditorum proſpicere, nihil quod ad publicum decus retinendum ſpectaret, juſſus prætermittere.

1607

Joanni Bembo claſſi vexillum tribuitur.

1607 Interim Fuentanus nihil de militaribus curis remittere, milites augere, tormenta diſponere, cuncta fere ad certum bellum deſtinare. Jam enim triginta millium copias partim externo, partim proprio milite confecerat: in iiſque Helvetiorum tria millia, Germanorum ſex, Neapolitanorum totidem, quatuor Hiſpanorum, reliquum ex Gallia Ciſalpina adnumerari ferebatur. Ipſe ingenio fervidus, rerum novarum cupidus, conciliatam cum Pontifice Rempublicam ægre ferens, præreptam ſibi e manibus fortunas ſuas opeſque augendi occaſionem fremebat. Ac plerique arbitrabantur, ſeditionibus diſtractis Rhætis, Vulturenæ vallis invadendæ opportunitatem non prætermiſſurum. Eo enim jam apud inconditam Rhætorum multitudinem res deductæ erant, ut plebs in nobilitatem commota fueret, atque judicium quadraginta virum in nobiles inſtitueret; quindecim virum conſilium, in quo graviora tractarentur negotia, Gallorum ſuaſu ſtabilitum, abrogaret; præſidium Vulturenæ valli impoſitum, licet militibus Veneti ſtipendia menſtrua perſolverent, penitus negligeret; palam Gallorum Venetorumque fœderibus renuntiaret; eos non modo qui Venetis faverent, verum qui nuper Mediolani fuerant, vel in jus vocaret, vel in vincula conjiceret. Quæ ſane omnia Fuentanum, ut tempore uteretur, & in Rhætorum ruinis novandarum rerum fundamenta poneret, hortari videbantur. At alia ex parte, cum Hiſpani in octo menſes indicias cum Batavis pepigiſſent, in Belgium copias amandaturum, ut, iis elapſis, in omnem eventum in promptu eſſent, multi opinabantur. Iis namque induciis Angli ac Galli vehementer ſoliciti, ne graviſſimis diuturni ac difficillimi belli curis ſoluti Hiſpani, immenſa auri vi, quam quotannis ex occidentalibus Indiæ oris accipiunt, aucti, in reliquorum Principum perniciem excreſcerent, verebantur. Quare, ultro citroque miſſis nunciis, quæ in rem communem eſſent, agitabant. Ac nuper Henricus Janniũm præſidem ad Batavos miſerat, qui eorum animum exploraret, auxiliaque polliceretur. Omniaque facturi Galli, ne ea gens præda Hiſpanorum fieret, videbantur. Nec deerant, qui, ne tantum copiarum immenſis impenſis coactum inaniter diſſiparetur, Genevam Caroli Emanuelis impulſu aggreſſurum

Rhætorum ſeditiones.

Fuen-

Fuentanum, exiſtimarent; licet, cum fœdere Vervinenſi Genevates continerentur, Henricum id paſſurum minime credendum eſſet. 1607

Hiſpani copias in Italia coactas dimittunt.

Senatus ad Padvinū mandata de externo milite dimittendo.

Helvetiorum opera in Rhætorum tumultibus ſedandis.

In hac armorum ſuſpenſione dum cuncti verſantur, literis ex Hiſpania allatis, copias dimittere Fuentanus jubetur; qui ſtatim, haud parva pecuniæ ſumma ex Inſubribus corrogata, Germanos Helvetioſque miſſos facit, atque per Inicum Cardineum, ut Germanis per Benacum tranſitus permittatur, a Senatu petit. Benedicto Mauro, legato, ſtatim, ut libere per Reipublicæ fines eos iter habere concedat, injunctum. Padavino quoque datæ literæ, cum milite externo minime Reipublicæ opus ſit, ne in Helvetiis amplius conſcribendis laboret, conſcriptos dimittat: Helvetiorum pagis opem Rhætis ferendam, illoſque omni officiorum genere juvandos ſuadeat. Helvetii quatuor ad Rhætos oratores decreverant, qui, ut inſtitutum judicium tollerent, fidemque Principibus oppigneratam ſartam tuerentur, ſuaderent; adjectis inſuper pagorum omnium nomine ſcriptis literis, quibus ad pacem & concordiam Rhætos hortabantur, ad eamque ſervandam omnem operam auxiliumque adhibituros pollicebantur; ni id facerent, quacumque ratione tot incommodis obviam ituros. Nobiles quoque Curiam miſerant, qui acta in eo conventu omnia pro irritis nulliſque ſe habituros pronuntiarent. Verum qui convenerant, nullis neque precibus, neque officiis flectebantur, legationem ab Helvetiis decretam inſectari: nullo pacto audituros dicere: principes nobilitatis in jus vocare: de fœdere Gallico ac Veneto abrogandis, de ſecretiori conſilio evertendo, conſilia agitare. Itaque nobiles in Helvetios proficiſci ſtatuunt, ut ad eorum defenſionem præpotentes populos impellant. Id plerique inſigniores, qui Vulturenæ valli præerant, ut ſaluti conſulerent, præſidium deſeruere: a Vincentio milites, opem expoſcunt, Gallorum auxilia longinqua conqueruntur: ille pecuniam ſuppeditat, quo quantum fieri poſſit ſub ſignis milites contineantur. Ceterum Helvetii, quo magis tumultuari apud Rhætos noverant, eo magis, ne tandem in civile bellum exardeſcerent, veriti, concilio tredecim pagorum Badæ indicto, decem atque octo oratores ad Rhætos decernunt; qui de ea miſſione certiores

facti,

1607 facti, cum in conventu de illis recipiendis ageretur, paucis ſuffragiis eorum vicit ſententia, qui admittendos cenſuere; nam audaciores, qui Curiæ aderant, effecti, trium fœderum ſigilla per vim fregerant, decretumque de iis utendis ſancitum ſuſtulerant. Helvetiorum oratores cum nihil Curiæ impetraſſent, adire ſingillatim pagos ac vicos ſtatuunt: at vel contranitentium ſtudiis, vel legatorum ipſorum diſſenſionibus, quod alii Hiſpanis faverent, alii adverſarentur, irrito eventu legatio ceſſit.

Cum igitur nihil officiis obtinuiſſent, de milite cogendo conſilia ineunt. Inter Tigurinos nonnulli adhuc a negotio agitando minime diſcedendum rebantur: *Armorum exitus incertos, aleæ periculique plenos; facile bella commoveri, ægre ſedari*. Plerique contra: *Jam nihil prætermiſſum, ut ad ſaniora conſilia Rhæti traducantur: non literis, non legationibus permotos: an iis armatis quieſcendum? an quæcumque eis libuerint, conficiendi licentiam concedendam? vel potius vi atque armis coercendos?* Itaque quingentos ſtatim milites (ita enim ex fœdere Helvetico tenentur) conſcribunt. Tigurinorum exemplum reliqui ſequuntur. In ea turbatione Fuentanus Bernabonem Barbuum, legatum, cum literis ad eos mittit: hortatur, ſuadet, ut tandem exortas inter ipſos controverſias componant, ne publicam turbare tranquillitatem armis velint: ſi ſecus faciant, minime paſſurum. At quinque pagi lentius cunctando tempus extrahunt, licet duo potiſſimum delectum habere cœpiſſent. Curiæ inſtitutum judicium ad Jantum transfertur; neque adhuc de priori ardore quidquam remittitur. Gallo Venetiſque adnitentibus, Vulturenæ vallis præſidia augentur: munitiones ad externos incurſus atque impetus arcendos, Regis ac Reipublicæ ſumptibus, quibuſdam in locis excitantur. At ob id neque interni tumultus ſedari, neque externæ ſuſpiciones deeſſe. Fuentanus, qui jam Germanos Helvetioſque dimiſerat, reliquas copias, quæ Hiſpano ac Neapolitano milite conſtabant, Rhætorum finibus appropinquare, atque haud procul ab arce nuper ab eo condita caſtrametari jubet. Helvetii, rurſus Badæ concilio vocato, ni intra dies viginti Rhæti eorum omnes controverſias libere ipſis dirimendas permittant, vi armiſque acturos decernunt. Simul ſtatuunt, ut Maximiliano Auſtrio Ar-

Bernabo Barbuus a Fuentano in Helvetios miſſus.

Archiduci, Oeniponti Principi, ac Fuentano ſignificaret, ne iis quæ ad Rhætos ſpectant, ſe ſe immiſcere velint. Sed interea Hiſpaniarum Rex Neapolitanos Hiſpanoſque dimitti præcipit, qua ex re Veneti permoti, loricatos equites dimitti, luſtrari reliquas copias, præfectos, ſi qui militaribus obeundis muneribus apti non ſint, ex albo militiæ expungi; eaque omnia curare ſummo ſtudio Maurum legatum jubent; Veronamque ad inviſendas eas arces, quæ trans Mincium amnem ſunt, proficiſci: quibus confectis, illi in patriam reditum permittunt. 1607

Exercitu ex Inſubribus amoto, metu Rhæti ſoluti, cuncta acrius agere, neque Helvetiorum poſtulatis adſentiri, quibus judicium inſtitutum tolli, latas ſententias deferri, audiri nobiles petebant. Decem interea vexilla, ut modo vocantur, Curiam contendunt; novo judicio inſtituto, decretum ferunt, ne quis privatus a Principibus, Regibus, Rebuſpublicis munera penſioneſve accipiat: Baſendam, Scarpateum, Bellium ſcribam ſuſpectos in vincula conjici jubent: ut quæ in patriam admiſerant, ex eorum ore extorquerent, exquiſitis tormentis excruciant. Baſenda crimen faſſus, auctorem ſe ſeditionis extitiſse, una cum aliis pecunia corruptum, enuntiat. Curienſis Antiſtes perterritus fuga ſaluti conſulit. Baſendæ abſciſſæ cervices, licet vexilla in quatuor partes diſcerpendum ſtatuiſſent: idem necis genus Bellio illatum: Scarpateus abſolutus. His peractis, ſecretiori concilio abrogato, Principum penſionibus fiſco adjudicatis, fœderibus cum Fuentano initis, laceratis ac diſcerptis ſigillis, trium fœderum recuperatis, prioris judicii actis reſciſſis, vexilla diſceſſere. Eorum diſceſſu Janti judicium rurſus reviviſcere, atque acrius in nobilitatem invehi cœpit. At qui latas ſententias executioni mandarent, minime iuveniebantur: omnia jura permixta atque everſa, bina tribunalia, bina judicia, diverſæ ſententiæ, bini populi. Ea eſt diſsenſionum civilium vis, ut iis non ſecus reſpublicæ ac principatus peſſum eant, ac corpora, dum, diſſidentibus & pugnantibus humoribus, in diverſa diſtracta, tandem interitum ſubeunt.

Rhætorum decretum de muneribus non accipiendis.

Helvetii cum neque a judicibus, ut audirentur, neque a vexillis, ut a latis ſententiis exequendis ſuperſederent, impetrare potuiſſent; ſe neglectos rati, diſcedunt. Ea re conventus Badæ coactus, vehementer indignatus, ſecreto de Rhætis invadendis

dendis

1607 dendis deliberat. Ne quidquam efferatur, jurejurando interpoſito, ſe adigunt, quo improviſo nil opinantes atque imparatos adoriantur. Ut ſtatim ſeptem peditum millia, equites mille Regantium mittantur, decernunt: nitentibus ſummopere in id iis Helvetiorum pagis, qui factionis Hiſpanicæ partes ſequebantur; licet impari conatu in id Tigurinis, Baſileenſibus, Scafuſianis deſcendentibus. Rhæti, indicto ad Antuatium vicum, vulgo *Tavaro* dictum, decem juriſdictionum oppidum conventu, ſuas controverſias Helvetiis permittere ſtatuunt. Quatuor ad eos legatos, ut ſequeſtres in Rhætiam mitti flagitent, deſignant. Judicibus, qui tunc Curiæ erant, ne in fœderatos (ita enim qui alterius factionis vocabantur) amplius inquirant, præcipiunt. At illi audaciores facti, cum ſevere admodum judicia exercerent, nonnullos e ſuis cum centum peditum cohorte Antuatium miſerunt, ut in quemdam (quod eis vetitum fuerat) animadverterent. Beliſionenſes Meſavis commercio interdixerant: Biſuntini arma ceperant. Oeniponti cogi milites a Maximiliano rumor erat, quem Fuentanus, ut cum quinque pagis in exitium Rhætorum ſeſe conjungeret, incitaſſet. His motibus ſummopere Veneti ſolicitabantur, ne ad publicam pacem turbandam inde aditus fieret, veriti. Quapropter ſi qua ratione fluctus ſedari poſſent, nitebantur; frequenter Henricum incitabant, ut auctoritate, qua plurimum apud eas gentes pollebat, eos motus comprimeret: communique conſilio & viribus, ne quid Rhæti detrimenti acciperent, enitebantur. Nonnunquam, quo loco res eſſent, Pontifici Maximo ſubjiciebant: in Italiæ foribus incendium, cujus flammis cito Gallia Ciſalpina corriperetur, quamprimum reſtinguendum curaret. Et quoniam id præter cetera conducere publicæ ſecuritati abitrabantur, ne ad Vulturenam vallem occupandam cuipiam aditus pateret, ſexcentorum peditum præſidium ad nongentos augeri; munitiones excitari cœptæ, collata in id pecunia, perficerentur, Senatus conſulto decrevere. Id & Fraxineo legato ſignificatum; & Petro Priolo, ut Henricum ea de certiorem faceret, injunctum, quem ſane pro portione opem Rhætorum labentibus rebus laturum confiderent. Sed inter Helvetios, de Rhætis inter ſe componendis, cum diverſæ adhuc eſſent ſententiæ, quibuſdam armis

Helvetiorū decretum de Rhætis juvandis.

Veneti pecuniam Rhætis ad præſidia augenda & munitiones inſtruendas mittunt.

armis periclitandum, aliis conſilio agendum cenſentibus, acerrimeque inter eos certatum eſſet. Tandem, ad Araultum novembri menſe conſilio indicto, tempeſtas inter Rhætos aliquantiſper ſedari, animorum æſtus in iis, qui Janti convenerant defervere cœpit; nobilibus pecunia mulctatis, ſenſimque deſæviente plebis furore, priſtinam faciem paulatim ſumere Rhætorum reſpublica eſt viſa; atque Helvetii a legatione, quam tredecim oratorum ad eos mittere ſtatuerant, deſtitere. Ita eo anno in Rhætis tumultuatum. 1607

Joannes Bembus, claſſis imperator, Corcyram cum perveniſſet, eo univerſum maritimarum rerum robur cogere ſtatuit; cum viginti e Creta triremes apprime adornatæ ſupervenere, quarum quatuordecim privato ſumptu partim a Venetis, partim a Cretenſibus nobilibus, reliquæ publico ære armatæ fuerant. Nuſquam enim majus in Rempublicam ſtudium, nuſquam nobiliori contentione dimicatum, dum quiſque præcellere alteri contendit, ac omnes pulchrum cuncta pericula ſubire pro publica dignitate exiſtimant. Cum enim diſceſſiſſent, nondum de concordia inter Pontificem ac Venetos inita nuntii in Cretam pervenerant; Sagredique legati literis perferebatur, Cretenſes ad Rempublicam tuendam eam animi alacritatem patefeciſſe, ut quævis incommoda ſubituri exiſtimarentur; quorum ſtudia ipſemet prudentia ac dexteritate aluerat. Iis auxiliis aucta claſſis, ſexaginta triremibus, quatuor galeatiis Laurentii Venerii ductu, quinquaginta minoribus navigiis conſtabat; ut ab anno M.D.LXXI. nunquam tantas maritimas vires Reſpublica coegiſse viſa ſit; quæ ſane, cum pax ei cum omnibus Principibus intercederet, publicæ dignitati ac decori retinendo & augendo tantum profuere. Nam cum Hiſpani ſub Sanctæcrucis Marchionis imperio, adjectis Italorum Principum auxiliariis, octoginta circiter triremes eo anno comparaſſent: Turcæ quoque ad ſexaginta emiſiſſent, nihil, quod publicis rebus officeret, aggredi auſi ſunt.

Cretenſium ardor ad Reipublicæ ſubveniendum.

In oriente ex colluvie Anglorum, Belgarum, Turcarum collecti piratæ graſſabantur, bellumque Venetis navigiis potiſſimum indixerant. Inde negotiatorum querelis omnia replebantur; maria infeſta, actas de eorum bonis prædas. Nuper enim

1607 enim Soderinam nuncupatam navim, quæ acriter dimicando prædatorium navigium depreſſerat, ſeſeque ad vires reficiendas in Cyprum retulerat, cum in occidentem iter arripuiſſet, duo Anglorum ac Belgarum armata navigia ſupra Cretam interceperant, Tunetumque perduxerant. Idemque paulo ante Rubiæ navi contigerat, quam inſtaurari atque armari a Tunetanis piratis ſimul cum aliis navigiis ferebatur. Iis itaque nuntiis negotiatores perterrefacti publicam opem implorabant, mari ſe credere non audebant: inde publicis vectigalibus vaſtitas ac ſolitudo portendebatur. Quocirca, ut quacumque ratione mercatorum commodis conſuleretur, navigatioque non intermitteretur, Patres laborabant. Ad Hiſpaniæ atque Angliæ Reges datæ literæ, ut graviſſima in re opportuna remedia adhiberent, neve in ſuis ditionibus ac portubus receptum aut aditum piratis permitterent. Cum Achomate Turcarum Rege per literas perque Octavianum Bonum, legatum, agebatur, ut prædones ex pacis præſcripto coerceret, debitiſque pœnis plecteret; neve armata e Tunetanis oris navigia emitti fineret. Decretum quin etiam, ut quaternæ naves, ad importandas in Syriam atque Aegyptum merces deſignatæ, ſumptu publico tormentis centumque ſcloppettariis militibus armarentur, ſimulque iter uſque ad Samonium, Cretæ in orientem obverſum promontorium, tenerent; inde divulſæ binæ in Syriam, binæ in Aegyptum proficiſcerentur. Duo præfecti a Senatu lecti, Hieronymus Memus, ac Chriſtoforus Canalius; prioribus ille, hic poſterioribus datus. At vero dum tres prævalidæ claſſes mare Ionium inſiderent, ducumque imbuti ſuſpicione animi nil aggrederentur, Ferdinandus, Magnus Hetruriæ Dux, magna animo volvens, occulto de Cypri regno invadendo conſilia agitabat, ejuſque bellicorum apparatuum fama per Europam vulgata, cunctos ad ſe curioſitate illectos attraxerat. Nam triremibus aliquot, majoribuſque navigiis egregie omni armamentorum genere ſtrenuoque milite inſtructis, Franciſcum Montium præfecerat; quem plerique ex Florentina nobilitate præcipui ſequuti fuerant. Is Calabri cujuſdam franciſcanæ familiæ viri ductu, itineri ſe committens, nono kalen. junii Cyprum appulit; Famaguſtæque obtinendæ ſumma ſpe ductus, militum manum exſcendere jubet. Sed

Veneta navigia a piratis capta.

Hieronymus Memus, Chriſtophorus Canalius, navibus ad maria tuenda præfecti.

Ferdinandus Hetruriæ Dux, Franciſcum Montium ad Cypri expeditionem mittit.

Sed cum neque in urbe quidquam moveri, neque Græcos tumultuari (quippe qui in montana loca ſeceſſerant) comperiſſet; tormento, quod *petardum* vocant, ad portam adhibito, eodemque tempore ſcalis mœnibus applicatis, ingreſſum in urbem molitur. At tormentum portæ humo oppletæ admotum, ſcalæ ad murorum quandam altitudinem duobus minores cubitis inventæ, irritos conatus fecere; & erant qui dicerent, mœnia a Turcis in majorem altitudinem excitata. Eo in tumultu quadraginta equites urbe egreſſi, quinque ac viginti Florentinos milites cædunt. Galli pedites ad centum & quinquaginta in equitum Turcarum manum cum incidiſſent, egregie ac fortiter, quinque ac viginti tantum deſideratis, impetum ſuſtinent. At cum omnia quieta Florentini perſpicerent, nullumque, uti ſperaverant, ab oppidanis aut Græcis ſignum edi; ac reliquis incommodis illud acceſſiſſet, quod navigia annona ac commeatu onuſta claſſis curſum aſſequi non potuiſſent, atque ob id omnium rerum penuria laborari cœptum eſſet: ad claſſem regredi ſtatuunt. Centum ex Florentinorum militibus periere, in iis Alphonſus Montecuculus morbo abſumptus. 1607

Cypro digreſſis, Calaber expeditionis illius auctor, ne inglorii Etruſci Triturritam revertantur, Montio, ut Pylum aggrediatur, perſuadet: facile parum munitum oppidum occupaturum, eoque Florentinorum decus aliqua ex parte infauſto Cypri eventu imminutum, retenturum. Verum (ut id genus hominum inconſtans atque infidum plerumque eſt) cum ſecus eadem de re cum Antonio Mediceo diſſeruiſſet, reique difficultatem oſtendiſſet, Montius Antonio ſuum de Pylo expugnando conſilium aperit. Ad ea Antonius, novo objici periculo eas copias non oportere, inquit: potius hæc optari, quam re ipſa perfici poſſe. Montius, id ſibi facillimum fore Calabrum demonſtraſſe ait. Antonius ingentes objeciſſe difficultates affirmat. Tum vocato Calabro, cum ipſe ſibi minime conſtaret, abjectis de Pylo occupanda conſiliis, ille fugam arripuit, Montius cum claſſe in Hetruriam rediit, aliis Ferdinandum carpentibus, quod nimium credulus difficillimam rem aggreſſus, in ſummum diſcrimen ſuas vires maritimas adduxiſſet; aliis contra ingentes ejus ſpiritus auſuſque Principe dignos ſummis laudibus extollentibus. Bembus

claſſis

1607 claſſis imperator Epiri oris adnavigans, Ioniumque percurrens, cum omnia tuta ſubjectis Reipublicæ reddidiſſet, ingraveſcente autumno, Hiſpanis ac Turcis in hiberna concedentibus, in patriam revertitur; Cretenſibuſque trierarchis, quod egregiam operam Reipublicæ præſtitiſſent, quodque præclarum in eam ſtudium patefeciſſent, gratiæ a Senatu actæ.

Joannes Bembus in patriam redit.

Compoſitis, uti diximus, Italiæ rebus, omnes in Pannoniam ac Belgium intenti, quiſnam earum rerum exitus futurus eſſet, circumſpectabant. Nam, licet Matthias, Cæſaris frater, ad pacem cum Achomate firmandam vehementer inclinaret; attamen ut acta probaret, iiſque ſubſcriberet, Cæſar ipſe adduci non poterat; vel quod, ſi armis exueretur, haud parum de ſua dignitate imminutum exiſtimaret; vel quod Achomatem bello Perſico diſtentum, nuper Ferratem e Pannonia evocatum, cum magnis copiis in Perſidem deſignatum, intelligeret; vel quod, amotis inter Pontificem ac Venetos diſſidiis, ſe a Principibus auxilia accepturum ſperaret. Igitur Chriſtophorum Tarphelium, legatum deſignatum, Byzantium proficiſci prohibebat; a Pontifice ac Principibus reliquis opem flagitabat; per Stolendorfium a Superantio legato Reipublicæ ſubſidia petebat; de conventu Germaniæ procerum Ratisbonæ indicendo conſilia inibat; & quo ſibi ad ea, quæ animo volutabat, iter patefaceret, Pannoniæ ac Bohemiæ concilia vocaverat. Verum inclinatis ad pacem populorum animis, non modo ſecus quam opinabatur, duriora cuncta invenit, ſed valde ab armis tractandis cunctos averſos offendit; cum materiam, qua in ſe Turcarum arma elicerent, præbere ſe nolle affirmarent; itaque de pace negotium mora & cunctatione trahebatur. In Belgio pari quoque evento de concordia inter Hiſpanos ac Batavos ineunda agebatur. Licet enim belli diuturnitate utrimque feſſi propendere in pacem viderentur; tamen his Galliæ atque Angliæ auxiliorum ſubnixis, illis vero ab Ordinum poſtulatis averſis, cuncta innumeris difficultatibus obſidebantur, ut eo anno nihil conficeretur.

Rudolphus Cæſar ad bellum contra Turcas properſus.

In Spalatenſes hoc anno peſtifera lues adeo ſæviit, ut magnam incolarum partem abſumpſerit. Ingentis illius cladis portenta apparuiſſe plerique teſtabantur; ſubterraneas horribiles

Spalatenſes peſtilentia vexati.

biles voces ac ſtrepitus exauditos, qui mali prænuntii mortalibus forent. In agros ex urbe receptu multi incolumitati conſuluere; mille ac quingenti, qui in civitate remanſerant, teterrimi virus labe infecti fere omnes atque extincti, ad ſexaginta redacti ſunt; præſidiarii milites mortui; quæ emporio præerat ex Poglicia cohors, fere omnis eodem fato prorſus deleta. Senatus præfectum ſaluti Joannem Baptiſtam Michaelium, qui nuper magiſtratum Cretenſem ſumma cum laude geſſerat, in Illyricum miſit; cujus virtute ac diligentia civitas reſpirare, ex agris in urbem cives regredi, cuncta qua metu, qua lenitate in ordinem redigi cœpere, ut tandem, frigoris ſuperveniente vi, morbi malignitas victa ſit. Eodem anno Carolus Suecorum Rex ad Senatum benevolentia atque exiſtimatione refertas literas dedit; quibus literis ſignificabat: *Cum ad ſe allatum eſſet, Venetiarum civitatem, præcipuum orbis terrarum mercatum eſſe, magniſque in omnibus cum Europæ tum Aſiæ provinciis florere negotiis, ſui quoque regni commercia Venetis communicare atque aperire voluiſſe: quidquid ſuæ regiones ferrent, frumenta ſcilicet, ſulphur, nitratum ſalem, abſque portoriis exportandi facultatem Reipublicæ offerre.* Iis literis perhumaniter reſponſum, gratiæ actæ, paria officia exhibita. Annus tota Italia frugum caritate inſignis fuit; eaque vis grandinum e cælo delapſa eſt, ut tertiam frumenti partem contriviſſe ac corrupiſſe in Venetis ditionibus plerique affirmarent. Frumenta in urbem inveherentur, Senatus ſanxit; miſſique in continentem, qui civium Venetorum proventus in urbem importari curarent: in Patavinos ac Rhodiginos Maphæus Michaelius, in Tarviſinos Antonius Grimanus, Hieronymi filius, in Veronenſes Joannes Paſchalicus.

1607

Joannes Baptiſta Michaelius ad ſanitatem procurandam in Illyricum miſſus.

Caroli Suecorum, Regis ad Venetos literæ.

M. DC. VIII.

1608

INgentis atque acerrimi belli ſuſpicione liberatam Italiam, dubiam inter Cæſarem & Achomatem pacem, inter Hiſpanos ac Batavos pactas inducias, concordiæque tractationes annus octavus ſupra ſexcenteſimum ac milleſimum excepit; qui ſæviſſima atque inſueta frigoris vi adeo inhor-

Induciæ inter Hiſpanos ac Batavos.

Hiemis inſolitus rigor apud Venetos.

1608 ruit, ut hominum memoriam ſuperaverit; tantaque nivis copia cælo defluxit, ut in amplioribus civitatis ſemitis, hominum diligentia aditibus patefactis, pro muro hinc atque illinc ſtare videretur; ejuſque immani pondere nonnullis in locis tecta pleraque fatiſcerent, nonnulla corruerent. Supra tres menſes eo malo civitas elanguit. Appetente autem vere in eo potiſſimum Patrum curæ defigebantur, ut maria tuta navigantibus redderent, inſolentique piratarum audaciæ ac rapinis obſiſterent: eique rei opportunum fore exiſtimabant, ſi navigium, ſuperioribus annis Senatus juſſu ædificatum, e navalibus deduceretur. Erat ſane ea mole, pulchritudine, artificio, firmitate, robore factum, ut cum ſuperiori anni exitu e navali in ſalum tranſmitteretur, rei novitate ac operis præſtantia omnem civitatem ad ſpectaculum attraheret. Illud egregie inſtrui atque adornari Senatus juſſit. Octoginta partim majora partim minora tormenta in eo admirabili ordine diſpoſita cernebantur, ad quamvis civitatem aut arcem protegendam idonea. Treceneti ac plures milites, præter tormentorum libratores, adnumerabantur; ut plerique maritimarum rerum periti, nihil unquam in eo genere excellentius viſum fuiſſe affirmarent. Juſtus Antonius Bellegnus, ab ineunte ætate maritimis rebus aſſuetus, plurimiſque conſpicuus virtutis argumentis, eſt præfectus. Laurentio Venerio, majorum triremium ductori, Franciſcus Maurocenus, Petri filius, ſuffectus: iis ut maria excurrerent atque a piratis vindicare niterentur, juſſum. Sed quoniam, Marchionis Sanctacrucii auſpiciis prævalida emiſſa claſſe, Hiſpanos Epirum, finitimam Venetis provinciam, aggreſſuros percrebuerat; ne quid Reipublicæ detrimenti accederet, Philippus Paſchalicus cum ſummo imperio claſſi præficitur; qui omne maritimum robur Corcyræ loco opportuno coegit, quo & res Venetas tueri, & expeditior in omnem eventum eſſe poſſet. Eo præter triremes triginta, quinqueremes quatuor, ac navigium nuper inſtructum convenere; neque quidquam, quod vel ad incolumitatem, vel ad dignitatem Reipublicæ retinendam ſpectaret, Paſchalicus prætermiſſit.

Juſtus Antonius Bellegnus, galeoni præfectus, contra piratas mittitur.

Franciſcus Maurocenus, triremium majorum præfectus.

Philippus Paſchalicus, claſſis cum imp. legatus.

Omnibus Hiſpanorum conatibus in Africam converſis, auguſto men-

menſe in occidentem flexis velis, Gaditano freto egreſſi, Arachiæ portum, ad Maurorum gentem omnemque Feſſæ ac Marochi Numidiæ regionem ſubigendam valde accommodatum, oppugnarunt. Verumtamen, ingenti tempeſtate oborta, triremibus aliquot amiſſis, cœptis abſiſtere coacti ſunt; multis imparem votis exitum in navarchi imperitiam, vel in leviora navigia, oceani vaſtitati nequaquam idonea, conferentibus. Digreſſis Hiſpanis, ſuis quiſque muneribus Venetæ claſſis præfecti incumbentes; Bellegnus ac Maurocenus in orientem profecti, omnem operam in purgando mari adhibuere. Maurocenus Aegæum percurrens, Mitylenem delatus, cum inſulæ incolas prædonum injurias conquerentes, nihil tutum, interdicta piratarum incurſibus commercia cognoviſſet, inter Cycladas navigans, ad Aſtimphaleam Rupellenſe navigium, Opizzone Gallo præfecto, a quo per eos dies, e Pathmiorum navi prædæ actæ, navigiumque Venetum captum fuerat, offendit. In eum cum præda ad Aſtimphaleæ portum ſe inferentem Maurocenus præfectus impetum facit. Gallus, ſtatim fuga arrepta, evaſit. Captum ab illo navigium, aliquot cæſis piratis, octo captis, in ſuam poteſtatem redigit. Eo ſtatim navarchis ſuis tradito, prædones mox ad Cytheram in Ulemonis portu ſuſpenſi, latrocinii facinorumque pœnas dedere. Eodem curſu obvia quæque navigia ſubmittere vela coegit: in iis ad Pathmum Hieroſolymitanorum Equitum ingens galeonum, ejuſdemque magni Magiſtri navigium idem efficere juſſit; ut quacumque quinqueremes hæ conſpicerentur, Ionium vel Aegæum infeſtantibus terrorem incuterent. Neque minori virtute ac induſtria Bellegnus, galeoni præfectus, tendebat, qui ingentem illam machinam veluti maritimam arcem moderabatur. His efficiebatur, ut, repreſſa prædonum audacia, animos colligere negotiatores eo anno viderentur. Atque hæc in oriente gerebantur.

1608

Arachiæ portus fruſtra ab Hiſpanis oppugnatus.

Franciſcus Maurocenus Gallum piratam in fugam vertit, & navigium direptum recipit.

Pacata vero Italia, mutuo affinitatum vinculo ſe ſe illius Principes connectunt. Carolus Emanuel Allobrogum Dux Mariam, filiam natu majorem, Franciſco Mantuanorum Principi, Vincentii Ducis filio, deſpondet: cumque per oratorem ea de re Patres certiores feciſſet, atque ad concelebrandas nuptias invitaſſet, Franciſco Mauroceno, Antonii filio, ea le-

Mariæ Allobrogis Ducis filiæ cum Franciſco Mantuano Principe nuptiæ.

1608

Franciſcus Maurocenus, ad Mantuanū Principem orator. Magdalenam Auſtriam, cum Coſmo Hetruriæ Princ. nuptam, Auguſtinus Michaelius, Adriatici præfectus, Anconem perducit.

gatio decreta eſt : ſummo totius fere Italiæ concurſu Mantuæ nuptiæ concelebratæ ſunt. Sub id tempus Ferdinandus Hetruriæ Dux Coſmo, majori natu filio, Magdalenam, Caroli olim Auſtriæ Archiducis filiam, Ferdinandi ſororem, connubio junxit; Fabritium Coloretum, oratorem, Venetias miſit, qui pactas nuptias Patribus ſignificaret, peteretque, ut, Tergeſto, quo ex Grætio profectio erat, Venetis triremibus Anconem traduci juberent. Id onus Auguſtino Michaelio, ſinus Adriatici præfecto, injunctum; qui autumni initio Tergeſtum cum ſex triremibus accedens, ſponſam una cum Maximiliano fratre & quadringentorum amplius comitatu excepit: tranquilloque mari, pacato itinere, Senatus juſſu cunctis victu e publico exhibito, omnibuſque munificentiæ ac liberalitatis argumentis editis, Anconem perduxit. Inde terra reliquo itineris confecto, Florentiam pervenit : ibi nuptiæ magnificentiſſime regio cultu celebratæ. Franciſcus Maurocenus, qui antea Mantuanam legationem obierat, orator eſt lectus, ſummiſque honoribus exceptus, iis cohoneſtandis interfuit. Ferdinandus vero, ut anni ſuperioris irritam Cypri expeditionem egregio aliquo facinore compenſaret, a longinqua navigatione jactatis triremibus refectis, novoque milite & commeatu inſtructis, quinque additis tereti altiorique forma navigiis, qui *Britones* vulgo vocitantur, Sylvium Piccolomineum, Belgico ac Pannonico bello clarum, in Africam miſit; qui, multis Turcarum cæſis, multoque pluribus captis, paucis e ſuis deſideratis, Hipponem, divi Auguſtini fama celeberrimum illius regionis oppidum, disjecit, diripuit atque incendit. Cum vero Carolus Lotharingiæ Dux humanis exceſſiſſet, eique filius, Barenſis comes, ſucceſſiſſet, de patris obitu deque ipſius ſucceſſione per literas perque legatos Senatum certiorem fecit. Idem Franciſcus Maurocenus, antea Mantuana atque Hetruſca legatione functus, qui & grandævi patris obitum doleret, & principatum gratularetur, orator lectus, legationem anno ſequenti obivit. In itinere cum Germanos Principes Rheno finitimos Senatus juſſu inviſiſſet, a Wirtembergæ Duce per dies quatuor iter illius morante, perhumaniter atque honorificentiſſime eſt habitus. Henrico in regia

Franciſcus Maurocenus in Hetruriam orator. Hetruſci Hipponem capiunt.

Caroli Lotharingiæ Ducis obitus, & Barenſis Ducis ſucceſſio. Franciſcus Maurocenus, in Lotharingiam orator.

Fon-

Fontis bellaquei ſeptimo kal. maji, divo Marco Reipublicæ tutelari dicata die, tertia maſcula proles, cui Andegavum debebatur, acceſſit; idque per Sciampignium oratorem, qui antea Fraxineo ſucceſſerat, Senatui ſignificavit; Principemque, ut luſtrali unda regio infanti abluendo adeſſet, invitavit.

Henricus Rex ad tertiogeniti baptiſmum Rempublicā invitat.

Dum vero Europa reliqua a belli laboribus conquieſceret, novi in Germania motus exorti, pene provinciæ illius pacem interturbarunt. Cum enim Matthias Cæſarem fratrem jam ætate provectum abſque liberis cernens, ne eo defuncto tumultus ac diſſenſiones in Pannonia ac Bohemia orirentur, veritus, eorum regnorum ſucceſſorem declarari ſe petiiſſet; idque nulla ratione obtinere poſſet; ex Auſtria & Hungaria coactis copiis, in Bohemiam ac Moraviam penetravit; Javarinenſem ac Veſprivenſem Epiſcopos ad Cæſarem miſit; qui, quoniam inclinata jam ætate, neque par tot laboribus ſuſtinendis eſſet, regni Bohemici ſucceſſorem ſe deligi peterent. Id cum certis conditionibus, quæ ſibi minus placerent, ab ordinibus impetraſſet; vi Pragam aggredi ſtatuit. Cæſar interea cuncta ad defenſionem comparabat, ac repente milites colligebat; verum gregarios homines, qui ab aratro ad ſigna tumultuarie evocabantur, cum in fratris exercitu viri Pannonico bello exerciti, laboribuſque durati invenirentur. Quotidie claſſicum perſonabat; ancipiti marte nonnunquam certabatur; Hungari Bohemos laceſſebant, ut Praga urbi obſeſſæ haud diſſimilis videretur. Philippus Hiſpaniarum Rex ac Septemviri Electores conciliare diſſidentes fratres nituntur. Ut majori auctoritate negotium ageretur, præter ordinarium Internuncium, Cardinalem Joannem Garziam Melinum, Legatum in Germaniam Pontifex mittit; qui antequam Pragam perveniſſet, concordia iis conditionibus ſancita fuerat: *Cæſar ſenectutem variaſque curas, quibus Imperii moles nutabat, cauſatus, Matthiam fratrem utriuſque Auſtriæ ſupra atque infra Henſam amnem vicarium creavit: quidquid juris in eo obtineat, ei maſculiſque filiis ceſſit: regno Hungarico penitus ſe abdicavit, ſacramento ſubjectos exolvit: Matthiæ inaugurationi adſenſus, auxilia ad Turcas coercendos, regnique limites tutandos pollicitus* eſt:

Matthias Auſtriæ milites cogit & a Cæſare Bohemici regni ſucceſſionem petit.

Melinus Cardinalis a Pontifice in Germaniam mittitur.

1608

Cæſar cum Matthia fratre ſe cōponit & Ungaricū Regnum ei defert.

eſt: eumdem Bohemiæ ſucceſsorem, ſi abſque filiis Rudolphus deceſserit, deſignat; ſin vero, ortis ſibi filiis, iis impuberibus, intereat, regni ad eum tutelam ac procurationem ſenatuique una admandat. Ne vero Cæſari tot inſignibus titulis ac proventibus exuto, vi ablata hereditas videretur, Oeniponti comitatum, ac quidquid in finitimis regionibus poſſidebat, Matthias ei remiſit. Ita fœdere icto, ab armis ceſſatum. Atque ad firmandam cum Achomate pacem legatus Byzantium cum muneribus miſſus: cujus pacis hæc præcipua capita erant: *Ut Pannonia a tributo, quod ſingulis annis Turcaram Regibus pendebatur, impoſterum eximeretur: ternis quibuſque annis utrimque legatus cum muneribus mitteretur: nihil de poſseſſione immutaretur; quæ quiſque tunc obtineret, iis abſque controverſia potiretur.* Verumtamen ob multas ſubortas difficultates re infecta diſceſſum, paceque dubia, incerto bello, crebro hinc atque inde incurſionibus actum.

Cæſareani oratorem Byzantium ad pacē firmandam mittunt.

Batavicarū rerum narratio.

Magno interea ſtudio de concordia inter Batavos atque Hiſpanos agitabatur, cujus rei notitia cum his, quæ deinceps in Europa ſubſequuta ſunt, velut fax præferri poſſit, altius ordiendum, atque rem, uti ego ex oratorum literis aliiſque commentariis geſtam fuiſſe cognovi, quam breviſſime exponendam, exiſtimavi. Quadraginta jam anni labebantur, ex quo Belgium Hiſpanorum dominatus pertæſum, armis ſeſe in libertatem vindicare, externorumque jugum excutere nitebatur. Inde quot bella exorta, quam obſtinatis animis decertatum, non eſt hic dicendi locus, cum omnium fere linguarum monumentis expreſſi hi tumultus fuerint. Sed Batavi qui Zelandiæ & Hollandiæ (ut nunc vocantur) provincias obtinent, præter ceteros animis audaciores, auſis ferociores exſtitere; quippe qui ſitus opportunitate (cum eæ regiones oceano alluantur) ſuis rebus ingentia incrementa dederint, Anglorumque & Gallorum ſubſidia propinqua exceperint; quo effectum eſt, ut, licet a Philippo ſecundo omni vi fuerint oppugnati, numquam perdomari potuerint; ac tandem Philippus tertius ſeſe a diuturni belli curis immenſiſque impenſis liberare ſtatuerit. Itaque ſuperiore anno in octo menſes induciæ pactæ, ut interea de concordia ageretur. Verum quis exitus futurus eſſet, ægre conjectari poterat, cum non difficile videretur,

An-

Digitized by Google

Anglos & Gallos nihil non effecturos, ut difficillimo bello 1608
Hiſpani detinerentur, quo eorum opibus ac militibus exhauſtis, tot regnorum, quæ poſſident, vires roburque libidine dominandi in alios Principes non converterent. At res ſecus ac putabatur (ut plerumque fallacia hominum judicia ac lubrica ſunt) accidit. Nam qui maxime concordiæ inter Hiſpanos ac Batavos repugnaturi credebantur, aliaſque vehementer obſtiterant, illi ad eam perficiendam ſequeſtri atque adjutores exſtitere. Neque in id fortuito Reges deſcendiſse, qui rerum humanarum experientia pollebant, arbitrabantur, ſed Jacobum Britanniæ Regem in nova Angliæ ampliſſimi regni acceſſione ſtabilienda domi occupatum, quique in pacem ſemper inſito quodam genio ferebatur, & nuper cum Hiſpano (adverſus quem Eliſabetha acerrime dimicaverat) concordiam iniiſſet, curis quietem, bello ſumptuum levamen anteferre voluiſſe: Henricum vero magna ſemper invicto animo meditantem, ſuis rebus & conſiliis haud parum conducere exiſtimaſſe, ſi veteranis copiis armorum uſu ac virtute, vel in conſerendis præliis, vel in expugnandis urbibus exercitatiſſimis, quas in lateribus Galliæ alebant, Hiſpani, pace cum Batavis icta, exuerentur.

Petrus Toletanus ad Galliæ Regem orator.

Itaque cum Philippus in Galliam Petrum Toletanum miſiſſet, qui & connubia filiæ Henrico proponeret, atque ut in pace cum Batavis firmanda ſequeſtrum adhibere ſe vellet, poſtularet; Rex, ut immaturum connubium eſſe affirmavit, ita pro pace enixurum pollicitus, Petrum Janinium præſidem ac intimi conſilii præconſultorem ad Batavos mittit; Buxenvallium, multos annos ejus nomine apud Batavos agentem, ſocium adhibet; eoque vita functo, Ruſſium ſufficit. Britanniæ vero Rex Richardum Spencerium, oratorem, eodem proficiſci jubet. Variæ interim ſententiæ inter Batavos diſpergebantur. Erant inter eos qui in Hiſpanos incitati, admodum id nomen, nedum negotium averſarentur: fallax, plauſibile pacis nomen, inſidioſum, bello ipſo funeſtius; aurum Hiſpanicum in Bataviam penetraſſe, deſides nonnullorum animos arma abjeciſſe: quos bello proſternere Hiſpani nequiverint, pace ſubacturos. Contra alii, poſt tot exantlatos labores, poſt per to annos ſtrenue ac fortiter defenſam armis libertatem, aliquando ceſſandum,

Petrus Janinius, Gallus orator ad Batavos

Richardus Spencerius, Anglus orator ad Batavos.

1608 paciſque fructus deguſtandos eſſe: privatas attritas opes, ærarium exhauſtum: Angliæ Regem ad Hollandicum bellum ſtipendia poſthac non erogaturum, haud ſemel obteſtatum: Gallum ſe, oneri ſumptuique ſubducturum: reipublicæ firmamentum. leges, pecuniam, nullo niſi quietis fulcro ſuſtentari poſſe Ita diſſentientibus animis, aliis in pacem inclinantibus, aliis in bello pertinacibus, negotium extrahebatur, rebuſque maturandis longæ atque anxiæ moræ injiciebantur: cum tandem ea vicit ſententia, quæ pacem æquis conditionibus amplectendam cenſebat. Verum initio ſummis adeo difficultatibus cuncta implicabantur, ut fere deſperatum ſit. Eæ vero ad tria potiſſimum capita redigebantur: quorum unum ad religionem; alterum ad Batavorum libertatem; tertium ad maritima commercia ſpectabat. Ut ortodoxæ religionis cultus catholicis apud Batavos permitteretur, ſummopere Archiduces nitebantur, adſtipulante ac favente Janinio præſide; verum contradicente Anglo, frementibus populis, quod una cum religione Hiſpanos in eorum viſcera recipere vererentur. Rejecta in aliud tempus res eſt, atque ad libertatis jura deventum; quo in negotio valde laboratum. Arduum Hiſpano videbatur, poſt tot bella, acerrimas cruentaſque contentiones, omne jus in Hollandia ac Zelandia amittere; quodque non minus referre videbatur, eo exemplo reliquos in Belgio ad libertatem (qua nil pretioſus humano generi a Deo immortali tributum eſt) conſequendam inflammare, cum illos, qui diuturna obſtinatione intrepide ac graviter pugnaſſent, jugum tandem excuſſiſſe cernerent. At Batavi contra, niſi id permitteretur, graviſſima omnia ſubituros, atque rurſus in belli fluctus ſeſe demiſſuros affirmabant. Tertium caput de Indica ac Peruviana navigatione, atque ex iis oris auri exotericarumque mercium exportatione ſupererat. Durum ſane Hiſpanis videbatur, ampliſſima oceani commercia cum aliis communia habere; quique ſingulis annis immenſam auri vim, infinitam prope rerum copiam ex occidentis remotiſſimis regionibus in Hiſpaniam importabant, atque mox in diſſitas Europæ regiones diſpergebant, alios vel ſocios vel participes nanciſci. At cum, maritimæ genti id ni concederetur, navali gloria commodiſque ſe privari Batavi ani-

Batavorum de pace decretum, & ejus tractatio.

animadverterent, ac proinde nulla ratione deduci ex ſententia poſſent, id quoque pervicere; 1608

M. DC. VIIII.

UT tandem ſequenti anno quinto idus aprilis, Alberti atque Iſabellæ Claræ Eugeniæ nomine, adſentiente, in idque facultatem ac mandata exhibente Philippo Hiſpaniarum Rege, cum Batavorum ordinibus induciæ in duodecim annos pactæ ſint. Principium erat: *Archiduces, Rege Catholico adſtipulante, cum provinciarum Ordinibus tamquam liberis, in quorum ditionibus nullum ſibi jus vindicarent, egiſſe*. Inſigniora poſtea capita hæc fuere: *In duodecim annos, terra marique pactis induciis, ab armis abſtinento, privatim ac publice tuto quæ nunc obtinent poſſidento: commercia invicem reſtituantur; in Europæ regnis ditionibuſque Hiſpanis ſubjectis libera ſunto; in aliis extra fretum Gaditanum locis, civitatibus, portubus, litoribuſque abſque Regis permiſſu negotia non exerceantur: ſi qui Principes, Dynaſtæ, nationeſve extra eos quoque limites conceſſerint, impune obtinento: ſi intra annum hoſtilia in oceano exerceantur (cum tempore ad inducias promulgandas majore opus ſit) id fraudi ne eſto: iis pervulgatis, omnes inimicitiæ injurias amovento; illatæ ab ea die ſarciuntor: ad litora non appellunto; portus cum armatis navigiis ac militum manu, niſi tempeſtatum ac fluctuum vi coacti, non ingrediuntor: novas arces in limitibus non excitanto: Naſſoviorum Comitum indemnitati atque incolumitati cavento: ſi quis quidpiam adverſus inducias egerit, debitis pœnis plectitor*. Multa inſuper ad privatorum ſtatum, bona, eccleſiaſque addita, quæ prætermittere libuit. Antverpiæ induciis ſubſcriptum. Atque poſt duorum ac quadraginta annorum labores, quibus, ſæpe alternante fortuna, Batavi dimicaverant, raro exemplo virtutis ac conſtantiæ, in libertatem vindicati, Rempublicam conſtituere, quæ vel militum robore, vel navigiorum præſtantia & copia haud parum nominis ſibi apud omnes gentes comparavit.

1609

Induciæ inter Hiſpanos ac Batavos.

Tranſmiſſis in Regum aulas legatis, qui pacem partamque libertatem nuntiarent, quoniam vel quodam felici ad maria per-

1609 perluſtranda longinquasve oras adeundas genio, vel eximio libertatis bono, inter Europæ Principes cum Venetis tacita quadam conſenſione convenire videbantur, qui de rerum ſuarum ſtatu Rempublicam doceret, Cornelium Marnevillerium, legatum, Venetias miſere. Is Patribus ictas in duodecim annos cum Hiſpanis inducias, aſſurgentis Reipublicæ ſtatum, libertatis, pro qua tot annos dimicaverant, ſtudium ſignificavit. Quæcumque ad Venetorum dignitatem tuendam ab Ordinibus proficiſci poterant, communia cum Venetis negotia & commercia detulit; nihilque, quo Batavorum in Rempublicam propenſam atque egregiam voluntatem patefaceret, prætermiſit. Senatus ut pari officio Ordinibus reſponderet, legatum, qui proſperos eorum ſucceſſus gratularetur, deque propenſo in Rempublicam animo Ordinibus gratias ageret, mittendum ad Batavos ſtatuit. Legatio Thomæ Contareno, magni illius Gaſparis Contareni Cardinalis nepoti, antea Veronenſi prætura ac cenſura geſta clariſſimo, decreta; qui perhonorifice eo munere obeundo publicam dignitatem ac ſplendorem patefecit, ſummiſque honoribus in itinere a Germaniæ Principibus, ac præſertim a Palatino Rheni Comite exceptus, cum in Belgium perveniſſet, nullum non benevolentiæ atque obſervantiæ argumentum a Batavis in Rempublicam tulit.

Cornelius Marnevillerius, Batavorum legatus ad Venetos.

Thomas Contarenus legatus ad Batavos.

Hujus vero anni initium, Franciſci Vendrameni, anno ſexcenteſimo quinto ſupra milleſimum a Senatu Patriarchæ electi, ſuſcepti muneris auſpicia cohoneſtarunt. Nam cum in id fere tempus ejus electio incidiſſet, quo diſſidia cum Pontifice exorta erant, inauguratio dilata hucuſque fuerat; atque poſt concordiam initam, prætermiſſum cum Clemente examinis negotium denuo agitari cœptum; quo diſcuſſo, ut Franciſcus Vendramenus Romam proficiſceretur, Senatus annuit, in id conſentiente Pontifice, ne ea res impoſterum Antiſtitibus Venetiarum præjudicio eſſet, quo minus nulla in parte veteri inſtituto immutato initiarentur. Illum, cum Romam acceſſiſſet, quam pauciſſimis interrogatum, Paulus Patriarcham Venetiarum de more confirmavit, atque ipſemet ſacris initiatum conſecrare voluit; moxque literas ad Rempublicam, Scipionis Burgheſii, Cardinalis nepotis, manu

Franciſcus Vendramenus, Patriarcha, a Paulo Pontif. confirmatus.

Burgheſii Cardinalis literæ de Patriarchis Venetis Clementis decreto eximendis.

manu exaratas, quibus impoſterum Venetiarum Antiſtites Clementis decreto eximerentur, dedit; eæque in publicas tabulas redactæ ſunt. Vendramenus Antiſtes, uti moris eſt, Principe, Regum oratoribus ac Senatu comitante, ad caſtellanas ædes eſt deductus. 1609

Hoc itidem anno piratas inſectandi, maria tutandi, navigiaque protegendi cura non intermittebatur, in id Juſto Antonio Bellegno, galeonis, Franciſco Mauroceno, quinqueremium præfectis, ſummo ſtudio contendentibus. Sed cum ſæva tempeſtatis vi jactatum magnum illud navigium, atque in ea jactatione anchora amiſſa, pene naufragium ad Mitylenem perpeſſum fuiſſet (qua in re Achomatis Turcarum Regis liberalitas inſueta eluxit, anchoram enim decem auri librarum pretio præfecto dono miſit) jacturaque ob oculos verſaretur, quam, ſi quid adverſi ei navigio accidiſſet, ob ingentem tormentorum vim, atque alia immenſi pretii, quibus inſtructum apprime erat, res maritima pateretur; anni exitu Senatus conſulto ut armamentis exueretur atque ad urbem deveheretur: decretum; ejus loco tribus quinqueremibus alia adjiceretur; ut, binis in diverſa loca eodem tempore tendentibus, tutior navigatio redderetur. Antonius Piſanus binis præfectus datus; Franciſcus Maurocenus alteras regeret, cui, ſi jungerentur, Piſanus obtemperaret.

Achomates Turcarum Rex anchoram Bellegnio, galeonis præfecto, dono mittit. Senatus decretum de galeone exarmando, altera quinqueremi inſtruenda. Antonius Piſanus alter quinqueremium præfectus.

Sub id tempus res accidit, qua haud parum moleſtiæ Patribus acceſſit. Nam Silveſter Quirinus, trierarchus, cum ad Paxon inſulam, quæ parum a Corcyra diſtat, in duas turcicas triremes illatus, prædatoriaſque eſſet ſuſpicatus, alteram, omnibus Turcis, triginta tantum exceptis, qui pugnæ, ſuperfuere, cœſis, intercepit; altera, fuga citiſſime arrepta, evaſit incolumis. Ea res Byzantium perlata, magnos motus in animis procerum concivit, cum eas triremes Binagro quodam præfecto e Numidia Conſtantinopolim cum muneribus ad Regem Baſſaſque contendere affirmarent. Quod piratarum eſſe dicerentur, id minime verum eſſe: priuſquam in illas impetus fieret, quorſum proficiſcerentur, quibus ex regionibus diſceſſiſſent, veſtigandum fuiſſe. Fremere proinde, atque, ut mos gentis eſt, minas miſcere, eoque magis factum exaggerare, quod, cum Turcarum cladibus veluti feſsa fortuna

Silveſter Quirinus turcicam triremem capit.

1609 tuna lætior illis aſpirare cœpiſset, Iuſuffo, qui ingentium turbarum auctor exſtiterat, permollito, Giambulato Damaſci præfecto, atque Chilæ regionis Principe pellectis, & per ſpeciem ſibi conciliatis, quorum illi paulo poſt Viſiratus principem locum obtinenti, ab Amurathe guttur frangi juſſum; alteri Temiſvarii Baſsæ creato, vita adempta fuerat, omnibuſque perduellibus perterrefactis; nihil ultra Turcis timendum videbatur. Qua ex re inſolentiores facti, ſpiritus antea cladium mole oppreſsos, erigere cœperant. Inde graviores in Reipublicæ miniſtros querelæ. At Simeon Contarenus, legatus, cum nondum a Senatu literas accepiſset, tempore, quo animorum ardor reſtingueretur, utebatur. Patres ſcriptis excepta teſtium dicta, Byzantium ad Contarenum mittunt. Jure in prædones a Quirino impetum factum, qui ſcopulorum objectu tecti latuerant, quo digreſſi, quo tenderent non ſignificaverant: attamen Turcas, qui ſuperfuerant, vivos Byzantium Patres miſsuros. Contarenus, vir ſingulari virtute, acri ingenio, quæ geſta fuerant tuetur; nullum non lapidem movet, quo Baſsas de Reipublicæ in Regem egregio animo certiores reddat. *Fœderum pacis legibus cautum, ut in piratas, ubicumque fuerint, cuncta hoſtilitatis ſigna edantur: certiſſima, quod ii piratæ extiterint, argumenta eſſe, ex Numidia, prædonum receptu, digreſsas triremes, Chriſtianorum bonis magna ex parte onuſtas, lattantes, noſtrorum aſpectum diſugientes; quid hæc niſi prædonum artes eſse? quod igitur Quirinus fecerit, id jure factum.* His modo leniter, modo gravius prolatis, barbarorum animos flectere ac permollire Contarenus cœpit, ut poſt menſes aliquot quibus eo negotio fatigatus fuerat, regias literas tandem ſequenti anno ad Senatum obtinuerit, quibus ea, quæ geſta fuerant, perpetuo ſilentio tegi Achomates jubebat; Turciſque, qui reliqui fuerant, Byzantium miſſis, nihil amplius petiturum affirmabat. Ita captivis redditis, difficillimo negotio finis impoſitus, in quo pertractando Simeonis Contareni, legati, virtus maxime enituit.

Simeonis Contareni, oratoris, virtus in Turcarum querelis refellendis.

In Tergeſtinis hoc anno turbationes ſubſequutæ, qui adverſus pacta cum Republica olim inita ſalinas exſtruere aggreſſi, Juſtinopolitanos finitimos, cum quibus veteres inimicitias

Simeonis Contareni, opera triremis a Quirino captæ negotium compoſitum.

micitias atque odia exercent, vexare; illorum commercia ad ſe attrahere nitebantur. Inde cum præter Juſtinopolitanorum querelas, vectigalium quoque detrimenta imminere viderentur, Senatus Aloyſium Georgium, qui tunc ſalinatorium magiſtratum gerebat, cum triremi ac navigiorum aliquot numero in ea loca proficiſci juſſit, ut Tergeſtinorum conatus averteret, ac, ſi quid pactis & conſuetudini adverſum excitaſſent, amoliretur; neque aliunde ſal Tergeſtum, aut ei ſubjectæ ditioni importari ſineret: hiſce incommodis maritimiſque negotiis interdictis obſtinatam eorum audaciam reprimi, atque commercia Juſtinopolitanis reſtitui poſſe ratus. Egregie munere Georgius perfunctus, atque navigiis aliquot eo cum ſale proficiſcentibus vel captis vel depreſſis, brevi vel renuentes cœptis deſiſtere coegit, ac Juſtinopolitanis priſca negotiorum jura reddidit, quietemque peperit. Civitatis quoque in Carnis ex privatis ſimultatibus ortum incendium, fere Forijulii omnem provinciam invaſit. Nam cum inter præcipuas in ea civitate familias ingentes contentiones exarſiſſent, cædeſque aliquot utrimque ſequutæ fuiſſent, cives omnes fortunam partium ſequebantur. Exinde privatas domos occupare, obſepire, munire, in iis ſe ad obſiſtendum comparare, complures ſibi obæratos ac clientes adjungere. Ac jam malum ita excreverat, ut omnes fere Forojulienſes, alterutri favendo, communem cunctis cauſam facerent. Cumque huic peſti evellendæ impar auctoritas in ordinario magiſtratu minime armis inſtructo eſſet, neque a centum Corſis militibus eo miſſis cohiberi audacia potuiſſet; ne latius virus ſerperet, in Carnos præfectum ſumma cum auctoritate atque imperio mittendum Senatus cenſuit, qui ſeveriſſimis pœnis atque edictis refractarios coerceret, pacemque Civitati redderet. Philippo Paſchalico, viro ſummis perfuncto magiſtratibus, rebuſque mari geſtis præſertim claro, id munus obtigit; qui ſtatim profectus, ita omnium animos commovit, ut, terrore correptis, repente tumultus comprimerentur, atque iræ deferveſcerent. Seditionis auctores capite, exilio, bonorum publicatione mulctavit; qua ſeveritate, qua dexteritate uſus, intra paucos dies labefactam ac pene everſam concordiam ſumma omnium lætitia Civitati reſtituit.

1609

Aloyſius Georgius ad Tergeſtinorum novitates coercendas mittitur.

Philippus Paſchalicus, legatus in Forū Julii ad turbines comprimendos.

Ce-

1609

Franciſci Lauretani, s. Mariæ Vangadiſiæ Abbatis, obitus.

Ceterum ſuborta inter Pontificem ac Rempublicam contentio non minimum hoc anno temporis exhauſit. Magni momenti ſacerdotium in Rhodiginæ Peninſulæ ditione eſt, opibus, latifundiis, vitibus refertum: id Abbatis ſanctæ Mariæ Vangadiſiæ titulo poſſidetur; tumque a Franciſco Lauretano, Leonardi filio, obtinebatur; qui in juventæ flore cum exceſſiſſet, ſtatim ei Paulus Scipionem Burgheſium, nepotem, inſcio, nedum inconſulto Senatu, ſucceſſorem dedit. Inſuetum Patribus atque a veteri conſuetudine alienum videbatur, non tantum modica & exilia, ſed opima atque egregia ſacerdotia, quæ plerumque in Venetos a Summis Pontificibus conferri conſueverant, ne exquiſita quidem ſententia, aliis tribui: vix Lauretano defuncto, ſtatim Burgheſium ſuffectum fuiſſe, in eo ſacerdotio præſertim, quod pernobile iis in locis habitum, in ditione Veneta multa eaque præclara jura obtinet. Itaque dimovere Pontificem ſi qua poſſint a ſententia, ſtatuunt: ni id fieri queat, eo tandem confugere, ut electum minime (ut moris eſt) in poſſeſſionem (quam *temporalem* vocant) inducerent. Id ut ad Pauli aures perveniat, curant; repulſam verito, extracto negotio, tandem aliquam rationem, qua ſatis Reipublicæ fieret, inveniri poſſe rati. Pontifex itaque, ne ulla in parte ſuæ dignitatis periculum faceret, cunctari, Burgheſium in poſſeſſionem mitti nequaquam flagitare; conqueri, quod nepotem admittere Senatus nollet. *An id unquam alicui Pontifici pernegatum? hac in re exiſtimationem ſuam agi arbitrari.* Contra Franciſcus Contarenus, legatus, Senatus nomine: *Mirum minime videri, ſi peramplum ſacerdotium ſuorum alicui tribuendum, uti uſu receptum ſit, Senatus curet: omnia Pontificis cauſa ſe velle & cupere: at qui poſſit non dolere, quod aliis Principibus ultro conceſſum ſit, quod ſibi ſponte adſciſcant, Reipublicæ ereptum videre?*

Paulus Pontifex Burgheſium Cardinalem Lauretano Abbati ſufficit.

Camaldulenſes monachi s. Mariæ Vangadiſiæ Fulgentium Abbatem eligunt.

Interea e divi Benedicti ordine religioſi viri, Camaldulenſes nuncupati, Leonis decimi privilegio innixi, qui ſeptemdecim cœnobia, tunc diſſipata ac fere everſa, religioni denuo ſubjecerat; &, ſi quæ ad eam pertinuiſſent, impoſterum ſervitio exempta, tribuerat; Fulgentium, Ateſte, agri Patavini oppido, ortum, Abbatem eligunt; qui ſtatim Rhodigium

gium profectus (neque enim impedimento eſſe Patres volue- 1609
rant) ſolemni ritu inauguratus, ſacerdotii gubernacula ſuſcepit. Jamque ſe cauſam tueri, Romæ procuratorem deſignare, nihil non agere, quo priſcum jus retinerent ac tuerentur, Camaldulenſes ſtatuerant; licet vel metu, vel majorum offenſione deterritus, patrocinium ipſorum ſuſcipere vellet nemo. Pontifex, ne potius auctoritate ac potentia, quam jure agere videretur, quid in Camaldulenſium cauſa juris ſit, conſulendum ac decernendum Rotæ (eſt id jurisconſultorum conſilium) mandat. Cuncti, nullum in Vangadiſiæ ſacerdotio Camaldulenſibus jus eſſe, ſtatuunt. Tunc ipſius Pontificis apud Rempublicam Nuntius Fulgentium a Senatu poſſeſſione pelli ac dimitti enixe petit; minas in eum eccleſiaſtici fulminis atque interdicti intentat. Patres Fulgentium minime dimittunt. Ne quid de Camaldulenſium rationibus depereat, ipſe imperterritus in ſuſcepto ſemel munere perſeverat. Res extrahitur. Tandem Joannes Mocenicus, qui Franciſco Contareno in Romana legatione ſucceſſerat, Pauli animum permollire atque ad pacatiora conſilia cœpit traducere. Itaque per Lanfrancum Cardinalem oratori ſignificat: ſi Burgheſius in poſſeſſionem mittatur, ſtatim cui Senatus mallet Sacerdotium, æqua ei penſione ſervata, collaturum. Id nequaquam Senatui probabatur, *quod certum ad id tempus non præſcriberetur; quod nullæ leges ac conditiones adhiberentur; quod cum ſacerdotii inſignibus ac titulis ſibi jurisdictionem reſervare Burgheſius cogitaret, verendum eſset*. Nec deerant ex Patribus, qui Camaldulenſium jura defendi debere arbitrarentur. *Non permittendum, ut religioſus ordo, Venetis in primis addictus, deque Republica optime meritus, aliquid detrimenti pateretur: in ejus ſinu ſuas rationes omnes poſuiſſe; ſuis decretis atque actionibus mirifice Reipublicæ cauſam ſuſtentaſse, quibus etiam Tridetinum Concilium favere videretur, quo divulſa cœnobia ad priſtinos religioſorum ordines, tamquam poſtliminio redire cavebatur*. Sed contra alii, finem huic diſſidio, dum ex dignitate Reipublicæ ac nullius damno fieri poſſit, imponendum. *Quid enim aliud Senatum aut petiiſse aut optaſse, niſi, ut is ſacerdotium obtineret, qui & genere & virtute inter ſuos præſtaret*,

1609 *ſtaret, qui opulentum ac variis juribus refertum moderaretur? id porro nunc teneri: jam ſi de cœnobiorum ad veteres poſſeſſores reditu agatur, neque hoc ad Senatum ſpectare, neque ita recens malum eſse, ut cito vel evelli vel ſanari queat: Quod ad Camaldulenſes attinet, eorum jura, quatenus fieri poſſit, tutanda eſse.* In hanc ſententiam cum frequens Senatus iviſſet, juſſum Mocenico, libere ſacerdotio cuipiam e noſtris conceſſo, annua Burgheſio penſione reſervata, negotium conficiat. Brevi in has leges deventum: *Libere cum ſpirituali ac temporali, quas vocant, juriſdictionibus Venetus civis Abbas renuntietur; quinque aureorum millia Burgheſio annuatim pendantur: nulla in re Camaldulenſium juri abrogaretur, quo minus eo in ſtatu ſint, quo primum, Lauretano Abbate ſacerdotium obtinente, fuiſsent: pecunia demum, quæ ad eccleſiæ cultum, monachorum victum, Padi aggeres inſtaurandos ſufficiat, ſeponatur.* Matthæus Priolus, ſpectatæ virtutis juvenis, Antonii Equitis ac Marcii Procuratoris filius, a Pontifice ſuffectus eſt: atque ita implicito multis difficultatibus negotio finis impoſitus, & dignitas Reipublicæ ſervata, Camaldulenſibus (quatenus fieri potuit) conſultum.

Abbatia ſanctæ Mariæ Vāgadiſſæ negotium cōpoſitum.

Matthæus Priolus, ſanctæ Mariæ Vāgadiſſæ Abbas eligitur.

Senatus quoque in catholicam religionem ſtudium maxima alia in re enituit. Jacobus Magnæ Britanniæ Rex, poſt detectam ſuperioribus annis conjurationem, quæ in illius caput totiuſque regni proceres intendebatur, cunctos ſibi ſubjectos jurejurandi formula obſtringere ſtatuit, qua, *nemini in Britanniam jus eſse, aut fore*, continebatur; *ſe legitimum verumque Regem Britanniæ aliarumque terrarum ſibi ſubjectarum eſse; Pontificem neue per ſe ipſum neque per ullam aliam auctoritatem Eccleſiæ vel Sedis Romanæ, Regem deponendi, de ſuis regnis diſponendi extraneo alicui Principi, ipſum damno afficiendi, terras ſuas invadendi, ſubditos ab ejus obedientia & ſubjectione eximendi, moleſtiam aliquam vel damnum regi, ditioni, ſubjectis inferendi, auctoritatem aut poteſtatem habere; neutiquam obſtante declaratione vel ſententia excommunicationis aut privationis facta, conceſsa, facienda, concedenda, per Pontificem vel ſucceſsores ſuos, aut quacumque abſolutione ſubditorum a ſua ſucceſsorumque obedientia: quinimmo fidem Regi, ſucceſsoribuſque ſuis cunctos præſtaturos; totiſque viri-*

Jacobi Angli Regis decretum de juramento ſubjectis ſuis obſtringendis.

viribus contra conſpirationes & attentata quæcumque defenſuros; omniaque machinamenta, quæ noverint, audiverint, patefacturos: eam inſuper propoſitionem tamquam hæreticam atque impiam abjuraturos, quod per Pontificem excommunicati ac privati, per ſuos ſubjectos vel alios quoſcumque deponi aut occidi poſſint: demum neque Pontifici neque alii ab hoc juramento abſolvendi poteſtatem eſſe, ex corde fatentes pro explorato ac comperto habituros. 1609

Hoc Britanniæ Regis decretum, ea jurisjurandi formula cum ad Paulum ſummum Pontificem delata eſſet, vehementer commotus, ad Catholicos Angliæ literas (quas *Breves* vocant) dedit: *Se magno mœrore affectum ob eas moleſtias, quas ipſi pro fide catholica retinenda jugiter ſuſtinerent: nuper vero inborreſcentibus malis, zelo paſtoralis officii impulſum, paternaque ſolicitudine de ſuarum animarum ſalute aſſidue laborantem, monere, obteſtari, ne ullo pacto ad hæreticorum templa accederent, eorum conciones audirent, cum ipſis in ritibus communicarent, ne iram Dei incurrerent: hæc abſque detrimento divini cultus ipſorumque ſalutis facere minime, nec abſque evidentiſſima ac graviſſima divini honoris injuria, ſeſe, jurejurando propoſito, poſſe obſtringere, quod ſalva fide catholica & ſalute animarum præſtari nequiret: proindæ monere, ut ab eo ſimilibuſque caveant, idque acrius exigere, eorum fidei conſtantiam expertum, quæ tamquam aurum in fornace perpetuo tribulationis igne probata fuerit: immo pro comperto habere, quæcumque atrociſſima tormenta alacri animo ſubituros, mortemque ipſam fortiter oppetituros potius, quam Dei majeſtatem ulla in re læſuros.* Hæc ſumma Pontificis literarum erat, quæ cum anno M. DC. VI. decimo kalen. octobris datæ eſſent, earumque fides in dubium revocari a nonnullis in Anglia cœpiſſet; atque aliqui eo obtentu, ſe a Pontificis mandatis eximere niterentur; aliæ literæ a Paulo, decimo kalen. ſeptembris anno M. DC. VII. ſcribuntur, *quibus de jurisjurandi probibitione ſuperiori anno datas literas non ſolum motu proprio (ut ajunt) & ex certa ſcientia, verum etiam poſt longam & gravem deliberationem de omnibus, quæ in illis continerentur, adbibitam, fuiſſe ſcriptas, teſtatur, & ob id illas omnino obſervari, omni interpretatione ſecus ſuadente rejecta, debere.* His mirum in modum

Pauli Pontificis literæ ad Catholicos in Anglia.

Paulus Pont. alteras literas in Angliam mittit.

1609 Catholici, qui in Anglia ſunt complures, angebantur. Hinc ſeveriſſima Regis edicta læſæ majeſtatis crimine, bonorum publicatione, mortis metu urgebant. Inde Pontificis literis, religionis ardore, ne qua in re divini numinis offenſam incurrerent, deterrebantur. Nam Gregorium Bachuellum, Angliæ Archipresbyterum, ſacramento ſe ſe obligare renuentem, in carcerem detrudi Rex juſſerat; qui poſtea vel vinculorum horrore, vel mutata ſententia commotus, non modo in formulam jurejurando conſenſit, ſed ejus inſcripto nomine liber editus ac vulgatus circumferebatur: cui Rubertus Bellarminus, Cardinalis, cum olim amicitia devinctus fuiſſet, epiſtolam perſcripſit, qua ad catholicæ fidei conſtantiam ſacramentique ejerationem vehementer hortabatur.

Jacobi Regis Apologia pro ſacramento fidelitatis. Bellarmini Cardinalis cōtra Apologiam a Rege ſcriptam liber. Jacobus Rex librum compoſitum ad Principes miſit.

Jurisjurandi a ſe emiſſi execrationes, Pontificis devotiones Regem impulerunt, ut, arrepto calamo, librum conſcriberet hoc inſignitum nomine: APOLOGIA PRO JURAMENTO FIDELITATIS: qua ſæcularium Principum ſuprema jura auctoritatemque tueri profitebatur. Rudolpho Cæſari atque aliis Europæ Regibus ac Principibus dicavit; in quam poſtea idem Bellarminus Cardinalis ſub Matthæi Torti nomine acerrime eſt invectus. Librum typis excuſum ad Cæſarem alioſque Reges ac Principes mittere Jacobus ſtatuit. Quod vero quædam eo in libro continerentur, quæ catholicæ religioni adverſarentur, varie a Principibus accipiebatur, ne vel aliquid ab avitis inſtitutis alienum fovere, vel Pontificis, religionis principis, auctoritatem lædere viderentur. Conſtabat, Henricum Galliæ Regem acceptum, theologis ac præcipue Cotono, Jeſu ſodalitii viro, perlegendum dediſſe: Philippum Hiſpaniæ Regem recipere noluiſſe; Ferdinandum magnum Hetruriæ Ducem acceptum flammis mandari juſſiſſe.

Patres, qui ſummo ſemper ſtudio in catholicam religionem incubuerant, ne quid illi adverſum fieret, neve Regi amico inferretur injuria, laborabant. Hinc numinis reverentia, inde Angliæ Regis in Rempublicam benevolentia, graviſſimis temporibus perſpecta, ſolicitabant. Itaque eam inire viam placuit, qua ne minima quidem re avita inſtituta labefactarent, amiciſſimique Regis benevolentia retineretur. Senatus conſultum fit: *Britanno legato in Patrum Collegio libellum exhibente, eum*

Prin-

Princeps uti Regis munus ejuſque in Rempublicam benevolentiæ argumentum accipiat; acceptum poſtea Magno ſcribæ tradat, qui in arcula obſignata clavibus conſervet, nulli exhibeat; inde amoveri, aut decerni quidpiam de eo niſi Senatus decreto nequeat. Exhibitus ab oratore liber ex Senatus conſulto receptus eſt. Per eos dies Gipſius Pontificis Internuncius Patres adit, notas cenſorias Romæ in *Apologiam* editas exhibet: *Religionem Reipublicæ optime ſe noſse, proinde plura non additurum*, inquit. Ad hæc Donatus Princeps, *nihil a veteri pietate ſejunctum ea in re Senatum facturum*, reſpondit. Reſponſo Internuncius non modo, verum etiam Pontifex annuit, neque de libello jam accepto mentio ulla fit. Paucis interpoſitis diebus, iterum Gipſius ad Patres, *libellum prohiberi, atque ut quid biſce in rebus ferat conſuetudo, fieri permittatur*, petit: *nil aſpere quæſitorium magiſtratum acturum nec de nomine quidem Regis mentionem facturum*: *quid deceat, quam leniter tractari negotium oporteat, optime noſse*. Res extrahitur; tandem adcerſitis Senatoribus, qui quæſtionibus de religione interſunt, a Patribus mandatur, impreſſorum magiſtro vocato, ne libellus venumdetur, imperari permittant; decretum in publicas tabulas non redigatur, ſed verbo tenus tantum fiat.

1609

Senatus decretum de libro Regis accipiendo & arcula obſignata conſervando.

Gipſius Pötificis Nuncii de Apologia *cum Venetis officium & Principis reſponſum.*

Erat tunc extra civitatem Henricus Hutonius, Regis legatus: eaque de re certior factus, ſtatim Venetias advolat, Collegium adit, vehementer ac concitate agit. *Regis amici librum una manu receptum, altera vetitum: non id Regis in Rempublicam benevolentiæ, non Reipublicæ in illum amori atque obſervantiæ reſpondere: vix ſibi perſuadere, ex Senatus decreto ea contigiſſe, qui illius prudentiam ac ſapientiam noſſet: id ſi ita ſit, acta reſcindi, Quæſitorem plecti oportere: eo Reipublicæ in Regem voluntatem patefaciendam eſse; id ſemper ſe arbitratum pro conſtantique habuiſſe: ſumma libertate præditam Venetam Rempublicam, neque in ea imperandi cuipiam præterquam Senatui jus eſse. Quid porro eo libro contineretur, niſi vindicata Regum ac Principum libertas, qua tantopere Veneti glorientur? Quid, niſi ut gladius, a Deo Optimo Maximo Principibus tributus, ex eorum manibus non extorqueatur? Vix tolerandum eſse, ea, quæ in Regem Britanniæ ſcribuntur, omnibus patere, a cunctis perlegi; iis vero, quæ*

Digitized by Google

1609 *ad ſe tuendum refellendoſque adverſarios conſcripſerit, interdici: non ſe amplius Venetiis cum dignitate morari poſſe: quæ acciderint, Regi, cujus de re ac exiſtimatione imprimis agatur, ſignificaturum; neque, quoad ejus reſponſum retulerit, Collegium aditurum, munia legati non obiturum: ſi quid a ſe Reſpublica petere velit, ut privatum reſponſurum.* Hutonii oratione Senatus mirum in modum eſt commotus: *Nihil enim cauſæ eſſe, cur ita exardeſceret: non ita cum Republica agere oratores conſueviſſe: aſpera multa ac difficilia negotia inter Principes agitari, quæ dexteritate animorum conficerentur.* Itaque Marco Antonio Corrario, in Britanniam legato, ut Regem de iis, quæ contigerant, certiorem faciat, mandatur: *Librum a ſe elucubratum, uti regium munus, Senatum accepiſſe, non ſane, ut in vulgus diſpergeretur; neque enim plebs his de rebus judicium ferre debet; quidquid actum fuiſſet, id & religionis & publici boni cauſa factum: quæſtionum de religione magiſtratum veterem in Republica eſſe; ei tres ex præcipuis Senatoribus intereſſe, neque quidquam, quod Reipublicæ officiat, ab eo proficiſci, cuncta prudenter expendi ac mature confici.* Eadem Hutonio in Collegium adcerſito ſignificantur. At perlecto de more Senatus conſulto, legatus turbari, agitari, ac fere compos ſui non eſſe: *Jam ſibi non amplius apud Rempublicam legati locum ſupereſſe: ni malo obviam eatur, ni opportuna remedia adhibeantur, de Britanniæ Rege cum Venetis amicitia actum eſſe: poſthac uti privatum in urbe manſurum: ne tantillum quidem de eo, quod ad Regis dignitatem ac decus ſpectet, concedi a ſe poſſe: quod ſibi videbitur ipſum, facturum, ad eum literas daturum reſponſumque præſtolaturum.*

Senatus mandata ad Marcum Antonium Corrarium, oratorem in Anglia.

Obfirmatus Hutonii animus acrius Patres incendit, ac ne quid de Jacobi Regis in Rempublicam propenſione atque benevolentia ſummis in rebus patefacta, ſui legati literis atque officiis minueretur, ſuadente Auguſtino Nanio, Equite, legatio in Britanniam decreta eſt; qua & Reipublicæ in Regem ſtudium conſtaret, atque cuncta ſumma cum ratione a Senatu facta fuiſſe oſtenderetur. Aliæque ſtatim ad Corrarium, ordinarium legatum, literæ mittuntur, quibus deſignatam legationem ſignificare, de iis quæ acciderant poſtea Regem docere, modeſte de Hutonio legato conqueri, jubetur.

betur. Et quoniam liber in Regem conſcriptus atque editus 1609
per hominum manus circumferebatur, cui titulus *Puritanus*; is ut neque Venetiis neque in ditionibus Venetis venumdaretur, decretum, Franciſcus Contarenus, Eques, qui nuper Romana legatione egregie perfunctus fuerat, orator in Britanniam lectus. Rex, de ſibi decreta legatione, deque tota re a Corrario edoctus, Senatus prudentiam, ac in iis, quæ ad religionem ſpectant, ſolicitudinem extulit: *Neque ſe, ut in vulgus diſſiparetur, librum edidiſſe*; Puritanum *quoque libellum exterminatum fuiſſe lætatus, de clariſſimi viri deſignata legatione, quam pergratam ſibi fuiſſe oſtendit, gratias egit*. Ac licet ſatisfactum Regi videretur, attamen Contarenum in Angliam Senatus proficiſci voluit; qui, jam elapſo autumno, hieme inter aſperrima frigoris ac nivium iter confecit: perhonorificeque exceptus, omni officiorum genere a Rege excultus eſt, quo & Reipublicæ egregio benevolentiæ & obſervantiæ argumento reſponderet, & oratorem, qui multis legationibus Europam peragraverat, debitis honoribus afficeret. Itaque Britanniæ Regis amicitia non modo non labefactata, immo confirmata atque aucta; ſtudium religionis ex veteri inſtituto mordicus retentum eſt.

Franciſcus Contarenus orator ad Angliæ Regem.

Hæc ſcriptionum certamina, quæ variæ per Europam curioſorum hominum ingenia exercebant, aliæ contentiones excepere, quibus publica pax nutare cœpit. Defuncto namque abſque liberis Menapiorum Duce, ſtatim acerrima de ſucceſſione diſſidia erupere, Principibus genere, viribus, religione diſſentientibus, ampliſſimæ ditionis imperium ad ſe ſpectare, ac trahere anhelantibus. Hi erant, Leopoldus, Ferdinandi Græcienſis frater; Wolphgangus, e Comitum Palatinorum Rheni gente, Noburgi Comes; Brandeburgenſis Marchio; Burgravius item Marchio, Caroli Maximiliani Cæſaris fratris filius; ac demum Saxonum Dux. Aliis vero quieſcentibus, res inter Leopoldum ex una, & Brandeburgenſem ac Neoburgenſem, icto fœdere conjunctos, ex altera parte, agebatur; cauſaque ex juris præſcripto definiri poſſe videbatur. Nam ad Rudolphum Imperatorem judicium ſpectare pleriqne cenſebant; atque ipſe ſtatim a Clivenſis obitu, ne quid novaretur, edicto vulgato, caverat: qui ſecus feciſſent, Cæſareum

Menapiorum Ducis obitus.

1609

Brandiburgenſis & Neoburgenſis Duces Menapiorũ Principatũ invadunt.

interdictum minatus. Verum duo fœderati Principes, omni fere Menapiorum regione occupata, ſibique ſacramento incolis obſtrictis, Diceldorſium ingrediuntur. Contra Leopoldus, duobus circiter peditum millibus coactis, Juliacum, præcipuam urbem, obtinet. Jamque, jactis graviſſimi belli initiis, Cæſar, ne latius ſeſe incendium effunderet, conſilio potius, quam armis agendum ſtatuens, Principes, quæ occuparint, penes ſequeſtros ſeponere, judicium expectare jubet, interdicti pœna adjecta, quo nullum gravius Imperatores telum exerere poſſunt. Principes neque ab armis abſiſtere, neque edicto parere, externas amicitias & auxilia quærere: ac ne religio illis officiat, nihil ſe de religione immutaturos, catholicam, quibus ea in locis exercetur, ſartam tectamque fore, edicunt.

Germanorũ Principum catholicorũ fœdus ſub Bajoariæ Ducis auſpiciis.

Henricus Rex duorũ Germanorũ Principum patrociniũ ſuſcipit.

His catholicorum Germaniæ Principum gravi ſuſpicione imbutæ mentes, & ſuæ proſpiciendum incolumitati tempus arbitrati, Moguntiæ fœdus percutiunt, ejus Bajoariæ Ducem principem conſtituunt. Adverſi Principes, Henrici Galliæ Regis fœderati ſubſidium implorant; qui cum ad eos Menapios jure ſpectare pro conſtanti haberet, eorum patrocinio ſuſcepto, omni conatu, cunctiſque regni viribus, ut Clivenſi ditione potiantur, enixurum pollicetur. Atque ut omnem de religionis catholicæ jactura ſuſpicionem amoveat, ſe non modo illam conſervaturum, ſed etiam amplificaturum profitetur; conſilio enim ſummorum virorum adhibito, cauſam imperii, non religionis agi comperiſſe: Paulique ſummi Pontificis ſuaſionibus, quibus ab eo hæreticorum cauſam tueri conquerebatur, nihil permotus, acriter ejus Internuncio Lutetiæ, Romæ per Brevium legatum Paulo reſpondet: *Amicos ac fœderatos ſe nullo pacto deſerere poſse: nihil hic de religione, ſed de Menapiorum tantum poſſeſſione agi; catholica religione nihil ſibi antiquius fore; eam ubique defenſurum, immo etiam aucturum.* In his Germaniæ motibus fœderati Principes, Magdeburgenſis ac Neoburgenſis, Leonardum Butenum Venetias miſere, qui & eorum nomine literas Senatui daret, quibus eximiam benevolentiam atque obſervantiam erga Rempublicam teſtabantur, & jura, quæ in Menapiorum ditionibus obtinerent, exponeret.

Leonardus Butenus a Germanis Principibus Venetias miſſus.

ret. Quod cum egregie præſtitiſſet, gratiæ Principibus per literas, perque Butenum a Senatu actæ: adjectæ ad pacem ac tranquillitatem publicam, in qua retinenda ex veteri inſtituto ſemper Reſpublica deſudaverat, adhortationes. 1609

Henricus Rex Allobrogem ſibi adjungere nititur.

Allobrogis Ducis conſilia.

Henricus vero Galliæ Rex, magna ſemper animo agitare aſſuetus, cum fœderatis Principibus ad Menapios obtinendos opem ferre ſtatuiſſet; atque inde ingens bellum exoriturum proſpiceret; ſibi Carolum Emanuelem, Allobrogum Ducem, adjungere ſtatuit; illius virtute ac militari ſcientia, regionis quam obtinet, ſitu haud parum ſuis rebus firmamenti ac roboris allaturum, ratus. Allobrox vero non difficulter Henrico acceſſurus videbatur; tum quod in Hiſpanos parum propenſo animo ſe eſſe ſignificabat, tum quod ingentium rerum ſpe aleretur. Conſtabat enim, majoris natu Regis filiæ nuptias Carolum pro Principe filio appetiiſſe, deque affinitate jungenda cum Henrico egiſſe. Sed antequam quidquam certi conſilii caperet, explorandam prius Hiſpanorum mentem arbitrabatur; Verucæque comite in Hiſpaniam miſſo, cum poſtulatis minime pollicita reſpondere comperiſset, arctius cum Gallo tractare cœpit. Rex Bollæum Auguſtam Taurinorum miſit, qui, multis propoſitis præmiis, ad ſe Ducem trahere niteretur. Quapropter exciti Hiſpani, ne in Gallorum ſinum præceps iret, ſummo ſtudio contendere cœperunt. Caroli animus in varias partes huc atque illuc diſtractus nutare, nil certi definire: hinc Hiſpanorum ampliſſimis præmiis, ſummis honoribus, qui filiis promittebantur, allici; inde regio connubio proferendorum imperii finium ſpe rapi: ut aliquando inter ſuos præconſultores eo præſente acerrime in utramque partem diſceptaretur; dum alii Gallo adhærendum ſuaderent, inter quos Lolinius ac Jacobus præcipui erant; contra alii Hiſpani amicitiam præferendam cenſerent, cujus ſententiæ principes Coronarius Purpuratus, ac Verucæ comes erant; qui ſane ea rationum vi, ea dicendi copia in Caroli animum invaſiſſe ferebatur, ut de amplectenda Hiſpanorum ſocietate decerneret. Itaque cuncta ad iter in Hiſpaniam maturandum comparantur, quo Philibertum filium, Philippo obnixe petente, mit-

Allobrogum præconſultorum diverſa ſententia.

1609 tere ſtatuerat. Jamque Genuenſes triremes, quæ illum Barchinonem deveherent, in promptu erant; reſpublica, legatione Philiberto decreta, ut regio apparatu acciperetur, ſtatuerat; ut nulli dubium eſſet, quin Carolus Hiſpano conciliatus, ſeſe ei penitus adjungeret. Cum repente denuo in eamdem ambiguitatem prolapſo, ad iter comparata revehi, ſancita immutari, cuncta perverti. An ea vere atque ex animo, an potius aſtu & calliditate a Carolo efficerentur, incertum. Vivido namque ingenio, ac ſupra quam dici poſſit, peracuto atque acri, ſua conſilia miro ſimulationis ac diſſimulationis artificio tegere ſolitus erat. Igitur qui Gallo favebant, de integro aſſurgere, atque ad illius partes trahere Ducem nitebantur. Ita ancipiti deliberatione diſtentus hærere, hæſitare, nil expediti ac certi conſilii capere; cunctis externis atque Italis Principibus anxie expectantibus, utram in partem inclinaret, magnum momentum ad Europæ ſtatum allaturum ratis.

Dum hæc fiunt, magnam rem Hiſpani aggreſſi, tandem poſt diutinas conſultationes perficiunt. Indies namque cum maximis incrementis Maurorum numerus augeretur, viruſque adeo ſerperet, ut ingens malum Hiſpaniæ toti, ni quamprimum coerceretur, portenderet; nihil æque Philippum urgebat, quam, ſi fieri poſſet, teterrima peſte regnum liberare; cum præſertim eo gentis prolapſa fuiſſet audacia ac perfidia, ut in Regis ipſius caput conjuraſſe exiſtimaretur, olei cadis aliquot veneno infectis, regiæ menſæ adhibendis, in aulam miſſis; quod quidem facinus, nisi opportune detectum fuiſſet, magnam in regia ſtragem editurum conſtabat. Eo ſane facinore aliiſque ſæpius erumpentibus perfidiæ notis, permoti Hiſpani, Mauros penitus ex Hiſpania expellere, in alias regiones atque in Africam præcipue amandare ſtatuunt. Carolo Auria cum triremibus Genua evocato, centum circiter ac viginti millia in Africæ oras tranſmiſere, reliquis alio palantibus ac diſperſis. Nec deerant, qui factum carperent, quod tot hominum millia baptiſmate abluta (licet in iis multi chriſtiana ſacra ementirentur) quorum laboribus Hiſpania creverat, ſeminudos, bonis exutos, omni ærumnarum, calamitatis, ac necis generi objecciſ-

Maurorum facinus de Hiſpaniæ Rege & aula veneno tollendis.

Mauri ab Hiſpania ejecti.

ciſſent. Sed hæc non ejuſmodi eſſe Hiſpani ajebant, ut iis publica ſecuritas, Regis ſtatus ac vita poſthabenda foret: idque editis ac vulgatis ſcriptis mordicus tuebantur; ac Philippi fortunæ & felicitati tribuebatur, quod incredibili patris prudentia ac miro ingenio confici non potuiſſet, id ſuo tempore perfectum, teterrimam gentem ex Hiſpania deletam, quæ, ſi aliquando peregrinis viribus excita inſurrexiſſet, ingentes motus vel clades eſſet editura. 1609

M. DC. X.

SEd ut ad Allobrogem revertamur, qui miris modis incertus animo torquebatur: cum rurſus Gallorum ſpes evehi Hiſpani animadverterent, ut illum ad ſe traducerent, nihil prætermittendum arbitrati, Joannem Vivem, qui apud Genuenſes tunc legatione fungebatur, ad Carolum mittunt. Is nullo non officii genere tentare, ſuadere; polliceri dignitatis filiorum incrementa; regias opes, divitias, regna oſtentare; animum hiſce incitamentis permollire ac flectere poſſe ſperans. Sed involuta adeo ac perplexa verba, nedum cogitata Caroli offendit, ut nonnunquam, quæ illius mens eſſet, pernoſcere non poſſe diceret; penitiora ac reconditiora conſilia fruſtra exquiri. Aliquando (ita Carolo aſſeverante) nihil cum Gallo ſtatutum ſcriberet; affinitate Philippo junctum, clientem ſe illius profiteri; nunquam alieno animo, voluntate, conſilio ab Hiſpanis futurum. Idque quod verbis præſeferebat, cum re ipſa præſtare velle videretur, Murianæ Epiſcopum, legatum in Hiſpaniam deſignavit. In aulam vocato, mandata quæ ad Regem perferret, daturum ſimulabat.

1610 *Joannes Vives, Hiſpanus ad Allobrogem orator.*

Murianæ Epiſcopus, Allobrogis Ducis orator ad Hiſpanos.

Interea Henricum fœderati Principes ad bellum ſolicitabant. Ipſe, reliquis prætermiſſis curis, pedites equiteſque conſcribere, Helvetios evocare, cuncta ſummo ſtudio comparare; & eo acrius facere, quod aliæ cauſæ acceſſerant, quibus ad arma mirum in modum accenderetur. Nam Condæus, regiæ ſtirpis ab Henrico princeps, aula excedens, Bruxellas in Belgium ad Albertum Archiducem cum conjuge profectus fuerat; qua re mirifice Rex commovebatur, ne quid inde detri-

1610 detrimenti Gallia acciperet, veritus. Liberaliter Condæo ab Hiſpanis excepto, ædes attributæ, convivia exhibita, honores additi: cum Spinula marchione amicitia inita uxor Hiſpanico habitu amicta in publicum prodire, ipſe de Rege obloqui. Quæ Henricus iniquo animo ferens, Europeis Principibus ac Reipublicæ per legatum Sciampignium ſignificabat. Sperans interim ad ſaniora conſilia Condæum ſe revocaturum, Couvræ marchionem in Belgium mittit, qui ei reditum ſuaderet, Regis in ſe clementiam, amorem teſtaretur, quæcumque petiiſſet, impetraturum. At Condæus obfirmato animo non modo Couvreum audire noluit, ſed quempiam a ſecretis ad eum miſſum gladii capulo percuſſiſſe fertur. Mediolanum poſtea, Hiſpanis annuentibus, ementito ſacerdotis habitu, tribus aliis comitibus, proficiſcitur; quo in itinere Benaco lacu Venetæ ditionis trajecto, ad Rivoltellam oppidum prandium ſumpſit, parumque abfuit, quin aſtu Sciampignii legati, magiſtratus Brixiæ juſſu, comprehenderetur. Cum enim de itineris ratione nonnihil Sciampignius perſentiſſet, ad Brixiæ rectores literas dedit, quibus enixe flagitabat, ut e ſuis domeſticis quemdam cum ſublatis ſibi furto Venetiis profectum, per Benacum lacum, certiſque notis (quas enarrabat) compertum, intercipi præciperent, id ſe mox Patribus ſignificaturum. Verum magiſtratus Brixienſis, quod erat, veritus, ſtatim Senatum de legati petitione certiorem fecit; atque interea Condæus Mediolanum pervenit; a Fuentano ſummis honoribus eſt excultus. Ibi multa in Regem pravi animi argumenta effundere, novandi ſtudia haudquaquam diſſimulare, ſpe aliquando regno potiundi efferri; quæ ab Hiſpanis libenter non audiebantur modo, ſed fovebantur, ut Henrici potentiam frangerent, domeſticiſque diſſidiis robur fortiſſimi Regis debilitarent. Quamvis enim vehementer commoveretur, in Hiſpanis ditionibus Condæum excipi & foveri; ac graviſſime conqueſtus, minime inultam injuriam paſſurum perſancte affirmaret: tamen Hiſpani eo pignore læti, *qui in eorum ditiones ultro ſe contuliſſet, qui ad Philippum confugiſſet, expellere non poſſe*, ajebant: *Antonium Peretium, ſuperioribus annis, læſæ majeſtatis reum, in Gallia exceptum, adhuc in ea commorari. Quid*

Condæus Princeps Bruxellas proficiſcitur.

igitur

igitur mirum, ſi Gallorum exemplum ſequuti, Principem in ſuum ſinum confugientem expellere nollent? At contra Galli: *Quid Antonio cum Condæo? illum privatam perſonam gerere; hunc Principem eſſe: ab illo nihil mali ad Philippum pervenire; ab hoc multa atque ingentia, quæ ad Henricum ſpectarent, proficiſci poſſe: illum, fervente inter Reges bello, admiſſum; hunc, pace intercedente, contra jus receptum.* His magis magiſque Henrici animus ad bellum accendebatur. Hinc vulgata Clivenſis expeditio, inde Condæi e Gallia diſceſſus ſtimulos addebant. Itaque cum Sabaudo negotium urgere, Europeos Principes ſibi conciliare, totus in armis eſſe. 1610

Henricus Rex ad bellum ſe inſtruit.

Henricus Rex Venetos ad fœdus ineundum hortatur.

De ſuorum vero conſiliorum ratione ſæpius cum Antonio Fuſcareno communicaverat, eaſdemque Franciſco Contareno ſuperiori anno in Angliam proficiſcenti ſignificarat, per Sciampignium Senatui patefecerat, atque ad fœdus ſecum ineundum hortatus fuerat: *Jam eo Hiſpanos evectos, ut reliquis Principibus immineant, cuncta ſibi polliceantur, incrementa virium ſumere: ni obſiſtatur, brevi non minus intolerandos, quam formidoloſos evaſuros;* His, quæ cunctis communia, pleraque accedere, quæ ad Venetos pertineant: *Rhætorum cum Republica fœdera everſa, aditus illi ad externa recipienda auxilia (quantum potuerint) obſeptos. Quid? quod, gliſcentibus inter Rempublicam ac Pontificem diſſidiis, hoſtes ſe ſe palam in Europæ theatro profeſſi ſint? An non bis accendi Senatum oportere, atque faſtum gentis in ejus exitium anhelantis obtundere? an non conatus frangere, atque ſe ſe in cunctorum Principum perniciem efferentem fortunam deprimere? Quid porro hoc tempore opportunius, quid hoc rerum ſtatu facilius, dum armatus ipſe, veterano exercitu ſeptus, munus imperatorium obibit; dum robur majoris Germaniæ partis accedet; dum Anglus nihil aliud, quam in Hiſpanos odium ſpirat; dum Allobrox belli cupiditate flagrat? An parva Reipublicæ præmia fore? Cremonam, Abduanam Glaream ad Venetas ditiones* (ut ajebat) in quadrum redigendas, *acceſſura: ac ſi terreſtribus copiis maritimæ jungantur, nullo negotio Neapolitani regni ſtationibus ac portubus potituram.* Hæc cum ab Henrico ſæpe jactarentur, quo Senatum magna ſpe altum, proferendorum finium cupidine inflammaret; tamen

1610 men non ejuſmodi erant, ut Patres ab eorum temperatis conſiliis, atque ab amicitia, quam cum Regibus ſemper ex. coluerant, dimovere poſſent. Cum igitur in neutram partem propendere e republica arbitrarentur, ita Henrico Senatus conſulto reſpondendum cenſuere: *Ingentes ei a Republica gratias haberi, quod penitiora illius conſilia ſibi aperuiſſet; quod de exornanda atque augenda Republica adeo ſe ſolicitum eſſe ſignificaret; illius ſingularem prudentiam atque animi magnitudinem paribus laudibus efferre atque aſſequi non poſſe: verumtamen Reipublicæ, quæ per tot annos alta pace potita ſit, providendum eſſe, ut in Italia quies tranquillitaſque ſervetur: omnia demum felicia ac proſpera Regi exoptare; ac ſi quid in Condæi Principis negotio agere Senatus poſſit, id ultro offerre.* Henricus, paucis ad priorem Senatus conſulti partem adjectis, reſpondit, quippe qui parum ſuis conſiliis Senatus decretum reſpondere animadverteret: de altera ſummas Patribus gratias egit.

Senatus reſponſum.

Sabaudiæ Ducis cum Henrico Rege conjunctio & pacta.

Interea Allobrox, diu multumque rationibus ſubductis, tandem ſe Henrico adjunxit, atque Gallicas partes ſequi decrevit. Majoris natu Regis filiæ cum Victorio Principe trecentorum aureorum millium dote connubium pactum; quinquaginta millia ſponſo; triginta Mauritio Cardinali; viginti Thomæ, tertio Ducis filio, annuæ penſionis nomine promiſſa. Hæc licet jam erumperent, ſtudioſe adhuc ſilentio premebantur; donec, firmioribus radicibus ſubnixo fœdere, altiora conſilia concoquerentur. Quod ut quam primum fieret, poſtulatis initio cunctis fere a Bolæo Auguſtæ Taurinorum, ac Trolæonio Caroli a ſecretis Lutetiæ diſcuſſis, colloquium, quo omnia ſtabilirentur, haberi placuit. Bruſolum, haud longe Taurino oppidum, ad id lectum; eo in conventu, ut nuptiæ inter filiam Henrici natu majorem ac Sabaudiæ Principem ſtatim promulgarentur, decretum. Belli gerendi ratio conſtituta, ut eodem tempore Henricus in Menapios, Allobrox in Inſubres impetum faceret, præpotentibus Gallorum atque Helvetiorum copiis, quæ triginta circiter millia numero æquabant. Inter fœderatos Angliæ Rex, Batavi, ac Germani Principes adnumerabantur; qui nuper Halæ Suevorum, ad Germaniæ libertatem tuendam, ſocietate inita, Henricum

Sabaudiæ Dux cum Gallis Bruſoli convenit.

Henricus Rex, fœderis principes in Halæ conventu renuntiatur.

illius

illius principem renuntiaverant. Britannus octo peditum millia, quorum quatuor ex iis, qui Batavis militaverant, quatuor ex Anglia miſſurus ferebatur: Batavi totidem fere peditum millia, atque equitum manum Henrici Naſſoviæ comitis, Mauritii Principis fratris, auſpiciis daturos; Germanos quoque ipſos haud exiguis copiis adfuturos. Tot viribus fortiſſimi atque invicti Regis ductu, facillime Brandeburgenſis ac Neoburgenſis Menapiorum in poſſeſſionem induci poſſe, credebatur. Eodem vero tempore Carolus atque una Laodigherius cum duorum ac triginta peditum, quinque circiter equitum millium numero, quorum Carolus duodecim millium peditum, equitum duo millia, hic viginti peditum, equitum tria millia cogeret, Inſubres aggrederentur: diemque in Italiam deſcendendi nonas junias præſcriptum rumor erat. Hæc Auguſtæ Taurinorum decernebantur. Menapiis vero in poteſtatem, uti putabatur, redactis, in Belgium Henricum profecturum, atque Albertum bello petiturum, fama percrebuerat. Addebatur, in Pirenæis ſaltibus ad duodecim millia ex Maurorum reliquiis ſupereſſe, quibus ſi arma tribuerentur, non exiguos in Hiſpania tumultus concitari poſse. De Genua quoque invadenda conſilia habebantur. Cum enim Henricus Simeonem Danzerum, Anglum, inſignem piratam, ingenti cujuſvis gentis, ac præcipue Hiſpanorum præda onuſtum, fide interpoſita, Maſſiliæ recipi juſſiſſet, iſque ad quingentorum millium aureorum ſummam, navigiaque aliquot ſecum adduxiſset; hoc auxilio, atque in Provincia inſtitutis vigintiquatuor triremibus, Genuenſium ditiones aggredi, ac Savona potiri haud difficulter poſſe ſperabat. Hæc paſſim diſpergebantur. Henricus ingenti gloriæ cupiditate incenſus, virtuteque ſummis in omni vita durata laboribus fretus, veteranis militibus ac ducibus, periculorum ſociis, confiſus, fœderatis ſubnixus, cuncta ſibi felicia ac proſpera fore ratus, jam animo victoriæ trophæis præceptis, gloriam ſibi reſervabat, aliis præmia conceſſurum palam profitebatur: Menapios Brandeburgenſi ac Neoburgenſi, Carolo Inſubres pollicitus, Venetis Cremonam Abduanamque Glaream oſtentabat; quos licet a fœdere ineundo, atque ab Italiæ rebus turbandis averſos animadverteret, attamen, exercitu in hanc provinciam miſſo, 1610

1610 miſſo, cœptis fortuna favente, ut victricibus armis accederent, ſperabat; cum præſertim quotquot poſſet Italos ſibi Principes adjungere niteretur. Mantuanum, infenſo in Hiſpanos animo; Rainutium Farneſium, Parmæ Ducem, Fuentani comitis, ob multa, quæ inter eos diſſidia interceſſerant, hoſtem effectum ſciebat; atque haud difficile rebatur, fore ut, paulo immutatis rebus, ſuas partes ſequerentur. Ut nihil intentatum relinqueret, Pontificis Maximi animum explorabat; Scipionem Burgheſium, nepotem, maximis propoſitis præmiis, ſolicitabat; fortunæ ingentia incrementa, atque amplas ditiones pollicebatur.

Henricus Rex Pontif. adſe attrahere nititur.

Interea Hiſpani, cum Sabaudi conſilia & cogitata omnia ſuſpecta haberent, ne improviſo aliquid detrimenti acciperent, de Inſubrum finibus muniendis agitabant. Novariam multis operibus ſarcire, Alexandriam firmare, earum civitatum præſidia augere, externos milites evocare, Gaudentium Madruccium ſex Germanorum millia conſcribere, Alphonſum Caſatum ad Helvetios, ut illius gentis totidem evocet, proficiſci jubent. Allobrox Vercellarum atque Haſtæ præſidiarios milites augere, Haſtam novis aggeribus ac propugnaculis communire, Hiſpanis licet reclamantibus, id illi pactis conventionibus interdictum. In hac imminentium Italiæ periculorum mole, ne quies florentiſſimæ provinciæ tot annorum ſpatio labefactaretur, Senatus laboraverat. Cumque ad eam retinendam, haud parum Pontificis auctoritatem atque operam momenti allaturam intelligerent, per Joannem Mocenicum, legatum, ſæpius præſentium rerum ſtatum, ingens in Italia bellum brevi oriturum, in republica chriſtiana incendium, quo cuncta exardeſcerent, animo ac pene oculis ſubjiciebat. *Ejus, cui in terris ſumma auctoritas obtigerat, qui communis Chriſtianorum parens eſſet, munus eſſe, cunctos ingenii nervos intendere, omnia experiri, ne alta hæc tranquillitas turbaretur; ne religio detrimenti quidpiam caperet; ne ſcintillæ jam erumpentes omnem chriſtianum orbem corriperent: quod ad Senatum ſpectaret, pro pace tuenda nihil prætermiſſurum; in neutram partem inclinaturum, nunquam Reipublicæ rationes a ſanctiſſima illa Sede ſejuncturum.* Paulus, Mocenico perattente audito, poſt gratias Patribus habitas,

Hiſpani milites comparant.

Venetorum officium cũ Pontifice pro pace.

Nihil

Nihil magis ſibi hærere animo, de nulla re magis, quam de pace in tota chriſtiana republica, ac præſertim in Italia tuenda, ſolicitum eſſe: hæc dies noctesque meditari; proque ea retinenda nullum officii genus intentatum relicturum, in ſummo exiſtimationis loco Senatus conſilia ſemper habiturum, eamdem cum Republica ſe fortunam ſubiturum. Verum eo loco res erant, ut nullis humanis rationibus tot nubium ac tempeſtatum turbines diſcuti poſſe viderentur; quove tot ingentium rerum orſus erumperent, Europa omnis circumſpectabat. 1610

Alphonſus Queva, orator, tranſitū Germanis militibus a Venetis poſtulat.

Interim Alphonſus Queva, Philippi apud Venetos legatus, Fuentani nomine ſex Germanorum millium per fines Reipublicæ tranſitum a Senatu petit: id & ſemper permiſſum, ac poſtremis hiſce temporibus, anno nempe M. DC. I. ultro conceſſum fuiſſe; licet enim alii non deeſsent aditus, quibus in Inſubres ductari copiæ poſſint, attamen vel itinerum compendio ac facilitate, vel Reipublicæ in Regem benevolentia permotum, id a Senatu flagitare Fuentanum voluiſſe. Sciampignius, Henrici orator, de Hiſpanorum petitione certior factus, nulla interjecta mora, Patres adit: ne tranſitum per Venetas ditiones Germanis permittant, enixe poſtulat; copias in Burgundiam adverſus Gallorum Regem, Reipublicæ amicum ab Hiſpanis mitti. Ea de re diſſentientibus ſententiis in Senatu actum. Collegii Patres fere omnes ita Quevæ reſpondendum cenſebant: *Rempublicam, quæ ſemper æque cum Regibus amicitiam coluiſſet, in eadem adhuc ſententia permanere: quæ inter eos diſſidia erant, iis ſeſe immiſcere nolle: multos aditus eſse, quibus e Germania, ut ipſe Queva ajebat, in Inſubres deſcenderetur; per eos aditus copias duci Fuentanus juberet, neque amicam Rempublicam implicaret: reliquis Germanorum, ſi quæ ſupereſsent, quominus impediantur opportune Senatum juſsurum.*

Sciampignius orator, ne tranſitus Germanis, permittatur, a Senatu petit.

Nicolai Donati oratio.

Nicolaus Donatus, Joannis filius, adverſus Senatus conſultum ita dicere occipit.

Non ſum neſcius, Patres optimi, de graviſſima re agi, quæ ſane, in quamvis partem veſtra proclinent ſuffragia, maxima ſecum rerum momenta attractura ſit. Quo magis, ne quid propere fiat, ne ſenſim in bellum incidamus, ſummope-

Digitized by Google

1610 *mopere cavendum eſt. Ac ſi ea mente ſemper fuiſtis, ut Italiæ pacem omni ſtudio retineretis, ſi in alterutram partem pendere, ſi a veteri majorum inſtituto diſcedere noluiſtis; videte, ne, ſi in Senatus conſultum iveritis, adverſus Hiſpanos cum Henrico ſocietatem iniiſſe videamini. Nil enim aliud eſt, Germanos tranſitu per ditiones veſtras arcere, quam Gallis aperte favere, Hiſpanorum vos hoſtes profiteri. Quid enim, ſi tranſire voluerint? an non vobis arma ſumenda, obſiſtendum, fauces aditusque obſepiendi ſunt? An vero, nobis invitis ac reluctantibus, ducere armatas copias per fines noſtros licebit, quorum altero bellum, alteró ingens dedecus continetur? Cur vero id Hiſpanis denegetur, quod nullo umquam tempore, niſi hoſti negari conſuevit? Quoties avorum noſtrorum patrumque ætate, modo Germani, modo Galli, modo Hiſpani per ditiones veſtras iter habuere? An inventi ſunt, qui (niſi forte inimicitiæ interceſſiſſent) impediverint, obſtiterint? Quoties vero præcludere itinera necdum declaratis hoſtibus voluiſtis, quot incommoda, quot clades, quæ calamitates inde ſubſequutæ ſint, quis ignorat? Maximiliano Imperatori iter in Italiam per fines Reipublicæ petenti majores noſtri negavere. Inde bella, quæ per tot annos variis modis terreſtre imperium afflixerunt, lacerarunt, manaſſe certum eſt. Quid enim aliud eſt, tranſitu amicos prohibere, quam infenſo in eos animo eſſe, patefacere? Nulla vobis damna illaturi, hac iter facturi ſumus: commeatu indigebimus? ære noſtro comparabimus: an moraturos in regionibus veſtris pertimeſcitis? copiæ omnes illico in Inſubres ducentur: licentiam militarem incolæ perhorreſcunt? coercebimus: quid tandem eſt, cur id nobis non liceat, quod omnibus ſemper licuit? Quid, quod anno milleſimo ſexconteſimo primo Germanis militibus iter patefactum, nedum conceſſum eſt, atque ii pacate, nulla moleſtia, nedum injuria illata, Benaco lacu lembis trajecto, in Germaniæ fines ſe contulere? At iniqua Hiſpani petunt. An vero adeo iniquum exiſtimatis, ad Inſubrum ditiones tutandas, quæ vobis pro muro ſint, copias cogere? Ego vero id æquum non modo, ſed vobis utile apprime arbitror, cum præſertim de*

Ita-

Digitized by Google

Italica pace tuenda agatur, quam aluiſtis, fouiſtis; cujus ſemper appetentes ac ſtudioſi fuiſtis: niſi forte, mutatis conſiliis, altæ hujus tranquillitatis vos tædet; omnia immutari, fortunæ incertos exitus experiri vultis; atque iis capti præmiis, quæ vobis vana oſtentatione objiciuntur, a vetere veſtro inſtituto deſciſcere. At Gallo amiciſſimo Regi, qui ſemper rebus noſtris impenſe favit, fit injuria? Quæ porro injuria eſt, ſi Hiſpanis, quorum minime hoſtes adhuc eſtis, neque fortaſſe eritis, iter per ditiones veſtras concedatur? An Henricum, credat quis, vel ſuadere ſibi, vel petere hæc a vobis, in animum induxiſſe, ut Germanos arceretis, ut arma in eos ſumeretis, cum præſertim alii aditus, alia in Inſubres itinera ſint, per quæ tuto exercitus duci ex Germania poſſint? Ut potius mihi credibile videatur, Hiſpanos ad veſtra exploranda conſilia, ad tecta animorum veſtrorum ſenſa aperienda, iter à vobis petere, ut eo vel conceſſo, vel pernegato, quid poſthac ſperandum de Republica ſit, ſagaci ingenio homines perſentiant. Quod ſane Sciampignius (ut veriſimile eſt) callide animadvertens, abſque regiis mandatis acceſſit, ut, ſi fieri poſſet, e manibus veſtris Senatus conſultum extorqueret, quo & Hiſpanorum hoſtes, & fœderatos Regis vos eſſe profiteremini. Hic aliquis Hiſpanæ gentis artes, dolos, aſtus, ſubdolum ingenium; quot ex eorum amicitia & fœdere ſuperioribus annis Reipublicæ contigere; quæ nuper, cum Pontifice vigentibus diſſidiis, dixerint, tentarint, effecerint, commemorabit. Verum qui diverſas privatorum a publicis rationes eſſe, qui nihil vel metu vel iracundia agendum, qui prudentiam Senatus graviſſimis in rebus expertam agnoverit, Germanis per Venetas ditiones iter præbere, hoc rerum ſtatu, hoc tempore opportunum non modo, ſed neceſſarium fore fatebitur. 1610

Cum Donatus peroraſſet, tum Joannes Cornelius, Donati collega, hunc in modum reſpondit. *Joannis Cornelii oratio.*

Dum attentius mecum ipſe cogito, quæ cauſæ, ut per veſtros fines Germanis militibus iter peterent, Hiſpanos impulerint, facere non poſſum, quin gentis, dicam ne prudentiam an ſagacitatem? admirer. Neque enim credibile eſt, cum multi aditus (ut ipſi quoque affirmant) ex Germania in Inſubres pateant, fruſtra mentem veſtram pertentare voluiſſe;

Digitized by Google

1610 *ſed ut, cum nullo id negotio (uti ſibi ſuaſerant) impetraſſent, tum demum in ſuas partes Rempublicam pertraxiſſe, rumoribus ac fama vulgarent, quo inter Gallorum Regem voſque ſuſpicionum ſemina jacerent; atque ut ii, qui Gallo favent, præſidiis nudatos, ſpe dejectos cum ſe animadverterent, perterrefacti animos deſponderent: quo ſane nil illis acerbius, nil vobis durius accidere poteſt. Non ignorant, in Henrico ſummam fortitudinem, egregiam virtutem, ſcientiam rei militaris eximiam eſſe; quantum ille Reipublicæ benevolentia ac mutuis officiis junctus ſit, quantum vos præſidii in Rege invicto, atque ſupra omnium ſæculorum memoriam inſigni, ſtatuere poſſitis. Id agunt, id moliuntur, ut quacumque ratione nexus iſte debilitetur & confringatur. Norunt, vobis conjunctis, eorum cupidini atque dominandi libidini omnes obſtructas vias, neque altius poſſe in Italia ſuas res tollere. Hinc mirum non eſt, ſi cum palam hæc tentare nequeant, ſolito aſtu per cuniculos aggrediantur. Cur enim aliis itineribus Germanos milites in Galliam Ciſalpinam non traducunt? An non anno milleſimo ſexcenteſimo ſexto, dum arma in Italia ob pontificia ac Veneta diſſidia ſtreperent, Germanos per Alſatiæ fines, Acronium lacum, inde per Verbanum ductavere? Cur ratio itinerum immutatur? cur per Benacum trajectus petitur, niſi, ut Henrico immerenti in totius chriſtiani orbis theatro inſignis a vobis injuria inferatur? Quid enim aliud exiſtimet, cum armatus ipſe, ſociis præpotentibus ſtipatus, ingentia animo volvens, veſtras ditiones, oppida, urbes ſuis hoſtibus patefactas inſpiciet? An hæc munificentiſſimi ac gratiſſimi Senatus, an majorum inſtituta ſunt, qui beneficiis cum amicis certare potius, quam cum hoſtibus injuriis dimicare voluerunt? Niſi forte parum veſtræ dignitati & incolumitati conſuluiſſe Henricus viſus eſt, dum anno milleſimo ſexcenteſimo primo, cum omnia belli ſuſpicionibus exardeſcerent, ſe conſilia rationeſque ſuas a Republica nunquam ſejuncturum teſtatus eſt: dum anno milleſimo ſexcenteſimo ſexto, Hiſpanis nova, dum Pontifici faverent, in Italia agitantibus, virtute, prudentia, conſtantia obſtitit, Pauloque ad ſaniora conſilia traducto, Reipublicæ jura tutatus, pacem egregiam Senatui peperit. Quæ ſane retenta animo, ad poſterorum memoriam tranſmiſſa, quis*

non

non ſemper ſummis laudibus efferet ? quis in Henricum ullo unquam tempore ingrati notam animi ſubire voluerit ? Neque hic expectetis, ut cum Henrico Hiſpanos conferam. Quis enim ignorat, infauſtos fœderum ſucceſſus, incrementa Veneti imperii inviſa, maria infeſta reddita, navigia intercepta, & quod omnia ſuperat, hoſtes Reipublicæ ſeſe illos patefeciſſe ? Quid ulterius aut quæritis aut expectatis ? Nonne cuncta animo amplectuntur; technis ac machinis ſuis omnia evolvunt; ad monarchiam aſpirant, anhelant ? Italos Principes fere omnes partim illecebris, partim metu pœnæ ſubegere. In quibus ſane Principibus ſi quis adhuc ſenſus priſcæ dignitatis ac libertatis reſidet, an non vos hoc decreto penitus ſe ſe demittere, ac nullo unquam tempore de excutiendo, quo premuntur, jugo cogitare cogeretis ? At nunquam, niſi hoſti, iter per fines amicorum Principum interdicitur. Eſto, ſi nullæ ſint cauſæ quæ ſecus ſuadeant; niſi de amicorum injuria agatur; niſi neceſſitas cogat; niſi aliis itineribus copiis aditus pateant, quæ omnia in hanc cauſam incidere nemo non videt. Sed æqua petunt Hiſpani, dum Inſubres, qui nobis propugnaculo ſunt, firmioribus præſidiis tutari volunt. Quis prohibet ? quis vetat ? Nonne per Acronium ac Verbanum lacum alias duxaſtis exercitum ? Cur experiri Senatus mentem, cur explorare conſilia, cur infenſam Regi amico ac potentiſſimo vultis Rempublicam reddere ? At in Philippi odium incurremus. Ne id merito fiat, omni ope cavendum: ſin immerito contingat, id non veſtra culpa, ſed aliorum in vos parum propenſo animo accidiſse dolendum potius, quam veſtræ culpæ tribuendum, neque quidquam inde vobis detrimenti acceſſurum exiſtimandum eſt. Cum igitur ea temporum conditio, is rerum ſtatus ſit, ut præcavendum inſidiis, & amicis Principibus nulla juſta querelarum cauſa præbenda ſit, tutius, ut Patres fere omnes Collegii cenſent, iter per veſtras ditiones Germanis non permittetis, quam, iis admiſſis, Henricum armatum, amicum, ingentia, ſumma meditantem contempſeritis, atque injuria affeceritis. 1610

Cum dicendi finem Cornelius feciſſet, in ſequentem diem negotium dilatum: iterum variis diſceptationibus actum. Tandem

Digitized by Google

1610 dem frequens Senatus Collegii Patrum ſententiam eſt amplexus, iis demptis verbis, quibus Germanorum reliquiis trajectum permiſſum iri ſignificabat. Cum Senatus conſultum de more perlectum Queva audiſſet, mirari, conqueri: *Ejuſmodi reſponſum non expectaſse; nunquam itineribus per ſuos fines amicis copiis Rempublicam interdixiſſe; anno* M. DC. I. *eadem Fuentano conceſſiſſe; neminem fore, qui non adhæſiſſe Gallis Venetos arbitretur. An non iis copiis Mediolanum defendi, quod pro Reipublicæ ditionibus munimento ſit? Henricum in Italia bellum meditari, arma in hanc provinciam, quæ innumeris bonis diuturna pace partis affluit, inferre: Hiſpanos obſiſtere velle: quid Reipublicæ magis conducat, Patres expenderent; an iis qui ingens incendium alant, an iis qui reſtinguere nitantur, favere.* Ad ea Donatus Princeps a Senatus conſulto non diſcedens: *Philippo, quem ſumma obſervantia Senatus proſequeretur, injuriam minime fieri: alia, ut Queva ajebat, itinera non deeſſe, quibus in Inſubres deſcendatur: quo pacem tueri, omnibuſque officiis ad Reges conciliandos enixus uti poſſit, in neutram partem Rempublicam pendere velle.* Literæ inde ad Veronæ ac Salodii magiſtratus datæ: *Lintribus ac navigiis per Benacum tranſvehi milites ne ſinerent; ſi quæ in iis finibus militiæ cogerentur, ſtatim Senatui ſignificarent; a Gaudentio Madruccio, præfecto, peterent, ne per Venetas ditiones iter habere ſineret: cum aliæ in Inſubres ſemitæ non deeſsent, id ab amico viro ſibi haud dubie Senatum polliceri.* At Sciampignius, Patribus gratiis actis, Henrici perpetuum in Rempublicam ſtudium ac benevolentiam pluribus teſtari, Senatus prudentiam efferre, muſſitante atque ægre ferente Hiſpano, quod eo Senatus conſulto Veneti Gallis nimium faviſſe, ac penitus ad ſuas ſe contuliſſe partes viderentur.

Pontifex, & ſuopte ingenio, & Senatus conſiliis permotus, jam exortas tempeſtates, quæ innumeras chriſtianæ reipublicæ clades portendere videbantur, conſpicatus, multa animo agitabat, ut Reges conciliaret, atque adventantibus periculis auctoritate & officio obſiſteret. Neque deſperabat, fore ut Henrici animus ratione aliqua deliniri & mulceri poſſet; cum præſertim armis, quæ in Menapios movebantur, pacem inter Reges minime abruptum iri exiſtimaret,

Con-

Google

Condæumque Mediolano Romam proficiſci ſuaderet; id ſi feciſſet, ejus opera atque auctoritate Regis imperium ſubire, gratiamque demereri poſſe ratus. Itaque duos extra ordinem Internuncios, alterum ad Henricum, alterum ad Philippum deſignavit. Rivarolam Nazarethanum Archiepiſcopum in Galliam, Theatinum Epiſcopum in Hiſpaniam legavit, ut quamprimum citatis itineribus digreſſi, omni ſtudio cunctiſque ingenii nervis pro pace publica contenderent. Erant ex purpuratis, qui legati nomine atque inſignibus decoratos ex Cardinalium numero mittendos cenſebant. At Paulus, ne, ſi pacis negotium confici non poſſet, quidquam de ſummi ordinis exiſtimatione detractum videretur, potius inferioris notæ Antiſtites eo munere fungi voluit. Idque cum Gallo atque Hiſpano legatis ſignificari juſſiſſet: Franciſcus Caſtrius, Philippi orator, reſpondit; mitti vel Internuncios, vel alios ad Hiſpaniarum Regem minime neceſſarium, quippe qui in pacem propenſiſſimus eſſet: iis potius legandos, qui turbare publicam tranquillitatem, atque chriſtianam rempublicam armis pervertere niterentur. Brevius vero, ad Henricum quempiam deſtinari ſupervacaneum, inquit, cum ei Regi nihil æque ac pax & publica quies cordi eſſet; modo hiſce conditionibus, neque ſecus retineretur, ut nempe Menapii fœderatis Principibus concederentur; Condæus in Galliam Regis mandata ſubiturus reverteretur; quæque eo bello expenſa fuerant, ſarcirentur. His ſane, quam a pace averſus Henrici animus eſſet, facile perſpiciebatur. Cognitis enim Hiſpanorum artibus, exploratis viribus, quæ neque virtute neque numero tunc præſtabant, ſuis conducere rationibus potius arbitrabatur, ſi hoc rerum ſtatu generoſo animo fortiterque bellum capeſſeret, quam intutam pacem ac dubiam firmaret, implicitumque potius armis regnum, quam fluctuans civilibus undis filiis relinqueret. Itaque, coacto exercitu, propediem in Menapios profecturus ferebatur; a Laodigherio copiæ in Italiæ finibus atque in Gallia cogebantur. Carolus quoque in Allobrogum atque in ſubalpinis Italiæ ditionibus cuncta ad bellum comparabat; omnibus admiratione correptis, quod in ea rerum turbatione Hiſpani cunctando tempus tererent, neque quidquam,

1610

Legati Pontificii ad Galliæ & Hiſpaniæ Reges.

1610 ut tot viribus obſiſterent, tempori opportunum molirentur.

Maria Medicea Galliæ Reginæ inauguratio.

Jam Henricus cuncta ad bellum paraverat, diem dixerat, qua cum exercitu progreſſurus in Menapios arma ferret. Sed antequam proficiſceretur, Mariam Mediceam, conjugem, diademate regnique inſignibus decorare inſtituerat; in idque ſolemne concelebrandum Lutetiæ ex omnibus regni partibus magnus undique concurſus fiebat; ac quidquid mirandum in Gallia erat, eo confluxerat: apparatu regio cuncta collucebant; nobilitatis flos, Regem in bello ſequuturus, aderat. Itaque tertio idus maji Regina in divi Dionyſii templo, ſolemni ritu, ingenti applauſu inauguratur; xvi. kal. junii dies Regis profectioni ſtatuitur: ipſe ingenti animo, lætitia incredibili, brevis moræ impatiens, triumphum ſpirare videbatur. At in victoriæ limine miſere interceptus, quam ignara fati ſortiſque futuræ humana mens ſit, facile patefecit. Sequenti enim die, qui fuit pridie idus majas, cum tertia a meridie hora, rheda aulicis ac cuſtodibus de more ſtipata, per divi Dionyſii vicum tranſiret, forte in ſemitæ anguſtias incidit; quæ cum curribus aliquot frumento onuſtis magis arctaretur, illico cuſtodes accurrunt, via deflectere jubent. Henricus vectorum incommodum conſpicatus, inhiberi habenas, atque mollius aurigam ſuccedere præcipit. Aliquantiſper ob id immota rheda, nemine animadvertente, alio converſis omnium oculis, rotas quidam a tergo inſcendit; Regem cum Eſpernonio Duce (eadem rheda una cum Mombaſonio Duce, ac Vitrio, regiæ cuſtodiæ præfecto, vehebantur) colloquentem, neque mali quidpiam ſuſpicantem, pugione aggreſſus, duobus ictibus perculit: qui ſtatim, *Vulneratus*, ait, *ſum; ſed animo eſt opus*. Moxque, cum e naribus atque ore effluere ſanguinem animadverteret, *Perii*, verbo amplius non addito, ſubjecit. Obtectum, ne a populo cerneretur, in Luparæ regiam defertur: in ſcalarum adſcenſu efflaſſe animam increbuerat. At Pontificis Internuncius, ad Burgheſium Cardinalem eadem die ſub veſperam datis literis, ſignificavit, in palatium delatum Henricum, non adeo ſenſuum auxilio deſtitutum fuiſſe, quin extremo vitæ actu multa pietatis ac pœnitentiæ ſigna ederet, atque intimo animi motu erratorum a Deo Optimo Maximo veniam peteret,

Henricus Rex pugione percuſſus obit.

Digitized by Google

ret, ac uſu licet linguæ carentem, a Surdio Cardinale abſo- 1610
lutum, noxis expiatum fuiſſe. Regios cuſtodes ferunt, illico parricidam configere aggreſſos, inhibitos, hominemque vivum ſervare juſſos.

Ejus atrociſſimi caſus xi. kal. junias, dum Senatus cogeretur, Gregorii Barbadici, apud Carolum Sabaudum legati, literis eſt allatus: Antonii Foſcareni, apud Henricum oratoris, paulo poſt confirmarunt. Dici non poteſt, quam ejuſmodi nuntio Patres attoniti fuerint: ſtupore veluti defixi hærere, vix animo inexpectatæ & acerbiſſimæ necis eventum capere. Qui Henrici infauſtum obitum dolerent, ad Sciampignium legatum a Senatu miſſi, Franciſcus Molinus, ſuperioris, Aloyſius Fuſcarenus medii ordinis, Equites ambo ac Sapientes. Hi ingentem Senatus dolorem teſtati, quæcumque a Republica ad Galliæ firmamentum ac dignitatem proficiſci poſſent, detulerunt. Sciampignius, gratiis habitis, in lachrymas effuſus, Patrum mœrorem conduplicavit. Datæ inſuper eadem die a Senatu ad Ludovicum, Henrici filium, patri ſucceſſurum, atque ad matrem Reginam literæ, quarum ſententia erat: *Crudelis atque impii parricidii in Henricum perpetrati nuncio accepto, ingenti dolore percuſſum Senatum fuiſſe, quod Regem, omnium heroicarum virtutum exemplar, Galliæ columen, Reipublicæ amiciſſimum, indigna adeo cæde peremptum intellexerit, ut nulla ratione mœrorem lenire ac mitigare queat: dolere caſum tanti Regis, magna atque egregia meditantis, immaturo fato ſacrilega manu extincti: nullam certe parem huic jacturam Galliæ accidere potuiſſe: ſed quanto hæc graviora atque atrociora ſunt, tanto magis ab animi virtute ac prudentia petenda ſubſidia. Magno ſane huic fortunæ telo aliquod ſolatium Senatui afferre, quod ab Henrici filio, patris vera imagine, ampliſſimi regni gubernacula ſuſcipienda ſint, qui licet nondum firma ætate ac robore, matris tamen feliciſſimis auſpiciis ſperandum, ut, depulſa tetra hac, quæ publicæ felicitati offuſa videbatur, caligine, brevi cuncta felicia iis ac proſpera eveniant: id & Senatum vehementer optare, & omnia ad ampliſſimi regni ſtabilitatem ac decus offerre*. Hæc ſumma literarum erat. Fuſcareno oratori mandatum, ut literas oratione

Venetorum literæ ad Ludovicum Regem filium & ad matrem.

1610 exciperet, eodemque officii genere cum regiæ ſobolis Principibus aliiſque proceribus fungeretur, ipſoſque ad mutuam benevolentiam animorumque conjunctionem, a qua ejus regni ſtatus, incolumitas decuſque penderet, enixe adhortaretur.

Sciampignii oratoris de Henrici morte ad Venetos oratio.

Sciampignius interim legatus nonis junii Patrum collegium adit, gravi ac diſerta admodum oratione Henrici caſum deflet. *Ingenti adeo* (inquit) *dolore afflictus, & confectus ſum, Patres Optimi, ut non modo verba non ſuppetant, ſed vocem pene ipſam faucibus hærentem emittere nequeam. Attamen quoniam ita infauſta hæc atque infelicia tempora tulere, adumbratam magis quam expreſſam luctus doloriſque mei effigiem in veſtrum conſpectum proferam, eximium pictorem illum imitatus, qui ex Iphigeniæ letho immenſam mœſtitiam ob oculos ſubjicere conatus, cum pallentes vultus, exſangues genas, collacrhymantes nonnullorum oculos repræſentaſſet, atque ad paterni doloris ſimulacrum ventum eſſet, neque artis ope patris dolorem aſſequi poſſet, velo Agamemnonis caput obvolvit, atque æſtimanda animo, quæ oculo objicere nequiverat, reliquit. O Principes* (ait) *cur ad horribilis proditionis ac parricidii vocem non expergiſcimini; quo pacto tot aſtus atque inſidias æquo animo pati poteſtis? voſque, o generoſa Gallorum gens, inultam inſignem adeo injuriam relinquetis? Minime id quidem; immo ea animi magnitudine, quæ veſtra eſt, de horrendo, atroci, inaudito ſcelere ac parricidio dignas pœnas ſumetis. Obiit Henricus quartus, quo non magis pacis artibus inclitus, quo non fortior, clementior jam multis ſæculis Princeps in Gallia fuit; Rex ſane in vita, in obitu, poſt obitum inſignis. Dum vixit, ob præclara atque heroica, pace & bello, ſummo totius chriſtianæ reipublicæ bono geſta: in obitu, jam enim Cæſar atque alii Germaniæ Principes, deſignatis legationibus, Menapiorum controverſias illius voluntati atque arbitrio permittebant; Albertus Archidux tranſitum illi cum exercitu per ſuos fines offerebat: poſt obitum denique, nullus enim unquam temporis decurſus memoriam tanti Regis delebit, nulla unquam ætas de illius laudibus ac præconiis conticeſcet. Amiſiſtis Patres Hen-*

Digitized by Google

Henricum vobis arctiſſimo benevolentiæ nexu conjunctum, ad veſtræ Reipublicæ commoda atque incrementa natum, ut jure ingentem hunc dolorem ore ipſo ac totius corporis habitu indicetis. Sed a Deo Optimo Maximo ſperandum eſt, non inultum tantum facinus relictum iri; quique Galliæ regnum Chriſtianiſſimum difficillimis temporibus ſervavit, hoc potiſſimum incolume conſervaturum, parvulique Regis initiis præſenti ope auxiliaturum. 1610

Tum Donatus Princeps lachrymabundus, *Sciampignium quidem in præcordiis impreſſo dolori aditum quoquo pacto laxaſſe; ſe præ lacbrymis effari minime poſſe,* inquit. *Attamen id brevi dicturum: Senatum non modo, verum totius civitatis ordines ex immenſa hac jactura intimis ſenſibus eum dolorem excepiſſe, quo graviſſimis Reipublicæ caſibus majorem non accepiſsent: eum enim Regem acerbo fato ereptum fuiſſe, quo neque ea ipſa, neque ſuperioribus ætatibus gloria cumulatior alter unquam exſtitiſset: quippe qui forti atque invicta dextera hoſtes perdomuiſset; regnum nobiliſſimum adeptus fuiſset; bello invictus, pace incomparabilis prudenter rexiſset; optimis legibus muniiſset; ad chriſtianæ reipublicæ decus atque incrementa multa eaque egregia egiſset; majora, ni præpropera mors conſilia prævertiſset, editurus: quæ ſane omnia, cum eximia clementia, quæ Dei Optimi Maximi præcipua virtus eſt, cumulaſset, cunctos in ſummam ſui admirationem rapiebat. Quis igitur acerbum hunc caſum non doleat, quis erumpentes lacbrymas cohibeat? Sed quoniam Deo Optimo Maximo, cujus cuncta nutu adminiſtrantur, ita viſum ſit, minime dubitandum, ut qui ſemper nobiliſſimum Chriſtianiſſimumque regnum tutatus fuerit, eidem quoque hoc tempore præſto futurus non ſit; Regemque filium, magni patris veram genuinamque effigiem, protecturus: in ea ſane turbatione haud exiguum inde ſolatium Senatum capere, quod cunctos in regni incolumitatem, in novi Regis amplitudinem conſpirare intelligat: eadem mente atque affectu in filium, qua in patrem ſemper exſtiterit, Rempublicam futuram.*

Leonardi Donati, Princ. ad Sciampignium reſponſum.

Ceterum Regina Henrici conjux, licet inexpectato caſu perculſa atque fere exanimis, nihil muliebriter agens, ingentem dolo-

1610 dolorem publicæ ſalutis ſtudio compreſſit, ſexuſque imbecillitatem animi robore ac virtute ſuperavit. Per omnes regni partes de mariti obitu nuntios miſit, provinciarum urbiumque præſides ad munera cuſtodiaſque diligentius obeundas excitavit; ne quis Lutetiæ tumultus ſuboriretur, per urbis vicos militibus diſpoſitis portiſque occluſis, curavit. Inſequenti vero ab obitu die coacto concilio (quod *Parlamentum* Galli vocant) Reginæ matri ob filium impuberem regni adminiſtratio ac tutela concredita eſt. Ludovicus XIII. ſummis cunctorum acclamationibus Galliæ Rex ſalutatus; incredibili applauſu in regia ſede (quam *Lectum juſtitiæ* appellant) locato, fidelitatis ſacramentum a cunctis exhibitum. Principes regiæ ſobolis, atque alii proceres, in Galliæ bonum conſpiraturos, Henrici mortem ulturos, jurejurando interpoſito, paciſcuntur. Henricus Rex defunctus egregia honoris præfatione a concilio Magni titulo decoratus eſt. His a Fuſcareno legato per literas cognitis, ut bini oratores ad Ludovicum XIII. deſignarentur, qui & patris mortem dolerent, & illius in ampliſſimo regno ſucceſſionem gratularentur, Senatus decrevit. Lecti ſunt Andreas Guſſonius, Auguſtinus Nanius, ambo equeſtris ordinis.

Regina Ludovici mater Gallici regni gubernacula ſuſcepit. Ludovicus xiij. Galliæ Rex ſalutatur.

Henricus Rex magni titulo decoratus.

Andreas Guſſonius, Auguſtinus Nanius, ad Ludovicum Regem oratores.

Quæſtio vero ſumma diligentia de Regis parricida Lutetiæ habebatur; neque an ſponte vel miſſus tantum facinus patraſſet, cognoſci poterat. Erat parricida ex Angoliſmæ oppido, Franciſcus nomine, qui doctoris inſignibus, ut ajunt, Lutetiæ decoratus, ſeptem antea annis Gallia digreſſus, Bruxellas migraverat, ibique uxorem ſumpſerat. Is quæſtioni ſubjectus, atque acerrimis tormentis laniatus, quiſnam parricidii auctor, an ab aliquo ad illud patrandum miſſus, ut fateretur nunquam adigi potuit, vel quod revera nullius impulſu, ſponte ſua tantum facinus aggreſſus eſſet, vel quod extrema quæque ſubire potius, quam conſciorum nomina edere obſtinato animo ſtatuiſſet. A Pariſienſi Senatu, ejuſmodi ſententia edita, damnatus eſt: cereo ardenti parricidæ manus, qua facinus perpetrarat, incenderetur: forcipibus candentibus, plumbo liquefacto in plagas infuſo, dilaniaretur: vivus in partes quatuor, equis in diverſa nitentibus, diſtraheretur: reliquiæ flammis traderentur. Ante beatæ Mariæ virginis auguſti templi fores deflexo

Pariſienſis Senatus ſententia de Henrici Regis interfectore.

genu

Google

genu conſtituto, delictum fatenti, auctores vero neganti, ea 1610 conditione ab Antiſtite data venia eſt, ut, ſi quos delicti vel auctores vel conſcios ſciret, eoſque non pronunciaret, ſine peccatorum expiatione ex hac vita migraret. Manus in favillas redacta: reliqua ex Pariſienſis Senatus decreto præter corporis incendium peracta: populus in rabiem verſus, atque in noxium frendens, quo minus ejus reliquias per vias & compita urbis raptaret, cohiberi non potuit.

Henrici Regis elogium.

Hic Henrici IIII. Galliarum ac Navarræ Regis, exitus fuit; viri ſane virtute, fortitudine, prudentia, clementia incomparabilis; cujus vitæ curſus per varios humanarum rerum caſus traductus, illum bello invictum, paceque florentem reddidit: ſiquidem laborum, vigiliæ, frigoris, æſtuſque patiens, fortiſſimi militis ſæpius partes egit: ingenio, conſtantia, rei militaris ſcientia excellens, præſtantiſſimi imperatoris munera obivit: nemo illo exactius ac ſolertius caſtris locum capere, commeatus expedire, nemo prudentius prælii tempus eligere, inſtruere aciem, ſubſidiis firmare, ab inſidiis præcavere: ut mirum non ſit, ſi toties vel munitiſſima oppida urbeſque expugnarit, vel in acie vicerit, pacatoque demum civilibus diſſidiis Galliæ regno, priſtinum ſplendorem decuſque reſtituerit, artibus belli ac pacis florentiſſimum reddiderit; magis magiſque procul dubio aucturus, ni immaturo atque crudeli fato ſublatus fuiſſet. Eo enim tempore ex humanis exceſſit, quo ingentium rerum orſus moliebatur. Jam enim exercitum comparaverat, fœderatos ſibi potentiſſimos adjunxerat, ut rapidi torrentis inſtar nullos obices habiturus videretur. Trepidabant Menapii, nutabat Belgium, Italia belli eventus circumſpectabat; neque Hiſpanis adhuc tantum roboris ac virium erat, ut obſiſtere ingruenti poſſent. Eam quandoquidem tempeſtatem nactus Henricus erat, qua Europæ Principes fere omnes a militari gloria alieni, per duces bella adminiſtrabant: nemo in aciem prodire, nemo imperatoris munere fungi, nemo ad martiale decus anhelare. Quinimmo a pleriſque exiſtimabatur, Henricum, Menapiis ſubjectis, Allobrogum copiis fultum, ſi in Italiam deſcenderet, haud difficulter in ſuam poteſtatem redigere, atque hujus provinciæ ſtatum immutare poſſe: cum præſertim non deeſſent,

qui

1610 qui Hiſpanorum dominatum peroſi, rerum novarum cupidi, arridenti fortunæ applauſuri viderentur. Sed tot tantaque illius molimina inopinus obitus accerſit: inde immutata rerum facies, perplexa Principum conſilia, dubia ſpe ac metu cuncta immiſta ſunt.

Gallorum conſilia poſt Henrici obitum.

Quonam Henrici apparatus erumperent, quæve Galli meditarentur, incertum erat. Ne tot invicti Regis conatus interciderent, curandum Gallorum nonnulli cenſebant: immenſam auri vim effuſam, copias & numero & robore inſignes comparatas, quæ & amicis ſubſidio forent, ac terrorem hoſtibus incuterent: cur cunctandum, cur præclaras rei feliciter gerendæ occaſiones prætermittendas? Alii contra, regni tranquillitati ac ſtabilitati incumbendum eſſe; graves & immodicas impenſas moderandas; tot copias tantum alendas, quot publicæ ſecuritati retinendæ, & ad omnes motus, ſi qui forte exorirentur, comprimendos ſufficerent: propriiſque quam alienis rebus potius conſulendum. Extremæ ſententiæ acriter oppugnabatur: periculi plenum eſſe, hoc rerum ſtatu Gallias omnibus viribus exuere: qui tantam rerum molem conſilio, fortitudine ſuſtentaret, Henrico mortuo, inveniri alterum haud facile poſſe: quadringentorum aureorum millium ſummam in exercitu alendo ſingulis menſibus impendi; brevi omnes regias gazas imminutum iri, ni aliqua immenſo ſumptui moderatio adhibeatur. Contra vero indignum Galliarum gente videri, hoc novi regni initio amicis deeſſe, fidem oppigneratam peſſimo exemplo fallere: quocirca mediam iniri viam oportere, qua & fœderatis Principibus, & regni incolumitati uno eodemque tempore proſpiceretur: Principes, ad quos Clivenſis ducatus ſpectabat, minime deſerendos, amicitiam fœduſque cum Sabaudo confirmandum; peditum decemmillia, equites mille Principibus ſubſidio mittenda; quod reliquum copiarum eſſet, id partim dimittendum, partim in arcibus oppidiſque retinendum. Quæ ſane apud Gallos vicit ſententia. Verum Carolus Allobrogum Dux incredibli ex Henrici caſu mœrore afficiebatur, cum præciſas ſpes cerneret, quibus ingens illius animus, vel ad proferendos ſuarum ditionum fines, vel ad gloriam rapiebatur. Itaque animo fluctuare, in diverſas partes agi, infenſos Hiſpanos

Caroli Sabaudiæ Ducis ob Henrici Regis obitum conſilia.

nos

nos vereri, arma, quæ in Inſubribus cogebantur, ſuſpecta habere, quonam Gallorum conſilia tenderent ſolicitari, hinc Fuentano inde Laodigherio armatis ſeptus. In hac rerum ambiguitate quantas maximas poteſt copias cogit, Gallorumque amicitiam potius amplexurus videbatur, atque eo facilius, ſi conſiliorum ſocios alios Principes nactus eſſet. Condæus vero, Henrici morte audita, ſtatim Mediolano diſcedens, per Belgium in Galliam proficiſcitur; promiſſiſque Reginæ illectum, nihil novaturum plerique affirmabant: dum contra alii vererentur, ne odio in Henricum actus, novos in Gallia motus cieret. Veneti vero, ne Italica quies perturbaretur, ſoliciti, conjunctis cum Pontifice conſiliis, ſummo ſtudio nitebantur. Pontifex Internuncios jam electos iter maturare jubet. Rivarolæ in Galliam proficiſcenti Henrici obitum dolere, novi Regis ſucceſſionem gratulari, quæcumque ad regni concordiam ac ſtabilitatem proficiſci poſſint, deferre præcipit. 1610

Condæus Princeps in Galliam redit.

Dum hæc geruntur, citatis nuntiis Mediolanum rumor affertur, Gallorum copias in Delfinatu atque Allobrogum finibus augeri, Sabaudum maximum numerum militum cogere, jamque Eſiliam Gallos perveniſſe. Itaque intempeſta nocte a Fuentano, graviſſimo morbo adhuc implicito, concilium advocatur: ut ſtatim, quæ in Inſubribus copiæ ſint, cogantur, decernitur; quadraginta aureorum millia Italorum peditum ducibus perſolvuntur; externi milites evocantur; brevique ad triginta peditum, quatuor equitum millia in Inſubribus fore Fuentanus jactabat; quæ licet ad Mediolani ditiones tuendas comparari divulgaret, ea tamen in Sabaudum deſtinari plerique arbitrabantur: multaque in illum ab Hiſpanis probra jaciebantur: Jam illius conſilia patere, quo animo in Philippum ſororium ſit, conſtare: indignum tanto Rege eſſe, ſi inultas injurias patiatur, niſi de Sabaudo, quem innumeris beneficiis affecerat, debitas pœnas ſumat. Neque deerant, qui ſtatim in Subalpinos invadendum inclamarent: dum alii contra non ira, ſed prudentia experiundum ſuaderent, potiuſque cum Carolo leniter, quam acerbe agendum exiſtimarent, Hiſpanorum genio ad patientiam durato, haud difficulter generoſum Principem in ſuas partes attrahi poſſe.

Hiſpanorũ bellici apparatus, & in Allobrogem Ducem minæ.

Ca-

1610 Carolus quoque mira diſſimulatione uſus, Joannem Vivem, Philippi legatum, adcerſit; de iis quæ in illum ab Hiſpanis jactabantur, atque in vulgus diſpergebantur, conqueritur: ſe Hiſpaniarum Regi non minus obſervantia quam affinitate conjunctum, ab illius nutu pendere, nec unquam ab ejuſdem voluntate conſiliiſque diſcedere ſtatuiſſe, conſtanter affirmat. Vives de eo Philippo conciliando cum Vercellarum Antiſtite agit. At eodem tempore Novariam majori præſidio Fuentanus firmat; a Laude Pompeja eo tormenta bellica tranſmitti curat; copias omnes in finitimas Subalpinorum ditiones duci jubet: idque eo commodius ac tutius efficere ſibi poſſe videbatur, quod Veneti pacem cum Regibus æque colentes, extra ordinem copiarum delectum haberi ſupervacaneum duxerant. Ac jam Germani milites, alpes tranſgreſſi, in Inſubres turmatim deſcendebant. Helvetii quoque (licet per dies, aliquot, de religione inter Tigurinos ac Claronenſes obortis diſſidiis, quæ mox ad Badenſem conventum rejecta fuerant, impediti) ſe ad iter in Italiam comparabant: brevique triginta peditum, ſupra duo equitum millia in armis fore vulgabatur.

His anxius valde atque anceps Caroli animus erat, cum in Gallia cuncta ad pacem verſa intelligeret, neque ſibi quidquam certi auxilii a Regina polliceretur: Hiſpanis penitus diffideret, eorum artes, amicitiæ velo obductas, perhorreſceret, de parum in ſe propenſo illorum animo in dies certior factus: ſe maledictis proſcindi: quæ molitus fuerat, tegi non poſſe: Coerceri Ducem atque in ordinem redigi oportere; Haſtæ ac Vercellis regia præſidia imponere; nullam ei fidem poſthac habendam. Verumtamen unum illud, ne Hiſpani in Sabaudum quidpiam molirentur, obſtabat, quod Fuentanus gravi morbo afflictus, lectulo decumbens, non ſatis expedire conſilia, neque negotia maturare, neque fervido ingenio operi inſtare poterat; cunctaque lentius, ac ille exoptaverat, procederent, dum ex Hiſpania Regis mandata præſtolaretur. Inter haſce anguſtias Caroli animus cum vehementer angeretur, quo loco ſuæ res eſſent, per Mantæ Abbatem, ordinarium apud Rempublicam legatum, Senatui ſignificat, quibus undique periculis circumſeptus ſit,

Allobrogis cum Venetos officium.

quan-

quantopere hæc ad Rempublicam pertineant, exponit. *Nemini dubium eſſe, ſi adverſum aliquid ei accidat, inde labem cladem que ad Venetos pervaſuram: jam eo excreviſſe Hiſpanorum in Italia potentiam, ut cunctis Principibus pertimeſcenda, ni obſiſtatur, & formidoloſa futura ſit: fato illum Regem conceſſiſſe, qui unus moderari faſtum, ac nimiam Hiſpanorum dominandi libidinem obtundere poterat: ni Reſpublica in Italicam libertatem ac dignitatem, quæ viribus & auctoritate plurimum pollet, acrius intendat, quod rebus prope perditis perfugium fore? Hæc animo Carolum aſſidue meditantem, nil ad ſecuritatem opportunius, nil ad dignitatem præſtantius, nil ad Hiſpanorum conatus debilitandos aptius exiſtimare, quam ſi in mutuum ad res ſuas tutandas fœdus Senatus Venetus Allobroxque deveniant: quod ſane quis reprehendat, niſi qui amicitias ſocietateſque Principum, quibus eorum conſilia & conatus averti poſſunt, perborreſcunt? quid enim ad imperii tutelam juſtius, quid tutius fœdere icto? alia quoque, prout occaſio feret, majora parari atque effici poſſe: ſe interim omni ſtudio copias augere, decem peditum millia, equites mille in promptu habere: Helvetiorum ad tria millia præſtolari; Laodigberium cum totidem peditum, duorum equitum millium numero in Delfinatu eſſe; ſi ab Hiſpano invaderetur, ſuppetias ſtatim laturum: quod ad ſe ſpectaret, neque ſuo, neque Italico decori defuturum: ceterum ad immenſum adeo pondus ſuſtinendum neque nervos neque opes ſuppetere: proinde, ni Reſpublica in partem accedat, ni fœdus amplexetur, affirmare, obteſtari, neceſſitate adactum ſuis rebus conſulturum.* His latius a Manta oratore expoſitis, hunc in modum a Senatu reſponſum: *Caroli moleſtiis pro veteri Reipublicæ cum Allobrogum Ducibus neceſſitudine, atque in ſe benevolentia, ſummo Senatum dolore affici: attamen certa ſpe duci, virtute, prudentia, iis quæ comparabat copiis, facile ſuum imperium ab omni impetu incolume ſervaturum: cum præſertim arma in Italiam ciere, Hiſpanorum e re non ſit: Gallo itaque adhæreat, neque ſua ab eo conſilia aut vires ſejungat: quidquid a Republica ad illius tuitionem ac dignitatem proficiſci poterit, enixe facturam: verum hoc tempore de fœdere ineundo agi,* 1610 *Senatus reſponſum.*

ne-

1610 *neque ſibi neque Reipublicæ conducere arbitrari; verendum enim eſſe, ne, inde in Hiſpanorum animis ſuſpicione oborta, difficilior ad tranquillitatem pacemque retinendam via inveniatur.*

Veneti militum delectum decernunt.

Illico vero, ut bina peditum exterorum millia conſcriberentur, atque in limitaneas urbes oppidaque mitterentur, decernitur. Cum Pontifice per Joannem Mocenicum actum: ſumma, qua pollet auctoritate, hos armorum motus comprimi ſtudeat, ne in Italia ingens incendium totius chriſtianæ reipublicæ catholicæque religionis damno exoriatur; in qua ſane una cum pace tuenda ſemper omnibus officiis ac viribus cum Pontifice Senatum conſenſurum. Hæc grata ſibi admodum exſtitiſſe, ampliſſimis verbis Paulus ſignificavit, utpote quæ a Senatu ſumma prudentia prædito proficiſcerentur, cujus conſilia magni facere, ab iiſque minime receſſurum affirmabat, cuncta brevi, tranquilla ac pacata fore optima ſpe nixus. Statimque Coſtæ, in Allobrogibus legato, mandavit, cum Carolo ac Fuentano agens, utrimque, ut copiæ dimitterentur, cunctos ingenii nervos intenderet. At in tanta animorum acerbitate ac diffidentia, in tanta conſiliorum perplexitate, haud facile erat quidquam in commune bonum obtinere; cum Carolus primum ab Hiſpanis, qui potentiores eſſent, dimitti milites æquum eſſe affirmaret: ſi prior ipſe miſſionem faceret, inermem Hiſpanorum injuriis, quorum in ſe voluntatem expertus fuiſſet, expoſitum iri. Contra vero Hiſpani, ab eo qui inferior ſit, qui aggredi Inſubres voluerat, initium armorum deponendi faciendum eſſe, ajebant. Coſta, ut Fuentanum flecteret, ſuum a ſecretis Mediolanum mittit, qui ipſum animam fere agentem offendit, idcirco copiam alloquendi non habuit. At paulo poſt, cum aliquantiſper levari videretur, introductus, reſponſum a Fuentano accepit, gratificari ſe quidem Pontifici cupere; verum ex Hiſpania Regis ſententiam expectandam, neque antea quidquam certi ſtatui poſſe. Itaque infecto negotio Auguſtam Taurinorum regreditur. Ea re cognita, Pontifex Internuncio mandat: ſtatim Mediolanum ſe conferat, omniaque cum Fuentano experiatur, ut armorum motus comprimantur. Sed dum ad iter ſe comparat, invaleſcente morbo, reluctante licet ſeni-

Pauli Pontificis mandata ad Coſtam legatum, ut Allobrogi & Fuentano militum miſſionem ſuadeat.

ſenilis corporis robore, Fuentanus, qui tunc annum ætatis ſextum ſupra octogeſimum agebat, exceſſit: Vir ſane acer ingenio, ſcientia militari clarus, quamvis nonnulli timiditatis notis (quam fortaſſe aliquis prudentiam vocaverit) infectam dixerint. Diligentia, vel potius calliditate, compluribus adjectis oppidis, Regis in Inſubribus fines haud parum protulit, licet ob id Hiſpanorum nomen magis inviſum Italis reddiderit: inde effectum eſt, ut ejus obitus lætitiam cunctis attulerit. Conſtans enim opinio erat, priſtinam valetudinem adeptum, ſi vitam longius produxiſſet, Italiam bello implicaturum; in id enim & alias incubuerat, &, ut plerique affirmabant, non tam gloriæ opinione, quam opum augendarum deſiderio (arctæ enim res illi erant) concupiverat. 1610 *Fuentani Comitis obitus.*

Fuentani morte belli conſilia & conatus frigere, ardor animorum reſtringui cœpit. Licet enim jam ſex Germanorum peditum, Gaudentio Madruccio duce, ac quinque Helvetiorum millia in Inſubres deſcendiſſent; Hiſpani quoque ac Ciſalpinæ Galliæ milites in promptu eſſent, qui triginta trium millium peditum ſummam æquabant: ad hæc levioris armaturæ equites & cataphracti, qui in Inſubribus a Rege aluntur, accederent: tamen cuncta Fuentani interitu ſuſpenſa erant, atque ex Hiſpania decreta expectabantur. Interea vero inter Didacum Pimentellum, comitis Fuentani nepotem, arcis præfectum, ac præconſultores controverſiæ exarſerant, Pimentello cunctorum adminiſtrationem ad ſe attrahere nitente, illis contra, Mediolani gubernatore extincto, jure ad ſe regimen ſpectare affirmantibus. Diſſidiaque in grave aliquod malum eruptura videbantur, ni ea ratione compoſita fuiſſent, ut Pimentellus principis conſilii titulo arma regeret, penes præconſultores deliberandi jus eſſet, donec ex Hiſpania literæ perferrentur. Inter incertam pacem, dubia conſilia, ingentes ſuſpiciones cuncta verſabantur, atque hic rerum Italicarum ſtatus erat. Ex his vero armorum motibus prolapſa militum licentia ac libido, attactu veluti quodam, finitimorum Principum ditiones fœdaverat: complura in Venetorum ditione facinora patrabantur: exules inſolentiores facti graſſabantur: quotidie vel ad Senatum vel

1610 ad Decemviros ſubditorum querelæ deferebantur. Quo creſcentibus malis Patres proſpicerent, Senatus conſulto, ut bini cum ſumma auctoritate legati ac quæſitores legerentur, decrevere, quorum alter ultra, alter citra amnem Mincium (eo etenim imperium Venetum diſcriminatur) ſummatim jus diceret, debiliores a potentiorum dolis atque inſidiis tueretur, ſceleſtis ac facinoroſis hominibus Venetum imperium perpurgaret. Creati ſunt, ultra Mincium Leonardus Mocenicus, qui paulo ante Brixienſem præturam adminiſtraverat; citra vero Philippus Paſchalicus, qui ſuperiori anno tumultus in Carnis exorientes ſedaverat. Ex eorum virtute atque induſtria haud parum & populis utilitatis & Reipublicæ decoris acceſſit; cum ſeditioſi plerique e regionibus Venetis faceſſerent; facinoroſi carceris, triremium, capitis, exilii, bonorum publicationis pœnis plecterentur, ex quibus tranquillitas ac ſecuritas cunctis eſt reſtituta.

Leonardus Mocenicus, Philippus Paſchalicus, quæſitores in continente.

Feliciter eo anno adverſus piratas a Venetis pugnatum. Cum enim quinque Numidicæ triremes noſtrorum navigia quædam haud longe a Corcyra intercepiſſent, Auguſtinus Canalius, claſſis legatus, conſilio cum Hadriatici ſinus præfecto, Franciſco Molino communicato, triremibus in duas acies deductis, propinqua maria perluſtrare ſtatuunt, ſi forte piraticas offendant. At Canalius, cum per aliquot dies indefeſſo labore excurriſſet, tempeſtate oborta, dum ſeſe in divi Baſilii portum recipere meditatur, ecce Numidicæ triremes ſex a longe in alto inſpiciuntur. Illas extemplo inſequitur; Numidicæ omnes fugam capeſſunt, poſtremam Venetæ tormentis afflictam prævertunt. Id legatus conſpicatus, trierarchis ut illam relinquant, ſeque adverſus reliquas vadentem ſequantur, ſignificari jubet. Lucas Piſaurus, ardore pugnæ incitatus, adoritur, prædones Piſauri triremem ſcandunt, obſtinate pugnant; Mutatius ac Quirinus, trierarchi, ſubſidio periclitanti adſunt: ita ut legatus, una tantum Hieronymi Prioli, Franciſci filii, triremi comitatus, quinque fugientibus incitato remigio inſiſteret. Sed cum aliæ tres ſuperveniſſent, prædones aſſequuti, impetu facto, noſtri aggrediuntur. Erant in ſingulis Numidarum triremibus, præter remiges, milites ſupra centum & quadraginta. Ingens certamen cooritur; ſed noſtri, numero licet impares, Numidicas vel proterunt,

Auguſtini Canalius, claſſis legatus, cũ Numidicis triremibus pugnat.

terunt,

Digitized by Google

terunt, vel disjiciunt, vel deprimunt, prædones interficiunt. Ex noſtris pauci deſiderati, plures vulnerati; licet in eo ſupremo conatu, extrema deſperatione adacti Numidæ, acerrime pugnaſſent. Dragutes archipirata, Peloponneſiacus, qui Corone pulſus, Biſertæ ſe prædonibus adjunxerat, eſt interfectus. In eo conflictu Canalio legato plumbea glande gena percuſſa, aliquot evulſi dentes. Dum hæc agerentur, Franciſcus Maurocenus, quinqueremium præfectus, Syriæ litora legit, maria Cypro propinqua percurrit. Paphum delatus, inde ad Salinarum portum pervenit, a Mehemete Emire ſummo cum honore exceptus, lautiis donatus, venatum invitatur. In eo itinere noſtrorum naves ex Cypro atque Syria Venetias proficiſcentes a prædonibus tutas reddidit. Antonius quoque Civranus, triremium, quæ damnatorum vocantur, præfectus, egregiam operam adverſus piratas præſtitit. Cum enim Galiana navis Byzantio digreſſa in Meli portu conſtitiſſet; ac, inter nautas contentione oborta, epibatarum major pars exſcendiſſet; prædones fauces ingreſſi, illam nullo reſiſtente cepere. A Meli præfecto navigii gubernator nautæque aliquot in vincula conjecti ſunt. Ea de re certior Civranus factus, veſtigia prædonum inſequutus, binas piraticas una cum intercepto navigio offendit: acerrime dimicans, prædonibus male mulctatis, navem extorquet; a Meli præfecto gubernator ac nautæ dimittuntur. Imparem exitum Turcæ habuere. Nam cum Baſſa, claſſis turcicæ præfectus, ut naves, quæ Alexandria cum regia gaza ac bellico apparatu Byzantium tendebant, a piratarum injuriis immunes redderet, cum claſſis robore in Syriæ maria ſe contuliſſet, atque ad Limiſſum conſtitiſſet; quinque navigia, quæ Britones vocantur, proſpiciens, ſex ac quadraginta triremibus maonaque ſtipatus in altum progreditur. Impavidi piratæ impetum excepere. Acriter dimicatur; tandem ingenti cum damno Turcæ repelluntur, duobus e ſuis ante Baſſæ oculos globorum ejaculatione interfectis; qui victus Paphum ſe recipit, inde Rhodum proficiſcitur. Audaciores inde piratæ effecti, navigia Alexandria Byzantium tendentia intercipiunt; in iiſque Reginæ galeonum, pretioſis onuſtum mercimoniis, non ſine potentiſſimæ gentis dedecore, quæ omnem ma-

1610

Dragutes archipirata a Canalio interfectus.

Franciſcus Maurocenus cũ majoribus triremibus Syriæ & Cypri maria percurrit.

Antonius Civranus, damnatorũ triremium præfectus, Galianam navem e prædonum manibus extorquet.

Turcica claſſis a piratis male habita.

1610 ritimarum rerum laudem prorſus amiſiſſe videbatur.

Achomates Amurathem Viſirum cõtra Perſas mittit.

Eodem tempore cum Sopho Perſarum Rege Achomates decertabat, Amurathe Viſiro cum exercitu in Perſidem miſſo, quem diſcedentem egregia veſte, gemmato acinace donaverat, pinulam ſuis manibus illius capiti impoſuerat; Halim nepotem, Græciæ præfectum (*Beglerbegum* Turcæ vocant) creaverat; duobus tantum domeſticis, ne agnoſceretur, comitatus, Baſſæ prætorianorumque præfecti tentoria ingreſſus, copias, quæ jam in procinctu erant, diligenter contemplatus fuerat. Ceterum Henrici obitu, quo Menapiorum res evaſuræ eſſent, haud facile conjectari poterat, cum omnia in Gallia ad pacem conſilia converterentur, neque minus Albertus ejuſdem tuendæ ſtudio flagraret. In Leopoldo non ſatis virium, cum a ſociis, qui Mogunciæ Bajoariæ Ducis auſpiciis fœdus inierant, ut ſibi viginti aureorum millia Auguſtæ Vindelicorum curarent, impetrare non potuiſſet. Neque Principes, quos Proteſtantes vocant, qui Halæ Suevorum fœdus ad Germanicam (ut ipſi ajebant) libertatem tuendam, fœderatoſque Brandeburgenſem ac Neoburgenſem defendendos percuſſerant, quidquam moliebantur. De ejus fœderis rationibus Federicus Palatinus, Rheni Comes, ac Brandeburgenſis, Septemviri, Senatum per Baptiſtam Lentium certiorem fecere; qui eorum nomine, ne per Venetas ditiones iter externis copiis, neve armorum exportatio permitteretur, petiit; conſilia quin etiam Patrum exquiſivit. Principibus a Senatu gratiæ actæ, poſtulatis reſponſum: adeo patentes aditus ac latas ditiones Reipublicæ eſſe, ut difficulter itinera impediri poſſint: arma exportandi, quibus hac tempeſtate imprimis opus ſit, facultatem fieri nemini: ea demum prudentia rerumque uſu Principes pollere, ut aliorum conſiliis minime egeant: quacumque vero in re poſſit, ſemper illis Senatum gratificaturum.

Palatinus & Brandeburgenſis Venetis fœdus initum ſignificant.

M. DC. XI.

1611 PHilippus quoque cum a pacis conſiliis minime abhorreret, Comiti Fuentano defuncto Sueſſanum, Caſtellæ, ut ajunt, *coneſtablium*, in Inſubrum adminiſtratione

1611

Caſtella Coneſtablis Fuentano comiti ſuffectus Hiſpanorum copias dimittit.

Philippi Regis ad Venetos litera.

tione ſucceſſorem dedit, ſtatimque in Italiam proficiſci, ac dimittere copias juſſit. Qui anni ſuperioris exitu cum in Inſubres perveniſſet, mandata perficere aggreſſus, Regis literas per Alphonſum Quevam, legatum, ad Patres dedit, quibus literis Philippus Senatui ſignificabat: *Publicæ pacis tranquillitatiſque ſtudioſum ſe ſemper exſtitiſſe; illam cum æque & Pontifici Maximo & Reipublicæ cordi eſſe intelligeret, eorum adhortationibus permotum, Sueſſanum Coneſtablium in Italiam miſiſſe, qui, exercitu dimiſſo, omni ſuſpicionum nube remota, cuncta priſtinæ ſecuritati ac quieti reſtitueret: eidemque præcepiſſe, ut in Rempublicam omnia benevolentiæ ſigna exhiberet; atque, ut inter finitimos populos mutua benevolentia coaleſceret, curaret.* Literas Queva diſertis verbis ſubſequutus, Philippi in Rempublicam propenſam voluntatem ac ſtudium patefecit, deque Africana victoria, qua nuper Hiſpani Arachiæ portum extra Gaditanum fretum occupaverant, & inde ad majores in iis oris profectus faciendos ſibi gradum ſtruxerant, certiores Regis nomine Patres fecit. Philippo, quod, belli ſuſpicionibus diſcuſſis, per tot annos altam in Italia pacem ſartam tectamque ſervari juſſiſſet, quod Sueſſanum Coneſtablium, nuper in Inſubres miſſum, veterem amicitiam cum Republica retinere, atque officiis quibuſcumque fovere præcepiſſet, per literas Senatus gratias egit; Africanamque victoriam & Arachiæ portus adeptionem eſt gratulatus: quibus poſtea literis Rex humaniſſime reſpondit. Sueſſanus copias dimittere cœpit: per Alphonſum Quevam Germanis militibus per Reipublicæ ditiones iter petiit. Id ultro a Senatu conceſſum, qui partim per Bergomates ac Brixienſes, partim per Benacum lacum domum rediere. Helvetii mox dimiſſi. Sabaudum vero, qui ægre admodum, ut ſeſe copiis nudaret, adduci poterat, Regina mater, Varena ad eum miſſo, ut tandem, conſiliis belli ſepoſitis, in publicam pacem ac tranquillitatem conſpiraret, adduxit; ſenſimque amotis armis, quæ graviſſima Italiæ mala portendere videbantur, pax affulſit: licet nonnihil communem lætitiam ea, quæ in Genuenſibus Apennini jugis acciderant, interturbarint: cum repente Barbuus præfectus cum peditibus ſexcentis, atque

Arachiæ portus ab Hiſpanis occupatur.

Veneti tranſitum per ſuas ditiones Germanis permittunt.

Sabaudiæ Dux Gallorum ſuaſu copias dimittit.

1611

Saſſellum ab Hiſpanis occupatum.

equitum manu Alexandria movens, Saſſellum oppidum occupaſſet. Ea re non modo Genuenſes, quod in ſuis ditionibus caſtellum eſſe dicerent, finitimoſque præpotentes perhorreſcerent, ſed alii quoque Principes, qui aſtus arteſque gentis noverant, vehementer commoti ſunt. Hiſpani, ut factum lenirent, non ad amplificandam Regis potentiam, quæ perampla in Italia eſſet, ac pene regnorum mole fatiſceret, ſed ut pacem publicam tuerentur, atque Caroli Allobrogis Ducis conatus præverterent, ea feciſſe ajebant. Hæc atque ejuſmodi Alphonſus Queva, Ducis nomine ſuppreſſo, in Collegio Patrum facto prætexuit, nihilque ea in re, niſi quod juſtitiæ atque æquitati conſentaneum eſſet, regem decreturum affirmavit. At Genuenſes legatos ad Philippum in Hiſpaniam conqueſtum miſere, reſque Madriti agitari cœpta. Menapiorum quoque controverſias, potius conſilio quam vi dirimendas ſperabatur, Principum cunctorum a bello

Matthias Auſtrius Bohemiæ & Hungariæ regnorum inſignia ſuſcepit.

averſis animis. Gravia inſuper, quæ inter Rudolphum Imperatorem ac Matthiam fratrem nuper exarſerant diſſidia, quod Cæſar Sileſiam ac Moraviam ab eo repeteret, compoſita; Matthiaſque Hungariæ ac Bohemiæ regni inſignibus eſt inauguratus: qui binis literis, & ſuſcepta diademata, & Rudolpho fratri ſe reconciliatum, Senatui ſignificavit: paribus officiis gratiarum ac gratulationis amico Regi

Margarita, Hiſpaniæ Reginæ, obitus.

reſponſum. Sub id quoque tempus Margarita, Ferdinandi Archiducis Auſtriæ ſoror, Philippi Hiſpaniarum Regis conjux, exceſſit e vita. Optimæ ac religioſiſſimæ Reginæ obitum per literas, perque legatum Petrum Priolum Senatus Philippo doluit; qui itidem & literis & verbis per oratorem Patribus gratias egit.

Octavianus Bonus Paſchalico quæſitori ſuffectus.

Philippo Paſchalico, qui ob ingentes curas ac labores in legatione citra Mincium obeunda in gravem morbum inciderat, reditus a Senatu in patriam conceſſus; Octavianus Bonus ſucceſſor lectus, qui in Carnis atque in Hi-

Cenetenſes controverſiæ denuo ſuſceptæ.

ſtris id munus exſequeretur. Rurſuſque cum Pontifice veteres ob Cenetenſes controverſiæ repullulaſcere cœpere. Nam cum Bonus Cenetam ſummo favore populi ingreſſus, caſtrum civitatemque inviſiſſet, edicto propoſito, potentium vi preſſos ſublevaturum, cunctis ex æquo jus redditurum,

rum, vulgaſſet; id ægre initio Paulus ferens, ſummopere cum 1611
Marino Caballio, legato, conqueſtus eſt. Verum cum ea, quæ acta fuerant, legitime facta, neque quidquam Apoſtolicæ Sedi injuriæ illatum, Senatus tueretur; eo tandem ventum eſt, ut extra judicium, quemadmodum ſæpius inter Principes fieri conſuevit, ſcriptis utrimque ageretur; qua in re ejuſmodi rationibus nixa eſt Reſpublica, ut aperte Pontifex diceret, jam in Cenetenſium cauſa nil eſſe, cur amplius Veneti perturbarentur, cum publicis documentis, temporum ſerie nunquam intermiſſa poſſeſſione, conſtaret, ſupremum in ea civitate imperium Venetorum eſſe. At Paulus cum victum ſe minime fateri vellet, a tempore beneficium petendum, quam quidquam certi definiendum ſatius eſt arbitratus. Exinde qui ſingulis annis procuratores a Cenetenſi populo creabantur, Venetias ſe contulere, fideique ſacramento ſeſe Venetæ Reipublicæ obſtrinxere. Marinus vero Caballius, legatus, Romæ exceſſit. Ejus loco ſtatim a Senatu ſuffectus eſt Thomas Contarenus; qui cum ex Batavorum legatione, de qua ſuperius meminimus, reverteretur, orator ad Rudolphum Imperatorem lectus fuerat, jamque ad Germanicam legationem cuncta adornaverat.

Marini Caballii oratoris obitus.

Thomas Contarenus ad Pontificem orator.

Hieronymus Superantius ad Cæſarem orator.

M. D. C. XII.

Contareni loco Hieronymus Superantius ad Rodulphum lectus, qui proximi anni exordia ſuo obitu inſignivit. 1612
Curis namque atque animi angoribus potius quam morbo confectus (pridie enim nihil de aſſueta vitæ ratione immutaverat) xij. kal. februarii ſummo mane exceſſit e vita. Id vero memoratu dignum, Spiræ eadem die atque hora, dum ſacris in primaria eccleſia datur opera, ſuper Henrici & Corradi Imperatorum ſepulchra lumina inſpecta, quæ ſublata, templo omni circumacto, in eiſdem ſepulchris inſederint, ac demum evanuerint. Hæc Spiræ Epiſcopus literis prodidit. Princeps ſane inter optimos cenſendus, cum, Germaniæ rebus admirabili prudentia in ſummam tranquillitatem adductis, bella cum Amurathe ac Mahomete, potentiſſimis Turcarum Re-

Rudolphi Cæſaris obitus.

1612 Regibus, ſuſceperit; egregioque ad poſteritatem exemplo, prælio ſepe victis, ſæpe arcibus oppugnatis & captis, præferocem gentem vinci poſſe docuerit. Neque dubium eſt, ſi ipſe, qui in umbra parietibus ſeptus vitam agebat, aliquando armatus in aciem proceſſiſſet, quin, tota Germania commota, excitaque ex aliis Europæ provinciis ac regnis innumerabili prope mortalium multitudine, ingentes victorias relaturus fuiſſet. Egregio in Rempublicam animo fuit: viciſſim mutuis benevolentiæ ſignis certatum: Uſcochis a Liburniæ litoribus amotis, iis incommodis, quæ Venetorum ſubjecti perpetiebantur, proſpicere ſæpe pollicitus; licet quandoque in eos ſeverius animadverteret, bello turcico fortaſſe impeditus, promiſſa non præſtitit. Rudolpho mortuo, Romanorum Rege, qui ei ſuccederet, non deſignato, ex aureo Caroli quarti diplomate, imperii procuratio a Rheni Palatino Comite ſuſcepta eſt, ac pro Imperarore deligendo ſeptemviralia comitia indicta. Per eos dies Hieronymus Superantius, Reipublicæ ad Rudolphum orator, cum Pragam perveniſſet, neque ob illius valetudinem adire, legationemque obire potuiſſet, Matthiam Archiducem ibi præſtolari a Senatu juſſus eſt, cui Cæſaris obitum doluit, atque ab eo benigne ſummaque honoris ſignificatione eſt exceptus.

In Gallia, belli curis omiſſis, in id Regina imprimis incumbebat, ut, impubere filio, ac nondum ad regni gubernacula capeſſenda idoneo, pacem cum Principibus, ac præſertim cum Hiſpanis ſervaret. Adhuc enim cunctorum hærebat animis, quot ſuperioribus annis eorum vel aſtu, vel armis gravia Galliæ accidiſſent. Quocirca amicitiam cum Philippo mutuis legationibus atque officiis colere, de affinitate jungenda agere, omnia facere, ut cum Rex per ætatem dominari poſſet, regnum pacatum firmumque inveniret. Stimulabat præterea femineum animum ambitio, cum nihil ad gloriam præſtantius & cumulatius ſibi accidere poſſe arbitraretur, quam ſi Hiſpaniarum præpotentis Regis filiam, filio connubio copularet, filiam viciſſim Philippi filio conjugem daret. Itaque re agitata, tandem nuptiæ mutuæ pactæ ſunt. Ea re haud parum Gallorum animi commovebantur: ſuſpectam potentiſſimorum

Re-

1612

Gallorum & Hiſpanorum Regum nuptiæ.

Regum neceſſitudinem : quæ alias Hiſpani in Gallia moliti ſint, memorare : arma in regni viſcera illata , diſſidiorum civilium ſemina ſata, regiam Lutetiæ urbem obſeſſam, facem in regnum venturam , qua brevi humana cuncta ac divina incendantur. Eædem cogitationes Anglum, Germanos, Helvetios, Rhætos, atque Italos ſubierant, ne Galliæ & Hiſpaniæ Regum ſociata arma , aliquid publicæ adverſum paci parerent; Rege enim impubere, matre in Hiſpanos (quorum valde amicitiam concupiverat) propenſa, plerique opinabantur, nihil niſi ex Hiſpanorum nutu ac voluntate in Gallia decretum iri. Hæc cum Regina, atque ii qui rebus præerant, animadverterent , indeque non exiguam ad Galliæ regnum labem perventuram, intelligerent; factum mollire, e Principum animis ſuſpicionum ſemina exſcindere conabantur. Quapropter Leonium, Sciampignio in Veneta legatione ſuffectum, Patrum Collegium adire, pactaſque nuptias ſignificare juſſit: *Ad Galliæ tranquillitatem pacemque, quam ſibi Magnus Henricus veluti ſcopum propoſuerat, matrem Reginam proſpicientem, affinitatem cum Philippo Hiſpaniarum Rege junxiſſe; id enim & Galliæ quieti, & totius chriſtianæ reipublicæ incolumitati mirum in modum conducere arbitrari : inania eſſe, quæ paſſim jactarentur , his nuptiis quidquam de Regis in fœderatos ac ſocios veteri benevolentia demptum fuiſſe : jura regnorum, provinciarum, fœderum perpetua, eademque ſemper eſse; nulla re concuti, labefactari , aut impediri poſse. An ii, qui frena ambitioſe nimium ſeſe efferentibus injeciſſent, eorumque curſum retardaſsent, modo amicorum immemores ac deſides ſpectatores evaderent? Tantum abeſse, ut eo conjugio in veteres Gallorum amicos Regis voluntas imminuta ſit , ut potius omni officiorum genere eos colendos exiſtimet : itaque ex animis , ſi quæ ſuſpiciones exortæ ſint , penitus amovendas eſse ; eumdem in Rempublicam Gallorum Regem , quem ſæpius experti ſint, Patres habituros.*

Leonius Gallus orator Venetiis regias nuptias ſignificat.

Venetorum & Ferrarienſium de finibus controverſia.

Appetente vere varii cum domi tum foris motus exſtitere. Initia a Ferrarienſibus exorta , qui ſuos proferre fines nixi, multa Reipublicæ rationibus ac juribus adverſa egerant. In Gauri ſinum, quem *Fornacium* noſtri receptum vocant, illati, ſigna,

quæ

1612 quæ ultro citroque commeantibus iter dirigerent, certis locis ſtatuerant; vectigal, quod *anchorarium* vocant, impoſuerant; qui exigerent, delegerant. Id minime ferendum Senatus ratus, ne negligentia temporis proceſſu publica iis in locis jura deperirent, Franciſco Molino, Adriatici ſinus præfecto, præcipit, ut ad veterem poſſeſſionem retinendam cum quatuor triremibus in Gauri ſinum ſe conferat; uſque ad Gaurum penetret; mercimoniis onuſta navigia ſi qua offenderit, ſtatim Venetias mittat; alterius generis ſi inveniat, tenui vectigali juriſdictionis cauſa accepto, dimittat; ſigna diruat; *portus*, ut vocabant, *admirallum*, a pontificiis creatum, comprehendi conetur. Molinus cuncta exſequitur; cum *admirallus* ſibi fuga conſuluiſſet, alium ipſe legit, cui *anchorarii* exigendi munus demandat. Pontifex de iis quæ acciderant certior factus, cum Thoma Contareno, legato, acriter conqueritur, in ſuis finibus a Venetis multa innovari, amota ſigna, vectigal impoſitum inſuetum exigi, *admirallum* electum. Contarenus in Ferrarienſes, qui ſuis finibus minime contenti ſint, qui complura Reipublicæ rationibus adverſa fecerint, culpam regerit. Neque vero iis quæ in Gauri ſinu egerant, Ferrarienſes contenti, cum in Lauretanorum fines ſeſe intuliſſent, ligna excidiſſent, paſcuis uſi fuiſſent; eidem Molino juſſum, Reipublicæ jura ſarcire nitatur, idque ut quiete ac ſine tumultu fiat, ſedulo incumbat. Molinus, expoſitis militibus, nemora quædam incendi, mapaliaque flammis abſumi jubet. Ea re Ferrarienſes in vindictam armari rumor erat; quapropter Senatus Alphonſum Portum, Vicetinum, cataphractorum equitum turmæ ductorem, cum Corſis trecentis Lauretum mittit, ut, ſi quid finitimi moliantur, obſiſtat. His cum vehementius Pontificis animus commoveretur, ut ei aliqua ratione, ſalvis Reipublicæ juribus ſatisfieret, Adriatici præfecto Senatus juſſit: quæ cum commeatu Ferrariam navigia peterent, libere abſque vectigalis exactione iter habere ſineret. Eo aliquantiſper ſedari Paulus cœpit. Inde de finium controverſiis amice definiendis, deque ſequeſtris in rem præſentem mittendis actum. Ut bini utrimque legerentur, conventum: a Senatu lecti Bernardus Marcellus, Baptiſta Nanius, cui valetudine correpto Andreas

dreas Paruta ſuffectus eſt : a Pontifice Maximus e Maximorum familia, ac Alduinus dicti; qui cum poſtea ad Papotias vicum conveniſſent, complures dies re agitata, ea infecta diſceſſere. 1612

In Illyrico quoque tumultus exorti, qui a privatis inimicitiis in publicum erupere. Nam cum inter Reipublicæ ſubjectos ac finitimos Turcas diſſidia exarſiſſent, a vulneribus ad cædes ventum eſſet, Turcæ aliquot a noſtris male habiti ac interfecti fuiſſent; gens ferox atque inſolens, privatas publicis vindicare injuriis moliebatur: jamque in Jaderenſem agrum depopulatura ferebatur. Quibus cognitis, Camillus Triviſanus, equitum præfectus, vir fortitudine atque militari experientia, cum in Pannonia dimicaſſet, clarus, ne quid noſtri detrimenti acciperent, ſummopere nitebatur : cumque ſexcentos partim pedites partim equites in ditiones Reipublicæ impetum facturos per exploratores Triviſanus cognoviſſet, obſiſtendum ratus, equitum multo minore numero in inſidias pertrahere Turcas conatur : qui cum faſtu ac incondito clamore more gentis irruerent, Triviſanus inopinantes a latere aggreditur . Improviſo eventu perterriti terga vertunt: quinque ac triginta ex iis interfecti, e noſtris nemine deſiderato. Eo certamine finitimi omnes Turcæ commoti, arma capiunt , ad Boſſinæ Baſſam querelas deferunt, ut ex tenui ſcintilla brevi ingens exarſurum incendium videretur. His de rebus Senatus certior factus, Marco Antonio Venerio , Illyrici atque Epiri legato, mandat , cuncta ad Turcarum impetum ſuſtinendum, ſubditoſque tuendos comparet; copias cum equeſtres tum pedeſtres in Reipublicæ finibus cogat; neque ex iis niſi laceſſitus pedem efferat, ne exinde turbandæ cum Turcarum Rege pacis occaſiones exoriantur : ſi Turcæ Reipublicæ ditiones aggredi, atque in eas impetum facere velint , quacumque ratione fortiter atque alacriter obſiſtat. Ducenti e Croatia pedites adjecti, quatuor armata navigia mittuntur. Auguſtino Canalio, qui Venerio ſuffectus in provinciam iter habiturus erat , eadem injuncta ſunt : atque ut nihil , quod ad diſſidia ſedanda attineret, prætermitteretur, ad Venerium datæ literæ, quibus ſtatim ad Boſſinæ præfectum nuncium cum literis mittere jube-

1612 bebatur, ut de iis quæ acciderant edoctum, ad tumultus comprimendos, quietemque inter finitimos ſervandam impelleret. Chriſtophoro Valerio, qui nuper in Byzantii legatione Simeoni Contareno ſucceſſerat, ſcriptum; ut, iis quæ acciderant Viſiro expoſitis, ipſum ad pacem in finitimis Illyrici regionibus firmandam hortaretur. Qui, literis atque nuntiis ſtatim ad earum regionum præfectos miſſis, quamprimum omnia diſſenſionum ſemina evelli juſſit. Finitimi Turcæ, licet ingenti irarum æſtu ex iis quæ evenerant perciti, in armis eſſent, ſuoſque minime inultos ſe paſſuros minarentur; attamen, ſenſim elangueſcente impetu, ad concordiam rediere: cujus rei non minimam partem laudis Hieronymus Foſcarus, Aloyſii filius, Triviſano in equitum præfectura ſucceſſor, reportavit.

Dum hæc foris gererentur, domi in Angelum Baduarium a Decemvirum conſilio graviter eſt animadverſum: qui anno M. DC. VII. quod occulta cum Principum miniſtris adverſus leges colloquia habuiſſet, a Decemvirum collegio præſens carceris pœna per annum damnatus, perpetuo a ſecretioribus Reipublicæ collegiis ac conciliis excluſus fuerat, ea conditione inſuper adjecta, ne ullo unquam tempore Venetorum ditionibus egredi atque in alias terras proficiſci poſſet: eo judicio ſupra quam dici poſſet indignatus, auroque corruptus, annuis penſionibus donatus, quid Patres conſulerent, quid molirentur, Principibus aperiebat. Sed tandem immani ſcelere detecto, ut in vincula conjiceretur, Decemviri decrevere. Verum ſibimet culpæ conſcius, fugam arripuit. Viginti quatuor horarum ſpatio in jus vocatus, cum non adeſſet, in abſentem lata ſententia eſt: æterna infamiæ nota inuſta; ex albo nobilium expunctus; perpetuo exilio, bonorum publicatione mulctatus: iis, qui captum Venetias perducerent, interficerentve, præmia ingentia propoſita: comprehenſus, laqueo necatus, mox inverſo capite pedibus furcæ appenſus, quæ pœna proditorum eſt, ſpectaculum populo exhiberet: neque ullo unquam tempore in patriam revocari poſſet. Quæſitoribus quoque mandatum, cum Regibus ac Principibus agerent, ut, ſi quando in eorum ditiones locave ſe reciperet, Venetias tranſmitteretur.

Angelus Baduarius denuo perduellionis reus.

Cum

Digitized by Google

1612

Cum vero a ſupremo magiſtratu in continentem miſſo, conſceleratis facinoroſiſque hominibus, vel exilio mulctatis, vel ad tranſtra ablegatis, vel nece damnatis, tranquillitas ac ſecuritas parta ingenti ſubditos lætitia affeciſſent; eadem remedii genera iis in locis, quæ Reſpublica in oriente poſſidet, adhibenda eſſe Senatus conſulto Patres decrevere. Tres legatorum quæſitorumque titulo, cum vitæ neciſque poteſtate miſſi, qui trans Saſſonem Venetas ditiones inviſerent: Corcyra luſtrata, in Cretam recta contenderent: a ditioribus ac potentioribus oppreſſos ſublevarent; in magiſtratus, ſi quæ forte adverſus leges feciſſent, animadverterent: inde in Tenum ac Cytheram, Cretæ magiſtratibus ſubjectas, idem munus obituri tranſirent: in reditu Cephalenem Zacynumque appellerent. Lecti ſunt Octavianus Bonus, qui anno ſuperiori eodem munere in Carnis perfunctus fuerat, Joannes Paſchalicus, Marcus Lauretanus. Ut vero Cretæ ſæpius frumenti inopia laboranti, quod incolæ vitium lucro illecti agriculturam deſererent (cui malo legibus licet ſeveriſſimis Senatuſque conſultis nunquam obviam iri potuerat) ſuccurreretur, quinquaginta aureorum millia eo tranſmitti decretum, ex quibus frumenta in publica horrea adſervanda coemerentur, quibus opportuno tempore regno ſubveniretur, & mercatorum nimia cupido coerceretur.

Legati & Quæſitores in orientem a Senatu miſſi.

Hæc cum ad maritimas oras tutandas decernerentur, haud impar ſolicitudo in terreſtri imperio tuendo adhibebatur; deque Rhætico fœdere in decem annos icto, cujus novem jam elapſi erant, inſtaurando Patres cogitabant. Id ut facilius conſequerentur, Senatus conſulto Antonium Mariam Vincentium, a ſecretis, eo mittere decrevere: qui adeo averſos animos Rhætorum comperit, ut in veteri cum Republica amicitia, abſque ſocietatis nexu, perſeveraturos dicerent. Huic ſententiæ multa prætexebantur: quod privatæ penſiones minime perſolutæ, commercia interdicta, erga illos honoris ſignificationes prætermiſſæ fuiſſent; licet contra Vincentius affirmaret: Rhætorum conſilio, ne privati a Principibus penſiones acciperent, vetitum; ultro citroque commeandi facultatem, peſtilentia in Helvetiis graſſante, ablatam; neque quidquam, quod genti vel commodo vel decori eſſe po-

Antonius Maria Vincentius in Rhetos a Senatu mittitur.

1612 tuerint, a Republica prætermiſſum. Verum in plebe ea nimirum imvaluerat opinio, quæ Hiſpanorum finitimorum metu, Carolique Paſchalii, Callorum oratoris, officiis augebatur, qui omnes ingenii nervos, ut Venetorum cum Rhætis ſocietas dirimeretur, intenderat: neque ſolum ſuæ factionis homines confirmare, ſed eos qui Reipublicæ favebant, qua prece, qua minis, qua pecunia ad ſe attrahere, nixus fuerat: eo etiam, ut a nonnullis exiſtimabatur, Venetis parum propenſus, quod cum librum *de Coronis* edidiſſet, ejuſque exemplar ad Senatum miſiſſet, nullo, ut fieri quandoque ſolet, publico munere donatus fuerat. Itaque Jacobum Molinarium Rhæti Venetias miſere, qui Collegium adiens literas, quibus fœderi renuntiabant, detulit. Iis a Senatu breviter graviterque reſponſum; pleriſque Patrum, qui parum ex ea ſocietate utilitatis Rempublicam tuliſſe, multumque auri impendiſſe, cogitabant, id Rhætorum decretum non moleſte admodum ferentibus; aliis contra, quod ea ex parte exterarum gentium auxiliis evocandis Venetis aditus, Gallorum potiſſimum interventu, clauderetur, acerbe indignantibus.

Matthias Imperator renuntiatur.

Auguſtinus Nanius & Franciſcus Contarenus ad Matthiam Cæſarem oratores.

Vincentii Mantuæ Ducis obitus, & Franciſci ſucceſſio.

Petrus Gritus ad Mantuæ Ducem orator.

Ceterum cum de Imperatore eligendo comitia non ſine magna animorum ſuſpenſione, cuinam ſuprema in chriſtiana republica dignitas deferretur, haberentur; tandem Electorum omnium conſenſu Matthias Archidux, Rodulphi frater, idibus juniis Imperator renunciatus, ac Francfordiæ ſumma celebritate inauguratus, Imperiique diademate ornatus eſt. Sacris catholico ritu habitis, Septemviri omnes, Proteſtantes quoque (quod alias non acciderat) interfuere: ſtatimque ad eum bini de more a Senatu oratores gratulationis muneri obeundo lecti, Auguſtinus Nanius, Franciſcus Contarenus. Per eos dies Vincentius Gonzaga, Mantuæ Dux, naturæ conceſſit, Franciſco, Ferdinando, Vincentio, filiis relictis. Franciſcus major natu, qui patri ſucceſſit, ſtatim Jacobum Arci comitem ad Senatum miſit; qui Vincentii patris obitum & ejus ſucceſſionem patribus ſignificaret, quæcumque a ſe in Rempublicam obſervantiæ argumenta proficiſci poſſent, deferret. Pari officio a Senatu reſponſum: Petrus Gritus ad eum legatus eſt.

Hoc

Digitized by Google

Hoc rerum ſtatu res Venetæ erant, cum Leonardus Donatus, Princeps, repente ex humanis exceſſit. 1612

Leonardi Donati Princ. obitus & ejus elogium.

Nam xvij. calendas auguſti cum mane, infirma licet valetudine, in Patrum Collegio fuiſſet, publicis negotiis vacaſſet, acriter vehementerque diſceptaſſet; ex publica aula, cum in privatum cubiculum, quietis cauſa, ſe ſe recepiſſet, famuloſque amandaſſet, animi deliquio extemplo correptus, interiit. Eo repentino caſu perculſa civitas ingentes doloris ſignificationes edidit. Fuere in Leonardo Donato, quas cuncta poſteritas admiretur, egregiæ virtutes, vitæ morumque integritas, prudentia ſingularis, eloquentia admirabilis; unus & idem ſemper in vita tenor, quem nulla proſpera extulere, nulla adverſa deterruere; amor in patriam, in Deum pietas eximia. Etſi non defuere maligni ac perverſi homines, qui inclito Principi notam nimium politici aſpergere niterentur: attamen ita res ſe habet, ut quemadmodum nullum fortaſſe in adminiſtranda Republica parem habuit, ita in iis, quæ ad chriſtianam religionem attinent, nulli unquam de cultu obſervantiaque conceſſerit. Sæpius errata expiare, cæleſti divinoque pane ſe reficere, pietatis munera implere. Quæ pro patria egerit, quot legationes obierit, quos tum domi, tum foris magiſtratus geſſerit, alio loco a nobis exarata ſunt.

Exſtat Leonardi Donati Principis vita a Mauroceno deſcripta, & edita Venetiis, apud Antonium Pinellum, 1628. in 4.

Exequiis de more habitis juſtiſque perſolutis, de novo creando Duce conſilia iniri cœpta. Ad ſummam dignitatem aſpirabant Marcus Antonius Memus, Antonius Priolus, Joannes Bembus, Joannes Mocenicus, omnes Marcii Procuratores, omnes ſummos in Republica honores conſequuti. Sed, ut aſsolet in involuta illa comitiorum ratione, modo huc modo illuc fluctuante ac reciprocante ſorte, tandem in eo ſuffragiorum æſtu omnis in Memum fortuna incumbere viſa eſt. Itaque decimo kalend. auguſti Marcus Antonius Memus Princeps renunciatus eſt;

Marcus Antonius Memus, Venetiarum Dux.

civis provecta ætate, annum enim ſeptuageſimum ſextum expleverat; ea proceritate ac majeſtate, ut inter alios eminens, cunctorum in ſe ora vultuſque converteret; ea morum ſuavitate ac comitate, ut omnium ſibi animos conciliaret; quique ætatem omnem in publicis muneribus, ac præcipue in regendis civitatibus contriverat. Inſequenti die, divi Jacobi feſto, ſumma omnium lætitia inauguratus, principatum

in-

1612 iniit; nunquam tanta civium concordia, nunquam tantus in publicum bonum conſenſus extitit.

Vix Auguſtinus Canalius, Illyrici atque Epiri legatus, magiſtratum inierat, cum rurſus ab Uſcochis exorta diſſidia, latius ſeſe diffundere cœpere. Cum enim aliquamdiu repreſſi, ſenſim irrumperent, Paulus Ghinius lemborum præfectus, in eorum manum quamdam delatus, expoſitis militibus, inſequeretur, in Jaderenſis ditionis nuper ab incolis extructum pagum ſeſe recipiunt, maceriiſque tecti acriter ſe tuentur. Ghinius corona militum ſeptos obſidet; ſi vi aggrediatur, veritus, ne, deſtructo pago, ingenti incolæ damno afficiantur; colloquii, Uſcochis poſcentibus, copiam facit: fide data, quinque obſides tradunt, quos ſtatim captivos ad Canalium mittit, ac quid ſibi faciendum ſit petit. Canalio, qui his de rebus Senatum certiorem fecerat, juſſum, captivos, qui in Ghinii poteſtatem, data fide, conceſſerant (eam quippe hoſti quoque ſervandam ſemper Patres exiſtimarunt) dimittendos curet. Interea cum Georgius Dannicichius cognoviſſet, Hieronymum Marcellum, Curitæ præfectum, ad Beſcam inſulæ illius oppidum morari; trecentis circiter Uſcochis lembis impoſitis, Beſcam improviſo delatus, nihil ejuſmodi opinantem, captivum una cum ſcriba facit: Seniam perductum, in eum nullum contumeliæ minarumque genus prætermittunt. Ea re civitate vehementer commota, ſtatim ſubſidia militumque ſupplementum in Illyricum mitti decretum; ut auctus viribus legatus illatas injurias acrius ulciſcatur: Epirotæ ducenti, Corſi trecenti, Itali ſeptingenti conſcribantur, latum; deni iis qui in Illyrico lembi erant, adjiciuntur. Franciſco Priolo, Raſpurgi prætori, cui antea legati munus in Iſtris a Senatu injunctum fuerat, trecenti itidem e Cyrno milites adjuncti. Horatio Montio, Guidi Vbaldi mathematicarum ſcientiarum fama celeberrimi filio, militiæ præfectura committitur, ſtatimque in Iſtriam proficiſci jubetur: ut ſi Uſcochi quidpiam iis in locis in incolas (veluti rumor erat) molirentur, averti, atque conſilia ex opportunitate capi poſſent. Canalius legatus Moſchenizzam, prædonum perfugium, edito loco in monte ſitum oppidum, triginta ab Albona paſſuum millibus, oppugnare ſtatuit. Noctu aliquot præmiſſis ad

Hieronymus Marcellus, Curitæ præfectus, ab Uſcochis captus.

Senatus decreta ad Uſcochorum temeritatem coercendam.

Franciſcus Priolus, in Iſtria legatus.

Horatius Montius, militum præfectus.

Digitized by Google

ad iter explorandum lembis, ipſe inalbeſcente die cum prætoria atque aliis triremibus in conſpectum oppidi venit, milites ac tormenta exponit. Sed qui ei præerant milites, cum jam ſe ad excipiendum impetum comparaſſent, atque difficulter admodum per acclive montis tormenta evehi poſſent, tribus e noſtris in eo conatu interfectis; rem longiori tempore egere Canalius animadvertens, alio conatus vertendos ſatius exiſtimavit. Itaque Labranam, haud longe a Moſchenizza caſtellum, incendi ac diripi jubet. In ea direptione mulieribus atque iis, qui ad templa confugerant parſum. Ea re ab Uſcochis cognita, vicos aliquot Raſpurgenſis agri depopulantur. Priolus prætor trecentis Corſis, expeditis ſtrenuiſque militibus, qui nuper in provinciam venerant, damna noſtris illata, quacumque ratione ſarcire nitantur, mandat: qui in Ferdinandi ditiones irrumpentes, obvios quoſque proſternunt, prædas agunt, jumenta abigunt, cuncta ferro atque igne per quinque paſſuum millia excurrentes, emetiuntur. 1612

Labrana a Canalio, legato direpta & incenſa.

Interea Ferdinandus, ad quem de Venetorum indignatione atque apparatu nuntii pervenerant, Stephanum Roboreum, Fluminis oppidi præfectum, Venetias mittit: qui una cum Queva Philippi legato Principem, Patreſque adiens, quam ea, quæ ad Curitam acciderant, gravia Ferdinando fuerint, exponit; egregiam illius in Rempublicam voluntatem teſtatur; altera ex parte acriter conqueritur: *irruptiones in ejus ditiones factas, abactas prædas, incenſos vicos, cuncta hoſtilitatis ſigna edita: ſe quidem in ſontes debitis pœnis animadverſurum, ne impoſterum damna inferantur, connixurum: id autem viciſſim poſtulare, ut arma a Republica removeantur, damna ſarciantur, nihil in inſontes Archiduci ſubjectos hoſtile committatur*. Roboreo ejuſmodi Senatus conſulto reſponſum datum, quo a Reipublicæ ſubjectis per tot annos damna accepta, Patrum diuturna patientia, a Cæſare ac Ferdinando remedia petita, irrita promiſſa memorabantur: *Nuper his omnibus indigniſſimam prætoris captivitatem acceſſiſſe. An lædi amplius patientiam ſuam paterentur? an ſubjectos crudeliter vexari, turbari, diripi, necari ſinerent? Niſi tot incommodis proſpiciatur, niſi tantorum malorum ſtirpes penitus*

Stephani Roborei, Ferdinandi legati, ad Venetos expoſitio.

1612 *exſcindantur, quin omnia aggrediatur, experiatur, efficere Senatum non poſſe: id & jus exigere, & ad concreditum ſibi a Deo Optimo Maximo populorum regimen ſpectare: quapropter unum tantum ſupereſſe, ut ſi ea, quæ per omnium ora de Ferdinandi pietate ac religione circumferuntur, vera ſint, hoc conſceleratorum hominum genus e ſuis oppidis, locis, litoribus expellat; ſartam ſemper atque inviolatam ei amicitiam cum Republica futuram.*

Dum hæc agerentur, Pragæ inter Matthiæ Imperatoris præconſultores diverſis ſententiis diſceptabatur. Erant, qui, cognitis, quæ nuper in Iſtris acciderant, Ferdinandi agros invadi ac diripi minime ferendum dicerent: *vim vi repellendam, cogi milites, in ditiones Reipublicæ excurſiones faciendas, cenſerent: bello Pannonico claros duces, fortes milites, omnibus laboribus ac periculis duratos atque aſſuetos, non defuturos; Germaniæ populos Italiæ invadendæ cupidos avidis animis occaſionem arrepturos.* Alii contra molliius agendum arbitrabantur: *Non ejuſmodi temporum conditionem eſſe, ut dubia cum Rege Turcarum pace, in diverſas factiones Germania diſtracta, ad arma deveniendum ſit: facillima bellorum initia, incertos exitus eſse: Venetos auro, viribus, amicis præpotentes: conſilio potius ac lenitate utendum, ne exorta diſſidia in chriſtianæ reipublicæ periculoſum atque exitiale bellum erumpant.* Eam ſententiam Barbitius tuebatur, quam Melchior Cleſelius, Viennæ Archiepiſcopus, cui ſummam rerum conſiliorumque Matthias demandaverat, amplexus eſt. Itaque, Queva petente, ut utrimque ab armis ceſſaretur, quo poſtea amice de remediis adhibendis, deque Uſcochis amovendis ageretur: jam enim Cæſari ſtatutum eſſe, ut quacumque ratione omnium diſſidiorum fibræ evellerentur: Senatus, uſitato adverſus piratas maritimo pugnæ genere retento, ut terra tantum arma amoverentur, aſſenſus eſt; ea quoque, ſi piratæ pellantur, amoturum pollicitus. Sub id tempus Auguſtinus Canalius, legatus, Jaderæ exceſſit; cumque rerum conditio poſcere videretur, ut Senatori provecto, maximiſque in rebus exercitato ea provincia demandaretur, Philippus Paſchalicus, qui ſuperioribus annis præferoces piratas perdomuerat, Illyrici, Epiri, Iſtriæ legatus eſt creatus; eique ſummum im-

Auguſtini Canalii obitus.

Philippus Paſchalicus Canalio ſuffectus.

Digitized by Google

imperium in ſinu Adriatico tributum. Erant omnia in Paſchalico præclara, ſed id imprimis eximium, quod ea tempeſtate, qui maritimæ militiæ ſcientia atque uſu excelleret, nemo ei anteferri poſſe cenſebatur. At Queva ac Roboreus rurſus inſtare, petere, flagitare, ut, maritima obſidione amota, commercia reſtituantur, Uſcochi captivi (de quibus ſuperius diximus) dimmittantur: jam procuratores Senniam miſſos, jam de ſceleratis ac ſontibus pœnas repoſci: Cæſaris ac Ferdinandi egregiæ in Rempublicam voluntati id tribuerent. Senatus omnia Paſchalico permiſſurum affirmat, propediem illum in provinciam iturum; quidquid, ſalvis Reipublicæ rationibus, poſſit, conceſſurum; obſidionem vero, ni tot pollicitis re ipſa reſponſum fuiſſe Patres cognoverint, laxari non poſſe. Paſchalico injunctum, ut Liburniæ oppida, litora, omnemque earum regionum tractum quam maxime premat, Uſcochis aditum intercludat: reliqua ejus prudentiæ, & conſilio permiſſa. Eodem tempore de controverſiis hiſce componendis, deque Uſcochis amovendis a Hieronymo Superantio, apud Cæſarem legato, Senatus juſſu, agebatur. Sæpius Pragæ, ſæpius Viennæ cum Cæſareis diſceptatum. In primis, ut damna a noſtris in Ferdinandi ditionibus illata, quæ haud mediocria fuerant, ſarcirentur, Cæſarei flagitabant; quibus cum acriter Superantius obſtitiſſet ac de ſententia validis rationum momentis decedere coegiſſet, tandem, 1612

M. D. C. XIII.

SUb anni inſequentis initium in has conditiones Viennæ deventum eſt: Uſcochos debitis pœnis plecti curaturum; impoſterum neque Senniæ neque maritimis in locis commorari, degere, recipi paſſurum; ne damni quidem minimum inde ad Rempublicam amplius perventurum, Cæſar pollicetur. Veneti contra captivos tres (jam enim ex quinis bini interierant) reſtituere, obſidionemque laxare ſpondeant. Ferdinandus, his cognitis, edictum in eos, qui Uſcochos aut Venetorum exules, quorum plerique Uſcochis ipſis ſe adjungere ſolent, juverint, foverint, receperint, vulgat. Senatus (etſi nondum pollicita præſtita fuiſſent) in Cæſaris gratiam, 1613 *Uſcochorum res compoſita.*

1613 Paſchalicum dimittere captivos, obſidione mitiori uti jubet. Jamque, oppignerata Cæſaris fide, ut tandem tot malorum finis inveniretur, ſperandum videbatur, cum favillæ cinere veluti ſuppreſſæ, vehementius ac latius, uti poſtea narrabimus, exarſere.

Ejuſdem anni principio omnium oculi menteſque ad ingentes Achomatis, Turcarum Regis, bellicos apparatus convertebantur. Nam Amurathes, quem anno milleſimo ſexcenteſimo decimo, cum exercitu in Perſidem miſſum diximus, cum ad pacem omnia conſilia traduxiſſet, de concordia ineunda cum Sopho egerat. Verum ſummis involuta difficultatibus res erat. Tributum annuum a Perſarum Rege, quod pro captis ab eo turcicis ditionibus penderetur, Achomates petebat. Petitioni nulla Sophus ratione adſentiebatur. Itaque inter pacis negotium bellique ſuſpiciones

Amurathes Viſirus interiens Naſuphum exercitui præficit.

res verſabatur; cum Amurathes effeta jam ætate, graviſſimis curis confectus interiit. Is lætho propinquus Naſuphum ſibi vicarium delegit, ſtatimque ea de re Byzantium ad Regem nuntios ac literas mitti curavit: quibus acceptis, licet Naſuphus perduellionis reus, in Regem motis armis, mox in gratiam receptus fuiſſet, eamque ob cauſam ſummam illi rerum omnium committere, durum plerique exiſtimarent, nihilominus vel Amurathis judicio, vel præſtantium hominum ad exercituum moles regendas inopia, vel longinquitate iti-

Naſuphus Viſirus declaratus.

nerum, Achomates Naſupho viſiratum tribuere, copiarumque imperatorem declarare ſtatuit; eique per veredarios enſem aliaque inſignia deferri juſſit; in idque ſedulo incumbere, ut pacis cum Sopho ineundæ ratio aliqua inveniretur, præcepit. Itaque Naſuphus imperii titulis decoratus, impenſius de pace pertractavit; utque a Sopho legatus cum ſerici copia ad Achomatem mitteretur impetravit. Creberrimis inde nuntiis & literis, ut quamprimum Byzantium ſe conferret, ſolicitabatur. Qui e Perſide in Syriam profectus, cum per aliquot dies ad civitatem militiamque ordinandam Aleppi ſubſtitiſſet, magna Achomatem purpuratoſque ſuſpicione repleverat, ne aſſuetis artibus, parum Regis fidei ſe credens, aliquid in turcici imperii perniciem meditaretur. Sed tandem Byzantium una cum Perſarum legato, immenſa

auri

Digitized by Google

auri vi pretioſiſſimarumque rerum copia onuſtus, pervenit; 1613
quibus Regis animum, nedum purpuratorum omnium adeo flexit ac delinivit, ut ſtatim ſummum auctoritatis locum nanciſceretur; a Rege adcerſitus, de rebus graviſſimis conſuleret, ipſumque adeo in ſuam ſententiam pertraheret, ut penes illum ſumma auctoritas ac prope totius imperii adminiſtratio eſſe videretur. At Sophi legatus ingenti cum pompa urbem ingreſſus, cum de pace egiſſet, ſummo calidæ gentis artificio perſuaſus, ſericum, nondum concordia firmata, Achomati tradidit; ac mox, Turca uno comitante, in Perſidem reverſus, cum mandata egreſſum Sophus animadverteret, carceri addixit; Turcæ erui oculos, nares aureſque præcidi juſſit; exinde denuo ad arma ventum eſt. Verumtamen menſe februario, vigente hieme (quod perraro accidit) Achomates cum maximis copiis, quas ad centum ac quinquaginta millia eſſe ferebatur, una cum Naſupho Byzantio egreſſus, Adrianopolim petiit. Venatum Regem animi cauſa profectum Turcæ vulgaverant: at exercitum viribus ac numero præpotentem, commeatu, apparatu inſtructum, non ſine expeditionis alicujus opinione eo anni tempore Byzantio eductum, credibile videbatur. Itaque quonam Achomatis conſilia tenderent, cum magna animorum ſuſpenſione Principes circumſpectabant. Etſi vero adverſus Dacos arma moturum, indeque in Pannoniam bellum illaturum, nondum pace cum Cæſare firmata, plerique opinarentur; non deerant etiam, qui, terreſtribus copiis chriſtianos Principes diſtinere, claſſe autem Melitam, vel Siciliam, vel Cretam aggredi ſtatuiſſe, ſuſpicarentur.

Naſuphus cum Perſarum legato Byzantium pervenit.

Chriſtianorum Princ. de Turcarū armis ſuſpiciones.

Senatus in ea Achomatis conſiliorum ambiguitate, ne quid ad imperium maritimum tutandum prætermitteret, Joannem Jacobum Zannium, Cretæ legatum, quatuor triremibus extra ordinem ſex adjicere; Aloyſium Juſtinianum, damnatorum triremibus præfectum, quinquaginta aureorum millia una cum pilarum, tormentarii pulveris, ceteroque bellico apparatu & commeatibus in Cretam deferre juſſit. Ad Amphimalum portum arctius tutandum, Marathi, quem vocant, ſcopulum, communiri decretum; negotiumque Zannio legato ac tribus quæſitoribus, Octaviano Bono, Joanni Paſchalico, Marco Lauretano commiſſum, in aliud poſtea tempus rejectum eſt. Navalium præ-

Veneti claſſem augent

Senatus Decretum de Marathi ſcopulo muniendo.

1613 præfectis, ut triremes viginti magnumque galeonum inſtruerent, præceptum. Aſcrivium Laurentius Venerius, legatus, miſſus; eam enim civitatem & loci natura & arte munitiſſimam in Rhizonici ſinus penetralibus ſitam, ſummo ſtudio cuſtodiendam Patres exiſtimabant. Itaque in præſidii ſupplementum ut ducenti pedites, nitrati pulveris omniſque bellici apparatus, biſque cocti panis vis eo deveheretur, latum; arcium quoque architecti adjecti. Achomates interea, qui Adrianopoli ſubſtiterat, exercitum augere, una cum Naſupho militaribus muneribus incumbere, ſagittarum miſſiliumque ejaculatione, equorum curſu ſe exercere, Baſſis ac præfectis, ſuo exemplo, ſtimulos addere, ut brevi (jam enim ver appetebat) arma moturus videretur: licet adhuc de expeditionis ratione ambigua res eſſet; ac Chriſtophorus Valerius, legatus, qui procul a Rege Byzantii erat, nihil certi ſignificare Senatui poſſet; cum præſertim Naſuphus ante profectionem, occultis literarum notis Chriſtianorum legatos ad Principes perſcribere, ſe non paſſurum affirmaſſet, in id conquiſitores itinerum miſſurus. Sed tandem omnia induſtria Valerii vicerat, qui præter cetera, quæ ſapienter ad Turcas fallendos commentus eſt, non publicis veredariis, ut fieri conſuevit, ſed uni e Janizzeris, integræ ac probatæ fidei, Aſcrivium perferendas literas commiſit; quod fideliter ille præſtitit, quamvis aliquanto ſerius, longiore quippe ſuſcepto per Olchinium itinere: alteras autem nullis exaratis notis, ne quid eſſet detrimenti, ſi interciperentur, per quos tabellarios ſolitus erat, eodem miſit, cum ſine publicis literis, proficiſci omnino renuerent. Pervenerunt hæ Venetias incolumes, delatæ celerius, & Patribus, qui Valerii aſtum ignorabant, admirationis & ſuſpicionis injecere quamplurimum. Quare, ut de Turcarum conſiliis rebuſque certiores fierent, Auguſtinum Dulcium, Senatus ſcribam, Aſcrivium contendere, atque, ſi ita ei videretur, in Epirum, Adrianopolim, Byzantium quin etiam proficiſci juſſere. At cum in itinere eſſet, de Achomatis repentino atque improviſo Byzantium reditu Valerii literæ ſupervenere, quibus haud parum admirationis cunctis acceſſit, tantum copiarum, tantum roboris coactum, Regem ipſum regia digreſſum, ut, nulla edita re, fere inglorius Byzantium

Laurentius Venerius, ad Aſcrivium legatus.

Turcæ exercitum Adrianopoli cogunt.

Auguſtinus Dulcius in Epirum & Byzantium mittitur.

Achomates Byzantium redit.

tium reverteretur. Sed id eam ob cauſam accidiſſe conſtans opinio erat, quod in Perſide bellum denuo recrudeſceret. Cum enim, ut diximus, Sophus legatum oculis, auribus, manibuſque privaſſet, arma in Turcarum fines intuliſſe, agros depopulatum fuiſſe, ferebatur. Ea improviſa Byzantium reverſio, præter ceteros, maxime Cæſari opportuna fuit, qui impar ad tantum onus ſuſtinendum viribus, nuper Poſſonii in Pannonia conventu habito, exigua admodum ad bellum cum Turca gerendum ſubſidia acceperat.

1613

Perſa denuo arma cōtra Turcas movens.

Turcici belli ſuſpicione amota, ingentia diſſidiorum ſemina in Italia exorta, publicam tranquillitatem turbavere; atque in dies magnis incrementis aucta, fere omnes Europæ Principes in eoſdem anfractus pertraxere. Vincentio Gonzagæ, Mantuæ Duci, defuncto tres filii ſuperſtites fuerant; Franciſcus, qui patri ſucceſſerat; Ferdinandus, quem Pontifex in Cardinalium collegium cooptaverat; ac natu minimus Vincentius. Franciſcus anni ſuperioris exitu papularum morbo correptus, una cum parvulo filio vitam cum morte commutaverat; Caroliqùe Allobrogum Ducis filiam uxorem, atque ex ea Mariam filiolam, adhuc lactentem, reliquerat. Ferdinando Cardinale Mantuæ Duce inaugurato, ſtatim inter eum ac Sabaudum controverſiæ exarſere. Carolus filiam una cum puellula a Ferdinando dimitti petebat, earum ad ſe curam ſpectare, a matre filiam ſejungi, in cujus tutela ex legum præſcripto eſſet, non poſſe affirmabat. Contra Ferdinandus, æquum non eſſe, ut vidua, quæ fortaſſe Mantuanum Principem utero geſtaret, alio, niſi emiſſo partu, concederet; fratris filiæ, quæ minor eſſet, ad ſe curam, non ad matrem attinere. Diſſidia acriora efficiebantur, quod a Sabaudo in Montisferrati perampla ditione vetera jura ſuſcitabantur; ad puellamque Franciſco ortam, ſi matrem filia non genuiſſet, pervenire eas ditiones palam profiteretur. Ferdinandus vero, licet Caroli quinti Imperatoris judicio delatam Montisferrati Principibus poſſeſſionem hereditario jure a majoribus accepiſset; tamen verebatur, ne Caroli ingens ac vividus animus inde aliquid rebus ſuis adverſum moliendi, occaſionem arriperet. Diffidentia inter Mantuanum ac Sabaudum in dies augebatur. Joannes Mendozza, Inojoſæ

Franciſci Mantuæ Ducis obitus.

Ferdinandus Dux Mantuæ inauguratur.

Controverſia inter Sabaudiæ & Mantuæ Duces.

Ii 4 &

1613 & ſancti Germani marchio, Mediolani gubernator, in Sabaudum propenſus, quod ab eo ſancti Germani titulum acceperat, potius alere, quam ſupprimere flammas videbatur. Sabaudus & literis & nuntiis filiam una cum puella dimitti efflagitat: in id Franciſcum Martinengium ac Luſernæ comitem, mox Victorium Principem filium Mantuam mittit; qui Ferdinandum nullis officiis de ſententia dimovere, nullis precibus flectere queunt: in eo ſuarum ditionum ſuamque ſecuritatem verti; puellam in Mantuana domo natam, non apud alium quam apud patruum eſſe decere, contendit.

Venetorum officia de diſidiis inter Sabaudum & Mantuanum componendis.

Cum igitur naſcentis incendii initia nulla ratione opprimi poſſent, haud parum Venetorum animi ſolicitabantur, niſi cito occurratur, pacem Italiæ turbatum iri conſpicati. Itaque vetus inſtitutum ſequuti, Pontificem non modo, ſed Galliæ ac Hiſpaniæ Reges, ad reſtinguendum incendium inflammant; ne firmioribus radicibus coaleſcere malum ſinant. Atque ut amicum ac finitimum Principem, repente fratris obitu ad gubernacula ſublatum, vix ephebis egreſſum (tertium enim ac vigeſimum annum fere attigerat) ſolentur; Ferdinandum Rubeum, tormentorum præfectum, Gonzagæ domui valde carum, ad eum mittunt, qui egregiam illi Senatus voluntatem ſignificet; quæcumque ad ejus tuendas ditiones a Republica proficiſci poſſint, deferat. Cardinalis ingentes Senatui gratias agit, nec unquam apud ſe Reipublicæ beneficiorum memoriam intermorituram, profitetur. At denuo Victorius, Sabaudiæ Princeps, Mantuam contendit; eo Inojoſæ marchio, gubernator, Aſculanum Principem, complurium Hiſpanorum numero ſtipatum, proficiſci jubet. Civitas armatorum numero completur, arctiores cuſtodias adhiberi Cardinalis præcipit; ſi vis inferatur, ad tuitionem ſe comparat; non enim deerant, qui vi Hiſpanos uſuros, atque puellam, Ferdinando reluctante, amoturos arbitrarentur. Verum ille, omnia potius pati, quam ut ſibi vis inferretur, ſtatuerat, Cæſaris præſertim decreto munitus, quo apud eum matrem ac filiolam permanere ſancitum fuerat. Erant etiam qui, ſi Ferdinandus viduam (cujus amore captum nonnulli affirmabant) ſibi connubio jungeret, facile controverſias omnes dirimendas, exiſtimarent.

Ferdinandus Rubeus a Senatu Mantuam mittitur.

Victorius Sabaudiæ Princeps, & Aſculanus Mantuam profecti.

In

In ea rerum fluctuatione ita cum Sabaudo Ferdinandum conveniſſe vulgatur, ut puella cum matre Mutinam deduceretur; ibi cum Iſabella ſorore, Mutinenſis Principis conjuge, tandiu moraretur, donec controverſiæ inter Carolum ac Ferdinandum componerentur, ea tamen lege, ut, matre diſcedente, puella illico Mantuam mitteretur. Mirabantur plerique, quod, qui hucuſque tam acriter perſtitiſſet, modo de ſententia tam facile dejectus eſſet; illectum alii Hiſpanorum artibus, alii Caroli calliditate circumventum Principem fuiſſe arbitrabantur. Leonius, Galli legatus, quanta ex eo conſilio Cardinali damna immineant, Patribus exponit: *Quid ſibi certi a Carolo polliceretur? quem exitum diſſidiorum expectaret? fruſtra filiolam Principem ſibi non eripi conatum, ſi Mutinam perduci ſinat: ſatius fuiſſe, amotis diſſidiis, ſtatim Caroli poſtulatis obſequi, quam diu reluctantem, obſiſtentem, tandem ſe vinci permittere: biſce quacumque ratione poſſet, ne perficiantur, obſtaturum; Cardinali ſignificaturum, ni penitus ejuſmodi conſilia deſerat, Reginæ patrocinium amiſſurum.* Ut omni officio Cardinalem ad ſalubriora conſilia traducere, atque cœptis ut abſiſtat, ſuadere, nitantur Patres, hortatur. Verumtamen id accidit, quo referre pedem ac pollicitis ſe exſolvere Cardinalis potuit. Nam, omnibus ad profectionem comparatis, Mutina literæ adveniunt; Cæſarem Ducem, neque puellam recipere, neque ſi recipiat, ulla ſe conditione obſtringi velle. Itaque re infecta, puella ex Goiti vico, ubi cum matre morabatur, Mantuam defertur. Sabaudiæ Princeps, una cum ſorore, Auguſtam Taurinorum recta contendit. Vix Mediolanum pervenerant, cum Inojoſæ marchio, veredario cum literis Mantuam miſſo, a Cardinale petit, ut filiolam Mediolanum deduci curet; matrem eam ibi præſtolaturam. Negat Cardinalis; gubernator Didacum Levam Mantuam proficiſci jubet, qui Mutinam puellam mitti flagitet; Cæſarem Eſtenſem legibus iis ac conditionibus, in quas ipſe Mantuanus conſenſerat, recepturum. At ipſe jam ſe promiſſa implevisse, rebus immutatis, conſilia quoque mutaſſe, neque puellam Mutinam miſſurum affirmat; ſtatimque Diocæſareæ Epiſcopum, qui ſui conſilii rationes gubernatori ac viduæ exponat, Mediolanum mit-

1613

Pacta inter Sabaudum & Mantuanū a Gallo oratore improbata.

Ferdinandus Dux a pactis recedit.

Sabaudiæ Princeps cum ſorore Auguſtam Taurinorum contendit.

Diocæſareæ Epiſcopus a Mantuano Mediolanum mittitur.

1613 mittit. Ea re mirum in modum incitatus Allobrogum Dux, pollicita Cardinalem non præſtitiſſe, datam fidem feſelliſſe, acriter conqueritur. Cumque neque puellam recipere, neque aliquam, uti petebat, Montisferrati partem obtinere poſſet, alia ſibi via incedendum ſtatuit. Kalendis maji improviſo Albam, Trinum ac Montem Calvum, Montisferrati oppida, tormento bellico (quod *petardum* vocant) aggreditur, imparatis, atque nihil ejuſmodi oppinantibus incolis, potiri ſe iis poſſe ratus. Sed cum irrito eventu res ceſſiſſet, ſtatim duorum millium peditum copiis, quas ſecum duxaverat, oppida adortus, Trinum ac Montem Calvum nullo negotio occupat.

Sabaudiæ Dux Montisferrati ditiones invadit.

Hoc Allobrogi facto Itali omnes Principes, ac præcipue Veneti, vehementer commoti ſunt: *Pacem, qua per tot annos Italia floruerat, abruptam: tranquillitatem publicam, pro qua ſervanda adeo ſolertes excubuerant, interturbatam: ex his initiis ingentia chriſtianæ reipublicæ mala portendi.* Itaque, ut tot incommodis proſpiceretur, nihil omittendum rati, Pontifici, quæ acciderant, per Thomam Contarenum, legatum, ſignificant; hortantur, flagitant: *initiis obſtet, ne latius ſerpere virus ſinat, ne ſuo in pontificatu Italiam bello conflagrare permittat: exteras gentes Italicæ felicitatis invidia ad eam, uti tutiſſimam ac prædivitem prædam, diripiendam confluxuras: Eccleſiæ hoſtium atque hæreticorum colluvione provinciam iſtam exundaturam: ſumma ejus auctoritate ad tot pericula cladeſque avertendas opus eſſe; qua ut quamprimum uti velit, Senatum petere, obſecrare: eo nil vel chriſtianæ reipublicæ utilius, vel ad ſuam in omnem poſteritatem propagandam memoriam illuſtrius accidere poſſe.* Eodem officii genere cum Cæſare, Galliæ ac Hiſpaniæ Regibus utuntur: *Cæſaris præſertim dignitatis intereſſe, pacem in Italia retinere; ne, ea turbata, chriſtiana univerſa reſpublica in ſummum diſcrimen adducatur; atque arma, quæ in Turcas, communes chriſtiani nominis hoſtes, vertenda forent, in noſtra viſcera adigantur: Mantuanum Principem iis ditionibus exutum, quas illius beneficio obtineat: neque quidquam adverſus eum committi poſſe, quin noxa ad Cæſaris majeſtatem attineat.* Hiſpaniarum quoque Regi commemorant: *Semper illum majorum ſuorum, Caroli quinti impera-*

Venetorum pro pace officia.

ratoris, ac magni inclitique Philippi patris exempla ſequutum, Italiæ pacis cupidum ac ſtudioſum exſtitiſſe; iiſdem cum Republica ad eam ſervandam conſiliis uſum fuiſſe; quæ ſane cum hoc tempore ob ea, quæ a Sabaudo geſta ſint, in maximo periculo verſetur, illius egregiæ virtutis, prudentiæ ac pietatis eſſe, ne ulterius irrepere hujus incendii flammas, ſed ſtatim reſtingui atque opprimi curet, ne, latius diffuſis, cuncta in hac provincia permiſceantur. Georgio Juſtiniano, in Gallia legato, injunctum, quo ſtatu res Cardinalis nepotis ſint, Reginæ oſtendat, eamque ad illius patrocinium acriter ſuſcipiendum impellat. Quin etiam per Andream Surianum, Senatus ſcribam, ad pacem retinendam, motuſque quamprimum comprimendos, Mediolani gubernatorem hortantur. 1613

Trinum & alia oppida a Sabaudo occupata.

Verum interea Sabaudus, Trino ac Monte Calvo occupatis, Albam aggreſſus, nullo negotio obtinet; nemine obſiſtente, ferro cuncta depopulatur, captivos prædaſque agit, tanto incolarum terrore, ut in fuga ſalutem tantummodo ponerent: quæ eo graviora videbantur, quod ab efferato milite abſque diſcrimine, nullo numinis metu, cuncta profana ſacraque miſcerentur. Pontifex licet in pacem propenſus, tamen cunctando nullam præſentem rebus opem ferebat, vel quod Hiſpanum confideret, Allobrogem ad ea, quæ occupaverat, Mantuano reſtituenda coacturum; vel quod, ni Principes flammas alerent, cito fore, ut conciderent, ſperaret; vel demum, quod ſuavi quodam genio atque a magnis rebus ſuſcipiendis averſo retardaretur. Quamvis vero plerique exiſtimarent, Hiſpanos a pace in Italia turbanda alienos eſſe, attamen non deerant etiam, quibus parum credibile videbatur, Carolum arma in Mantuanum, niſi Hiſpanorum & Gallorum mente perſpecta, intuliſſe. Verumtamen Sabaudus Hiſpanos dubia cum Batavis pace, Germaniæ negotiis diſtrictos, Regem ſibi affinitate conjunctum, Mendozzam gubernatorem multis ſibi beneficiis devinctum noverat: Gallos in varias factiones diſtractos, nutantem regni concordiam, Reginam non in alias regiones arma ciendi, ſed in proprio regno pacis retinendæ ſervandæque percupidam. Itaque indies majora Carolus moliebatur, perfacile ſuos fines, nullo adhuc obſiſtente, protendere poſſe ratus. Eoque majore animi impetu

Digitized by Google

1613 petu ferebatur, quod a Verruæ & Vito ſancti Georgii comitibus, atque Iſidoro, Barnabitarum religioſorum ordinis, impelleretur, quorum ſane, Sabaudum Montisferrati regiones obtinere, haud parum intererat. Nam Verruenſis ab uxore, dotis nomine, Callucii marchionatum adeptus, qui ab agnatis feminæ lege petebatur, nondum, Franciſco Caroli genero vivente, lite dirempta, ne, controverſia agitata, cauſa caderet, verebatur. Vitus vero, ſancti Georgii comes, Cardinali ſubjectus, ſemper in Mantuanos Principes infenſus, inter arma a cervicibus jugum eorum excutere proclive ſibi rebatur fore. Iſidorus (ut nunquam hominum certos inter cancellos continetur ambitio) aſſentatione ſibi Caroli animum conciliare adnitebatur, ſummas inde, ut ſperabat, eccleſiaſticas dignitates aſſequuturus. Joannes Mendozza per Alphonſum Quevam, Philippi legatum, quæ a Sabaudo acta fuerant, ſibi diſpliciuiſſe, nihil Italica pace Regi, nihil ſibi antiquius eſſe: ut occupata Mantuano quamprimum reſtituerentur, curaturum, Senatui ſignificabat.

At Carolus, partim ex ſuis ditionibus, partim e Burgundionibus, atque Helvetiis accitis copiis, quas viginti peditum millium numerum æquare ferebatur, quibus duo millia circiter equitum adjungebantur, excurſiones agere, agros depopulari, Montisferrati incolas ærumnis omnique malorum genere afficere pergebat. Cardinalis Europæ Principes in auxilium accerſere; Pontificem, uti reipublicæ chriſtianæ atque Italiæ pacis cuſtodem, a quo purpureo galero donatus fuerat, rogare; ab Hiſpaniæ Rege, imperio & viribus in Italia præpotente, ne ſe a genero opprimi ſineret, flagitare; Galiæ Reginam cognatione conjunctam, ad præſentem opem ſibi ferendam, urgere; ad Cæſarem, cujus beneficio Mantuam Montiſque ferrati ditiones obtineret, confugere; a Venetis conſilium atque auxilum poſcere. Sed præcipuæ illius ſpes in Republica ſitæ videbantur; neque illum ſpes fefellit. Nam Veneti pacis in Italia retinendæ percupidi, ni cito cuncta in priſtinum ſtatum redigerentur, ingens bellum exoriturum rati, cum antea nullum officii genus in communi Italiæ cauſa prætermiſiſſent; tandem frequenti Senatu certiora ſubſidia Mantuano exhibenda eſſe decrevere; uno tantum Antonio Bra-

Senatus decretum de Mantuano Duci ſubveniendo.

Bragadeno contradicente, aliorumque Principum prius exploranda conſilia, menteſque pernoſcendas eſſe dictitante: atque, ut ære publico peditum trium millium ſtipendium Cardinali perſolveretur, latum. Statimque Antonius Maria Vincentius, a Senatus ſecretis, qui decreta auxilia ſignificaret, pecuniam ferret, atque apud eum moraretur, Mantuam miſſus. Cardinalis per litteras, perque Paulum Surdium, ac Jacobum Arci Principem Venetias miſſum, ingentes atque immortales gratias Senatui egit, quod eximia liberalitate ſe ſuoſque poſteros inſueto atque immortali beneficio devinxiſſet. Coſmus quoque, magnus Hetruriæ Dux, Mantuano, cui affinitate junctus erat (ex ſorore enim Ferdinandi ejus patris ortus fuerat) quacumque ratione ſuffragari ſtatuit, duorumque peditum millium Franciſci fratris imperio, Franciſci Montii ductu, ſubſidio mittere decrevit. 1613

Antonius Maria Vincentius Mantuam a Senatu mittitur.

Coſmus Hetruriæ Dux Mantuano auxilia mittit.

Veneti in ea belli ſuſpicione oppida atque arces exactius communire, copias cum Italo tum externo milite augere ſtatuunt. Ut tria peditum Italorum millia, Epirotæ mille, totidem Corſi conſcriberentur, decretum. Aſulæ Franciſcus Molinus, qui nuper in Adriatico ſinu claſſis præfecturam obtinuerat; Urceis novis Auguſtinus Michaelius, qui e Cretæ prætura redierat, præficiuntur; Marcus Bragadenus, Marci Antonii filius, Bergomum; Petrus Bondimerius Cremam præfecti mittuntur; Antonius Priolus, Eques ac Marcius Procurator, continentis cum ſummo imperio legatus renunciatur. Cardinalis interea ad Sabaudi impetum excipiendum ſe comparat; undique milites cogit; in Montisferrati ditionibus mille, totidem in Mantuanis pedites, quingentos loricatos equites Reipublicæ ære conſcribit; Vincentium fratrem Caſali, quæ præcipua munitiſſimaque ejus regionis arx atque propugnaculum eſt, præficit. Per eos dies cum Henricus Nivernenſis Dux, qui Gallia digreſſus, ſororem, Virginii Urſini filio deſponſatam, Florentiam deducebat, Amphipoli de iis, quæ in Subalpinis acciderant, cognoviſſet, remque ad ſe, quod Cardinali affinis, atque Gonzaga domo ortus eſſet, attinere ratus, quinquaginta ex Gallica nobilitate ſtipatus Caſale ingreditur.

Veneti præfectos ad urbium cuſtodiam eligunt.

Antonius Priolus, legatus cum imp. in continenti.

Henricus Nivernenſis Dux Caſale ingreditur.

Interea, dum exortæ inter Carolum & Cardinalem contro-

tro-

1613 troverſiæ, armorum tractatione recrudeſcerent, in Illyrico poſt ea, quæ Viennæ inter Cæſareos ac Hieronymum Superantium convenerant, Uſcochorum motus denuo erupere. Prædæ ex turcicis ditionibus ablatæ, perque Sicenſem agrum Venetæ ditionis delatæ; inſulæ, pagi, incolæ multis incommodi affecti; per Adriaticum ſinum de Turcarum exuviis trophæa acta: quæ ſane & potentiſſimum Regem in Venetos incendebant, & ſubjectos Reipublicæ miris modis vexando, prope ad deſperationem adigebant. Nuper vero, adverſus ea, quæ cum Cæſare pacta fuerant, quadringenti cum lembis duodecim Sennia egreſſi, per Adriaticum ad Caſtrum novum delati, Turcarum vicos aliquot incenderant, haud exiguam prædam, centumque ac viginti captivos retulerant. Ea de re cum ad Paſchalicum legatum nuntii perveniſſent, ne impune Uſcochos libere per Adriaticum debacchantes pateretur, Joannem Dobrovichium, Sicenſem præfectum, cum lembis duodecim Epirota milite armatis, qui eorum audaciam coerceret, neve ditionibus Venetis moleſtiæ quidquam afferri ſineret, emittit. Is ad divi Georgii Phari inſulæ promontorium Uſcochos offendit. Extemplo acerrima pugna cooritur, internecino gentium odio ac rabie uſque ad noctem perducta, in qua Epirotæ, Uſcochis ſexaginta interfectis, tribus lembis captis, ex ſuis octo tantum deſideratis, paucis vulneratis, victores extitere, decem atque octo captivos in libertatem aſſeruere, prædam abſtulere. Hoc eventu efferati piratæ, vindictæ inhiantes, paucos poſt dies in Mandra, Pagi inſulæ portu, Chriſtophori Venerii triremem negligentius cuſtoditam, improviſo adorti, in ſuam poteſtatem redigunt; claſſiarios obtruncant; quotquot ea vehebantur, interficiunt, atque in his Lucretium Graviſium, equitem, Petræ piloſæ comitem, Juſtinopolitanum, qui una cum nepote ære publico merebat; trierarchum capiunt; remiges ad tranſtra ablegatos, vinculis eximunt; trirememque ipſam cum bellicis tormentis Senniam perducunt.

Uſcochi denuo prædas abigunt.

Chriſtophorus Venerius cum triremi captus ab Uſcochis trucidatur.

Hæc cum Venetias perlata eſſent, ingenti moleſtia civitas affecta eſt; Patres mirum in modum commoti; qui eo acrius accendebantur, cum paulo poſt fuit allatum, captivum trierarchum ad Liburniæ litora prope Senniam a prædonibus ductum fuiſ-

fuiſſe, ibique in eum omnia diræ atque inauditæ crudelitatis ac ludibrii exempla edita: abſciſſum caput, tranſverberatum pectus, avulſum, aſſatum, comeſtum cor, cadaver in mare projectum, caput ipſum, dum vino ſe ingurgitant, in menſa propoſitum: quibus cognitis, civitas tota cohorruit. Senatus, ne immania ſcelera inulta relinquerentur, enitendum maxime exiſtimabat; ſed quominus in id omnes Reipublicæ vires effunderet, ratio temporum obſtare videbatur, dum in Italia ingentia bellorum ſemina in dies incrementa majora ſumerent. Itaque Philippum Paſchalicum, legatum, triremibus, lembis, milite coactis, Senniam proficiſci, illam obſidione cum circumjectis locis premere, piratas perſequi, ubicumque invenerit, inſequi, plectere, interficere, nulli parcere jubet: ab oppidis tantum Ferdinandi Archiducis & Cæſaris invadendis abſtineat. Ea enim erat Patrum ſententia, ut piratarum licet ſæviſſimorum cauſa, nulla ex parte cum Principibus Auſtriacis vetus amicitia, ſi fieri poſſet, interturbaretur. Itaque etiam officiis agendum cenſuere. Ad Cæſarem atque Philippum datæ literæ, quibus, quæ impie a piratis perpetrata fuerant, ſignificabantur. Cæſari pacta cum Superantio legato, quæ a Republica in ejus gratiam acta fuerunt, memorabantur: in immenſum prædonum audaciam, damna, contumelias excreviſſe; in patricium hominem eo necis genere ſævitum, quo nullum ſceleſtius, tetrius, truculentius, ne excogitari quidem poſſit. Enim vero tantum pacis publicæ ſtudium in Senatu vigere, ut intolerandis hiſce malis ab eo opportuna remedia adhibenda aliquando tandem non deſperet. Trierarchi caſum Imperatricem illachrimaſſe fertur. Philippo eadem Senatus juſſa per Petrum Priolum expoſita: ac licet efferatiſſimorum hominum facinora Principes deteſtarentur, & perhorreſcerent, tamen nihil ab iis, quo tantorum ſcelerum ſtirpes exſcinderentur, agebatur. Senatus interea Paſchalicum legatum Corſos milites retinere, ex Epiro mille, ex Croatia quingentos conſcribere mandavit; ut ei quamprimum lembi viginti mitterentur, decrevit, quo ſupplemento auctus acrius perſequendis inſectandiſque prædonibus inſiſteret. Paſchalicus ſtatim, iis cognitis, quæ in Pagi inſulæ portu acciderunt, cum triremibus ſex, duobus ac vigin- 1613

ti

1613 ti lembis, milite egregie inſtructis, nec non etiam Adriatici ſinus præfecti, quem ad ſe vocaverat, triremium manu, nihil, quo de prædonibus pœnas ſumeret, omittebat.

Inojoſa Marchio in Inſubribus milites cogit.

Ceterum quem exitum in Italia exorta diſſidia eſſent habitura, difficile admodum conjectari poterat. Joannes Mendozza palam profitebatur, ni Sabaudus occupata in Montisferrati ditione oppida Mantuano ſponte reſtitueret, vi & armis coacturum: atque ob id Germanos ſex mille totidemque Helvetios conſcribi juſſerat; e Gallia Ciſalpina milites cogebat, Hiſpanos e Neapolitano regno Genuam trajicere permitti, a Neapolitano Prorege poſtulabat. Attamen mora ac cunctatione ſingulos diſtinebat, atque haud exiguam ſuſpicionem cunctorum animis injecerat, ne callido aſtu proferendis Inſubrum finibus inhiaret, atque occulta cum Allobroge, cujus beneficio, ut diximus, ſancti Germani marchio creatus fuerat, conſilia iniviſſet. Quinimmo ſatis conſtanti fama ferebatur, Carolum, quæ de Montisferrati occupandis oppidis meditabatur, antea eidem ſignificaſſe. Quæ vero de Gallorum auxiliis afferebantur, Laodigherium nempe copias cogere, atque alpes brevi, ut Mantuano ſuppetias ferret, tranſgreſſurum, minora vel fama vel expectatione erant. Conſtans enim apud pleroſque opinio erat, matrem Reginam, penes quam adminiſtratio regni erat, in eo tantum curas omnes atque conſilia defixiſſe, ut filio impuberi, nec dum per ætatem ad gubernacula idoneo, regnum nullis bellorum turbinibus implicatum, in ſumma tranquillitate ac quiete conſervaret. At Pontifex a Senatu, qui imminentem Italiæ procellam avertere nitebatur, ſæpius de rerum ſtatu per Thomam Contarenum certior factus, ut Mantuani cauſam tueretur, atque Allobrogem ſua auctoritate ad quietiora conſilia redigeret, adduci non poterat; cum, in neutram partem inclinando facilius diſſidia ſe compoſiturum, affirmaret. Quocirca Maximum, Bretinori Epiſcopum, ad Mendozzam & Carolum miſerat, ut pro controverſiis ſedandis operam ſtudiumque impenderet. Cæſar vero Franciſcum Caſtilionis Regulum ad Sabaudum legaverat, qui, ni ſtatim Mantuano adempta reſtitueret, imperiali proſcriptioni ſubjecturum, denunciaret. At Carolus mira diſſimulatione Caſtilioneum fruſtrari, moras necte-

Maximus Bretinori Epiſcopus, ad Sabaudū & Mendozzam legatus.

Franciſcus Caſtilionis marchio, Cæſaris legatus ad Sabaudum.

nectere. Ille, vel quod parum in Mantuanum propenſus eſſet, vel quod Sabaudi offenſam vereretur, inanibus verborum ambagibus tempus terere. Neque vero Carolus, ut aliqua ratione, modo ſuo compendio controverſiis finis imponeretur, id abhorrere viſus fuerat, cum inſueto exemplo, atque ab illius animo ſublimi alieno, Victorium Principem Mediolanum miſiſſet; qui cum viginti dierum ſpatium, quo in Hiſpaniam proficiſci, Regemque de rerum ſtatu docere poſſet, petiiſſet, neque a Mendozza impetraret, eo adducebatur, ut Princeps puella Mediolanum, quo Taurino mater accederet, mitteretur: ipſe interim gubernator in ſe omnia Allobrogum jura atque oppida controverſa reciperet. Sed Mendozza, ni adempta primum reſtituantur, ſe quidquam acturum negare; Italis Principibus eo facto ſuſpiciones injicere nolle; a Carolo oppidis Mantuano non reſtitutis, quamprimum in aciem egreſſurum, armiſque coacturum. Itaque re infecta Princeps in Hiſpaniam citatis itineribus profectus eſt, ut, quibus permotus pater Mantuani oppida in ſuam poteſtatem redegiſſet, Philippo exponeret, ſuamque apud avunculum cauſam tueretur. 1613

Victorius Sabaudiæ Princ. in Hiſpaniam proficiſcitur.

Interea Carolus, cum de Senatus conſulto, quo Cardinali auxilia decreta fuerant, certior eſſet factus, mirum in modum excanduit, acriterque cum Vincentio Guſſonio, Reipublicæ legato, eſt conqueſtus: *Numquam ſibi in animum inducere potuiſse, Senatum veteri amicitia, benevolentia, officiis cum Allobrogum familia junctum, in cauſa, quæ nihil ad eum pertineat, ſuis hoſtibus favere voluiſse: non id Patris majorumque in Rempublicam obſervantiam, non vetuſta neceſſitudinis jura, non arduis in rebus difficillimis temporibus navatam Reipublicæ operam promerita*. Inde gravius commotus, *Injuriam minime inultam paſsurum; tantum ſibi ſpiritus, tantum virium eſse, ut & ſuis rebus proſpicere, & aliorum repellere contumelias poſſit; neque ſe ulla vi cogi paſsurum: ſi ea mente Senatus ſit, ut Mantuanum juvare, neque conſultum reſcindere velit, jam fruſtra apud ſe legati munere fungi: octo proinde dierum ſpatium largiri, quo tempore de Senatus ſententia certior fiat: gravius ſane in illum ſtatuere poſse; attamen ne penitus veteris amicitiæ obliviſcatur, temperare vo-*

Sabaudiæ Ducis ob Venetorum ad Mantuanum ſubſidia perturbatio.

Digitized by Google

1613 *luiſse; viderit ipſe, ne, ſi diutius ſuperſederit, moleſtum ei quidpiam contingat*. Hæc atque alia iracundia percitus Carolus effudit. At Guſſonius a ſenatoria gravitate non recedens, placido vultu alloquitur: *Nihil cauſæ eſſe, cur ita commoveatur, ſi Reipublicæ mentem vetuſque illius pacis ſtudium animadvertat: Senatum non odio aut malignitate permotum, ſed boni publici ratione ductum, Mantuanum, amicum ac finitimum Principem, juvare decreviſſe: non ſecus, ſi opus eſset erga illum facturum: quid enim Italiæ tranquillitati, quid Principum decori ac libertati utilius, quam ut cuncti ſuis contenti, in commune bonum conſpirent, neque ea, quæ jure definiri poſsunt, armis, cæde, ſanguine dirimantur, infirmioreſque a potentioribus opprimantur? Huc Venetorum conſilia, huc conſulta ſpectaſse; neque quidquam Senatum cupere, nihil petere, niſi ut arma abjiciantur, amice diſſidia componantur, pax, qua per tot annos Italia floruit, conſervetur*. Multa utrimque in eamdem ſententiam dicta. Guſſonius cum per veredarios omnia Senatui ſignificaſſet, ſtatim diſcedere juſſus eſt. Ante diſceſſum Cardinalem, Caroli filium, alloquutus, perhonorifice ab illo exceptus, in ejus oculis atque ore haud obſcura mœroris indicia deprehendit: ſtatimque ſecundo Pado ad turbem reverſus eſt.

Vincentius Guſſonius a Sabaudica legatione diſcedit.

Sabaudus & Mantuanus ſua jura ſcriptis promulgant.

Cum vero Sabaudus, uti publicæ pacis perturbator, acerrime carperetur, quod improviſo Itali Principis ditiones armatus invaſiſſet, opida cepiſſet, flammam, Italiam univerſam correpturam, aleret: purgare ſe ſtatuit; atque ſcripto typis vulgato, quæ illum ad arma capienda moviſſent, expoſuit: multa inſuper de veteribus Allobrogum Principum in Montisferrati marchionatu juribus adjecit. Quibus ſane Mantuanus acerrime reſpondendum curavit, & quanta injuria Carolus ditionem ejus aggreſſus, oppida cepiſſet, agros invaſiſſet, ſubjectos vexaſſet; quam importune in Montisferrati imperio jam intermortua jura excitaret, reſcripto edito, patefacere nitebatur. Dum hæc fierent, Franciſcus Caſtilioneus ac Bretinori Antiſtes de pace agebant. Licet enim jam Cæſar fecialem, qui Sabaudo imperialis proſcriptionis diploma indiceret, in Italiam miſiſſet; attamen Caſtilioneus minime rem urgebat, neque in Cæſaris mandatis exequendis vigorem

ullum

ullum animi oſtentabat. Quinimo Mendozza novas firmandæ pacis conditiones meditabatur; atque in id convenerant, ut oppida Mantuano reſtituerentur, puellaque Mediolanum mitteretur, ubi cum matre maneret, neque inde niſi Cæſare & Mantuano volente amoveretur: ſeparatimque a Mendozza ac Caſtilioneo ſyngraphis ea de re confectis, tertiam cui Cardinalis ſubſcriberet, Mantuam deferendam curaverant. At Cardinalis, re cognita, quod ſe inſcio ſyngrapham ejus nomine conſcripſiſſent, vehementer conqueſtus, ab ea concordiæ ratione abhorrens, filiolam dimittere nolle, atque a Sabaudo illata ſibi damna ſarciri velle, affirmabat. Neque feliciore eventu, quæ a Maximo, Bretinori Epiſcopo, agitabantur, ceſſere. Cum enim ultro citroque Mediolano Taurinum, Taurino Mantuam commeaſſet, eas concordiæ conditiones proponebat, quas haud parum Cardinalis averſabatur. Primum enim penes Pontificem oppida deponi, ejus milite obarmari, deinde ab Allobroge ac Mantuano arbitros deligi, quibus menſis ſpatium ad controverſias dirimendas tribueretur, poſtulabat. Sed cum dura ea nimium atque prorſus aſpera, viderentur, eo delabebatur, ut depoſiti loco in Pontificis, Cæſaris, Galliæ atque Hiſpaniæ Regum poteſtate oppida eſſent; eorum voluntati ac ſententiæ controverſiæ, intra menſes quatuor definiendæ, permitterentur; ſtatimque Cardinali occupata reſtituerentur. At nullam conciliandæ pacis rationem, niſi prius ſibi adempta traderentur, Mantuanus admittebat: æquum non eſſe, ut, qui indigne adeo affectus fuiſſet, is ſui honoris exiſtimationiſque obliviſceretur; eam ad extremum uſque ſpiritum retenturum: oppidis receptis, atque de illatis damnis ſarciendis ſponſione facta, tum de reliquis agi paſſurum, ſeque pacis cupidiſſimum ac ſtudioſiſſimum eſſe patefacturum.

1613

Tractationes inter Sabaudum & Mantuanum de pace.

Carolus, ut diximus, Trino, Alba ac Monte Calvo cum arce una potitus, totius fere Montisferrati ditionem in ſuam poteſtatem redegerat. Nullum detrimenti genus excogitari poterat, quod miſerrimi incolæ non experirentur; quibus Itali omnes hæc audire, nedum perpeti aſſueti, adeo commovebantur, ut jam innumeras florentiſſimæ provinciæ portendi

Digitized by Google

1613 calamitates, tacita animi præſenſione, vaticinarentur. Quæ res cum Senatum, pacis & catholicæ religionis ſtudioſiſſimum, maxime angerent, ea Pontifici, ut religionis Principi, ſignificari curabat, ut tandem acrioribus ac vehementioribus remediis, cruento jam atque hianti vulneri mederetur. Atque ad divinum numen ſuperoſque propitiandos, ut in aurea baſilica *quadraginta*, quæ vulgo dicitur, *horarum* celebraretur *oratio*; circa forum publicæ ſupplicationes haberentur, decrevit, quibus Princeps cum Senatu, patriciis cunctiſque civitatis ordinibus triduo interfuit. Carolus Niceam, quam Palearem vocant, oppidum munitione ſituque valde opportunum, aggreditur; tormentorum ingenti impetu quaſſare mœnia tribus e regionibus incipit; ſibique aditum per murorum ſtrata facere nititur. Niceæ præerat Manfredinus, Caſtilione oppido ortus; qui cum ſe ad tuitionem egregie comparaſſet, improviſo milites tumultu excitato, deditionem moliuntur. Ipſe repentino motu haud quaquam perculſus, unius ſupplicio, quem ſtatim ſuſpendi juſſit, reliquos coercuit; hoſtes, diſcluſis portis, ad pugnam conſerendam provocavit; ſeptingentoſque hoſtilium tormentorum globos collectos, militari faſtu, Cardinali ſe exhibiturum jactabat. Ex oppido crebræ eruptiones, non abſque Allobrogum cæde fiebant; cum eodem tempore Carolus acri obſidione Mantuanos premere niteretur; atque pari oppugnantium ac propugnantium ardore, penes quos victoria futura eſſet, difficile conjectari poterat. Cardinalis Mendozzæ ſubſidiis, Gallorum promiſſis nitebatur. Ille ſumma adſeveratione in ordinem Sabaudum redacturum affirmabat. Hos ſummo ſtudio milites cogere, Laodigherium cum peditum decem millium numero cito alpes tranſgreſſurum, multis nuntiis afferebatur. Verum cuncta concepta ſpe minora evadebant: Mediolani gubernator negligentius agere; Laodigherius promiſſis alere; ambo tempus extrahere: quæ ſane Carolo ſpiritus addebant, animumque militari virtute ac imperii cupidine per ſe incenſum, acrius incitabant; cum a Mendozza nihil ſibi verendum exiſtimaret, Galloſque in regni retinenda pace ſolicitos, arma in Italiam minime illaturos confideret.

Nicea palearis a Sabaudo occupatur. Manfredinus Caſtilioneus Niceæ præſidii præſes.

Vincentius, Ducis Mantuani frater, qui una cum Carolo Ru-

1613

Rubeo, Ferdinandi Reipublicæ tormentorum præfecti filio (is Cardinalis copiis præerat) ac Nivernienſi Duce Caſali morabatur, obſeſſis opem ferre ſtatuit; atque eodem tempore crebris & literis & nuntiis Mendozzam exhortatus, tandem, Aſculano Principe præfecto, quinque peditum millia, quorum Hiſpanorum duo, tres Ciſalpinorum erant, Montisferrati ditiones proficiſci juſſerat; quæ ſi Mantuanis jungerentur, haud dubium erat, quin & Niceæ ſubſidia inferrent, & ad obſidionem ſolvendam Sabaudum compellerent. Sed Franciſcus Caſtilioneus Vincentio, ut ab armis ſuperſedeat, ſignificari jubet: inter pacis, quæ agitabatur, negotia, vi minime eſſe agendum. Eo audito, negat Vincentius, quod Caſtilioneus cuperet, facturum; ſibi immotum eſſe, ſuppetias obſeſſis ferre: haud exiguam Aſculano Principi eo facto notam inuſtum iri. Neque ob id ceſſat Caſtiloneus; ſed ut in Cæſaris poteſtate oppida permittantur, omnibus ingenii nervis contendit. Verumtamen, jam Aſculano in Montisferrati ditiones profecto, Vincentius Niceam cum exercitu ingreditur. Vitus, ſancti Georgii comes, ac Verrua, Allobrogicarum copiarum præfecti, cum Aſculano ſignificaſſent, ſe regiis vexillis obſiſtere nulla ratione velle, ad Canellium oppidum, Nicea tribus circiter paſſuum millibus, ſe recipiunt. Coſtans opinio fuit, Hiſpanos, quæ Mantuano loca Carolus ademerat, nullo negotio obtinere, atque gravius in eum animadvertere potuiſſe, cum præſertim non abſque trepidatione Montem Calvum Sabaudi deſerere cœpiſſent. At cuncta ita in eo tumultu adminiſtrata fuerant, ut potius Allobrogis partes tueri, quam Mantuano favere (uti vulgaverant) viderentur; palam Aſculano dictitante, ſe nihil, niſi Mendozza jubente, adverſus Carolum tentaturum.

Aſculanus Princ. Montisferrati ditiones ingreditur.

Itaque cunctatione negotium protrahebatur, manifeſteque apparebat, Mendozzam ex Hiſpania juſſa Regis expectare, quæ tandem menſe junio, Alphonſo Varga a Rege in Italiam miſſo, delata ſunt: ea vero ejuſmodi erant, ut, ni ſtatim Carolus oppida Cardinali reſtitueret, vi armiſque compelleretur. Mendozza illico cum Philippi literis Franciſcum Padiliam ad Sabaudum mittit; quem, cum paucos dies moratus eſſet, tandem cum eo reſponſo dimiſit, ut, ſe Regi obtemperaturum diceret;

Alphonſus Varga Philippi Regis mandata ad Mendozzam affert.

Franciſcus Padilia a Mendozza ad Sabaudum mittitur.

1613 ceret; licet eodem tempore acrius in copias cogendas incumberet, neque Mendozza quidquam ad exercitum augendum prætermitteret, nuper ex Neopolitano regno Hiſpanis militibus receptis. Quæ ſane haud exigua ſuſpicione Principum animos repleverant, quonam, concordia icta, tot belli apparatus dirigerentur: pleriſque Caroli Hiſpanorumque ſociatis armis Italiæ quietem turbandam; aliis turbinem in ditiones Venetas disjiciendum arbitrantibus. Quæ Senatum permovere, ne imperii ſubjectorumque patrocinio defuiſſe videretur, ut duo peditum millia eorum, quos *moſchettos* vocant (eſt id fiſtulæ ferreæ amplioris formæ genus) a decem præfectis conſcribi, ac reliquis copiis adjici; Priolumque, cum ſummo imperio legatum, qui nondum diſceſſerat, in continentem proficiſci juberet. Sed tandem tertio kalend. julii Carolus Trinum, atque exinde alia oppida Mantuano reſtituit; in id pactionibus ſcripto exaratis, in quibus ſummi Pontificis ac Cæſaris mentio fiebat; Maximique Bretinori Epiſcopi; nec non Franciſci Caſtilionei, Cæſaris procuratoris, nomina inſcripta fuerant. Ea oppida appar. tu bellico penitus exhauſiſſe, tormenta bellica aſportaſſe, abſtuliſſe, Carolus ferebatur. Oppidis reſtitutis, Galli, qui in Italiam venerant, in Galliam revertuntur. Copiæ, quas in Italiæ finibus a Laodigherio coactas fama retulerat, dimiſſæ, non abſque bellicoſiſſimæ Gallicæ gentis nota, quod Principi arcta neceſſitudine Regi juncto afflictis rebus, difficillimo tempore, opem non tuliſſet; atque eorum, quæ ſuperioribus ætatibus in Italia præclara geſſerat, oblita penitus videretur. Florentini quoque, qui Franciſci Medicei, Magni Ducis fratris, Cardinali militaverant, in Hetruriam ſunt profecti. Philippus vero, qui Victorium, Allobrogum Principem, Barcinone delatum, Cæſareæ Auguſtæ ſubſiſtere juſſerat, ac niſi prius patrem, quæ Mantuano ademerat, reſtituiſſe cognoviſſet, ad ſuum conſpectum admittere noluerat; tandem, cum Carolum obtemperaſſe, intelligeret, Madritum profectum humaniter, uti ex ſorore nepotem, excepit.

Sabaudus Mantuano dempta oppida reſtituit.

Ceterum, quod ſæpe contingit, ut e favillis, quæ extinctæ credebantur, major incendii flammarumque acrior vis interdum erumpat, id in hiſce inter Sabaudum ac Mantuanum diſſidiis

acci-

accidit. Receptis namque oppidis, Cardinalis damna ſibi illata ſarciri petebat; atque, quo minus in perduellionis reos animadverteret, impediri nolebat. Contra Carolus, pace parta, reliqua ſilentio involvi tegique, æquum eſſe contendebat. *Cur enim damna ſarciret, quæ, dum ſuis rationibus proſpiceret, illata fuerant? cur eos qui ſibi militaverant, vitam periculis objecerant, aliorum iracundiæ ac fortaſſe crudelitati objiceret?* Ad hæc Cardinalis, *conſentaneum non eſſe, ut impune a Carolo direpta oppida, vaſtatos agros, bonis incolas exutos pateretur, ipſe in perduelles lege agere non poſſet, dum jura, quæ in ſuis ditionibus habere Carolus dictitaret, Carolo illibata atque intacta manerent.* Mendozza Sabaudo aperte favebat: *male, quæ pro Mantuano tuendo a Philippo acta fuerant, pendi: niſi in rebus, quæ minimi momenti ſint, Regi obtemperaret, niſi de ſententia decederet, armis coacturum* minari. Sed cum Caſtilioneus Mediolanum profectus, vim Italis Principibus adhiberi, Cæſaris nomine graviter conquereretur, ab eoque ſe mandata habere diceret, quibus Sabaudum ac Mantuanum in jus apud ipſum vocaret; tunc Mendozza a vi minisque ad cohortationes preceſque converſus, Mantuanum, inquit, rogari oportere, ut Hiſpaniarum Regi, de ſe optime merito, morem gerat. Interea Helvetiorum miſſionem de militaris conſilii ſententia decretam abrogat; qui cum profectionem pararent, divenditis armis, nudi atque inermes viſebantur. Carolus quoque quotidie novis conſcribendis militibus incumbebat. At Mantuanus quantum poterat, officiis nitebatur, rationeſque ſuas Cæſari, & Regibus exponi ſtudebat. Federicum quoque Gonzagam per eos dies oratorem Venetias miſerat, qui (quod nondum præſtare armorum tumultu potuerat) ſuam in Mantuano imperio ſucceſſionem Patribus ſignificaret; ingentes pro acceptis beneficiis gratias ageret; de Marci Antonii Memi, Principis, qui Leonardo Donato ſuffectus fuerat, ſuprema in Republica dignitate gratulatus; quo loco ſuæ res eſſent exponeret. Gonzaga aureo torque a Senatu donatus fuit: Joannes Amulius, qui gratulationis munus obiret, ad Cardinalem legatus eſt deſignatus.

1613

Diſſidia inter Sabaudum & Mantuanum denuo oriuntur.

Federicus Gonzaga a Mantuano Venetias miſſus.

Joannes Amulius, ad Mantuanum orator.

Dum hæc fiunt, Mediolani de damnis ſarciendis, deque per-

1613 perduellibus puniendis agitabatur. Miſſi utrimque, qui cum Mendozza agerent; a Mantuano Annibal Ceppius, a Sabaudo Aloyſius Cribellus. Poſt multa in id tandem Mantuanus devenit, ut controverſiæ omnes a Cæſare ac Hiſpaniarum Rege dirimerentur, quibus cum aſſentiri initio Mendozza videretur, jam omnes rem confectam arbitrabantur. Sed vel ſibi non conſtans, vel Carolo gratificandi ſtudio, cito a priore conſilio diſcedens, eo relabebatur, ut Mantuanus vel a ſententia decederet, vel integram rem ſibi permitteret: ſi ſecus faceret, vim adhibiturum, copiaſque ſuas in Monferratenſi agro hiemare juſſurum. Tempus Cardinalis petebat, donec ſuæ cauſæ rationes a Philippo expenderentur; certo enim ſe ſcire ajebat, iis inſpectis, mutata ſententia, Regem æquis poſtulatis adſenſurum. Verum cum acrius a Mendozza urgeretur, nunquam ſe a ſententia receſſurum affirmat: cunctis potius ſe ditionibus excludi, vita quoque ipſa exui, quam quidquam de exiſtimatione ac dignitate remitteret, paſſurum. Quæ ſtatuerit, Senatui ſignificat; qui ſtatim per diſpoſitos equos Georgio Juſtiniano, in Gallia legato, injungit: Reginam adeat, enixe flagitet, ne immerenti nepoti, atque ad ſuam opem confugienti, injuriam fieri ſinat; immo auctoritate, viribus foveat. Eodem officio Petrus Priolus, orator, cum Philippo uti juſſus.

Dum Mediolani de controverſiis dirimendis agebatur, eo Mantuani res redactæ erant, ut crebris incurſionibus Monferratenſis ager ab Allobroge infeſtaretur; neque minora detrimenta ab Hiſpanis, qui Mantuani partes ſuſceperant, acciperet. Inde populi deſperatione adacti; nihil tutum ab amicis; non ſecus atque ab hoſtibus cuncta diripi. Cardinalis tot calamitatibus avertendis, & conſilio & viribus impar, nullibi perfugium niſi in Senatu Veneto inveniebat. Itaque, oppidis licet receptis, adhuc trium peditum millium ſtipendia, magnam armorum vim, quibus a Sabaudo nudati incolæ fuerant, flagitabat. Ea omnia liberaliter a Senatu conceſſa, & quo magis in eum publica liberalitas eluceret, aureorum triginta millia adjecta. Mendozza tandem de obſtinata animi ſententia nonnihil remittens, rationes, quibus controverſiæ dirimerentur, inveniſſe ratus, ſcripto comprehenſas,

Car-

Cardinali tranſmittendas curat. Summa erat, ne de perduellibus, donec a Cæſare ac Philippo ſecus juſſum fuiſſet, quidquam innovaretur, ſed in ſuorum bonorum poſſeſſione retinerentur; de damnis ſarciendis penes eoſdem judicium eſſet: ſi poſtulatis Cardinalis adſentiatur, ſtatim copias dimiſſurum; idemque ut Sabaudus faciat, operam daturum: in ſpeciem vero tantum puellam Principem petiturum. Scripti exemplum Cardinalis ad Senatum mittit; ejus, uti in graviſſimis rebus conſueverat, ſententiam exquirit. Patres pacis cupidi, atque ut quamprimum in Italia coactæ copiæ dimitterentur, ne ſævioribus flammis majus incendium oriretur, enitendum rati, Senatus conſulto, nihil cauſæ eſſe cur Mendozzæ conditiones non amplectatur, Cardinali reſpondent; cum præſertim parum ab iis, quas ipſemet propoſuerat, diſcreparent: multo majora, ſi Hiſpanorum exercitus in Monferratenſi agro hiemaverit, detrimenta accepturum, quam ſi perduelles tantiſper in bonorum poſſeſſione manere conceſſerit. Cardinalis conſilium Senatus amplexus Annibalem Ceppium, qui Mendozzæ reſponſum ferat, ſtatim Mediolanum regredi jubet. 1613

Nemo erat, qui de rei exitu amplius ambigeret; cum ecce repente affertur, Mendozzam, Alphonſum Pimentellum, levioris armaturæ præfectum, una cum Oroſco, Alexandriæ gubernatore, atque octoginta fere haud exiguæ exiſtimationis virorum comitatu Mantuam miſiſſe, qui heroinam a Cardinali regio nomine peterent: ſi abnueret, obteſtarentur, vim ſe adhibere juſſos; Philippo namque ſtatutum eſſe, ut quamprimum puella Mediolanum ſub matris tutela mitteretur. Ex ea Mendozzæ inconſtantia incredibili cuncti admiratione capiebantur; neque, quo illius dirigerentur conſilia, facile divinari poterat; cum ab iis, quæ ſumma adſeveratione confirmaverat, tam cito recederet. Lectulo tunc Cardinalis, correptus febre, detinebatur, quam animi angores ac ſolicitudines haud parum augebant; ut qui in ea fluctuum tempeſtate, neque per ſe quidquam expediti conſilii capere, neque a ſuis præconſultoribus in perplexis adeo difficultatibus, quid tuto faciendum eſſet, haurire poterat. Attamen re in conſultationem vocata; Antonio Maria Vincentio, Senatus ſcriba, preſente, in duas ſententias præconſultores ſcindeban-

Alphonſus Pimentellus & alii a Mendozza Mantuam miſſi puellam poſtulant.

1613 bantur. Alii Hiſpanorum petitioni minime adſentiendum, ſed conſtanter, modeſte tamen, negandum cenſebant. Alii negandum initio; inſtantibus, Cæſaris ac Hiſpanorum Regis judicio rem permittendam arbitrabantur. Tutiorem priorem ſententiam, a Senatus voluntate non recedens, Vincentius exiſtimabat; quo, qui ejus conſilii auctores erant, mirum in modum confirmabantur, ambiguis abjectiſque certa ac generoſa conſilia anteferentes. Itaque Cardinalis, Pimentello audito, puellam dimiſſurum negat; tempus, quo Philippo ſua jura patefaciat, expoſcit. Eo reſponſo minime deterriti, vehementius inſtant, acriuſque aggrediuntur Hiſpani: non id pro conſtanti ac poſtremo Cardinalis reſponſo ſe accipere; attentius cogitet, potentiſſimoque Regi, cui Montisferrati ditiones & exiſtimationem ipſam acceptam referat, ſatisfaciat. Per aliquot dies Mantuæ Pimentellus commoratus, tandem cum fruſtra niti, atque nullis neque flecti precibus, neque minis terreri Cardinalis animum animadverteret, re infecta diſcedere coactus eſt. Ceterum quantum in humanis negotiis animi candor, fides ac veritas ipſa, nullis fucata coloribus, in pretio ſit, vel ex hoc quis intelligat. Nam dum Mendozza hinc cum Mantuano, inde cum Sabaudo, Hiſpanico ingenio agit, neutri amicus, amborum in invidiam incurrit. Conquerebatur Mantuanus, quod ſua jura auctoritate ac potentia opprimere vellet; quod, ſæpius mutata ſententia, nunquam illius ſenſa percipere potuiſſet; quod nuper, dum controverſiæ exitum inveniſſe exiſtimaret, in novas anguſtias compelleretur, perduelles elati de ejus exiſtimatione triumphum ducerent, afflicti Monferratenſis ditionis incolæ, nullum tot acceptis damnis illatiſque injuriis ſolatium perciperent. At contra Sabaudus, & bello & pace acerrimus, ingentes in Mendozzam querelas jactabat: non inani ſpe Montisferrati oppida ac pene totam eam regionem, quam armis adeptus fuerat, literis regiis obtemperantem reliquiſſe; ſed iis potiſſimum permotum, quæ, Philippi nomine, ſibi Mendozza pollicitus fuerat; ut nempe de mutuis acceptis illatiſque damnis nulla mentio fieret; in ſubjectos, qui alteri parti faviſſent, arma ſumpſiſſent, non animadverteretur; a Mantuano heroina recepta, intra dies quindecim ad Margaritam ma-

trem

Digitized by Google

trem remitteret; quod controverſiarum adhuc ſupereſſet, id præſtituto brevi admodum tempore amice dirimeretur: nihil harum neque ab ſe, neque a Rege, ad quem ſupplicem filium miſerat, obtinere potuiſſe. 1613

At Mendozza acrius inſtare, contendere, efflagitare, ut Cardinalis puellam dimitteret; juſſa Regis obtendere. Ille contra conſtanter pernegare, nunquam ab ſe divelli heroinam paſſurum; Principes implorare; ad Gallorum opem, ad Reginæ auctoritatem confugere. Leonius legatus ampliſſimis verbis Reginæ in nepotem egregiam mentem Senatui teſtabatur: licet aliqua parte copiarum dimiſſa, adhuc in Aquitania decem millium peditum copias morari; non Mantuano Reginam, non Gallos defuturos; Hiſpanorum artes & vim in omnium Principum, nedum Italorum exitium ac perniciem, ni obſiſtatur, caſuram. Hinc vehementius Mantuani cauſam Regina amplexa, Hiſpaniarum Regis legatum ad ſe vocat: de vi Cardinali adhibita conqueritur: Philippo ſignificet, ſi illum cura publicæ tranquillitatis Italicæque pacis ſolicitum habeat, arma amoveri, amice cuncta pertractari jubeat; neve compelli Italum Principem, ſibi affinitate junctum, quem nullo modo deſerere poſſit, patiatur. Ea Reginæ officia tantum apud Regem potuere, ut ſtatim, Mantuano viduam filiam Sabaudum connubio jungere, ab armis recedere, atque Mendozzam copias dimittere, mox de diſſidiis dirimendis pertractari, juberet: quæ res majores turbas tumultuſque concivit.

Galliæ Reginæ cum Hiſpanis de Mantuano officia.

Dum hæc fiunt, diverſa ex parte minori periculo mitioribuſque flammis incendium alebatur, obortis in Caſerianis montibus, inter Mutinenſes ac Lucenſes, finium controverſiis, quibus utraque gens, conſcripto milite, coactiſque copiis, ad arma devenerat. Initio Lucenſes multa detrimenta Mutinenſibus intulerant; ſed, mutata fortuna, graviora a Mutinenſibus Lucenſes tulere. Mendozza erumpentes ſcintillas opprimendas ratus, Scaramucciam Vicecomitem Lucam, Balthaſarem Biam Mutinam mittit, qui ejus nomine Reipublicæ ac Duci ſignificent: utrimque armis abſtineant; ni id faciant, vim ſe adhibiturum. Sed adeo incaluerant animi, ut in dies majori conatu viribuſque dimicaretur. Nam Aloyſius Eſtenſis,

Controverſia inter Mutinenſes, & Lucenſes.

Cæ-

1613 Cæſaris filius, qui nuper a Senatu Veneto in ſuam militiam adſcriptus fuerat, juvenis impiger, deſiderio gloriæ incenſus, cum a patre eam provinciam ſuſcepiſſet, eamque primam occaſionem oſtendendæ virtutis atque animi nactus eſſet, nihil omittebat, quo aliquo egregio facinore militiæ ſuæ rudimenta clariora efficeret. Itaque, vaſtatis Lucenſium agris, Caſtilionem oppidum aggreſſus, tormentis muros dejecerat, aditumque militibus per ruinas patefecerat. At dum illius potiundi in ſumma ſpe eſſet, Balthaſari Mendozza præcipit: Caſtilionem contendat, ac, quinquaginta Hiſpanorum peditum præſidio impoſito, vexillum Regis in ſumma arce explicet. Ejus rei ſcripto mandata Balthaſar Aloyſio Eſtenſi defert; qui cum aliquantiſper anceps animi penderet, atque ægre ſibi e manibus victoriam extorqueri pateretur; tamen Regis potentiam expendens, ſeque imparem nimium eſſe intelligens, tempori ac vi cedendum ratus, copias amovit. Id arte Lucenſium effectum rumor erat, quippe qui occulto a Mendozza ſyngrapham accepiſſent, ſe ſtatim, diſſidiis compoſitis, oppidum iis tradituros. Eo facto Mendozza, Lucenſibus primum, inde Mutinenſibus copias amovere, armaque condere juſſis, ut jure non armis diſſidia tollerentur, curavit. His de rebus Cæſar Eſtenſis Senatum certiorem fecit, qui, ut diximus, ſub id tempus Aloyſium filium perhonorifico ſex aureorum millium ſtipendio ſuæ militiæ adſcripſerat. Hæc in Italia gerebantur.

Mendozza cōtroverſias Mutinenſiū & Lucenſiū componit.

In Illyrico Philippus Paſchalicus, legatus, Senniam, circumjecta oppida litoraque obſidione acerrima premebat; omneſque aditus adeo obſepſerat, ut ad ea loca acceſſus penitus intercluderetur; ſublatiſque commeatibus, fame jam laborare incolæ inciperent. Quo fiebat, ut Cæſar de mittendis Senniam procuratoribus cogitaret, ut, eorum adventu mitigato Senatu, laxata obſidione, incolas incommodis affectos, ſi qua ratione poſſet, ſublevaret. At Patres, quos toties perſancte interpoſita pollicita fefellerant, non amplius negotium diſceptatione egere, ſed implenda Cæſaris promiſſa, contendebant: *oppigneratam Viennæ Cæſaris fidem; cum Hieronymo Superantio legato conventum: jam Rempublicam in Cæſaris gratiam captivos dimiſiſſe, obſidionem laxaſſe: contra nihil hactenus*

tenus

tenus ex tot pollicitationibus præſtitum: *Quid aliud eſſe*, *procuratores Senniam mittere*, *quam permoleſta inanique cunctatione Rempublicam eludere*? *Quoties fruſtra homines miſſos*, *qui unius aut duorum conſceleratiſſimorum prædonum nece*, *cum ſe ſatis Reipublicæ feciſſe dixiſſent*, *præda onuſti*, *miſerorum ſpoliis ditati*, *regreſſi ſint*? Eadem Queva, Philippi legatus, a Senatu Cæſaris Regiſque nomine flagitabat: *Optimam Cæſaris mentem eſſe*; *ne hujuſmodi diſſidia ulterius progrediantur*, *vehementer cupere*: *neque vero minus*, *ut omnium malorum ſeges diſſenſionumque origo amputetur*, *Regi cordi eſſe*: *ad eam rem conficiendam tres a Cæſare procuratores deſignatos*, *qui ſtatim ad Flumen oppidum ſe conferrent*; *quæ acciderint*, *exacte perquirerent*; *de veritate edocti*, *Reipublicæ ejuſque ſubjectis*, *ut decebat*, *ſatisfacerent*: *proinde ut tres quoque a Senatu deligerentur*, *poſtulare*, *qui in rem præſentem venirent*. At Senatus, ut perplexam illam rationem iniret, adduci non poterat. *Quid facto opus eſset*, *jam ſatis patere*: *nunquam exitum tot malorum*, *niſi cunctis amotis atque alio amandatis Uſcochis*, *inveniendum*: *ſi ea mens Cæſaris ſit*, *ut non inanibus verbis promiſſiſque Rempublicam fallere velit*, *jam brevi omnes tot turbarum evellere fibras poſse*: *nihil præter ea*, *ad quæ ſe ipſe obligaverat*, *flagitare*: *an vetera*, *an recentia commemoraret*, *quæ nefaria*, *tetra*, *crudelia adeo ſint*, *ut vel audita horrorem incutiant*? *in manu ac poteſtate Cæſaris cuncta ſita eſse*; *qui ſi ea voluntate eſt*, *quam ampliſſimis verbis toties confirmavit*, *quam promiſſis corroboravit*, *non aliunde*, *quam ab ejus auctoritate tantorum malorum finis expectandus eſt*. 1613

Ita toto eo anno Uſcochorum negotium fluctuabat; Quo tempore Cæſar Ratisbonam ad conventus habendos acceſſit, ibique Auguſtinus Nanius ac Franciſcus Contarenus, ſuperiori anno ad eum a Senatu oratores deſignati, honorifice excepti, omnique officiorum genere exculti, ſupremam in orbe chriſtiano Mathiæ dignitatem ſunt gratulati. In eo conventu, nondum inter Achomatem Turcarum Regem ac Cæſarem icta pace, de bello inſtaurando actum; dum Turcæ Daciæ provinciæ inhiarent, ac inter belli paciſque ſpes ſuſpenſum Cæſaris animum detinerent; atque in Perſide in eadem

1613 dem pacis bellique jactatione res eſſent; certiſque nuntiis afferretur, Manoglium quemdam novos in Syria motus concitare, rebelliumque præfectum declaratum, armis adverſus Caſſiſem Damaſci Baſſam illatis, multis Turcis profligatis, ingentem de eo victoriam retuliſſe. His fiebat, ut nihil certi de pace firmanda, vel bello renovando ſtatueretur: dum interea peſtilentia, in nonnullis Germaniæ civitatibus atque oppidis exorta, in Auſtriam penetraſſet, Viennam corripuiſſet, atque Stiriam invaſiſſet. Quo effectum eſt, ut, ſeverioribus cuſtodiis adhibitis, procul ſæviſſimi mali ſuſpicionem amoveri Senatus curaret; binique ordinario ſalutis magiſtratui Senatores adjecti, Antonius Landus, Marcius Procurator, Nicolaus Donatus, Leonardi olim Principis frater. Et quoniam eodem morbo Boſſinam Illyrico finitimam vexari ferebatur, Marino Mutatio, Spalati comiti, ob frequentia quæ cum iis regionibus commercia intercedunt, ſalutis cura demandata. Namque urbs Spalatum inſigne in Illyrico eſt emporium, quo non modo ex Boſſina, Mœſia, Macedonia, Thracia, Byzantio; verum etiam ex Aſia mercatores confluunt. Magnæ ibi ac peramplæ ad mercimonia omnis generis reponenda ſubſtructiones his annis erectæ ſunt, majoreſque triremes ultro citroque cum negotiatoribus Venetias commeant; indeque haud parva publicis vectigalibus acceſſio facta eſt. Sed morbus, qui fervore æſtatis augeri ſolet, hiemis frigore retuſus, incrementa non ſuſcepit, ab ea labe immunes Venetæ ditiones fuere.

Germania & aliæ provinciæ peſtilentia vexatæ.

Marino Mutatio Spalatentiū ſalutis cura demandata.

Aeſtate feliciter cum piratis Turcis ab Hieronymo Cornelio, claſſis legato, pugnatum. Cum enim Numidicas triremes quatuor in Adriaticum ſinum (quem auriferum vocare ſolent) penetraſſe cognoviſſent, Corcyra cum tribus triremibus ſolvens, pirataſque Saſſonem uſque fortiter inſequutus, multis interfectis, roſtrata capta, bina noſtrorum navigia ab iis intercepta recuperavit, reliquæ fugæ ſe dedere. Capta roſtrata Muſſolini percelebris piratæ fuit, qui, multis negotiatoribus illatis damnis, mari infeſtus a navigatione complures deterruerat. Eodem fere tempore (depreſſam quis ac fere extinctam tunc apud Turcas navalem fortiſſimæ gentis diſciplinam admiretur?) Octavius Aragonius cum octo triremibus Sici-

Hieronymi Cornelii, claſſis legati, contra piratas acta.

Octavius Aragonius ſeptem triremes turcicas capit.

Sicilia digreſſus, in Aegæum uſque ad Chium ſe intulit, atque in portu duodecim Turcicas triremes, inter quas ſeptem fanalia gerentes, quas claſſem reliquam maris præfectus Turca præire juſſerat, in iiſque Peloponneſi vectigalia continebantur, offendit. In eas dum Octavius impetum molitur, quinque turpiter fugam arripiunt; ſeptem reliquæ cum certamen iniiſſent, ab Aragoniis, multis Turcis interfectis, pleriſque mari depreſſis, paucis e ſuis deſideratis, victæ & captæ ſunt; ingenti præda, quingentis captivis effectis. Iis, qui ex Chriſticolis ad tranſtra tenebantur, libertas reſtituta: inter eos, qui triremibus turcicis præerant, filius Hali Baſſæ illius, qui ſuperiori cum Selimo bello turcicæ claſſis imperator fuerat, cenſebatur. Hæc mari eo anno geſta. Domi, ex veteri Reipublicæ inſtituto, cum ab inito Marci Antonii Memi principatu quinque inſtaurandis corrigendiſque legibus, majoribus comitiis, delecti fuiſſent: Nicolaus Donatus, Leonardi Ducis frater: Aloyſius Georgius: Leonardus Mocenicus: Antonius Grimanus: *Andreas Maurocenus*: ii, inter ſe conſultatione habita, leges de teſtamentis ſcripto vel in procinctu condendis, deque dotibus ſolvendis majoribus comitiis tulere, quibus iniquorum hominum malignitati ac fraudi obviam itum, qui longo temporis ſpatio defunctorum ſchedulas, quibus bona fideicommiſſo ſubjiciebantur, apud ſe retinentes, eas tandem magno poſſeſſorum vel emptorum impendio cladeque vulgabant. Decretumque, deinceps ut qui teſtamentum ſcripto condere vellet, id, ſuo nomine temporeque adjecto, ſcribæ, qui inferiori archivo præfectus eſt, aſſervandum traderet, mortis tempore vulgandum; quæ ſecus facta conditave fuiſſent, pro infectis nulliſque haberentur, iiſque conſiliorum auctoritas nullo unquam tempore ſuffragaretur. Teſtamenti quoque genus illud, quod Romani in procinctu, noſtri *breviarium* vocant, ad firmiores regulas redactum, ac niſi ex quadraginta virum quinque ac viginti ſuffragia tuliſſent, irritum fore latum. Ne dotis ſolvendæ ſpecie familiarum opes exhaurirentur, ſaluberrimis decretis ſancitum. Anni exitu cum Philippus Paſchalicus, Illyrici atque Epiri legatus, reditum in patriam a Senatu impetraſſet, Nicolaus Donatus, de quo modo diximus, vir exacta jam ætate, ſumma pru-

1613

Leges Veneta a quinqueviris, inter quos fuit Hiſtoriæ ſcriptor, lata.

Nicolaus Donatus, iterum in Illyrico legatus.

1613 prudentia ac virtute animi, ſuffectus eſt. Summa illi auctoritas cum imperio extra ordinem, uti Paſchalico fuerat, attributa: adjecta inſuper Iſtriæ legatio; injunctumque, ut afflictos illius provinciæ populos, quorum ſæpius querelæ exaudiebantur, quacumque ratione ſublevaret.

M. DC. XIIII.

1614 INeuntis anni milleſimi ſexcenteſimi decimiquarti initio digreſſus Donatus, cum in Illyricum perveniſſet, Curitam (vulgo *Veglam* vocant) appulit; ibique triremes, lembos, copias luſtrare, & cetera quæ ad munus egregie adminiſtrandum attinebant, expedire cœpit. Quibus dum ſedulo incumbit, febri correptus, paucis diebus, vix inito magiſtratu, ſummo omnium militum mœrore ac lachrymis exceſſit. Erat in eo viro cum priſca ſeveritate prudentia eximia, quam ex uſu magnarum rerum, ac precipue munerum domi foriſque geſtorum comparaverat. Sed gravitas quædam comitati admixta, mirifice illi militum animos conciliabat; atque eo magis, quod jam tertio legatus in Illyricum a Senatu miſſus fuerat. Laurentius Venerius, Donato ſucceſſor datus, ſtatim conſcendit. Iſtriæ legatio Marco Lauretano decreta eſt.

Nicolai Donati obitus.

Laurentius Venerius in Illyrico legatus.

Marcus Lauretanus in Iſtria legatus.

Ceterum inter Allobrogem Hiſpanoſque diſſidiorum ſemina majora in dies incrementa capiebant. Cum enim cauſam Mantuani tuendam acrius Galliæ Regina ſuſcepiſſet, atque ob regia connubia, quorum tempus jam maturaverat, in eadem conſilia Galli Hiſpanique conſpirarent; haud difficile fuit Philippum impellere, ut a Sabaudo copias dimitti, filiam in matrimonium Mantuano tradi, controverſias de damnis ac perduellibus Cæſari permitti contenderet. Quæ adeo gravia atque intoleranda Carolus exiſtimabat, ut quæcumque potius ſubiturum, quam obtemperando imperium libertatemque amiſſurum diceret. *Quid enim acerbius, quid durius vel expectare vel illi contingere potuiſſe? An idcirco Montisferrati oppida, omnemque fere opimam illam regionem nutu regio reliquiſſe, ut ita rependeretur? an hæc promiſſa, quibus ſe regio nomine Mendozza obſtrinxiſſet?* Quæ omnia ingenti

adeo

adeo fervore, atque animi impetu a Carolo enunciabantur, ut nunquam illum de ſententia deductum iri, facile appareret. Inde copias utrimque augeri. Gubernator ex Gallia Ciſalpina milites cogere, e Neapolitano regno veteranos evocare, in Germania ac Burgundia delectus habendos curare. Neque minus Carolus, ut ſi vis afferretur, obſiſtere fortiter poſſet, Gallorum auxiliis, Helvetiorum viribus, ſubjectorumque armis nitebatur. Eodem tempore Hiſpani cum quatuor ac viginti triremibus, Sactacrucio duce, Oneliam, maritimum oppidum, aggreſſi, oppidanis licet fortiter obſiſtentibus, in ſuam poteſtatem redigunt. Marrum inde, Cæſaris beneficio Carolo ſubjectum, occupant. Carolus Zuccarellum, in finitimis Genuæ montibus, Cæſarei juris, præſidio firmat. Ita alterno fortunæ eventu dimicari cœptum. 1614

Hiſpanorum contra Sabaudos progreſſus. Zuccarellum a Sabaudo captum.

At Sabaudus imparem ſe ad bellum cum Hiſpano ſuſcipiendum animadvertens, undique ſe communire, Italorum exterorumque Principum ac Regum opem, auxilium implorare: quam in Rempublicam Venetam ſe perperam geſſiſſet, expendere, ejus legato præpropere dimiſſo, Venetos, qui divitiis ac potentia in Italia florerent, a ſe alienaſſe; ſecum animo volutare, qua ratione in Reipublicæ amicitiam redire poſſet, obliterata prorſus omni diſſidiorum memoria. Cumque immature nimium per Hippolytum Aldobrandinum, Cardinalem, ſibi aditum ad Patres aperire irrito eventu contendiſſet, tandem, Dutlejo Carletonio, Magnæ Britanniæ Regis legato, adhibito, permollire Patrum animos nititur. Is, altius repetita oratione: *Ex iis, quæ acciderint (licet gravia ac moleſta admodum fuerint) nunquam majorum veterem in Rempublicam benevolentiam, ſuamque obſervantiam ex animo Carolum abjicere potuiſſe: nihil vehementius, nihil obnixe magis cupere, quam in gratiam cum Republica redire: optime noſſe, nulli Italiæ decus ac libertatem æque ac Reipublicæ cordi eſſe: ſuæ in Rempublicam egregiæ voluntatis atque obſervantiæ argumenta in totius orbis conſpectu daturum; ad Senatum oratorem, ſpectatæ virtutis præſtantemque virum, extra ordinem deſignaſſe; ordinarium quoque legatum miſſurum: proinde Regis nomine Patres ſe mirum in modum rogare, a Sabaudo legatum miſſum audire velint; Regi ſibique* ipſi

Dutleji Carletonii, Angli oratoris, pro Sabaudo cum Venetis officium.

1614 *ipſi accidere nil gratius poſſe*. Iis quæ Dutlejus expoſuerat, ad Senatum relatis, graviter breviterque reſponſum: *Si quis ad Collegium Ducis nomine acceſſiſſet, audituros; cum Principum minime irreconciliabiles inimicitiæ eſſe debeant, quæ ex utilitate ac publico bono, non ex humanorum affectuum lubricitate penſentur*. Gratiis a Dutlejo Senatui actis, Jacobus Piſcina, Sabaudi orator, acceſſit, qui aliquot antea dies in Carletonii ædes diverterat. Erat is humanioribus ingenuiſque diſciplinis perpolitus, ac magna vi ubertateque dicendi præditus, ut non difficile illi fuerit, gravi admodum prolixoque ſermone Caroli in Rempublicam ſtudium, benevolentiam, obſervantiam verbis extollere. Obnixe illum priſtinam Reipublicæ gratiam, cunctiſque votis exoptare, poſcere, efflagitare; ab ejus conſiliis, præceptis, juſſis nunquam receſſurum. Inde in Reipublicæ laudes effuſus, Italiæ decus appellare, in ea nobiliſſimæ provinciæ libertatem univerſam recumbere.

Senatus reſponſum.

Jacobus Piſcina, Sabaudi orator ad Venetos.

Senatus cum ex iis, quæ inter Philippum & Carolum intercedebant diſſidiis, ingentes in Italia armorum motus conſequuturos animadverteret, jamque a Paulo ſummo Pontifice Julium Sabellum, Internuncium extra ordinem, a Regina Carolum Rambolietum, Agennæ marchionem, legatum, miſſos ad Sabaudum intelligeret, extra ordinem quoque oratorem ad Carolum mittere ſtatuit. Rhainerio Zeno, ex continentis ſapientum ordine, legatio decreta. Ac per eos dies Verruæ comitis frater, ordinarius Sabaudi legatus, Venetias acceſſit. Is de more a Senatoribus una cum Piſcina ad Patrum Collegium deductus eſt. Principe ac Patribus a Carolo conſalutatis, ampliſſimis verbis illius in Rempublicam egregiam voluntaem ambo teſtati, ei quacumque ratione dignitatem ac libertatem tueri ſtatutum eſſe affirmarunt: pacem quidem, quam qui maxime, cupere, modo cum ſecuritate ac dignitate obtineri queat: ni id contingat, opes, imperium, vitam denique ipſam prodige effuſurum; neque ullo unquam tempore a conſiliis, monitis, præceptis Reipublicæ diſceſſurum, quæ prudentia, viribus, opibus pollens, in commune bonum ſemper incumbens, Italiæ exiſtimationem decuſque tueretur; ut ſi quid adhuc priſci ſplendoris in hac

Rhainerius Zenus ad Sabaudum orator.

Verruæ comitis frater ordinarius orator Sabaudi ad Venetos.

pro-

Digitized by Google

provincia maneret, id omne Itali Principes uni Reipublicæ acceptum referre deberent. Hæc atque alia in eamdem ſententiam a Caroli oratoribus enuntiata, quibus facile conſtabat, Carolum omnem in Republica ſpem ſuæ libertatis ac dignitatis retinendæ repoſuiſſe. 1614

Zenus impeditiſſimis itineribus profectus (aſſiduis enim eo autumno imbribus amnes ita increverant, ut circumquaque obrutæ aquis regiones eſsent) Mediolani a Mendozza ſummis honoribus eſt exceptus. Inde Haſtæ Carolum obvium habuit. Nihil, quod ad illuſtriorem legationem reddendam attineret, eſt prætermiſſum. Poſtea de pace vehementius agi cœptum: multa de copiarum miſſione, de mutua oppidorum reſtitutione, de controverſiis inter Sabaudum ac Mantuanum componendis agitata: tandem Haſtæ kalend. decembribus has in conditiones deventum. *Cum Julius Sabellus, Pontificis Internuncius, ac Carolus Rambolietus, Regis Chriſtianiſſimi legatus, ſæpius ſuorum Principum nomine a Sabaudo efflagitaſſent, ut copias dimittere, cum Mantuano pacem amplecti, atque exortas inter eos controverſias judicibus aut ſequeſtris permittere ne gravaretur; ipſe, ut Catholici Regis (quem ſummo obſequio ac reverentia proſequitur) deſiderio ſatisfaciat; maximorumque Principum, chriſtianæ reipualicæ beneficio tranquillitatiſque publicæ ſtudio efflagitantium, petitionibus morem gerat; in has conditiones aſſenſit: ut copias ipſe dimittat, militibus, quibus ad ſuam arciumque cuſtodiam ei opus fuerit, exceptis, juxta ea, quæ vij. idus majus anno milleſimo ſexcenteſimo undecimo ſcripto a Varena declarata fuerant; præcipue munitionis recens ad Vercellenſe ſuburbium a Mendozza extructæ ratione habita; Sabellus ac Rambolietus legati ſtatuent: Inojoſæ marchio, Mediolani gubernator, Regis nomine, Pontifici Maximo, uti communi parenti, Galliarumque Regi, neque Carolo, neque ſuis ditionibus quacumque ratione atque obtentu damni quidpiam aut incommodi illaturum, quindecim aut viginti dies poſtquam copias Sabaudus dimiſerit, ſe quoque regium exercitum bona fide dimiſſurum, perſancte ſeſe obſtringat; ſi ſecus faciat, neque pollicita præſtet, Pontifex Galliæque Rex Caroli patrocinium defenſionemque in ſe recipiant:*

Conventiones ad diſſidia inter Sabaudum & Mantuanū componenda.

 Utrim-

1614 *Utrimque adempta loca, captivi, tormenta reſtituantur; arma, hoſtiliaque omnia amoveantur; inter Sabaudum ac Mantuanum pace icta, controverſiæ delectis ab iis ſequeſtris definiendæ infra ſex menſes permittantur: Mantuanus Margaritæ gemmas ac monilia Carolo patri reſtituat; ſtatimque ejuſdem dotem, ac ſi quid fœnoris loco accedat, infra menſes quatuor perſolvat; ſi quid controverſi obortum fuerit, judicum ſententiæ ſtetur: Blancæ quinetiam dotem duorum annorum ſpatio Sabaudo tribuat; ni id faxit, Galliæ Rex præſtituto biennii tempore ſatisfaciat; ſi quæ acceſſerint, iiſdem arbitris permittantur; ad ea Rex ſolvendo non teneatur: qui utrimque ſubjecti arma in alterum tulerint, iis ne id fraudi ſit, quo minus bona ſua publicata recipiant, atque a belli initio uſque ad eam diem in illos latæ ſententiæ aboleantur: Hæc ſane omnia niſi a Regibus vel a Ducibus, uti exarata ſunt, recipiantur, ſanciantur, unicuique, non ſecus ac ſi nunquam conventum fuiſset, res integra ſit.*

Cum pacta ſcripto confirmanda atque a Principum legatis ſubſignanda eſsent, Rambolietus, nulla injecta mora, ſe ſubſcripturum, atque ut infra menſem a Rege cuncta rata firmaque habeantur, curaturum pollicetur. Sabellus quo minus id prompte faceret, ea conditione tardabatur, quæ Pontificem ad Sabaudi defenſionem cogebat; verum ea lege ſe ſubſcripturum affirmabat, ne Pontifex amplius Caroli patrocinio obſtrictus eſset, quam literis a ſe atque a Carolo Romam miſſis Cardinali Burgheſio reſponſo contineretur. At cum Carolus a Zeno, Reipublicæ legato, petiiſſet, num ad id Senatus mandata haberet, ipſeque renuiſſet, differendum minime ratus, tribus editis exemplis, cum uni eorum ipſe ſubſcripſiſset, reliquis legatorum nomina imponenda curavit. Durum pleriſque videbatur, quod cum tanto ſtudio in Reipublicæ gratiam redire Carolus concupiviſset, legatos Venetias miſiſset, oratorem perhonorifice excepiſset, qui omnibus, quæ acta eſsent, interfuerat, atque pro publica tranquillitate ac Italiæ pace laboraverat; modo, fere nulla Reipublicæ habita ratione, a communi aliorum laude illam ſejunxiſset, neque ea in re Senatus reſponſum expectaſset. Erant qui id Regum induſtria factum arbitrarentur,

qui

qui ſe tantum, nullo ſocio, pacis auctores haberi & eſſe vellent: at quæ paulo poſt ſubſequuta ſunt, quam prudenter Zenus egiſſet, patefecere. 1614

Jam diſſidiis finem impoſitum, jam Italiæ pacem reſtitutam omnes arbitrabantur; in Sabaudi caſtris cuncta pacem reſonabant; Sabellus ac Rambolietus, qui ſtatim ad Mendozzam Novariam ſe contulerant, ovantes expectabantur. Cum Mendozza cuncta pervertit: rem in ſua poteſtate non eſſe, ex Hiſpaniis, quæ mens Philippi ſit, cognoſci oportere. Inopinato reſponſo legati perculſi, cum illum e ſententia dimovere non poſſent, quæ acta fuerant, Regibus ſignificanda quamprimum curarunt. Cum vero inter Carolum ac Mendozzam conventa, ut a Regibus comprobarentur, in Galliam atque Hiſpaniam tranſmiſſa eſſent, utrobique fuerunt exploſa. Galli, nihil pro dignitate a Rambolieto actum; non ut iis adſentiretur, mandata habuiſſe; non, uti oportebat, Mantuani cauſam tutatum, ajebant. Hiſpani, in ea tractatione regii decoris minime habitam rationem; ex æquo cum Carolo tranſactum; obtundi illius elationem faſtumque oportuiſſe, affirmabant. Quodque magis animos incenderet, per eos dies Thomas Caroli filius Gandiam, Inſubrum ditionis oppidum, cum militum manu aggreſſus fuerat; licet ab incolis repulſus, proſpero parum eventu fortunam expertus eſſet. Ea re mirum in modum indignabantur Hiſpani, dum de pace ineunda ageretur, violatas Regis ditiones, caſtella invaſa, oppida tentata; licet Thomas & Carolus factum mollire adnixi, nondum firmata pace, quæ peracta fuerant, jure fieri potuiſſe, contenderent. At Hiſpani ut quoquo pacto illatam injuriam ſarcirent, Montem Baldonem in Allobrogi finibus occuparunt. Inde cuncta ad arma denuo relabi. Sabaudus omnia experiri, nihil omittere, quo ſe fineſque ſuos tueretur; extrema potius perpeti, quam vel minimum de dignitate ac libertate Hiſpano concederet, paratus. Itaque Scarnaſiſium legatum in Angliam mittit: quo loco res ſint, Regi exponat; ejus auxilium imploret, qui ſane egregiam in Carolum voluntatem haud obſcuris argumentis ac pollicitis antea patefecerat. Ad Batavos quoque opem petitum mittit, qui exemplum Magnæ Britanniæ Regis ſequuturos affirmant.

Mendozza pacis conditionibus nō aſſentit.

Thomas Sabaudi filius Gandiam aggreditur.

Hiſpani Montē Baldonem occupant.

Scarnaſiſius, Sabaudi orator ad Angliæ Regem.

1614

Sabaudus ad Batavos & German. Principes legatos mittit.

Ad Germanos quoque proceres legatos deſignat, ut Ducis ex illuſtri eorum gente orti tutelam ſuſcipiant; neque ab Hiſpanis, quos ſemper graves infenſoſque experti fuerant, amicum Principem conteri patiantur. Galliæ quin etiam Reginam per literas perque nuntios urgebat, ne ſuas rationes, quæ a Galliæ regno ſejungi non poſſent, deſereret. Regina, cum illi minime defuturam ſumma adſeveratione polliceretur, tum vehementer ad concordiam Carolum hortabatur; nil enim tunc ardentius optabat, quam ut connubia cum Hiſpano pacta conficerentur.

Orpheus Condæi Principis orator ad Venetos.

Ea ex re haud exigui in Gallia tumultus exorti fuerant, cum Gallorum plerique ac regiæ ſtirpis proceres, nec non ii, qui reformatæ religionis vocantur, hujuſmodi nuptias deteſtarentur, atque exhorreſcerent. Inde ſuperiori æſtate Condæus, regii ſtemmatis Princeps, querelarum plenus ex aula diſcedens, libellum ad Reginam miſerat, quo inter cetera regni adminiſtrationem inſtaurari, atque ad meliorem formam redigi poſtulabat. Adeoque cunctorum fere efferbuerant animi, ut Regina veluti precibus victa, a nuptiis perficiendis ſuperſedendum, totiuſque regni indici conventus ſtatueret; cum præſertim Ludovicus Rex, jam decimumquartum annum ingreſſus, lege ad munera regia obeunda admitteretur; matrem, regimine defunctam, faſces imperii demittere oporteret. His de rebus Condæus Principes certiores fecerat, Orpheumque, pernobilem virum, in Italiam miſerat, qui regni ſtatum, ſua Principumque conſilia Senatui exponeret; a quo gratiæ illi Principibuſque actæ, ad regni concordiam firmamentumque adhortationes additæ: Orpheus ipſe torque aureo donatus eſt. Galliæ vero conventus habiti, in quibus licet multa, quæ ad publicam utilitatem atque incrementum ſpectabant, fuiſſent agitata, attamen in ſpeciem atque ad plebem deliniendam proceresque demulcendos acta ferebantur. Exinde Regina accuratius de connubiis jungendis agere, pleraque in Hiſpanorum gratiam conſilia dirigere, neque minus intento ſtudio pro concordia niti, marchione Syllerio ad utraque conficienda ad Philippum oratore deſignato, cum maxime vereretur, ne, ſi bellum Sabaudi cum Hiſpanis procederet, Gallis turmatim ad Allobrogem defendendum confluentibus

Syllerii Marchio ad nuptias conficiendas in Hiſpaniam miſſus.

Digitized by Google

1614

Gallorum edictum, ne quis arma pro Sabaudo ſumat.

bus, nuptiæ turbarentur. Quocirca edicto caverat, ne quis e Gallia Sabaudo militatum proficiſceretur; nonnulloſque contra edictum profectos ſummo ſupplicio affici juſſerat. Sed is erat gentis ardor, ea ad bellum in Italia gerendum animorum propenſio, ut nullis neque edictis retineri, neque pœnis coerceri poſsent; cum præſertim a Freſia, Caroli legato, maximis propoſitis præmiis, milites ſolicitarentur, atque a Laodigherio in Provincia ac Delfinatu, vel inſito in Hiſpanos odio, vel in Allobrogem ſtudio impellerentur. Carolus vero, Gallia in diverſas partes diſtracta, licet Regina Hiſpanis aperte favere videretur, tamen nunquam ſibi inde auxilia a regni proceribus defutura ſummopere confidebat. Ex his Italiæ graves imminebant tempeſtates, in quam ſi ſemel ſe Principes demiſiſſent, haud dubium erat, quin brevi, tamquam ad opimam prædam, ex omnibus Europæ regionibus, barbaræ gentes, a noſtris moribus, ſtudiis, religione diverſæ, ad eamdem perdendam confluerent.

Itaque Veneti, qui ſemper pro Italica pace excubuerant, omnes prudentiæ ingeniique nervos intendebant, ne ulterius arma progrederentur. Cum Pontifice, cum Regibus, & Carolo agebant, ut cuncta potius conſilio, quam armis conficerentur. Pontifex vero vehementer Patres hortabatur, ut Carolum, apud quem plurimum illos poſſe ſibi perſuadebat, flectere niterentur. Dederat Pontifex ipſe ad Regem ſua manu exaratas literas, quibus, ut quæ Haſtæ pacta fuerant, probare vellet, enixe flagitabat; magnaque ſpe evehebatur, fore ut tandem Rex ejus permotus auctoritate, precibuſque delinitus acquieſceret. Verumtamen, qui jam in ſententia obfirmatus fuerat, ab ea deduci nulla ratione poterat. Nihilominus Senatus Pontificem frequenter hortari pergebat, ne ceſſaret, ne ab incepto deſiſteret; id & ſuæ auctoritatis & muneris proprium: ſuperiores Pontifices, cum de reipublicæ chriſtianæ tranquillitate ageretur, ad Reges legatos mittere conſueviſſe: omnia tentanda potius, quam belli faces in hac provincia exardeſcant. Ab hac legati miſſione non abhorrere Hiſpanos conſtabat; cum Franciſcus Caſtrius, Regis legatus, id tantum non manifeſte petiiſſet; ſed quominus id Pontifex

1614 conſilii caperet, Apoſtolicæ ſedis dignitas ac majeſtas impedire videbatur, cui detractum maxime iri exiſtimabat, ſi, Legato in Hiſpaniam miſſo, voti compos non fieret. Præciſa itaque pacis ſpe, omnis tollendorum diſſidiorum ratio in armis relicta videbatur. Quamobrem Patrum ſtudia ad Galliæ Ciſalpinæ arces communiendas, ad copias augendas, novos delectus habendos, milites externos conſcribendos convertebantur. Cumque Antonius Priolus, ſuperiore anno cum ſummo imperio legatus in continentem miſſus, reditum in patriam impetraſſet; Antonius Landus, Marcius Procurator, cum eadem auctoritate menſe decembri ſuffectus eſt.

Antonius Landus legatus in continenti.

Quamvis vero Italiæ imminentibus periculis ab Illyrici rebus Patres avocarentur, manebant tamen infixa animis, quæ barbare atque impie ab Uſcochis in Venerii triremem atque in trierarchum ipſum perpetrata fuerant; incommodis, quæ publicæ Italiæ tranquillitati officere videbantur, ſublatis, omnes conatus in immanium prædonum genere profligando adhiberi. Neque a Laurentio Venerio, qui, ut diximus, Donato ſuffectus fuerat, ad eos opprimendos quidquam prætermittebatur. Nam edicto Jaderæ promulgato, quo navigia omnia ultro citroque Senniam commeantia quindecim dierum elapſo tempore ſe aggreſſurum depreſſurumque minabatur, omni maritimo commercio interdicere illius regionis incolas nitebatur; atque nonnullis, quæ adverſus edictum Senniam contendebant, navigiis depreſſis ac male mulctatis, is terror cunctos invaſerat, ut nulli amplius illis commeatus ſuppeditarentur, omneſque ab ea navigatione ſe abſtinerent; indeque ſummis anguſtiis preſſi, fame laborare inciperent. His fiebat, ut ſubjectorum querelis aſſiduiſque lachrymis excitus Cæſar, qui conſceleratam gentem ſummo odio proſequebatur, aliqua ratione his incommodis proſpiciendum arbitraretur, indignum ſuis in ditionibus teterrimam adeo peſtem ali ac foveri exiſtimans. Ob id Echembergium comitem, Croatiæ ſummum præfectum, Senniam legavit, qui ſontes plecteret; ac, ne impoſterum tot ſcelera patrarentur, curaret. Is Senniam cum perveniſſet, Cæſanæ comitem ad Venerium, colloquium petitum, miſit, ſeque a Cæſare, ut ſatis Reipublicæ faceret, lega-

Echembergius a Cæſare Senniam miſſus.

Digitized by Google

legatum ſignificaret. Venerius ſtatim Senatum de Echembergii adventu, deque petito colloquio certiorem facit. Patres Senatus conſulto reſpondent: ad colloquium Echembergium admittat, quænam illius mens ſit, an cum Cæſare a Superantio pacta exequi velit, ſolerter inquirat; neque interea ab Uſcochorum damnis, uti juſſus antea fuerat, abſtineat; de iis, quæ indies acciderint, Senatum faciat certiorem. Venerius itaque Echembergium ſe libenter auditurum affirmat. Senatus legato reſcribit, ſi ea voluntate Echembergium Cæſariſque miniſtros eſſe animadvertat, ut non verbis at re ipſa præſtare pollicita velint, aliquantulum mollius agat; minime intermiſſa obſidione, a militibus exponendis abſtineat. Sed antequam Senatus decretum ad Venerium perveniſſet, Antonius Civranus, ſinus Adriatici præfectus, vir impiger, omnem illum litoris tractum, qui ab Voloſca ad Labranam protenditur, incendit ac diripuit, frumento, vino, aliiſque commeatibus, qui ad Sennienſes fame levandos coacti fuerant, corruptis. Ea re ad Cæſarem delata, ingentes querelæ in Rempublicam jaciebantur, dum de concordia ineunda ageretur, direpta oppida, villas incenſas hoſtium more a Venetis fuiſſe. At Hieronymus Superantius, legatus, factum egregie tuebatur: nondum ad ſinus præfectum Senatus mandata perlata; ab iis, quæ antea ſibi injuncta fuerant, minime recedendum exiſtimaſſe; nec, poſtquam Echembergius Senniam veniſſet, fidem ulla in re Cæſari Senatum obſtrinxiſſe. Echembergius vero, paucis quibuſdam, iiſque nullius inter Uſcochos nominis mulctatis, diſceſſit; dum hiemis vehementiſſimæ iis in locis, perpetuo flantibus aquilonibus objectis, vis militaribus functionibus infeſta eſſet.

1614

Antonius Civranus Uſcochorum ditiones diripit.

M. DC. XV.

1615

BElli ſuſpiciones in Italia incrementis majoribus indies incendebantur; ab Hiſpanis atque Allobroge copiæ augebantur, externa auxilia adcerſebantur; Senatus vero Antonium Landum, quem, ut diximus, in continentis legatione Priolo ſuffecerat, anni exitu in Galliam Ciſalpinam proficiſci juſſerat.

Veneti copias augēt.

1615 ſerat. Inde, ut tria Italorum peditum millia conſcriberentur, ſanxit. Aloyſio Eſtenſi, Cæſaris Mutinæ Ducis filio, ut duo millia conficeret, injunxit, qui paucis diebus ex paternis ditionibus finitimiſque locis florem militiæ delectum Veronam, quo Venetæ copiæ conveniebant, miſit. Inſuper, ut Corſi pedites ad bina millia deligerentur, latum. Quatuor generis nobilitate ac virtute præſtantibus viris, ſingulis ex ordinum militibus tria millia, quibus præeſsent, tributa ſunt. Hi Camillus Capreolus, Conſtantii filius, qui Georgii Baſtæ, clariſſimi ducis, auſpiciis, in Pannonia Daciaque miliraverat; Joannes Baptiſta Martinengius, ambo Brixienſes; Jacobus Juſtus, Auguſtini filius, Veronenſis, in Belgio bellicis ſtudiis eruditus; Antonius Saornianus, Utinenſis, uſu rerum, Venetaque nobilitate clarus. Annonæ vero militaris ſummus præfectus Hieronymus Cornelius eſt creatus. Quoniam vero inter ceteras Venetorum arces, quibus exſtruendis nullo unquam labori ſumptibuſque Senatus pepercit, Piſcherium, in Benaco lacu ad Mincii amnis fauces, vel ſitu vel opere præcipua cenſetur; ad eam exactius perluſtrandam & communiendam quinque cives lecti ſunt, qui, arcium exædificandarum ſcientiſſimis adhibitis, quid factu opus eſset, pro majori parte decernerent: Antonius Landus, continentis legatus; Hieronymus Cornelius, annonæ præfectus; Joannes Garzonius, Julii olim Saorniani, ſummi arcium architecti, ex ſorore nepos; Nicolaus Contarenus, qui tunc conſilii ſapientis magiſtratum gerebat; Benedictus Taleapetra, qui legatus in Carnis, Palmæ præfuerat.

Hieronymus Cornelio ſummus annonæ præfectus.

Legati ad Piſcherii munitionẽ inviſendam.

Hæc ad terreſtris imperii defenſionem ſummo ſtudio a Senatu parabantur. Atque interea, quid de Italiæ rebus Philippus ſtatueret, ſumma cunctorum animi ſuſpenſione detinebantur; qui de iis, quæ Haſtæ conventa fuerant, deque Gandiæ, quo tempore de pace agebatur, oppido tentato, cum certior eſſet factus; pacta improbavit, ſuæ dignitatis non eſse exiſtimans, ex æquo cum Sabaudiæ Duce agere; obtundi illius faſtum, nimium elatos ſpiritus opprimi oportere; neque, ut regiæ majeſtati tenebræ offundantur, ferendum eſse. Galli quoque Rambolietum carpebant: nullam regii decoris rationem habuiſse: ut pactis adſentiretur facultatem

non

non obtinuiſſe : non, uti oportebat, Mantuani Ducis cauſam tutatum fuiſſe. Vix dici poteſt, quam hæc Philippi conſilia Italis Principibus, atque iis præcipue, qui potentia, opibus, auctoritate, & libertate inter ceteros eminebant, gravia ac moleſta eſſent, unius oppreſſione aditum ad alios opprimendos fieri opinantibus. Sabaudus imprimis Hiſpanorum libidini expoſitus, acriori ſtudio exercitum augere, milites undique conquirere, pecunias colligere, quas ſubjecti eximie in Carolum, totamque Sabaudiæ domum affecti, munifice conferebant; ac licet ob id Niceæ (incertum unde) tumultus plebis exortus fuiſſet, cito tamen deferbuerat. Reges quin etiam ac Principes acrius urgebat; quam ad potentiſſimi Regis in ſuam perniciem anhelantis impetum ſuſtinendum impar eſſet, ſignificabat. 1615

A Senatu per Scaleam perque Zenum, ne ſe desereret, petebat; Italiæ Principum libertatem ne imminui ac labefactari pateretur. Ut vehementius quoque Patres ad ſuum patrocinium ſuſcipiendum impelleret, Dutlejo Carletonio auctor fuerat, ut de rerum Italicarum ſtatu in Collegio diſſereret; qui gravi ac prolixa oratione in Hiſpanos invectus, eorum artes & conſilia eſt perſequutus : *Gradus ab iis ad monarchiam ſterni: in Italia principatum jamdiu expetiviſſe ; modo palam pro eo adipiſcendo niti : cur igitur cunctandum, cur Hiſpanorum libidini non obſiſtendum ? Majorum exempla ob oculos ponerent (quid enim aliarum Rerumpublicarum egregia geſta commemoraret ?) ſe Venetorum Hiſtoriam aſſidue lectitantem, apud Marcum Antonium Sabellicum inveniſſe, Philippo Vicecomite in Italia ſummis imperii incrementis aucto, cum in Rempublicam Florentinam arma moviſſet, ac jam, adſpirante fortuna, cladibus variis affectum, prope oppreſſiſſet ; Senatum generoſo animo obſiſtere, Florentiniſque opem ferre decreviſſe, ne unius dominandi cupido in aliorum exitium excreſceret ; ex quo & amica Reſpublica ab interitu vindicata, & haud exigua imperii acceſſio vobis facta fuit. Quid vero ? quod Paulus Paruta, qui nuper in conſcribendis rebus veſtris excellentis virtutis laudem tulit, commemorat, inter Carolum quintum Imperatorem ac Franciſcum Galliæ Regem, Republica ſecluſa, pace icta, majores ve-*

Dutleji Carletonii, Angli oratoris, ad Venetos oratio.

1615 *veſtros nihil demiſſe, nihil minus generoſe, ſed, veteri retento ſplendore, ex Reipublicæ dignitate agere ſtatuiſſe; unde ſane & ad illam conſtantiæ eximia laus & fama, & ad cunctos Italiæ Principes haud exigua incolumitatis & libertatis decora provenere. Hæc vos incitare ac mirifice inflammare debent, ne amico Principi atque ad veſtram opem confugienti deeſſe velitis. Ejuſdem conſilii ſocium Magnæ Britanniæ Regem alioſque Regis amicos habebitis, qui ſummo ſtudio ad Carolum ſublevandum, Hiſpanorum conatus obtundendos, confluent; quo fiet, ut veſtris aliorumque Principum opibus Carolus ab Hiſpanorum armis ſummo Italiæ totius beneficio vindicetur; vel, quod certe ſperare juvat, perbonorifica pax conficiatur.* His atque aliis in eamdem ſententiam a Carletonio dictis, Senatus conſulto reſponſum eſt: *Regis conſilia, quæ a prudentiſſimo Principe proficiſcerentur, a Senatu, uti decet, magni fieri: vigere in Republica idem Italiæ ſecuritatis ac libertatis deſiderium; ut pax cum dignitate obtineatur, omni ſtudio incubituram; ſi quid eam juvet, oſtenſum ſit, ultro libenterque facturam: interim Regem hortari, ut auctoritate, qua plurimum poſſit, uti velit, eamque ſibi, quam hactenus, qui adnixi fuerant, adipiſci nequiverant, gloriam compareт; ſperare, quod in cunctorum votis eſt, ad finem tandem perductum iri: ſin ſecus Deo Optimo Maximo viſum ſit, ut nullis humanis vel officiis vel viribus obtineri pax queat, eamdem ſemper Rempublicam in dignitate ac libertate Italiæ tuenda futuram, ac ſua conſilia ad hanc veluti certam metam dirigi cunctis indicaturam.*

Interea vero ſumma ope Senatus nitebatur, ut ad externorum militum auxilia excipienda ſibi aditum patefaceret, cum ex Italorum Principum ditionibus, qui ſubjectos alio militatum ire vetuerant, copias colligere admodum difficile eſſet, neque proprio tantum milite bellorum impetus ſuſtineri poſſent. Itaque cum anno milleſimo ſexcenteſimo decimotertio Gregorium Barbadicum, quem legatum in Angliam deſignaverat, per Rhætos atque Helvetios proficiſcentem, pertentare illarum gentium animos juſſiſſet, nec non Helvetiorum pagorum pleroſque egregie in Rempublicam Venetumque nomen animatos cognoviſſet; Senatus juſſu cum Tigurinis ac Ber-

Gregorius Barbadicus, fœdere cum Tigurinis & Bernatibus inito, in Rhætos tranſit.

Ber-

Bernatibus certis conditionibus fœdus inierat, ea lege, niſi ut per Rhætos iter in fines Reipublicæ panderetur, irritum foret. Cumque quatuor Helvetiorum millia ab iis civitatibus impetraſſet, eumdem Barbadicum in Rhætos proficiſci juſſit, qui a trium fœderum pagis tranſitum peteret; ni id obtinere poſſet, de veteri innovanda ſocietate, opimis adjectis præmiis, ageret. Verum cum eo acceſſiſſet, quamplurimis objectis impedimentis, conflictabatur. Plerique præteritis ſucceſſibus perterriti, Hiſpanorum invidiam verebantur, qui ſuperioribus annis ob fœdus cum Republica ictum, variis illos incommodis affecerant; Fuentanam munitionem objecerant; exportandi ex Inſubribus commeatus facultatem interdixerant: ingentibus quoque opibus fœdus inſtrui, & cum pecuniam tum auxilia a Republica flagitabant. Quodque magis obſtare videbatur, Galli æque ac Hiſpani oppugnantes, omnibus machinis adhibitis, tranſitum & confœderationem impedire conabantur. Ita enim ea tempeſtate natura, inſtitutis, genio, adverſæ hæ nationes ſimul coierant, non ſine regii ſtemmatis aliorumque procerum querelis, qui peſſimo exemplo veteres Gallorum amicos oppugnari ac deſeri æquo animo pati non poſſent. 1615

Hoc pacto inter Rhætos res fluctuabant. Cum altera ex parte omnia ad bellum ab Allobroge atque Mendozza compararentur. Is autem Italorum Principum auxiliares copias enixe flagitabat; atque ejuſmodi erat Italiæ ſtatus, ut vertigine veluti correpti, cuncti in proprium atque in commune exitium ruerent. Nam Franciſcus Maria Urbini Dux tria peditum millia, Ranutius Parmæ ac Placentiæ Dux bina, Lucenſes tria millia miſere. Coſmus Magnus Hetruriæ Dux, Philippi beneficio Senas obtinens, qui ad Inſubrum tuitionem quatur peditum millia præſtare debebat, licet cunctatione uſus fuiſſet, quod Hiſpanorum in Italia incrementa minime ſibi probarentur, attamen duo millia attribuit, ea conditione, ut ex Mediolani ditionibus non exirent; reliquum vero, numerata pecunia, ſibi aſſignari gubernator poſtulabat; cumque ex Hiſpania per Regis literas ad eam perſolvendam Dux impelleretur, a Mendozza, quoad rationes ſuas Regi ſignificaret, ſuperſederi petebat. Mutinæ Dux tantum, licet Regi obnoxius,

Hiſpanorum exercitus.

xius,

1615 xius, exſors fuit, eam fortaſſe ob cauſam, quod iniquum Hiſpani exiſtimarent, Principem affinitate cum Sabaudo conjunctum, ad arma adverſus ipſum ſumenda compellere. Genuenſes vero ab auxiliis palam exhibendis abſtinuere, tranſitu tantum regiis copiis per ſuos fines, non ſine Sabaudi offenſione, permiſſo.

Hæc Italorum auxilia, non tam ad bellum gerendum, quam ad Principum animos in fide retinendos, Regiſque auctoritatem fovendam, ſummo ſtudio a Mendozza conquiſita fuerant. Nam robur exercitus in veteranorum Hiſpanorum militum numero, Galliæ Ciſalpinæ ac Neapolitani regni copiis ſitum videbatur. Sex enim Inſubrum, totidem Neapolitanorum, Hiſpanorum item ſex millia adnumerabantur; Helvetiorum tantumdem ac Germanorum accedebat, qui, objectis multis itinerum impedimentis, Helvetiorum pagis aliquot tranſitum pernegantibus, vix in Inſubres pervenere; equitum ad duo millia, partim ex Mediolani ditionibus, partim ex Neapolitano regno cenſebantur. Quadraginta bellatorum millibus, qui Hiſpanorum res agebant, conſtare exercitum affirmabant, licet triginta millium ſummam revera non ſuperaret. Sabaudi copiæ decem ac ſeptem millium numerum explebant, quæ Allobroge, Gallo, atque Helvetio milite continebantur; Helvetii quatuor, Galli ſex, Allobroges ſeptem millia erant, præter Subalpinorum ordinum milites: ad hæc octingenti thoracati equites, militiæ flos, quos Carolus & pace & bello ad omnia pericula ſubeunda aſſiduis exercitationibus duraverat.

Sabaudiæ Ducis copiæ.

Dum hæc utrimque geruntur, a Philippo ex Hiſpaniis literæ ad Mendozzam perlatæ: *Quæ ad Haſtam conventa ſint, minime ſibi probari; verum ſi Carolus aliqua in ipſum reverentiæ atque obſequii argumenta edat, tunc ſatis ſibi factum iri exiſtimaturum*. Itaque, aliis prætermiſſis, in eo tantum rei cardo vertebatur, ut, reverentiæ aliquo ſigno exhibito, Regis gratiam dimiſſionemque exercitus Carolus demereretur. Variæ formulæ, quæ & ab Allobroge amplecti, atque ab Hiſpano recipi poſſent, in ſcripta redigebantur; idque omnibus, ac iis præſertim, qui uſu ac præteritarum rerum memoria excellebant, mirandum videbatur, tot coactas copias,

tan-

tantam pecuniæ inſumptam vim, ingentes in Italorum Principum animis injectas ſuſpiciones eo evaſiſſe, ut inanium verborum decertatione jam comprimi motus poſſe, plerique crederent. Sed cum nihil, quo ambobus ſatisfieret, occurreret, nuſquam rei exitus inveniebatur; Sabaudusque militari virtute accenſus, omni ſpe pacis abjecta, cuncta ad bellum meditabatur. Interceperat enim Philippi ad Mendozzam literas, quibus Carolum, quacumque ratione poſſet, coercere atque opprimere, neque prius de pace agere, quam regiis obtemperaſſet petitionibus, jubebatur. Mendozzam quoque damnabat, quod e Subalpinis in Inſubres cum exercitu ſe recepiſſet, munitione intra regios fines erecta, operæ precium ſe feciſſe exiſtimans; Haſtam, infirmum ſane Caroli oppidum non oppugnaſſet; Niceam non tentaſſet; exercitum otio ac deſidia torpere ſiviſſet. Quapropter, ut regium decus aliqua in parte ſarcire egregio aliquo facinore niteretur, hortabatur: nonnulla quoque iiſdem literis occultis conſcripta notis continebantur. His adeo Sabaudus inflammabatur, ut opes, imperium, vitam denique ipſam pro ſua retinenda dignitate effuſurus videretur; literaſque ipſas ad omnes Europæ Principes perferri, ſcriptumque typis evulgari mandavit, quo, quæcumque ab horum turbinum initio geſſerat, multis rationibus tuebatur: acerrime in Hiſpanos atque Mediolani gubernatorem præſertim invehebatur. Acriter quinetiam de Cæſaris miniſtris, deque Franciſco Caſtilioneo, qui imperialis proſcriptionis diploma ſibi indixerat, conquerebatur: in quo ſatis callide ſe Carolus geſſerat. Cum enim Caſtilioneus, qui illi Cæſaris nomine poſtremæ denunciationis mandata afferret, ignotum quemdam hominem miſiſſet, iſque nil ſimile Carolo cogitanti, alio obtentu, literas ingeſſiſſet; eum in carcerem conjici juſſerat, ſeque mandata minime accepiſſe diſſimulavit; literaſque latino ſermone iiſdem typis ad Cæſarem ſcriptas emiſit, quibus in illius miniſtros, ab Hiſpanis corruptos, culpam omnem conferebat, ſuamque in eum obſervantiam multis argumentis probare adnitebatur.

1615

Philippi Regis litera a Sabaudo intercepta.

Sabaudi Ducis calliditas in Cæſaris denunciatione vitanda.

Dum hæc in Italia fiunt, Galliæ Regina marchionem Syllerium in Hiſpaniam ad Philippum legatum miſerat; qui regie Madriti exceptus, de connubiis celebrandis, conjugibuſque

que

1615 que tranſmittendis, deque Italica pace egit : quam hiſce conditionibus Philippus ſe amplexurum, atque cum Carolo in gratiam rediturum pollicebatur; ſi ſtatim exercitum dimitteret; nullam ſe Mantuano illaturum injuriam polliceretur; quæ inter Carolum ac Mantuæ Ducem controverſiæ intercederent, Cæſari dirimendas permitteret. Ea dum præſtaret Galliarum Rex, viciſſim Hiſpanos copias dimiſſuros, neque damni quidquam Carolo illaturos conceptis verbis ſeſe obſtringebat. Hæc in Hiſpaniis inter Reges de Italica pace conventa, cum in Italiam perveniſſent, pleroſque ſumma ſpe compleverant, brevi fore ut, aurea pace reſtituta, tot armorum ſuſpicionumque turba diſcuteretur. Itaque vj. idus maji Rambolietus & Gaufferius, quem Galliæ Rex in Italiam miſerat, cum Carolo ad Vallem Severam convenere; eique ſignificarunt, Sylerium, ex Hiſpania redeuntem, Philippi ſententiam attuliſſe; nihil aliud a Carolo Regem petere, niſi ut tot militum numero, quot ad ſuarum ditionum ſecuritatem ſit opus, retento, reliquas copias ſtatim dimittat; controverſiæ inter eum ac Mantuanum Cæſaris judicio permittantur; atque ipſe interea ab injuria vique in Mantuanum abſtineat: his peractis, oppida occupata, captivique reſtituentur; Philippuſque de exercitu ita ſtatuet, ut neque Carolus neque finitimi juſta ulla ſuſpicione perfundi poſſint. Sabaudus tempus ad reſpondendum petit, ut interea filiorum, qui Vercellis, legatorumque Principum, qui Auguſtæ Taurinorum erant, ſuorumque præconſultorum ſententias exquireret. Sed multo quam antea majora impedimenta ſuboriebantur; Carolus namque, ſi primus arma depoſuiſſet, neque eodem tempore a Rege copiæ dimitterentur, certam ſe Hiſpanorum prædam futurum verebatur. Quapropter, ſi dimittendus ei eſſet exercitus, idem quoque facturos Hiſpanos, certo conſtare ſibi petebat. Neque exigua de milite, quem ad ſui imperii præſidium aleret, controverſia erat, quæ alias agitata componi nequiverant. De perduellionis quoque crimine reis diſſidia vertebantur; neque enim, qui ſe bello juviſſent, corporaque periculis ac neci objectaſſent, ignaviter deſerere æquum cenſebat.

Itaque, ſpe fere omni pacis abjecta, Mendozza cum exercitu, men-

menſe junio Mediolano diſcedens, Alexandriam venit. Carolus, luſtratis copiis, in fines Inſubrum illatus, Paleſtram oppidum cepit atque incendit, vicinoſque agros depopulatus eſt. Idem quoque Mendozza cum in Haſtenſi feciſſet, recta ad Haſtam oppugnandam contendit, erectiſque munitionibus, majoribus tormentis quatere mœnia cœpit. Carolus tumulos quoſdam urbi objectos occupaverat, quibus communitis, ſummovere hoſtes ab urbis oppugnatione poſſe ſibi ſuadebat. Verum Hiſpani primo impetu Sabaudum relinquere loca, quibus inſederat, non abſque ſuorum militum damno coegere; quo in congreſſu Caluſii comes, Verruæ filius, vivus in poteſtatem hoſtium pervenit. Carolus vero, licet viribus ad impetum ſuſtinendum impar, ſe ſe recepiſſet; id tamen ordinate adeo, atque ex militari præſcripto fecerat, ut, nullo timoris ſigno edito, id potius ſponte ac ſtudio, quam coactus effeciſſe videretur. Hiſpanorum prima cum Sabaudo congreſſione per Italiam vulgata, non deerant, qui Carolum acriter carperent, quod parum prudenter cum potentiſſimo Rege bellum ſuſcepiſſet; brevique pœnas temeritatis daturum autumarent: quæ ita ab Hiſpanis efferebantur, ut jam Carolum perdomuiſſe ſibi ſuaderent, palamque dictitarent.

1615

Mendozza & Sabaudus copias educunt.

Caluſii Comes ab Hiſpanis captus.

Ac ſane Alphonſus Queua Patrum Collegium adit, atque in Carolum acerrime invehitur: *Hiſpanos omnes ſui Regis eximiæ clementiæ ac bonitati illacbrimari, qui tot ſibi a Carolo illatas injurias oblitus, modo copias dimitteret, veniam daturum polliceretur: ingratum eum eſſe, qui tanti Regis beneficiis non deliniatur, non flectatur; imprudentem, qui tantum ſibi perſuaſerit, ut cum omnium Regum, quos orbis terrarum ſuſtinet, potentiſſimo, tot divitiis referto, tot provinciis regniſque imperanti, ſibi dimicandum ſtatuerit; denique ſupremo dignum ſupplicio, in quem cuncti, veluti contra amentem inſurgant, atque a furioſo arma e manibus extorqueant: jam, quo illius conatus evaſerint, quo faſtus ac jactantia ceſſerit, patere; victum ignaviter ſe recepiſſe; paucorum dierum ſpatio non modo Haſta, ſed aliis quoque Allobrogum ditionibus Regem ſumma felicitate potiturum*. In hanc ſententiam hæc atque alia multa a Queva exaggerata ſunt.

Alphonſus Queva, Hiſpanus orator, in Sabaudum invehitur.

Paulo poſt Leonius, Regis Galliæ legatus (uti creditum

eſt,

1615 eſt, ex, Quevæ condicto) ad Principem Patreſque accedit: quæ Syllerius legatus in Hiſpania a Philippo impetrarit, commemorat; nil requiri, nil expeti amplius potuiſſe oſtendit. *Quid enim æquius, quam ut a Carolo, qui prior arma ſumpſerit, copiæ dimittantur? quid juſtius, quam ut nulla immerenti Mantuano Duci damna inferantur? quid denique opportunius, quam ut obortæ inter Duces controverſiæ Cæſaris judicio permittantur? Nil vel ad dignitatem præſtantius, vel ad ſecuritatem tutius totis concipere votis Carolum potuiſſe. Quid enim honeſtius, quam tot Principum efflagitationibus ac precibus flecti? quid tutius, quam ea in re Galliæ Regem ſequeſtrem ac prædem habere, qui nihil adverſus illum Hiſpanos tentaturos perſancte polliceretur? Id ſi ſecus eveniat (quod ſane de tanto Rege cogitare, nedum ambigere piaculum ſit) Reginam ipſam, Galliamque omnem, Allobrogis patrocinio ſuſcepto, illum adverſus Hiſpanos alioſque quoslibet defenſuram: his niſi acquieſcat neque flectatur, a Rege ei bellum indicere Rambolietum juſſum; in idque, ſociatis armis, potentiſſimos Reges coituros: quæ cum ita ſe habeant, Senatum rogare, obſecrare, ut adhortator atque auctor, quæ pacta inter Reges ſint, amplectendi Carolo eſſe velit: eo inſitum Reipublicæ vetuſque inſtitutum Italicæ pacis ſervandæ retenturum: neque vero ambigere, utpote qui noſſet, quantum apud eum & auctoritate & gratia Reſpublica valeat, quam Senatus conſilia Carolus magni faceret, quin ſi ea in re laborare atque eniti velit, omnibus amotis impedimentis, pax conficiatur: Galliarum profecto Regem iis, qui paci faverint, amicum, iis, qui adverſi fuerint, adverſarium futurum.* Quoniam vero Carolus, dimiſſo exercitu, non ſatis ſe ab Hiſpano tutum fore verebatur, ac quid Philippus de ſuis decerneret copiis, ſolicitus erat, eademque de cauſa Itali Principes in magna animorum ſuſpenſione verſari videbantur, dum, Sabaudo armis exuto, tantum virium adhuc ab Hiſpano retineretur; ad omnem ex mentibus ſuſpicionem eximendam, Leonius, *copias ſubducturos Hiſpanos*, affirmavit. Cum vero verbum illud ita intelligi poſſet, ut adhuc copiæ integræ manerent; poſtridie ejus diei ad Collegium rediit, ac, repetita eorum, quæ pridie prolocutus fuerat, mentione,

Leonii, Galli oratoris, de Allobroge Duce oratio.

Syle-

Sylerii perlectis literis, quibus totum negotium continebatur, Hiſpanos exercitum dimiſſuros, ampliſſimis verbis eſt teſtatus; neque vocis ambiguitate, qua uſus fuiſſe videbatur, quemquam offendi oportere ſubjecit: *ſubducendi* enim verbo, quod Gallice *retirer* dicunt, tantumdem, quam ſolvere, aut dimittere exercitum ſignificari. Hæc Leonius. 1615

Sed multa graviſſima in re deliberantibus obverſabantur. Quemadmodum enim Italica pace, modo cum dignitate ac ſecuritate fieret, nihil optatius Venetis accidere poterat; ita non parum Principum inſitam dominandi libidinem, incerta pollicita ſuſpecta habebant: *Non deeſſe diverticula, non mille fallendi ſpecies, iis qui potentia ac viribus eminerent; nuſquam tutam regnandi fidem, nullum adeo conſtantem animum, qui nonnunquam, oblata imperii augendi ſpe, non everteretur. Quis, Sabaudo præſidiis nudato, Hiſpanos præpotenti exercitu ſeptos, inſitam gentis ingenio reliquis imperandi cupidinem cobibituros, tuto ſpondeat? Itaque plenam periculi rem eſſe, ut copias dimitteret, Sabaudo auctores eſſe, eumque ad pacta inter Reges amplexanda adigere. Quid enim, ſi tunc ille opem, ſi auxilia petierit, pernegari ne juſte poſſe? Ita profecto ſe res humanas habere, ut qui ſemel ignari pedem in luto defixerint, revocare ne volentes quidem valeant; ex parvis initiis ingentia ſæpe bella oriri: quapropter temperatius agendum, neque nimio pacis ſtudio in majora incommoda præcipites ire oportere*. Hæc vario animorum æſtu cum differerentur, eam viam iniri placuit, ut, nulla mentione de conventis inter Reges facta, Leonio reſponderetur: *Nihil Reipublicæ Italiæ pace antiquius unquam exſtitiſſe; eadem conſilia, idem ſtudium hoc tempore in Senatu vigere; nullum officii, nullum adhortationis genus, quo Carolum ad pacem amplexandam impellat, prætermiſſurum; ſi quid præterea, quo eximium hoc bonum conſequi poſset, ei ſignificaretur, libenter facturum*. Hæc Leonio: eodem Quevæ pacto reſponſum, deque Regis nec non Mendozzæ officiis, atque in Rempublicam propenſa voluntate gratiæ actæ.

Interea vero acriter in Subalpinis dimicabatur; ac licet Hiſpani, ut mos gentis eſt, prima belli initia proſpera ſibi ac felicia

1615 obtigiſſe jactarent, perque omnem Italiam idipſum diſſipatis ſermonibus evulgandum curarent; attamen Carolus imperterritus, crebris irruptionibus ita Mendozzam affligebat, ut non adeo facile Haſta potiturum plerique arbitrarentur; levioraque certamina quotidie committebantur, in quibus Caluſii carcerem Franciſci a Silva, Ducis Paſtranæ fratris, captivitas penſavit; qui Taurinum perductus exceſſit. Erat in Carolo atque in Victorio, natu maximo ejus filio, ingens virtus: omnibus locis aderant, cuncta ſummo ſtudio curabant, ſtrenuorum militum ac fortiſſimorum ducum officia implebant. Carolo inter confertas hoſtium acies fortiſſime pugnanti, bini equi confoſſi ſunt; Victorio Principi quoque inter dimicandum, quo vehebatur, equus transfixus eſt. Ceterum licet Allobrogi neque animus, neque ad pericula ſubeunda vigor deeſſet, viribus tamen impar ad ſuſtinendam diutius Hiſpanorum multitudinem auxiliis externis deſtitutus habebatur. Nam præter Gallos aliquot milites, qui diſperſi alpes tranſgrediebantur, atque ob turbida ac procacia ingenia oneri potius, quam ſubſidio erant, nulla certa aliunde auxilia adventabant. Nam Britanniæ Rex, quinquaginta aureorum millibus ad Maynium, ut Carolo præſto eſſet, in Galliam miſſis, ſatis ſibi feciſſe videbatur; quamvis ille, vel, ne Reginæ juſſionibus minus obtemperans videretur, quæ Subalpino bello Gallis omnibus interdixerat, vel alia fortaſſe de cauſa, moras necteret. Laodigherius quoque, in quo Caroli omnes præcipue ſpes repoſitæ videbantur, cuique Verruæ comitem ad iter accelerandum miſerat, ſpecioſis verbis Ducis ſpem alendo cunctabatur. Neque Germani Principes adhuc de mittendis Allobrogi ſubſidiis quidquam certi decernebant. Batavi in Britanniæ Regem converſi, ex ejus conſiliis penitus pendere videbantur; neque moturos quidquam conſtabat, niſi prior ipſe validis viribus ac magno conatu tuendam Caroli cauſam ſuſcepiſſet. Immo Joanni Naſſovio equites conſcribenti, atque ad opem ei afferendam iter in Italiam paranti, publico decreto, ut cœptis abſiſteret, juſſum fuerat; quamvis ipſe occulto, Comite Mauritio connivente, ſatis valida equitum manu, quam ſexcentorum numerum æquare rumor erat, per Lotharingiam in Italiam profectionem adornaret.

Franciſcus a Silva a Sabaudis captus.

Britanniæ Rex pecuniam ad Maynium, ut Sabaudo ſubveniat, mittit.

His

1615

His fiebat, ut Carolus in ancipti verſaretur ; atque hinc militaris gloriæ cupiditate ac ſpe incenderetur, inde dubio rerum eventu, ac belli totius ſummæ exitu deterreretur. Quocirca Senatus ſententiam, conſilium, opem difficillimo rerum ſtatu efflagitabat : Zenuſque legatus per diſpoſitos equos his de rebus omnibus Senatum certiorem faciebat. Graviſſima profecto res ac plena difficultatis ſemper eſt habita, in arduis negotiis, quæ plerumque exitu penſantur, conſilium præbere. Attamen cum in Caroli cauſa publicam tranquillitatem ſitam eſſe præconſultores animadverterent, ita cum eo agendum exiſtimabant, ut neque nimia ſpe elatus, neque nimia ambigui eventus ſolicitudine diſtentus, deliberaret ; ſed cunctis ſubductis, id demum conſilii caperet, quod ratio temporum, ſuarumque virium conditio pateretur. Itaque Zenum Senatus conſulto Carolum adire, quam ſua omnia cordi Reipublicæ ſint, teſtari, egregiam Senatus voluntatem ſignificare jubent. *Quod vero ad rerum præſentium ſtatum attineat, quo loco res ſuæ ſint, diſpicere in utramque partem, rationum momenta expendere, ſe exactius neminem poſſe. Ceterum ut rebus omnibus imperii ſui ſecuritatem anteferat, pacemque, dummodo æquis conditionibus poſſit, amplectatur, Senatum cenſere.* Ex eo reſponſo magna in Carolo animi mutatio conſequuta eſt, atque in pacem multo quam antea magis propendere cœpit, cum præcipue noſſet, non alio Senatus conſilia, niſi ad Italicam ſecuritatem libertatemque ſpectare. Itaque gratiis Senatui actis, Zeno, *Hiſpanis, inquit, adverſus ea, quæ conventa fuerint, agentibus, atque iterum in me arma moventibus, ad mei imperii tuitionem ſeſe Reſpublica ne conceptis verbis obſtringet ? Ea in re Senatus mandata minime ſe habere*, Zenus reſpondit; *nihilominus, quæ illius mens ſit, ut quamprimum certior fieret, curaturum.* Eadem Scalea, Caroli legatus, Patribus ſignificat : ut Ducis patrocinium, ſi adverſus pacta Hiſpani faciant, ſuſcipere Senatus velit, obnixe petit.

Sabaudiæ Dux Senatus ſententiam de pace exquirit.

Senatus reſponſum.

Sabaudus Rempublicam Hiſpanorum p omiſſorum vadem petit.

Ad Dutlejum Carletonium, Britanniæ Regis apud Rempublicam legatum, qui Taurinum ſe contulerat, ex Anglia literæ jam pervenerant, quibus Carolum ad pacem, propoſitis ab Hiſpano ac Gallo conditionibus, amplectendam hortari,

re-

1615 regiamque fidem, fallentibus Hiſpanis, ad illius defenſionem oppignerare jubebatur. Idemque Petrus Coſta, Savonæ Epiſcopus, Pontificis apud Sabaudum legatus, cui, Julio Sabello Romam profecto, graviſſimum onus impoſitum fuerat, facturus videbatur; cum præſertim ſeorſim, datis a Carolo literis, ab omni tutelæ munere exemptus Paulus fuiſſet: itaque ſi Reipublicæ voluntas ac pollicitatio accederet, jam pax confecta exiſtimabatur. Hæc cum Patres cogitarent, ne, ſi quod adeo enixe petebatur, pernegarent, belli cauſæ in eos conjicerentur, atque a concordia, quam ſemper ſummis votis concupiverant, abhorrere viderentur; ita Zeno reſcribendum Senatus conſulto decrevere: *Si pacis negotium eo deductum eſſe cognoverit, ut abſque Reipublicæ conſenſu promiſſiſque confici nequeat, conventa probet; Caroloque coram polliceatur, ſi pactis Hiſpani non ſteterint, una cum Galliarum Rege aliiſque Principibus præſto ſibi Venetos futuros.* Queva ac Leonius, Regum legati, de Senatus conſulto edocti, ſe magnam inde voluptatem cepiſſe, Patrum prudentia laudibus ſublata, ſignificarunt. Eadem Galliæ Regi Reginæque matri per Petrum Contarenum, Britanniæ vero Regi per Gregorium Barbadicum, ut ſignificarentur, juſſum. Quibus a Carolo cognitis, acrius vehementiuſque negotium urgere cœpit: ac ne quid, quo tractatio interturbaretur, accideret, induciis tempus extrahebatur; licet nonnunquam, incaleſcentibus ad pugnam animis, leviora certamina committerentur, uti præcipue xij. kal. julii contigit, qua die juſto prope prælio dimicatum eſt, in quo ea fortitudinis Carolus exempla dedit, ut cunctos in ſui admirationem attraxerit; dum milites adhortando, impellendo, inſignibus galeæ conſpicuus, in acie huc atque illuc, prout ratio poſtulabat, ducis ac militis officio fungeretur. Complures eo in conflictu ex Hiſpanis ceciderere. At Carolus nulli magis, quam Reipublicæ fidere; nihil abſque illius auctoritate & conſilio decreturum, palam dictitare; ſponſione accepta rogare, inſtare, obſecrare: *Paci ſubſcribere Senatus vellet: jam fidem publicam obſtrinxiſſe, jam quid in ea re decreviſſet, cunctis patere; nunquam a promiſſis recedere Venetam Rempublicam conſueviſſe; cur una cum aliis Principibus pacta non probaret? cur palam ad ſe* de-

Certamen inter Hiſpanos & Sabaudos, & Caroli Ducis virtus.

defendendum non conveniret ? cur denique ſibi laudem invideret, quæ ei imprimis ob Italiæ pacem partam ac reſtitutam deberetur ? Cum Zenus hæc Senatui ſignificaſſet, omnes fere præconſultores, ſatis Carolo faciendum, exiſtimabant; ac ſi eo redactæ res eſſent, ut niſi a Republica ſubſcibere-tur, pax in diſcrimen vocari poſſet, tunc Zenus una cum Principum legatis Reipublicæ non ſolum verbo, ſed etiam ſcripto fidem obſtringeret. Unus ex continentis Sapientum ordine, Michael Foſcarenus, acerrime, ſed fruſtra præconſultorum ſententiam oppugnavit. Senatus conſultum enim factum; & Zeno, ut Caroli voluntati obſecundaret, pactiſque ſubſcriberet, mandatum. 1615

Senatus decretum de pace Haſtenſi ſubſcribenda.

F I N I S.

I N D E X

Nominum propriorum, rerumque notabilium copioſiſſimus.

Prior quiſque numerus, charaćteribus romanis, bujus Hiſtoriæ tomum; poſterior, notis barbaris, ejuſdem tomi paginam denotat.

Quoniam vero operarum oſcitantia factum eſt, ut tomo tertio, cui paginæ inſcribi debebat nota 289. iterum inſcripta ſit nota 259. ideoque iidem numeri a 259. uſque ad 289. bis ſint repetiti; hoc aſteriſco * errorem, numerumque errore geminatum indicare duximus.

A

Abbioſus Abbas: Franciſci, Magni Etruriae ducis, orator. II. 682.
Abiatum: a Sfortia expugnatur. I. 92.
Abundius (*Auguſtinus*) ejus crimen & ſupplicium. I. 590. & *ſeqq.*
Achomates, turcarum imperator. III. 296. Reipublicæ adverſus Hiſpanos et pontificem claſſem offert. 365. 366. Magni pretii anchoram Juſto-Antonio Bellegnio dono mittit. 413. Amurathem viſirum adverſus Perſas mittit. 454. Deinde Naſuphum. 470. & *ſeqq.*
Adamas: a Franciſco j. Carolo v. donatus. I. 518. Ab Henrico iiij. Aloyſio Mocenico, Principi, donatus, in d. Marci theſauro aſſervatur. II. 595.
Adjuncti: quando praeconſultorum collegio, & qui primum creati. I. 432.
Adjuncti decemvirum: ipſorum inſtitutio, & abrogatio. III. 6. & *ſeqq.*
Adolfus, Suarcemburgius comes: Javarinum occupat. III. 238. Buda occupata, fruſtra arcem oppugnat. *ibid.*
Adurni: Genuae principatum gerunt. I. 234. Genua pelluntur. 235.
Adurnus (*Antoniottus*) Genuae dux. I. 46. Caſtellettum recipit. *ibid.*
Adurnus (*Hieronymus*) milites ex Germania Mediolanum ducit. I. 35. Franciſcum Sfortiam Tridento Ticinum deducit. 36. Caroli v. apud Venetos orator, illos ad foedus cum Cæſare hortatur. 57. Ejus obitus. 69.
Adurnus (*Hieronymus*) Ferdinandi romanorum regis ad Suleimanum legatus: ejus obitus. I. 612.
Aedes d. Marci Romæ: Venetis oratoribus perpetuo incolendae, a Pio iiij. reip. donantur. II. 206.
Aedes ad d. Franciſci Venetiis: pontificiis legatis perpetuo incolendae Senatusconſulto tribuuntur. III. 41.
Aedes Venetis oratoribus perpetuo incolendae, a Philippo ij. reip tribuuntur. II. 58.
Aegina: a turcis occupatur ac diripitur. I. 462.
Aemilianus (*Jacobus*) principatus competitor. II. 239.
Aenobarbus. *Vide:* Hariadenus.
Aenona (*Nona*): a Venetis deſeritur. I. 502. Iterum munitur. 505. A Venetis complanatur. II. 287.
Agria: a Mehemete occupatur. III. 208.
Aguſta: ejus deſcriptio. III. * 262. Ab Epidauriis deficit. * 262. & *ſeqq.* Ob eam reip. cum Epidauriis controverſiae. * 262 & *ſeqq.* * 281. & *ſeqq.* 293.
Ahenobarbus. *Vide:* Hariadenus.
Ajax, viſirus: Suleimanum in chriſtianos inſtigat. I. 422. Corcyram oppugnat. 457. De pace cum Canalio legato agit. 458. 476. Et cum Laurentio Gritto. 549. Ejus obitus. 550.
Alamannius (*Aloyſius*) cur ab Henrico ij. Genuam miſſus. II. 31.
Alamannius (*Joannes*) Franciſci magni Etruriae ducis, ad Pontium Principem orator. II. 645.
Alamannius (*Nicolaus*) duarum gallicarum triremium praefectus. II. 81.

Digitized by Google

Ala.co(*Ferdinandus*) Hiſpaño.um militum ductor. I. 83. Cum ſuis militibus Romam ingreditur. 224.
Alba-græca (*Belgrado*) a Suleimano occupatur. I. 30.
Alba-Julia (*Weiſſemburg*) a Ferdinandi copiis occupatur. II. 39. 42.
Alba-regalia: a Ferdinandi copiis occupatur. I. 581. Cur ita vocetur. 597. A Suleimano recipitur. *ibid.* A caeſareanis capta, arce fruſtra oppugnata, incendio abſumitur. III. 259. A Mercurii duce capitur. * 261.
Albauus. *Vide:* Toletanus (*Hernandus*) Albae dux.
Albanus (*Petrus*) a Senatu militea conſcribere jubetur. III. 369.
Albertus Auſtriacus, Cardinalis: Belgii gubernator. III. 210. 212. Iſabellam, Philippi ij. fil. ducit. 246. 248. 262. In Belgium redit. 263.
Albertus (*Antonius*) ordinum ſapiens: ad Janum Fulgoſium legatur. I. 297.
Albertus (*Jo.*) cum aliis Spalatenſibus in Cliſſae expugnatione Uſcocchia ſe adjungit. III. 201. Ejua caedes. 208.
Albona: fruſtra ab Uſcocchis invaditur. III. 251.
Aldobrandinus (*Hippolytus*) *vide:* Clemens viij.
Aldobrandinus (*Jo. Franciſcus*) pontificiarum copiarum imperator, in Pannoniam mittitur. III. 196. Venetias advenit. *ibid.*
Aldobrandinus (*Petrus*) Cardinalia: expeditionis Ferrarienſis princeps. III. 228. Legatua in Galliam, ad conciliandas inter eum regem & Sabaudiæ ducem controverſias. 274. Nuptias inter Henricum iiij. & Mariam Mediceam celebrat. 275.
Aleander (*Hieronymus*) Cardinalis. I. 511.
Aleardus (*Alexander*) eques: cùm Rhaetis agit de foedere inter ipſos & remp. iciendo. III. 258.
Alexander: Henrici iiij. ex Belſortia filius. III. 263.
Alexander (*Vincentius*) fruſtra nititur Tamaſum, Perſarum regem, adverſus turcas concitare. II. 274.
Alexandria in Inſubria: a Caeſareanis occupatur. I. 33. 94.
Alexium: fruſtra a Venetis invaditur. II. 349.
Alſonſus j. Ferrariæ dux: Finalem & Sanctum Felicem occupat. I. 17. A pontificiis funditur. 18. Loca multa recipit. 30. Caeſari accedit. 197. Tum foederatis in Caeſarem. 249.
Alfonſus ij. Ferrariæ dux. II. 552. Barbaram Auſtriacam ducit. 216. Ejus cum Pio v. diſſidia. 274. Ejus Venetias adventua. 590. A Gregorio xiiij. facultatem petit tranſmittendi ſua jura in poſteros ſuæ gentis. III. 142. Moriens, Caeſarem Ateſtinum heredem relinquit. 219.
Aigerium: fruſtra a Carolo v. invaditur. I. 584.
Alliata (*Jo. Baptiſta*) Hieroſolymitanorum equitum apud Venetos orator. II. 75.
Allobrogum dux: *Duca di Savoja. Vide*: Philibertus-Emanuel: Carolus-Emanuel.
Alonſus (*Martinus*) Philippi ij. ad Venetos orator. II. 92.
Aloyſius, Caeſaris Mutinæ ducis fil. in Luceaſes arma ſtrenue infert. III. 493. In reip. militiam adſcribitur. 494. Milites a ſe conſcriptos Veronam mittit. 508.
Altempſius (*Annibal*) Germanorum peditum in Numidica expeditione ductor. II. 207.
Altempſius (*Marcus-Sciticus*) cardinalis: tridentinae ſynodi praeſes. II. 169.
Amalphis: a Venetia occupatur. I. 318.
Amatrice: a Venetia occupatur. I. 291. Ab Arauſionenſi recipitur. 308.
Amathus (*Limiſſo*) ejus deſcriptio. II. 258.
Ambianum (*Amiens*) ab Henrico iiij. recipitur. III. 217.
Amphimala (*Suda*) ejus muniendae Senatus decretum. III. 471.
Amulius (*Antonius*) Cretæ dux: ſeditionem ſedat. I. 540. Conſilii ſapiena. II. 534.
Amulius (*Auguſtinus*) claſſia legatus. I. 51. Legatus cia Mincium. 196. Iterum claſſis legatus, ad Neapolitanam expeditionem proficiſcitur. 203. Corcyram migrat ad reficiendam claſſem. 227. Adverſus piratas mittitur. 250.
Amulius (*Jo.*) ad Ferdinandum, Mantuae ducem, orator. III. 489.
Amulius (*Laurentius*) Saobam piratam captum interficit. I. 634. Idcirco exſilio mulctatus, mox revocatur. 635. Cretae legatus cum imperio. II. 264.
Amulius (*Marcus-Antonius*) Veronae praefectus, ad Philippum ij. orator. II. 141. 149. Apud Pium iiij. 153. & apud Paullum iiij. orator, Veronenſia Epiſcopus deſignatur. 162. & *ſeqq.* Cardinalis eligitur. 169.
Amurathes, turcarum imperator: ejus elogium. II. 601. Bellum perſicum decernit. 637. Pace cum perſis inita, conſulit ſuos de nova expeditione ſuſcipienda. III. 150. Pannonicum bellum decernit. 156. & movet. 156. 171. Ejus de invadenda Sennia conſilium. 179. Ejus obitus. 188.
Amurathes: vigintiquinque turcicarum triremium praefectus. II. 292.
Amurathes Dragutes: minorum navigiorum ductor, in pugna ad Echinadas. II. 484.
Ancona: a Julio iij. Vincentio Nobili traditur. II. 12. A Gregorio xiij. 602. & a Pio v. munitur. II. 241.
Angli: quando primum in orientem navigarunt. III. 10.
Angli praedones: Veneta navigia diripiunt. III. * 269.

An-

Digitized by Google

Angliae regina. *Vide*: Eliſabetha: Maria.
Angliae rex. *Vide*: Henricus viij. Edvardus vj. Jacobus.
Anguillariae comes. *Vide*: Urſinus (*Virginius*)
Anguſciola (*Jo.*) medinianenſis Senator: dirimendae de Oilii finibus controverſiæ legatur. II. 140. 150. 870.
Anna, Jacobi magnae Britanniae regis uxſor. III. * 278.
Annas, Jojenſae dux: ejus Venetias adventus. III. 27.
Annonae caritas: tota Italia. I. 568. II. 18. III 133. In Venetis ditionibus. II. 103. 146. 248. III. 108. 133. Tota Italia, praeterquam in Venetis ditionibus. III. 358.
Annus: a Gregorio xiij. reſormatur. III. 15.
Antelmius (*Valerius*) Senatus a ſecretis: reip. negotia Mediniani agit. III. 278.
Antibaris: fruſtra a turcis invaditur. I. 502. Ab iiſdem occupatur. II. 403.
Antipolis (*Antibo*) a Carolo v. expugnatur & diruitur. I. 417.
Antium (*Nettuno*) a Carafaeis occupatur. II. 83.
Antonianus (*Silvius*) Clementis viij. nomine Luxamburgio, Henrici iiij. oratori, reſpondet. III. 218.
Antonius, Ludovici Luſitaniæ principis fil. quibus titulis Luſitaniæ regnum poſtularet. II. 665. Regem ſe nuncupat. *ibid.* Vincitur ab Albano duce. 667. In Galliam confugit. 679. Gallorum turcarumque opem implorat. III. 20.
Antonius, Navarræ rex: ſummus gallicarum copiarum praefectus. II. 167. Catholicis adverſus Ugonottas ſe adjungit. 182. Ejus caedes. 190.
Antonius, Pragenſis archiepiſcopus. *Vide*: *de* Muglitio (*Antonius*)
Aphrodiſium (*Africa, oppidum*) a Dragute occupatur. II. 53. Ab Andrea Auria recipitur. *ibid.*
Aquæ ſextiæ (*Aix*) Hiſpanis ſe dedunt. I. 100.
Aquavivius (*Horatius*) neapolitanorum militum in foederatorum claſſe praefectus. II. 535.
Aquavivius (*Jo. Antonius*) reip. ſtipendiarius. II. 391. Milites ad turcicum bellum cogit. 414. 477. Ad Malgaritini expeditionem vadit. 500. Duum millium peditum in Veneta claſſe praefectus. 535. In turcas fortiter pugnat. 549.
Aquila: a Venetis occupatur. I. 291. Ab Arauſionenſi recipitur. 308.
Arabes: tumultus adverſus Selymum cient. I. 243. 247. Comprimuntur. 248.
Arachiae portus: fruſtra ab Hiſpanis invaditur. III. 405. Ab iiſdem occupatur. 455.
Aragonius (*Carolus*) Lanoji legatus: Patres ad retinendum cum Caeſare foedus hortatur. I. 112. *& ſeqq.*
Aragonius (*Octavius*) ſicularum triremium praefectus: ſeptem turcicas triremes capit. III. 496.
Aramonius (*Gabriel*) melitenſium equitum, qui Lepti erant, ſaluti conſuluit. II. 33.
ab Aratro (*Baptiſtella*) romanus neapolitanosque fines latrociniis infeſtat. III. 109. Stipendiis Venetis adſcribitur. 151. Marcum Sciarram interficit. 157.
Arauſionenſis princeps (*Principe d'Oranges*) *Vide*: Philibertus.
Arci princeps (*Jacobus*) Ferdinandi, Mantuae ducis, orator. III. 479.
Ardechius (*Ferdinandus*) Javarinum turcis dedit. III. 582.
Aretium: a Vaſtio occupatur. I. 340.
Arietis morbus in Italia. II. 672.
Arignonius (*Leo*) a Muſſiano praefecto ad Sfortiam legatur. I. 365.
Ariminenſis (*Jo. Baptiſta*) ejus in turcas eruptio & obitus. II. 312.
Arius (*Aloyſius*) Neocaſtrum adverſus turcas propugnat. I. 559. Arcem dedit. 560.
Arnius (*Ludovicus*) ejus crimen & ſupplicium. I. 625.
Armerius (*Aloyſius*) claſſis legatus. I. 176.
Armeſius (*Jacobus*) majoris navigii praefectus. I. 435.
Arona: fruſtra a Laurentio Cerite invaditur. I. 85.
Aſcrivium (*Cattaro*) fortiter a Jo. Matthæo Bembo propugnatur. I. 560. Terraemotu concutitur. II. 203.
Aſculanus (*Antonius*) militum praefectus: Tamaſſum propugnans, vulneratur. II. 441.
Aſta (*Aſti*) ab Hiſpanis oppugnatur. III. 515. A Carolo-Emanuele fortiter defenditur. 518.
Aſtronomi: de Pauli v. vita ab ejus fratribus conſuluntur. III. 308.
Aſtympalea (*Stampalia*) inſula Quirinae genti ſubjecta: a turcis capitur & diripitur. I. 462.
Aternum (*Peſcara*) a Piali fruſtra invaditur. III. 228.
Avalus (*Carolus*) in foederatorum adverſus Selymum claſſe. II. 416.
Averſa: a caeſareanis recipitur. I. 283.
Auguſta in Sicilia: a Sinane capitur & diripitur. II. 32.
Avogarius (*Matthæus*) doctor & eques: arbiter in controverſiis inter remp. & Auſtriacos. I. 359. 384.
Avogarius (*Octavius*) cum exſulum turma in Venetis finibus latrocinia facit. III. 31. Florentiam ſe recipit. 32.
Avogarius (*Petrus*) reipublicæ ſtipendiarius. II. 391. Duo militum millia conſcribere, a Senatu jubetur. III. 369.
Aurelianum (*Orleans*) a Condaeo occupatur. II. 182.
Auria (*Andreas*) claſſis pontificiae praefectus. I. 94.

I. 94. Puteolos fruſtra aggreditur. 203. Franciſci ij. ſtipendia facit. 228. Gennenſium triremibus potitur. 234. Carolo v. accedit. 280. Patriam in libertatem vindicat. 283. Reip. operam ſuam deſert, ad pacem cum Carolo ineundam. 324. Caeſarae claſſis imperator. 376. Ejus artes, ut venetam claſſem ſibl adverſus turcas adjungat. 377. 435. 443. Coronem & Patras occupat. 377. Hiſpanis Corone nbſeſſis npitulatur. 387. Ejus in tunetana expeditione virtus. 41n. In Provinciam cum claſſe contendit. 417. Io orientem proficiſcitur. 434. Janusbeji triremes capit. 441. Ejus ad Piſaurum literae ioterceptae, ad Suleimanum deferuntur. 443. Hariadeni claſſi cladem inſert. 444. Venetae claſſi conjungere ſe abnuit. 455. 456. Foederatae claſſis adverſus turcas imperatnr. 479. 493. Corcyram advenit. 521. Mediam aciem, in congreſſu ad Nicopolim, ducit. 522. Rei bene gerendae occaſionem amittit. 526. 530. Ejus ſuſpecta conſilia, atque in ipſum jacta convicia. 532. In Siciliam cum claſſe redit. 537. Aphrodiſium & Caneſtrium recipir. II. 13. Renuit iterum ſe Venerae claſſi adjungere. 293. Venetae claſſi ſe adjungit. 300. Ejus animns ab auxiliis in Cyprum importandis averſus. 322. Io occidentem remeat. 328.

Auria (*Andreas*) Ad Algerii expeditionem proficiſcitur. III. 28<. & *ſeqq.*

Auria (*Antonius*) I. 493. 496. In foederatorum claſſe adverſus turcas. II. 416.

Auria (*Carolus*) Maſſiliam cum triremibus a Philippo ij. mittitur. III. 210. Maſſiliam ingreditur. 211. Inde fuga ſe proripit. 212. Triremes allnbrngicas in expeditinne Algerina ducit. 286. Mauros ex Hiſpania in Africam tradncit. 426.

Auria (*Francus*) onerarias naves in foederatornm claſſe dncit. I. 522. 523.

Auria (*Jo. Andreas*) aegre a turcis fuga ſe proripit. II. 158. Neapolitauarum ſicularumque triremium praefectus. 326. Jnannem Auſtriacum in Sebaſtianum Venerium inſtigat. 48n. Nntatur rei male geſtae ad Echinadas. 490. & praeſertim a Pio v. 491. Genuenſium diſſidiorum praecipuus fnmes. 616.

Auria (*Jo. Thomas*) Genuenſinm triremes ad algerinam expeditionem ducit. III. 287.

Auria (*Paganinus*) ejus captivitas & caedes. II. 596.

Auria (*Philippus*) Neapolim mari obſidet. I. 271. Hiſpanicam claſſem profligat. 276.

Auria (*Stephanus*) Genuenſium ductor, in bello Corſico. II. 208.

Aurins (*Laurentius*) doctor: apud Pannonem orator. I. 26. Et apud Henricum viij. 134. Agit cum illo de foedere adverſus Carolum v. percutiendo. 161. Ejus obitus. 165.

Aurius (*Zacharias*) ad Veronae cuſtodiam mittitur. I. 273.

Auſtriaci: eorum in reip. finibus iocurſiones. II. 203.

Auſtriacorum, aliorumque Germaniae principum Venetias adventus. II. 660.

B

Bacianus (*Alvarus*) Sanctae crucis marchio. II. 416. In pugna ad Echinadas mediae aciei opitulatur. 489. 491. Foederatae claſſis dexterum cornu ducit. 545. Strenue turcas adnritur. 548. 56n. Mamntia triremem capit. 560.

Bacuellus (*Gregorius*) Angliae archipresbyter. III. 420.

Baduarius (*Albertus*) ſapiens continentis. II. 590. Apud Philippum ij. orator. 621. Ad Henricum iij. orator. 622. Eques, ſapiens continentis: ejus de Decemvirum auctoritate ſententia. III. 10. Apud Xyſtum v. orator. 81. Senatus cauſſam, qni Henricum iiij. regem agnoverat, apud Xyſtum egregie tuetur. 88. De repentino Mattheucii Venetiis diſceſſu, cum eodem conqueritur. 95. Ejus laudatur eloquentia. 96. Dignitatem reip. Rnmae egregie tnetur. 126. Ad Innocentium viiij. 143. Et ad Clementem viij. orator. 150.

Baduarius (*Aloyſius*) ad Carolum v. orater. I. 465. Summus Illyrici praefectus. 5n4. Venetias redit. 537. Ad Suleimanum orator. 576. Quae a Senatu mandata acceperit. 576. Quae ſeorſim a decemviris. 577. Pacem inter Suleimanum & remp. ſancit 578. Venetiis ea pax improbatur. 579.

Baduarius (*Andreas*) Suadet pacem cnm Selymo. II. 372. Ad Gregnrium xiij. orator. 519. Et ad Selymum. 577. Pacis confirmatae nuncium Venetias oiittit. 582. Ad Henricum iij. in venetis finibus excipiendnm legatur. 590.

Baduarins (*Angelus*) Ad Albertom & Iſabellam Auſtriacos legatus. III. 263. Ejus crimen & ſupplicium. 461.

Baduarius (*Federicus*) ad Philippum ij. orator. I. 537. Ejus oratio In majoribus comitils. III. 12.

Baduarins (*Joannes*) ad Franciſcum j. oratnr: eum dehortatnr a Caeſare laceſſendo. I. 8. Senatus nomine ejus filiam de ſacro fonte ſuſcipit. 9.

Baduarius (*Jo. Franciſcus*) ſuadet foedus adverſus Suleimanum. I. 491.

Badnarius (*Jo. Victor*) triremis nothae praefectus. I. 227.

Baduarins (*Joſephus*) ad Veronae cuſtodiam oiittitur. I. 273.

Ba-

Digitized by Google

Baduarius (*Marcus - Antonius*) quinqueremis gubernator. III. 357.
Bagnacavallum : ab Alſnnſo Ferrarienſi occupatur. I. 30.
Bajardus (*Petrus*) Laudem occupat. I. 81. Ad Seſſitem pugnans cadit. 94.
Bajazetes, Soleimani fil. ejus caedes. II. 142.
Balaſſius (*Melchior*) Satmari praefectus. II. 210.
Balbus (*Aloyſius*) ſinus hadriatici praefectus : Uſcocchos inſequitur. II. 648. Tergeſtinorum ſalinas evertit. 649.
Balbus (*Antonius*) Corcyrae-nigrae praetor: oppidum turpitet deſerit. II. 404. Exſilio damnatur. 405.
Balbus (*Joannes*) trierarchus. I. 145.
Balbus (*Theodorus*) trierarchus. II. 360. Ad Malgaritini oppugnationem mittitur. 500. Strenue turcicam claſſem aggreditur. 539.
Baleonii : Peruſiam occupant. I. 36.
Baleonius (*Federicus*) Heſtoris nep. Tamaſſi pugnans cadit. II. 436.
Baleonius (*Heſtor*) Bergomo muniendo praeficitur. II. 171. Cypriae militiae ſummus praefectus. 302. Turcicas munitiones evertit. 321. Ejus virtus. 420. Ejus ad milites hortatio. 430. Tamaſſum ſtrenue propugnat. 436. 439. 441. 449. 456. Tamaſſi deditionem ſuadet. 461. Ad Muſtapham cum Bragadeno procedit. 468. Muſtaphae juſſu cum ſociis trucidatur. 469.
Baleonius (*Horatius*) reip. ſtipendiarius : ejus obitus. I. 50.
Baleonius (*Horatius*) ejus ductu ad venetam claſſem duo peditum millia perducuntur. I. 203. Moneatam fundit. 205.
Baleonius (*Malateſta*) Laudem occupat. I. 173. Peditum praefectura illi a ſenatu defertur. 174. Cremonam aggreditur. 180. Florentinarum copiarum imperator. 348.
Baleonius (*Rodulfus*) a Julio iij. in gratiam recipitur. II. 11. Pontificiarium copiarum ductor, Caſtrum & Roncilionem recipit. 28.
Bandinus (*Joannes*) Alexandri, Florentiae ducis, ad Venetos orator. I. 367.
Bandus (*Horatius*) a turcis interficitur. II. 384.
Baphus (*Caſſanus*) a Georgio Murmuro capitur. II. 409.
Barbadici (*Andreas* & *Georgius*) ad Echinadas fortiter dimicantes cadunt. II. 492.
Barbadicus (*Antonius*) apud Suleimanum oraorator. II 124.
Barbadicus (*Auguſtinus*) arbiter controverſiis de finibus inter Ferdinandum & remp. definiendis. II. 204. Claſſis legatus cum imperio. 334. Ejus da Scodrenſi expeditione conſilia. 382. Duces ad capeſſendum praelium hortatur. 478. Hortatur Marcum-Antonium Columnam, ut Joannis Auſtriaci animum deliniat. 481. Ejus elogium. *ibid.* Siniſtri cornu ad Echinadas ductor, fortiter cum Scilloco congreditur. 487. Ejus obitus. 488.
Barbadicus (*Auguſtinus*) aedis Redemptoris conſtructionem ex s. c. procurat. II. 634.
Barbadicus (*Daniel*) apud Suleimanum orator : ejus animum in Venetos iratum delinit. II. 209.
Barbadicus (*Gregorius*) ad archiepiſcopatum Tamaſſienſem a Senatu nuncupatur. II. 153.
Barbadicus (*Gregorius*) apud Sabaudum orator: mittit ad Senatum literas de Henrici iiij. caede. III. 441. Legatus in Angliam deſignatus, de foedere cum Helvetiis & Rhaetis agit. 510. Apud Jacobum regem orator. 520.
Barbadicus (*Hieronymus*) Corcyrenſis archiepiſcopus a ſenatu deſignatur. I. 361.
Barbadicus (*Michael*) trierarchus : turcarum captivus. II. 399.
Barbara Auſtriaca : Alfonſo ij. Ferrarienſi nubit. II. 216.
Barbara navis : ejus aliarumque Tamaſſo auxilia importantium naufragium. II. 440.
Barbarus (*Aloyſius*) in Flaminia legatus. I. 294.
Barbarus (*Aloyſius*) Marci-Antonii fil. pacis a Selymo confirmatae nuncium Venetias defert. II. 583.
Barbarus (*Daniel*) Aquilejenſis patriarcha electus. II. 18. Ad epiſcopatum Veronenſem a ſenatu nuncupatur. 164.
Barbarus (*Franciſcus*) ad Suleimanum orator. I. 355. Suadet foedus in Suleimanum. 491. Equitum praefectus in Illyrico, fruſtra Carinum aggreditur. 502. Ad Sicum tuendum mittitur. 504. Operam ſuam ad Illyrici defenſionem, reip. defert. 505. Agris ad cultum reducendis praeficitur. II. 104. Corcyrae cum imperio praeficitur. 211. Cypri cum imperio legatus. 231.
Barbarus (*Franciſcus*) Marci-Antonii fil. pacis conditiones a Selymo ſubſignatas, Venetias defert. II. 572. Easdem a Principe ſubſignatas, Byzantium reportat. 577. Apud Sabaudiae ducem orator. 656. Gratianopoli agit cum Catharina regina de Salaſſiorum rebus componendis. 659. Sapiens continentis. III. 31. Aquilejenſis patriarcha electus. 41.
Barbarus (*Hermolaus*) ad Veronae cuſtodiam mittitur. I. 273.
Barbarus (*Marcus*) trierarchus. I. 523.
Barbarus (*Marcus-Antonius*) ad Carnium v. orator. II. 192. Ad Selymum orator : Senatui dat literas de turcicis apparatibus ad Cyprum invadendam. 260. A turcis in cuſtodiam traditur. 292. Senatui ſignificat

Me-

Digitized by Google

Mehemetis propenſionem ad pacem. 354. Sancit pacem eum Selymo, reip. nomine. 571. Ejus confirmatae nuncium Venetias mittit. 583. Eques & procurator: corcyraeas munitiones inviſit. 680. Ad Xyſtum orator. III. 40. Eo referente, Laurentius Bernardus Byzantium mittitur. 135. Rivoltino ponti conſtruendo praeficitur. 144. Ad Palmae ſitum deligendum mittitur. 169. Eidem conſtruendae legatus eum imperio praeficitur. 170.

Barbarus (*Victor*) Philippi Paſchallci, Corcyrae legati, a ſecretis. III. 365.

Barbarus (*Zacharias*) trierarchus: in corcyraea obſidione legatus annonae. I. 445.

Barberius (*Antonius*) Saxum turcis turpiter dedit. II. 406.

Barbeſius: cum pecunia a Franciſco rege in Italiam mittitur. I. 278. Galliae admirallus. 280. Ejus incuria in defendis ad Lautrechium ſubſidiis. 281.

Barbianus (*Albericus*) Aſexandriam praeſidio firmat. I. 236.

Barbianus (*Ludovicus*) Ticini præfectus: oppido amiſſo, Gallorum captivus. I. 239.

Barcia, navigium. I. 519.

a Barcia (*Triphon*) trierarchus. I. 523.

Barocius (*Michael*) orationem habet in Petri Lauretani, ducis, funere. I. 615.

Baronius (*Baro*) pugnans ad Echinadas, occumbit. II. 488.

Baronius (*Caeſar*) Cardinalis: cur eum creari pontificem Hiſpani haud paſſi ſint. 305. Ejus Annalium volumen xj. ab Oſſuna proſcriptum. *ibid.* Dominicum Tuſcum, cardinalem, pontificatu dejicit. 306. Improbat primo Paulli v. in Venetos decreta, mox laudat. 340. Ejus ad Venetos *Paraeneſis*. 347. Paullum ad concordiam hortatur. 386. Ejus in Venetos voluntas laudatur. 390.

Barrius (*Godofridus*) in Franciſcum ij. conſpirat. II. 155. Ejus caedes. 156.

Baſadonna (*Joannes*) eques & doctor: apud Paullum iij. orator. I. 558.

Baſalus (*Gaſpar*) venetorum negotiatorum Neapoli conſul: fruſtra ſenatus nomine Auriam hortatur, ut ſe venetae claſſi adjungat. I. 455.

Baſtius (*Georgius*) caeſareanarum copiarum in Pannonia ſuperiore praefectus. III. 238. Biſtricam occupat. * 267. Strigonium ſtrenue propugnat. 299. Fruſtra Boſcajum ad Caeſarem revocare conatur 309. 310.

Batavi: Canarias diripiunt. III. 263. Eorum ad Venetos legatio. 412.

Battoreus (*Andreas*) cardinalis: a Valachiae regulo necatur. III. 259.

Battoreus (*Sigiſmundus*) Tranſilvaniae princeps: Rodulfo accedit. III. 183. Mariam-Chriſtiernam Auſtriacam ducit. *ibid.* Ejus in Pannonia praeclare geſta. 197. A Caeſare deficit * 267. Eidem ſe permittit. * 268.

Battoreus (*Stephanus*) Tranſilvani ad Maximilianum ij. orator. II. 213. Tranſilvaniae princeps. 390. Operam ſuam & auxilia reip. pollicetur. 581. Poloniae rex creatur. 637. Ejus bella & pax cum Jo. Baſilio, magno Moſchorum duce. 685. A ſenatu petit, ut orator ad ſe mittatur. 686. Ejus obitus. III. 61.

Baverius (*Thomas*). I. 83.

Belegnius (*Juſtus-Antonius*) damnatorum remigum praefectus. III. 298. Quinqueremis gubernator. 357. Galeonis praefectus. 404. Maria tuta reddit a piratis. 405. 413. Ab Achomate anchora donatur. 413.

Belfottia duciſſa: ejus obitus & funera. III. 263.

Belgium: qua ratione Auſtriacis acceſſerit. II. 225. Res ibi bello geſtae. 528. 599. 649. 684. III. * 267. Bellorum compoſitio. III. 408. *& ſeqq.*

Belgradum. Vide: Alba-graeca.

Belgradum in Carnis: ab Auſtriacis Saxonum duci oppigneratur. I. 590.

Bellacatus (*Jo. Baptiſta*) pugnans in turcas, cadit. II. 507.

Bellagardius mareſcallus: motus in Salaſſiis ciet. II. 656. Salaſſios occupat. 658.

Bellarminius (*Robertus*) cardinalis: ejus ad Bacuellum epiſtola. III. 420. Ejus in Jacobi regis *Apologiam* liber, *Matthaei Torti* nomine inſcriptus. *ibid.*

Bellinus (*Joannes*) ejus tabulae eximiae in aedibus ducalibus, incendio abſumptae. II. 644.

Bellum in Inſubribus. I. 15. *& ſeqq.* 33. *& ſeqq.* 79. *& ſeqq.* 100. *& ſeqq.* 121. *& ſeqq.* 154. 169. *& ſeqq.* 171. *& ſeqq.* 194. *& ſeqq.* 232. *& ſeqq.* 236. *& ſeqq.* 274. 283. *& ſeqq.* 310. *& ſeqq.*

Bellum Selymi j. in Pannonia. I. 26. *& ſeqq.*

Bellum Suleimani Rhodium. I. 52. *& ſeqq.*

Bellum Caroli v. in Provincia. I. 99. *& ſeqq.* 417. *& ſeqq.*

Bellum caeſareanorum adverſus Clementem I. 207. *& ſeqq.*

Bellum Gallorum in neapolitano regno. I. 114. 202. *& ſeqq.* 264. *& ſeqq.* 275. *& ſeqq.* 308. *& ſeqq.* 318.

Bellum Suleimani Pannonicum. I. 326. 376. *& ſeqq.* 581. *& ſeqq.* II. 39. 55. 213.

Bellum Clementis vij. & Caroli v. adverſus Florentinos. I. 340.

Bellum Venetorum cum Suleimano. I. 444. *& ſeqq.*

Bella Turcarum cum Perſis. I. 399. II. 3. 637. 645. III. 296. 316 450. 470. 473.

Bellum Franciſci I. in Subalpinis. I. 599. 607.

Bel-

Bellum Proteſtantium adverſus Cerolum v. & Ferdinaodum. I. 616. & *ſeqq.* 627. II. 38. 43. 50.

Bellum in Farneſios. II. 17. 20. & *ſeqq.* 46.

Bellum Senenſe. II. 54. 62. 72.

Bellum Ugonottarum in Gallia. II. 154. 181. 189. 195. 236. 243. & *ſeqq.*

Bellum Suleimeni Melitenſe. II. 210. & *ſeqq.*

Bellum Belgicum. II. 225. 235. 246. 649. 684. III. 408. & *ſeqq.*

Bellum Venetorum cum Selymo ij. II. 253. & *ſeqq.*

Bellum ſeu ſoedus ſecrum in Gallia. III. 42. 55. 58. 62. 70. 77. 101. 110. 115. 1e3. 157. 173. 183 198. 210. 217.

Bellum Amuretbis Pannonicum. III. 129. 171. 181. Et Mehemetis. 196. 208. 217. 238. 259. 271. * 260. 267. Et Achomatis 299.

Bellum Henrici iiij. in Sabaudum ob Salaſſios recipiendos. III. 263. 27e. 277.

Bellum inter Sabeudum & Mantuanum duces III. 473. & *ſeqq.*

Beilus (*Bellus*) militum reip. preefectus. I. 27e.

Bembus (*Aloyſius*) trierarchus. II. 325.

Bembus (*Joannes*) triererchus. III. 380. Ejus virtus in nsvigiis venetis ſervendis. 508. Exploratnm res hoſtium mittitur. 533. 535. Srrenue turcicem cleſſem eggreditur. 539. 547. Ei legato in Cretam deſignato, Illyrica legetio edverſus Uſcocchos defertur. 214. Senniam obſidet. 215. 216. Novium capit. 237. Procuretor, cleſſis imperator. 369. Imperium ſuſcipit. 371. Ejus ad Donetum principem oratio. 372. Imperatorium vexillum accipit. 393. In patriam redit. 402. Principatus competitor. 465.

Bembus (*Joannes-Baptiſta*) trierarchua: ejus virtus laudata II. 193.

Bembus (*Jo. Matthaeus*) Aſcrivii praetor: fortiter illud adverſus turcas tuetur. I. 560.

Bembus (*Laurentius*) II. 193. Cypri legetus. 302.

Bembua (*Petrus*) trierarchus. I. 523.

Bembus (*Zacharias*) diſſuadet ſenatui foedus cum Galliae rege. I. 109.

Benedictus (*Baptiſta*) trierarchus. I. 398.

Benedictus (*Franciſcus*) trierarchus. I. 522.

Benedictus (*Jo. Baptiſta*) pugnana ad Echinadas, cadit. II. 493.

Beneſſa (*Stephanus*) Epidauriornm ad Veoetor orator. III. * 28e.

Bentivolus (*Alexander*) I. 1e6.

Bentivolus (*Antonius-Galeatius*) reip. ſtipeodiarius. II. 391.

Bentivolua (*Cornelius*) II. 25.

Bergomas (*Gualterius*) pro Lencoſia pugnans, interficitur. II. 316.

Bergomum munitur. II. 587. *Capella*, ejus arx, quando conſtructa. III. 106.

Bergontius (*Arideus*) cubicnlarius & oretor Rodulfi Caeſaris ad remp. fruſtra ioducias Uſcocchis petit. II. 215.

Beraerdus (*Andreas*) Fraociſci fil. aononae curator II. 407.

Bernardus (*Antonius*) Sebaſtiani fil. litorum venetorum munitiooes procurat. II. 407. 408. Patavii praetor III. 51.

Beroardua (*Franciſcus*) e Byzentine legetione revertitur. I. 367. Ejus opera inter Galliee & Aogliee reges pax conficitur. 622. Equeſtri dignitate ab Henrico viij. decoratur. *ibid.*

Bernardus (*Laurentius*) ſapiens contineotis. II. 590. Byzaotium profectua, decemvirum decreto Hieronymum Lippomanum vioctum Venetias mittit. III. 136.

Bernerdus (*Maphaeus*) in agro Revennate interficitur. I. 624.

Bernerdus (*Nicolaus*) praecoo ſultoribus adjuoctus. I. 432.

Berrettinus (*Antonius*) In Cypro militnm praefectus. II. 304. Ejus in machinia tractandis peritie. 311.

Bertazzolius (*Franciſcus*) ejus latrociola & ſupplicinm. III. 32.

Bertolacius (*Petrus*) trierarcbus: turcarum captivua. II. 399.

Bia (*Balthaſſar*) ab Inojoſa ad Mutinee ducem legetur. III. 493.

Bibiena (*Baptiſta*) abbas, pontificius trierarchus. I. 522. Pugnens cadit. 523.

Bilius eques: Sfortiee ad remp. legetus. I. 112.

Biragus (*Carolus*) Selaſſiorum preefectus: ejua cum Bellagardio diſſidia. II. 656.

Biragus (*Galeatius*) Valentiam occupat. I. 78. Levaa capitlvus. *ibid.*

Biragua (*Joannes*) Sartiranae praefectus. I. 90. Caeſareanorum captivus. *ibid.*

Bironius mereſcallus: ejus crimen & ſupplicium. III. * 270.

Biſantus (*Hieronymus*) in praelio ad Echinadas interficitur. II. 493.

Bisbaiius (*Ferdinandus*) Brietici comes: cadit pugnana ed Echinades. II. 493.

Biſtrica: a caeſareanis occupatur. III. * 267.

Biavetum: ab Hiſpanis occupatur. III. 138.

Bobba (*Marcus-Antonius*) Emanuelis-Philiberti ad tridentinam ſynodum orator. II. 176.

Bolenus (*Dominicus*) ad Edverdum Angliee regem orator. I. 626. Sapiens continentia. II. 134. Eques, Brixlee preetor: cootroverſiis de Ollio definiendis praeficitur. 140. 150. 170. Brixiae epiſcopus. 150.

Bolenus (*Stephanus*) ad cretenſem archiepiſcopatum a ſenatu ouncupatur. III. 503.

Bolduus (*Andreas*) ad Emanuelem Philibertnm orator. II. 154.

Bolognettua (*Alexander*) ouocius apoſtolicus apud Veoetos. II. 669. Romam revocatur. 674.

Bo-

Bonajunctius, militum praeſectus: pugnans cadit. II. 400.
Bonaldus (*Franciſcus*) trierarchus. I. 522.
Bonavidius (*Franciſcus*) pirata: a Venetis capitur. II. 620. A Philippo ij. carceri addicitur. 621.
Boncompagnue (*Philippus*) cardinalis: a Gregorio xiij. patruo, ad Henricum iij. legatus a latere, Venetias advenit. II. 590. Cur non bucentauro exceptue. 591.
Boncompagnus (*Ugo*) *vide*: Gregorius xiij.
Bondenum: ab Alfonſo Ferrarienſi recipitur. I. 30.
Bondimeriue (*Alexander*) galeonis praeſectus: quinqueremibus navibuſque praeficitur. I. 454. 522. 523. Strenue turcicas triremes excipit. 531. Praeſectue claſſis. 570. Claſſis legatus. 590.
Bondimerius (*Franciſcus*) triremis nothae praeſectus. I. 227.
Bondimerius (*Nicolaus*) ſinue hadriatici praeſectue. I. 454. Ad Obroatii oppugnationem proficiſcitur. 460.
Bondimeriue (*Petrus*) claſſie legatus. III. 371. Cremae praeficitur. 479.
Bonellus (*Marcus*) eques: ad Malgaritini oppugnationem proficiſcitur. II. 500.
Bonellus (*Michael*) pontificiorum peditum praeſectus in foederatorum claſſe II. 535.
Bononia in Gallia: ab Henrico viij. capitur. I. 608. 610. A Gallis recipitur. 624.
Bonricius (*Aloyſius*) Senatue ſcriba: a Marco-Antonio Barbaro cum Cubate mittitur. II. 279. Ad Franciſcum, magnum Etruriae ducem, legatur. 683.
Bonricius (*Daniel*) Senetue ſcribe: apud Carolum v. jubetur eſſe. I. 596.
Bonue (*Alexander*) trierarchus I. 523. Navigii contra piratas exſtructi praeſectue. II. 246.
Bonus (*Alexander*) procurator: Foſſae clodiae muniendae praeficitur. II. 407.
Bonus (*Alexander*) ejus crimen & ſupplicium II. 217.
Bonus (*Aloyſius*) ad Clementem vij. orator. I. 85.
Bonus (*Antonius*) trierarehue. II. 360.
Bonus (*Franciſcus*) trierarchue. II. 360.
Bonue (*Franciſcus* junior) ad Echinadas pugnane, cadit. II. 492.
Bonus (*Joſephus*) machinae militaris artiſex. II. 552.
Bonus (*Octavianus*) Ad Philippum iij. orator. III. * 259. Apud Achomatem orator. 298. Ejus opera reſtituuntur agro jadertino ſui fines. 312. Legatus & quaeſitor in oriente. 463.
Bonus (*Petrus*) trierarchus. I. 523.
Borboniue (*Carolus*) a Franciſco j. ad Carolum v. deficit. I. 78. Fruſtra Burgundiam invadit. 93. Foederatorum copiie in Italia ſe adjungit. 93. Tolonem capit. 99. Quartae peditum cecſareanorum aciei in ticinenſi praelio praeficitur. 127. Mediolanum venit. 178. Fruſtra Placentiam aggreditur. 207. A pontificiis ditionibus exercitum abnuit reducere. 210. Romem verſus proficiſcitur. 211. 217. Romam aggreditur, & ejue obitus. 218.
Borboniue (*Franciſcus*) e. Paulli comes: gallici exercitus in Inſubres imperator deſignatur. I. 274. In Italiam advenit. 284. Ticinum expugnat ac diripit. 286. Novariam aliaque oppida Inſubrum occupat. *ibid.* Genuam proficiſcitur. 311. Profligato exercitu, Levae captivus. 312.
Borgia (*Carolus*) Gandiae dux, Philippi ij. legatus: Genuenſium diſſidia componit. II. 616. 617.
Borromeus (*Carolus*) cardinelie. II. 153. Ejus opera Ghislerius ad pontificatum evehitur. 218. Brixianae dioeceſeoe coenobia inviſit. 669. In Beatorum album reſertur. III. * 265.
Boſcajus (*Stephanus*) a Caeſare deficit. III. 309.
Braccienum: a Caraphaeis occupatur. II. 83.
Bragadenus (*Aloyſius*) tamaſſienſie arcis praeſectus: Marcum-Antonium patruum, ad Muſtapham pergentem, comitatur. II. 468. Muſtaphae juſſu trucidatur. 469.
Bragadenus (*Aloyſius*) advocator communis. III. 51. Conſilii ſepiens. 334.
Bragadenus (*Ambroſius*) quinqueremium ad mercaturam in Syriam proficiſcentium praeſectus. II. 203. Quinqueremis praeſectus. 477. In praelio ad Echinadas triremem turcicam deprimit. 486.
Bragadenus (*Angelus*) Vicetiae epiſcopus. II. 162.
Bragadenue (*Angelus*) Pado in alveum novum derivando praeficitur. III. 302.
Bragadenus (*Antonius*) trierarchus. II. 193. Quinqueremis praeſectus. 477. Turcicam claſſem fortiter aggreditur. 486. 547. Quinqueremium praeſectus. 568. Aedi Redemptorie conſtruendae praeficitur. 634.
Bragadenus (*Aurelius*) trierarchus. I. 523.
Bragadenus (*Daniel*) quinqueremium Alexandrinarum praeſectus. I. 389.
Bragadenus (*Hadrianus*) navium venetarum in claſſe foederata praeſectus. II. 545.
Bragadenus (*Hieronymus*) procurator. I. 432.
Bragedenue (*Laurentius*) ad Clementem vij. I. 85. Ad Carolum v. 159. ad Franciſcum j. orator. 159. 187. A praeſecto muſſino capitur in itinere. 189. Ad Clementem vij. & ad Carolum v. orator. 347. Ad utrumque orationem habet. 352. Carolum v. in Italiam redeuntem excipit. 378.

Bra-

Digitized by Google

Bragadenus (*Marcus*) Bergomo praeficitur, III. 479.
Bragadenus (*Marcus*) Cyprius, chimicus: ejus varii eventus, praeſtigia, & ſupplicium. III. 107.
Bragadenus (*Marcus-Antonius*) Tamaſſi praefectus cum imperio. II. 302. Tamaſſum ſtrenue propugnat. 321. 434. 437. 457. Ejus pietas, & ad Tamaſſienſes oratio. 421. 440. Ejus virtus & conſtantia. 450. Tamaſſi deditionem diſſuadet. 461. Ad Muſtaphae conſpectum procedit. 468. Mors ejus atrociſſima. 469. 471.
Bragadenus (*Philippus*) trierarchus: Lignani munitionem disjicit. I. 589. Mittitur adverſus piratas. II. 193. Claſſis legatus. 195. Piratarum triremes aliquot capit. 202. Sinus hadriatici praefectus. 414. Foedaratae claſſi ſe adjungit. 496.
Bragadenus (*Victor*) apud Suleimanum orator. II. 219.
Brandeburgenſis marchio: Menapiorum ducatum petit. III. 423.
Brandolinus, Nerveſiae abbas: decemvirum juſſu in vincula conjicitur. III. 321. A Paullo v. tradi ſibi jubetur. *ibid.* Paullo traditur. 389.
Brixia: ejus arx quando a Venetis exſtructa. III. 141.
Brixillum: ab Hiſpanis occupatur. II. 24.
Brocherius (*Didacus*) hieroſolymitanus eques: ipſe cum galeone capitur a Venetis. III. 27.
Bruladius (*Jo. Antonius*) Rhodienſibus equitibus auxiliatur. I. 54. Equeſtri decoratur ordine. *ibid.*
Brunduſium: oppido a Venetis occupato, arx oppugnatur. I. 270. 310.
Brunſuicenſis. *Vide*: Henricus, dux Brunſuicenſis.
Brunus (*Joannes*) Antibaris archiepiſcopus: praefectos hortatur, ne oppidum turcis dedant. II. 404. Turcarum captivus. *ibid.*
Brutus (*Bartholomaeus*) ſequeſter pacis inter Amurathem ac Sigiſmundum, Poloniae regem. III. 128.
Bua (*Mercurius*) Mediolano amiſſo, in caeſareanorum poteſtatem venit. I. 22. Germanorum extremum agmen carpit. 275. Reip. operam ſuam in turcico bello defert. 454.
Bua (*Petrus*) pugnans ad Echinadas, cadit. II. 493.
Buccanigra: in congreſſu ad Nicopolim, ejus navigii clades. I. 531. Ejus ad Neocaſtrum caedes. 535
Buda: a Suleimano occupatur. I. 581. A caeſareanis urbe recepta, fruſtra arx oppugnatur. III. 238. 259.
Bulſarchius (*Ferdinandus-Hieronymus*) arbiter pro Auſtriacis, in controverſiis inter eoſdem & remp. I. 384.
Buratus (*Joannes*) a Gregorio xiij. quare mulctatus. II 413.
Burgheſii: de Paulli v. vita conſulunt aſtronomos. III. 308. Veneta nobilitate donantur. 322.
Burgheſius (*Camillus*) *vide*: Paullus v.
Burgheſius (*Franciſcus*) claſſis pontificiae praefectus. III. 318. Pontificiarum copiarum imperator. 365.
Burgheſius (*Jo. Baptiſta*) s. Angeli arcis cuſtodia, aliiſque dignitatibus a Paullo v. fratre decoratur. III. 318.
Burgheſius (*Scipio*) cardinalis. III. 322. Vangadiſiae abbatia a Paullo v. patruo donatur. 416.
Buſſettus (*Balthaſſar*) quingentorum peditum in veneta claſſe praefectus. II. 535.
Buthrotum: a Suleimano occupatur. I. 447.
Butrius (*Dominicus*) militum praefectus: ejus virtus in turcas, & caedes. II. 506.
Butua: a turcis capitur & diruitur. II. 404.

C

Caballius (*Marinus*) ad Ferdinandum romanorum regem. I. 598. ad Suleimanum. II. 144. & ad Carolum viiij. orator. 166. Arbiter componendis de finibus controverſiis inter Ferdinandum & remp. 204. Ad Maximilianum. 207. ad Pium v. 219 & ad Selymum ij. orator. 224. Pacem cum Selymo confirmat. 230. Ejus cum byzantinis judaeis controverſiae. 232. Ab advocatoribus in jus vocatus, egregie ſuam cauſſam agit, & abſolvitur. 234. Cretae legatus cum imperio. 357.
Caballius (*Marinus*) ad Henricum iiij. orator. III. 274. Delphinum illi natum gratulatur. * 262. A legatione rediens, arma Henrici ad ſenatum defert. 295. Ad Rodulfum orator, & ejus obitus. 457.
Caballius (*Sigiſmundus*) apud Philippum ij. II. 269. & apud Rodulfum orator. 660. Ejus obitus. 662.
Cabaneus (*Jacobus*) gallorum equitum magiſter. I. 123. Ad Ticinum pugnans cadit. 128.
Cabaneus (*Joannes*) ad Seſſitem caeſus. I. 94.
Caccianerius, Ferdinandi romanorum regis copiarum praefectus: turcas ad Saccum amnem fundit. I. 458.
Caeſar Ateſtinus: Ferrariae ducem ſe nuncupat. III. 219. Fruſtra per legatos apud Clementem nititur jura ſua tueri. 222. 229. 230. Ejus conditiones Clementi propoſitae. 225. & bellici apparatus. *ibid.* Anathemate a Clemente percellitur. 230. Ejus ad con-

cotdiam propenſio. 234. Ferrarienſem ducatum Clementi concedit, retento Mutinae ae Regli ducis titulo. 236. Controverſiis inter Sabaudum & Mantuanum duces immiſcere ſe abnuit. 475. Ejus cum Lucenſibus controverſiae. 493.

Caeſar, Vindocinenſis comes (*conte di Vandomo*) Henrici iiij. filius ex Belſortia. III. 263.

Caeſarinus (*Julianus*) II. 83.

Cajetanus (*Henricus*) cardinalis: ad Gallos ſnederatos legatus. III. 92. Rebus gallicis Romae procurandis praeficitur. 137.

Cajetanus (*Honoratus*) neapoletani regni tutela a Launojo prorege illi demandatur. I. 317.

Cajetanus (*Petrus*) pontificiorum armaturae levioris equitum praeſectus. III. 140. Ad Poloniae regem legatus, fruſtra illum nititur ad bellum turcis inſerendum incitare. 210.

Calaber. *Vide*: Gazius.

Calaſattus (*Marcus-Antonius*) d. Stephani equitum ptaeſectus. III. 287. Cum etruſcis triremibus ad Algerii expeditionem proficiſcitur. *ibid.*

Calatiae comes. Vide: Severinas.

Calatngirnus (*Bonaventura*) generalis franciſcanorum miniſter: ad Galliae Hiſpaniaeque reges, hortator pacis, a Clemente viij. legatur. III. 240.

Calbus (*Antonius*) Cydonis conſiliarius: Dragutem ſugat. I. 577.

Calcagninus (*Theophilus*) Henrici ij. ad Venetos orator. II. 141.

Calergli: quas opes, ad Cretam propugnandam, coegerint. I. 497.

Calergius (*Andreas*) trierarchus II. 480. Cadit in praelio ad Echinadas. 493.

Calergius (*Maphaeus*) trierarchus. I. 523.

Caletum: a Gallis capitur. II. 123.

a Calice (*Hieronymus*) militum praeſectus: pro Leucoſia pugnans. cadit. II. 316.

Caluſii comes: Hiſpanorum captivus. III. 515.

Camaldulenſes monachi: eorum jura in abbatiam s. Mariae Vangadiſiae. III. 416. & *ſeqq.*

Camerani comes: Caroli-Emanuelis ad Venetos orator. III. 33.

Camerinum: a Julio iij. Baldulno fratri traditur. II. 12.

Campegius (*Laurentius*) feltrenſis epiſcopus, Hadriani legatus ad Venetos: Patres ad foedus adverſus turcas hortatur. I. 66.

Campegius (*Laurentius*) Gregorii xiij. apud Venetos internuncius. II. 674.

Campegius (*Thomas*) electus epiſcopus feltrenſis. I. 74.

Canalius (*Antonius*) Hieronymi fil. ſenatus in illum liberalitas. I. 392. Trierarchus: primus ambracii ſinus anguſtias penetrat. 519. Ejus triremis a turcis capitur. 577. Dalmatarum remigum praeſectus. II. 143. Hadriatici ſinus praeſectus, piraticas triremes capit. 193. Claſſis legatus. 211. 221. Ejus ſententia de ſubſidiis in Cyprum importandis. 223. Turcicam claſſem aggrediendam cenſet. 326. Magiſtratu functus, in claſſe ſubſiſtere jubetur. 357. Venerio ſe adjungit. 381. Pargam munit. *ibid.* Ejus in pugna ad Echinadas fortiter geſta. 487. 488. 490. Ad Malgaritini expugnationem mittitur. 500. Chriſtianos Aetolos & Acarnanes reip. conciliat. 503. Hydruntum, ad vehendos Hiſpanos milites, pergit. 533. Siniſtrum claſſis cornu ducit. 534. Strenue turcicam claſſem adoritur. 547. 560.

Canalius (*Auguſtinus*) claſſis legatus: cum Numidis piratis proſpere pugnat. III. 452. Pugnans vulneratur. 453. Illyrici & Epiri legatus. 461. Uſcocchorum audaciam coercet. 466. & *ſeqq.* Ejus obitus. 468.

Canalius (*Candidus*) ad Soppoti expugnationem proficiſcitur. II. 295.

Canalius (*Chriſtophorus*) trierarchus: primus ambracii ſinus fauces ingreditur. I. 519. Claſſis legatus. II. 124. Pandulfo Contareno, claſſis legato, ſufficitur. 144. Philippum Cicalam, piratam, capit. 159. Ejus de Muſtapha, pirata, victoria. 193. Ejus obitus & elogium. 194.

Canalius (*Chriſtophorus*) navium, in Aegyptum proficiſcentium, praeſectus. III. 400.

Canalius (*Fabius*) equitum in Illyrico praeſectus. II. 264. Ejus cum Legio legato diſſidia. 288. Corcyrae legatus. 596.

Canalius (*Gaſpar*) trierarchus: egregie a turcis fuga evadit. I. 398. In Malgaritini expeditione cum laude ſe gerit. II. 500. In Navarini oppugnatione claſſiariis. 505. in Navarini tormentis praeficitur. 556.

Canalius (*Hieronymus*) claſſis legatus. I. 373. Ad Auriam, Capellii imperatoris nomine, ſalutandum ſe confert. 377. A Capellio Venetias redeunte claſſem accipit. *ibid.* Maurum Alexandrinum aggreditur. 389. & capit. 390. Ejus obitus, elogium, & funus. 392.

Canalius (*Hieronymus*) Chriſtophori fil. ejus in patrem pietas. II. 194. & doctrina. *ibid.* Trierarchus. 194. 195.

Canalius (*Jacobus*) apud Suleimanum orator: fruſtra illum nititur delinire. I. 440. Urſinum ſcribam Venetias mittit. 441. E turri helleſpontiaca educitur. 475. De pace inſtauranda cum Ajace agit. 456. 476.

Canalius (*Marcus-Antonius*) ſegniter triremem ſuam cuſtodit. III. 237.

Canariae: a Batavis diripiuntur. III. 263.

Caneſtrium: a Dragute occupatum, ab Andrea Auria recipitur. II. 13.

Ca-

Caniſium, *vel* Caniſia (*Caniſſa*) a tureis capitur. III. 271. A Caeſareanis fruſtra oppugnatur. * 260.

Canobius (*Jo. Franciſcus*) a Gregorio xiij. Genusm mittitur ad componenda ejus reip. diſſidia. II. 616.

Cantelmius (*Caeſar*) a Franciſco j. ad Suleimanum legatus : operam ſui regis & ſuam reip. defert, ad pacem eum tureis ſanciendam. I. 548. 565.

Capella, bergomenſis arx : quando conſtructa. III. 106.

Capella (*Phoebus*) Senatus ſcriba : ad Albse ducem a Senatu legatur. II. 98.

Capeiliorum aedes, Muriani : Henricum iij. Venetias accedentem exceperunt. II. 591.

Capellia (*Blanca*) Franciſco, magno Etrurise duci, nubit. II. 660. Ejus obitus. III. 6.

Capellius (*Andreas*) procurator. I. 432.

Capellius (*Antonius*) ad Carolum v. orator. I. 418. 576. Cum Pazzio agie de Marano reip. tradendo. 598.

Capellius (*Bartholomaeus*) Blaneae pater: eques creatur. II. 661.

Capellius (*Chriſtophorus*) apud Sfortiam orator. I. 401. Apud Fraociſcum j. orator : cum illo agit de ſoedere in turcas percutiendo. 449. 365.

Capellius (*Hieronymus*) aquarum praeſectus : Mantuanotum opera jubetur explorare. II. 664. Cretae dux : Ejus ſedulitas in avertenda ab eo regno peſtilentia. III. 132. Apud Mehemetem orator : pacis ſequeſter inter Caeſarem & turcas ab eodem petitur. 217. Turcss deterret a cooſilio de adimendo chriſtiaois J. C. D. N. ſepulcro. 261.

Capellius (*Joannes*) ad Henricum ij. orator. II. 38. Sapieos continentis : Bonam regioam excipit reip. nomine. 132. Iterum ad Henricum ij. 141. & ad Fraociſcum ij. orator. 148.

Capellius (*Jo. Baptiſta*) trierarchus. I. 523.

Cspellius (*Vincentius*) ad Hadrianum vj. I. 33. & ad Clementem vij. orator. 85. Claſſis imperator. 373. Venetias redie. 377. Ad claſſis imperium jubetur redire. 397. Conſilii ſapiens. 476. Claſſis iterum imperator. 477. Vexillum imperatorium accipit. 495. Poſtremam trireoium aciem, in conſlictu ad Nicopolim, ducie. 522. Ejus ad pugnandum alacritas. 527. *& ſeqq.* Ejus elogium. 530. Neocaſtro potitur. 535. Fruſtra nititur Auriam ad turcicam claſſem, tempeſtate disjectam, aggrediendam concitare. 336. Venetias redit. 538. Sapiens conſilii. 551.

Cspeilius (*Victor*) Blancae fr. eques creatur. II. 661.

Capilupius (*Camillus*) pontificius cubicularius : a Gregorio xiij. ad Mantuae ducem legatur. II. 664.

Capivaceus (*Hieronymus*) ejus de venets lue ſententia. II. 626.

Capriolus (*Camillus*) trium millium militum reip. praeſectus. III. 508.

Capriolus (*Conſtantius*) militiae rhodiginae gubernator. III. 357.

Capua : caeſareanis accedit. I. 282.

Capucini : Redemptoris aedem a Seoatu accipiunt. II. 634. 643. Senatui renuunt obtemperare tempore interdicti. III. 345. Venetiis diſcedunt. 346.

Csracciolus (*Hieronymus*) Caeſaris ad remp. legatus. I. 37. 148.

Caracciolus (*Marinus*) protonotarius apoſtolicus : Caeſaris orator ad Venetos. I. 71. Eos hortatur, ut ſuas copias cum caeſareanis juogant. 118. Ejus tractationes cum Sforia, Caroli v. nomine 328. Cardinalis, ad Franciſcum j. legatus. 419.

Caracozza, pirata : in turcica claſſe. II. 482. Hali pugoam ſuadet ad Echinadas. 483. Levioribus navigiis praeeſt. 484. Strenue pugnae. 489. Coeditur. 490.

Caraſa (*Antonius*) Paliannoi occupat. II. 83. Montis belli marchio. 90. Ad Vsoetos a Paullo iiij. legatur. 91. A patruo dignitatibus exſutus, Roma expellitur. 149.

Caraſa (*Caeſar*) mille peditum in claſſe veneta praeſectus. II. 535.

Caraſa (*Carolus*) cardinalis: Paullom iiij. patruum in Caeſarem inſtigat. II. 82. Ad Henricum ij. pontificius legatus. 88. 90. Ad Venetos legatus a latere. 99. Illos ad foedus eum pontifice & Henrico rege adverſus Hiſpanos hortatur. 101. A patruo Roma ejicitur. 149.

Caraſa (*Diomedes*) Cavae marchio. II. 90.

Caraſa (*Joannes*) Montorii comes : II. 82. Paliani dux creatur. 89. Pontificiarum copiarum praſfectus. 91. Dignitatibus exſutus Roma a patruo expellitur. 149.

Caraſs (*Petrus*) Vide : Paullus iiij.

Caraſa (*Scipio*) Cypriorum agreſtium Tamaſſi praeſectus. III. 303.

Csrazalius : Franciſcuoi Thronum, trierarchum, capit. II. 398.

Csiceres ad marcianum forum : quando conſtructi. III. 106.

Cardinei (*Joannes & Bernardinus*) in conflictu ad Echinadas occumbunt. II. 493.

Cardineus (*Innicus*) Philippi iij. ad remp. orator. III. 315. Suam ſuique regis operam ſenatui defert, ad dirimenda ejus cum pontifice diſſidia. 349. 359.

Cardonius (*Joannes*) Pici comes : in foederatorum claſſe. II. 416. 476. 545. Turcas, ſoederatam claſſem adortos, repellit. 551.

Carfagnana : ab Alfonſo Ferrarienſi recipitur. I. 30. Ejus cauſſa inter Lucenſes & Mutinae ducent controverſiae. III. 493.

Carletonius (*Dudlejus*) Angliae regis apud Venetos orator : illos Sabaudo conciliat. III. 499. Hortatur Senatum, ut opituletur Sabaudo. 507.

Carolus v. Venetos foedere ſibi jungere fruſtra nititur. I. 8. 17. 55. Ejus foedus cum Leone x. 10. Melitam Hieroſolymitanis equitibus concedit. 55. Foedus percutit cum Henrico Angliae rege. *ibid.* Et cum Clemente vij. 136. Franciſcum j. aegrotantem inviſit. 142. Herreram in Italiam mittit ad foedus cum Clemente, Venetis, aliiſque principibus inſtaurandum. 146. Sancit cum Franciſco j. pacem. 156. Pontificiae captivitatis cauſſam in ſuos duces rejicit. 221. Barchinone Genuam appellit. 321. Bononiam ſe confert. 335. Corona imperatoria inſignitur. 353. In Germaniam tranſit. 354. Germanorum nomine concilium a Clemente petit. 357. Vulgo carpitur, quod turcas Byzantium redeuntes non ſuerit adortus. 374. Redit in Italiam. 378. Ejus Bononiae cum Clemente colloquia. 379. Venetos ad inſtaurandum foedus hortatur. 380. 401. 408. In Hiſpaniam redit. 383. Tunetana ejus expeditio. 407. *& ſeqq.* Muleaſſi regnum reſtituit. 411. In Italiam trajicit. *ibid.* In cardinalium collegio adverſus Franciſcum j. invehitur, eumque ad ſingulare certamen provocare ſe velle minatur. 416. Cur in Carolum Egoliſmenſem, quam in Henricum Aurelianenſem, mallet conferre mediolanenſem ducatum. 417. Provinciae bellum inſert, & Antipolim capit. 417. Genuam redit. 418. Ejus artes, ut a ſuis regnis arma turcarum averteret. 473. Ejus, Niceae, cum Paullo iij. & Franciſco j. colloquium. 510. *& ſeqq.* In Belgium per Galliam proficiſcitur. 568. Liberaliter a Franciſco j. excipitur. 576. Gendavenſes domat. 581. Ejus Lucae cum Paullo iij. colloquium. 583. Inſauſta ejus Algerii expeditio, & in Hiſpaniam reditus. 584. Ejus foedus cum Henrico viij. quibus de cauſſis improbatum. 592. *& ſeqq.* Philippo filio Hiſpaniarum rege renunciato, in Italiam advenit. 595. Ejus cum Paullo iij. colloquium. 596. Menapiorum ducem domat. 597. Ejus adverſus Gallos progreſſus. 607. Pacem cum Gallis init. 608. Bellum cum Proteſtantibus gerit. 607. 617. Ejus effatum : *Veni, Vidi, Deus vicit.* 628. Senis praeſidium imponit, & Populino nitur potiri. *ibid.* Philippum filium in Belgium acceſſit. 635. 637. Cum Ferdinando fratre agit, ut Philippo filio imperii jura concedat. 635. II. 16. Senis arcem extrui jubet. 17. Ab Hercule Ferrarienſi Neocaſtrum & Monticulum petit. 24. Ejus fuga ex Germania, & conſternatio. 51. Cum Germaniae principibus pacem facit. 52. Fruſtra Metas adoritur. 56. Regna filio tradit, & Ferdinando fratri Imperium. 133. Ejus obitus & Elogium. 138.

Carolus viiij. Galliae rex. II. 166. Pacem cum Ugonottis facit. 243. Edicit, ne que praeter catholicam religio in ſuis regnis exerceatur. 244. Abnuit percutere foedus adverſus turcas. 273. 510. Reip. operam ſuam deſert, ut cum Selymo pacem firmet. 273. Accuſatus, quod Philippo ij. bellum inferre moliretur, purget ſe. 527. 528. 531. Ejus obitus. 589.

Carolus, Sueciae rex : ejus ad Senatum, literae. III. 403.

Carolus, Lotharingiae dux : ejus obitus. III. 406.

Carolus, Philippi ij. fil. patris juſſu cuſtodiae treditur. II. 246. Ejus obitus. 247.

Carolus, archidux Auſtriae. II. 207. Ditiones ſuas inviſit. 339. Ejus cum Senatu querelae. 638. Ejus conſilia de Sontio in aeſtuaria gradenſia derivando. III. 105.

Carolus Borbonius, Cardinalis : foederis ſacri in Gallia princeps. III. 42. Juſſu Henrici iij. in vincula conjicitur. 73. Galliae rex, indito Caroli x. nomine, ſalutatur. 101.

Carolus, Alenconii dux : a clade ticinenſi fugiens, in Galliam redit. I. 128.

Carolus-Emanuel, Sabaudiae dux : patri ſuccedit. 667. Catharinam, Philippi ij. fil. ducit. III. 33. Salaſſios occupat. 66. Provinciam invadit. 124. 141. Ejus cum Henrico iiij. de Salaſſiis controverſiae. 263. 272. Cum illo pacem facit. 278. Qua ratione cum veneto oratore ſe geſſerit, interdicti tempore. III. 353. Rodulfus eum Venetiis oratorem mittere decernit, concordiae ſequeſtrum inter pontificem & remp. 381. Ejus dubia conſilia in Menapiorum cauſſa. 415. Philibertum filium decernit in Hiſpaniam mittere. *ibid.* Mox illum revocat. 426. A Ferdinando, Mantuae duce, viduam filiam repetit. 473. Montisferrati oppida multa occupat. 476. *& ſeqq.* Victorium filium in Hiſpaniam mittit. 483. Cum Guſſonio oratore de rep. conqueritur. 483. Scriptis editis, ſua jura adverſus Mantuanum tuetur. 484. Niceam palearem obſidet. 485. Mantuano ablata reſtituit. 488. Zuccarellum praeſidio firmat. 499. Venetos ſibi conciliat. *ibid.* Europae principum adverſus Hiſpanos, 503. ac reip. opem implorat. 507. Ejus bellici apparatus. 512. Philippi ad Inojoſam literas intercipit. 516. Ejus aſtus in Caeſaris obnunciationibus vitandis. *ibid.* Egregius illius receptus. 515. & virtus in pugnando eximia. 518. 520.

Carpenas (*Horatius*) ad Monopolis praeſidium mittitur. I. 291. Egregie oppidum in caeſareanos propugnat. 308.

Carpium : a Leone Pio per inſidias occupatur. I. 78.
Carrera (*Petrus*) Gulettae praefectus : turcarum captivus. II. 596.
Cartoglius, pirata : Grimanam navium capit. I. 250.
Cartularius (*Dominicus*) Carabuſiis praeficitur. III. 133.
Caſa (*Joannes*) Paulli iiij. ad Venetos legatus : patres ad foedus cum pontifice & Galliae rege adverſus Carolum v. hortatur. I. 632.
Caſalius (*Gregorius*) eques : Henrici viij. ad Venetos orator. I. 122 Cum Mantuano de foedere agit. 249.
Caſſanus, viſirus : Suleimanum ad melitenſem expeditionem inſtigat. II. 210.
Caſſianum : a Davalo recipitur. I. 122.
Caſſinus, Peloponneſi ſangiacus : fruſtra Nauplium & Epidaurum aggreditur. I. 461. 501.
Caſſonus, turcarum ductor : a Palatino comite profligatur. I. 374.
Caſtaldius (*Jo. Baptiſta*) Tranſilvaniam occupat. II. 39. & *ſeqq.*
Caſtanea (*Jo. Baptiſta*) pontificius ad Philippum ij. orator. II. 271. *Vide* Urbanus vij.
Caſtellius (*Joannes*) gladio Henricum iiij. percutit. III. 185. Ejus ſupplicium. *ibid.*
Caſtellius (*Jo. Baptiſta*) quadringentorum peditum in claſſe veneta praefectus. II. 535.
Caſtilonius (*Franciſcus*) marchio : a Rudulfo ad Sabaudum & remp. mittitur, ut de concordia inter ipſam & pontificem agat. III. 381. 382. Caeſaris nomine Sabaudo praecipit, ut Mantuano ablata reſtituat. 482.
Caſtilionius (*Hieronymus*) caeſareanorum captivus. I. 312.
Caſtilionius (*Manfredinus*) Niceam palearem ſtrenue adverſus Allobroges propugnat. III. 486.
Caſtri comes (*Franciſcus*) Philippi iij. orator ad Venetos : agit cum patribus de concordia. III. 366. 376. & *ſeqq.* 387. Ejus contentiones, ut Jeſuitae reſtituantur. 387. Senatus in eum liberalitas. 391. Apud Paullum v. regius orator. 429.
Caſtrium : a turcis captum diripitur. I. 439. II. 577.
Caſtro (*Jo. Baptiſta*) epirotarum equitum ductor : Ravennam praeſidio mittitur. I. 307.
Caſtroa (*Pompejus*) cataphractorum equitum reip. praefectus. I. 30.
Caſtrum : a pontificiis occupatur. II. 28.
Cataruu. *Vide* : Aſcrivium.
Catharina, Henrici iiij. fil. Lotharingiae principi nubit. III. 257. 262.
Catharina Auſtriaca : Franciſco, mantuano duci, nubit. II. 8.
Catharina, Philippi ij. fil. Carolo-Emanueli, Sabaudo, nubit. III. 33.
Catisbejus (*Robertus*) ejus in Jacobum regem conjuratio. III. 312. & *ſeqq.*
Cattus (*Hercules*) eques : Caeſaris Ateſtini ad remp. orator. III. 220.
Cavacciorum in remp. proditio. I. 590. & *ſeqq.*
Cavaccius (*Conſtantinus*) Senatus ſcriba : in Germaniam, ad cogendos milites, legatur. I. 506. Germanorum militum in eum ſeditio. 509. Ejus in remp. proditio. 590. & *ſeqq.*
Cavaccius (*Nicolaus*) Senatus ſcriba : ejus crimen & ſupplicium. I. 590. & *ſeqq.*
Cavalcantius (*Bartholomaeus*) ab Hippolyto cardinali cur Venetias legatus. I. 607.
Cancus (*Hieronymus*) trierarchus : Ejus cum Hariadeno colloquium. I 561.
Caucus (*Jacobus*) Corcyrae achiepiſcopus a Clemente vij. renunciatus : ei a ſenatu poſſeſſio negatur. I. 361.
Cavillonius (*Joannes*) ſocietatis Jeſu theologus. II. 180.
Celſus (*Jacobus*) ſinus hadriatici praefectus. II. 144. Fruſtra Soppotum aggreditur. 294. Turcicam claſſem aggrediendam cenſet. 326. Ejus obitus. 351.
Cenera : ob ejus ditionem, Venetorum cum Pontifice controverſiae. I. 623. III. 289. & *ſeqq.*
Centanus (*Marcus*) conſiliarius. II. 121.
Cephaleus (*Petrus*) trierarchus. I. 522.
Ceppius (*Annibal*) a mantuano duce Mediolanum mittitur, ut de controverſiarum diremptione cum Inojoſa agat. III. 490. 491.
Cerine : Senatus conſulto munitur. II. 192. Ejus deſcriptio. 258. Turcis turpiter deditur. 310.
Cervia : reip. ſe dedit. I. 227.
Cervinus (*Marcellus*) *Vide* : Marcellus ij.
Chariadenus. *Vide* : Hariadenus.
Chernum : a Sciabotto occupatur. I. 415.
Chios : a turcis occupatur. II. 220.
Chizzola (*Jacobus*) J. C. a ſenatu advocatus, ad dirimendas inter Auſtriacos & Venetos de finibus controverſias. II. 204.
Chriſtierna, Caroli v. ſororis fil. Franciſco Sfortiae nubit. I. 283. 394. A viri obitu mediolanenſes res adminiſtrat. 413. Duci mediolanenſi eligendo uxſor avunculo deſtinatur. 418.
Chriſtierna, Caroli Lotharingiae ducis fil. Ferdinando, magno Etruriae duci, nubit. III. 74.
Cibacus (*Americus*) epiſcopus Varadinenſis : ejus caedes. I. 399.
Cicala (*Aſſanes*) turcicae claſſis imperator, Veneris inimicus. III. 132. 179. Maritimas expeditiones, & praeſertim in Venetos,

Amu-

Amorathi ſuadet. 150. Suadet eidem, ut Senniam invadat. 179. In Perſidem, ad novos motusciendos, mittitur. 188. Sua virtute Mehemeti victoriam, ſibi viſiratum parit. 209. Viſiratu dejicitur. 210. A Perſis profligatur. 316.

Cicala (*Philippus*) pirata: a Chriſtnforo Canalin capitur. II. 159.

Ciconia (*Marcus*) trierarchua, in conflictoad Echioadas. II. 487.

Ciconia (*Paſchalis*) Cydooiae praefectus: ejus laudes. II. 582.

CICONIA (*Paſchalis*) dux creatur. III. 50. Vexillum imperatorium Jacobo Foſcarenn tradit. 181. Ejua obitus & elogium. 188.

Cicuta (*Joannes*) trierarchus. I. 523.

Cicuta (*Ludovicus*) ad Malgaritini expeditionem praemittitur. II. 500.

Ciminum: a Veoetis capitur & evertitur. III. 270.

Cipicua (*Michael*] trierarchus. I. 523.

Circumciſio: filiorum Suleimani, I. 355. 576. Mehemetis, Amurathis filii. II. 680.

Cividale: eivilia ejus diſſidia. III. 415.

Civitatola (*Cittadella*) a Venetis occupatur. I. 265.

Civitella a turcis capitnr & diripitur. II. 125.

Civranus (*Andreas*) epirotarum equitum praefectus: ejus virtus in neapolitano bello. I. 265. Raoutium Farneſium ad Manfredoniam ſundit. 270. Ejua obitus & elogium. *ibid.*

Civranus (*Antonius*) damnatnrum remigum praefectus: Galianam navem e piratarum manibus extorquet. II. 453. Hadriatici ſious praefectus: Uſcocchorum fines diripit. 507.

Civranus (*Vitus*) trierarchus. I. 523.

Claſſis foederatorum principum adverſus Selymum: Meſſanae convenit, & quanta eſſet. II. 475. Meſſana ſolvit, & ejus ordo. 476. Corcyram appellit. 477. Venit ad Echioadas, ad turcicae claſſis adſpectum. 482. Cum eadem congreditur. 486. Vincit. 490. Quanta eadem eſſet anno ſubſequente. 532. Ejus vires & ordo. 534. 545. Ad Colubrariaa, in conſpectum hoſtium venir. 536. Ejus ad Taenarium promontorium cum hnſte congreſſus. 537. & *ſeqq.* Alii congreſſus. 547. & *ſeqq.* Zacyothum reducitnr. 560. Inde Corcyram. 561.

Claſſis turcica ad Echinadas. II. 482. Ejus inſtructio. 484. Conflictua & profligatio. 486. & *ſeqq.*

Claſſia turcica: a piratis male habetur. III. 453.

Claſſis hiſpania: ab Anglis incenditur & profligatur. III. 69.

Claudia, Henrici ij. fil. Horatio Farneſio nubit. I. 169 II. 25.

Clemena vij. Ejus creatio & elogiom. I. 84. Ejua cooſilia de iciendo cum Gallis fnedere. 109. 115. Franciſcum j. a praelio deterret. 121. Albaoiae duci eſt auctor, nt e oeapolitano regoo diſcedat. 135. Ejus foedus cum Carolo v. 136. Foedus ſerit cum Veneta Florentinaque rep. adverſus eumdem. 139. & *ſeqq.* 153. Cum eodem indncias facit. 154. Ejus cooſilium, Venetias ſe conferendi. 200. Cum Launojo inducias facit. 208. Ab illo deceptus, copias dimittit. 217. Burbonio per ſuas ditiones tranſitum oegat. *ibid.* Capta urbe, in hadriaaam molem ſe recipit. 218. Ibi a caeſareania obſidetur. 220. Aoimnm ad pacem flectit. 225. Com caeſareanis convenit. 232. 252. Ornitum deducitur. 253. Ejus incnnſtantia. 255. A rep. Ravennam & Cerviam repetit, legiſque de epiſcoporum electinne abrogationem poſtulat. 256. Ravennam Cerviamque iternm repetit. 266. 293. Bononiam ſe confert, ibique ejus geſta. 335. Venetos ad fnedus in turcas hortatnr. 370. Bononiam iterum profectus, nnva habet cnm Carolo v. colloqnia. 379. Venetna ad inſtaurationem foederis hortatur. 380. Franciſcum j. Maſſiliae convenit. 392. & *ſeqq.* Catharinam Mediceam Aurelianenſi duci nuptui tradit. 394. Ejus obitus & elogium. 400.

Clemens viij. Ejua creatio & elogium. III. 150. Ejua ia remp. indignatin ob Sciarram & aſſeclas illius, ſtipendiis venetis adſcriptos. 152. Inter ipſum & remp. controverſiae ob res cenetenſes. 189. & *ſeqq.* Ejus cum oratnre Paruta querelae. 192. Henricum iiij. Eccleſiae cnnciliat. 200. Cliſſae ab Uſcocchis captae ſubſidia per ditiones venetas inſerre parat. 203. & *ſeqq.* Senatua iram io Uſcocchos nititur emollire. 214. & *ſeqq.* Maurocenae duciſſae roſam auream mittit, aliaſque edit benevolentiae in remp. ſignificatinnes. 218. Ejus in Caeſarem Ateſtinum indignatio. 220. Mnnitorias adverſus illum literas emittit. 223. Ejus bellici apparatus. 223. 228. Anathema in Caeſarem pronunciat. 230. Jubet illud ubique evulgari. 231. Pacem cum Caeſare init. 236. Comaclum necupat. 237. Ejus decretum de Ferraria numquam alienaoda. 239. Ferrariam proficiſcitur. *ibid.* Galliae & Hiſpaniae regibus cooiciliandis dat operam. 240. Ejus, de bello turcis inferendn, conſilia. 244. Nuptiaa inter Philippum iij. & Margaretam Auſtriacam, interque Albertum Auſtriacum & Iſabellam Philippi fil. Ferrariae celebrat. 248. Margaretam reginam roſa aurea donat. *ibid.* Rnmam redit. 249. Ejus ſollicitndo de Galliae rege & duce Sabaudiae conciliandis. 274. Ejus decretum de Italiae epiſcopis Ro-

mae

Digitized by Google

mae coram pontifice exſminandis. * 263. Carolum Borromeum in Beatorum album refert. * 265. Ejus literae catholicam in Anglia religionem Senatui commendantis. * 279. Ejus obitus & elogium. 304.

Cleſelius (*Melchior*) Viennenſis archiepiſcopus. III. 468.

Cliſſa : a Crucichlo turcis adimitur. I. 381. Fruſtra illam Veneti adoriuntur. II. 564. Ab Uſocchis occupatur. III. 201. Deſcribitur. 203. A turcis oppugnatur. 204. & recipitur. 208.

Clodia, Foſſa clodia (*Chioggia*) ejus periculum ob aquas è convallibus ac paludibus in Atheſim derivandas. II. 104. Ejus urbis munitio. 407.

Cluſonius (*Auguſtinus*) ſenatus in illum liberalitas. I. 236. Nauplio opitulatur. 501. Strenue pugnat in turcas. *ibid.* Bergonto muniendo praeficitur. II. 171.

Cocapanes (*Lazzarus*) in Cypro militum praefectus. II. 304.

Collegium maritimum : quando Venetiis inſtitutum. II. 209.

Colornum : a caeſareanis invaditur. II. 29. & occupatur. 30.

Coltus (*Matthaeus*) turcis obſes a Tamaſſienſibus datur. II. 465.

a s. Columbano (*Jo. Baptiſta*) militum praefectus : a Leucoſienſibus Tamaſſum mittitur, petitum opem. II. 314.

Columna (*Aſcanius*) Philippini Auriae captivus. 277. Italicis rebus a Carolo v. praeficitur. 419. A Paullo iij. eccleſiaſticae ſedis hoſtis pronunciatur. 583. A Julio iij. in gratiam recipitur. II. 11.

Columna (*Camillus*) Philippini Auriae captivus. I. 277. Paulli iiij. juſſu in cuſtodiam traditur. II. 83.

Columna (*Marcus-Antonius*) ad Parmenſem oppugnationem a Lauttechio mittitur. I. 31.

Columna (*Marcus-Antonius*) a Paullo iiij. in judicium vocatur. II. 82. Palianum obſidet. 109. 111. Pontificios fundit. 110. Pontificiarum triremium in turcas imperator. 293. Ejus ad venetum ſenatum oratio. 294. Venetae claſſi ſe adjungit. 300. Poſt varios caſus Romam redit. 332. Venetias a Pio v. miſſus, Patres ad foedus hortatur. 364. De eodem foedere cum iiſdem agit. 366. & *ſeqq.* Joannem Auſtriacum nititur delinire. 481. Ejus virtus in praelio ad Echinadas. 489. Romam revertitur. 499. Iterum in orientem proficiſcitur. 530. Certare cum hoſte detrectat. 539. Strenue claſſem turcicam adoritur. 547. 560.

Columna (*Marcus-Antonius*) cardinalis : pontificatus competitor. III. 124.

Columna (*Pompejus*) II. 346. Ejus in turcas fortiter geſta. 549. Quingentis militibus in Navarini oppugnatione praeficitur 556. Ad Varbagnum diruendum mittitur. 568.

Columna (*Proſper*) I. 13. Parmam aggreditur. 14. Partem ejus captam diripit. 16. Mediolanum occupat. 21. Tota fere Inſubria potitur. 22. Mediolanum aliaque Inſubrum oppida munit. 35. Genuam occupat. 44. & *ſeqq.* Carpenſi principatu a Carolo v. donatur. 79. Obitus ejus & elogium. 86.

Colomna (*Proſper*) Venetorum ſtipendia facit. II. 391. Militum delectus habet. 414. Ad Malgaritini expeditionem mittitur. 500. Occupat ſuburbia. 501. Foſcareno ſignificat Philippi regis mandatum ad Joannem Auſtriacum, ne praelio decernat. 534. Trium millium peditum in veneta claſſe praefectus. 535.

Columna (*Veſpaſianus*) Moncatae nomine cum Clemente vij. de pace agit. I. 187. Ejus in Clementem perfidia. 192.

Columnenſes : arma in pontificiis ditionibus comparant. I. 135. A Moncata adverſus Clementem vij. inſtigantur. 186. A Clemente excommunicantur *ibid.* Romam invadunt ac diripiunt. 192. Ipſorum ditiones a Caraſaeis occupantur. II. 83. a Paullo iiij. excommunicantur. 89.

Comaclum : a Clemente viij. occupatur. III. 237.

Comes (*Petrus*) Turcas Tamaſſum aggredientes, fortiter repellit. II. 437. Pugnans vulneratur. 440. Turcarum captivus. III. 255. Marcum Sciarram, cum aſſeclis, in veneta ſtipendia adſciſcit. 151. Ad communiendas Cytheras mittitur. 156.

Comitia pontificia : Hadriani vj. I. 32. Clementis vij. 84. Julii iiij. II. 9. Pii iiij. 152. Pii v. 218. Gregorii xiiij. III. 124. Clementis viij. 145. & *ſeqq.* Leonis xj. 304. Paulli v. 306.

Comitia ducalia veneta : Andreae Gritti. I. 70. Laurentii Prioli. II. 103. Petri Laurerani. 239. Nicolai Pontii. 645. Marini Grimani. III. 188. Marci-Antonii Memi. 465.

Comitia veneta nobilitatis : incenſis ducalibus aedibus, in ampliſſimo navalis atrio habentur. II. 644. Peſtilentiae cauſſa numquam intermiſſa. 630.

Commendator major Caſtellae. *Vide* : Requeſenius (*Aloyſius*)

Commendonus (*Jo. Franciſcus*) Zacynthi epiſcopus : Paulli iiij. ad Venetos legatus. II. 96. Ad Germaniae inferioris principes legatus. 168. Apud Poloniae regem legatus. 169. A ſynodi patribus ad Ferdinandum imp. legatur. 197. Cardinalis renunciatur. 217. Ejus ad Maximilianum imp. atque ad Sigiſmundum regem legatio. 413.

Con-

Concilium oecumenicum: a Germaniae principibus, & a Franciſco Galliae rege petitur. I. 403. & *ſeqq.* Mantuse prius, tum Vicetiae indicitur. 419. Cur ſenatus abnuerit illud Vicetiae haberi. 585. Proteſtaotes, illud Trideoti, nt habeatur, petunt. 617. Tridenti habetur. 629. Paulli iij decretum de illo Bononiam transferendo. 629. 634. Julii iij. deeretum de eodem Tridenti iterum convocaodo. II. 19. Item Pii iiij. 152. 160. 168. Ejus actiones. 169. 175. Quaeſtio de epiſcoporum reſidentia. 187. Actiones de eccleſiaſticorum reformatione. 188. 196. 199. 200. Ejus abſolutio. 205. Et Venetiis, totoque in Veneto imperio promulgatio. 206.

Condaeus (*Ludovicus*) Francifci Ij. juſſu io cuſtodiam traditur. II. 166. Caroli viiij. juſſu dimittitur. 167. Ugonottarum princeps, Aureliannm occupat. 182. Momoranſium capit. 191. A Guiſio profligatur & capitur. *ibid.* Ejus caedes. 250.

Condeus (*Henricus*) ad Hiſpanos tranſit. III. 427. Ejus ad Rivoltellam diſcrimen. 428. Mediolanum ſe confert. *ibid.* Mortuo Heorico, io Galliam redit. 447. Novos motus io Gallia ciere nititur. 504.

Condocalius (*Criſtophorus*) ejus in praelio ad Echinadas virtus, & praemia. II. 490.

Condoratus (*Antonius*) trierarchus. I. 523.

Condnimerius (*Philippus*) trecentorum peditnm in veneta claſſe praefectus. II. 535.

Conjuratio Percii & Catisbeji in Jacobum Angliae regem. III. 312. & *ſeqq.*

Conſtantina navis: a turcis capitur. II. 399.

Conſtantius (*Jo. Thomas*) peditum praefectus: turcarum captivus. II. 399. Ejus virtus, & in religione conſtantia 400. A ſeoatu ſexcentos milites jobetur conſcribere 637.

Conſtantius (*Thomas*) leviorum equitum praefectus: a ſeoatu Ravennam praeſidio mittitur. I. 307.

Contarenus (*Albertus*) trierarchns. II. 402. Ejus triremis naufragium. 405. Galeonis praefectus. 435.

Contarenus (*Alexander*) ejus navis a turcis intercipitur. I. 430. Claſſis legatus. 434. Buſtaois triremim demergit. 441. Quare ab advocatoribus communis in jus vocatur. 579. A Nicolao Pontio defenſus abſolvitur. 580.

Contarenus (*Alexander*) ejus in patriam caritas laudata. III. 390.

Contarenus (*Aloyſius*) trierarchus: ejus caedes. I. 443.

Contarenus (*Aloyſius*) ad Alfonſum ij. orator. II. 216. Veronae praefectus: ad Joannem Auſtriacum Mediolanum legatur. 586.

Contarenus (*Ambroſius*) ad Veronae cuſtodiam mittitur. I. 273.

Contarenus (*Auguſtinus*) trierarchus. I. 522.

Contareous (*Bartholomaeus*) Ravenoae praefectus. I. 226.

Contarenus (*Bernardus*) Aſerivii praetor. II. 290. Trajaoi ſiculi proditionem detegit. 350.

Contarenus (*Carolus*) ad Ferdinandum archiducem orator. I. 76. Et ad Launojum proregem. 86. Sapiens continentis. 215.

Contarenus (*Carolus*) trierarchus. II. 533.

Contareous (*Dominicus*) legatus in caſtris. I. 230.

Contarenus (*Franciſcus*) ad Carolum v. orator. I. 8. Ad Comitem ſancti Paulli legatus. 283.

Contarenus (*Franciſcus*) ſapiens continentis: Senatus nomine Vincentinm Capellium redeuntem inviſit. I. 538. Controverſiis de finibus ioter Ferdioandum & remp. definiendis legatur. 590. 613. Cum Pazzio de Marani traditione agit. 598. Ad Julium iij. II. 11. ad Marcellum ij. 73. & ad Paullum iiij. orator. 74.

Contarenus (*Franciſcus*) Paphi epiſcopus: ejus in Leucoſiae obſidione pietas & virtus. II. 310. Capto oppido, ioterficitur. 319.

Cootarenos (*Franciſcus*) ad Vincentium, Mantuae ducem. III. 61. ad Ferdinandum, magonm Etruriae ducem. 74. ad Henricum iiij. 274. & ad Achomatem, orator: operto capite hunc alloquitnr. 296. Ad urbem redit. 298. Ad Paulum v. orator. 303. Ejus ad illum oratio. 312. Iterum ad eumdem orator. 391. Ad Matthiam orator. 464. 495.

Contarenus (*Gaſpar*) ad Carolum v. orator. I. 8. 49. 55. 56. Ad Ferrarienſem orator, illum ad foederatorum partes adducit. 249. Ad Clementem vij. orator. 264. A Senatu jubetur, paci ſubſcribere. 295. Comiter a Carolo v. accipitur. 335. Eum hortatur, nt Mediolanum Sfortiae reſtituat. 336. Pacis conditionibus reip. oomine ſubſcribit. 346. In patriam redit. 347. Cardinalis: in foederis, adverſus turcas, promulgatione ſacrum facit. 454. Fruſtra nititur inter Carolum v. & Franciſcum j. pacem firmare. 513.

Contarenus (*Hieronymus*) triremium praefectus. I. 297.

Contarenus (*Hieronymus*) galeonis praefectus. II. 264. In praelio ad Echinadas cadit. 492.

Contarenus (*Hieronymus*) litorum Veoetorum munitioni praeficitnr. II. 407.

Contarenos (*Hieronymus*) Simonis fil. nothus: ejns crimina & ſupplicium. I. 289.

Contarenus (*Jacobus*) litorum venetorum muuimenta procurat. II. 408.

Contarenus (*Jacobus*) ab Henrico iij. ſenator nuncupatur. II. 593.

Contarenus (*Joannes*) Joppenſis comes: claſſis commiſſarius. II. 358. Scilloci triremem fortiter

ti-

Digitized by Google

titer aggreditur. 487. Corcyræ legatus, ejus muoitionem procurat. 636.

Contarenus (*Joannes*) trierarchus. II. 540.

Contarenus (*Jo. Baptiſta*) arbiter componendarum de finibus controverſiarum inter Ferdinandum & remp. II. 204.

Contarenus (*Jo. Baptiſta*) foederatam claſſem præit, ad res hoſtium explorandas. II. 477. 482. Ejus virtus in praelio ad Ecbinadas. 489. Venetias advanit, relatæ ad Echinadas victoriæ nuncius. 495. Cretae cuſtodia cum triremibus illi demandatur. 590. Bonavidium piratam capit. 620. & Brocarium cum ejus galeone. III. 17. Illyrici & Epiri, mox claſſis cum imperio legatus. 357.

Contarenua (*Julius*, ſapiens continentis: ejus in Amulium cardinalem oratio. II. 198.

Contarenus (*Laurentius*) orationem habet in Franciſci-Mariæ Urbinatis, funere. I. 538. Sapiens ordinum: ejus, de pace cum turcis agitanda, ſententia. 565. Ad Henricum ij. orator. II. 34.

Contarenus (*Leonardus*) ad Maximilianum Auſtriacum, II. 16. 192. & ad Joannem Auſtriacum, orator. 513. Hunc ad maturandam cum claſſe profectionem hortatur. 514.

Contarenus (*Marcus-Antonius*) apud Carolum v. orator. I. 379. Cum illo agit, de componendis inter Paullum iiij. & Urbinatem controverſiis. 407. Eumdem in tunetana expeditione comitatur. 409. Apud Paullum iij. orator: cum illo agit de foedere in turcas. 440. 446. Eidem foederi reip. nomine ſubſcribit. 493. Orator ad Carolum v. in Italiam adventantem. 584.

Contarenus (*Marcus-Antonius*) trierarchus. II. 566.

Contarenus (*Marcus-Antonius*) rei frumentariae in Tarviſinis & Carnis curator. III. 358.

Contarenus (*Marcus-Carolus*) trierarchus. I. 523.

Contarenus (*Marinus*) trierarchus in pugna ad Echinadas. II. 487. Pugnans occumbit. 488.

Contarenus (*Nicolaus*) ejus in Senatu ſententia de Pado ab æſtuariis avertendo. III. 267. In Foroiulio legatus ſanitati procurandæ. * 260. Controverſiæ de finibus inter Venetos dirimendae a Senatu legatur. 317. Sapiens conſilii: Piſcheriæ muniendæ præficitur. 508.

Contarenus (*Pandulfus*) claſſis legatus. II. 124. Piratarum triremes inſequitur. 142. Illaſque in Dirrhachii portu aggreditur. 143. In jus vocatur. 164.

Contarenus (*Paullus*) Zacynthi praefectus: oppidum ſtrenue a turcis tuetur. II. 396. Legatus in continenti, latrones a venetis finibus exterminat. III. 31. Ejus obitus. *ibid.*

Contarenus (*Petrus*) apud Carolum-Emanuelem orator. III. 253.

Contarenus (*Sigiſmundus*) trierarchus. I. 523.

Contarenus (*Simon*) apud Achomatem orator: egregiae apud eumdem reip. cauſſam tuetur. III. 414.

Contarenus (*Thomas*) ad Clementem vij. I. 85. ad Suleimanum. 251. 279. ad Carolum v. ex Africa redeuntem. 412. iterumque ad Suleimanum orator. 549. Byzantii de pace cum turcis agit. 562. & *ſeqq.* Venetias redit. 564. Ejus de rebus turcicis enarratio. 573. Principatus competitor. II. 203. Legatus in continenti cum imperio. 106. Claſſis imperator. 124. In patriam redit. 126. Procurator: Utini muniendi provincia illi defertur. 227.

Contarenus (*Thomas*) ad Ferdinandum, magnum Etruriæ ducem. III. 61. & ad Rodulfum Caeſarem, orator. 187. Sapiens continentis, cum ſenatus praerogativa, a Clemente viij. Cretae archiepiſcopus creatur. 218. Ejus obitus & elogium. 303.

Contarenus (*Thomas*) Gaſparis cardinalis nep. ejus ad Batavos legatio & elogium. III. 412. Ad Rodulphum Caeſarem, mox ad Paullum v. orator. 457. Apud hunc reip. cauſſam, ob controverſias in Ferrarienſium finibus obortas, tuetur. 460.

Contarenus (*Zacharias*) ad Urbanum vij. III. 123. ad Gregorium xiij. 126. & ad Clementem viij. orator. 150. Eques, ad Palmae conſtruendae ſitum deligendum, a Senatu legatur. 169. Cum Rebata de Uſcocchorum rebus agit. 254.

Controverſiæ: inter Clementem vij. & remp. de epiſcopis eligendis. I. 361. & *ſeqq.*

——— Inter Sfortiam & Muſſianum praefectum. I. 364. & *ſeqq.*

——— Inter Clementem vij. & Ferrarienſem. I. 366.

——— Inter eumdem & remp. de ſubſidiis. I. 372.

——— Inter Sabaudum & Mantuanum, de Montisferratenſi marchionatu. I. 384.

——— Inter Venetos & Auſtriacos de finibus. I. 359. 384. 590. 612. II. 204. 206. 239. 660. III. 106. 316.

——— Inter remp. & Suleimanum, ob Mauri Alexandrini captivitatem. I. 389. & *ſeqq.*

——— Inter Carolum v. & Franciſcum j. ob Flandros & Atrebates. I. 404. & *ſeqq.*

——— Inter Franciſcum j. & Sabaudum. I. 414.

——— Inter Suleimanum & remp. I. 430. 614.

——— Inter Paullum iij. & Urbinatem, de Camertium ducatu. I. 406. 538.

——— Inter pontificem & remp. de rebus cenetenſibus. I. 623. III. 189. 456. & *ſeqq.*

——— Inter Suleimanum & remp. ob Sabbæ piratæ cædem. I. 634.

——— Inter Gallum Hiſpanumque oratores Venetiis. II. 133. & *ſeqq.*

——— Inter Suleimanum & remp. ob res a Pan-

Pandulſo Cootareno ad Dyrrhachium geſtas. II. 142.
——— Inter Brixianos & Mediolanenſes, de Ollio amne. II. 140. 550. 170.
——— Inter Venetos oratores & Judæos mercatores, Byzantii. II. 232. & ſeqq.
——— Inter Pium v. & Carolum viiij. II. 357.
——— Ioter Paullum iiij. & remp. ob Amulium Veronæ epiſcopum deſignatum. II. 162. & ſeqq. Ob eumdem cardinalem renunciatum. 169.
——— Inrer Bergomates & Trivilienſes de Brembo amne. II. 170.
——— Inter Venetos & Bajoaricos oratores in tridentina ſynodo. II. 180.
——— Inter Pium v. & Maximilianum de *Magni ducis* titulo Coſmo Mediceo impertito. II. 272. 283. 285. 357. 604.
——— Inter eumdem & Alſonſum ij. de ſalis vectigalibus. II. 274.
——— Inter Andream Auriam & Marcum-Antonium Columnam. II. 328.
——— Inter Jo. Auſtriacum & Sebaſtianum Venerium, ob Tortonam ſupplicio affectum. II. 480. & ſeqq. 497.
——— Inter Venetos & turcas, de finibus. II. 597. 606. & ſeqq. 635. III. 316.
——— Inter Gregorium xiij. & regios oratores, de loco ipſis poſt cardinales tribuendo. II. 604. & ſeqq.
——— Inter remp. & Mantuae ducem, de aquis io Atheſin derivandis. II. 663.
——— Inter Gregorium xiij. & remp de religioſis locis inviſendis. II. 668. & ſeqq.
——— Inter pontificem & remp. de Tageti ſeudo. II. 671. 674. 681. III. 21. 28. 41 & ſeqq.
——— Inter remp. & magoos Etruriæ duces, de s. Stephani equitibus piraticaoi facieotibus. II. 682. III. 53. & ſeqq.
——— Inter Gallos & Sabaudos de Salaſſiis. III. 66. 73. & ſeqq.
——— Inter Xyſtum v. & remp. ob agnitum Henricum iiij. Galliae regem. III. 87. 93. & ſeqq.
——— Inter Henricum iiij. & remp. ob Jo. Delphinum ad ſe legatum. III. 57. & ſeqq.
——— Inter remp. & Carolum archiducem, de Sontio io Gradatas aquas derivaodo. III. 105.
——— Inter Amurathem & Sigiſmundum, Poloniae regem. III. 128.
——— Inter Bergomates & Mediolanenſes; inter Brixianos & eoſdem, de finibus. III. 140.
——— Inter Clemeotem viij. & remp. ob Marcum Sciarram ejuſque aſſeclas ad ſtipendia veneta adſcitos. III. 151. & ſeqq.
——— Inter Venetos & Ferrarienſes, de finibus. III. 219. 240. 459. & ſeqq.
——— Inter Clementem viij. & Caeſarem Ateſtinum, de Ferrarienſi ducatu. III. 219. & ſeqq.
——— Inter remp. & Hiſpanos, de venetis navigiis direptis. III. 288. & ſeqq.
——— Inter pontificem & remp. de Veneto patriarcha Romae examinando. III. * 263. 340. 412.
——— Inter Venetos & Epidaurienſes, de rebus Aguſtania. III. * 272. & ſeqq. 293.
——— Inter Paullum v. & Venetos. III. a *pag.* 319. *uſque al calcem libri xvij.*
——— Inter Rodulſum Caeſarem & Matthiam. III. 407.
——— Inter Venetos & turcas, ob captam a Silveſtro Quirino triremem. III. 413.
——— Inter Juſtinopolitanos & Tergeſtinos, de ſalinis. III. 414.
——— Inter Paullum v. & remp. de Vangadiſiae abbatia. III. 416. & ſeqq.
——— Ioter ſenatum & Hutonium, Anglum oratorem, de Jacobi regis edito libro. III. 418. & ſeqq.
——— Inter Germaniae principes, de Menapiorum ducatu. III. 423.
——— Inter ſenatum mediolanenſem & mediolaoenſis arcis praefectum. III. 451.
——— Inter Venetos & turcas in Illyrico. III. 461.
——— Inter Carolum-Emanuelem Sabaudiae & Ferdioandum Maotuae duces. III. 473. 489. 502. & ſeqq.
——— Ioter Motinenſes & Lucenſes. III. 493.
Conventos: Inter Franciſcum j. & Henricum viij. ad Ardreſium. I. 9.
——— Inter Alſonſum Ferrarienſem & Carolum Borbonium. I. 208.
——— Booonienſis prior, ioter Clementem vij. & Carolum v. I. 335. 379. & ſeqq. Bononienſis poſterior. 379. & ſeqq.
——— Inter Clementem vij. & Franciſcum j. Maſſiliae. I. 392. & ſeqq.
——— Inter Caeſareos & Gallos *Salſulis*. I. 478.
——— Inter Paullum iij. Carolum v. & Franciſcum j. ad Niceam. I. 510. & ſeqq.
——— Ioter Carolum v. & Franciſcum j. Maſſiliae. I. 518. & Lutetiae. 576. 580.
——— Inter Paullum iij. & Carolum v. Lucae. I. 584.
——— Ad Reginoi, inter cardinalem Farneſium, Ferrariae ducem, & Forocornelienſem epiſcopum, de rerum parmenſium compoſitione. II. 28.
——— Ad Clodiam, inter Salernitanum principem, alioſque gallicarum partium viros. II. 53.
——— Ad Monluellium, inter Catharinam Galliae reginam, Sabaudiae ducem, & Bellegardium de Salaſſiorum rebus. II. 659.
Va-

Digitized by Google

——— Variis in locis ad ſanciendam inter Europae principes concordiam. III. 216. 217.
——— Ad Fontem bellaqueum, inter Henricum iiij. & Sabaudum, de Salaſſiorum rebus. III. 263.
——— Ad Sommam, inter cardinalem Aldobrandinum, Sabaudum & Fuentanum. III. 279.
——— Romae, in Delphini cardinalis aedibus, inter eumdem, & Gallum Sabaudumque oratores, de controverſiis inter Paulum v. & remp. III. 353.
Corcutes pirata. II. 6.
Corcyra (*Corfu*) a Suleimano invaditur. I. 444. *& ſeqq.* Ejus deſcriptio. 446. II. 635. Ejus irrita oppugnatio. I. 457. Ejus muniendae ſenatus conſilia. 460. A Sfortia Pallavicino munitur. II. 147. Fruſtra a turcis iterum invaditur. 408. *& ſeqq.* Ejus muniendae cura Ferdinando Vitellio demandatur. 636.
Corcyra-nigra (*Curzola*) a viris turpiter deſerta, fortiter a feminis adverſus turcas propugnatur. II. 404.
a Corduba (*Aloyſius*) Philippi, Hiſpaniae & Angliae regis, ad remp. orator. II. 68.
Cornelii (*Hieronymus*, *Franciſcus*, *Sebaſtianus*) ſtrenue ad Echinadas pugnantes, occumbunt. II. 492.
Cornelius (*Donatus*) trierarchus: ad Obtatii oppugnationem vadit. I. 459.
Cornelius (*Federicus*) cardinalis: Xyſti v. juſſu agit cum Franciſco, magno Etruriae duce, & cum Venetis, de controverſiis inter ipſos dirimendis. III. 53.
Cornelius (*Franciſcus*) Scythri praefectus: turcarum captivus. I. 496.
Cornelius (*Franciſcus*) Corcyrae praefectus. II. 331. Ejus virtute turcae a Corcyra repelluntur. 410. Margaritinum deditione recipit. 500.
Cornelius (*Franciſcus*) trierarchus: in Margaritini oppugnatione. II. 500.
Cornelius (*Franciſcus*) Jo. Jacobi fil. in Iſtris legatus. III. 269. Auſtriacorum fines populatus, Ciminum capit & evertit. 270.
Cornelius (*Georgius*) eques & procurator, ſapiens conſilii: ſenatum ab ineundo cum Carolo v. foedere dehortatur. I. 62. De legibus pacis ineundae cum caeſareis oratoribus agit. 64. Andreae Gritti competitor, ejuſque cum eodem comparatio. 70.
Cornelius (*Georgius*) trierarchus. II. 193.
Cornelius (*Hieronymus*) Nauplium auxilia defert. I. 461.
Cornelius (*Hieronymus*) Bergomi praetor. III. 258. Claſſis legatus: Muſſolini piratae trireme capta, duo veneta navigia recipit. 508. Piſcheriae muniendae praeficitur. *ibid.*
Cornelius (*Jacobus*) Procurator. I. 432. Cur Antonium Methonenſem mitteret Byzantium. 544.
Cornelius (*Joannes*) trierarchus. I. 523.
Cornelius (*Joannes*) ſenatui diſſuadet tranſitum germanorum militum per venetos fines. III. 435.
Cornelius (*Julius*) procurator. I. 510.
Cornelius (*Marcus*) trierarchus: piratarum captivus. I. 384.
Cornelius (*Marcus*) cardinalis: Clementis vij. nomine ad pacem cum Carolo v. ſenatum hortatur. I. 327.
Cornelius (*Marcus*) ejus, de Medoaci alveo ad Brundulum derivando, ſententia. III. 303.
Cornelius (*Marcus-Antonius*) ſapiens continentis: improbat in ſenatu Franciſci j. de Hiſpania invadenda conſilium. I. 301. Ejus, de foedere in turcas iciendo, ſententia. 371. Ad Carolum v. orator. 418. Praeconſultoribus adjunctus. 432. Sapiens continentis: diſſuadet patribus foedus cum Franciſco j. 437. Suadet Senatui foedus cum Carolo v. adverſus Suleimanum. 482. Ad Niceae conventum orator. 510. Sapiens conſilii: ejus, de pace cum turcis agitanda, ſententia. 565.
Cornelius (*Nicolaus*) trierarchus. I. 523.
Cornelius (*Philippus*) ad Veronae cuſtodiam mittitur. I. 273.
Cornia (*Aſcanius*) Julii iij. ad Henricum ij. legatus. II. 23. 26. A Paulo iiij. Roma faceſſere jubetur. 83. Equitatus pontificii praefectus. 91. Romani populi tumultum ſedat. 152.
Cornu ducale: gemmis exornatur. II. 166.
Coronae duae, reip. regnorum inſignia: quando confectae. II. 166.
Corone: ab Hiſpanis occupatur. I. 377. Fruſtra a turcis obſidetur. 386. *& ſeqq.* Ab iiſdem recipitur. 396.
Corrarius (*Joannes*) ad Amurathem. II. 606. & ad Gregorium xiij. orator. 672. Adjunctus decemviris. III. 7.
Corrarius (*Marcus-Antonius*) apud Jacobum regem legatus. III. 422.
Correctores ducalis promiſſionis: eorum electio, in Petri Lauretani interregno, in aliud tempus dilata. II. 284.
Corregienſis (*Camillus*) in Venetorum militiam adſciſcitur. II. 391.
Corregium: ab Hercule Ferrarienſi occupatur. II. 107.
Corſica: a Dragute fere tota occupatur ac diripitur. II. 58. A Genuenſibus deficit. 207.
Corteſius (*Andreas*) epirotarum equitum praefectus: pro Leucoſia pugnans, interimitur. II. 308.

Cortona : a Vaſtio occupatur. I. 340.
Coſſatius (*Ulaticus*) ejus induſtria in Trojani ſiculi proditione deprehendenda. II. 350.
Craſſius (*Achilles*) Julii iij. ad Venetos legatus. II. 33. 36.
Cremenſis (*Natalis*) Corcyrae militiae praefectus : ad Soppoti expeditionem proficiſcitur. II. 295. De re ad Pargam male geſta notatur. 331.
Cremona : a Gallis amittitur & recipitur. I. 23. Caeſareanis deditur. 44. 49. A foederatis occupatur. 188. Senatus decreto, Sſortiae traditur. 195.
Cremona (*Hieronymus*) a Civrano funditur. I. 270.
Crepſanus (*Joannes*) trierarchus. I. 523.
Creta : Ejus deſcriptio, Cretenſiumque rerum enarratio II. 609. & *ſeqq.* Peſtilentia vexatur. III. 131. & *ſeqq.*
Crevacorlum : a Farneſiis occupatur. II. 28.
Cribellus (*Aloyſius*) a Sabaudo Mediolanum legatur, ad controverſiarum diremptionem. III. 490.
Criſpus (*Joannes*) Naxi regulus : turcis ſe dedit. I. 463.
Crucichius (*Petrus*) Cliſſam & Salonam turcis admit. I. 381.
s. Crucis portiuncula : a Moeſiae praefecto ad Grittum principem dono miſſa. I. 549.
Cubates : a Selymo ad Senatum legatur. II. 233. Ejus altera legatio ad Cyprum a ſenatu repetendam. 279. & *ſeqq.*
Curzola. *vide* : Corcyra-nigra.
Curzolares. *vide* : Echinades.
Cuſſainus : a Suleimano ad Venetos orator. I. 355.
Cuſſainus, Ciliciae baſſa : a Mehemete deficit. III. 259.
Cybus (*Innocentius*) cardinalis : a Clemente vij. datur obſes Columnenſibus. I. 193.
Cyprius (*Thomas*) ad Leucoſiae propugnationem, agreſtium militum cohorti praeficitur. II. 315.
Cyprus : a Venetis munitur. II. 126. 234. 257. Ejus deſcriptio & variae vices. 254. & *ſeqq.* A turcis invaditur. 303. & *ſeqq.*
Cytherae (*Cerigo*) a turcis diripiuntur. I. 463.

D

Dacia (*Tranſilvania*) a Ferdinando romanorum rege occupatur. II. 39. & *ſeqq.* A Valacchiae regulo occupatur. III. 259.
Dandinus (*Hieronymus*) Forocornelii epiſcopus : Julii iij. ad Carolum v. legatus. II. 273.
Dandula (*Zilia*) Laurentii Prioli, ducis, uxſor : Ejus inauguratio. II. 521. Ejus obitus, & publicum funus. 259.
Dandulus (*Antonius*) trierarchus. I. 523.
Dandulus (*Franciſcus*) ſinus hadriatici praefectus I. 385. Piratarum captivus. 386. Aloyſii Gritti opera redemptus, Jaderae relegatur. *ibid.*
Dandulus (*Jacobus*) trierarchus. I. 523.
Dandulus (*Marcus*) doctor & eques : ad Hadrianum vj. I. 33. & ad Clementem vij. orator. 85. Sapiens conſilii. 339. Ad Clementem vij. & ad Carolum v. orator. 347.
Dandulus (*Matthaeus*) Senatui ſuadet foedus in Suleimanum. I. 491. Sapiens continentis : ejus, de pace cum turcis agitanda ſententia. 565. Ad Henricum ij. 627. & ad Julium iij. orator. II. 10. Hunc ad Italiae pacem ſervandam hortatur. 20. Ad Marcellum ij. 70. ad Paullum iiij. 74. & ad concilii tridentini patres orator. 168. Principatus competitor. 239.
Dandulus (*Nicolaus*) Cypri *Locumtenens*. II. 302. Ejus deſidia in rebus ad Leucoſiae tuitionem neceſſariis, procurandis. 307. 309. Capta urbe, interficitur. 319. Ejus caput a Muſtapha Tamaſſum ad Bragadenum mittitur. 320.
Dannicichius (*Hieronymus*) Uſcocchorum dux : Hieronymum Marcellum, Curitae praefectum, captivum Senniam ducit. III. 466.
Dantaeus (*Gregorius*) agreſtium cypriorum praefectus : Leſcaram capit ac diruit. II. 305.
Davalus (*Alfonſus*) Vaſti marchio : in praelio ticinenſi primam aciem ducit. I. 127. Ejus virtus. 127. Inſubribus praeeſt. 165. Caeſareanas copias Roma educit. 266. Philippini Auriae captivus. 277. Fruſtra Monopolim oppugnat. 308. Oppida multa occupat in Etruria. 340. Levae ſe adjungit. 217. Subalpinis plerisque oppidis receptis, Taurinum obſidet. 433. Caroli v. orator : patres a pace cum turcis ineunda dehortatur. 569. 570. & *ſeqq.* Sincere mentem ſuam eadem de re Vincentio Fideli, ſcribae ſenatus, aperit. 573. Rinconii & Fulgoſii necis auctor creditur. 582.
Davalus (*Carolus*) navium onerariarum hiſpanicarum praefectus. II. 477.
Davalus (*Ferdinandus*) Aterni marchio : hiſpanicarum copiarum praefectus. II. 105. Inſubrum gubernator. 170. Ad concilium tridentinum Philippi ij. orator. 176.
Davalus (*Franciſcus-Ferdinandus*) Aterni marchio : neapolitanorum militum praefectus. I. 13. Laudem occupat. 43. & Piſtonem. 44. Cum Colunna Genuam capit. 45. Cum Borbone, potitur Tolone in Provincia. 99. Caſſianum recipit. 122. & oppidum s. Angeli. 124. In praelio ticinenſi ſecundam caeſareanorum peditum aciem ducit. 127. Cum Sſortia ſecreta init adverſus
Ca-

Digitized by Google

Carolum v. conſilia. 141. Moronum comprehendi jubet. 149. Sſortiae praecipit, ut Inſubrum oppida nmnia & arces ſibi dedat. 149. 150. Ejus obitus. 165.

Davalus (*Rodericus*) Caroli v. ad Venetos orator. I. 415.

Davila (*Antonius*) ejus in patriam liberalitas & elogium. II. 231.

Decemviri: eorum ſecreta ad Baduarium oratorem mandata, de pace cum turcis ſancienda. I. 577. Eorum decretum de haereticis pleſtendis. II. 37.

Delphinus (*Flaminius*) a Clemente viij. ad Rodulſum mittitur, ut cum illo de Uſcocchorum rebus componendis agat III. 254. 255. Re infecta diſcedit. 259.

Delphinus (*Joannes*) Sapiens continentis: improbat in ſenatu Franciſci j. de Hiſpania invadenda conſilium. I. 301. Legatus in continente: Carolum v. venetis finibus excipit. 353. Sapiens continentis: ejus ſententia de foedere in turcas feriendo. 370. Veronae praetor. 385. Ad Carolum v. ex Africa redeuntem orator. 412. Suadet pacem cum Suleimano. 492. Sapiens continentis: ejus ſententia, ubinam detinenda ſit claſſis, quo tempore a turcis Neocaſtrum oppugnabatur. 551.

Delphinus (*Joannes*) apud Ferdinandum imp. orator. II. 160. Epiſcopus Torcellanus. 190.

Delphinus (*Joannes*) Joſephi fil. ad Stephanum Battoreum, Poloniae regem, orator. II. 686. Ejus legationis antiquatio. 687. Ad Henricum iij. III. 57. & ad Henricum iiij. 175. 184. & ad Clementem viij. orator. 204. Ab illo petit, ut Caeſarem Ateſtinum audiat. 221. Ad Philippum iij. 248. atque iterum ad Henricum iiij. orator. 275. 286. Eques & procurator: annuente ſenatu, a Clemente viij. vicetinus epiſcopus creatur. 295. Cardinalis: ejus virtus, & in arduis rebus erga patriam caritas. 320. 390.

Delphinus (*Nicolaus*) legatus in continenti trans Mincium. III. 358.

Delphinus (*Zacharias*) Pharenſis epiſcopus: ad Germaniae ſuperioris principes legatus pontificius. II. 568. Apud Ferdinandum j. 169. & apud Maximilianum ij. legatus, cardinalis renunciatur. 217.

Diedus (*Aloyſius*) d. Marci primicerius: ejus auſpiciis ducale clericorum venetorum ſeminarium inſtituitur. III. 39.

Diedus (*Hieronymus*) ad Tarviſii cuſtodiam mittitur. I. 273.

Diedus (*Hieronymus*) Corcyrae conſiliarius: ſtrenue turcas ab arce repellit. II. 415.

Diedus (*Paulus*) trierarchus. I. 523.

Diedus (*Vincentius*) Venetiarum patriarcha. II. 124.

Diomedeae inſulae (*iſole di Tremiti*) a turcis fruſtra invaduntur. II. 221.

Dobrovichius (*Joannes*) lemborum illyricorum praefectus: proſpere in Uſcocchos pugnat. III. 480.

Dobrovoda: a Vanatis capitur & diripitur. II. 290.

Dolionius (*Joannes*) pro Leucoſia pugnans, cadit. II. 316.

de Dominis (*Chriſtophorus*) trierarchus. I. 523.

de Dominis (*Joannes*) trierarchus. II. 540.

Donatus (*Alexander*) ad Veronae cuſtodiam mittitur. I. 273.

Donatus (*Alexander*) Antibaris praetor: Dobrovodam captam diripit. II. 290. Ejus irriti conatus de Scodra occupanda. 348. Antibarim turcis turpiter dedit. 403. A ſenatu exſilio damnatur. 404.

Donatus (*Franciſcus*) eques & conſilii ſapiens. I. 456. Pacem cum Suleimano ſuadet. 492. Cenſet claſſem in Ionio detinendam, quo tempore a turcis Neocaſtrum oppugnabatur. 554. Procurator: ejus, de pace cum turcis agitanda, ſententia. 565.

DONATUS (*Franciſcus*) dux creatur. I. 613. Ejus obitus. II. 62.

Donatus (*Joannes*) Bernardi filius: ejus adoleſcentis eloquentia laudata, & pro Hieronymo Canalio in majoribus comitiis oratio. I. 392. Sapiens ordinum. 464. Orationem in Franciſci Donati, principis, funere habet. II. 62. Conſilii ſapiens: ejus in Michaelem Surianum invectiva. 344.

Donatus (*Joannes*) Ravennatum ad remp. orator. I. 226.

Donatus (*Laurentius*) ordinum ſapiens: ejus, de pace cum turcis agitanda, ſententia. I. 565.

Donatus (*Laurentius*) trierarchus. I. 523.

Donatus (*Laurentius*) Patavii praefectus. III. 51.

Donatus (*Leonardus*) apud Philippum ij. orator. II. 270. Improbatum ab Hiſpanis fuiſſe praelium ad Echinadas, ſenatui ſignificat. 534. Sapiens continentis. 590. De Redemptoris aede in Judaica exſtruenda, refert ad ſenatum. 634. A ſenatu, ad dirimendas inter Auſtriacos & remp. controverſias, legatur. 660. Apud Gregorium xiij. orator. 674. Fruſtra eum nititur placatum reddere. 681. Ad Xyſtum v. orator. III. 40. Sapiens continentis: cum Federico cardinale Cornelio agit de controverſiis inter remp. & magnum Etruriae ducem dirimendis, 53. Iterum ad Xyſtum v. 94. ad Urbanum vij. 123. ad Gregorium xiiij. 125. ad Innocentium viiij. 143. & ad Clementem viij. orator. 150. Iterum ad Clementem, ad componendas de Marco Sciarra ad veneta ſtipendia adſcito controverſias. 153. & ſeqq. Palmae conſtructionem ſuadet in Carnis. 564.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

164. Eidem conſtruendae ſitum deligit. 169. Principatus competitor, & ejus elogium. 188. Ad Mehemetem orator. 195. Pacem ab eodem firmatam Venetias refert. 196. Ferrariam ad Clementem viij orator. 239. Senatum perſuadet, ne Rebata inauditus dimittatur. 254. Ad Henricum iiij. orator. 275. Legatus in continente cum imperio. 279. Continentis oppida & arces inviſit. 285. Adverſus nummorum adulteratores quaeſitor. 295. Ad Leonem xj. orator. 306. Ejus in Senatu pro ſe oratio, ne ipſe ad Paullum v. orator mittatur. 329. Legatus ad eumdem jubetur ire. 330.

DONATUS (*Leonardus*) dux creatur. III. 331. Civitates venetarum ditionum, oratoribus miſſis, principatum illi gratulantes, una civium ſuorum vitam fortunaſque devovent reip. 344. Ejus cardinali Jojeuſae gratiarum actio. 387. De amoto anathemate, ejus ad venetarum ditionum praeſules literae. 388. Ejus obitus & elogium. 465. Ejus *Vita* ab *Andrea Mauroceno* conſcripta. *ibid.*

Donatus (*Nicolaus*) trierarchus: Tamaſſo ad Venerium imperatorem, opem petitum, mittitur. II. 340. 394. Veuto adverſo prohibetur, Tamaſſum cum auxiliis redire. 394. Ejus virtus in turcis inſequendis. 419. Navium onerariarum praefectus. 477. Damnatorum remigum praefectus: mari Leucadem quatit. 507. Subſidiorum agmini in foederata claſſe praeeſt. 545. Saluti cum imperio in Carnis praeficitur. III. 249. Legatus in Illyrico, Uſcocchos perſequi jubetur. 251. Ejus in Uſcocchos geſta. 256. Reditus in patriam illi conceditur. 297. Urbanae tranquillitatis procuratio ei demandatur. 348. Iterum in Carnis ſanitatis curator. 496. Quinquevir legibus corrigendis. 497. Illyrici, Epiri, & Iſtriae adverſus Uſocchos iterum legatus cum imperio. *ibid.* Ejus obitus & elogium. 498.

Donatus (*Nicolaus*) Jo. fil. Senatui ſuadet, ut tranſitum germanis militibus per fines venetos permittat. III. 433.

Doria (*Jo. Baptiſta*) nongentorum peditum in claſſe veneta praefectus. II. 535.

Dorimbergius (*Maximilianus*) a Ferdinando arbiter eligitur, ad componendas inter ipſum & remp. de finibus controverſias. II. 204.

Dorimbergius (*Vitus*) Maximiliani ij. apud Venetos orator, Genuam a Caeſare mittitur, ad componenda civilia ejus reip. diſſidia. II. 616. Caroli archiducis querelas ad ſenatum defert. 649. Agit cum ſenatu de tollendis inter Auſtriacos & remp. controverſiis. 660.

Dovarius (*Aloyſius*) Ferdinandi, magni Etruriae ducis, orator ad remp. III. 61.

Dracus (*Lucas*) trierarchus. I. 523.

Dragutes pirata: triremibus ab Hariadeno acceptis, maria reddit Venetis infeſta. I. 536. Paſchalicum legatum fugat. 546. Ab Antonio Calbo ad Cydoniam fugatur. 547. Neocaſtrum expugnat. 558. *& ſeqq.* Qui eſſet. II. 6. Hariadeno ſufficitur. 13. Aphrodiſium & Caneſtrinum occupat. *ibid.* Numidiae a Suleimano praeficitur. 14. Hiſpanienſem claſſem inſequitur. 55. Turcicae claſſis praefectus: totam fere Corſicam occupat ac diripit. 58. Ejus in Apulia incurſiones. 67. 75. Fruſtra Oranum aggreditur. 201. Quinque criſtianas naves capit. 208. Suleimanum ad melitenſem expeditionem inſtigat. 210. S. Hermi arcem ſtrenue oppugnans, cadit. 212.

Dulcius (*Auguſtinus*) Neapoli ſenatus ſcriba: nuncium Venetias mittit, de bellicis in Venetos apparatibus. III. 472.

Duodus (*Andreas*) claſſis legatus. II. 45. Claſſis praefectus. 55. Aſcrivii praetor. 203.

Duodus (*Franciſcus*) quinqueremium praefectus. II. 264. Turcicam claſſem aggrediendam cenſet. 326. Foederatam claſſem cum quinqueremibus praeit. 471 Primus pugnam ad Echinadas iniens, triremem hoſtilem incendit. 486.

Duodus (*Petrus*) Franciſci fil. ad Carolum Emanuelem. III. 33. Ad Sigiſmundum. 74. & ad Henricum iiij. orator; & ejus elogium. 175. Ad Jacobum regem orator. * 279. * 280. Walliae principem lautiſſimo excipit convivio. * 281. Ad Paullum v. orator. 308. Ad eumdem iterum, ob exortas controverſias. 332. Ejus Romam adventus, & ad pontificem oratio. 335.

Dyrrhachium (*Durazzo*) a Pandulfo Contareno, claſſis legato, verberatur. II. 144.

E

Ebroicenſis cardinalis: Paullum v. ad concordiam cum Venetis hortatur. III. 386.

Echinades (*Curzolari*) earum deſcriptio. II. 484. Ad eas inſigne praelium, & chriſtianae claſſis victoria. 486. *& ſeqq.*

Edvardus vj. Angliae rex. I. 626. Ejus obitus. II. 61.

Elcanus: Suleimanum adverſus Tamaſum fratrem inſtimulat. II. 5.

Eleonora, Caroli v. ſoror. I. 157. Franciſci j. conjux: inducias inter fratrem & virum facit. 465.

Eliſabetha, Angliae regina. II. 139. Martinengium, pontificium legatum, in Angliam trajicere prohibet. 168. Turcas in Philippum ij concitat. III. 129. Ejus obitus & elogium. * 276. *& ſeqq.* Jacobum, Scotiae re-

Digitized by Google

regem, moriens heredem nuncupat. * 277. * 278.

Eliſabetha, Henricj ij. fil. Philippo lj. nubit. II. 141.

Emanuel-Philibertus, Sabaudiae dux: Hiſpanicarum copiarum praefectus, S. Quintinum aggreditur. II. 111. Gallos profligat. 112. Margaretam, Henrici ij. ſor. ducit. 141. Venetorum ſocietatem petit ad Geneveníem expeditionem. 160. Ejus adventus Venatisa. 591. Ejus obitus. 667.

Emanuel (*Joannes*) Caroli v. ed Leonem x. orator. I. 13.

Epidamnum *vel* Epidaurum (*Malvaſia*) fruſtre a turcis invaditur. I. 461. Turcis deditur. 578. 579. Fruſtra a Sebaſtiano Venerio invaditur. II. 380. Ab Hiſpanis capitur & incenditur III. 358.

Epirotee: reip. fidem implorant. II. 382. III. 268.

Epiſcopi: Peulli iiij. decreto ad ſuas eccleſias jubentur ire. II. 150.

Epiſcopus Amethuntinus: ejus in Temaſſo tuenda virtua, pietes, & obitua II. 443.

Equites Hieroſolymitani, Rodienſes, Melitenſes: eorum inſtitutio & geſta. II. 76. & ſeqq. Rhodum amittunt. I. 52. & ſeqq. Melita e Carolo v. donantur. 55. Illam adverſus turcas egregie tuentur. II. 210. & ſeqq. Leptim in Africa amittunt. 32. Mahometam capiunt & evertunt. III. 269. Eorum in orientem excurſiones. I. 356. II. 59. 67. 613. 646. III. 17. 30. 52. 127. &c.

Eqnites s. Stepheni: eorum inſtitntio. II. 682. Excurſiones. 682. & ſeqq. III. 17. 30. 127. &c. Octo lybicas triremes incendunt. 298. Fruſtra Tamaſſum adoriuntur. 400. Eorum conſilia de Pylo edorienda. 401. Hipponem capiunt & incendunt. 406.

Equitea Templarii: corum inſtitutio. II. 79.

Equites Theutonici: eorum inſtitutio. II. 80.

Eriziua (*Antonius*) ſapiens ordinum. I. 465. Agris ad cultum reducendis praeficitur. II. 104.

Erizins (*Ludovicus*) ejus crimen & ſupplicium. I. 625.

Eriziua (*Marcus-Antonius*) perpetuo carceri addicitur. I. 625.

Erneſtus, Bajoariae princeps: archiepiſcopus colonienſis eligitur. III. 33.

Eſtenſis (*Franciſcus*) II. 24.

Etruſcus (*Laurentius*) Clementis vij. ad Franciſcum j. legatus. I. 140. Ad Mantuanum a Leutrechio miſſus, illum foederatis in Carolum v. adjungit. 249.

Eugubinus (*Bernardinus*) militum praefectus: pro Tamaſſo pugnans, cadit. II. 440.

Eugubinua (*Guerra*) ejus virtus in Neoceſtri oppugnetione, & obitus. II. 523.

F

Faber (*Guido*) major Toloſae judex: Caroli. viiij. ad concilium tridentinum orator. II. 176.

Fabiena nevis veneta: a Dregute cepitur. II. 208.

Fabrianus (*Jacobus*) militum praefectus: Tamaſſum propugnans, cadit. II. 441.

Fachinettus (*Joannes-Antonius*) Pii v. apud Venetos internuncius. II. 342. Gregorii xiij. nomine ſenatum ad foedus in turcas hortatur. 602. 603. Cardinalis. III. 28. Pontificatus competitor. 126. Rebus gallicis procurandis Romae praeficitur. 137. *Vide* Innocentius viiij.

Faletrus (*Ludovicus*) apud Henricum viij. orator. I. 328. Ad Carolum v. orator, per reip. fines iter habentem. 595.

Fuletrus (*Nicolaus*) trierarchus. II. 360.

Fanenſis (*Palatius*) militum praefectus, in Leucoſienſi oppugnatione. II. 613.

Farneſia (*Victoria*) Guido-Ubaldo, Urbinati, nubit. I. 631.

Farneſiua (*Alexander*) *Vide*: Paullus iij.

Farneſius (*Alexander*) Cardinelia. I. 596. Ejus Venetias adventus. 621. Ejus opera Ghislerius cardinaiis, pontifex creatur. II. 218.

Farneſius (*Alexander*) Octavii fil. ejus in turcas fortiter geſta. II. 549. 551. Ejus Medioiani cum Joanne Auſtriaco colloquia. 586. In Belgio ſtipendia facit. 650. Belgii gubernator, & ejus elogium. 654. Ejus in Belgio res geſtae. III. 54. Auxilia in Galliam ad ſoederatos mittit. 59. Cum exercitu Luteriam contendit. 123. In Belgium revertitur. 124. Iternm in Galliam migrat. 142 Rhotomago obſeſſo auxiliatur. 156. Ejus obitus. 159.

Farneſius (*Galeatius*) reip. ſtipendia facit. II. 39. Ad Margaritini expeditionem ſe confert. 300.

Farneſius (*Horatius*) Claudiam, Henrici ij. fil. ducit. I. 639. Aſtu ſe a captivitate eximit. II. 25. Crevacorium capit. 28.

Farneſius (*Octavius*) Margaretam Auſtriacam ducit. I. 514. Fruſtra nititur Parma potiri. II. 7. Eccleſiae vexillifer. 11. Parmam recipit. *ibid.* Hiſpanicarum copierum imperator adverſus Herculem Ferrarienſem. 119. Ejus ditiones invadit. 121.

Farneſius (*Petrus-Aloyſius*) Novaria a Carolo v. donatur. I. 514. Parmae ac Placentiae dux a Paullo iij. inſtituitur. 615. Ejus caedes. 630.

Ferneſius (*Ranucius*) ab Andree Civrano funditur. I. 270.

Farneſius (*Ranucius*) Parmae dux: italorum principum ſolus, Venetis hebere mili-

tum delectum in ſuis finibus permittit. III. 254. Inojoſae auxilia mittit adverſus Allobrogem. 511.

Farrius (*Franciſcus*) Luſitanorum ad remp. orator. II. 666.

Faventinus (*Marcus-Antonius*) Ravennam praeſidio mittitur. I. 226.

Fannus (*Petrus*) Aquenſis epiſcopus: a Maximiliano legatus, componit Genuenſium diſſidia. II. 616. 617.

Fanſtus (*Victor*) galeonis artiſex. II. 264.

Femina, in Calatiae comitis caſtris, militans: Hiſpanum militem captivum facit. I. 314.

Femina leucoſienſis: ejus inſigne facinus ad ſervandam pudicitiam. II. 320.

Femina pharenſis: ejus virtus & fortitudo. II. 405.

Femina tamaſſienſis: ejus, in patria propugnanda virtus & conſtantia. II. 458.

Feminarum, Monopolitanarum virtus in patria tuenda. I. 309. Sicenſium facinus egregium. II. 289. Curzolenſium fortitudo, patriam ſervantium, a viris deſertam. 404. Tamaſſienſium in patriam caritas & virtus. 443. 445.

Ferdinandus, Philippi fil. archidux Auſtriae: agit cum rep. de tollendis finium controverſiis. I. 68. Romanorum rex inauguratur. 364. Bellum in turcas decernit. 371. Ungaricum regnum beneficiario jure a Suleimano tradi ſibi depoſcit. 581. Magnam ejus partem vi occupat. 581. II. 39. Imperator eligitur. 132. Cum Suleimano inducias facit. 192. Ejus obitus & elogium. 206.

Ferdinandus, Ferdinandi Caeſaris fil. Ejus Venetias adventus. II. 8. 660. Exſtincto patre, dux Stiriae, Carinthiae, & Carniolae. 207. Agit cum Italiae principibus, ne in ſuis ditionibus militum delectum habere, Venetis permittant. III. 251. 253. Rebatam legatum Venetias mittit. 252.

Ferdinandus, Caroli archiducis fil. III. 297. A ſenatu pecuniam mutuam petit. 309. 310. Cum Senatu agit, de componendis Uſcochorum controverſiis. 467. & *ſeqq.*

Ferramoſca (*Caeſar*) Clementi vij. pollicetur, Borbonium a pontificiis & florentinis ditionibus receſſurum. I. 208.

Ferrates: Suleimani ad remp. orator. II. 6.

Ferrerius (*Arnoldus*) Caroli viiij. apud Venetos orator, Mamutem dimitti, a Senatu petit. II. 276. Res gallicas patribus ſignificat. 622. Pecuniam mutuam regis nomine ab iiſdem petit. *ibid.*

Ferrerius (*Raymundus*) Caroli viiij. ad tridentinam ſynodum orator. II. 176.

Fidelis (*Vincentius*) ſenatus ſcriba: ad Andream Auriam legatur. I. 495. Mediolani reip. res agit. 569.

Figaroa (*Aloyſius*) Ejus navis a turcis capitur I. 531.

Finalis: ab Alfonſo Ferrarienſi occupatur. I. 17. 30.

Firmanus (*Eraſmus*) Tamaſſum propugnans cadit. II. 441.

Flanona: ab Uſcocchis capta, diripitur. III. 251.

s. Florae comites. *Vide*: Sfortiae.

Florentini: Mediceos urbe pellunt, mox recipiunt. II. 216. Cum Gallo & Venetis foedus inſtaurant. *ibid.* Mediceis iterum pulſis, in libertatem ſe aſſerunt. 226. A Carolo v. nihil obtinent per legatos. 322. 340. Pontificiis & caeſareis copiis impetuntur. 340. & *ſeqq.* Caeſareanis ſe dedunt. 348. Eorum reip. immutatio. 367. Eorum in mediterraneo excurſiones. II. 147. 613. *Vide*: Equites s. Stephani.

Florentinus (*Ambroſius*) Franciſci j. ad Venetos orator. I 69.

Florentinus (*Julius*) ejus virtus in Neocaſtri oppugnatione, & obitus. I. 523.

Florius (*Jacobus*) I. 384.

Foedus: inter Leonem x. & Carolum v. I. 10.

——— Inter Carolum v. & Henricum viij. adverſus Franciſcum j. I. 55.

——— Inter Carolum v. & remp. adverſus eumdem. I. 64. 67. 71. 137. & *ſeqq.*

——— Inter Clementem vij. & Carolum v. I. 136. 379. 401. 408. 414. 420.

——— Inter Clementem vij. Franciſcum j. remp. & alios adverſus Carolum v. I. 139. 143. 153. 161. 181.

——— Inter Venetos & Franciſcum Sfortiam. I. 325.

——— Inter Paullum iij. Carolum v. & remp. adverſus Suleimanum. I. 447. 453. 464. 466. 478. 492

——— Inter Carolum v. & Henricum viij. adverſus Franciſcum j. I. 592.

——— Inter Paullum iij. & Carolum v. adverſus Proteſtantes I. 617.

——— Inter Proteſtantes adverſus Carolum v. I. 618.

——— Inter Henricum ij. & Senenſes, adverſus Carolum v. II. 56.

——— Inter Paullum iij. & Henricum ij. adverſus eumdem II. 83. 84.

——— Inter Pium v. Philippum ij. & Venetos, adverſus Selymum. II. 206. 335. 336. 361. 385. 386. 513. & *ſeqq.*

——— Inter Henricum iij. & Helvetios. II. 695. III. * 271.

——— Inter Venetos & Helvetios. II. 70. III. 258. * 283. 510. & *ſeqq.*

——— Inter Venetos & Rhaetos. II. 70. III. 258. * 283. 315. 463. & *ſeqq.*

——— Inter pleroſque Europae principes, adverſus Caeſarem & Hiſpaniae regem, Hen-

Digitized by Google

Henrico iiij. principe III. 430. *& ſeqq.*
Foedus catholicum, ſeu ſecrum in Gallia, in Henricum Navarrae regem. III. 42. *& ſeqq.* Foederetorum res geſtee. 54. 58. 62. 70. 75. 83. 101. 110. 123. 138. 141. 157. 173. 198. *& ſeqq.*
Foitus eques, tormentorum praefectus: pro Tamaſſo pugnens, cadit. II. 432.
Fontanus. *Vide*: Fuentanus.
Foreſtus (*Joannes*) Franciſci j. apud Suleimanum orator: illum in Venetos inſtigat. I. 408.
Formentus (*Joannes*) Senatus ſcriba: ad Peullum iiij. II. 163. & ad Ferdinandum imp. legetur. 204. Decemvirum ſcriba: Romam legatur ad componendas inter Pium v. & Ceeſarem controverſias. 357.
Forojulienſis (*Tonſus*) Senatus in illum liberelites. I. 235.
Forumjulium: turcicis incurſionibus non ſemel devaſtatum. III. 159. *& ſeqq.*
Foſcarenus (*Aloyſius*) eques, ſapiens continentis: ad Sigiſmundum, Poloniae regem orator, ut ejus filium, reip. nomine, de ſecro fonte ſuſcipiat. III. 316. Ejus legatio. 352. Eques, ſapiens continentis: Jojeuſam cerdinalem domo ad collegium deducit. 375. Eundem Romam profecturum, Senatus nomine inviſit. 378. Sciampignio oratori Senatus dolorem de Henrici iiij. nece teſtatur. 441.
Foſcarenus (*Antonius*) apud Henricum iiij. orator: de ejus nece det literas ad Senatum. III. 441.
Foſcarenus (*Hieronymus*) Aloyſii fil. equitum praefectus: Ejus dexteritete ſedantur turcae Illyrico finitimi. III. 462.
Foſcarenus (*Jacobus*) Illyrici legatus. II. 289. 357. Claſſis imperator, & ejus elogium. 515. Jacobum Superantium, ad ſollicitandum Jo. Auſtriaci adventum, mittit. 523. Foederatos ad pugnam hortetur. 538. Et ſpecistim Mercum-Antonium Columnam. 539. Et Jo. Auſtriacum. 554. Ejus ad hunc oratio, ne Pyli oppugnationem deſeret. 537. Imperium illi prorogatur. 577. Cretae legetuscum imperio. 582. Ad Henricum iij. in reip. finibus excipiendum legatur. 590. Ejus Cretem adventus. 609. Leges ab illo Cretenſibus datee. 611. Milites conſcribere, triremes inſtruere jubetur. 637. Eques & procuretor: reip. nomine Mariam Auſtriacam Auguſtam, excipit. 680. Corcyreeas munitiones inviſit. *ibid.* Ad Xyſtum v. III. 40. Urbanum vij. 122. Gregorium xiiij. 126. etque ad Innocentium viiij. oretor. 143. Rivoaltini pontis exſtructionem procurat. 144. Ad Palmae conſtruendae ſitum deligendum mittitur. 169. Claſſis imperator. 180. Principatus competitor, & ejus elogium. 188. Ad Clementem viij. Ferrariae commorantem orator. 239. Cum Rebata de Uſcocchis agit. 254.
Foſcarenus (*Jo. Baptiſta*) ſapiens continentis: cum Foxio, Galliae regis oretore, agit. II. 246.
Foſcerenus (*Laurentius*) II. 153.
Foſcarenus (*Marcus-Antonius*) trierarchus: Unus duas piraticas triremes aggreditur & capit. II. 220.
Foſcarenus (*Michael*) ſapiens continentis: ſenatui ſuadet, ne paci inter Hiſpanum & Allobrogem ſubſcribat. III. 521.
Foſcarenus (*Sebaſtianus*) doctor, conſilii ſapiens: ejus, de pece cum turcis ineunda, ſententia. I. 565.
Foſcarorum eedes: Henricum iij. excipiunt. II. 592.
Foſcarus (*Aloyſius*) I. 294.
Foſcarus (*Marcus*) ed Leonem x. orator: eum a conſilio de pace Italiee turbende, deterret. I. 7. Apud Hadrianum vj. 33. & Clementem vij. orator: Senatus nomine foederi inter eumdem, & Venetam Florentinamque reſpublicas, ſubſcribit. 153. Cerolum v. excipit, in Italiem redeuntem. 378. Ad eumdem oretor, africanam victoriam gratulatur. 412. Conſilii ſapiens: ejus in ſenatu concio. 467. Suadet pacem cum Suleimeno. 487. Cenſet, claſſem intra ſinum hadriaticum detinendam, dum a turcis Neocaſtrum oppugnabatur. 551.
Foſcerus (*Nicolaus*) Cler. Reg. ad archiepiſcopatum cretenſem a ſenatu nuncupatur. III. 303.
Foſcerus (*Philippus*) conſilii ſapiens. II. 130.
Foſſanum: a Sciebotto occupatur. I. 415. A Leva recipitur. 417.
Francavilla (*Franciſcus*) Tamaſſi minis obruitur. II. 434.
Franciſcius (*Franciſcus*) decemvirum ſcriba. II. 135.
Frenciſcius (*Marcus-Antonius*) ſenatus ſcriba: legetur in Delmetiam, ed dirimendas, inter Suleimanum & remp. de finibus controverſies. I. 615. Ad Suleimanum legatur. 634. Romae pacem agitat inter Paullum iiij. & Albee ducem. II. 113. *& ſeqq.* Petrum Lauretanum, Principem deſignatum, ad mercianas eedes deducit. 240.
Franciſcius (*Petrus*) oratoris veneti ſcriba, Byzentium proficiſcitur: I. 548.
Franciſcus j. Galliae rex: ejus cum Henrico viij. colloquium. I. 9. Senatum, ad filiam de ſecro fonte ſuſcipiendem, invitat. *ibid.* In Italiem deſcendit. 101. Mediolenum occupat. 102. Ticinum oppugnat. 110. *& ſeqq.* Albaniae ducem, & Laurentium Ceritem ed neapolitanem expeditionem mittit. 114. In ticinenſi praelio caeſareanorum

captivus. 128. Pisleonem ducitur. 138. inde Barchinonam & Madritum. 139. Ejus aegritudn. 142. Reſpuit iniquas libertatis & pacis conditinnes, a Caroln ſibi delatas. 143. Com Caroln pacem ſancit. 156. Liber in Galliam redit. 159. Renuit pacis leges liber firmare. 169. Andream Auriam ad ſua ſtipendia accerſit. 228. Agit cum Caroln de pace. 243. *& ſeqq.* S. Paulli comitem in Italiam mittere decernit. 274. Ejus, de Hiſpania invadenda, conſilium. 298. Iterum de pace cum Carolo agit. 316. 319. Petit a ſenatu, ut apud ſe Flaminiae nppida deponatur. 319. & ut neapolitani regni oppida reſtituat. 325. Ejus cum Clemente colloquium ad Maſſiliam. 392. *& ſeqq.* Repetit a Carnlo Flandros & Atrebates. 404. Sabando bellum infert. 415. *& ſeqq.* Suleimanum in Carolum ſollicitat. 421. A Venetis petit, ut a foedere cum Carolo v. recedant. 436. Ejus cum Paulin iij. & Carnlo v. Niceae colloquium. 510. *& ſeqq.* Remp. a pace cum turcis ineunda dehnrtatur. 569. Carnlum Pariſiis excipit liberaliter. 576. Diverſis e incis Carnln bellum infert. 587. Ejus nbitus & elngium. 626.

Franciſcus ij. Galliæ rex. II. 148. Ejus in exſtirpandis haereſibus ſedulitas. 154. 165. Ugonottarum inſidiis petitur. 155. Ejus obitus. 166.

Franciſcus-Maria j. Urbini dux: in agrum Senenſem excurrit. I. 33. Summus venetarum copiarum praefectus eligitur. 77. In venetis caſtris. 81. Launnjo ſe adjungit. 88. Ejus virtute Garlaſcum capitur. 89. Laudem occupat. 94. Venetarum copiarum imperator. 95. Franciſco Sfortiæ nbſeſſo fruſtra nititur opitulari. 177. Cremona potitur. 188. Medicei ejus opera in patriam reſtituuntur. 216. Suum de ope Clementi nbſeſſn inferenda conſilium. 223. Conjugem filiumque Venetias nbſides mittit. 225. Comiti s. Paulli ſe adjungit. 285. Ejus in ticinenſi oppugnatione virtus. 286. Iterum copiarum terreſtrium reip. imperator. 296. Caeſareanna non ſemel caedit. 313. Suam reip. operam in belln turcico deſert. 450. Senatus in ipſum liberalitas. 451. Ejus, de Corcyra munienda, ſententia. 460. Senatui pacem cum Suleimann ſuadet. 481. Terreſtrium copiarum foederatarum imperator. 493. Operam ſuam reip. deſert ad Illyrici tuitionem. 506. Ejus obitus, elogium, & publicum funus. 538.

Franciſcus-Maria ij. Urbini dnx. II. 600. Ad Inojoſam, adverſns Allobrngem, auxilia mittit. III. 511.

Franciſcus Alenconius: ab Henrico ij. fratre diſcedit. II. 622. Eidem conciliatur. 623. Belgii foederati protector eligitur. 650. redit in Galliam. 655. Dux Brabantiæ a Belgis nuncupatur. 684. Ejus obitus. III. 42.

Franciſcus, Salaſſiorum dux ad Carolum v. tranſit. I. 417.

Francus (*Jo. Jacobus*) Amatricem occupat. I. 291.

Frandiſpergius (*Georgius*) Germanorum militum ductor, in caeſareanorum caſtris. I. 40. Ejus in praelin ad Picoccam virtus. 41. Iterum in Italiam, ad Romanam expeditionem, deſcendit. 196.

Fraſſina (*Petrus*) Caeſareanos, Monopolim aggredientes, repellit. I. 308.

Fratellius (*Nicolaus*) trierarchns. . 360.

Fraxineus, Henrici iiij. apud Venetos orator: ſuis regis, ſuamque nperam patribus deſert, ad conciliandam inter pontificem & Venetos concordiam. III. 359. Concordiae conditiones proponit. 360. Brandolinum & Sarscenum, vinctos ſibi traditns, Joieuſae cardinali tradit. 389.

Friſpanes (*Aventinus*) quadringentorum peditum praefectns: in Cretam mittitur. I. 296.

Friſn (*Carolus*) in Neocaſtri nppugnatione. II. 528.

Fuentana arx: ad Vultntenam vallem a Fuentann exſtruitur. III. 293. 299.

Fuentanus (*Petrus Henriquez*) Inſubrum gubernator. III. 273. Hiſpanicum imperium amplificare in Italia nititur. * 286. Foederi inter Venetos & Rhaetos objicit impedimenta. * 288. 289. 293. 299. 305. 382. Fuentanam arcem conſtruit. 293. 299. Ejus a Rhaetis poſtulata. 299. Copias regia juſſu cogit. 367. 394. Diſſidia in Rhaetis ciet. 381. 394. Coactas copias dimittit. 395. Ejus in Sabaudum bellici apparatus & minae. 447. *& ſeqq.* Ejus obitus & elogium. 451.

Fulgnſios (*Alexander*) in venetam militiam adſcribitur. I. 98. Cataphractorum equitum ductor. 318. A ſenatu exauctoratur. 592.

Fulgoſins (*Annibal*) Senatus in illum liberalitas. I. 235. Reip. peditum praefectus. 296. Major peditum praefectus. 318.

Fulgnſius (*Aurelius*) II. 25.

Fulgoſius (*Cæſar*) in venetam militiam adſcribitur. I. 98. Ad invadendam Genuam mittitur. 233. Genuenſes profligat. 234. Senatus in ipſum liberalitas. 235. Copiis venetis in Flaminia praeficitur. 293. Equitatus veneti praefectus. 296. Comitem s. Paulli ad genuenſem expeditionem incitat. 311. Leviorum equitum praefectus. 318. In gallicas partes tranſit. 418. Muneribus omnibus & bonis exutus, a Senatu exſilio damnatur. 418. 592. Ejus caedes. 582.

Fulgnſius (*Federicus*) quadringentorum militum praefectus: in Cretam mittitur. III. 130.

Fulgnſius (*Janus*) dnx Genuæ: cataphractorum equitum venetorum praefectus. I. 98. Mi-

Militiæ venetae gubernator. 230. Terreſtribus reip. copiis, abſente Urbinate, cum imperio praeficitur. 297. Ejus obitus & elogium. 318.
Fulgoſius (*Nicolaus*) patribus pollicetur, facturum ſe, ut foederatis Genua accedat. I. 188.
Fulgoſius (*Octavianus*) Genuæ dux. I. 44. Caeſareanorum captivus. 45.
Funus publicum Ziliae Dandulae, duciſſae. II. 219.
Funus regiarum ſeminarum in Gallia. III. 264.
Fusberius (*Jo. Baptiſta*) militum praefectus ad Macarſcam. II. 566.

G

Gabor (*Betlemus*) a caeſareanis profligatur. III. 299.
Gabrielius (*Andreas*) Bergomi legatus. III. 283. Aſcrivii legatus. 287. In Illyrico legatus cum imperio. 297. Pado in novum alveum derivando praeficitur. 302. Controverſias de Illyrici finibus componit. 316.
Gabrielius (*Julius*) Bergomi praefectus: dirimendis de Brembo amne inter Bergomates ac Trivilienſes praeficitur. II. 170.
Gabrielius (*Julius*) epirotarum equitum in Illyrico praefectus. III. 207.
Gajaci comes: *Vide*: Severinas, Calatiæ comes.
Gajana navis: ab equitibus s. Stephani capitur. II. 632.
Galeatiæ: quantum contulerint, ad reportandam ad Echinades victoriam. II. 495.
Gallia: ejus ob religionem varii tumultus. II. 267. 621. 640. & *ſeqq.*
Galliardus (*Ludovicus*) Jeſuita: a mantuanis ditionibus faceſſere jubetur. III. 351.
Gallius (*Ptolemaeus*) cardinalis: pontificatus competitor. III. 224. 245.
Gambara (*Annibal*) Paulli v. a cubiculo. III. 340.
Gambara (*Brunorius*) Caroli v. cubicularius. I. 343.
Gambara (*Nicolaus*) octingentorum peditum in veneta claſſe præfectus. II. 535. Ad Varbagni oppugnationem pergit. 568.
Gambarae comites: reipublicae conciliantur. I. 343.
Gandarum (*Gant*) a Carolo v. deficit. I. 568. Ab eodem domatur. 581.
Gandia: fruſtra a Sabaudis invaditur. III. 503.
Garlaſcum: ab Urbinata occupatur. I. 89.
Garzonius (*Joannes*) Palmae conſtruendae quaeſtor datur. III. 270. Piſcheriae muniendae praeeſt. 508.
Garzonius (*Victor*) Nauplii bajulus: fortiter oppidum propugnat. I. 461.
Gaſpar, Mediolanenſis centurio: Salonam turcis turpiter tradit. II. 405.
Gaucus (*Jo. Franciſcus*) in Tamaſſi propugnatione cadit. II. 440.
Gauſerius (*Gulielmus*) Galliae admirallus: in Italiam cum exercitu deſcendit. I. 79. Oppidis Inſubrum multis potitur. 79. & *ſeqq.* Fruſtra Mediolanum oppugnat. 83. Ad Seſſitem profligatus, in Galliam remeat. 94. Ad Ticinum pugnans, cadit. 128.
Gaulum: a Sinane captum, diripitur. II. 32.
Ganrus (*Jacobus*) quinqueremis praefectus. II. 476.
Gazius (*Marius*) Calaber: In Leucadis oppugnatione tormentorum praefectus. II. 505. Tercentorum peditum in Illyrico praefectus. III. 202. Militum tribunus: delectus habet in Creta. 358.
Gazius (*Moretus*) Calaber: caſtrorum venetorum praefectus. II. 535. Strenue in turcas pugnat. 549. In Pyli oppugnatione fortiter ſe gerit. 555. 556. Ad Varbagnum demoliendum mittitur. 568. Militiæ in Illyrico præfectus. 586. Summus cretenſis militiæ præfectus. 637.
Gazzoldi comes (*Sigiſmundus*) Tamaſſi ex vulnere obit. II. 434.
Geneva: Sabaudi jugum excutit. II. 160.
Genua: a cæſareanis capta, diripitur. I. 44. & *ſeqq.* Fruſtra a fœderatis oppugnatur. 199. & *ſeqq.* In Gallorum poteſtatem redit. 235. In libertatem vindicatur. 283. Arce diruta, novæ leges ad firmandam libertatem ſanciuntur. 288. Ejus ad Venetos legatio. 289. Factionibus turbatur. II. 615. & *ſeqq.* Diſſidiorum compoſitio. 617.
s. Georgii comes: Sabaudum in Mantuanum ducem inſtigat. III. 478.
Georgius, Varadini epiſcopus: ejus cum Petrovichio diſſidia. II. 15. Ferdinandi opem implorat. *ibid.* Ejus opera Ferdinandus Dacia potitur. 39. Strigonienſis archiepiſcopus & cardinalis. 40. Ejus perfidia & cædes. 41.
Georgius (*Aloyſius*) Corcyræ legatus cum imperio. II. 357. Strenue oppidum propugnat. 410. Brixiae praetor. 669. Auſtriacorum opera diruit, ad Sontium in æſtuaria gradenſia exonerandum. III. 105. Procurator: rivoaltino ponti exſtruendo praeficitur. 145. Auctor ſenatui, ut Padus ab æſtuariis venetis avertatur. 267. Ejus operis perficiendi cura ipſi demandatur. 268. 302. Adverſus nummorum adulteratores quaeſitor. 295. Targeſtinorum audaciam reprimit. 415. Quinquevir legibus corrigendis. 497.
Georgius (*Benedictus*) ſapiens ordinum. III. 27.
Georgius (*Bernardus*) advocator: ab oratore Gallo proditores repetit. I. 591.
Georgius (*Hieronymus*) trierarchus. I. 523.
Georgius (*Paullus*) trierarchus. I. 523.
Geſſius (*Berlingerius*) Paulli v. apud Venetos legatus. III. 391. Ejus cum ſenatu acta, in cauſſa *Apologiæ* Jacobi regis. 421.

Gevara (*Hieronymus*) Philippini Auriæ captivus. I. 277.

Geuſil: quinam in Belgio. II. 228.

Ghinius (*Paullus*) lemborum præfectus: Uſcochos in jaderenſium finium pago obſidet. III. 466.

Ghinucius (*Hieronymus*) Clementis vij. ad Henricum viij. legatus. I. 134.

Ghirardus (*Antonius*) veneram navem intercipit. II. 636. A Philippo ij. reip. miniſtris traditur. *ibid.*

Ghislerius (*Michael*) *Vide*: Pius v.

Glacius comes (*Hieronymus*) reip. ſtipendiarius. I. 272.

Gibertus (*Jo. Matthaeus*) Clementis vij. ad Franciſcum j. legatus. I. 110. & ad Venetos. 368. Senatum, Clementis nomine, ad foedus adverſus turcas hortatur. 369.

Giddius (*Franciſcus*) Clementis vij. nomine pontificiis copiis in Ungariam euntibus, per Venetos fines a Senatu tranſitum obtinet. I. 374.

Gildandradius: foederatam claſſem præit, ad res hoſtium explorandas. II. 477. 482. Hiſpanicae claſſis partem in orientem ducit. 530.

Giliolus (*Hieronymus*) Caeſaris Ateſtini ad Clementem vij. orator. III. 232.

Girardius (*Franciſcus*) a ſecretis: a ſenatu ad Mantuae ducem legatur. II. 663.

Gleſius (*Balthaſſar*) Ferdinandi archiducis ad remp. orator. I. 68.

Globus geographicus, Muſtaphae, Suleimani fil. a reip. dono miſſus. II. 60.

Godius (*Petrus-Antonius*) Bergomi militiae praeficitur. III. 283.

Golfius (*Matthaeus*) Tamaſſienſium nomine Bragadenum rogat, ut urbem dedat. II. 451.

Gondius (*Hieronymus*) regis reginæque Galliae nomine initam cum populis concordiam oratori veneto ſignificat. II. 642. Eorumdem ad venetos orator. 653.

Gonzaga (*Aloyſius*) in venetam militiam adſcribitur. I. 98. Ejus ad ſenatum oratio, Urbinatis nomine. 179.

Gonzaga (*Annibal*) Cremenſi militiae a rep. praeficitur. III. 283.

Gonzaga (*Claudius*) a Gregorio xiij. ad Jo. Auſtriacum legatur. II. 567.

Gonzaga (*Federicus*) Bozzoli dominus: Regium. I. 11. Parmam. 31. & Cremonam fruſtra aggreditur. 81. Alexandriam caeſareanis dedit. 94. Pyrrhi frater. 123.

Gonzaga (*Federicus*) Mantuae marchio: pontificiarum copiarum imperator. I. 53. 81. Foederatis accedit. 249. Ad Carolum v. Genuam proficiſcitur. 322. Senatui ſuam operam defert, ad pacem cum Carolo v. ſanciendam. 327. Ducis titulo cum poſteris a Carolo inſignitur. 353. Margaretam, Montiſferratenſium marchionum heredem ducit. 384.

Gonzaga (*Federicus*) Ferdinandi Mantuæ ducis ad Venetos orator. III. 489.

Gonzaga (*Ferdinandus*) Vincentii ducis fil. III. 464. Cardinalis: Mantuae dux inauguratur. 473. Mariam fratris viduam Sabaudo reddere abnuit. 473. 474. Ejus bellici apparatus. 479. Scriptis editis, ſua in Sabaudum jura tuetur. 484. Pacis conditionibus renuit ſubſcribere. 485.

Gonzaga (*Ferdinandus*) a Petro Lando ſunditur. I. 278. Caeſareanorum imperator: Florentiam recipit. 348. Foederis quæſtor a Carolo v. eligitur. 382. Lævæ ſe adjungit. 417. Foederatae militiae ſummus praefectus: Corcyram ſe confert. 519. Mediam triremium aciem in congreſſu ad Nicopolim ducit. 522. Mediolani gubernator: Petri-Aloyſii Farneſii caedis auctor creditur. 630. Placentia occupata, Parmam obſidet. 631. II. 17. Brixillum occupat. 24. Belli parmenſis dux. *ibid.* Parmenſis ditionis oppida invadit. 28.

Gonzaga (*Franciſcus*) Mantuae dux: Catharinam Auſtriacam ducit. II. 8. Ejus Venetias adventus. 530.

Gonzaga (*Franciſcus*) Vincentii fil. Mariam, Caroli-Emanuelis filiam, ducit. III. 405. Mantuae dux. 464. Ejus obitus. 473.

Gonzaga (*Gulielmus*) Mantuae dux: ejus conſilia de aquis in Atheſim derivandis. II. 663. Ejus obitus. III. 61.

Gonzaga (*Henricus*) Nivernenſis dux: Virginii Urſini ſororem ducit. III. 479. Cum Gallorum nobilium turma Caſale ingreditur *ibid.*

Gonzaga (*Hercules*) cardinalis: tridentini concilii praeſes. II. 169. Ejus obitus. 197.

Gonzaga (*Ludovicus*) Clementem Ornitum deducit. I. 253.

Gonzaga (*Ludovicus*) Nivernenſis dux: Henrici iiij. ad Clementem viij. orator, & ejus legatio. III. 175.

Gonzaga (*Maria*) Franciſci ducis filia. III. 473.

Gonzaga (*Pyrrhus*) s. Angeli praefectus. I. 123. Caeſareanorum captivus. 124.

Gonzaga (*Vincentius*) Mantuae dux. III. 61. Caeſareanorum in Pannonia imperator: fruſtra Caniſium oppugnat. * 260. Galliardum & Moſcam e ſuis ditionibus faceſſere jubet. 351. Se reſque ſuas reip. defert. *ibid.* Ejus obitus. 464.

Gonzaga (*Vincentius*) Vincentii ducis filius. III. 464. 473. Caſali a fratre præficitur. 479. Niceae paleari ſuccurrit. 484.

Gozius (*Seraphinus*) Franciſci j. ad Soleimanum orator: illum in Carolum v. inſtigat. I. 440.

Grandonicus (*Aloyſius*) ad Clementem vij. atque ad Carolum v. orator. I. 347. Ejus in ſenatu oratio. 466. Pacem cum Suleimano ſuadet. 492. Ejus de Germanis militibus dimittendis ſententia. 508.

Gra-

Gradonicus (*Auguſtinus*) abbas: ad cretenſem archiapiſcopatum a ſenatu nuncupatur. III. 303.

Gradonicus (*Franciſcus*) x.virum capitalium magiſter: ejus concio in majoribus comitiis. III. 8. Menſae nummariae publicae primus gubernator. 61.

Gradonicus (*Juſtus*) trierarchus: Janusbeji triremes aggreditur. I. 440.

Gradonicus (*Vincentius*) eques: ad Henricum iiij. orator. III. 174. 184. Ad Auſtriacos principes per venetos fines iter habentes, legatur. 246.

Gratianus (*Antonius-Maria*) Ameriae epiſcopus, pontificius apud Venetos legatus. III. 205. Ejus ad patres oratio de bello turcis inferendo. 244.

Gratianus (*Franciſcus*) j.c. reip. ad componendas inter ipſam & Ferdinandum de finibus controverſias. II. 204.

Graviſius (*Lucretius*) Petraepiloſae comes: una cum nepote ab Uſocchis captus, trucidatur. III. 480.

Gregorius xiij. ejus creatio & elogium. II. 519. Philippum ij. ad novos bellicos in turcam apparatus urget. 563. Ab eodem petit, ut Joannem Auſtriacum Meſſanae hiemare jubeat. 567. Subſidia eccleſiaſtica Venetis concedit. 570. Ejus, ob pacem a rep. cum Selymo ſancitam, perturbatio. 573. Venetos ad bellum turcicum nititur incitare. 597. 602. Anconam munit. 601. Ejus conſilium, de loco regiis oratoribus poſt cardinales tribuendo. 604. *& ſeqq.* Ejus decreta in Melitenſes piraticam in oriente facientes. 613. Roſam auream ad Sebaſtianum Venerium, ducem, mittit. 612. Senatum hortatur, ut chriſtianorum principum diſſidiis componendis det operam. 651. Ejus decretum, ut in Italia religioſorum coetus inviſantur. 667. Ad Polonos & Moſchos legatum Poſſevinum mittit. 685. Ejus opera & decreto annus reformatur. III. 26. Chriſtianos principes contra turcas nititur concitare. III. 23. Ejus obitus & elogium. 39.

Gregorius xiiij. ejus creatio & elogium. III. 126. Quatuor cardinalium concilium, ad res gallicas procurandas inſtituit. 137. Auxilia catholicis in Galliam, Hercule nepote duce, mittit. 137. 138. Ejus obitus & elogium. 143.

Grimaldius (*Federicus*) I. 189. Cum patribus agit, Andreae Auriae nomine, de pace inter Carolum v. & remp. agitanda. 327.

Grimanus (*Aloyſius*) Senatus nomine cum Cubate agit. II. 234. Venetorum litorum munitiones procurat. 407. Illyrici legatus cum imperio. 515. Cliſſa & Macarſca fruſtra nititur potiri. 564. 565. Legatur in Illyricum, ad dirimendas de finibus controverſias. 597.

Grimanus (*Aloyſius*) cretenſis archiepiſcopus a Clemente viij. creatur, cum ſenatus praerogativa. III. 303.

GRIMANUS (*Antonius*) dux creatur. I. 5. Ejus elogium 6. Obitus. 70.

Grimanus (*Antonius*) Annonae in tarviſinis curator. III. 403. Quinquevir legibus corrigendis. 497.

Grimanus (*Hermolaus*) procurator. III. 295.

Grimanus (*Hieronymus*) ſapiens continentis. I. 468. Ejus, de pace cum turcis agitanda, ſententia. 595. Agit cum Ferdinandi legatis de controverſiis inter Auſtriacos & remp. dirimendis. 613. Veronae praefectus: Philippum Hiſpaniae, & Maximilianum Boemiae reges, per reip. fines iter habentes, excipit honorifice. II. 29. Ad Marcellum ij. 73. Paullum iiij. 74. Pium iiij. 153. & ad Pium v. orator. 219. Principatus competitor. 239.

Grimanus (*Joannes*) Aquilejae patriarcha: Danielem Barbarum ſucceſſorem ſibi eligit. II. 18. Cardinalis deſignatus, cur non fuerit pronunciatus. 169. Ab haereſis ſuſpicione a concilio abſolvitur. 201. Concilii decretis ſubſcribit. II. 205. Tageti feudum a ſenatu repetit. 671. Romam proficiſcitur. *ibid.* Aquilejam a Carolo archiduce repetit. 672. Anconam profectus, in patriam redeundi facultatem a Gregorio pont. petit. III. 30.

Grimanus (*Marcus*) Aquilejae patriarcha: pontificiae claſſis legatus. I. 479. 511. Nicopolim fruſtra aggreditur. 519. Primam triremium aciem in congreſſu ad Nicopolim ducit. 522. Ejus ad pugnandum alacritas. 527. *& ſeqq.* Romam redit. 537.

Grimanus (*Marcus-Antonius*) ſuadet pacem cum Suleimano. I. 492. Sapiens continentis: ſenatus nomine, Capellinum imperatorem inviſit. 538.

Grimanus (*Marinus*) cardinalis: legatus pontificius in Galliam. I. 609. Cenetenſium, inter pontifices & remp. controverſiarum auctor. 623. Ejus obitus. 624.

Grimanus (*Marinus*) ſapiens conſilii. III. 31. Ad Xyſtum v. orator. 40. Eques & procurator: carceribus ad marcianum forum conſtruendis praeficitur. 106. Ad Urbanum vij. 123. Gregorium xiiij. 126. Innocentium viiij. 143. atque ad Clementem viij. orator. 150. Ad Palmae conſtruendae ſitum deligendum mittitur. 169. Principatus competitor, & ejus elogium. 188.

GRIMANUS (*Marinus*) dux creatur, & ex ejus creatione mira populi laetitia. III. 188. Ejus obitus & elogium. 330. 338.

Grimanus (*Michael*) Janusbeji triremes aggreditur. I. 440.

Grimanus (*Petrus*) Vicetiae praefectus: Carolum v. in venetis finibus excipit reip. nomine. I. 353.

Grimanus (*Victor*) ſuadet pacem cum Suleimano. I. 492. Ad Carolum v. 595. & ad Henricum ij. orator. 626.

Grimanus (*Vincentius*) ad Carolum v. I. 412. 584. atque ad Franciſcum j. orator. 576. Procurator: a Galliae regis legato proditionis reos vi repetit. 591.

Grittus (*Aloyſius*) Corcyrae legatus. II. 25.

Grittus (*Aloyſius*) Andreae ducis fil. nothus: Agrienſis epiſcopus, & ungarici regni theſaurarius. I. 347. Ungariae regis ad Suleimanum orator. 354. Ungariae regem, Suleimani nomine, ad pacem cum Ferdinando hortatur. 371. Dat operam, ut Franciſcus Dandulus a piratarum captivitate redimatur. 386. Epiſcopum varadinenſem curat interfici. 399. Ejus caedes & elogium. 400.

Grittus (*Andreas*) apud Lautrecum legatus. I. 12. Ludovicam mediolanenſem portam infeliciter tuetur. 21. Legatus in caſtris. 30. In patriam redit. 50. Ejus cum Georgio Cornelio comparatio. 70.

GRITTUS (*Andreas*) dux creatur. I. 71. Cum Carolo v. pacem & foedus ſenatui ſuadet. 73. Se ſuaſque opes reip. in turcico bello deſert. 450. Pacem ſuadet cum Suleimano. 492. Ejus oratio, qua cives ad opitulandum patriae hortatur. 503. Crucis dominicae portiuncula donatur a Moeſiae praefecto. 549. Ejus obitus & elogium. 539.

Grittus (*Andreas*) Monopolis praefectus: oppidum ſtrenue tuetur. I. 308. Cydoniaa praefectus. 464. Viriliter oppidum adverſus turcas propugnat. 497.

Grittus (*Baptiſta*) ejus caedes. I. 443.

Grittus (*Franciſcus*) trierarchus. I. 523.

Grittus (*Franciſcus*) trierarchus. ejus triremis incendium. II. 414. Ejus ad Margaritinum geſta. 500.

Grittus (*Joannes*) trierarchus. I. 523.

Grittus (*Joannes*) ad dirimendas inter Auſtriacos & remp. controverſias a ſenatu legatur. II. 660.

Grittus (*Joannes-Baptiſta*) in Hieronymi Prioli, ducis funere orationem habet. II. 239.

Grittus (*Laurentius*) Andreae ducis fil. nothus: a ſenatu Byzantium mittitur, ut de pace agat. I. 545. Ejus res geſtae & reditus. 577. Byzantium iterum mittitur. *ibid.* de pace cum viſirio agit. 549. Ejus obitus. 562.

Grittus (*Petrus*) ad Franciſcum, Mantuae ducem orator. III. 464.

Grumius (*Andreas*) Jo. Sigiſmundi, Tranſſilvani, ad remp. orator. II. 213. 214.

Gualdius (*Juſtus*) reip. militum praefectus. I. 317.

Guaſtius (*Paullus*) pro Leucoſia fortiter pugnat. II. 311.

Guicciardinus (*Franciſcus*) Regii Lepidi praefectus. I. 11. Carpitur. 73. Joannis Medicei in pontificio exercitu vices gerit. 169. Fruſtra Clementis nomine a Borbonio petit, ut a pontificiis ditionibus exercitum reducat. 210. Foederis quaeſtor a Clemente eligitur. 382.

Guidiccionius (*Joannes*) Antibari militum praefectus. II. 403.

Guidus-Ubaldus, Urbinas, ſeptuagintaquinque cataphractorum militum praefectus. I. 297. Ejus cum Julia Varana nuptiae, & cum Paullo iij. ob Camertium ducatum controverſiae. 406. 538. Urbini dux. 538. A ſenatu augetur illi ſtipendium. 540. Venetarum copiarum gubernator. 616. Victoriam Farneſiam ducit. 631. Venetias advocatur. *ibid.* A Venetorum ſtipendiis miſſionem obtinet. II. 70. Pontificiarum copiarum imperator. 83. Foederi adverſus turcas ſubſcripturum ſe pollicetur. 274. Ejus obitus. 600.

Guiſiorum ducis & cardinalis caedes. II. 71. 73.

Guiſius (*Franciſcus*) Condaeum profligat. II. 191. Aurelianum oppugnat. 195. Ejus caedes. 196.

Guleta: a Carolo v. expugnatur. I. 409. A turcis recipitur. II. 596.

Guietius (*Joannes*) Rhoetorum ad Venetos orator. III. 290.

Gulielmus, ultimus Menapiorum dux: ejus obitus principumque ſucceſſionem ejus petentium, bella. III. 423. & *ſeqq.*

Guſmanus (*Martinus*) Ferdinandi imp. ad pontificem orator: ejus juſſu ad urbem accedere prohibetur. II. 133.

Guſſonius (*Andreas*) ad Franciſcum, magnum etruriae ducem, orator. II. 600. Eques: ad Ludovicum xiij. orator. III. 444.

Guſſonius (*Vincentius*) apud Sabaudum orator. III. 483. Ejus juſſu diſcedit. 484.

H

Hadrianus vj. ejus creatio & elogium. I. 32. Ejus in Italiam adventus. 53. Ejus opera Henricus viij. detentas Venetis triremes reddit. 65. obitus & elogium. 84.

Haimus (*Gabriel*) Sici praetor. II. 540. Damnatorum remigum praefectus; ejus crimen & ſupplicium. III. 34. 35.

Haimus (*Joannes*) Veronae praetor: ad Mantuanum legatur. I. 250.

Haimus (*Leonardus*) legatus in caſtris. I. 77. Conſiliarius: ejus ſententia de Flami-

niae

niae oppidis Clementi reddendis. 294. Ejus ſententia de legatis ad Carolum v. mittendis. 323. Sapiens conſilii: ſuadet patribus, ne foedus gallicum omnino rejiciant. 438. Suadet foedus adverſus Suleimanum. 492. Ejus, de germanis militibus dimitteodis, ſententia. 507.

Haimus (*Petrus*) triremiom praefectus adverſus Uſcocchos. II. 231.

Halineortius. Henrici iiij. apud Paullum v. orator: reip. cauſſam apud pontificem agit. III. 354. 355. Pontifici exhibet coocordiae conditiones. 362.

Halis: turcicae claſſis imperator. II. 240. Ad cypriam expeditionem proficiſcitur. 300. Milites ex Aſia in Cyprum traducit. 394. Venit ad Echinadas. 482. Ejus, de praelio confereodo, conſilia. 483. Mediam aciem ducit. 484. Strenue rem gerit. 489. Interficitur. 490. Ejus filiorum captivitas. 490. 500.

Hanaldus (*Claudius*) Tauriol praefectus. I. 569. Franciſci j. orator, Venetias advenit. 570.

Hariadenus Ahenobarbus (*Barbaroſſa*) claſſis turcicae imperator. I. 363. Ejus genus & geſta. 395. Ejus io ſiculo & neapoletano regnis direptiones. 397. Tunetanum regoum occupat. 398. A Carolo v. profligatur. 410. Ejus crudele de captivis conſilium. *ibid.* Liberaliter a Suleimano excipitur. 411. Claſſi turcicae praeficitur cum imperio. 433. Venetam claſſem inſequitur. 442. Trierarchos venetos captivos ſecuri percuti jubet. 443. Suleimanum in Venetos inſtigat. 444. Corcyram oppugnat. 457. Ejus triremis a Corcyraeis male habetur. *ibid.* Pleraſque venetarum Cycladum capit ac diripit. 462. 496. Memi caedem ulciſcitur. 462. Ejus in Creta incurſiones. 497. Ad ambracium ſinum contendit. 521. Ejus conſternatio & receptus, ad chriſtianae claſſis coospectum. 525. Ejus claſſis ad Saſſonem naufragia. 536. Byzantium ſe racipit. *ibid.* Neocaſtrum expugnat. 558. & *ſeqq.* Riſanum recipit. 560. Ab Aſcrivio repellitur. *ibid.* Rheglum captum populatur. 590. Niceam io Proviocia occupat. 593. Italiae oras praedatur. 610. Ejus obitos. II. 53.

Hariadenus, Aheoobarbi fil. Suleimanum ad melitenſem expeditionem inſtigat. II. 210.

Hatuanum: a caeſareanis fruſtra invaditur. III. 581.

Helins (*Antonius*) Hieroſolymitanus patriarcha: deeretis cooeilii tridentini ſubſcribit. II. 205.

Helvetii: eorum cum Leooe x. foedus. I. 7. Eorum crudelitas & ſacrilegia ad Ottolengum. 29. Gallos deſeruot. 20. Ad Picoccam caeduotur. 41. & *ſeqq.* Cum Henrico iij. foedus ineunt. II. 685. Fruſtra nituntur Rhaetorum diſſidia componere. III. 395. & *ſeqq.*

Henricus, dux Aureliaoenſis (*Duca d'Orleans*) Catharinam Mediceam ducit. I. 393. Galliae rex, ejus nominis ſecundus. 627. Claudiam, filiam notham, Horatio Farneſio deſpondet. 629. Salaſſios occupat. 638. Farneſios io clientelam recipit. II. 13. 17. Iiſdem auxilia mittit. 25. Lotharingiam io clientelam ſuſcipit. 47. Foedus ferit cum Paullo iiij. adverſus Caeſarem. 83. 84. Cum Philippo ij. ioducias facit. 84. Bellum adverſus eum renovat. 122. Turcas in eumdem inſtigat. 123. Ejus obitus. 148.

Henricus, dux Andegavenſis (*duca d' Angiò*) regiarum fratris copiarum imperator. II. 238. Ugonottas profligat. 250. Poloniae rex: Venetis in turcas auxilia pollicetur. 381. Mortuo Carolo viiij. fratre, Galliae rex, Henricus iij. nomine, ſalutatur. 589. Ejus Venetias adveotus. 589. & *ſeqq.* Ejus in Mocenicum principem, venetoſque patricios liberalitas. 595. Cum Helvetiis percutit foedus. 685. Ejus perturbatio, ob oratorem a Venatis ad Sigiſmundum, Poloniae regem, deſignatum. 686. Genevam in clientelam ſuſcipit. III. 54. A ſenatu mutoam pecuoiam obtinet. 61. Guiſios, cardinalem & ducem, jubet interfici. 71. 72. Henricum Navarraeum ſibi adjungit. 81. 83. Ejus caedes. 83. Navarreum eumdem, moriens, ſucceſſorem ſibi nuncupat. 86.

Henricus, Navarrae rex: ab Henrico iij. diſcedit. II. 622. Eidem conciliatur. 623. A Xyſto v. excommunicatur. III. 49. Henrico regi ſe adjungit. 81. 83. Ab Henrico iij. moriente Galliae rex nuncupatus, Henricus iiij. ab exercitu ſalutatur. 86. Catholicam religionem profeſſurum ſe jurejurando promittit. *ibid.* Ejus ad Xyſtum v. legatio. 100. Ejus de foederatis victoria, proſperiſque ſucceſſus. 102. 115. 158. 183. 198. 212. 217. & *ſeqq.* Amurathem in Philippum ij. conciliat. 129. Catholicam religionem palam profitetur. 174. Ejus ad Clementem literae & legatio. 175. & *ſeqq.* Lutetiam victor ingreditur. 184. A Joanne Caſtellio vulneratur. 185. Hiſpanos ad Feram coedit. 198. Nova miſſa legatione, conciliari Eccleſiae petit & Clementi. 198. & *ſeqq.* Ac tandem conciliatur. 200. Per legatum Clementi obedientiam praeſtat. 218. Clementi ſuas opes in Ferrarienſi cauſſa defert. 224. Studet catholicam religiooem in regno ſuo reſtituere. 261. Salaſſios a Sabaudo repetit. 263. 272. Ejus ex Belſortia filii 263. Cum Margareta divortium facit. 264. Sabaudo bellum infert. 272. 273. Mariam Mediceam ducit. 274. Io nobilitatis venetae album re-

Digitized by Google

refertur. 275. Paeem eum Sabaudo init. 278. Ejus de Ludovico Delphino ſuſcepto, vaticinium. * 262. Ejuſdem de eodem perampla oratori veneto pollicita. *ibid.* Suis oratoribus mandat, ut foedus Venetorum cum Rhaetis adjuvent. * 288. Arma ſua ad remp. dono mittit. 295. Sedanum a Turrenio recipit. 349. Interdicti tempore nil de veteri conſuetudine cum veneto oratore immutat. 353. Rhaetos in Hiſpanos concitat. 370. Senatum hortatur, ut opem Rhaetis ferat. 371. Brandeburgenſis ac Neoburgenſis patrocinium, in Menapiorum cauſſa, ſuſcipit. 424. Allobrogem in eadem cauſſa ſibi nititur adjungere. 425. Ampliſſimis eonditionibus Venetos ad foedus invitat. 429. Foederis dux & princeps nuncupatur. 430. Ad bellum ſe eomparar. 439. Interficitur. 440. Ab obitu *Magnus* nuncupatur. 444. Ejus elogium. 445.

Henricus viij. Angliae rex: foedus cum Carolo v. init. I. 55. Ad foedus remp. allicere contendit. *ibid.* Venetorum onerarias triremes detinet, mox reddit. 65. Carolo v. cur infenſus. 382. Cur & Venetis. *ibid.* Renuit adjungere ſe foederi adverſus turcas. 493. Ejus effatum. 494. Foedus percutie cum Carolo v. adverſus Franciſcum j. 592. Bononiam in Gallia expugnat. 608. 610. Ejus obitus & elogium. 625.

Henricus, cardinalis: Luſitaniae rex II. 655. Ejus obitus. 665.

Henricus, Brunſvicenſis dux: a Carolo v. eum Germanorum copiis mittitur. I. 272. Alpes tranſgreſſus, Piſcheriam & Rivoaltam occupat. 274. Levae ſe adjungit. 275. Laude fruſtra oppugnata, revertitur in Germaniam. *ibid.* Venetias cur advenerit. II. 70.

Herbutius (*Valentinus*) Sigiſmundi, Poloniae regis, ad tridentinam ſynodum orator. II. 176.

Hercules Ateſtinus: Renatam ducit. I. 293. Ferrariae dux: ſoederatarum copiarum imperator. II. 85. 99. Corregium eapit. 107. Venetias accedit. *ibid.* Ab Hiſpanis bello petitus, reip. opem implorat. 119. Ejus obitus. 152.

s. Hermi arx in Melita: a turcis expugnatur. I. 212.

Herreta (*Michael*) Caroli v. ad Italos principes orator, ad feriendum novum ſoedus. I. 146.

Hibraimbejus: Selymi ad remp. legatus. II. 224.

Hibraimus: magnus viſirus ſub Suleimano. I. 347.

Hieroſolymitani equites. *Vide* Melitenſes equites.

Himeralis: claſſis turcicae imperatur. I. 134.

Byzantium redit. 377.

Hippo (*Bona*) a Florentinis capta, incendio abſumitur. III. 406.

Hippolytus Ateſtinus, Cardinalis: patres ad foedus cum Franciſco j. adverſus Carolum v. hortatur. I. 600.

Hiſpani: in mediterraneo excurrentes, veneta navigia praedantur. III. 283. 311. Piraticam facere Philippi iij. edicto prohibentur. 312.

Hiſpanus miles, feminae captivus. I. 314.

Horucius, Hariadeni fr. Algerii rex. I. 395.

Hoſius (*Stanislaus*) cardinalis: concilii tridentini praeſes. II. 169. Illius decretis ſubſcribit. 205.

Hutonius (*Henricus*) Jacobi regis ad Venetos orator. III. 311. Ejus eum ſenatu querelae, ob Jacobi regis *Apologiam*. 421.

I

Jacobus vj. Scotiae rex: angelici regni heres ab Eliſabetha moriente dicitur. III. * 278. In Angliam profectus, Magnae Britanniae regem ſe nuncupat. *ibid.* Venetos oratores excipit liberaliter. * 281. Anglos piraticam facere vetat. 311. Ejus edictum, quo ſubditos jubet jurare, nullum romano pontifici eſſe jus in Magnae Britanniae reges & regna. 353. 418. Suas opes reip. defert in ejus cum Paulo v. diſſidiis. 360. *Apologiam pro juramento fidelitatis*, a ſe conſcriptam edit. 420. & *ſeqq.*

Jadera (*Zara*) a Venetis munitur. I. 98.

Janusbejus: Suleimani ad Venetos orator. I. 51. Suleimani querelas ad Senatum defert. 378. Fruſtra illos ad bellum in Carolum v. trahere contendit. 429. Legatus ad venetae claſſis imperatorem, & varii ejus legationis caſus. 440. Suam Venetis operam defert, ad ſanciendam pacem cum Suleimano. 545. Cum Thoma Contareno de pacis conditionibus agit. 563. Venetias a Suleimano mittitur ad confirmationem pacis. 585.

Japponenſium Regum ad Gregorium xiij. legatio. III. 36. & *ſeqq.* Eorum Venetias adventus. 38.

Javarinum: a turcis occupatur. III. 181. A Maximiliano fruſtra oppugnatur. 217. A Suarcembegio expugnatur. 230.

Idiaqueus (*Joannes*) Philippi ij. legatus ad Genuenſium componenda diſſidia. II. 616. 617.

Jeſuitæ: in Gallia ipſis imputata impia dogmata. III. 185. Gallia tota pelluntur. *ibid.* Senatus decretis, de non recipiendo pontificio anathemate, renuunt obtemperare. 339. 345. Veneta urbe & imperio toto abeunt. 346. Senatus in illos decreta, illorumque in

ve-

venetum nomen publicae privatimque congeſta maledicta. 351. De illorum reditu a ſenatu impetrando ſruſtra a Jojeuſa & a Caſtrio laboratum. 387.
Illyricum: ejus fines. I. 98. III. 202.
Imperator venetae claſſis: quae ejus auctoritas. I. 52.
Imperator terreſtrium reip. copiarum: undenam petere illum ſenatus ſemper conſueverit. I. 96.
Incendium: veneti navalis. II. 248. Aedium ducalium. 599. 648. Tabernarum in marciano foro. 599.
Induciae: inter Clementem vij. & Carolum v. I. 154. 194. 208.
——— Inter Carolum v. & Franciſcum j. I. 465. 513.
——— Inter Suleimanum & remp. I. 577.
——— Inter Suleimanum & Auſtriacos. I. 613. 632.
——— Inter Franciſcum j. & Henricum viij. I. 614.
——— Inter Julium iij. & Henricum ij. II. 46
——— Inter Carolum v. Philippumque ij. & Henricum ij. II. 87.
——— Inter Paullum iiij. & Albae ducem. II. 99.
——— Inter Henricum ij. & Philippum ij. II. 139.
——— Inter Philippum ij. & Amurathem. II. 642. 661.
——— Inter Philippum iij. & Batavos. III. 408. *& ſeqq.*
Innocentius viii. ejus creatio, pontificatus præclara initia, & obitus. III. 147. *& ſeqq.*
Inojoſa. *Vide:* Mendozza (*Joannes*)
Inquiſitores principis: eorum electio, in Petri Lauretani interregno, in aliud tempus dilata. II. 284.
Interamna: a caeſareanis capta, diripitur. I. 229.
Joachinus (*Joannes*) Franciſci j. ad remp. orator. I. 306. 319.
Joanna Auſtriaca: Franciſco, Etruriae principi, nubit. II. 216.
Joannes, Brigantiae dux: ejus jura in regnum Luſitaniae. II. 665.
Joannes, Ungariae rex: in Suleimani tutela. I. 326. 347. Ad foedus ſecum ineundum remp. hortatur. 564. Ejus obitus. 581.
Joannes Auſtriacus: foederatae claſſis adverſus turcas imperator. II. 362. 387. Ejus ad claſſem adventus, & elogium. 415. 615. Corcyram proficiſcitur cum claſſe. 477. Ejus, ob Tortonam ſupplicio affectum, cum Venerio diſſidia. 480. *& ſeqq.* Diſſuadentibus pugnam ad Echinadas praeclarum ejus reſponſum. 485. Strenue pugnat. 489. Ejus ad Senatum literae de relata ad Echinadas victoria. 495. Meſſanam revertitur. 499. Ejus in Venerium animus parum propenſus. 514. Meſſanae cunctatur. 521. 526. 229. Claſſis hiſpanicae partem in orientem mittit. 530. In oriente ſe conſerre, a Philippo jubetur, ſed prohibetur praelium committere. 523. Corcyram profectus, claſſi ſe conjungit. 541. Pylum irrito conatu oppugnat. 550. *& ſeqq.* Reditum in occidentem meditatur. 553. 554. 557. Corcyram, 561. deinde Neapolim revertitur. 563. Mediolani ſecreta cum Alexandro Farneſio habet colloquia. 586. Lippomanum oratorem concitat in turcas. 614. Belgii gubernator, ejuſque ibi praeclare geſta. 650. Ejus obitus. 654.
Joannes Baſilius, magnus Moſchoviae dux: ejus ad Venetos & Pontificem legatio. II. 673.
Joannes-Hieronymus, e d. Michaelis oppido: Aſcrivium ad munitiones inſtaurandas mittitur. I. 541.
Joannes Sigiſmundus, Tranſilvaniae princeps: Satmarum occupat. II. 209. Reip. amicitiam, & patriciam feminam conjugem, ampliſſimis conditionibus, a ſenatu petit. 283. *& ſeqq.* Ejus obitus. 390.
Joconſonius (*Jacobus*) ejus ex Moſchovia per oceanum in mediterraneum & Venetias iter. III. 200.
Jojeuſa (*Franciſcus*) cardinalis: ab Henrico iiij. legatus, agit cum Senatu de conciliandis Venetis pontifici. III. 374. *& ſeqq.* Eadem de re Romam ad Paulium v. proficiſcitur. 378. Venetias reverſus, diſſidia omnia componit. 386. Fruſtra Jeſuitarum reditum a ſenatu nititur impetrare. 387. Brandolinum & Saracenum vinctos, ſibi traditos, ei tradit, qui, ad eos accipiendos, a Paulo fuerat miſſus. 389. Ejus principi & patribus gratulatio. 390. Senatus in illum liberalitas. 391.
Joſias (*Caeſar*) pugnans cadit. I. 575.
Iſabella, Stephani Ungariae regis mater. II. 15.
Iſabella, Philippi ij. fil. Alberto Auſtriaco nubit. III. 246. 248. 262.
Iſidorus, Baroabitarum ordinis: Sabaudum in Mantuanum incitat. III. 478.
Iſtria: ejus deſcriptio. III. 268. Ab Uſcocchis diripitur. 269.
Iſtrianus (*Joannes*) Tamaſſum propugnans, vulneratur. II. 441.
Julius iij. ejus creatio. II. 10. & pontificatus initia. 12. Ejus ira in Farneſios. 18. Concilium Tridentum reducit. 19. Octavium Farneſium Romae ſiſtere ſe jubet. 22. Farneſiis bellum indicit. 24. Cum Henrico ij. inducias facit. 46. Ejus obitus 73.
ſ. Juſtinae feſtus dies: quando inceptus Venetiis celebrari. II. 493. Eodem feſto die jacta Palmae prima fundamenta. III. 170.

Juſtinianus (*Aloyſius*) crierarchus. I. 522. Cydoniae praefectus. 582.
Juſtinianus (*Aloyſius*) Aquilejenſis patriarcha electus. II. 672.
Juſtinianus (*Aloyſius*) damnatorum remigum praefectus. III. 471.
Juſtinianus (*Antonius*) doctor, & eques. I. 33.
Juſtinianus (*Antonius*) conſiliarius. II. 521.
Juſtinianus (*Antonius*) trierarchus: ejus triremis naufragium. II. 524. Quinqueremium praefectus adverſus piratas. III. * 260.
Juſtinianus (*Franciſcus*) apud Franciſcum j. I. 465. atque apud Henricum ij. orator. 632.
Juſtinianus (*Franciſcus*) in Iſtria legatus ſanitati procurandae. III. * 260.
Juſtinianus (*Franciſcus*) Genuenſis: Venetorum ſtipendiarius. II. 391. Turcas ad Cydoniam fundit. 395. Sexcentorum corſicorum peditum in claſſe veneta praefectus. 535.
Juſtinianus (*Georgius*) apud Ludovicum xiij. orator. II. 490.
Juſtinianus (*Hieronymus*) Rithymnae conſiliarius: ejus virtus adverſus turcas II. 395.
Juſtinianus (*Jacobus*) ſuadet foedus in Suleimanum. I 492.
Juſtinianus (*Jacobus*) claſſis legatus: In ſinum hadriaticum ſe recipere jubetur. III. 357.
Juſtinianus (*Joannes*) claſſis legatus. II. 25.
Juſtinianus (*Jo. Franciſcus*) Brunduſii praefectus. I. 310.
Juſtinianus (*Juſtinianus*) Genuenſis: hieroſolymitanorum equitum apud Venetos legatus. II. 59.
Juſtinianus (*Leonardus*) Laurenti fil. orationem habet in Laurentii Prioli, ducis, funere. II. 552.
Juſtinianus (*Marcus*) litorum venetorum munitioni praeficitur. II. 407. Ad Sabaudum orator. 667.
Juſtinianus (*Marinus*) ad Ferdinandum, romanorum regem. I. 475. & ad Carolum v. orator: ejus obitus. 585.
Juſtinianus (*Nicolaus*) apud Suleimannum orator. I. 430.
Juſtinianus (*Ofredus*) victoriae ad Echinadas nuncium primus Venetias defert. II. 494. Eques creatur. 495.
Juſtinianus (*Paullus*) trierarchus: Puteolos primus ingreditur. I. 203. Pontificiarum triremium praefectus: ambracii ſinus fauces primus ingreditur. 520. Claſſis legatus. 594.
Juſtinianus (*Petrus*) Hiſtoricus: carpitur. I. 73.
Juſtinianus (*Petrus*) Meſſanae prior: hieroſolymitanorum triremium praefectus. II. 330. 545. Strenue claſſem turcicam aggreditur. 547.
Juſtinianus (*Raphael*) Genuenſis: Venetorum ſtipendiarius. II. 582. Ejus obitus. 586.
Juſtinianus (*Sebaſtianus*) eques, patavinus praetor: ad Franciſcum j. orator. I. 159. 186. A muſſiano praefecto capitur, ac mox dimittitur. 189. Senatus nomine a Franciſco j. petit, ut Alexandria Sfortiae tradatur. 237.
Juſtinianus (*Vincentius*) notharum triremium praefectus. I. 292. 297.
Juſtinianus (*Vincentius*) trierarchus: Illyrici cuſtodiae praeficitur. I. 505.
Juſtinianus (*Urſatius*) epirotarum equitum in Illyrico praefectus. III. 207.
Juſtius (*Juſtus*) Ferdinandi ad Suleimannum orator. I. 632.
Juſtus (*Jacobus*) trium millium militum teip. praefectus. III. 508.
Juvenatium: a Venetis occupatur. I. 318.

L

Labtana: ab Auguſtino Canalio capitur. III. 466.
Lacriſius (*Petrus-Antonius*) Ravennam praeſidio mittitur. I. 226.
Laghſius (*Jacobus*) Rhaetorum ad Venetos orator. III. 290.
Lampeſius (*Bruuerus*) de litorum venetorum munitionibus conſulitur. II. 407.
Lancilottus (*Scipio*) cardinalis: rebus gallicis procurandis, Romae praeficitur. III. 137.
Landrianus (*Franciſcus*) in claſſe foederata caſtrorum praefectus. II. 548. Hiſpanis militibus in Pyli oppugnatione praeficitur. 555.
Landrianus (*Marſilius*) pontificius ad Galliae foederatos catholicos legatus. III. 137. Ejus in Galliam adventus, & res geſtae. 138. & *ſeqq.*
Landus (*Auguſtinus*) Petri-Aloyſii Farneſii ad remp. orator. I. 616.
Landus (*Antonius*) annonae militaris in continente curator. III. 374. Procurator: ſanitatem publicam in Carnis procurat. 496. In continente legatus cum imperio. 506. Piſcheriae muniendae cura illi demandatur. 508.
Landus (*Marcus-Antonius*) pugnans ad Echinadas, cadit. II. 492.
Landus (*Petrus*) claſſis imperator. I. 217. Ad ſedandos Cydoniorum tumultus, in Cretam contendit. 270. Apuliae oppida multa recipit. 277. Ad neapolitanam obſidionem ſe confert. *ibid.* Ferdinandum Gonzagam fundit. 278.
LANDUS (*Petrus*) dux creatur. I. 539. Sacris lipſanis a Moeſiae praefecto donatur. 549. Ejus obitus & elogium. 615.
Langus (*Matthaeus*) ſedunenſis epiſcopus (*Vescovo di Sion*) cardinalis, Helvetiorum ductor: Ottolengum foede diripit. I. 19.
Lanojus (*Carolus*) Neapolis prorex: Inſubriae praeficitur. I. 86. Tertiam peditum aciem in ticinenſi praelio ducit. 127. Franciſcum j. captivum facit. 128. A Carolo ad Franciſcum mitti-

Digitized by Google

mittitur, ad accipiendum ejus jusjurandum. 169. Cum claſſe a ſoederatis profligatur. 199. & *ſeqq.* Romam profectus, cum Clemente inducias ſacit. 208. Ejus obitus. 251.

Lanſacius (*Ludovicus*) Caroli viiij. ad concilium tridentinum legatus. II. 176.

Laſcus (*Hieronymus*) Joannis, Ungariae regis, ad Suleimanum orator. I. 368. Ferdinandi ad eumdem orator. 581.

Lauretanus (*Antonius*) ſenatui ſuadet foedus in Suleimanum. I. 491.

Lauretanus (*Bernardinus*) in Marci-Antunii Triviſani funere orationem habet. I. 72.

Lauretanus (*Franciſcu*) trierarchus: ad Obruatii expugnationem mittitur. I. 459.

Lauretanus (*Franciſcus*) Leonardi fil. s. Mariae Vangadiſiae abbas: ejus obitus. III. 416.

Lauretanus (*Joannes*) pugnans ad Echinadas, cadit. II. 489.

LAURETANUS (*Leonardus*) dux: ejus obitus & elogium. I. 5.

Lauretanus (*Marcus*) duarum quinqueremium praefectus, ad tuenda veneta, in orientem proficiſcentia navigia. III. 312. Annonae in Rhodiginis curator. 358. Legatus & quaeſitor in oriente. 463. Legatus in Iſtris. 498.

LAURETANUS (*Petrus*) dux creatur. II. 240. Ejus obitus. 284.

Laus, & Laus Pompeja (*Lodi*) a caeſareanis occupatur. I. 22. 43. Deinde a Gallis 81. Urbinati ſe dedit. 94. A ſoederatis recipitur. 272. & *ſeqq.* Fruſtra a caeſareanis oppugnatur. 275.

Lautrechius (*Odetus Foixius*) I. 12. Mediolanum ſe recipit. 21. & deſerit. 22. Cremonam recipit. 23. Fruſtra Parmam aggreditur. 31. Inſubribus amiſſis, in Galliam redit. 44. Foederatarum copiarum imperator. 229. In Italiam iterum deſcendit. 232. Boſcum, 233. & Alexandriam expugnat. 236. Renuit hanc Sfortiae tradere. 237. Ticinum captum, diripit. 239. Ejus de neapolitana expeditione conſilium. 240. Neapolitana expeditio. 242. 254. Apulia fere tota capta, Neapolim obſidet. 269. & *ſeqq.* Foederatam claſſem illuc advocat. 270. Ejus obitus. 282.

Leſcars: turcis ſe dedit, a Venetis diruitur. II. 305.

Legius (*Joannes*) eques, procurator: ad Carolum viiij. II. 266. & ad Maximilianum, romanorum regem, orator. 292. Navali flagranti ſtrenue ſuccurrit. 250. Legatus in Illyricum. 264. Ejus cum provinciae magiſtratibus & praefectis diſſidia. 288. Magiſtratu ſe abdicat. 289.

Lenus (*Andreas*) Frusaſcii comes: incurſionibus veneta maria infeſtat. II. 159.

Leo x. ejus conſilia de Italiae pace turbanda. I. 6. In Helvetia delectus habet. 7. Foedus cum Carolo v. init. 10. Ejus bellici apparatus. 13. Ejus obitus & elogium. 24.

Leo xj. ejus creatio. III. 305. Obitus & elogium. 306.

Leonardus (*Jo. Jacobus*) Guidi-Ubaldi, Urbinatis, ad remp. orator. I. 538.

Leonius (*Maphaeus*) ſapiens continentis: ejus crimen. I. 590. & exſilium. 592.

Leonius (*Philippus*) trierarchus. II. 360. Res hoſtium exploratum mittitur. 535. 543. 544. Ejus triremis incendium. 563.

Leonius (*Simon*) Corcyrae bajulus. I. 445.

Leopoldus Auſtriacus: Menapiorum ducatum petit. III. 423.

Leptis (*Tripoli*) a Sinane expugnatur. II. 32. & *ſeqq.*

Leva (*Antonius*) Ticini praefectus. I. 35. Valentiam recipit. 78. Ticino iterum praeficitur. 101. Egregia ejus in Gallos eruptio. 128. Inſubribus praeeſt. 165. Modoetiam recipit. 216. Laudem fruſtra adoritur. 275. s. Paulli comitem profligat. 312. Saepius ab Urbinate male habitus, Mediolanum regreditur. 313. & *ſeqq.* Ticinum occupat. 335. Carolum v. ad bellum italicum inſtigat. 337. Foederis imperator. 382. Montiſerrato inhiat. 384. Caroli ſummus in Italia praefectus. 401. Cum Chriſtophoro Capellio agit de ſoedere innovando. 401. Ab obitu Sfortiae Mediolani gubernator. 413. Sciaboto ſe objicit. 415. Foſſanum recipit. 417. Ejus obitus. 418.

Leva (*Didacus*) ab Inujoſa Mantuam mittitur. III. 475.

Leva (*Petrus*) ſicularum triremium ductur in algerina expeditione. III. 287.

Leva (*Sancius*) neapolitanarum triremium præfectus: turcarum captivus. II. 376.

Leucas (*s. Maura*) a Venetis fruſtra oppugnatur. II. 503. & *ſeqq.*

Leucoſia (*Nicoſia*) a Julio Savorniano munitur. II. 232. 259. Ejus deſcriptio. 257. A turcis oppugnatur. 306. & *ſeqq.* Expugnatur. 317. & diripitur. 319.

Lex: de non cogendo ſenatu, ducalium comitiorum tempore. I. 70. Ut eodem tempore decemvirum collegium & ſenatum cogere liceat. III. 289. De arcendis ab iiſdem comitiis praeconſultoribus & decemviris. *ibid.* Et aliis quibuſdam magiſtratibus. II. 284.

Lex: de ſolvendis quatuordecim annuis in ſingulos centenos nummos, iis, dum viverent, qui pecuniam in aerarium conferrent. I. 509. De triremibus majoribus ad mercaturam in Syriam & Ægyptum mittendis. II. 202. De agris ad cultum reducendis. 103. De obſtrictis publico aere. I. 478. 509.

Lex: de oratoribus ad pontificem, reges, alioſve principes. III. 295. De adjunctorum

decemviris magiſtratu abrogando ; 8. & *ſeqq.*
Lex, ne cui liceret, dum bellum cum Carolo v. gerebatur, romana legatione ſe abdicare. I. 215.
Lex: de epiſcoporum electione. I. 255. 361.
Lex: de eccleſiaſticorum bonis immobilibus. 321. De templis lociſque ſacris ſine ſenatus permiſſu non erigendis. * 272. 325.
Leges a quinqueviris poſt Memi principis creationem latae. III. 497.
Lex *Garimberti*, Genuae antiquatur. II. 616.
Lignanum: ejus munitiones, a Strozzio erectas, a Venetis disjiciuntur. I. 589.
Lignanus (*Vincentius*) cum militum praeſidio Cydonem mittitur. II. 359.
Lilius (*Aloyſius*) mathematicus: ejus opera Kalendarium reformatur. III. 26.
Illadamus (*Philipus-Vilerius*) magnus rhodiorum equitum magiſter: ejus in Rhodo tuenda virtus. I. 53. Suleimano illam dedit. 54. Melitam a Carolo v. obtinet. 55.
Lippa: ab Auſtriacis occupatur. II. 41. A turcis recipitur. 55. A Battoreo his adimitur. III. 197.
Lippomanus (*Aloyſius*) Veronae epiſcopus: concilii tridentini praeſes. II. 19.
Lippomanus (*Andreas*) Trinitatis prior. II. 164.
Lippomanus (*Bartholomaeus*) Tarviſii praetor: ab Henrico iij. eques creatur. II. 591.
Lippomanus (*Hieronymus*) ad Henricum, Poloniae regem, orator. II. 581. Cum Jo. Auſtriaco repetit Venetam navem, ab Hiſpanicis triremibus captam. 612. Ejus reſponſum Auſtriaco remp. hortanti ad turcicum bellum. 614. Ad Philippum ij. orator. 667. 679. II. 58. Orator apud Amurathem: ab eodem frumenti Venetias aſportandi veniam impetrat. 108. 134. Ejus perduellionis crimen. 134. & *ſeqq.* & obitus. 136.
Lippomanus (*Ludovicus*) ad Carolum Archiducem orator. II. 239.
Lippomanus (*Nicolaus*) trierarchus: ſtrenue claſſem turcicam aggreditur. II. 547.
Lippomanus (*Thomas*) quadraginta virum capitalium magiſter: ejus in Venerium legatum oratio. I. 214.
Literae Veneti oratoris, a turcis reſignatae. I 430.
Lius (*Robertus*) ſenatus ſcriba: ad Petrum cardinalem Aldobrandinum legatur. III. 234.
Lodronius (*Ludovicus*). I. 233. Alexandriam Lautrechio dedit. 237.
Lofredius (*Ferdinandus*) Trevici marchio: in foederatorum claſſe. II. 416.
Lomellinus (*Petrus*) turcicam claſſem exploratum mittitur. II. 545.
Londanus (*Bernardinus*) trierarchus: pugnans cadit. I. 520.
Longus (*Horatius*) Spinaeleonis arci praeficitur. III. 232. 233.
a Lotharingia (*Carolus*) cardinalis: decretis concilii tridentini ſubſcribit. II. 205.
Lucenſes: bellum Mutinenſibus inferunt. III. 493. Auxilia ad Inojoſam adverſus Allobrogem mittunt. 511.
Luciehius (*Chriſtopherus*) trierarchus: ejus triremis incendium. II. 508.
Ludovica, Franciſci j. mater: filii libertatem patribus commendat. I. 130. Ejus conſilia cum italicis principibus pro filii libertate. 139. & *ſeqq.* Margaretam filiam ad Carolum v. in Hiſpaniam mittit. 142. Cameraci de pace inter Carolum & Franciſcum agit. 316.
Ludovicus, Delphinus: Henrico iiij. naſcitur, & patris de illo vaticinium. III. * 262. Ludovici xiij. nomine, rex Galliae ſalutatur. 444.
Ludovicus, Ungariae rex: chriſtianorum principum auxilia adverſus turcas implorat. I. 26.
Ludovicus (*Daniel*) reip. ſcriba: Byzantium legatur. I. 368.
Luſtibejus: Suleimanum in chriſtianos inſtigat. I. 422. Claſſis turcicae praefectus. 433. Praefectura exuitur. 496. Viſirus: cum Thoma Contareno de pacis conditionibus agit. 562. & *ſeqq.*
Lugum: ab Alfonſo Ferrarienſi occupatur. I. 30. A Caeſare Ateſtino munitur. III. 225.
Luſitani: legatos ad Europae principes mittunt. II. 666.
Luſitaniae princeps: cum Carolo v. ad tunetanam expeditionem proficiſcitur. I. 409.
Luſitaniae regum ſtemma, ab Emanuele rege deductum. III. 665.
Luſius (*Melchior*) in venetam militiam adſcribitur. II. 162. Delectum militum habere in Helvetiis jubetur. III. 279.
Luſius (*Thomas*) ducentorum equitum reip. praefectus. II. 124.
Luxemburgius, Pineti dux: Henrici iiij. ad Venetos & pontificem orator, ejuſque legatio. III. 100. 125. Ejuſdem regis nomine obedientiam pontifici defert. 218.

M

Macarſca fruſtra a Venetis invaditur. II. 565. Ab Uſcocchis capta, diripitur. 648.
Machinae militaris, a Joſepho Bono conſtructae, deſcriptio. II. 551.
Macicaus (*Rodericus*) Coronem, ad Hiſpanos, ſubſidio mittitur. I. 387. Ejus obitus. 392.

Ma-

Madrucius (*Chriſtophorus*) cardinalis: Paullum iiij. hortatur, ut ſynodum Tridento reſtituat. I. 636. Inſubrum gubernator. II. 215.
Madrucius (*Gaudentius*) ſex millium peditum praefectus: ad pannonicum bellum proficiſcitur. III. 286. Controverſiae de finibus venetis dirimendae, ab Auſtriacis legatur. 307.
Madrucius (*Ludovicus*) Tridenti epiſcopus deſignatus, cardinalis: concilii decretis ſubſcribit. II. 215. Pontificatus competitor. III. 124. 125.
Madrucius (*Nicolaus*) II. 8.
Magaluttus (*Caeſar-Rocchus*) pontificiarum triremium ductor in Algerina expeditione. III. 287.
Magdalena Auſtriaca: Coſmo, Etruriae principi nubit. III. 406. Per venetas triremes Tergeſto Anconam ducitur. *ibid.*
Mahometa: a Melitenſibus capta, incenditur. III. * 269.
Mahumetani in Hiſpania: opem a Mehemete adverſus chriſtianos implorant. III. 268. Ex Hiſpania ejiciuntur. 426.
Majus (*Robertus*) Clementis vij. ad Venetos orator. I. 380.
Malateſta (*Galeottus*) reip. militum praefectus. I. 317.
Malateſta (*Hercules*) pro Tamaſſo pugnans, vulneratur. II. 440.
Malateſta (*Jacobus*) Aſcrivium praeſidio mittitur. II. 359. Aſcrivii & Epiri militiae praefectus. 382. Turcarum in pugna captivus. 384. Quadringentorum militum habere delectum jubetur. 637. Ad diruendas Auſtriacorum ſubſtructiones ad Sontium mittitur. III. 106. De conſtruendae Palmae ſitu conſulitur. 169.
Malateſta (*Sigiſmundus*) militum reip. praefectus. I. 317.
Malvaninus (*Jacobus*) magni Moſchorum ducis ad remp. orator. II. 685.
Malvetius (*Jo. Maria*) Ferdinandi ad Suleimanum orator. I. 25. In cuſtodiam a turcis traditur. 41.
Malvetius (*Robertus*) pro Tamaſſo pugnans, cadit. II. 446.
Malvicinius (*Eraſmus*) de conſtruendae Palmae ſitu conſulitur. III. 169.
Mamutes, Mehemetis fil. patris juſſu exſtinguitur. III. 292.
Mamutes, Selymi ad Carolum viiij. legatus: Venetiis detinetur. II. 275. Veronae in arce ſanfelieiana cuſtoditur. 276.
Mamutes; Hariadeni nep. triremis ejus captivitas, & ipſius caedes. II. 562.
Manfredonia: a Venetis oppugnatur. I. 270.
Manfredus (*Hector*) Venetorum ſtipendiarius. I. 272.
Monfronius (*Morgantes*) Tranſilvaniae principis ad remp. orator. II. 213.
Manricus (*Joannes*) ſubſcribit foederi adverſus turcas Caroli v. nomine. I. 493.
Mansfeldius (*Carolus*) in Strigonii obſidione cadit. III. 196.
Masfeldius (*Herneſtus*) Gallorum captivus. II. 48.
Maonae: quae apud turcas ita dicantur. II. 301.
Maramaldus (*Fabricius*) Laudis praefectus. I. 172.
Maranum: a Scacchia occupatur. I. 588. Gallico praeſidio firmatur. 597. Venetis a Strozzio traditur. 598.
Marcellus ij. ejus creatio, obitus, & elogium. II. 73.
Marcellus (*Aloyſius*) trierarchus. III. 298.
Marcellus (*Aloyſius*) cividalis praefectus: ejus diligentia, atque in egenos caritas, lue in Carnis ſaeviente. III. 249.
Marcellus (*Antonius*) triremium notharum praefectus. I. 227. Turcicam triremem capit. 250. Ejus obitus. 251.
Marcellus (*Bernardus*) A ſenatu legatur, ad controverſias inter Venetos & Ferrarienſes dirimendas. III. 460.
Marcellus (*Chriſtophorus*) Corcyrae archiepiſcopus: ejus obitus. I. 361.
Marcellus (*Hieronymus*) procurator. I. 510.
Marcellus (*Hieronymus*) Curitae praefectus: Uſcocchorum captivus. III. 466.
Marcheſinus (*Jo. Franciſcus*) ſenatus a ſecretis: Romae, reip. negotia procurat. III. 152.
s. Marci aedes, Romae: a Pio iiij. reip. dono datae. II. 206.
s. Marci aedes, Neapoli: redduntur reip. I. 342.
Margareta Auſtriaca, Caroli v. amita, Belgii gubernatrix: cum Gallis de pace agit. I. 315. *& ſeqq.*
Margareta Auſtriaca, Caroli v. fil. Alexandro Mediceo deſpondetur. I. 341. Ejus nuptiae 412. Octavio Farneſio nubit. 514. Belgii gubernatrix. II. 226.
Margareta Auſtriaca, Caroli archiducis fil. Philippo iij. nubit. III. 246. 248. 252. Roſa aurea a Clemente viij. donatur. 248. Ejus obitus. 456.
Margareta Franciſci j. ſoror: ad Carolum v. legatur, ad obtinendam fratris libertatem. I. 142. Fratrem aegrotantem inviſit. 143. Navarrae regina: inducias inter Carolum & Franciſcum facit. 465.
Margareta, Henrici ij. fil. cum Henrico iiij. divortium facit. III. 264.
Margareta, Montisferrati marchionum heres: Federico, Mantuae, duci nubit. I. 384.
Margaritichius (*Georgius*) Uſcocchis ſe adjungens,

Digitized by Google

gens, Venetos latrociniis infeſtat. III. 186.
Margaritinum: a Venetis fruſtra oppugnatur. I. 297. 380. Ab iiſdem iterum oppugnatum, capitur ac diruitur. 500. *& ſeqq.*
Margarito, femina in venetis caſtris: hiſpanum militem captivum facit. I. 314.
Maria Auſtriaca, Caroli v. ſor. Belgii gubernatrix. I. 415. 568. Pannoniae regina: inducias inter Carolum & Franciſcum facit. 465.
Maria Auſtriaca, Caroli v. fil. Maximiliani ij. uxſor: Luſitaniae gubernatrix. II. 679. Ejus per reip. fines iter. 680.
Maria, Angliae regina. II. 62. Catholicam religionem in Anglia reſtituit. *ibid.* Philippo ij. nubit. 68. Ejus obitus. 139.
Maria, Scotiae regina: Franciſco, Galliae Delphino, deſponſatur. I. 629. Ab Eliſabetha, Angliae regina, interimitur. III. * 277.
Maria, Caroli-Emanuelis fil. Franciſco, Mantuae principi, nubit. III. 405. Poſt viri obitum a patre repetitur. 473. Taurinum a fratre reducitur. 475.
Maria-Chriſtierna Auſtriaca: Sigiſmundo Battoreo nubit. III. 283.
Marilianus (*Joannes*) Philippi ij. ad Amurathem orator. II. 642.
Marinellus (*Joannes*) Caroli v. ad Julium iij. orator. II. 38.
Marinus (*Aloyſius*) reip. a ſecretis: Hiſpanorum captivus. I. 22.
Maripetrus (*Bernardus*) equitum in Illyrico praefectus: ſtrenue pugnans, cadit. II. 264.
Maripetrus (*Catharinus*) trierarchus: ad Soppoti oppugnationem ſe confert. II. 295. A Zannio imperatore Venetias mittitur. 332. Ad Echinadas pugnans, cadit. 489.
Maripetrus (*Donatus*) Corcirae praefectus. II. 25.
Maripetrus (*Jacobus*) trierarchus. I. 523.
Maripetrus (*Joannes*) trierarchus: ſtrenue claſſem turcicam aggreditur. II. 527.
Maripetrus (*Jo. Maria*) ſapiens ordinum. I. 337.
Maripetrus (*Petrus-Franciſcus*) trierarchus, in pugna ad Echinadas. II. 487.
Maripetrus (*Vincentius*) trierarchus. I. 520. 522.
Marteloſſius (*Hieronymus*) Cavaciorum ſcelus detegit. I. 590.
Martinengius (*Aloyſius*) cum mille peditibus Tamaſſum mittitur. II. 332. 427. Tormentorum praefectus. 432. Turcas fortiter repellit. 449. Ejus audax conſilium. 464. Ejus caedes. 469.
Martinengius (*Aloyſius*) Sabaudiae ducis ad remp. orator. II. 667.
Martinengius (*Caeſar*) ſenatus in illum liberalitas. I. 235.
Martinengius (*Franciſcus*) octingentorum peditum in claſſe veneta praefectus. II. 535. Leviorum equitum praefectus: pro rep. milites conſcribit. III. 256. Bergomenſi militiae praeficitur. 279. Rhaetos Venetis foedere copulare contendit. * 286. Loricatos equites conſcribit. 369. Exteros milites ad ſtipendia veneta conducit. 384. A Carolo-Emanuele Mantuam mittitur, Mariam filiam repetitum. 474.
Martinengius (*Gabriel*) ejus virtus in Rhodo propugnanda. I. 54. Genuenſium militum praefectus: Caeſaris Fulgoſii captivus. 234.
Martinengius (*Hercules*) turcis obſes a Tamaſſienſibus datur. II. 465.
Martinengius (*Hector*) quadringentorum peditum in claſſe veneta praefectus. II. 535.
Martinengius (*Hieronymus*) Bergomo muniendo praeficitur. II. 171. Summus cretenſis militiae praefectus. 231. Duobus externorum militum millibus conſcriptis, ad Cypri defenſionem ſe confert. 265. Ejus obitus. 302.
Martinengius (*Hieronymus*) duum milium peditum delectum habere, a ſenatu jubetur. II. 369.
Martinengius (*Hieronymus*) ad Eliſabetham legatus pontificius: in Angliam trajicere prohibetur. II. 168.
Martinengius (*Jo. Baptiſta*) trium milium peditum reip. praefectus III. 508.
Martinengius (*Malateſta*) quadringentorum militum praefectus: in Cretam mittitur. III. 130.
Martinengius (*Marcus-Antonius*) de conſtruendae Palmae ſitu conſulitur. III. 169. Eidem conſtruendae praeficitur. 170.
Martinengius (*Neſtor*) turcarum aggreſſiones Tamaſſo repellit. II. 437. Vulneratur. 440. 441. Cum literis venetorum ducum ad Muſtapham mittitur. 467.
Martinengius (*Scyarra*) Epiri militiae praefectus. II. 401. Olchinium turcis dedit. 402. Ejus irrita Neocaſtri oppugnatio. 521. *& ſeqq.*
Martinengius (*Sylla*) in Neocaſtri oppugnatione. II. 522.
Maſcarenius (*Ferdinandus-Martinus*) Sebaſtiani regis ad tridentinam ſynodum orator. II. 176.
Maſſilia: fruſtra a Caeſareanis oppugnatur. I. 100. Ad Hiſpanos deficit. III. 210. Ad regem ſuum redit. 212.
Matthaeucius (*Hieronymus*) apud Venetos nuncius pontificius. III. 94. Romam, inſalutatis patribus, proficiſcitur. 95. Xyſti juſſu Venetias redit. 96. Pontificii exercitus quaeſtor. 140.
Matthaeus (*Horatius*) apud Venetos internun-

Digitized by Google

nuncius : ejus poſtulata a Senstu, Paulli v. nomine. III. 320. Literas Paulli binss, ejuſdem prorſus exempli, una patribus tradit. 330. 332. Ejus cum Leonardo duce in bucentauro colloquia. 343. Venetiis diſcedit. 344.

Matthias Auſtriacus : Belgii ſoederati praefectus : a Joanne Auſtriaco ſunditur. II. 650. Caeſareansrum copiarum in Pannonia inſeriore imperator. III. 172. Novegradum occupat. 181. Strigonium fruſtra oppugnat. 182. Anno inſequenti, deditione illud capit. 196. Ungarise & Bohemiae regna a Rodulfo fratre vi extorquet. 407. 456. Imperator eiigitur. 464. Sabaudum jubet, Mantuano Montisſerrati oppida reddere. 482. 484.

Mauri : quibus de cauſſis Hiſpania Ejecti. III. 426.

Maurocena (*Maurocena*) Msrini Grimani, ducis, uxſor : roſa surea a Clemente viij. donstur. III. 218.

Maurocenus (*Andreas*) Leonardi Donati, principis vitam ſcribit. III. 465. Quinquevir legibus corrigendis. 497.

Maurocenus (*Carolus*) procurator : ad Carolum v. in Germaniam proficiſcentem legatus. I. 593. Ad Marcellum ij. II. 73. & ad Paullum iiij. orator. 74.

Maurocenua (*Dominicus*) apud Ferdinandum, romanorum regem orator. I. 620. Caeſarem conſternatum erigit. II. 51. Apud Julium iij. orator. 74. Reip. cauſſam apud pontificem praeclare agit. 76.

Maurocenus (*Franciſcus*) ſapiens continentis : ab Apulia invadenda patres dehortatur. I. 587.

Maurocenus (*Franciſcus*) Antonii fil. Mantuam, III. 405. Florentiam, & mox in Lotharingism orator. 406.

Maurocenus (*Franciſcus*) Petri fil. quinqueremium praeſectus. III. 404. Opizzonem piratam ſugat, captumque ab illo navigium recipit. 405. Duabus quinqueremibus praeficitur. 413.

Maurocenus (*Hermolaus*) ſinus hadriatici praeſectus: Manſredoniam oppugnat. I. 270.

Maurocenus (*Hieronymus*) trierarchus. III. 298.

Maurocenus (*Joannes*) trierarchus : ejus caedes. I. 443.

Mauroeenus (*Jo. Franciſcus*) apud Philippum ij. II. 675. & apud Amurathem orator. III. 34. Pontificis legatus apud Gallos : Ejus obnunciationes Henrico iij. ob Guiſii cardinalis necem. 72. Epiſcopus brixianus & cardinalis: a legatione revocatur. 92. Clementis viij. animum in remp. delinire contendit. 155. 595.

Maurocenus (*Pandulfus*) foedus contra Suleimanum ſuadet. I. 492.

Msurocenus (*Petrus*) trierarchus : ſegniter triremem ſuam cuſlodit. III. 237.

Maurocenus (*Thomas*) navis ejus naufragium. II. 563.

Maurocenus (*Vincentius*) ſapiens continentis : cataphractos, leviotiſque armaturae equites luſtrar. II. 216. Cum Foxio, Gallo oratore agit. 246. Litoribus venetis muniendis cum imperio praeficitur. 407. Ad Gregorium xiij. orator. 519.

Maurocenus (*Zacharias*) trierarchus. I. 523.

Maurus (*Benedictus*) in Illyrico legatus. III. 201. Legatus in continente cum imperio. 341.

Maurus (*Bernardus*) procurator. I. 510.

Maurus (*Gabriel*) ſuadet ſenatui foedus in Suleimanum. I. 491.

Maurus (*Jacobus-Antonius*) trierarchus. I. 523.

Maurus (*Joannes*) legatus in Bergom atum finibus. I. 91. Cremenſem praeturam init. 95. Claſſis legatus. 228. Patavii praefectus : in finibus venetis Carolum v. excipit. 353. Corcyrae legstus. 377. Cretae cum imperio praeficitur. 464. Imperator claſſis deſignatur. 538. A ſeditioſis occiditur. 540.

Maurus (*Joannes*) orator apud Henricum iij. II. 679. & apud Gregorium xiiij. Alfonſo Ferrarienſi apud huuc patrocinari, a ſenatu jubetur. III. 142. Ejus obitus. 150.

Msximilianus, Ferdinandi fil. Hiſpanias Caroli v. nomine adminiſtrat. I. 635. 637. In Germaniam redit. II. 26. Boemiae rex : in Hiſpaniam revertitur. 29. Inde in Germaniam. 42. Romanorum rex eligitur. 192. & imperator. 207. Pacem cum Selymo facit. 235. Abnuit in Selymum inire foedus. 272. 283. 347. 350. 413. 510. Ejus cum Pio v. diſſidia, ob titulum *Magni ducis* Coſmo impertitum. 272. 283. 285. Ejus obitus. 636.

Maximilianus, Maximiliani imp. fil. ejus Venetiss adventus. II. 660. Poloniei regni candidatus. III. 61. Ejus in Croatia coutra turcss facta egregia. 182. In Psnnonia ſuperiore contra turcas rem gerit. 196. Javarinum fruſtra sggreditur. 217.

de Maximis (*Maximus*) Bretinori epiſcopus : ad dirimendas controverſias inter Venetos & Ferrarienſes. III. 461. Tum ad Sabaudum, & Inojoſam, ad eas dirimendas, quae inter ipſos & Mantuae ducem erant obortae, legatus. 482.

Maynius marchio (*Carolus*) ejus ad foederatam claſſem adventus. II. 533. Ejus in turcas fortiter geſta. 548. 551. Ab Henrico iij. in vincula conjici jubetur. III. 73. Perduellis ab eodem pronunciatur. 77. Galliae prorex a foederatis dicitur. 78. Ad Henrici iiij. fidem confugit. 598.

May-

Digitized by Google

Maynus (*Gaſpar*) Gallorum agmen fundit. I. 125. Ejus opera in mediolanenſi tumultu ſedando. 166.

Mazza (*Antonius*) reip. a ſecretis: publica negotia Mediolani obit. II. 175.

Mazza (*Philippus*) ejus latrocinia & ſupplicium. I. 398.

Mazzonius (*Jacobus*) a Petro cardinali Aldobrandino ad ſenatum legatur. III. 234.

Medicea (*Catharina*) Laurentii Urbinatis fil. Vaudemontio ſponſa deſtinatur. I. 203. Cur Franciſco Sfortiae non deſponſata. 383. Henrico, Aurelianenſi duci, nubit. 394. Ejus in remp. dicta honorifica. II. 642. Antonio Luſitano ſavet. 685.

Medicea (*Maria*) Henrico iiij. nubit. III. 274. 275. Ejus inauguratio. 440. Exſtincto viro, Galliae regimen ſumit. 444. 448. Mutuis conjugiis concordiam inter Gallos & Hiſpanos conciliat. 458. Nuptias eaſdem ſollicitat. 504. Edicit, ne quis e Gallis arma pro Sabaudo capiat. 555.

Medicei: Florentia ejiciuntur, & mox reſtituuntur. I. 216. Iterum ejiciuntur. 226.

Mediceus (*Alexander*) ei Margareta Auſtrica deſponſatur. I. 341. Florentiae dux creatur. 367. Nuptias celebrat. 412. Ejus caedes. 431.

Mediceus (*Alexander*) cardinalis: ad Henricum iiij. legatus. III. 212. Agit de pace inter Galliae & Hiſpaniae reges. 240. *Vide*: Leo xj.

Mediceus (*Coſmus*) Florentiae dux: Caeſari accedit, in bello Senenſi. II. 62. Senas a Philippo ij. beneficiario jure accipit. 211. A Pio v. *Magnus dux Etruriae* nuncupatur. 272. Foederi contra turcas ſubſcripturum ſe pollicetur. 274. Ejus obitus. 600.

Mediceus (*Coſmus*) Etruriae princeps: Magdalenam Auſtriacam ducit. III. 406. Magnus Etruriae dux: mantuano auxiliatur. 479. Inojoſae auxilia adverſus Allobrogem mittit. 521.

Mediceus (*Ferdinandus*) cardinalis: magnus dux Etruriae. III. 61. Chriſtiernam Lotharingam ducit. 74. Henricum iiij. conſilio & pecunia juvat. 211. Ejus irrita cypria expeditio. 400. Ejus expeditio hipponenſis. 406.

Medicus (*Franciſcus*) Etruriae princeps: Joannam Auſtriacam ducit. II. 216. Etruriae magnus dux. 600. Navem a ſuis captam, Venetis reddit. 613. Blancam Capelliam ducit. 660. Ejus obitus. III. 61.

Mediceus (*Hippolytus*) cardinalis: Clementis vij. cum exercitu in Germaniam legatus. I. 374.

Mediceus (*Joannes*) italicarum copiarum in caſtris pontificiis praefectus. I. 169. Ejus obitus. 198.

Mediceus (*Joannes*) cardinalis. II. 153.

Mediceus (*Joannes*) Ferdinandi fil, cum duobus peditum millibus ad pannonicum bellum ſe confert. III. 182.

Mediceus (*Jo. Angelus*) cardinalis: ad Farneſios legatus a Julio iij. mittitur. II. 23. *Vide*: Pius iiij.

Mediceus (*Jo. Jacobus*) Muſſii praefectus: Clavenam occupat. I. 126. Plumbea glande ad Ticinum vulneratur. 127. Suam operam reip. defert. 168. A foederatis recedit 189. Venetos oratores detinet, ac mox dimittit. *ibid.* Muſſium, Leucum, & Morbenium occupat. 365. Caeſareanorum imperator in bello ſenenſi. II. 61. Petrum Strozzium fundit. 63. Senas deditione obtinet. 72.

Mediceus (*Julius*) cardinalis: legatus pontificius in caeſareanorum caſtris. I. 18. Pontificatus competitor. 32. *Vide*: Clemens vij.

Mediceus (*Laurentius*) Alexandrum Mediceum necat. I. 431.

Medinae caeli dux, hiſpanicae claſſis imperator: Meningem capit. II. 157. A Piali profligatur. *ibid.*

Mediolanum: a Columna occupatur. I. 21. Fruſtra a Gallis invaditur. 82. A Franciſco j. recipitur. 102. Ejus populi tumultus adverſus Caeſareanos. 165.

Medius (*Jacobus*) trierarchus: Janusbeji triremem aggreditur. I. 440.

Medius (*Jacobus*) duo ejuſdem nominis veneti patricii, ad Echinadas pugnantes, cadunt. II. 492. 493.

Medoacus: quibus oſtiis olim ſe in veneta aeſtuaria exoneraverit. III. 302. Ejus novus alveus a Mira ad Brondoli ſinum deductus. 303.

Mehemetes, Achomatis filius: ejus circumciſio. II. 680. Turcarum imperator. III. 188. Uſſinum oratorem Venetias mittit. 195. In Pannoniam profectus, Agriam capit. 208. Praelio cum caeſareanis commiſſo, primo funditur, mox vincit. 209. Byzantium redit. 210. Ejus de Uſcocchis querelae. 271. 293. Mahumetem filium ſtrangulari jubet. 292. Ejus obitus. 296.

Mehemetes: diu Suleimani obitum celat. II. 223. Viſirus, & Selymi gener. 240. Cypriam expeditionem Selymo diſſuadet. 261. Eidem ſuadet, ne ad eamdem expeditionem ſe conſerat. 300. Ejus ad pacem propenſio. 354. De illa cum Marco Antonio Barbaro agit. 571. Ejuſdem opera pax a Selymo cum Venetis firmatur. 583.

Melinus (*Jo. Garzia*) cardinalis: ad Rodulſum Ceſarem & Matthiam legatus. III. 407.

Melita: hieroſolymitanis equitibus conceditur. I. 55. A turcis fruſtra oppugnatur. II. 279. & *ſeqq.*

M.inus (*Hieronymus*) Scyrti & Scopeli praefectus: ejus virtus & caedes. I. 496.

Me-

Memus (*Hieronymus*) navibus praeficitur in Syriam proficiſcentibus. III. 400.

Memus (*Marcus-Antonius*) procurator : Pado in novum alveum derivaudo praeficitur. III. 302. Urbanae ſecuritatis cura illi demandatur. 348.

MEMUS (*Marcus-Antonius*) ejus ad principatum evectio, & elogium. III. 465.

Menapii : multorum principum armis petuntur. III. 423. *& ſeqq.* 427.

Mendocius, coronsei praeſidii praefectus: Turcas fundit. I. 387.

Mendozza (*Bernardinus*) Neapolis prorex. II. 82.

Mendozza (*Didacus-Urtadus)* Caroli v. ad Venetos orator : de pacis turcicae agitatione, cum patribus conqueritur. I. 545. 566. 579.

Mendozza (*Innicus*) Philippi apud Venetos orator : cur Alberti tantum Auſtriaci nomine, patribus pacem cum Batavis initam ſignificaverit. III. 244.

Mendozza (*Joannes)* Inojoſae marchio : Mediolani gubernator. III. 473. Ejus adverſus Mantuanum bellici apparatus. 482. Controverſias inter Mutinenſes & Lucenſes componit. 493. Ejus in Sabaudum bellici apparatus. 499. 511. Pacis conditionibus inter Sabaudum & Mantuanum non aſſentitur. 503. Montem Baldonem occupat. *ibid.* Aſtam oppugnat. 515.

Mendozza (*Petrus-Gonzalez*) Caroli v. ad Venetos orator. I. 418.

Mendozza (*Rodericus)* hiſpanicarum navium praefectus. II. 545.

Meninx (*le Gerbe)* ab Hiſpanis capitur. II. 157. A Turcis recipitur. 158.

Menochius (*Jacobus*) in patavino gymnaſio canonici juris profeſſor. III. 22.

Menſa publica nummaria : f.c. inſtituitur . III. 61.

Mercurialis (*Hieronymus)* ejus, de veneta lue, ſententia. II. 626.

Mercurii dux, caeſareani exercitus in Pannonia imperator : fruſtra nititur Caniſio opitulari. III. 271. Albam-regalem capit. *261. Ejus obitus. * 267.

Metae (*Metz*) ab Henrico ij. occupantur. II. 47. A Carolo v. fruſtra invaduntur. 56.

Michael-Antonius, Salaſſiorum princeps : cum cataphractis equitibus a Franciſco j. in Italiam mittitur. I. 186. In Italiam advenit . 194. Foederatis copiis praefectus, ab obſidione neapolitana recedit. 282. Averſam caeſareanis dedit. 283.

Michael ex d. Michaele : ejus opera in Corcyra munienda. I. 461.

Michaelinus : quis fuerit, ejuſque caedes. II. 61.

s. Michaelis arx in Melita : a Turcis fruſtra oppugnatur. II. 212.

Michaelius (*Aloyſius*) ſapiens continentis. III. 53.

Michaelius (*Auguſtinus*) primus Capellae praefectus. III. 106. Sinus hadriatici praefectus: Magdalenam Auſtriacam Tergeſto Anconem ducit. III. 406. Cretae praetor : Urceis novis praeficitur. 479.

Michaelius (*Dominicus*) trierarchus. I. 523.

Michaelius (*Franciſcus*) litorum venetorum munitiones procurat. II. 407.

Michaelius (*Franciſcus*) fiſci advocatus : legatur in Iſtros, ad controverſias de finibus inter Auſtriacos & Venetos dirimendas. I. 613.

Michaelius (*Hieronymus)* Janusbeji triremes aggreditur. I. 440.

Michaelius (*Joannes*) orator ad Maximilianum. II. 16. 42. Ad Mariam, Angliae reginam. 61. Ad eamdem & ad Philippum regem. 68. & ad Henricum ij. hunc ad pacem hortatur. 131. Orator apud Franciſcum ij. 148. Et apud Maximilianum : hunc fruſtra hortatur, ut foederi contra Selymum ſubſcribat. 272. 347. Ad Carolum viiij. orator. 529. Hunc hortatur ad concordiam cum Philippo ij. 530. Ad Henricum iij. in reip. finibus excipiendum legatur. 590. Ad eumdem in Galliam orator. 622. Ad eumdem atque ad Alenconium legatus. 651 *& ſeqq.* Ad Franciſcum, magnum Etruriae ducem, orator. 661. Eques & procurator : Mariam Auſtriacam, Auguſtam, in venetis finibus excipit. 680.

Michaelius (*Jo. Baptiſta*) ſanitatis curator, mittitur in illyricum. III. 403.

Michaelius (*Lucas*) legatus, Cydoni praeficitur. II. 264. Ejus induſtria in cogendis remigum ſupplementis. 299. Turcas profligat. 395. Summus Cretae praefectus. 581.

Michaelius (*Maphaeus*) doctor, eques, procurator : operam opeſque ſuas, ad turcicum bellum, reip. defert. I. 504.

Michaelius (*Maphaeus*) rem frumentariam in Vicetinis & Veronenſibus. III. 358. item in Patavinis & Rhodiginis procurat. 403.

Michaelius (*Marcus*) trierarchus. II. 193.

Michaelius (*Melchior*) Illyrici cum imperio legatus. I. 540. Corcyrae cum imperio praefectus. II. 114. Procurator : ad Pium iiij. orator. 153. Claſſis imperator. 211. Utini muniendi provincia illi demandatur. 229.

Michaelius (*Thomas*) trierarchus. II. 193.

Mignanus, militum magiſter : pro Tamaſſo pugnans, cadit. II. 441.

Milledonnius (*Antonius*) ſcriba. II. 206.

Minius (*Marcus*) ad Franciſcum j. orator. 316. Carolum v. excipit, in Italiam redeuntem. 378. Ad Paullum iij. orator. 401. Conſilii ſapiens : ejus concio. 470.

Minutius (*Andreas*) Bajoariae ducis ad Venetos orator. I. 380.

Mirandula : a pontificiis obſidetur. II. 30.

Miranum : ab Uſcocchis captum diripitur. III. 127.

Mocenica navis: a turcis capitur. II. 399.
Mocenicus (*Aloyſius*) eques: ad Hadrianum vj. orator. I. 33. Conſiliarius: agit de legibus pacis cum Caeſaris oratoribus. 64. Diſſuadet Senatui ſoedus cum Galliae rege. 107. Tum Ravennae & Cerviae reſtitutionem. 260. Conſilii ſapiens: probat patribus Franciſci j. de invadenda Hiſpania conſilium. 299. Ad Paullum iiij. orator. II. 152. Ejus in Amulium cardinalem invectivs. 198. Ad Maximilianum orator. 207. Legatus in continenti cum imperio: reip. oppida & arces inviſit. 216. Procurator: Utini muniendi provincia ipſi demandatur. 229. Principatus competitor. 239.
MOCENICUS (*Aloyſius*) dux creatur. II. 284. Cives hortatur ad patriae opitulandum. 392. Murianum, obvius Henrico iij procedit. 591. Ejus elogium. 594. Regem monet, ut Galliae diſſidia componat. *ibid.* Adamante eximio a rege donatur. 595. Ejus, peſtilentiae tempore, conſtantia. 626. Civium omnium nomine aedem vovit Chriſto Redemptori. 632. Ejus obitus & elogium. 642.
Mocenicus (*Aloyſius*) cenetenſis epiſcopus. III. 193.
Mocenicus (*Aloyſius*) ad dirimendas inter remp. & Ferrarienſes de finibus controverſias, legatur. III. 219.
Mocenicus (*Franciſcus*) trierarchus. I. 523. Pugnans cadit. 531.
Mocenicus (*Joannes*) triumvir quaeſitor. II. 359. Ad Sabaudiae ducem, deinde ad Henricum iij. orator. III. 57. Henrico iiij. partum Galliae regnum gratulatur. 87. 103. Procurator, Cretae legatus cum imperio: toti regno, ſame & peſte laboranti, ſuccurrit. 132. Ejus oppida communit. *ibid.* In continenti legatus cum imperio. 229.
Mocenicus (*Joannes*) trierarchus: ejus triremis naufragium. II. 414. Res hoſtium explorat. 533. Zacynthum mittitur, ad ſubvehendas ad claſſem onerarias naves, bellicumque apparatum. 551. Milites ex navis maurocenae naufragio, cum armamentis & machinis, recuperat. 563. Corcyrae praeeſt. 596.
Mocenicus (*Joannes*) apud Clementem viij. orator. III. 274. Orator ad Achomatem. 296. Ejus legatio. 298. Ad Leonem xj. 306. & ad Paullum v. orator. 308. 417.
Mocenicus (*Lazzarus*) ad Alſonſum Ferrarienſem orator. II. 152.
Mocenicus (*Leonardus*) quaeſitor in continenti, ultra Mincium. III. 452. 454. Quinquevir legibus corrigendis. 497.
Mocenicus (*Petrus*) ad Carolum v. orator. I. 465.
Mocenicus (*Philippus*) ad Sabaudum orator. II. 152. Tamaſſi archiepiſcopus. 154. Ejus in patriam liberalitas. 231.
Mocenicus (*Thomas*) orator ad Suleimanum. I. 355. Ad Paullum iij. 401. Iterumque ad Suleimanum. 430. Praeconſultoribus adjunctus. 432. Suadet pacem cum Suleimano. 492. Claſſis imperator. 540.
Modoetia (*Monza*) a Gallis occupatur. I. 81. A foederatis recipitur. 182. A Sfortia capta, a Leva recipitur. 216.
Moeſiae praefectus: ejus in remp. & mutua reip. in ipſum liberalitas. I. 549. Cum rep. inducias facit, aſportandique frumenti facultatem Venetis annuit. 577.
Molartius (*Erneſtus*) Budae agit de pace inter Rodulfum & Achomatem. III. 311.
Moletius (*Joſephus*) mathematicus. III. 16.
Molinarius (*Jacobus*) Rhaetorum ad Venetos orator. Senatui foedus renunciat. III. 464.
Molinus (*Aloyſius*) Tarviſii epiſcopus: Clementia in Caeſarem Ateſtinum anathema promulgat. III. 233.
Molinus (*Dominicus*) pugnans ad Echinadas, cadit. II. 488.
Molinus (*Franciſcus*) orator apud Sabaudum. II. 623. Ad Philippum iij. orator. III. 248. Eques, procurator: ad Leonem xj. 306. & ad Paullum v. orator. 308. Sapiens conſilii: Joieuſam cardinalem domo ad collegium deducit. 375. Senatus nomine, eumdem inviſit Romam profecturum. 378. Senatus nomine, publicum dolorem ex Henrici iiij. caede Sciampignio oratori teſtatur. 441. Sinus hadriatici praefectus: ejus ad Gauri ſinum geſta. 460. Aſulae praeficitur. 479.
Molinus (*Marcus*) trierarchus. II. 533. Claſſis legatus: in ſinum hadriaticum adverſus Uſcocchos evocatur. III. 186.
Molinus (*Marinus*) Albonae praetor: Uſcocchos ab oppido repellit. III. 251.
Molinus (*Nicolaus*) reip. nomine, Florentiae intereſt deſponſationi Mariae Mediceae cum Henrico iiij. & baptiſmati filii Ferdinandi, magni ducis Etruriae. III. 275. Apud Jacobum, regem, orator. * 278. 280.
Momorantius (*Annas*) regiarum copiarum in Gallia imperator: pugnans cadit. II. 238.
Monaldeſchius (*Ageſilaus*) reip. militum praefectus: Pii v. juſſu datur in cuſtodiam II 358.
Moncata (*Hugo*) hiſpanicae claſſis praefectus. I. 59. A Carolo v. ad Clementem vij. legatos mittitur. 170. Roma diſcedit 172. Columnenſes in Clementem inſtigat. 185. 192. Una cum iiſdem Romam diripit. 192. Foederatos ad Neapolim aggreſſus, funditur. 204. Strenue Neapolim propugnat. 205. Lanojo proregi ſufficitur. 251. Pugnans cadit. 277.
Moncata (*Michael*) a Joanne Auſtriaco ad ſenatum legatur. II. 416. In Navarini oppugnatione. 556.
Mon-

Digitized by Google

Mongaa (*Marinius*) ejus navis a turcis demergitur. II. 531. Neocaſtrum propugnat. 559.
Monlucios (*Blaſius*) Franciſci j. apud Venetos orator. I. 612. Ad Farneſios & ad Julium iij. orator. II. 26.
Monopolis: a Vaſtio fruſtra oppugnatur. I. 308. *& ſeqq.*
Mons-Baldo: ab Hiſpanis occupator. III. 503.
Montacutius (*Bernardinus*) reip. militum praefectus. I. 317.
Montebellius (*Julius*) ad Monopolis praeſidium mittitor. I. 291. Ejus virtus in tuendo Monopoli. 308.
Montecuculus (*Alfonſus*) ejus obitus. III. 400.
Monteeuculus (*Aloyſius*) Caeſaris Ateſtini ad remp. orator. III. 222.
Monteeuculus (*Deſiderius*) quingentorum peditum in claſſe Veneta praefectus. II. 535.
a Monteveteri (*Julius*) Lignani munitiones complanat. I. 589.
Montium (*Mons*) a Ludovico Naſſovio capitur. II. 528.
Montius (*Balduinus*) Camerinum a Julio iij. fratre accipit. II. 12
Montius (*Ferdinandus*) cypriae Florentinorum expeditionis praefectus. III. 400.
Montius (*Franciſcus*) duum milium militum Etruſcorum ductor, ad Ferdinandi, Mantuae ducis, ſubſidium mittitur. III. 479.
Montius (*Horatius*) Guidi-Ubaldi, mathematici fil. militiae venetae in Iſtris praefectus. III. 466.
Montius (*Jo. Baptiſta*) pontificiarum copiarum imperator. II. 20. Bononiam, ubetur ſe conferre. 22 Ejus caedes. 46.
Montius (*Jo. Baptiſta*) ſummus venetorum peditum praefectus III. 56. Cretenſes arces ſ. c. inviſit. 74. De conſtruendae Palmae ſitu conſulitur. 169. 298. Brixianae militiae praeficitur. 279.
Montius (*Jo. Maria*) *Vide:* Julius iij.
Mora (*Philippus*) agrienſis epiſcopus, Ludovici Ungariae regis ad Venetos orator: reip. auxilia in turcas implorat. I. 26.
Morbenium: a Muſſii praefecto occupatur. I. 365. Rhaetis reſtituitur. 366.
Morbenius mons: ejus viae a Venetis ex Rhaetia in fines Bergomenſium ſternuntur. III. 289.
Moriconius (*Robertus*) Margaritini ſuburbis capit. II. 297.
Moronus (*Hieronymus*) I. 39. 83. Pecuniam affert in exercitus caeſareani ſtipendia. 123. Davalum a Carolo v. nititur alienare. 141. Davali juſſu in cuſtodiam traditur. 149.
Moronus (*Jo. Baptiſta*) cardinalis: concilii tridentini praeſes. II. 198. Ad Ferdinandum imp. legatus. 200. Concilii decretis ſubſcribit. 205. Pontificatus competitor. 218. Conditiones foederis, a Pio v. conſcriptas, cardinalium collegio proponit. 337. Hiſpanos cardinales ad foedus hortatur. 339. Genuam a Gregorio xiij. legatur, ad ejus reip. componenda diſſidia. 616.
Moſca (*Ludovicus*) a Mantuae duce e ſuis finibus jubetur excedere. III. 351.
Moſchenizza: ab Auguſtino Canalio fruſtra invaditur. III. 466.
de Muglitio (*Antonius*) Pragenſis archiepiſcopus: Fardinandi Caeſaris ad tridentinam ſynodum orator. II. 176.
Muleaſſes: tunetano regno ab Hariadeno ejicitur. I. 398. A Carolo v. regnum recipit. 412.
Murmurus (*Emanuel*) epirotarum equitum praefectus. II. 294. Ejus virtus in Soppoti expugnatione. 295. Soppoto praeficitur. *ibid.* Strenue oppidum tuetur. 331. Ad Cardichium a turcis funditur. 381. Turcarum captivos. 402.
Murmurus (*Georgius*) Baphum piratam capit. II. 408.
Muſſolinus pirata: ejus triremis a Hieronymo Cornelio capitur. III. 496.
Muſtaphas, Suleimani fil. a ſenatu globum geographicum, per legatum, petit. II. 60. Ejus caedes. 61.
Muſtaphas pirata: a Chriſtophoro Canalio profligatur. II. 193.
Muſtaphas: Amuratbis ad Venetos orator. II. 601.
Muſtaphas, aga: Achomatis ad Venetos orator. III. 297.
Muſtaphas: turcicae claſſis ductor. II. 257. Terreſtrium copiarum in melitenſi expeditione imperator. 281. Selymum ad cypriam expeditionem inſtigat. 258. 262. Terreſtrium copiarum in ea expeditione imperator. 300. Selymo ſuadet, ne ad eamdem ſe conferat. *ibid.* Tenon fruſtra aggreditur. 301. Ad Cyprum appellit. 303. Quas vires ad eam expeditionem attulerit. 305. Leucoſiam oppugnat. 306. *& ſeqq.* & expugnat. 316. Tamaſſum oppugnat. 321. 394. *& ſeqq.* Ejus in Venetos ac Tamaſſienſes perfidia & crudelitas. 468. *& ſeqq.* Byzantium redit. 471.
Mutatius (*Jacobus*) trierarchus: in Scardonae oppugnatione praelians, cadit. I. 459.
Mutatius (*Jo. Maria*) Cerines praefectus. II. 320. Turpiter oppidum turcis dedit. 321. Carceri perpetuo addicitor. *ibid.*
Mutatius (*Marinus*) in piratas fortiter pugnat. III. 452. Spalati comes: ſalutis publicae curator. 496.
Mutatius (*Nicolaus*) trierarchus: I. 523.
Mutina: a Ferrariae duce occupatur. I. 30.

N

Nadinum: a turcis occupatur. I. 502.
Naldus (*Babo*) Venetorum ſtipendiarius: in

praelio ad Piccocam. I. 40. Militum delectus habet. 317. 415. Corcyraeae militiae praefectus. 445.

Naldus (*Guido*) ſenatus in illum liberalitas. I. 235.

Naldus (*Joannes*) ad Ravennae praeſidium mittitur. I. 226.

Naldus (*Paullus*) Corcyram praeſidio mittitur. I. 446.

Nanius (*Auguſtinus*) ſapiens ordinum. II. 27. Reip. nomine, Philibertum-Emanuelem, Sabaudiae principem, a ſacro fonte ſuſcipit. 61. Apud Paullum v. orator. 320. Reip. jura apud illum egregie tuetur. 325. 333. & *ſeqq.* Venetias revocatur. 344. Ad Ludovicum xiij orator. 444. Et ad Matthiam imperatorem. 464. 495.

Nanius (*Baptiſta*) a ſenatu legatur ad dirimendas inter Venetos & Ferrarienſes controverſias. III. 460.

Nanius (*Federicus*) mortuo Auguſtino Barbadico, in pugna ad Echinadas ſiniſtrum claſſis cornu ducit. II. 488. In Illyricum legatus, adverſus Uſcocchos, mittitur III. 52.

Nanius (*Joannes*) Cremae legatus. III. 283.

Nanius (*Paullus*) Bergomi praefectus: legatus in caſtris. I. 11. Carolum v. reip. nomine in Venetis finibus excipit. 353.

Narnia: a caeſareanis capta diripitur. I. 229.

Narnienſis (*Sevaſtus*) venetorum militum praefectus. I. 50.

Naſſius (*Simeon*) trierarchus: navigium turcicum demergit. I. 439.

Naſſovius (*Ludovicus*) Ejus importuna, Belgarum nomine, ad Margaretam Auſtriacam poſtulata. II. 227. Valentianam & Montium occupat. 528.

Navale venetum: Ejus deſcriptio. II. 248. Incendium. 249.

Navarinum. *Vide*: Pylos.

Navarrus (*Petrus*) Ticinum cuniculis aggreditur. I. 37. Genuam ſubſidio mittitur. 44. Caeſareanorum captivus. 45. Foderatae claſſis imperator deſignatur. 176. 188. Italorum peditum praefectus: in Italiam cum Lautrechio deſcendit. 232. Averſa dedita, caeſareanorum captivus. 283.

Naugerius (*Andreas*) ad Carolum v. orator. I. 76. Carolo gratulatur ticinenſem victoriam. 132. Apud eumdem Carolum Sfortiae cauſſam agit. 152. Ejus ad ſenatum literae de pacis tractationibus inter Carolum & Franciſcum. 243. & *ſeqq.* Ad Franciſcum j. orator. 299. & ad Ludovicam Franciſci matrem. 305. Ejus obitus & elogium. 316.

Naugerius (*Bernardus*) orationem habet in Andreae Gritti, principis, funere. I. 539. Ad Carolum v. orator. 596. 598. 620. Ad Henricum viij. 596. 598. 620. Ad Henricum ij. 638. Ad Paullum iiij. II. 74. Et ad Ferdinandum imp. 132. Sapiens continentis. 136. Ad Franciſcum ij. 148. Ad veronenſem epiſcopatum a ſenatu nominatur. 164. Cardinalis. 169. & Veronae epiſcopus renunciatur. 195. Tridentini concilii praeſes. 198. Senatum nititur in cardinalem Amulium delinire. *ibid.* Subſcribit concilii decretis. 205.

Navigium contra piratas exſtructum, demergitur. II. 146.

Nauplium (*Napoli di Romania*) a turcis fruſtra invaditur. I. 461. 500. Iiſdem deditur. 578. 579.

Naxos: a turcis diripitur. I. 463.

Nea (*Nio*) a turcis capta diripitur. I. 462.

Neapolis: a Gallis terra marique obſidetur. I. 204. 269. & *ſeqq.* Ejus obſidio ſolvitur. 282.

Neapolitana Gallorum expeditio. I. 202. & *ſeqq.*

Neapolitanus (*Caeſar*) ab Urbinate caeditur. I. 312.

Neocaſtrum, in Delmatia (*Caſtelnuovo*) in legibus foederis reip. deſtinatur. I. 493. Ejus deſcriptio. 535. A Venetis capitur, ab Hiſpanis diripitur *ibid.* Ab Hiſpanis, contra foederis leges, occupatur. 537. Quibus conditionibus poſtea reip. ab iiſdem deferretur. 558. A turcis expugnatur. 578. Fruſtra a Venetis oppugnatur. II. 521. & *ſeqq.*

Neocaſtrum, in Carnis (*Caſtelnuovo*) ab Auſtriacis duci Saxoniae oppigneratum. I. 590.

Neptunum. *Vide*: Antium.

Nicea, in Provincia (*Nizza*) ab Hariadeno occupatur I. 594.

Nicopolis, in Epiro (*Preveſa*) fruſtra a Grimano patriarcha invaditur. I. 519. Ad illam foederatae & turcicae claſſium conflictus. 522. & *ſeqq.*

Nicopolis, in Pannonia: a Valaco direpta, inceditur. III. 197.

Nicoſia. *Vide*: Leucoſia.

Niger (*Dominicus*) a Paullo iiij. ad Albae ducem legatur. II. 94.

Ninus (*Rodericus*) Caroli v. ad Venetos orator. I 380.

Nix: immanis ejus vis Venetiis delapſa. III. 404.

Nobilis (*Vincentius*) Anconam a Julio iij. avunculo accipit. II. 12.

de Nores (*Franciſcus-Maria*) Leucoſiae, Conſtantio propugnaculo praeficitur. II. 316.

de Nores (*Jacobus*) Tripolis comes: ejus in patriam caritas. II. 231. Pro Leucoſia fortiter pugnans, interficitur. 316.

Novaria: a Gallis occupatur. I. 37. 79. Petro-Aloyſio Farneſio donatur. 514.

Novegradum, in Delmatia: veneto praeſidio firmatur. II. 287.

Novegradum, in Pannonia: a caeſareanis occupatur. III. 281.

No-

Novellus (*Jacobus*) corcyraeae militiae praefectus: ejus obitus. I. 445.
Novellus (*Jacobus*) Senatus ſctiba. II. 29.
Novinm, in Liburnis: a Joanne Bembo capitur. II. 237.
Novocomenſis (*Joannes*) militum praefectus: Corcyram praeſidin mittitur. I. 385.
Novum-Comum: a caeſareanis occupatur. I. 82. Abruunt illud caeſareani Franciſco Sfortiae tradere. 184. A Sfnrtia recipitur. 360.
Numiſma publicum, Palmae fundamentis injectum. III. 170.
Nummi aerei adulterini. III. 294.

O

Obroatinm: fruſtra a Venetis oppugnatur. I. 459. A Venetis oecupatur. 505.
Octnbonus (*Marcus*) Senatus ſcriba: ad Daniae regem legatur. III. 209. & ad Caeſarem Ateſtinum. 222. Decemvirum ſcriba: ſenatus nomine Brandnlinum & Saracenum Fraxineo, Gallo oratori, tradit. 389.
Odeſcaicus (*Joannes-Petrus*) a Pio v. ad Joannem Auſtriacum internuncius mittitur. II. 476. Atque iterum a Gregorio xiij. 519. Auſtriacum ad maturandam in orientem profectionem ſollicitat. 586.
Offredius (*Offredus*) Clementis viij. apud Venetns internuncina. III. 274.
Offrediua (*Pyrrhus*) Albae ducis nomine, Paullo iiij. bellum indicit. II. 95.
Olchinium (*Dulcigno*) fruſtra a turcis oppugnatur. II. 291. Iterum invaditur. 399. 402. Occupatur & diripitnr. 403.
Oraunm: fruſtra a turcis oppugnatur. II. 202.
Orembejus, major turcarum interpres: de pace cum Marco-Antonio Barbaro agit. II. 571.
Oricellarius (*Annibal*) Paulli iiij. ad Henricum ij. legatns. II. 83. Carnli viiij. ad Venetos orator. 237.
Ormanetus (*Nicolaus*) Gregorii xiij. ad Carolum viiij. legatus. II. 529.
Oſſatns (*Raimundus*) Henrici iiij. ad Clementem viij. oratot. III. 200. Remenſia epiſcopus, ad remp. orator: ſancitam inter reges pacem ſenatui ſignificat. 242.
Oſtia: ab Hiſpania occupatur. II. 99. A Strozzio recipitur. 108.
Oſtroviaza: a turcis occupatur. I. 98.
Ottolengum: crudeliter & ſacrilege ab Helvetiis diripitur. I. 19.

P

Paceus (*Richardus*) Henrici viij. ad remp. orator. I. 56. 122.
Pacius (*Antonius*) *Vide*: Pucius.
Pajenſis (*Georgius*) ttierarchus. I. 523.
Padavinus (*Jo. Baptiſta*) ſenatua ſcriba: ad Olivarium, Siciliae proregem, III. 187. ad Franciſcum Vaudemontium, in Lotharingiam, 279. & ad Rhaeros, legatur. * 286. Illos ad foedus cum Venetis allicit. * 286. *& ſeqq.* Iterum ad eoſdem legatut. 294. Venetias redit. 315. Altera ejus in Lotharingiam ad Vandemontium legatio. 369. 382. *& ſeqq.* Senatus ad eum literae. 383. Milites in Helvetiis jubetur conſcribere. 384. Dein conſcriptos dimittere. 395.
Padilia (*Franciſcus*) Sabaudo praecipit Philippi iij. nomine, ut Mantuano ablata reſtituat. III. 487.
Padilia (*Garzias*) ejus cum Sfortia tractationes, Caroli v. nomina. I. 328.
Padus: a venetis actuariis avertitur. III. 265. 302. *& ſeqq.*
Palatinus (*Alfonſus*) Cerines militum praefectus: turpiter oppidum tureis dedit. II. 320. Carceri perpetuo addicitur. *ibid.*
Palatinus (*Franciſcus*) trierarchus. I. 523.
Palcottus (*Gabriel*) cardinalia: pontificatns competitor. III. 124. 126. 145.
Pallanum: a Carafaeis occupatnr. II. 83. Ejus principatns Joanni Carafae tribuitur. 89. A Marco-Antonio Columna obſidetnt. 109.
Palladins (*Andreas*) Redemptoris aedem conſtruit. II. 463.
Pallavicinns (*Chriſtophorus*) Hiſpanis, Coronem, fert ſubſidia. I. 387.
Pallavicinus (*Jo. Ludovicus*) a Franciſco j. ad Cremonam occupandam mittitur. I. 125. Caſale majus occupat. *ibid.* Caeſareanorum captivus. 126.
Pallavicinua (*Sfortia*) Ferdinandi copiarnm praefectus in Pannonia. II. 41. Lippam capit. *ibid.* Ejus in Dacia res geſtae. 41. 42. Georgium cardinalem interficit. 42. Turcarum captivus. 56. Peditatus veneti praefectus. 104. Corcyram munit, ſummuſque militiae praefectua creatnr. 147. Bergomo muniendo praeficitur. 171. De Utino muniendo a ſenatu conſulitur. 219. Summus in Illyrico militiae praefectus. 231. Summus univerſae militiae praefectus. 265. Fruſtra Margaritinum aggreditur. 296. Turcicam claſſem agrediendam cenſet. 326. Quibus infortuniis agitatns, Venetias appulerit. 333. Bergomum praeſidio mittitnr. 587. Octingentos milites jubetur conſcribere. 637. Ejus obitus. III. 56.
Palma: ejus conſtruendae ſenatus conſilia. II. 216. 219. III. 159. 161. 272. *& ſeqq.* Ejua ſitus deſcriptio. 169. & conſtructio. 170. 198. Ei naſcenti Clemens viij. apoſtolicam benedictionem impertit. 171. Ad eam conſtruendam pecunia ex vectigalibus congeritur. 198.

Pan-

Pancirollus (*Guidus*) civilis juris in patavino gymnaſio profeſſor. III. 22.

Pandolfinus (*Petrus*) Coſmi j. ad Venetos orator. II. 911.

Papacaude (*Arturus*) II. 104.

Papia. *Vide*: Ticinum.

Peraidiſerius (*Georgius*) turpiter dediti Caniſii poenas capite luit. II. 202.

Parga: a turcis occupatur. II. 330. *& ſeqq.* Illam Sebaſtianus Venerius munit. 389. Turcae diruunt. 398.

Perma: a Columna capta, diripitur. I. 54. *& ſeqq.* Ab eodem occupatur. e2 Fruſtra a Geilis oppugnatur. 30. Petro-Aloyſio Farneſio traditur. 615. A caeſareanis obſidetur. 631. Fruſtra ab Octavio Farneſio invaditur. II. 7. A Gonzega obſidetur. 17.

Paros: Sagredae genti ſubjecta inſula. I. 463. A turcis occupata diripitur. *ibid.*

Paruta (*Andreas*) dirimendis inter Venetos & Ferrarienſes controverſiis de finibus, a ſenatu legetur. III. 461.

Paruta (*Hieronymus*) Teni praefectus: ſtrenue turcas repellit. II. 301.

Paruta (*Paullus*) ejus hiſtoria commendatur. II. 253. Controverſias de finibus, inter Venetos & Auſtriacos, componit. III. 106. Brixiae praefectus: ad Clementem viij. orator. 150. Clementi ſenatus conſultum de Palma conſtruenda ſignificat. 171. Ejus prudenter dicta & facta, ad mitigandum ejuſdem animum, ob res cenetenſes in remp. perturbatum. 193. *& ſeqq.* Eumdem hortatur, ut Henricum iiij. in gratiam recipiet. 199. Eques, procurator: ad Clementem Ferrariam profectum legetur. e39. Et ad Auſtriacos principes, per reip. fines iter habentes. 246. Ejus ad Philippum iij. legetio, & obitus. 248.

Peſchalicus (*Aloyſius*) in Laucadis oppugnationes caſtris praeficitur. II. 505.

Peſchalicus (*Auguſtinus*) Butuee praetor: oppidum deſerit. II. 404.

Peſchalicus (*Antonius*) ad Echinadas pugnens, cadit. II. 49e.

Peſchelicus (*Franciſcus*) ordinariorum militum legatus. I. 317. Claſſis legatus. 373. 473. In Cretam mittitur. 464. 477. A Dragute in fugam conjicitur. 576.

Paſchalicus (*Joannes*) annonae curator in Veronenſibus. III. 403. Legatus & quaeſitor in oriente. 463.

Paſchalicus (*Philippus*) cretenſis cuſtodiae praefectus: quatuor Melitenſium triremes capit. III. 26. Cretae fame & peſte laboranti ſuccurrit. 132. In Illyrico legatus cum imperio: Senniam obſidet. e68. In urbem redit. 271. Corcyrae legatus. 357. 359. Claſſis legatus cum imperio. 404. Legatus in Carnis cum imperio: diſſidia civilia comprimit. 415. Quaeſitor in continenti citra Mincium. 45e Illyrici, Epiri, & Iſtriae legetus, cum ſummo imperio in hadriatico ſinu. 468. Ejus elogium. 469. in Uſcocchos proficiſcitur. 480. 481. Senniam obſidet. 494. Reditum in patriam impetrat. 498.

Paſchalius (*Carolus*) Henrici iiij. ad Rhaetos orator: eorum foedus cum rep. nititur ebrumpere. III. * 288. 464. Concitat Rhaetos adverſus Hiſpanos. 370. Liber ejus *de coronis*. 464. Quare nomini veneto infenſus. *ibid.*

Patavini juriſconſulti: in cauſſa repudii Catharinae uxoris, contra Henricum viij. ſententiam ferunt. 382.

Petavinus (*Hieronymus*) reip. militum praefectus. I. 272.

Pathmos: ab Hariadeno capta, diripitur. I. 462.

Patrae: ab Auria occupantur. I. 377. A Petro Toletano diripiuntur. III. 798.

Patricii quindecim ad Dalmatiam tuendam a ſenatu mittuntur. I. 502.

Paullus iij. ejus creatio. I. 401. Renuit ſubſcribere foederi inter Carolum v. & italicos principes icto. 402. A Guido-Ubaldo, Urbinate, Camertium ducatum repetit. 406. 539. Fruſtra contendit, ut Auria ſe veneteae claſſi conjunget. 456. Senatus pecuniam a ſacerdotibus exigere permittit. 510. Nicae cum Carolo v. & Franciſco j. agit de pace inter chriſtianos principes, & de foedere in turcas. 510. *& ſeqq.* Remp. hortatur ad pacem cum Suleimano. 551. Fruſtra remp. ad foedus contra Carolum ſollicitat. 593. 632. Ejus cum Carolo Buxeti colloquium. 595. Permam & Placentiam tradit Petro-Aloyſio Farneſio. 615. Carolo auxilia mittit adverſus proteſtantes. 617. Ejus obitus & elogium. II. 7.

Paullus iiij. ejus creatio & elogium. II. 74. Ejus animus in Carolum v. infenſus. 80. Columnenſes inſequitur. 83. 89. Cum Henrico ij. in Carolum percutit foedus. 83. 84. Per Commendonum legatum a ſenatu opem contra Hiſpanos petit. II. 96. Neapolitani regni penſionem recipere ab Hiſpanis renuit. 911. Venetis ſe ſuaſque res commendat. 113. Ferdinandi electionem ad imperium ratem non habet. 132. Nepotes dignitatibus exutos, Roma expellit. 149. Ejus decreta, ut epiſcopi ad ſuas eccleſias proficiſcantur. 150. Atque ut religioſi in ſuis coenobiis coerceantur. 159. Ejus obitus, romanique populi furor in ejus monumenta. *ibid.*

Paullus v. ejus creatio & elogium. III. 307. In ſuos electores minus liberalis. 308. *De* ejus vita conſuluntur a cognatis aſtronomi. *ibid.*

Digitized by Google

ibid. Quaſdam leges abrogari, vinctoſque ſibi tradi a ſenatu poſtulat. 320. 322. 332. *& ſeqq.* Excommuoicationis & interdicti in Venetos decretom emittit. 340. Cauſſae irarum in Veoetos. 340. Ad bellum ſe comparat. 357. 361. 363. Lotharingum hortatur, ne Veoetis delectum militum permittat. 383. Franciſcum Vendramenum, Venetiarum patriarcham, inaugurat. 412. Clementis viij. decretum confirmat, de venetis patriarchis a romana profectione eximendis. *ibid* Scipionem cardinalem, nepotem, Vangadiſiae abatem nuncupat. 416. Ejus, contra Jacobi regis juramenti formulam, ad Anglos literae. 419. Chriſtianos principes pacare nititur. 438.

Paungartnerus (*Auguſtinus*) Bajoariae ducis ad tridentinam ſynodum orator. II. 176. Venetos oratores in ſynodo praeire contendit. 180. 181.

Pax: inter Carolum v. & Veoetos. I. 64. 67. 71. *& ſeqq.*

—— inter eomdem & Franciſcum j. I. 315. 318. 323. 608. *& ſeqq.*

—— ioter eumdem & Venetos. 243. *& ſeqq.*

—— inter eumdem & Italiae principes. I. 335. 341. *& ſeqq.*

—— inter Angliae & Galliae reges. I. 622.

—— inter Carolum & proteſtantes. II. 52.

—— inter remp. & Suleimanum. I. 544. 562. 578. *& ſeqq.*

—— ioter eamdem & Selymum. II. 571. *& ſeqq.*

—— inter Paullum iiij. & Philippum ij. II. 113.

—— inter Philippum ij. & Herculem Farrarienſem. II. 122.

—— inter eomdem & Henricum ij. II. 141.

—— ioter Maximilianum & Selymum. II. 235.

—— inter turcas & perſas. III. 127. 128.

—— inter Henricum iiij. & Carolum-Emannelem. III. 278.

—— inter Clementem viij. & Caeſarem Areſtioom. III. 236.

—— inter Henricum iiij. & Philippum ij. III. 240. *& ſeqq.*

—— inter Roduifum & turcas. III. 217. * 268. 297. 310. 402. 408.

Pax inter Sabaudiae & Mantuae duces. III. 484. 488. Abrumpitur. 489. Ad novas conventiones devenitur. 501. Illis abnuit Inojoſa ſubſcribere. 503. Novae conditiones ab Hiſpanis afferuntur. 513. *& ſeqq.* De iis conditionibus variae habentur in ſenatu diſceptatiooes. 515. *& ſeqq.* Ea taodem conficitur. 520. 521.

Pazzyius (*Jo. Franciſcus*) cum ſenatu agit, de Maraoo reip. tradendo. I. 598.

Peghellius (*Andreas*) a Ferdioaodo legatur, ad componendas inter ipſum & remp. de finibus controverſias. II. 204.

Pegolotta navis, ad Catanam nanfraga, aegre cum mercibus ab Olivario prorege negotiatoribus venetis reſtituitur. III. 187.

Penna (*Caeſar*) in Neocaſtri oppugnatione. II. 523. Nongentorum peditum in claſſe veneta praefectus. 535.

Pennius (*Ludovicus*) reip. ſtipeodia facit. II. 391. Ad Maigaritini expeditiooem proficiſcitur. 500.

Pepulus (*Fabius*) cum nobilium militumqne manu Venetis opitulatur. II. 407. Milie trecentorum peditum in claſſe veneta praefectus. 535.

Pepulus (*Hugo*) Sartiraſſi praefectus: Una cum oppido a caeſareanis capitur. I. 90. Florentinorum militum praefectus: pugoans capitur. 278.

Percius (*Thomas*) ejus in Jacobum regem conjuratio. III. 312. *& ſeqq.*

Perenottus (*Antonius*) Granvellanus, cardinalis: in ſacro collegio in Veoatos invebitur. II. 269. Neapolis prorex. 367.

Perenottus (*Nicolaus*) Granvellanus: a Carolo v. praeficitur tractationibus pacis ioter ipſum & Italiae principes. I. 336. *& ſeqq.* Ejus conditionibus, Caeſaris nomine, ſubſcribit. 345.

Pereſius (*Aloyſius*) Medinae-ſidooiae dux, hiſpanicae claſſis imperator: ab Anglis profligatur. III. 69.

Perettus (*Felix*) Vide: Xyſtus v.

Perſarum rex: ejus ad remp. legatio. III. 291.

Perſicarum rerum enarratio, ejuſque gentis bella cum turcis. II. 638. 645. 661. III. 131. 297. *& ſeqq.*

Perſius (*Hieronymus*) ejus opera Vercellenſes caeſareanis accedunt. I. 90.

Pertaus: turcicae claſſis imperator. II. 393. Cum claſſe proficiſcitur in Cretam. 395. Ad Cydoniam a Venetis repellitur. *ibid.* Rhitymnam diripit. 396. Zacynthon fruſtra adoritur. *ibid.* Olchinium occupat & populatur. 402. tum Antibarim, 403. & Butuam. 404. Halis clam inimicus: ejus de conferendo praelio ſententia. 483. Mediam aciem in praelio ad Echinadas ducit. 484. Fortiter pugnat. 489. Fugam capit. 490.

Peruſia: a Baleoniis occupatur. I. 32. A Vaſtio recipitur. 340.

Peroſinus (*Felix*) Monopolim praeſidio mittitur. I. 308.

Peſtilentia: Mediolani. I. 92. 101. In foederatorum caſtris ad Neapolim. 278. Venetiis. II. 103. 617. 624. *& ſeqq.* 643. In Creta. III. 133. In Carnis. 149. In Iſtria. * 260.

In

In Spalati finibus. 402. 496. In Germania & Boſſina. 496.

Peſtilentia jumentorum. III. 268.

Peſtum: a Ferdinandi copiis occupatur. I. 581. A turcis recipitur. *ibid.* III. 299.

Petretinus (*Victor*) trierarchus. I. 523.

d. Petri abbas, trierarchus: pugnans, cadit. I. 520.

Petrovichius, Temiſvari comes: ejus cum varadienſi epiſcopo diſſidia. II. 15.

Philibertus, Arauſionenſis princeps (*Principe d' Oranges*) caeſareanis copiis ſe adjungit. I. 201. Roma illas educit. 266. Neapolis prorex. 278. Aquilam & Amatricem recipit. 308. Spoletum cum copiis contendit. 328. Etruriam invadit. 340. Ejus obitus. 348.

Philibertus, Caroli-Emanuelis Sabandiae ducis fil. a patre in Hiſpaniam mittitur, mox revocatur. III. 425.

Philidonus (*Daneſius*) ſenatus mediolanenſis praeſes: arbiter controverſiarum inter Bergomates ac Trivilienſes, de Brembo amne. II. 270.

Philippus, Caroli v. filius: a patre Hiſpaniarum rex renunciatur. I. 595. A patre in Belgium vocatur. 635. Tranſit in Belgium. 637. Redit in Hiſpaniam. II. 29. Mariam Angliae reginam ducit. 68. Hiſpaniae regna a patre accipit. 85. Cum Henrico ij. inducias facit. 87. S. Quinctinum capit. 112. Herculi Ferrarienſi bellum infert. 119. Eliſabetham, Henrici ij. filiam, ducit. 141. Expeditionem numidicam decernit. 207. Ejus conſilia de inquiſitione in Belgium inducenda. 227. Venetis auxilia adverſus turcas pollicetur. 271. Joannem Auſtriacum jubet, ſe foederatorum claſſi adjungere; ſed illum vetat pugnam committere. 534. Praelium ad Echinadas improbat. *ibid.* Quo animo acceperit nuncium pacis a Venetis cum Selymo ſancitae. 573. Captas naves reddi Venetis jubet. 612. 636. Vetat ſuos in oriente piraticam facere. 612. Ejus jura in Luſitaniae regnum. 665. 666. Eodem potitur. 667. 678. Philippum ex Anna Auſtriaca ſuſcipit. 678. Foederatis Galliae principibus favet. III. 54. 180. Ad Genevae occupationem adjicit animum. 54. Dat perpetuo incolendas oratoribus Venetis aedes. 58. Aliae ejus in remp. benevolentiae ſignificationes. *ibid.* Multa minaciter a Xyſto adverſus Henricum iiij. petit. 182. 213. 229. Clementis in Caeſarem Ateſtinum anathaema in neapolitani regni urbibus promulgari permittit. 233. Pacem cum Henrico iiij. facit. 240. Ejus morientis ad filium monita. 246. Ejus obitus & elogium. 247.

Philippus, Philippi ij. filius: ejus ortus. II. 679. Margaretam Auſtriacam ducit. III. 246. 248. 262. Ante regnum Carolus-Laurentius nuncupatus, patri ſuccedens, Philippus iij. vult nominari. 247. Ejus africana expeditio. 286. & *ſeqq.* Filiam ſuſcipit. * 261. Auxilia Paullo v. in ejus cum rep. diſſidiis pollicetur. 354. Exhibet ſe diſſidiorum eorumdem ſequeſtrum. 356. 366. Quomodo interdicti tempore cum oratore veneto ſe geſſerit. 357. Fuentano praecipit, ut copias cogat, pontifici militaturas. 367. Mauros Hiſpania ejicit. 426. Sabaudo praecipit, ut Mantuano ablata reſtituat. 487.

Philippus-Emanuel, Sabaudiae princeps: ejus ortus. III. 61.

Pialis, turcicae claſſis imperator: hiſpanicam claſſem profligat. II. 157. Meningem recipit. 158. In melitenſi expeditione claſſis imperator. 211. Chion occupat. 220. Hadriaticum ſinum ingreditur. 228. Aternum ac Diomedeas inſulas fruſtra adoritur. *ibid.* Claſſis imperio a Selymo exuitur. 240. Cum ſeptuagintaquinque triremibus Rhodum proficiſcitur. 292. Claſſis turcicae imperator in cypria expeditione. 300. Byzantium cum claſſe remeat. 329. Imperio exuitur. 393. Apuliae oras populatur. 577.

Piccolomineus (*Alfonſus*) eccleſiaſticas venetaſque ditiones latrociniis infeſtat. III. 109. 125. Montis martiani ducatu exuitur. 140.

Piccolomineus (*Silvius*) etruſcarum navium praefectus: Hipponem capit. & incendit. III. 406.

Picinardus (*Annibal*) Ticinum caeſareanis tradit. I. 335.

Pignon: ab Hiſpanis occupatur. II. 207.

Pimentellus (*Alfonſus*) a Mendozza ad Ferdinandum, Mantuae ducem, mittitur, ut puellam Franciſci ducis filiam ab illo repetat. III. 491.

Pimentellus (*Didacus*) arcis mediolanenſis praefectus. III. 451. Ejus cum ſenatu mediolanenſi diſſidia. *ibid.*

Pinarolum: a Sciabotto occupatur. I. 425.

Piſanus (*Aloyſius*) legatus in caſtris. I. 194. 202. Ejus, de ope Clementi obſeſſo ferenda, ſententia. 223. Clementi, ſenatus nomine libertatem gratulatur. 253. Ejus obitus. 279.

Piſanus (*Aloyſius*) patavinus epiſcopus: cardinalis renunciatur. II. 219.

Piſanus (*Andreas*) trierarchus. I. 523.

Piſanus (*Antonius*) duarum quinqueremium praefectus. III. 413.

Piſanus (*Fantinus*) trierarchus. I. 523.

Piſanus (*Franciſcus*) cardinalis decanus: pontificatus competitor. II. 218.

Piſanus (*Joannes*) ad Franciſcum j. orator. I. 357.

Piſanus (*Marcus-Antonius*) trierarchus. II. 360.

Piſanus (*Marcus-Antonius*) quaeſtor in continenti. III. 283.

Piſa-

Digitized by Google

Piſanus (*Petrus*) Leucoſiae conſiliarius : ejus virtus in oppido tuendo. II. 318.
Piſanus (*Petrus*) trierarchus. II. 290. Ad Malgaritini expeditionem proficiſcitur. 500.
Piſanus (*Petrus*) quinqueremis praefectus. II. 477.
Piſaurus (*Alexander*) claſſis legatus. I. 292. 297.
Piſaurus (*Andreas*) quinqueremis praefectus. II. 477.
Piſaurus (*Benedictus*) biremium, ad Benaci cuſtodiam, praefectus. III. 374.
Piſaurus (*Franciſcus*) orator ad Franciſcum j. I. 159. & ad Clementem vij. 215.
Piſaurus (*Hieronymus*) legatus io caſtris. I. 13. Ad Clemeoteio vij. orator. 85. Claſſis imperator. 297. Brunduſium occupat. 310. Sapiens continentis : ejus ſenteotia de legatis ad Carolum v. mittendis. 323. Cenſet, Flaminiae oppida Clementi oon reddenda. 338. Ejus ſententia de Inſubrum rebus. 339. Carolum excipit, ex Germania redeuntem. 378. Iterum claſſis imperator. 432. Scardonam captam, diripit. 459. In patriam redit. 477.
Piſaurus (*Hieronymus*) trierarchus. II. 402.
Piſaurus (*Jacobus*) cenſor : quaeſitor in continenti adverſus nummorum adulteratores. III. 295.
Piſaurus (*Lucas*) trierarchus : cum piratis fortiter pugnat. III. 452.
Piſaurus (*Petrus*) ad Hadrianum vj. orator. I. 33. Procurator : ex caſtrenſi legatione in patriam redit. 95. Legatus iterum in caſtris. 104. Senatus nomine, foedus cum Lanojo prorege inſtaurat. 138. Jubetur a ſenatu, novos habere delectus. 168. Ad Lautrechium legatus. 229. Ab illo petit, ſenatus nomioe, ut Alexandriam Sſortiae reddat. 237. Lautrechium fruſtra nititur a neapolitana expeditione deterrere. 240. Ejus obitus. 279.
Piſcara. *Vide* : Aternum. Piſcarae marchio. *Vide* : Davalus (*Franciſcus-Ferdinandus*)
Piſcaria : ſenatus decreto muoitur. II. 10. III. 508.
Piſcina (*Jacobus*) Caroli-Emanuelis ad Venetos orator : ejus laudes. III. 500.
Pitilianus (*Richardus*) Monopolim praeſidio mittitur. I. 308.
Pius iiij. ejus creatio. II. 152. Tridentinum concilium indicit. 153. 160. 166. Senatui jus quatuor eligendorum tribuit, quorum unum Famaſſienſem archiepiſcopum renuociaret. 153. Marcum-Aatonium Amulium Veronae epiſcopum deſignat. 162. Senatui jus tribuit quatuor ouncupandorum ad epiſcopatum veroneoſem. 164. Ejus in remp. voluntas. 165. Ejus aegritudo, & decretum de romano pontifice a cardinalibus tantum eligendo. 197. Per Naugerium cardinalem nititur, ſenatum in Amulium delioire. 198. Ejus conſilium de dimittendo concilio, armiſque in haereticos capiendis. 199. Concilium abſolvit & confirmat. 205. D. Marci aedes Romae reip. largitur. 206. Ejus obitus & elogium. 217.
Pius v. ejus creatio & elogium. II. 218. Triremes a Venetis petit. 241. Eiſdem cleri decumas negat. 242. Cardinales hortatur, ut Venetis ad cyprium bellum ſubſidia conferant. 267. Per legatos nititur, chriſtiaoos principes foedere contra turcas jungere. 269. *& ſeqq* Ejus cum Maximiliano diſſidia, ob titulum *magni ducis Etruriae* Coſmo impertitum. 272. 283. 285. Marcum-Antonium Columnam pontificiis triremibus praeficit. 293. Hiſpanos & Venetos ad foedus hortatur. 335. Columnam Venetias mittit, ut patres ad foedus hortetur. 364. Ejus obitus & elogium. 518.
Pius (*Albertus*) carpenſi principatu a Carolo v. exuitur. I. 78. Clemeotis oomine, Franciſcum j. a ticinenſi praelio deterret. 121. Apud Clementem Franciſci orator. 140.
Pius (*Leo*) Carpium occupat. I. 78.
Placentia : a caeſareanis occupatur. I. 22. Fruſtra a Borbonio invaditur. 207. Petro-Aloyſio Farneſio traditur. 615. A Ferdinando Gonzaga occupatur. 630.
Plovenius (*Caeſar*) ejus in turcas virtus. II. 305. Leſcaram diruit. *ibid.* Ejus in turcas eruptio & caedes. 312.
Polanus (*N.*) trierarchus : ad res hoſtium explorandas mittitur. II. 533.
Polanus (*Antonius*) trierarchus. I. 523.
Polanus (*Bernardinus*) trierarchus. I. 523.
Polanus (*Bernardinus*) Salinarum praefectus : Leucoſiae ſtrenue pugnans, cadit. II. 318.
Polinus (*Antonius*) Franciſci j. ad Suleimanum orator. I. 582. Suleimanum contra Carolum v. inſtigat. 585. Ejus in collegio contra Carolum invectiva. 586. Turcicam claſſem conſcendit. 594. Hariadenum in orientem redeuntem comitatur. 611.
Polus (*Reginaldus*) cardinalis : pontificius in Anglia legatus. II. 68. Ejus elogium. 69. in remp. voluntas. 70. & obitus. 139.
Pompejus (*Alexander*) quadringentorum peditum praefectus in Cretam mittitur. III. 130.
Pompejus (*Junius*) ſpalatenſis militiae praefectus : fruſtra nititur Salonae opitulari. II. 405. Summus militiae praefectus in Illyrico: ejus irriti conatus ad Macarſcam. 565.
a Ponte (*Antonius*) architectus : Rivoalti pontem exſtruit. III. 145.
Pontius (*Nicolaus*) doctor, advocator communis : ejus pro Alexandro Contareno ad-

verſus collegam defenſio . I. 579. 580. Utini locumtenens: ad Carolum v. orator. 585. 596. Orator ad Julium iij. orationem gratulatoriam ad illum habet. II. 11. Ordinarius orator ad eumdem. 27. Orator ad Franciſcum ij. 148. & ad concilium tridentinum. 168. Reip. dignitatem, adverſus Bajoaricum oratorem, egregie ibi tuetur. 180. *& ſeqq.* Orator ad Pium v. cur id munus non obiverit. 219. Ad Gregorium xiij. orator. 519. Ad eumdem iterum : eum reip. placatum reddit. 576.

PONTIUS (*Nicolaus*) ejus ad ducatum erectio & elogium. II. 645. & obitus. III. 50.

Portus (*Albertus*) cataphractorum equitum turmae ductor. III. 460.

Portus (*Hippolytus*) Corcyraeae militiae gubernator : ad Malgaritinum oppugnandum mittitur. II. 500.

Portus (*Mutius*) quadringentorum peditum praefectus in Cretam mittitur. III. 130. Ejus obitus. 131.

Porus (*Ludovicus*) ſenator mediolanenſis : controverſiarum inter remp. & Ferdinandum, romanorum regem, arbiter ſupremus. I. 384.

Poſſevinus (*Antonius*) ad Polonos & Moſchos pontificius legatus. II. 685. Ejus obnunciatio Nivernenſi duci, Clementis viij. nomine. III. 175.

Poſſidariae comitatus : a turcis reip. conceditur. III. 635.

Praelium inter Gallos & caeſareanos ad Picoccam. I. 40. Ad Seſſitem amnem. 93. Ad Ticinum. 123. *& ſeqq.* Et ad Landrianum. 212.

——— inter claſſem foederatorum & hiſpanicam, ad portum Delphinum I. 194. *& ſeqq.*

——— inter hiſpanicam & Philippini Auriae claſſem, ad Urſum prumontorium. I. 276.

——— inter chriſtianam foederatorum & turcicam claſſem ad Echinadas. II. 486. *& ſeqq.*

——— inter caeſareanos & turcas ad Hatuanum. III. 208. *& ſeqq.*

——— inter Hiſpanos & Allobroges, ad Aſtam. III. 520.

Pragmatica de titulis in Hiſpania. III. 57.

Priolus (*Aloyſius*) Reginaldo Polo, cardinali, amiciſſimus. II. 69.

Priolus (*Aloyſius*) Bergomi praetor. III. 140. Morbenii vias ex Rhaetis in Bergomatum fines complanandas curat. 289.

Priolus (*Antonius*) ad Henricum iiij. orator. III. 279. 282. 286. Procurator, urbanae ſecuritatis cura illi a ſenatu demandatur. 348. Ferrarienſium ducum aedes incolit. 374. Principatus competitor. 465. Legatus in continente cum imperio. 479. In patriam redit. 506.

Priolus (*Conſtantinus*) ſapiens ordinum. I. 498.

Priolus (*Daniel*) carceribus ad marcianum forum aedificandis praeficitur. III. 106.

Priolus (*Dominicus*) trierarchus. I. 523.

Priolus (*Franciſcus*) Aſcrivii praefectus : cum univerſa familia terraemotus ruinis obruitur. II. 203.

Priolus (*Franciſcus*) Raſpurgi praetor, & in Iſtris legatus. III. 466.

PRIOLUS (*Hieronymus*) dux creatur. II. 152. Ejus obitus. 239.

Priolus (*Hieronymus*) trierarchus : cum piratis fortiter pugnat. III. 452.

Priolus (*Jacobus*) trierarchus. I. 522.

Priolus (*Laurentius*) ad Carolum v. orator. I. 76. Ticinenſem victoriam illi gratulatur. 132.

PRIOLUS (*Laurentius*) dux creatur. II. 103. Ejus obitus. 152.

Priolus (*Laurentius*) orator ad Coſmum, magnum Etruriae ducem, & Franciſcum filium. II. 217. Apud Philippum ij. 581. Et apud Gregorium xiij. III. 26. Ejus ad Gregorium oratio. 28. Patriarcha Venetiarum & cardinalis. 232. Edictum anathematis in Caeſarem Ateſtinum haud promulgat. 233. Ejus obitus. * 263.

Priolus (*Marcus-Antonius*) Sicenſium molas & ſuburbia diruit. I. 504.

Priolus (*Matthaeus*) s. Mariae Vangadiſiae abbas. III. 418.

Priolus (*Michael*) epiſcopus vicetinus : ejus obitus & elogium. III. 295.

Priolus (*Petrus*) apud Henricum iiij. orator. III. 353. Regi exponit italicarum rerum ſtatum. 370. Ad Philippum iij. orator. 481.

Priolus (*Vincentius-Maria*) trierarchus. II. 325. Strenue in turcas dimicans, interficitur. 329.

Procuratores, collata in aerarium pecunia, creati. I. 432 510. II. 392.

Prodius (*Franciſcus*) ejus navigium ab Uſcochis capitur. III. 32.

Proteſtantes Germani : concilium petunt. I. 617. Bellum adverſus Carolum v. gerunt. 618. *& ſeqq.* 627. In Carolum & Ferdinandum conſilia ineunt. II. 38. 43. *& ſeqq.* Progreſſus magnos faciunt. 45. 50.

Provanius (*Proſper*) Jo. Sigiſmundi, Tranſilvaniae principis, ad remp. orator. II. 214.

Provena (*Jo. Baptiſta*) Caroli-Emanuelis apud remp. orator. III. 381.

Pſeudo-Sebaſtianus, ſeu fictus Sebaſtianus, Luſitaniae rex : ejus rerum enarratio. III. 249. *& ſeqq.* * 266.

Pucius (*Antonius*) (*lege* : Puclus : *non* : Pucius,

Digitized by Google

cius, *ut per errorem irrepſit*) Piſtorienſis epiſcopus: Leonis x. legatus ad Helvetios. I. 7. Pontificiorum militum praefectus: Ferrarienſem ad Finalem ſundit. 18. Ad Franciſcum j. Clementis vij. orator: petit, ut ejus opera a ſenatu Raveona & Cervia pontifici reddatur. 266.

Puteoli (*Pozzuolo*) a Venetis occupantur. I. 203.

Purliliarum comes (*Joannes-Sfortia*) (*conte di Forzia*) Ferdinandi archiducis ad Venetos orator: ejus nomine, mutuam a ſenatu pecuniam petit. III. 309. 310.

Pylos (*Navarino*) a foederatis fruſtra oppugnatur. II. 551. & *ſeqq.* Ejus deſcriptio. 555.

Q

Quaeſitores triumviri, adverſus eos, qui in privatas & publicas rationes deliquiſſent. II. 359.

Quaeſitores in continenti, adverſus nummorum adulteratores III. 295.

Quaeſitores & legati in oriente. III. 463.

Queva (*Alfonſus*) Philippi iij. apud Venetos orator: Fuentani comitis nomine, Germanis militibus tranſitum in Italiam petit. III. 433. Ejus in Sabaudum invectiva. 515.

Queva (*Gabriel*) Inſubrum gubernator. II. 207.

s. Quinctini oppidum: ab Hiſpanis capitur. III 111. 112.

Quirina navis: ejus nauſragium. II. 202.

Quirini: Aſtympaleae domini. I. 462.

Quirinus (*N.*) cum piratis fortiter pugnat. III. 452.

Quirinus (*Antonius*) Pado in novum alveum derivando praeficitur. II. 302. Reip. cauſſam, adverſus Paulli v. anathema ſcriptis editis, egregie tuetur. 347. 361.

Quirinus (*Benedictus*) cretenſis: patriae laboranti ſumma caritate ſuccurrit. III. 132.

Quirinus (*Daniel*) trierarchus. I. 523.

Quirinus (*Jacobus*) trierarchus. I. 523.

Quirinus (*Joannes*) Aſtympaleam reficit. I. 462

Quirinus (*Jo. Antonius*) ejus virtus in Tamaſſo propugnanda. II. 437. Ejus caedes. 469.

Quirinus (*Jo. Baptiſta*) in Leucadis expeditione prolegatus. II. 505. Strenue turcicam claſſem aggreditur. 539. Turcici tormenti globo ictus, deinceps claudicat. 569.

Quirinus (*Marcus*) trierarchus. I. 523.

Quirinus (*Marcus*) cognomento *Stenta*: trierarchus, adverſus piratas. II. 193. Claſſis legatus. 230. Piratarum navigia plura capit. 247. Ad cogendas triremes cretenſes mittitur. 288. Munitionem ad Tacoarium portum capit. 297. Zannio imperatori ſe adjungit. 298. Ad res hoſtium explorandas proficiſcitur. 324. Subſidia Tamaſſum defert. 360. 427. Turcicis navigiis pluribus potitur. 360. 361. Ejus virtus in praelio ad Echinadas. 489. Copiis Malgaritinum oppugnantibus praeficitur. 500. Terreſtres copias ad Leucadis oppugnationem ducit. 505. Claſſis inſtruendae munus illi injungitur. 534. Strenue claſſem turcicam adoritur. 547. Augere claſſem jubetur. 581.

Quirinus (*Marcus-Antonius*) ſinus hadriatici praefectus. II. 326. Navium praefectus: ſubſidia Tamaſſum defert. 360. 427. Ejus in pugna ad Echinadas fortiter geſta. 489.

Quirinus (*Nicolaus*) ſenatui diſſuadet, Padi a venetis aeſtuariis averſionem. III. 267.

Quirinus (*Silveſter*) turcicam triremem capit. III. 413.

Quirinus (*Vincentius*) trierarchus. II. 360. Ad Echinadas pugnans, 487. cadit. 488.

Quirinus (*Vincentius*) quinqueremium praefectus: ſtrenue claſſem turcicam aggreditur. II. 547.

R

Ragazzonius (*Hieronymus*) Tamaſſi archiepiſcopus: Venetias, auxilia urbi petitum, venit. II. 394. Bergomi epiſcopus. 670.

Bagazronius (*Jacobus*) Byzantium a ſenatu mittitur. I. 361. Re infecta revertitur. 380.

Ragazzonius (*Placidus*) Meſſanam, ad commeatus curandos, a ſenatu mittitur. II. 357. De proximo Jo. Auſtriaci digreſſu nuncium ad claſſem mittit. 533.

Raimundus (*Aloyſius*) trierarchus. I. 522. II. 193.

Ramadanus baſſa: ejus triremis a Gabriele Haimo capitur. III. 34.

Ramagaſſus, hiſpanus trierarchus. II. 535.

Ramazzotus (*Pompejus*) reip. militum praefectus. I. 317.

Rambolietus (*Carolus*) reginae Galliae ad Carolum-Emanuelem orator. III. 500. Pacis conditionibus inter Sabaudum & Mantuanum duces ſubſcripſiſſe, in Gallia carpitur. 502. 503. 508.

Ramingerus (*Jacobus*) egregie Tocajum adverſus turcas tuetur. II. 234.

Ramuſatus (*Leo*) militum in Iſtris magiſter. III. 269.

Rangonius (*Balthaſſar*) Corcyrae, militiae praefectus. II. 580. Quadringentos pedites jubetur conſcribere. 637.

Rangonius (*Claudius*) caeſareanorum captivus. I. 512.

Rangonius (*Franciſcus*) I. 526.

Rangonius (*Guidus*) pontificiarum copiarum prae-

praefectus. I. 268. 269. A foederatis ad Clementem vij. mittitur. 254. Averſa dedita, caeſareanorum captivus. 283. Gallorum primum agmen ducit. 312. Franciſci j. orator: Venetos hortatur, ut a caeſareano foedere recedant. 436.

Raſarius (*Jo. Baptiſta*) ejus oratio de eorum laudibus, qui ad Echinadas cecidere. II. 494.

Ravalliacus (*Franciſcus*) ejus neſarium facinus. III. 440. & ſupplicium. 444.

Ravenna: reip. ultro ſe dedit. I. 226.

Ravennas (*Farſarellus*) leviorum equitum reip. praefectus. I. 296.

Raynerius (*Aloyſius*) ſenatui ſuadet foedus in Suleimanum. I. 491. Jadertinas controverſias ex reip. dignitate componit. II. 14. Cretae dux. *ibid.* Ad Suleimanum orator. 67. Procurator ad Pium iiij. orator. 153.

Raynerius (*Federicus*) ad Paullum iij. orator. I. 401.

Raynerins (*Gaſpar*) triumvir quaeſitor. II. 359.

Rebata (*Ferdinandus*) Ferdinandi archiducis orator. Venetorum in Uſcocchos iram nititur remorsri. III. 252. & *ſeqq.* Re infecta diſcedit. 256. In Senninenſes animadvertit. 270. Ab iiſdem interficitur. *ibid.*

Rebecus (*Georgius*) Jo. Sigiſmundum in Ferdinandum imp. inſtigat. II. 210.

Rebiba (*Scipio*) cardinalis: ad Philippum ij. pontificius legatus. II. 88.

Redemptoris aedes: de illa publicum ſenatus votum. II. 632. & *ſeqq.* Ejus constructio. 634. Andreas Palladius, ejus architectus. 643.

Regienſis (*Paullus*) Clementis vij. ad Franciſcum j. nuncius. I. 158.

Regium: fruſtra a Gallis invaditur. I. 21.

Relingerius (*Andreas*) Ferdinandi arbiter, ad componendas intar ipſum & remp. de finibus controverſias. II. 204.

Renata, Caroli viij. filia: Herculi Ateſtino nubit. I. 293.

Renatus, Sabaudae nothus: magnus Galliae magiſter. I. 34. In Galliam redit. 42.

Requeſenius (*Aloyſius*) a Philippo ij. ad Pium v. legatur. II. 513. Belgii gubernator. 587.

Requaſenins (*Bernardinus*) major Caſtellae commendator: in foederatorum claſſe. II. 416. Jo. Auſtriacum adverſus Sebaſtianum Vanerium inſtigat. 480.

Reſca (*Stanislaus*) Sigiſmundi, Poloniae regis, ad remp. orator. III. 74.

Raethi (*Grisoni*) hortantur Venetos ad amicitiam cum Franciſco j. I. 91. A Bergomatum finibus repelluntur. 92. Jungi ſe foedere cum Venetis petunt. II. 70. Venetorum pertractationes de foedere cum iiſdem iciendo. III. 258. * 283. 315. & *ſeqq.* De ipſorum gente & regione narratio. * 283. & *ſeqq.* Vexati a Fuentano, ad Henricum iiij. ad Venetos & Helvetios confugiunt. 300. Conveniunt cum Fuentano. 301. Eorum diſſidia. *ibid.* Ab Henrico in Hiſpanos concitantur. 370. Se ad bellum adverſus Hiſpanos inſtruunt. 373. Eorum novae ſeditiones & diſſidia. 395. & *ſeqq.* Abnuunt cum Venetis inſtaurare foedus. 463.

Rhamnuſius (*Hieronymus*) ſenatus ſcriba: ad Bajoariae ducem legatur. III. 108.

Rhegium: a turcis captum diripitur. I. 594. II. 54.

Rhithymna (*Rettimo*) a turcis diripitur. II. 396.

Rhodiginus (*Thomas*) Trierarchus. I. 522.

Rhodos: a turcis occuparur. I. 52. & *ſeqq.*

Ribetus (*Petrus-Antonius*) Franciſci Vendrameni, patriarchae, vicarius. III. 345.

Rinconius (*Antonius*) Franciſci j. apud Suleimanum orator: turcas in remp. inſtigat. I. 549. Ejus caedes. 582.

Ripa (*Aloyſius*) Corcyrae legatus. 445.

Ripa (*Antonius*) Venetorum ſtipendia facit. I. 272.

Ripa (*Gabriel*) reip. militum praefectus. I. 317. In bello turcico ſuam operam reip. defert. 454. Ad Obroatium oppugnandum miſſus, rei male geſtae poenas capite luit. 460.

Riſanum: a Venetis occupatur. I. 537. A turcis recipitur. 560.

Rivoaltum: ejus pons quando ſtructus e marmore. III. 144. Ejuſdem deſcriptio. 145.

Robereus (*Stephanus*) Ferdinandi archiducis ad Vanetos orator. III. 467.

Rocchadulſus, Ferdinandi, romanorum regis, copiarum ductor: a turcis profligatur. I. 581.

Roccolinus (*Martinus*) Rhaetorum ad Venetos orator. I. 91.

Rochaſius comes. *Vide*: Syncliticus (*Eugenius*)

Rodulfus ij. Imp. II. 637. Senatus iram in Uſcocchos nititur mollira. III. 214. & *ſeqq.* De Comaclo a Clemente viij. occupato queritur. 237. Auxilia a chriſtianis principibus, praeſertim a rep. contra turcas petit. 237. Carolum-Emanuelem Venetias legare decernit, ad conciliandas inter pontificem & remp. controverſias. 381. Ad bellum in turcas propenſus. 402. Matthiae archiduci Bohemiae & Ungariae regna concedit. 407. Ejus edictum de ſucceſſione ad Menapiorum ducatum. 423. Ejus obitus & elogium. 457.

Rodulſus (*Nicolaus*) cardinalis: columnenſibus obſes a Clemente vij. datur. I. 293.

Rojus (*Alexander*) trierarchus. I. 522.

Roma: a Columnenſibus diripitur. I. 192. A caeſareanis capta, crudelirer diripitur. 218. Ejus civium conſternatio, ob turcarum proximam claſſem. 594.

Romanus populus: ajus furor in demoliendis

Cara-

Caraſeorum monumentis. II. 151. Ejus decretum de ſtatuis nulli viventi romano pontifici erigendis. III. 122.
Romanus (*Simeon*) Aprutium Gallis ſubigit. I. 279. Monopoli eſt praeſidio. 291. Ejus obitus. 310.
Ronconius (*Jo.Antonius*) pugnans, cadit. I. 501.
Ronconius (*Leonardus*) italorum militum Leucoſiae praefectus. II. 303. Pugnans, cadit. 317.
Ronconius (*Philippus*) militum praefectus: Corcyra turcas repellit. II. 410. Expeditionibus Margaritini, 500. & Leucadis praeficitur. 505. Trecentorum peditum in veneta claſſe praefectus. 535.
Rondacius (*Petrus*) epirotarum dux: turcas a Cypri litoribus repellit. II. 303. Ejus virtus & obitus. 419.
Rondavinus (*Hippolytus*) pugnans, cadit. II. 384.
Rondinellus (*Hercules*) Caeſaris Ateſtini jura ad Clementem viij. perſert. III. 229. 230.
Roſa aurea: a Gregorio xiij. ad Sebaſtianum Venerium, ducem, mittitur. II. 642. A Clemente viij. mittitur ad Maurocenam, Marini Grimani ducis uxsorem. III. 218. Ab eodem Margaretae, Hiſpaniae reginae, datur. 248.
Roſa (*Aloyſius*) trierarchus. I. 522.
Rothomagum: a regiis capitur. II. 190.
Rubeus (*Andreas*) ſenatus ſcriba: ad Franciſcum j. legatur. I. 157. Cum eodem, reip. nomine, foedus init. 161. Ex Gallia redit. 206. Legatur iterum in Galliam. 273. Tum ad mantuanum marchionem. 334. & Tridentum, ad dirimendas inter remp. & Ferdinandum controverſias. 384.
Rubeus (*Bernardus*) tarviſinus epiſcopus: ejus obitus. I. 255.
Rubeus (*Ferdinandus*) cum Jo. Mediceo ad pannonicum bellum contendit. III. 182. A ſenatu tormentorum praefectus dicitur, & ejus elogium. * 271. Ab eodem ad Ferdinandum, Mantuae ducem, legatur. 477.
Rucellajus. *Vide*: Oricellarius (*Annibal*)
Ruſtenus, baſſa: Suleimani filiam ducit. I. 576.
Rutilius (*Petrus-Paulus*) diplomatis advocatus; tum canonici juris in patavino gymnaſio profeſſor. III. 22.

S

Sabadinus (*Aloyſius*) ſcriba: a ſenatu ad Sfortiam legatur. I. 238.
Sabba, pirata: ab Amulio captus, interficitur. I. 634.
Sabaudiae nothus. *Vide*: Renatus.
Sabellus (*Jo.Baptiſta*) pontificiarum copiarum ductor: ad obſidendum Camerinum mittitur. I. 406. Ferdinandi copiarum praefectus: Maranum adoritur. 597. Pontificiorum equitum praefectus, adverſus proteſtantes. 618.
Sabellus (*Julius*) Pauli v. ad Carolum-Emanuelem internuncius. III. 500. Conditionibus pacis, inter Sabaudum & Mantuanum, abnuit ſubſcribere. 502.
Sacchia (*Beltrandus*) Maranum occupat. I. 588. Marano excluditur. 589.
Saccus (*Jacobus-Philippus*) Sfortiae nomine: a Davalo Moroni libertatem petit. I. 44. Et cum Borbonio agit de arcis mediolanenſis deditione. 183.
Sacramoſus (*Marcus-Antonius*) quadringentorum peditum praefectus: in Cretam mittitur. III. 130.
Sagredus (*Bernardus*) trierarchus: Brunduſium oppugnat. I. 270. Turcarum captivus: quomodo fuerit in libertatem vindicatus. 423. Lignani munitiones disjicit. 589.
Sagredus (*Jo.Franciſcus*) Carniae praefectus. I. 227.
Sagredus (*Nicolaus*) Cretae legatus. III. 358. Cretenſes triremes inſtruit, claſſi jungendas. 369.
Sagredus (*Petrus*) Patavio tuendo præficitur. I. 273.
Sala (*Proſper*) ejus obitus. II. 505.
Salaraia pirata. II. 6.
Salaſſii (*Marcheſato di Saluzzo*) occupantur a Bellagardio. II. 160. & *ſeqq.* Galliæ regis imperata detrectant. 667. A Carolo-Emanuele Sabaudiae duce, occupantur. III. 66. Pace cum Henrico iiij. inita, eidem Sabaudo conceduntur. 278.
Salaſſiorum dux. *Vide*: Franciſcus.
Salaſſiorum princeps. *Vide*: Michael-Antonius.
Salazarius (*Chriſtophorus*) Philippi ij. ad remp. orator. II. 666.
a Sale (*Andreas*) ſexcentorum peditum in claſſe veneta praefectus. II. 535.
a Sale (*Petrus*) militum praefectus: pugnans, vulneratur. II. 384.
Salecus: in congreſſu ad Nicopolim duas chriſtianae claſſis triremes capit. I. 531.
Salernitanus princeps. *Vide*: Severinas (*Ferdinandus*)
Salices (*Baptiſta*) Rhaetorum ad Venetos orator. III. 290.
Salices (*Federicus*) Rhaetorum ad Venetos orator. II. 70.
Salices (*Hercules*) Rhaetorum ad Venetos orator. II. 70. III. 90. 300. Cum filiis venetae militiae adſcribitur. II. 162. Ejus opera ad firmandum Rhaetorum cum Venetis foedus. III. * 286. A ſenatu opem Rhaetia adverſus Hiſpanos implorat. 370.
Salomon, medicus Judaeus: cum Marco-Antonio Barbaro agit de pace inter remp. & Selymum. II. 571. A Selymo Venetias lega-

gatur. 585. Reip. pollicetur Selymi claſſem adverſus Hiſpaniae regem. *ibid.*
Salomonius (*Franciſcus*) Scardonae praefectus. I. 459.
Salomonius (*Jacobus-Antonius*) trierarchus. I. 523.
Salomonius (*Zacharias*) Epiri legatus cum imperio. II. 357. 521. Ejus, de irrita Neocaſtri oppugnatione, praeſagium. 522. Ad Varbagni demolitionem proficiſcitur. 568.
Salona: a Crucichio turcis adimitur. I. 381. A turcis occupatur. II. 405.
Salviatus (*Antonius-Maria*) Gregorii xiij. ad Carolum viij. legatus. II. 529. Cardinalis: pontificatus competitor. III. 148. Clementem viij. in remp. inſtigat. 154.
Salviatus (*Jacobus*) ejus ſumma apud Clementem vij. auctoritas. I. 134.
Sampetrus: Corſicanae defectionis auctor. II. 207.
Sanchez (*Alfonſus*) Caroli v. ad Venetos orator: hos ad foedus cum Caeſare ineundum hortatur. I. 17. Ejus cum patribus querelae. 23.
Sanctacortius (*Auguſtinus*) ejus virtus in Monopoli propugnanda. I. 309.
Sanctacrucius, claſſis hiſpanicae praefectus: cum Philippino Auria confligit. I. 276. Profligatur ab illo & capitur. 277.
Sanctacrucius, hiſpanicarum triremium praefectus: Oneliam & Marrum capit. III. 499.
Sanctorius (*Antonius*) cardinalis: pontificatus competitor. III. 124. 145. Rebus gallicis procurandis Romae praeficitur. 137.
Sandaeus (*Alvarus*) Meningis praefectus: ejus virtus & captivitas. II. 158.
Sanga (*Franciſcus-Clemens*) Franciſci j. cubicularius: ad Venetos orator. I. 46. 47.
Sanſovinus (*Jacobus*) ejus duae ſtatuae inſignes, in ſummis ducalium aedium ſcalis conſtitutae. II. 229.
Sanutus (*Aloyſius*) trierarchus: Corcyrae tormentis bellicis praeficitur. I. 445.
Sanutus (*Franciſcus*) ad Guidum-Ubaldum, Urbinatem, orator. I. 538. Legatur ad componendas cum Ferdinando Auſtriaco controverſias. 590. Ejus obitus. 613.
Sanutus (*Laurentius*) ad Veronae cuſtodiam mittitur. I. 273.
Sanutus (*Petrus*) legatur ad componendas inter Ferdinandum & remp. controverſias. II. 204.
Saracenus (*Scipio*) canonicus vicetinus: ejus crimina. II. 320. Vinctus, a ſenatu traditur Gallo oratori. 389.
Sarmentus (*Joannes*) a Lanojo nuncius ticinenſis victoriae Venetias mittitur. I. 132. Neocaſtro praeficitur. 537. Oppidum ſtrenue propugnat. 559. Ejus caedes. 560.
Sarnenſis comes. *Vide:* Tuttavilla (*Vincentius*)
Sarpius (*Paullus*) reip. jura contra Paulli v. anathema ſcriptis propugnat. III. 347. 361.
Saſſellum: ab Hiſpanis occupatur. III. 456.
Savornianus (*Antonius*) trium millium reip. peditum praefectus. III. 508.
Savornianus (*Germanicus*) ſexcentos pedites conſcribere jubetur. III. 637.
Savornianus (*Julius*) Corcyraei praeſidii praefectus. 45. Bergomo muniendo praeficitur. 171. Cretenſis militiae ſummus praefectus. 192. Summus militiae cypriae praefectus. 230. Cypri oppida communit. 259. Militum in Illyrico praefectus. 264. Ejus cum Legio legato diſſidia. 288. Venetorum litorum munitiones curat. 407. 408. Brixianam arcem conſtruit. III. 141. Palmae conſtruendae exemplar exhibet Senatui. 169. Eidem conſtruendae, locisque omnibus in veneto imperio muniendis, a senatu praeficitur. 198.
Savornianus (*Marius*) ſenatus juſſu explorat omnes aditus in Carnos. II. 288. De Palmae conſtruende ſitu conſulitur. III 169.
Saxum: a turcis occupatur. II. 405.
Sbarra eques: ſexcentos milites jubetur conſcribere. II 637.
Scaramellius (*Jo. Carolus*) ſenatus a ſecretis apud neapolitanum proregem. II. 234. Ad Eliſabetham, Angliae reginam, legatur. * 269. 276. & ad Jacobum, magnae Britanniae regem. * 278.
Scardona: a Venetis capta, diripitur. I. 459. II. 540.
Schizzius (*Jo. Baptiſta*) mediolanenſis ſenator: a Ferdinando Gonzaga ad ſenatum venetum legatur. I 631.
Sciabotus (*Philippus*) Galliae admirallus: Taurinum occupat, aliaque oppida ſubalpina. 415.
Sciampignius, Henrici iiij. apud Venetos orator: a ſenatu petit, ne Germanis militibus per reip. fines tranſire concedatur. III. 433. Ejus in patrum collegio oratio de Henrici caede. 442.
Sciarra (*Marcus*) latronum dux: neapolitanus romanoſque fines infeſtat. III. 109. Venetorum ſtipendiis adſcribitur. 150 Ejus conſilia de Arbe diripienda. 156. Ejus caedes. 157.
Sciloccus (*Mehemetes*) Alexandriae baſſa: pugnam diſſuadet ad Echinadas. II. 483. Dexterum claſſis cornu ducit. 484. Ejus pugna, & caedes. 487.
Sclavina (*Zacharias*) ejus tormentorum tractandorum peritia. II. 409. 411.
Scolarius (*Antonius*) reip. militum praefectus. I. 317.
Scopelon: a turcis captum diripitur. I. 496.
Scorembergius (*Antonius*) arbiter a Ferdinando legatur, ad dirimendas de finibus inter
ipſum

Digitized by Google

ipſum & remp. controverſias. II. 204.

Scotus (*Albertus*) ejus e Leucoſia eruptio & caedes. II. 312.

Scotus (*Honorius*) praeſidii Tamaſſum mittendi ductor. II. 394. Sexcentorum peditum in veneta claſſe praefectus. 535.

Scudus (*Thomas*) (*Monſignore l'Eſcu*) I. 10. Regium fruſtra aggreditur. 11. Lautrechio fratri ſe conjungit. 37. Ejus virtus in praelio ad Picoccam. 41. Cremonae praeficitur. 43. Illam caeſareanis dedit. 44. 49. Redit in Galliam. 49. Ad Ticinum pugnans cadit. 129.

Scyatum: captum a turcis diripitur. I. 496.

Scyros: ab Hariadeno capta diripitur. I. 462.

Scythros: a turcis capitur ac diripitur. I. 496.

Sebaſtianus, Luſitaniae rex: Venetis in bello turcico auxiliari, foederique ſubſcribere abnuit. II. 271. 511. Ejus africana expeditio. 654. Et caedes. 655. *Vide*: Pſeudo-Sebaſtianus.

Sedunenſis cardinalis. *Vide*: Langus (*Matthaeus*.)

Seletus (*Jacobus*) trierarchus. I. 522.

Selymus j. ejus geſta. I. 25.

Selymus ij. turcarum imperator. II. 223. De Uſcocchis cum ſenatu conqueritur. 224. Aliiſque etiam de rebus. 229. Ejus de invadenda Cypro conſilia. 230. 241. 248. 250. Cum Maximiliano pacem facit. 235. Ejus deſidia & luxuries. *ibid.* Volgam & Tanaim conjungere molitur. 247. A Muſtapha ad expeditionem cypriam ſtimulatur. 258. 262. Illam decernit. 263. Venetos mercatores, eorumque navigia & bona detineri jubet. 260. 275. Cyprum a Venetis repetit. 277. *& ſeqq.* Ejus in ſenatum indignatio. 291. Ejus ob cladem ad Echinadas conſternatio. 508. Novi bellici apparatus. 509. Pacem cum rep. ſubſignat. 572. Africanam expeditionem Sinani committit. 595. Ejus obitus & elogium. 600.

Seminaria venetorum clericorum: quando Venetiis inſtituta. III. 39.

Semitecolus (*Nicolaus*) trierarchus: Corcyrae portam tuetur. I. 445.

Senae: a pontificiis invaduntur. I. 185. Caeſareanum praeſidium accipiunt. 628. Arx ibi ab Hiſpania extruitur. II. 16. Earum cives, ejecto hiſpano praeſidio, arcem diruunt. 54. Foedus cum Henrico ij. ineunt. 56. A caeſareanis obſidentur. 62. In Venetorum clientelam recipi ſe petunt. 66. Caeſareanis ſe dedunt. 72. Coſino, Florentiae duci, beneficiario jure conceduntur. 111.

Senator romanus: cogitat locum principem, ante regios oratores, apud pontificem occupare. III. 126.

SENATUS Venetus: Leonem x. a conſiliis, de pace Italiae turbanda, nititur deterrere. I. 7. 12. Ejus conſilia & tractationes de foedere adverſus Carolum v. ineundo. 139. *& ſeqq.* Ejus foederis percuſſio. 161. Illud hiſpano oratori aperit. 171. Clementem vij. monet, ut ab Hiſpanis ſibi caveat. *ibid.* Ejus decretum de epiſcopis nuncupandis. 255. Stipendia militibus auget. 272. Patricios multos ad oppidorum in continenti cuſtodiam mittit. 273. Ejus in Hieronymi Canalii poſteros liberalitas. 392. Ejus ad Andream Auriam literae. 533. Triremes tres Paullo iij. largitur. 558. Cur Neocaſtrum, ab Hiſpania oblatum, abnuerit recipere. *ibid.* Carolo viiij. pecuniam mutuam tradit. II. 187. 146. Ejus in Chriſtophori Canalii filios liberalitas. 194. Concilii tridentini decreta recipit, totiſque ſuis ditionibus promulgari jubet. 206. Ejus de Utino muniendo conſilium. 229. Cur Pio v. triremes denegarit. 241. Ab eodem cleri decumas non impetrat. 242. Ejus bellici contra Selymum apparatus. 263. 357. Chriſtianos principes, per oratores, ad foedus contra turcas hortatur. 266. *& ſeqq.* Stipendia militibus auget. 358. Ejus decreta ad rectam claſſis militiaeque adminiſtrationem. 358. 359. Alia de litoribus venetis muniendis. 406. Pecuniam mutuam Henrico iij. concedit. III. 60. Menſam publicam nummariam inſtituit. 61. Ejus decreta de annona urbana. 134. Anathematis pontificii edictum contra Caeſarem Ateſtinum, in ſuis ditionibus promulgari vetat. 233. *& ſeqq.* Ejus decretum de Pado a venetis aeſtuariis avertendo. 465. *& ſeqq.* Ejus, ad Clementis viij. literas reſponſum. * 280. Ejus ad Paulli v. literas reſponſum. 332. Ejus decretum, ne pontificia excommunicationis diplomata recipiantur. 338. Bellici apparatus. 341. 357. 363. 368. 373. De pontificio diplomate ad Venetae ditionis praeſules obteſtatio. 342. 344. Decretum, ne quid religioni adverſum typis emittatur. 347. Decreta ad ſecuritatem tranquillitatemque urbis pertinentia. 348. Decretum in Jeſuitas. 351. Ejus cura in catholica religione retinenda. 364. Auxilia Rhaetis mittit. 373. Ejus decretum de Jacobi regis *Apologia, &c.* 420. *& ſeqq.* Ejus litterae ad Ludovicum xiij. & ad Mariam, reginam matrem, de Henrici iiij. caede. 441. Mantuano duci contra Sabaudum auxilia decernit. 478. Guiſſonium oratorem è Sabaudia revocat. 484. Cum Sabaudo amicitiam innovat. 500. Novi ejus bellici apparatus. 507. Carolum-Emanuelem hortatur ad pacem. 519. Eidem ſe vadem praebet. 520. Pacique inter Hiſpanos & Allobrogem ſubſcribit. 521.

Sennia: a Joanne Bembo. III. 215. 216. a Philippo Paſchalico. 268. 494. & a Laurentio

Vene-

Digitized by Google

Venerio obſidetur. 506.

Sepulcrum Chriſti Domini: de eo chriſtianis adimendo, turcarum conſilia. II. 260.

Seraphinus (*Hieronymus*) Herculis Ferrarienſis ad remp. orator. II. 23.

Serbellonus (*Gabriel*) Tunati praefectus: turcarum captivus. II. 596.

Serbellonus (*Jo. Antonius*) cardinalis. II. 153.

Seripandus (*Hieronymus*) cardinalis: tridentini concilii praeſes. II. 169. Ejus obitus. 197.

Severinas (*Ferdinandus*) Salerni princeps: Philippini Auriae captivus. I. 277. A Carolo v. ad Gallos deficit. II. 44. Patres ad ſoedus gallicum hortatur. 48. 52. Clodiae congreditur cum quibuſdam gallicarum partium principibus viris. 53.

Severinas (*Galeatius*) magnus Galliae ſcutifer: cum Franciſci j. copiis in Italiam deſcendit. I. 34. In Galliam redit. 42.

Severinas (*Julius*) Laudem Urbinati dedit. I. 94.

Severinas (*Robertus*) Calatiae comes (*Conte di Gajazzo*) in ſoederatorum caſtris. I. 184. Strenue contra Germanos pugnat. 275. Ejus virtus in Ticini oppugnatione. 286. Peditatus veneti praefectus. 295. Ab Urbinate periculo eripitur. 313. Feminae virtus inſignis, in ejus caſtris. 314.

Sfondratus (*Hercules*) pontificiarum copiarum imperator: a Gregorio xiiij. cum auxiliis ad foederatos Gallos mittitur. III. 138. A patruo vexillum imperatorium accipit. 140. Montis-Martiani dux creatur. *ibid.* In Galliam tranſit. 141.

Sfondratus (*Nicolaus*) cardinalis: pontificatus competitor. III. 124. *Vide*: Gregorius xiiij.

Sfortia (*Alexander*) cameræ apoſtolicae clericus. II. 81. Aſtu sfortianas triremes Neapolim abducit. 82. Privatur ſacerdotio. 83.

Sfortia (*Bona*) Poloniae regina: ejus Venetias adventus. II. 104.

Sfortia (*Carolus*) Galliae ciſalpinae prior. II. 81.

Sfortia (*Franciſcus*) Mediolani dux: Tridento Ticinum tranſit. I. 36. Cum Mediolanenſium manu caeſareanis ad Picoccam laborantibus ſuccurrit. 40. 41. Abiatum expugnat. 92. Ejus conſilia de ſoedere adverſus Carolum v. ineundo. 140. & *ſeqq.* Eadem conſilia Davalo aperit. 141. Omnia ſuae ditionis oppida eidem Davalo tradit. 149. 150. Mediolani Cremonaeque arces eidem tradere abnuit. 150. In arce mediolanenſi a Davalo obſidetur. 154. Pontificiorum Venetorumque ducum fidem implorat. 168. 177. 182. Borbonio arcem dedit. 183. Coniacenſi ſoederi accedit. 184. Modoetiam occupat. 216. Brixiam ſe recipit. 275. Ejus tractationes de ſuis rebus cum Caeſare componendis. 328. & *ſeqq.* Bononiam ad illum ſe confert. 336. Res ſuas componit. 339. Mediolanenſem arcem & Novumcomum a Carolo recipit. 360. Chriſtiernam, Daniae regis filiam, ducit. 383. 394. Ejus obitus. 412.

Sfortia (*Guidus-Aſcanius*) cardinalis: pontificis juſſu in cuſtodiam traditur. II. 81.

Sfortia (*Jo. Paullus*) egregie Laudem tuetur. I. 275. Ejus in mediolanenſem ducatum jura & obitus. 413.

Sfortia (*Marius*) Franciſci, magni Etruriae ducis, ad remp. orator. II. 660.

Sfortia (*Octavianus*) laudenſis Epiſcopus: ſuam reip. operam offert, ad milites in Helvetia ſcribendos. I. 168.

Sfortiae, s. Florae comites: caeſareanis partibus accedunt. II. 81.

Sicenſis (*Georgius*) trierarchus. I. 523.

Sichardus: Rhaetorum militum praefectus. I. 272.

Sicum (*Sebenico*) ejus cives fortiter a turcis patriam tuentur. I. 502. Ejus molae & ſuburbia everruntur. 504. Oppidula quaedam in ejus finibus a turcis occupantur. II. 287. Ejus feminarum facinus egregium. 289.

Sigiſmundus, Poloniae rex: foederi contra turcas jungere ſe renuit. II. 411. Ejus obitus. 512.

Sigiſmundus, Sueciae princeps: Poloniae rex eligitur. III. 61. Ad filium de ſacro fonte ſuſcipiendum, venetum principem invitat. 316. Veneto oratore liberaliter excepto, vetat pontificium anathematis in Venetos edictum ſuis in regnis promulgari. 352.

a Silva (*Franciſcus*) ejus captivitas & obitus. III. 518.

Silva (*Guzmanus*) hiſpanus apud remp. orator, ejuſque ad patres oratio. II. 587.

Simoneta (*Jacobus*) cardinalis: tridentini concilii preſes. II. 169. Decretis illius ſubſcribit. 205.

Sinanes: turcicae claſſis imperator. II. 31. Auguſtam in Sicilia captam diripit. 32. Deinde Gaulum. *ibid.* Rhegium incendit. 54. Hiſpanicas aliquot triremes capit. 55. Africanae expeditionis imperator: Tunetum & Guletam recipit. 596.

Sinanes, Ungariae baſſa: Croatiam invadit. III. 129. Amurathi terreſtres expeditiones ſuadet. 151. Javarinum occupat. 182.

Sinueſſanus comes: Caroli v. apud Clementem vij. orator. I. 135.

Soldatellus, militum praefectus: pro Tamaſſo pugnans, vulneratur. II. 441.

Solerius (*Jo. Baptiſta*) Caroli-Emanuelis ad Venetos orator. III. 381.

Solia (*Ezechiel*) pro rep. habet delectus. II. 369.

Soppotum: a Sebaſtiano Venerio capitur. II. 294. A turcis fruſtra oppugnatur. 331. Ab iiſdem occupatur. 401. A Venetis receptum diruitur. 501. Selymo reſtituitur. 572.

So-

Sorius (*Horatius*) peditum praefectus: in Soppoti oppugnatione. II. 295. Ejus virtus in Neocaſtri oppugnatione. 522.
Sormanus (*Gaſpar*) a Ludovica, Franciſci j. matre, ad Senatum legatur. I. 236.
Soveſtanius (*Rodulfus*) Rhaetorum ad Venetos orator. III. 290.
Sozomenus (*Joannes*) foſſorum Leucoſiae praefectus. II. 303.
Spalatum: peſtilentia vexatur. III. 402. Ejus ſitus deſcriptio. 496.
Spellenſis (*Andreas*) pro Leucoſia pugnans, cadit. II. 311.
Spinellus (*Gaſpar*) reip. nomine cum Henrico viij. agit de foedere adverſus Carolum v. iciendo. I. 265.
Spinula (*Ambroſius*) Gennenſium ad Venetos orator: ſenatum rogat, ut operam det componendis ſuorum civium diſſidiis. II. 616.
Spinula (*Auguſtinus*) ad Genuam pugnans, a Caeſare Fulgoſio capitur. I. 234.
Stardenus (*Antonius*) Jacobi regis ad ſenatum orator. III. * 280.
Statilius (*Joannes*) Ungariae regis orator: a ſenatu in turras opem implorat. I. 27.
Stanpicius (*Henricus*) raeſareanorum militum ductor: Tocajo obſeſſo auxiliatur. II. 234.
Stephanus, Ungariae rex. II. 15. Ferdinando Auſtriaco regnum concedit. 39. 40.
Stimilianus (*Veſpaſianus*) Saloaam turcis turpiter dedit II. 405.
Strigonium: a Ferdinandi copiis occupatur. I. 581. A Suleimano recipitur. 597. Fruſtra a Caeſareanis invaditur. III. 182. Ab iiſdem deditione recipitur. 380.
Strozzius (*Federicus*) Franciſci, magni Etruriae ducis, ad remp. orator. III. 239.
Strozius (*Joannes*) Coſmi, Etruriae ducis, ad tridentinam ſynodum orator. II. 176.
Strozius (*Petrus*) Maranum occupat. I. 5?8. Venetis tradit. 598. A caeſareanis ad Dertonam funditur. 607. D. Michaelis eques creatur. 619. Milites cogit ad bellum parmenſe. II. 25. Crevacorium capit. 28. Parmam ſubſidia infert. 30. A Jo. Jacobo Mediceo profligatur. 63. Senis ſuccurrit. 64. Pontificias ditiones, 88. & Palianum munit. 90. Oſtiam recipit. 108. Proficiſcitur in Galliam. 109. Italiam repetit. 110. Caleti oppugnationem regi ſuadet. 123. Ejus obitus & elogium. 126.
Strozius (*Philippus*) a Clemente vij. caeſareanis obſes datur. I. 194.
Strozius (*Pompejus*) Mantuae ducis ad remp. orator. II. 664.
Stuardus (*Joannes*) Albaniae dux: a Franciſco j. ad neapolitanam expeditionem mittitur. I. 214. Dimiſſis copiis, in Galliam redit. 135. 136. Catharinam Mediceam, Henrico Aurelianenſi deſponſatam, a Porta Veneriis Niceam ducit. 393.
Subſidium: conceditur reip. a Clemente vij. I. 396. & a Gregorio xiij. II. 570.
Suda. *Vide*: Amphimala.
Suendius (*Lazzarus*) Maximiliani copiarum praefectus: oppida plura in Dacia recipit. II. 210. 234. in iis Tocajum. 234.
Sueſſanus dux: Columnenſes in Clementem vij. inſtigat. I. 185.
Sueſſanus dux: in foederata chriſtianorum claſſe. II. 416. Jo. Auſtriaco ſocius & moderator additur. 354.
Sueſſanus, Caſtellae coneſtabilis, Mediolani gubernator: copias dimittit. III. 454. 455.
Sueſtanius (*Thomas*) Rhaetorum ad Venetos orator. III. 290.
Suleimanus ij. ejus prima geſta poſt aditum imperium. I. 25. Pannoniam invadere decernit. 26. Albam-graecam expugnat. 30. Claſſem ingentem inſtruit. 50. Cum rep. de piratarum excurſionibus queritur 51. Rhodum invadit. 52. Et obtinet 54. Ejus in remp. benevolentiae argumenta. 251. Joannis, Ungariae regis, patrocinium ſuſcipit. 326. Pannoniam aggreſſus, Buda potitur. *ibid.* Ejus de rep. ſuſpiciones, 354. & conſilia de orientis mercibus Byzantium deportandis. 356. Ad pannonicum bellum redit. 373. Bello Perſis illato, Tauriſium & Babylonem occupat. 399. Bellum adverſus Carolum v. decernit. 422. Venetos ad bellum eidem inferendum hortatur. 429. Ad idem bellum ipſe proficiſcitur. 433. Quibus de cauſſis in remp. arma converterit. 439. 440. & *ſeqq.* Budam occupat. 581. Ejus in Pannonia progreſſus. 596. Tamaſo, Perſarum regi, bellum iterum infert. II. 5. & *ſeqq.* Bajazetis filii & nepotum necem imperat. 146. Ejus, ex repentina tempeſtate, periculum. 208. Melitenſem expeditionem ſuſcipit. 219. Denuo ad bellum pannonicum ſe confert. 222. In Zigethi expugnatione exſtinguitur. 223. Ejus elogium. *ibid.*
Sulmona: a Venetis occupatur. I. 265.
Sulphicares: Achomatis ad remp. legatus. III. 297.
Suozius (*Stephanus*) a Ferdinando arbiter miſſus ad conciliandas inter ipſum & remp. de finibus controverſias. II 2?4.
Superantius (*Benedictus*) trierarchus: in pugna ad Echinadas, ejus triremis incendium. II. 491. & obitus. 492.
Superantius (*Bernardus*) trierarchus. II. 193.
Superantius (*Franciſcus*) ſapiens continentis. I. 339. Ejus, de pace cum turcis agitanda, ſententia. 565.
Superantius (*Hieronymus*) ad Rodulfum imperatorem orator. III. 457. Cum caeſareis agit, de Uſcocchorum rebus componendis. 469.
Superantius (*Jacobus*) orator, ad Edvardum

vj. II. 58. 61. & ad Henricum ij. 134. Praeconſultor. 136. Apud Pium iiij. orator. 170. D. Marci aedes ab illo primus accipit, a venetis oratoribus Romae perpetuo incolendas. 206. Apud Selimum orator, aperit ſenatui ejus, de invadenda Cypro conſilia. 230. Ad Maximilianum orator. 347. Domum revocatur. 348. Claſſis legatus cum imperio. 496. Ejus ad claſſem adventus, & de mittendis in Aegaeum triremibus ſententia. 501. Leucadis oppugnationem diſſuadet. 504. Leucadem mari quatit. 507. Meſſanam profectus, Jo. Auſtriacum ad maturandum in orientem iter exhortatur. 524. 529 In pugna ad Echinadas, dexterum cornu ducit. 534. Strenue turcicam claſſem aggreditur. 538. Laevum cornu ducit. 545. Fortiter turcicam claſſem adoritur. 559. 560. Varbagnum demolitur. 568. Claſſis imperator. 582. Henricum iij. in reip. finibus excipit. 590. Ad Amurathem orator. 601. Cum Mehemete Viſiro de controverſiis de finibus agit. 606. *& ſeqq.* 635. Ducatus competitor. 645. Legatus in continenti cum imperio. 646. Procurator: iterum ad Amurathem orator. 680. Ejus Byzantio reditus, & de rebus turcicis enarratio. II. 87. *& ſeqq.* Dignitatibus omnibus exutus, exſilio a decemviris damnatur. 33.

Superantius (*Joannes*) Romam legatur, ut ibi de ſanciendo in turcas foedere agat. II. 345. Orator ad Philippum ij. 576. & ad Gregorium xiij. 675. *& ſeqq.* Eques: Mariam Auſtriacam, auguſtam, ad reip. fines excipit. 680. Ab ea legatione revocatur. 681. Ejus in majoribus comitiis oratio. III. 13. Ad Clementem viij. Ferrariam profectum, orator. 239.

Superantius (*Laurentius*) litoribus venetis muniendis praeficitur. II. 407.

Superantius (*Thomas*) trierarchus. I. 523.

Superantius (*Victor*) trierarchus. I. 522.

Surdius (*Paullus*) a Mantuano Venetias orator mittitur. III. 469.

Surianus (*Angelus*) trierarchus. II. 325. Pugnam cum hoſtibus detrectat. 329. Fortiter hoſtes invadit. 530. Exploratum res hoſtium mittitur. 543. 544.

Surianus (*Antonius*) ad Henricum viij. orator. I. 49. 56. Brixiae praetor: gratulatum victoriam ticinenſem, ad caeſareos duces legatur. 532. Ad Carolum v. orator. 559. 347.

Surianus (*Chriſtophorus*) ſenatus ſcriba in Lotharingiam ad Vaudemontium legatur. III. 363.

Surianus (*Jacobus*) Cenetae praetor. I. 623. Ad Alfonſum Ferrarienſem orator. II 152.

Surianus (*Michael*) orator ad Paullum iiij. II. 510. & ad Philippum ij. hunc ad pacem hortatur. 531. Egregie apud eundem tuetur ſenatus decretum, de principe loco gallis oratoribus tribuendo. 137. Orator ad Maximilianum. 192. & ad Pium v. petit ad cyprium bellum auxilia. 266. De foedere, cum Pio & Philippo jungendo, agit. 335. *& ſeqq.* Donati praeconſultoris in ipſum invectivs. 344. Pio petente, a legatione non avocatur. 390.

Surianus (*Nicolaus*) quinqueremium in Aegyptum ad mercaturam euntium, praefectus. II. 203. Trierarchus. 382. Olchinio ſuccurrit. 402. Hadriatici ſinus praefectus: Scardonam captam diripit. 540. Ad Varbagni demolitionem proficiſcitur. 568.

Suſana (*Marquardus*) j. c. controverſiis de finibus, inter remp. & Auſtriacos, definiendis adeſt. II. 204.

Syncliticus (*Eugenius*) Roccaſius comes: ejus in patriam caritas. II. 231. 265. Equitum praefectus: in Cyprum trajicit. 265. Leucoſienſis militiae praefectus. 303. Ejus ſolertia in oppido tuendo. 306. Pro eodem pugnans, interficitur. 318.

Synditicus (*Joannes*) cypriorum equitum Leucoſiae praefectus. II. 303.

Synditicus (*Petrus-Paullus*) cypriorum agreſtium Leucoſiae praefectus. II. 303.

T

Taberna (*Franciſcus*) Sfortiae ad remp. orator. I. 76.

Tagetum: ejus ditionem Grimanus patriarcha a ſenatu repetit. II. 670. *& ſeqq.*

Taliapetra (*Benedictus*) Pado in novum alveum derivando praeficitur. III. 302. Palmae in Carnis legatus: Piſcheriae muniendae praeficitur. 508.

Taliapetra (*Franciſcus*) II. 209.

Tamaſſus (*Famagoſta*) quanti ſteterit reip. unius ejus propugnaculi conſtructio. II. 232. Nefariorum hominum conjuratio de iis turcis tradenda. 241. Ejus deſcriptio. 257. 416. A Julio Savorniano munitur. 259. A turcis invaditur. 321. 391. 416. 429. *& ſeqq.* De ejus deditione conſilia. 451. 459. Ejus deditio. 464. *& ſeqq.* & direptio. 469. A Florentinis fruſtra invaditur. III. 400.

Tamaſus, Perſarum rex: abnuit arma in Selymum capere. II. 275. 512. Ejus obitus, filiorumque varii caſus. 638.

Tarviſium: ejus regionis fines. II. 590.

Taſſius (*Jo. Antonius*) curſorum magiſter: Romae in carcerem conjicitur. II. 91.

Tsurinum: a Sciaboto occupatur. I. 415. A Vaſtio oppugnatur. 433.

Temiſvarium: Ferdinandi ducibus a Petrovichio traditur. II. 40. A turcis invaditur. 41. occupatur. 55.

Tenos (*Tine*) a turcis occupatum, a Venetis mox recipitur. I. 463. Ejus arx a Hierony-

mo

Digitized by Google

mo Paruta ſtrenue propugnatur. II. 301. A Caragiall diripitur. 520.
Tergeſtum: ejus ſalinae a Venetis evertuntur. II. 649. Lue vexatur. III. * 260. Ejus civium audacia a Venetia reprimitur. 415.
Theatini: eorum inſtitutio. II. 74. Senatus decretia interdicti tempore abnuunt obedire. III. 345. Venetiis diſcedunt. 346.
Thermius (*Paullus*) Henrici ij. ad Julium iij. orator. II. 13. Ejus ad pontificem obnunciatio. 27. Gallicarum copiarum ductor: ad Duncherchium ab Hiſpania profligatur, & capitur. 127.
Theupolus (*Antonius*) ad Poloniae regem orator: domum revocatur. II. 348 Venetorum litorum munimenta procurat. 408. Ad Sebaſtianum, Luſitaniae regem, orator: illum ad bellum turcis inferendum hortatur. 510. Ad Philippum ij. orator. 529 Ad concordiam cum Gallia illum hortatur. 531. Orator ad Selymum. 577. Ejus pietas & induſtria in redimendis a captivitate chriſtianis. 609. Legatur ad excipiendos Auſtriacos Germanoſque principes Venetias adventantes. 660. Ad Franciſcum, magnum Etruriae ducem, orator. 661. Mariam Auſtriacam, auguſtam, in venetis finibus excipit. 680.
Theupolus (*Hermolaus*) triremium praefectus. II. 359. Sinus hadriaci praefectus: contra Uſcocchos mittitur. 619. Senniam obſidet. *ibid.* Legatus cum imperio: contra eoſdem mittitur. III. 151. Acerrime illos inſequitur. 155. In maria Aſcrivio proxima jubetur ire. 156. Denuo in Illyricum legatus contra Uſcoccos mittitur. 213. Ejus obitus. 214.
Theupolus (*Joannes*) Ravennae praefectus. I. 226.
Theupolus (*Laurentius*) Paphi praefectus: in tamaſſienſi propugnatione fortiter ſe gerit. II. 434. Tamaſſi deditionem diſſuadet. 461. Muſtaphae juſſu ſuſpendio necatur. 469.
Theupolus (*Nicolaus*) doctor: orator ad Clementem vij. I. 85. ad Urbinatem. 297. ad Carolum v. 354. ad Paullum iij. 401. iterum ad Carolum. 418. ad Niceae conventum. 510. Carolo in Italiam venienti, in venetis finibus occurrit. 584.
Theupolus (*Paullus*) ſapiens ordinum: ad Franciſcum Mantuanum legatur. II. 8. Apud Pium v. orator: fruſtra ab illo cleri decumas nititur impetrare. 242. Foedus in ſenatu ſuadet. 368. Romam legatur. 513. Orator ad Gregorium xiij. 519. Pacem a rep. cum Selymo ſancitam illi ſignificat. 573. Reip. cauſſam apud eumdem ſtrenue tuetur. 574. Principatus competitor. 644. 645.
Theupolus (*Stephanus*) Cretae legatus cum imperio. I. 477. Claſſis imperator. 594. Ad Suleimanum orator. 597. Legatus in continenti. 631. Imperator iterum. II. 25. & tertio. 45. Venetias redit. 55. Ducatus competitor. 103.
Thomas, Sabaudiae princeps: Gandiam adoritur. III. 503.
Thronus (*Franciſcus*) damnatorum remigum praefectus. II. 326. Turcarum captivus. 398.
Thronus (*Franciſcus*) trierarchus: ejus virtus in turcis perſequendis. II. 419.
Thronus (*Hector*) Jaderae praetor: fruſtra potiri Cliſſa conatur. II. 564.
Thronus (*Hieronymus*) trierarchus. II. 360.
Thronus (*Lucas*) Patres hortatur ad amicitiam cum Caeſare ineundam. I. 60. Eoſdem ab Apulia invadenda dehortatur. 187. Conſilii ſapiens: ejus de ſanciendo in turcas foedere ſententia. 370.
Thronus (*Petrus*) maris cretici praefectus: Caſſani triremem capit. II. 209. Ejus exſilium. *ibid.* Revocatus, navibus praeficitur. 204. Tamaſſum cum auxiliis mittitur. 332. Ejus obitus & elogium. 334.
Thronus (*Philippus*) ſuadet pacem cum Suleimano. I. 492. Continentis ſapiens: ejus, de pace cum turcis ineunda, ſententia. 565. Ad Julium iij. orator. II. 21. Ducatus competitor. 103.
Thronus (*Sanctes*) ſinus hadriatici praefectus. II. 334. Damnatorum remigum praefectus: Tamaſſum cum auxiliis mittitur. 360. 484.
Thronus (*Vincentius*) apud Maximilianum orator: cum illo de Uſcocchis conqueritur. II. 619. Legatur ad excipiendos Auſtriacos Germanoſque principes Venetias adventantes. 660. Ad Philippum ij. orator. 667.
Tiberis inundatio. II. 116. III. 249.
Ticinum (*Pavia*) a caeſareanis occupatur. I. 22. A Galiis fruſtra oppugnatur. 37. A Lautrechio, 239. iterumque a comite s. Paulli, expugnatur ac diripitur. 286. Caeſareanis deditur. 335.
Tifernas *Antonius*) (*Antonio di Caſtello*) venetorum militum praefectus. I. 50. Ejus virtus in ticinenſi oppugnatione. 286. Praefectus tormentorum. 295. Militum delectus habet. 415. Ejus ſententia de munienda Corcyra. 460. Nauplio ſuccurrit. 501. Brixiae cuſtodia illi demandatur. 631.
Tifernas (*Pompejus*) venetae militiae adſcribitur. II. 391.
Tinctorettus (*Jacobus Robuſtus*) ejus opera eximia in aedibus ducalibus. II. 644.
Tiphembachius (*Chriſtophorus*) Maximiliani ad Selymum orator. II. 235.
Tocajum: a Jo. Sigiſmundo, Tranſilvano, fruſtra oppugnatur. II. 234.
Tolfius (*Julius*) a Valentini comes: ab Albae duce ad Paullum iiij. legatur. II. 94.
Toletanus (*Garzias*) expeditionis numidicae dux: Pignonem capit. II. 207. Neapolis prorex: Melitenſibus ſubſidia mittit. 213.

Toletanus (*Hernandus*) Albae dux. I. 417. Ejus in Subalpinis proſperi eventus. II. 84. Pontificias ditiones invadit. 95. Oſtiam occupat. 99. Latium aggreditur. 112. Cum exercitu in Belgium mittitur. 228. Ejus in Belgas nimia ſeveritas. 235. 246. Ex Belgio revocatur. 387. Luſitaniam Philippo ij. ſubi cit. 667.

Toletanus (*Petrus*) Neapolis prorex. I. 387.

Toletanus (*Petrus*) Patras diripit. III. 198.

Toranius (*Fabius*) pugnans, cadit ad Echinadas. II. 488.

Tornellius (*Gaſpar*) in reip. militiam adſcribitur. II. 391.

Tornellius (*Philippus*) Novariae praefectus. I. 35. Oppidum Gallis dedit. 37.

de Torrea (*Ludovicus*) Pii. v. ad Philippum ij. legatus, petit Venetis auxilia contra turcas. II. 269. Legatur pariter ad Sebaſtianum, Luſitaniae regem. 271.

Tortona (*Mutius*) ejus ſeditio & ſupplicium. II. 480.

Tortus (*Matthaeus*) Vide: Bellarminus (*Robertus*)

Tranſilvania. *Vide*: Dacia.

Traverſius (*Auguſtinus*) Rhaetorum ad Venetos orator. III. 290.

Triopolis. *Vide*. Leptis.

Tripolitanus comes. *Vide*. *de* Nores (*Jacobus*)

Triſſinus (*Jacobus*) cadit, pugnans ad Echinadas. II. 493.

Trivisanus (*Camillus*) equitum in Illyrico praefectus: cum turcis fortiter pugnat. III. 461.

Trivisanus (*Dominicus*) eques, procurator: claſſis imperator. I. 51. Rhodiorum equitum magnum magiſtrum excipit liberaliter. 55. Suadet ſenatui foedus cum Galliae rege. 104. Hortatur ſenatum, ut Ravennam & Cerviam pontifici reddat. 257.

Trivisanus (*Dominicus*) ad Muſtapham, Suleimani filium, orator. II. 60.

Trivisanus (*Hieronymus*) II. 154. Epiſcopus veronenſis. 165. Ejus obitus. 195.

Trivisanus (*Jacobus*) pugnans ad Echinadas, cadit. II. 492.

Trivisanus (*Joannes*) venetus patriarcha: concilii tridentini decretis ſubſcribit. II. 205. Ad s. Nicolai in litore Henricum iij. excipit. 591. Seminarium venetorum clericorum inſtituit. III. 39.

TRIVISANUS (*Marcus-Antonius*) dux creatur. II. 62. Ejus obitus & elogium. 71.

Trivisanus (*Nicolaus*) barciae navis praefectus. I. 524. Claſſis turcicae aggreſſionem ſtrenue repellit. 531.

Trivisanus (*Stephanus*) Piſcheriam munit. II. 20.

Trivultius (*Auguſtinus*) Paulli iij. ad Franciſcum j. legatus. I. 419. Cardinalis: ad remp. legatus. II. 12.

Trivultius (*Camillus*) extremam Gallorum aciem ducit. I. 282.

Trivultius (*Claudius*) Mariae Auſtriacae, auguſtae, ad ſenatum orator. II. 680.

Trivultius (*Theodorus*) copiarum venetarum imperator. I. 10. Caeſareanorum captivus. 23. A captivitate ſe redimit. 36. A Venetis dimittitur. 77. Genuae praeficitur. 235. Genua amiſſa, in arcem ſe recipit. 283. Arcem dedit. 288. Franciſci j. ad remp. orator. 319.

Trojanus, militum praefectus: ejus proditio & ſupplicium. II. 350.

Truchſeſius (*Gebhardus*) colonienſi archiepiſcopatu dejicitur. III. 33.

Tunetum: ab Hariadeno Muleaſſi eripitur. I. 398. A Carolo v. receptum, Muleaſſi reſtituitur. 407. *& ſeqq.* A Sinane iterum occupatur. 596.

a Tuni (Sigiſmundus) Ferdinandi imp. ad tridentinam ſynodum orator. II. 176.

Turcae: ipſorum origo & incrementa. I. 422. *& ſeqq.* Opes & ritus. 424. *& ſeqq.* Ipſi & ipſorum bona Venetiis detinentur. 449. II. 275. Eorum conſuetudo, ne plures una expeditiones ſuſcipiant. II. 216.

Turenae mareſcallus: ſe & Sedanum Henrico iiij. dedit. III. 349.

Turenae vicecomes: Franciſci j. ad Venetos orator: ad Flaminiae oppidorum reſtitutionem patres hortatur. I. 293.

Turrianus (*Michael*) Cenetae epiſcopus. 624.

Turrianus (*Sigiſmundus*) Mantuani ad Venetos orator. I. 327

Turrianus (*Sigiſmundus*) Rodulfi apud Venetos orator. III. 186.

Turrius (*Scipio*) peditum praefectus: in Soppoti expugnatione. II. 293. Turcarum captivus. 381.

Tuſcus (*Dominicus*) cardinalis: Baronio exclamante, a pontificatu dejicitur. III. 306.

Tuttavilla (*Vincentius*) ſarnenſis comes: hiſpanorum militum in foederata claſſe praefectus. II. 533. 535.

V

Vaccia: a Ferdinandi copiis occupatur. I. 581. A turcis recipitur. *ibid.*

Valareſſius (*Federicus*) triumvir quaeſitor. II. 359.

Valentia: a Gallis occupatur. II. 106.

Valentiana: occupatur a Naſſovio. II. 528. Ab Hiſpanis recipitur. 529.

Valentianus (*Franciſcus*) Philippi ij. ad Venetos orator. II. 212.

Valerius (*Antonius*) advocator: Marinum Caballium legationis male geſtae in Senatu accuſat. II. 232.

Valerius (*Auguſtinus*) veronenſis epiſcopus: ve-

veneta coenobia inviſit. II. 669. & ſeqq. Cardinalis renunciatur, & ejus elogium. III. 27. Multorum votis pontifex maximus expetitur. 148. Clementis viij. animum in remp. nititur delinire. 155. 195. Apud Paullum v. reip. jura egregie tuetur. 339. Ejus obitus & elogium. 344.
Valerius (*Chriſtophorus*) patribus perſuadet, ut, petente Henrico iiij. uterque reus, Sarracenus ſcilicet & Brandolinus, pontifici concedatur. III. 360. Ad Mehemetem orator. 462. Ejus induſtria in mittendis ad ſenatum literis. 472.
Valerius (*Jo. Franciſcus*) Franciſci j. operam ſenatui defert, ad pacem inter Suleimanum & remp. ſanciendam. I. 567. Ejus proditio & ſupplicium. 590. & ſeqq.
Valerius (*Octavianus*) Brixiae praetor. III. 148.
Valeſia, Gallorum regum gens: venetae nobilitati adſcripta. II. 592.
Valletta (*Joannes*) magnus hieroſolymitanorum equitum magiſter: ejus virtus in Melita propugnanda. II. 212. 213.
Valmaranus, famaguſtanus civis: ejus virtus. II. 420.
Vangadiſiae abbatia: ejus cauſſa obortae inter Paullum v. & remp. controverſiae. III. 416. & ſeqq.
Varadinum: ab Auſtriacis occupatur. II. 42.
Varana (*Julia*) Guido-Ubaldo, Urbinati, nubit. I. 406.
Varanus (*Rodulfus*) I. 126.
Varbagnum: a turcis exſtruitur. II. 568. A Venetis diruitur. 569.
Vargas (*Alfonſus*) Philippi iij. nomine Sabaudo praecipit, ut Mantuano ablata reſtituat. III. 487.
Vargas (*Franciſcus*) Caroli v. apud Venetos orator. II. 76. Ejus ad patres in Paullum iiij. oratio. 85. Neapolitani regni penſionem ad Trivultium internuncium deferendam curat. 111.
Vaſtius (*Joannes*) trierarchus: ad res hoſtium explorandas mittitur. II. 533. 535.
Vandemontius comes: ejus in neapolitanum regnum jura. I. 203. Cum claſſe in Italiam advenit. *ibid.* Moncatam fugat. 205. A Lautrechio ad Clementem vij. mittitur. 266.
Vaudemontius (*Franciſcus*) Caroli, Lotharingiae ducis, filius: tranſalpinorum militum ſummus praefectus a ſenatu eligitur. III. 257. Pro Venetis arma ſumere, Paullo v. inſtigante, a patre prohibetur. 383. & ſeqq. Brevi ſe cum copiis reip. adſuturum, Padavino pollicetur. 585.
Vecellius (*Titianus*) ejus opera inſignia in aedibus ducalibus, incendio abſumpta. II. 644.
Vega (*Garzilaſſus*) hiſpanus apud Paullum iiij. orator: in carcerem conjicitur. II. 91.
Vendramenus (*Franciſcus*) apud Rudolfum orator. III. 214. Orator ad Henricum iiij. 244. Praefectus in Lotharingiam, filii nuptias Carolo duci gratulatur. 262. Orator deſignatur ad Leonem xj. 306. & ad Paullum v. 308. Venetiarum patriarcha. 309. Examinandum ſe Romae ſiſtere, a Paullo jubetur. 340. Romam profectus, ab ipſomet Paullo inauguratur. 412.
Vendramenus (*Hieronymus*) claſſis commiſſarius. II. 358.
Vendramenus (*Paullus*) ad Obroatii oppugnationem proficiſcitur. I. 460.
Venerii: Xemonici domini. I. 505. II. 589.
Venerius (*Aloyſius*) ad Philippum ij. orator. III. 244.
Venerius (*Bernardus*) ſinus hadriatici praefectus. III. * 281.
Venerius (*Chriſtophorus*) trierarchus: ab Uſcocchis captus, trucidatur. III. 480. 481.
Venerius (*Daniel*) litoribus venetis muniendis praeficitur. II. 407. Cretae dux. 582.
Venerius (*Dominicus*) apud Clementem vij. orator. I. 85. Novo foederi Clementem inter & remp. ſenatu inconſulto ſubſcribit. 208. & ſeqq. A legatione revocatur. 215.
VENERIUS (*Franciſcus*) dux creatur. II. 72. Ejus obitus. 103.
Venerius (*Gabriel*) ad Sfortiam orator. I. 216. 238. 307. Legatur ad Carolum v. in Germaniam proficiſcentem. 595.
Venerius (*Hieronymus*) Olchinii comes: Alexium fruſtra adoritur. II. 349. Olchinium turcis dedit. 402.
Venerius (*Joannes-Antonius*) orator ad Franciſcum j. I. 357. & ad Carolum v. cum hoc agit de foedere contra turcas. 448. 449. A legatione reverſus, quae ſenatui retulerit. 517. Ad Carolum v. in Italiam advenientem, legatur. 584.
Venerius (*Laurentius*) quinqueremium praefectus. III. 357. Legatus in Illyrico & Epiro. 498. Senniam obſidet. 506. Cum Echenbergio de componendis rebus agit. *ibid.*
Venerius (*Leonardus*) advocator: Alexandrum Contarenum adverſus collegam defendit. I. 579.
Venerius (*Marcus*) apud turcas orator: Amurathem ab invadendae Senniae conſilio deterret. III. 180. 181. Ad Clementem orator: de ea legatione variae in ſenatu & cum pontifice diſceptationes. 183. & ſeqq.
Venerius (*Marcus-Antonius*) doctor, ſapiens continentis: de pace cum Carolo v. ſancienda, cum ejus oratoribus agit. I. 64. Ad Franciſcum Sfortiam orator. 76. Ad Ferrarienſem orator. 323. Sfortiam Bononiam comitatur. 336. Orator ad Carolum v. 347. 418. ad Clementem vij. 379. & ad Julium iij. II. 22.
Venerius (*Marcus Antonius*) Illyrici & Epiri legatus. III. 461.

Ve-

Venerius (*Sebaſtianus*) Summus Cypri praefectus. II. 124. 241. 264. Arbiter ad componendas inter Ferdinandum & remp. de finibus controverſias. 204. Corcyrae legatus cum imperio: Soppotum & alia Caoniae oppida capit. 294. Procurator creatur. 296. Fruſtra Malgaritinum aggreditur. 296. Cypri legatus cum imperio deſignatur. 298. Claſſis duces hortatur, ut turcicam claſſem adoriantur. 326. Claſſis imperator. 333. Fruſtra Epidaurum aggreditur. 380. Pargam munit. 381. Meſſanam trajicit. 414. Ejus aliquot triremium naufragium. *ibid.* Se cum Joanne Auſtriaco conjungit. 475. Duces ad praelium hortatur: 478. Ejus cum Auſtriaco diſſidia. 480. *& ſeqq.* Suos hortatur ad pugnam. 489. Ejus elogium. *ibid.* Strenue ad Echinadas pugnat. 489. Auſtriaco conciliatur. 497. Ejus de Leucadis oppugnatione ſententia. 503. Leucadem fruſtra adoritur. 505. *& ſeqq.* Corcyram redit. 508. Fruſtra Neocaſtrum aggreditur. 521. *& ſeqq.* Venetias rediens, honorifice a Duce & patribus excipitur. 567.

VENERIUS (*Sebaſtianus*) dux creatur. II. 642. A Gregorio xiij. roſa aurea donatur. *ibid.* Ejus obitus. 645.

VENETIAE: aeſtuariorum venetorum deſcriptio. II. 406. III. 261. In illa marinorum fluctuum terribilis illuvies. III. 275. Litora veneta muniuntur. II. 407. Urbis ſitus & praeſtantia. III. 5. Reip. forma excellens. 6.

Ventus (*Georgius*) I. 289.

Vera (*Franciſcus*) Philippi iij. ad Venetos orator. III. 285.

Verantius, agrienſis epiſcopus: Maximiliani ad Selymum orator. II. 235.

Varcellae: caeſareanis ſe dedunt. I. 90.

Verdelius (*Hercules*) cum ſenatu agit de Vaudemontio ſtipendiis venetis adſciſcendo. III. 257. Ejus egregia in remp. voluntas. 388.

Verona: octo patriciorum cuſtodiae commendatur. I. 273.

Verrucae comes: Sabaudum in Mantuanum inſtigat. III. 478. Ejus frater: Sabaudi apud Venetos orator. 500.

Verulanus epiſcopus. *Vide*: Filonardus (*Ennius*)

Ugonottae: eorum origo, nomen, & in Franciſcum ij. inſidiae. II. 154. *& ſeqq.* Eorum bella in Gallia. 182. 189. 236. 243. 246. *& ſeqq.*

Viarus (*Stephanus*) Utini locumtenens. III. 249.

Vicecomes (*Alexander*) II. 207.

Vicecomes (*Anchiſes*) I. 39.

Vicecomes (*Galeatius*) I. 83. Franciſci j. ad remp. orator. 284. Ducum venetorum nomine hortatur comitem s. Paulli, ut Mediolanum adoriatur. 307.

Vicecomes (*Neſtor*) Alexandriae praefectus. I. 35.

Vicecomes (*Scaramucia*) ab Inojoſa Lucam legatur. III. 487.

Vicegradum: a Ferdinandi copiis occupatur. I. 581.

Vicetinus (*Caelius*) pro Tamaſſo pugnans, cadit. II. 441.

Victorius, Caroli-Emanuelis filius: Mantuam proficiſcitur. III. 474. Cum Matis ſorore Taurinum repetit. 475. Mediolanum, tum in Hiſpaniam proficiſcitur. 483. 488. Ejus eximia in bello virtus. 518.

Victorius (*Franciſcus*) Florentinorum ad Clementem vij. orator. I. 534.

Victorius (*Paullus*) I. 83. Clementis vij. ad Lanojum proregem legatus. 115.

Vienna in Auſtria: a Suleimano fruſtra oppugnatur. I. 337.

Viglevanum: a Gallis occupatur. I. 79.

Villienius marchio, Philippi ij. Romae orator: Paulli v. cum Venetis diſſidia fovet. III. 349. Sui regis regna & opes pontifici defert. 354. Quaedam inſolentia viciſſim ab illo petit. 355.

Vincentius (*Antonius-Maria*) ſcriba: a ſenatu ad Rhaetos mittitur. III. 316. Pecuniam ab eodem accipit ad milites conſcribendos. 357. Rhaetorum habere delectus jubetur. 369. 384. Ejus aedes a Rhaetis tumultuantibus obſidentur. 384. *& ſeqq.* Legatur iterum ad Rhaetos. 463. Et ad Mantuae ducem. 479.

Viſtarinus (*Ludovicus*) ejus opera foederati Laude potiuntur. I. 172. *& ſeqq.*

Vitalis (*Antonius*) trierarchus. I. 523.

Vitellius (*Alexander*) reip. ſtipendia facit. I. 454. Pontificiorum peditum praefectus: in Germaniam proficiſcitur. 518. Pontificiae militiae a Julio iij. adſcribitur. II. 20.

Vitellius (*Ferdinandus*) Corcyrae muniendae cura illi a ſenatu demandatur. II. 636.

Vitellius (*Julius*) reip. ſtipendiarius. III. 269.

Vitellius (*Vitellus*) pontificiarum copiarum ductor: Alfonſum ad Finalem fundit. I. 18. Florentinorum cataphractorum praefectus. 169.

Viturius (*Joannes*) legatus in caſtris. I. 210. Improbat Urbinatis conſilium, de ope Clementi obſeſſo ferenda. 223. Apud advocatores ideo accuſatus, abſolvitur. 225. Ejus virtus in Manfredonia tuenda. 290. Monopolim praeſidio firmat. 308. Sinus hadriatici legatus cum imperio. 435. Ad Obroatii oppugnationem mittitur. 559. Eques: Cretae legatus cum imperio. 540.

Viturius (*Jo. Laurentius*) archiepiſcopus cretenſis: ejus religio & pietas eximia. III. 132. Ejus obitus. 218.

Vivaldus (*Benedictus*) I. 45.

Vives (*Joannes*) Philippi iij. ad Carolum-Emanuelem orator. III. 427.

Ulamanes perſa: turcicis copiis a Suleimano praeficitur. I. 550. Neocaſtrum oppugnat. 558.

Ulaz-

Digitized by Google

Uluzzalius: leptitanus baſſa. II. 278. Melitenſes duas triremes capit. 330. Methonem cum triremibus ſuis proficiſcitur. 477. Turcicae claſſis cornu ſiniſtrum ducit. 484. Ejus, in praelio ad Echinadas, fortiter geſta. 490. Fugam capeſſit. 491. Claſſis imperator eligitur. 509. Helleſponto cum claſſe egreditur. 520. Foederatae claſſis, ad Colubrarias, congreſſum fugit. 537. Aquationem foederatis ad Coronem prohibere nititur. 248. Pugnam cum noſtris ad Oenuſam detrectat. 549. 559. Byzantium claſſem incolumem reducit. 566.

Urana: a turcis occupatur. I. 502.

Urbanus vij. ejus electio. III. 122. & obitus. 123.

Urinator graecus: ejus ſolertia in extrahendis e profundo navigii demerſi tormentis. II. 147.

Urſinus (*Alexander*) ſcriba: a Canalio legato Venetias mittitur. I. 441. Ejus adventus, ſuique itineris enarratio. 475.

Urſinus (*Camillus*) militiae venetae adſcriptus. I. 50. Fruſtra Germanos ab alpium tranſitu prohibet. 196. Manfredoniam obſidet. 270. Tranii eſt praeſidio. 293. Reip. copiarum in Apulia ſummus praefectus: Aquilam occupat. *ibid.* Summus militiae praefectus in Delmatia. 477. Mandat, ut Sicenſium molae & ſuburbia diruantur. 504. Aenonam praeſidio firmat, Obroatium recipit. 505. Reditum in Italiam a ſenatu impetrat. 537. Parmae praeficitur. II 7. Octavio Farneſio abnuit illam tradere. 9. Julii iij. juſſu illam tradit. 11. Pontificiae militiae adſcribitur. 20. Romae praefectus: ejus obitus. 250.

Urſinus (*Flaminius*) pontificiarum triremium praefectus: turcarum captivus. II. 258.

Urſinus (*Horatius*) cadit, pugnans ad Echinadas. II. 493.

Urſinus (*Joannes*) Romae praefectus. II. 150.

Urſinus (*Jo. Corradus*) ad Monopolis praeſidium mittitur. I. 291.

Urſinus (*Latinus*) cretenſis militiae praefectus. II. 359. 391. Ad Neocaſtri oppugnationem proficiſcitur. 522. Gregorii xiij. nomine ſenatum ad bellum turcicum hortatur. III. 23.

Urſinus (*Laurentius*) Cerae dominus (*Renzo da Ceri*) Franciſci j. ad Venetos orator: illos ad gallicum foedus hortatur. I. 69. Cremonam aggreditur. 81. & Aronam. 85. Rhaetos in Bergomatum fines ducit, & repellitur. 92. Maſſiliam ſtrenue propugnat. 100. Ad neapolitanam expeditionem mittitur. 114. Redit in Galliam. 136. Gallicarum copiarum ductor: Apuliae oppida multa occupat. 203. Ejus ſocordia in Roma tuenda. 218. Gallicis copiis in Apulia praeficitur. 291. Monopolim ſubſidium infert. 309. Brunduſinas arces oppugnat. 310. Neapolitani regni oppida, quae a Gallis obtinebantur, caeſareanis tradit. 325.

Urſinus (*Ludovicus*) ejus crimina & ſupplicium. III. 50. *& ſeqq.*

Urſinus (*Paullus*) ad Sicum tuendum mittitur. I. 504. Corcyraeae militiae ſummus praefectus. II. 231. 359. Pargam munit. 381. Ejus virtus in Corcyra propugnanda. 410. Strenue ad Echinadas pugnat. 488. Malgaritini expeditioni praeficitur. 500. Summus venetae militiae praefectus. 535. Navarinum oppugnat. 555. Ad Varbagnum demoliendum proficiſcitur. 568. Summus cretenſis militiae praefectus. 586.

Urſinus (*Paullus-Jordanus*) reip. ſtipendiarius. II. 204. Fortiter pugnat in turcas. 551. In Navarini oppugnatione militibus italis praeeſt. 555. Ejus obitus. III. 50.

Urſinus (*Petrus*) Averſae epiſcopus: ad Henricum iiij. pontificius legatus. III. 223.

Urſinus (*Valerius*) reip. militum praefectus: Ferdinandum Gonzagam fugat. I. 278. Cretenſis militiae praefectus. 477.

Urſinus (*Virginius*) Anguillariae comes: fruſtra Senas invadit. I. 185.

Urſinus (*Virginius*) pugnans ad Echinadas, cadit. II. 495.

Urſinus (*Virginius*) comitiorum pontificiorum tempore milites cogit. III. 149.

Uſcocchi: ipſis a ſenatu permittitur, praedas de turcis agere. I. 450. Turcis conjuncti, Obroatium adverſus Venetos propugnant. 460. Eorum excurſiones. 624. Selymi de illis cum ſenatu querelae. II. 224. 229. De iiſdem ſenatus cum Carolo archiduce conqueritur. 239. Novae eorum excurſiones. 617. 647. *& ſeqq.* Macarſcam capiunt & diripiunt. 648. Jaderam veterem populantur, atque in Sicenſem agrum irruptiones faciunt. 689. Prodil navigium capiunt. III. 32. Alia eorum latrocinia. 52. 127. 150. A Theupolo imperatore reprimuntur. 151. 155. Cliſſam occupant. 201. Eorum cum antiquis Liguribus comparatio. 212. Nova latrocinia exercent. 213. Duas venetas triremes ad Curictam depraedantur. 237. Albonam fruſtra adorti, Planonam capiam, diripiunt. 251. Per avia montium in Iſtriam ſe effundunt. 269. Lenius cum iis Veneti agunt. 297. Novae illorum praedationes. 316. Hieronymum Marcellum, Curictae praefectum, capiunt. 466. Ortae, ob ipſorum inſolenter geſta, inter Auſtriacos & Venetos controverſiae, ad tempus componuntur. 467. *& ſeqq.* Novas praedationes faciunt. 480. Chriſtophorum Venetium captum, atrociter trucidant. *ibid.*

Utinum: de eo muniendo ſenatus conſilia. II. 279.

Vulſeus (*Thomas*) archiepiſcopus eboracenſis & cardinalis: legatos venetos ad pacem cum Caeſare hortatur. I. 55.

Wal-

W

Walliae princeps (*Principe di Galles*) III.ʃ* 272. A Petro Duodo, veneto oratore, convivio excipitur. * 28r.
Weiſſemburgum. *Vide*: Alba-Julia.
Wolfangus, Neoburgi comes: Menapiorum ducatum petit. III. 423.

X

Xemonicum: Veneriae gentis oppidum in Illyrico. I. 505. II. 589. Veneto praeſidio firmatur. II. 587. A turcis occupatur. 289.
Xyſtus v. ejus ereatio. III. 39. & elogium. 40. Ejus in remp. voluntas. 41. Foederatis catholicis in Gallia ſavet. 54. 65. 75. Et Sabaudo adverſus Gallos. 65. Ejus in Henricum iij. indignato, ob cardinalium, Guiſium caeſum, & Borbonium in cuſtodiam datum. 75. Ejus obitus & eloginm. 121. Ejus ſtatua a ſeditioſis dejecta. 122.

Z

Zacynthos (*Zante*) inſula: a turcis diripitur. II. 396. Oppidum a Paullo Contareno fortiter propugnatur. *ibid.*
Zambonius (*Jacobus*) ſenatus ſcriba: apud Henricum viij. reip. res agit. I. 626.
Zannius (*Alyſius*) Riſano praeficitur. I. 537. Illud turcis dedit. 560.
Zannius (*Hieronymus*) orator ad Pium iiij. II. 153. & ad Pium v. 219. Claſſis imperator. 221. In urbem redit. 222. Orator ad Selymum. 233. Claſſis iterum imperator. 241. Jubetur cum claſſe diſcedere. 280. A Mocenico principe vexillum imperatorium accipit. 286. Jaderae ſubſiſtere jubetur. *ibid* Corcyram petit. 288. 292. Tum Cretam. 298. Ad importanda in Cyprum auxilia claſſis duces hortatur. 323. 325 Revocatus in urbem, rei male geſtae accuſatur. 333.
Zannius (*Jo. Jacobus*) diſſuadet Padi averſionem a venetis æſtuariis. III 269. Padi in novum alveum derivandi provincia illi demandatur. 301. 302. Legatus in rhodigina peninſula eum imperio. 363. Cretae legatus. 471.
Zannius (*Matthaeus*) orator ad Franciſcum-mariam, Urbinatem. II. 600. atque ad Henricum, Luſitaniae regem. 656. Venetiarum patriarcha eligitur. * 263. De illo examini ſubjiciendo, inter Venetos & Clementem viij. controverſiae. * 262. *& ſeqq.* Romam profectus, ſolemniter ab ipſo Clemente inauguratur. * 265. Ejus obitus. 308.
Zapata (*Petrus*) Joannis Auſtriaci ad ſenatum orator, ob relatam ad Echinadas victoriam. II. 495.
Zarottus (*Antonius*) eques: trierarchus. I. 523.
Zenus (*Catharinus*) ad Suleimanum orator. II. 14.
Zenus (*Franciſcus*) trierarchus: Janusbejum ab Acrocerauniis redimit. I. 440.
Zenus (*Franciſcus*) junior: trierarchus. I. 523.
Zenus (*Julianus*) ad Parmam & Piacentiam caeſareanis tradendas, a Clemente vij. mittitur. I. 231.
Zenua (*Nicolaus*) trierarchus. I. 523.
Zenus (*Nicolaus*) auctor legis de agris ad cultum reducendis. II. 104. Senatum hortatur, ut oratores extra ordinem ad Galliae & Hiſpaniae reges pro ſancienda pace mittantur. 128.
Zenus (*Raynerius*) ſapiens continentis: reip. ad Carolum-Emanuelem orator. III 500 501. Conventionibus inter Sabaudum & Mantuanum duces renuit ſubſcribere. 502.
Zenus (*Petrus*) apud Suleimanum orator. I. 355. A legatione revertitur. 367. Ad eumdem iterum legatur. 547. Obit in itinere. 548.
Zerinius (*Nicolaus*) ejus virtus in Zigheto propugnando. II. 223.
Zighetum: a tureis capitur. II. 223.
Zolnocum: fruſtra a turcis invaditur. II. 14.
Zonius (*Hieronymus*) ſcriba: Romae negotia reip. obit. III. 344.
Zuccarellum: a Carolo-Emanuele occupatur. I.I. 499.
Zuccatus (*Hieronymus*) reip. ſcriba: fruſtra nititur adjungere ſoederi contra turcas Henricum, Angliae regem. I. 493
Zuccus (*Jo. Baptiſta*) militum praefectus: ad Macarſcam oppugnandam proficiſcitur. II. 565.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google